KARINTHY FRIGYES ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI

KARINTHY FRIGYES

JELBESZÉD

NOVELLÁK

SZERKESZTETTE ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
UNGVÁRI TAMÁS

TARTALOM

MARGITKA ÁLMA

Esik a hó

CIPŐCSOKOR
ESIK A HÓ
KÉT VERSSOR KÖZÖTT
MELANKÓLIA
AZ ASSZONY
KÖNNYEK
VERKLISZÓ
A KÖRHINTA
GÉNIUSZ
A DÁRDA
AZ INTŐ
A PILÓTA
JÓ VICC
PIERRE
TAPSOLJANAK A MAMÁNAK

Ballada a néma férfiakról

AZ ÚJ ÉLET
BALLADA A NÉMA FÉRFIAKRÓL
AZ ÜTKÖZET

Találkozás egy fiatalemberrel

TALÁLKOZÁS EGY FIATALEMBERREL
A ROSSZ ÁLOM
GURUL A PÉNZ
UNALOM
PÉLDÁUL ILYEN AZ ÉLET
MŰVÉSZBECSÜLET
A LIFT FELJEBB MEGY

Két hajó

A CIRKUSZ
KÉT HAJÓ
ÉSZAKI SZÉL
A PÚPOS
NAPOK
POR
VAK CSIBE
GETSEMÁNE
A LÉLEK ARCA
NAPISTEN
A RÉGI VÁROS
A VAK SZOBRÁSZ
TERMÉSZETES KIVÁLÁS
ERZSÉBET SZÍNHÁZBA MEGY
KŐBŐL VAN A FÖLD
KATONÁK
ÁLMODNI!
A HŰTELEN
ÁRNYÉK
VIASZFIGURÁK
LEVÉL A JÓSKA ÖCSÉMRŐL
BŰN
TITOKZATOSSÁG
LEGENDA AZ EZERARCÚ LÉLEKRŐL

Gyilkosok

AZ ÉGŐ HÁZ
NOVELLA A DELEJES HALÁLRÓL
A HALÁL ÉS A FAVÁGÓ
PROLÓGUS
AKTÁK
REMÉNYTELEN SZERELEM
SZOMJÚSÁG
DÓDI
A MAGÁNY
FEBRUÁR
PÉLDÁZAT A HALÁLRÓL
A MÁSIK
AZ ELLENSÉG
VASZILIJ
ÉN ÉS ÉNKE
EGY NŐT SZERETNI
ÁLOM
CAESAR ÉS ABU KAIR
PÁR EZER ÉV
AZ ÉLŐ MOLEKULA
AZ OXFORD-STREETI GYILKOSSÁG

Harun al Rasid

AZ ÍTÉLET
HARUN AL RASID UTOLSÓ KALANDJA
KACSAPECSENYE
FESTÉK
TITOK
IRÁNYTŰ
MIRÁKULUM
AZ IDEGEN
RÉGISÉG
ÁLMATLAN ÉJ
KÉPEK
A JÓ ÖRDÖG MESÉJE
KÉT JÁTÉK
RÉGEN VAN
ÖREG ÉS FIATAL
AZ ESKÜ
TALÁLKOZÁS...
IDILL
PISTA, A GYÖNGYKAGYLÓ
TOLVAJORSZÁG
SZÍNÉSZNŐ
AZ ELSŐ KOLDULÁS
SZEMÉT
FÉRFIBECSÜLET
A SZERZETES

BARACK
BEATRICE
FEKETE MISE
BESZÉLGETÉS EGY JÓ EMBERREL
RÁDIÓ
A GYÉMÁNT
BORBÁLA
PRIVISINSZKI
RÖNTGENORSZÁG
A RAJONGÓ
HISZTÉRIA
KRISTÁLYPALACK
A JÖVŐBELÁTÓ GÉP
FILOZÓFIA
RETTENETES
TERMÉSZET
HÁROM VŐLEGÉNY
ÉDEN
KOCSMA
KLOROFORM
PÁSZTOROK
CSÓK
A NYOMORÉK
A HEGEDŰ
A NEGYEDIK HALMAZÁLLAPOT

Hasműtét

ARABELLA
HASMŰTÉT
AZ UZSORÁS
VILÁGÍTÁS
AZ OLASZ FAGYLALTOS
CASTILIA HERCEGE
CSENDES BESZÉLGETÉS TAMÁSSAL
SZERENCSEKERÉK
ÚJ ÍLIÁSZ
ÚJ-ZÉLAND
PÁRBAJ A XXV. SZÁZADBAN
AZ EMBER ÉS A SZÉK
SZALAD A KALAP
AKÁCFALEVÉL
A NYAKKENDŐ
TÜNDÉRORSZÁG
HÁROM CSOKOLÁDÉSZIVAR
A SZERELMES NAP
CIGÁNYKERÉK
A SZÉLHÁMOS
EPILÓGUS

Nevető betegek

NEVETŐ BETEGEK
A NÉVJEGY
A NEGYVENÉVES FÉRFI
ALADÁR PADISAH HÁREME
AZ ÉLETMŰVÉSZ
EGY EMBER, AKI MÍNUSZ
HAJDUSEK
FOGHÁZIGAZGATÓ
VÉGZET
PROPAGANDA
ÖREG BAKTER AZ ÉGEN
ÉG A HÁZUNK
BELLIT VAGY A BŰVÖS KÖNYVEK
KIRÁLYKISASSZONY ÉS VARANGYOSBÉKA
SIR RALEIGH HALÁLA
A FOTOGRAFÁLT GONDOLAT
KÖLTŐ ÉS DETEKTÍV
TIBOR
SKARLÁT
NŐK A HARCVONALBAN
ANYÁM
ROBINSON SZIGETE
BÚCSÚ A DINNYÉTŐL ÉS AZ OLVASÓTÓL

MARGITKA ÁLMA

I

Fullasztó meleg volt: a szállingózó porral borított országút csak úgy szikrázott az égető napsugarakban. Margitka lassacskán bandukolt előre az útszéli akácfák mozdulatlan árnyékában. Amint egy pillanatra megállott, hogy kissé fölemelje szalmakalapjának széles karimáját, hangos szitkozódást hallott a forduló mögül, és nyomban rá pufogó ostorcsapásokat. A fordulón túl volt egy kerítés, a kerítésen túl egy kapaszkodó, és a kapaszkodó előtt állott a kocsi, nehéz, buta kövekkel felrakva. Nekifeszített, remegő lábakkal, könnyező szemekkel, lihegve a hiábavaló erőlködéstől rángatta az istrángot egy barnavörös, vékonydongájú, kócos sörényű, csúnya, kicsi lovacska. Nem tudta átcipelni az otromba köveket. A kocsis pedig ordított rekedten a dühtől, és verte, mint a záporeső. Minden ütésre riadtan, nyihogva rándult neki a Ló, hogy húzzon, de mindig hiába.

Margitka már elment volna a kocsi előtt, de mikor a Ló nagy, bús, könnyező szemeit látta, úgy belenyilallott a szívébe, mint még soha. Egyszeribe visszafordult, odaállott a nagydarab, tajtékzó ember mellé, és elfojtott hangon rászólt:

- De hiszen nem bírja, nem bírja!

Az ember ránézett véres szemeivel.

- Valami baja van a kisasszonynak?

- Igen, minek veri azt a lovat, mikor nem bírja?!

- Valaki hívta ide a kisasszonyt? - mordult föl a kocsis.

- Nem engedem, hogy bántsa, szólok egy rendőrnek! - mondta Margitka, és már remegett a hangja a felindulástól, és haragosan lobogó, barna szemeivel egyenesen belenézett a kocsis eltorzult arcába...

A kocsis dühöngött.

- Elvánszorogjon innen a kisasszony, annyit mondok, mert én goromba is tudok lenni!

Ezt mondta a kocsis, és még mindenfélét, amit már ilyenkor egy kidülledt szemű, berekedt, dühös, részeg kocsis mondani szokott. Aztán felemelte az ostort, és akkorát húzott vele a Ló bordái közé, hogy az félreugrott a hámból tehetetlen fájdalmában.

Margitka szerette volna rávetni magát erre az emberre, és csaknem sírva fakadt. Úgy látszik, agyon akarja verni a nyomorult párát! Ezt nem lehet tűrni, de mit tegyen? Tanácstalanul tekingetett körül. És ekkor egy ember közeledett szembe az úton, és Margitka szinte elkiáltotta magát örömében. Viola bácsi volt, a városi elöljáró, az az ő jó ismerősük. Hallotta a zajt, és odajött megnézni, hogy mi történik.

Egyszeribe megértette, miről esik szó. És néhány perc múlva a goromba kocsis lesunyt fejjel rakosgatta ki a köveket a kocsiból. A Ló még reszketve, de már békében állott mellette, Margitka pedig megelégedetten és hálásan szorította meg Viola bácsi erős, jóságos kezét.

II

Az országút megint fehér volt és ragyogó, de most szelíd, ezüstös fény ömlött rajta el. Az akácos árnyéka sem volt éles és kemény, hanem olyan, mintha rálehelték volna a csöndes utcasorra. A hold pedig besütött a zsalugáterek közé, reszkető sávokat rajzolt a padlókra és tetőzetekre. Margitka nem aludt, hanem kinézett a zsalugáterek között az ibolyaszínű égre. Aztán felhúzta a redőnyt, és a holdsugarak tolakodva és hancúrozva özönlöttek be a kis szobába.

Egyszerre összezavarodott minden. A könyvek bólintani kezdtek a faliállványon, és az ibolyaszínű égen szakállas manók szaladoztak végig, zagyvatag, zavaros harmonikaszóval. Margitka egy ideig behunyt szemmel hallgatta, de egyszerre csak az ablakra nézett és összerezzent. Hosszú, keskeny, sörényes fej bólingatott befelé, éles körvonalakba vonva el az égbolt sugaras hátteréből. Szó sincs róla, első percben nagyon megijedt Margitka, de nem kiáltotta el magát, csak befelé remegett. Aztán látta, hogy csak a Ló az, aki idejött az ablakhoz, az bólingatott. A Ló nem is akarta őt megijeszteni, és nagyon udvariasan mentegetődzött:

- Bocsánat, bocsánat - mondta -, azt hiszem, itt lakik Margitka kisasszony. Nappal nem tehettem tiszteletemet, mert tudni tetszik, alkalmazva vagyok, hát most kellett jönnöm, hogy hálás köszönetet mondjak délelőtti közbenjárásáért.

Margitka már nem félt egy cseppet sem. Odajött az ablakhoz, és csodálkozva nézte a lovat. A Ló egy kicsit zavarba jött, de azért tovább beszélt.

- Tetszik tudni, nemigen tudom magamat kifejezni, rossz beszélő vagyok, de mondhatom, nagyon, végtelenül hálás vagyok. Ugye nem haragszik, hogy megzavartam békés nyugalmát?

És ezt olyan gyöngéden mondta a Ló, és könnyek ragyogtak mélabús, szürke lószemeiben.

- Sőt, ellenkezőleg! - felelte Margitka, és mosolyognia kellett a Ló zavarán. - Nem is tudtam, hogy ilyen művelt Lovak is vannak.

- Ó - mondta a Ló lelkesülten -, vannak nálam sokkal, sokkal műveltebbek is. Hát nem olvasta Swift Jonathán úrnak a könyvét, amelyikben leírja a Lovak országát?

- Bizony, már nem emlékszem rá.

- Az pedig szép könyv. Én különben hálámat kifejezni jöttem ide, és azért, hogy egy picit beszélgethessek Margitka kisasszonnyal. Megengedi, hogy idetámaszkodjam?

Azzal ráhajtotta a hosszú, keskeny fejét az ablakpárkányra. Margitka még mindig mosolygott, és ő is rákönyökölt az ablakra, és úgy néztek, szembe egymással. A hold bevilágította őket.

- Mert kérem, valami fényes sorsom nincsen. Az emberek gonoszak, kegyetlenek, megutáltam őket. Ma délelőtt azt hittem, ott pusztulok el a forró kövezeten. Gondoltam, átkot mondok az egész világra, és különösen az emberekre, és aztán meghalok. Ekkor jött Margitka. Megmentett, megsimogatott pici kezeivel. Akkor úgy éreztem, hogy talán mégis tévedtem, mikor gonosznak neveztem az embereket.

- Szegény Ló! - mondta Margitka, és most is megsimogatta a Ló barna, csontos fejét.

- Köszönöm! - mondta a Ló. - Nem hagyná itt kacsóját a fejemen?

Margitka szívesen otthagyta.

- Hát igen - folytatta a Ló -, a mi véreink országáról akartam beszélni. Swift Jonathán írta le könyvében. Ó, az gyönyörű ország! Fényes szőrű, méltóságteljes paripák bírják ott a földet, ők uralkodnak. Réges-régen, emberemlékezet előtt az övék volt már a kék mező és a sugárzó rengeteg.

Szabadon, lobogó sörénnyel barangolják be a réteket. Sátrakat építenek, és együtt élnek azokban, meleg szeretetben és barátságban. Nem ismerik a versengést és a hazugságot. Büszkék és mégis jóságosak, hatalmasok és mégis nemes szívűek. Egyszer közéjük került egy ember, Gullivernek hívták, ugyanaz volt, aki bejárta az óriások és törpék országát. Sok rosszat beszélt nekik, a lovaknak, az emberi nemről, de ők azért jósággal és szeretettel bántak vele, úgyhogy mikor vissza kellett térni hazájába, sírva és zokogva búcsúzott el, és szomorúan járt később az emberek között, örökösen visszaáhítozva a Lovak nyugodalmas birodalmát. Ó, az nagyon szép ország, nagyon szép ország...

Hosszú szünet következett. A Ló révetegen bámult bele a holdvilágos éjszakába, azután hirtelen visszafordult.

- Margitka kisasszony - mondta halkan és szomorúan -, a jó, a nemes, a karcsú és szép lovak országáról beszélek magával. Emberek nem laktak még ott soha, azért nincs ott bűn, nincs hazugság, nincs harc, irigység és bosszúállás. Az emberek kegyetlenek: ne adja az ég, hogy valóban bejuthassanak a mi álmaink országába!...

Ezüstfelhő húzódott át a hold karikáján, mikor megint világos lett, a Ló hirtelen odahajolt Margitkához, és remegő hangon kérdezte:

- Margitka kisasszony, nem volna kedve megnézni a mi országunkat?

Margitka csodálkozva nézett rá:

- Igen - folytatta a Ló gyorsan és hevesen -, maga eljöhetne, maga nem olyan, mint a többi ember, maga nem zavarná meg a mi békénket. Így gondoltam, igen, így gondoltam. A hold gyönyörűen süt, Margitka fölül a hátamra, és elvágtatunk. Ó, oly gyorsan fogunk menni, mint a szélvész, és oly lágyan, mint a szellő. Elviszem királyunkhoz, a Paripához, és Margitka megsimogatja a nyakát. És mindegyik Ló szeretni fogja és imádni fogja és kedveskedni fognak neki, de én fogom őt szolgálni. Puha mohából fekhelyet hordok hűvös, illatos barlang közepére, azon fog aludni Margitka. Virágos erdőből mézet hozok és friss tejet a mezőkről. Minden csupa béke lesz, és csupa boldogság. Ó, a Lovak nemesek és jók, ott nem ismerik a haragot és a bánatot...

Margitka tágra nyitott szemekkel hallgatta ezt a beszédet. Aztán elmosolyodott, és lassan, gondolkodva rázta meg a fejét. A Ló egyszerre elhallgatott, és lesütötte nagy lószemeit. Darabig hallgattak.

- Bolondokat beszélsz, Ló komám! - mondta végre Margitka. - Én ember vagyok, és te ló. Mit keresek én köztetek? Nem mehetek ám oda.

A Ló csak dobogott, zavartan és csüggedten, a lábaival.

- Maradjon csak mindenki ott, ahol lennie kell - folytatta Margitka. - Látod, én kedvellek titeket, lovakat, és kedvelni is foglak mindig. Amit a lovak országáról meséltél nekem, az nagyon szép volt, köszönöm neked. Te okos, művelt lovacska vagy. Menj el, keresd föl azt az országot, és légy boldog ott, mert bizony megérdemelted. De amit tőlem kívántál, az bolondság volt.

- Igaz - mondta a Ló, és fölütötte a fejét. - Isten vele, Margitka kisasszony!

- Hová?

- A gazdámhoz.

- Hát nem a lovak országába, a zöld mezőkre, a nemes Paripák közé?

- Nem. A gazdámhoz, aki kínoz és ver.

Fölemelte egyik mellső lábát, és elkeseredetten lódította el.

- Igaza van, Margitka kisasszony. Maradjon mindegyikünk ott, ahol lennie kell. Az Isten úgy akarta. Aztán mit is kezdjek el egyedül? Lovak országa? Zöld mezők? Nemes Paripák?... Eh, Swift Jonathán beszél csak róluk. Talán nem is igaz. Talán nem is igaz...

Hosszan, búsan, kétségbeesetten nézett bele a csillagos éjszakába. Aztán lassan megfordult, és vissza sem tekintve indult neki a holdsütötte útnak. Lehorgasztott fejjel, szánalmasan döcögött keresztül rajta, és beleveszett a láthatárra boruló homályosságba.

Esik a hó

L. E. asszonynak

CIPŐCSOKOR

I

Nagyapám szemei sötétek és nyugalmasok voltak, az ajka keskeny és mozdulatlan. Egy félszigetről jött, túl a vízen, hol a félsziget másik része eltűnik a láthatár mögött, ott, hol görbül a föld, s a másik félteke az éjbe borul már. Nagyapám ifjú korában bányász volt - egy napon másik és külön tárnára bukkant, amit maga ásott tovább. Érceket talált, a föld mélyében szétverte őket, különös módon izzasztott és pácolt mindent, és egy különös és új fémet hozott ki a földből. Nagyapámnak széles, fehér homloka volt. Ez a homlok is egy tárna volt, és a csontrétegek mögött csákányok és lapátok dörömböltek, és feszegették az agy puha ércét, és mély barázdákat ástak, be a homloktól, végig a koponya alatt a nyúltagyvelőig. Gondolatokat és akaratokat és terveket és kemény köveket ástak a lapátok, oly mélyen, oly mélyen, ahol senki se járt még. Nagyapám évekig próbálgatta az érceket, forrasztotta csövekben, és kavarta ólomedények fenekén. Azután csillogó köveket cserélt be, aranyat vett, és próbálta, mit lehet tenni arannyal. Azután vasutakat épített, s messze földről pénzt hozatott. Nagyapám fejjel nagyobb volt mindenkinél, és rettenetes homloka volt: féltek tőle, nem értették, mit akar. Irtatott erdőt, kereskedett, becserélt mindent, de úgy, hogy a végin ahhoz, amit ő kapott, visszaszerezte azt is, amit adott érte. Már nagyapám is híres és rettegett és csodált ember volt, rengeteg pénzt halomba rakott, s körülzárta magát, és körülzárta vele ijesztő és érthetetlen fejét, melynek mélyében, a nyúltagyvelő mögött, már akkor táplálta apámat. Mikor meghalt, e fejet baltával kellett széttörni az orvosoknak, hogy a velőhöz jussanak: s a velő egy darabban s rengve állt meg a csontgömb eresztékei közt, s oly súlyos volt, mint a nehéz föld.

II

Apámat megfeszült gonddal nevelték.

Fiatalon Párizsba és Angliába került, Marseille ostromában részt vett, izmait és bátorságát ütközetek edzették sziklakeményre. Afrikába ment, s az arab napfény sötétbarnára festette bőrét. Visszatérve, emberek csoportosultak köréje, mozgalmak indultak, hullámgyűrűk verődtek, melyek fellökték őt hátukra. Azt hiszem, apám szónoknak volt legnagyobb: csodálatos szép hangja volt és lobogó, szép szavai. Legendák keringenek arról, ahogy hatni tudott. A fölvert indulatok és szenvedélyek libegő magasságában oly keményen s biztosan ült, mint a pilóta két megfeszült vászonlap között: kezében a kormány, szemei a légörvényekbe fúrva. Azt mondják, szívremegtetően szép volt, mikor beszélt.

Apámnak később tettekben kellett felelnie azért, amit szavakban hirdetett. Megváltozott tömegek álltak mögötte és szembe vele: színek és lobogók átalakultak. Apám kevés és elszánt emberrel indult, és nemsokára sikerült neki az, ami századokig nem sikerült még hadvezérnek. Egy harmadik országnak érdeke volt, hogy két másik országot ne kössön össze semmi: és apám akkor beszorította koponyáját a kettős hegylánc közébe, mely ama két országot határolta egymástól, és koponyájával szétfeszítette azt a két országot. A rianás egy földrészt remegtetett meg: a térképen színfoltok futkostak ijedten, nem tudva helyök, hol álljanak meg véglegesen. De apám összefogott néhány szálat, s felülről elrendezett néhány vonalat. Ott, ahol nem engedett a föld, hosszú, kék kígyókat eresztett ki kezéből, amik beleharaptak a földbe: minden pikkelye e kígyónak egy katona volt. Új sorompókat csinált, és határköveket vert le nyílt

országutakon. Rettentő kavarodás volt, aztán úgy látszott, minden elsimul, beletörve minden ebbe az új keretbe, amit apám két kemény ujja fogott össze. De közbejöttek a természet erői is: téli fagy s nyári hőség s még a Hold is jött: apály és dagály feszegette a föld merev rétegeit: a néprétegek megfeszültek egymáson, s csúszni kezdtek a felső rétegek, s egyszerre összeomlott minden. Apám állt, és tartotta nyakát: nekidőlt háttal a rombadőlő falnak, nem hagyta magát. S még megmentett egy országot, ahol világra jöhettem.

III

Huszonnégy éves koromban apámhoz hasonlítottam és nagyapámhoz. A szemeim és szemöldököm ama bányászé volt: szájam és homlokom apám holt képe körül kísértett. Magas hegyek közül, felhős országból kerültem vissza a városba, és csak homályosan láttam az utat. Tudtam, hogy erdőkből, völgyek mögött, kőházak mögött feszülten leskelődnek rám szemek a ravaszul leeresztett szemhéj mögül, és feszülten várják: mit akarok majd s mik a terveim. Magam is remegtem az akaratomtól s amaz ismeretlen s lappangó tettektől, melyek bujkálnak már bennem, tudtam róluk, hogy már ott vannak valahol csontjaim és húsom között. Féltem és idegenkedtem magamtól. Nem szerettem nézni az izmaimat: oly fenyegetően duzzadtak s vonaglottak a síkos bőr alatt. Mint megfeszült íjat és túltelített leydeni palackot: úgy hordtam magamat - kellemetlen és viszolygó érzéssel, elfordítva a szemem.

Mikor a városba visszakerültem, ősz volt. Falvakból és tavak mellől visszatértek az emberek, az utcák bizseregtek, szikráztak a ruhák. Délután erősen kisütött a nap, kabátomat felküldtem, és sétáltam én is. Untam magam, és ez oly jó volt, oly csöndes. A bástya mögé kerültem le, a folyó túlsó partján. Eszembe jutott egy írás, melyben apámról olvastam. Akkor, a népek csatája előtti napon, amaz eszeveszett s végső robbanás előtt: apám itt e bástyafal megett sétált úgy, mint én, csöndes és megbékélt szívvel. Feljegyezték, hogy vörös volt az ég, alkonyodott, s hogy apám a bástya túlsó végére érve megfordult, s percekig nézett szembe a lemenő nappal.

Hat óra volt. Megfordultam, mosolyognom kellett. A bástya mögött vérvörös volt az ég, s kemény körvonalakban váltak el a szögletekbe futó kövek. Az egyik kövön egy asszony állt, és tipegve, aggodalmasan nézett maga elé. Talán félméternyi magasság lehetett, amin le akart jutni. Tanácstalanul nézett körül.

Néhány perc múlva vettem észre. Odamentem, és a kezemet nyújtottam. Fogja meg, mondtam.

Megfogta és leugrott a kőről. Kérte, hogy kísérjem végig a lépcsőkön, és míg kísértem, beszélt. Férjéről beszélt nekem és valami hosszú, uszályos ruháról, amin sötétsárga szalag húzódik végig, s melynek uszálya a lépcsőkön oly szépen folyik le, mint egy hullám. Tubarózsáról is beszélt, úgy értettem, hogy a tubarózsának az uszály végén kell lenni s a szoknya körül. Erről beszélt sokat, s hogy a tubarózsából most már parfümöt is csinálnak.

A lépcső végén megállt, nyugodtan mosolygott, s megint zavarba jött. Ránéztem, s fáradtan vártam.

- A cipőm - mondta -, a cipőcsokrom kioldozott megint... borzasztó...

Egy lépcsővel álltam feljebb. Lehajoltam, és ő föltette lábát arra a lépcsőre. A csokornak két kioldozott végét fogtam meg, s össze akartam hurkolni. De nem ment: nagyon lent volt a cipő két utolsó gombja, s a szoknyát nem hajtotta vissza eléggé. Egy percig babráltam ezzel.

- Nem megy... - hallottam idegesen és türelmetlenül, magasan a fejem fölött... - Hagyja, kérem... Lejjebb kellene...

Egy kicsit lejjebb hajoltam. A vér arcomba futott, s felszaladt homlokomon. Csigolyám megroppant. Mi ez, mondtam, s egy kicsit összeszorítottam a fogam.

Most majdnem a gombig tudtam húzni a csokrot. Már majdnem összekötöttem, de éreztem, hogy a másik vége ki akar csúszni ujjaim közül.

- Nem megy... - hallottam újból.

- Mi ez, mondtam. Nem tudom megkötni? - és összeszorítottam a fogam. Egy centiméterrel kellett volna még lejjebb hajolnom. Állam mellemnek feszült. Sötét hullámok lobogtak lábaim felől: egy rettenetes vérhullám. Már akkor tudtam, mi lesz. Megpróbáltam, le tudom-e hajtani másik lábam, mely a lépcsőbe akadt. Kinyitottam a szájam... valami szánalmas dadogás nyöszörgött kifelé... kegyelmet akartam kérni, síránkozva s rettenetes rémülettel szívemben... de már késő volt. Csigolyám még egyet roppant, siket és pattanó hangot adott. Még hallottam a távolodó dobokat peregni. A vér szájamon buggyant ki először. Lassan eresztettem el fejem, és odafektettem a kőre.

Így halt ki családom.

ESIK A HÓ

Hat órakor ébredtem, és lementem az utcára. A folyó felől szél fútt. Apró és éles szilánkokban havazni kezdett: mereven kinyújtottam karom, és libegve ütköztek tenyerembe a pihék, egymásra rakódtak, görcsösen összefagytak, és akkor halvány, fehér réteg borult csuklóm csontjaira. Leráztam, és a sikátor felé fordultam.

- Az első hó - mondta mellettem egy alacsony ember egy másiknak. Szőke, petyhüdt férfi, mohón, előretolt alsóajakkal, és fontoskodva beszélt: valami kérdést vagy gondolatot magyarázott, és igen ragaszkodott hozzá. Mikor elhaladt előttem, árnyékom lábtól fejig végighúzódott rajta: hogy arcáig ért az árnyék, egy pillanatra sárgán és vigyorogva megvillant koponyája, üres szemgödrökkel, betört orral, penészes varratokkal fölül.

Csikorogva ásítottam, ez nem volt jó. A hó tetszett, fehér és tiszta hó, okosan beszéltem a hóval. Cigarettára gyújtottam, a hó elé tartottam a kék, hideg parazsat. Most megint nem tudtam, hova menjek; két bordám közé süllyesztettem a kezem, és odaszóltam a szélnek, mert dúdolva és fütyörészve akkor jött a szél. Hallod-e szél, hova sietsz. Üljünk le és beszéljünk okosan, unatkozom. De a szél nem felelt: a Színésznő szagát vitte, mérgesen belefüttyentett a fülembe, toporzékolt, arcul legyintett. Bolond vagy, mondtam neki, mit akarsz a pofámtól. Hát menj csak akkor, rossz vége lesz ennek - nekem ugyan nem kell az a szag, viheted. Unatkozom, és okosan szeretnék valakivel beszélni: valakinek szeretném elmagyarázni, hogy ne fusson úgy, hova a ménkőbe fut úgy - üljön le és feküdjék le és ne acsarkodjék: legyen okos, majd én betakarom, és lefekszem mellé, és szépen kiegyenlítünk mindent. De ti mind őrültek és unalmasak vagytok, és rosszak vagytok hozzám: összevissza rohantok, és mind belém ütköztök.

Felhajtottam a gallérom, és amint lassan, rosszkedvűen és dideregve végigmentem a téren, egyre ismételgettem, a szemgödrön becsapó havat forgatva koponyám üregében: unatkozom, unatkozom. A járda szélén begörbült s dermedt lábakkal vén gebe állott egy kocsi előtt: ez

megtetszett, elkezdtem beszélni neki, és ő zöld lószemekkel nézett. Nézd, magyaráztam neki, egy léggyel beszéltem ma és egy verébbel: ezek okosak és értelmesek, aránylag a legértelmesebbek - a veréb rögtön helyeslőleg bólintott, és lefordult a fáról, és szépen, engedelmesen fölnyújtotta a két lábát -, a légy se ugrált sokat, vigyorgott, és leszédült a tenyerembe, ide. Hát nem látod, hogy esik a hó? Hiszen ez utálatos lehet, mikor azon a vékony szügyeden lecsurog.

Gyű te, gyű, mondta a kocsis, és a ló nyiszegve nekifeszült. Poroszkálni kezdett, de én makacskodtam, futni kezdtem a ló mellett, és beszéltem neki tovább. Ugyan, ugyan, te is futsz már. Valami csokrot, nagy csokrot cipelsz a Színházhoz, mert premier lesz, a Színésznő játszik. Ugyan, ugyan. Attól a pár ostorütéstől futsz úgy, nem szégyelled magad? Mit harmonikázol ezzel a sípoló tüdővel? Mit tremolázol ezen a négy vékony, patás pálcán. No, ugyan, no, feküdj már le szépen. Hó, te, hó.

A ló meredten, dülledve futott. Gyű, te, gyű, mondták neki, verték, jobban akart futni nálam. Hó, te, hó, mondtam, ostoba, ostoba állat. Elébe léptem, gáncsot vetettem neki, térdre bukott, aztán nyihogva kinyúlt a földön. Köréje álltak, nem akart megnyugodni, folyton rugdalt még. Birkóztam vele, és hempergőztem a földön: dühömben sírtam, hogy nem akarja abbahagyni, végre benyomtam öklömet a torkába, akkor elcsöndesedett.

Otthagytam a tömeget, és lassan, nyugodtan végigsétáltam a boulevard-on. Köd ereszkedett, és az ívlámpák úgy égtek a ködben, mint fénylő gombolyagok: belül, koponyám túlsó falán halványan reszketett ez a fény. Fél hét volt, unatkoztam, és kíváncsian kukkantottam be a kapuk alá. Egy sárga és didergő filozopter meglátott, arcomba nézett és megismert: - egy ideig sompolygott is utánam, és motyogott valamit, csokorról, valami árokról, a színházról, de nem fordultam meg, untatott. Befordultam egy mellékutcába, a kocsmába leültem. Verekedés lett, részegek kést mártogattak egymás testébe. Közbeléptem, és rendre intettem a leghangosabbat, vállára tettem a kezem (emberrel ritkán vitatkozom, ők már rég nem értenek engem), és határozottan szóltam: elég. Csöndet akarok, esik a hó.

Hideg pászmákban fény hullott a körúti kávéház ablakaiból. Lehajoltam, és ennél a fénynél vizsgáltam a havat: két centiméternyit emelkedett. Szép, puha, ondulózus takaró volt most már, sűrűbben libegtek a pihék, és puhábban tűntek el a takaróba. Megelégedetten bólintottam és visszaléptem: egy öreg ember jött szembe, valami bankárféle volt s szuszogva, de gőgösen és kidugott hassal fújtatott. Ujjnyi aranylánc a hasán, a szemei kicsik és kocsonyásak a vénségtől. Ékszertokot vitt, és vastag szája a Színésznő nevét pöfögte. Háromszor is kellett intenem, míg észrevett. Megállt, és hülyén nézett rám.

- Mit akar? - kérdezte.

- Semmit - mondtam, és levertem cigarettám széléről a havat. - Esik a hó. Menjen haza, és feküdjék le.

- Mit akar? - hebegte, fakószínűre vált arccal, szétesett ujjakkal. Vállára tettem a kezem.

- Semmit. Nem érti? Esik a hó. Igazgató úr nagyon sokat evett már: elég lesz már, igazgató úr. Nem szép maga ebbe a szép fehér hóba. Menjen haza és feküdjék le. Nem érti?

Otthagytam. Nekitámaszkodott a falnak, és gallérjába esett feje dülledten meredt utánam: leesett ajka még leffegett, mintha kérdezni szeretne valamit. Egy perc múlva, mikor visszanéztem, láttam, két kocsis hogy segíti be egy szédelgő fiákerbe.

Fölmentem a klubba, és néhány politikussal beszéltem. Nagy jeu volt a bakkterembe: tartott tétekkel adtam a bankot. Kevesen voltak, mert premier ment a Színházban - ezek is arról beszéltek. Eleinte kicsibe játszottunk, de tizenháromszor ütöttem kilencet, és a bank húszezerre növekedett. Széles mozdulatokkal kidobtam a kártyát: most a pointeurök nyertek. Azután

megint tizenháromszor ütött a bank. Kivettem a croupier kezéből a pénzlapátot, és magam húztam be mindent. Magos halom sárga, kék és vörös zseton sodródott egybe, guruló aranyak és libegő, kék bankók. Futtában néhány vörös húsdarab rémlett a gőzölgő és kusza halom közepén, néhány ólomgolyó gurult. Mindent behúztam. Rettenetes hőség volt, izzadság gyöngyözött az arcokon.

- Tartott tétek! - kiáltottam. - Életéveket is elfogadok. Dupla vagy semmi. Senki többet? Kilenc a banknak.

Néhányan lefordultak a székről. A szélroham egyszerre betört egy felső tükörablakon - átfütyült az asztalon, és eloltotta a csillárokat. Fehér papírszeletkék kavarogtak fel a zöld posztóról, és libegve szállingóztak a földre. Mindent behúztam, felálltam, és odaintettem a szolgát.

- Esik még a hó?

- Igenis, méltóságos uram.

Vacogva jött vissza. A hó negyedméternyire állt a kapu előtt.

- Rendben van. - Felhajtottam bundám gallérját, keresztülléptem a földön heverő játékosokat, és lassan lementem a lépcsőn. A fiatal politikust lent találtam a kapu előtt: kabát nélkül, kuszált hajjal szaladgált, és kocsi után kiáltozott. Ökölnyi pihékben esett a hó, és sziszegve muzsikált a szurokfekete éjszakában.

- Merre megy? - kérdeztem a fiatal politikust.

- A kaszinóba kell még rohannom - hadarta szelesen. - Még ilyen havazást életembe nem láttam. Nem tudok kocsit kapni. Mindent elvesztettem.

- Jöjjön, elviszem szánon.

A tülkös, fekete autószán hirtelen odakanyarodott; beszálltunk. Sötétsárga ívlámpák fényében jajongó tülköléssel lódult neki a hónak. Recsegve verődtek össze a nehéz csontkerekek. Jól éreztem magam.

A fiatal politikus hadart.

- Most nem tudom, mennyi időm van még. Mindent elvesztettem. Tudja, belementem ebbe a series-be. Bement húszezerem, aztán tíz évet raktam föl, az is. De nem baj, még csinálunk valamit. Most bemegyek a kaszinóba, összehajszolok még tízezret, avval holnap én adom a bankot, mindent visszanyerek. Ugyan, csak nem hiszi, hogy kétségbeesem.

A kezeivel kalimpálva folytatta, egész testét rázta a hideg.

- Nevetséges, összeszedem azt a kis pénzt. Borzasztó, még a kabátomat is ott felejtettem a klubban. De nem baj, ma van a premier, holnap délután elmegyek a Színésznőhöz, sárga selyemszalon, nagyon jó meleg. Megcsókolom a száján azt a felfelé húzódó, nedves kis árkot, mikor lenézően, biggyesztve elmosolyodik. Mert ez már ki van csinálva, egy kis pénz az egész. A térdhajlását is megcsókolom, belül, hát még az milyen meleg, ha lassan felhúzza a lábát. De persze, igaz, azt a pénzt meg kell szerezni. Meg kell csókolni, az még hátra van, nevetséges. Borzasztó gyönyörű görcs lesz az holnap.

Egy marék hó verődött be sziszegve. Marokba fogva odaszorítottam a szájához, mely forró volt és remegett.

- Ezt csókold meg.

A szán hangtalanul, kígyózva futotta át a sikátorok labirintusát. Alagútba futottunk be, keresztül-kasul száguldoztunk. A folyó túlsó partján lerombolt tetejű házak üres kapuin berohantunk, üres és tetőtlen szobákon keresztül, melyekben méternyire állt a hó.

- Ezt csókold meg - mondtam én neki. - Nem fehérebb ez, nem síkosabb ez, mint az a bőr?

És beszéltem hozzá a kongó és üres szobák hörgésével.

- Hiszen jó és fehér. Drága, fehér hó, hogy süpped. Mindig magasabb lesz, mindent kiegyenlít. Nem jobb ez a te fülledt szájadnál? De milyen jó lesz elfelejteni, milyen jó lesz, milyen jó lesz neked elfelejteni ezt a görcsöt a szívedben és azt a görcsöt a sárga szobában, milyen jó lesz.

De fuldokolva és köpködve küszködött, és fújta szerte a havat, amit belegyömöszöltem. Átkozódott, és sípoló, kusza szavakban valami olyasmit hörgött, hogy most már tudja, én szeretem a Színésznőt, én akarok elmenni hozzá holnap, azért csaltam őt el szánon, és azért akarom megölni. Aztán megnyugodott, és elfelejtette ezt a nevetséges vádat - széthúzódott a szája, és szégyenlős mosollyal nézett rám -, és én mondtam szánakozva „hát nem jobb volt ezt elfeledni?”

Egy lábbal emelkedett a hó. A mentőkocsit egészen a klinikáig kísértem: átmentem a folyosókon, és beléptem a műtőterembe. Az egyik asztalon ott feküdt már a filozopter, akivel félóra előtt találkoztam. Szájpadlásába ment a golyó, és most vaspecekkel feszítették ki a száját, hogy a kutasz hozzáférjen - nem lehetett elaltatni, éhezéstől elgyöngült szervezete nem bírta ki a kloroformot. Két asszisztens fogta a fejét: a tanár csendben dolgozott a szétmarcangolt fejben. Odaléptem. Mikor kifordult szemei megláttak, hirtelen abbahagyta a vonítást, mintha elvágták volna. Egyetlen rángás futott át a testén.

- Beszélj - mondtam, és marokra fogtam a szívét. - Hallgatlak.

A szív görcsösen vonaglott kezeim között, kétszer ugrott, hogy szétrúgja ujjaimat, aztán elcsöndesedett.

- Mutasd meg egyszer még - dobogta dacosan.

- Mit akarsz?

- A száját és azt a nedves és lihegő árkot a szája körül, mikor oldalt rám néz a forró kocsiból.

- El fogod felejteni. Esik a hó. Elfödi a dombokat.

- Nem igaz. Vonaglani és vérzeni fogok a dombok alatt. Szétpeckelt szájam egy rettenetes harapással a szálkás deszkába tapad. Egy elfojtott ordítás lesz a torkom. Mutasd meg a száját. Hadd búcsúzom el.

- El fogod felejteni. Szépen, oldalt hajlott fejjel feküdsz, és a koponyádban sötétség és csönd duruzsol. Zöld moszatok függnek befelé a koponyafalon. Esik a hó.

- Mutasd meg.

- El fogod felejteni. Nem is lesz többé. Kinyílik a görcs. Nem is volt soha.

A szív tompán lihegett.

- Akarsz még mondani valamit? - kérdeztem jóindulattal.

- Igen - lihegett a szív, és könny szivárgott. - Mutasd meg azt az erdőt, a lemenő napban, ahol tíz év előtt álltam, és hittem, hogy enyém lesz, s a fenyők teteje vörös volt a lemenő naptól - hadd búcsúzom el az erdőtől.

- El fogod felejteni.

- Hát mutasd meg legalább azt a tükröt, amelybe egyszer belenéztem, és láttam a szájam vonaglani, és az ő szájára gondoltam - hadd búcsúzom el a tükörtől.

- El fogod felejteni. Untatsz.

- Hát mutasd meg azt a kígyózó fényfoltot a zöld tó vizén, ami ott vonaglott a vízen, mikor arra futott a csolnak, és én ráhajoltam a vízre, hogy megcsókoljam a foltot - el akarok búcsúzni a kígyózó fényfolttól a vízen.

- El fogod felejteni. Ostoba vagy. Elég.

Egy csont recsegve repedt meg a szájpadlásban: a fej megrándult, és hörgés szakadt ki a szétfeszített szájból. A fiú úgy megrántotta kezét, hogy a kötelék lepattant. A tanár hirtelen kivette a kutaszt, és feketekávét öntött a szájba. Aztán a szív fölé hajolt.

- Vegyék ki a pecket - mondotta. - Nem bírta ki.

Egy asszisztens kirántotta a pecket. Barna lé csurgott az összeleffenő kék ajkak közül. A lebillenő fej kiborított egy karbolos üveget, és nehéz szagú folyadék csurgott le a földre. Megnéztem az órámat: tíz óra volt. Még jókor érkezem, mondottam magamban, még jókor érkezem a második felvonásra.

Átmentem a parterre széksorai közt. Csakugyan a második felvonás vége felé közeledtek: ott, ahol a zenekar halkan és ravaszul beleszól a párbeszédbe. Leültem egy székre, de nem maradtam ott. Végigmentem a folyosókon, és benyitottam az első proszcéniumpáholyba, ahol a szerző ült egyedül. Dermedt volt az izgalomtól, gomblyukában vörös szegfű égett. Szórakozottan rázta meg kezemet, aztán nyitott szájjal fordult vissza a színpad felé. Leültem mellé, és kezembe vettem a látcsövet.

- Esik a hó - mondtam.

- Igen - súgta fojtott és forró hangon, s halkan nevetett -, a hó lerakódik majd a hajára, mikor hazamegyünk. Nézzed most, ennél a mozdulatnál, amint szembefordul a csábítóval. Ez az asszony. Neki írtam a darabot, azt hittem, én ajándékozom meg vele, s most íme, most úgy adja vissza nekem, mint valami új és ismeretlen ajándékot: életet a halott és holt anyagért cserébe, amit tőlem kapott. Ez az asszony. A szeretőm. Nézzed, azt a nedves és bódult árkot a szája körül. Ez azért van, mert ezen az estén az enyém lesz - ezt játssza most is a színpadon.

- A hó elfödi ezt az árkot.

- Nézzed, ő a mámor és a dicsőség. Elakadt torokkal és gyönyörtől kifordult szemekkel mered rá ez a bolond tömeg is. Nem látod: ő az élet és ő a diadal. És én vagyok a szeretője. Így számítottam ki, ravaszul és szívósan harminc év emésztő lázában, így számítottam ki ezt az órát; forró bársonyokkal és tapadó selymekkel, melyekbe villanylámpák fehér tüze és csiklandozó zeneütemek törnek. Selymekből, bársonyokból, ájuldozó muzsikából és forró parfümökből úgy építettem harminc évig a dagadó lépcsőt, hogy végre elérjek az ő meztelen bőréig, és megcsókolhassam. Így számítottam harminc éven át - ez szép munka volt.

Bólintottam.

- Ez szép munka volt: igazán - mondtam neki. - De most esik a hó. És most tégy úgy, ahogy szép és becsületes munka után teszünk: nyújtsd ki messze két görcsös karod és ásíts hosszan, és nyújtózkodj hosszan - és hunyd be csöndesen a szemed, és légy boldog, hogy elfelejtheted ezt a munkát. Mert én most onnan jövök, ahol szűkölve és nyöszörögve halnak meg a szerelemtől - és bizony mondom, hálával szorítsd meg a kezem, hogy nem bosszultam meg jobban, amiért nem láttál úgy, ahogy én mindjárt látni fogok.

Átléptem a páholy peremén, a kialudt csilláron keresztül: tapsvihar tört ki éppen, s egy pillanatig a felvert léghullámokon libegtem. Keresztülhúzódtam a színpadon, ráfeküdtem egy mattselyem ellenzőre, és megvártam. A kulissza mögött sötét arcú, plasztronos férfi állt, magas és sötét férfi, néhány lépésnyire tőlem. Valamelyik jelenés vége volt: s egyszerre, parfümös csipkék közt a kulisszák mögé suhant be a Színésznő. Egy halk és suhanó mozdulat történt: megfordult, visszahúzódott, meglátta a sötét arcú férfit, aki keresztbefont karokkal fordult el, még mielőtt a Színésznő megjelent. Visszahúzódott, toppantott, megérintette, intett neki. Egy percre összevillantak: - a férfi riadva lépett hátra.

- Nem! - lihegte.

- Igen - hallatszott súgva, majdnem ugyanabban a pillanatban. Az ajkak megvonaglottak.

A nő felemelte fejét; alulról látszott a biggyesztett, hideg száj. Még egy vonaglás - aztán egész testével elébe esett a férfi, fejét befúrta térdei közé -, örvénylő és lihegő csipkefelhő borított be mindent - a nő hirtelen kipattant, és felsőtestét visszavetette. Csípeje hullámzani kezdett: arca megnyúlt, szemei ködbe borultak, és eltorzult szája egy rettenetes gőg hideg mosolyában hirtelen megfagyott. Arcába néztem: összenéztünk, én üresen és várakozva - ő torzan és rémületes vadsággal a mámortól, a dicsőség, szerelem és gyilkolás hármas mámorában, mely úgy lobbant fel körülötte, mint a tűzörvény. Mi ketten, mi ketten összenéztünk a férfi teste fölött.

- Elég - dörmögtem, pirulva és szégyenkezve -, elég. Ez már igaztalan.

- Elég - mondottam újból. - Elég lesz. Esik a hó.

- Elég - mondtam én, sötét gyűlölettel -, elég lesz. Hadd abba. Én gyűlölt ellenségem, hazugság, hadd abba. Hadd abba, betegség. Hadd abba izgató és viszolygó lüktetésed, égő daganat a föld hideg testén, melyhez viszketve és viszolyogva újra meg újra hozzányúl a föld: - hideg test, melyre hó esik. Mikor gyógyulsz be?

- Elég - ordítottam arcába süvöltve, és nem bírtam tovább a hőséget: sötét gomolyok viharoztak arcomba, szavam eltikkadt - öklömmel zúztam be a tetőt, és kilövelltem magam az éjbe. Vihogó pacsmagokban kavargott a hó odakünt, átcsapódtam az utcákon, a szél nekivágott egy háznak, onnan feldobott a szembelevő torony tetejére. Hahó, halihó! A hó koponyámba gyűrődött - süvöltve forogtam át felhőkupacokon, mezők fölött, hol éjben és hóban farkasok vonítottak utánam. Árnyékom végigesett a hosszú, hegybe futó félszigeten, túl a csúcson az óceánba lógott, melyen mint hideg libabőr, borzongott végig a vékony jégkéreg. Ellöktem magam - a túlsó oldalon egyszerre halvány s derengő napfényben felködlött Afrika karcsú körvonala - mikor utoljára visszanéztem még az Éj üregéből, a Gömb már messze rémlett alattam, ferdén libegve a sötétség végtelenében, kétoldalt, a sarkoknál, két fehér folttal. Két fehér folt, belefolyva a szürke és sárga tömegbe, simán és síkosan pörög, s észrevétlen terül ki s nagyobbodik, s észrevétlen közeledik két egyre nagyobbodó kör, s végre középütt összeér.

KÉT VERSSOR KÖZÖTT

...Er wirft ihr den Handschuh ins Gesicht[1]
„Den Dank, Dame, begehr' ich nicht!"

Most itt vagyok. Az a súlyos, meleg vérhullám, ami imént egy másodperccel a fejembe zúdult, hirtelen visszahúzódott most, és most nagyon halovány és nyugodt lehetek. Nyugodt is vagyok, mert tisztán és derülten és nagyon élesen kell látni, két szemeimnek. Két másodpercet fel kell osztanom három részre: - lassan és erősen oda kell mennem a kör közepére, kicsit balra az egyik párductól és inkább az oroszlán felé - most lassan le kell hajolnom egy nyugodt, egyszerű ívben, két ujjal felveszem a kesztyűt -, megfordulok és egészen ugyanolyan léptekkel - ó, ez a legfontosabb! -, egészen ugyanolyan léptekkel visszamegyek a rácsig.

Egészen bizonyos vagyok, és világosan látom, hogy nem bánthatnak. A sárga, lompos és szennyes oroszlánfej most közelről néz rám: csipás, hunyorgó szemei vannak és a vörös pofája csupa ránc. Itt tudnék állni, és megszámolni a bajusza szőrszálait. Nagy, nehéz állat, és súlyos szaga van. Éhes, ó éhes és kétségbeesett - szegény, szegény kiéhezett oroszlán! Rám néz. Ha egyetlen lépésem félmilliméternyivel gyorsabbá válnék a másiknál: ha egy másodperccel hamarabb fordulnék meg, s hajszálnyit rándulna kezem, vagy a szemem akkorát rebbenne, mint egy szúnyog szárnyának csapása: - úgy robbanna rám, mint kipattant acélrugó, s egyetlen harapással szétmorzsolná a fejem. De én ezt tudom. Szegény, ostoba, ostoba oroszlán!

Én ezt tudom. Most fölveszem a kesztyűt: egészen lassan és nyugodtan. A szemeimet mereven le kell szegeznem a porondra, és ugyanolyan mozdulattal kell, hogy visszalendüljek. Fekete bőrkesztyű, három gombbal. Ismerlek. Ha már egyenesen fogok állani majd, parfümöd orromba csap: tudom, milyen parfüm: Coeur de Jeanette. Ezt külön kell megfigyelnem majd.

Most háttal vagyok a másik párducnak, és néz. Még lassabban kell mennem, mint ahogy elhatároztam, mert bársonyos talpát egy lágy, egy gondolatnyi, egy nesztelen árnyalattal beljebb húzta, s fényes agátkarmait könnyedén felemelte a levegőbe. A következő másodpercben, ha addig tudom még akarni, tudom akarni ezzel a feszüléssel ezt a halálfekete csöndet körös-körül... ha a második páholy ötödik fülkéjében az a fiatal cataniai leány nyitott, eltorzult szájával addig el nem ordítja magát... ha meg nem botlom ebbe a kis halomba itt a lábam előtt, és őfelsége el nem ereszti azt a bársonybojtot, amit görcsösen megragadott a kezével, amikor lejöttem... akkor én a következő másodpercben a rácsnál leszek.

Lassan, nyugodtan megyek fel a lépcsőn. Zavaros ordítozások süvöltöznek, tolakodnak körös-körül. Mutatnom is kell, milyen nyugodt vagyok. Mi ez? Csönd van belül. Azt hiszem, most nem lélegzem már, és talán nem is fogok többé lélegzeni, milyen jó így. Ez a nyugalom. Ez a béke. Ez most már örökké így lesz.

Ezek itt ordítoznak körülöttem. Nyitott, nyirkos szájakat látok, olyanok, mint a sír, és kezek hadonásznak a levegőben, de nem hallok egy szót se. Most megint elborította arcomat a vér, ez is jó. A második páholysorba kell fölmennem, az még soká lesz, amíg én odaérek. Itt van a kezemben a kesztyű, és a zavargó hangok közepett enyhén, fájdalmas lendüléssel lódul neki

[1] De ő a kesztyűt arcába vágja
„Most már szép hölgy, nem kell a hála!"

(Schiller: A kesztyű. Képes Géza fordítása)

lelkemnek a Coeur de Jeanette álmatag illata. Odafönt, a lépcsősikátor tetején nyüzsgő, tarka gombolyag közepén, kipirult arccal, félig nyitott ajakkal vár rám az asszony: - viszem a kesztyűt.

Viszem a kesztyűt. Neki is ilyen illata van, mint ennek a kesztyűnek itt - ó, Coeur de Jeanette, te édes, te lágy! Az ő mellének is ilyen illata van, és ilyen illata volt az ő szemének is a sajgó, félhomályú szobákban. Vajon mit kellene tenni most? Talán letérdelni előtte és megcsókolni fekete szoknyája szegélyét és zokogni, itt, a tarka, gomolygó, kavargó, ostoba sok ember előtt, mintha egyedül volnánk. Vagy szótlanul átadni néki téged, fekete kesztyű, fekete lobogó - és visszatérni szótalan a párducok közé és lefeküdni... Vagy megcsókolni kesztyűtlen kezét, mint mikor egyedül ültünk a páholy enyhe homályán... régen... régen... tegnap. Lágy, illatos kezét, simogató kezét... lágy, illatos térdeit, jó térdeit. - Ó, unalom! Ó, csönd! Milyen messze van mindez. Honnan jöttem én?

Meg akart ölni. Tudtam már rég, mosolyogtam rajta. Megölhetett volna szerelemmel is: térdeit átkulcsolhatta volna nyakamon, és megfojthatott volna. De neki így kellett; látta volna sikamlós húsomat, amint a fenevadak marcangolják, és látta volna kibuggyanó beleim - s gonosz, irtózatos testén izgalmak vonaglottak volna végig... végig a combján... e látványra... s leroskadhatott volna véres, szétszaggatott holttestem fölé, hogy vad görcsökben és sikoltozva öleljen át... eszelősen kiáltozzon, hogy meghaltam érte... Ó, undor! Ó, unalom!

Mi ez? Mintha zene szólna a távolból. Még mindig nem vagyok ott. Igen, véres testemen feküdt volna, s átölelte volna a testet, amit elhárított magától, csiklandós nevetéssel, míg élt. Meg akart ölni. Nyugtalan, húsos kezeivel bele akart nyúlni a végzetembe. Végzetembe, mely úgy zeng most felém, mint távoli tengerek zenéje. Ostoba, senki. Asszony.

Ostoba, vonagló test. Ostoba, vonagló vágyak. Ostoba. Én a mélységből jövök, a végtelen csöndből és az ismeretlen küszöbéről jövök, ismeretlen vizek felől - és ő vonagló vággyal, apró dobogásokkal, kinyújtott, kurta karokkal vár engem odafönt a lépcsősikátor tetején. Meg akar csókolni engem. Át akar fonni a karjaival. Át akar fonni a lábaival. Meleg akar lenni hozzám, fülledt, szorongó hőséget akar belém nyomni - belém, aki a süket Nyugalom jégbarlangjából buktam föl ide. Asszony. Démoni, vészes, kárhozatos asszony! Milyen nevetséges.

Hol voltam? Hol vagyok? Valahol ablakot törtek, és most hideg levegő csap keresztül a pállott, forró folyosókon. Messze szalad vissza a horpadó láthatár, és végtelenbe tágulnak most a magányos mezők. Távoli hegyek láncain bükkös rengeteg árad. Nehéz görcs bomlott föl a vajúdó gomolyagban és most süket, boldog pihenés következik. Nyugalom, béke! Szabadság, erő és igazság tengere, magány! Hiszen e gomolyag fölött az ég tiszta harangja terül, és nyugalmas csillagok várnak és figyelnek a szelíd messzeségben, mint egykor az apai ház udvara fölött. El tudtam feledni? Magános tenger vagyok, és körülfogott engem a szabad, a boldog, a halálos egyedülvalóság. Távol tengerek diadalmas zenéje - hideg és szelíd zene a zavaros és buja akkordok után. Ó, értelek! Ó, megyek!

Ki ez az asszony? Mit akar eltorzult arcával, lázas szemeivel? Én amonnan jövök. Mi ez a fekete, forró, erős szagú és vonagló patkány itt a kezembe? Vágjátok a képébe a cudarnak! Meg akart ölni!

Ostoba asszony. Nem kell a jutalom.

MELANKÓLIA

I

Két hét múlva, egy délután, háromkor kelt fel megint, és elhatározta, hogy mégis kivánszorog. Ezek a napok különben így teltek el: három óra felé felkelt, megebédelt a vendéglőben, sokat evett és nehéz ételeket. Azután felment újra, és egy régi angol regényt fordított este nyolcig, amitől kábult és zavart lett - azután egy külvárosi kávéházba ment el, ahova azelőtt sohase szokott járni, és képeslapokat nézett, és zenét hallgatott, megint sokat evett vacsorára, hazament, lefeküdt, és könyveket rakott maga elé. De a betűkből nem látott semmit. Elfújta a lámpát, és akkor halálos csönd következett a néma és fenyegető bútorok között. Amint hanyatt feküdt, kinyújtott, hideg lábain alul indult meg a remegés: lassan terjedt, oldalt, fel a szívéig, a nyakán keresztül, és végre a fogáig ért - s a csöndet zúgó szoba odvában akkor halkan, egyenletesen kezdett el vacogni, és figyelte, hogyan verődnek össze a fogak, mindig hangosabban és ütemesebben. És vacogás közben mindig ugyanabban a mozdulatban látta a feleségét: amint este a hídnál, még hirtelen, keményen és elszántan nyújtja a kezét, és vonagló szája a kérlelhetetlen dacban és gyűlöletben egyszerre elfehérül. „Tovább már ne kísérjen: villamosra fogok ülni." És mindig ugyanaz az elviselhetetlen és gyötrelmes érzés jelentkezik, együtt ezzel a képpel: hogy milyen rettenetesen sajnálta akkor, hogy a felesége hirtelen és keményen elment, nem szólhatott még néhány szót legalább, meleg, áradó szavakat: hogy hiszen nem kell gyűlölködve és ellenségesen elválni, hiszen nem akar tőle semmit, és neki akar adni mindent, hogy bebizonyítsa, nem kell őt gyűlölnie. S milyen rettenetesen sajnálta, hogy nem sírhatott, vagy nem csókolhatta meg a kezét, egy udvarias és gúnyos mozdulattal, vagy ilyesmi. Vagy kérdezhetett volna valamit, vagy megüthette volna. De ő bénultan és szótlanul el hagyta menni, és még állt egy darabig, utánanézett, nem hívta vissza.

Mostanában úgy érezte, hogy azok a szavak akkor torkán akadtak, és azóta fojtogatják. A vacogás is ebből a hidegből áradt, mely elfojtott testét remegtette. Dühösen, makacsul kergette el a képet. Nem kell, nem kell, nem kell, mondogatta gépiesen. Később, mikor elkábult, egy telefonkagylót hallott folytonosan, ami a füléhez volt illesztve, és a telefonkagylóba valaki folyton beszélt. „Mi az, mi az, mi az, mi az, de hát mi az, mi az, mi az." Folyton ezt mondta valaki a telefonkagylóba, sürgetően és türelmetlenül. És ő nem tudott felelni, pedig szerette volna megmondani, hogy mi az, ami a tüdejében szorong. Aztán hosszú szobák következtek, színültig dohos sötétséggel. Ezekben a szobákban órákig járkált, mindig jobban félt, és a sötétség mindig elviselhetetlenebb volt. Tapogatva találta meg az ajtókat, néha egy nyirkos ablakot ért az ujja, de az is vak és sötét mellékudvarra nyílt. Már talán századszor nyitotta ki a halkan suhogó ajtókat, majd meg folyosókba ütődött, ezek is hidegek voltak. Végre nagyon messziről zavaros beszélgetést hallott, és ő borzongó felszabadulás érzésével törtetett a hang irányában: most már annyira irtózott a sötéttől, hogy a szíve hangosan és rémülten kalapált. Zongoraszót is hallott, és megnyugodott egy kicsit. Egy hosszú lépcsőn ment föl, ahol már régen elfújták a lámpákat. Végre megtalálta azt az ajtót: fény tört keresztül a kulcslyukon és oldalt az eresztékek közt és hangos kiabálás és nevetés. Poharakkal koccintottak, és valaki hangosan és szilajul zongorázott odabent. Mire odaért, a ruhája testéhez tapadt már és reszketett. Úgy fogta meg a kilincset, mint aki egy ágat kap el a szakadék fölött; mert mögötte vihogott már a folyosó sötétsége, és belé akart harapni. „Itt vagyok..." nyitotta már ki a száját, amint belökte az ajtót: - nagyot bukott előre, és hideg szél csapott az arcába. Koromsötét és jéghideg szoba halálos csöndje körös-körül. Aztán forogva süllyedt lefelé sűrű és hideg vízben: megállt, kezdett emelkedni, mint gyerekkorában, mikor magas trambulinról ugrott. Ki akarta dugni a fejét, de kemény lapba ütközött, a jég vastag kéreggel szorította le a vizet. A

fejével verdeste a jéglapot, és úgy kereste a léket, közbe fuldoklott. Borzasztó sóhajjal riadt fel: a vánkos szájába gyűrődött, azt harapta és csókolta. Máskor hosszú, hosszú, gyötrelmes viták voltak. Budán, egy fölfelé hajló utca kopogó kövezetén gyalogolt fáradtan, és magyarázott; hosszan, kétségbeesetten magyarázott a feleségének. Hogy meg kell érteniök egymást: hogy valami tévedés történt, és hogy ő semmit se akar, csak jöjjön vele, beszéljék meg ezt együtt. Hiszen beszélhetnek és felelhet neki. Hiszen azelőtt sokszor könnyezve hallgatta az ő mély, egyszerű férfibeszédét. Folyton visszatért erre, és aggódva, szorongva leste a hatást. De a felesége szája még mindig fehér volt és összeszorított. Ő mindig hangosabban beszélt: kiszáradó, elfulladó torokkal, kézzel-lábbal magyarázott. Nem értette, nem értette, nem értette, miért nem felel. Dühös lett, feljajdult és még szilajabbul folytatta: rengeteget beszélt, öklével a szája előtt kapkodva: és most úgy érezte, hatalmasan mély és igaz és végtelenül megindító dolgokat mond, könnyek és szavak összebugyogtak, és a fájdalom diadalmas szimfóniája végre előtört torkából: most érezte, hogy megtöri azt a kemény vonalat, a rettenetes és puha száj körül. Egyszerre horkantva fölébredt a sós lére, amint könnyei szájába folytak: és még hallhatta, amint bénult szája ártikulátlan szavakat nyöszörög halkan: „ta-tu... ta-ba-tu... te... te... te... te...” - ez volt a hatalmas szónoklat. Az asszony helye üresen hideglett mellette, az ágyban, csak sajátságos illatát érezte még egy pillanatig, amint az álomból visszamaradt. Elhallgatott és feküdt. S a sötétségből s az ágy kemény deszkáiból akkor először fújt elhagyott, özvegy tagjai közé az otromba és éles halálfélelem.

II

Délután kelek föl s az utcára mék. Három óra lehet.

Milyen meleg, fülledt a levegő, a szelek elaludtak. Hova menjek? Milyen fáradt vagyok. Egészen mindegy, a körútra jutok-e ki, vagy a Duna-partra. Nem, az Eskü tér felé nem megyek, ott megint az a tompa hangulat vár. Ott jártunk akkor.

Nem, nem nem, nem, nem. Nem kell. De mire gondoljak akkor? Borzasztó, valamire mindig gondolni kell. Ha alszik az ember, akkor nem, de aludni rettenetes. Egész délelőtt aludtam, és most megint azt érezzem, mint mikor kinyitottam a szemem?

Balog, Balog, Balog. Balog hirdet a lapokban is, nem tudtam, hogy ez ott van. De hiszen ez engem nem érdekel. Engem nem érdekelnek ezek az emberek. Miért fájtok nekem, miért fájtok, miért fájtok. Valamikor ezt meg is írtam, milyen ostobaság volt tőlem. Most milyen nehéz a szívem, hogy hiába írtam meg, mert hiszen ez nem segít rajtam.

Ezt a sajtot szeretem, ez nagyon jó, nehéz sajt. Bemenjek? Huszonötért lehetne venni, és majd otthon, titokban megeszem. Szeretnék sokat enni ebből a sajtból, mielőtt meghalok. De úgy, hogy ne vegyék észre. Valami kapu alatt. Hiszen nem tart már sokáig, ugye, nem tart. Én istenem. Én erős istenem.

Én erős, nehéz istenem. Nehéz vagy, nem bírnak el a vállaim, kérlek, távozz el tőlem. Régi dal, régi dal, régi dicsőségről. Régi, régi régi dicsőségről. Régi, régi. Ez a zümmögés nem jó, ezt nem teszem többé. Akkor nyolcéves lehettem, mikor dongókat pléhskatulyába tettem, üvegfedél alá, és alul forraltam a pléht. Az a dongó zümmögött így, élesen, és szédítő sebességgel pörögve a forró lemezen: aztán hirtelen elhallgatott, egy éles hanggal, mint mikor kést húznak végig üvegen, meggebedve, beledögölve a kínba. Így fájt hát akkor annak a dongónak, mint nekem. Mint nekem most. Mint nekem most. Mint nekem most.

Ugye, ezek mind hazafelé mennek már a hivatalból. Délután van, és ők délelőtt már dolgoztak, már elvégezték a munkát, ők túl vannak, feléjük a kész és barátságos alkony közeledik már. Én délután keltem fel, és délután születtem. Már akkor minden be volt fejezve, délelőtt felépítették a házakat, elfoglalták a helyeket, és megnevezték a nevüket. Jaj, jaj, jaj annak, aki délután kel fel. Nézzed, a délutáni nőket: ők délelőtt leányok voltak még, és már szerettek, és gyermekeket szültek - most fáradt és édes testök ott pihen valami kávéház homályos zugában. Most én megkapnám már őket, ugye. Délutáni csókjaikat és könnyeiket - és belefulladhatnék a lemondásuk rettenetes mámorába. És csókolhatnám a kék árkokat a szemük alatt és a szájuk két legörbülő sarkát. Köszönöm. Köszönöm. Köszönöm.

Engem délelőtt elárultak és megcsaltak. Ezek mind elárultak: lám, végig az utcákban, a szobákban végig, csupa szerelmes pár, férj és feleség - és engem árul el mindegyik. Nézzed, nézzed. Hogy gyűlölöm őket. Miért vannak ott leeresztve a függönyök? Piha. Ők már mind találkoztak délelőtt és a szobába visszahúzódtak, és engem itthagytak az utcán. Az utcán, ebben a hideg szájban, kétoldalt a házak vigyorgó fogsorával, amik összemorzsolnak engem. Két fogsor közt hogy megyek előre. Jaj, ők mind engem árulnak el, jaj, végig a házakban: hiszen ezt nem lehet kitartani, idáig hallom. Összefonódnak és melegítik egymást. Jaj, elvették tőlem. Jaj, elvették tőlem. Jaj, elvették. Jaj, most azonnal odamegyek. A száját vigyék, de a nyakát nem adhatom oda. A két karja közül az egyiket. Én csöndes voltam, és jól viseltem magam. De most összekeverték a testrészeket. Nagyon nehéz a fejem. Szeretnék sétálni menni. Folyton járni kell a fejjel. Ezzel a fejjel. Ezzel az imbolygó fejjel. Ezzel a fejjel. Fejjel. Fejjel.

III

Este volt, mire a völgybe leért Budán. A gondolatlánc már egy órája megszakadt, csak egy utolsó szó maradt még, kínzón és tehetetlenül: fej, fej, fej. Tudta, hogy valami nagyon fontosat jelent ez, aminek eszébe kell jutni, amit nem szabadott volna elfelejteni. Mikor homályos volt már az ég, és alattomos kis szelek kezdtek fújdogálni a hegyek felől; egyszerre megállt és megijedt.

Ez egy nagy mezőnek a végében történt. Tudta, hogy át kell menni a mezőn, de valami benső, rettenetes nyugtalanság hirtelen megállította. Egy futó pillantást vetett a kezeire. Aztán zavartan tett megint pár lépést. Nem lehet, mondta magában, ostobaság. Még nevetni is próbált, hogy elűzze a fenyegető rémületet, ami az imént elfogta a szívét.

De aztán újra meg kellett állania. Hirtelen, bátrabban végignézte magát, a lábától föl, a derekán, a mellén keresztül, egészen...

És ekkor azt hitte, a szíve leszakad a nehéz rémülettől. Visszafordult, az elsötétülő út felé, ahonnan jött.

- Nem lehet... - hebegte borzasztó nyugtalansággal, és halványan nevetni akart megint. - Nem lehet... Itt lesz az úton valahol... elvesztettem.

Tanácstalanul tett néhány lépést, de aztán riadtan megbotlott. Szívverése most egészen megállt. Még egyszer, remegve nézett végig magán, hogy talán mégis tévedett.

Nem. A lábai hosszan és feketén nyúltak lefelé, valami homályba, mintha iszapba mártotta volna őket. Látta a mellényét és az óraláncot a mellényen. A két kezét, amint a rémülettől gémberedve lóg. Följebb a kabát két gombját... és még egy darabot a nyakkendőjéből... De azontúl semmi. A nyak már ködbe veszett. És több nincs.

- Az úton... az úton vesztettem el valahol - motyogta, és botorkálva megindult megint.

Kétoldalt sietve visszahúzódott a hegyoldal. Néhány kemény sáv szegte még be az eget és mélységes szomorúság.

- Az úton... az úton... - mondotta még egyszer.

Egypár gyors lépést tett előre, majd lihegve megállt. Rosszakaratú és makacs göröngyök kapaszkodtak előtte fel a kocsiútig. Már egészen homályos volt, csak az ösvény látszott fehéren és szabadon és üresen. Baljóslatú alakja, amint újból végigtekintett rajta, most oly hosszú és fekete volt, mint egy ijesztő dorong, aminek leverték a tetejét. Egyszerre páni erővel fogta el a borzadály. Még nem merte kimondani, félt, hogy elájul. Aztán egyszerre tört ki a tüdejéből.

- Nincs fejem! - ordította.

Zűrzavaros lárma kavargott föl körülötte. Szürke hullámok tolakodtak, összeverődtek, nekimentek és fölemelték.

- Na ne... - mondta még, és süket fahangon nevetett, mint mikor egy álmot akarunk elriasztani, vagy egy kísérletre ránevetünk rémületünkben, remélve még, hogy csak tréfál valaki velünk. De nem múlt el. A fejetlen törzs ott dermedezett alatta, és rémes volt, mint a halál és mint az undor. Fölsírt és nyöszörögve futni kezdett: két karja vészesen forgott körülötte, két ólomnehezék: összeverődött elöl, és néha a dereka köré csavarodott. Jajongva nyargalt fölfelé a hegyoldalban: aztán körbe kezdett futni, befelé és mindig kisebb köröket húzott. Összekunkorodott, pörögni kezdett, mint a csiga, és jajongása éles zizegésbe ment át. Most hat lába volt, vékony és fekete lábak, amik szédítő sebességgel kavarták a levegőt. A hátára esett, és körbe forgott rajta. Egy percig oly sebesen, hogy elmosódó korongnak rémlett. Aztán hirtelen állt meg, mint akit leütöttek: egy gomolyba gubancolódva, begörbült és összehúzódott tagokkal. Kész volt.

IV

Kész vagy, nyugodj meg.

Te szomorú és buta állat. Oly könnyű már, ami még vár rád. Az intézet parkjában ülsz, csöndes árnyékban egy padon, úgy, ahogy megmerevedtél. Két kezed a halántékodba szorítva, fejed után behúzva térdeid közé, térdeid felhúzva fejedig: úgy ülsz napokig mozdulatlanul. Ha az ápoló megfogja a kezed, és leteszi melléd a padra: ott hagyod a kezed a padon, és ülsz tovább. Az állad leesett, és nyitott szájad is hülyén feketéllik. Csak a szemeidben van még valami kifejezés s állati szomorúság, mint a lovakéba. Nézel magad elé a földre. Izzadt, őszülő hajad a homlokodba lóg. Mire gondolsz?

Te szomorú, buta állat, akivel így elbántak. Mitől ez az aggodalmas erőlködés a szemeidbe, amint a szél végigsimít az arcodon? Még feszül-e egy utolsót elzüllött agyad, hogy egy nyomorult kis képet képzeljen a szélről, és puha hajnak érezze, ami megsimogat? Begörbült ujjaid közt érzel-e még egy ruganyos kis fülcimpát, amin félve babrálsz? Te nyomorult, te rongy. Haragszom rád, tudod? Elárultál minket, neki, a mi ellenségünknek. Most újra tudni fogja, hogy az ő döfése ilyen halálos. El kellett volna bújnod, takarás mögé, mint a jó katonának, mikor érezted, hogy talált. Nem szabad megtudni neki, hogy megölhet minket: nem szabad megtudni neki, a senkinek, az ostobának, a gonosznak. Értetted? Mit meredsz rám könyörögve? Erőlködj, kérlek, erőlködj, hogy ezt még megértsed. Hallod, erőlködj.

Ó, nyomorult, hadd abba. Ne kínlódj, nem bántalak: hiszen végtelenül szánalmas vagy. Legyen úgy, ahogy akartad: - mit tegyek veled? Hunyorogjon hát kihamvadt agyadban az ő elbízott szája, amin élők lakmároznak most, és nyöszörögve remegj hát, mikor végre kinyújtják összehúzódott kezeid és lábaid. Ott fogsz feküdni, rossz gyerek, te, aki durcásan és sírva elmentél, mert nem adtak neked cukrot, amit minden fiú kapott. Jól van már, no. Ott fogsz feküdni a deszkák közt, és visszatartott lélegzettel vársz. És akkor lassan és kéjesen nehezedik rád az Enyészet. Először a gyomrodba fekszik és benyomja. Aztán átöleli a melled, oly erővel, oly gyilkos szerelemmel, hogy a bordáid beroppannak. Aztán megcsókol, végre, végre. Rettenetes és buja csókkal: és az arcodból mély lyukakat harap ki. Aztán lassan kiszívja a szemeidet. Aztán visszafogad magába egészen. És azt fogod hinni, hogy ő az - boldogtalan te. És igazad lesz.

AZ ASSZONY

Tizennégy éves koromban, augusztusban, esténként a nyaraló előtt sétálgattam Horovetznéval, aki mellettünk lakott, és megbarátkozott velem. Halvány, kék szemű gyerek voltam, és akkor tengerész akartam lenni. Horovetzné férje három hétre elutazott, a fiatalasszony egészen egyedül volt. Fehér pettyes, világoskék ruha volt rajta, szalaggal a derékon és bő, nyitott ujjak. Az arca most már csak úgy van előttem, mint egy tojásdad, kicsit sárgásfehér folt, pár halvány és derengő vonallal alul - egyebet alig látok belőle. De akkor nagyon jól ismertem, és néhány nap múlva nélkülözhetetlen alkatrésze lett annak a ködös, rejtelmes képnek, amit Világról és Jövőről festettem a szemeim elé.

Különben, azt hiszem, szép volt. Talán az ő szája körül láttam először azt a fölényes és öntudatos vonást, amit azóta minden asszonyi arcon keresek. Akkor magamban ezt a vonást okosságnak neveztem, mert még nem tudtam, mit jelent. Tizennégy éves voltam, és úgy volt, hogy kimegyek a tengerre, nagyon messze, minél messzibb.

Tulajdonképpen most már bevallhatom (néhány év óta úgy kezdem érezni, már nemigen lesz belőlem tengerész), tulajdonképpen az Északi-sarkról volt szó: de erről nem beszéltem Horovetznének. Horovetzné csak annyit tudott, hogy nagyon messze, minél messzebb. A folyamodványt megmutattam neki, amit az Akadémiához intéztem. És röviden, néhány férfias és rideg szóban vázoltam neki a hajósinas életét, és hogy miként temetik el, éjben és viharban, ha a villám lesújtja fönt az árbockosár tetején.

- Az embert szépen széthúzzák, spárgával összekötik a lábát, egy darab követ tesznek rá, aztán - zsupsz!

Nem időztem sokat e tárgynál, éreztetve, hogy ezen már nem lehet segíteni, kár beszélni róla. Horovetznét nagysádnak neveztem, bizonyos fáradt jóindulattal, melyben jelezve volt, hogy percre sem felejtem el a kettőnk közt fennálló kivételes viszonyt és hogy cinizmusomon nem kell megdöbbennie: olyan ember beszél, aki valamikor maga is tudott érezni, de az élet keménnyé és fásulttá edzette.

Többnyire éles és szatirikus voltam: paradoxonokban beszéltem, holmi gúnyos világításba helyezve minden kérdést és eszmét, amivel emberiség valaha foglalkozott. Horovetzné felelgetett. Egy-egy megjegyzésemre arcát csodálkozó és meglepett mosoly futotta be, és érdeklődve közelebb hajolt. Éreztem, hogy intelligenciám megdöbbenti és elhallgattam. „S ha tudnád, ki vagyok”, gondoltam.

Okos asszony. Okos szája van. Mondottam magamban este, a vánkoson, és egyszerre éreztem, hogy remegek. Közbe zavarosan jöttek a rendes képek: végtelen vízlap, csillagos ég mélyében - vízlap, mely távol a csillagokig ér. Repülőgépem, a fehér vitorlás, lassan készült a homályban. Szárnyait szétvetette, és úszni kezdett: most a Plejádok csillagképéből vált ki kemény körvonala: két kezem ráfeszült a kormánylapátra, és a gép feljebb suhant. A bolygók halvány korongja nagyobbodott. Különösen a Neptuné: tudtam róla, hogy gomolygó ködökből áll, víz és szárazföld még nem vált szét laza, óriási tömegében, és sűrű páráiban fantasztikus árnyak nyújtóznak. Messziről a Nap: egy derengő csillag, átrémlik a ködön. A Föld pici, gombostűnyi hunyorgás, mély boltozat távolában. S akkor először fogott el valami nehéz, idegen fájdalom, hogy oly messze van, oly messze, és megdöbbenve jutott eszembe az okos és erős száj, melyet otthagytam. Szívem elszorult és elhatároztam, hogy másnap a Tengerről és a Csillagokról beszélek majd Horovetznének, és hogy beavatom őt.

És másnap este beszéltem a Tengerről és a Csillagokról.

Valami szenvedő volt akkor az arcában. Künt a kertben már aludtak a nehéz barackfák. És egyszerre, a holdfényben láttam, amint elmosolyodott.

Ismeretlen érzés volt.

- Untatom? - kérdeztem gőgösen.

- Dehogy - mondta melegen, és megkapta és hirtelen megsimogatta a kezem. - Csak valami eszembe jutott. Beszéljen, Fricike. Ez nagyon érdekes, a Naprendszerrel.

Kinyújtottam a karom, és most úgy álltam ott a kerítés előtt.

- Az a sötét folt... tetszik látni... azt még nem ismerik... A többiről mindről tudják már, álló csillag-e vagy naprendszer... de azon a sötét folton még eddig nem láttak csillagot soha. Egy lyuk, amin keresztül valami egészen ismeretlen sötétségbe nézhetünk. De lesz majd egy gép...

És egy végtelen ívet írtam le a karommal.

Lehanyatló kezem a mellét súrolta. Hirtelen elhallgattam. Elbúcsúzott és bement. A veranda lombjai közt tűnt el a világoskék ruha.

Kint a kertben, a barackfák alatt sétálgattam akkor, zsebre tett kezekkel sétálgattam és fütyörésztem. A kerítésen túl oly mély és ónszínű volt a Duna: csak néha szikrázott föl valahol. A malom ablaka lélegzett a tompaságban. És egyhangúan zizegtek a csillagok: tücsök és csillag, mindig együtt láttam és hallottam őket, és azt hittem, a csillagok zizegnek.

- Azt hiszem, most látott valamit belőlem - mondtam ünnepélyesen, és megnyugodtam. - Kár, hogy az üstökösökről és az északi fényről már nem beszélhettem.

A kerítésre könyököltem, s arcomat, mely akkor lágy és finom és fejletlen volt még, arcomat odaszorítottam két léc közé. Aztán behívtak és lefeküdtem. Míg az ösvényen végighaladtam, olyan érzésem volt, mintha bársonyon járnék, valami távoli és homályos dolog emelgetett föl a földről, és nem éreztem a testem súlyát.

- Ő szép - mondtam rémülten, abban a pillanatban, amint a paplant fejemre húztam. Emlékszem, hogy ájulásszerű és szédítő mámor fogott el erre a szóra: folyékony, hűs olajban úsztam. A Tejút volt az, amiről annyit beszéltem. A tiszta és csillagos égen hömpölyögtem keresztül, folytam lefelé.

Egy óra múlva minden átmenet nélkül és egészen váratlanul a következő képet láttam:

Horovetznéval állunk a Duna-parton, a malom előtt. Az asszony előrehajlik, és egyszerre halkan, egy hajlékony és lágy mozdulattal, mintha csak jobban ki akarná nyújtani magát,

belefordul a vízbe. Utánavetem magam, és derékon kapom el. Egy ideig egymás körül forgat a víz. Aztán földet érek. Kiugrom, és magam után vonszolom. Szemei be vannak csukva, a szája félig nyitva, csak felső fogsorát láthatom. A vállamra dobom fel, úgy, hogy feje és két keze hátul lelóg. Két vizes térde nehezen rátapad a derekamra. A langyos víz lábszáramon csorog végig. Borzasztó nehéz: nem bírom tovább. Lihegve, szándékosan megbotlom és összeroskadok. Ruhája most arcomba gyűrődik, fuldoklom. Rugdalózom, hogy kikeveredjek; mindig szorosabban tapad rám a vizes ruha, és hörögve hallgatok el.

Ez a kép nagyon megrémített, és majd elájultam a szégyenkezéstől, amint hirtelen eszembe jutott, hogy mit szólna Horovetzné, ha tudná ezt a gondolatom. Valami képtelennek és irtózatosnak tűnt csak gondolni is erre. Próbáltam komikusnak és furcsának találni, nevetni rajta, de nem ment. Szívem akadozva dobogott, és Horovetzné arca egyszerre oly fájdalmasan, oly távolian, oly titkosan tűnt fel a homályból, hogy pillanatra minden tagomba zsibbadás feküdt. A szemrehányás és kétségbeesés majd megfojtott, undort éreztem magam iránt és mélységes megvetést. Elviselhetetlen volt. Egyszerre ellenállhatatlan kényszerben jelentkezett az érzés: hogy Horovetznénak azonnal és haladéktalanul elégtételt kell adnom, valami mély és gyötrelmesen édes megalázkodással: meg kell csókolnom a kezét vagy a ruháját, s így meg kell értetnem vele, hogy mily igaznak és szomorúnak és végtelenül jónak tartom őt. S hogy most azonnal meg kell tudnia, hogy rá gondoltam, mikor a csillagokról beszéltem, s hogy nem, nem, nem vagyok cinikus s hogy ő oly végtelen, mint a Tejút és hogy minden csodálatos, és hogy repülni fog ő is, mert nem hagyom itt a porban és szomorúságban. Igen, igen, mindezt meg kell tudnia.

Hogy egészen őszinte s precíz legyek: e felindulásom nem egészen elvont érzelmi folyamat volt: homályos remegéssel egy képet láttam magam előtt. Oly igazán s mélyen s tökéletesen sikerül majd beszélnem - így mondta ez az érzés -, hogy Horovetzné végre egészen átérzi a dolgok mélységét, s egy felszabaduló zokogás rohamában fejét karomra hajtja, s én lassan simogatom a haját.

A következő percben kint voltam az udvaron. Lüszterkabátomat a lépcsőn gomboltam még be. Átlopózkodtam a túlsó veranda felé. A gesztenyefa alatt egyszerre megláttam a fényt: az ő ablakuk ki volt világítva. A mellem úgy feszült, vissza akartam fordulni. Egyszerre kinyílt az ajtó és a fénysávból a kék ruhát láttam kifordulni. Már akkor tudtam, hogy egyetlen szót se fogok szólni.

- Ki az? - kérdezte riadtan, amint a sötétben meglátott.

- Fricike, maga az? - mondta újból a csöndben.

Nem feleltem.

Még a suhogást hallottam. Aztán ott állt mellettem egy meleg és puha tömeg.

- Kedves, hát maga még fent van? Mit csinál itt?

Nem feleltem. Akkor először hallottam életemben asszonynevetést. Az arcomat csókolta meg, és fejemet pillanatra a melléhez szorította.

- Képzelje, Fricike, megjött az uram, nem is vártam. Most átszaladok borér.

Egy percre egyedül maradtam. A kerítésen néztem keresztül, és megláttam a Vénus csöndes korongját. Egész testemben csönd volt. Már jött is vissza.

- Na, jójcakát, Fricike, pá - sietett. Az ajtót becsukták.

És akkor a sötétben halványan s derengve először bukkant fel megzavarodott szívemben egy távoli sejtés, hogy van valami a földön, ami fontosabb a csillagoknál s a végtelennél s kietlen ködfoltoknál a naprendszeren túl, és hogy a csillagok és a tenger talán valami nagyon buta dolog, velem együtt.

Még valamit mondani akartam. Éreztem, hogy még valamit mondani kell, a kivilágított ablak felé indultam: de abban a percben az ablak kihunyt és elsötétült. Mi ez, mondtam, és megálltam. Mi ez, ismételtem magamban dacosan és sürgetően, mi ez, mi ez. Mi ez, suttogtam utoljára oly halkan és oly fájdalmasan, mint az esteli szél, mely arcomba csapott: vacogva és dideregve. Mi ez? Mi történt?

Mi ez? Mi történt veled, vékony csontú, didergő gyerek, ki most úgy tágra nyitod a szemed? Mit állsz itt legörbült szájjal, mint a vadember, ki előtt villám csapott le - ismeretlen, félelmes és fenyegető gonoszság. No jöjj, ne állj itt, mit állsz itt az ablak előtt? No jöjj, fussunk, fussunk az országúton, vagy gyerünk ki a mezőre, hallgass ide, beszélek hozzád, ne figyelj arra az ablakra ott, gyerünk innen. Azok rosszak, gonoszak és ostobák: hallod-e? te kicsim, te édesem, nem méltók hozzád, no jöjj. Ne gondolj rájuk, no jöjj már. Hiszen összeverődnek vékony kis térdeid: mit akarsz itt? Nézz a szemembe: nem ismersz? Én ismerlek, és az egész lelked ismerem: én szeretlek, és tudom, ki vagy: - te kis bolondom. Nem, nem, neked van igazad, a csillagok és a tenger - ez az igaz és ez a nagy és magasztos -, de látod, ezek nem érdemlik. Másképpen fogjuk azt csinálni - no jöjj már, ne hallgatózz. Ahhoz a szájhoz másképp kell beszélni, és én majd megtanítlak - és nem megyünk ki a tengerre, hallod-e, azért se megyünk -, ők nem érdemlik meg, hogy kimenjünk értük a tengerre... ők nem érdemlik meg a csillagos eget, melybe szomjas kis arcod felemelted. Látod-e, én ismerem ám őket, és mondok majd neked valamit - - - látod-e, erre van szükség, mert ők csak derékig állanak a csillagos égben, és az arcuk lefelé figyel. És nagyra nyitott szemekkel kint hagyott téged dideregni és vacogni a sötétben - az az arc, amit a Plejádok csillagképébe belerajzoltál. Kicsikém. De nyugodj meg. Én jobban ismerem azt az arcot, és tudom, mit jelent - tudom, mit jelent, a gonosz és rossz és hitvány. No jöjj, menjünk már innen - látod az izmaimat? már nem véznák és törékenyek, mint a tieid - erősnek és keserűnek kell lennem, *hogy megbosszuljalak*.

KÖNNYEK

- Igen, doktor úr.

- Igazán különös, sajátságos eset. Egészen józanul és okosan szeretném előadni. Tudom, valamelyes ideg-diszpozíció az egész, tudományosan meg lehet magyarázni. Nem is vitatkozom én, hanem majd megpróbálom elmondani a szimptómákat úgy, ahogy én látom őket. Én ezen sokat gondolkodtam, és magam is csináltam elméletet a dologról.

- Ó, nem mintha azt hinném, hogy ön segíteni tud rajtam. Bár talán lehet ezen segíteni is, nem tudom. Hiszen az természetes, tisztában vagyok vele, hogy betegség. Amint itt ülök, szemben az állótükörrel, látom az arcomat: sápadt, békés és szelíd fej, vörösesszőke haj, enyhe és nyugodt szemekkel, és ezek a szemek olyan különös, idegen szomorúsággal néznek most rám... Igen, ezek a szemek...

- Persze, mondom, nagyon furcsa. Egészen egyszerű - és szokott valaminek is nézhetné az ember, amiben semmi rendkívüli nincsen... Nos, éppen azt akarom megmagyarázni, doktor úr... hogy ez nem egyszerű és nem szokott... hogy mindennek mély és nagyon súlyos jelentősége van - és hogy ez egy egészen új és titokzatos - titokzatos betegség -, bizonyosan betegség.

- Végre is - megpróbálok beszélni róla. Nézze, várjunk csak, objektív leszek. Tudom, idegbeteg vagyok, doktor úr, mondjuk ki nyíltan, idegbeteg - és tudom, milyenek az idegbetegek. Szigorúan és kíméletlenül, kívülről vizsgálom magamat, és megállapítom, hogy a hisztérikusok és kéjelgők egy fajtájába tartozom, azok közé, akik az idegeik beteg érzékenységét valami állandó és zsibbasztó izgalommal kell, hogy narkotizálják. Az én fajtámból kerülnek ki, bizonyosan az én fajtámból kerülnek ki az ópiumszívók és hasisélvezők is - az alkoholisták és játékosok -, és azok, akik a képtelenség és förtelem iszonyatos és eszeveszett őrületéig feszítik a szerelmet... Csakhogy ők a túlsó végleteken vannak.

- Míg én... Nézzen a szemembe, doktor úr, nyugodtan és búsan kiállják az ön erős tekintetét. Ezek a szemek.

- Azt szeretném tudni, megállapította-e már az anatómia... hm, azt a csudálatos és érthetetlen kapcsolatot, ami a lelki jelenséget egyszerre és váratlanul testi jelenséggel köti össze. Íme, lelki bánatom van, lelki érzeteim... Valami elvont dolog. Aztán egyszerre szorongást érzek - összezavarodik és elhomályosul valami az érzetek között... s a következő percben víz, igazi, tapintható víz árad belőlem - konkrét jelenség -, amit egy elvont, valótlan tünemény idézett elő. Mintha gondolat és érzés térben és időben anyagot formálhatna... a képzeletem - érti?

- Ön mosolyog. Ezt tudománytalannak és naivnak tartja, értem. Hát akkor másvalamit mondok. Nem gondolt-e még arra - nem vette észre ön... azt a sajátságos hasonlatosságot... a könnyezés és... és a szerelmi mámor között? Én régen, csodálkozással és elfogódva észrevettem. Mindkét esetben (no, milyen tudományos vagyok, így mondom: eset) mindkét esetben az életérzésnek nagyon erős, borzasztó fokozásáról van szó - egyik esetben ujjongás és diadal -, görcsös fájdalom, görcsös félelem feszíti élettudatunkat a másik esetben. Görcs mind a kettő: rettenetes, túlzott energiák kapaszkodnak az élet libegő árbockötelébe - a hajót veszekedett tarajok forgatják -, táncol az élet, vagy ilyesvalami. A kéj és a gyötrelem görcse - érti ön? Fölzaklatott és riadt lelkünk tüdőnkbe, torkunkba, szívünkbe szorulva vonaglik. Valamit várunk: borzasztó és rémületes megoldást, valamit, ami a halálhoz hasonlít. A fejünket gránitsziklába fúrtuk bele, most halántékunk lüktető, irtózatos erővel tartja szétfeszítve a sziklarepedést - de már nem bírja tovább -, a következő percben lihegve elernyed majd, s az összecsukódó kő szerteroppantja koponyánkat. S ekkor, a kéj s a kín tetején egyszerre megszakad a görcs - hirtelen nyugalom áll be, és kihűlt szívünkből vér szivárog el. A láthatatlan kéz elereszti agyvelőnket, s halálos megkönnyebbülés remeg át a boldog idegek billentyűin. Megnyugszunk, és a halált érezzük. Most halk folyam indul meg belülről, elönti a partokat. Ez a kéj mindkét életjelenségnél ugyanaz: nedvek távoznak el a testből, nedvek a megszakadott görcs magvából, amik méreggé váltak volna s megfojtanának. A gyötrelem tetején duzzadt szemünkbe szökik fel a nedv... a szerelmi mámor teljében - igen, doktor úr.

- Ó nem, egészen nyugodt vagyok. Mosolyognom kell az ön aggodalmán. Azt akarom csak megmagyarázni önnek: ezekért a nedvekért volt a görcs, ez a megoldás, ez a megváltás, ez a felszabadulás - és ez a kéj. Hogy a lelki jelenség - ijesztő vágy és rettenetes gyötrelem - testi jelenséget vált ki és belefúl -, boldog, végtelen és tragikus halállal eltemetkezik a testbe, megadja magát... Ez a lélek hódolata a test előtt - ó százszor, százszor éreztem! A megfeszült, megfeszített lélek elhanyatlik - átöleli kacagó szerelmese lábait, és csiklandozó bőrét ájultan csókolja meg... Így képzelem.

- Nagyon köszönöm, doktor úr. Jobb is, ha így nevezem: mondjuk hát, ez „a kéj pszichológiájának egy új elmélete”. Ön igen figyelmes, tudom, hogy kicsit kuszán beszélek. Igaza van, ez nem is tartozik ide.

- Én magam, hiszen én magam ismerem ezt a kérdést... én csak a véleményét jöttem kikérdezni... Mit gondol ön erről?... És hogy is kezdjem csak?... Petyhüdt és fáradt vagyok. Valami nagy, ostoba nyugalom van most bennem: egy csendes folyó árad, áradozik, messziről figyelem... Messziről hallom, amint beszélek... Nagyon csendesen és egyhangúan beszélek, nem fárasztja önt ez? Most ne szóljon közbe egy ideig, amit még elmondok, halkan és nyugodtan áradni fog belőlem, és én lassan behunyom a szemem.

- Szólottam eddig a kéjről, és beteg kéjelgőnek neveztem magam. Érti-e már: a fájdalom kéjence vagyok: nagyon furcsa, nagyon furcsa betegség, hm. Bizonyos, hogy csöndes és melankolikus természet vagyok, de nem ez a fő. Nem, az igaz, nem járok emberek közé. Látja, ez a szobám: - szeretem. Szeretem a szürke függönyöket és a kályhát, mert félhomályban van, és konokul, makacsul hallgat, ásítozó ajtókkal. Nem, már régen nem zongorázom - de ülni szeretek a zongora előtt, fél kezem a billentyűkön pihen, és hangtalanul rémítgetem a csöndet. Várom, alkonyodik-e már - lassan homályosul, a falak ráncosok lesznek, s mint két kimerült szem árkában: a két ablak alatt fekete gyűrűk torlódnak fel az árnyból. Még néhány percnyi szünet - érzem már, némán s boldogan indul szívem felé a néma bűn. Valamit közbe kell vetnem, mielőtt a folyamatról, kéjelgésem processzusáról beszélnék. Nem vagyok szentimentális, és gyűlölök minden pátoszt. Ezt tudnia kell, hogy megértsen. Ami az én lelkemben végbemegy, mikor szemeimmel bűnözök: annak nincs köze életemhez, kudarcaimhoz, apró és ostoba körülményekhez, melyek körülvesznek. Nem életemet siratom s nem dolgokat - ostobaság. Ez egy folyamat, amit előidézek magamban - mámor és kéjelgés, öntudatos pszichikai művelet. Figyeljen - most érzem, el tudom mondani önnek, hogyan történik -, most egyszerre tisztán és világosan érzem. Látja, amint itt a zongora előtt ülök - sokszor az az érzésem van, hogy hangokat kellene megütnöm - cis, cis, dé -, és világosabban, érthetőbben szólanék ezekkel a hangokkal. Nem gondolt-e még erre? Az agyunk szintetizáló, spekulatív produktumait, szóval értelmi gondolatokat nagy nehezen körülírunk még szavakkal - de szervetlen és merev, formálhatatlan kérgek a szavak, mihelyt arról van szó, hogy egy ad hoc, önmagából fakadt és külön lelkiállapotot, szóval érzelmi állapotot magyarázzak. Persze, ha meggondoljuk, ez nem is lehet másképp... A szavaknak történelmi fejlődésük van, s megállapodott általános fogalmak fűződnek mindegyikhez - hiszen a legtöbb szó eredetileg egészen mást jelentett, mint ahogy én most szeretném... Szerencsétlen küszködés... De homályosan érzem, hogy száz és száz év múlva, mikor majd egészen pontosan és elhatárolva megkülönböztetik majd az emberek az agy érzelmi és értelmi működését, s mindkettőnek célját tisztán látni fogják -, hogy akkor a társalgás nyelve zenei hangokból fog állani, mert érzelmi és hangulati szuggesztió lesz az emberek érintkezésének a célja - és ennek a célnak ama zenei nyelv felel majd meg, mely akkor világos és érthető lesz, s minden érzésre félremagyarázhatatlanul egyetlen árnyalattal felel. Szavakkal írni fognak csak - ó, plebejus szavak, durva és csökevényes fegyverei most egy harcoló s végső boldogságáért küzdő, még meg nem állapodott társadalomnak. Szavak, szavak... most egyszer hadd bíbelődöm veletek, összecsomózlak, raklak, rendezlek titeket. Hadd veszek egy hosszú, nehéz lélegzetet... Figyeljen, én is figyelni fogok.

- Mikor kezdődött s hogyan fejlődött ennyire betegségem - nem tudom. S ha tudnám is, nem ez a fontos. Most már annyira vagyok, hogy jól ismerem ennek az állapotomnak természetét s a roham egész lefolyását, úgy, amint előidéztem, tisztán tudom előre. Íme, ahogy mondottam, itt ülök a zongora előtt, s kezeim a billentyűkön pihennek. Alkonyodik. Ravaszul és óvatosan figyelek: odakünt elhalkul a lárma, s néma vizek kezdenek kopogni; tik, tak. Tik, tak, mondja az óra is. Tik, tak, tik, tak, mondom, s zúgatom fejembe a szót, mintha telefonkagyló zúgna a fejemben. Most, most: érzem, közeledik. Egyetlen, nehéz hangot ütök le a zongorán, s a meglökött húr felmordul, odabent az öbölben. Még nem jelentkezik? Tüdőm lassan szivárogni kezd: a két tüdőszárny megereszkedik - már nehezül, lassul a lélegzet. - Most, most. - Még

nem. - Még kell valami: egy szó, akármi ez: „nyomorúság” - de értse meg, ez a szó csak kisegítő, irritáló eszköz: ezt a szót mint valami fájdalmas, kemény tárgyat óvatosan és kegyetlenül lenyomom tüdőmbe, hogy a lélegzet nehezebb, lihegőbb legyen. Nehezebb, lihegőbb lesz: - most gyorsul a vonaglás, s torkom már szorulni kezd - arcizmaim megnyúlnak, s alsó ajkamat előre, kéjelegve, görcsösen mozgatom immár -, orrcimpáim remegve tágulnak - halk hörgés bugyog fel a mélyből - ó, nyomorúság! élet nyomorúsága! -, és most kifordult szemeimbe égőn szökik fel s jajongva zuhog le a könny. Ó, most érzem, zizegve, virgonc szaladással lefut az arcomon -, ó boldog nyugalom, rettenetes gyönyör. Érti-e már?

- Érti-e már? Esténkint, ha megnő ablakom előtt ennek az utcalámpának az árnya, és felfut a falon - nesztelenül felszedelődzöm és leosonok. Kerítések vonulnak fel sorban, és gyanakodva, összehúzott szemekkel sandítok be üres telkekre, hol rozsdás kölöncök lustálkodnak. Ostoba, pállott üresség. Még nem jött el az én órám. Elhagyott utcákon úgy bánt a csönd, mintha óriási kagyló bongana, keresztülfutom őket, és ismert tájakat keresek. Most százszor átélt utcák következnek, gyűlölt és gyilkos vidékek, melyek kikoptak már lábaim alól. Tessék elhinni, alapjában hideg és érzéketlen vagyok: élet és halál iránt egészen megbénult érdeklődéssel, ezek közönyös dolgok nekem. Mi van még? Még néhány üres utca - most boulevardok következnek -, most szép nők suhognak elő mindenütt. Ohó, értse meg, már dagad és nőni kezd egy gondolat, amibe megkapaszkodhatom. Ez itt: nők, nők. Szép, szép, szép nők. Igen, ez talán az egyetlen lehetséges dolog - gondolom újra meg újra. Szép nőnek születni - igen, ez lett volna talán egyetlen esélyem. Doktor úr, keserű haragot érzek a nők iránt, irigylem őket. Gyermekkoromban, emlékezem, dühös mérget fojtottam magamba, mert gyöngédségről s udvariasságról beszéltek nekem, s intettek irányukban - már akkor meggyűlöltem őket. Nem akarok jó lenni hozzájuk - érzem, hogy fölénnyel kell megvetniök az én bús férfimivoltom. Őértük van minden s mi, melléktermények a fajnak, csak arra, hogy őket megtermékenyítsük: - az élet gyümölcsei ők, létrehoztak bennünket, mint egy szervet, amire az ő testüknek szüksége van. Leválasztottak örökké élő testükről - s mi gyötrődő, pusztuló szervek, nyüzsögve hízunk körülöttük, s várjuk az áldozatot -, hogy aztán lerohadjunk a földbe, ha koponyánk átkozott tartalmát, görcsös vágyak kocsonyáját, nyomorult agyunkat kilövelltük az ő testükbe. Érti-e, doktor úr, mi halunk csak meg, levelek, porzók - a fa, a nő halhatatlan. Borzasztó. Kötéllel a nyakunkon mélységekbe ugrunk utánuk - velük vagy nélkülük -, mindig miattuk halunk meg. Egyszer nyavalyásan, vonagló görcsökkel a tüdőmben, vágytam egy nőt - s irtózatos kínokat csomózott torkomba az irigység, hogy szeretem s hogy oly szép, s hogy nem én vagyok ő. Ki szerettem volna tépni a száját - s rettenetes volt, ahogy betelt s önmagát csókoló szemei öntudatosan s borzasztó fölénnyel borultak el a kéjben, mikor áldoztam neki, s azt hittem, én fogok győzni. Aztán hihetetlen levertséget éreztem, és elsötétültem, mint az éj - mikor úgy nyújtotta felém csókra a kezét, hogy éreznem kellett: erre a mozdulatra a természet tanította őt. Egyszer ájult düh fogott el, egyenesen s nyugodtan állott egy kerítés előtt és én valamiről beszéltem. Akkor láttam, nem figyel rám, és száj szögletében kihívó és bódítóan szép mosoly jelent meg. A kezében valami könyv volt, odakaptam, kitéptem a kezéből, és odavágtam szoknyái elé. Ő nyugodtan, egyenesen állt tovább, és ugyanazzal a mosollyal mutatott a könyvre: „vedd fel” - így szólt. Sötétséget éreztem, egy pillanatra elállt bennem valami - s amint görbült háttal lehajoltam a könyvért, esküszöm önnek, a halál süket szele volt az, ami akkor hajam közé fújt. A súlyosan omló szoknyák mintha rettenetes magasságban elzárták volna a világot, és én valami ürességbe zuhantam. Behunyt szemekkel átadtam a könyvet, elmentem onnan, mint az alvajáró, s akkor a lelkem is üres volt, mint a temető. Abban az időben, szerelmem egész korszakában, nem tudtam sírni - de ezen az estén magamra maradtam és rájöttem, hogy gyűlölöm őt, reménytelen és veszett irigységgel gyűlölöm. S nyomorult férfiember, hosszan és elvadultan bolyongtam - este kábultan mentem föl, s kongó fejjel feküdtem ágyamban, és fuldokoltam órákon át. Ájult álom következett: éjfélben tompa és

halálos álmomban jöttek csak meg a könnyek, és én hanyatt fekve, hangosan, sípolva sírtam föl álmomból. Akkor két órán át úgy patakzott szememből a könny, nyirkos tócsa maradt a padlón. Rettenetes kéj volt: azóta nem szeretek nőt.

- Igen... aztán nem találkoztunk - miért kérdi? Nem mentem többé hozzá, vagy ő nem akart látni többé - mindegy, nem emlékszem. Most már tisztán látom: nem őreá volt akkor szükségem, mikor vacogva vágytam rá hónapokig ez éjszaka után - hanem az *emlékére*, amit felhasználtam, hogy egy igazabb s hozzám méltóbb, magános kéjt formáljak belőle: az én gyötrelmem kéjét. Hordoztam magamban, csörömpölve jött utánam. Esténkint, a második felvonásban föllopakodtam s behúzódtam páholyok sötétjébe. S akkor megmerevedett s kinyúlt arccal és csukott szemekkel tűrtem, hogy átgázoljanak testemen a vad futamok. Mint valami paripák, úgy gázoltak a futamok, és én egészen dermedten és sötéten szóltam le a szívemnek: ezek a borzasztó, dagadó jajgatások. Ezek a szabadulni vágyó, ágaskodó paripák, zűrzavaros, gonosz és kábító káosz, ami szétpattantja az agyvelőm eresztékét: ez az én gyűlöletem iránta. Ezek a szorongató és kérlelhetetlen daganatok - ez ő. Ő nyomorgatja, döfködi, kínozza odalent a húrokat - ő bugyborékol gúnyos nevetéssel a triangelek között, és ő búg és nyög és jajong fel hozzám az oboákból. Egész szavakat vettem ki néha egy elvont hangban: hihetetlen. Három hang egymás után - cis, cis, dé - és ez egy szót jelent, átcikázik az agyamon. Akármit, ezt: jaj: mi lesz, jaj, jaj: - de azért mindig ez lappang benne: nyomorúság. Ilyenkor úgy lövell ki szemeimből a könny, mint valami égő zsarátnok: - de nem tökéletes a kéj -, a duzzadt szem hirtelen megszikkad, és nem tudja kilökni jól a vizeket.

Dehogy... hiszen mondottam, hogy elfeledtem aztán... Mondom, nem ő maga volt fontos... később elmosódott ez a kép, és csak a készség maradt meg. Opera se kellett már: hozzászoktam, hogy egy verkli is megtegye ugyanazt a szolgálatot. Estefelé, elsötétült és nyomorúságos kapuk homályában keresem: egy tűzfal mögött megállok, és sóvárogva lesem, mi vár rám. Népligetek körhintája mellett különösen szeretem: - vidám nyekergés, tetszik tudni valami külvárosi népdal, ilyen: „Mikor tavasszal, enyhe napsugárban mosolygott ránk vasárnap reggele...” Várjon csak, eldúdolom... lalalla-lala... így, emlékszik? A verklik rendesen vidáman játsszák és sebesen, pedig lassú és szomorú a melódia, andante è come triste - mit mosolyog? Akkor az első és második sor között megállok, és nyitott torkomon engedem lefolyni e dallam gyűlölt szentimentalizmusát. Sikátorok sötét és lappangó árnyékában várok rá sercegő utcalámpák alatt. A hold visszaszalad előlem, és kisebb lesz - azután akkora már csak, mint egy kis csillag... Most megint azt a sort - ohó, liheg már, vonaglik már - ...folyjatok csak, zuhogjatok csak, átkozottak... nincs kegyelem...

- Éjfélben café-chantant-ok lármájába vonszolom ezt a magános testemet. Képzelje csak, a dobogón festett arcú nők hegedülnek... úgy tépik a reszelős húrokat, mintha sajgó és viszkető idegszálaikat tépnék ki rozoga testükből - feketét rendelek, és így megy ez órákon át. Akkor meg így szólok magamba: csönd. Vigyázz, az éj közeleg; - mi van még?

- Egyszer, még novemberben, kint jártam a törvényszéki boncintézetben is. Sziszegő gázlámpák alatt néhány orvosnövendék dolgozott, barna, szétvagdalt hullákat metéltek. Hátul, a homályban egy nagy láda állott: ide dobálták be a már feldolgozott részeket - s a homályban karok és lábak és törzsek kavarogtak a láda bűzös fenekén -, s alul, egészen alul néhány vigyorgó és leszikkadt fej, teljesen kiszáradt szemekkel... Akkor hazamentem, s otthon órákon át ültem a tükröm előtt, és néztem az arcom. Elferdült szájam húzogattam és gyötörtem, lefelé, az állam felé... nem akartak jönni... a fogamat csikorgattam... két ujjal fojtogattam a nyakamat... átkozott,... átkozott szemeim... dögöljetek meg... muszáj...

- Máskor emlékszem, simán és szépen sikerült. Temetés, ilyesvalami, egy katolikus temetőben. Sok ember, a pap unottan gajdolva hadarja: „requiem aeternam...” Csatakos ködben a

hosszú, hosszú jegenye... allék... Furfangosan várok, míg elmegy mindenki, s egyedül maradok. Akkor oly édesen és nyugodtan közelgett... a puha és borús, süppedt homokon hangtalanul mozgattam a szájam, és mellemen át daloltam: Isten! Isten! milyen kevéssé fontos mindez! Istenem, miért csúfoltál meg bennünket! S némán folydogáltak akkor. Utána halálos nyugalom következett, mely napokig tartott.

- Néha, de ez ritkábban, váratlanul s hirtelen jön; nem számítok rá, fél perccel előbb nem is tudom még. Egyszer fényes nappal, a vásárcsarnokhoz közel siettem, az utca másik oldalán hajlott hátú és nagyon vén ember jött; ősz, hosszú szakállal. Nem látott, egyszerre egy uborkát szedett ki, megállt, nem bírta tovább, beleharapott. Szemeit behunyta, ésráncos pofáján két oldalt lecsurgott a lé, mintha zöld könnyek zuhogtak volna. Ádámcsutkája ráncosan mozgott, míg gyötrődve lenyelte. Mintha a szívemből szakadt volna fel, úgy szökött szemeimbe a rettenetes szánalom. Nem tudom, hogy történt, világosfejű és hideg vagyok s túl minden gyerekes szuggesztión, szánalomról, öregségről.

- Továbbmegyek. Hozzászoktattam magam, hogy parancsszóra szinte s akkor ömöljön túl fájdalmam mámora, mikor én akarom. Vannak helyzetek és körülmények, melyek közt mámor-állapotom szinte feltétlenül beáll - érti? S ezeket a helyzeteket most már ismerem, s elő tudom idézni. Vannak szavak, amelyeket el kell csak mondani... és vannak emlékek és arcok és tárgyak, amiket magam elé kell csak tenni... És vannak hangok, két hang a zongorán... És főleg, ó, ez a legfőbb, vannak könyvek és gondolatok... Elhiszi-e? Vannak, könyvek, amiknek lapját felütöm... Ezt hallgassa meg. Kérem... hajoljon közelebb... nem kopognak?

- Hát aztán... no, mi van még. Nekem nagyon sok könyvem van... Nagyon jól ismerem a könyveimet... egyet többször elolvasok... sokat kívülről is tudok. Itt feketéllenek az üvegablak fenekén, látja? Végtelen, meddő sétáim után hazajövök, bezárom a kandi, kíváncsi ajtókat és bereteszelek mindent. Akkor lefekszem, a lábaim reszketnek még a járástól - és akkor körülveszem magam velök. Körülnézek. Zárva vannak az ajtók? Nem közelednek alattomos, nevető nők a kulcslyuk felé? Egyedül vagyok. Egyedül hagytak minket. Még egyszer, lopva nézek körül - aztán kéjelegve lapoznak ujjaim a simuló lapokon. Ismerem már a lapot, és ismerem a mondatot, és tudom, milyen szóval kezdődik... Kérem, ne szóljon... ezt már meg kell hallgatni... ez igazán furcsa... Nézze, találomra kiveszek egyet... Dosztojevszkij Raszkolnyikovja... Akárhány olyan sor van benne, látja, ami nekem kell. No ez... nézze. Mikor Raszkolnyikov azt mondja Porfirnak, maga elé nézve, elfeledve mindent, rettegését, a büntetést, egész riadt, szorongó, szűkölő életösztönét - azt mondja: „az igazi nagy emberek már itt e földön nehéz bánattal járnak”. Ezt csöndesen és ravaszul olvasom el, s elfojtok minden gondolatot. Akkor már árad, dagad görcsös szemeimben a süket könny. Most átfordítok... ide a végére... Raszkolnyikov Szibériában a fásult közöny és gőgös életmegvetés egy éve után, egyszerre meglátja fegyenctársait, kikkel egész nap együtt volt: - s kinyílván agya az ájulás után, mint valami villámcsapás, úgy döbbenti meg az első gondolat „hát olyan nagy dolog ezeknek az a tenyérnyi folt, az ablak rácsai közt - s az a forrás, melyet naponta egyszer látnak, munkába menet, hogy érdemesnek látják élni miatta”? Ezeket a sorokat sohasem olvastam még el áradó, boldog, nyomorult zokogás nélkül.

- Igen, doktor úr a könyvek... Ó, ínyencfalataim, drága könyvek. Ó, csemegéi nyomorúságomban kéjelgő szívemnek. Nézze, itt vannak mind: - hozzászorítom őket a szemeimhez - nincs egyebem náluk. A büszke, tragikus Hamlet... s azok a sorok, mikor Ofélia elé ül... Vagy Zarathustra, az a rettentő vers, a zokogó visszatéréssel végsoraiban: „Még sohasem találtam asszonyt, akitől gyermeket szerettem volna... ha csak nem ez az a nő, akit szeretek... mert szeretlek, ó, örökkévalóság! Mert szeretlek, ó, örökkévalóság!” Két mondat Schopenhauerből... Nézze, nehéz, ujjnyi betűkkel, berámázva, itt a falon. „Das Leben ist etwas, dass nicht

sein sollte”[2] meg ez: „Úgy látszik, nem érdemelünk jobbat e kettőnél: «élet és halál»” - mint valami képet, egy böcklini misztikus jelet, hosszan és mereven nézem e két keretet innen... Remegő, hangtalanul vonagló szájam hosszan, nehezen gyötri szemeim... borzasztó... már jön... akkor hirtelen átdobom testem a vánkoson... arcomnak két petyhüdt árka buján, mohó vággyal érzi már csurogni a vidám vizeket... igazán... higgye el... ugye furcsa?... Nagyobb ez minden szerelmi kéjnél... ezekkel az eszmékkel... ezekkel a szavakkal kéjelgek buján, reménytelenül, meddő gyönyörökben... magános férfiember, akit a bárgyú természet megtagadott, meggyűlölt. Üres és tátongó eszmék... igazság... igazság... igazság... itt vagyok borús szemeimmel... én nyomorult, fölösleges élet... ölj meg, igazság, tedd lábad a fejemre... eszmék, egy más dimenzió testei ti... forró testek, amiket lihegve ölelek magamhoz, amiket összeszorított szemeim közé ölelek, míg elfullad öntudatom a gyötrelem gyönyörétől... Lábam, kezem, sárga, riadt arcom a tükörben... gyűlölöm, elhányom őket magamtól... nem kellenek... nyögve, kapkodva meredek rátok... jaj, jaj, csavarjátok ki a testemet, mint a haszontalan és vizes ruhákat... fonódjatok a nyakamra... gyűrődjetek a szemeimbe... gyúrjatok ki belőle minden szemetet... én idegen testem... gonosz pántok... zuhogjatok csak...

- Eh mit, nem akarok megnyugodni... Hagyjon... Mit akar? Hogy mondta?

- Hogy én azt nem értem... Hazudom, én?... Hogy a tudomány...

- Nem értem... hogy ez mind vízió... hogy egy elnyomott érzékiség... hogy magamat...

- Hogy magamat siratom?... Hogy egy lefojtott szerelmi csalódás... ön ostoba...

- ...mit bánom én!... Ön nem értheti meg soha... Hogyan? A boldogságom csődje... boldogtalan szerelem!... nyomorúság... hazugok és gonoszok... nem azt mondtam én...

- Hiszen ők se kellenek már nekem... eszmék koporsói, néma kötetek... Igen, leszek még boldog, ó, leszek még boldog, tudom jól. Odakünt, szorongó szívű utcák, remegő füstgomolyokon túl, mezők alusznak, érti-e - mezők alusznak, a szürke és ködös, lágy hegyek alatt. Az én lelkem elvisz engem oda, és lefektet engem a nyirkos és puszta és szörcsögő homokra, és pára párolog ki a földből, magános, kihűlt csillagzatok felé. Kihűlt bolygócsillagok, érett gyümölcsök az égen, lógtak le fölébem: titeket megedzett a sós lé, és én boldog vagyok veletek. Szelíd temető szitáló ködében fekszem, és jegenyék sora beléfoly a temető ködébe. Nem... ne menjen még... no látja... a cirpelő rengetegből egy arc nyúlik felém, és elkékült, nyitott szájamra tapad - távoli tüzek sziszegnek még a dombok lankái fölött, és akkor megindul szívemből, szemeimből, tüdőm minden rekeszéből megindul a könny, és akkor úgy fogom kilökni magamból, öklődve, rángatózva, úgy fogom okádni magamból a könnyet, mint a megroggyant gleccserek, és a könnyek fortyogó szennye lebugyog a dombok lankáin, és ködbe kuszál minden vonalat. Két kezem átszorítja a drága, tiszta rögöket, és könnyekké szétömlött testemet az öblös, fekete föld szörcsögve beszívja. Tengerek és felhők felszívnak - tengerek és tiszta felhők, érti-e, érti -, mert nem szabadott volna elhagynom őket... és emberré sűrűsödni nem szabadott volna soha... És akkor szertefolyt testem fölött egy tiszta és erős hangot ismerek meg ujjongva, amint kábultan bukik ki fejem a fullasztó vizek tetején - egy hang dübörög végig tisztán és szilárdan felszabadult bércek falai közt: ébredj föl, merülj ki, ne sírj - a borzasztó álom véget ért.

[2] Az élet olyasvalami, aminek nem kellene lennie.

VERKLISZÓ

I

Kresz úr, a vegyészmérnök, lejött az emeletről, és benyitott az irodába. A gyár zúgott és rengett: ütemes, tompa lüktetések borzongtak végig a falakon. Ma reggel kezdték el a szivattyúzást: az olaj készen feküdt a tartályokban, és az összes gépek üzemben állottak.

- Magamnak kell lemennem - mondotta Kresz úr -, direkte lehetetlenség, hogy ez az ember megint kijöjjön a szobájából, hiszen összeesik a lépcsőn. Nem szabad megengedni, direkte lelkiismeretlenség.

- Hát csakugyan olyan beteg az öreg? - kérdezte Toma úr, a főkönyvelő. Kresz felé fordult, és részvéttel csóválta a fejét.

- Csak menjen föl és nézze meg - mondta a mérnök. - Én egyáltalában nem értem, miért nem megy ez az ember tanárhoz. - Gondolkodva állott. - Valamit csinálni kell - tette hozzá.

- Hát annyira? De hiszen még tegnapelőtt bejött és dolgozott.

- Igen és húzta maga után a lábát, mint egy részeg. Beáll a tartályok közé, a fejét két kezébe szorítja és erőlködik - pedig a gyerek is látja, hogy láza van. Persze, maguk ezt nem látják.

A szemrehányásra senki se felelt, kényelmetlenül meg voltak lepve az emberek. Az „öregnek" Schuller igazgatónak a betegsége, vagyis ennek a betegségnek komolyabb fordulata, váratlanul jött. Mindössze harmincnyolc éves ember volt, alacsony, csapzott bajuszú, nagyon kedves úr. Tíz évig mint üzemvezető dolgozott a vállalat berlini telepénél: most másfél éve igazgatónak nevezték ki ehhez az újonnan berendezett üzemhez. Schuller igazgató nagy ambícióval látott a munkához: a kinevezés, mely meglepte őt, a felelősségnek eddig ismeretlen, intenzív érzését váltotta ki belőle. Meg volt hatva, és meg akarta mutatni, hogy nem érdemetlen a bizalomra. Azok közé az emberek közé tartozott, akik új míljőbe kerülve, újonnan képesek meglátni önmagukat is. Egész egyéniségével belefeküdt a munkába: emberekkel látta el magát, dolgozott, fáradt, és három hónap múlva megindította az üzemet. A társaság bizalmi férfiai, csupasz képű, széles angol urak, akik minden hónapban megjelentek, leereszkedőleg mosolyogtak Schuller igazgatóra; jelezve, hogy a Társaság vár, a Társaság figyel, a Társaság nézi őt. A negyedik hónapban valami baj volt a tartályokkal: rozsdásak voltak belül, vagy mi. A bizalmi férfiak arcán udvarias, de nagyon savanyú vonás jelent meg. Schuller igazgató ezentúl személyesen jelent meg a tartályoknál s a tisztításnál is, reggel hat órakor. Csakhamar ebbe is beleélte magát: mire ebédelni jött, korommal és piszokkal voltak tele arca és kezei, amit alig mosott le. Lenyelte az ebédet, és rohant vissza a szivattyúhoz. Fáradt kis alakja egyre jött-ment, az irodában is ott volt, a műhelyben is ott volt, mindenütt egyszerre. Azt hitte, legjobb, ha mindent maga néz meg. „Csak maradjon, Kresz úr, majd megnézem!" - mondta és rohant le. Este a vendéglőben lassankint lenyugodott. Alkalmazottai nagyon szerették őt, ösztönszerűen, mert nobilis lelkű ember volt. Néha beszéltek a világról, a városról, és az igazgató elmerengett. „Hja, a munka!" - sóhajtott és legyintett.

De bajok jöttek. Az első öntés nem sikerült: március elején mindent vissza kellett szívatni a tartályokban. Bármily buzgón dolgozott is az igazgató, nem volt még meg az a gyakorlata, amivel mindent előre láthatott volna. A bizalmi férfiak igazgatói ülést tartottak, amelyen Mr. Webster igen ünnepélyes szavakban ecsetelte a Társaság kívánalmait. Schuller igazgató elpirult, mint egy lány. Azontúl aztán a vendéglőben is alig lehetett látni, most már a szivattyúzást is maga vezette. Április elején meghűlt, és egy hétig feküdt. Akkor kellett jönni

Mr. Websternek: egy hétnél nem bírta tovább, egy pénteki napon megint csak kimászott az ágyból, és levánszorgott a műhelybe.

- De hiszen beteg még, igazgató úr! - mondta Kresz úr, a vegyész. Schuller igazgató lehajolt, hogy megnézze az egyik cső belsejét, de lábai reszkettek.

- Eh, csak kábult vagyok. Nem baj, ha az angolok elmentek, megint lefekszem pár napra.

Az orvos összegyűlt izzadmányokról beszélt és idegkimerülésről. „Hülyeség! - mondotta az igazgató az irodában, és legyintett a kezével -, a fejem van meghűlve, majd kigőzölöm."

- You look ill - vette észre kegyesen Mr. Webster. - Ha akarja szabadságoljuk pár hétre.

- Nem, nem, majd aztán - sietett mondani Schuller igazgató. - Ezt a mostani párolást még meg akarom nézni. Különben múlékony...

Magában meg volt hatva a figyelemtől.

Az új szállítmányt még maga vette át, be is szívatta a tartályokba. A párolást megkezdették, augusztusra készen volt az összes termény. Változatlanul lázasan folyt a munka tovább.

Szeptember elején, éppen mikor a szivattyúzáshoz kezdtek, egy reggel az igazgató elájult a műhelyben. De kisült, hogy nincs nagyobb baj: másnap újra megjelent. Az irodában, mialatt a kisasszonynak diktált, nyögött egy kicsit, és a fejét fogta, hátul. Nagyon kíváncsi volt a terményekre. Két nappal előbb aztán fönt maradt, onnan izengetett, hogy az új csöveket hova helyezzék, meg hogy mit írjanak a Társaságnak.

II

Ezen a reggelen felkelt és felöltözködött. Mialatt lassan húzta nadrágját, homályosan emlékezett, hogy csütörtök volt, mikor lefeküdt. Igen, az új csövek, gondolta. Meg kell nézni a csöveket.

Mikor nyakkendőjét meg akarta kötni, észrevette, hogy kezei valóságos táncot járnak. Tulajdonképpen csak erre tért egészen magához, eszébe jutott, hogy a két utóbbi nap folyamán alig volt eszméleténél. A takarítóné meg az orvos jött be hozzá egypárszor, ennyit érzett zavarosan. „Hülye!" - gondolta gépiesen az orvosra.

Így ült az ágyán. „Már nem fáj a fejem - mondotta magában -, csak kábult vagyok, ettől a buta fekvéstől."

Most úgy tetszett, megint elaludt, mert maga sem tudta hogyan, egyszer csak Kresz úr állott előtte, és mintha már beszélt volna, előbb is. Aha, a csövek, gondolta az igazgató, és nagyon figyelni kezdett.

- Én azt hiszem legjobb lesz, ha így, ahogy van bemegy Pestre, igazgató úr. A kilences gyors egy óra múlva megy, Toma úr majd elkíséri. Mégis a legjobb.

Az igazgató nem értette mindjárt, azt hitte, az öntésről van szó!

- Pesten kocsiba ül, és elmegy a tanárhoz. Majd jó melegen felöltözködik, a kocsiban le is fekhet.

- A tanárhoz? - kérdezte az igazgató gondolkodva.

- Igen, igen, feltétlenül. Majd Toma úr elkíséri. A doktor úr is mondta, mikor tegnap elment.

Felállt és kifelé tartott.

- Mi van a csövekkel? - szólt utána az igazgató.

- Rendben lesz minden, igazgató úr, csak most gondoljon saját magára.

Az igazgató úr egyedül maradt, és magára vette a kabátját. Mikor Toma úr belépett, fel próbált állni.

- Hát igazán gondolja, Toma úr, hogy bemenjek? - kérdezte.

- Bizony, igazgató úr, jó lesz - mondta a főkönyvelő, és köhögött, hogy elrejtse zavarát, melyet az igazgató nagy sápadtsága okozott.

- No nézze, alig tudok felállni - tréfálódzott az igazgató. - Hát igazán, Toma úr?

Borzasztóan nem tetszett neki ez a dolog, a tanárral. De érezte azt is, hogy nem lehet okoskodni. Zúgott a feje, és káprázott előtte a világ. Egyúttal nyugtalanság fogta el.

- De el tudja intézni Kresz az angolokkal?

Aztán hirtelen elfelejtette ezt is, és megint leült az ágyra. Most megint jöttek a mellébe azok a különös, félős érzések, mintha valami felfúvódnék a tüdejében, vagy mintha karika szorongatná a mellét. Nyirkos hidegség borzongatta. Igen, igen, ő nagyon beteg, elmegy a tanárhoz. Ez a legjobb.

Lent a lépcsőnél álltak egypáran, homályosan emlékezett később, hogy azokkal kezet fogott, de akkor nagyon rosszul lehetett. Veresnek mondott is valamit, és Kresz egy plédet adott neki. A gyár zúgott és rengett, pufogott és zakatolt. Amint az állomás felé mentek, megint eszébe jutottak a csövek. Olyan különös volt, hogy nem érezte a lábait, mintha bársonyon járna. Toma úr vitte a plédet.

Az állomáson leült, és egyszerre olyan jól érezte magát: elmúlt az a szorongó nyugtalanság. Úgy érezte, most szabad pihennie. „Az a Kresz ügyes ember, mindent szépen meg fog csinálni” - gondolta, és egyszerre lebukott a feje, elaludt.

Arra ébredt, hogy fuldoklik. Jobb oldalán, a torkából föl a fejéig, mintha hosszú hólyagok nyúltak volna. A vasúti kocsi lépcsőjén állt, Toma úr lökdöste fölfelé. Bevánszorgott a kupéba, belevetette magát egy sarokba, és borzongott, hosszan elengedve magát.

- Köszönöm, jól - felelte néhány perc múlva Toma úrnak, aki nem is kérdezte. Megint elaludt, mintha fejbe ütötték volna.

Akkor napsugaras mezőket látott, egy hosszú, nyugodalmas folyót, amely lüktetve, szabályos morajokkal ömlött, terjengett. Ennek a folyónak a partján állott az ő sárgára meszelt házuk, a nyaraló, amely előtt az apja szokott üldögélni. A parton sok kavics volt és tutajdeszkák, rögös fűcsomók. A deszkák között folyton szaladgáltak a csibék, ezek a mulatságos, kétségbeesetten csipogó, nyugtalan kis pehelycsomócskák: - mintha a szél hajtotta volna őket. Este hamuszürke volt minden és végtelenül nyugodt: ő ott ült, kint a tutaj végén, és belebámult a csillagokba. Titokzatosan vibráltak, hunyorogtak a siket, tompa messzeségben. És zizegett, zúgott, monoton, kábító zizegéssel az éjszaka. Akkor ő azt hitte, hogy ennek a búgó némaságnak valami lappangó, félelmetesen nagyszerű jelentősége van, amelyen ő meg fog érteni valamikor. És ekkor a nagyszerű, titokzatos, végtelen jövőre gondolt, a zizegő csillagok monoton búgása közepett.

A vonat sikítva, prüszkölve futott rá a váltóra a pályaudvar zűrzavarában: aztán egyszerre megállt. Poros, füstgomolyokba törő napsugár terpeszkedett a sínekre, melyeken őrült kavarodásban tolongtak az utasok, málhaszállítók. Schuller igazgató hozzá ütötte fejét a támlához, de rögtön magához tért. Gyönge volt, de nyugodt. Egyszerre fölegyenesedett, mintha

elhatározta volna magát valamire: szó nélkül a lépcső felé tartott, hogy leszálljon. Mikor leült, nyugodtan visszafordult, és Toma úrnak, aki csodálkozva követte, egészen biztos, természetes hangon szólt oda:

- Köszönöm, Toma úr, nincs szükségem tovább itt önre. Most elmegyek a tanárhoz. Ön menjen vissza, és mondja meg, hogy minden rendben van.

És mielőtt a bámuló Toma úr magához tért volna, érthetetlen módon eltűnt az emberek között. Toma úr leszállt, gondolkodni próbált, és nagyon szerette volna tudni, hogy most mit csináljon. Roppant kellemetlenül érezte magát, mert sejtette, hogy a dolog valahogyan nincsen rendben. Tíz órakor mégis jegyet váltott, és beugrott a kocsiba, idegesen vonogatva a vállait.

III

Hogy tizenegy óráig hol járt és mit művelt, sohasem lehetett megtudni. Tizenegy órakor azonban megszólalt a telefon, és Boros, a gyakornok, csodálkozva ösmerte fel az igazgató hangját.

- Voltam a tanárnál - beszéli Schuller igazgató Pestről -, de csak tizenkettőkor lesz otthon. Lehet, hogy négyre hazajövök.

- Igenis, majd szólok.

- Ha az angolok megjönnek, mondják meg nekik... Különben, lehet, hogy hazajövök.

- Igenis. Majd idehívom Kresz urat.

- Nem, nem, ne zavarja.

Ez volt az utolsó szó. A telefon lecsöngetett: Schuller igazgató érthetetlen módon letette a kagylót.

Annyi bizonyos, hogy tizenkét órakor csakugyan felment a tanárhoz. Szelíden és okosan beszélt, csak nagyon halkan: a tanár csodálkozott, amint egymás után elmondta magáról a szimptómákat. Mikor megvizsgálta, elhűlt.

- Azonnal vétesse fel magát a Berend klinikáján - mondta azután. - Üljön kocsiba, majd én írok egypár sort. - Mikor elment az asszisztens előtt: rámeredt, és szemével jelezte: „Borzasztó!”

Schuller igazgató lassan lement a lépcsőn, és egyedül kilépett a hideg októberi levegőbe. Felhajtotta a gallérját, és megindult a fiákerállomás felé.

Nem volt magánál.

Képek és szavak rohantak keresztül az agyvelején, gomolyogva, mintha súlyos, kóválygó felhők volnának. Kemény, ólmos tömegeket érzett, melyek lihegve küszködtek egymással - összeszorultak, jajongva zúgtak a fejében. Egy szó után kapkodott, amely a torkát fojtogatta. Olyan érzése volt, mintha löknék előre, utcákon keresztül; - egyszerre megfordult, és tűnődve nézett vissza.

Sárga házak voltak, jobbról és balról, lent valami piac, talán a Garay tér. A köd elborított mindent, belefeküdt az utcába, és lomhán hömpölygött előre.

- Ez az - mondotta egyszerre a halálravált ember, és halványan, gyermekesen elmosolyodott. - Ez az.

Ez a Hernád utca volt, régi házak és egy hosszú kerítés. Egy kapualjában, túl a járdán, zöldséges állványok, ezeket rögtön felismerte. Egészen világosan és pontosan előtte volt minden: a legapróbb részleteket is tudta, és mindig nyugodtabbnak, könnyebbnek érezte magát. Egyszerre felnézett, és meglátta a táblát: „Zirner Ede, vegyeskereskedés". Most jön a telek - mondotta -, a sarkon túl. S halkan, megkönnyebbülten, valami furcsa és vékony hangon nevetett - egy ember, amint elment mellette, megütődve fordult vissza, és utánanézett. Most már tudta, hogy mindjárt rendben lesz; felmegy a hátsó lépcsőn, a gangon oldalt fordul és felágaskodva, erősen lehúzza magához a kilincset. Anyika a kis szobában, az ablaknál ül, és feszes hímződobon dolgozik. Felugrik, és ijedten fut elébe. De ő gyorsan beszélni kezd...

- De hát ne félj, anyika, eltévedtem, de most már itthon vagyok... Egy nagy szürke házban voltam, ami folyton pufogott és zakatolt... és nagy, sima arcú emberek hajszoltak... és folyton hajszoltak... és én halálra fáradtam...

Anyika némán hajlik fölébe - keskeny, mamás szája olyan furcsán, ismerősen görbül, mintha nevetni vagy sírni akarna... Aztán kigyúl a zöld ernyős lámpafény... a sublód fekete, lomha tömege ráárnyékolódik a falra... És egyre ketyeg az óra...

Mindjárt ott lesz... És most az egyik udvarból ismerős, sajátságos hangok rikoltoznak elő...

Megállott és figyelni kezdett. A szűk és poros kapualjában kerekes verkli állott, egy toprongyos és álmos ember nyekergette.

„Trattatta, trattatta,
Tramtatarata, trattatta..."

A zsongató, rikító hang csodálatos harmóniában gomolygott elő. Megint elmosolyodott, kíváncsian nézte az embert odabent és irigyelte... Csak egyszer odaadná a kezébe a forgatót... mindig az volt a vágya... Ő tudná forgatni... szép, ütemesen, egyenletesen kell forgatni...

A verklis egyszerre, nóta közepén, elhallgatott, és kitolta a verklit. Nagyot zökkent a járda szélén, és nyikorogva indult meg a következő utca felé. Mikor megfordult, meglátta a városi bundás, felhajtott galléros urat, amint megy utána... Ment utána, ódalogva, hogy észre ne vegye... Nem tudott ellenállani a vágynak, borzasztóan szerette volna tolni a kocsit és forgatni a kapuk alatt.

Véghetetlenül csodálatosan érezte magát... Mi volt ez? Közeledtek ahhoz a házhoz - az a ház világított messzire a homályban. Ő véghetetlenül fáradt volt már! S álmosan és meggyötörten húzta maga után a lábát, s érezte, hogy össze kell esnie...

A verkli újra zökkent, és most befordult abba a házba... Utánalódult, s hosszú, hosszú sóhaj szakadt ki a tüdejéből. A szűk, ismerős kapualjból egyszerre kitárult előtte a kert - ez volt a kert -, hátul a méla poroszöld eperfával: a sárga falakat emeletnyire bevonta a futóbab. De milyen kicsi volt minden! Szemben a kapuval ott fityegett a korcsma cégére.

Ám a kapualja szűk és sötét volt. Tudta, hogy jobbra kell fordulnia: - a második emeleten bemegy, és végighalad a gangon. Megfogta a lépcső karfáját, s ekkor halkan, zökkenés nélkül lesiklott mellette a földre. Végigterült, aztán megint összehúzta magát, és úgy maradt.

Ó igen, véghetetlenül fáradt volt! Nehéz nyomást érzett és egyenletes lüktetést... A nagy, sima arcú emberek meghajszolták... de azért még fölmegy, gondolta, inkább nem szól anyikának,... végigfekszik a kis szoba díványán, és kinyújtja... nagyon erősen kinyújtja minden tagját, és elpihen... És ha anyika kérdi, nagyon halkan, nagyon halkan felel neki a félhomályú szobában... hogy meghajszolták a nagy, sima arcú emberek, végighajszolták, halálrakergették... és most pihenni akar... pihenni végtelenül és szakadatlanul...

És akkor szólalt meg odakint a verkli. Odafordult, és kint a kertből látott egy darab eget, melyen az alkonyi tompaság közepett halvány és bátortalan csillag kezdett el éppen vibrálni.

S most a verkli távoli zengésére eszébe jutott a léghajó, az ő léghajója, amit ő készíteni akart... hogy repüljön vele... s eszébe jutott, hogy nagy és különálló emberré akart lenni... s hogy minden oly nagyszerű, titokzatos és véghetetlen ebben a nagyszerű, titokzatos és véghetetlen csodás rejtelmektől ezerszínű, óriás életben, mely fölötte és körülötte gomolyog a verkli régi, régi, távoli zengésében... Nincsen vége és nincs eleje többé semminek - ő megtalálta magát, és felébredt a kínzó, gyötrelmes álomból, amelyben lenyűgözve, bután, gonosz óriások üldözték a szürke és vigasztalan álomtéreken át...

Nagyot akart lélegzeni: - aztán figyelni kezdett. Mélyen, mélyen a tüdejéből rezegve jöttek, tolongtak a furcsa horkolások... egyenletesekké és ütemesekké lettek, és mindig erősebbek voltak... Mulattatta, hogy ő így hörög. Próbálta erővel csinálni, de nem ment.

- Anyika - mondta nyafogva -, horkolok...

Nevetni próbált, az arca görcsösen széthúzódott, ínyét felhúzta, elcsöndesedett és meghalt.

A KÖRHINTA

Indul.

A cifrára meszelt falakon hirtelen összemosódnak, szertefolynak most a naiv, boldog tájképek: messze mezőket, bodros vizeket, távoli vitorlákat ábrázolók. Csikorog a tompa faváz, és borzolódva libegni kezdenek odafönt a festett rongydarabok. Ferdén nekilódulva áll a vezető középen, a tükrös, üveggyöngyös oszlop terebélyén. A gépzongora zengeni kezd.

Nyihorászó, aranyveretű ló. Himbáló, terpesz hintó mögötte: - kékre meg sárgára mázolt baldachin. Görbe strucc, üvegszemű, meredt zsiráf. Fürge, furcsa, fafényű zebra. Lakkos, tükröző elefánt füle mögött bizsegnek, fújdogálnak a bojtok, rojtok. A feje üvegskatulya, tompora tükör. Rézgyűrűk csörögnek a lábán. Nyitott szájából titkosan, mereven vigyorog elő a fanyelv. Én kisfiú voltam, én féltem. Eleinte szégyelltem magam a többi ember előtt, és messzi mezőket, bodros vizeket, távoli vitorlákat bambán bámultam a meszelt falakon. Valaki kézen fogott, és mert vonakodtam, egyszerre fellökött a csikorgó, tompa favázra, és nevetve intett: ne félj, csacsi! látod, a többi is. És egyszerre csikorogni kezdett a tompa faváz, és libegni kezdtek a festett rongydarabok. Hahó!

Hahó! Forog a váz. Minden összefolyik. Zörögnek a pántok, síkosan elnyúlik a kör. A xilofon zsibongva harsog. Rugókon hullámoznak a fehér paripák. Szabályos, egyre sebesebb ütemekben csillannak meg a forgó, cifra keretű tükördarabok. Egyre sebesebben libegnek a rongyok - a fehér paripa merev, nyitott szája marad csak mozdulatlan egy torz, fafényű vigyorban. Sárga ruhás, karcsú és domború leány ül rajta féloldalt, és előrehajlik. Hahó!

Hahó!

Halljátok a visszhangot? A mezők verik vissza és a távoli, elmaradó sziklák. Most bódulni kezd a zavaros zongoraszó. Most tágulni kezd riadt, szomorú szemem, és aprókat, gyorsakat, egyre sebesebben, lüktetni kezd a tüdőm. Most nehéz verítékszag vegyül az olcsó, tarka ruhák és pomádés, durva fejek szagába. Zavaros kábulat gomolyog - ködök és gomolyok -, de egyszerre tisztulni kezd, és forró világossággal látni kezd az agyam. Hahó!

Hahó! Színek és formák és hangok vakítóan, élesen és elhatárolva zsibonganak, és egyszerre látom, és egyszerre értem meg mindegyiket. És amint egyre világosabb lesz agyvelőm: egyre jobban sötétül el szívem, mintha szakadékba zuhanna. Szédülök.

Szól a xilofon. Hahó! A sárga ruhás lány odaszorítja testét a paripához, és előrehajlik. Szoknyája örvényleni kezd körülötte, s a fehér harisnya kivillog. Nedves a szája, és haja homlokába csapzik. Egy mesterlegény kurjogatva feléje nyújtja a nyakát. A leány szilajul lendül vissza. Vigyorogva mered előre a megnyúlt paripa. Hahó.

Miért mindez a szörnyű zsivaj, és hová rohannak ezek? Őrület száguld a paripákon? Hiszen ez a leány nem tartja már magát - lábát átvetette a ló feje fölött, két combjával átszorítja a nyerget, testét vadul visszadobja, melle kifeszül, és haja vészesen lobogni kezd.

Borzasztó. Mi történt itt? Bordó karikák suhognak fütyülve a szemeim körül. Most megláttam a leány nyirkos, tétova ködökben úszó szemeit. Remegve, riadtan meredek reá. Rekedt röhögést hallok, és karok nyúlnak a levegőbe. Valaki megfogja a lábát. A leány sikongva viháncol, aztán lihegni kezd. Zsivajgó lárma kavarog. S az egészet, mintha vasharangot kongatna egy súlyos, lassú kalapács: úgy kíséri a szívem nehéz dobogása.

Jaj, jaj. Nehéz veríték és tikkadt leheletek öntik el az arcomat. Egy tükörben egyszerre meglátom magam, és riadtan hőkölök vissza. Kié ez az ismeretlen, rettenetes fej, duzzadt arccal, zavaros és dagadt szemekkel? Ki vagyok én? Mit akarnak azok ettől a leánytól? Mit tolakodnak, mit lökdösik egymást körülötte, mit lihegnek, mit röhögnek, mit nyomakodnak, mit verekesznek? Mit csinálnak azok ott a homályban? Rettenetes! Nem bírom tovább. Előrehajlom, összekuporodom - s ím, egyszerre lentről, lentről a mélyből - mintha elhagyott, távoli sikátorokból kúszna elő: -, panaszos, szívettépő hang csuklik... egy kutya halk, vinnyogó nyöszörgése... Figyelni kezdek - és szívem megdermed a rémülettől. Rájövök, hogy belőlem jön e hang - egy kutya szűköl és vonít elszorult torkomon keresztül - egy kutya szűköl és nyöszörög tüdőmben... egy kutya lihegő nyelve lóg ki párologva remegő ajkaim közül...

Ó jaj!... Nekem is... Nekem is... Én is... Én is... Én is akarok... Én is akarok...

És most kavarogj, vadul, diadalmasan, fülsiketítő gépzongora! Most libegjenek a kopott bársonyok és tarka selymek, és százféle szín szikrázzék a fényben. És nehéz illatokban és szakadó verítékben ázzék a sárga, örvénylő selyemöltöny... Csörögve verődnek össze az üveggyöngyök, mint vacogó fogak a láz borzongásaiban. Vacogok. Reszketek. Nyöszörgök és szűkölök. Hadd abba, veszekedett, átkozott barom, hogy ezek itt meghallják, amit tátogó szájam dadog. Halljátok, zsírfejű munkások, szennyes, tarka ruhák... halljátok, izzadt, forró cselédek... Kalárist adok nektek és karperecet... Halljátok, odaadom a kék mezőket, boldog vizeket és távoli vitorlákat... Ezekből a fülledt rongyokból kell nekem... Sárga ruhás leány, te förtelmes és iszonyú, te süppedt és sárga szemű... te szennyes és lihegő... hallod-e? Az én álmaimat odaadom neked, a végtelen kékséget és örökkévaló messzeségét, hogy magamhoz szoríthassam a melled... Hallod-e? A melled!... A tarka és gyönyörű selymek, a cifra üveggyöngyök és aranykeretű tükrök között.

Ó, nyomorúság!

GÉNIUSZ

Este volt - Hő-Fogyat, ahogy a Va-Kondiában nevezik -, és a kávéház szél-redőnyeit lehúzták. Az előkelően, különböző tapintású asztalokkal berendezett szalonban megszólaltak a villamos jelzőhárfák, és váltakozó G- és D-dúrban zúgtak szünetlenül, hívogatva a vendégeket.

A középső, úgynevezett „érdes-asztal”-nál ült a kávéház rendes törzsközönsége; zenészek, írók, tudósok: az előkelő világ ünnepeltjei. A társalgás lanyhán folyt, legtöbbjük nem is beszélt; unottan babrálták a széktámlák ujjcsiklandó arabeszkjeit. Éppen most érkezett Pipere, az író: - egy mélyhangú, likacsos bőrű, jóillatú fiatalember. Udvariasan végigtapogatta a jelenlevők arcát, megszagolta ujjait, aztán hanyagul leült.

- Hé, pincér - szólalt meg Szinfon, a divatos zeneszerző, az ő jellegzetes b-molljában -, egy pohár félhígat hozzon és egy középszagú mákosat, de jó sima legyen! - Azután Pipere felé fordult, és megtapogatta az arcát. - Olvastad? - kérdezte némi enyhe gúnnyal a hangjában.

- Mit méltóztatsz gondolni? - kérdezte feléje szagolva Pipere.

- Annak a félbolond Géniusznak a cikkét, a mai „Nemzeti Tapintat”-ban. Hé, pincér, hozza csak ide a „Nemzeti Tapintat”-ot.

Az alacsony, sima arcú gyerek sietve szimatolt az asztal felé, és letette rá a „Nemzeti Tapintat” keskeny, jószagú tábláit. Pipere ujjai kissé unottan futottak végig az első sorokon, azután visszalökte az egészet az asztal közepére.

- Olvastam - mondotta közönyösen -, Géniuszról már régen megvolt a véleményem. Eredetieskedő különc, aki amellett nagyon szeretne idekerülni, a mi asztalunkhoz. Minden erejét megfeszíti, hogy valami újat találjon ki, amivel fejbe üsse az embert. Sznob.

- Tehát így fogod fel - mondotta valaki elgondolkodva.

- Feltétlenül. Az effajta jelenségekkel nem szabad komolyan foglalkozni.

- Hát miről is ír tulajdonképpen? - kérdezte egy egészen fiatal, vékony hang, könnyedén végigszagolva a társaságot.

- Azt én is szeretném tudni - folytatta Pipere. - Az embernek belefájdul a feje. Őszintén szólva, én azt hiszem, megbolondult.

Akik olvasták a cikket, mind hajlandók voltak most már oda nyilatkozni, hogy Géniusz nyilván megbolondult. Nem volt érdekesebb téma, valaki ajánlkozott, hogy majd elmondja a cikknek a tartalmát.

- Tudjátok, mindjárt a kezdete nagyon különös. Géniusz naivan, ünnepélyes hangon kijelenti, hogy bámulatos dolgokról akar beszélni, hogy filozófiájában csodálatos lépést tett, amiről könyvet is akar írni, ha ez a cikk megteszi a kellő hatást. Különös szavakban beszél erről a felfedezésről.

- Felfedezés? Hát mi az?

- Hja, ha azt csak így el lehetne fújni! Hát először is valami zavaros fiziológiai tanulmánnyal kezdi. Az érzékszervek szubjektivitásáról beszél, abszolút és relatív megismerésről. Azt mondja, egy idő óta különös érzései vannak. Rájött, hogy a dolgok megismerésében és érzékelésében mi nagyon is szűk, szubjektív eszközökkel rendelkezünk csak. Azt mondja, kell hogy a Létnek megmagyarázhatatlan, óriási jelentőségű tulajdonságai legyenek, amikről nekünk eleddig fogalmunk se volt.

- Ugyan!

- Hülyeség! Régi vicc.

- Absztrakt spekuláció! - mondotta megvetően egy egyetemi tanár. - A fiú sok absztrakciót szedett be.

- Csak várjatok! Géniusz azután még cifrább, rapszodikus mondatokban arra tér, hogy az ő érzékelésében egy olyan bámulatos, érthetetlen változás állott be, amelyről ő bizonyosan tudja, hogy soha Va-Kondiában senki sem érzett hasonlót. Azt mondja, hogy a természet lényegének azokat az új, ismeretlen jelenségeit ő megérezte.

- Ugyan, ugyan, ugyan! Hát ez mi?

- Figyeljetek, saját szavait idézem: „Eleinte magam is kételkedtem benne, de most már bizonyos vagyok és ez a bizonyosság olyan földöntúli, emberfölötti ujjongást kelt a szívemben, amelyhez foghatót va-kondi ember sohasem érzett még előttem. Fizikailag kezdődött, igen fizikailag. Egy idő óta arcom felső részében, az orr fölötti két lapos dudorban, amelynek rendeltetését tudósaink még most sem ismerik teljesen - nos tehát, ebben a két dudorban sajátságos szúrást éreztem és folytonos ingert. Reggel felé, ha Hő-Kelet irányába fordultam, oly erős volt ez az inger, hogy fájdalmat okozott. És rájöttem, hogy ezt az ingert maguk a tárgyak okozzák, azok is, melyeket sem meg nem szagoltam, sem meg nem tapintottam. Nem tudom, hogyan magyarázzam ezt meg nektek, Va-Kondiak: félek, hogy egyáltalán nem fogtok megérteni.”

- Ejha, de ünnepélyes - szólt közbe valaki.

- Úgy beszél, mint egy külvárosi plébános - jegyezte meg egy másik. - Hiába, sohase volt stílusa!

Az előadó ujjai végigfutottak az újságlemezen.

- Figyeljetek - mondta újra -, később így folytatja Géniusz apánk:

- „A dolgoknak tehát, amint most már bizonyos vagyok benne, kiterjedésükön, hangukon, szagukon kívül van még egy másik, nagyszerű tulajdonsága, amit szavakba foglalni képtelen vagyok. Ez a tulajdonság általánosabb, jelentősebb amazoknál. Nem tudok szavakat találni a lelkemben kavargó érzésekre; szeretném, ha a lelkemmel tudnám elmondani nektek, micsoda elragadtatást érzek, hogy birtokába jutottam ennek az új, abszolút Igazságnak, mely meglep és kiforgat mivoltomból. Egy új világ nyílott meg előttem - ennek a világnak nincsenek határai és korlátai: ez a szellemek magasabb birodalma. A benyomások százezrei rajzanak és gomolyognak mámoros agyamban: képzeletem halványan hullt vissza az ürességbe, amelynek szűk torkán kiemelkedtem a szabadba. Értsetek meg: mindenről tudok, olyanról is, ami nem esik érzékeim alá. Fölfelé fordítom arcomat - és határtalan, lágyan hullámzó képzetek borítják el az agyamat, mert valami végtelen, lágy lapot érzek, végtelen messzeségben. Lefelé hajtom fejem: és százféle benyomás lep meg anélkül, hogy kezemet kinyújtanám. Közeledem felétek: és egyszerre idegenszerű borzongás fut át a testemen: - megéreztelek benneteket anélkül, hogy érzékeltelek volna. Valami hosszú, nyúlós, libegő dolog vagytok; gomolyogtok és különváltok: félek tőletek. Mámoros kábulat fog el. Agyam már nem bírja a fogalmak és benyomások rengeteg zűrzavarát - kiabálni szeretnék és kezemet kinyújtogatni. A Létnek, úgy tetszik, egy magasabb, szélesebb régiójába jutottam: közelebb a végtelen Eszmének székhelyéhez. Új élethivatás nyílik meg számomra - a mi utaink itt szétválnak. Va-Kond testvéreim - sajnállak és szánlak benneteket. Egy új, sohasem hallott, még meg nem alkotott, ismeretlen szót keres az elmém, amellyel szánakozásomat, boldogságomat búcsúzóul kifejezzem, mielőtt lélekben eltávoznék tőletek. Kifutok a szabadba - széttárom karjaimat: - és ujjongva, sikoltva tör ki

szívemből egy ismeretlen nyelvnek ismeretlen kiáltása: Világosság!... Világosság!... Világosság!...”

A felolvasó elhallgatott, és letette a „Nemzeti Tapintat” lemezeit az „érdes-asztal” közepére.

Egyszerre csend lett: egy hangot se lehetett hallani az „érdes-asztal” körül; csak a jelzőhárfák búgtak, siket, zizegő búgással, mint azok a kerek kagylók, melyek a sószagú tenger partján akadnak bele a Va-Kondiak sarujába.

- Világosság... - szólalt meg azután savanyúan és bátortalanul valamelyik, mint valami vonakodó, rosszkedvű visszhang.

Erre a szóra mindenki felriadt abból a különös, idegenszerű érzésből, melyet a furcsa kis cikknek a hatása keltett. Megmozdultak. Szinfonnak egy gyors és bosszús kézlegyintése volt; az egyetemi tanár kellemetlenül fölnevetett.

- Dekadencia - mondotta egy esztétikus. - Újabb íróink dekadensek.

Az író dühbe jött.

- Dekadencia? Ugyan, hagyd el! Sznob! Stréber! Ez mind csak erőlködés... ide akar kerülni... közénk...

Az utóbbi szavakat már szinte hörögve mondta. Kínos szünet volt.

- De hát természettanilag... - kezdte aztán egy újságíró.

- Ugyan, fantazmagória...

- Metafizika - fejezte be a vitát az egyetemi tanár. - A metafizika értéktelen, üres agyspekuláció: még az okkult tudománynál is hitványabb. Értelmetlenséget és zavart csinál csak a módszerben. Metafizika.

Itt igen nagy pontot tett, jelezve mintegy, hogy letárgyaltnak tekinti az esetet.

Ezután nem is lehetett sokat okoskodni.

- Metafizika - bólintott tehát befejezőleg az esztétikus is.

- Metafizika - vetette utána sajnálkozva az újságíró.

- Metafizika - sóhajtott megkönnyebbülve a kritikus, örült, hogy ilyen egyszerűen meg lehet oldani ezt a kérdést.

- Persze, metafizika - suttogott utoljára a zenész, akinek tetszett ez a szó.

Azzal szeretetteljesen végigszagolták és végigtapogatták egymást. Több szó nem esett. Az író gondolt csak Géniuszra, és megállapította, hogy végeredményben fegyelmezetlen bolond. A zenész holnapi felléptéről elmélkedett. Az újságíró arra gondolt, hogy mindezt fel lehetne használni. A többiek igyekeztek arra gondolni, amire az egyetemi tanár és azért megvetően mosolyogtak. Az egyetemi tanár nagyon meg volt elégedve magával, és semmire se gondolt.

Egy támlás székben, az asztal fejénél, némán és mozdulatlanul ült közöttük Géniusz, és kezébe hajtott halántékkal, réveteg mosollyal félig nyitott ajkain, nézte a Va-Kondokokat, amint lapos és sima homlokuk üresen belemered az asztal közepén égő lucerna tüzébe.

A DÁRDA

A bazalthegyek mögött olajos-sárgán bukott le a nap; gigantikus, kék árnyak nyújtózkodtak a páfrányok sudár törzsökei közül. Lent a völgyben lomha és buja gőzök terpeszkedtek, és aranypor szitált: fölötte sötéten zöldeskék és vakító volt az ég, mint a zafír.

Ezen az estén tűntek el végleg a Négykezűek, le a Kettősfolyó irányában.

Ádám már két napja külön volt. Mikor a Csőrszájú megharapta, egy páfrány ágain felkapaszkodott az okszidián-barlangba, és most ott gubbaszkodott: két karjával átfogta a térdeit, és elborult, vad szemeivel mozdulatlanul figyelte az utat, amelyen innen egészen a folyóig beláthatott.

Ádám különben már több hónapja nagy viszályban volt a Négykezűekkel. Ebben az időben Ádám húszéves lehetett, de nem volt olyan, mint a vele egykorú nemzedék. Hosszú, lompos karjai vékonyabbak; vörös szőrrel bevont melle szűkebb és homloka szélesebb, meredekebb volt a szokottnál.

Mindez azért volt, mert születésekor Ádámot baleset érte. Anyja, a vézna és különös, tétova szemű nőstény leejtette őt a fáról, és akkor Ádám a fejére esett. Hét évig nyomorultan hevert a vacokban, míg a többi Négykezű a folyóparton szaladgált. A feje nagyon furcsán alakult: előrehajolt és kidudorodott. Fiatalabb korában mindent összeszedett, ami a keze ügyébe került, eldugdosta, halomba hordta a kerek köveket, egyenes csontokat.

És két nap előtt, reggel átjött a Csőrszájú, a Kétfolyó túlsó partjáról. Messziről lehetett látni, amint hosszú, keskeny fejét kitartotta a vízből. Mikor partot ért, nehézkesen felkapaszkodott a kövekre és egyszerre előrefutott.

A Négykezűek hirtelen szerteszaladtak: csak Ádám maradt ott, egy csomó banán előtt gubbaszkodva: - és hunyorogva, kíváncsian bámészkodott a Csőrszájúra. Mikor közelébe ért, ő is felugrott; - de a Csőrszájú akkor már odakapott, és megharapta a vállán.

Ádám borzasztó, hosszú nyiffanást hallatott, azután elfutott.

Két napig rejtőzködött a páfrányerdőben: harmadnapon átkelt a patakon, és felkapaszkodott az okszidián-barlangba.

Most itt ült: elhagyatva, magában; elborult, ködös szemeivel egyre a partot vizsgálta, amelyről immár végleg eltűntek a Négykezűek. Átkeltek a Kétfolyón, itt hagyták ezt a vidéket, hogy soha vissza ne térjenek többé. A Csőrszájú járt az erdőn riasztva az élőket. Attól futott el a Négykezűek csapata.

Elhagyatott és csöndes volt a Kétfolyó hallgatag vidéke.

És Ádám egyedül maradt.

Hosszú, szőrös karjaival átfogta a térdeit. Fekete homlokán ijedt, szomorú ráncok futkostak, végtelenül nyomorult volt és tehetetlen.

Mikor az utolsó sugarak is lefutottak a bazalthegység fantasztikus ormairól: Ádám összerezzent, és föltekintett.

Alig húsz lépésnyire tőle, egy kiálló édesfagyökéren himbálta magát Éva.

Azonnal felismerte. Évának is ijedt, szomorú szemei voltak: azelőtt, mikor Ádám együtt volt még a Négykezűekkel, Éva volt az egyetlen, aki törődött vele. Átkarolta őt, hozzásimult, mikor hideg szelek fújdogáltak a Kétfolyó felől.

Most riadtan, meghökkenve nézték egymást egy ideig. Éva nem mert közeledni: félősen összehúzta magát és várt.

Akkor Ádám halkan és panaszosan nyöszörgött, és megtapogatta vállát. Fájt. De a szemei egy pillanatra felélénkültek: íme, nem volt egyedül, Éva itt maradt, Éva is itt maradt.

Mire besötétedett, a nőstény ott guggolt már mellette: szőke, hajlékony karjaival átfogta Ádám nyakát, és hozzásimult a testével. Így gubbaszkodtak hosszan, mozdulatlanul, a titokzatos fényektől foszforeszkáló éjben, egyedül a természet szunnyadó szívén.

Lent a folyó csillogott, békésen mormogva az éjben. A láthatárt hosszú sorban világították be a tűzhányók fehéren izzó fényoszlopai. Alant a páfrányerdőben olykor halk suhogás hallszott: majd felharsant a pleziozaurusz jajongó bőgése, és hosszan, elnyújtva halt el a távolban.

Másnap mohot hordtak az árokpartról, és behordták vele a barlang öblét. Éva banánt szedett, és Ádámnak is adott belőle. Együtt bejárták a vidéket: felkapaszkodtak a vörösfa porcos ágain, és együttették a gyümölcsöt. Sohasem hagyták el egymást.

De az egyedüllét tehetetlensége és nyomorúsága nagyon rájuk nehezedett nemsokára. Egy reggel a Csőrszájú felnyúlt az okszidián-barlang szájáig, és lehányta a mohot. Ez az együttlétük harmadik hónapjában történt.

Délután Ádám hazajött, és ott találta a Csőrszájút. A barlang nyílásában ült, és lomhán lóbázta a fejét. Éva a barlang belsejében kucorgott, vinnyogott, félt: nem mert a kijárás felé közeledni, a testét reszketés borzongatta.

Ádám nem ment be a barlangba. Egy félóráig ült az édesfa gyökerén, szemben a Csőrszájúval, és nézték egymást. A Csőrszájú szemei lomhán forogtak, és kilátszott a fehérjük. Ádám görnyedten előrehajtotta a fejét, és kimeresztett, buta szemei lassankint valami vörös, nyirkos párába borultak.

Félóra múlva egyszerre belenyilallott a mellébe: hirtelen átvetette magát az édesfagyökéren, és egész testével a Csőrszájúra dobta magát. De annak könnyű dolga volt vele: rövid, izmos lábaival egyszer megforgatta, és a levegőbe dobta. Ádám hempergetőzve gurult le a sziklafalon, és egy árokba zuhant.

Ennyi járt csak gyönge, csupasz testének, melyet a mostoha természet még szőrrel sem borított be eléggé. A Csőrszájúnak pompás izmai, félelmetes körmei voltak: hatalmas állkapcsában vaskalapácsokként csattogtak a tompa fényű kávák.

Ádám kívánszorgott a folyópartra, és leült a víz mellé. Végtelen violakék óceán volt fölötte az ég; - a láthatárt szaggatott, füstölgő sziklaláncok fogták körül, feketén, kemény körvonalakban. A túlsó parton masztodonok sütkéreztek, és néha megcsobbantották ormányukkal a vizet. És a páfrányerdő mögül egyszerre cikázva, fütyölő suhogással süvített elő a repülő gyík: áthasította a levegőt; kifeszített óriási szárnyaival egy pillanatra elsötétítette a napot, amint elcsapott előtte. Hosszú, hegyesen kinyújtott farka a villogó drágakövek minden színeiben pompázott.

Ádám bambán utánabámult, amint beletűnt a Kétfolyó narancssárga párázatába. Úgy maradt, összegubancolódva, a homokbuckán. Egyszerre Éva képe jelent meg előtte a vízen, és hallotta félős nyöszörgését az okszidián-barlang belsejéből. Ekkor különös, görcsös vonaglást érzett tüdejében: mintha a tüdejéből egy kéz nyúlna ki, és megfogná a torkát. A háta, melle még fájt a zuhanástól. És szegény, ködös, vad szemei mindig nyirkosabbak, súlyosabbak lettek a nyomorúságtól: egyszerre lebuggyant belőlük a víz, és beleszivárgott ráncos, fekete szájába.

Akkor felállott, és nyögve feljött a part tetejére. A nap éppen lebukni készült: vörösen, rézsútosan világított be az erdő lombjai közé. Amint át akart haladni a lankáson, egyszerre megbotlott. Lehajolt, és fekete kezeiben egy szikár, egyenes rudat emelt föl: valami letörött szikár faág lehetett.

Megállott. Kiegyenesedett.

Egyik kezében a bükkfaágat szorongatta, kinyújtva maga elé; másik kezét lassan, különös mozdulattal emelte fejéhez.

Először mintha a mellében érezte volna. Mintha valami hólyag fúvódott volna fel, és lassan húzódnék a feje felé. Most már érezte, hogy a fejében van: abban a dudorban érezte, mely még a születésekor képződött ott, mikor az anyja leejtette őt a fáról.

Néhány percig tartott ez. Mozdulatlanul állott: szája kinyílt, kezében mereven tartotta maga előtt a bükkfaágat. És tehetetlen, buta állatszemei egyszerre nőni kezdtek, amint mereven rámeresztette őket: valami különös, borzasztó kifejezés jelent meg bennök: vad rémület, várakozás; irtózatos, gyötrelmes küszködés. Fekete hajpamatai vadul belelógtak homlokába, pofacsontjai kidagadtak. Nézte, nézte: bődülten, révetegen, megbabonázva, a leháncsolt bükkfapálcát. Aztán egyszerre közelebb kapta a szeméhez: állkapcsai reszkető táncot jártak: a fejéből eltűnt az a rettentő gyötrelem.

És megszületett az első Gondolat.

Ádám hirtelen lehajolt, és a bükkfapálca végét őrült gyorsasággal kezdte hozzádörzsölni egy csillogó kvarcdarabhoz. A pálcavég keskenyült, hegyes lett. Akkor felkapta, és vad ugrásokban sietett föl az erdei úton. Szemei vörösek voltak és világítottak a növekvő homályban.

A Csőrszájú még ott ült a barlang szájában. Lehajtotta fejét, és szunyókálni látszott. A barlang belseje sötét volt már: egyetlen vérszínű sugár zuhogott csak beléje a magosból.

Mikor Ádám megkapta kezével a nyílás kőfokát: a Csőrszájú felütötte a fejét, és rábámult. Egy pillanatig tartott az egész: a Csőrszájú hosszú, szonórus mozgással emelkedett föl, és még kinyújthatta lábait... Ádám egészen egyenesen állott: fekete, sovány karjai hosszan kinyúltak, amint magasra, magasra emelte a bükkfadárdát.

Kétszer, háromszor döfött. A dárda sziszegve, puhán szaladt bele a fekete tömegbe: azután megingott, és állva maradt benne. A Csőrszájú egész hosszában kiegyenesedett, tántorgott, és súlyos puffanással bukott előre. Néhány percig hörgött még: lüktető, vonagló mozdulatokban lökte ki magából a sűrű, fekete vért.

Egy félórával azután felkelt a hold. A vidék egyszerre ezüstös és álomszerű lett és végtelenül elhagyott. A nyugati égen tündökölve jelent meg a Vénusz, és magánosan, álmatagon reszketett az éj pusztaságában.

És akkor Ádám felnézett a holdra. A Csőrszájú kihűlt teteme előtt térdelt, és Éva reszketve, fázva simult az ő testéhez. Most egyedül ők voltak, élők a vidéken, e barlang ótalmában, melyet vérrel vívtak ki maguknak.

Ádám ott szorongatta kezében a bükkfadárdát, és most mindketten lenéztek a völgybe. Völgy és erdő hideg, gonosz rejtelmektől népesült: borzalmakat rejtett magában az Éj is, mely süketen fenyegetőleg borult le fölébük. Völgyből és Éjből néma, fenyegető ujjak meredtek elő: vad gyűlölettel; fojtott, veszett haraggal vette őket körül az egész felbőszült természet, melyet harcba riasztottak egy bükkfadárdával kezökben.

És fenyegető, vésztjósló némasággal hevert Ádám lábainál a legyőzött állat kihűlt teteme, feketén, mozdulatlanul. Éjfélben kitört a vihar: tüzes lábak rugdosták a hegylánc égbe meredő ormait. Zokogott és jajongott a megkorbácsolt vidék: hörgések és ordítások szakadoztak ki a földnek mélységeiből.

Jaj neked, Völgy! Jaj neked, Erdő! Nyugalmas éj, nyugodalmas éj, jaj nekünk! Szemek figyelnek mireánk a barlangok mélységeiből, mohó, irigy Szemek. A romboló isten jár az erdőn, és bükkfapálcával döntögeti le a fák koronáját.

Az utolsó villám fényében még ott állott Ádám a barlang szájában. Dárdájával kezében mereven belebámult az Éjbe, mely kiátkozta és megtagadta őt.

És lőn este és reggel: a hatodik nap.

AZ INTŐ

I

Béla, a gimnazista, hazajött az iskolából, de nem ment föl, a lépcsőházban állt két óráig, és várta a postást. Béla már három nap óta vergődött ebben a lelkiállapotban, mely a torkára ült, a mellére ült, fojtogatta, pofozta. Az intőkonferencia szerdán volt, és ő nagyon jól tudta, hogy latinból és fizikából *mégis* megintik, mégpedig írásbelileg. Tegnap délután még gyötörték holmi fantasztikus és bizarr tervek, melyeket élénken kiszínezett, s melyek szerint például ő elmegy Launer tanár úrhoz a lakására, és hideg és szenvedélytelen hangon előadja neki, hogy ő mit szándékozik elkövetni, ha az a dolog mégis megtörténik, latinból.

De este, mikor a májusi alkonyat lassankint párás, szürke homályba borította a Duna-partot, Bélát kimondhatatlan gyöngeség és szomorúság fogta el. Lejött az Erzsébet térre, és csak azt szerette volna, hogy túl legyen, túl legyen mindenen. A katonazenekar csudálatosan szépen játszott, és enyhe, néma szelek fújdogáltak. Szerelmes Marcsák bakákhoz dörgölőztek. Béla tudta, mit jelent ez, és irigyen, borzongva és szorongva az életre gondolt, mely oly borzasztó és végtelenül gyönyörteljes, és melyben nagy vizek, hajók, robogó gyorsvonatok vannak s még valami, ami mindennél titokzatosabb. Kimondhatatlanul távol, elérhetetlenül állott most mindez előtte. Oldalogva, kábult fejjel kullogott egy ideig, aztán hazament.

Bélának akkor még volt két hatosa, füzetre. Vett háromér kókuszdiót és ötér olyan törmelék-csokoládét. Ettől nehéz lett a gyomra is, és akkor gondolta, vesz még egy narancsot, az könnyű és savanyú.

A narancsot ette, és mélységes, szaggató fájdalmat érzett. Összeszorult torkán nyomakodva csúsztak le a szeletek és Béla valamit dúdolt magában, jajongva, értelmetlenül, de a feje zúgott, mint a telefonkagyló. A Gizella téren fel volt törve az út, az árokban két munkás csövet rakott le. Béla sokáig nézte őket. Zsebre dugott kezekkel ácsorgott, míg valaki rá nem szólt, hogy ne álljon útba.

Akkor végleg hazament. A lépcsőn még nem gyújtottak lámpát, alul egészen sötét volt még minden. Nagyon lassan ment fölfelé, cikcakkos vonalban mérte a lépcsőt, vigyázva, hogy mindig a másodikra lépjen. Sajnálta, hogy már alkonyodik. Eszébe hozta, hogy a leghosszabb nap még csak júliusban lesz, olyankor ők már nyaralni szoknak. Egyszerre édesbús, fájó érzés fogta el, megjelent előtte a falu, az édes, édes nyugalom, a nyár, a szünet: - a fű, a sárga

barackfák és csolnakázások. Azok a hosszú, hosszú, paradicsomi napok, mikor nincs iskola, nincsenek lelki gyötrelmek, csöndbe, nyugalomba, alkonyatok sárga ködébe folyik össze a gondtalan öröm.

A második emeleten meg kellett állania, annyira erőt vett rajta az emlék, a tüdeje elszorult. Nem, az idén nem lesz nyaralás. Ó, a napsugaras falu! Milyen távol állott most tőle. Borzasztó volt gondolni is arra, ami jön. De hát igazán már nincs segítség?

Ekkor jut eszébe, hogy beszélni fog a postással. Igen, talán még minden jó lesz. Beszélni fog, mindent kimagyaráz. S miután lefeküdt volna a sötét szobában, reszketve húzta magára a paplant, s ekkor egyszerre elfelejtett mindent, és csönd és fekete sötétség következett, és Béla a fekete szoknyás asszonyt látta megint, aki fehéren és suhogva jár lassan a Duna-parton, megáll, s a vízbe néz.

II

És Béla hazajött az iskolából, de nem ment föl, a lépcsőházban állt két óra hosszat, várta a postást. Mindabból, ami tegnap megnyugtatólag hatott rá, ma már semmit sem érzett. Hideg, nyirkos aggodalom töltötte most el a lelkét, amint várt, nézett lefelé, és úgy rémlett, hogy ennek nem lesz vége soha. Az első emeleten poroltak.

A postás először a második emeletre ment be. Bélának úgy elszorult a szíve, hogy félt, nem fog majd beszélni tudni, és nagyokat, hosszúkat lélegzett. A postás kijött a lépcsőházba, megállt, rendezni kezdte a leveleket. Aztán lassan megindult fölfelé. Jött, lassan és keresgélve és elment Béla előtt. Két méternyire lehetett, mikor a fiú utánaindult.

- Kérem... postás úr...

A postás ránézett.

- Kérem... Záborszkyéknak...

A postás megállt, keresgélni kezdett, és Bélának nagyot dobbant a szíve. A postás egy halványkék borítékot vett elő, és jókedvű baritonhangon olvasta.

- Záborszky ügyvéd úrnak... Ez a papának szól.

- Kérem, tessék ideadni... majd én átadom...

A postás ránézett, aztán a borítékot nézte. „Állami főgimnázium” - ez állt a borítékon. Elmosolyodott, úgy látszik, volt már ilyen esete.

- Hiszen ott van a cselédleány - mondta, amint fölnézett a fehér függönyös konyhaajtóra. - Majd beviszem.

Béla nagyon fehér lett, és lassan ment a postás után. Hallotta, amint a postás nagyot köszön, és átadja a levelet Marinak. Aztán becsapódik az ajtó, és az ember fütyülve, most már frissen és megkönnyebbülve, szalad le a hátsó lépcsőn.

Béla lassan kinyitotta a konyhaajtót az előszoba felől, és kiment a konyhába. Mari feltűrt szoknyával állt a polc előtt, és a fazekakat rakta egymás mellé. Erős, barna lábai körül egész kis tócsa képződött a padkáról lecsurgó vízből. Súlyos, átható szag áramlott mindenünnen: a csuprok közül, a teknőből és főleg a mosogatódézsa fölött. A leány megfordult.

- Hát az ifijúr hol volt? - kezdett el kiabálni. - Majd lesz, látta volna, hogy ment el az úr.

Béla lassan jött előre, körülnézett, és meglátta a kék borítékot Mari előtt, az egyik fazék mellett. Átlépett a lócán, odament, és fölnyúlt érte. De már e pillanatban érezte, hogy minden hiába, s hogy mindazok a gépies mozdulatok és szavak, amik még ezután következnek, egy reménytelen és halálosan sötét ismeretlen alagútjába vezetnek.

- Azt tessék otthagyni - rikácsolt a cseléd. - Az az úré.

- Majd én odaadom - mondta Béla határozatlanul, és egyszerre fullasztó, tehetetlen gyűlölet fogta el.

- Tessék otthagyni - ordította Mari, és a tócsán keresztül odaugrott. Ki akarta kapni a kezéből, de Béla visszarántotta. Most egy ostoba és lehetetlen birkózás kezdődött: a lucskos, mosogatólé szagú cseléd egyszerre szenvedélyes lett, érezte, hogy visszataszító, és ez dühössé tette. Lihegve kapkodott, megragadta a fiú kezét, és csavarta. Mikor a gyűrött papírlap kezébe került, ellökte a fiút. Béla fehéren, lihegve nézett rá.

- Adja vissza - mondta rekedten. - Adja vissza! Cseléd! Maga cseléd!

- Alló! tessék bemenni! - mondta Mari. - Semmi keresnivalója a konyhában.

És izmos karjának egy hirtelen kanyarításával belódította Bélát - s mikor az ellenszegült, nyomta az ajtót: Mari nagyot lökött az ajtón, és bezárta.

Béla állt egy ideig, aztán megfordult, végigfutott a homályos előszobán, és benyitott az üres ebédlőbe. A rolók le voltak eresztve, és fülledt tompaság olvasztotta el a bútorok körvonalait. Keresztülbukott egy széken, és nekiesett egy asztalnak. Milyen kemény, villant keresztül eszméletlen, ájult kétségbeesésén. Milyen kemény minden. A tárgyak, melyek ridegen ellenállának reszkető kezünknek - a levegő, mely belénk ütközik -, és odakint a sárga, komor és éles vonású napfény, mely oly kérhetetlenül s keményen felszökik a házak hideg falai közt. Oly keményen s rettenetesen néztek le rá a képek, és a falak kongottak és tátongtak a keménységtől és süket közönytől. És kemény volt minden, mint az utcák szürke és kongó kövei, mint a nehéz és gyötrelmes tanórák s az iskola padjai, a könyvek és a sárga, kemény tanárarcok és durva cselédek és szikkadt teknők. S kemény volt a pisztoly hideg fogója s a csikorgó asztalfiók, melyből kihúzta, s a fényes, éles kis szellentyű, melyen nyirkos, remegő ujjai babráltak, míg elfehérült, nyitott szája, mint egy sötét lyuk, reszketett szembe a cső kemény és fekete torkával.

III

A morgue-kocsiban egy fekete ruhás asszony ül szemben, a végigfektetett Bélával. Nyugodtan, békés fölénnyel megsimítja a vérrel csapzott gyerekhajat, és mosolyog.

- Csacsi te. Hová siettél? A nagy, gonosz emberektől szöktél meg és a kemény emberektől, és azt hitted, nem lehet élni. Keménynek és ridegnek láttad az életet, és nem akartál várni. Pedig én vártalak téged. Tudod? Én a fekete ruhás, suhogó szoknyájú asszony vagyok, akit rémülten és zokogva áhítoztál a szomorú estéken, fölhúzott paplan alól. Íme, idejöttem és most fölébed hajolok. Nézd, nem vagyok kemény: - nézd, lágyan és mosolyogva simogatom szegény, ijedt kis homlokod és az ölem puha és meleg. Mégis megszöktél előlem, és nem az én lágy és meleg és végtelenül édes testemre gondoltál, hanem az ostoba Launer tanár úrra, akinek sörtés, sárga ábrázatja van és püffedt hasa. Elmentél, szegény, szomorú kis hős, vérző szívedre szorítva az ostoba intőt, és behunytad a szemed, hogy ne láss engem. Pedig én vagyok a valóság, én, aki örökké élek, és örökké meleg, mosolygó és puha vagyok - és nem a szamár

Launer tanár úr -, akit arra találtak csak ki, hogy gyűlöletessé tegye a sárga, kemény halált, s kívánatossá a meleg és édes életet. S most már hiába mosolyog vissza elfehérült, durcás kis arcodba a napsugaras élet, melynek meleg asszonyszívéből mosolyogva nyújtja ki karját a könnyes szánalom, hogy átölelje kihűlt, vézna kis nyakad. Most már nem tehetsz okosabbat, aludj és pihenj hát, s várd meg türelmesen, míg föloszlott testedből egy új, boldogabb lelket formál majd az én ölem - lelket, melyet nem ismersz, s mely téged nem ismer. A túlsó parton várok reád, meleg és vigasztaló szavakkal. Aludj.

A PILÓTA

A pilóta kinyújtotta testét, mely a drótok közé gubancolódott, és nyitva maradt szeme nagyra meresztve csodálkozott fel az égre.

Most hol vagyok, csodálkozott a velő, mely lassan szivárgott egy repedésen. Ezek a felhők feketék és sűrűek; még sohase voltam ilyen felhők között, és nem hallom berregni a motort. Nem érzem a kezeim és a lábaim se; görcs állt a kezembe. Most hol vagyok?

Lássuk csak: Domodossolában indultam el reggel. Gépem úgy ragyogott a napfényben, mint valami drága, óriási ékszer. A kormányt igazgattam, és megszorítottam néhány csavart. Akik mellettem álltak, aggódva bámészkodtak az arcomba, de én rájuk nevettem. Hiszen én csináltam a gépet - mondtam nekik -, én csináltam az utolsó szegig, csak tudom, hogy kell vele bánni. Megveregettem a csavart, mint egy paripa lobogó sörényét. Aztán belepattantam az ülésbe. Két kezem a fogóra feszült. Előttem a magassági kormány rézkupakja csillogott. Mereven figyeltem, hogy fordul el, mikor bal kezem letolta a fogót. Még láttam néhány kusza, elfolyó arcot, amint elcsaptak kétoldalt. Aztán csak két fehér lapot láttam már és magam előtt egy áttetsző, villogó korongot. Aztán előrehajoltam, és láttam magam alatt szaladni a sárga földet, szembe egy fekete árnyfolttal, mely sötét volt és óriási és madár alakú.

A fogó sivított, és egyszerre nagyobbodni kezdett a távoli hegyoldal. Szédítő sziklafal meredt előttem néhány pillanatig; egyet csavartam, lefelé. A sziklafal erre zuhanni kezdett alattam, és összeszaladt. Csúcsba futott és eltűnt, mintha levágták volna. Messze, mérhetetlen kékség tárult ki végtelenül. Alattam apró, zöld dudorok dagadtak; kerestem az árnyékom, és megláttam: picike fekete pont volt; épp most kúszott lefelé egy lankás hegyoldalon, és beleringott a határtalan lapályba. Lassan úszott keresztül egy négyszögű rozsföldön; egy erdő sötét lombjai fölött percre eltűnt, aztán az országút vékony, vakító pántlikáján pillantottam meg újra, amint áthúzódott.

A folyó azonban párás volt, és előttem valami kék, messze ködbe folyt. Oldalt a fehér falu körbefordulni látszott; kis piros pontok tarkáztak, és az egész lassan ferdült át a másik oldalra. Följebb, mondtam hangosan, és taszítottam a fogót. A drótok sírva remegtek. Hallottam zihálni a dugattyút, át a pokoli berregésen. Folyó, országút, minden vonal egyszeribe szerteszaladozott, és végtelenbe kitágult. Előrehajoltam, kinyúltam egészen, és a redőnyt fölcsaptam szájam elől. A szél sivítva arcomba ütött.

Följebb, lihegtem. Oldalt dűltem, hogy a bal szárny felemelkedjék, mert balról hajrázó, sivalkodó szélrohamok dörömböltek a vászonlapon. A fogó mereven, sárgán, hidegen ragyogott szemeim előtt. Zizegő, éles zörejt hallottam, mintha reszelnék a levegőt.

Percekig egyetlen vonalat se láttam előttem. Aztán hozzászokott szemem a közeghez. Most lágy, mérhetetlen kékség volt minden, szélén valami fehéres, lefelé görbülő, óriási vonallal. És ez az egész tér telehintve apró, fehér pihékkel; ezek eltünedeztek és felbukkantak megint. A tenger forrongott alattam. Partot nem láttam sehol.

Órákig tartott ez, vagy napokig? Milyen furcsa. Csak az bizonyos, hogy valami remegő karika szorongatta a torkom. Aztán mintha vékony, libegő selyemlapba ütöttem volna a fejem, amit nem tudtam keresztülszakítani a fejemmel. Ez akkor volt, mikor a tenger eltűnt alólam, és tejszínű fehérség gomolygott keresztül köztem és a mélység között. Egyszerre sötét, kemény körvonalakban pillantottam meg újból az óriás árnyék-madarat: egy villogó, dunyhaszerűen dagadó felhőn feküdt, és lassan halványult. Aztán minden fehér lett.

Hohó, aztán minden fehér lett. Hogy is volt? Följebb, csak följebb, így táncolt a szívem, majd hirtelen elhallgatott. Akkor úgy tűnt fel, egy helyben állok. Hallgatóztam, hallok-e valamit a szívemben. Forgatni akartam a lapátot, de nem ment; valaki fogta a csuklóm. Makacskodtam, rángattam a kezem. Eressz el, mondtam, és rángattam, de ő nem hagyta: átnyúlt a vállam fölött, és a másik kezével simogatta a kezem. Langyos arcát odafektette az arcomhoz. Keblével könnyedén a hátamra dűlt. Csak most láttam meg fekete, suhogó ruháját. Nem is emlékeztem, hogy magammal hoztam, és a hátam mögött ült.

- Mit akarsz, ereszd el a kezem - mondtam kedvetlenül, mert langyos arca kábított.

- Mindjárt - nevetett -, csak megnézem, így, ahogy a sárga fogantyún fekszik. Milyen szép.

A kezemre néztem. Halványnak, hosszúnak és szépnek láttam.

- Ereszd el - mondtam fáradtan, de nem rántottam meg a kezem.

- Hiszen forgathatod - mondta -, csak hagyd, hogy rajta hagyjam a kezem. Miért vagy oly komor?

- Repülni akarok - mormogtam -, és nagyon langyos az arcod; kábítasz, kellemetlen.

Odaszorította a fejét.

- Hiszen repülsz - mondta. - Nézd, mindjárt repülünk...

Most előrecsavarta a nyakát, és barna lobogással belelehelt az arcomba. Valami parfüm volt.

- Te szép - mondtam, és mosolyognom kellett. Eleresztette a kezem, és durcásan visszalendült.

- Nem - mondotta -, nem tetszem neked. Miért nem énekelsz nekem, híres, ha madár vagy?

- Te szép - mormogtam énekelve, és zavaros szemekkel, tévetegen nyúltam az arca után...

Egyszerre az ajkamra tapadt.

- Eressz - fuldokoltam.

- Nem, nem - lihegte -, te híres, te madár. Repülni fogsz... akarom, hogy repülj... velem...

- Repülök - hebegtem fuldokolva.

- Repülünk - sikoltott. - Fogd át a nyakam...

A csavar zakatolva villant el szemeim előtt. Akkor nehéz ízeket éreztem a szájamban és egy fülledt valcert, ami hasonlított a motor forró berregéséhez. Majd puha szobát láttam és virágokat. Homályos zugot és egy csipkevánkost. Egy pillanatra anyám arcát, a tükörből.

A szárnyak háromszor fordultak, bukfencezve libegtek. A hajó pörgött velem, mint az orsó.

- Most... most repülök! - kiabáltam bősz diadallal, és csipkefelhőbe fúltam. - Most, most szabad vagyok!

De karjai torkomba szorították a szót. Nehéz, bús felhők repedtek ketté alattam. Cikázva rohant fölfelé az elfeketülő ég. Egy ásító szakadék bomlott fel, és félelmesen nagyobbodott.

- Ölelj! - ordítottam rá, és öklömmel arcába ütöttem. Orra sárgán vigyorgott rám, amint elszalasztott öklöm belefutott pléhkoponyájába. Le akartam fejteni karjait, de vékonyak és szívósak voltak; húsz vékony, fekete kar, a hajó húsz vékony, fekete drótja, derekam köré csavarodtak. Lábamra csavarodtak, nyakamra hurkolódtak; az egyik mellembe törött. Lábai, a vaspántok, két lábamat hurkolták szorosra. Izzó gáz süvített elő.

Aztán egy ideig üresség volt, és mintha sok könny zuhogott volna valahonnan. Aztán csönd volt; egy sötét lyuk. Meddig tart még ez a csönd?

Most hol vagyok? Ilyen sűrű és fekete felhők közt még nem repültem... és miért nem hallom berregni a motort? És hol vannak az ünneplők és a koszorúk? És hol van a puha és langyos arc az arcom mellől? Jaj, mi tátong itt a fejem fölött? Jaj, miért nem hallom berregni a motort?

Így szivárgott a velő egy széles repedésen, a megrepedt koponyából; s a nyitva maradt szemek felcsodálkoztak az égre. Éjszakán egy csillag szegte át az eget. Körös-körül aludtak a sziklák. A motor tíz méternyire, egy nehéz kőbe vágódva, összeroncsolva, még füstölgött. A szárny egyik vászoncafrangja beleakadt, és az északi szél, mint valami zászlót lobogtatta a roncsok fölött. Csak ez a zászló mozgott az éjszakában.

JÓ VICC

Havazni kezdett, de csak úgy óvatosan: egy-két pihe ámolygott a hideg levegőben. A puhakalapos- és őszikabátos fiatalember, aki később a jó viccet kigondolta, egy óra előtt a jó viccel még az utcán sétált, egy kicsit borzongott, és odasimult a szeretőjéhez. Másképp semmi baja se volt. Egy kicsit ideges lehetett és nyugtalan, talán nagyon sokat beszélt, fel volt hevülve, a szemei vidáman és ravaszul csillogtak. Azt magyarázta a szeretőjének, hogy mennyivel jobb így, mióta együtt lehetnek: a nyugtalanságok és féltések elmúltak. Vidám volt. A szeretője rejtélyesen mosolygott; drága és bódító arca a púderes fátyolon keresztül nedvesen és csodálatosan meredt maga elé.

- Előbb még sétálunk egyet, jó? - hadarta a fiatalember, aki később a jó viccet kigondolta. - Lemegyünk a vasúti hídig, aztán egy kerülővel haza, hozzánk.

És a fiatalember, egy félórával a jó vicc előtt, szenvedélyesen rántotta magához a szeretője karját, amint kicsit borzongó agyvelejében a puha szoba feltűnt, a puha pamlag és a fehér karok, kinyújtva, a pamlagon. Elhallgatott, és szorongva gondolt a boldogságára.

Aztán megint hadarni kezdett.

- Látod, erre jártam mindig, itt kerestem lakást, mikor még nem volt biztos, hogy az enyém leszel egészen... Tudod, buta voltam, még nem voltam biztos, de azért kerestem lakást... Milyen napok voltak...

És így hadart tovább a fiatalember, egy negyedórával a jó vicc előtt, a Külső Vasútihíd utcában, egy kis kerülővel, félóránnyira a lakásától, ahová a szeretőjével tartott.

- De aztán nem vettem itt... Ostoba és kétségbeesett voltam... A tizenkettes számban itt lakott... Bábolnay... és én féltékeny voltam rád, tudod? Nahát, szerelmes volt beléd... mindegy, emlékszel. Akkor még nem voltam biztos, hogy szeretsz... és borzasztó fájdalmakat álltam ki... ó, a nyomorult, hogy gyűlöltem. Milyen rettenetes gyötrelmeket okozott nekem...

És a fiatalember, néhány perccel a jó vicc előtt, dacosan megállt a Külső Vasútihíd utca tizenegyes háza előtt, egy órányira a lakásától, ahova szeretőjével tartott.

- Hónapokon át - hadarta kézzel-lábbal -, hónapokon át. Nem volt nyugtom, és nem tudtam dolgozni. Néha félőrülten iderohantam este, és a szomszéd kapu alól lestem a kapujára: az a kényszerképzetem volt, hogy odajössz hozzá - borzasztó, ugye? Remegtem, sírtam a félelemtől. A nyomorult, ostoba. És képzeld, tudta, hogy szenvedek, kínozott, csúfolt, játszott velem. Az utcán gúnyosan és messziről nagyokat köszönt nekem. Néha, mintha véletlenül tenné, nagyot sóhajtott, és a nevedet mondta ki... Majd szándékosan leveleket dugdosott hirtelen a mellényzsebébe... „Szegény barátom...” mondta emfatikusan, néha, mikor együtt üldögéltünk. Ha meglátogattam, és egyedül volt, zavarba jött, hirtelen becsukta a szekrényt, az ágy elé állt... Zavartan hebegett... Azt mondta, hogy: bocsánat, de... és így tovább. Aztán kinevetett, mikor látta, hogy sápadok el. Tudta, hogy görcs áll a szívembe ilyenkor.

A fiatalember föllélegzett, aztán harsogót nevetett.

- Képzeld, így meggyötört, csupa viccből. De megérdemeltem, milyen ostoba gyerek voltam. A nyomorult.

És a fiatalember, aki azelőtt olyan ostoba gyerek volt, megállt a tizenkettes számú ház előtt, és hirtelen a szeretőjéhez fordult. Ránézett.

- Te - mondta halkan, és a szemei furcsán fénylettek -, egy jó viccet gondoltam ki.

A szeretője is megállt. Egy hosszú percig szótlanul nézték egymást.

- Roppant érdekes lesz, hallod? Megtréfálom Bábolnayt... amiért úgy megkínozott... visszaadom neki a kölcsönt...

A két ember megint egymásra nézett. A vicces fiatalember arca szokatlan, nyugtalan színekben lángolt. Szemeit egészen összehúzta, és az ajka sunyin remegett. A szeretője nyugodt volt, csak egy árnyalattal sápadt el a púderes fátyol alatt.

- Nagyszerű lesz... ide figyelj... Te most fölmész Bábolnayhoz... egyedül találod... izgatottan és zavartan beszélni kezdesz... leülsz... Hiszen színésznő vagy, meg tudod csinálni... Ő meg lesz lepetve, aztán mindent megérteni vél... hiszen ismered, elbizakodott és hiú ember... Szóval, elkezd nyugtatni, hogy semmi baj... Aztán... aztán két perc múlva én feljövök... Becsöngetek... Te felsikoltasz: „Szent isten, ez János...” Én belépek... rettenetes csönd... Aztán Bábolnay mentegetőzik... erőlködik... produkálja magát... majd fölényes pózt vesz fel... és akkor mi mindketten egyszerre az arcába nevetünk: „Te marha, hiszen együtt beszéltük meg, ne kínlódj” és karonfogva távozunk... Képzeld...

Hirtelen megállt. A jó vicc után révetegen néztek egymásra. Mindketten remegtek egy kicsit, de egészen halkan és észrevétlen.

- Nos? - kérdezte a vicces fiatalember, és furcsa, torz vonalban vigyorgott.

A szeretője már közben, mialatt beszélt, befelé nézett, a sötét kapu aljába. Most se fordította vissza az arcát. Talán egy pillanatig állhatott, azután még, hogy a másik abbahagyta a beszédet.

- Jó - mondta aztán egész röviden. S már el is tűnt a kapu alatt.

A vicces fiatalember utánanézett. Még látta, amint a szoknya lila és habos fodra rálibben az első lépcső márványkockáira... Alatta, a fodrok alatt még a cipőt is látni lehetett, egyik csücskét, fölötte diszkrét és álmos homály. S még a sálnak egy röpködő farkincáját is láthatta a lépcső hajlásában - ez volt az utolsó részlet, ami eltűnt. Aztán csak a kapu volt és egy szűk, sötét hasadék, a lépcső bejárata. Esteledett. A homályos és tátongó udvar hátterében három-négy apró pihe szállingózott... a hó... Senki se járt odabent. A fiatalember egy percig állhatott a kapu előtt. Aztán lassan és szükségtelen ösztönnel: ujjhegyen ment föl. Szűk és magas lépcsők vezettek kanyarogva egy különösen épített, zegzugos emelet felé. Régi, százéves házban vannak ilyen emeletek, Budán. Be kellett fordulni, egy szűk nyílt folyosón menni végig. Annak a végében volt az ajtó. Az ajtó, megint szabadon, nyitott emelkedés fölött: egy vasrács választotta el a tűzfaltól, melyen túl a budai hegyekre nyílt homályos, elfolyó kilátás a téli borúban. Halvány réztáblán csillogott a „Bábolnay” név.

A fiatalember megállt. Lábujjhegyen állt, fülelt. Egy fél perc telt el. A homály bejött már a rács mögé, és a folyosóba fúródott.

Aztán lassan, óvatosan nyomta meg a gombot. Egészen könnyű, pici nyomás volt: zengzetes, de csak pillanatig tartó csöngetés harsant az előszoba öbléből.

Kettőt köhintett, aprókat. Egyik lábáról a másikra állt. Az arcán egy széles árok félszeg és ravasz mosolyra készülődött úgy, ahogy majd be fog lépni. Várt.

Megint köhögött. Aztán fölemelte a kezét, és erősebben nyomta meg a gombot. Hosszú, fájdalmas sikoltás volt most a csengő szava: hirtelen halt el, csend lett.

Egy perc telt el.

És a homályban akkor lassan, egészen észrevétlen hajlott el az ajkak széles vonala, és aki most hajolt volna arcához, egy szétesett és érthetetlen lyukat lát, riasztó és csúnya vigyorgáshoz hasonlót: hullák arcán látott ilyet, akiket egyetlen és váratlan pillanatban ütött meg a Halál rémülete.

Aztán halkan és nesztelenül feküdt rá az ajtóra. Előbb a felső testével dőlt rá, és a kezei tenyérrel kifelé rátapadtak az alsó táblára. A hó erősebben kezdett esni: hideg szél ütött be a rács fölött. Keresztülszaladt a gallérján, és befutott a mellénye mögé. Hallotta, amint a csatornán zúgva, búgva didergett keresztül.

És ott dögölt meg az ajtó előtt.

PIERRE

Pierre provence-i volt: ezernyolcszázhat elején került a Grand Armée nyolcadik brigádjába, önkéntes ajánlkozás után. Pierre húszéves volt: göndör hajú, karcsú gyerek, szép bátor szemekkel, melyekből ábrándos életkedv és intelligencia sugárzott. Január elején falragaszok futótüze árasztotta el a vidéküket, a császár kiáltványa volt, mely a polgároknak beszélt és a népnek, hadba szólítva minden franciákat. Az a sajátságos, merészen lüktető hang áradt belőle, amely egyszerre keltett rémületet és lelkesedést; hipnotizáló, erőtől duzzadó hang, mely kábító zúgásként visszhangzott a fülben, és zsibongásba hozta a vért. A császár maga fogalmazta e kiáltványokat, szavai úgy szikráztak, mint ama zöld fényű sasszemek, amelyekkel a világot kormányozta. Villogó szavak voltak, nem is betűknek sora, hanem kardok csattogása, fütyülő golyók, esztelen, lázító csatakiáltás.

Húszéves lelkének egész ábrándos szerelmével ölelte át Pierre a sas riasztó szavait. A „gloire” mámora részegítette az ő szívét is; de Pierre fiatal volt és álmodozó, képzelete egyetlen isteni alakban személyesítette meg a „gloire” zavaros fogalmát -: és ez az alak a császár alakja volt. Egész valója ihletett, rajongó bámulattal fordult az óriás, a félisten felé, minden tökéletesnek, minden emberfölöttinek, az emberi agy diadalának nagyszerű szimbólumát, az emberi akaraterő győzelmes titánját látva benne. Látni szerette volna őt, vágyakozott a megpillantása után, mint ahogy a görög lantos vágyta volna meglátni az Olümposz lakóit. Látni szerette volna őt, szemében azt a varázst, amely világokat teremtett. Látni szerette volna szemeiben azt a valamit, amely ekkora lelkesedést, ekkora hódolatot, ekkora imádást tudott kelteni távolból is az ő szívében. Téli éjszakákon megjelent előtte száguldó paripán, véres felhőgomolyok között, süvöltöző pallosával hasítva a kietlen pusztaságot. Hullák és vérben fetrengő sebesültek között robogott, a sebesültek kinyújtották utána kezöket; szívókét kitépték, és lovának patkói elé dobálták. Őrjöngve hördült fel belőlük a lelkesedés utolsó kiáltása: „Vive l’empereur!” És Pierre nyögött álmában, és nyakát odaszorította a vértől iszamós, hideg rögökhöz, hogy a császár lova rátaposson lüktető fejére.

Pierre belépett a Grande Armée-ba. Szeptember végére járt az idő: harcok fuvallata fújdogált Poroszország felől. Feszült várakozás remegtette meg a franciák idegeit. Jöttek a hírek. I. Ferenc letette a császári címet, és Frigyes Vilmosnak meggyűlt a baja a sassal. A sas készülődött. Ijesztő gyorsasággal növekedett félelmes hadserege, a győzhetetlen, mellyel orkán gyanánt szokott rázúdulni ellenségeire. Friss hangulat uralkodott a kaszárnyákban, és Pierre kedélyét elvarázsolta ez az új, pezsgő élet, mely tele volt színekkel és új, ismeretlen hatásokkal. Izgatta őt a katonalélek tomboló jókedve, mely belekacag a halál titokzatos mélységeibe. Izgatta, csábította őt ez az új világfelfogás, mely mosolygó szájjal, duzzadó életerővel, mámorban égő szemekkel rohan az enyészet hallgatag éjjelébe. Meghalni a gloire-ért, a hazáért, eszmékért és főleg - a császárért; ez a gondolat remegésbe hozta a Pierre balga, fiatal, forró képzeletét, mely nem ismerte még az élet gyönyöreit: a mámort, a szerelmet, az önzést.

És Pierre ott menetelt a forró országúton, melyen Poroszország felé nyomult a Grand Armée győzelmes áradata. Csak az bántotta, hogy eddig nem sikerült meglátnia álmainak tárgyát, a császárt, aki ott lovagolt harcosainak élén, büszke homlokát nekiszegve az északi szélnek, mint Hannibál, mikor nyugodt elszánással vezette népét a kérkedő Róma falai alá. Pierre-t boldogsággal töltötte el a gondolat, hogy együtt van vele, közel hozzá, a császárhoz, az ő lelki és testi urához. És súlyos fegyverzetét cipelve ragyogó álmokat szőtt, a hősiség, az önfeláldozás, a lelkesedés ragyogó álmait.

Ezernyolcszázhat október 14-én, délután három órakor volt az ütközet. Az égen elnyújtott, kékesfekete felhősávok húzódtak elő: olajos simasággal sárgult a mozdulatlan láthatár, keményen verve vissza a jénai fennsík körvonalait. A csomós, rögös talajon csak néhol rágódott valami szívós gyom. Kanyargó sövényfalak húzódtak párhuzamos vonalakban a messzeségbe. Mikor Pierre, hasra vágódva a váratlan vezényszó után, egy sövényfal tövében felemelte fejét, és körülnézett a láthatáron: széles, homokos dombokat látott, melyek a meredek földhát felé húzódva, nyugatra elzárták előle a kilátást. Észak felé végtelen, göröncsös lapály terült el. Pierre-rel átellenben törpe erdőcske körvonalai vibráltak lilán a nyugalmas napsugárban. És jobbra, a fennsík tövében valami mozdulatlan fekete sáv veszett bele a távolság ködébe. A nap sugaraiban néha apró, szikrázó pontok villantak meg ennek a fekete sávnak a szélein.

Kimondhatatlan izgalom szorongatta a Pierre torkát. Érezte, hogy a perc elérkezett. Valami szilaj öröm futott át rajta, annak a gyönyöre, hogy nem fél - aztán elfojtott magában minden érzést és gondolatot, és várt.

Félóráig tartott az egész. Tisztán ki lehetett venni, hogyan nyomul előre a franciák jobbszárnyán a lovasok brigádja, mint valami vörös, kígyózó felhő. Mikor egy hirtelen mozdulattal szembekerültek a fennsíkkal: apró, fehér, tömör gomolyok dudorodtak ki a fekete távolból. A kopár talajon tompán dübörgött végig az első sortűz. A gomolyok ismét kidugták fejüket, ezúttal balról is, az erdő felől. Egyszerre egészen közelről szólaltak meg az ágyúk: ideges rázkódás vonaglott végig a táboron. A franciák kezdették a tüzelést: egyúttal megmozdult az egész jobbszárny, és villámgyorsan terülve szét, lezúdult a völgyre.

Azután rekedten ugattak az ágyúk, és meg nem szűnt egy percre sem a gyilkos sortüzelés. Huszárok rohantak elő minden oldalról; meggörbült lábbal, kinyújtott nyakkal, a mereven kitartott szuronyok fölé hajolva, rohamlépésben, lobogó köpenyeggel nyomult előre a gyalogság, mint valami óriási, vihartól kergetett szarkalábak. Mikor a „rajta" elhangzott a háta mögött: Pierre fölugrott társaival, és előrefutott. Szorongó kábulat ült szívén; egy perccel később azonban magához tért, és körülnézett.

Szemben velök, a dombsor mögött, szuronyok villogó hegye tört elő, mindig sűrűbben és magasabban. Hirtelen szíjas csákókat vett észre, négyszögletes forgóval, melyek egyenlő távolságban merültek ki a szuronyok mögött. Ekkor fölemelte fegyverét, és lőtt. Egy pillanatra vörösen villant meg szeme előtt a távoli fennsík kopár lejtője, aztán füstgomolyok jöttek, és irtózatos recsegés töltötte be a világot.

A többiről már nem volt határozott tudomása. Arra még emlékezett, hogy mikor a folytonos, gépies tüzelés után reszkető kezei nem találtak az iszákban golyót: hogy akkor ő is előredöfte a szuronyt, amely nekiment valaminek. Ekkor irtózat fogta el; megtorpant, vissza akart fordulni, de szemei a tisztnek dühtől megduzzadt arcával találkoztak, amint rekedten ordított rá. Újra döfött, megbotlott egy testbe, mely lábai elé gurult és előrehajolt. Körülötte kemény, megfeszült porosz arcélek tünedeztek fel. Most már tudta, hogy elveszett. Irtózatos gomolygás, tolakodás támadt: valaki a fejére vágott, aztán a mellébe döftek. Elesett, fordult egyet, néhányan keresztülléptek rajta. Ekkor kinyújtotta karjait, kiáltozni kezdett, és rémület szállta meg.

Mikor kinyitotta szemeit, bágyadó némaság volt körös-körül. Bealkonyodott. Tűzvörös fényben égett a nyugati égbolt, kelet felé még mindig azok a hosszú, acélkék felhők húzódtak. Pierre üresnek, kihaltnak, megtöröttnek érezte szívét, és végignézett a láthatáron. Mélységes szomorúság feküdt a kialvó táj felett. Lent a földön, körös-körül nyugalmas némaságban hevertek a hullák egymásra dobálva, széttört csákók között, vértől ázott fűcsomók fölé borulva. Némelyik az ég felé fordult.

Pierre behunyta szemét, és ekkor észrevette, hogy hörög. Lassan melléhez nyúlt, és egy mozdulattal lesöpörte róla a megaludt vért. Meg akart mozdulni, de nem tudott. A szurony keresztülment tüdején. Pierre haldokolt.

Ekkor zavaros képek kaleidoszkópja zsibongott el szemei előtt; gondolatfoszlányok, melyekért görcsösen kapkodott. Régi benyomások, melyek elmosódtak benne az utóbbi évek szilaj lelkesedésében. Folytonosan makacsul visszatért elébe egy napsütéses délelőtt képe, a Garonne melletti falucskában, mikor misére szóltak a harangok. A duzzadó lombokon keresztül kerek, vibráló foltokat vetett a nap. Derű és reménység töltötte be a szíveket. Akkor május volt: fodros, habos felhődarabok közül mosolygott elő az ég. A világoskék égbe egy himbálódzó, aranysárga szalmakalap volt belerajzolva. Pierre görcsös, sóvár vággyal feszítette meg képzeletét. Piros topánkát is látott, mely fölött alig két ujjnyira kivillogott a világos harisnya. A lányt Angélique-nek hívták, és azon a délelőttön piros topánka volt rajta, és rámosolygott Pierre-re.

Pierre delirált. Úgy rémlett neki, hogy a piros cipellők előtte táncolnak, kecsesen, hívogatólag. Utánok hajolt, szerette volna megcsókolni őket, de a cipellők, kacéran visszalibbentek, és egy pillanatra kivillogott a világos harisnya. Halk, csiklandozó kacajt hallott: Angélique nevetett. Pierre megint utánahajolt, de a cipellők elszöktek, visszaugrottak. Erre őrjöngeni kezdett, tombolva rúgta a földet, és úgy érezte, mintha borzasztó kiáltások törnének elő a tüdejéből. De csak halkan, ütemesen hörgött tovább. Most megint tudta, hogy itt fekszik a csatatéren, halálverejtékes arccal, megaludt, kihűlt vércsomók között. Hirtelen kétségbeesett életvágyat érzett, zokogni kezdett, és kétszer ismételte Angélique nevét. Egy pillanatra egész öntudata föllobbant, segítségért akart kiáltani, világosan eszébe jutott, hogy a kocsik erre járhatnak, és felszedik a sebesülteket. Utolsó erejével félkarjára támaszkodott, és kinyitotta szemeit.

Alig tíz lépésnyire tőle, egy kis magaslaton, két lovas állott a lenyugvó nap rozsdavörös tüzében. Körös-körül nyugalmasan hevertek a hullák. Az egyik lovas kicsit előbb állott, éppen szembe Pierre-el, úgyhogy a paripának csak a két első, mozdulatlanul megfeszült lábát láthatta. Tömzsi, feszes tartású emberke volt, fehér szarvasbőr nadrágban, araszos vállaira kék mente simult. Fején óriási, félkör alakú csákó. Összeszorított ajakkal, figyelmesen szemlélte a távoli fennsík homályosuló körvonalait.

Pierre azonnal megismerte a császárt. A szó torkába fúlt, szája nyitva maradt, kimeredt szemei hipnotizálva tapadtak a lovas alakjára. Azt várta, hogy valami történni fog, hogy a császár odanéz. Ez így tartott néhány percig, aztán megértette a helyzetet Pierre. Ah, mit törődött vele a császár, vele, a haldoklóval, a hullákkal behintett csatatér egyik véres roncsával! Mindenünnen nyögések, jajongó panaszok emelkedtek feléje - de ő a fennsík felé fordította arcélének kemény vonásait. Nem átszellemült varázs, félisteni fönség ragyogott e szemekből: hanem démoni acélakarat, önző, szomjas kapzsiság, határtalan, kielégíthetlen dicsvágy és makacsság.

És Pierre egyszerre tisztán és világosan látta, hogy ő egy borzasztó ostoba tévedés áldozata. Világosan látta, hogy néki éppen úgy joga volna az élethez, a napsugárhoz, a forró örömökhöz, mint ennek az embernek itt, akinek szüksége volt arra, hogy kettéhasítsák az ő erős, forrongó agyát, átdöfjék az ő fiatal, reménykedő szívét. Mit törődött most már a császár ővele, a haldoklóval? Neki az élőkre volt szüksége, hogy lelkesüljenek és meghaljanak érette, a hideg kolosszusért, a telhetetlen molochért, aki egymásra uszítja a népmilliókat, hogy a dicsőség emberfölötti gyönyörét érezze kicsiny, mohó, halandó emberi szívével.

A Garonne menti falucska... A napsütéses út... Angélique nevetése, fehér fogsora... Odavan, odavan. Elvitte ez a tömzsi, nevetséges, nagyhasú emberke. Irtózatos, dühös nevetés rázta meg, a nyelvét szerette volna kiölteni. Aztán minden összezavarodott fejében, még egyszer fölemelte öklét, és erőtlenül meglóbálta a lenyugvó nap felé. Utolsó érzése az volt, hogy borzasztó, gúnyos szavakat kiáltoz a császár felé torkaszakadtából. De csak halk hörgés emelkedett ki tüdejéből, és úgy maradt, félkarjára támaszkodva, arccal lebukott a nap felé.

A két lovas lépésben jött lefelé a rögök között.

- Mehetünk - mondta a kisebbik.

- Igen, Sire - válaszolt a másik, aki tiszteletteljesen követte.

Megsarkantyúzták a paripákat, és ügetve robogtak el ama hely mellett, ahol Pierre, feküdt. Egy tányérnyi vértócsa csillogott a fűcsomók között, és Napóleon paripája átugorva rajta, a hulla nyitvamaradt szemébe fröccsentette a véres sarat.

TAPSOLJANAK A MAMÁNAK

(Magánjelenet. Elmondja egy nyolcéves kisfiú. Sápadt, fekete szemű gyerek, kicsit elhanyagolt. Nagyon izgatott, mintha lázas volna. Sokszor köhög is.)

- A függöny két felvonás közt, a szünetben, váratlanul szétmegy.

A *kisfiú* (bejön, óvatosan néz körül, egy csokrot szorongat. A súgólyuk fölé hajol, nagyot lélegzik. Fölemeli az ujját, ragyogó szemekkel fordul a közönség felé.)

Pszt! Ne tessék megijedni! Ne tessék szólni senkinek! Most én fogok játszani!

Nem vette észre senki, felhúztam a függönyt... tudtam, hol kell, nem is látták, hogy benéztem, megszöktem hazulról... annyian szaladgáltak a kulisszák közt... nem vettek észre... beszöktem... ez most nem szünet. Sz' tudom én, hogy kell játszani. Rendező úr rendez, ügyelő úr ügyel. Aztán van vastaps és jelenés. Aztán van domborítás. Aztán van bokréta, az én mamám mindig kap bokrétát.

Az én mamám a G. Balog Etel, aki itt játszik, a híres színésznő, az én szép, drága mamám, a mi drága hősnőnk, drámai színészet, csillag.

Az én mamám olyan világhíres színművészet, a legvilághíresebb az én mamám. Az én mamám játszotta az Ibsent a Takarodóba... nem is, hanem a Gerhardot játszotta... előkelő tilizálással játszott az én mamám - benne volt az újságba. Az én mamám kidomborította az egyéniséget, az én mamám. Volt az újságba, a Málnássy bácsi írta. (Köhög.)

A Málnássy bácsi kitikrus. Nagyszerű kitikrus, mondta az én mamám, az én drága hősnőm. A Málnássy bácsi beszélt a papával: - de a papa nem szereti a Málnássy bácsit, mondta a papa, nyavalyás alak ez, édes fiam, mondta a mamának, de a mama védte. (Köhög.)

Az én papám olyan erős és egyszer megvert ha... ha... három rablót, és megölte őket, és a rablók szaladtak az erdőbe, és akkor az én papám kergette, mindig kergette, és a rablók, felmásztak a fára, és az én apám megrázta a fát, és addig rázta, míg a rablók mind meghaltak. Az én apám olyan erős, mint a király, és mi azelőtt nagyon gazdagok voltunk és volt ha... ha... háromszáz forintunk. (Köhög.)

De mostan szegények vagyunk, mert a gázsi még ruhára se elég, a diri nem ad bezzeg ruhára külön, és a papám mindig búsul, mert most is erre a báli belépőre, a Molnár-darabba, kellett száz forint. (Köhög.) De a mamám gyönyörűen játszott a darabba, mink a papával hátul ültünk, mert a papának rossz volt a kabátja meg lukas volt. És mindenki kiabált „Balog! Balog!" és én kiabáltam „Az én mamám! Az az én mamám!" de a papa húzta a kabátom, és nem hagyott kiabálni. (Köhög.)

Én tudom, mér haragudott a papám, mert a mamám a darabba nagyon csókolta a Bubáky bácsit, aki a hősszerelmet játszotta a darabba. Egész hazafelé a papa nem szólt semmit, csak a mamám beszélt, és adott nekem egy virágot az én drága mamám. (Sóhajt.) (Szünet.)

Ha én leánynak születtem volna, én is színésznő lennék, mint a mamám. Olyan szép, drága színésznő, és szagos ruhába járnék. (Sóhajt.) De én tisztességes katona leszek, mondta a papa.

Énrám nem kell vigyázni, mondta a papa. (Köhög.) Az én papám olyan erős... háromszor olyan erős, mint a legerősebb ember a világon... Én magam is be tudom venni az orvosságot, mondta a papa... Én tudom, mért búsul mindig a papa, mert a mama sohase lehet otthon, és csak nagyon későn jön haza, mikor én már alszom... Én megmondtam a papának! nézd, papa, hát nem jöhet haza, ugye (ujjain számol), ugye, délelőtt egyig van a próba, akkor ebédel

kettőig, kettőkor a szabóné, meg a kávéház miatt, ugye, az hozzá kell a domborításhoz. Aztán hatkor már a színháznál van, na most a darabnak tizenegykor vége, akkor még vacsorázik... A Málnássy bácsi hazakíséri... (Köhög.) Hát ugye, papa, még nem lehet itt. Mondja az én papám, hogy csak aludj, fiam, én úgy is teszek, mintha aludnék, de nem alszom, megvárom, míg hazajön a színésznő, olyan szép az én mamám... és hazajön és olyan jószagú, mikor elmegy az ágyam előtt, és olyan szépen suhog... És a papám, múltkor, mikor a premier volt, vett virágot, és énnekem kellett odaadni a mamának, de olyan soká jött a mama, és akkor fáztunk meg a papával a színház előtt... (köhög)... de az én papámnak nem árt, mert a papám olyan erős, hogy egyszer fölemelt ha... ha... háromszáz kilót. De én egy kicsit megfáztam... és olyan sötét volt az utcában... és a színházba belül nagyon világos volt... és azóta köhögök kicsit... és mindig olyan hamar fáradt vagyok... (köhög.) De azért megvárom most már a mamát... (körülnéz)... majd addig leülök valahová... aztán... megvárom a mamát... és odaadom a csokrot... (Leül, középen egy székre. Nézi a közönséget.) Né... mennyien vannak... telt ház... majd fog örülni a mamám, ha jelenése lesz... (Köhög.)

Borzasztó nagy sikere volt az én mamámnak a „Lancelot”-ba. Jelenés közben is volt taps, mert a mamám gyönyörűen játszotta a szerelmet a Lancelot-val, fölemelte a karját a mamám, és olyan furcsán, olyan kiabálósan mondta (fölemeli karjait, elváltoztatott nőies hang) „A gyermekem, Lancelot! Gondold meg, a gyermekem! Ki adja őt vissza nekem, ha egyszer elveszítem?!” És a mamám sírt, mindenki sírt, olyan szépen sírt az én mamám, de csak olyan színháziasan sírt pedig, nem igazán, azt lehet domborítani, így: bü...hű! bü...hű! (műsírást produkál, utána erősen köhög, nevetve mutatja a szemeit). Tetszik látni? Egy könny nincs a szemembe. Ez a színházias sírás. Hja, ja (sóhajt).

(Szünet. Álmosan, elgondolkozva himbálja a lábait, maga elé néz. Hirtelen indulatosan megrántja a vállait.) A Suléti!... nem rossz! (Megvetően legyint. Szünet.) A Suléti! Az is színésznő? (A közönség felé fordul, bizalmaskodva.) De hiszen a Sulétinek a pofája tele van szeplővel, és görbe orra van, és nincs semmi hangja. Miért tetszik tapsolni a Sulétinek, kérem szépen, közönség úr,... (közelebb hajol, körülnéz, habozik, szájához emeli kezét, súgva)... ne tessék tapsolni a Sulétinek, mert az árt a mamámnak, ő nem mondja, de én azt látom. Az én szép, drága színésznő mamámnak tessék tapsolni... mert ő domborítja szépen a végszójelenést a Lancelot-ba, mikor a szerelem van... Én azért jöttem, hogy megmondjam ezt, tisztelt közönségnek... hogy annál a jelenetnél tessék tapsolni, mert ott van a domborítás... és annak örül az én szép, drága, jószagú mamám... Tessék tapsolni a mamának... de ne tessék megmondani, hogy én mondtam... (köhög), mert annak nem örülne a mamám... (köhög)... a mamám nem szereti, ha idejövök, mert ő nagyon el van foglalva... Hát azért ne tessék megmondani neki... én még egy kicsit itt ülök most... aztán visszaszököm a kulisszákba, és hazaszaladok... és nem tudja senki, hogy itt voltam... csak a közönség úr... (Köhög. Elgondolkodik. Ásít.)

Hja, ja. Bocsánatot kérek, hogy olyan álmos vagyok. De nagyon későig vártam, hogy ideszökhessek. Már úgy tettem, mintha lefeküdnék... a papám is lefeküdt, és kotorászott a mamám fiókjában... aztán nagyon hideg volt, és a papám lefeküdt... és nagyon csodálkozott valami leveleken, amiket pedig én már rég láttam... a Málnássy bácsi írta... (Ásít, köhög. Szünet. Lóbálja a lábait)... Hát te ezeket láttad, édes fiam... kérdezte a papám... mondtam, hát persze, hordárral gyüttek... (ásít)... Erre kialudt a lámpa, nem volt több petróleum... a papám magához húzott az ágyba, mert hideg volt... mondtam a papának... (ásít, köhög)... rosszak ezek a petróleumok... a színháznál vannak az izzófények... ez elég annak a sok közönségnek... ez meg kettőnknek se elég... Erre... (ásít)... erre megint sírt a papám... mondtam a papának... mer ma, álmos voltam... hiszen te olyan erős voltál (ásít) megvertél három rablót... itt van három rabló,... a... a hordár... (számol) a... az izzófény... meg... meg... a... a... közönség... hát mér nem vered meg... Erre a papám még mindig sírt... Erre aztán sorra még kérdezte a papám...,

hogy én mért nem olvasom a Robinsont, amit vett nekem... mondtam a papámnak... hogy az nekem unalmas... erre kérdezte, hogy hát akkor mi az érdekes... mondtam... a... a színház érdekes... és akkor még nagyon soká vártuk a mamát... és nekem nagyon kellett köhögni, de nem akartam... és akkor... (Ásít) és akkor a papám elaludt... és én kezdtem nagyon félni... mer még mindig nem jött... és akkor gondoltam, ideszökök... és lassan felöltöztem... és kiszöktem... és vettem virágot... mert az én drága színésznőm nagyon szereti a virágot, az én szép, drága mamám... Hát csak ezt akartam mondani... (Ásít)... hát csak ezt... és most megyek... hogy ne vegyenek észre, hogy vele jöttem... hát ne tessék szólni... (Ásít) arról... hogy itt voltam... mert akkor baj lesz megint... (köhög, ásít)... hát csak azt akartam mondani... hogy ott tessék tapsolni... annál a jelenetnél, amikor... a Lancelot-val... és kérem... (előrebukik a feje)... és kérem szépen... már megyek... már megyek haza... hát csak... hogy tapsoljanak a mamának... (visszabukik a feje, a karjait leejti. Álomban motyogja)... Tapsoljanak a mamának... (Elalszik).

(Csöngetnek)

Ballada a néma férfiakról

Költeni annyi, mint ítélőszéket
tartani önmagunk fölött.

(IBSEN)

AZ ÚJ ÉLET

Reggel, mikor felébredt, nehéz ködök feküdtek az utcán, de az ég tiszta lehetett - vérvörös korong a barátságtalan nap, és valami fojtó szag szűrődött be a rések között. Fáradt volt, egészen sajátságos fáradtságot érzett ezen a reggelen, ami jó is volt, de egyúttal nyugtalanította. Az utóbbi napok szorongásai most elmúltak, és ő most elhatározta, hogy többé nem is szabad azoknak visszatérni.

Öltözködés közben többször gondolt erre. Hiszen nagyon könnyen el lehet intézni minden gyötrődést és fejtörést és aggodalmat. Egy, kettő, három, mondja az ember hangosan és elhatározza, hogy mire kimondta, hogy „három", már nem gondol arra, amire az elébb gondolt. Vagy így: szomorú vagyok, de ez nem jó, víg akarok tehát lenni. Mondom: egy, kettő, három - és kihúzom magam, és jól kinyitom a szemeimet, amiket a szomorúság és bágyadtság összehúzott, és mosolygok - és mire kimondtam: „három", már víg vagyok. Nagyon egyszerű ez. Egyszerűen azért, mert víg akarok lenni, és nem akarok szomorú lenni.

Csodálkozott, hogy ez milyen egyszerű, és hogy ő erre még nem gondolt. Ezentúl mindig így lesz, mondta magában, és ez nagyon megnyugtatta. Már a takarítónővel is vidámabban beszélt, sőt, mint később egy pillanatra átvillant az agyán, kicsit talán túlságosan is vidáman. A takarítónő kicsit csodálkozva nézett rá.

Milyen egyszerű, folytatta később is, az utcán. És fütyörészett. A köd lefolyt a Duna-partra, messziről tülköltek a hajók. Nem ment be a tőzsdére, hevenyében olyan érzése volt, hogy erre most semmi szükség. A tőzsde és mindezek a dolgok - bolondság. Mire való? Emlékezett rá, hogy milyen nyomasztó és rettenetes volt minden ezekben az utolsó napokban, és hogy a tőzsdén álldogált hosszan és szikáran, és fogta a homlokát elöl, és mindez milyen halálosan szomorú volt. Az orvoshoz se megyek el, tette hozzá. Az orvos az utóbbi időben ostobán néz, és ostoba kérdései vannak. Eee... izélni akarja az orvos... hogy is mondják csak? Egzekválni. Nem, dehogy, azt nem úgy mondják. Szuggerálni akarja az orvos. Szuggerálni. Szuggerálni. Így mondják, szuggerálni.

Ezen megint megörült. A Szabadság téren kevesen jártak, egy szembejövőt szinte megállított, hogy közölje vele, hogy így kell mondani: szuggerálás. De aztán mégse mondta, csak a száját nyitotta ki, és révetegen mosolygott rá. Az ember megfordult és utánanézett.

Mindez szomorúság, ami eddig volt, az nyilvánvaló. És most még egyszer átgondolta az egészet, s az az érzése volt, hogy elérkezett a számadásig. Csak mintha valamit elfelejtett volna. Mit felejtettem el, valószínűleg a feleségemnek felejtettem el szólni. Elhatározta, hogy délután felszól a feleségéhez, és megmondja neki. De mit? Eh, mindegy.

Végigment az utcán, még tisztában volt vele, hogy a sarkon visszafordult, és összehúzott szemmel elolvasott egy cégtáblát - azután hosszú csend következett.

Délután három óra felé jutott megint eszébe. Egy kávéházban találta magát, olyanféle érzéssel, mint mikor valaki nagyon erőlködik, hogy eszébe jusson, mit álmodott néhány perccel előbb - s végre hirtelen eszébe jut. Most jött csak rá, hogy órákig mászkált a körúton, boltokban vásárolt közben -, a széken csomagok hevertek mellette - emberekkel beszélt, hangosan hadonászott. Valahol mintha veszekedett volna is. Aztán bejött ebbe a kávéházba - de miért is jött csak be ebbe a kávéházba? Ide ő nem szokott járni. És hirtelen nyomasztó szorongás fogta el, az ismeretlen ablakok és ismeretlen pincérek láttára. Majd egyszerre felderült, eszébe jutott az „egy-kettő-három", amit délelőtt kifundált. Annyira jó kedve lett, hogy dúdolni kezdett, és

zsebre dugott kezekkel nézte a főpincért. A főpincér is nézte őt, és valami furcsa volt az arcán. Ettől zavarba jött. Mi lehet az oka? A fia jutott eszébe és egy levélszekrény. Ellágyult, nagy melegséggel gondolt a fiára, és félhangosan szólt maga elé: „Az én édes fiam szeret engem. Az én édes fiam úgy szeret engem, mint fiú apját szereti az emberiség történetében." Elmondta ezt, és megdöbbent szavainak ünnepélyes nagyszerűségétől: - egy pillanatra szinte megszédült, hogy ilyen nagy dolog az ő eszébe juthatott. Igen, az emberiség, mondta még egyszer, mélyen megindulva - és hogy ő erre nem gondolt! Igen, a szeretet és az emberiség.

Egy, kettő, három - mondta, és megint ránézett a pincérre. Szegény pincér, ő nem tudja, mi az emberiség. Egyszerre forró szeretetet érzett a pincér iránt, majdnem könnyek gyűltek a szemébe, és már kinyitotta a száját, hogy megmagyarázza neki. De aztán mást gondolt.

A szeretet, beszélt magában, az emberek szeretete: ez az emberszeretet. Ó, és ő erre nem gondolt! Talán ezért volt minden szomorúság és rosszaság eddig - ó igen, mert ő csak magára gondolt eddig és nem a szeretetre. De ma reggel, ma reggel, mindenre rájött. „Egy-kettő-három", ez mindent megcsinált. Most egyszerre oly világosan érezte, hogy szinte szemét kellett behunynia a nagy fényesség előtt. Úgy jött, hogy eddig homály és sötétség volt minden és valami gomolygó fuldoklás ennek a sötétségnek a fenekén. De most egyszerre kiderült. Ezentúl a szeretet mindent megmagyaráz, és ezzel új élet kezdődik az ő életében. Csak úgy száguldoztak most a gondolatok zakatoló fejében, keresztül-kasul, szédítő sebességgel és mind tömegesebben. Egyszerre, minden átmenet nélkül, Krisztus jutott eszébe, és erre így szólt: „Igen, Krisztus és az emberszeretet. Szeretni, szeretni, szeretni kell az emberiséget, a szegény, szegény, édes, édes, édes emberiséget, szép, barna emberiséget. Ó, le kell borulni az emberiség előtt! Íme, ezért szenvedtem és gyötrődtem eddig, mert ezt nem tudtam. Mert mindig magammal törődtem csak, befelé fordultam, egzekváltam magam. Önmagamat emésztettem, nem volt kívül semmi, amibe kapaszkodjam. Most azonban boldog és tiszta emberszeretet következik - és új élet, ennek az érzésnek harmóniumában - ó, harmónium!"

Igen, új élet! - Új élet! Új élet! - ujjongott - aztán hirtelen újabb nyugtalanság fogta el, hogyan fogja ő mindezt megmagyarázni tudni nekik? Lángoló vágyat érzett, hogy megmagyarázza valakinek, milyen új élet kezdődött, s milyen más lesz ezentúl a világ.

Az ajtóban rászólt a pincér, hogy nem fizetett. Ránevetett a pincérre, és reszkető kezekkel adott át egy koronát. Most olyan könnyű volt minden, s még meg is jegyezte magának, hogy az ilyen nagy mámor, mely egy új igazság születését kíséri, nagyon hasonlít a részegséghez. Igazán, a vér fejébe szállt, s egy kicsit tántorgott is.

Esteledett.

Ködben gomolyogtak a lámpák, egymás után gyúltak ki a kirakatok - távol, a Váci körút végén egyenkint ragyogtak fel a sósborszesz-reklám betűi.

Hm. Most mit tegyek - szorongott egy percig.

Bemegyek a kávéházba, és beszélek valami szerkesztővel. Valami nagyon okos emberrel kellene beszélni. Hiszen ami ezután következik, gyorsan és energikusan történik majd, s minden kiviláglik. Valami szerkesztővel kell beszélni. De gyorsan, mert a halántéka ijesztően lüktetett.

Azért, aránylag egész nyugodt vagyok - mondta egy perc múlva. Hangosan mondta.

- Parancsol? - kérdezte a pincér.

- Feketét - mondta könnyedén, és magában örült. A pincér nem vehet észre semmit, gondolta, mert íme, könnyedén és elegánsan rendelte a feketét, mintha semmi se történt volna. Elhatározta, hogy most nagyon fogja figyelni magát, hogy könnyed és elegáns legyen.

Felhörpintette a feketét, és magában dúdolt valamit. Majdnem elnevette magát izgalmában, úgy örült, hogy a pincér nem vett észre semmit. Ingerlő vágya támadt, hogy még egyszer bebizonyítsa ezt a pincérnek. Átült egy másik asztalhoz, és odaszólt a pincérnek.

- Feketét.

Felnézett, és észrevett két embert, akik a középső asztal mellett álltak, és őt nézték. Egy pillanatra megzavarodott, aztán valami keményet érzett a szívében.

- Aha - mondta -, már figyelnek. Annál jobb.

Szembenézett velük. A halántéka vadul lüktetett. Összeszorította fogait, és rájuk nevetett. Egyszerre rájött, hogy az egyiket ismeri. Hiszen akkor rendben van.

- Szervusz, Svarc! - mondta hangosan. Mikor látta, hogy az nem nevet, megharagudott. Én itt ebbe a kávéházba otthon vagyok, lihegte magában, itt végre nem lepődhetnek meg, hogy bejöttem. És nekem jogom van feketét inni.

- Szervusz, Svarc! - mondta még hangosabban, és az asztalra ütött. Több ember felállt. Vállat vont, felállt és a fogain keresztül fütyörészett. Zsebre tette a kezét, és átsétált a biliárdterembe. Csak azért is jókedvem van, gondolta. Ha ezeknek nem tetszik, fulladjanak meg. De én már rájöttem, hogy lehet az embernek jókedve. Egy-kettő-három. Egy-kettő-három. Egy-kettő-három.

Egészen az ablakig ment. Érezte, hogy az arca elvörösödik. Kinézett az ablakon: tovább dúdolta az előbb elkezdett orfeum-kuplét, és dobolt az üvegen. Aztán lassan megfordult, és szembekerült az ajtóval.

Egy csomó arcot pillantott meg, mind feléje volt fordulva: az emberek álltak és összetömörültek az ajtóban.

Most egy pillanatra elcsudálkozott. Mi ez? Történt valami?

Kinézett az ablakon, hogy talán odakint van az a valami. Aztán megint az ajtóban állókra meredt. Nyugtalansága csak percig tartott.

- Ahá, az új élet! - jött rá hirtelen. - Megtudtak valamit.

És nyugtalanságán keresztül izgalmas örömet érzett.

Végre meglátta a szerkesztőt. Ott állt a többiek közt. Egyenesen feléje tartott.

- Alászolgálja, szerkesztő úr - szólt könnyedén, kicsit rekedten. - Na, nagyon örülök, hogy beszélhetek magával. Sok a baj, mi, sok a baj, a kis újságírókkal, mi, hehe?

Ez jó volt, hogy ilyen elfogulatlan vagyok, nyugtatja meg remegő és riadt idegeit. Egészen közel lépett, és megveregette a szerkesztő vállát. Ez még nem elég, villant át agyán, úgy látszik, nem ismert meg, meg kell mutatnom, hogy szeretem őt.

És hirtelen átölelte a szerkesztő nyakát, és fejét mellére hajtotta. Behunyta szemét, és végtelen lágyság töltötte el. Érezte, hogy forró könnyek gyűlnek szemébe a szeretettől. A rettentő káosz mintha oszladozni kezdett volna, és pihegve sírni kezdett.

Most sűrű felhőket látott maga előtt s távolban hunyorgó tüzeket. A tompa és ijesztő hegyek felől vörös lángok csapkodtak. Ferde, acélkék felhők mögött három keresztfa állott: a Golgota. Felette narancssárga az ég. Krisztus feje vonaglott még, és szemében mérhetetlen fájdalom és szeretet.

Felemelte könnyes arcát: a szerkesztő ott állt még, és csitította őt. Körülöttük ember ember hátán, tolakodó és kíváncsi arcok.

Ezek megijedtek, gondolta, ám hadd ijedjenek meg. Ijedjenek meg még jobban. Összevicsorította fogait, és felrántotta szemöldökét. „Bá!" mondta, és rémülten érezte, hogy csakugyan megijedtek. Ekkor halálos rémület szállta meg, mikor észrevette, hogy csakugyan megijednek. Eleresztette a szerkesztőt, és botorkálva indult meg, elfordított arccal. Utat engedtek neki. A karzat felé indult. Tántorgott. Valami suhogást hallott. A karzatról hanyatt-homlok rohant le egy csomó asszony és fiatalember, amint ő lassan felfelé ment a lépcsőn - és ő gyötrődve próbálta eltalálni, hogy azok hová rohanhatnak és miért? Valami baj lehet odalent, nyugtatta meg rémülettől zakatoló szívét, valami nagy, nagy, nagy baj lehet. Ó, valami borzasztó, rettenetes baj lehet, amitől azok úgy megijedtek. Ó, valami rettenetes, feneketlen sötétség lehet, valami förtelmes szörnyeteg, görbe karmokkal és tátongó szemekkel.

Felért - a karzat üres volt - feldobott székek és asztalok -, egyetlen lélek se az oszlopok között... No, mi az?... döbbent meg hirtelen - na mi az, mi az, mi az?

- Pincér - mondta rekedten és vadul dobogó szívvel és fenyegetően -, pincér, feketét...

Érezte, hogy feketét kell kapnia, hogy ki kell őt szolgálni, hogy akkor elmúlik ez a lidércnyomás. Ha ő okosan viselkedik, és feketét kér, elfogulatlanul feketét kér, akkor még minden jóra fordulhat, és az a szörnyeteg nem jön ide föl.

- Pincér, feketét...

De rögtön megbánta, érezte, hogy egy fokkal hangosabb volt, mint kellett volna, nagyon hangosat kurjantott - és most halkabban tette hozzá „feketét". És leült a rács mellett egy székre. A lábai remegtek és táncoltak.

Lenézett.

A földszinten embertömeg hullámzott, megszámlálhatatlan arcot látott, odaszorongtak az alsó rács mellé. Ő egyedül ült a karzaton, a rács mellett, egy széken.

De mi ez, mondta ekkor magában kimondhatatlan aggodalommal, de hát mi történt? Miért nem szól senki hozzá, és miért nem mondják meg neki, hová bújt az a szörnyeteg? Talán a pincébe bújt vagy az oszlopok közé. Vagy itt, a karzat alatt van, vagy felmászott ide, és most az ő asztala alatt terpeszkedik - és azért nézik őt úgy? Jaj, vagy talán felkúszott őreá, és most az ő arcán fekszik, és az ő szemeiből fecskendezi ki rettentő pillantását...? Nem, nem, nem.

Nem, nem, meg kell nyugtatni őket, mert szörnyű, szörnyű dolog történhetik. Miért nem jönnek azok közelebb? De hát mi történt, az istenért? Felemelte a kezét, és halálosan meghökkent ettől a mozdulattól: nem emlékezett rá, hogy ő fel akarta emelni a kezét - a keze magától emelkedett fel az asztalról. És érezte, hogy most több ilyen mozdulat következik majd - feláll, járni fog, vagy nekimegy valaminek, vagy beszélni fog, egy perc múlva, vagy mindjárt -, és mindezt ő nem akarja, és mégis meg fog történni. Talán mégis álmodok, villant át rajta egy pillanatra a hiú és vacogó remény. De már nem hitte.

Gyorsan, gyorsan, nógatta magát ugyanakkor. Gyorsan, gyorsan, beszélni, cselekedni, hogy lássák, ébren vagyok. Most görcsösen erőlködött, hogy miről beszéljen. Valami általános téma kellene, amit mindenki megért: amiből mindenki rögtön látja, hogy minden rendben van, és hogy neki semmi titkolni valója nincs.

- Uraim - mondta hangosan -, a szocializmus vezet minket a liberalizmus felé. Éljen Vázsonyi!

Mialatt ezt mondta, belül kínosan s rémülten tolakodott fel a kérdés: hogy kerültem én ide, és most mit csináltam? Mi történt? De nem jutott eszébe, hogy mi történt. Annyi azonban bizonyos volt, hogy most már folytatni kell, ha elkezdte.

- A szocializmus, uraim, az egyetlen megoldás, uraim...

Hadonászott, egyszerre, mintha villámcsapás érte volna, eszébe jutott.

- Uraim! - ordított bele a gombolyagba. - Uraim. Az emberszeretet! Miért nem szeretik egymást az emberek? Uraim! Én szeretem az emberiséget! Én szeretem... Új élet... Uraim... Emberiség... Új élet... Egy-kettő-három... És új élet fakad... Ó, szeretni, szeretni kell az emberiséget... ó, végtelenül szeretni kell az emberiséget!!... Édes, jó emberiség!...

Örvény gomolygott, az oszlopok ferdén és keményen merevedtek meg. Kitárta karjait, és úgy maradt: az emberszeretet fenséges gondolata töltötte be egészen, mint Krisztust a hegyen. Csak a szívében nyöszörgött és szűkölt még egy riadt kisgyerek, és menekülni próbált, ki innen, ki ebből a rettenetes kávéházból - valahol az asztalok és székek között, kúszva, négykézláb, hogy senki ne lássa, eltakart szemekkel, ki a boldog, napfényes szabadba és futni, futni... Ki innen, e gyűlöletes és gonosz és részvétlen arcok közül, ki ebből a szörnyű kávéházból, ahol rögtön minden összeomlik, és valami bűzös feketeség marad csak... ki innen, menekülni a kötelek elől, amik mindjárt kezére csavarodnak, és hátracsavarják karjait... ki innen, ahol mindjárt betömik száját, és egy sötét odúba dobják, hol bőr van a falakon, melyeknek acsarkodva s vért hányva dühében, dobja majd neki megkötözött testét, hogy harapja és marja a falakat... hogy füleit letépje, és felszakítsa száját... hogy belemarkoljon agyába, s összerázza - agyába, mely elárulta s elhagyta őt... s mely megdermedett az Iszonyattól...

Nyögve és tántorogva állt fel - már késő volt. Két kéksapkás ember közeledett. Az egyik melléje lépett.

- Mit akarnak? - kérdezte, és halálos fehérség öntötte el.

- Jöjjön velünk.

- Hová? - kérdezte. A hangja kongva verődött neki fülének. - Nem megyek. Ne nyúljon hozzám. Agyonverem.

- Jöjjön, mert megkötöztetem.

- Nem, nem - szűkölt magában az őrült -, valamit tenni kell... csak ne kötözzenek meg... csak ne kelljen verekednem... Csak mehetnék így, nyugodtan... Csak ezt legalább... Csak mondana valamit, hogy mehessek... nyugodtan... Csapna be... Mondaná, hogy csak sétálni visz... hogy ne kelljen verekednem... ha már odavisznek...

Halványan elmosolyodott.

- De csak sétálni megyünk? - mondta mosolyogva.

- Igen - lepődött meg a mentő, hogy kisegítették. - Csak sétálni. Majd kocsiba ülünk.

És nyugodtan, békésen vonultak el az összecsődült tömeg sorfala közt.

BALLADA A NÉMA FÉRFIAKRÓL

A hajó, kissé ferdén oldalt fordulva, egy hegy oldalában fekszik, úgy, ahogy megérkezett. Jobb oldala, a visszahajtott kéményekkel, nekidőlt a hegynek, fedélzetéről ledőltek a padok. Esteledző, zöldes derengés árad szerte. A parancsnoki híd közelében, az egész felső fedélzeten, egyetlen ember maradt csak, a parancsnok. Kék ruhájánál fogva beleakadt a korlátba, és most előretámasztott testtel kifelé mered, arca kevéssé lehajtva, mintha a talajt kémlelné. Nyitott, kék szemei előrenéznek a derengésbe. Dombos, sárgásbarna síkság terül el előtte, a láthatár szélén szaggatott, fantasztikus hegyek violáznak, a középső hegy ormáról kavargó tajtékörvény kígyózik a zöld magosságba, pöfögve löki ki magából a tajtékot. Jobbra olívzöld korallerdő sötétlik a sziklák alatt, alatta nyugalmas, ezüstös lap: a higanytó. Az a lejtő, ahol a hajó megállt, szelíd eséssel egy sötét meder felé lapul el, abból már semmi se látszik, csak néha villan fel benne valami cikázó, vörös fény. A parancsnok tekintete mintha e mélység felé fúródott volna, mintha az utat keresné, melyen haladniuk kell, tovább, ha itt se nyugodott meg végleg ama sebzett óriás, akit az ő kezére bíztak. Jobb keze könnyedén pihen egyik zsebében, mintha távcső után kotorászna.

Háta mögött az ötödik kémény tetejéből hosszú, tarajos kígyó mászik kifelé, és lomhán végignyúl a kürtő falán. A villódzó vízben cikáznak a halak és medúzák: bizonytalan körvonalú tömegek gombolyognak távolabb, szétnyúlnak, összehúzódnak, buta fejjel nekilódulnak a víznek, és feketén tűnnek el valahol, valami bíborló sötétségbe. A hajó rengő spongyahegynek farolt neki, és ebből a spongyából ezer meg ezer halvány fényesség szökött ki, apró kék lángocskák, a sötétség beálltával ezek mind fényesebbek lesznek, mint a csillagok. Mindez örökös némaságban.

Egy tátogó félszegúszó nekilódul az ablakoknak, megáll, és kerek szemei kidüllednek. Egy csomó férfi áll az ablakok közé gyömöszölve, szájukat az ablakra tapasztják. Néhány katona közöttük, uniformisban. Az alsó fedélzeten is, egy sarokban, csomóba állnak a férfiak: szorosan, egymás mellett, mintha valamin tanácskoznának. De mozdulatlanok és némák. Néha meggondoltan, lágyan egy-egy kar emelkedik, amint a medúza átszeli a szoba zöldjét. Többen átölelik egymást. A norvég író egy csoport fölött lebeg, fejét befúrta a tető sarkába, arcán kérlelhetetlen szigor és határozottság. Szemeit keményen lehunyta. Egy matróz fejére támaszkodik.

Keresztbefont karokkal egy elegáns, szakállas férfi mosolyog: fogai kilátszanak. Ajkán még ott vannak szinte a szavak: „Uraim, ne tolakodjunk. Engedjék az asszonyokat, az asszonyok mehetnek!” Más arcokon vad düh és tajték. Egy-egy buborék tolakszik néha még a sápadt ajkak közé, kigömbölyödik és száll. Aztán csönd. A halak némán tátognak s kígyóznak a szobákon keresztül.

Éjfélben elsötétül a sárga fény, s valami vöröses sugárzás ködlik fel ama mélységből. Ezek a világító algák. Az öt néma kémény hosszában egy-egy vörös csík vibrál végig, a korallerdő sötéten vörösödik el, most a higanytó is, és vöröslő alakok mászkálnak a partján. A parancsnok jobb keze még mindig zsebében, balja kissé lejjebb csúszott a kormánykerék küllői között. Szemeiben két vörös pont gyulladt ki.

Éjfélben muzsikaszó hallszik, s a libegve alvó halak összerándulnak. Harmadik éjszakája már, hogy a víz idehozta ezt a zenét: mindig gyengébben hangzik, de még kivehető a lágy dallam, egy keringő melódiája. Hegedű és zongora kavarta össze a hangok olaját, úszik a vizek felett, s idáig szivárog. Messze fönt a magasban, a zöld harang felett, úszik egy hajó, úszik és távolodik, és húzza maga után a hang-uszályt. A hang nekilibben az ablaknak, és besiklik a

fedélzet alá. Egy halk hullám verődik a fülekbe, s a nyelvek alá tolakszik, hogy felemelje a nyelveket. De némák maradnak.

És a hullám beszél, s fültől fülig szalad.

Sorrento... Sorrento...

Halljátok, néma férfiak... Sorrento felé megyünk a kék levegőben, Sorrentóban virulnak a narancsok. Nincs semmi veszély... a bárkák szelíden siklottak el az örvény mögött, és az asszonyok hamar magukhoz tértek.

Sorrento... Sorrento...

Egy kicsit megijedtünk, mikor a vészharang kivert csipkés ágyunkból, s fehér ingecskékben szaladgáltunk a félrebillent fedélzeten... Egy kicsit megijedtünk, mert éjszaka volt és sós a vízszag... és nedves lett a cipőcske...

Sorrento... Sorrento...

Egy kicsit megijedtünk, és szepegtünk is... De ti nem sokáig hagytatok szepegni, ti kedves, néma férfiak... ó, mi mindenkor megbíztunk a ti nemes szívetekben... „Az asszonyok a mentőcsónakba!" - hangzott a parancsnok szava, és maradtatok mosolyogva a hajón, és némán néztetek utánunk, és mosolyogtatok, amint lassan tűnt el a lámpasor, egyik a másik után... Részeg és mámoros mosoly ült néma ajkatokon... bizonyosan tetszettünk nektek ingecskékben, a borzongó hajnali levegőben... Ugye, szépek voltunk?...

Sorrento... Sorrento...

Csak egy pillanatig voltunk megijedve... Csak egy pillanatig hittük, ó nemes és néma férfiak, hogy most aztán nem használ a csipkés ingecske és púderes arcocska... hogy most aztán kiderül, milyen rongy és szemét gyámoltalan kis mosolyunk és ravasz kis harisnyánk és ravasz kis szerelmünk, a ti végtelen szerelmetekhez képest... hogy most aztán kiderül, hogy nektek kell élni, az erőseknek és igazaknak és mélyeknek..., s hogy most aztán nincs bók és gyöngédség, és úgy löktök vissza a vízbe minket, mint a haszontalan és sivalkodó kismacskákat... Mert mi így tennénk veletek, ha erősebbek volnánk... és így teszünk veletek ott, ahol erősebbek vagyunk, titokban... Csak egy pillanatig voltunk megijedve...

Sorrento... Sorrento...

Aztán jött a vezényszó: „Asszonyok a mentőcsónakba!" - s mi hanyatt-homlok szaladtunk... Ó, mi mindig bíztunk a ti lovagiasságotokban, néma férfiak... hiszen tudjuk, hogy ti még emlékeztek a tizennyolcadik századra, amire mi már alig emlékszünk... és mi ismerjük a ti csinos szonettjeiteket, és mi mosolyogva fogadjuk el a helyet, ha felálltok a kocsiban, hogy leülhessünk... Azt egy percig nem hittük, hogy az élet kocsijából is kiszálltok, hogy mi leülhessünk... hogy eddig terjed...

Sorrento... Sorrento...

Ó, köszönjük a gáláns ajándékot, néma férfiak... Oly szép az élet! Most megyünk Sorrentóba, ahol narancsfák virulnak és szenvedélyes olasz fiúk... Oly szép az élet... De mi mindig szívesen emlékezni fogunk rátok, néma férfiak, amiért oly kedvesek voltatok... nem felejtjük el, milyen nemesen adtátok oda, ami a tiétek volt... és hogy nektek köszönhetjük a forró, kék életet itt és Sorrento narancsfáit és a szép olasz fiúkat... Messieurs! Uraink! Néma férfiak! Egy könnyet ejtünk el értetek szép szemeinkből: ugye, örültök ennek? Odalent, a mélyen... De milyen mélyen lehettek most... Mi kihajolunk a bárkából, és keresünk titeket, a víz alatt... de a vízlap gáláns és enyelgő, és csak a mi arcunkat veri vissza... Halljátok?

Sorrento... Sorrento...

Így imbolyog a hullám egyik férfitól a másikig, s nyelvüket emelgeti, de ők nem felelnek. Éjfélben fokozódik a vörös fény. A parancsnok feje figyelmesebben lendül előre, s keze görcsösen ráfeszült a kormánykerékre. Néhány férfi, odalent a hajófenéken, mozgolódni kezd: püffedt arccal emelkednek, s libegve szállanak feljebb. A felfelé fordított szemgolyók rimánkodva keresik a magasságot, karjuk könyörögve nyúlik ki. De a parancsnok kemény tekintete visszainti a nyugtalankodókat: „Maradjatok csak!"

Maradjatok és bízzatok meg bennem, ki idáig vezényeltem a ti hajótokat, a néma férfiak hajóját. Azok a tengerek odafönt nagyon könnyűek és libegők voltak, mi bátran és szótlanul kerestünk szilárdabb talajt a mélyben. Nem tetszik nektek ez a sűrűbb elem? Nem tetszik nektek ez az új fény s e rejtelmes lények, egy új élet hirdetői? Itt a mi helyünk, a mozdulatlan mélységekben s a halálban, melynek felszíne alá nem mehetünk velük, csak némán és egyedül, mi, kik odafönt gondoltunk rá, hogy mi lehet mögötte, s mit kaphatunk cserébe az ő életükért. Ide csak nélkülök jöhettünk, csak nélkülök és csak mi s az a muzsika, melynek szavára nincs mit felelnünk, s melynek dallamát itt érthetjük csak meg igazabban, mint azok, kik szavakat adtak ennek a zenének.

Maradjatok csak.

AZ ÜTKÖZET

Most a hegyekbe visz fel az ördög. Esteledik... már véres az ég. Van-e itten ennek mellettem egy korty a kulacsában? Kérnék tőle, ha olyan rettentő csúnya szemei nem volnának. Valami földmívelő lehet vagy kubikos. Nem, mégse szólok hozzá: nem, mikor az imént kértem, igazítsa meg a szíjam, rám mordult, és fokhagymát lehelt felém... Meg kellett volna kötni ezt a szíjat, reggel belém vágott... véres a vállam, azt hiszem...

(„Kettős sorok - balra át!!... jobbra kanya-rodj!!")

Ne káromkodj má', testvér, az isten áldjon meg, dögölj meg, ne káromkodj. Az a keserves isten, az a keserves, majd ezt a napot is megelégeli, testvér. Majd átmegyünk a hegyen... aztán majd fújnak... ugye, fújnak... aztán majd dögölhetünk... aztán majd leszedhetem ezt a véres szíjat, és megdögölhetek én is, veled együtt, testvér. Ha még két órát megyünk, akkor úgy is jó lesz azért... akkor nem bírom tovább, milyen jó az, hogy akkor úgyse bírom tovább. Akkor szépen megállok, lefekszem...

(„Század - lépést - válts!!... Balra kanya-rodj!!")

...akkor szépen megállok majd... de pont két óra múlva... nyugodtan lefekszem majd a fűbe... a lábam kinyújtom... a fejem ráteszem a bornyúra... és elalszom... és akkor rúgnak majd... és belém lőnek... és milyen jó lesz akkor... hogy akkor már lőhetnek, élessel... ugye, kubikos pajtás, mert aki úgy elaludt, az már nem katona többé... ugye, testvér, aki meghalt, az má' nem katona... Ugye, testvér... Te drága, csak olyan förtelmes ne volnál... és ne bűzlenél úgy, testvér... katonatestvér...

(„Harmadik század - állj!!... Brigád in-dulj!!...")

Indulok már, kapitány úr, hogyne indulnék... Nem látunk mi már németet ma, azt tudom. Megyünk a németbe... bele ám, a keserves nyavalyába. Itt a hegyek előtt rajvonalba kellene fejlődni, ha az őrszemek láttak volna valamit... De azok nem láttak semmit. Nieder! Le a földre, a földre!

(„Négyes sorok - jobbra át!... Század, lépést - válts!!”)

De csúnya arcot vág az én kubikos barátom... Hazagondol. Valami falura, ahol most esteledik... az öregek pipáznak a házuk előtt... ó, szép lehet.

(„A monori kikötőben van egy öreg hajó,
Annak is a kötelében egy fehér lobogó,
Fújja a szél, fújja,
Hazafelé fújja,
Harminckettes öregbakák mennek szabadságra.”)

Talán velük kellene énekelni... nem érezném annyira... Hallod-e, kubikos barátom, én is hazagondolok. Most gyúlnak fel az ívlámpák a körutakon... A kávéházak előtt kéksávos redőnyök... most olvassák az esti lapokat, és várják a híreket. Néhány lüszterkabátos fiatalember ül a teraszon, cigarettáznak. Az utolsó táviratokról beszélnek... Csapataink Oderbergig nyomultak előre. Holnapra ütközet várható... a Vág völgyében négyszáz ember esett el... a katonák...

(„Szakasz, vi-gyázz!!... Kettős rendek - jobbra - nézz!!...”)

Lent a korzón sétál az egyetemi ifjúság. Selyemköpenyes nők... nagy kalapok, napernyők. Mióta is nem sétáltam már? Milyen furcsa... azok jönnek-mennek... megállnak... benéznek egy utcába... meggondolják magukat, befordulnak. Egy kirakat megtetszik... egy virág... a parkban... megállnak előtte és nézik... Jó volna hátrafordulni most és megnézni mögöttem az eget. De nem szabad. Nem szabad megfordulni. Balra nézz.

(„Vi-gyázz!! Kettős rendek - balra át!!”)

Hát aztán, kubikos testvér, ez így van. Mert ők ugye, sétálnak, jönnek-mennek, selyemköpenyük suhog a szélben. Tudod-e, miért sétálhat a cudar cibil? Te bizony nem nagyon tudod, úgy látom a képeden. Hát én majd megmagyarázom neked. Azért sétálhat, mert mi itt vagyunk helyette, és vigyázunk rá, nehogy baja essék. Tudod-e, kubikos testvér, mi az, hogy: társadalom? A társadalom azok a lüszterkabátosok meg a selyemköpenyesek. Azokat fenyegette meg a német - megijedtek. Ide küldtek minket, hogy ne engedjük, mert ők sétálni akarnak és cigarettázni a kávéházakban. Hát mi nem engedjük, ugye, testvér, dögölj meg. Dögölj meg, testvér, ugye, mi eléjük álltunk: ide üss, német, ha mersz. Éppen mi: mi ketten, te meg én, kubikos. Mi ketten. A társadalom félt, és szája begörbült ijedtében - jaj, piszkos német, még mellbe vág, összetépi a lüszterkabátot, két ijedt tenyerét kinyújtotta hát, és téged, kubikos testvér, meg engem maga elé állított, páncélnak: - ezeket verd, német, ne engem. Mi vigyázunk most rá, ugye, hős katonák. Mi nem fordulunk meg, ugye, testvér, megyünk előre, a hazánkért - meg ne fordulj, kubikos, mert hátba vág a káplár. De jó vitéznek lenni, hősnek lenni, kubikos testvér. Igazi csoda, hogy ezt megengedték nekünk. Ők, a kis szerények... ők, a szelídek... ők, átengedték nekünk a dicsőséget... a hősi halált... milyen szerények voltak... Mi védjük a nőket, testvér, meg az anyákat... ide lőj, német, ha mersz... Mi védjük az ők feleségét... mi védjük most más feleségét... más feleségét, a muskátlis ablakok közt, alkonyodó szobákban.

(„Harmadik század - állj!!... Század, rajvonalba fejlődj!!”)

Az én vállamat éppen úgy szorítja, mint a tiédet, és méghozzá az enyém véres. Itt, ezen a helyen, ahol a szíj csúszik. Egy-kettő,... egy-kettő... egyet csúszik föl... egyet le... egyet föl... egyet le... ott, ahol véres. Ne káromkodj... nem bírom ki... inkább a halált...

(„Első raj, állj!! Föld-re!”)

Ott, az erdő mögött esik, emitt meg süt még a nap. Szivárvány lehet most valahol a hátunk mögött... de jó volna megfordulni, hadd látnám a szivárványt. Egyszer még jó volna szivárványt látni... csak egyszer... Szép, piros szivárvány... elmúlik, testvér, és mi nem látjuk soha többé... Szép, haszontalan szivárvány, halavány... De a katonának nem szabad azt nézni, testvér. Nem való az semmire, testvér. Jön a német.

(„Irány - jobbra a hegy! Fegyver - láb-hoz!!”)

Jeleznek valamit?... Mi az ott, odaát? Az őrszemek láttak valamit. Elöl már szétfejlődtünk... az erdő mögött lehet valami... Ne nyugtalankodj, testvér, ne duzzogj, mint a feldühödött kutyák... majd meglátjuk, mi vár ránk...

(„Távolság - ezer! Cél - előre!!”)

Riadsz-e, testvér, ijedsz-e? Úgy látszik, mégis megütközünk ma. No, hős katona, mit nézel olyan ostobán? No, hős katona, katona testvér? Itt maradunk, tudod-e? Tudod-e már, miért maradunk itt, testvér? Úgy látom, pajtás, félsz egy kicsit! Már nem énekeled, hogy a „monori kikötőben”. No, mért nem énekelsz a szép hajóról, testvér, a monori kikötőben? Egy golyó fültövön talál, testvér... és akkor nem menetelünk már... jó lesz-e, kubikos... Jó lesz-e nekünk? Együtt esünk el, ugye,... iderogysz majd mellém... a borjú fejemre csúszik... itt hörgöd majd arcomba a vért... és két homokos karod nyakamba esik... és átölelsz majd, mint azt a férfit az az asszony... a más felesége... akit mi védünk, hős katonák... Nem mennél előre, az első sorokba, kubikos testvér. Dögölj meg. Hogy téged találna elébb. Hogy öklével belevágna abba a szép szájadba... és betörné a sárga, ostoba fogaid... ostoba... te ostoba barom... te állat... hogy törtetsz előre... hogy törtetsz... mint a barom... te hős katona...

(„Távolság - ötszáz!!!... Harmadik század - balra át! Rohamlépés - in-dullj!!”)

Bal... jobb... bal... jobb... hehe, he. Lóg a nyelved, kubikos? Hát csak rohanj, te szép katona... hehe... rohanunk, mi? Hajrá! Be vígan futunk... Mögöttünk leroskad az ég... Előttünk vérzik az erdő... Fuss, kubikos, fuss... Fussunk versenyt, kubikos... No, ki lesz ott elébb?... Várnak ránk... szép asszony vár ránk, ugye,... hogy úgy futunk... Vár ám a puskatus, a hátad megett... Nem állanál meg egy percre... hallod-e, mondani akarok valamit...

(„Rohamlépés - indulj!! Balra tarts!! Jobbra kanyarodj!!! Fegyver súly-ba!”)

Hahó! Hallod-e!... Csak azt akarom mondani... mielőtt összeesek... Csak azt akarom mondani... hogy most harangoznak a falutokban... Templomból jönnek a lányok... Meg ezt: mielőtt összeesek...

(„Század lé-pés!!... Vi-gyázz!!”)

Meg ezt: hogy el ne felejtsem... hogy lássam még utoljára... Most asszonyok jönnek a partra... a tenger tajtékzik... a fürdőkabinok vöröslenek a fényben... Hallod-e, kubikos? A távol tengerek partjain... most asszonyok fürdenek... fátyolruhájuk testükre tapad... kijönnek a partra, és a homokba végigfeküsznek... Láttál-e már ilyet? Vörös fürdőruhák... karjuk a fejük alatt... és egy férfi közeledik... egy cibil... rájuk mosolyog... megáll...

(„Raj - menetlé-pés! Tömö-rülj!!”)

Most... míg itt mi rohanunk... míg itt mi összeesünk... most jachtok futnak a tengeren... tudd meg hát, te barom. A tenger ringatja a jachtot... A fedélzeten kosárszékben feküsznek angol leányok, szőke fejek. Flanellruhás urak szivaroznak... bent, a kajütből lágy muzsika szól... Halkan beszélnek, a part elhomályosodik... édes bort hordanak körül...

(„Raj - térdre!! Fegyver - kész!!”)

Tudd meg hát, te barom, és dögölj meg. Most hangversenytermekben illatos asszonyok ülnek... sötét férfiszemek merengnek a pódium felé... Fájó hegedűk sírnak. Szóló... Még egyszer... még egyszer... még egyszer... akarom látni...

(„Raj - fel! Irány - a domb! Indulj!!”)

Most szomorúfüzek borulnak a part márványpadjaira... Nehéz virágok omlanak össze... Két árnyék csókolózik... Még egyszer, akarom... Most csendes és hallgatag erdőkben kígyózó ösvény fut a tó felé, és a tavon kígyózó fényfoltok bujdokolnak... És zene árad, messziről... és szívek áradnak túl a gyönyörtől... és lombok permeteznek a mély, meleg vizek fölé... és gőz árad az égbe... és most néma szobákban emberek ülnek, fejüket kezükbe temetve, és sírnak... sírnak szabadon és boldogan... ó, élet gyönyörűsége... ó, gyötrelem gyönyöre, ó, szabadság és gondolat mámora... és szabad levegő...

(„Század - balra át!! Sza-kassz! Rajvonal - jobbra zár-kózz!!”)

(„Öt ember ebből a szakaszból - hozzám!! Ez a sárga ló - hé! hallod?! Mars!”)

- Hát igazán, hadnagy úr? Kezdődik?... - No, kubikos... most jön a tánc. Majd vigyázz, rám ne ess, kubikos. Dögölj meg... lóg-e a nyelved?... Észre ne vegye a hadnagy úr, hallod. - Megyek már, hadnagy úr... Nagyságos hadnagy úr... Szép hadnagy úr... Nagyságos hadnagy úr... Szép hadnagy úr... Hát akkor most már nem bánom, hadnagy úr. Érti-e? Nem bánom. Itt, a kubikos mellett... itt fordulok fel... itt akarta az Isten... az a keserves isten az égben, aki idetett engem. Csak bele az ágyúba, hadnagy úr... dübörög már, csak bele, mi kettőnket... engem, meg a kubikost...

(„Roham!!... Ötszáz méter - egyenes!! Mars!!... Második raj - le!! Első raj!!... térdre!!... Előre!!... Előre!!... Kutyák!!... Előre!!...”)

Félsz?! Te kutya, te barom. Te büdös paraszt! Te félsz? Hát idenézz... én is csak olyan sár vagyok, mint te... idenézz, én nem félek! A cudar isten nem engedi, hogy féljek! Hős katona, te komisz paraszt! Itt döglünk meg - hadd éljen a cudar, a cibil! Hajrá! Hajrá! Ordíts, paraszt!

(„Öt ember - oda, a dombra!!... Fel!... Fel!... Nem mentek?!... Káplár, lelőni, aki nem megy!... Fegyver - kész!...”)

Hajrá! hajrá! Megyek, káplár úr... ne hátulról, csak hátulról ne... brrr, azt nem szeretem... Vacogsz, te kutya... te kutya fogaim... vacogtok... Ember... emberméltóság... éljen a társadalom!

(„Első raj - le!... Állj!... Álljatok meg!... Le... a földre!... Takarás!!... Takarás mögé!... Jobbra tarts!!...”)

Most... most, hadnagy úr... Nagyságos hadnagy úr... itt... itt... Hadnagy úr, isten vele... Hadnagy úr... isten vele, szép hadnagy úr... látja-e... ott... most látom ám... most ölelik a szeretőmet... egy sima ficsúr... homályos szobába... a függönyöket behúzták... és muzsikát duruzsol a fülébe... a szeretőmet, a ringyót... a gyáva cibil... a rongy... Pajtás... töltényt.

(„Tűz!... Tűz!...”)

Pajtás... töltényt... az enyém elfogyott... Hadnagy úr... áldja isten... maga megmenekül... menjen haza... és ölelje meg a szeretőmet... a magáé... magának adom... Pajtás... töltényt...

(„Tűz!... Tűz!... Tűz!...”)

Találkozás egy fiatalemberrel

TALÁLKOZÁS EGY FIATALEMBERREL

Jókedvű voltam, sok mindent elfelejtettem, körülményesen meggyújtottam a szivarom, és nekivágtunk az Andrássy útnak. Én szép és drága feleségem mosolygott rám a fátyol alól, én szép kedvesem, aki, íme, szeretett, és megengedte, hogy szeressem.

A fiatalemberrel a Duna-parton találkoztam, hat óra felé. Elment mellettünk, már alkonyodott akkor, nem vettem észre. Már húsz lépésnyire lehetett, mikor hátulról megpillantottam. Egyszerre elhallgattam, és zavart nyugtalanság fogott el. A karcsú derék egy rakodóhajó hátteréből vált ki élesen, de mégis, azt hiszem, a lépéseiről ismertem rá. Kicsit kopottak a ruhák. A kezében széles füzetet vitt. Tizennyolc vagy csak tizenhét éves talán... még haboztam, nem mertem elhinni... el akartam fordulni, de egyszerre éles nyilallás vonaglott át a szívemen, és utána oly heves dobogás fogta el, hogy meg kellett álljak. Egy mozdulatát láttam meg, amint a kezét felemelte, és maga elé tartotta, ó jaj, rettenetes, ez volt a kéz, még a vágást is megismertem rajta, amit a tornateremben...

A feleségem csodálkozva nézett rám, és én hebegve mondtam:

- Kérlek... várj rám... beszélnem kell ezzel a fiatalemberrel...

És otthagytam őt és előresiettem. Nemsokára aztán meglassítottam a lépteimet. Már alkonyodott. A fiatalember nem fordult meg. Tudta, hogy mögötte vagyok. Nyugodtan ment tovább, egy hajókötélkőnél nyugodtan megállt, és a csendes Duna felé fordult s nézett át, messze a hegyek felé. Borzasztó zavarban voltam, a torkom köszörültem. Melléje álltam, hogy észrevétessem magam. Lopva a száját néztem, mely fiatalabb és keskenyebb volt még, mint az enyém. A szeme nagyobb és világosabb. Ó, ő volt az. És a füzet a kezében, a régi füzet... amit a szekrényem fenekére tettem és elfelejtettem... Nehéz, szorongó izgalom volt ez.

- Hát... nem látsz?... - mondtam végre halkan.

- De igen - mondta, de nem fordult felém.

Zavartan hallgattam. Aztán elszégyelltem magam. Nevetséges. Egy tizennyolc éves fiatalember! A találkozás különös, de fel kell találjam magam. Elfogulatlan leszek. Örüljön, hogy alkalma volt meglátni engem.

- Azonnal megismertelek - mondtam hangosan -, amint elmentél mellettem.

- Tudom - mondta.

- Hát mért nem jöttél oda? Nem vagy kíváncsi rám?

Nem felelt. Ideges lettem.

- Jó, tudom, milyen tartózkodó és gőgös vagy. De látod, ennek semmi értelme... Hidd el, rájöttem, hogy semmi értelme... Majd elmagyarázom neked... Magad is belátod majd, hogy nem maradhattam tartózkodó és gőgös... De hát miért nem nézel rám... Nézd, bajuszom van... Huszonhat éves vagyok... De furcsa vagy. Haragszol rám?

Nem felelt. A szája keserűen összehúzódott.

- Eh!... - mondtam. - Ez a nagyszerű hallgatás! Jó, jó, emlékszem már... Hát aztán? Örökké nem csinálhatja azt az ember. Né, még talán szemrehányásokat teszel. Ugyan kérlek, a nagy hallgatásod nem olyan nagy dolog... Nem látom, hogy sokat használt neked... A ruhád nagyon

szánalmas, édes fiam. És sovány vagy. Már engedj meg, nem tudnék ilyen ruhát felvenni... Na, mi az! Sírj egy kicsit, kapsz egy krajcárt!

Most nézett rám először. Keményen rám nézett, a szemembe. Aztán megint elfordult.

- Sokat beszélsz - mondta szárazan.

Megsértődtem.

- Ó! Ugyan! Nagyon tökéletesnek képzeled magad. Igenis, beszélek, mert tanítani akarlak... érted? Végre, idősebb vagyok nálad... és én azóta sokat láttam... és sokat tapasztaltam... te gyerek vagy... mit tudod te...

Egyszerre elcsuklott a hangom, lehorgasztottam a fejem, és egészen halkan és zavartan mosolyogtam, és halkan és zavartan felemeltem a kezem, és zavartan mosolyogva suttogtam:

- ...Hát mit tegyek?... hát azt nem lehetett, ahogy te gondoltad. Hidd el, kérlek, nem lehetett... én próbáltam... de igazán nem lehetett...

Most felém fordult. Elgörbült szájjal, gyűlölettel nézett rám.

- Hol a repülőgép? - kérdezte rekedten.

Zavartan dadogtam:

- Hát... mit tegyek... feltalálták... Farman... a Wright-testvérek... nem voltam ott... De hidd el, ők is elég jól csinálták... egész jó, aránylag... lehet vele repülni...

- Látom - mondta gúnyosan. Aztán megint rám nézett. - Hol az Északi-sark?

Lesütöttem a szemem:

- Valami Peary elérte... Kérlek, hát nem volt időm... te tévedtél... nem lehet mindent... én akkor az egyetemre jártam...

- Úgy - mondta.

Aztán:

- Hol a büszke és szabad Magyarország?

- Kérlek alássan... igazán furcsa vagy... dolgozunk rajta... én is... de az nem megy olyan hamar... az embernek élni is kell.

Hadarni kezdtem:

- De látod... azért én igyekeztem... hogy legyen valami abból... amit neked, megígértem... írtam ám. Elég jó dolgokat írtam... Nézd meg csak kérlek a kirakatokat... a nevem ismerik... jónevű vagyok... ahogy te akartad... és az emberek eléggé tisztelnek... És látod, könyveket is írtam... ahogy te elgondoltad... nézd csak... itt van egy... elég jó...

Idegesen kapkodtam ki a zsebemből egyik könyvemet, amiben humoros rajzok és novellák vannak, és mutattam neki.

- Nézd csak... elég jó...

Egyetlen pillantást vetett csak a könyvre, nem nyúlt utána.

- Igen, láttam már - mondta kurtán. - Elég jó.

Kinyújtotta a karját az alkonyodó láthatár, az elgörbülő hegyek felé.

- Hol a nagy szimfónia, a rettenetes színjáték a szürke láthatárról és a gőgös istenekről, akik ott lüktetnek és vonaglanak a láthatár mögött?

Elpirultam.

- Hát, kérlek... azt nem lehetett... Azt nem lehet három felvonásban megcsinálni... Te tévedtél... A szürke láthatárt nem tudja eljátszani egy színész... aztán rájöttem, hogy ez nem is a megfelelő műfaj... és nem is tudnék elkészülni vele... Hanem írtam erről egy csinos szonettet... egy előkelő revü hozta... és tetszett... és azóta jobban fizetnek...

Nem felelt. Komor hallgatásba merült, tekintete eltűnt a távolban. Akartam még mondani valamit, megmagyarázni, hogy milyen fiatal ő... de homályosan emlékeztem rá, hogy ilyenkor, mikor így néz, nem lehet őt zavarni. Egyszerre eszembe jutott a feleségem, és nyugtalankodni kezdtem.

- Kérlek... - mondtam - jöjj velem, bemutatlak a feleségemnek. Ó, ennek örülni fogsz. Nagyon szép asszony... értékes, nagyszerű nő... látod... és én meghódítottam... szeret engem... látod... vagyok valaki... ahogy te akartad...

Most rám nézett, és a szemében végtelen gúny volt.

- Meghódítottad - mondta. - Ugyan! Ó, milyen büszke vagy rá! Te mentél hozzá és meghódítottad!... A várkastély leszállt a hegyről, és ostrommal bevette a völgyet!... A tölgy meghódította a folyondárt, és szerelmesen körülcsavarta... Miért nem jön ide a feleséged?

Összehúztam a szemem.

- Ostoba vagy - mondtam. - Gyerek vagy. Ezek fantazmagóriák. Nincs igazad. Nekem van igazam. Én felnőtt vagyok, és megismertem az életet. Mit tudsz te az életről! Téged mindenki kinevetne!

Egészen mellém állt, a szemembe nézett. Most láttam meg sűrű és barna haját.

- Nem akartam megismerni az életet... azt akartam, hogy az élet ismerjen meg engem... Igaz, engem mindenki kinevetne, és te nem akartad, hogy miattam téged kinevessenek... De te tudod, nézz a szemembe, merj a szemembe nézni!... te tudod, hogy te vagy a nevetséges és kicsi... és hogy nekem van igazam... és hogy nem nevetséges, amit én mondok... te tudod, hogy nekem van igazam... te szegény... te kicsi... te senki... Merj a szemembe nézni...

El kellett fordulnom; a helyzet ostoba és kínos volt. Ő lassan távolodott el tőlem, aztán nem nézett többé rám, lassan, gondolkodva indult meg...

Percek múlva, halkan tudtam csak megszólalni:

- Hová mész? Maradj... - suttogtam. De nem fordult már vissza. Csak a szavát hallottam még, távolról:

- Emlékezz rá, hogy egyszer még, utoljára, találkoztál velem... És ha van még benned valami belőlem, mártsd be tolladat a lenyugvó nap tüzébe, s írd meg nekik... írd meg ezt a találkozást... és írd meg nekik, hogy hagytalak el, és hogy tűntem el, beleolvadva az alkonyodó égbe, ifjan, szépen és végtelenül szabadon, hogy ne lássalak többé...

Ezeket nagyon messziről hallottam már, és a karcsú alak vékonyodott, elfolyt, felemelkedett. Még néztem, azt hittem, hogy látom, de aztán rájöttem, hogy a vörös égen egy vékony felhő lebeg csak.

A feleségem türelmetlen lett.

- Ki volt ez a fiatalember? - kérdezte.

- Egy régi ismerősöm - mondtam neki zavartan. - Kedves fiú...

- Igen - mondta a feleségem kicsit élesen. - Csak rossz modora van. Miért nem mutatkozik be? Pedig feltűnően hasonlít hozzád.

Aztán idejöttünk a kávéházba. Nehéz kedvemről lassan oszolt el a görcs.

A téma szép - mondtam magamban, felvidulva. - Versnek kicsit hosszú volna. De egy novellát lehet belőle csinálni. Röviden, szatirikusan. Ma úgyis kedd van, szállítanom illik valamit.

Papírt kértem, és rövid habozás után leírtam a címet: „Találkozás egy fiatalemberrel..."

És csak tompán fájt már a seb.

A ROSSZ ÁLOM

(Ebben a novellában a szerző azt akarja megírni, hogy,
mint az álomból az életbe, úgy ébredünk az életből a halálba.)

AZ ÁLOM

Álmomba csónakon futottam
És kihajoltam -
Tizenhatéves voltam
És csolnakom fehér vízen szaladt
S láttam egy várost, a víz alatt
S láttam egy erdőt, a levegőben
S láttam kísértetet, lepedőben
S távol a kék és tiszta eget
És csillagokat és fellegeket.

Én kinyújtottam a körmöm
Ezer méter hosszúra
És kapartam az eget, ugye fura?
De én látni akartam
És egy csillagot lekapartam,
De mögötte az ég kiszakadt és szétfolyt
S belőle genny és aludt vér folyt: -
S acsarkodva téptem az eget
S éreztem folyni vért, ragadót és meleget.

S ordítva felébredtem -
Hát a mellemet martam
Kiszakítottam, felkapartam
És folyt a vér -

Ne bántsatok e versemér.

(Egy versem ugyanerről)

I

Én kedvesem.

Én kedvesem, elmondom neked.

Akkor negyedik éve volt házas és reggel, mikor a felesége megcsókolta, valami kényszeredettet vett észre ebben a mozdulatban. A csóknak hamar vége volt, és a felesége így szólt: Édes fiam, ma feltétlenül el kell menned a szövetkezetbe, jegyezd meg jól. És el kell menned az orvoshoz, mert megint nem tudtál aludni. Ő elment a szövetkezetbe, és elment az orvoshoz, és az orvos hosszú, furcsa dolgokat beszélt hozzá, az ő gyomráról. Aztán találkozott egy iskolatársával, aki Amerikában volt. Ettől megkérdezte, milyen a tenger, mert valamikor, tizennégy éves korában, tengerész akart lenni. Kávéházba is beült, elolvasta, mint rendesen, az öngyilkosságok és életuntak rendőri híreit. Aztán következett a fájás és sok gondolat. Aztán elment egy képtárba, hosszan nézte a képeket, még világos volt, munkavágy fogta el. Hazament, előszedte az ecseteket, és az alkonyati tájképet kezdte festeni, tájat és messze, kék hegyeket, a hegyek mögött zöldben behajló éggel. Sárgákat kevert az égbe és megint zöldeket - messze, nagyon messze akarta kitolni, túl, messze, a kék hegyeken túl, hogy aztán egy hideg és zöld csillagot festhessen az ég peremére. Kenegette a színeket, az ég kitágult, öblös lett. De a színek nem tartottak össze - a levegő merev volt és hideg a képen, és a festőt csendes, néma kétségbeesés fogta el. Három órát dolgozott egyfolytában - végre rájött, hogy ő maga se tudja, mit akar. A képtől távol leült egy székbe, tenyerébe hajtotta állát, és hosszan, hideg kínnal a szívében, nézte.

Már este lett, a kandallóban vörösen égett a tűz, bevilágította a képet, és ő egyre nézte. A hegyeket idébb kellett volna hozni. Ez a lankás föld mélyebb, sötétebb. Keresett az emlékezetében, hogy milyen színű, és egy Chopin-melódia jutott az eszébe - igen, ilyen színűre akarta festeni, mint ez a melódia. Ugyanakkor az emeleten zongorázni kezdte valaki ezt a melódiát. Kék és zöld - kobalt, okker és még valami - hiába!

Mikor a másik szobában meghallotta a felesége lépteit, egyszerre kitört rajta a borzongás, az az agóniaszerű remegés és borzalom, mely ettől kezdve, három órán keresztül, haláláig, nem is szűnt meg többé. Akkor még nem tudta, hogy még csak három óráig fog élni - most, hogy visszagondolok rá, világosan érzem, hogy az agónia már ebben a pillanatban megkezdődött. A felesége bejött, a homályban kalapját és suhogó kabátját láthatta csak - ó, én kedvesem! -, és őrült vágy fogta el. Odafönt még zongoráztak, és a szoba csaknem sötét lett.

Magához vonta feleségét, csípőn alul ölelte magához, és szájon csókolta. A csók fullasztóan erős és kábító volt, és nehéz félelem járt vele, mintha elvesztette volna a talajt. Egyszerre elemi erővel tört ki a rémület - odafönt abban a pillanatban megszűnt a zongoraszó, mintha elvágták volna. Irtózva mellbe ütötte a feleségét, ellökte magától, és mikor az ijedten, nyitott szájjal meredt vissza rá, elhalványodott.

- Mutasd csak az arcod - mondta neki rekedten.

Erővel megfogta az arcát, és maga felé fordította. Aztán elállt a szívverése.

- Ma megcsaltál - mondta a feleségének.

Ami ezután történt, arra nem emlékszem világosan. A szobában mintha kavargó vihar lett volna ezután, hosszú percekig: úgy látszik, elhomályosult az öntudata - székeket és bútorokat dobált, összetörte a tükröt, tombolt és hörgött a dühtől, mint a vihar. Az asszony - ó, én kedvesem! - bőgve és remegve szaladgált, a haja szétzilálódott, bevallott mindent, lihegett és kezével, amit megvérzett egy földre hulló vázában, remegve kapkodta magára a kabátját és kalapját. Végre elfutott, nyitva hagyta az ajtót, kifutott a házból, a szeretőjéhez.

Ekkor egy kicsit megnyugodott a festő. Betette az ajtókat, és rendet csinált a szobában. Oly váratlanul jött mindez - hihetetlen volt, szepegni kezdett, és remegett egész testében -, de nyilván ily váratlanul jön a halál - és eszébe jutott a statárium, mikor halálra ítélik az embert a katonák, és három óra múlva kivégzik.

Nagyon félt ettől a kivégzéstől. Borzasztó volt, hogy nem lát mást többet soha, csak ezt a sötét és szűk szobát, olyan volt ez, mintha zsákba varrva vízbe fojtanák: - vagy mintha sötét folyosókon futna végig, lefelé, a földbe. De meg kellett lennie. Hosszan, ájultan imádkozott. Kezébe temette fejét, görcsösen szorongatta, és megkísérelte elállítani lélegzetét, hogy talán így is sikerül. De nem lehetett, szíve rendetlenül dobogott, és sietnie kellett. Úgy látszik, akkor már ott voltam az agyában, és vadul, haragosan noszoltam: siess már, siess már, nem bírom tovább. Ő úgy tudta, hogy a Sötétség hívja és kergeti így. Két óra múlva dideregve és vacogó fogakkal állt fel, és előkészítette a morfiumot. A villanyt meggyújtotta, sokáig nézte magát a tükörben. Évek múltak ezalatt. Azt hiszem, akkor mintha mellette álltam volna, már kívül - nem tudom másképp kifejezni magam, én kedvesem. Az arca borzasztó volt már. Végre, sokára, nagyon sokára, lefeküdt. Egyetlen hajtásra kiitta a folyadékot.

És most, most, ezt pontosan szeretném elmondani, az ébredést.

Először rettentő félelem volt. Homlokát kiverte a veríték, irtózatos, hihetetlen görccsel kezdődött. A száját tajték lepte el, feszengett, leesett az ágyról. Most katonákat látott, akik harcolnak és szétrobbannak, véres cafatokban, zúgott az örvény, az agyában kések forogtak. Ordítani akart, segítségért kiabálni, de nem tudott. Nem tudom elmondani ezt az érzést: de borzasztóbbat képzelni se lehet. Sokáig tartott így.

Hosszú idő múlva egyszerre enyhült meg szegény, szegény. Kinyújtotta magát. Bágyadt duruzsolás volt a fülében, megnyugodott. Ez olyan volt csak, mint valami erős, nagy álmosság. Egyszerre figyelni kezdett: hallotta a zongoraszót, odafent, a szobában. Csendesen pihegett és hörgött és várta, hogy ez mikor múlik majd el. Sőt, hosszúnak találta az időt, és úgy jött, hogy addig elfoglalja magát valamivel.

Szembe vele, az állványon, ott állt a tájkép, és most, a lámpa enyhe fényében, látta megint a csendes mezőt és hátrább a hegyeket. Kék hegyek voltak, mögöttük öblösen kitágult az ég - szélesebb lett, és a lenyugvó nap fényében úgy tűnt, a melódia onnan túlról árad. Most látta a hibákat is. Több kéket kellett volna keverni az égbe, hogy messze, messze kitáguljon a perspektíva - és elöl, bitümmel talán, mélyíteni az árnyékokat. Ide, vastag ecsetvonásokkal, egy széles fát kellett volna tenni - odébb még két dombot és vöröses napfényt, igen, ezt úgy kellett volna, ezt meg így. Ó, érezte, milyen szép és nagyszerű lett volna így az egész - és hogy ő eredetileg így akarta, de az anyag nem engedelmeskedett. Most azonban egyszerre közelebb került az egészhez. Most képesnek érezte magát, hogy egy szempillantással elmozdítsa a hegyeket helyükből, és a napot lejjebb szorítsa.

De világosan érezte azt is, hogy egész közel kell akkor kerülnie a tájhoz. Tétova kezeivel egy csomó barna festékbe markolt, a kép alján, elöl, egy kígyózó ösvény indult befelé - ennek az oldalára lerakta a barna festéket, és egy erős, plasztikus föld-domb lett belőle. Még jobban ki kellett hozni a távol mélységeit: - egyik lábával a kép aranyos keretére lépett, a másikkal rádobbantott az ösvényre. Két keze tele volt színekkel, óvatosan megindult az ösvényen, megindult, be, a hegyek felé. Sárgát és zöldet vitt, a kék hegyeken túl, hogy bekeverje az ég színei közé. Hátul, a sötétzöld erdő, amit még délelőtt festett, közelebb jött - futni kezdett, és nemsokára a fák nehéz árnyékában haladt -, átszűrődő, vörös napfény omlott a leveleken keresztül, de a nyirkos, párás talaj lilásan hideglett már az éjtől. Végre kiért az erdőből, átgázolt a folyón - és ekkor egészen közel, égbe meredő csúcsokkal zárta el szemeit a

hegylánc. Az ösvény hágónak vezetett - keresztülfutott két hegy nyergén -, és ekkor... ekkor... ekkor dobogni kezdett szíve... titokban ekkor ujjongva érezte már a rettenetes, bódító felszabadulást... érezte, hogy pupillái hogy tágulnak, mint mikor világosság csap először a született vak agyán keresztül.

Ez egy sötét sziklafal előtt történt, a hegylánc csúcsvonalán, melyen túl visszabukott már a hegy, és kitágult a Tér. Remegő inakkal lépett még egyet előre - ekkor, még félig odaát, még érezte testét, ezt a különös, érthetetlen, fájós valamit. És fülében, a ködön keresztül egyszerre harsant fel ezer és százezer torokból a mennydörgés - mint mikor az ébredő álmában hallja az ébresztőóra rettenetes kiáltását. A világosság éles, mennydörgő muzsikája harsogott fel a végtelen űrből, odaát, a kék hegyeken túl - utoljára érezte a rémületet, de ez már boldog megdöbbenéshez hasonlított és ijedt, kacagó gyönyörhöz... még egyet lépett, a világosság elöntötte lelkét, hangosat, nagyot nevetett, kitárta kezeit a napig...

Minden eszébe jutott és rámeszmélt.

II

Ó, a rettenetes álom!

Megráztam magam, s kinyújtóztam. Mint aki messzi útról érkezett, és sötét tájakon járt. Ó, itthon voltam megint, én kedvesem és kinyújthattam magam - nevetve ágaskodtam és körülnéztem. Igen, ez volt az a vidék, ahol az álom elfogott - a messze, világos tájék, távol a térben, amint kiáradt belőlem a tér és idő, fényes gőzök gomolyogtak. Összefogtam egy marokkal a gőzökből, és izzó folyadékká sűrítettem - izzó golyó lett, és ezt felraktam az égre. Még világosabb lett most... ráfújtam a gömbre, és borzongó kéreg lett belőle - hegyek, völgyek és ligetek rajzoltak tarkán, mint a szappanbuborék színes rajzai.

Én e színes rajzot összefogtam, elkevertem, és hirtelen kiformáltalak belőle, én kedvesem. Én kedvesem, szép és vágyakkal teli. És bolyongva kerestelek.

Azon a távoli, zöld csillagon ültél. Odaszálltam hozzád, leültem melléd, egy halk, olajhangon daloló liget szélén, és mosolyogva és fáradtan így áradt belőlem a fény és a hang:

- Én kedvesem, borzasztó álmom volt, elmondom neked. Nevetni fogsz, és nem érted meg majd. Íme, én milyeneket tudok álmodni, milyen furcsákat.

- Oly soká tartott ez az álom... és oly nyomasztó volt... és érzésekkel teli, amiknek itt a világosságban és a térben szinte értelme sincs - oly sötétek, oly elnyomottak, elnyomott valóságok, gyermekes tévelygés...

- Képzeld el, hogy nagyon sok hozzám hasonló között voltam, egy egészen kicsi golyóra zárva. Nagyon régen és sokáig voltunk ott... igen ám és úgy volt, mintha ezt a golyót, erdőkkel, hegyekkel és színekkel nem mi csináltuk volna... hanem ezt úgy álmodtam, mintha az is egy élő szörnyeteg lett volna, ami szült minket...

- Igen ám, a Föld... Tudod-e, hogy van az álomban? Az álom sötétség és szorongás és félelem... Tele voltunk félelemmel mindannyian... ó, rettenetesen féltünk! Úgy volt, hogy nem szabad elmozdulni e fekete szörnyeteg hátáról... és mindannyiunknak egyetlen alakja volt csak... képzeld, én kedvesem...

- Rajtam egy nehéz és szorító ruha volt, én kedvesem, kemény csontokból és puha húsból... és a fejemen csontgolyót hordtam, és két nyílás volt csak e golyóban, melyen keresztül kinézhettem a szabadba és fel a csillagos égre... És képzeld, borzasztóan féltem, és azt hittem, nem

szabad levetnem ezt a ruhát - ó, képzeld - alig mertem hozzányúlni ehhez a ruhához, mert attól féltem, hogy kiszakad... nem furcsa? - és még sokan, akik velem voltak, éppen így féltek.

- És ha felemeltem a lábam, egy izmos és szívós szalagot éreztem, ami hirtelen visszarántotta a lábam a földhöz, amiről felemeltem... Ezer ilyen szalaggal voltunk lekötözve mindannyian... ó, álom, álom, álom... és akkor ez úgy volt, mintha nem is lehetne másképpen...

- És egyetlen félelem lakott mindannyiunkban... a fekete szörnyetegtől féltünk, ami tele volt szájjal, és úgy volt, hogyha levetjük a ruhánk, elnyel és megesz minket... és hogy akkor mi elmúlunk, és nem leszünk többé...

- Ó, borzasztó volt ez a félelem... Vacogva és remegve járkáltunk mindannyian, hogy le ne rántsuk rólunk e ruhát... és ezt úgy neveztük: halál, halál, halál... Igen: e szó alatt: halál... ó, furcsa álom... e szó alatt nem ébredést értettem, mint itt veled, a szabadban is, hanem ezt értettem: elmúlás. Ó, álom!

- Eleinte összeverődve éltünk, vörös és haragoszöld erdőkben és verekedtünk... Különös, zajos hangokat kiáltoztunk át egymásnak... nem belülről, az agyunkból jöttek a hangok, hanem a húsruha torkán keresztül... ó, képzeld el kedvesem! mintha kívülről vennéd a hangot, amivel hozzám szólasz...

- És tudod-e, hogy sokan voltunk és verekedtünk és futkároztunk e kis golyó tetején... és e vizeken keresztül átszorongattuk egymást a másik féltekére... És én hol kicsike voltam, hol nagy... de mindig ebben a ruhában... és mindig azzal a rettenetes félelemmel...

- Én nem tudtam, hogy álmodom... És néha percekre megszűnt az álom, és akkor csak sötétség és üresség volt.

- És ez sokáig tartott nagyon. Hol mélyebb volt az álom, hol engedett kissé... de nem szűnt meg a félelem, a szörnyetegtől való szörnyű félelem.

- Ó, én kedvesem, rettenetes volt ez a sötétség... mert nem volt fény sehol, valami vörös borzongást neveztünk fénynek, de nem az volt.

- Ó, és az ijesztő álom vacogásában gyakran és sokféleképpen jelentél meg előttem, én kedvesem.

- Ruhában voltál te is, és kinyújtottad felém a karod. Olyankor egy pillanatra mintha ritkult volna az álom, és én a felszín felé közeledtem volna... És mintha egy pillanatra hallottam volna a zenét... De akkor magadhoz öleltél és összeszorítottál... és a következő pillanatban már te voltál a szörnyeteg, aki elnyel... úgy hívtalak: Természet.

- Néha puhán jöttél, és a fejem simogattad... és én ismét egészen kicsike lettem, és félve és szepegve elbújtam a te testedbe a szörnyeteg elől... Elbújtam, és te betakartál meleg hús-ruhádba, és azt mondtad: „kicsi fiam”, és ennek az volt az értelme, mint most e zenének körülöttem és bennem - e zenének, melyet dalolok. Elnyeltél magadba - és ekkor megint te voltál a szörnyeteg, mely él, míg én elmúlok... Ó álom! Természet: így hívtalak.

- Néha elbújtam félelmembe, és menekülni akartam... de a mélyből tüzes szemek figyeltek éhesen - és megint te voltál, borzasztó arccal, behajló körmökkel. Neked mentem, és félelmemben megöleltelek, hogy megijesszelek és megfojtsalak - de én jobban féltem nálad akkor, és te jobban tudtál ölelni és fojtani.

- Aztán, az álom vége felé, nem bírtam tovább a rettegést, ezt az oktalan lidércnyomást. Egyszer egy templomban voltam, és az orgonában megszólalt a zene - igen, ez volt az, idekint, a szabadban szólt a zene bizonnyal, és én odaát, az álomvíz fenekén, meghallottam néhány

ütemét. Ott jajveszékelt és dörömbölt az orgonában, kezembe hajtottam a fejem, és hallgattam, de nem értettem egyetlen szavát se.

- Nem értettem egy szavát se, de akkor az orgona szavára egyetlen pillanatra, tompán, bután és halványan, felrémlett előttem, hogy álmodom. De ez egyetlen villanás volt csak - és a következő pillanatban kavargó köd borult megint az öntudatomra -, s nem ébredtem fel. Csak kétségbeesett dac és nyugtalanság maradt meg az egészből, és az az érzés, hogy meg kell szabadulnom mindenáron...

- Ekkor különös gondolat ötlött fel a zavarból. Úgy látszik, a gyötrelmes erőlködésbe, hogy felébredjek - mert elviselhetetlen volt nekem e perctől kezdve az álom -, innen, az ébrenlétből, az öntudat halvány emléke világított át hozzám s megnyugtatott.

- Ostobaság - így szóltam magamhoz. - Mindez talán csak rémkép és hazugság, a Föld kemény porával, mely elnyel és megfojt s leláncol. Rémképekkel ijeszt engem e sötétség - alkotni fogok én egy másik szörnyeteget, az ő arcára egészen, és akkor én is olyan erős leszek, mint ő, a Természet. És a lidércnyomás nincs többé. Hahó! megijesztem a Természetet!

- Én kedvesem, és akkor lehajoltam a Földre, és járkáltam megint az erdőben, és figyeltem a Természet szörnyű kísértetét, mely az álomban valóság volt. És megnéztem hegyeit és völgyeit és ama kísérteteket is, melyeknek arcából az én arcom formájában rémített a kísértet.

- És dolgozni kezdtem. Egy kifeszített lapra, vagy nehéz agyagból formálva ki, alkotni kezdtem, hogy kiformáljam a természetet. Ó álom, ó rossz álom - a kezem le volt kötve, szalagokkal a Földhöz -, bénán és kínlódva kapkodtam az anyaghoz, és átkozódtam és jajveszékeltem... nem lehetett! össze volt kötve a kezem, és a márvány darabokban vált le a szoborról, és a vásznon zagyva színek kavarogtak. Ismered az álmot? mikor megbénul a kéz.

- Egy este pedig ott ültem a munka előtt, és kétségbeesetten néztem, kényszerzubbonyában testemnek, leláncolva a szörnyeteg meztelen mellére. És ekkor, álmomban, megint megjelentél előttem, én kedvesem. Ekkor egy pillanatra megint hallottam a zenét - ó, én kedvesem, az álom gyötrelmében, egy pillanatra, azt hiszem, megismertem az arcod, és tudtam, hogy te vagy az... És ekkor gondoltam, megölellek, beléd fogódzom, mert te kívülről jössz, az ébrenlétből, és beléd fogódzva, elrántod a láncokat és köteleket, és én felébredek...

III

Mikor ezeket mondtam kedvesemnek, felálltam, és kimutattam a csillagos térbe.

- Nézd - mondtam neki mosolyogva -, látod ott azt az üstököst? Szelíd csóvája hogy lebeg az űrben. Nem emlékszel rá? Ismerd meg: ez az üstökös egy mozdulatomnak az ég vásznára rajzolt képe: mikor álmomban a füledhez hajoltam, és megcsókoltam egy hajtincsedet. Akkor teremtettem, öntudatlanul.

És millió mérföldnyire onnan egy alakuló nebulát mutattam kedvesemnek: ködfoltok kavarogtak, egy naprendszer. Középen golyó forgott, hasonló ahhoz, amit álmomban láttam - és rajta távoli, kék hegyek, hasonlóak ama képhez.

- Nézd - mondtam neki mosolyogva -, ez született, mikor álmomban egy délután szorongva és reménytelenül azt mondtam magamban: szeretlek - és nem tudtam, miért fáj ez úgy, e jelentéktelen és félelmes ige. Akkor szakadt ki belőlem, és én aludtam.

Most a tér közepén egy mély, sötét Éjszakára mutattam, mely üres volt belül, és semmi fény nem hatotta át.

- Nézd - mondtam neki mosolyogva -, innen kiszakadt és elmúlt az élet, egy este, mikor álmomban megöleltelek, hogy megszabadíts a lidércnyomástól - és te álmomban elárultál a Szörnyetegnek, és én azt hittem, elmúlok.

IV

Kedvesem megszánt engem e szörnyű álmom miatt, és megölelt s a feláradó fényben és zenében, a tenger felett, melyet én teremtettem - megkérdezett engem.

- És mondd, hogy történt az ébredés?

- A hegyek felé mentem, az álom kínjában és szenvedéseiben, én kedvesem. A hegyek felé mentem, és rettentő, fuldokló gyötrelmemben, mert azt hittem, elmúlok, így kiáltottam fel: Isten! Isten! és kinyújtottam kezem, a saját képemre alakot rajzoltam az égre. És megnyomtam kezem, hogy jól belevéssem a rajzot az égbe - és akkor egyszerre éles fájdalom lepett meg, és kinyitottam szemem: íme, a kezeim a saját testemet tapogatták, és végigfutottak fejtől csípőig, és végigszorongattam önmagamat.

GURUL A PÉNZ

I

Nagybátyám, Bohus Ervin, szőke és kék szemű ember volt, arcvonásai a kemény munkában kiélesedtek. Apám úgy beszélt róla, mint kérlelhetetlen és hideg self-made manről, aki kezdettől fogva egyetlen irányban haladt, érzések és indulatok felett áll, és soha nem gondol egyébre, arra a felfelé vezető útra csak, melynek tetején cél és eszköz egy: a vagyon s minden, amit magával hozott. Három év alatt ötszázezret teremtett. Azt hiszem, apám nem szerette: példaképnek állította elénk, és magasztalta, de elhallgatott olyankor, mikor - az ő hatása alatt - mi is magasztalni kezdtük. Néha eljött hozzánk, hátratett kezekkel sétált fel és alá, maga elé nézett, és különös, kemény és rövid szavakkal beszélt velünk. A pénzről beszélt és mindenről, amit azzal szerezhetünk: függetlenséget, nyugalmat, biztonságot e bizonytalan világban, önbecsülést és mások szeretetét. Kínos szigorúsággal vigyázott különösen a külsőnkre, néha hirtelen nézett ránk, egy nyakkendőt megigazított, a mi felszerelésünk érdekelte; „meg kell venni” - mondta rögtön, mihelyt valami hiányzott. Én mindig zavarban voltam, mikor nálunk volt, a szívem dobogott, az ő sok pénzére gondoltam, nem mertem vele beszélni, csak ha kérdezett. Tudatomban igazat adtam apámnak, de néha lopva néztem az arcára, és valami titok után kutattam. Mindnyájan nagyon komolyak voltunk, és tág szemekkel néztük őt, és útra készültünk - és akkor úgy rémlett nekem, hogy szemüvege mögött hirtelen tréfás és gyerekes hunyor villant föl pillanatra, és mintha hirtelen ilyesfélét akarna mondani nekünk: „De hát ne ijedjetek meg azért, csacsik, hiszen nem olyan komoly ez, és talán nem is kell nektek az a sok pénz és talán nem kell nekem se, és talán azért gyűjtöm csak, hogy egy nap minden pénzért törmelékcsokoládét vagy ilyesvalamit vegyek, és együtt megegyük - egy millióért törmelék-csokoládét, nem volna jó?” De hamar elkomolyodott.

II

Néha elmentünk hozzá, és félve és illedelmesen üldögéltünk a nehéz bőrszékekben. „Igenis, Ervin bácsi" - mondtuk és kiegyenesedtünk, ha hirtelen, kurtán és röviden ránk szólt. Otthon szigorúsága engedett, és gyakran láttuk mosolyogni. Furcsa, gyermekes mosolya volt, amit valamikor, nagyon régen szokhatott meg, és ami most úgy jelent meg az arcán, mint valami emlék, idegenül: a szájszöglete kicsit remegett, mikor mosolygott. Vacsoránál szinte vidám lett néha: történetek jutottak eszébe, és ravaszul nézett körül. Lopva, fojtott hangon mondott el holmi anekdotát, és mikor mindnyájan nevettünk, hirtelen megfogta a felesége kezét és megcsókolta. Én az asztal végéből remegő feszüléssel figyeltem az arcát, és megpróbáltam elképzelni, mit érezhet ő, a gazdag és hatalmas. Ez a mozdulata zavarba hozott, és kínos várakozással néztem a feleségére, és valahogy rosszul esett ez a kézcsók. Az asszony engedte a kezét, mint egy tárgyat: az én ködös gyerekfejem úgy érezte, hogy ez nem jó, hogy az asszonynak zavarba kellene jönni, visszahúzni a kezét, elpirulni, vagy általában valaminek történni kellene erre, hiszen mindent tőle kapott, az én nagybátyámtól, a nehéz selymet és csipkét és a fehér szobát.

Vacsora után az asszony zongorához ült, és fehér kezei nyugodtan pergették a billentyűket. Mi a zongora köré álltunk, és nagybátyám hátul egy karszékbe ült és szivarozott. És a homályban elereszkedtek szemei, és szája és két ujja ernyedten engedte el a szivart, és maga elé nézett - és én akkor elszoruló szívvel éreztem, hogy a melódiára figyel, és hogy a melódia valami ismeretlen és borzasztó dolgot jelent: a tehetetlen melódia, melynek nincsenek szavai, tehetetlenül és vadul dörömböl a zongorából, hogy megértesse magát, mert mondani akar valamit, fenyegetőzni és sürgetni, és kétségbeesetten figyelmeztetni valami szörnyű panaszra, ami utolér a hátunk mögött, és fejünk felett van már - a vonító melódia, mely koponyánk ajtaját kaparja szűkölve, hogy bebocsássuk, de beszélni nem tud, mert nem adattak néki szavak.

De akkor az asszony arcára néztem, és láttam, hogy nem figyel a melódiára. Az arca hideg volt, és az orrát fintorgatta, és láttam, hogy másra gondol. Ekkor nehéz, hideg, rémület szállt meg, mikor láttam, hogy ő nem figyel a melódiára, és másra gondol.

III

November egyik első napján nagybátyám hat órakor elment a nagyvállalkozó irodájából, nehéz kabátját felhajtotta, mert köd volt, és automobilba ült. Hat óra lehetett. A felesége születésnapja volt, és ő négy hónapja készült erre a napra. A vállalkozás sikerült, s ezen a napon a nagy, párizsi útról akart beszélni a feleségével, az ő második nászútjukról. Most egy vakító és ingerlő tréfát gondolt ki, amire rég készült, azt a módot, amivel tudatja majd a feleségével, hogy a vállalkozás sikerült, és hogy elutaznak. A kabátja két zsebét teletöltötte arannyal, duzzadtra töltötte, és az automobilban furcsán mosolyodott el. Bemegy a feleségéhez, és halkan járkál a puha szőnyegen. „Mi van a zsebedben, hogy tömheted így tele" - kérdezi a felesége, és ő odamegy, és a felesége a zsebébe nyúl.

Nagybátyám sápadt volt: egyszerre látta a fehér kezet, amint a hideg aranyak közt turkál - hideg, fehér kéz az éles, villogó aranyak közt -, és összeborzongott.

Az automobilt elküldte, lassan ment fel a lépcsőn, és halkan nyitott be. Az előszobába nem jött ki senki. A felesége szobája felé tartott, előre mosolygott már, s borzongott előre a tréfán - óvatosan nyomta be az ajtót, de nem talált bent senkit. Körülnézett, és becsengette a szobalányt.

- A nagyságos asszony elment?

- Igenis, öt órakor. Különben egy levelet hagyott az íróasztalon. A kis bőröndöt vitte.

Nagybátyám elolvasta a levelet. Első gondolata a szobalány volt, hogy vajon az nem nézett-e oda, vagy nem olvasta-e. Egy kicsit elpirult. Köhögött, és a levelet rendesen becsúsztatta az egyik zárt fiók résén, még lökdöste is kevéssé egy papírvágó késsel, mert a csücske kiállt. Egy pillanatra leült, aztán megint eszébe jutott a szobalány.

- Jól van, Anna, köszönöm.

Nagybátyám aztán felhajtotta a gallérját, tétován álldogált két percig, eszébe jutott a nehéz köd odakünt az utcán és a hideg levegő.

A homályos lépcsőn lefelé menet mintha távoli dübörgést hallott volna - egyetlen vonat dübörgött a távolban zakatolva, egyetlen vonat, amit lekésett; és most úgy rémlett, hosszú, hosszú, üres idők jönnek, és nem jön vonat - az állomáson éjszaka és sötétség, az őr lehajtja piros zászlóját: „Mehet" - sípol egy hang, az őr bemegy és lefekszik. Aztán sötétség.

IV

Most úgy volt, mintha évek óta nem látta volna. Ez volt különös, hogy nem haragudott. A távoli vonatot figyelte magában, és elviselhetetlen irigység és hideg gémberedett szívében. Nem haragudott rájuk, irigyelte őket, és homályos szavak bukdácsoltak mélyen, mélyen, a megbénult tudat fenekén: könyörgő szavak, amikkel a feleségének könyörgött, hogy miért nem vitte őt is magával - szívesen álldogálna a folyosókon, a dübörgő vonatban, és nézné, tisztelettel és mohón, nézné, hogy azok hogy csókolóznak. Hiszen ő csak egy tréfát akart csinálni, már előre mosolygott ravaszul, és beszélni akart: és akkor egyszerre durván a szájára ütöttek.

Ezt kalapálta valami a fülében, de ködök gomolyogtak. Most aztán igazán nagyon fázott. Hová menjen? A vonat mozdonyára gondolt és a lihegő gőzökre.

A mellékutcákba jutott, este kilenckor. Nagyon fáradt lett. Igen szeretett volna egy kályhát találni és meleg ételeket. Egy kis korcsma villant fel hirtelen, ahová diákkorában járt, bablevest evett, nők szolgáltak ki. De ezt rögtön elfelejtette. Hanem ekkor alattomosan elmosolyodott - igen - mondta magában -, igen, itt a mellékutcában... Ezt is diákkorában fedezte fel... Nők járnak arra... nini, hogy nem jutott eszébe...

Szép nők, meleg ruhákban. Rögtön talált egyet, bátortalanul szólt is hozzá, de tudja isten, miért, az nem állt meg... Végignézte és továbbment. Nagybátyám kísérte egy darabig, s fáradt feje holmi aljas, régi szók után dadogott... Talált egyet, durva és trágár szó volt. Félhangosan mondta párszor, de a lány nem hallotta meg. Nagybátyám reszketve kotorászott zsebeiben, és egy csomó aranyat szedett ki. Ránézett, pergette az ujjai közt. Utolérte a lányt, reszketve a szoknya zsebe felé akart nyúlni, de nem találta el... az aranyak lesiklottak a szoknya ráncai közt, a nyirokba: a leány nem hallotta meg a csörgést, továbbment.

Nagybátyám nem bírta tovább szusszal. Az utcasarkon megállt, és tűnődve, keserűen görbült le szája. Istenem, mi történt... istenem, mit felejtettem el... Meleg pára fújt az arcába, egy konflisló állt mellette, és fújt, a nedves utcán. Egyszerre végtelenül megsajnálta a lovat. Megsimogatta az orrát, nedves, könnyes szemébe nézett. Aztán belemarkolt az aranyakba, és a szája elé tartotta. A ló beleszagolt az aranyak közé, és szertefújta. Nagybátyám odaszorította a szájához, s kényszeríteni akarta. És ekkor sírt nagybátyám.

Másnap reggel találtam rá, iskolába menet. Még sötét volt, lent, a Duna-parton a hajó lámpái égtek. Nagybátyám a lépcsőn ült a sűrű, hajnali ködben, két lábát felhúzta, hogy ne érje a víz. Fütyürészett, és ugrómacskát játszott az aranyakkal; egyenként pörgette őket: az aranyak koppanva pattantak le a lépcső széléről, s kettőt-hármat ugrottak a vízen... Vidáman pislantott rám, mikor meglátott: a szája tele volt csokoládéval, valahol törmelékcsokoládét vett, és azt reggelizte, és az arcát bemaszatolta a barna péppel. Leültem melléje a lépcsőre.

- Látod, te szamár, így kell - mondotta anélkül, hogy felém fordult volna. A hangja olyan volt, mint mikor idősebb fiú tanítja öccsét. Két sapkás ember tartott feléje negyedórával azelőtt, hogy odaértem, egy munkás hívta őket telefonon.

UNALOM

Vasárnap délután találkozunk.

Talán a feketémbe volt elvegyítve a méreg vagy a cigarettámba. Elszívom a cigarettát és az utcára mék. És akkor érzem, hogy kúszik fel a koponyámba. Ki ismeri közületek?

Valami nagy csodálkozással kezdődik. Eszembe jut, hogy délelőtt hangosan énekeltem, aztán felindultam, sírtam egy levélen, a szeretőmre gondoltam, nagy, mérges pisztollyal főbe akartam lőni magam, de úgy, hogy durrogjon, villámlás, mennydörgés, zuhanás. Nirvána, fekete szárnyak suhogása, csöndes temető, holdfény, bosszú, halál. Keresztbe egy fekete angyal. Miszticizmus, Ding an sich, feltámadás. Végtelenség.

Mi volt ez délelőtt? Egy szót se értek az egészből. Hiszen az egészből egy szó se igaz. Sok ember jár, jönnek-mennek. Vasárnap délután kibújnak a lyukakból a munka rossz szagú sajtkukacai, és úgy tesznek, mintha nekik is szabadna élni, sőt csakis nekik. Kimennek hintázni a Városligetbe. Hangosan beszélnek, mi is itt vagyunk, mondják, sőt csakis mi vagyunk itt. Nem értem, nem értem, nem értem az egészet. Nem értem, mit csinálnak. Szeretném megkérdezni valakitől, hogy miért van ez a tolongás. Ez az ember, aki most szembe jön, mért nem megy ellenkező irányba, hát nem mindegy? Nekem egészen mindegy. És miért állnak egymás mellett a házak olyan fontosan: a villamosok is milyen fontoskodva, milyen hangosan csilingelnek. Mindenki olyan biztosan siet, jön-megy - mintha valamire készülnének itt. Mire készülnek itt, kérem szépen? Én nagyon jól tudom, hogy semmire se készülnek, hiszen ezt már évek óta látom így, és semmi nem jött ki belőle. De hát mi a fontos akkor?

Az embernek fontos a keze meg a lába meg a feje. Az igaz, már az elemibe tanultam, hogy a kéz kell, hogy az ember dolgozzon vele, a szem is kell, hogy az ember lásson vele, a száj is, hogy egyék vele. Az egyes részeknek tehát van célja. De mi célja van az egész embernek? Az egész embernek semmi célja nincs. De igen, aszongya, mert az egész ember a társadalomért van, igaz, persze. De mi célja van az egész társadalomnak. Hja, úgy.

Mégis furcsa, hiszen délelőtt értettem. Igen, igen, már emlékszem. Délelőtt azt mondtam: Végtelenség. Semmi. Tudom, tudom, nagyon messze, annál is messzebb. Jó, hiszen elhiszem és értem is, de jelent ez valamit nekem? Délelőtt jelentett, mert izgatott és érdekelt. Ha nem érdekelt volna ez, elaludtam volna. Ezek is elaludnának, ha rájönnének, hogy semmi célja ennek a sürgés-forgásnak. Ők azonban azt felelik: de bizony, azért nem alszunk el, kimegyünk a Városligetbe szórakozni, hintázni, célba lőni, nem unjuk el magunk!

Hm. Hát én mit csinálok olyankor, mikor nem unom magam így? Homályosan, ködön keresztül emlékszem. Igen, igen, könyvek, eszmék, sírok, nevetek, felindulok, a szeretőmre gondolok, meg akarok halni, de dörgő felhők közt zuhanni mélységekbe - és azt mondom: Végtelenség. Úgy, persze. Hát én így szoktam szórakozni, azért nem untam magam eddig.

Nekem hát ez ugyanaz, mint nekik a hinta meg a célba lövés. De hát hogy is van csak akkor a világ? Lássuk csak.

Kezdetben volt az Unalom. És mondá az Úr: legyen Szórakozás, mert így elalszom. És gondolt magának kis golyókat, és lökdöste őket jobbra-balra. Hat napig így szórakozott az Úr. Hatodik nap délután nagyot ásított, majdnem elaludt megint. És gyorsan gondolt magának embert.

Az ember nagyot ásított, és majdnem elaludt. Gondolt magának istent, és hintázott rajta, célba lőtt vele hatezer évig a Városligetben. Én is köztük voltam, és eluntam magam. Gondoltam magamnak Igazságot, Életet és Halált, csakhogy el ne aludjak. Gondoltam magamnak szeretőt és könnyeket és rettenetes fájdalmakat, hogy el ne aludjak. Nem emlékszel? Délelőtt sírtam, és fejemet a padlóhoz vertem.

De hát ez mind csak játék volt, mert hiszen nem lehetett komoly dolog, elmúlt. Az abszolút, az egyetlen igaz állapot tehát az Unalom. Borzasztó.

Borzasztó. Ezen se tudok felindulni. Mindez nagyon szép és nagyon előkelő: az egész élet tehát küzdelem az unalom ellen. Jó, jó, nagyon szép. De hogy magyarázzam el ezt nekik? Meg lehetne írni egy nagy filozófiai munkába, vagy verset lehet írni róla. Visszafordulok a József körúton, és eszembe jut egy barátomnak egy verse, ahol trombitának nevezi magát.

De hiszen ez nem igaz, az ember nem trombita. És nekem ez a vers tetszett? Persze szórakoztatott, hogy az ember trombita.

Nem, nem, ez elviselhetetlen. Milyen hangosan beszél mindenki. Átmegyek a másik oldalra. Nem érdekel, nem érdekel. Mit tegyek. Egészen bizonyos vagyok benne, hogy mind szamarak, mert hiszen világos csak olyan agyvelő lehet, amelyikbe semmi sincs beleírva. Akkor hát mit néz engem az az úr odaát? Nini, idejön, ismerős.

Hogy hogy vagyok. Köszönöm, jól. Tegnap elvesztettem a vagyonomat. Köszönöm, nagyon jól. Jól, jól, jól. Tramtadaram. Parancsolja, hogy még egypárszor elmondjam? Elmondhatom. Hogy egy kicsit ideges vagyok? Dehogy vagyok ideges. Ön azt kérdezte, hogy vagyok, ez tehát nyilván érdekli önt. Nézze, kérem, azt a házat. Látja, ott a negyedik emeleten egy szenvedélyes természetű úr most harapja le a szeretőm bal fülét, szerelmi elvakultságban. Köszönöm, nagyon jól vagyok, azt hiszem, el fog rohadni a lábam, egy nagy daganat van rajta. Pardon, ön azt kérdezte, hogy vagyok. Hát most hallgassa végig, ha érdekli. Látja, engem nem érdekelt, de önnek nyilván fontos. Tehát tudja meg, hogy a hasam is fáj, most veszem észre. Óhajt még valamit tudni rólam, vagy már talált valami más szórakozást? Alászolgája.

Elviselhetetlen. Mért mosolygott ez az ember? Hiszen egészen bizonyos, hogy semmi célja nincs az arcának.

A szeretőm levelet írt. Kérem, fontolja meg, azt írta. Mit fontoljak meg? Kérem, nagyon szívesen megfontolom, ha tetszik. Mit tegyek.

Az az ember, az az ember, mit akar az az ember? Az is felém tart és mosolyog. Persze, ismerem. Átmegyek, borzasztó, hiszen ez is megszólít.

Hiába, az ember jön felém. Olyan léptekkel, mint valaki, akinek igen fontos elintéznivalói vannak. Rám néz, köszön, megfordul, mosolyog, megáll. Én is megállok. Összenézünk.

Mi tetszik? Hogy mit csinálok? Azért állított meg, kérem? Hát kérem, tessék mondani, mi tetszik? Kérem, ön megállított engem, hát tessék megmondani, van valami mondanivalója? Mit néz, kérem? Ön megállított, beszéljen, miért állított meg?

Ráordítok:

- Mi tetszik? Miért állított meg?

Néz és vigyorog. Csak úgy, mondja. Hát nincs semmi mondanivalója? Csak úgy! Csak úgy megállított, és nem is tudja, miért?

Pofon verem, hogy elesik. Rátaposok, kitaposom a belét, széttaposom a flaszteren, mint egy rohadt barackot, csak egy folt marad belőle.

Továbbmegyek.

És most mi lesz? Jöhet még, ami érdekel? Igen, emlékszem. Ezt úgy szoktam mondani: a Halál - és borzongó érdeklődés fog el olyankor. Végtelenség, mondom olyankor. De hiszen nem is igaz, a Halál se igaz. Ezt is csak kitaláltam az Unalom ellen: csörgő játékszer volt, és mindenféle pántlikát akasztottam rá, ilyen felírásokkal: Megsemmisülés, Nyugalom, Végtelenség, Öröklét. Csak ezeket a szavakat nem használtam: Semmi és Unalom. Különben pedig mit jelent az, hogy Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank? Ez éppen annyit jelent, mint a Végtelenség.

Egy morgue-kocsi jön szembe, fekete mázas, otromba hajó. Kocsis, hé - álljon meg, fáradt vagyok; - játékszerem, az Eszme, kiesett kezemből. Kinyitom hátul az ajtót: - hűs levegő csap meg. Bemászom a felső rekeszbe. Két hullát szétütök, helyet csinálok magamnak, nagyot, hosszút ásítok, behunyom a szemem, és akkorát nyújtózkodom, hogy a csontjaim beleropognak. Mehet.

PÉLDÁUL ILYEN AZ ÉLET

I

Reggel apróhirdetés jelent meg a lapokban, ilyen tartalommal: „Ügyes könyvelő kerestetik, azonnali belépésre. Kereskedelmi iskolai bizonyítvány előnyben részesül. Cím a kiadóhivatalban. 22453."

Nyolc óra tíz perckor a Külső Stáció utca hat alól egy szőke fiatalember megindult: ennek a fiatalembernek oldalra volt fésülve a haja. A Tisza Kálmán téren jött keresztül, egyet gondolt, és a Kenyérmező utcába fordult és lejött a Rákóczi útra.

Nyolc órakor a Síp utca tizenkilenc alól egy szőke fiatalember jött ki, akinek a haja fölfelé volt fésülve: innen magyarázható, hogy előbb indult, mert a fésülködéssel kevés baja volt. Az Erzsébet körúton így szólt a fölfelé fésült fiatalember: „Lemegyek - így szólt - a Rákóczi útra, ott villamosra ülök, és bent vagyok a Belvárosban."

Így ábrándozott az életről ez a fiatalember, és lejött a Rákóczi útra. A Munkácsy-kávéház előtt mindketten megálltak („Megállóhely"), és várták a villamost. A fölfelé fésült fiatalember megállt az oszlop mellett, mert őt így tanították az iskolában. Az oldalra fésült fiatalember ránézett, és így szólt magában: „Némely ember úgy áll, mint egy rendőr, akkor is, mikor

semmi szükség rá - továbbá némely ember mindig fontoskodik, még egy villamosmegálló előtt is" - és az oldalra fésült kezdett járkálni a járdán.

A villamos jött, a villamoson egy „Megtelt" tábla jelezte, hogy legföljebb még tizenöten szállhatnak csak fel. A fölfelé fésült fiatalember szorgalmasan előrement. Az oldalra fésült is rátette egyik lábát a lépcsőre, de a fölfelé fésült fiatalember gyöngén meglökte, és rálépett a lábára: egyúttal gyorsan felszállt. Az oldalra fésült visszahúzta a lábát, „Pardon!" - így szólt - és legyintett, mert közben a villamos nagyon megindult. Az oldalra fésült habozott egy percig, de aztán nem szaladt, hanem megvárta a következő villamost.

Fél kilenckor az oldalra fésült fiatalember megérkezett az Erdélyi Faipari Részvénytársaság igazgatósági irodájába, és kereste az igazgató urat. Az igazgató úr háttal ült a tapétás ajtónak, és mialatt az oldalra fésült fiatalember bemutatkozott, és előadta a hirdetési dolgot, nem szűnt meg írni. Nagyon sajnálom, mondotta az igazgató úr háta, az állást öt perccel ezelőtt töltötték be. Az állás, mondta az igazgató úr háta, semmi különösebb kvalifikációt nem igényel, s így az első jelentkezővel betöltötte. Nagyon sajnálom, mondta udvariasan az oldalra fésült fiatalember, mire az igazgató úr háta szintén udvariasan és sajnálkozva mosolygott, mire az oldalra fésült fiatalember némi habozás után megjegyezte, hogy akkor hát ő ajánlja magát, ami pedig ezek után, mondhatnám, tárgytalan volt. Ezek után az oldalra fésült fiatalember háttal kifelé lement a lépcsőn, gyalog járkált a Duna-parton, lehorgasztotta a fejét és igen intenzíven és erősen megkísérlette meggyőzni magát, hogy ha nagyon odafigyel, a végén mégiscsak sikerül egy elvesztett bugyellárist találni a kövezeten.

II

Az oldalra fésült fiatalember további történetét az Élet, ez a fölöttébb tehetségtelen drámaíró, kire fentebb hivatkoztunk, olyan hallatlan bárgyún és tehetségtelenül oldotta meg, ami még nála is szokatlan: jóllehet, bosszankodva megszokhattuk már, hogy banális és lehetetlen témákat dolgoz fel, Zola és más, elavult naturalista írók hatása alatt, majmolva, de meg nem értve e kiváló szellemek morális tendenciáit. Az író, aki differenciált és finom témákon nevelkedett, pirulva recitálja ezt a silány fércművet, mely szerint az oldalra fésült fiatalembernek például gyomorrákot kapott az édesanyja (gyomorrákot! micsoda gondolat! ilyet a hetvenes években írtak) és neki, nem lévén állása, el kellett menni a címirodába (címiroda! Ez meg egyenesen önképzőköri), onnan pedig, elseje lévén, elment munkásnak egy gépgyárba. Egyszer egy nagy gép előtt állt, így szól a történet, és ábrándozva nézte a nagy gépet, hogy milyen szépen működik. A nagy gép kárörvendve és vigyorogva sandított a fiatalemberre, és hangosan, tüntetően zakatolt, mint olyan valaki, aki tudja a kötelességét, melyet a gyárvezetőséggel szemben vállalt, nem ábrándozik, nem tűnődik, hanem végzi a dolgát. Az oldalra fésült fiatalember meghatottságot érzett, közel hajolt, és meg akarta cirógatni a nagy, zakatoló gépet. De a gép önérzettel, hencegve és mérgesen vakkantott egyet, és rálépett a lábára.

Az oldalra fésült fiatalember négy hónapig feküdt a kórházban, négy lábujját levágták és így tovább. A továbbiakat szinte restellem elmondani, de szükségem van rá, hogy a befejezést, melynek beállítása szempontjából a tanulságos történetre szükségem volt, előkészítsem. Az oldalra fésült fiatalember most vámszedő lett a Lánchídon (ez például egyenesen émelygős fordulat), aztán még cifrább dolgok is jöttek, egészen maguktól. Négy év múlva az oldalra fésült fiatalembert elhagyta a felesége, ő az ivásra adta magát. (Legalább itt szerettem volna valami eredetibb gondolatot, mert ez már szánalmasan ostoba: de így jár az ember, ha vén fejjel ráadja magát a naturalizmusra, és modell után dolgozik.) Nagyon öreg lett, nagyon elzüllött; egy éjjeli mulatóhelyen valami csúnya betegséget szedett föl, ami átterjedt az agyára,

és szellemileg munkaképtelenné tette: - végre egy emberbarát megszánta, és helyet szerzett neki egy budai menhelybe, ahol napi hat krajcárért aludhatott. Ez egy csütörtöki napon történt, reggel korán felkelt, hogy átmenjen a menhelybe. De a lábai nagyon reszketnek a delirium tremens következtében, elhatározta tehát, hogy villamosra ül: a hat krajcárt megérte. Letért hát a Rákóczi útra, a Munkácsy-kávéház előtt megállt, a tábla alatt várta a villamost.

III

A fölfelé fésült fiatalember eleinte a könyvelésnél dolgozott az Erdélyi Faipari Részvénytársaság irodájában. Egy napon sok dolga volt, és hat óra után is ott maradt, mikor mindenki elment már. Ez alkalommal az emeletről leszökött az igazgató tizennyolc éves lánya, akit hisztériás rohamok s egy Krausz nevű hivatalnokkal szemben tanúsított sajátos viselkedése következtében mintegy házi ellenőrzés alatt tartottak. A fölfelé fésült fiatalember éppen akkor oltotta el a villanyt, és az igazgató leánya, aki azt hitte, hogy Krausz van odabent (tényleg, rendszerint az szokott ilyenkor ott lenni, csak véletlenül volt most ott a fölfelé fésült fiatalember, amilyen véletlenül az oldalra fésült is ott lehetett volna, ha ő foglalja el az állást) - és hevesen átölelte a fölfelé fésült fiatalember nyakát.

Az igazgató meggondolta magát, neki olyan mindegy volt. Odaadta leányát a fölfelé fésült fiatalembernek, és két év múlva bevette az üzembe. Sok dolga nem volt a fiatal társnak: Pesten maradt, néha elment a tőzsdére. Három év múlva vett egy automobilt, de ez az automobil egy év múlva, csütörtökön reggel elromlott, épp, amikor a fölfelé fésült fiatalember betelefonált érte a garázsba. A fiatalembernek sürgős dolga volt, és a közelben sehol kocsi. Bosszankodva elhatározta, hogy villamoson megy, és átment a Rákóczi út másik oldalára. A Munkácsy-kávéház előtt megállt, és idegesen pillantott meg a tábla alatt egy idősebb embert, aki mereven, vigyázva állt a rúd mellett, és várta a villamost. A fölfelé fésült fiatalember sétálni kezdett a járda szélén.

IV

Két perc múlva jött a villamos. Egy „Megtelt” tábla jelezte, hogy legföljebb már csak huszonhárman szállhatnak fel. Az oldalra fésült öregember gyorsan felkapaszkodott. A fölfelé fésült fiatalember abban a percben tette rá a lábát a felhágóra: de mikor a szegény ember vergődését látta, visszalépett. Közben a villamos megindult: a fölfelé fésült fiatalember lemaradt, és várt a következő villamosra.

Az oldalra fésült észrevette ezt a jelenetet, és így szólt magában: „Milyen finom, szép gróf úr. Hiába, meg lehet érteni, hogy ezek az arisztokraták az élet szebbik felét kapják osztályrészül, őket illeti meg, mert a vérükben van.”

És könnybe lábadt a szeme.

MŰVÉSZBECSÜLET

I

Az író harmadik hete dolgozott a drámán. Három hete visszavonultan élt, nem érintkezett senkivel: a botrány, ami ezt a kényszer-egyedüllétet előidézte, nagyon alkalmasan érkezett, irodalmi szempontból. Egyéb szempontokból egészen úgy hatott az íróra, mint ahogy akármilyen közönséges emberre hatott volna. Mikor az emlékezetes estén a nagy étterem asztalánál megjelent az oroszlánvadász, és szó nélkül karon fogta a sárga hajú nőt, egyébiránt jogos és régi tulajdonát, miközben a megrendült írót kézfejjel megütötte: - akkor az író egy pillanatra azt az egyszerű és elemi mérgelődést érezte, amit gyerekek tapasztalnak, ha egy erősebb fiú elveszi a vajas kenyeret. Látva a nő remegését, hirtelen úgy jött, hogy mérgesen kiöltse nyelvét az oroszlánvadászra, és hangosan kihirdesse: igenis, a sárga hajú nő magától eljött hozzám, és az enyém volt, maga pedig egy oktalan és bornírt barom, akárhány embert lőtt már agyon párbajban, maga, maga szarvasmarha.

De mindezeket nem tette, szépen, egyedül elment sétálni, sétált a Duna-parton, és ellágyult. Bolond fejével egyszerre rájött, hogy milyen jó egyedül sétálni. A munkások zsákokat vittek, a Lánchíd halkan remegett az éjben - és a Lánchíd közepén, egy pillér fölött, váratlanul, remegő izgalomban és még félénk ujjongással találkozott lelkével a Téma. Először csak halvány körvonalait látta meg, túl, a János-hegy sötét rajzában, aztán döbbenve, elálló szívveréssel ismerte meg a gondolat kemény magvát, melyet e hangulat ködösen emelt ki a mélyből. Mire lefeküdt, az egész dráma fel volt építve, felvonásokkal együtt.

Másnap aztán megtette azt a szépen fogalmazott és hihetetlenül lovagias nyilatkozatot a segédek előtt, hogy így meg úgy, őnagyságát mindig tisztelte, igényt nem támasztott rá soha, és szívesen verekszik érte, de kijelenti egyúttal, hogy az oroszlánvadász felháborodását maga is jóhiszeműnek és tévesnek bár, de jogosnak tartja. Ezután következett az oroszlánvadász heves bocsánatkérése, és az író körül csend lett. Lehet, hogy mások is sejtették, ő maga biztosan tudta, hogy egyszerűen gyáva volt, és félt a haláltól. Valószínű, hogy a nő is így tekintette az elintézést, kitűnő nemi ösztönével megszimatolta, nem tért vissza titokban sem, az író jól tudta, hogy megveti, mert nem akart meghalni érte. És csodálatos, erre a megismerésre, bár a nőnek igaza volt, az írót valami nagy nyugalom fogta el. Kissé csodálkozva, de könnyedén megállapította magáról, hogy tehát ő gyáva, és így nem érdemel nőt.

Ezekben a napokban saját magáról bizonyos objektív közönnyel gondolkodott: lírai élete nem érdekelte. Egész lelkét és minden képzeletét a Téma rabolta magának, önkívületben élt. Lázas kezei sebesen és nyugtalanul babráltak a mese nehéz anyagában - utcán, éjfélben, az ágyban, hirtelen jött rá, felugrott, szobájába futott, egy szót, egy mondatot írt le, egy színt rakott fel idegesen, így alakult a Dráma - keze-lába lassan, simán, kemény és nyugodt formákban bújt elő a kusza és zavaros anyagból. Egyik szál szülte, húzta a másikat - egyetlen szál összefogott mindent, és kacskaringós vonalaiban selyemgubót gömbölyített lassanként az író feje köré. A gubó egyre sűrűbb és nehezebb lett, de ő fogta a szálat, nem engedte ki kezéből, mert újra kell kezdeni, ha egyetlen ponton elszakad.

Egy nap lelkendezve futott fel szobájába. Egy képet látott meg útközben, emlékei közt kutatva újabb színekért - egy jellemző és éles vonást, mely alkalmas volt, hogy a Dráma gondolatát plasztikusan, keményen hozza a háttérből.

Három óra alatt, gyors, lelkendező szavakban írta meg ezt a jelenetet: az író, önmaga áll a hídon, szemben a lemenő nappal. Egy embert húznak ki a vízből. Megjelenik az asszony.

Most ama kegyetlen és borzongató párbeszéd következik - kiderül, honnan jött az asszony és hogyan. És mindennek dacára, az elszéledő tömeg után együtt mennek el, sírva és remegve egymástól, a művész lakására: - és kiderül, hogyan lett akkor is, először, az övé.

Letette a tollat, felugrott, levegő után kapott. Izgatottan szaladgált percekig. Most, most érezte: a Dráma túl van legmagasabb pontján, ahová eddig emberfölötti erővel feszítette, most nyugodt, csendes decrescendo következik, hogy aztán egy ködös akkordba merüljön és haljon el a gondolat.

Nagyot sóhajtott, boldog volt. Még egyszer elolvasta a kéziratot. Ekkor éles, metsző szúrás érte agyát - mint valami rémes, nyikorgó és hasogató hang, egy zenemű harmóniáján keresztül - valaki beverte az ablakot a hangversenyteremben.

Még egyszer belenézett a kéziratba. Igen, ez így van, nem tévedett. Ha ezt a jelenetet eljátsszák a színpadon, ebből az oroszlánvadász megtudja, hogy a sárga hajú nő az ő kedvese volt. Nem lehet másképp, határozott dolgok vannak itt, határozott utalások, amiket csak ők hárman ismernek, s amiket ő csak akkor ismerhet, ha...

Az író lehajtotta fejét a papírra, és fáradtság fogta el. Még sokáig ült ott az asztalnál, és nagy sivárság és üresség ült vele szemben, a szoba túlsó felében. Lefeküdt, és fáradtan határozta el, hogy majd másnap, másnap átdolgozza a jelenetet.

És másnap átdolgozta. Szavakat húzott ki, és mondatokat változtatott. De nem bírta elolvasni az egészet - felében lecsapta a papírt, értelmetlen és ostoba volt az egész.

Két hónapig nem foglalkozott a Drámával. Eljárt megint a kávéházakba, kisétált: éjszaka barátaival mulatott. Elment a tengerpartra, nőkkel barátkozott meg. Inni kezdett, és egyszer megdöbbenve vette észre, hogy lelkileg úgy viselkedik, mint a csalódott szerelmes, akinek bánata van.

Egy este aztán megnyugodott és kibékült. Ez a tengerparton történt - egyedül maradt a tiszta vizekkel. Az író ekkor a halálra gondolt, végtelenül boldogan és világosan. Most halljuk még egyszer, egészen - mondta képzeletének, határozottan. És a tengerpart csöndjében végiggondolta darabját. Azon az éjszakán még vonatra ült és hazatért.

II

A premier tumultusában nagyon nyugodt volt már és előkelő. Az újságírókkal mosolygó fölénnyel beszélt.

- Igen - mondta az újságíróknak -, nekem is nagyon tetszik. Bizonyosan a legjobb darabom. Egész és kerek és becsületes. Igen, uraim.

Magában lázas, kusza, hóbortos jelzőket tudott volna mondani csak. Egész élete úgy feküdt előtte, mint egy távoli álom. De külsőleg tökéletesen csinálta. Legszebb frakkja ruganyosan feszült meg derekán: gomblyukában vörös azalea égett. Az utolsó felvonás végén jelent csak meg: addig otthon ült, és nyugodt, tiszta szavakban írta meg irodalmi végrendeletét. A mámoros, fülledt tapsviharban fehéren, ajka körül gúnyos és mégis szelíd mosollyal bukott fel, egy pillantással végignézett a páholysoron, és nyugodtan bólintott magában, mikor szeme az oroszlánvadász elborult, megvadult tekintetét érte.

Meleg himnuszokat zengenek róla fiatal, ábrándos írók, hogy milyen férfiasan, nemes fölénnyel halt meg: - de a kaszinó ifjú tisztjei is kellett hogy egy elismerő biccentéssel tisztelegjenek az író férfias és abszolút fair magatartásának: „úgy viselkedett, mint egy katonatiszt”,

mondta valaki, kissé raccsolva. Készült a halálra, végrendelet volt a zsebében - és emellett minden mozdulatára ügyelt. Kétszer lemondott a lövés jogáról, mosolygott, és egyik segédjéhez fordulva „szegény szarvasmarhának” nevezte az oroszlánvadászt. Az oroszlánvadász felhördült a dühtől, és akkor célzott olyan jól. Mikor mellében érezte a golyót, az író legyintett, ő maga mondta meg az odafutó orvosnak, hogy halálosan találták. Úgy halt meg, mint a középkori lovag, aki Palesztinába megy, egy szál karddal kezében és szívében néhány frázissal.

A LIFT FELJEBB MEGY

I

A laboratórium előtt egy terasz volt: este a fiatal tanár fiatal feleségével kiült a teraszra, az asszony odaült, ölébe hajtotta a fejét. Végtelen, holdtalan, csillagos ég. Lent lankás mezők nehezedtek, a jegenyeallé hallgatagon és megdermedve nyúlt ki alattuk. A fiatalember ivott is valamicskét, minden érdekelte, lelkesítette és tele volt szerelemmel. Az öreg tudósról is beszélt, az egyetemi tanárról, akivel együtt töltötte a délutánt, és aki óvatos modorához képest nagyon hízelgő dolgokat mondott neki: - és végre rábízta néhány napra azt az ezredgramm rádiumot, amit nehéz tokjával együtt a mellényzsebében hordott most is.

A fiatal tanár büszkélkedett, kivette zsebéből a tokot, és kitartotta maga elé.

- Látod?

Hosszúkás tubus tengelye táján halvány, kékes fénypontocska világol. Ez a betokozott, vastagon körülzárt rádium emanációja: a piciny fémdarab rettenetes fényenergiája keresztülvilágítja az ujjnyi acéllemezt.

Az asszony nézte, hitetlenkedett, bámult. A tanár is felizgult, szédítő számokat vágott ki, rémítgette a feleségét.

- ...Harmincezer kalória... tudod-e, mennyi az?... Az emanáció másodpercenkint millió és millió részecskét lövell ki ebből a parányi elemből... És milyen nagyszerű dolgokat beszélt az öreg!... Tudod-e, a részecskéknek ez a taszítása, ha ugyanezt az erőt vonzásban fejezem ki, akkora, hogy ez a csöpp fém itt a zsebemben hatszázmillió kilométerre ránt el magával, szőröstől-bőröstől, feltéve, hogy ebben a távolságban egy megfelelő, tömeg rádium vonzza ezt a kiszakadt darabkát, az ürességen keresztül...

- Hatszázmillió... - állt el lélegzete az asszonynak. - Mennyi az?

A fiatalember a csillagos égen nézett körül, hogy valami példát találjon.

- Látod azt a vörös, picinyke pontot? Az a Saturnus, aminek a gyűrűit múltkor mutattam neked, teleszkópon... Éppen jó példát találtam, a spektrálanalízis kiderítette, hogy a Saturnus félfolyós anyagában nagyon sok a rádium... Mármost tegyük fel, hogy a rádium, ez a titokzatos, ismeretlen elem, amiből oly kevés van a földön..., ez az ördöngös anyag, ami felforgatta nehezen összetákolt kémiánkat, s miatta újjá kellett formálni minden elméletünket...

Hirtelen megállt, elgondolkodott. Aztán különös, vontatott hangon folytatta. Maga elé beszélt, a szeme kitágult - ez az új lehetőség most alakult agyában.

- ...Miért ne?... Egy más világ kiszakadt darabja nyilván... egy távoli másik világnak, ahol másféle minden nehézkedés... igen, egy darab meteorit ez, itt a zsebemben... talán a Saturnusból egy darab, ami ide tévedt, a földre... és most felforgat minden földi törvényt... mert ekkora vonzást és ekkora taszítást mi nem ismerünk. Ó, igen... egy darab kiszakadt Saturnus... és rettenetes volna, hogy egyszer a taszítás, amivel ama bolygó e porszemet kilökte magából, egy pillanatra vonzássá alakulna...

- Ugyan... - szólt közbe az asszony.

A tanár tűnődött, odavetve mondta csak:

- ...Miért ne?... hisz erre itt a Földön ezer a példa... A folyóssá vált gáz atom-taszítása már atom-vonzássá alakult... ehhez csak a hőmérséklet változása kell... egy ilyen hőmérséklet-változás a Saturnuson... egyetlen pillanatra... és minden rádium szédítő sebességgel repül vissza helyére, magával rántva mindent, ami rokon vele...

- Rokon...?

A tanár félig nyitott szájjal, feszülten meredt maga elé. Most már nagyon különös dolgokat érzett.

- ...Igen, rokon... Ki tudja?... Hiszen minden elmélet megingott az utolsó tíz év alatt... Anyag és erő... mindegy... Egyszer azt mondtam magamnak, egy sétatéren történt, emlékszem, megdöbbenve a gondolattól, mert hirtelen jött, mint a villámcsapás: „Az anyag limese az erő.” Az anyag legkisebb része nem anyag már, hanem erő... Erő, életerő, lélek, ha úgy akarod... És a rádium... mely már itt a földön erővé alakul... előttünk... az egyetlen, a döbbenetes... az ismeretlen... És a lélek... az agy emanációja... az erővé, lélekké alakult agyvelő... igen... a lélek az agyvelő emanációja... érted ezt?... a lélek, az egyetlen, mely úgy jön létre, mint a rádium energiája... és a rádium... az egyetlen anyag, mely úgy emanálja az erőt, mint ahogy az agy emanálja absztrakt lényünket, a lelket... a rádium, igen... és a lélek, a radioaktív értelem... ha egyszer minden, ami taszítás volt, vonzás lesz megint... és minden rádium visszarepül... és minden értelem felszabadul... és minden lélek elmenekül... elszáll... a rádiummal...

Az összefüggéstelen, rapszodikus szavak úgy töredeztek elő, mint mikor egy égő házból, a nyitva hagyott ablakokon keresztül egy-egy lángnyelv kicsap. Az asszony nyugtalanul nézett emberére.

- Bibi - mondta, és rátette kezét a férfi karjára.

A fiatalember megrázta magát, és egy pillanatig kifejezéstelenül meredt az arcába. Egyszerre hangosan elnevette magát.

- Látod, milyen ostobaság. Hja, a rendszer, a rendszer, mondta az öreg ma délután. A jó öreg Kant megírta minden lehető metafizika jövőjét... Ez persze nem volt közte. Igaza van neki. Micsoda gyerekes, hebehurgya dolog.

Egypárszor végigsimított homlokán, aztán csupa meleg mosolygás és szerelem volt, mikor magához szorította a meleg asszonytestet. Suttogott, és lágy volt a hangja.

- Vonzás... taszítás... Micsoda bolond beszéd... Van-e vonzás, ami innen kiszakít, ha te nem akarod? Van-e vonzás ennél nagyobb?

És magához szorította a mellét. Az asszony hozzábújt, mint egy macska.

- Emlékszel... - súgta - mikor jegyben jártunk... Füzesen... te azt mondtad, hogy a Saturnus gyűrűje jó lesz az ujjamra...?

A férfi nevetett, mint akit csiklandoznak.

- Hahó! A jó kis Saturnus! Az ám!

Fölnevetett az égre, intett a csillagoknak. E percben úgy látta őket, mint hatéves korában, mikor a nagymamája mesélt, karácsonyestén, kint, az üvegház elején - és azt mondta, hogy a csillagok kis gyertyák, amiket Jézuska gyújtogat az égi karácsonyfa lombjaira. És elaludt a felesége karjaiban.

II

Tizenegy órakor délelőtt sütött a nap, villamosok csilingeltek, rikkancsok kiabáltak, az irodákban percegett a toll, a csarnokokban tarka főzelékek és véres mészárosok. A fiatal tanár gondolt egyet, a rövidebb utat választotta, átvágott egy közön, és ott is volt az egyetemen. Sietett, tizenkettőre kellett találkoznia az öreg tudóssal, hogy visszaadja neki az elemet: délután kísérleteznek vele, úgy volt. Reggel kicsit kábultan kelt fel, és a házak körvonalai furcsán hullámzottak. Még később, akkor is, emlékezett rá, hogy magában valamit mormogott „anémia" vagy ilyesmit, mert szédült, és szívdobogást kapott. Ezt akkor mondta magában, mikor a liftbe lépett - még látta a szolga elcsapódó arcát, amint az üvegajtó bevágódott. A szolga volt az utolsó ember, akit látott. A rémület a második emeletnél fogta el. Fuldoklásszerű érzés volt. A második emelet rácsa elferdült, és a lift lebegni kezdett, mint egy ballon captif, aminek elvágjuk a kötelét. Mi az, mondta ijedten, csak nem történt valami? De a lift felfelé szállt: tehát nem szakadt le. Még ezt is mondta magában: mindjárt a negyedik emeletnél leszünk és megállunk.

Mi az, mondta utoljára, és még nevetni is próbált, mint mikor egy rémképet riasztunk el; ránevetünk, hogy megijesszük, s a rémkép higgye azt, hogy nem félünk tőle, s tűnjön el - mi az, feljebb megyünk?

Aztán figyelni kezdett és számolt. Lefelé nézni nem mert egyelőre: halvány mosolyban torzult el szája, tehetetlen dac fogta el. Jó. Hát akkor lássuk, mi lesz. Végre mégis megborzadt: most elhatározta, hogy nem gondolkodik addig, míg meg nem állanak.

Sokáig, hihetetlen sokáig tartott ez, és nem bírta tovább. Úgy tűnt, hogy hosszú, hosszú, hosszú órákig nem mert gondolkodni: az értelem elzsibbadt, és most kínosan nyújtózott egyet - valami tompa, monoton zakatolást hallott, úgy emlékezett, hosszan és sokáig, olyant, mint a vasút zakatolása. Kínosan szedte össze tudatát - emlékezett rá, mi történt, és most lefelé fordult.

A sötétségben, ami most körülvette, hidegen, nyirkos borongással próbált tájékozódni. A csillagos eget látta, és még a tájat is meg tudta határozni: az ott az Alcione képlete - erre a Kis-Göncöl, amit gyerekkorában úgy szeretett. De alatta - vagy fölötte volt? nem tudta - egy óriási, kietlen korong derengett halaványan. A korongon árnyékok húzódtak keresztül. Egyszerre meglátta Amerikát. Igen, világosan meglátta: az ismert, karcsú vonal, kissé ferdébb, mint ahogy a térképről ismerte. És ekkor ordítani, ujjongani akart, és mérhetetlen vágy fogta el, hogy valakivel közölje ezt a félelmes gyönyört. Hát mégis, hát mégis, szörnyűködött ijedt, hihetetlen örömében - hát mégis, hát így van, hát megláthatjuk, én és akárki - vagy csak én? Madách jutott eszébe, és tizenhat éves lelkének elfeledett absztrakciói elevenedtek meg ragyogó intenzitásban. Ó! igen! tudta ő ezt, érezte egész nyomorult életén keresztül, hogy a halál szorongó, ostoba képe a buta test szuggesztiója volt csak - és kacagni tudott volna azon az ostobaságon, hogy egy-egy pillanatra ő is hitt a halálban.

De ez nem tartott soká: egyszerre éles fájdalom következett, az őrülethez hasonló és valami zagyva, kusza gomolyag, kivárhatatlan tompaság; - ebbe beleveszett.

És hogy most mi múlt el: évszázadok vagy évezredek, azt csak sejtette. Sejtette, mint ahogy ébredéskor, bár öntudatlanul hevertünk sokáig, halványan érezzük: mennyi idő múlhatott el, míg mellünkön nehezült az álom.

Először akkor jutott eszébe, hogy az elmúlt időt elképzelje, mikor egyszer a láthatár felé fordult, és a vöröses ködtenger fölött megint megjelent az a parányi fényes csillag, szemben az ég hármas ívével, amelyről akkor tudta már, hogy: a Nap. Eltűnődött, és körülbelül négyszáz esztendőre becsülte azt az időt, míg ideért - visszafordult az időben is, és azt a pontot, mikor ő ott állt a lift alján, s a szolga becsapta az ajtót, meglátta végre - meglátta, olyan távolságban, mint amekkora távolságban a Történelmet érezte azelőtt - mintha Nyolcadik Henrikre gondolt volna vagy Stuart Máriára - ezt érezte egyszer Londonban, a Tower előtt és Madridban, az Oroszlánudvar közepén: - ezt az ódon levegőt - így csapódott be az ajtó mögötte, mikor a Bastille pincéjéből fölvezette a régiség-őr.

Körülötte az örök, egyhangú, nyúlós köd. A ködben szétfolyó alakok nyújtóztak, kitágultak, összehúzódtak megint: egyszer elhatározta, hogy közelebbről nézi meg őket, de belefáradt ebbe a gondolatba, tudta, hogy nem érdemes. Ugyanígy vetette el magától, reménytelenül, azt a gondolatot is, hogy egyszer nagyobb utat tesz ebben a sűrű, félfényű ködben, hogy talán eljut valahová, valami szilárdabb partot talál. Eszébe jutott, micsoda óriási gömb az, ahová sorsa vetette - hogy évekig gázolhatná az iszapot és felhőket, melyeknek fenekén ragadós enyű sötétlett - s százmilliomodrészét se járhatná be kerületének. Az az erő, mely iderántotta, megszűnt: se repülni, se távolodni nem tud többé, s nem is fog soha már.

S hogy ezt belátta s megértette: nem mozdult többé, vagy csak alig. Látta ezerszer meg ezerszer felkelni és leszállani a Nap piciny csillagját: felkelni és leszállani újra. Henyén és tűnődve ült egy gőzoszlop tetején - nézte az öblös, fekete égboltot és a csillagokat s a hármas gyűrű tűzvörös íveit feje fölött. Alatta gomolyogtak az ellenséges anyagok - ez az örök, unalmas kotyvalék, ez a langyos, lomha libabőrző tömeg, mely oly távolra bukott a Nap forró hullámától, hogy kihűlve összeállni se tudott - így kering most az űrben a nagy buborék, lazán és tehetetlenül: nagy massza iszap, melyből nincs kilábolás.

Eleinte érdekelte, vannak-e élő lelkek itt vagy élő tenyészet. De letett erről is: a szétfolyó, párás ködben mozogtak néha alakok, de nem tartotta meg alakját egy se és soha - és elcsüggedt és elfásult. És századok múlva rájött, hogy a Földről nem került ide senki - egyedül van, egyedül, és nincs kinek elmondja, hogy egyedül van. A Fénnyel és Hővel beszélt néha, de azok nem értették, mikor arról beszélt, hogy a lélek néha egyedül lehet - és ő nem tudta ezt megmagyarázni, mert maga is homályosan emlékezett csak rá, a testi értelem régi, régi, megfoghatatlan gyermekkorára: - egy-egy pillanatra villant föl előtte, mint egy emlék, kétéves korunkból. A Földről is beszélt, és azok tudták is, hol a Föld, de mikor azt mondta, hogy ő odavaló, csodálkozva kérdezték, hogy lehet a Lélek valahová való? És ő maga is eltűnődött és meghökkent. És elhagyta őket.

Igen! A Föld. Mert néha fájdalmas, feszült erőlködéssel próbált emlékezni rá. Kiült a gőzoszlop tetejére, és tekintetét mereven befúrta a Múltba. A Nap piciny csillagja mellett, néha úgy rémlett, egészen apró, porszemnyi szikra villant meg, és ő tétován, naivan elmosolyodott - igen, kapta el fuldokolva az emlékét -, igen, ez volt az.

És egyik régi, régi kép a másik után villant fel. Ezermillió mérföld... igen, ó, messze, messze, messze volt végtelenül. Talán nem is igaz, tűnődött néha... talán csak rémkép... De hogyan kísérthet fejében mégis az emlék, mint az álom? És nem tudta már: álom volt-e csak, itt, a

ködben és éjben - vagy valóság, az ő teste. A testére sokszor gondolt, határozottan emlékezett rá, hogy volt, csak azt nem tudta már, milyen volt. Néha hosszúkásnak látta és zöldesnek, és mindenféle ágak és bogak nyúltak ki belőle - de aztán eszébe jutott, hogy az mégse ő volt, hanem valami, amit Fáknak és Természetnek nevezett. Egyszer, egy pillanatra, mikor nagyon erőlködött, eszébe jutott egy arc: középen két nedves folt, erről már nem tudta, mi lehetett.

Ebbe görcsösen belekapaszkodott, és gyakorolta magát, hogy eszébe jusson. És egyszer-kétszer sikerült elég világosan emlékezni rá, a messze múltból és távol térből. Hosszúkás, kerek arc volt - két ibolyakék csillag imbolygott rajta és egy halványabb, vöröses - egy kicsi, fehér, hosszúkás tárgyat látott a közelében -, és megint iszonyúan erőlködött, mert homályosan úgy rémlett neki, hogy régen, régen, ezer esztendeje talán, úgy volt, hogy erre a fehér kis rudacskára neki rá kell tűzni a tűzvörös ívet, ami a feje fölött lángolt, a Saturnus gyűrűjét.

De hogy miért és mikor és hogyan történt ez, soha nem jutott eszébe többé!

És lassankint elmosódott ez is, kínosan s végtelenül szomorúan: elmosódott a gondolat, hogy teste volt, s odatartozott valaha, a Földre... és egyre több és több köd vonult fölébe - és nem maradt semmi az egészből -, egy végtelen, egyenletes bánat csak, nehéz bánat, olyan, mint a Hő vagy a Vonzás, mely egyhangúan s ridegen hajtja a golyókat a téren át, hajtja és kerengeti egyre, s össze nem ér, s nem csap össze soha egyetlenegy se - távolban, érzéketlenül kerengenék, s nézik egymást, egyetlen szemükkel.

III

A fiatal tanárt délután kettőkor találták meg a liftben. Az első kórboncolás szívszélhűdést állapított meg - később, ruhái közt találták meg a rádiumot, és felmerült a hipotézis: hogy a rádium emanációja megbéníthatja a szervezet bizonyos működéseit. Kísérletek is történtek ez irányban: mindenesetre eltiltották az egyetemen, hogy a zsebében vagy a testén hordjon akárki a veszedelmes elemből.

Két hajó

A CIRKUSZ

Nyilván úgy volt, hogy szívszakadva vágytam a cirkuszba, de talán éppen úgy vágytam a hegedűre is - aztán előbb kaptam meg a hegedűt, ellenben a cirkuszba nem vittek el, csak így lehetett, hogy szaggatott időközökben megújra álmodtam a cirkuszról -, egyszer messziről láttam dombok mögött, és mintha valaki vezetett volna, a kezemnél fogva. Máskor idegen, nagy város közepén egyszerre ott álltam, de ugyanaz a cirkusz volt, ugyanaz a bejárat, kétfelé nyíló vesztibül. Már ekkor úgy volt, hogy jegyem is volna, be is mehetnék, és mégis összezavarodott az álom, és megint nem voltam bent.

Utoljára aztán végigálmodtam. Ott álltam a pénztár mögött, a bejáratnál, és egy izgatott, szakállas, sánta ember, az igazgató, állt mellettem, a bejárat tarka függönyét fél kézzel félrehúzta, és kiabálva hadart: „Erre tessék, erre tessék, tessék besétálni, mindjárt kezdődik, tessék, tessék." Az emberek pedig özönlöttek - rengeteg ember, tarka népség, cselédek, katonák, kalapos asszonyok és borotvált urak -, lökdösték egymást, nevettek, és hangosan beszélgettek. Tudtam, hogy rögtön meglát az igazgató, meg is látott, és bosszankodva mondta, mialatt megfogta a karom, „tessék, tessék, van jegy? Akkor tessék, ha nincs, akkor alómars!" Mire ijedten elszorult a szívem, makogni kezdtem, hogy nincs jegy, de én nem is a nézőtérre akarok, hanem a hegedűm... és kétségbeesetten mutattam a hegedűmet, amit, természetesen, hónom alatt szorongattam. Lehajolt a szájamhoz, és dühösen kivárta, míg végighebegtem, hogy nincsen jegyem, de komponáltam egy éneket, saját magam, a hegedűmön, és ha beenged, bent eljátszom a közönség előtt. Erre olyan hangosan kezdett nevetni, hogy a torkába láttam, mint valami mély alagútba, aztán ridegen szorul szóra ezt mondta: „Ifjú bajtárs, elmebeteg, a te szíved nagyon hemzseg." Én ezt roppant ötletes versnek találtam, és láttam, hogy az igazgatónak jólesett önkéntelen elismerésem, megveregette a vállam, és azt mondta, várjak, talán lehet valamit csinálni, majd megbeszéljük.

Később be is jött a sötét folyosóra, ahol dideregve álltam, és leereszkedő jóindulattal mondta, hogy a hegedülés így magában, egészbenvéve paralellepipedon. Én rögtön értettem, hogy ez azt jelenti, hogy nem nagyon bízik a sikeremben. Esküdözni kezdtem, mire elkomolyodott, és tudtomra adta, hogy hát jó, megpróbáljuk, de előbb szólni kell a katonai fennhatóságnak, ahol bélyeget kapok mint császári és királyi garmada. Addig, míg ez meglesz, megmutatja nekem az egész cirkuszt, hátul, a színészeket, állatokat, mindent, hogy fogalmam legyen, miről van szó, mi kell a közönségnek.

Nekem dobogott a szívem boldog izgalmamban, hogy mégis bent vagyok, de amellett féltem. Görcsösen szorongattam hónom alatt a hegedűt, és erőlködtem, hogy ne felejtsem el a melódiát. Rengeteg függöny közt vezetett el, amiken mindenféle élő festmény volt. Fönt, a magasban, piros ruhás emberek dolgoztak. Vártam, hogy színészeket vagy műlovarnőket is látunk majd, de nem, széles, sok lépcső következett. Alig tudtam követni, oly sebesen futott a lépcsőn. Aztán bársonytapétás szobákon mentünk keresztül: véletlenül kinyitottam egy ajtót, melyen rikító lárma, zajongás bukott be, és rengeteg emberfejet láttam nyüzsögni. Az igazgató rám kiabált, hogy csukjam be gyorsan, az a közönség, várja az előadást és annak nem szabad ide benézni.

Aztán kis vasajtót nyitott ki: óriási, félkör alakú csarnok terült el mélyen. Ennek a pompás, szökőkutas, és pálmaerdős csarnoknak a közepén egy szép arcú férfi összeszorított szájjal és vad szemmel fojtogatott egy nőt. A nő nehéz, hörgő torokhangokat hallatott csak - borzasztó látvány volt, hangosan ordítani kezdtem, és átkozódva követeltem, hogy szakítsák ki a kezéből. De az igazgató lefogta a kezem, ostoba, mondta, hisz ezek a színészeim, az egész

játék, különben pedig nem is igazi emberek, viaszból vannak, mint a panoptikumban. Mikor jobban odanéztem, láttam, hogy a nő arca igazán természetellenes és a szemei üvegből valók.

Szégyelltem magam, és másról kezdtem beszélni, de a szívem még rendetlenül zakatolt. Most egy rendetlen, nagy szobába vezetett az igazgató, ahol tarka ruhás és kifestett fiúk és leányok ültek, padokban, mint ahogy iskolában szokás. Ez a bohóciskola volt, mint ahogy megtudtam. Engem is beültettek a padba, és az igazgató egymás után hívta ki a katedrához a felelőket. Az egyik kézen járva jött ki, és a fejét néha hozzáütögette a padlóhoz. Ennek meg kellett ismételnie a mutatványt. Aztán egy magas férfit hívtak ki, aki kést szedett elő, és felvágta a mellét. Vér és tüdő ömlött ki a sebből, a férfi hangosan nyöszörgött, és a földre roskadt. Az igazgató helyeslően bólintott.

- Így jó lesz - mondta -, ez tetszeni fog.

Az öngyilkos helyrement, a padból tűt és cérnát szedett ki, és összevarrta a mellét, sziszegve és fintorogva. Akkor láttam, hogy számtalan ilyen varrott heg szántotta végig a mellét.

Mások is jöttek, akik megint mást tudtak. Voltak hasbeszélők, akik oly csudálatos hűséggel utánozták emberek és állatok hangját, hogy alig hittem a fülemnek. Az egyik gyerekhangon beszélt oly tökéletesen, hogy könny szökött a szemembe, mert a haldokló gyermek hangját adta - de mikor arcába néztem, álmélkodva láttam, hogy a szeme és szája mozdulatlan. A másik síró és átkozódó asszonyi hangot ábrázolt - aztán más nőimitátorok is jöttek, rekedt, kacagó búgás hangzott fel, és a sötétben vészes szemek lobogtak.

Az igazgató ekkor benézett egy könyvbe, és a nevemet mondta. Felálltam a padban, végignézett, aztán gyorsan kérdezett:

- Hát te mit tudsz?

A hegedűmre mutattam, és újra dadogtam valamit a melódiáról, amit komponáltam. Nevetés futott végig a termen - az igazgató mérgesen ütött az asztalára.

- Még mindig azzal a hegedűvel bosszantasz - mondta. - Micsoda ócskaság!

Azt akartam mondani, hogy a melódia, amit komponáltam igen különös, és hogy én szeretném eljátszani, ha megengedik. De ő egy fiút hívott ki, és elküldött vele, hogy mutassa meg nekem a hangszereket.

Egy másik szobába vittek. Itt óriási gépek és szerszámok álltak, mindegyik egy-egy hangszer. Voltak ott óriási trombiták, amiket fújtatók mozgattak - egy-egy nyomásra valóságos mennydörgés szakadt ki a torkukból. Aztán szoba nagyságú triangelek, gőzkalapáccsal. Egy óriásdob tetején idomított elefántok jártak körbe, és a lábukkal doboltak. Volt egy csodálatos orgona, ezt villamosgép hajtotta, ez egyszerre mozgatott harminc zongorát és ezer acélsípot - a legmagasabb síp olyan volt, mint egy gyárkémény. A karmester magas hídon állt; mikor szétvágta két karját, egyetlen akkord harsant fel, és szélörvény lett - azt hittem, azonnal kiröpít a szabadba. A zenészek előtt olyan klaviatúra volt, mint amilyenen szedőgépeket hajtanak - pápaszemmel dolgoztak, egyre a kottákat nézve.

Szédülve és zúgó fülekkel kerültem vissza egy másik osztályba, ahol már várt az igazgató. Elmondtam, hogy láttam a hangszereket, de egyiket se ismerem, és nem tudok ezeken játszani. Vállát vonogatta, és azt mondta, hogy nagyon sajnálja, ez esetben gébic. Ekkor két függönyös ajtó előtt álltunk, mely a színházba vezetett. A színészek ezerféle maszkban, sietve indultak be az egyiken, melynek hasadékán sokszínű villanyfény csapott ki egy-egy függönylebbenésre. Ide akartam bemenni, de az igazgató azt mondta, hogy ha nem tudok semmit, akkor talán jobb lesz előbb a hullakamrát megnézni.

A másik ajtón mentünk be - sötét folyosó vezetett lefelé a pincébe. Pislákoló gázfény sziszegett nagy távolságokban. Kétoldalt a ködös és sűrű homályban fülkék nyíltak - fehér köpenyeges, szennyes arcú szolgák jártak ki-be. Borzongás fogott el, és nem mertem benézni. A folyosó legvégén megállt az igazgató, és valakivel beszélgetett. Lopva néztem körül - a fal hosszában meglapulva hosszú bádogasztalok húzódtak -, a bádogasztalokra sorba meztelen hullák voltak kirakva: aggok, gyerekek - aztán régi, preparált testrészeket is láttam. Nehéz, fojtó formalinszag áradt a mélyből. Láttam, hogy még egy másik, egészen sötét folyosó nyílik, lefelé. Az igazgató rólam beszélt - mintha beajánlott volna az orvosnak, hogy ott maradhassak. Az orvos a sötét folyosó felé nézett.

Ekkor könyörögni kezdtem, hogy ne kelljen itt maradnom - elmondtam, hogy inkább kitanulok valamit, amivel felléphetek, ha másképp nem megy. A fejüket rázták, és az orvos megjegyezte, hogy csak akrobatizmussal mehetünk valamire, mert a közönség már türelmetlen.

Most aztán egy magas, padlásféle helyiségbe vittek - kis szelelőlyukakon keresztül mélyen alattam láttam a várost. A falak mentén sorban keskeny és magas létrák támaszkodtak. Kötelek, nyújtók és hálók hevertek szerteszét - a létrákon rózsaszín trikós artistafiúk dolgoztak. Egy létrát tettek elém, hogy másszak fel rajta. Mikor a tetején voltam, alulról kihajlították a létrát, az utca fölé - görcsösen megkapaszkodtam - és mikor lenéztem, láttam az egész várost, akkora emberek szaladgáltak az utcákon, mint a hangyák. Ekkor halkan sikítottam, és elvesztettem eszméletemet.

De megint újra ott voltam, és hosszan, heteken és hónapokon keresztül tanultam és gyakoroltam. Fel- és lemásztam a létrán - mikor ez már jól ment, és valahogy meg is tudtam állani a létra tetején, akkor egy széket nyújtottak fel - a széket óvatosan egyensúlyozva felállítottam, és felálltam a székre. Később két és három székkel csináltuk ugyanezt. És hosszú, hosszú idők jöttek.

Aztán, sokára, végre-végre ott álltam a színpadon - de már ekkor az arcom keskeny és ráncos volt, és be volt festve, mint azoké, akiket először láttam. Most már úgy volt, hogy sok-sok év óta vagyok itt, és a cirkusz minden zegét-zugát ismertem. Rózsaszínű trikó volt rajtam, és fáradtan ődöngtem a félhomályos oldalfüggönyök között, ahol izzadó szolgák futkostak, hordták a szőnyegeket. Nehéz, állandó zúgás zizegett, és én fáradt voltam tudni, hogy mi az. Egyszerre éles, beteg világosság támadt - szemeim előtt szétcsapódtak a bársonyfüggönyök. Zsúfolt emberfejek szorongtak a függönyön túl - rövid taps zendült fel, aztán várakozó, suttogó csönd.

Ott álltam, egyedül, a tágas és fehér fényben úszó színpad szőnyegén. Most nesztelen léptekkel középre futottam - a reflektor kúpja követett mindenütt. Kígyómozdulattal hajlongtam kétoldalt a páholyok felé. Aztán megkaptam a létrát, és sebesen, nesztelenül - oly könnyen, hogy nem éreztem a testemet - felkúsztam a négyemeletes magasságba. Ott egyetlen vékony pálcán óvatosan felemelkedtem, s egyensúlyozva inogtam néhány pillanatig. Ekkor vasláb asztalkát nyújtottak felém egy pózna végére állítva. Elkaptam az asztalt, és két lábbal könnyedén megtámasztottam a létra felső fokán. Aztán rákúsztam az asztalra, és felállottam rá, folyton egyensúlyozva közben. Most három szék következett egymás tetején - elégedett zúgást hallottam, és felkúsztam az építményre. Az utolsó szék lábbal égnek állott, az egyik lábára, mely inogva csendben körbeforgott, visszafojtott lélegzettel helyeztem el egy óriási kocka alsó sarkát. Az egész épület oly könnyen remegett alattam, hogy éreztem, a pulzusom lüktetése lüktetve végigfutott a létra legalsó fokáig. Végre a pózna következett: percekig tartott, míg egyenesen rá tudtam illeszteni a kocka felső sarkára. Aztán lassan kúsztam fel a póznán - a tetején voltam, megálltam és pihentem. A veríték forrón, lassan folyt le arcomon. Minden izmom megfeszült, mint az íj, és remegett. Vártam, míg az épület ingása eléri a holtpontot -

ekkor halálos csöndben kiegyenesedtem, kibontottam trikómat, és kihúztam a hegedűt... Remegő kézzel illesztettem rá a vonót... most egyik lábammal tapogatódzva, lassan elengedtem a póznát - előredőltem... egyensúlyoztam néhány percig... s felhasználva a rémület csöndjét, mely odalent kitátotta a szájakat, s marokra fogta a szíveket... lassan és remegve játszani kezdtem a melódiát, amit régen, régen, régen hallottam egyszer zengeni és zokogni a szívemben.

KÉT HAJÓ

Kristóf kapitány és Szinéziusz, az alkimista, még az indulás napján is együtt ültek a kikötőben, az Atlanti-óceán spanyol partjain. Kristóf kapitány már akkor tekintélyes ember volt: a királynő kihallgatáson fogadta, és a kincstár pénzeket bízott rá. Józan és modern ember volt, barátja az új eszméknek és vállalkozó szellem, aki az új eszmék minden lehetséges megvalósítását tűzte ki célul. Szinéziuszt azért igen szerette, mint afféle különcöt: de elmosolyodott, és elnézően hóbortosnak nevezte, ha a barátai szóba hozták. Szinéziusznak is voltak azért tanítványai: kócos és halvány fiatalemberek, akik rajongó szemmel hallgatták, ha a kabalisztikáról és asztrológiáról beszélt. Abban az időben ezek a tudományok már halványulni kezdtek: az újítók, akik minden irányban világos és érthető elméleteket követeltek, nyíltan és harciasan kezdték csúfolni Ptolemaeus követőit. A tudomány egyszerre valami nagyon kézzelfogható és egyszerű dolog lett, amitől eredményeket és gyors eredményeket vártak. Jobb ma egy új és közeli ország, ahol olcsón, felelősség nélkül áshatjuk a föld aranyát, mint holnap ama bizonyos arany, amit szénből és homokból csinálnak majd az alkimisták, ha a csillagok állása összeesik. A túlzó divatosak rájöttek, milyen kényelmes és hízelgő tudat, hogy a Föld csak egy golyó - előre és hátra, mindenfelé bejárható, tehát birtokba vehető. A végtelenbe nyúló tányér, mely valahol a Kristályég rettentő tengerébe omlik, egyszerre összezsugorodott, és kicsike lett, kis elefántcsont teke, amit zsebre lehet vágni - és voltak, akik komolyan gondoltak rá, hogy zsebre vágják.

A part közelében egy kis kocsma volt, ablakából kilátás nyílt a kikötőre, melyben ott horgonyzott Kristóf kapitány pompás vitorlása. Az ablak mellett ültek most Kristóf kapitány és Szinéziusz, és erről beszélgettek, mert alkonyodott már, és úgy volt, hogy másnap hajnalban indulnak mind a ketten. A kapitány gúnyolódott Szinéziusszal.

- Hát tartsa a fogadást, Szinéziusz. Mához négy hónapra Hátsó-Indiában kötünk ki.

Szinéziusz a végtelenbe bámult; ő hitte, hogy végtelen. Titokzatosan emelte fel kezét, s a láthatárra mutatott.

- De nem nyugat felé...

- De nyugat felé, éppen hogy nyugat felé. Nyugat felé megyünk, egyre nyugat felé - és egyszerre csak nyugaton látjuk majd felkelni a napot. Tovább megyünk, és egyszerre itthon termünk megint. Az ám, Szinéziusz. Az ajtón keresztül távozunk, s hátul, az ablakon ijesztjük meg a gazdát. Így lesznek utolsók az elsőkből - addig megyek előre, míg a háta mögé kerülök, Szinéziusz.

- Odébb a végtelen tenger lakik - mondta tompán Szinéziusz, és az alkonyatba bókolt.

- Az ám. Az indusok laknak odébb. Még odébb Európa van arra. Még odébb Spanyolország - és még odébb ez a kocsma, ahol ülünk -, és aztán újra az indusok és újra ez a kocsma. Így van ez, újra meg újra - mintha tükörszobába járna, aminek nem éri végét, mert nagyon is szűk, Szinéziusz.

- Ezer évig kell járni, és aztán következnek a szárnyas emberek - mondta Szinéziusz makacsul. - Nézzen erősen odafelé, a láthatárra, Kristóf. Látja, a Merkúr most bukik fel a Kristályég mélyéből. Arra az óriások laknak, akik a szférákat mozgatják. Nem hallja a zenét időtlen időkből, kietlen messziségből? Én szoktam hallani, ha csendes az este.

És Szinéziusz suttogva beszélni kezdett a szférák zenéjéről, a Kristályégről és a szárnyas emberekről. Csodálatos meséket tudott óriásokról, törpékről, kettős csillagokról, ahol minden zöld és lila, nedves tüzekről, amikben szalamanderek bujkálnak, amik körülnyaldossák a testet, és nem égetnek. A szemében lidércláng lobbant fel, míg beszélt. Csodálatos ásványokat sorolt fel, amik csak a Szaturnuszban találhatók. Állította, hogy a Szaturnuszon a levegőben járni lehet, és a nők teste sárgászöld gázból van. Kristóf kapitány az asztalt verte, úgy nevetett.

- Hát nem hisz Regiomontanusnak - mondta aztán dühösen. - A Föld csak egy golyó.

- Honnan tudna róla a lelkem, ha nem volna igazam? - kiáltott az alkimista, és égnek emelte két karját, hogy a bő köpenyeg ujjai válláig zuhogtak vissza. - A lélek szabadnak született.

- De a test itt lakik a Földön. Ez a mi birtokunk.

- A testből árad a lélek, Kristóf kapitány. A csillagokból muzsika árad: az anyagból erő - az anyag lelket kap, muzsikálni kezd, és erő lesz belőle, ha a lelkes állatok akarják. A test a földből származott - a lélek a testből, és a lélek mégis felér az égig. Nézzen a csillagokra, ott a láthatáron - a fényük szemébe esik, és ott találkozik, isteni egyesülésben, a lelkével. A földből származott a lélek - ez a praemissa. Abscissa minor: a lélek az égig ér - abscissa major: ergo a Föld is az égig ér. Ott találkozik az éggel, ahonnan a légnemű emberek muzsikáját hallom. Ha érteném ezt a muzsikát, az ő szavuk szerint keresném az anyagokat, és levegőbe változtatnám magamat, hogy szállhassak a levegővel. Egyszer majd sikerülni fog nekem. A szférák zenéjét egyszer majd megértem.

- Ilyen gonosz badarságokat beszéltek azok is, akik börtönbe csukták a nagy Regiomontanust. A Föld az égig ér és mozdulatlan - ezt vágták a szemébe, és börtönbe csukták. Maga is köztük volt, Szinéziusz.

Szinéziusz az alkonyat felé fordult, és nem felelt. Kristóf kapitány, vérmes emberek módjára, megint méregbe jött, és hangosan követelte a választ.

- No, mondja hát nyíltan - merje nyíltan kimondani, hogy helyesnek tartja, hogy igazat ad azoknak, akik becsukták a nagy Regiomontanust.

Szinéziusz lassan fordította fejét a kapitány felé.

- Ő mindnyájunkat börtönbe csukott - mondta sötéten.

- Ki? Regiomontanus? - hüledezett Kristóf.

- Ő. És érezte maga is, hogy nagy gonoszat tett velünk. Mikor kényszerítették, hogy valljon színt, nem merte szemébe vágni bíráinak az ő alantas, hitetlen hitét. A máglya ott lobogott a háttérben. Ám hadd lobogjon! A máglya füstje égig ér; az ő szava csak az emberek füléig. Érezte, hogy mit tett, s lehajtott fejjel vallotta be bűnét a lélek arisztokratáinak. S mikor szabadon engedték, nagylelkűen, megállt a börtön kapujában, a csőcselék között - s gonoszul,

árulóan odadobta a csőcseléknek a koncot: „és mégiscsak golyó!” - és mégis koldusok, börtönbe zárt rabok vagytok mindannyian.

- Hát ott hagyta volna, a máglyán, a tömlöc fenekén, a nagy Regiomontanust? - szörnyűködött Kristóf, a kapitány.

- Otthagytam volna. Egy ember pusztult volna el tömlöc fenekén - de kiengedték őt, és ő csukott tömlöcbe mindnyájatokat. Hittetek neki. Elhittétek neki, hogy kicsiny golyó az egész, amin hangyák mászkálnak, kilökve a légűr végtelenjébe. Elhittétek neki, hogy eddig és ne tovább. Elhittétek neki, hogy mindenütt egyforma, unalmas falak vannak körös-körül - s a falak közt, a csukott ajtón belül, kenyér és víz - rabok ebédje, semmi egyéb. Most körüljárnátok már a Földet, körüljárnátok már a falakat, hogy mindenki lássa: visszakerülünk megint rabágyunkra, s a falak között mindenütt egyforma, csíkos ruhájú rabtársaink állanak - egyformán nyomorultak. Elindulnátok már innen, hogy visszatérjetek ide, bár előrementek. Elindulnátok ebben a kék, ebben a kék végtelenben (Szinéziusz kitárta karjait a láthatár felé) - s azt mondjátok, hogy Hátsó-India van arra, kenyér a víz után - víz a kenyér után -, nyomorult indusok, a Föld porában izzadók. Elmentek majd a Föld sarkaira, és ott is bezárjátok a nehéz ajtókat az én képzeletem előtt. Ti visszatérők, ti befelé fordulók, ti boncolók, ti börtöntartók. Itt álltok az Óceán partján - s azt akarjátok, hogy ne Óceán legyen, amelynek boldog távolában az örökéletű bolygók várnak minket, örök életre - hanem hitvány tükör legyen csak, mely végtelent hazudik, pedig nem tud visszaverni mást, csak a mi szomorú, egyforma arcunkat, rajt’ lassan őszül, fonnyad az ifjúság, mely messze vágyott... A tükörben megyünk előre, s újra magunkat érjük... újra Európába kerülünk... nyugatra indulunk, keletre érünk... s keletről megint nyugatra...

- Hát akkor miért jön velem, Szinéziusz, ha így van? - mondta gúnyosan Kristóf kapitány.

- Mert nem hiszek nektek, Kolumbusz. Nyugatra nyugat van csak... az örökkévalóságig nyugat. Nyugatra nagy vizek vannak és a nyájas görög bölcsek testté vált lelke... Nyugatra lidércláng lobog és ismeretlen zene, amit megértünk majd egyszer, ezer év múlva, ha az üstökös visszatér, s mi ezer évig ifjak tudunk maradni, hogy ezer évig hajózhassunk, előre, egyre előre, azon a vízen, amelyen hatezer évig is futhatna vitorlánk, s mindig újat s újat látna megint... szárnyas embereket... lidérctestű nőket... Keletre forró földek vannak és buja arabok. Keleten vége van a világnak. Nyugatról nem lehet keletre menni.

- Hát tudja mit, Szinéziusz - mondta Kristóf kapitány, és a markát nyújtotta -, fogadjunk. Ha mától négy hónapra nem látja meg az árbockosárból, saját szemével, a keleti szárazföldet: magának adom - mit adjak magának? - magának adom azt a nagy vitorlás bárkát, amit magunkkal viszünk.

- Tartom a fogadást, Kristóf kapitány - mondta sötéten Szinéziusz. - Azzal a bárkával elhagyom a hajót, s megindulok magam nyugatra.

S a tenger felé fordult megint. Este volt már, és köd ereszkedett. A lebukó nap eltűnt ebben a ködben, és eltűnt az a vékony vonal is, mely az eget és vizet elválasztja egymástól.

*

A szél Palos szigete felől fújt.

Santa Maria nyugatra fordította a kormányt, a középvitorla kidagadt. Este hat órakor, október tizenegyedikén, Kristóf kapitány és Szinéziusz, az alkimista, a fedélzet előrészén álltak, a kiugró korlátja mellett, ahol egy óriási, hajlott vastartó tetejéről zöld üveges lámpás lógott ki a víz fölé. A vitorlák bonyolult kötélzete ködösen libegett: sírt az alattság, és a deszkák nyikorogtak.

Kristóf kapitány már hetek óta hamis tételeket jegyzett be a hajónaplóba, mert a legénység szívében lopva és rejtett remegéssel, de egyre feszültebb ajakkal rémült fel a Pánik sárga képe. Mi lesz? Három hónapja szelik az Óceán szürke szőnyegét, nyugatra, egyre nyugatra, s a tompa hajófar mögött titkosan és kérlelhetetlen simasággal fut össze a felzavart nedű. Pénzeket és állásokat ígért a kapitány, ha Ázsia keleti partjait elérik. Az ám, de ki járt arra előttük? Senki. A portugál partokról nyugatra a végtelenség lebeg ég és föld között - és ezek az új emberek beszélik csak, hogy a földgolyón nem lehet eltévedni, mert visszajut az ember oda, ahonnan elindult. Az új emberek beszélik, de a sötét szemű Szinéziusz s két halvány, ifjú tanítványa másféle kabalát tudnak. A kormányos hallotta őket beszélgetni, éjszaka, a fedélköz alatt. Mozsárban porokat törtek, és zöld láng csapott fel a mozsárból, amitől átlátszó lesz a bőr és a koponyát látni. Az árboc csúcsán ugyanakkor libegve villant fel Szent Elm tüze. A kormányos kihallgatta azt is, amit Szinéziusz és Kristóf kapitány beszélt: sokat nem értett belőle, de amit értett, elég volt hozzá, hogy elrontsa az álmát.

Mikor elindultak, Kristóf kapitány volt jókedvű és beszédes, és Szinéziusz hallgatott akkor sötéten. Most mintha kicserélték volna ezt a két embert. Szinéziusz rejtelmes mosollyal ül napok óta a kötélhágcsón, és ő maga szólítja meg a kapitányt.

- Hajnalban, négy óra múlva Kristóf kapitány lejár fogadásunk. Akkor megkapom ám Ninát, a kis vitorlás bárkát, át is veszem Kristóf kapitány.

- Hajnalban, Szinéziusz, árbockosarunkból szárazföldet lát - mondja Kristóf erős bizalommal. - Így szólt fogadásunk: ha nem: magáé a bárka.

- Hát nem látja még? - mondta Szinéziusz, és szája remegett és elfehéredett. - Hát nem látja még, hogy tévedett? Otthon egyszerű és világos volt a számítás, amit Regiomontanus és a többi bolond szabott ki nekünk... Nyugatra, egyre nyugatra... és Ázsia... De most, két hónapja futunk a semmibe... ohó! Kristóf! nézze csak - nem látja, hogy változik a tenger színe zöldről kékbe és kékből szürkébe megint? Nem látja odafent... amiről beszéltem... nem látja a száraz tüzet, amibe szalamanderek bujkálnak?

Az árboc tetején valóban kékes fény villódzott. Kolumbusz könnyedén remegett össze.

- Bolond maga, Szinéziusz - mondta aztán hangosan. - Megint a Kristályégről álmodozik, amiről Trismegistus írt.

Szinéziusz hosszan gondolkodott. Aztán halkan, mintha maga elé beszélne, elmondta, hogy gondolja ő azt.

- Maguk aranyat akarnak, Kristóf; maguk nem értenek engem. Én ismerem magát, Kristóf; magát lelkes és közügyekért lángoló embernek tudják az udvarnál, mert megígérte, hogy nyugaton át eljut Ázsiába. De én tudom, hogy mi kell magának; új országok kellenek és sok arany, alkirályi cím, dicsőség, siker, elismerés. Ezekért mondott le a szalamanderről, a légnemű nőkről és a szférák zenéjéről, amit én keresek, nem mintha hinne Regiomontanusnak, aki börtönbe akarja csukni a végtelen Fantáziát. Palos szigetén leveleket mutatott nekem, amikben János király pénzt és hajókat és tengernagyi címet ígért magának, ha Granada ostromát befejezték. Ez kell magának, Kristóf, és ennek az egész csőcseléknek, amit magával lódított. Arany, új ország, minél hamarabb, minél közelebb. Két hónapja futunk a vízen, és maguk máris nyugtalankodnak...

Közelebb hajolt a kapitányhoz:

- És mi lenne akkor - suttogta -, ha egy évig... két évig... három évig... és még tovább... futna a hajó nyugati széllel... és nem látna partot sehol...

- Október közepén elérjük Hátsó-Indiát, vagy valami új szigetet... Maga bolond, Szinéziusz.

A szél elkapta a szót. Messze, mint egy kietlen, kábító üresség, kongott az éjszaka előttük a nyugati égen. Oly szörnyű messze, messze voltak a csillagok.

- A fedélköz alatt dolgoztam - folytatta Szinéziusz -, tudja, az ifjúság elixírjét keresem, Kristóf...

Először történt, hogy Kristóf nem tudott mosolyogni ezen. A mai éjszakán, itt, ezen az ismeretlen tengeren, ahol ember még nem járt, másképpen hangzottak e szavak, mint a kis spanyol kocsmában. Erőlködve görbítette le száját, de érezte, hogy elsápad.

- A száraz tűz hiányzott eddig, Kristóf. De most megvan. Nézze, hogy libeg... Éccaka, a fedélköz alá beloptam néhány lángnyelvet... és éreztem, hogy hatja át a véremet, sűrűn és hidegen... Ez az a tűz, amiről egyikük se tud... De most már biztos vagyok a dolgomban, Kristóf kapitány. Egy óra múlva hajnal lesz, és én megkapom az én vitorlásomat... és itt akkor elhagyom a Santa Mariát. Pusson Marton Alonsi és Yamez, az én tanítványaim, velem jönnek. Együtt ültünk éjszaka, Kristóf, és láttuk a szalamandert.

Kolumbusz erőltetve nevetett:

- Hát mondja csak, Szinéziusz... mégis... hogy képzeli? Hova mennénk azzal a rozzant bárkával, feltéve, ha...

- Tegnap még rozzant volt a bárka - suttogta Szinéziusz.

- És ma?

- Bizonyos benne... egészen bizonyos benne, Kristóf kapitány, hogy most, e percben is víz van még alattunk?...

A kapitány megütközve nézett rá. Kinyitotta a száját, de egy hangot se tudott szólni. Az alkimista fojtott tűzzel suttogott a fülébe.

- Mind a hárman láttuk a szalamandert, tűzből és levegőből... Aztán egyszerre megváltozott az alakja... Sárgászöld fény lobogott, és mi meztelen nőt láttunk a hideg tűzben, amint libegve felszállott... Néztünk utána... A légnemű nőalak végigfutott a fedélzeten, lesiklott a hajó orrán, és a vízre lépett... Futott a vízen, nyugat felé. Halvány fénysugár futott utána. Néztük... néztük... rettentő távolságban volt már... már nem láttuk az alakját... akkora volt csak, mint egy csillag. De még láttuk, hogy távolodik. Egyszerre, mintha emelkedett volna... de a fénysugár mutatta, hogy még a vízen fut... Ott tehát a víz emelkedett már, a messzeségben... Aztán néztük még, azt hittük, hogy látjuk... de azon a helyen, ahol egyetlen tűzponttá zsugorodott össze, a Szaturnusz vörös rózsája villogott. Odanézzen!!...

Oly hevesen lökte meg a kapitányt, hogy az megriadt.

- Odanézzen!... A Szaturnusz!... Ott tűnt el... Ott tűnt el, egy félóra alatt, holott Trismegistus megírja, hogy kétezer évig kell futni a hajónak, míg azt a távolságot befutja.

- No és? - suttogta a kapitány. Határozottan rosszul érezte magát.

- Kétezer év!... De mi az, ha megvan az ifjúság elixírje, mi az a kétezer év nekem...? Hatszáz évig futunk a vízen... elixírből élünk, semmi másból, addig... hatszáz év múlva ritkulni kezd a víz, az Óceán végtelen vize... Bárkánk emelkedik... A száraz víz emeli... alattunk fényes, hideg ködök gomolyognak... a Föld... De a mi bárkánk húszezer méter magasságban lebeg már... vitorlája ráfekszik a levegőre, mint valami felhő... felhőnek hinné, ha alulról nézné valaki.

Az alkimista hangja úgy rengett most, mint a szél. Odafent borzongtak a keresztes vitorlák.

- És aztán... aztán a levegővé vált vízben úszunk tovább... Körülöttünk szárnyas emberek buknak alá... Aranyból csinálnak gyümölcsöket... és gyümölcsökből aranyat... Még négyszáz év és mi elértük a Kristályeget. Nyugatra nyugat van csak, Kristóf... nyugatra a végtelen tenger van csak, mely összeölelkezik az éggel... az éggel, ahonnan a szférák zenéje szól... egy rettenetes, rettenetes tévedés áldozata vagy, Kristóf... és most kiderült ez a tévedés... Azt hittétek, kezetekbe kerül a világ, ha tömlöcbe vetitek a Lélek szabad szárnyalását, s megmutatjátok, hogy a Földről nincs mód feljutni az Égre. Egy évre való kenyeret és vizet hoztatok magatokkal... pedig a Végtelenség és Örökkévalóság útján indultatok el... Ezért lakolnotok kell, mert nincs mód rá, hogy átlépjétek az istenek országának határát... Nézd, Kristóf, nézd... eltűnt a láthatár... nézd, a Szaturnusz nem az égen van már... hanem ott lebeg a víz alatt... Nem érzed?... nem gördül már a hajó... már nem úszunk a vízen... Valami könnyű, súlytalan légben lebegünk... Nézd... a vitorlák... olyanok, mint a felhők... Érzed, hogy rohanunk... Hallod? Hallod...? Hallod ezt a zenét...? Onnan... onnan... ahol a láthatár eltűnt... a szférák zenéje...

A kapitány szívverése megállt: füle zúgni kezdett, a vér akadozott ereiben. Rettenetes távolból valami hihetetlen, ismeretlen, jéghideg zene szólt.

És ekkor nyugaton világosodni kezdett az ég.

Kristóf észre se vette, hogy körmei görcsösen vájódtak az alkimista karjába. Belekapaszkodott, mint hajótörött a deszkaszálba, mert azt hitte, azonnal elájul.

Az alkimista diadalmasan állt fel... széttárta karjait, és kinyitotta a száját. De mielőtt szólhatott, éles, sikongó kiáltás hasított a levegőbe, mint a villám.

- Föld!

Egy percig úgy maradtak, mozdulatlanul. Kristóf kapitány tért magához először: eleresztette az alkimistát, és tüdejéből ordítás szakadt fel, mint mikor felébredünk a borzalom és rémület álmából.

- Föld! - ordította, ellökte az alkimistát, tombolt, nem bírt magával. A fedélközre futott, onnan a hajó orrára - nyugaton beteges, sárgás fény villódzott: sárgás fény és egy keskeny, hajszálnyi szürke sáv.

- Odanézzen!... - lihegte és rázta az alkimistát -, Szinéziusz, odanézzen. Nyugat-India!... Nyugatról indultunk és elértük keletet! Hát mégis - tudtam, én bolond -, el voltam kábulva az éjszakától... csakhogy nekem volt igazam!

Nevetett, ugrált, mint a gyerek.

- No, Szinéziusz - odanézzen hát -, látja a földet? Megnyertem a fogadást! Hajnali négy óra!

- Nem látom.

- Mit beszél? Nem látja?

- Nem látom, és nem is akarom látni - mondta Szinéziusz hidegen, és a hangjában volt valami az elszegényedett arisztokrata gőgjéből, akinek a szolgája főnyereményt csinált. - És ezzel megnyertem a fogadást: úgy szólt az, hogy enyim a vitorlás bárka, ha hajnalban nem látunk földet nyugaton. Oldozza le a bárkát, Kristóf kapitány, és hívassa az én tanítványaimat - aztán induljon el oda, ahol azt a szennyes szürke szalagot érzi, amit földnek hisz. Én pedig a bárkán megindulok velük nyugat felé.

*

Santa Maria eltűnt a láthatárról, Szinéziusz, az alkimista és két tanítványa, Yamez és Paracelsus pedig a vitorlás bárka kormánypadkájára ültek, és úgy bámulták a forgó vitorlát. Északnyugatnak fordult a bárka; a nyugati láthatáron halványfehér sáv bukdácsolt a növekvő dagályban: az Új Föld, amit néhány órája látott meg Kolumbusz a Santa Maria fedélzetéről.

Szinéziusz legyintett a kezével, és rajongó, sötét tekintetét mint valami bűvös, fekete sátrat borította az ifjak fölé.

- Megbántátok, hogy otthagytátok őt, és velem jöttetek? - kérdezte aztán szánalommal.

A tanítványok hallgattak.

- Ne féljetek - szólt nekik. - Az ő Új Földje nem volt méltó mihozzánk. Nem, nem tűrhettük, ugye, hogy nekik legyen igazuk: a börtöntartóknak. Föld és megint föld: ostobaság. Új Földnek nevezik majd: én pedig azt mondom nektek, hogy nem találnak ott semmi újat. Aranyat találnak a földben és vörös embereket, akik mégis hozzájuk hasonlatosak. Megismerik beszédjüket, és szorgalmas kis hajók indulnak meg Európa partjairól, hogy birtokba vegyék az új természetet. A német pozitivisták, asztronómusok és fizikusok pedig elégedetten dörzsölik majd a tenyerük: íme, a teória tudománnyá lett, kemény teke a Föld, s mi kicsiny kukacok rajta, akik születtünk, hogy együnk a sajtból, s aztán porrá legyen mindenünk, amit emberről tudunk: a test. Nem kell - nekik adom. Otthagytam őket. Nekik adom az Új Földet s az egész Földet, mely gömbölyű s körülzárt. Hiszek az én mestereimnek: Aristotelesnek, a derűs bölcsnek, ki a légnemű nőkről beszélt, hiszek János evangelistának, aki látta megnyílni az eget, s a Hétszarvú Bárányt is látta, hiszek Albertus Magnusnak s Hermes Trismegistusnak - és hiszek a Messzeségben, amelynek nem lehet határa, minthogy nincs határa a képzeletnek, mely az ő szülötte.

A tanítványok hallgattak.

- Hát elfelejtettétek? - mondta Szinéziusz alázatosan és szinte könyörögve - elfelejtettétek a stuttgarti éjszakákat? Elfelejtettétek a zöld kohót, aminek fenekén kékeszölden csillogott a Magisztérium? Nem hisztek nekem? Nem hiszitek el, hogy elérjük a Kristályeget?

Alkonyodott: Szent Elm tüze újra fellobogott a vitorlacsúcsokon.

- Itt az elixír - mondta Szinéziusz, és felmutatta a fiolát. - Ne irigyeljétek Kolumbuszt és társait: ők meghalni mennek az Új Föld porába. Sívó homok várja őket; nappal és éj szabályos váltakozása, míg el nem következik az utolsó nappal és utolsó éjszaka. A mi utunk pedig elvisz minket ezen az óceánon. Hat hónapig megyünk még, s naponta iszunk a bölcsek vizéből. S ekkor hangosabban halljuk majd *azt* a zenét, s ekkor felkel a nap, utoljára, és nem nyugszik le többet: s nincs többé alkonyat, ó Paracelsus! S ifjan és halhatatlan testtel, halhatatlan lélekkel folytatjuk utunkat a légtengeren át: hatszáz évig, ó Yamez, s hatszáz év múlva a Külső Burok nyílik meg előttünk: - ismét hatszáz év és megnyílik a Kristályég előttünk. Ott beszélünk a szárnyas emberekkel, mert addig megtanulunk beszélni az ő nyelvükön: a szférák nyelvén, mely hangjegyekkel fejezi ki a mély, mély, mély gondolatot. S akkor, ha úgy tetszik, Paracelsus és Yamez, visszafordulhatunk megint: kétszer hatszáz év - és elérjük ismét Palos szigetét, és Palos szigetéről beevezünk Lisszabon kikötőjébe. Most az úr ezernégyszázkilencvenkettedik évében vagyunk: - akkor kétezer-hatszáz és kilencvenet írnak az európai népek. Megváltozott világot találunk, azt elgondolhatjátok, Kolumbusz és követői megváltoztatják a világ képét. Tudósok jönnek majd, akik lemérik ama golyó felszínét, melyet ők határoknak vélnek - és minden kicsinyes, lelketlen számítás őket igazolja. Tudósok jönnek, akik megmérik a távolságokat, és birtokukba veszik a Földet. Mindenki nekik hisz majd, ezer éven át, a tiszta és népszerű Tudománynak, amely olyat állít csak, amit be tud bizonyítani - s olyat hisz el csak, amit szemével lát, és fülével hall -, mert ezer éven át Szem és Fül lesz a bálvány,

ó Paracelsus, s e bálványoknak éppen úgy hódolnak ők, mint egykor a perzsák és asszírok hittek a kövek erejében. Mi tudjuk csak, hogy minden bálvány hamisság, mert Isten, a Lényeg, megfoghatatlan. De ők hiszik majd a vaskos és kézzelfogható Tudományt, mely a csőcseléknek hízeleg. És tiszteletére palotákat építenek majd az Óvilágban s az Új Földön egyaránt: palotákat és masinákat. Mire visszatérünk, masinákat találunk majd, amik a levegőben csaponganak, és körülrepülik a Földet, és hirdetik a sarlatán tudósok kicsiny dicsőségét: kicsiny csodák, amilyeneket e kicsiny Krisztusok mívelhettek.

És ekkor, kétezer-hatszázkilencvenben, mikor a régi Tudományt javában dicsőíti minden s minden neki hisz csak: - s mikor a mi eljövetelünket néhány rejtelmes Géniusz reméli csak remegve: - mi hárman megjelenünk Európa fölött. Megjelenünk, és a nyomunkban ujjongás s álmélkodás fakad: hozzuk az új tant, mely romba süllyeszt, s a korhadt porba visszadönt minden régi tákolmányt - mert vénhedt és rút lesz akkor a nehézkes bábjátékos, aki golyókat eszelt ki s tekézett velük a végtelen űrben. Hozzuk a hírt: testvérek, felfedeztük az igazi Újvilágot, odaát, a kárpit mögött! Kolumbusz és emberei régen por és hamu lesz már akkor: a kicsinyke Új Föld, amit felfedeztek, vén és kiszikkadt és romokkal népesült - fáradt tudósok hirdetik rekedten s egyre halkabban a Szem és Fül tanítását, mely a Képzeletet börtönbe zárta - elszikkasztotta az agyat, s utána kiszikkadt az ifjú és viruló test. Hozzuk a hírt: testvérek, északnyugaton, az Óceán fölött, kicsiny ösvényt találtunk, hajónk alig fért keresztül torkolatán, de ez az ösvény egyenesen kivezet a Térbe és fel, a testtelen emberek országába, akiknek megmondottuk, hogy van út leszállani a Földre, s a fénysugár szárnyán már jönnek utánunk, s itt lesznek csakhamar, és mi átmegyünk közébük az ő országukba, ahol nem sárga s kemény az arany, mint amaz Új Földön, amit Kolumbusz adott nektek, ott az arany folyékony és lobog, mint a tűz, s ha ittatok belőle, elfelejtitek a Halál nyomasztó kísértetét, s elmúlik tőletek a Halál, mint egy ostoba álom, amit megmosolyog a fölébredő. Testvérek: Aristoteles és Kolumbusz hazudott nektek - és hazudtak a tételek -, hazudott a premissza, és hazudott a konklúzió - jertek, felfedeztük az Új utat, és elhoztuk a Magisztériumot, amit hosszú századokon át kinevettetek, mint ahogy mi kinevettük őt, mikor megállt a kapuk előtt, és így szólt: „Eppur si muove...”

Az alkimista előrehajolt: tanítványai hangtalanul fordultak nyugat felé, ahol a Santa Maria eltűnt. Nem látszott már a csücske se vitorláinak. Mérhetetlen fájdalom szorította össze a tanítványok szívét. Az alkimista beszélt.

- Esteledik. Paracelsus, édes fiam - fordítsd a kormányt. A csillagok ott reszketnek az égen: a Merkur ma bukott fel, és szelíden ring a vizek fölött. Nem érzitek? emelkedünk. Hígan és egyre könnyebben siklik el alattunk az Óceán, és észrevétlenül dagad. Csendben és reszkető lélekkel figyeljétek - mert új vizekre értünk. Csendben és gyönyörbe fúló lélekkel figyeljetek a szavamra: mert észre sem veszitek, s már nem szavakkal beszélek hozzátok, hanem hangokkal, és ti értitek majd e hangokat, mintha szavak volnának. Mindegyre tünedeznek a szavak az én beszédemből, itt-ott bukkan fel még egy-egy - a többi halkul, emelkedik, összefolyik, egyetlen elnyújtott melódiába olvad: s a végtelenből s messzeségből mély gordonkahangon kíséri az új, hideg, ismeretlen zenekar ezt a melódiát. Most hajoljatok ki óvatosan a korlát fölött, s nézzetek magatok alá. A tengerfenék világítani kezd.

A tanítványok elbűvölve hajoltak ki az Óceán fölé - és ekkor, kietlen, kietlen messziségben és mélységben, alattuk, halvány derengés hajnalodott. Messze, messze, a mélységben, egy óriási város feküdt kéken, ködösen, a vízrétegek alatt. Apró tornyok és bástyák szegték be falait, furcsa, színes kupolák, mint a régi szumír városokat képzeljük. A város fölött villogó színekben óriási lények cikáztak: innen apróknak látszottak, mint a halak, de voltak akkorák, mint egy-egy ház odalent. Némelyeknek sárkányformájuk volt, mások az ichtioszauruszokhoz

hasonlítottak, amiknek csontjait a hallei egyetem őrzi. A város szélén magas domb állott, és e domb tetején zöld láng lobogott: zöld lángok közt kígyótestű alak bujkált: ugyanaz, akit a Santa Maria fülkéjében láttak az elmúlt éjszaka.

ÉSZAKI SZÉL

I

Régen, mikor még a földön éltem, álmodtam ezt.

A nyár végét járta akkor: minden forróság és fény, ami hónapok óta összegyűlt, ízzé, pirossággá, cukros levekké duzzadt a gyümölcsökben, a föld lihegő tüdejében. Porhanyóssá váltak a nehéz banánok, és a narancsok héja kipirult, és a pálmák zöldje szinte vakított már. Az emberek is megértek, mint a gyümölcsök. Estefelé, mikor a tengerből kidugtuk a vállunkat, mintha rőtre sült cipók vagy égett naspolyák úsztak volna a vízen: a bőrünk megbarnult, és a szemünk csillogott.

Nagyszerű, pogány nyár volt, és eltartott vagy húsz évig. Az arénában olimpusi versenyeket rendeztünk, meztelen fiúk birkóztak, és perzsa nők táncoltak a végén - mindnyájan fiatalok voltunk és körülbelül mindnyájan szerelmesek egymásba. A lakomák buja, fűszeres zsírját bódító borokkal öblögettük le - éjfél után, büszke és lüktető fejjel, dalokat írtunk aztán, és meséket költöttünk. Megénekeltük a nők keblét és csípőjét, és csudálatos hasonlatokat találtunk a nők, a gyümölcsök, a virágok, bársonybőrű macskafélék és italok között. Egy-egy szép hasonlat valósággal mámorossá tett, és lázba hozott egy váratlan és lágyan csendülő rím: a költőt kiáltozva és száguldó szavakkal ünnepeltük ilyenkor - néha még szebb hasonlattal dicsértük a művet, mint amilyenekkel a költő felcicomázta.

Drámákat is játszottunk, amikbe sötét szenvedélyek törtek ki szabadon, és a szimbólumok éppúgy húsból és vérből valók voltak, mint az emberek. E drámákhoz egy olasz muzsikus írt közzenét - határtalan epedés volt a zenében, kétségbeesett, olthatatlan vágy: a zenekarból mintha görcsös karok nyúlkáltak volna ki, hogy megkapaszkodjanak valami barna leány lobogó hajába. Sokszor fuldokolva zokogtam e zenén, mert szerelmes voltam Lollába, akit az olasz muzsikus is szeretett, és legjobban úgy tudtam volna szeretni, ha meghalhatok a lábai előtt.

Nem féltünk a haláltól. A temetéseket orgiák követték, és nem emeltünk síremlékeket. A halálról csak kiömlő és lüktető vér jutott az eszünkbe, semmi egyéb. Beszéltek egy grófnőről, aki hallatlan s szívdermesztő módon elégítette ki szerelmi vágyait: áldozatai közt gyermekek is voltak és fiatal leányok; e nőre gyakran és tikkadtan gondoltunk. Augustus császár udvarában gyakran megjelentünk, és beszélgettünk az agg Maecenasszal. Egy ideig mindnyájunknak Borgia Caesar volt ideálunk - később rafináltabbak lettünk, pásztorjátékokat rendeztünk a versailles-i parkban. Majd Duse és D'Annunzio szerelme izgatott, jelzőink egyre ragyogóbbak lettek, és valamelyikünk megírta darabnak Salome táncát. S közben, egész nyáron át, vakítva tündökölt a nap, a Quarnero szikrázott és égett, mint a gyémánt, fel egészen az Alpesekig, forró lett a föld, s a dán vizekbe láttuk lebukni: tovább nemigen érdekelt, mi lehet. Gyönyörű nyár volt, és folyton kék volt az ég. Egy délután megjelent az idegen.

II

Délután Lollával csónakáztunk. Forró és könnyes voltam: a haldokló nyárról és haldokló ifjúságról beszéltem, sok színt kevertem a szavakba, mert a tó túlsó partján sárga, piros és kék színek vegyültek a fák zöldjébe, s én szembekerültem e fákkal. De kifogytam a szavakból és színekből, és mikor már nem tudtam beszélni, Lolla unatkozva hajolt ki a csónakból, és ujjait hűtötte. Gondolkodtam, milyen hangszer szólhatna helyettem, de csak epedő melódiák jutottak eszembe, és mindegyikben ugyanaz a sóvárgás volt csak, amiről beszélhettem. Kifogytam, és ekkor valami kényelmetlen, buta üresség állt be.

Visszamentünk a szállodába. A kertben fiatal leányok teniszeztek, sokan voltak a hallban, de fáradt voltam és levert, nem mentem be. A portás kint állt a kapu előtt, és egy idegen fiatalemberrel beszélt. Láttam, hogy nem értik meg egymást. Odamentem. Szőke, kék szemű, jelentéktelen ifjú volt, norvégül beszélt. Franciául szólítottam meg. Útbaigazítottam, és valahogyan együtt is maradtunk.

Vacsoránál már bizalmasabbak lettünk. Ekkor vettem észre, hogy tévedtem: nem kék szemei voltak, hanem szürkék, és legalább egy fejjel volt magasabb, mint ahogy első percben láttam. Ezen egy kicsit csudálkoztam, de aztán cinikusan vállat vontam. Nagyon keveset beszélt. Ekkor már mintha nem is Capri szigetén lettünk volna, hanem valami német kikötőben, talán Hamburg közelében, egy fürdőhelyen. Unalmamban neki is Lolláról kezdtem beszélni, ebbe belemelegedtem, ragyogó szavaim visszatértek, dagadtak, egyre forróbb és lüktetőbb lett megint a beszédem, végre egészen melódiákba csapott át, daloltam, dalolva magyaráztam neki, mit érzek, és sírtam hozzá. Hirtelen elhallgattam, hogy a hatást vizsgáljam. Reméltem, hogy legalábbis könnyezni fog. De a norvég most megint egész más volt már: hosszú, kékesszürke haja volt, ami furcsán lobogott a feje körül, mint a borszesz hideg, kék lángja, vagy a lidérctűz a hideg és nyirkos tavak tetején. Az arca pedig egészen megnyúlt, két méter hosszú arca volt, elfolyó körvonalakban, nem nézett rám, nem is felelt semmit. Hanem mikor jobban odafigyeltem, hallottam, hogy egészen halkan, mintegy magának dúdol vagy fütyörész valamit. Úgy látszik, a fogain keresztül fütyörészett, mert az arca nem mozdult közben - belülről jött ez a vontatott, kísérteties hang, amihez hasonlót nem hallottam soha. A fütyülés egyre élesebb és hasítóbb lett: valami megcsapta az arcomat. Hirtelen átvillant rajtam, hogy nyilván hasbeszélő ez az ember, ez nem emberi hang, nem torokból jön. Megborzongtam és kértem, ne tegye ezt, mert idegessé tesz. Erre elfogulatlanul és könnyedén csevegni kezdett, de hirtelen borzadással vettem észre, hogy mialatt beszél, nem hagyja abba ezt a kísérteties fütyülést, mely tompán és mélyen ott zúg azért benne, a szavak fenekén. Hasbeszélő, nyugtattam meg magam, de éreztem, hogy elsápadok.

Később ajánlottam neki, hogy bemutatom Lollának. Mikor Lollával beszélt, megint egészen jelentéktelen fiatalember volt, udvariasan felelgetett, de közönyös maradt. Csak az volt különös, hogy az egyik oldala valami zöldes fénnyel meg volt világítva: egy pillanatra, mintha ezen az oldalon öt vagy hat karja lett volna, de nem láttam tisztán, és ezek a ködszerű testrészek hirtelen szertefoszlottak.

Utóbb kíváncsian kérdeztem, mit szól Lollához: illik-e rá az a forró ária, amit a tiszteletére írtam, és zongorázni szoktam. Udvariasan, de hidegen dicsérte. Egyszerre zavartan vettem észre, hogy én untatom őt. Hangosan beszéltem, magyaráztam neki, és ekkor jöttem rá, hogy nem azon az oldalon ül, ahová beszélek: - megfordultam, és a hátam mögött állt, és hangosan, szilajul felnevetett. Elszégyelltem magam. Most megint csönd lett, de ezt nem tudtam elviselni: nehéz nyomás ült a mellemre. Kínlódva kerestem szavakat: megkérdeztem, hogy kit szeret, és tud-e énekelni? Ekkor nyugodtan és határozottan kijelentette, hogy kedvese az Északi-sarkon várja őt, még nem látja tisztán a ködön keresztül, de szíve, egy keskeny és

hajlékony vasdarab, állandóan arra mutat hegybe futó végével, mint az iránytű, s ha egyszer e piciny vasszilánk elszabadul testéből, a ködön és vízen keresztül odafut majd ama delejes ponthoz. Énekelni is szokott: - és ekkor megint hallottam azt a hátborzongató zenét, a fütty-szót, egyhangú ütemeivel. Zene volt, végtelenül hajlékony és magasan lebegő: - de mikor magamban megrögzíteni próbáltam, kiderült, hogy a kromatikus skála hangjegyeivel nem lehet kifejezni, s így hangszer nem is játszhatja el soha. Ekkor felismertem, hogy a norvég őrült. Már ekkor esteledett. Nem láthattam az arcát, de éreztem, hogy magam is megőrülnék, ha most látnám. Hol közelről, hol távolabbról hallottam a hangját, a norvég lihegett, rakoncátlanul dobálta magát, és a karjai, amikkel a taktust verte, ezer méter hosszúak is lehettek, amint az elfeketülő égbolton hadonászott. Csitítani próbáltam, mondtam, hogy majd csak találkozni fog kedvesével, övé lesz, és elviheti Capri szigetére. Most végre komolyan válaszolt nekem: emberfölötti fájdalom volt a szavában. Azt mondta, hogy kedvesét nem viheti Capri szigetére soha - hogy kedvese rég meghalt, de valahol, valamikor azért látni fogja mégis, akár őt, akár az árnyékát - ha nem itt, talán a halottak között -, halihó, halihó! - mikor majd elhamvad a Föld, és kialszik a Nap - majd a temető fütyülő sötétjében -, halihó!... sírkeresztek között tapogatva keresi azt, kit a fény tett láthatatlanná. S mikor csitítottam, tombolni kezdett, és úgy hánykolódott, mint a tenger - nem bírom már, fütyülte, nem bírom ezt a fülledt meleget, ezt a zsírt, ezt a tikkadást, ezt a sok buta napot és puffadt gyümölcsöt. És mikor ezt mondta, valami suhogni kezdett a hajamban, oly rettentő félelem fogott el, hogy elájultam.

III

Másnap, mikor kinéztem az ablakon, hideg-fekete volt az ég és a hegyek mögött az északi szél. Forogva szaladt végig az utcán, szíjat hasított a levegőből, és tépte a házak fedelét, hogy visítottak bele. A fák földig hajoltak, és a levegőben forgott a föld szemete. Női fátylak rongyait sodorta tovább, a cölöpök csikorogtak. Túl a tó vize sötétlett és borzolódott, néhol felfordult vitorlák metszették a tarajokat. Az utat, ahol rémülten és vacogva futottam haza, nyakam köré csavarva görcsös köpenyem, az utat lesöpört, érett fügék borították - a szél söpörte a gyümölcsöt, futottak előttem, mintha mind életre kelt volna, s most jajgatva, bőgve bánná, hogy oly sokáig aludt.

Felemeltem a kezem, kegyelmet kértem, köpenyem örvénylett fejem körül - s ekkor magasan, magasan a fejem fölött, két rohanó felhő között hallottam, hogy fütyül az északi szél -, fütyült és vihogott és megismertem a kísérteties zenét, amit tegnap hallottam, a szálloda lugasában.

Az északi szél tombolt és dühöngött az égbolt harangjában; a sűrű, puha és fekete felhők pedig olyanok voltak most, mint egy óriási cella kitapétázott falai, melyeket dörömbölve tép, öklével és fejével csapdos kényszerzubbonyában az őrült, az északi szél.

A PÚPOS

I

Reggel erősen sütött a nap, és Balogh Lajos fintorogva, mérgesen pislogott, mikor leért az utcára. Nagyon élesnek találta a napfényt, a gyomra is émelygett a sonkacsülöktől, amit reggelenkint evett. Kabátját, ezt a furcsa kabátot, begombolta elöl; körülményesen felhajtotta a nadrágját. Minden ruhadarab egészen korrekt és elegáns volt Balogh Lajoson: hangsúlyozottan divatszerű, alkalmazkodó. A szabó, mikor mértéket vett, élénken és gyakorlott hangon

diktálta segédjének a számokat: sacco-öltönyről és zsakettről beszélt, élénken vitatkozott róla, hogy egysoros vagy kétsoros legyen és egyéb ilyen részletekről. Mikor a derékhosszúságot diktálta, olyan udvarias és természetes volt a hangja, mintha soha életében olyan háthosszúságot nem látott volna, ami legalább negyven centiméterrel hosszabb ne lenne a mellhosszúságnál; gyakorlott és minden meglepetéstől vagy csodálkozástól ment szavai úgy körülírták az esetet, hogy az ember azt hihette: a legújabb párizsi divat a felsőkabátot hátban egészen bőnek és lötyögősnek írja elő, és nadrágban az idén kizárólag hetvencentiméteres hosszúságot hordanak. És csinált Balogh Lajosnak szabályos saccót és őszikabátot: a gomblyukak legújabb divat szerint, horgosan körülvarrva, az ujjak elöl bővülnek, a gallér erősen kihajtott, a mellény gallér talán. Oldalzsebet is csinált, saccóban az idén megint divat, és hátul, a kabáton akasztó volt, alatta selyemszalag, mint ahogy egy rendes, divatos sacco-öltönynél már illik. Minden megvolt a ruhán, rávarrva, ráragasztva, beillesztve: és az, hogy az egész kabát, mikor az ember kézbe vette, valami értelmetlen, formátlan, képtelen rongydarab volt, mert nem volt kabát alakja: az a körülmény e kínosan korrekt és tökéletes részletek mellett valami olyan dologgá lett, amiről nem lehet beszélni, mert nem tartozott a tárgyhoz: a tárgy pedig az, hogy ez a kabát tényleg a legújabb divat szerint készült. Balogh Lajos ehhez a ruhához kifogástalan fehérneműt és gyémántos garnitúrát hordott; hozzászokott, hogy az emberek dicsérjék a gombjait és a nyakkendőjét. Az emberek valóban dicsérték a nyakkendőjét, és volt olyan, aki megkérdezte, ki a szabója. Balogh Lajos lassankint hozzászokott, hogy ő elegáns ember.

Ahhoz is hozzászokott, hogy vele mindenki végletekig udvarias és előzékeny. Az utcán megálltak az ismerősei, kezeltek vele, és szinte túlzottan érdekelte őket minden, amiről beszélt. Ha valami vitába beleszólt: a kávéházi asztalnál, udvariasan elhallgatott mindenki, és végighallgatták. Mindenki kedves és jó volt hozzá: eléje tették a gyufatartót, rásegítették a kabátot. A viccein hangosan nevettek. Mindehhez hozzászokott, de valami kényelmetlen és fanyar íz maradt benne e jelekből, öntudatlanul: maga se tudta, mi az. Egy időben nőkkel kezdett foglalkozni: az, ami hozzájuk vitte, kezdetben csak valami bárgyú, remegő és tompa ösztön volt; ismeretlen hatalmú, elérhetetlen és nagyszerű istenség felé emelkedő állati imádat. De meglepetve tapasztalta, hogy az istenség, legalább látszólag, nem is elérhetetlen: a nők mosolyogva néztek rá, éppolyan kedvesen és udvariasan beszéltek vele, mint a férfiak. Sőt megtörtént, hogy vele szívesebben beszéltek, mint szép, sudár férfiakkal: pedig nem volt még csak jó causeur se. Ehhez is hozzászokott hát, és cinikusan viccelődve és fölényesen beszélt a nőkkel, mint az éjjeli mulatóhelyek habitüéi. De ebből is valami keserű íz maradt vissza, amiről nem tudott számot adni magának, de ami keserűvé, aztán hetykévé tette és érthetetlen módon gyanakodóvá. Hangosan és kihívóan beszélt, belevágott más emberek szavába, nem tűrt ellentmondást: a vitákat két szóval elintézte, és elutasítóan hozzátette: passz. Lármázott a pincérekkel, mindenből közkérdést csinált, és fenyegetően szembehelyezkedett mások véleményével. Egyszer a színházban valaki lehajolt a kalapjáért, és meglökte: ekkor elvörösödött, felugrott, és rikácsolva, gorombán rákiabált a hatalmas termetű, szőke úrra, hogy miért nem vigyáz. A szőke úr zavartan mosolygott, bocsánatot kért, emelgette a kalapját. Balogh Lajos még vörösebb lett, és a torkára gyűlt a tajték: még gorombábbat akart mondani, de nem lehetett. Rettenetesen gyűlölte azt az embert: szerette volna megfojtani, kikarmolni a szemét.

II

Felment a hivatalba, és délután kettőig ült a kényelmes bőrkarosszék tág öblében. Azután egy előkelő Andrássy úti étterembe ment ebédelni, de semmi sem ízlett neki. Majd a kávéházban lóversenyekről, színházakról, nőkről beszélgetett néhány hivatalnoktársával, újságírókkal. A

szokottnál is izgékonyabb és fanyarabb volt ezen a szép, langyos őszi napon. Bántó malíciákat mondott mindenikről, aki szóba jött; válogatott a szivarokban. Estére szabadjegyet szerzett magának a színházba, hogy valamivel elüsse az időt. Színház előtt sétált a körúton, az ismerőseivel megállt néhány percre. Szidta azt a darabot, amit tegnapelőtt láttak együtt valakivel: ostobaság, mondta, hogy a férj megbocsát egy ilyen bestiának - egyszerűen gyávaság, mondta.

Az affér az Aréna úton történt, egy kávéház előtt.

Valamelyik ismerősével sétált arra: öt óra lehetett. A kávéház teraszán egy kisbajuszú, barna úr ült, szép hölgy társaságában. Balogh Lajos torkába megint felgyűlt a keserűség: valahonnan ismerte a hölgyet, és a barátjának elég hangosan megjegyzést tett rá. A következő dolgok egy félperc alatt történtek. A barna úr nyugodtan megfordult, és rájuk nézett.

- Ennek a púposnak járt a szája? - mondta, kérdően a nőre nézve, és egyenesen rámutatott Balogh Lajosra.

Balogh Lajos elhűlt. Csodálatos, de még sohasem mondták ezt a jelenlétében. Balogh Lajos életében először hallotta, úgy, bevallottan, hogy ő púpos.

De nem sokáig tűnődhetett ezen az új szenzáción: a következő pillanatban hatalmas pofon csattant el Balogh Lajos arcán: az arcához kapott, és életében először érezte, hogy az az arc, amit most a pofon felhevített, milyen lötyögős, ráncos, formátlan valami.

Azután zavarosan hallott még hangokat, valaki lármázott, mintha ilyesmit beszélt volna: „pfuj, szégyen-gyalázat, egy nyomorékot megütni, nem szégyelli magát?" Megpróbálta, hogy ismételje magában ezt a mondást, és dadogó szájjal, hülyén meredt arra, aki megütötte. De nem tudta őszintén érezni, amit mondani akart. Hideg, kicsit durcás, de szép férfiarc nézett rá. Aztán ő lassan és támolyogva ment előre az úton: valakik mentek el mellette, beszéltek hozzá, mintha heccelték volna. De ő csak legyintett: kiálló pofacsontja határozottan égett és fájt az ütéstől.

Egyszerre egyedül maradt, később jutott eszébe, hogy néhány embertől elkezelt. Körülnézett: a Thököly út végén járt, hol apró munkásházak kezdődnek, és gyárfüst terjeng. Hosszú kerítések mellett baktatott: egyszer kifogyott alóla a kövezet, és egy tócsa mellett megállt. Az őszi alkonyat finoman permetezett: a púposnak eszébe jutott az arca, mert még mindig fájt: lehajolt, és megnézte a tócsa vizében. De azonnal elkapta a fejét: riasztó, ostoba kép nézett vissza arcába - először látta az arcát így. A felöltője széle beleért a vízbe: a púpos lassan, gondolkodva levetette felöltőjét és nézte.

Nézte ezt a furcsa felöltőt, a korrekt gombokkal és az oldalzsebekkel, amiből selyemkendő csücske állott ki. Micsoda pokoli gúny volt, kinek a gonosz, kegyetlen tréfája ez a kabát, amit az ő testére szabtak? Eszébe jutott, gyermekkorában a fiúk egy dinnyének kifúrták a belét, szemet, szájat, orrot rajzoltak rá, emberfejet csináltak belőle: még monoklit is tettek a szemére. Egyszer meg valaki egy majmot felöltöztetett frakkba, és a cirkuszban mutogatta. A púpos riadtan nézett körül: mintha felharsant volna valahol az a hahota, amit akkor a cirkuszban keltett a majom - és amit azelőtt és azóta nem hallott soha eddig. Lehetséges... lehetséges... lehetséges volna... hogy mindez csak tréfa volt... hogy őt csak úgy felöltöztették... mint más embereket... és beszéltek vele... és rámosolyogtak... és aztán, mikor gőgösen és kihúzva magát, elfordult... akkor kitört a hahota...

Most jött rá, hogy mindig gyűlölte a ruháit. Mintha hályog esett volna le a szeméről. Hiszen ezek nem neki való ruhák! Velazquez képei jelentek meg előtte, amiket nőkkel csacsogva és szellemeskedve nézegetett pompás múzeumok csarnokaiban. Látta a törpe púposokat, a király bolondjait, bohócsipkával, furcsa, rojtos-bojtos bársonynadrágban, piros zekében. Szegény,

bolond, kijátszott púpos - valaki álmában leszedte róla ezeket a ruhákat, amiket rászabtak, amik neki valók voltak -, és az udvaroncok ruháit adták rá, hogy mindenki kacagjon, mikor illegve végigmegy az utcán.

Azt hitte, megreped a halántéka, úgy elöntötte a szégyen - futni kezdett, a tócsa szélén otthagyta az őszikabátot. A gyerekek megfordultak utána, és sikongva rámutogattak: nini, púpos, mondták. Megállt és félszeg, hülye mosollyal nézte a gyerekeket. Apró, piszkos boltok ajtajában legények álltak - tisztelettel elódalgott mellettük, és sóváran végignézte termetüket. Egy boltajtó fölött a nevét látta: Balogh Lajos - de nem csudálkozott rajta -, milyen ostoba dolog, lám, persze, hiszen ez nem az ő neve: itt van az igazi Balogh Lajos, aki egy ép ember - neki csúfságból és gonosz tréfából adták ezt a nevet -, nevet adtak neki, komoly, igazi nevet, vezetéknévvel és keresztnévvel, mint az igazi embereknek - holott neki nincs neve.

Mind hosszabb s hosszabb kerítések következtek: beesteledett. A púpos egyszerre megállott, körülnézett, leült egy padra. A kerítés mögött verkli szólt. Előtte, Soroksár felé, már mezők és vetések következtek. Az égen halványan kiütköztek a csillagok, és közvetlen közelében egy tücsök szólalt meg: valószínűleg a kerítés alján serkedő fűből. A verkli ezt játszotta: „A faluban a legárvább én vagyok...” - a púpos elandalogva hallgatta a nótát, igen szépnek találta, és most végre sírni kezdett. Felnézett az égre, mely barátságosan és lágyan takarta be őt éppen úgy, mint a nyomorult kis tücsköt és a roppant hegyeket. Maga elé nézett, és egy görbe, nyomorult fát látott sok más, egyenes fák közt; ott állt, és friss, zöld iszalag futott rá, veréb ült az ágai közt, és a méhek és darazsak sem kerülték el. Kitárta vézna karját a lebukó nap felé, mely fényt és meleget árasztott rá, éppen úgy, mint másokra - beszívta a levegőt, mely lágyan, békésen folyt le tüdejébe, nem bánta, hogy ő púpos, de nem is mondta, hogy nem az. Újra egy tócsa fölé hajolt - és a víz barátságosan nézte őt: púpos vagy, mondta neki nyíltan és őszintén, de nem nevetett, és nem haragudott. Púpos vagy, mondták a fák barátságosan, mint ez a púpos fa itt, te szegény, szegény púpos. Gyere, szomorkodj bátran, szabadon, amiért ilyen nyomorult vagy, gyere, ülj le ide, sírd ki magad, van rá okod. Sírj, sírj, te szegény, szegény, szegény púpos. Sírj, teneked szabad, senkinek annyira nincs joga sírni: a gonoszok és rosszak el akarták venni a könnyeidet, a te édes, egyetlen könnyeidet, mikor egyebed sincs, csak az, hogy sírhatsz. De jött egy jó ember, aki visszaadta. Sírj, semmid sincs és nekik mindenük: sírj, a világra szenvedni és gyötrődni születtél, és arra, hogy mások felüdüljenek s örüljenek, hogy nem oly nyomorultak, mint te: mások, akiknek gyönyöröket és mámorokat nyújt az élet, míg neked csak nyomort és szégyent adott, mindhalálig. Sírj, sírd ki magad, te szegény púpos, ugye jó, ugye édes?

A púpos hallgatta a fákat, és most már úgy zokogott, hogy egész teste vonaglott bele: egyetlen, forró vágy olvasztotta szívét - csókolni szerette volna, soká és sírva, a kezet, mely ma délután megütötte őt.

NAPOK

- Hogy az élet rövid, azt ti fiatalok találtátok ki - így szólt az öreg ember csendesen. - Ti történeteket beszéltek nekem, amikben úgy rohan élet és halál, mint ahogy piros és fekete váltakozik a rulett forgó korongján. Sok szép színdarabot láttam, és sok szép verset olvastam tőletek, szebbeket, mint a régiek írtak - de mindegyikből hiányzott valami, amit ti nem ismertek: az idő, az élet perspektívája. Csodálatos: ti az életet olyasvalaminek képzelitek, mint a születés és halál - pedig születni és meghalni lehet csak egy nap alatt, de élni nem. Szerelem,

kétségbeesés és ujjongás: úgy következik nálatok egymásra, mint a láncszemek; mintha minden pillanata az életnek maga volna a teljes élet. Hát nem tudjátok, milyen rettenetesen hosszú az élet, s a csendes, változatlan Örökkévalóság milyen végtelen, mozdulatlan tengerében úszik az a három vagy négy harsogó pillanat, amikor érezzük és felismerjük a sorsunkat? Ha visszanézek az életemre, úgy tűnik, mintha ezer év feküdne mögöttem: egy hosszú, hosszú könyv, amit ezer évig olvastam, és megjegyeztem és megtanultam mindent. Látom gyermekkoromat, oly rettenetes, kietlen távolságban, amekkorát ti csak úgy tudtok megérteni, ha a Történelmet olvassátok, vagy a középkor sötét váraira gondoltok. És mindaz, ami történt velem, úgy fekszik az Idő pusztájában, mint az elhullott tevék csontjai, nagy távolságban, a sivatagot átszelő karavánúton. Ebben a hosszú, hosszú életben hihetetlenül kevés dolog történt velem: végtelenül hosszú éjszaka volt, amit ébren töltöttem el, s nem tudok egyebet róla, csak azt, hogy hosszú volt. Ti napfényről és örömökről beszéltek - elhiszitek-e nekem, hogy háromszor láttam csak a Napot, egész életem folyamán. Háromszor láttam, és ezt a három napot egy örökkévalóság választja el - három egész emberélet, melyek nem ismerték egymást, s amiket innen, a távolból láthattam csak meg egyszerre.

I

Először egy széles, fehér lapon hevert - később megtudtam, hogy ez a fehér lap egy tükör volt, ami a gyerekszobánk falán lógott. Mikor először nyitottam ki a szemem, szembekerültem vele. Elfolyó, értelmetlen ragyogás volt, kinyújtottam utána a kezemet, és csudálkoztam, hogy nem érem el: pedig szerettem volna megsimogatni vagy a szájamba venni. Később, mikor megértettem, hogy nem olyan egyszerű a dolog, megharagudtam és elfelejtettem.

II

Azután kimondhatatlan sok idő következik. Sok idő, mialatt velem alig történt valami, annál több bennem: szívemben és agyamban. Én egy kicsit nagyobb lettem, bajuszom is nőtt - két vagy három év alatt, két vagy három centiméter -, és tizenöt év kellett hozzá, míg kék szemem egy árnyalattal sötétebb lett. Míg belül, a sötétben, szívem világokat és századokat átérzett - kívül az arcom halványabb lett egy kicsit, és két vékony barázda gyűrődött orrom és szájam körül: ez volt az egész, ami kifelé változott. Türelmetlenül vártam, hogy mi lesz s mi az, amiért ennyit, ennyit várni kellett.

Egy délután aztán találkoztam egy asszonnyal: néhányan még emlékeznek rá, hiszen sok-sok éven át, nekem úgy rémlett, egy örökkévalóságon keresztül, ketten voltunk azután, az emberek között. Délután kettőkor találkoztunk, és este hétig voltunk együtt. Fiatalember voltam, gondoltam, meghódítom. Beszélni kezdtem neki, és ő áhítatosan figyelt: igen szép nő volt és jó illatokban bővelkedő. Megfogtuk egymás kezét, és szorongattuk. Másnapra találkozót adtunk egymásnak: de ő nem jött el, valami zavar volt. Akkor bosszankodtam, és sokat törődtem az esettel: nagyon vágytam erre az asszonyra. Megint találkoztunk, és én már félig bolond voltam a vágytól - megint elszakadtunk, és most úgy volt, nem is találkozhatunk többé.

Aznap - őszi délután volt - megértettem, hogy én egész életemben erre az egy asszonyra fogok csak vágyni, és más asszony nekem semmit se jelent -, s hogy amit vártam és sejtettem és reméltem, éppen ez az asszony volt, kit íme, nem kaphattam meg. Hogy ezt megértettem, végtelen, boldog nyugalom fogott el: elhatároztam, hogy meghalok, s hogy boldogan és elégedetten halok meg, mert szerettem. A folyópartra mentem ki, ott ültem és sírtam. Kezem a fűbe

markolt, és azt gondoltam, hogy oly sima és édes, mint az ő haja. A folyó vize a hangjához hasonlított, olyan lágy és duruzsoló volt - és az égbolt selyemtapintású volt, mint az ő bőre. Egy óra múlva lassan vállamra nehezedett egy kéz: ő volt az. Félig fordultam csak meg, tovább sírtam, és ő leült mellém. Ott ültünk órákig, és tudtuk, hogy nem válhatunk el többé. Mikor aztán magamra maradtam, csendes és békés volt az este - nevettem, megmosakodtam a folyó vizében. Beszélgettem a fákkal, és a fák oly kecsesen nyújtogatták felém ágaikat, mint mikor asszonyok csókra nyújtják a kezüket. A szél finom, kék fátyol volt, ami a kezemre és lábamra hengergőzik.

És akkor másodszor láttam meg életemben a Napot: két hegy között lefelé kúszott az égen - ragyogó volt, meleg és vonagló, mint a fehér csipkék és rózsaszínű szattyánbőrök kettős takarója mögött egy asszony édes és meleg szíve.

III

És aztán újból, egy emberéleten keresztül úgy volt ez. Megint homály és köd volt hosszú, hosszú éveken át, ragyogó köd néha - olyan nekem most, mintha ti a reneszánsz koráról könyvet olvasnátok. Igen, az egész természetnek értelme volt abban az időben: a fákban embervér keringett, és mindent aranyszínűre festett a mi felhevült képzeletünk. Minden annyiban hatott csak rám, amennyiben az én örömömet szolgálta: csak kemény tárgyak voltak és lágyak - lágyak, mint az asszony öle és kemények, mint a kard.

De egy napon, sok-sok év múlva, megtudtam, hogy az asszony elárul. Ti gúnyolódtok felettem, mert öreg vagyok, s nyugodtan mondom ezt - nálatok az asszony árulása halált és összeomlást jelent, eldördülő pisztolyt, fekete szakadékot: mert nem tudjátok, mit jelent az idő. Azon a napon, este történt, úgy voltam én is: kábultan álltam meg szobám közepén, s vártam, hogy gyilkolni fogok. De nem gyilkoltam, a városerdőbe mentem, és ott töltöttem az éjszakát. Próbáltam magam elé képzelni az asszony arcát úgy, ahogy éveken át, remegve és elszoruló szívvel lestem ezt az arcot: elképzeltem és vártam, hogy szorul majd ökölbe a kezem, s hogy fogja el szívemet a féltés ismerős, halálos görcse. Ismét láttam két szemét és száját. De nem történt velem semmi. Fáradtan és lemondóan gondoltam, hogy ez az első pillanat kábulatától van csak így, és hogy életem elviselhetetlen pokollá változott, melynek égető parazsát érezni fogom, mihelyt elmúlt ez a kábulat s azontúl örökké.

De a kábulat elmúlt, és még mindig nem történt semmi. Reggel megéheztem, és betértem egy boltba, ahol tejet vettem és kalácsot. S míg ittam, éreztem az ízét: csudálatosan újnak és tömörnek, amilyennek hosszú-hosszú éveken át nem éreztem. Ekkor megértettem, hogy hosszú éveken át a szerelem íze keveredett a tej ízébe, míg ittam, és megváltoztatta annak az ízét.

Azután kimentem újra az erdőbe, és mellre szívtam a levegőt - és nehéz földszagot éreztem, üdítőt és frisset -, és megértettem, hogy hosszú-hosszú éveken át a szerelem keveredett a levegőbe, és én nem éreztem a levegőt.

Már akkor sejteni kezdtem, mit jelent nekem ez a nap. Megnéztem egy fát - láttam a kérgét, és megvártam, hogy bújnak ki ebből a kéregből a rügyek. Nagyszerűen érdekes és izgató látvány volt - és akkor megértettem, hogy hosszú-hosszú éveken át a szerelem eltakarta előlem a rügyeket és a friss levelek illatát.

Emberek jöttek-mentek - mindegyiknek arcán egy világ, új és élettel teli -, és én hosszú évekig nem láttam egyetlen arcot se.

Kő esett le egy épülő ház pereméről - megálltam s elgondolkodtam, miért kellett leesnie ennek a kőnek. Gondolkodtam és rájöttem és nagyon vidám lettem tőle - ó, itthon vagyok, itthon vagyok megint!

A város, amelyben tíz éve laktam, olyan új, olyan friss volt nekem, mintha tíz év múlva aznap tértem volna vissza először - ó, otthon voltam abban a városban, melyet tíz év óta nem láttam, mert benne voltam ugyan, de börtönben voltam, a szerelem börtönében.

Örömtől, mámortól kábultan botorkáltam, és ekkor két utca között szembe találtam magam a láthatár peremével - és a láthatár fölé e percben emelkedett a Nap -, és én szembe kaptam a Napot, harmadszor életemben, ragyogóan és zengve. És ekkor, mint aki hosszú-hosszú álomból riad fel, megdörgöltem a szemem, és megértettem, hogy a szerelem hosszú-hosszú éveken át eltakarta a Napot, és befestette a színét.

Tavasz volt megint a világon és a szívemben, és én kitárt karokkal álltam ebben a tavaszban s boldogan kiáltottam a felkelő Nap felé: „Ó, visszaszerzett életem! Ó, újrakezdődő gyönyöre a létnek és a megismerésnek! Már nem szeretem őt! Isten, Isten, boldog Isten, irgalmas jó Isten, már nem szeretem őt!”

És sírtam boldogságomban: a fűbe feküdtem, és magamhoz szorítottam a földet, amit visszakaptam, hogy édes gyermeke és ura és királya legyek újból - és amit már-már elszakítottak tőlem.

De ez is régen volt már, hallatlanul régen - utána megint sötétség következett -, s hogy mikor volt igazam, mikor *igent* mondtam, vagy mikor nemet: úgy tudom, csak most, mint a habozó, ki gombjain számolja: igen, nem, igen, nem, s az utolsó gombra határozottan rámondja: *igen*, vagy *nem* - de magában érzi, hogy azért mondja csak, mert utolsó a gomb, s nem azért, mert hisz benne, hogy igazat tanácsolt.

POR

Egy... kettő... három... oda... és egy... kettő... három... vissza, az asztalig. Lehet még tizenöt perc... mondjuk tíz... míg vagy százszor sétálhatok így, faltól az asztalig, óvatosan, hogy meg ne lökjem az asztalt, s a gyertyák fel ne boruljanak... Most már egyedül maradok - mondta a pap -, egészen egyedül, végig, az egész negyedóra az enyém. Milyen jó, milyen jó, milyen jó ez. Mostan már nem kell leülnöm addig, ugye nem, az egész negyedórát így végigsétálom, egyenletes, ütemes léptekkel, leeresztett kezekkel és a fejemet leszegezve... Ó, de jó ez...

Egy... kettő... három...

Igen, tisztelendő úr, tudom, erre gondolok majd... Az egész negyedórán át erre gondolok most... és most majd félek, tisztelendő atyám, ugye, szép illedelmes vagyok, nem bántok senkit, nem fogom meg a torkát senkinek. Tudom, hiábavaló, sokan vannak nagyon. Az őrök meg katonák... meg a két legény... Nem fogok verekedni, tisztelendő úr.

Egy... kettő... három...

Hát... igen... Hogy is van csak? Porból vagyunk, így mondta? Porból vagyunk, és porrá leszünk. Ez a feladat, ugye ezen kell gondolkodnom. Ezt még végiggondolhatom, még van tíz perc - és ha végiggondoltam, akkor már nem lesz semmi, ugye, akkor nem fáj, ugye, nem fognak fojtogatni, tisztelendő úr, nem ütnek, ugye, ha jó és engedelmes leszek? Majd megkérem

őt, hogy ne szorítson, nem szükséges, majd magam szorítom oda a fejemet, nem is kell hozzám nyúlni... Magam bedugom a fejem, a nyílásba... van hely elég, nem kell erővel...

Egy... kettő... három...

Hát igen... tudom... erre gondolok. A porra, amivé leszünk... Jó ez, jó ez nagyon. És a porra, amiből lettünk... Ó, tudom, ezt meg kell érteni, meg kell érteni, tíz perc alatt... és ha megértettem, ugye, akkor nem fogok ordítani, tisztelendő úr, és nem tépem magam... és nem őrülök meg...

Jó, jó, jó. Egy... kettő... három...

De hát hogy is ordíthat és marcangolhat valami, ami porból lett... milyen bolondság! hiszen a por csendes és hallgatag... Csendesen és hallgatagon villong a mezők felett és csendesen ereszkedik le... De hogy lehetett belőle ember, jajgató, ordító ember, aki a másikat tépi és harapja... A csendesen elomló sziklából való a por, ugye, amit csöndes szigeten láttam egyszer... száz és száz év alatt békében omlott le, nem bántott senkit, éhes és szomjas nem volt, és vér nem folyt belőle... Hogy lettem én a porból - ó, meg kell érteni, meg kell érteni gyorsan...

Egy... kettő... három...

Régen, régen apám volt nekem és anyám. Talán ők születtek a porból, mert hiszen én már őbelőlük születtem...

Egy... kettő... három...

Honnan vettem hát csontjaimat és húsomat és véremet? Igen, ők az okai... a nyomorultak... ők az okai csontomnak és véremnek... ők az okai, a nyomorultak, e rettenetes gyötrelemnek... ha ők nincsenek, most is csendes, békés por lennék ama sziklán, és az esti szellő susogva fújdogálna fölöttem.

Egy... kettő... három...

Átkozott, átkozott két ember! Kik engem e világra hoztak a porból! hogy lettetek ti? most megtudom!

Kezdetben volt a szikla, s körülötte fák és álltak hallgatagon, s a tenger hideg hulláma csapkodta a partot. Ó, milyen szép volt, rettenetes szép - ó, milyen boldog, tiszta, halálosan édes volt a halott tenger s a halott kövek az ég alatt. Ó, hogy vonultak fölötte éjszaka a sötét, komoly fellegek, s hogy zengett az ég... míg ember nem volt e földön, tisztelendő atyám! Míg ember nem volt e földön, s az Úr lelke szállt a vizek felett - nem így mondta az imént?

Egy... kettő... három...

S az ötödik napon, mikor elvált a víz s a föld, s szelek fújtak - akkor megállt és pihent.

De ekkor, amaz elátkozott szigeten, porladni kezdett az egyik szikla, valami betegség szállta meg... Beteg por volt, igen... a kő beteg pora, melyre eső esett, s vizével elegyítette, s a szikla vonaglani kezdett, vonaglott a betegségtől, mint a kukac - piha! vonaglani kezdett, s gömbölyű gombócba csavargott kínjában... és elgurult...

Egy... kettő... három...

S gurult a porfolyó a parton, s midőn gurult, behorpadt, hurkák váltak le róla, s mindegyik külön vonaglott... a beteg sziklakő daganata felállt a földön, mint egy nehéz kelevény... És ez volt az ember...

Egy... kettő... három...

Hohó! tisztelendő atyám! most aztán őszinték legyünk! félre a mesével! mert most látni akarok. Nem isten volt, aki e lényt gyúrta a porból - az isten meghalt az ötödik napon -, ó, látom! ó, hála, hála, most látom, most értem! - mikor a szép, boldog, tiszta, halott világot megteremtette, elaludt, s meghalt maga is, mert nem kellett már a tiszta és hallgatag hegyeknek, s a feneketlen, mély vizek átvették az ő bölcsességét. De a magára hagyott port betegség támadta meg, s már nem volt isten, aki meggyógyítsa, hogy béke szállna reá - nem volt már isten, aki megakadályozza, hogy a kőszikla rút daganata felálljon, s mozogni kezdjen - mikor meghalt az isten, megbetegedett a Természet, s az ő betegségét Embernek hívják. S ekkor a Betegség átvette uralmát e Földön.

Egy... kettő... három...

És ott bujkált az első ember, árasztva nedveket és bűzt, a hallgatag sziklák között... Ott bujkált a beteg por... belsejében fájdalmas vérrel és hússal, belsejében pokloknak tüzével s rettenetes vággyal, hogy eloltsa e tüzet, s felhabzsoljon mindent, ami mozdul, hogy ezt a tüzet eloltaná...

Egy... kettő... három...

Éhes volt, tisztelendő atyám, éhes volt az ember, semmi más. Most nincs hazugság... most nincsenek szép szavak... most meg kell értenem... most majd én mondom el neked, tisztelendő úr, hogy volt ez.

Éhes volt a beteg por... éhes, semmi más. Egyetlen száj volt a feje és az ujjain karmok. S ami a közelébe került, azt karmaival megragadta, és begyömöszölte lihegő, vörös szájába. Gyermekkorában, míg egyedül volt, mohón nyelte a követ és homokot - kő és homok fájdalmas, szörcsögő gennyé vált benne, és ez volt a vér. Én láttam ezt a bűzös, öklendező folyadékot, láttam kígyózva, lüktetve kanyarogni, ömleni a daganatból, amit hideg, tiszta vassal téptem fel, hogy ömöljön...

Én láttam... Egy... kettő... három...

Éhes volt a vér... éhes volt az ember... S ahol vért és húst érzett a közelében, megragadta, feltépte és megette. Míg egyedül volt, elbújt a fák között, s ha állat került a közelébe, megtámadta, széttépte, felfalta. A bogarak lábát kitépte, a nyúl fejét odaverte a sziklához... Amerre járt, vér, vér... szétmarcangolt tagok, csontok, amikről lerágta a húst...

Egy... kettő... három...

És ekkor találkozott anyámmal.

A fa mögül vette észre, ahol leskelődött. Egy szomszédos fa ágán ült, s nézett messze, a tenger felé. S apám kitátotta a száját, és karmait begörbítette. S lassan kúszott anyám felé, hogy felfalja. Hátulról támadt rá, de mikor két karjával megragadta, a másik szembefordult vele. És ekkor viaskodni kezdtek. Apám nagyra tátotta torkát, hogy leharapja anyám fejét - hohó! tisztelendő úr. Anyám pedig karmolt és viaskodott. A földön hemperegtek, s karjaikkal fojtogatták egymás mellét. Lihegtek és haraptak, de egyik se tudta megölni a másikat. Fogaikat vicsorgatták, és szájuk tátogott. És ahogy fojtogatták s marták egymást, egyszerre akart harapni mind a kettő... egyszerre akarta felfalni mind a kettő a másikat... és ekkor a két harapó száj összetapadt... És így maradtak... aztán ájultan eresztették el egymást... nem bírtak egymással...

És így születtem én... Egy... kettő... három...

Hahó! Hó! Így születtem én... az ő kicsorduló vérükből... amikor fel akarták falni egymást...

Így születtem én, az én vérem... ez a vonagló, tüzes pokol, ami éget és fáj... így lettem én, tisztelendő úr, a porból... a beteg porból...

Egy... kettő... három... nem bírom tovább... hogy éget, hogy vonaglik...

Én ismerem ezt a folyadékot, ami bennem van. Én láttam ömölni, a másik testéből, akit megöltem...

Most hát rajtam a sor... De még van időm... ugye, van időm? Ó, nem félek én a csendes, tiszta portól, amivé leszek... ó, nem a félelem reszket így torkomban... ő az, a vonagló, beteg folyadék... Mi az?

Mi az? Mit akarnak? Hová?

Jól van, no... hiszen megyek már... ne szorítsa a karom, mert akkor nem megyek. Ha szorítja, nem megyek... harapok... A tisztelendő úrral akarok beszélni... nem lehet már? dehogynem... a porról akarok beszélni... Nem lehet? Akkor harapok...

Jó... megyek már... hát nem látja, hogy megyek... mit lökdös?

Hová megyünk?

Itt álljak meg? Jó... megállok. Az isten irgalmára... esküdt úr... csak a kezemet oldják fel... akkor engedelmes leszek... jó leszek... Igen, figyelek... Ahá... Értem, olvasnak... értem én, jól... Helybenhagyta... legfelsőbb... helybenhagyta... a legfelsőbb... értem én, tudom, mert olvasnak... helyben... hagyta...

Csak még egy kérelmem volna, arra az esetre, ha...

Tekintetes esküdt úr!... Tekintetes... hahaha! ti kutyák! Hahaha! Ti vagytok azok... ti beteg daganatok! Mit ültök itt kövéren? Előttem játsztok? Hiszen te vagy az... ismerlek... mit ülsz itt? Leköttetted a kezem... hogy ne fojthassalak meg... mert éhes vagy a véremre, ezer év óta várasz rá, hogy felhabzsold... hogy kiontsad... mint ahogy én kiontottam a tiédet!... Nesze hát... nesze hát... itt ömlik... itt ömlik már... nesze, a tiéd... nekem nem kell... nekem nem kell a piszkos, a forró, a lucskos és lüktető... amitől annyit szenvedtem... idd fel, mint ahogy a por felissza, látod?... és most béke lesz... végre, végre... szelíd... tiszta béke... a halott szikláké és a szelíd szél békéje... ó, föld betegsége, élet!

VAK CSIBE

Nevetséges, valakinek mégiscsak el kell mondani ezt a dolgot és méghozzá hamarosan, mielőtt meggondolnám, és eszembe jutna, hogy ostobaság. Kinek mondjam el? Annak az újságírónak - szent isten, hát csináljon belőle riportot. Vagy itt, szemben ül egy huszár-kapitány, talán bemutatkozom, és elmondom neki.

De előbb mégis meg kellene fontolni, legalább azt, hogy hogyan kezdjem. Hát nézze, kedves kapitány úr, most három hétig falun voltam - bizony, egyik rokonomnál, és most, egy hét alatt történt ez a dolog. Nem, nem, nem velem történt, dehogy. Hanem egy kiscsibével történt, nem - nem valami kisleányt gondolok, hanem igazi kiscsirkét, olyan sárgát, akkorát, mint az öklöm, buta kis csőrrel és vékony, bőrös lábakkal.

Valami tíz darab volt, egy öreg, morgós tyúk - az anyjuk - vigyázott rájuk. Az udvarban szaladgáltak, mindig egy rajban, mintha vékony cérnával a tyúk lábához volnának kötve. Világossárgák voltak és roppant ostobák, tessék elképzelni, ilyen apró kis állatok. A vén tyúk szigorú volt, de igazságos; egész nap velük foglalkozott, kapart nekik mindenféle magot meg mit, nem tudom, hogy mondják ezt vidéken, mert városi ember vagyok. Ha nagyon buták

voltak, akkor kokkantott egyet, és kemény anyacsőrével megkoccintotta a buksi, sárga fejeket. Rendesen olyankor vált szükségessé az effajta fenyíték, mikor tyúkanyó leült, amit a csibék nagyon szeretnek: nyakra-főre futottak a jó, meleg pelyhek alá, ügyetlenül egymásnak futottak, és addig nem volt csend, míg egy mérges, korholó vakkantás kíséretében oda nem ütött az egyiknek. Az akkor ijedten, siránkozva csipogott egyet-kettőt, és gyorsan bebújt a szárnyak mögé. Ugyanígy járt az is, amelyik kíváncsiskodott, kidugta a fejét, nem maradt nyugton. Akkor aztán csend lett: a csibék eltűntek, a tyúk kövéren és melegen lélegzett, lüktetett a fejük fölött, és a csibék aludtak, behunyt szemmel, boldogan, mint a tej.

Ez a kiscsibe, amelyikről beszélek, ez volt a legkisebb, onnan ismertem meg, mert különben egész egyformák voltak. Fehéressárga volt, még ügyetlenebb, mint a többi, mindig baj volt vele. Megfigyeltem, hogy leggyakrabban ez kapott barackot a buksijára: amellett mégis ez volt a leganyásabb - csak a szárnyak alatt szeretett lenni, az ételt nem becsülte többre. Mindig ott lábatlankodott az anyja körül, hogy az majd felbukott benne néhányszor. Nagyon szerette a meleget, úgy látszik, korábban kelt ki a tojásból a kelleténél. Nagyon kedves volt, mindig elöl akart lenni, pedig a legkisebb lába neki volt - de szaporázta a lépést, és ijedten, sápogva csipogott hozzá, ha arról volt szó, hogy első legyen a puha fészekben, langyos pelyhek alatt. Ott aztán elcsöndesedett. Igen.

Jó, jó, kapitány úr, mindjárt rátérek. A dolog úgy kezdődött, hogy reggel a kiscsibe nem evett, és még kisebb volt, mint rendesen. Valami határozatlan volt az egész kis állaton, közbe támolygott, és többször felborult, megbotlott. Odamentem, és felvettem a földről: nem futott el, ez volt a furcsa.

A kezemen feküdt most, egy kicsit remegett, a fejét, ami akkora volt, mint egy mogyoró, behúzta, és csudálkozva várt, hogy mi lesz.

Ekkor láttam, hogy mind a két szeme bedagadt.

A nevetséges, átlátszó kis szemhéjak, amivel madárféle alulról fölfelé zárja el gyöngyszemét: most duzzadtan, pirosan tapadtak a pihék közt. Először azt hittem, hogy csak ijedtében hunyta be, de aztán láttam, hogy nem tudja kinyitni.

Odavittem Márton bácsihoz, és megmutattam neki a csibét. Szakértelemmel nézegette, bólintott. Elmondta nekem, amit faluhelyen, úgy látszik, mindenki hallott már, de engem nagyon meglepett: hogy ez a kiscsibe hirtelen belenézett a napba, és most gyulladt a szeme. Kérdésemre, hogy mit csináljak vele, vállat vont Márton bácsi: próbáljam meg, egy kis vizes pamuttal csavarjam be a csibe fejét, tegyem az ablakba, és hagyjam ott egy-két napig.

És két napig az ablakban volt a kiscsibe és türelmesen várt, bekötött fejjel, mint egy kis beteg. A zsalut leengedtem, és betettem a táblákat.

Délután háromkor kezdett el csipogni. Odakint, a tikkadt napfényben porzó udvaron akkor ült le délutáni bóbiskolásra tyúkanyó - a jó fészekért veszekedő csibék csipogása behallatszott: bent, a pállott és alvó szobában valami szorongató és vigasztalan csendesség homálykodott. Ebben a csendességben hangzott fel a beteg csibe torka; - oly váratlanul és rögtönösen, hogy nem lehetett kétség benne: az udvarra felelget, azokkal szeretne beszélgetni. Aztán három óra hosszat egyfolytában, megszakítás nélkül és fokozódó fájdalommal panaszkodott. Végre elgyengült a hangja, és csend lett.

Másnap kint voltam a hegyekben: hatkor jöttem meg. Már a küszöbön megütötte fülemet a beteg csibe hangja: egész nap csipoghatott, mert rekedt volt, mint valami icipici csengettyű, ami megrepedt.

Másnap reggel erre a csipogásra ébredtem megint. Ekkor nagyon megsajnáltam a kiscsibét: óvatosan kivettem az ablakból, és kicsavargattam a nedves gyolcs közül. Abban a pillanatban elhallgatott, mintha elvágták volna a torkát.

Egészen kicsike és sovány volt most: a pelyhek, vizesen, hozzátapadtak nyomorult kis bőréhez: buksi fején pedig hetykén, borzasan állt néhány nedves, összetapadt toll. A nyaka kopasz lett és ráncos és veres, mint a paprika. Mikor a kezem melegét érezte, nagyon csendes lett: hallgatózott. A két kis szem nem nyílt fel többé - elmúlt a daganat, de a két gyöngy üresen és fehéren tátogott a héjak közt: a kiscsibe megvakult. Nem furcsa? Én nem is tudtam, hogy a csibék is megvakulhatnak.

De nagyon nedves volt és borzas, és én kivittem azért az udvarba, ahol sütött a nap, és letettem a földre, hogy megszáradjon. Állva maradt a csupasz földön: mint két gyengén megtámasztott gyufaszálon egy fél marék sárga kóc. Csámpásan állt, behúzta a fejét, és hallgatózott. Csibék szaladgáltak csipogva, és fűillat csapott a csőréhez. A vak csibe állt, és egy hang nem jött a torkából. Aztán ügyetlenül lépni próbált egyet, de mindjárt megállt megint. Most igen-igen elcsudálkozott.

Ezután ez történt.

A tyúk felállt, odajött a csibéhez: a csibetestvérek is odafutottak és körülállták. A vén tyúk kotkodácsolt egyet, aztán odakoppantott a csőrével - hát te honnan kerülsz elő és milyen állapotban? - mondta haragosan. A vak csibe nem felelt egy kukkot se, bűnbánóan gubbasztott, hagyta ütni magát, lógó csőrrel és összehúzódva - és kimondhatatlan boldogság volt a hallgatásában.

Aztán otthagyták, és a tyúk leült megint, és a kiscsibék aláfurakodtak. Most megmozdult: a hang után tipegett, de már nem tolakodott: szerényen és udvariasan bújt el a tollak közt, és most nagyon, nagyon boldog volt, és úgy volt megint, mintha semmi se történt volna, s rossz álom lett volna az egész.

Aztán sokszor láttam így a vak kiscsibét. Ott mászkált a többi közt, és nem volt már öröme, csak ha az anyja körül lehetett... igen... nem furcsa?... csakhogy sokszor egy dobogó láb felriasztotta a tyúkot, a csibék szétszaladtak, és a vak csibe magára maradt: felállt, behúzta fejét, és hallgatózott. Nem nagyon törődtek vele most már: hozzászoktak riadt, sovány kis testéhez. Én is elfelejtettem.

Egy hét múlva egyszer megláttam megint. A fáskamra oldalában gubbasztott. Egészen egyedül volt: úgy látszik, elfáradt, leült. Óvatosan hajoltam le, hogy el ne riasszam: de nem volt szükség erre a vigyázatos mozdulatra, a vak csibe meg se moccant, mikor a kezembe vettem. Nem is csipogott: közönyösen hagyta, hogy áttegyem a másik tenyerembe, félrehajtotta a fejét. Lábam alatt csipogtak a csibék, de a vak csibe nem felelt már nekik.

Ekkor eszembe jutott valami: a másik tenyerembe néhány magot tettem, és egy cseppecske vizet: most a vak fejét odaszorítottam a magokhoz. Egyszer, kétszer, nem reagált: harmadszor kinyitotta a csőrét, és odakapott. A tenyeremet találta: újból, most már mohóbban biccentett oda, és ezúttal felszedett egy magot. Sokáig tartott, míg ziháló és vonagló torokkal lenyelte: párat pötyögött még a csőrével, mintegy biztosan tudni akarta, lement-e már, aztán élénken kinyújtotta a fejét, keresgélt, és most sebesen, egész kihűlő testében remegve, bedagadt szemekkel, és csupasz, kopasz fejjel enni kezdett. Igen... és ekkor láttam... hogy a kis lábai... egészen... na, igen... egészen le voltak száradva... leszáradtak a lábai...

Hogy mi... hogy minek mesélem én ezt el... tetszik tudni... bizony isten, nem tudom, tudniillik csak azért, hogy furcsa, ugye... csak éppen ezt, mert aztán óvatosan letettem a földre, hogy

majd másnap reggel megint megnézem... de már megdöglött... mire megnéztem... ott feküdt, döglötten, ahová letettem, a leszáradt kis lábai égnek meredve... de hát mit csodálkozik ezen, kapitány úr, csak nem hiszi, hogy bolond vagyok, úgy néz rám... hát nem mesélhetem én el, mi van abba... hiszen elég furcsa... ön talán hallotta már, hogy a csibék is megvakulhatnak?... én még sohase hallottam... csak ezt akartam mondani... és hogy milyen buta egy látvány volt... amint úgy kapott a kis fejével a magok után... na!... gyerekség!... ideges vagyok... na... nevetőgörcsöt kapok min... mindjárt... Köszönöm... csak hagyja... van nálam zseb... zsebkendő... mindjárt jól vagyok... ne nézzen ide... micsoda egy hülye vagyok, igazán... olyan rettenetes nehéz lett a szívem... alásszolgája...

GETSEMÁNE

Jánoskám, kedves, szelíd, szőke fiú te: most fehéren, hidegen világol odafönt a hold, és ti kifáradtatok, ittatok is, ugye, és most alusztok az olajfák alatt. Az imént odamentem, és percekig néztem szelíd, szomorú fejed: - nagyon megindultam, Jánoskám, és nem költhettelek fel benneteket. Idejöttem a lugasba, ahol sötét tujafák résén villog be a hold - idejöttem, és most úgy érzem, talán nem bírnám ki mégse, ha utoljára nem szólhatnék veled, egyszerűen és melegen, kedves, kedves Jánoskám. Majd hajnalban, mikor már nem lehetek köztetek, olvasd el szépen ezt a pár sort, amit idevetettem - olvasd el, és aztán vesd a tűzbe, ezt ígérd meg nekem, erre igen komolyan kérlek, és hiszem, hogy megteszed, megértesz engem. Tudod, sohasem szívelhettem a leírott szót, és óvakodtam attól, hogy írás maradjon utánam. Te szereted a régi papírokat, és sok mindenfélét gyűjtögettél, meg irkáltál is - tudom, te kedves, lelkes fiú, a szavaimat, beszédeimet is feljegyezgetted titokban - abban nem akadályoztalak, ha már kedved telt benne. De ez a pár sor neked szól, csakis neked, erről nem szabad tudnia soha senkinek, érted-e, erről beszélned se szabad senkinek. Azért is írom ilyen egész egyszerűen, látod, hogy talán nem is ismersz majd reám ebből a levélből - a zsidók szeretik a nehéz és dagályos szavakat, és úgy kellett szólnom velük, hogy megértsenek.

Írom, mert nagyon nehéz ám a szívem, Jánoskám, ezen a szép, holdvilágos éjszakán; és olyan igen egyedül vagyok. Néhány órával előbb még együtt ültünk a terített asztalnál, és ti faggattatok, hogy miért vagyok oly szomorú. Most megmondhatom már neked; mire ezt elolvasod, már úgyis tudni fogod, hogy az én utam elvégeztetett. Csitt, csitt, te derék, lelkes ifjú barátom; ne indulatoskodj, ne kiáltsd közbe szenvedélyesen, hogy nem lehet, nem szabad; ha a szívembe látnál, mily békével, csendesen és elhatárolva fekszik ott a mérhetetlen fájdalom: elnémulnál te is, és éreznéd, hogy itt nem szólhat ember szava - csak a szél süvölthet magasan fejünk fölött, csak a tenger zúghat a mélyben -, csak a végtelen Tér egyhangú kongása konghat tovább és a csend. Igen, elvégeztetett, és jól van így. Most még néhány formaság - hajnalban katonák, akik elvisznek; néhány hosszú és fájdalmas kihallgatás - aztán a kereszt és a szögek.

Csitt, csitt, János: értsd meg, így van, és én akartam így, és jól van így. Emlékszel, amit a farizeusoknak mondtam? Már akkor tudtam, mivégre ezek a kérdezősködések, és nagy nyugalom szállt meg attól a perctől. Nyugodt vagyok ám most is, kedves, szelíd barátom: bevallom, egy kicsit könnyeztem, és emlékszem, az imént, néhány perccel azelőtt, hogy ezt a pár sort írni kezdtem neked, remegés fogott el, és szédültem, és így szóltam magamban oly sötéten, mint a mély sötétség: én atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem e keserű pohár - s míg ezt mondtam, majdnem haragosan, egy percre azt hittem, elvesztem az eszméletem. De elmúlt ez, Jánoskám, és most már tudom, hogy végig erős és komoly leszek. Csitt, csitt, te makacs, fürtös gyerek: értsd meg hát, így akartam, ez volt az egyetlen út, nem tehettem másképpen.

Meg kell értened, meg kell valahogy magyaráznom neked - és te el fogod temetni a szívedbe, és soha nem beszélsz erről senkinek, érted-e, Péternek se, aki szilaj és heves, mint te, és szereti a szép szavakat - de nem tud hallgatni és érezni, úgy mint te, és holnap ő lesz az első, aki elárul, mint ahogy megmondottam.

Hallgass meg, János. Én nektek soha nem beszéltem az én életemről. Tizenkét éves koromban eltűntem Názáretből, és harminc esztendős voltam, amikor ti megismertetek. Hittetek bennem, és nem zaklattatok: jól volt úgy. De most elsuhan előttem az egész, és én megértem ezt az életet, s nem fáj beszélni róla. Tudod-e, János, hogy sokfelé jártam ám - tizennyolc év hosszú idő, és ti nem tudtok erről a tizennyolc évről. Bejártam egész Kisázsiát, és nyolc évet éltem egy csudálatos szép földjén, a félsziget déli csúcsán - hallottatok valaha a dravidákról? Majdnem gyermek voltam még, mikor közéjük kerültem. Ó János, tudnál-e szeretni engem, ha látnád, mennyi zavar és bánat és kétségbeesés kavargott a lelkében annak, akit erősnek láttál, s akiben bízni akartál? Mondom neked: én is úgy áhítottam akkor a csodát, mint ahogy ti áhítozzátok és a ti népetek. És akkor ott, a dravidák közt, hosszú évekig úgy volt, hogy megtaláltam. Másféle emberek laknak ott - emberfölöttiek szinte, azt hittem először, míg hosszú évek alatt úgy fordult aztán, hogy én is meg tudom tenni mindazt, amit ők. Élnek köztük papok, Jánosom, akiket fakíroknak és derviseknek neveznek - ezekben a papokban találtam meg útját ama vallásnak, ami az én szívemnek kellett, ők nem a szó emberei, mint a zsidó próféták - de hiszen ez vérmérséklet dolga és semmi egyéb! -, az ő lelkük megfeszült akarata tetteken át válik erővé és csodává. Láttam köztük, az első években, olyanokat, akik kiállnak a sokaság elé és elém - s egyszerre szemünk láttára a levegőbe tudtak emelkedni, vagy kettészelték saját fejüket, vagy átszúrták szívét egy gyermeknek, s aztán éppé, érintetlenné tették egy kézlegyintéssel. És voltak köztük, akik virágerdőt varázsoltak a szemünk elé, a puszta homokból, egy szempillantás alatt.

Ó, Jánosom, remegett a szívem, s évekig lestem sóváran a szürke és mély szemeket, melyekből némán áradt a csoda. Míg egy nap megértettem, hogy történik mindez, s másnap, némi erőlködés után felismertem önmagamban ugyanazt az erőt. Oly egyszerű, ó, oly egyszerű volt az egész: tudd meg, Jánosom, az emberi elmében van egy kemény pont - valahol a két szem között, a koponya falán túl -, ezt a pontot kell megmerevíteni agyunkban, s e pontból mozgatni lehet más emberek szemét és elméjét, úgy, ahogy akarjuk - és e pontból, hiszem, meg lehet mozgatni a hegyet s így szólni: menj a tengerbe. Emlékszel, János, a bénákra, akiknek a kezét megmozgattam? Emlékszel, mikor ott álltam köztetek - csak én tudtam, hogy állok, mozdulatlanul -, s ti láttatok engem felemelkedni a magasba, mert úgy akartam? Emlékszel-e arra a viharos éjszakára, Genezáreth taván? Ó, Jánosom, ugye láttatok akkor járni az olajos vízen, lágyan, kitárt karokkal, mint a fehér holdfény? Láttatok és sírtatok: és én ott ültem köztetek, s megfeszültem a görcsös, boldog indulatban, s lángoltam az örömtől: hogy íme, látjátok a csodát, mert akarom - s mert nagyobb csoda, hogy láttatok ott járni, bár köztetek ültem; miként ha ott jártam volna valóban. S nagyobb csoda, hogy jóllakott öt hallal és öt kenyérrel ötezer ember; mint hogyha öt halból lett volna ötezer - s nagyobb csoda, hogy megrészegedett a víztől egy kánai vőlegény: mint hogyha borrá vált volna a víz. Ó, Jánosom - és nagyobb, nagyszerűbb csoda lesz három nap múlva, hogy látni fogtok, élve, s felbontva látjátok síromat - mint hogyha valóban feltámadhatnék halottaimból: - mert akartam, hogy lássatok.

Akartam, hogy lássatok; de nem fogok élni, Jánosom. Halott leszek - mindenki élni fog, csak én nem. Csitt, csitt, János: te jó vagy és megértő - te állsz majd a többiek közt, mikor fényességben megjelenek előttetek, s letérdelsz -, s nem gondolsz akkor erre, amit lázongó, zavart szívvel írtam neked, éjnek évadján a lugosban, Getsemáne kertjében. Ó, Jánosom, az én szívem erős és kemény most már, mint a vas, de izzik, mint az izzó vas, és lángok csapkodnak

körülötte. Ó, Jánosom, én végtelenül szerettelek titeket! Mikor két évvel ezelőtt hosszú, hosszú heteken át tapostuk a sivatag homokját, s a tevék csontvázai közül bélpoklosok keze ágaskodott felém rimánkodva - én a te szelíd arcodba néztem, s elborzadva szóltam magamban: hát így, és újra így? Hát elrohadtok, mind, és porotok elkeveredik a föld porával? Én akkoriban hosszan, mélyen, mélyen gondolkoztam, János: abban az időben volt ez, mikor oly homályos, töredezett példázatokban tudtam csak beszélni hozzátok, s mikor a régi írásokra hivatkoztam gyakran. Tehetetlen, kétségbeesett harc dúlt bennem: íme, mondtam magamban, hát hiába minden. Le tudtam győzni a Gonoszt, ami az emberben lakozott, az én akaratommal: - de le nem győzhetem a Gonoszt, mely odakünt lakik, az emberen kívül, s melyet úgy hívnak: Végzet - Végzet és Természet. Íme, az ő akarata rajtam és mindnyájunkon -, hiába keményítem meg az én elmém, mert ha ő akarja: nincs tovább.

A Halál járt mellettem, és az arcomba nevetett, Jánosom. A Halál járt mellettem és az ő szolgája, a Halálfélelem. Ha széppé és nemessé akartam tenni egy arcot - hirtelen megjelent a szemekben a halálfélelem, s rám vigyorgott -, elfutottam onnan, s mikor zaklatott szívvel a patak vizébe néztem, hogy az én arcomon megtaláljam az emberi lélek szépségét - az én arcomról is a sárga halálfélelem meredt rám.

Ekkor megfeszítettem elmémet, és így szóltam magamban: lássuk csak. Amit eddig tettem: tettem a Végzet ellenére - és sikerült. A Végzet úgy akarja, hogy meghaljon minden ember, s hogy féljen a haláltól. A halálfélelem mulattatja e szörnyű zsarnokot - mert senki sem mer meghalni, s kell hogy az ő akarata meglegyen. Jönni kell tehát egy embernek, aki akarni tud, mint a Végzet - aki szembehelyezi az ő akaratát a Végzettel - aki éppúgy akarja magának a halált, mint ő -, és elrabolja tőle. Ha lesz egy ember, aki meg akar halni, hogy mások éljenek - a Végzet kiejti kezéből elvesztett játékszerét, a Halált, amit csak az Élet ösztönének drótján tudott rángatni.

Ezt gondoltam, s elvégeztem magamban, hogy megteszem a kísérletet. Ó, János, nem tudom nézni ezt a rettenetes nyomort? Ó, Jánosom, nem tudom, mi lesz: de nem tudtam látni többé a ti kétségbeesett, eltorzult arcotokat, hebegő nyelveteket, kifordult szemeitek fehérjét, amint szembefordultok a Szörnyűség nyitott torkával. Hadd vesszek el; beleugrom e torokba, talán megfullad rajtam, s ti megmenekültök. Ó, János, hinni akarok benne, hogy jól tettem - nem, nem szabad, hogy a te szép, szelíd orcádon is ott lássam a hideg verítéket egyszer s az összecsikorgó fogakat.

Emlékszel? Ott, a vacsorán bort töltöttem nektek, és így szóltam: igyátok meg: a vérem. Ki akarom ontani - nem szabad, érted, nem szabad, hogy Ő úrrá legyen mirajtunk. És nem szabad ezen gondolkozni tovább - így akarom. Meghalok, s ti hinni fogjátok, hogy élek, de én azt akarom, hogy mindenki éljen, csak én, egyes-egyedül én legyek meghalva, helyettetek.

Hajnalodik. A pirkadat zöld sávot húzott az ég peremére. Jánosom, kedves, kedves Jánoskám, isten veled. Most már mintha könnyebb lenne: tudod, majd erősen összeszorítom a fogamat, és behunyom a szemem. Ugye, érted, most már nem lehet visszafordulni, nem bírok, de mintha egy kicsit gyönge volna a testem... Ó, János... egyszer szerettem volna még ülni veletek a zöld hegyoldalban a nyájas napfény alatt...

...De mindazonáltal ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogy Te akarod...

A LÉLEK ARCA

Nem vagyok tagja semmiféle tudományos társaságnak, és a kísérleti fizikában sem vagyok járatos, abban az értelemben, ahogy szakemberek elismerik a tudóst: az ő szemükben nem szakember az, akit a terminológia zavarba hozhat. Ez a pár sebes és kusza szó, melyben felfedezésemet lejegyzem, nem is szakembereknek szól, általában nem szól a közönséghez sem - inkább magamnak, későbbi használatra, szeretném hamarjában megrögzíteni azokat az eredményeket, amiknek alig néhány órája hogy birtokában vagyok, s amik annyira felizgatnak, hogy összefüggő és kimerítő képet e percben aligha tudnék adni felfedezésemről.

Röviden csak ennyit: magában véve egyszerű optikai kísérletről van szó, ami, éveken át folytatott kutatások után, ma végre sikerült nekem, s bebizonyította, hogy feltevéseimben igazam volt. Hogy e sikernek milyen gyakorlati és elméleti jelentősége van, azt e pillanatban nem tudom felmérni; bizonyos, hogy rendkívüli és ismeretlen tünemények kategóriája nyílik meg e kísérlet nyomában, s hogy egy ártatlan frázissal alkalmazkodjam hangulatomhoz: az élet rejtélye mától kezdve egy árnyalattal világosabb lett.

A következőket kell előrebocsátanom:

Hosszú évek óta foglalkozom pszichofizikával - nem deduktíve és spekulatív alapon, hanem az intuíció tolvajlámpása mellett -, tapogatózva a sötétben, mindenütt, ahol érthetetlen és homályos tünetek zavarják a természettudományos módszerek összefüggő sorrendjét. Hiszek a tudományban; hiszem azt, hogy ami rejtély és homály nekünk, az csak gyenge szemünknek az s nem valóban, hogy egyszerű és felbonthatatlan törvények foglalnak egybe mindent. De éppen mert hiszek az emberi megismerés fejlődéstanában, nem hiszek és nem hihetek egyetlen tudományos módszerben és elméletben sem, mely a belső, titkos megismerés kúszó fénye után kullog, hogy üvegbe zárt lámpát csináljon belőle, mely ragyogóbban ég, mint amaz, de mozdulatlan, és csak kis területet világít be. A módszer tengelyt ad a gondolatnak, s munkát végeztet vele, mert forgatja maga körül, de az ilyen gondolat egy helyben forog, s nem visz előre. Egyetlen módszert ismerek: nem hinni semmiben s nem foglalni törvénybe semmit, tudni azt, hogy agyunk, e tökéletlen gép, tökéletlent produkálhat csak, s azért az összefüggéseket nem önmagunkban keresni, hanem odakünt, a létben, mely alkotott.

Fiatal koromban erősen neuraszténiás voltam, s gyakran láttam víziókat: este, ha kihunyt a lámpa, egy fehér fej jelent meg a sarokban, és növekedve közeledett felém; felordítottam sokszor, és segítségért kiabáltam. Néha kezek nyúltak arcomhoz, aztán eltűntek. Oly rettenetes félelem töltött el ennek a fejnek csak az emlékére is, hogy néha nappal se mertem egyedül maradni a szobában; mindig ugyanaz a fej volt, és egyre borzalmasabb volt gondolni rá.

Később, hogy fizikailag erősebb lettem, ez a vízió ritkult. De egyszer egy spiritiszta tudományokkal foglalkozó szakkönyvben szellemek lefotografált képét láttam: pillanatnyi magnéziumfényben kapta le őket - állítólag - valamelyik tag, de nekem hideg borzongás futott végig a hátamon: *ez volt* az az arc, elfolyó, fehér körvonalakban - hosszú, elmosódó vonások -, s amint ez átvillant rajtam, egy pillanatra vízióm volt megint, de nem elmosódó és kísérteties: egy szobát láttam félhomályban, ahol behunyt szemekkel sápadt leány ült, és körülötte csudálkozó közönséges arcú emberek.

Ettől a perctől kezdve homályos ösztön élt bennem, hogy sokszor kicsúfolt és sokszor tagadott tünetek vannak szoros, fizikai összefüggésben rég felismert s megértett tünetekkel. Foglalkozni kezdtem a víziók elméleteivel, már amennyivel foglalkozhattam. Egy dologban megegyeztem velök: hogy a víziók *valóságos* képek, nem álmodottak - (vagy álmaink is valóságok? meglehet!) -, hogy szemünk mélyén, a retina sárga foltján *valóságos*, fixírozott képe jelenik

meg annak, amit látunk, s mint a mozifilm egymásra következő képeit a hosszú szalag, úgy rögzíti meg s teszi el valahová valami végtelenül finom szerkezet mindazt, amit valaha láttunk odakünt a nagyvilágban. S hogy néha megfordulhat a folyamat - a szemünkben elrejtett kép visszacsavarodik, s az üres térbe veti ki mását - s akkor alakot és képet látunk az üresség fekete lapján: ez a vízió.

Hiszek az anyagban, melyből lettünk, s éreztem, hogy ez nem lehet másképpen. S egy napon, hogy erről gondolkoztam, váratlanul s önként eszembe jutott annak a kísérletnek a lehetősége, amit ma éjszaka végrehajtottam. Ha ez így van, mondtam magamban, akkor bizonyos, hogy egész agyműködésünk ilyen alapon történik, a gondolkodás nem más tehát, mint rekonstrukció, képek visszaidézése s egybekapcsolása, képeké, melyek valaha agyunkba kerültek. S közel feküdt a gondolat: kell hogy e képek megjelenjenek a retina sárga foltján ahhoz, hogy tudjunk róluk, ahhoz, hogy eszünkbe jussanak, ahhoz, hogy felidéződjenek - igen, a retina sárga foltja előtt képszalag fut el, régen felvett képek negatívja, s ezt nevezzük gondolatnak és képzeletnek.

De hogy lehetne erről meggyőződni? Ha szemünkbe, vagy más szemébe nézünk: a szem azonnal tükörré lesz, s nem ver vissza mást, mint aki belenézett. Miért? Mert mögötte sötétség van, s a sötétség tükrözővé teszi az átlátszó felületet. Ha a vetítőgép lencséjébe néznél olyankor, mikor a lencse mögött nem ég a lámpa: nem látsz egyebet, a saját arcodat csak, jóllehet, a lencse s lámpa között ott van a vetítendő kép. De ha a lencse s a kép mögött kigyúl a lámpa: e fény azonnal kivetíti a képet, s az megjelenik a szemben levő falon. Szemünkben is csak azt a képet látjuk, amit a szem a *valóságban* lát, de van ott más kép is, a rekonstruált kép: maga a gondolat és képzelet, amit kivetítene magából, ha...

Oly egyszerű volt a következtetés. Ha közvetlenül a szemlencse és a retina mögött kis lámpát lehetne gyújtani, mely *belülről* átvilágítja a szemet: akkor ama *valóságos* kép, amit önnön gondolatunknak és képzeletünknek nevezünk, a látott képen keresztül kivetítődne a térbe, eltűnne előlünk a világ, s a szemben levő falon vagy ernyőn megjelenne nagyított képe annak, amit *gondolunk*...

Most már egyetlen pontra redukálódott a kísérlet: lehet-e belülről átvilágítani a szemet? Először durva, anatómiai beavatkozással gondoltam megoldhatni a kérdést: kis villamoslámpát lehetne bevezetni, az orron keresztül, a szemgolyó mögé. Tanulmányoztam a terepet, és kiderült, hogy ez lehetetlen.

A többit már néhány szóval elmondhatom. Hosszú évekig azt hittem, megoldhatatlan a kísérlet; néhány hónap előtt hallottam először a mezotórium ama mellékterményéről, mely a csontot is átvilágítja. Szereztem magamnak néhány grammot ebből a még névtelen elemből: két hónapig aztán egyebet se csináltam, mint hogy különböző beállításokkal kiszámítottam, mekkora intenzitás s milyen távolság kell ahhoz, hogy a koponya túlsó falára alkalmazott átvilágító fény a retina s a szemlencse közé rögzítse minden sugár gyújtópontját.

Ma éjszaka készültem el: műszeremet, a kis mezotóriumos sapkát feltettem a fejemre - elsötétítettem a szobát.

Szemben velem, fehér kis vászonernyőn e pillanatban kör alakú folt jelent meg: azonnal felismertem retinahártyám világossárga foltját, ezerszeres nagyításban. Ekkor izgalom fogott el: gyermekkorom jutott az eszembe, amikor homályosan éreztem, hogy valamikor új tüneményeket fedezek majd fel, új megismerések alapját. E pillanatban az ernyő kerek foltján egy kanyargó erdei ösvény jelent meg, magas fenyőkkel körös-körül, az ösvényen egy szőke kisfiú közeledett, gondolkodva, tágra nyitott kék szemekkel. Azonnal megismertem: ez én voltam, tízéves koromban, az erdő pedig Máriabesnyő közelében egy részlet, ahol akkor nyaraltunk.

És most váltakozni kezdtek a képek - erdők, mezők, hegyek, völgyek -, szobákat láttam aztán és rég elfelejtett embereket.

Néhány perc alatt összeszedtem magam: *önmagamat* akarom látni, így szóltam határozottan, valóságos lényemet, azt az elvont valamit, amit így nevezek: én.

És ekkor elhomályosult a sárga folt: a következő pillanatban elmosódó, fehér arc jelent meg közepén. Jéghideg borzongás futott végig a hátamon - *ez volt* az az arc, a vízió, amitől rettegtem -, és ez volt az az arc, amit ama könyvben láttam, ahol kísértetek képét fotografálták le egy spiritiszta ülésen.

Lekaptam fejemről a sapkát, és villanyt gyújtottam. Néhány óra múlva magamhoz tértem, s most itt ülök és sebesen, kuszán leírom, amit megtudtam. Még nem tudom, mit jelent felfedezésem, s mit fog jelenteni valaha, s a tüneményekmely kategóriája nyílt meg a tudomány előtt, ez még a jövő titka s elkövetkező kísérletek és elméletek hosszú soráé. De engedtessék meg nekem, hogy minden elmélkedésen s magyarázaton túl, a nagy munka előtt, érezzem azt az izgalmat, amit Volta érzett, mikor a sósavba mártott drót végén először rándult meg ismeretlen erőktől a levágott és élettelen békacomb.

NAPISTEN

Kezdetben volt egy szürke fal, a szürke falon alul hosszú, sötét csík, aztán valami szilárd tárgy. A köd előtt valami puha dolog kóválygott, és belül fájás, gonosz fájás, ez volt talán az ördög. A fájás következtében, ami belül volt, hangos zúgás származott, egy állandó és ritmikus hang, ez volt az első hang, ami a káoszból kivált, mint külön és körülhatárolt jelenség - eköré tömörült most a többi, és forgott körülötte.

De a fájás egyre erősbödött, és erősbödött a hang is, és most már megkülönböztethető volt egymástól a két jelenség: a fájás és a hang, ami származott belőle.

És a szürke falon jelent meg először az isten. Hosszú, sárga uszályának egyik csücske suhant végig a falon - abban a pillanatban eszméltem fel. Néhány percig elült a hang akkor - néhány pillanatig, kuszán és elmosódva, még emlékeztem az álom túlsó pontjára -, láttam az elborult, őszi mezőt, a lankás hegyoldal alatt, és egy pillanatra még láttam magamat is, a hegyoldalban. Kissé ferdén álltam ott, gyökereim kiálltak a földből, és lombkoronám előrehajolt. Ágaim csendben és boldogan zúgtak a szélben, és én halkan és boldogan szörcsögve szívtam a vizet a földből. Az isten sárga szakálla libegve mozgott leveleim között, és csiklandozott. Előttem egy kis cserje ágaskodott, a cserjén valami röpdösött.

Igen, minderre emlékeztem abban a pillanatban, mikor a sárga csík először jelent meg a falon. És akkor még világosan tudtam, hogy én voltam a fa. Még arra is emlékeztem, hogy odajött valami állat, és a kemény, duzzadt gyümölcsöt, ami megint csak én voltam, hirtelen leharapta a fáról. Aztán, nemsokára, valami borzasztó következett: az állat hörgött és toporzékolt, és én ijedten, zakatolva ugráltam a belsejében; - akkor folyékony és vörös, sűrű voltam, és csak néha láttam a sárga istent. Egy pillanatra megint megjelent előttem, de csak nagyon rövid ideig tartott ezúttal - valami sötét tárnába kerültem, ahol forgattak és gyömöszöltek, pácoltak, hígítottak, alakítottak - végre egészen kicsi golyó lett belőlem, és akkor megkapaszkodtam. Megkapaszkodtam, és úgy éreztem, most egy ideig nyugodt lehetek megint, mint ott a hegyoldalban. A sárga isten is ott volt, de nem éreztem, hogy sárga, csak a melegét éreztem, és én kiéhezve és elcsigázva, habzsolni kezdtem ezt a meleget. Most megint itt vagyok a

hegyoldalban, gondoltam, hálistennek, és lassan, óvatosan kinyújtottam megint a gyökereimet - lágy és meleg, sötét föld fogott körül -, és szívni kezdtem ennek a földnek nedvét és melegét.

Aztán valami szobrász jött, aki megint mintázni kezdett. A lombkoronámat összegyömöszölte, a sok kis ágamból csinált négy vastag ágat, kettőt behajtott a törzsem felé - a gyökereimet is összecsavarta egy szívós, hajlékony gyökérré. Ez nagyon mulatságos volt. Közbe eszembe jutottak egészen régi idők, mikor még egyebekkel próbálkoztam - mikor még a vízben is úszkáltam, víz alatt csúszkáltam, fák között bujkáltam, és jól éreztem magam. Veszekedni kezdtem a melegistennel, hogy én megint úgy akarok. A melegisten nem akarta, de én makacskodtam: kis békaporonttyá lettem, és erősködtem neki, hogy így majd jó lesz, én ezt már kipróbáltam. De erre kiderült, hogy nem tudtam jól lélegzeni - a kopoltyúk kevés levegőt szívtak, és majd megfúltam. Na látod - mondta a melegisten -, és erre becsukta a kopoltyúkat, és a törzsemben, belül, két kis hólyagot fútt. Így mindjárt jobban éreztem magam. Aztán egyebeket is próbáltam, igen. Régi dolgok jutottak eszembe, madarak, fókák, macskák és párducok - akikkel valamikor együtt futkostam - és megkísérlettem, hogy megint olyanná legyek. De sehogy se volt jó, és végre abbahagytam az erőlködést, és mindent rábíztam a melegistenre. És szívtam a nedveket, és hosszú ideig aludtam - aztán minden összekuszálódott megint, és hosszú ideig csönd volt és üresség.

És most eszméltem ezekre a dolgokra először és utoljára, most, mikor a sárga csík megjelent a falon. Akkor még, úgy rémlik, tudtam, miről van szó. A hang újra visszatért, most már világos volt előttem, hogy belőlem árad, és hogy az a fa, ami a hegyoldalban állott, most itt van, a fal előtt, valami kerek, kemény földben fekszik - gyökere eltépve és elfonnyadva -, ágai fehéren és puhán lengedeznek előtte, levéltelenül. A hegyoldal, az ismerős hegyoldal most egy fehér fal, és a sárga isten uszálya ezen a falon siklik most végig úgy, mint máskor a hegyoldalon. És hogy a fa ugyancsak én vagyok most - és ekkor eszméltem a fájásra, ami belül, a törzsemben motoszkált. Ez a fájás onnan volt, úgy látszik, hogy gyökeremet eltépték, és én nem tudtam, mint rendesen, belekapaszkodni a földbe, hogy felszívjam belőle a vizet. Innen volt a fájás és a rezgés, ami a torkomat rezgette, a hang.

Mikor a sárga csík megjelent a falon, feléje fordultam, és ekkor ráeszméltem arra is, hogy az ágaimat mostan mozgatni tudom, akkor is, mikor a Szél nem fújja. A két puha, fehér ág ott lengedezett előttem, és utánakapott a sárga isten uszályának. Mit kapkodtok, kérdeztem az ágaimtól, magatoktól, mikor nem is fúj a szél? De ők már nem feleltek nekem, mint rendesen. Mi ez, kérdeztem azután a sárga istentől - mi ez, hogy a gyökereimet kitépték... és hová vitték el a gyökereimet, mi ez, mi ez, mi ez?... és a sárga isten felelt is valamit, de olyan messziről és sebesen és kuszáltan, hogy most nem értettem. Egyre távolodott a beszéd, még láttam, hogy integet nekem a sárga isten, de már nem értettem a beszédjét, és amikor jobban oda akartam figyelni, rájöttem, hogy nem is beszéd az, hanem csak fény.

Most aztán igen rossz volt minden, az ágaim se beszéltek, a sárga isten se beszélt, a hegyoldal se beszélt, alattam se beszéltek, fölöttem se, mint ahogy megszoktam - bután és szótlanul néztek engem, és nem értettek egy szót se a tárgyak. Már azt hittem, hogy vége lesz mindennek, amikor egy fehér, hosszúkás valami hajolt felém - ó, hiszen ez a jó, puha föld, gondoltam belül boldogan... és belekapaszkodtam és szívtam. Csakugyan, édes volt és éreztem, hogy árad szét ágaimban és lombkoronámban.

Még beszéltem is hozzá, a jó, puha földhöz - milyen rég nem láttalak, mondtam neki, milyen jó puha vagy és édes, ugye, most már nem szakadunk el soha többé - és akkor éreztem is, hogy felel valamit, de ijedten tapasztaltam, hogy már nem értem, amit felel - két ágammal belekapaszkodtam -, és amit felelt, valami zúgás volt csak, értelmetlen, zagyva hangzavar akkor... később értettem csak meg, mit jelentett és mit szólt akkor anyám:

- Hallod-e, mit gügyög ez a csöppség? Gyü... gyü... azt mondja... hát ezt ki érti?...

Csakugyan, mire én az ő szavait megértettem, már én se tudtam volna megmondani neki, mit akartam akkor. És aztán mindent elfelejtettem.

A RÉGI VÁROS

I

- Látjátok a vízen keresztül? Ott, a lávahegy aljában... egy szabályos vonal...

A tanítványok kihajolnak a gépből - a kopoltyúkészülékek zizegve nyelik a vizet. Egy percre megáll a villany.

Rádion 23, a fiatal tudós, kinyújtja kezét, és egy ködös, elfolyó tömböt jelöl meg a távolban. Talán huszonöt kilométernyire ködlik az egész.

- Ez a város.

Közöttük s a város között zöldeskedik a víz - de elég ritka és átlátszó, reflektor nélkül is tisztán kivehetők a megjelölt pontok.

Rádion 23 fürkészve mered előre, aztán nyugodtan megigazítja homlokán a kopoltyú-készüléket.

- Nos - mondja, és mosolyogva fordul vissza a tanítványok felé -, foglaljuk egybe ismereteinket, mielőtt befutnánk a pályaudvaron.

Mindnyájan odasereglettek.

- Az első nyomokat három éve fedeztem fel... ha nem tartjuk meg a város eredeti nevét, az eredeti írásjelek valami feltételes kiejtése szerint - akkor, úgy hiszem, rólam fogják elnevezni a régi várost. Mert tudnunk kell, és ez a legfontosabb, hogy előttem jó háromezer éven át nemcsak nem látta, de nem is láthatta senki egyetlen tégláját se ennek a városnak...

Megütközve néznek rá - Rádion 23 egy széles mozdulattal a vízen át felbukkanó hegyláncfélkört rajzolja maga elé.

- Gondoljuk meg, barátaim, hogy mintegy ezerötszáz méterrel vagyunk a víz felszíne alatt. Ez itt lávatalaj - tízezer éves réteg, pontos számítással -, annak a borzalmas erupciónak terméke, amit geológiatörténetünk a Krisztus-számítás huszadik századába helyez. Ez a földrész, amin most állunk, akkor szárazföld volt - tisztes magasságban a tenger színe fölött. Az erupció egyik felét hirtelen, néhány perc alatt lökte víz alá - a másik fele évszázadokon át siklott utána. Itt, ezen a helyen alföld volt, egy körülzárt katlan - és éppen erre akartam felhívni a figyelmeteket. Ezt a katlant a kitörő láva néhány perc alatt színig elöntötte - ami város vagy kultúra, vagy tenyészet: a láva alá került és megkövesedett. Alig tíz éve, hogy egy újabb földrengés megrázta ezt a lankát, s a felső lávaréteg lecsúszott, kifordult az északi szoroson keresztül - leválva a humuszról, mint a gipszmaszk válik le a halott arcáról -, mélynyomatát kifordítva a fénynek. Most felszabadult az alföld, és a víz átjárta puszta felületét, öt éve jártam erre, a huszadik egyetem küldött ki, vizsgálni ezt az ismeretlen talajt - mikor rábukkantam erre a városra. Öt éve bukkantam rá - tízezer éve fekszik itt, a tenger alatt -, és tíz éve vált le róla a

réteg, mely addig eltakarta. A többit olvashatták könyvemben, amit azóta írtam erről a kérdésről.

A villamos nagyítószelencét óvatosan emeli szeméhez.

- Legyünk tehát tisztában, hogy mi a feladatunk - folytatta aztán. - A geológiai vonatkozások ezúttal nem érdekelnek. Az egyetem megbízásából tisztán azért jelentünk meg, hogy mármost a város pontos korát megállapítsuk. Ha az anyagok még alkalmasak - nem lehetetlen, hogy restaurálni fogjuk az egészet. Hiszen tudjuk, hogy a Közállam építkezni akar ezen az elhagyott vidéken - az elméleti tanszakok egyetemeit egészen víz alá óhajtja helyezni... és nem lehetetlen...

Egyszerre izgatottá lesz, nem tudja folytatni.

- Barátaim... - és egy kicsit reszket a hangja... - barátaim, a perc ünnepélyes... Ebben a városban tízezer éve élő ember nem járt... az utcákon halak és pókok suhogtak, és bekandikáltak az ablakokon... Amit én öt éve láttam, hihetetlenül érdekes... igen... érdekes... Útközben nem beszéltem róla, mert azt akartam, hogy az első benyomás friss és elfogulatlan legyen. Az utolsó percben nem akarom elrontani meglepetésünket és áhítatunkat. Kapcsold be a villanyt, Fizika 14, és előre!...

A kerekek közt hideg fény villan fel. Halak verődnek szét az iszapból - a víz vörösen opálzani kezd - az alkonyattól. A gép sziszegve és szikrázva lódul neki a víznek.

II

Két lávahegyen túl egyszerre kinyílik a láthatár. Első percben ködös, szürke sziklatömegnek látszik az egész - aztán egyenként válnak külön a részletek. Annyit azonnal látni, hogy két részből áll a Régi Város - az egyik, sűrűn beültetett házöböl, laposan, simán terül el, mint egy tányér, egy mély barázda választja el a másik résztől, mely dombos és hegyes - a dombokon itt-ott mereven és szikáran állnak még a régi épületek. Az egész fölött derengő világosság - igen, a tiszta tengervízen át idáig világol le a nap.

III

A gép a középső lávahegy előtt hirtelen leállítja kerekeit, és függélyesen mintegy kétszáz méternyit emelkedik. Úszva hatolnak át a szoroson - akkor, alig háromszáz méternyire az első, nagyobb épület előtt, ismét leszállnak a fenékre, és keréken folytatják az utat.

Kétoldalt hallgatag házsorok futnak, szemben a géppel halak csapódnak el, és algák foszforeszkálnak a homályos kapuk alatt. Szorongva hallgatnak mindannyian. A szilárd kövezeten néha tompa nyekkenéssel pukkad meg egy-egy lomha polip, amint a kerekek átfutnak a testén. Az úttest közepén néha egy-egy furcsa, nehézkes tömeg állja el útjukat.

- Ezek járművek voltak.

A tanítványok hallgatnak. Egyik se mer belenézni a jármű homályos belsejébe. A gép rohan tovább.

- Csupa három- meg négyemeletes ház. Csodálatos építkezés, csodálatos munka... Igen... ez a Krisztustól számított huszadik század... Tízezer éven át láva takart el egy egész korszakot, és nem maradt semmi emlék... Ez a korszak kiesett a történelemből...

Rádion 23 komolyan mered maga elé.

- Egy korszak, igen, és egy kultúra... Mert volt kultúrájuk, barátaim... ismerték a villanyt, amint ezek a primitív vezetékek mutatják... és ismerték az élőképet, amit lapos vászonra vetítettek - és nem térbe, mint mi. De míg kínai őseinkkel összeköt minket a történelem vörös fonala - ez a földrész kikapcsolódott mindenből, s eltemetkezett a víz alá... és szelleméről nincs, ami hírt adjon nekünk. Majd megmutatom nektek csodálatos könyveiket, melyeknek betűjeleit öt éve tanulmányozzuk, hogy kulcsát találjuk ennek a nyelvnek... ennek a kultúrának, mely tízezer év előtt a mi kínai őseink kultúrájával párhuzamosan fejlődött, az akkori Európa közepén... egy nép, mely állítólag oly művelt s fejlett volt már akkor, mint a hatalmas kínaiak, a mi őseink.

- Élőképük is volt már? - kérdi Fizika 15.

- Élőképük, mint mondom, akkor még vászonra vetítették... De találtam néhányat, restauráltam és kipreparáltam - és Plaston-gépbe illesztve kiderült, hogy lehet térbe vetíteni velük.

Alumínium tokjába nyúl, s egy preparált, furcsa filmet szed ki belőle.

- Ide nézzetek... Ezt egy régi színház romjai közt találtam... majd megmutatom nektek...

A mellékutcákban hallgatva, mozdulatlanul állnak a hínárral, bürüvel belepett járművek. Ha megmozdulna valamelyik, s egyszerre robogni kezdene és száguldana, szembe a géppel!...

IV

A gép nekilódul, s hirtelen széles főútra tér. Megszorítják a kopoltyút. Aztán egy sötét mellékutcába robognak. Aztán Rádion 23 leállítja a kerekeket.

- Itt szálljunk ki - szól, és felrántja kesztyűjét. - Bemegyünk valamelyik házba, akármelyikbe, amelyik utunkba esik.

Kiszállanak mind. Hallgatnak: szorongó izgalom vonaglik torkukban. Egymás után lépnek fel a házak melletti járdára. Egy kapu előtt megállnak. Rádion 23 felvilágít a kapura - keskeny tábla ködlik át a vízen, rajt betűjelek.

Rádion 23 lerántja a moszatot, s figyelmesen nézi a jeleket. Lemezt szed elő, s egymás után leírja rá...

„R-á-k-ó-c-z-i-ú-t-8-4”

- Mit jelenthet ez?

- Még nem tudjuk. De rájövünk majd. Nyilván a tulajdonos neve.

Azután hozzáírja:

„B-u-d-a-p-e-s-t”

- Ez a város neve volt.

Mielőtt bemennek a kapun, Rádion 23 végignéz az úton. Szembe velük szürkéskéken ködlik a vízen át a Keleti Pályaudvar megkövült körvonala.

V

Lassan, egymás után mennek fel a lépcsőn. Egy ajtón keresztül egymás után lépnek be a szobámba. Halak neszelnek fel. Rádion 23 felemeli lámpását, s a növekvő homályban író-asztalomra világít. Kopoltyúi idegesen sziszegnek.

- Egy női fej...

Felemeli asztalomról kedvesem relief-portréját, és figyelmesen nézi. Fizika 13 egy sarokban megtalálja koponyám mellső felét, fehérre meszesedve. Ujjai közt forgatja, aztán maga felé fordítja. Szembenézünk: szembenézek vele - ő nyugodtan és figyelmesen - én összeroppantott fogakkal, tehetetlen, mérhetetlen gyűlölettel.

A VAK SZOBRÁSZ

Édes fiam,

Rómában ért utol leveled - nagy örömmel olvastam a levelet is, meg a mellékelt cikkeket, amikből valóban megállapítható, hogy sikered nem mindennapi és hogy a „Munkások" fordulópontot jelent művészi életedben. Valami illusztrált lapban láttam a szobor fotográfiáját, és mondhatom, hogy magam is nagyon meg vagyok elégedve veled: a „Munkások" erős, férfias munka, és ha úgy tetszik, büszke vagyok rád.

Ami a levélben jelzett töprengéseket és aggodalmakat illeti, megnyugtathatlak, Boldizsár. Az emberi élet hosszú, és van idő ilyenre is - mindez elmúlik és különben nem is fontos. Egy kis meghatottságot is éreztem, hogy éppen a te öreg apádra gondoltál, és neki beszéltél a belső dolgaidról. De hidd el: nem tudok mondani semmit, és nem tudok tanácsot adni - ne hidd ám, Boldizsár, hogy a hosszú évek egymásra rakódnak, és hogy épület lesz alattunk, mely egyre magasabb, s melynek tetejéről egyre szélesebb a láthatár. Nyilván valami folyik alattunk és felettünk, folyjunk mi is bele, de nem látunk két partnál egyebet. Nem tudok mondani semmit, és ha nem ülnék most itt, nagyon egyedül, a Tiberis partján, egy kicsi szobában, és nem tudnám, hogy ma este már nem megyek sehová, s ma estére nincs egyebem, mint egypár gondolat: néhány figura, amit öreges kedvvel rakosgatok a sakktáblán, valószínűleg nem is írnék neked levelet.

Nem írnék, kedves kis Boldizsár, sőt úgylehet, ezt a levelet se küldöm el, amit így lazán és andalogva írok most... az ám, érzem, hogy ebben a pillanatban hiányzik belőlem a bölcs, apai póz, és te keveset tanulnál tőlem. Sőt talán meg is bántanálak, mert őszintén meg kell vallanom, valami mosolygásféle suhant át öreg arcomon, míg a leveled olvastam, amiben olyan végzetes és elszánt komolysággal beszélsz művészetedről, eszmék meghasonlásáról... hogy milyen harcok dúlnak benned, s a kétségbeesés szélén állasz sokszor, mert nem tudod tökéletesen kifejezni magad a gipszen és márványon keresztül... mert nem tudod, kinek higgy: Michelangelónak vagy Rodinnek; - és hogy hol van az abszolút, megdönthetetlen Művészi Igazság.

Egy helyen futólag (ó, nem szemrehányásból mondom, hogy futólag!) megemlíted, hogy azért fordulsz hozzám, mert homályosan úgy érzed, keresztülmentem én is ezen a válságon. De nem vonhattad le a tanulságot, mert, íme, húsz éve annak, hogy letettem a vésőt, és nem bánva, hogy szép hírnevem szertefoszlik, otthagytam mindent: lázas verekedést agyaggal, már-

vánnyal, izgató kiállításokat, versengéseket, Rodint, Michelangelót - elbujdostam, s nem bántam: folytassák ott, ahol én abbahagytam.

Jó Boldizsár, milyen szép és hideg emlékek! Mosolygok, és hidd el, nem bántja a hiúságomat, hogy mindenről és mindenkiről beszéltél, ami foglalkoztat, csak az én hírhedt „Önarckép”-sorozatomról nem, amit annak idején nemcsak te csodáltál. Hol van a sok agyag meg gipsz, Boldizsár? Úgy tudom, anyád valahová a padlásra rakta a szép kiállítást - most pillanatnyi szeszélyből, szinte látni szeretnék még egyszer néhány darabot belőle. Nem hiúságból és nem lelkesedésből: szeretnék mosolyogni a furcsa, mókás torzókon - a hideg agyagba micsoda fogcsikorgó erőlködéssel kapartam, reszeltem bele a szájamat, az orromat, a füleimet meg a homlokom, és hogy püföltem ezt a homlokot, hogy a magamé fájt bele, én Istenem!

Igazad van, Boldizsár, keresztülmentem ezen a válságon én is. Huszonkét éves voltam, és az egész világból egyetlen dolog érdekelt, zaklató, nyugtalan kíváncsisággal: önmagam. Ki ez, kívül és belül, ki ez a vízcseppnyi mindenség, amihez ismeretlenül és ok nélkül jutottam, kiről nem tudom, mit ér nekem, és hová visz, s mégis annyira féltem őt, hogy felordítok, ha durván nyúl hozzá holmi avatatlan kéz, vagy mellbe löki a vihar? Tudtam, hogy egyetlen a világon, mert mindenben hasonlatos bár a többiekhez, az idő és tér végtelenjében ez a lény, csak az nem volt s nem lesz többé soha, akiről így beszélek: én.

Órák hosszú során át néztem arcomat a tükörben, kitágult szemekkel egyre közelebb hajoltam a fényes vízlap színéhez. Néztem mohón és sóvár kívánsággal szájam és szemem. Szerelmes voltam magamba. Ki fogja kifejezni valaha ebből az arcból, amit én tudok egyedül, aggódtam; ki menti meg a pusztulástól ez áll kifejezhetetlen vonalát s a fájdalmat, ami itt bujkál az ajkak között - mindezt, ami azért van így, s nem lehet másképpen, mert engem jelent, a kínok és gyönyörök legmélyebb forrását, az én édes, kegyetlen s önző, de formátlan indulataimat, érzéseimet, amikhez hozzáolvadt, s amiket szoborba öntött, s formába tökéletesített ez az arc? Ki menti meg, mert tudom róla, hogy el kell pusztulnia különben nyomtalanul ez értelmetlen létben, mely csak teremteni tud, de megtartani nem.

Mintázni kezdtem az arcom, jó Boldizsár. Hosszú órákat töltöttem a tükör előtt, s gyúrtam és faragtam az agyagot, hogy egy napon majd úgy nézhessek az agyagba, mintha tükörbe néznék, s megnyugodjam: íme, megfogtam a tükröt, és most már elmehetek, a tükör él helyettem, s beszél rólam, az idők végezetéig.

Igaz, igaz, Boldizsár, keresztülmentem a válságon. Megfaragtam a homlokomat, orromat és szájamat és államat - hiába! Minek a sok szó és magyarázat: nem sikerült. Orr, száj és homlok volt, nem én. A formák hidegen néztek rám - nem az én fejem, vagy nem az, ami benne lényeges, amit belőle féltek. Újra meg újra nekifogtam: talán itt volt a hiba vagy ott. Talán ezt a vonalat kell mélyebbre fognom, s akkor kapom meg azt a kifejezést, ami túl van a vonalakon. Ravaszkodtam. Megpróbáltam kivonatolni: a szájat kifaragtam erősen, s a többit hagytam, háttérnek - sok fej lett belőlem, és egyik se voltam én. Gondoltam, művészetemben a hiba. Tanulmányozni kezdtem a nagy szobrászokat - mi az a fortély, amit felhasználhatnék belőlük? Híve lettem Michelangelónak, aki roppant tömbökbe fogta össze a lágy életet, s kővé dermesztette, s híve lettem Rodinnek is, ki a formátlan és élettelen köveket, midőn aludtak, kifúrta - s a kövek lágy része kicsurgott, s ő hirtelen formált lágy s leheletszerű életet a kövek csurgó s hirtelen megalvadt véréből. Próbáltam ezt, próbáltam azt, minden hiába volt, Boldizsár!

Akkor éppúgy kétségbeestem ám, mint te. Bolyongtam, és bolyongás közben nem szűntem meg keresni - lopva és dühösen kerestem azt a hajlékony vésőt, azt a megértő anyagot, melyből és mellyel kifaraghatnám magam.

Anyád így ismert meg engem: tehetetlenség és meghasonlás útján találkoztam vele. Éreztem, hogy az anyag hűtlen lett hozzám - s ekkor én szerettem bele gyógyíthatatlanul az anyagba -, halálos bús nosztalgia fogott el, hogy fogadna vissza magába, s keverne el a földnek porával, mint ahogy én kevertem vissza a vályúba összetört szobraimat, mert éppen úgy nem sikerültem neki, mint ahogy azok a szobrok nem sikerültek, amiket belőle hasítottam. Anyád igen szép volt, Boldizsár, de engem nem szépsége, hanem az a végtelen, ismeretlen vonzás taszított hozzá, ami úgy áradt belőle, mint a nehéz földből árad az erő, mikor visszahull rá a feldobott kő s a felrepülő ember. Ostobaság, ne haragudj: azt hiszem, a köveket is vonzotta anyád. Egyszer egy kutyát láttam, egy vérebet, mely fogával szétharapta a láncot, s kitépte a lánc cölöpeit a földből, hogy anyádhoz futhasson, és megnyalhassa a kezét.

Szerettem anyádat, és ő megszeretett engem. Fölébe hajoltam, és a szemébe néztem, hogy temesse el szemébe az arcom. És anyád kinyitotta szemét, befogadott engem, és aztán lezárta a pilláit.

És ekkor, Boldizsár, ekkor felvette vésőjét, és faragni kezdett a vak szobrász. Így vénen, gondolatok sakkfiguráit tologatva, mosolyogva minden indulaton: mégis reszketni kezdek, Boldizsár, hogy eszembe jut. A vak szobrász - ó, Boldizsár, mily szörnyű -, a vak szobrász, ott a szuroksötét szobában, felemelte ujjait, és faragni kezdett rólam egy piciny, fehér szobrot. Először puha, nagy vonalakban megfaragta a fejem, behunyt szemekkel, két karomat keresztbe fektette, és lábaimat felhúzta. Aztán a részletekre tért. Megfaragta a szájamat, és megfaragta a koponyámat, és megfaragta a homlokomat. Aztán, még készületlenül, a kialakulás állapotában, megmutatta nekem kis szobromat.

Ó, Boldizsár, megrendültem egész testemben, és kihullott kezemből a véső! Még kicsiny volt akkor a szobor s a vonalak hevenyészettek. De én voltam az, Boldizsár, én voltam az, ahogy soha szobrász meg nem faraghatta - én voltam, az idők végezetéig! Rémület és borzongás suhant át rajtam, és az arcomhoz kaptam, ki látott engem, onnan a sötétből, ahol nincsenek szemek, és nincsen öntudat?

És aztán megnyugodtam, Boldizsár. A vak szobrász lefőzött, de nemcsak engem. Nincs többé vágyam, és nem érdekel már, mit jelentek én, s mi vár rám: itt ülök, az ő műhelyében, s csudálom őt, s gyönyörködöm benne - a te arcodba nézek, és mintha tükörbe néznék, ott látom arcomat, amit jobban megértett ez a vak szobrász, mint ahogy én valaha megérthettem. És rábízom a többit, nincs több dolgom, míg ő él, s munkálkodik helyettem.

TERMÉSZETES KIVÁLÁS

Természettudományos értekezés három képben

I

Azon a helyen lazán feküdt a bazaltréteg, alatta egy gneiszlap, úgy, ahogy a kihűlő kéregben megmerevedett. A két réteg közt egy darab okszidiánkő volt, amit nyomtak a kőzetek - ez a kődarab szeretett volna vagy egy félrőfnyivel lejjebb csúszni, a puha zsírkőbe -, de ez kicsit nehezen ment.

Mint vajat kenyérre, a szél homokos fövenyt kent a bazaltrétegre, s e homokba száraz, szívós páfrányok kapaszkodtak. Felül, nem messze az okszidiántól, egy zöld halom lejtőjén, halformájú, de szőrös állatok gubbaszkodtak. Bár nemrég kerültek csak e vidékre, otthonosak

voltak már: élénk, figyelmes szemük forogni tudott, nem úgy, mint ama halak és gyíkok szeme, melyek e vidéket lakták. Ez a fajta régen elhagyta már a vizet: hasukon két lágy mirigy fejlődött, e mirigyből fehér lé folyt, s a tehetetlen kölykök behabzsolták ezt a lét. Kicsi, zömök lények voltak, a szájuk félig halszáj, félig madárcsőr - ínyükből kemény, piciny csontocskák törtek elő.

A domb másik oldalán, hunyorogva a napfényben, feküdt az ichtioszaurusz. Óriási testén ezer színben szikráztak a pikkelyek - széles szárnyait legyező formájában behúzta, földnek eresztette -, kurta gyíklábait szétterpesztette a fűben. Az erdő felől repült ide, kígyózó köröket írt le a magasban - aztán a tenger fölött nagy ívben, és most lefeküdt pihenni. Hosszú, keskeny állát lelógatta a lejtőn.

Az egyik mirigyes, az, amelyik közelebb feküdt a repülőgyíkhoz - két-három rőfnyire -, már egy félórája nézte az óriást, mohón meredt rá, és nyilván észrevette, hogy az nem látja őt: a hatalmas állat szemgödréből hiányzik a harántizom, oldalt nem tudja mozgatni a szemét. A mirigyes tudta ezt, mert amint óvatosan és hangtalanul előrekúszott, vigyázott, hogy mindig oldalt maradjon, az ichtioszaurusz látkörén kívül. A mirigyes egyszer visszanézett, és vonagló mozdulatot tett - ekkor megmozdult a másik mirigyes is, és utánakúszott.

Mikor csak félrőfnyire voltak: meglapultak. Összenéztek. A repülőgyík hátán, fent a nyaknál keskeny ér dagadt ki: tisztán látható volt a finom, zöldes bőr alatt, hogy árad, lüktet benne az élet, hogy dobog és vonaglik. A repülőgyík álmosan pislogott, még mindig nem látta a két mirigyest. Ha nem oly álmos és lusta, ha csak egy kicsit oldalt fordítja a fejét, éktelen dühbe jön vala: csontos szárnyát messze kitárja, s szájával odavág - a két melegvérű csúszómászó felmetélt hassal gurul le a domboldalról, s ő szikrázva és ragyogva emelkedik a magasba - két perc, s a felhők közt lebeg.

De hát nem mozdult. Az első mirigyes nekifeszítette lábát a homoknak, és elrúgta magát - a másik elkapta a repülőgyík farkát. Az első a hátára ugrott, s egyetlen harapással felszakította azt a finom, lüktető eret. Aztán jól megkapaszkodott a pikkelyekben, mert a repülőgyík szétcsapta szárnyait, s toronymagasat ugrik, visszaesik megint, s a felszakított sebből zöld lé patakzik. Kinyitja száját, a hatalmas test remegni kezd. Ájult, merev szemei kidagadnak. A mirigyesek ott gubbaszkodnak a hátán, s várnak, míg elcsendesül.

II

Az okszidiánkő félrőfnyit csúszott: a bazalt még mindig nyomta, a gneisz valamit engedett. A homoktorlasz félresiklott, de még áll a domb fölötte - rajta finom, másfajta pázsit.

A közeli tó vize azóta valamit emelkedett, úgyhogy most a domb oldalát mossák a habok. Ügyes kezek cölöpöket vertek a tó fenekére, s a cölöpökre négyszögletű, nagy fészkeket raktak fából. Híd vezet a parthoz, ezen a hídon, hátsó lábra emelkedve jön két majom, abból az új fajtából való, amelyik házakat épít. Mindkettőnek dorong a kezében. Pofájuk csupasz. A vézna, nyomorult testet idegen állatok bundája borítja. Átjönnek s a domb lejtőjén elbújnak egy bokor mögé.

Kétszer jött fel és szállt le a nap, és nem volt bátorságuk megtámadni az óriásmajmot. Az óriásmajom velük együtt jött le a hegyekből, de nem tartott velük - nem kellett neki dorong: kézzel fojtotta meg a lámát, s a vaddisznónak a nyakát átharapta. Nem kellett annak se cölöp, se ház, ahelyett inkább gyakran megtette, hogy kiráncigálta a cölöpöket, s ha ilyenkor közeledtek hozzá, ütött, és a fogait vicsorgatta. De nagyon erős volt, nem bírtak vele. Néhány nap

előtt kézzel lyukat ásott a domb másik oldalán, s abban elrejtőzött, néha bújt csak elő, hogy valami galibát csináljon.

A két dorongos majom ott gubbaszt a bokor mögött, s néha kidugja fejét. Tudják, hogy az óriásmajom ott szuszog barlangjában - nyilván alszik. A szemük izgatottan forgolódik.

Így vártak sokáig, s egymás kezét szorongatták aggodalmasan. Néha a cölöpház felé pillantanak, az egyik pillér széttörve lóg alá - ezt az óriásmajom csinálta. Nagy megnyugvásukra szolgált, hogy a házak eresze alatt csapatostul ültek a majmok, s figyelték a jelenetet. Legrosszabb esetben azok idefutnak, és segítségükre lesznek a munkában.

A nap leszállóban - határozni kell. Végre megmozdul az egyik, lassan húzódik a barlang felé, oldalvást. A másik utána. Görcsösen szorongatják a dorongot.

Az óriásmajom bent fekszik az odúban. Az egyik óvatosan nyújtja előre dorongját - vigyázva löki be az odú száján. Hangosan bömböl odabent az állat, kidugja a fejét, s éktelen dühben csikordulnak meg a fogai.

A két majom visszaugrik a domb lejtője mögé: meglapulnak. Most vadul, véres szemekkel néz szét az óriásmajom. Nekilódul, hogy kimásszék. Roppant öklével a levegőbe kap.

De hogy megfordul, suhint a dorong. A másik oldalról az egyik felmászott a domb tetejére, behúzott fejjel, kiálló pofacsontokkal. A dorong koponyán találta az óriásmajmot. Vonítva fordul meg, s támadójára veti magát - de az megugrik, s most társa, a másik dorongos sújt le bozontos koponyájára. Az óriásmajom lerogy - ordítása hosszú, gurgulázó hörgésbe vész.

III

A domb meglehetősen lelapult, mert letarolták, s téglákat raktak fölébe. A téglákból pince lett, a pince fölé köveket raktak, ezekre épült a kávéház padlója. Négy méternyire a domb fölött merőleges irányban, ezt a padlót linóleum borítja, s a szőnyegen, a domb jobb oldala felől, kicsi asztal áll egy ablakfülkében. Ennél az asztalnál ül Balog, kéziratot olvas, és nem veszi észre, hogy szemben, egy másik asztalnál (a domb bal oldala felől), ott ülnek Balázs a kritikus és Kaczolay, a népszerű, fiatal drámaíró. Éppen most ültek le.

Ő nem veszi észre őket, de azok meglátták. Odanéznek, de nem szólnak. Balázs mosolyogva int Kaczolaynak, hogy ne zavarják, úgy látszik, el van merülve.

- Kéziratot olvas.

- Igen. Az utóbbi időben nagyon szorgalmas.

- Sokat dolgozik. Az „Észak” óta, ami két évvel ezelőtt jelent meg, volna már vagy három kötetre valója.

- Nagyon helyesnek találom, hogy válogat, író soha nem lehet eléggé szigorú önmagához.

- Hát az igaz, igaz. Jól tudod, mily sokra tartom ezt a Balogot.

- Hiszen ebben megegyezünk. Egyike a legkitűnőbb publicistáinknak.

- Én is mindig mondom. Minek ír ez az ember novellákat, minek rontja magát, igazán kár. A novella nem neki való műfaj.

- Látod, ugyanezt mondtam nemrég Mucskainak. Furcsa, hogy mégis a legszívesebben tárcákat ír. Két éve alig ír egyebet. Amellett biztosan nagyszerű humoreszkeket tudna írni, biztosan van tehetsége hozzá.

- Nagyszerűeket tudna írni! Mindig mondom! Én nagyon sokra becsülöm, látod, de hát az ember nem tehet a lelkiismerete ellen. Ilyen ügyes publicista - hogy jön ő ahhoz, hogy drámát írjon?

- Drámát írt?

- Igen, drámát írt. Beadta a darabot a Nagy Színházhoz, azzal, hogy ez az életének egyetlen munkája, amire tart valamit. Ettől függ, hogy maradhat-e író, vagy sem. Ennek a darabnak a sorsától. Ha nem lesz vele sikere, örökre leteszi a tollat.

- Szép! Hiszen éhen hal, egyebe sincs, amiből megéljen!

- Én is azt mondtam. Mit tegyen az ember? Az igazgató ideadta nekem a darabot - tudod „A más felesége” óta, amivel olyan sikerem volt, nagyon megbízik a színpadi érzékemben - szóval, ideadta, hogy mondjak véleményt, persze diszkréten, hogy ne tudjanak róla... szóval, a véleményemtől teszi függővé, előadassa-e az „Ember”-t, ez a címe a Balog darabjának.

- Na és? Elolvastad?

- El. Egészen máig gondolkodtam rajta. Ebben a pillanatban határoztam el magam, most, hogy itt láttam ülni. Nem tehetek a lelkiismeretem ellen.

- Hát milyen? Rossz?

- Tudod, kérlek - nem színdarab. - Van benne minden, líra, filozófia, emberismeret -, de tudod kérlek, sehol egy eredeti helyzet, ami kell a népnek. Nem ajánlhatom tiszta lelkiismerettel, hogy előadják.

- Hát nem ajánlod?

- Lehetetlen. Te tudod, hogy szeretem ezt a fiút, de ez más.

- Na és ha Balog megtudja, hogy te...

- Nem tudhatja meg, mert a diri megígérte nekem, hogy senkinek nem szól - ha nekem nem tetszik a darab, visszaadja Balognak azzal, hogy az ő saját dramaturg meggyőződése szerint - és a többi...

- Pszt! Vigyázz - már nem olvas, idefigyel...

- Jó reggelt, kedves Balog! Mi szépet olvas? A „Kék vár”, ami ma jelent meg, gyönyörű. Délelőtt beszéltek a klubban róla, és én ugyancsak kiálltam magáért - méregbe jöttem... „Nem igaz!”... - mondtam - „ellenkezőleg, nagyon tehetséges munka!”... kiabáltam folyton...

Az okszidiánkő még egy fél rőfnyit csúszott, lekerült a gneiszlapról, és kényelmesen kinyújtózott a puha zsírkőben, az asztal alatt, a kávéház alatt, a pince alatt, a homok alatt, a bazaltréteg alatt.

ERZSÉBET SZÍNHÁZBA MEGY

I

Erzsébet délután háromkor ébredt. Az utóbbi időben három-négy órakor hajnalban került ágyba, és lassankint ebbe is beletörődött. Késő ősz volt, és jó is volt így, a homályos szobában megvárni, míg a szűk Kálvária utca elsötétül, és túl, a borbélynál meggyújtják a petróleumlámpát. Ilyenkor halvány fénypászma esett a szobába, és Erzsébet lassan öltözködni kezdett.

Erzsébet tournure-t vett fel és az olcsó, de tarka szalagokat gonddal kötözgette. Borszeszlámpával bodorította a haját, amelybe ősz szálak vegyültek. A borszeszlámpa egy halványkék kötésű könyvön állott; - ennek a könyvnek ez volt a címe: „Emlény", valami költői társaság adta ki, ezernyolcszázötvenkettőben, itt, Kanizsán. Erzsébet elmerengett, s a felsőbb matézisben nem nagyon járatos elméjében jó egy percig tartott, míg kiszámította, hogy ennek már tizenegy éve lesz hovatovább. Az „Emlény"-nek nemcsak a kötése, de a lapjai is halványkék papirosból voltak, halványzöld versek voltak benne, Lisznyaitól és több költőnő is szerepelt. Az ötvenkettes évszámra Erzsébet külön emlékezett, hányatott és zavaros életében, homályosan tudta, ez az évszám valami különösebb eseményt jelentett. De ez nagyon távoli és kényelmetlen és bús gondolat volt, és Erzsébet gyorsan Szeremleyre gondolt. Szeremleyvel már egy hónapja volt együtt - illetőleg Szeremley volt az egyetlen ember, aki egy hónapja állandóan járt hozzá úgy, hogy együttlétüknek holmi határozottabb jellege kezdett kialakulni, megkülönbözve az egy- meg kéthónapos, futó barátságoktól. Ma is, hajnalban, öt órakor váltak el, Erzsébet suttogva kísérte ki a homályos kapualjába nyíló szobából, és Szeremley már ötre újból ideígérkezett.

De már négykor ott volt, pepita nadrágban, rettenetesen magas gallérban, fekete Chevallierbeli, alacsony, egyenes cilinderben. Erzsébet még nem fejezte be a ruházkodást, és bizalmasan hátraszólt, hogy csak üljön le. A gavallér óvatosan húzta fel nadrágját, és előbb megnézte a kopott bőrhokedlit. Aztán unni kezdte magát, és megszólalt:

- Ma beszéltek rólad valahol - mondta előrehajolva. Mostanában, mikor magukra maradtak, már tegezték egymást.

- Ne mondjad.

Erzsébet nem nagyon bánta, miről beszélhettek. Csak azon csudálkozott futólag, ki ismerheti őt Kanizsán, ahol alig fél éve lakott. Az emberekkel szemben évek óta valami távoli, zagyva érzése volt - nem emlékezett senkire és semmire, ami azelőtt történt -, mintha ez utóbbi tíz év előtt nem lett volna semmi, vagy ami volt, holmi más, idegen emberrel történt és nem vele. Úgy volt, mintha ő tulajdonképpen tíz évvel ezelőtt született volna, egy szennyes és homályos sikátor valamely udvarában, de nem gyereknek született, hanem már érett és mindent értő, megcsömörlött asszonynak - egy nagy, gúnyos csecsemő, kit nem érdekel a világ, mert már kiábrándult belőle, mielőtt megpillanthatta volna.

- Matskásyéknál kerültél szóba - folytatta Szeremley, látván, hogy magától kell belefogni.

Majd, hogy Erzsébet erre se érdeklődött:

- Nem is tudtam, hogy neked férjed is volt már.

Erzsébet egy gombostűt erősített meg, és a tükör felé hajolt. Annyit érzett, hogy Szeremley hangjában volt valami tiszteletféle, és ez bosszantotta. Évek óta elképedve és egyre növekvő megvetéssel szilárdult meg keveset foglalkoztatott értelmében a meggyőződés a férfiak

határtalan ostobaságáról. Íme, ez az ember, aki eddig úgy bánt vele, ahogy ő maga is természetesnek és helyénvalónak találta, most talán meg akarja különböztetni őt a hozzá hasonló nők között, mert valaki megmondta róla, hogy tiszta családból származott, s hogy egyszer férje is volt, tekintélyes és jómódú ember, valami jegyző. Istenem, alig emlékezett rá.

- Mi bajuk velem? - rántotta a vállát.

A gavallér közelebb jött, legyeskedni kezdett. De Erzsébet ráütött a kezére. Egyszerre valami durva és kemény érzése volt. Most magától kezdett beszélni a volt férjéről. Szeremley a külsejére volt kíváncsi.

- Keszeg kis ember volt - mondta Erzsébet jókedvűen -, csapzott bajusza volt, nem szerette a rendet. Kevés pénze volt.

- Mért hagytad ott?

- Becsukták.

Szeremley megtudta, hogy holmi politikai ügyről volt szó: közvetve tudta csak meg, elképzelésből, mert a nő nem nagyon értette, mi a különbség.

A gavallér intim részletekre tért, érdeklődött. Erzsébet ajkát biggyesztette, megvetően legyintett. Aztán behívta a viceházmesternét, és kávét hozatott. Kalácsot ettek hozzá.

- Erzsébet, este elviszlek a Teátrumba - mondta a gavallér. - Társulat érkezett.

- Komédiát játszanak? - kérdezte.

- Nem ám, édes babám. Hanem a barátom uram, egy bizonyos Bájligethy, valahol egy drámai poémát talált, nyomtatásban, vagy azon manuscriptumban vette meg a szerzőtől, eljátssza, engedelem nélkül, Kanizsán és még egyebütt. Pesten még nem is játszották. Nagy mester ez a Bájligethy, ő maga festi a kárpitot meg a kulisszákat mind. Ehhez kellett vagy ötven darab.

Erzsébet elkészült, rizsport hintett az arcára, pirosítóval kendőzte még. Aztán jókedve lett.

II

Sokan voltak, az egész kanizsai intelligencia, és Erzsébet dacosan, szemtelenül suhogott fel a páholyba, megkövetelve mintegy, hogy az anyák szégyelljék magukat, és zavarba jöjjenek bakfis leányaik miatt. Szeremley valami diákot hozott még magával, és Erzsébet, amint a szűk lépcsőn felfelé mentek, már csak szokásból is, megszorította a diák kezét, úgyhogy a körmei egy kicsit belementek a tenyerébe. A diák hűlt-fűlt és remegett, a puha asszony sötét, árkolt szemei vészes, baljós mámorban ringatták.

Mire leültek, odalent javában folyt már a játék. A diák, lelkes szemű, igen fiatal ember, Szeremleynek magyarázta, miről van szó. Szeremley gúnyosan figyelt a diákra, és egyik karját óvatosan dugta Erzsébet háta mögé. Erzsébet viszont a diák felé hajolt. A diák folyton beszélt, suttogott. Erzsébet az egészből ezt a nevet hallotta: Arany János, és itt megjegyezte, hogy ismerte azt az írót, egyszer Pesten találkozott vele, és beszéltek is.

Valami nagy sivatag volt most a színpadon, hátul piramisok, és az egyik, barna színész igen hangosan szavalt. A diák azt mondta, hogy ez szimbólum, és hogy ilyeneket Goethe is használt. Erzsébet a színészre tett megjegyzést, hogy csinos fiú, de buta, ismeri ezt is. Szeremley elménckedett, hangosan szójátékokat csinált, hogy a földszinten is hallhatták.

- Mi ez az egész? - mondta Szeremley türelmetlenül.

Odalent tapsoltak. Erzsébet egyik lábszárát odaszorította a diák lábszárához. A diák nem tudta, mit tegyen, és megint beszélni kezdett. Erzsébet futólag a barna színészre is gondolt, aztán maga se tudta, hogyan, fanyar fáradtságot érzett, mind a hármat megutálta: Szeremleyt egyenesen megrúgni szerette volna, a diákot elkergetni. Halálosan unta őket: elhatározta, hogy inkább a színpadra figyel, és ha lehet, int a színésznek.

A színész hosszú lebernyegben állt egy asztal előtt, és szavalt:

„Ó nő, ha te meg tudnál érteni,
Ha lenne lelked oly rokon velem,
Miként az első csókodnál hivém,
Te hű maradnál hozzám s nem keresnéd
A boldogságot kívülem. -
Oh nő, mi végtelen szerettelek!
Szeretlek most is, ah, de keserűen..."

Erzsébet megütődött: milyen furcsa beszéd ez. Aztán megint elfelejtette a darabot. Megint ráfanyalodott, hogy a diákkal foglalkozzék, de ez tátott szájjal figyelt, nem is vette észre. Ez felbosszantotta Erzsébetet: ostoba férfiak, gondolta magában, mindenfélét összeirkálnak egymásnak a nőkről, és úgy figyelik egymás szavát, hogy közben megfeledkeznek arról, amiről szó van. Mit bámul úgy ez a gyáva diák?

„Minő csodás kevercse rossz s nemesnek
A nő, méregből s mézből összetéve...
Mégis miért vonz? Mert a jó sajátja,
Míg bűne a koré, mely szülte őt."

Minek, minek, minek - minek ez az egész -, mondta magában Erzsébet, és életének nagy ürességébe bámult. Rossz napokat látott és erőszakos, ostoba embereket - utálatos. Minek él ő? És miket beszélnek ezek az írók - eszébe jutott az Emlény, ami ott áll most az asztalkán, a hajfodorító spiritusz-masina mellett. Az egész egy zavaros mélység, amibe rossz illatú dolgok kavarognak. Csak lefelé lehet nézni bele - mélység, ami egyre mélyebb lesz.

Egykedvűen vette észre, hogy véletlenül ebben a pillanatban valaki a színpadon is a „mélység" szót mondta, abban a pillanatban, mikor ő maga is ezt a szót gondolta. Oda figyelt. Egy nő szavalt, felemelt karokkal:

„Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál?
Hiszed, hogy éjed engem elriaszt?
A rög hull csak belé, a föld porába,
Én glóriával általlépem azt."

- Ki írta ezt a darabot? - kérdezte Erzsébet a diáktól.

A diák megmondta.

Erzsébet csak egy pillanatra merevült meg. De a diák észrevette. Megkérdezte, mi az. Erzsébet Szeremley felé fordulva válaszolt:

- A férjem... a volt férjem... nem is tudtam... hogy az darabokat írt...

És nagyra meresztette a szemeit, lassan előrehajolt.

KŐBŐL VAN A FÖLD

Három napig az ütközetről beszélt: felváltva vizet kért és a kardját, rohamra vezényelt, sokat emlegetett valami erdőt, ahol az ellenség elbújt, majd sírva követelte, hogy valami jelentést vigyenek el az őrnagyhoz, a tartalékba. A negyedik napon megnyugodott - ekkor úgy tűnt, sziklás hegy csúcsán fekszik, a havon, végtelenül magasan, és mintha már régen-régen ülne itt és beszélgetne a Kőemberrel, mintha más nem is lett volna soha, csak ez a havas csúcs, ahol ők évek óta ülnek szemben egymással, és vitáznak.

A Kőember gúnyosan és szánakozó fölénnyel érvelt, és ő szenvedélyesen vitatkozott vele. Arról volt szó, hogy ő a szívéről beszélt, hevesen magyarázta a Kőembernek, hogy az ő szíve húsból van, és hogy annak mozogni, dobogni kell, mert a szív él. A Kőember legyintett, gúnyosan mosolygott, kivette az ő szívét, és mutatta neki:

- No nézze, szerencsétlen, maga erővel csak vitatkozni akar velem. Hát nézze meg, hogy kőből van.

És ő kínlódva tápászkodott fel, és nézte a szívét - ott feküdt a Kőember kezében, és valóban nem mozdult.

- Mutassa, mutassa közelebbről - lihegte mégis makacsul.

- Tessék - akár nagyítóüveggel is nézheti -, mondta a Kőember, és vállat vont.

- Nagyon helyes - vitatkozott ő -, igenis, nagyítóval kell nézni, így nem látni semmit - hát nem hallott még ön a piros és fehér vértestecskékről? Ezek cirkulálnak a szívben, és ehhez nagyítóüveg kell. Adja ide, mindjárt bebizonyítom, hogy mozognak.

A Kőember megint vállat vont, és odaigazította szeme alá a nagyítóüveget.

- Hm, persze, nagyító alatt gömb alakja van - mondta értelmesen -, és a színe se vörös. - Gömb alakú volt a szív, valóban, a nagyító alatt, s amint szeme hozzászokott az üveghez, szeszélyes rajzok és színfoltok bukkantak fel a föld felszínén. A vonalak ismerősek voltak és csudálkozva ismerte fel Spanyolország, aztán a Skandináv-félsziget, a Földközi-tenger rajzát, amit annyiszor látott a térképen.

- Értem, értem - motyogta zavartan, mert e Kőember megint diadalmasan mosolygott. - Hát persze, az anyag, maga a Földgolyó, kőből van.

- Pardon, a szívét akarta látni - mondta a Kőember.

- Hát mondjuk, a szívem... hiszen látja, mindegy. Ha nagyítón nézem, az egész Föld. Hát mondjuk, a szívem is kőből van - de a vér, a vér, ami cirkulál... a veres vérsejtek... meg a fehérek... az él és mozog... az keresztülgázol a szíven, és kitör belőle, szerteárad az erekben, szertefoly szabadon, és mindent elönt. A vér, a vér nincs kőből, s a vértől dobogni kell a kőnek is, a vértől, mely benne dobog, hogy szétfeszítse.

A Kőember vállat vont.

- No jó, hát lássuk, hol van a vér, s hol tör ki belőle?

Ekkor ő ismét a nagyító fölé hajolt, s görcsösen meresztgette a szemeit, hogy a Gömb halott, megkövült vonalai közt valami életet fedezne fel. Odafönt északon, a félsziget fölött fehéren, halálos békében feküdt a hó. De lejjebb, Helgoland és Németalföld felé enyhébb, zöld foltok folytak szerte - és ott... ott... a Földközi-tenger hegyes, szeszélyes öblei fölött mintha... ó igen, most tisztán látta, mintha megmozdult volna valami...

- Forgassa... forgassa a nagyítót... - kiáltott lázasan - hogy jobban nagyítson.

Csikorogva fordult a csavar, s most egyszerre szétszaladtak a körvonalak, hatalmas mezőkké; hegyláncok váltak külön, folyók bukkantak fel. Lent a félsziget kitágult, s ekkor boldogan kiáltott fel - igen, a zöld lapályon mozgott valami. Ezer meg ezer porszem kúszott a mezőn előre, piciny, élő porszemek, s közöttük néha megvillant a fény.

- Oda nézzen! - mondta diadalmasan. - Ott a Vér, mely a Föld kőszívéből kiáradt, hogy szertefusson az erekbe. Én ismerem őket, ó drága, gyönyörű vér - én ismerem a porszemeket. Aprók, ugye, és tehetetleneknek látszanak e roppant, holt kövek fölött - de várjon csak, és figyeljen, mit művelnek majd, ha mozogni kezdenek. Forgassa a csavart, nagyítson jobban az üveg - a pici vérsejtek, íme, egyenkint látszanak, fejük van, kezük és lábuk - és látja-e, mi van a kezükben? Csákány van, erős vas, amit puha kezükkel letéptek a Föld kemény testéről. Tudja-e, mire való e csákány? Ezzel törik fel, szaggatják szét a Föld kemény kőszívét, hogy kitörhessen belőle minden vér, amit magába rejtett - hogy dobogni kezdjen a Föld, s kilökje magából az életet, szerte az erekbe, szerte a végtelen térbe, ahol minden élni és örülni akar.

A Kőember megint vállat vont, és hidegen érvelt tovább.

- Ha már a biológiáról van szó, hát akkor beszéljünk csak egész tudományosan - mondta. - A vörös vértestecskék nem azért úszkálnak, hogy feltörjék a szívet, hanem hogy elpusztítsák a fehér vértestecskéket: ezt én így tanultam az iskolában. Nekem nagyon gyanús az a csákány, amit ezek a kezükben forgatnak. Mielőtt kimondaná, hogy magának van igaza, talán figyelje még egy kicsit ezt a mozgást. Nekem úgy rémlik, mintha onnan felülről is látnék valamit.

És valóban, felülről, a hegylánc alól, másik áradat zúdult lefelé: egyre közelebb jutott a két sereg - szétereszkedtek, percre megálltak, aztán összekeveredtek. Gomolygás indult meg; hevesen forrongott minden a nagyító alatt, ez így tartott egy ideig, majd lassan gyengülni kezdett az örvény, a mozgás szűnőben volt, egyet-egyet rándult még itt-ott egy porszem - aztán egyszerre csönd lett, mozdulatlanul feküdtek a mezők. Kimeredt szemekkel nézte sokáig - de nem mozdult odalent semmi, csak a Kőember hideg hangja zengett lehajtott feje fölött.

- No lám, hiszen a csákányok nem a Föld kőszívébe vágtak bele, hogy kicsalják az életet belőle. A kicsikék egymásnak estek, s milyen szépen elhallgattatták egymást. Most némák és csendesek ők is, mint a Föld, amelyen feküsznek. Látja, csak maga vitatkozik velem ilyen makacsul és oktalan - ők igazat adnak nekem: kőből lettek, és kővé kell válniok. Amit életnek nevezett, életnek, ami túléli a Földet, megtöri és kilép belőle: íme, csak futó betegsége volt az ön szívének, e kőgolyónak. Múló betegség beteg férgei e porszemek - nevezze őket bacilusoknak, mert maga szereti az ilyen tudományos hasonlatot -, a tiszta, nyugodt, erős kő múló betegségének férgei, amik önmaguk pusztítják el egymást, undorodva egymástól, egymás szagától - homályosan érezve, hogy beteg kiütései csak a kőnek, s el kell pusztulniuk, hogy tiszta és nyugodt legyen megint a Föld.

Így beszélt a Kőember, s ő meredten, kábultan fordította el a szemét.

- Nem, nem - hebegte aztán -, ez valami borzasztó tévedés volt csak... Valami gonosz szellem félrevezette e szerencsétleneket - talán éppen maga... - Valamit öntött a nagyító alá, amitől megzavarodtak. Nem, nem... Nem betegség férgei ők... ők a vér, ami az erekbe fut... De még fejletlenek, gyöngék voltak ezek, nem volt erejük, mely fölemelné őket a Föld felszínéről, az én szívemből... Azért pusztították el egymást, hogy helyet adjanak jobbnak, erősebbnek, igazabbnak - az majd felemelkedik, s repülni fog! Várni kell, várni azokra, akik most bújnak elő, amonnan - ezek a jók, az igazak... Várni kell, míg minden lecsendesedik...

Behunyta a szemét, s várt, úgy tetszett, ezer évet. Aztán habozva, aggódva hajolt megint az üveg fölé.

- No lám - mondta izgalomtól remegve a Kőemberhez - íme, élnek, mozognak megint... Fúrókkal, vésőkkel ássák, vésik a Földet... Most a villámot szedték le, s azon nyargalnak... Most hegyekre hágnak, s szembenéznek velünk... És most... ó!... most szárnyakat csináltak... próbálják kitárni... nem sikerül... de igen... egy már felemelkedett közülök... egy másik követi... diadal, diadal!... egy egész sereg... fel, fel az ég felé... repülnek!... elhagyják a Földet... ott, ott... odanézzen... az Alpesek fölött... ezek hát letépték a kövek láncait!... Ezek hát dobognak!... él... él... mégis repül... mégis kering... győzött az élet...

Fuldokolni kezdett az előretörő szavaktól, de ekkor érezte, hogy a Kőember jéghideg kézzel fogja meg kezét.

- Nyugalom - mondta a Kőember -, és várjon még néhány percet. Hátha nem az ég felé repülnek azok. Ismerem őket.

Felelni akart, de nem tudott, elszorult a torka... még egyszer, görcsösen felcsavarta az üveget. Kék ég tárult fel előtte, mélyen, az ég alatt a hegylánc. A hegylánc mögül szabályos sorban háromszáz repülőgép emelkedik, biztos lejtéssel száll észak felé... Arra fordul, észak felől felbukkan a horizonton egy másik repülőflotta - szembekerülnek. Már alig öt-hat kilométer a távolság, már látni a pilóták sapkás, feszes fejét, ekkor az első gép csavarja mögül durranás hallatszik. Az ellenséges flotta egyik gépe lefordul, bukfencezve zuhan a mélybe. Túlnan a flotta két balszárnya összeért - percekig tartó dulakodás, a szárnyak csattognak, gépfegyver durrog. Aztán egymás után zuhognak alá a gépek... percek múlva tíz-húsz küszködik csak... aztán csak öt... aztán egy... aztán semmi... Csendben, változatlanul kéklik az ég nyugodt lepedője.

- No lám... a kövek visszahúzták a köveket...

A sebesült kiáltani akart, segítségért - „vizet!” ezt akarta ordítani -, de mire az ápolók odafutottak, már érezte, hogy megdermedt a szíve.

KATONÁK

I

A második felvonás közepén már kétség nem volt, hogy siker lesz - legalább ötven ház. A slágerszám beütött: Bardócz felülmúlhatatlan volt a kandallójelenetben, őrülten tetszett az „Omló csipkeszoknya” muzsikája, négyszer meg kellett ismételni, nem győzték hallgatni, tomboltak, verték a padlót, négyezer ember tátott szájjal kiabált: „Bardócz, Bardócz!”, nem engedték le felvonás közben a vasfüggönyt.

Igen. A szerző fonnyadni kezdő, kicsit púderezett arca idegesen rángatózott, és az ajka remegett. Most vagy soha: ötven ház, motyogta magában. Aztán, mint éles kardpenge, villant át rajta: vajon Roskay átvette-e még egyszer az őrnagy szerepét, nem lesz-e majd belesülés? Gépiesen mondogatta magában a végszót: „Bella...” - mondogatta - „...Bella, mit bánom én, a szádat akarom, a nagy, erős, piros asszonyszádat, harapj, tiporj rám, megőrülök...” Ettől csak megőrülnek odalent is, gondolta kajánul. Meg is őrültek. Parády nagy volt - Parády még ilyen nagy sohase volt!!... bömbölte az újságíró át a negyedik sorból Bardócznak, aki részegen

nézett vissza rá, s bal kezével letörölte álláról a nyálat, ami hurrázás közben kicsordult. Igen, Parády egy színésznőt játszott, egy forró színésznőt, akiért négyen fuldokoltak, meg az őrnagy, az öt. De neki nem kellenek, neki nem, neki a hatodik kellett, az izzó moziszínész - „vissza a lupanárba!!!" kiáltott, vagyis kiabál majd az utolsó felvonás végén, ha Parády így folytatja.

Óriási ötlet volt, barátom, lihegte az igazgató, óriási ötlet. Hogy zeneszámot is belevettél kettőt, mint valami operettbe. Féltem tőle, de látom, neked volt igazad. Nekem mondod: tudom én, mitől dögölnek. Dögöljenek csak - majd meglátod, mi lesz itt, a harmadik felvonás alatt, mikor a vallás- és közoktatásügyi miniszter hörögve megragadja a nő szoknyáját, de a nő kitépi magát, és feléje rúg a lábával, de a vallás- és közoktatásügyi miniszter, hehe, nagyszerűen maszkírozta a kis Alcsuth, szóval a vallás- és közoktatásügyi miniszter nem engedi el a szoknyát, letépi a nőről - mi? Ilyet még mindig nem írtak azért. Mér, talán nem volt igazam, hogy Edisont is belevettem? „Én vagyok a feltaláló, feltaláló, feltalálom magamat...", barátom, bőgni fognak, mint a fenevadak. És az őrnagy! az őrnagy a tengerparton, meg a hold, amint besüt. Az öreg Csepre sírt a főpróbán. Barátom. Tábla, barátom, tábla, ötven tábla.

Valaki Vad Lajosról beszélt a kulisszák közt, hogy nagyon mérges, írni fog a kis pamflet-újságba. Azt elhiszem, még mindig fáj neki a múltkori cikk, a Lapba. Semmi az, a nők a mi pártunkon vannak! Itt járt már az ügynök, óriási az érdeklődés az egész országban. Mit szólsz a ruhákhoz? ilyet csak az én bemutatóimon lát az ember. Tudod talán, hogy rögtön átíratom mozidrámának, a Nordisk-film már írt is, háromezer méter tuti, az egész világon mutogatni fogják.

Berkenye, a Revü szellemes kritikusa csendesen ropogtatta ujjait. Nem tiszta irodalom, azt nem lehet mondani, talán kevesebb - de nem lehetetlen, hogy több. Az élet, kedves uram, a véres élet - egy darab kiszakított élet, még vérzik és vonaglik. És minden benne van, ez az, ez a fontos, minden benne van - ezt érzi ez a négyezer ember, azért tombolnak. Mámor, bűn, szerelem - micsoda eszeveszett szenvedélyek, kérem alássan. Színei vannak az öregnek - amihez hozzányúl, élni kezd. Nekem az idegorvos mondta, hogy sokat beszélt vele, mikor még embrióban volt a téma. Hiába, azért hat az emberre az ilyen - mégiscsak nagy dolog a szerelem.

Az újságíró végtelenül sajnálta, hogy nem nézheti meg a harmadik felvonást. Boyt küldtek érte, azonnal jöjjön be a szerkesztőségbe. Micsoda buta zaklatás. Sigorszky pár kilométernyire a várostól! Szép kis kacsa. És erről kell neki azonnal jelentéseket leadni. Ki a fenét érdekel most az ilyesmi? Az egész háborút megunta már a közönség, az ország, háromnegyed éve, augusztusban, akkor szenzáció volt, de most már mindenki tudja, hogy az egész holmi pénzügyi tranzakció, Németországnak semmi köze az ügyhöz. Katonáék szalonnát sütnek a határon. Folyton ezek a vaklármák! Hogy még nem unták meg, csak azt csudálom. Pukkadjon meg az öreg, ráérek szünet után is, ezt a felvonást még megvárom. Jól van, fiam, csak menj.

Sziszegve fütyörészett, aztán tátva maradt a szája. Hát ez a Parády Teréz óriási. És a vörös fény, amint a kandallóból megvilágítja. Puff! Nagyszerű. Revolverlövés?! Szóval, az őrnagy agyonlőtte magát a mellékszobában. Kitűnő, kitűnő, nagyszerű ötlet. A színésznő riadtan összerázkódik. „Hallotta... ez az őrnagy volt!" „Mit törődik vele, Bella - béke a nyugovóknak!! Az élőknek mámor és szerelem! Adja ide a száját... a piros száját... most... most akarom megcsókolni... mielőtt a hullát behozzák...!!"

Na, írni, azt tud az öreg. Milyen jó most ide ez a tompa, kísérteties zene. Dobpergés. Most hozzák a haldokló katonát. Milyen jó ma ez a Kovács Gyuri is! Igazi katona... úgy hal meg, mint egy igazi katona - hol tanulta ezt? „Bella... isten vele... én elestem, mint ahogy katonához illik... és azt akarom, hogy zászlóul terítse fejemre a maga bronzvörös, tikkadt haját...”

Nnna... ez szép volt. Egészen belemelegedtem. Függöny!!... Bravó! Bravó! Óriási! Óriási siker!!

A negyedik sorban feláll az öreg báró, és vörös arccal tapsol. Egy kövér bankár szuszogva és lihegve hívja Parády Terézt. Tizenhétszer legalább kihívják. Azt elhiszem, az öreg báró. Hallotta? Beszélik, de én nem hiszem. Pénz beszél, kutya ugat. De mit szól hozzá a szerző? Bánja is az, fő, hogy jól menjen a darab. Okosan teszi, nem bolond - az ilyen nagy nőt külön erkölcsi világnézet illeti meg.

Szép, a nyomorult - azt nem lehet letagadni, hogy szép. Meg tudom érteni Szomolnokit.

A szerző homlokáról csurog a veríték. Reszketve számolja a kihívásokat: „kilenc... tíz... tizenegy...” A tizenkettediknél elragadó ötlete támad - kézen fogva vezeti ki Parády Terézt -, és a feldörömbölő viharban, a tátott szájak és duzzadt nyakak előtt megáll, szívére teszi a kezét, szemét elfutja a nedvesség, rámutat a színésznőre, mintegy jelezve: „őt... őt ünnepeljétek... ő a nagy, nem én... ő csinált világraszóló remeket az én szerény művecskémből...”, aztán a közönség előtt lehajol, és száját odaszorítja a nő festett kezéhez.

Az elragadtatás üvöltő orkánja zúg fel. Láttátok? Kezet csókolt Parádynak!! Óriási!! Micsoda finom, nemes ötlet!! Szerző! Szerző!

II

- Kapitány úrnak jelentem, a negyedik század nem bírja tovább. Harminc órát marsoltak, teljesen kimerült a legénység.

- Lágert csinálni, azonnal, ahol lehet. Mi ez a nagy hodály itt?

- Nem tudom, a sötétben nem találtuk meg a térképet. A patruj nem találkozott senkivel, a sötétben zugsweise felvonultunk a körúton, civilek sétáltak, senkinek nem tűnt fel, azt hitték, úgy látszik, az ő katonáik mennek éjféli gyakorlatra.

- Jól van. A negyedik és ötödik század berukkol ebbe a nagy épületbe, és lágert csinál. Két őrszem bemegy a kapun, és jelentést tesz, hogy mi van odabent.

- Kapitány úrnak jelentem, valami bál vagy komédia. Nagy barakk, tele civilekkel, oszt igen ordítanak. Oszt a kárpit elé kigyün két festett komédiás, egy férfi meg egy nember, oszt hajbókolnak. Oszt a civilek meg nagy zajt vernek.

- Jól van, freiter. Tiszt urak - hozzám! Két század berukkol ebbe a barakkba, egy itt, a nagy kapun, a másik hátul, a kis kapun. A civileket felszólítani, hogy menjenek ki - ha nem mennek, kiverni, de csak tussal, bajonett marad a szíjban. Vannak bent ágyak?

- Csak székek meg padok.

- A padokra pokrócot teríteni, három székre egyet-egyet. Zugok szerint mindenki lefekszik. Félóra múlva rend legyen, mindenki feküdjék, aludjék, lámpát nem gyújtani. Wache a kapuk elé. Negyedik század - mars!

- -

- Szent isten!... Mi ez?... Mi történt? Tűz van? Kik ezek?

- -

- Igazgató úr!... igazgató úr!...

- -

- Mindenki takarodjék haza. Tíz perc alatt itt csak katonát lássak. Káplár úr, vigyázzon a legényekre, nem kell bajonetthez nyúlni, mennek már maguktól. Jól van. Mihelyt a padok üresek, a détachement hozza be a pokrócokat a szekerekről, terítsék szét, három-három székre egyet - és lefeküdni! Azt a komédiást rántsák le onnan, mert a függönybe kapaszkodott, vigyék ki szépen vigyázva, és tegyék le az utcán. A nőt nem szabad bántani, két baka vezesse ki szépen, és küldje haza.

- Mindenki fekszik? Lámpákat eloltani! Őrség a kapukhoz! Napos káplár itt járkál a padsorok közt és vigyáz. Retraite!

Tada... tadarata... tatata-ratata-ra!!

Katonák - aludni!

ÁLMODNI!

I

Hajnalban, három órakor, a nyírliget egy harmatos tisztásán bukkant rá a fiatalúrra Clarisse, a barna provence-i leány, aki két hónapja lakott náluk. A fiatalúr egy galagonyabokor tövében aludt; még erősen világított a hold, és a tisztást eltakarták a nehéz fák. A leány leguggolt mellé, és úgy költögette.

- Léon, Léon... - ismételgette kétségbeesetten. - Léon úr, hát mi jutott eszébe? Laetitia asszony nem aludt egy minutát, azt hitte, az algíri rablók vitték el.

Léon kadét kábultan nézett körül, és felült. Értelmetlenül nézte a leányt, és bosszúsan dörmögött valamit.

- Nem értem a mamát - mondta később hevesen. - Algíri rablók! Micsoda ötlet! Már párszor megmondtam a mamának, hogy ne féltsen, és ha már félt, bánom is én, de ne mondja meg másoknak, akik aztán azt hiszik, hogy engem félteni kell.

A leány elmosolyodott, és mondani akart valamit, de hirtelen maga se tudta, miért, eszébe jutott, amit tegnap este az öreg szolgáló mesélt neki Léon úrfiról, hogy milyen egy méreg lakik ebbe a fiúba, szűzanyám, egyszer, hatéves korában az anyja megverte, akkora volt, mint egy kis mérges patkány, és harapott!... szűzmáriám, mintha ma is látná, beleharapott az anyja hasába - mert csak odáig ért -, úgy kellett letépni, karmolt, mint egy kis tigris.

- A mama nagyon jól tudja, hogy itt szoktam olvasni délután, ezen a tisztáson... Tessék, itt van Plutarchos... Mit érdekel engem, amit Joseph citerázik? Hétig olvastam, azután jól éreztem magam, azután sétáltam, azután megint idejöttem... aztán... azután itt szavaltam és énekeltem...

- Egyedül szavalt és énekelt, éjszaka?

- Egyedül szavaltam és énekeltem, és gyönyörű szép volt, mondhatom magának. Azután lefeküdtem és elaludtam. És egy nagy lepedő repült el a fák fölött.

- Most aztán jöjjön, Léon úr...

- Egy nagy lepedő repült, igenis, és a lepedőn ültek a zenészek, és messziről, messziről zenéltek és trombitáltak... Mit zavarják az embert?

- Hát most menjünk, Léon úr...

- Nem magának beszélek, Clarisse kisasszony, hanem magamnak, és még nem megyünk, mert előbb elmondom magamnak hangosan, hogy mit álmodtam az ajacciói erdőben, éjszaka, a fák között és a repülő lepedő alatt... Elmondom magamnak hangosan, mert ennek az álomnak egyetlen szavát se szabad elfelejteni, érti?... És itt kell elmondani, amíg még itt vagyok, mert csak addig látom, és míg idesüt a hold, hogy lássam...

És Léon kadét felállt, és hangosan elmondta magának és az erdőnek:

- Az a két fa volt két égbe nyúló hegy, és köztük vezetett az út... És azon az úton jöttem én Párizs felé... és mögöttem borzasztó sok katona jött... És rettenetesen trombitáltak, és mint a mennydörgés visszhangját, úgy verte vissza az erdő a nevemet... mert mindenki a nevemet kiabálta... És borzasztó nagy csata volt valahol... és olyan tisztán láttam, mintha nem álmodnék, hanem valóban látnám, hogy egy völgyben verekedtek a franciák és a rómaiak... és a rómaiakat Julius Caesar vezette, mert nekem szólt valaki, egy lihegő katona, hogy látták Julius Caesart... egy szobában ült, gúnyosan mosolygott, és levelet írt a galloknak, ami így kezdődött: „Venio nunc...”

- Minek olvassa azt a sok csúnya háborús könyvet, Léon úr.

- Én a katonának nem szóltam semmit, hanem lóra ültem, és Marseille felé lovagoltam, és ott felmentem egy dombra, és távcsővel néztem az ütközetet. És a franciák karddal verekedtek, és visszaszorították a rómaiakat. Akkor odajött hozzám egy tábornok, és kérdezte, hogy most mit kellene tenni. És én azt mondtam, hogy nyittassuk ki Versailles-ban a palota kapuit, és kergessék ki Lajos királyt, hogy jöjjön ide... és kiabáltam, hogy hozzák ide, mert láttam, hogy baj van... És elfutottak Lajos királyért, és aztán jött egy katona, és jelentette, hogy Lajos király alszik, nem jöhet... És én rettenetesen tomboltam dühömben, mert tudtam, hogy Julius Caesar azonnal itt lesz, és bekeríti a franciákat... És akkor a tábornok bután nézett rám, és én ordítottam, hogy csináljon valamit, de nem értette. Akkor valaki megint a nevemet kiáltotta, és én félrelöktem a tábornokot, és mulinékat vagdostam, és lerohantam a völgybe... és a franciák utánam... és én tudtam, honnan kell jönnie Julius Caesarnak... és folyton hangosan ordítottam... és végre mindenki velem ordított... és akkor embereket söpörtek el előlem... és egyszerre messziről, nagyon messziről, egy hegyen át láttam futni a rómaiakat... És megint a nevemet kiabálták, azután jött, jött egy abbé, derékig érő varkoccsal a tarkóján, és sokat beszélt, hogy minek csinálunk ilyen lármát, a király nem tud aludni... És a végén maga Lajos király volt ez az abbé, a szemeit dörgölte, és pislogva nyafogott, hogy mért nem hagyják az embert aludni... hiszen ez nem parlament... De én nagyon fel voltam hevülve, és nem feleltem neki... És akkor udvariasan mosolygott, és mondta, hogy jöjjek be hozzá egy kupicára, itt lakik a közelben...

- Hahaha... ilyet álmodott, Léon úr?

- És akkor együtt bementünk a versailles-i palotába... és nekem még mindig rettenetesen dobogott a szívem az izgalomtól... és lakájok hajlongtak... és bementünk a király hálószobájába... és csupa aranyból és brokátból volt minden... még az ajtó is bronzaranyból volt... és leültünk... és Lajos király nagyon dicsért, azt mondta, többet tudok, mint Julius Caesar... és én

nem tudtam felelni... de a lakájok hangosan kiabáltak! „Cézár, Cézár!” és hajlongtak és leültettek egy selyembaldachin alá, és én féloldalt dőltem, és úgy tettem, mintha egészen nyugodt volnék, és elfogulatlanul beszélgettem... pedig a szívem úgy vert... hogy vert a szívem!

- Hahaha, szóval császárnak álmodta magát, Léon úrfi? Nagyon szép álom lehetett.

A kadét felfortyant:

- Ne zavarjon, Clarisse kisasszony! Mit zavarják az embert? Ki küldte magát ide? Olyan gyönyörű... olyan félelmes volt... mért nem hagynak aludni? Épp a legszebb részben zavart meg, maga... szerencsétlen... buta... épp a legszebb... legérdekesebb... részben... mikor kiküldték a királyt, és a lakájok suttogtak... császár... császár... és én fáradt voltam... és egy érdemrendes tábornok... akkor fölém hajolt... éppen, mikor maga jött, és ráncigálni kezdett, Clarisse kisasszony... és éppen, mikor maga ráncigált, akkor fölém hajolt, és ő is költögetett... és női hangon beszélt valaki... egy királyné... és még hallottam a hangját, mikor felébredtem... azt mondta éppen: „Sire, ébredjen, Sire... a császár követei, Sire...”

II

- Sire, ébredjen... A császár követei, Sire...

A császár nehezen nyitotta ki szemét, és kábultan nézett a beszélőre.

- Sire, kegyes irgalmát esedezem, hogy megzavartam álmát... de oly nehezen ébredt... és Ferenc császár követei egy órája várnak a vörös teremben.

- Igen... a követek...

- Tegnap este kegyes volt elrendelni, hogy azonnal keltsék fel, ha megjönnek...

A császár felült ágyában.

- Igen... tudom már... rendben van.

- Jól érzi magát felséged?

- Sajnálom, hogy éppen most kellett ébrednem.

S még néhány percig az ágyban üldögélve, a császár, mindnyájuk meglepetésére, még félálomban és révedezve, néhány egészen távoli és ide nem tartozó, furcsa szót ejtett.

- Kár... mert éppen olyan szépet álmodtam... éppen ebben a percben... mikor felkeltettek...

A körülállók némán és hódolattal figyeltek.

- Azt álmodtam, hogy megint tizenöt éves vagyok... kadét a marseille-i iskolában... és egy csodaszép, csodaszép erdőben ültem... ó, micsoda szép erdő!... hajnalban, egy üde, szagos reggelen, de még sütött a hold... és minden remegett a szellőben... És tizenöt éves voltam, és egy bűbájos provence-i leány guggolt mellettem... fehér szoknyában... karcsú, fiatal térdei a hajamhoz értek... és valamit beszélt hozzám... de nem hallottam... milyen kár!... milyen kár, hogy már nem hallottam, mit beszélt... Szeretném tudni... hogy mit mondott nekem, és mit akart tőlem... és miért jött oda bátran, egyedül... hajnalban, egy csendes, elhagyott erdei tisztás közepére... ahol zúgtak a fák, és én egyedül feküdtem... egyedül és fiatalon... De éppen akkor keltettek fel...

A körülállók zavartan néztek össze. A császár megdörgölte szemét.

- Hja, igen... A követek.

Sóhajtva tolta félre a takarót.

- Várjanak, jövök.

Aztán elmosolyodott, mintegy bocsánatkérően, amiért félálomban elárulta magát.

- Az urak attól félnek, hogy beteg vagyok, mi? Nincs semmi baj. Magamnál vagyok. Az álmok szépek, uraim... de hát az élet munka és nem álom... ugye? Jövök már.

A HŰTELEN

I

Ma, mondta magában a fiatal orvos. Ma délután.

Ünnepélyes áhítat töltötte el a szívét. Korán reggel volt még, a villamosok hangosan csilingeltek. De nem ült a villamosra, pedig az intézet közel volt: fiákerbe ült, hátradőlt az ülésen, és átadta magát örömének. Ma délután öt felé elmegy a leányhoz - végre, végre! Elnyomta magában a nyugtalanságot - mert volt valami nyugtalanság, az bizonyos, a diadala nem volt teljes. Margit olyan különös és szomorú volt, mikor ezt a találkozást megbeszélték - és a fiatal orvos azt is tudta, hogy ma lesz az esküvője annak az embernek, akit a lány szeretett. Három évig vágyott rá, gyötrelmesen, méltatlan kínok között, és három évig éppoly kevéssé látta, hogy a lány szereti őt, mint ebben a pillanatban, amikor kapzsi mámorral gondolt rá, hogy mégis megcsókolja, összeszorítja, belemarkol a derekába, akár szereti, akár nem. A lány majdnem nyíltan megmondta neki, hogy csak az ő kívánságának enged - mindegy, az a fő, hogy engedett. A többit majd meglátjuk. Megcsókolhat, mondta, tehet velem, amit akar, holnap. Jól ismerte, tudta, hogy megtartja a szavát. A hároméves görcs feloldódni készült - a fiatal orvos, akit érthetetlen és ismeretlen vágy kergetett ehhez az egyetlen nőhöz, úgy lélegzett fel ezen a napon, mintha először használná a tüdejét.

Az intézetben várnia kellett, a szolga nem jött még be, pedig annál voltak a kulcsok. Az igazgató leizent, hogy Kulcsár doktor urat átkérték a sebészeti klinikára, nagyon kéreti a doktor urat, csináljon meg délelőtt öt kórbonctani jelentést, legalább ennyit, egyedül, mert a cellák túl vannak zsúfolva, ma megint három érkezett. A fiatal orvos letette a kabátját, gumikesztyűt húzott, a hosszú, fehér lebernyeget már a gumikesztyűvel kapcsolta be, nyaknál. Végre jött a szolga, jókedvűen köszönt, hangosan csörgette a kulcsokat.

- Na, egyedül vagyunk, János - tréfálkozott az orvos -, Kulcsár doktor nem jött be. Nem keresett senki?

- Nem bizony, nagyságos úr. Hallgatók voltak itt délután, meg egypár kíváncsi.

- Nyissa ki az ajtót, János, megnézem, hogy állunk. Hányan leszünk odalent?

- Hát velünk együtt tizenketten, doktor úr. De bizony kellene a hely: vannak már ötnaposak a jég közt, az a lakatos, a Bloch, akit Budán fogtak ki, már hatodik napja fekszik... Bizony, tessen már jelentést tenni, hogy kellenének még fülkék, ötöt most is le kellett fektessek a csupasz földre. Nem mintha attól félnék, hogy hideglelést kapnak, könyörgöm, de egy-két napig mindenkire ráfér a jég, mielőtt a macerálóba kerülnek, mert akkor aztán hiába preparálják, ha már egyszer...

Tizenkét lépcsőt lépkedtek lefelé; a hűvös, nyirkos pincéből egy poshadt éjszaka kipállott levegője csapott feléjük. János meggyújtotta a gázt: sercegve szisszent fel a láng a nedves sötétségben. A bádogajtó kicsapódott: a vaksötét pince folyosója üresen kondult meg. János újból gázt gyújtott. Vigyázva lépkedtek: elöl az orvos.

A falon, egyenlő távolságban, fekete négyszögek, fogóval. Az első négyszög előtt megállt az orvos.

- Itt... ha jól emlékszem... az a megégett...

- Mindjárt megnézem.

János megfogta a fogót, és kihúzta a ládát, a fülkéből. Alaktalan emberi alak hevert a fülkében, behunyt szemmel, mosolyra torzult arccal. Kezét szőrös mellére helyezte, lába be volt csavargatva.

- Igen, ez az. Tolja be, János.

A láda puffanva szaladt be a fülke homályába.

- Igen - beszélt tovább János -, ez a hat fülke mind tele van.

- Hát a szegény földönlakók?

- Erre tessék.

A folyosó szögbe fordult: a fordulón túl megint süket sötétség. A szolga újabb gázt gyújtott. Kicsiny, szoba nagyságú helyiség ködlik fel homályosan a fényben, csupasz falakkal: a csatornacsövek hideget izzadva szaladnak le, két bolthajtás közt, a puszta földbe. János a helyiség egyik falához megy és lehajol.

- Itt la, mind az öt.

Lent a földön, fejjel a falhoz támasztva, lábbal kifelé, öt meztelen emberi test. János, aki rendes ember, és van érzéke a szimmetriához, egyenlő távolságba fektette mind az ötöt: a fejek egy vonalban simulnak a falhoz. Arról persze nem tehet János, hogy a természet nem olyan rendes, mint ő, és a lábak szeszélyes, egyenlőtlen hosszúságban úgy következnek egymás után, mint az orgonasíp. A cédulákat viszont János rakta fel a bokákra, cukorspárgával, azok megint egyformák. Legelöl egy tizenkét-tizenhárom éves kisfiú fekszik, haptákban: sovány kis karjai derekához simulnak. Kifordult, fehér szemecskéi gyanakodva kancsalítanak fölfelé. Sárga ínye kikandikál a fehér ajkak közül: az egész arc mintha mondani akarna valamit, valami nagyon fontosat, egy különös és érthetetlen élményt, amin az imént ment keresztül, és ami nagyon meglepte. János felemeli azt a lábát, amelyiken a cédula fityeg, és szakértelemmel vizsgálja.

- Csak hat órája van itt. Még merev, tessék nézni.

És visszaejti a lábat, mely egyenesen hull a földre, nem hajlik be térdben.

- Jól van. Hát ezzel a bácsival mi történt?

A kisfiú mellett értelmes, öreg ember fekszik. Iparos lehet vagy munkás, a durva származású, közönséges fajtájú emberekre jellemzően üt el fejének és kezeinek színe a test színétől. Ráncos, vörösessárga arcából a fehér sörték kérkedve meredeznek: az összeborzolt szakáll és bajusz szőrpamatában a száj egy fekete és mély lyuk.

- Ez meg itten egy fiatal leány, ma éjszaka hozták be, de nem tudják, kicsoda. A szigeten találták, szívébe lőtt: jó ruhába volt, eleinte nem akarták idehozni, de semmi útbaigazítást nem találtak, hogy miféle lehet. Levelet hagyott, hogy aszongya, nem akar élni és kéri, hogy

hozzák őt azonnal ide. Az a furcsa, hogy pontosan megírta, hogy ide, ebbe az intézetbe hozzák, és tegyék őt le a pincébe, hogy reggelre ott találja, aki keresi... még az utcát is megírta. Szegény, bolond lány, amolyan lehet.

II

A fiatal orvos lassan felment az első emeletre, ahol a külön bonctermek vannak. Kinyitotta az ajtót: a piskóta alakú boncasztalt szép tisztán, már a szoba közepére gurítottak. Nyugodtan tett-vett, mint az alvajáró. Mintha idegen ember beszélne, úgy hallotta a saját hangját, mikor leszólt a szolgának:

- Azt a fiatal leányt hozzák fel először, János.

Ketten behozták és óvatosan ráemelték az asztalra. Barna haját lelógatták az asztal végén.

- Most menjenek ki.

Bezárta az ajtót, lehúzta a kesztyűt, és még egyszer, gondosan megmosta a kezét. A lancettákat, fogókat odakészítette az asztal mellé. Az ablakon erősen sütött be a nap: odament és leeresztette a redőnyt. Lassan felhúzta megint a kesztyűket. Most habozott egy percig. Aztán két lépést tett az asztal felé, előrenyújtott nyakkal, mint egy kíváncsi, ijedt kisfiú, aki életében először lát hullát.

Végre kinyújtott karral, gyengéden, megsimogatta a leány homlokát. A szemek szépen be voltak csukva. A száj összeszorítva.

- Margit - mondta, hogy élvezze azt a borzasztó csendet, ami e szó után következett.

Aztán gonoszul, kegyetlenül elmosolyodott: elővette zsebtükrét, és úgy, ezzel a gonosz, dühös nevetéssel az arcán, nézte magát sokáig.

- Hát most mit csináljak veled? - mondta aztán hangosan. - Megcsaltál.

Sziszegett a dühtől, amely csaknem megfojtotta.

- Hm. Úgy. Igen. Hát nem várhatott, nagysád, délutánig. Inkább a halált... Az az ostoba fickó... hm, persze. Hogy egy percre az esküvőjén... az megérte kegyednek. Az én három évem, az én vágyakozásom... az meg annyit se ért meg, hogy délutánig... csak éppen délutánig...

Először a szívnél szúrt be. Lassan vágta fel a mellkast, a fogóval szétfeszítette a bordákat. Az izmok síkosan váltak el egymástól.

- Látod? A szép melled... te elbizakodott, te ostoba... látod? ide nézz!... Ilyen belül... Ezt sajnáltad tőlem... Nézd... a szép fehér nyakad... mert kíváncsi voltál rá... nézd...

Végighasította a nyakat.

- Nézd, te gyáva... te ostoba, ostoba asszony...

Kalapáccsal bontotta fel a koponyát. Gumikesztyűs kezével belenyúlt a rengő velőbe.

Nézd... nézd... ez az *igazi* meztelenséged... nem az a másik... az a hazug... amire vágytam... A halállal akartál fölénybe kerülni... fölöttem, aki ismerem az ostoba, értéktelen halált... és akit az élet egyszerű, misztikuma tudott csak elbűvölni... az életé, amit nem ismertem... az élet rejtelmes, örök titka... Te ostoba asszony... A halálban akartad nekem adni magad... de nem kellesz... undorodom tőled... elmúlt a varázs... kiábrándultam...

És dühében sírt, és a könnyei belefolytak az asszony nyitott, meztelen és rút szívébe.

ÁRNYÉK

Valami lakatosműhely lehetett, ahogy homályosan emlékszem: de énnekem ez nem volt akkor fontos. Hanem nagyon sokat ültem a kis dobogós ablakba és az ablak fölött, drótszálon lebegett egy nagy, arany kulcs - úgy látszik, a lakatosműhely cégtáblája volt. Már mostan nem merném egész bizonyossággal állítani, hogy tiszta színaranyból való kulcs volt: akkor szentül hittem, és Szidi néni, aki az ablakban ülve meseszóval tartott, rám hagyta. Sőt, hogy őszinte legyek, tovább ment ennél (isten bocsássa meg, nyilván örült, hogy jó mesetémát adtam neki, úgy is nagyon kifogyott már), és beszélni kezdett az Aranykulcsról.

- És az Aranykulccsal ki lehet nyitni az Aranyország aranykapuját? - kérdeztem meghökkenve, Szidi néni csodálatos egyértelműséggel rám hagyta azt is, mire én tágra meresztettem a szemeimet, és csodálkoztam, mintha Szidi néni mondta volna ezt nekem, és nem én őneki.

- És ott minden aranyból van? - kérdeztem ijedten.

Szidi néni ezt is rám hagyta, és én hüledezve csóváltam a fejemet, hogy ilyesmi hogy lehet, és gondoltam aranyból embereket és asztalokat és házakat, átlátszó aranyból aranykocsikat, aranylovakkal - és meg voltam győződve róla, hogy mindezt Szidi nénitől tudtam meg.

Ez volt az egyik dolog, a másik pedig, hogy mikor este elfújták a lámpát, és a mécsest feltették a szekrény sarkára, mindig ugyanarra a helyre - hogy akkor a szembelevő falon, pontosan mindig ugyanazon a helyen, megjelent Szidi néni, profilban, hegyes állal és hegyes orral, továbbá a fal sarkában, már félig a mennyezeten, egy szakállas, görbe orrú gavallér, akit később Mukinak neveztem el, majd egy másik, kecskeszakállú férfi, szintén profilban, a kályha fölött, a Spitz úr, akiben volt valami hetyke, és mindig hátat fordított Szidi néninek, innen nyerte nevét. Azt hiszem, egyszerűen úgy volt a dolog, hogy a szekrény, a spanyolfal és a nagy onixváza körvonala árnyékká folyt össze minden este, a mécses mögött, ilyen profilokká, a falakon. Mindegy, Szidi nénire rögtön ráismertem; hogy Mukit Mukinak hívják, az meg nyilvánvaló, az rá volt írva az arcára, azon nem kellett gondolkodni, nemkülönben Spitz úr is egész beállításával, nyakának tartásával, méltán rászolgált erre a névre, különben kalapja is volt.

Szóval: Spitz úr, Muki és Szidi néni minden este ott voltak a falon, mihelyt a mécses felkerült a szekrény sarkába. Spitz úr néha egy pillanattal később jelent meg, de ez csak azért történt, hogy Szidi nénit bosszantsa. Nyíltan és bevallottan Spitz úr udvarias volt Szidi nénihez, értelmesen nézett rá, mintha nagyon érdekelné az, amit Szidi néni beszél. De az ember azért érezte, hogy ebben az udvariasságban valami rejtett gúny van, hogy gúnyból hajol meg olyan mélyen Szidi néni előtt, és ha meghajolt, belenevetett a kis kecskeszakállába. Sőt Szidi néni is tudta ezt, és eleget mérgelődött magában, de nem tehetett semmit, mert, mondom, nyílt gorombaságon Spitz urat nem lehetett rajtakapni részint, részint pedig közvetlenül nem beszéltek egymással, csak Mukin keresztül. Muki, aki, azt hiszem, egy kicsit gyomorbajos ember volt, siránkozva csóválta a fejét a Szidi néni rémes történetein, és bárgyúságában nem vette észre, hogy Szidi néninek azért görbül le az álla és szorul össze a foga olyan dühösen, mert Spitz úr hetyke mosolya ingerli, és nem azokon a rémes történeteken izgul fel, hiszen ilyent ő százat is el tudott mondani egy nap anélkül, hogy odafigyelt volna.

Közvetlenül és szavakkal először azon az éjszakán beszéltem velük, amikor az Aranykulcs került szóba. Ez körülbelül egy órával azután történt, hogy megjelentek a falon Szidi néni, Muki és Spitz úr. Most már nem emlékszem, én hoztam-e szóba vagy Szidi néni. Azt hiszem, Szidi néni, mert Spitz úr már akkor nagyon kétértelműen mosolygott.

- Az aranykulcs - mondta Szidi néni meglepően folyékony előadásban -, az aranykulcs igenis ott lóg a fejünk felett, és nézetem szerint pontosan beleillik az aranyországi aranykapuba.

Vannak, akik ebben kételkednek, de ezek, nézetem szerint, olyan kalapos fiatalemberek, akik nyilván azért hordanak kalapot, hogy az ember azt higgye, végig fej van a magas kalapban: holott semmi sincs benne, csak az a cinikus mosolygás.

Restelltem a dolgot, és csitítani próbáltam Szidi nénit. Muki siránkozva csóválta a profilját, és egyre azt hajtogatta: „ugyan, ugyan, Szidi néni". Mondtam, hogy hiszen nagyon egyszerű a dolog, meg kell próbálni, Szidi néni élénken helyeselt. Spitz pedig kétértelműen jegyezte meg:

- Kérem, kérem, ugye, ha a nagyságos asszony mondja, meg lehet próbálni. Nem mondom, hogy nem lehet megpróbálni. Parancsoljon velünk.

Mindezt Mukinak mondta Spitz úr, mert egymással nem beszélgettek.

- Talán lemennénk az utcára... - vetettem fel bátortalanul.

Ebben megállapodtunk, és felkészültünk mind a négyen. Udvariasan előre akartam bocsátani őket, de mondták, hogy csak menjek előre. Egy kicsit feszélyezett érzés volt, velük tartani: mert csak egymás mögött tudtak haladni, egymás mellett nem, és ha az egyik elhaladt a másik mellett, akkor vagy az egyik, vagy a másik eltűnt, belefolyt a másikba, és a másik oldalon megint előkerült. Bakot is lőttem ügyetlenségemben: arra kértem Mukit, forduljon arccal felém, hogy láthassam, mire zavartan és kicsit sértődötten megmagyarázta, hogy nem fordulhat arccal előre, mert akkor egy sötét folt lesz az arcából - csak profilban tudnak élni mindnyájan.

A lépcsőn is zavarba jöttem, udvariasan mutattam a lépcsőre, hogy tessék, tessék - de ők álltak a falon, és végre lejöttek, mellettem, a lépcső árnyékán, egymás mögött. Elöl Muki ment, és mutatta az utat, utána Szidi néni, láthatóan mérgelődve, hogy Muki legutolsónak jön, és nyilván gúnyosan mosolyog. Muki egy zsebkendő árnyékát szedte ki a zsebéből, és megtörölt egy árnyék-szemüveget.

Az Aranykulcs azonban nem volt a helyén, és Szidi néni láthatóan meghökkent. Egy pillanatra úgy nézett Spitz úrra, mintha az lopta volna el.

- Nyilván odakint lesz a Városliget Árnyékában - mondta Szidi néni, és erre mindnyájunknak eszébe jutott, hogy valószínűleg ott van.

Sietve haladtunk végig egy utca világos-fekete árnyékán, a szemben levő házak árnyéka mentén. Sietők árnyékok jöttek szembe, mind profilban, egy vonallal megrajzolt, sietők alakban, feketén. Egyik-másik köszönt is Szidi néninek, sőt Spitz úr meg is állt diskurálni egyik barátjával, a bajuszuk mozgott a falon, és a két kéz összefolyt.

Minden rendben ment, eleinte kicsit furcsa volt, hogy a szembejövők nem kerültek ki bennünket, hanem egyszerűen keresztülmentek rajtunk, és mi is keresztülmentünk rajtuk, de ehhez is hamar hozzászoktam, rájöttem, hogy nem is érzem, mikor keresztülmegyünk egymáson, nemhogy fájna.

Nem mertem szólni, hogy fáradt vagyok, de Szidi néninek eszébe jutott, hogy villamosra kellene ülni. Jött is a falon, szembe, egy villamos, szép, tiszta, árnyékos. A kalauz csengetett és megállt, nem a lépcsőn mentünk fel, hanem egyszerűen keresztülmentünk a villamos elején, és beültünk profilba fordulva az ablakok mellé. A villamos megindult, végigszaladt a falon, keresztülszaladt egy csomó emberen, akik abban a percben eltűntek, de nyugodtan és vígan folytatták útjukat, mikor a villamos leszállt róluk. Az utcalámpákon is csak úgy keresztülmentünk - a körúton nagy bonyodalom támadt, összevissza futkosott, keresztül-kasul, mindenki -, egy nagy, fekete gombolyag lett az egészből, ami lassan oldódzott fel, úgyhogy megint kiváltunk, a villamossal együtt. Spitz úr a zsebébe nyúlt, fekete gyufát szedett elő, fekete cigarettát tett a szájába, meggyújtotta a gyufát, amiből fekete láng csapott fel, rágyúj-

tott, és finom, csipkéhez hasonló fekete füstfelhő szállingózott. Szidi néni prüszkölni kezdett, és éles megjegyzéseket tett rossz modorú fiatalemberekről. Spitz úgy tett, mintha nem venné magára.

Aztán leszálltunk a villamosról, és véget értek a házfalak is: kint voltunk a mezőn. Én tovább akartam menni, de megint zavarba jöttem, Spitz úr, Szidi néni és Muki megálltak, és azt mondták, hogy így nem mehetünk tovább, állva, hanem feküdjünk le hosszába, a mezőre, úgy könnyebben megy. Kicsit furcsállottam, de nem mertem szólni, lefeküdtem melléjük. Abban a pillanatban Szidi néni, Muki és Spitz úr három méter hosszúra nőttek meg, és egész vékonyak lettek. Nagyon megsajnáltam, főleg Mukit, aki így hosszan és vékonyan oly siralmas és szomorú volt, részvétemet fejeztem ki, és aggódva kérdeztem, hogy talán beteg. Siránkozva felelt, hogy estefelé, mikor a nap leszáll, mindnyájan így meg szoktak nyúlni, és ilyen soványak lesznek, de nem baj, reggelre meghíznak megint, jobban, mint illenék, délben, mikor ebédre kerül a sor, olyan köpcösek és kövérek, hogy az már szinte kellemetlen - de hát mit tegyen az ember árnyéka?

Egy fekete hegyoldalban mentünk fölfelé, és most minden oly szép és légies volt; hosszúhosszú jegenyefák közt jártunk, regényes bokrokon keresztül. Nekem megfájdult a szívem, úgy tűnt, hogy már ezer és ezer mérföldet suhantunk így, egyik hegyre föl, másik völgybe le, s még mindig nincs kezemben az Aranykulcs, amivel Aranyország aranykapuját kinyithatnám. Oly könnyű volt suhanni és mégis oly borzongató, felhők habkönnyű árnyéka libegett keresztül a testünkön, és percekre mintha köddé váltunk volna mindannyian.

És ekkor egy száz méter hosszú jegenyefa tetején megláttam az Aranykulcsot; az ám, ott függött egy ágon, és úgy ragyogott, mint a lebukó nap. Szidi néni nagyot ugrott örömében, és sorba ölelgetett mind a hármunkat.

- Na látja - mondta diadalmasan Spitz úrnak.

- Jó, majd meglátjuk - mondta Spitz úr, és kétértelműen mosolygott.

Kicsit magasnak találtam a jegenyét, de Szidi néni biztatott, hogy csak nyúljak bátran utána. S valóban, kinyújtóztam, s elértem a száz méter magas jegenye legfelsőbb ágát, és kezembe vettem az Aranykulcsot. Kezembe vettem a ragyogó Aranykulcsot, és majdnem felkiáltottam örömömben. De ekkor Spitz úr élesen és gúnyosan elnevette magát, és én görcsösen összeszorítottam a markom, hogy ki ne ejtsem a kulcsot, ám úgy volt, mintha az üres levegőt markoltam volna. Ijedten nyitottam ki a tenyerem, hogy ott van-e a kulcs, és ott feküdt a tenyeremben, laposan és feketén. Ott feküdt, egy pillanatig csak, aztán kiugrott a tenyeremből, s felugrott a falra, és mikor körülnéztem, a szobámba voltam, és a nap erősen sütött az ablakon keresztül, és a szemben levő falon, jobbra az ágyamtól, élesen és feketén ott feküdt az Aranykulcs árnyéka, az Aranykulcs, a lakatosműhely cégtáblája ott fityegett az ablakunk előtt, és az árnyékát bedobta a falra.

VIASZFIGURÁK

Egy borús, kedvetlen vasárnap délután magamra maradva, idegenek között, magamhoz is idegenül és hitetlenül, a panoptikum előtt ácsorogtam, és a rikító, durva plakátokat bámultam csüggedten: - milyen durvák és bántóak - és az a vonakodó bús kíváncsiság fogott el, ami néha, kétségbeesett percekben kívánatossá teszi, hogy megfeledkezzünk arról, amit szeretünk: gondolatainkról és érzésünkről s menjünk lefelé, piszkos és rossz szagú lépcsőkön, nyissuk

külvárosi söntések ajtaját - üljünk le részeg, danoló bakák közé; zsebünkben operai szabadjeggyel „Siegfried”-hez, menjünk be a bolhaszínházba, és nézzük végig az előadást; zsebünkben D’Annunzió legújabb regényével, vegyünk ötér planétát, és olvassuk el figyelmesen - álldogáljunk hosszan és tompán tolakodó tolongások közepén, ahol elgázoltak valami munkást -, és félig ájult, szorongó öntudattal, bámészan hallgassunk, hosszan és figyelmesen holmi kikiáltót egy látványos bódé előtt.

Így voltam, és megváltottam a jegyet a panoptikumba, és mentem föl a cifra lépcsőn és álldogáltam a királyok viaszszobra előtt, és csodálkoztam, mily mozdulatlanok, igazi ruhájokban, igazi szakállal és hajjal. Hét óra volt, már akkor féltem - pedig az első emelet csupa idillt és boldogságot ábrázol: tündérek táncolnak az üveg mögött, és bölcsők fölé mosolygó anyák hajolnak. Legföljebb holmi tréfás helyzet. Egy leányka kiöntötte a levest a háziasszony kötényére, és a leves most végigfolyik a padlón... igazi tányérból... Végigmegyek a termen, és azon töprengek, miféle titkos emlék, micsoda régi, ismeretlen félelem az, ami mindig elkomorít és elcsüggeszt, ha viaszfigurákat látok. A terem végén szűk kis ajtó felfelé kanyargó csigalépcsőre nyílik - fölírás: *Borzalomkamra - csak erős idegzetűeknek.* Ezt éppen zárni akarják, odafönt senki sincs már.

Összeborzongok, aztán magamhoz térve nevetni kezdek. Mi ez? Ez az otromba, paraszti ijesztgetés hatni tud rám, a kultúremberre, aki figyelmesen s fegyelmezetten néztem végig híres sebészek legképtelenebb műtéteit - elegáns köpenyben hullák tüdejét metélgettem, s kesztyűmet húzogatva, vizsgáltam a cédulát, amit meztelen öngyilkosok lábára kötöznek, lent, a Szvetenay utcai tetemnéző pincéjében. Ostobaság. Várjon, mondom a szolgának, és pénzt adok át - én még fölmegyek, majd jöjjön vissza - és fölmegyek a homályos csigalépcsőn, és derengő, félig égő lámpafényben végigjárom a kongó, elhagyott szobákat, és benézek a zugokba, és egyedül nézelődöm, habozok. A lépcsőn már meghökkenve riadtam össze - fejem felett akasztott ember lógott, sötét boltozatból. Micsoda bornírt ötlet - mondom idegesen, és tovább megyek -, de milyen pállott, nehéz szag van itt. Egy pinceablak rácsa, félig lecsukva, a rács hegyes vasléce keresztülment a tüdején egy tolvajnak, aki éppen mászik kifelé a pincéből. Jó, nagyon naturalisztikus - hát aztán? Na, a levágott fejű ember. Egy szétdarabolt munkás, úgy, amint a villamos keresztülment rajta. Lépcső, sötétebb alagút. Ugyan, gyerünk csak. Egy halálsárga anya, amint a gyermekét vagdalja. Két gyilkos fojtogat sötét szobában egy embert, a másik hálóingben lóg ki az ágyból, kettévert feje a földre lóg, lába a vasba akadt. Az inkvizíció kínjai... Egy meggyilkolt, tizennégy éves fiú, a fél feje hiányzik... Hát az ott mi?... Valami homályos lyuk... habozok... fölébe hajolok és belenézek... Korhadt földbe ásott koporsó, egyik deszkája csikorogva emelkedik... hamuszürke, halálra torzult hullaarc furakodik a vízbe, és tátott szája, véres üvegszemei hápognak a levegő felé... egy álhalott, akit eltemettek és most véres körmeit beleássa a deszkába...

Mi az? csak nem zárták be az ajtót odalent? Hová ment az az ostoba ember?... Végre itt hálni, azt mégse akarok... Fázom is, a kezem hideg... kicsit sebesebben sietek a kijárat felé... no, merre van?... És miért nincs itt rendes világítás... Megriadok: egy tükörben saját arcomat pillantom meg... viasz a viaszok között... milyen riadt, fakó és gyűlöletes most az az arc... Egy hosszú, véres vágást képzelek rá, a sűrű, lucskos folyadék kettészelt homlokomból fehér ingemre szivárog. És most egyszerre kényelmetlenül, borzongva érzem, hogy ez lehetséges.

Miért fájnak úgy ezek a komisz, durva viaszok, és mit jelent az egész lidércnyomás? Igen, láttam hullákat és sebeket a valóságban, s emberi testem törékeny nyomorúságát azokon keresztül éreztem százszor, és megsirattam. De itt viaszból, ravasz mesterkedéssel és kegyetlen műgonddal rekonstruálták vissza mindazt, amit gyorsan el szoktunk rejteni, betakarni földdel, mert nem alkalmas arra, hogy kellemes képzeleteket reveláljon. Megcsinálták viasz-

ból és festékből a nyílt, tátongó sebeket, amelyek nem gyógyulhatnak be, s nem is porladhatnak el - maradnak, állnak egy helyben s hirdetik szájasan, durván, mint a mosogatólé szagú cseléd a maga igazát: íme, ilyenek vagyunk. És ki meri mondani, hogy ez nem művészet? Minden művészet legfőbb jellegét: megfogni a percet, a mozdulatot, mely különben elmúlna: - ez a „műfaj" is szépen kifejezi. Aki csinálta a viaszkot, becsületes és ambiciózus megfigyelőmunkát végzett, és híven akarta visszaadni a valóságot.

De kinek szól ez a rettenetes, lelketlen művészet? - azaz, ami visszariaszt. Kinek gyönyörűsége, kiben kelt jó étvágyat és megelégedést, kinek érdeke és vigasztalása, és létjogáról kit győz meg az a „műfaj", mely bebizonyítja, hogy lucskos húscafatokból vagyunk összerakva, s az ember egy bűzös és szennyes folyadékokkal telt, fájdalmas zsák, mely undorító halommá bomlik össze, ha valahol fölmetéljük... Kinek okoz örömet, kifordítani ezt a zsákot s mulatni azon, hogy ő ilyen s ezzel elismerni, hogy semmi több?

Megfordulok. A lécen, sorba rakva, durva, sárga fejek: agyonvert emberek feje, mindegyik alatt név. Jó ismerőseim, egyenkint és összesen - ezek a Borzalom-kamra színészei és egyben közönsége is. A napihírek és rendőri hírek hősei ezek és az *Életuntak* rovat állandó, napi munkatársai: - ezek a kispolgárok, akiket elgázol a villamos, akik forró lúgba esnek, akiket harminc forintért késsel és baltával lerablógyilkolnak - mindennap, újra és újra, pontosan jelentkeznek, a maguk véres orcáival, ezek azok, akik hétköznappá teszik a tragikumot és sablonná a borzalmat -, igen, ezek az *Apa rémtette-emberek* és a *Borzalmas öngyilkosságemberek* és a *Rémes rablógyilkosság a Tőr-utcában-emberek* és a *Cseléd rémtette* és a *Fölakasztott csecsemő-emberek*, akik úgy hozzátartoznak napi olvasmányainkhoz, mint az Időjárás és a Jelenvoltak Névsora. Ők feküsznek itt, összevagdalva és rémes arcokkal, és ők járnak ide, hogy kíváncsian és borzongva nézzék, mi lesz belőlük, mennyire vihetik, ha egy kis szerencséjük van. Impresszionisták, futuristák, naturalisták s ti mind, új irodalmi irányok hívei, jertek ide, hiszen ő a ti emberetek, a kispolgár, hát nem ölelitek meg? Hiszen ő vallja és hirdeti, amit ti harsogtok, hogy egyedül a testkultusz az, ami érdekelhet, s hogy csak az élet, a nagy Élet lehet anyaga a művészi becsvágynak, úgy, amint van, minden szamár, öreg filozófus nélkül, a maga nagyszerűségében és rondaságában. Miért nem látlak itt, Wilde Oszkár? Hiszen a te Dorian Gray-d hirdeti, hogy csak a testtel érdemes foglalkozni, a lélek nyomorékok agyréme csak, s a Gondolattól és Eszmétől sárga lesz az emberek orra.

Itt fekszik Dorian Gray, akit sikerült sterilizálni minden gondolattól, hát elég jól nézett ki, míg aztán egy kocsirúd véletlenül föl nem öklelte, mely alkalomból kiderült, hogy beleit mégsem szépítette meg eléggé ez a káros gondolatoktól és érzelmektől való tartózkodás. Most ő a kispolgár kedveltje és a kispolgár, akit úgy megvetettél, az áll melléd, megveregeti a vállad és bizonykodik: bizony, csak test van, látjátok - a többi - könyvek, drámák, gondolatok -, a többi mind ostobaság. Visszaadni az életet úgy, amint van, s nem tenni hozzá semmit, nos, ifjú esztétikusok, úgy tele volt a szájatok, hogy nem lehetett szóhoz jutni miattatok, hát nesztek most, itt van, a nyers, valódi Élet és fegyvertársatok, a kispolgár, őneki beszéltek. Látjátok, ott a sarokban egy jól sikerült hálószoba - Zola Emil hullája, azon naturalisztikusan, ahogy a gáz megölte. Sárga viaszarca kifelé fordul, harisnyája lecsúszott, kibukott az ágyból. Csak erős idegzetűeknek és reálista íróknak.

Most pedig levegőt, mert megfulladok! Levegőt s egy szép sort, valami szép versből és egy hosszú, hosszú kortyot valami lázadó és nagyszerű zenéből, melynek nincsenek szavai, mint a testnek, csak lendülete van, mint a léleknek és egy hasonlatot az életről, cserébe az életért - levegőt!

LEVÉL A JÓSKA ÖCSÉMRŐL

Kedves jó Helén néni,

aggódom, vajon megkapod-e ezt a levelemet, te kedves ibolyaszemű néni, pedig igen szeretném, ha megkapnád. Ma délután eső esett, és én a leveleim közt kotorásztam és egyszerre a kezembe került egy leveled, amiben a Jóskára kérdezősködsz, hogy feleljünk hamarosan. Attól félek, nem sikerült elég hamarosan felelni, bizony nem lehetetlen, hogy egy-két év el is múlt, hogy ez a levél választalanul hever a fiókban, úgyhogy azóta rémlik, egy-két dolog meg is változott, még azt se tudom teljes bizonyossággal.

De azért én mégis felelek, részben mert esik az eső, részben meg a leveled olyan sürgető, bár nem mindenütt értem a kérdéseket. Kicsit össze is kell hogy szedjem a gondolataimat, hogy is volt csak. Hiszen a Jóskát másfél éves korában vitted magaddal Bécsbe, mikor szegény mama meghalt, és te a tizenkét éves korod óta hófehér hajaddal (valami betegségtől lett ilyen, ugye, így mesélik a családban), ibolyakék szemekkel és rizspornál fehérebb arccal a fehér haj alatt, először jelentél meg nálunk, mint egy kövér, drága hercegnő a tizennyolcadik századból... Jaj, te kedves, furcsa Helén néni, máig is hiába töröm a fejem, mi lehetett az oka annak a hallatlan barátságnak, amivel mind a hatan neked estünk - mégis azt hiszem, a hangod, ez a porcelánvékony hang, amitől muszáj nevetni az embernek, mintha egy langyos vízcsepp gurulna le a füle mögött - ugye, nem haragszol? Vagy a szájad, hogy olyan nevetségesen csöpp. Nem haragszol ugye, de hiszen tudod, hogy néha a könnyünk is kicsordult, úgy nevettünk, mikor pörölni akartál velünk. Mivelhogy nagyon szerettünk, amiért olyan rettenetesen kövér és fehér, kicsi és drága voltál.

De hiszen nem erről van szó, hanem Jóskáról, akit magaddal vittél, és kijelentetted, hogy nem is adod vissza. Ugye, kedves Helén néni, ne vitatkozzunk a meddő kérdésről, hogy bizony egy kicsit elkényeztetted a Jóskát - eleget veszekedtünk már ezen: és most, hogy írok neked, úgy érzem, kár ezen veszekedni. Én ugyan még mindig azt mondom, hogy egy hatéves kisfiú ne hordjon vállig érő, aranyszőke hajat, mert az affektált - viszont el kell ismernem, hogy a Jóska nagyon helyes gyerek volt így. Mi otthon, anya híján kicsit vadul nőttünk fel, az igaz, a Jóska pedig zongorázni tanult nálad, és bársonyzekébe járt. A zongora előtt igen magas szék volt, és a Jóska tényleg jól játszotta a Minuten-valcert, bár én nem szeretem az ilyen csodagyerekeskedést. De mondom, úgy rémlik nekem, mintha az egész dolog nem volna aktuális, és mintha elkéstem volna valamivel. Arra még pontosan emlékszem, hogy hazahoztad látogatóba a Jóskát, és hogy akkor nem engedték vissza veled, amiből nagy tülekedés lett, te sírtál is, ugye és fenyegetőztél - a vége, mint leveledből látom, mégiscsak az lett, hogy egyedül utaztál haza, a Jóska itt maradt.

A Jóska itt maradt, és most kezembe került a levél, amelyben hevesen és mondhatnám követelően szólítasz fel engem, írjam meg részletesen, mi van a Jóskával. Nézem, nézem a levelet, hm, dátum persze nincs rajta, szokás szerint - csak a te rettenetes kriksz-krakszjaid -, de mondom, a kérdésekből következtetve: attól félek, a levél nemsokára azután íródott, hogy a Jóska visszakerült hozzánk. Hát most mit írjak?

Édes jó Helén néni, azt kérded, megkapta-e a Jóska a meleg bársonyruhát a csipkegallérral, amit küldtél? Továbbá, hogy nőtt-e azóta a Jóska, és hogy ápoljuk-e rendesen a hosszú haját? Hogy vigyázunk-e reggel a fürdésnél, meg ne fázzon - és mikor sétálni visszük, jól begombolják-e a kabátját a Jóskának? Hogy gyakorol-e a Jóska - és hogy ne gyakoroljon túl sokat, mert egy kicsit nervózus. Hogy írjam meg pontosan, mit eszik - és milyen az étvágya a Jóskának? Hogy miket beszél a Jóska, és szokott-e beszélni rólad? Hogy megmutattuk-e a

tanárnak a szemét, amit egy kicsit erősíteni kellene. Hogy az utcán nem lökdösik-e komisz gyerekek a Jóskát - hogy velünk alszik-e, be van-e zárva az ajtó, ahol alszik a Jóska, mert földszinten hamar bemászik valaki - hogy lehúzzuk-e a függönyt, és meggyújtjuk-e azt a kis rózsaszín lámpát, amihez hozzászokott a Jóska, és amit azért vettél neki, mikor Pesten hagytad?

Kedves jó Helén néni, miránk is kérdezel, hogy mit csinálunk, járunk-e rendesen iskolába, jól tanulunk-e, és tudjuk-e már, milyen pályára akarunk lépni.

Kedves jó Helén néni, értesítelek, hogy már kijártuk az iskolát, hazajöttünk - aztán megint elmentünk hazulról. És most nagyon sokfelé vagyunk - és én már nagyon régen nem beszéltem a testvéreimmel.

Én elég jó bizonyítványokat kaptam - de, úgy látszik, Helén néni, a bizonyítványok nem bizonyítanak semmit, én mindig újabb leckéket kapok: - és kedvenc tárgyamat, a történelmet, most másképp tanulják.

Kedves Helén néni, értesítelek, hogy a Jóska nem kapta meg a meleg bársonyruhát, a csipkegallérral, amit küldtél. A Jóska azóta igenis megnőtt, nagyon hosszú és hórihorgas lett, és a hosszú haját lenyírták. A Jóska halvány, kicsit savanyú képű fiú lett és úgy emlékszem, keveset beszélt, mikor utoljára láttam.

Amikor utoljára láttam a Jóskát, durva, szürkekék ruha volt rajta, és én elfelejtettem megnézni, jól begombolták-e a kabátját. Kicsit előrehajtotta a fejét, mert a hátán nehéz zsák volt. Nem szólhattam hozzá, és nem kérdezhettem meg, mit üzen neked, mert sokadmagával volt, és a kezében görcsösen szorongatott egy szíjat.

A Jóska így ment - akkor még meleg volt, de sokat, végtelen sokat mentek, és később szelek jöttek a hegyek mögül. Végtelen hosszú, kopár mezőkön mentek keresztül, azután kanyargós utakon hágtak fel a sziklás hegyekre. A Jóska lába elfáradt, és a torka kiszáradt. Estére jeges szél fújt, és fekete lett a világ - de egyszerre, mintha hajnalodnék, piros sáv bukkant fel az ég peremén, a kőhegyek mögött: vörösen lángolni kezdett a láthatár. A határfaluk égnek - mondotta egy kemény hang, és ők mentek tovább. Meredek sziklafalak közt vezetett az út - az út végén egyetlen tűzoszlop világít. Komoran, dobogó léptekkel vonultak át égő faluk utcáin - kétoldalt füstölgő romok recsegtek. A Jóska nehezen járt és megbotlott egyszer - mikor lenézett, két szétvetett emberi kart látott a lába alatt, és valami puhába lépett... Hajnalban túl voltak a határon, akkor megálltak. Lovasok vágtattak előttük, integettek és kiabáltak. Messziről tompán mennydörgött. Rövid, gyors szavak futkároztak körül - lassan nyomultak előre, és hátuk mögött zengeni, bömbölni kezdett egy rettenetes zenekar. Lefeküdtek a hideg sárba, és feszülten figyeltek. Aztán pattogni kezdett valami, mint a kukorica - a Jóska nézett és csodálkozott: aztán egy parasztfiú, aki mellette feküdt, nagyot ordított, és mikor odafordult, látta, hogy a fél feje hiányzik. Akkor nem csodálkozott tovább a Jóska, csak az arca rángatózott még egy darabig. Később hideg lett, hó szállingózott, és ők dideregtek. Mély lyukakat ástak maguknak - és ezekben éltek hetekig. Aztán felkeltek, mentek előre, megint lefeküdtek, elásták magukat, és vártak. Aztán hozzászokott a Jóska szeme az égő falukhoz, és a füle úgy megszokta a folytonos dörgést, mintha ez a természet örök hangja volna, és mintha soha nem lett volna feje fölött más, mint az elborult, hideg felhőharang, és mintha ő mindig is itt élt volna, a fagyott földű gödörben, ahol emberi tetemek feküsznek, és fölöttük a csóka kering. Aztán nem tudom, mi lett. Egy napon talán odajött ahhoz az árokhoz, ahol ő feküdt, egy aranysujtásos lovas, és megkérdezte, kinek volna bátorsága bemenni abba az erdőbe. És talán felálltak néhányan, és a Jóska is köztük volt - és hideg éjben, hóviharban mentek az erdő felé,

ahol kísértetiesen susogtak a fák. Elérték az erdőt, és feltűzött szuronnyal kikutatták - aztán megint este lett és elfáradtak -, feljött a hold, lefeküdtek, és a Jóskát kiállították őrködni.

Most hát ott áll talán a Jóska, lábhoz eresztett fegyverrel az erdő szélén, és kitekint a havas mezőre. Szél fúj, és ő összébbhúzza a kabátját. Jobbra tőle, egy kicsiny domb lapul meg, nem látja - pedig a domb mögött egy idegen katona hasal, puskatusát arcához szorítja, s összehúzott szemmel céloz a holdvilágban. Ujját most tette a ravaszra - most mindjárt elrántja.

Jóska!... Vigyázz, Jóska... ugorj félre!

Nem szeretném, ha eltalálna.

BŰN

Borzasztó nekem a gondolat, hogy ebből esetleg humoros novella lesz a tollam alatt - most, hogy írni tudok róla, tárgyilagosan látom az esetet, és ha érzésemre hallgatnék, a legkomorabb és szorongatóbb műfajt választanám a témához, talán a balladát s talán így kezdeném: „Tekintetes törvényszék, bűnös vagyok!" De talán jó, hogy ez írást ötperces tollrágás előzi meg; ezalatt rájöttem, miért érzem e történet mögött a tragikum rembrandti hátterét: velem történt meg az eset, valóságosan és igazán.

Velem történt meg, hogy nehéz szívvel és reménytelenül szerettem felebarátom feleségét, és megkértem, hogyha már találkoztunk, hadd kísérjem őt el a fasorban a kocsiállomásig, mert ott kocsiba ül, és hazahajt a Mariska-lakba, hja bizony, a Mariska-lakba. Későcske volt már, és én kimondhatatlanul szomorú voltam; szegény voltam, nagyon szegény abban az időben - minden vagyonom ez a szegénység volt és az, hogy reménytelenül szeretek. Féltékenyen őrködtem erre a vagyonomra, s az asszony nem is gondolt rá, hogy megfosszon tőle - bár irigyelt ezért a nagyszerű érzésért, hogy olyan valakit szeretek, aki nem lehet az enyém -, ezt ő nem értette, és nagyon tisztelt érte. Órák hosszat beszélgettünk erről az én szerelmemről, mint valami érdekes és izgató betegségről, ami nem ragadós, hozzá lehet nyúlni, megtapogatni. Néha izgatottan beszéltünk róla, néha közönyösen és néha sajnálkozva - de mindig és mind a ketten fölényesen. Ez már így volt.

De ezen az estén egészen elvesztettem a hitemet. Bajok is voltak, amikről nem beszélhettem - szállodába kellett menjek javaim sürgős hátrahagyásával, és az asszonnyal való találkozás úgy hatott rám, mint a kegyelemdöfés. Méghozzá nagyon szép volt a nyomorult, az utálatos, és mikor a fasorhoz értünk, hirtelen azt mondta „Puff", és elfintorította az orrát.

Be kell mennem a kapu alá, a harisnyakötőm...

Engem odaállított háttal a kapunyílásba... ott álltam és hallottam, hogy a hátam mögött egyszerre suhogni kezdett valami... valami fehér suhogott, fehér meg halványlila... szemtelen, mohó, gyalázatos, fuldokló szövetek, csipkék... alattomos, romlott, ravasz kis szörnyetegek, amik csipkének mutatják magukat, holott én nagyon jól tudtam róluk akkor, hogy fülük és orruk és szájuk van, és hogy csak tettetik magukat szelíd, sima, ártatlan selymeknek. Vad keserűség szorongatta a torkomat, és mikor az asszony kijött, és szólt valamit: válasz helyett idomtalan hangok törtek ki belőlem, mint a vér.

Akkor már nem volt mit alakoskodni: emlékszem, csudálkozva figyeltem meg, milyen komikus, lehetetlen hangokat ad a tüdő és a hangszálak, mikor az ember a vágy miatt sír. Az asszony maga elé meredt, nem talált szavakat, így bandukoltunk végig a fasoron a kocsi-

állomásig. Akkor végre lélegzethez jutottam: - az utálatos vonítás megszakadt, és én végre fel tudtam nevetni. Erre ő is megkönnyebbült, elfogulatlanul beszélgettünk és tréfáltunk. Toprongyos ember jött arra, és kiskutyákat kínált: kettőnek a feje állt csak ki kétoldalt a zsebéből, a harmadikat tenyerén nyújtogatta felénk. Egészen fiatal, apró kiskutya volt, aminek az volt a szokása, hogy széles, vörös kis nyelvével mindent végiglefetyelt, amit a szája elé tartottak. Az asszony sikongva nevetett, és két kezébe fogta a kutyát. Erre a kiskutya formálisan megbolondult, mind a négy lábával kapkodni kezdett az asszony arca, melle, nyaka után - szűkölt, tombolt, buksi fejével döfködött, és tépte a selyemblúzt -, végre elkapta az állát, és vörös nyelvével villámgyorsan végignyalta az asszony arcát, szemeit, mielőtt megakadályozhatta volna. Az asszony sikítozott - odakaptam, és lerántottam a kezéből. De a kiskutya meg volt őrülve, vissza akart menni, nyújtogatta a talpát, hízelgett nekem, de nem úgy, mint az asszonynak, hanem csak ravaszságból, hogy odaadjam. Akkor először szorítottam meg a torkát. Az asszony nevetett, és kérdezte, mennyibe kerül a kutya. Én nem kérdeztem semmit, de mikor az ember megmondta az árát, szó nélkül zsebembe nyúltam, és egyik kezemmel erősen tartva a kiskutya nyakát, kifizettem utolsó koronáimból. Az asszony tapsolt örömében, és a kutya után nyúlt, de én visszarántottam durván, és gorombán megmondtam, hogy nem neki vettem, hanem magamnak. Aztán gyorsan kezet nyújtottam, nem csókoltam meg az övét, elváltunk. Száz lépés után megfordultam és utánanéztem - éppen akkor szállt kocsiba.

Én pedig nem vacsoráztam aznap, a kiskutyát begyűrtem kabátzsebembe, mint egy rongyot, gallérommal eltakartam, és hazamentem a szállodába. Lopva osontam fel a lépcsőkön - a folyosó sötét volt már, lábujjhegyen léptem a szobámba, és lefeküdtem. A kiskutyát letettem a földre - fürgén szaladgálni kezdett, szimatolta a falakat. Hirtelen megállt, és panaszos, félénk csecsemőhangon sírni kezdett. Kiugrottam az ágyból, egy vánkost dobtam a sarokba, megfogtam a kutyát, és rátettem. Felcsavartam a villamoslámpát a hálószekrényen - a sarok sötétben maradt -, a kutya elhallgatott. Olvasni próbáltam, nem ment. Eloltottam a lámpát, és hátamra feküdtem. Szemem a sötétségbe meredt, kinyújtott lábaim remegni kezdtek.

Előbb félénken, nyöszörögve kezdte - hallgatózott, mint egy kis gyerek. Hogy aztán az idegességtől, mely gerincemben futkározott, nem tudtam mozdulni, felbátorodott és hangosabb sírásba fogott. Hallottam, hogy motoszkál, forgolódik, leesik a vánkosról, a fal felé fut. Most hangosan sír, éles, követelő hangon. Egyszerre hallom, hogy az ajtót kaparja. Kaparja és sikít. Felülök az ágyban, felcsavarom a villanyt. Igen, ott van. Az ajtóhasadék felé szimatol és kaparja.

- Mit akarsz ott? - kérdeztem.

De nem hallgatott el, még csak meg se fordult - hallatlanul szemtelen, szinte kárörvendő makacssággal visított, szabályos időközökben.

Kiugrottam az ágyból, nyakánál fogva felemeltem. Tovább visított. Simogattam és hízelegtem neki, az arcomhoz emeltem - elfordult, és tovább sikított. Letettem a földre, tányérba vizet öntöttem, elébe raktam. Bedugta az orrát, prüszkölt - otthagyta, az ajtóhoz futott, újult erővel kaparni kezdte, és egyre hangosabban sírt.

- Mit akarsz? Hová akarsz menni?

Éreztem, hogy önti el a vér az agyamat.

Nyakon fogtam, és bevittem az ágyamba. Egy percre elhallgatott - elcsavartam a fényt, aludni próbáltam, bár tudtam, hogy nem sikerül. És mikor újból nyafogni kezdett, halkan, tapogatózva, már tudtam, mi volt az, ami az imént agyamba kergette a vért: - hiszen ezeket a hangokat, ezt a rút, elviselhetetlen, gyalázatos, állati panaszt, ezt a vonítást és szűkölést hallottam én ma már... ma délután... a fasorban... hiszen én, én sírtam így...

Ájult düh volt ez: a forró, lüktető kutyatest ott remegett mellettem - utálattal kaptam meg, és földhöz vágtam, hogy csakúgy nyekkent. Levegő után kapott - aztán szaladgálni kezdett a szobában, egy perc múlva az ajtónál volt. Kezdte elölről.

De most pillanatig se haboztam: leugrottam az ágyból.

- Itt maradsz! - kiáltottam rá, és nyeltem egyet. Ideges nevetés rázott. - Ohó, barátom, várjunk csak egy kicsit. Hova olyan sietve? Várjunk csak szépen. Hiszen te nem is haragszol rám, amiért kidobtalak az ágyból. Egészen jól jönne, ha úgy elkergetnélek... mi? ki az ajtó elé, az utcára... hogy futhass... és szimatolj... vissza az úton, amerre jöttünk... a kocsi után... mi? Te dög.

Fölemeltem, visszavittem az ágyba. Rátettem a vánkost. Idegeim főzésbe jutottak - a kiskutya vadul ugrált, tombolt, bőgött -, most már egészen nyíltan, szenvedélyesen, dühösen - nem könyörgött többé, követelte, hogy eresszem el, tegyem a földre -, dühöngött.

És akkor az éj csöndjében, a merev és hallgató falak közt, elhatároztam, hogy megölöm.

Elhatározásomat magam előtt azzal magyaráztam, hogy a kiskutya visítása nemcsak hogy engem nem hagy elaludni, hanem fellármázza az egész szállodát - bizonyosan hallják is már, bejönnek, felelősségre vonnak, hogy itt nem szabad kutyát tartani - kilöknek. Akkor hová megyek aztán?

Hidegen mérlegeltem az eshetőségeket. Késsel nem megyek semmire - vér, piszok nem kell. Talán a vánkossal - de nem tudom leszorítani, kiugrik.

Megfogtam a kutyát a vánkos alatt - simogattam, beszéltem hozzá -, megfogtam a nyakát, és lassan szorítani kezdtem. Kinyílt a szája, a szeme kevéssé kidagadt és rám meredt. Hüvelykem alatt éreztem a nagy ütőér lüktetését.

Ekkor léptek közeledtek a folyosón.

Valaki elment az ajtó előtt - talán a londiner. Eleresztettem a kutyát, felálltam, az ajtóhoz futottam. Szívem hangosan vert. A kutya utánam futott.

Vártam, míg minden elcsendesül - az ablakhoz léptem, és lenéztem a süket udvarra. A párkányon kis csomag hevert; óvatosan lefejtettem a spárgát - két részben maradt a kezemben. Most felemeltem a földről.

- Kutya... kutyuka - mondtam neki. A fejét simogattam, közben másik kezemmel rátettem nyakára a spárgát.

Hurkot csináltam, és erősen megrántottam. Ekkor irtózat fogott el - a díványon ott feküdt a kabátom, felkaptam -, a fuldokló kutyát begyömöszöltem a kabát egyik ujjába, és ezt az ujjat - a kezem reszketett közben - másik spárgával elkötöttem. Összecsavartam a kabátot, és az egészet a sarokba dobtam.

Eloltottam a lámpát, a takarót fülemre húztam és vártam. Kiszámítottam, hogy öt percig tart, míg megfúl. Halálos csönd volt most, és ebben a csöndben egyszerre úgy éreztem, hogy a lélegzetem kihagy, megfulladok. „Ostobaság!" mondtam magamban, nevetni próbáltam, de a fogam vacogott. „Autoszuggesztió!" mondtam újból.

Öt perc múlva kiugrottam az ágyból - levegő után kapkodva felöltöztem... a kabátot otthagytam a földön... kalapot vettem fel, és kinyitottam az ajtót. Lassan, hihetetlenül lassan mentem le a lépcsőn. Találkoztam a szobalánnyal - akkor köhécselni kezdtem meg dúdolni. A kapuban köszönt a portás - könnyedén megemeltem a kalapot. Tíz lépést nyugodtan mentem - aztán futni kezdtem.

Sötét mellékutcákon futottam - gyanús árnyak csaptak el mellettem. Egy jasszlegény bő nadrágban, véraláfutásos szemekkel, szembejött - aztán megfordult utánam. Én is megfordultam - tekintetünk találkozott. Erre zavarba jött, fütyörészni kezdett, én pedig ránevettem. Remegtem a vágytól, hogy hangosan felkacagjak. Szerettem volna beszélni vele, elkísérni, valahol inni együtt, vagy fejbe verni: a kezem ökölbe szorult.

Hogy jutottam a villához, magam sem tudom. A virágágyak közt hasas üveggömbök hunyorogtak, erre emlékszem. Fölkapaszkodtam egy kőre, és bezörgettem az egyik ablakon.

Fény villant fel, aztán kialudt. Ő volt az, az ablakhoz jött, kinyitotta.

- Várjon, kiemelem - súgtam.

Hagyta. Azt hiszem, félig ájult volt a rémülettől. Hideg száját egészen kinyitotta - a fogait éreztem, mintha hűs, nedves rizskásához ért volna az ajkam. Nem beszéltünk - csak én mondtam néhány halk, parancsoló szót. Éjféli ütközetnél, a bozót mögött hason fekvő katonák adják le egymásnak így, halkan, keményen a vezényszavakat.

Reggel a kávéház felforgatott székei közt talált rám a szálloda portása. Tudta, hol keressen. A kabátomat hozta, amit a szobámban felejtettem. Kérdezte, mit csináljon a kutyával. A kényelmes kis állat bebújt a kabátom ujjába, és nyugodtan aludt egész éjjel. Reggel tejet adtak neki.

Délelőtt dolgaim után szaladgáltam, délben egy kis korcsmában ebédeltem, ahová hivatalnokok szoktak járni. Délután a körúton találkoztam az asszonnyal. Egy kicsit elpirult és elbúcsúzott - elutaznak, mondta; két perc múlva nem tudtam, miről beszéljek.

TITOKZATOSSÁG

„Azoknak, akik hisznek
a misztikumban.”

I

Mindig hittem és éreztem, hogy vannak erők és titkos jelenségek, amelyek ott lebegnek értelmünk fölött, s melyek néha egy pillanatra felkapják a szegény és tudatlan emberi lelket, mint valami labdát, hogy a Homály és Sötétség borzongató ködébe lökjék, s visszaejtsék megint a Földre, ahol mindennek értelme van, s mindenről tudjuk, mit jelent.

Azokkal, akik a rideg, de korlátolt matematika várába zárkózva, gúnyos és lenéző mosollyal hallgatják meg ijedt dadogását valakinek, aki egy pillanatra látta a Rejtelmet, a Borzalmat és a Rémületet, azokkal nem vitatkozom, ők nem értenek meg engem. De vannak, akik titkos sejtelmekkel jöttek a világra, s hisznek a Titokban: ezeknek mondom el életem legcsodálatosabb emlékét, sietve, csak néhány szóban, mert még mindig megborzongat hideg lehelete, ha rágondolok.

Abban az időben szegény diák voltam, s hónapos szobát gyakrabban váltottam, mint öltözetet, sokszor feküdtem le vacsora nélkül, és sokszor talált a hajnal holmi külvárosi kávémérés asztala mellett, ahol éjszakámat töltöttem.

Egyszer lakást keresve, ismeretlen utcákba kerültem, olyan vidéken, amerre sohasem jártam eladdig. Régi, nyomorúságos házak múltak el mellettem[3] - különös, régi házak -, nem is hittem volna, hogy vannak még ilyenek. - - De úgy látszik, vannak. Vagy nincsenek?!... Csak én hiszem, hogy vannak...

Az egyik ház előtt megálltam; nem tudom, miért álltam meg, mintha valami ismeretlen erő legyintett volna felém... Ezen a házon nem volt szám; valami vonzotta a szememet, hogy benézzek az ásító, fekete kapuba, mely olyan volt, mint egy izé, mint egy nagy, fekete denevér... szóval, mindenféle volt, csak olyan nem, mint egy kapu.

Nem tudom, mi volt az, valami húzott befelé, a kapu alatt meghökkenve álltam meg, öreg nő jött elém, és egyenesen a szemembe nézett. Kinyitottam a szájamat, hogy mondjak valamit, de a szó torkomon akadt, ez a tekintet a homályos kapuban, ismeretlen falak közt, velőkig borzasztott anélkül, hogy tudtam volna, mi van velem s miért ez. Képzelődöm - mondtam magamban aztán, s erőltetetten szilárd léptekkel elhaladtam mellette - a szívem hevesen dobogott, de erőt vettem magamon, s nem fordultam vissza.

Alacsony ablakok néztek a földszintre, az egyikben munkásféle ember állott, megkérdezte, kit keresek. Felriadva néztem rá, aztán valamit dadogtam, hogy hónapos szobát keresek. Rögtön az ajtóhoz jött, mondta, hogy ez a földszinti szoba kiadó, a konyha mellett van ugyan, de be lehet csukni az ajtót, és ami a fő, tizenkét forint az ára.

Lefoglaltam a szobát, aztán elmentem. Egész nap az egyetemen volt dolgom, megfeledkeztem az egészről, este hétkor kerestem fel új lakásomat, becsuktam az ajtót, és az ablak mellé állított kicsi íróasztal elé ülve, kinéztem az alkonyodó udvar kőkockáira. Aztán homlokomat tenyerembe hajtottam, s gondolataimba merültem: gyermekkorom, távoli izé... mint valami mély tó suhant el szemeim előtt. Odakint egyre homályosabb lett az udvar, és a homályból egyszerre mint régi, borzongató tengerek felől, lassan lopózott a szívembe a Borzalom. Erőlködtem, hogy elmúljon, s nehezen emeltem föl a fejem; ekkor jeges irtózat futott végig a hátamon: az ablak sötét rámájában mereven rám szegett szemekkel egy arc világító körvonala vált ki - *az öregasszony arca, akit délelőtt láttam*.

Mozdulatlanul állt, és nézett rám; engem jéggé dermesztett az iszonyat; egy óráig tartott, vagy csak két másodpercig, míg így farkasszemet néztünk egymással, nem tudom.

És ekkor megszólalt: egyetlen szót mondott csak, de engem még most is elfog valami halk, mély remegés, ha rágondolok a hangra, ahogy mondta:

- A szemedet!

Halk, de átható és intenzív volt az a hang, parancsolóbb és fenyegetőbb, mint amilyennel a hóhér szólítja fel a kivégzendőt, hogy lépjen a zsámolyra. Tudtam, hogy nem hallottam még ilyen hangot, s nem fogok hallani soha.

A szememhez kaptam, lélegzetem elakadt. Ekkor lassan megmozdult az öregasszony, s be sem várva válaszomat, nesztelenül, mint ahogy jött, eltűnt az ablak elől.

Mikor egy kicsit magamhoz tértem, még dobogó szívvel ugrottam fel, s kidugva fejem az ablakon, körülnéztem a teljesen besötétedett udvaron. Az öregasszony sehol se volt többé.

---

[3] A novella első kötetbeli megjelenésekor (Legenda az Ezerarcú Lélekről, 1917) itt az alábbi megjegyzés következett: (kitűnő kollégámat, Szép Ernőt nagyon szépen kérem, ne szóljon az olvasónak, hogy ezt a finom és líraian pittoreszk kitételt „múltak el mellettem": nem magam találtam ki, hanem tőle loptam, tudom, nem illik, de mikor olyan nagy a drágaság) - szóval házak mentek el mellettem.

Becsuktam az ablakot, és lámpát gyújtottam.

- Beteg vagy és kimerült - így szóltam magamhoz -, és íme, már víziókat látsz és hallucinálsz. Jól tudod, hogy csak hallucináció, hiszen az idegkórtani klinikán éppen a napokban hallgattad meg Ranschburg előadását e kóros lelki tünetekről. Emlékszel, milyen megnyugtató és világos volt előtted a kérdés? Nyilván hallucináció volt csak s talán vízió; lehet, hogy nem is láttad az öregasszonyt, csak látni vélted; vagy ha igen, azt, amit mondott, csak te hallottad úgy, mintha mondaná. A szemedet! Minek neki a te szemed? Mire kellene neki a te szemed? Nyugodj meg, a középkor elmúlt, és nincsenek boszorkányok. Nyugodj meg, nincsenek földöntúli erők a földön.

II

Minek neki a te szemed?

Ezt a kérdést ismételgettem magamban egész nap, váratlan időközökben, az egyetemen, előadás közben, a laboratóriumban. Nyugtalan, sötét zavar borzongott bennem. Pillanatra úgy rémlett, mintha a katedrán, előadás közben, megállna a tanár: riadtan kaptam föl a fejem, s akkor úgy láttam, mintha mereven és mozdulatlanul felém szúrná tekintetét, és mintha messziről, végtelenül messziről suttogva lebegne felém a szívet remegtető suttogás: „A szemedet...”

A szemedet...

Estefelé megnyugodtam valamicskét. Kimerült voltam és bágyadt. Elhatároztam, hogy átnézem jegyzeteimet, és korán lefekszem. Hazamentem, s asztalom elé ülve, buzgó munkába merültem. Langyos, nyár eleji szellő szaladgált körülöttem, idegeimet jóleső zsibbadás olajozta.

Néhány perc múlva könnyű félálom nehezedett szempilláimra, hátradőltem székemben. Különös, idegenszerű érzésem volt. Mintha régi és távoli dolgokra emlékezném, amik nem történtek velem, s amerre soha nem jártam. Egyszerre úgy volt, hogy valaki lefogja két váltamat, s két sötétkék láng közeledne arcomhoz. Nyöszörögve nyitottam ki szemem. Az ablakban ott volt az öregasszony feje. Egy pillanatig tartott az egész. Rám nézett az ólmos homályból, addig csak, hogy nem volt időm felállani, meggyőződni róla, valóság-e; de a *hangot*, a hangot ezúttal világosan hallottam.

- A szemedet!

Most éles és parancsoló volt, mint egy rövid vércsekiáltás, mint a halálos hírt hozó sürgönykihordó ujja alatt a csengő kurta, jajongó szava, éjjel, az alvó előszobában. Felemeltem a kezemet, de már nem tudtam tartani, elvesztettem eszméletemet.

Esővel, borult éggel virradt rám a másnap. Úgy éreztem, mintha szívem meg volna törve, mintha mindaz, amit cselekszem vagy gondolok, nem a saját akaratomból történnék. Lassan öltöztem föl, és levánszorogtam az utcára. Egy kirakat tükrében riadtan láttam meg petyhüdt, sárga arcomat és a szememet. Nyirkos félelem szorongatta a torkom: ez a szem *idegen* volt nekem most, és mintha a színe is megváltozott volna. Tovább siettem, és ekkor világosan éreztem valami szúró fájdalmat a szememben. Igen, mintha belülről emésztené e szemet valami sorvasztó láz.

Délelőtt az egyetemen voltam, délután nem bírtam már magammal, bementem a szemklinikára, és megkértem egy ismerős asszisztenset, vizsgálja meg a szemem, mert különös idegfájdalmat érzek. A doktor megvizsgált, s azt mondta: egyelőre nem lát semmit, jöjjek fel később.

Valami azt súgta, hogy ő nem értheti ezt; ekkor erőlködve kapkodtam magamban: menekülni, menekülni, ezt súgta bennem egy hang. Egyszerre eszembe jutott valami; felmentem az egyetemi könyvtárba, és kikértem egy régi könyvet a tizenharmadik századból, mely kabalisztikával és okkult tudományokkal foglalkozik. Mintha idegen kéz vezetné a kezemet, úgy lapoztam benne: egy fejezetnél megálltam, mintha villám sújtott volna. Ez a fejezet a *szemmel való verés*-sel foglalkozott, megállapította, hogy főleg öregasszonyoknak megvan gyakran a mágikus erejük, hogy *szemveréssel megvakítsanak*. A szerző hosszan foglalkozik a kérdéssel, s a végén megállapítja, hogy egyetlen védekezést tud a szemveréssel történő megvakítás ellen, de ez is csak akkor hat, ha az áldozat észreveszi a pillanatot, amikor a szemverés történik, s a szemveréstől számított három másodpercen belül ideje van kimondani ezt a három szót: *„Alopex, lopex, opex”* háromszor egymás után. Utána macskaszőrrel kell megdörgölni a szemet.

Estig különös emésztő láz borzongatott; magam se tudom, hogy jutottam a macskaszőrhöz, amit kezemben szorongattam, mikor beléptem szobámba. Odaültem az ablak mellé, s kihagyó szívveréssel mereven bámultam az udvarra.

Nem maradt el: pontosan hét órakor megjelent az öregasszony kísértetarca, és harmadszor hallottam a mágikus szót:

- A szemedet!

- „Alopex, lopex, opex! Alopex, lopex, opex! Alopex, lopex, opex!” - kiáltottam hangosan, s szememhez dörgöltem a macskaszőrt.

A fej riadtan nézett rám. Megdöbbenés látszott vonásain.

- Nyomorult! - kiáltottam magamon kívül és diadalmasan, mert abban a pillanatban úgy tűnt, megszűnik a fájás, amit egész nap éreztem. - Ugye, jó lett volna, ugye, kellett volna a szemem! Az én világot látó szemem! Ó, ti sötétség fantomjai!

Tettette magát, mintha nem értene.

- A szemedet! - ismételte hangosabban - tessék kiadni a szemedet!

- Takarodj! - ordítottam vadul. - Távozz sátán cimborája! Nem adom! Nem hallottad? Alopex, lopex, opex!

Az öreg boszorkány most végre megijedt: talán belátta, hogy itt az ő sötét, földöntúli erejénél nagyobb erőbe ütközött véres szándéka. Elhúzódott az ablaktól, sietve hátrált az udvar másik vége felé.

- Ne tessék rá haragudni - szólalt meg ekkor a házmester mellettem -, egy kicsit süket, meg nem is ért jól magyarul. Majd én szólok neki.

És hangosan rászólt az öregasszonyra:

- Hallja, vicéné, nem látja, hogy az úr albérlő, nem partáj? A konyhán kocogjon be máskor, mikor a szemetet kéri.

- Dobzse - vigyorgott görnyedezve a vénasszony -, eddig mindig iden szokdam...

A konyhához ment - és ekkor utoljára hallottam megtörten és békésebb hangon:

- A szemedet!...

Azóta nem láttam többé, nem jelent meg. Még egy hétig laktam ott, aztán elköltöztem.

Elmondtam ezt a történetet azoknak, akik velem együtt hisznek abban, hogy vannak dolgok...

LEGENDA
AZ EZERARCÚ LÉLEKRŐL

Következik a Messiás születésétől számított egyezer és kilencszáznegyvenharmadik, az általunk használt új időszámítás első esztendejének rövid evangéliuma úgy, ahogy azt közönségesen tudjuk mindazok, akik ebben az évben élünk, és tanúi voltunk, szemünkkel láttuk, és fülünkkel hallottuk, és kezünkkel tapintottuk Őt, az ő ezer formájában.

KURT JÓZSEF

I

Megnézte óráját: június 24-én, délután fél három volt, mikor elkészült. A laboratórium elsötétített ablakai mögött villany égett, eloltotta, és kitárta az ablak redőnyeit, a továbbiakhoz már nem kellett mesterséges fény. Nyári nap sárga nyalábjai omlottak be a széles ablakon.

Körülnézett - a műszerek nyugodtan álltak az asztalon, álltak és vártak. Autók berregése hallatszott fel az utcáról, egy rikkancsgyerek a La Manche csatornán tíz nap óta dühöngő tengeri ütközet eddigi eredményeit üvöltötte. Ekkor halványan elmosolyodott. Állt egy percig, tűnődött, majd eszébe jutott, amit még tennie kell. Papírlapot vett elő, és olvasható, nagy betűkkel írta fel rá azt a néhány sort, amit ma Londonban őriznek, a British Museumban.

„Ezt a holttestet a vasszéken Telma Titusznak hívták, az élettan doktora volt és a hágai egyetem magántanára. Régi zsidó családból származott, erős, egészséges test volt, harminchárom évig használtam, jól tartott, keveset kellett reparálni, meg voltam vele elégedve. Most már aligha öltöm magamra: a becsületes megtalálónak adom, tegye el emlékül. Felszerelésemet, az egész laboratóriumot adják tanítványomnak, Kurt Józsefnek, akit kísérleteim eredményének lejegyzésével megbíztam. Különben lehet, hogy ezekben az ügyekben magam fogok intézkedni."

A töltőtollal még becsukta, és letette az asztalra. Aztán nagyot, mélyet sóhajtott. Még egyszer megnézte a vezetéket, a sarokban álló csontvázat az ablak felé fordította, és megerősítette rajta a vezeték csapját. A deltasugarak korongját megpörgette: lila fény villant fel a bonyolult görebekben, és egyhangú zúgás indult meg.

Készen volt - levetette fehér munkaköpenyét, a tőrt a kis asztalra helyezte, és a vasszékbe leült. Lábára erősítette a szelénlemezeket, vigyázva, hogy testét érintse a vezeték. Merően nézett az ablakra, fütyörészett, aztán behunyta a szemét - behunyt szemmel fogta meg a tőrt, két kezébe szorította markolatát, és egyetlen, izmos mozdulattal döfte be szívébe, s ugyanígy kirántotta. Ekkor ismét kinyitotta szemét, és elégedetten biccentett, látva, hogy másfél méteres sugárban szökkent ki a forró vér: jól talált, egyenesen a bal kamrába. Eldobta a tőrt, és visszahanyatlott, érezte, hogy merevedik meg - kinyitotta a száját, magában számlált, s míg csak bírta, figyelte a vérsugarat - tizenkilencig jutott a számolásban, akkor abbahagyta, mert szeme üveges lett, és érezte, hogy gégéje görcsbe fut össze.

A lila fény pedig zöldesbe fakadt a görebekben, és hangosan zúgott. Telma Titusz utolsót vonaglott, s kinyúlt a széken.

És ekkor, mint meg vagyon írva, megmozdult a csontváz a sarokban, előrelépett, és kopogó karját hajtogatva és recsegtetve, kikapcsolta a vezetéket. Nyújtózkodott, ügyetlenül botorkált a

műszerek közt, a holttest fölé hajolt, és kíváncsian tapogatta. Majd ismét megállt, az ablakhoz közel, s porhadt fogai közül süket hangot adott. Aztán megrázta koponyáját, mintegy maga elé, hogy így nem jól megy. Hirtelen, mint akinek eszébe jutott, az ablak párkányához lépett, ahol ott feküdt a két préselt orgona, amit Telma Titusz odakészített. Mereven rájuk nézett, és lassan megmerevedett ő maga is - úgy maradt az ablaknál -, az egyik orgona pedig duzzadni kezdett, s felágaskodott a párkányon, s édes orgonaillat áradt. Odahajolt a deszkadoboz fölé, melyben az előre odakészített döglött patkány hevert, szétterpesztett lábaival. A patkány megrázkódott, fetrengett néhányat a hátán, hasára fordult, és cincogva kifutott a dobozból - át a párkányon, le a csatornán - az utcán körülnézett, átiramlott a túlsó oldalra, és eltűnt egy kapu alatt.

Most csendes lett a laboratórium, a deltasugár lila nyalábja zúgott még, egyre halkabban, aztán ez a hang is elhalt.

II

A kolmi ütközetről szóló legelső riportokból körülbelül a következőket lehet röviden rekonstruálni:

Sztrogoff zászlós „a nevető”, aki hónapok múlva, a kihallgatáson először jelentette hivatalosan a történteket, vallomása szerint már három vagy négy napja hallott beszélni a dologról, közlegények adták tovább, de természetesen ügyet se vetett a mesékre, a szláv fantázia megszokott agyrémeit látta bennök.

Az éjszakai ütközetet megelőző este kis haditanácsot tartott a tisztikar, és kiadták a parancsot, hogy a sötétség beálltával - holdas éjszaka ígérkezett - lehetőség szerint észrevétlenül előrecsússznak az ellenséges állásokig, és rajtaütnek a katonákon.

A programnak csak első fele sikerült: hallgatózó őrök felverték a legénységet, és az első rajvonalat heves tűz fogadta.

Az a szakasz, amelyiket maga a zászlós vezényelt, nem bocsátkozott kézitusába, hanem százszázötven lépésnyi távolságból egy sövény mögül vívta az ellenséges árkot. A holdfényben tökéletes tisztasággal lehetett látni a legapróbb részleteket. Negyedóráig tartó heves tüzelés után a szakaszból több sebesült vánszorgott vissza, és három halottat jelentettek: az egyik néhány lépésnyire hevert a zászlóstól.

Ekkor az ellenséges árokból egy fej nyúlt ki, majd egy egész alak - kimászott a cementfal párkányára, leugrott, és nyugodtan megindult feléjük.

Ő első pillanatban azt hitte, hogy azok parlamentert küldenek: de a katona nem integetett, és nem hozott zászlót - mikor közelebb jött, mindnyájan látták, hogy fegyver van nála. Az út felén megállt, és cigarettára gyújtott.

Sztrogoff zászlós, abban a hitben, hogy őrülttel van dolguk (ezek az esetek nagyon gyakoriak), vallomása szerint szólt is a mellette fekvő altisztnek, hogy ne lőjenek rá: de a távolabb dolgozó katonák közben élénken pufogtattak a bolondra. Úgy látszik, nem találta golyó, mert egészen a sövényig jött előre, tőle nyolc-tíz lépésnyire állt akkor, és az arca is feléje volt fordulva: közönséges parasztbaka-fej volt, amilyet százával lát az ember: durva vonások, apró disznószemek. A tüzelés egy pillanatra szünetelt, ekkor meglepetve ágaskodott fel néhány közlegény.

Az ellenséges katona feléje tartott - ő annyira meg volt lepetve, hogy csak akkor kapott revolveréhez, mikor a katona már ott állott, közvetlenül mellette, rátámaszkodva a sövény másik oldalára. Ekkor ő is feltérdelt, és revolverét amannak szegezte. A baka nyugodtan fogta fegyverét, és hibátlan franciasággal, udvarias és nyugodt hangon megkérdezte, hogy ő-e ennek a szakasznak parancsnoka. Hogy ámulatában nem tudott válaszolni, bár maga is jól beszél franciául, a baka bátorító kézmozdulatot tett, és szorul szóra a következőket mondta:

- Zászlós úr, szedje össze embereit, vonuljon vissza, és jelentse, hogy Telma Titusz felszólította az itt harcoló orosz hadtestet, ürítse ki azonnal hadállásait, rakja le fegyverét, és szállásolja el magát Kolmban.

Sztrogoff zászlós, most már meggyőződve róla, hogy bolonddal van dolga, ekkor még mindig nem használta revolverét, hanem intett a mellette heverő altisztnek, hogy fegyverezze le az őrültet. A káplár, nem nagy barátja a teketóriának, puskáját megfordítva ugrott egyet előre, és vállba kólintotta - a baka láthatóan megrendült, - a következő pillanatban azonban pisztolyt rántott, és egyetlen lövéssel leterítette az ő káplárját, aki előtte bukott le, a sövény mellé.

Ekkor végre felocsúdott a zászlós - nagyon kiemelkedni nem lehetett, mert odaátról hevesen tüzeltek -, csak karját dugta ki, megragadta az őrültet, és lerántotta a sövényre: egyidejűen fejének tartva a revolvert, elsütötte. Bizonyos benne, hogy jól talált, mert az őrült élettelenül rogyott le azonnal - és itt Sztrogoff zászlós először jegyzi meg a lila lángot; azt mondja, egy pillanattal utóbb látta, a baka feje fölött, olyan volt, mint egy villamos kisülés, talán sziszegett is.

Ezt különben nem állítja határozottan. Annyi bizonyos, hogy a következő pillanatban ugyanaz a lila láng megjelent az előtte heverő káplár fején is - az ő lelőtt káplárja felugrott, és arccal fordult feléje. Ő először persze úgy vette, hogy a káplár nem halt meg, talán meg se sebesült, csak cselből vágódott hanyatt - becsületére állítja, hogy ugyanaz a káplár volt, a jól ismert arcát látta, fölötte az ő legénységük sapkájával. Azt kellett hinnie, hogy álmodik, mikor a káplár szájából ugyanazzal a franciasággal, csak mélyebb hangon szólt ugyanaz az őrület.

- Ne bolondozzon, zászlós úr, nem vagyok tréfás kedvemben. Elég volt az öldöklésből - takarodjék vissza, és jelentse, hogy Telma Titusz megérkezett.

Abban a hitben, hogy az ő káplárja is megőrült, de már maga is közel az őrülethez, Sztrogoff zászlós csitítani próbálta az embert: de az egészen közel jött, és megfogta az ő kabátgombját.

- Nem érti, amit mondok? - szólt határozottan.

Ekkor dühében és kétségbeesésében hangosan kiáltott: egy páran, a közel heverő katonák közül felugrottak, és bukdácsolva, lesunyt fejjel odacsődültek.

- Fogjátok le... lőjétek le... - lihegte a zászlós, és próbálta ellökni magától a káplárt. Néhányan rá is vetették magukat - a káplár két kézzel lökdöste magáról a legényeket, és közben - ezt többen állítják - hahotázott, mint mikor valakit csiklandoznak.

Az egyik katona bajonettjét lekapta fegyveréről, és mellbe szúrta a káplárt - a káplár térdre, aztán arcra bukott. Most néhány pillanatig lihegve és vadul álltak mindnyájan, néhányan visszahúzódtak, de már ekkor mindenki érezte, hogy ezzel még nincs vége a dolognak, és hogy itt valami álomszerű varázslat dühöng: a lila láng újból megjelent, ugrált - egy pillanat múlva a zászlós leesett, valaki gáncsot vetett neki. Felpillantva, az ellenséges baka állt fölötte, nevetett, és az öklét mutogatta. Tisztán látta a fejét, a homlokból vér csurgott, abból a sebből, amit két perccel ezelőtt ő maga ütött rajta, revolverével.

Ami ezután következett, arra úgy emlékezik, mint valami őrületes lázálomra - mint valami illusztrációra, amin holmi tébolyodott futurista festő Dante Poklát elképzeli: ferde és kancsal vonalakban, torz mozdulatok közt. Néhányan hangosan kiáltoztak - békaugrásokban ott termett két katona, lövöldöztek az ellenséges bakára, aki az egyiket leszúrta -, a másik őt ütötte fejbe, a baka leesett, de abban a percben felállt a másik, akit leszúrt, és saját pajtásának esve lerántotta a földre. Közben kattogva muzsikált túlnan a gépfegyver, a katonák elvesztették fejüket, felálltak, csomóba gomolyodtak - öt... tíz... tizenöt elesett... egy halott legurult a lejtőn, de rögtön felugrott helyette egy másik, nekirontott az élőknek, és szurkálni kezdett. A lila láng hol itt, hol ott villant fel, és rekedt kacagás hallatszott, hol mély, hol magas hangon: a legfurcsább pedig az volt, hogy a katonák egymással verekedtek, tépték és marcangolták egymást - néha harmincan nekiestek egynek, tussal verték a fejét, torkába haraptak, kitépték a karját, a fején tapostak, szétnyomták, mint egy bogarat - de már a következő percben más helyen gomolyogtak össze ugyanígy, egy másik fölött, aki hátulról nekiugrott, és nyakszirten szúrta azt, akivel még előbb véres szájjal és acsarkodva együtt tépett egy harmadikat. Aztán ugatás és hörgés sikongott: a gépfegyver hangja erősbödött, nagy fekete foltok potyogtak szerte, a gomoly szétnyílt, szétterült, és fegyvert, csákót dobálva rohant lefelé a lejtőn, aki még élt.

Túlnan pedig, az árokból szabályos vonalban emelkedett ki az ellenséges raj: hurrá, hurrá, zengett messziről, és az egész kacskaringós, földszürke kígyó megindult feléjük.

Ezt már úgy látta, mintha valahonnan, a magasból nézné: az egész dolog olyanformán hatott rá (hónapok múlva magához térve, a kórházban mondotta így, még mindig fuldokolva a nevetés görcsében), mintha valami képtelen bábszínház ugrálna a szeme előtt, merev drótbabákkal, amik elesnek, megint fölállnak, leszakad a fejük, és a levegőbe ugorva tovább verekesznek, tízével eltűnnek a süllyesztőben, hogy fejjel lefelé és torz fintorokat vágva, kezek és lábak nélkül újból leugráljanak a zsinórpadlásról. Arról tud még, hogy példátlanul tréfás érzés volt, és ekkor kezdett el hahotázva kacagni, ahogy csak gyerekkorában kacagott - aztán elájult.

III

Érdekes, hogy még a kolmi visszavonulás után is alig volt, aki hitt volna Telma Titusz létezésében. Az igaz, hogy a hivatalos körök makacsul tartózkodtak attól, hogy bizonyos kézenfekvő tényeket elismerjenek. A harmadik hadtest valóban kiürítette állásait, és új védelmi vonalra húzódott vissza Kolm mögött: de a hivatalos jelentések csak a megszokott stratégiai terminusokban számoltak be a visszavonulás okairól. A lapok zavaros cikkeiből semmit megérteni nem lehetett: a szemtanúk szavaiból pedig nem volt mód kiokosodni - rengeteg ember esküdött rá, hogy látta Telma Tituszt, és beszélt vele, de mindegyik homlokegyenest különböző személyleírást adott: márpedig a tömeg fantáziája, egy névről lévén szó, csak egy személyben tudta volna ezt a nevet érzékelni. A haditudósítók jelentései ilyen címek alatt „A kolmi pánik" vagy „A kolmi tömegőrület" - hóbortos agyrémek leírásának tűntek -, zavaros dulakodásokról volt szó, váratlanul megfutamodó tömegekről. És Telma Titusz mindenütt ott volt és mindenütt másképpen - hol egy pap állította magáról, hogy ő az, hol valami öreg ember, hol egy tiszt, hol olyan emberek, akik nem tudták igazolni magukat.

Legsikeresebben látszólag az idegorvosok próbálták megoldani a problémát, és felfogásuk sokáig tartotta magát. Egy új idegbetegségről van szó egyszerűen, mondták, és fölényesen legyintettek, és fölényesen mosolyogtak a zavaros és rémült kombinációkon. A természetben nincsen ugrás, és a tudomány nem ismer csodát. Az emberek zaklatott életmódja teremtette ezt az új betegséget, sőt még csak nem is új dolog, effajta tömeghisztéria gyakran előfordult

már. A „telmaizmus” vagy „telmamánia” sokáig divatos orvosi műszóként szerepelt: ideg-orvosok rengeteg adatot hoztak fel, hogy a legkülönbözőbb társadalmi osztály egyedeiben milyen diszpozíciók mellett és milyen tünetek között lép fel ez a betegség. A varsói tébolydában legalább nyolc ízben kezeltek ilyen beteget - mind a nyolc meghalt, megölte magát, de Telma Titusz élt.

Aztán valaki kisütötte, hogy a spiritiszta társaságok misztifikációjáról van szó. Ez az elmélet homályosabb, de talán éppen azért tetszetősebb volt: abban az időben, bizonyos amerikai tudósok kísérletei következtében éppen megint aktuális volt a spiritizmus. Az inkarnáció, materializáció fogalmak népszerűbbek voltak, mint valaha, és tagadhatatlan, hogy Telma Titusz elejtett szavaiból effajta célzások nem hiányoztak. Közel feküdt a feltevés, hogy Amerika propagandát akar csinálni holmi új vallásnak, amit könnyebben összeegyeztethet nemzetközi politikájával, mint az Óvilág humanista kereszténységét. Amerika - kiáltoztak a szabadkőművesek - ki akarja bérelni, és meg akarja fojtani Európát: nemcsak búzáját és marháját tukmálja reánk, nem elégszik meg vele, hogy kisajátítsa a muníciószállítást, méregpoharat adjon a kezünkbe, hogy megöljük magunkat, s tegyük meg őt általános örökösnek - most már a vallást is ő akarja nekünk szállítani, gonosz, álszent hitet, mely azt szuggerálja nekünk, hogy mondjunk le az életről, mert nem vesztünk vele semmit.

Mindennek persze varázsütésre el kellett múlnia, mikor október harmincegyedikén, évfordulóján ama nevezetes napnak, mikor Luther Márton a wittenbergi székesegyház falára a reformáció 95 tételét kiakasztotta: megjelent Telma Titusz ötven pontban összefoglalt kiáltványa a londoni parlament kapuján.

Mindenki ismeri a pontok tartalmát. Az általános rész után, mely az egyén jelentőségéről, a szabadnak született ember jogairól szól, s néhány meglepően egyszerű érvvel kimutatja, hogy milyen gyermekes s mégis rettentő tévedés áldozata a tömeg, mely pedig csupa egyénből áll: Telma Titusz felszólítja a kormányok képviselőit, hogy Antwerpenben gyűljenek össze konferenciára, ahol megfelelő alakban meg fog jelenni közöttük. Ezután nem lázadó gyűlölettel, de szelíd és nyugodt határozottsággal név szerint megnevezi azokat a férfiakat, akik jól ismerik a tömeg halálos tévedését, de gonoszságból vagy ostobaságból még inkább taszítják az örvény felé. Ezeket felszólítja, hogy haladéktalanul hagyják el azokat az állásokat, mely nekik végrehajtó hatalmat biztosít, „mert különben én, Telma Titusz, fűben és fában és kőben, élőkben és halottakban, kénytelen vagyok kiirtani őket”.

Az egész elaborátum ama művek elemi erejével hatott, melyeknek hatását az adja, hogy a bennük foglalt gondolatokat mindenki gondolta már, és mindenki tudta, csak valami csodálatos gátlás miatt senki nem mondta még ki: illetve senki nem vette észre, hogy ezt ki lehet mondani, abban a hitben, hogy ezt más nem értené meg.

A rendőrség persze nem sokat elmélkedett a kiáltvány irodalmi értékén. Nyilvánvalónak tetszett, hogy egy anarchista-társaság dolgozik: a kiáltvány két héten át mindennap megjelent a kapun, minden ellenőrzés hiábavalónak bizonyult. Először egy munkás ragasztotta ki, áttörve a rendőrkordont, leütve egy-két őrszemet - a munkást lecsukták, de aznap éjjel meghalt a börtönben, és másnap egy öregasszony jelent meg, akit szintén lecsuktak. A Telmamánia különben kitört az őrség között - volt eset, hogy maga a kirendelt katona ragasztotta ki a kiáltványt -, az őrség nagy részét idegklinikákra és tébolydába kellett szállítani, mert képtelen agyrémeket fecsegtek: az egyik látta, hogy egy varjú szállt le a kapura, csőrében a kiáltvánnyal - ő rálőtt, a varjú leesett, de már néhány perc múlva ott termett egy másik.

Így álltak a dolgok, mikor november harmadikán az emlékezetes hármas merénylet bekövetkezett. A kiáltványban proskribált egyik államférfit egy munkás ölte meg, a másik kettőt egy és ugyanaz a katona. Mindhárom Telma Titusznak vallotta magát - kettőt kivégeztek, a harmadik elmenekült.

Ebben az időben olyan volt már a hangulat, hogy csak halálos fenyegetéssel lehetett rábírni a zsoldoskatonákat vagy bárkit, akit használni kellett, hogy részt vegyen bármiféle állami rendszabály végrehajtásában, mely a Telma-üggyel valamiképpen összefüggött.

IV

- Az elnök úrral akar beszélni - mondta a titkár.

A kabinetiroda főnöke még mindig nem értette.

- Az Egyesült Államok elnökével akar beszélni - hogy megy ez? Be van jelentve a látogatás? Kaptunk mi értesítést?

A titkár vállát vonogatta. Igen nagy zavar kínlódott az arcán.

- Hát mi az? Ki az? - sürgette türelmetlenül a főnök.

- Az ördög vigye el - tört ki kétségbeesetten a titkár -, ha nem tudnám, hogy Lincoln minisztert három hete meggyilkolták: hát azt mondanám, hogy ő az.

- Maga megbolondult.

- Nézze meg a főnök úr.

- Hm. Majd átmegyek.

A hall egyik bőrpamlagán ott ült az az ember, aki beszélni akart az Egyesült Államok elnökével. A kabinetiroda főnöke megdörzsölte a szemét, aztán erőlködve nyitogatta megint - az ördög játszik vele, hiszen ez Lincoln! Egy pillanatra tótágast állt az esze, a másik pillanatban azt mondta magának, te szamár, hát persze, hiszen nem is ölték meg, ezt te csak úgy álmodtad. A harmadik pillanatban már előzékenyen mosolygott.

- Tudja már az elnök úr, hogy excellenciád a Fehér Házban van?

- Azt hiszem, tudja - mosolygott nyugodtan Lincoln.

- Azonnal felismertem excellenciádat.

Minden olyan gyorsan ment, mire az elnök úrnak telefonáltak, már egy titkár be is vezette a vendéget az ő dolgozószobájába.

A köztársaság elnöke föltette a szemüvegét, megint levette, aztán megint föltette. Aztán azt mondta: „Damned!" Aztán elvörösödött. Aztán hátracsapta a fejét.

- Na, hát maguk furcsa vicceket csinálnak, Lincoln: very strange jokes. Olyat már hallottam, hogy politikából elhallgatják Szolimán halálát, viaszbábut mutatva a népnek - de hogy halálhírét keltsék, mikor még él -, na, ebből valami nagy dolog lesz. Beszéljen, Lincoln!

Az idegen mosolygott.

- Nem Lincoln vagyok. Lincoln meghalt - mondta csendesen -, Telma Titusz beszél, elnök úr.

Az elnök a nyakkendőjéhez nyúlt, azon babrált. Aztán hátrált, az asztalig, és ott keresgélt, szemüvege kancsalul csillogott az idegen felé.

- Üljön le, elnök úr. Ne féljen.

Legyintett a kezével, látván az öreg ember reszkető ujjait, a csengő felé tapogatva.

- Hagyja el, ne hívjon be senkit. Minek a fölösleges verekedés? Elégben volt részem fél év alatt, elhiheti. Majd mutatok egypár kunsztot, azzal megelégszik, reménylem - aztán beszélgethetünk.

- Lincoln - igazán maga az... vagy... nem értem...

- Kérem, üljön le, elnök úr. Mindent meg fog érteni azonnal. Majd egy kis papírt vesz onnan az íróasztalról, és lejegyzi, amiket mondtam, amiket ma önnel beszélni fogok. Igen - de nagyon kérem, hagyja azt a csengőt (és Lincoln szeme felvillant, hangja pedig bosszús lett), mert rosszul jár. Emlékezzék a Telma-esetekre! Emlékezzék Lincolnra, akinek az arcát itt látja maga előtt!

Az elnök levegő után kapott: kiáltani akart.

- Eh! ostoba ember! Hát nem érti, hogy engem nem lehet megölni? Lincolnt lehetett, idenézzen (és feltépve ingét, mellét mutatta, melyben mély lyuk tátongott), ezt én csináltam, Telma Titusz. Hát most válasszon, nincs időm: akar-e meghallgatni, vagy fel akar fordulni maga is, mint a többi. Mégis képtelenség, hogy csak úgy higgyék el nekem az emberek, hogy megölhetem mindegyiket - ha igazán meg is ölöm mindegyiket.

Az elnök leült.

- No várjon - mondta nyugodtabban Telma Titusz -, majd mutatok kunsztot, hogy megnyugtassam. Gyerekek vagytok még mindig, csodát akartok látni.

Fölállt, a falhoz közeledett - egy kiterjesztett szárnyú albatrosz kitömött teste ágaskodott állványán. Telma Titusz kezével érintette, lila láng villant fel, az albatrosz megrázkódott, és csapkodni kezdett szárnyaival.

- Hihetetlen - mondta Telma Titusz néhány perccel utóbb, mikor az elnök kicsit magához tért, és figyelni tudott rá -, hihetetlen, mennyire nem látnak túl az orrukon a legkitűnőbb gondolkodók. Ugyanazt a megnyilatkozást tapasztalván különböző testekben, nem jut eszükbe, hogy egységes okot keressenek. Fél éve bosszankodom a Telma-vitákon, és várom, hogy akadjon valaki, aki megközelíti a valóságot - nem, még mindig a tömeghisztériánál tartanak. Galileinek, Newtonnak, Voltának értelmesebb kortársai voltak, elnök úr, mint nekem. Ön tátott szájjal mered rám, és kurtákat lélegzik, elnök úr - ez minden hatás, amit felfedezésemmel eddig el tudtam érni. Nincs hát ember, aki álmélkodás helyett tenyerébe hajtsa homlokát, s néhány percig intenzíven gondolkodjék?

- Én... én gondolkodom... - mondta az elnök... és tehetetlenül fordította ki tenyerét.

- Dehogy gondolkodik. Kétségbeesetten kapkod gondolatok után, amik közt fölnevelték, amiket készen kapott - és persze nem talál köztük megfelelőt. Világszemléletet csak az elején lehet kezdeni, mindenkinek újra el kell kezdeni, ha meg akarja érteni a világot. Azt hiszi, Descartes ostobaságból vagy műveletlenségből kezdte el rendszerét ott, hogy az önmaga létében is kételkedett - vagy mert nem olvasott elég bölcselkedést, melyeknek írója abban sem kételkedett, hogy a lét rejtélyét sikerült megoldania? Ha Volta olyan művelt és okos ember, mint a ti materialista tudományotok nagyszerű oszlopai: a rángatózó békacomb láttán harminc vastag könyv jut eszébe a fiziológia tudósaitól: talán kisüti, hogy a békacombnak külön lelke van - és a mennydörgős mennykőt még ma is istennyilának nevezné a tudomány. Hála istennek, elég naiv és elég tehetséges volt ahhoz, hogy a saját fejét szedje elő, és eltűnődjön rajta, hogy a dolgok összefüggését nemcsak lóugrás szerint lehet megtalálni.

- Már kezdtétek sejteni, hogy a földgolyót mégsem elefánt tartja a hátán: de a „földöntúli," a „transzcendens", a „metafizikus" szavakkal éppoly könnyedén dobálóztatok, mint annak előtte. Hány milliószor mondták ki a „lélek" meg az „életerő" szavakat, míg Telma Titusz meg nem érkezett, hogy egy napon úgy álljon meg e szavak előtt, mint Newton, aki tizenhat éves korában elkezdett csodálkozni egy almán, amit eleresztettek a levegőben, mire az alma habozás nélkül megindult egy bizonyos irányban. Hatezer évig senki se csodálkozott ezen, mert valaki kitalálta ezt a szót, hogy „leesik", és hatezer éven át megnyugodva és örömmel, hogy nem kell tovább gondolkodnia, mindenki elégedetten bólintott „hja persze, leesik".

- Beszéltetek a lélek tulajdonságairól, szeretetről, vonzalomról - még halhatatlanságról is beszéltetek, mert mégiscsak orrotokra csapott a hullaszag s a rohadt hús még foszforeszkált is. Nagy nehezen rájöttetek hát, hogy itt mégiscsak van valami feltűnő és valami, ami valamihez hasonlít - párezer évig törtétek a fejeteket, és végre kisütötték az „életenergia" szót, és akkor megint megbékéltetek, mint aki jól végezte dolgát. Aztán kezdtetek keresni, mint a szórakozott tanár, aki nem találja a szemüvegét, mert az orrán van. Hogy hol van, hogy hol van, az bizonyos, hogy valahol van. Itt járt pedig valahol, kerekecske, gombocska, erre szaladt a nyulacska - így játszottatok, a felboncolt hulla hátgerincén -, persze hogy erre szaladt, hiszen otthagyta a nyomát: hőt, fényt, amit máshonnan volt szerencsétek ismerni. De mindez mit sem ért, mert csak szemeteket és fületeket használtátok - s nem jöttetek rá, hogy látottak és hallottak után be kell hunyni a szemet és fület ahhoz, hogy az igazságot megismerjétek: az igazság ugyanis belül van. Mert a vadember is látja, hogy a lecsapó villám éppen úgy felgyújtja a házfedelét, mint ahogy ő gyújtja meg a rőzsét - de a villámot azért tovább is istennek tartja, és egy Volta kell hozzá, hogy eltűnődjön a rokon tüneteken.

- És egy új Volta kellett hozzá, hogy az életerőt, a lelket ott keresse, ahol hozzá lehet férni: saját magában. Ezt az erőt odakünt, a külső világban, csak más erőkre felbontva látom, mint a vadember a villám felbomlott erejét: fényt és hőt - mozdulatban, dinamikus hatásokban. A kérdés tehát az, van-e mód rá, hogy felbontatlan formájában kezembe kerüljön ez az erő - mert ha igen, *közeget* találhatok neki, és dolgozhatok és kísérletezhetek vele, kocsiba foghatom, és gépet hajthatok az ő erejével, és áthelyezhetem és megakadályozhatom, hogy felbomoljon és szétszakadjon, más erőkké - amit úgy hívunk: halál.

- Minden, ami *lehetséges*, a természetben *meg is van* - halvány és ködös, primitív körvonalakban néha, de megvan. Csak fel kell ismerni a tünetek jelentőségét. Rendes körülmények között a halálban felbomlik a lélek, az életerő - de voltak már kivételes esetek, ahol egy ideig még a halál után is egészben maradt ez az erő. Ezekkel az esetekkel foglalkozott a spiritizmus, de persze merőben elhibázott szemlélettel, hibás rendszerrel magyarázta a tüneteket. Hóbortos, gyermekes legendákat szőtt a letagadhatatlan jelenségek köré - mert a materializáció, elnök úr, *csakugyan* megtörtént néhányszor, már előttem is: sajnos, a spiritiszták megkótyagosodtak attól, amit láttak, s vakmerően kombináltak tovább - összezavarva empíriát, intuíciót - tudományt és hitet, mint az alkimisták hajdanában.

- De a zavaros, ostoba alkímiából kémia lett - és a spiritizmus után el kellett következnie az új tudománynak. Mindannak, amit a természet produkál itt a Földön, itt a Földön vannak meg az eszközei, és nem lehet akadálya annak, hogy az ember megtalálja ezeket az eszközöket, s végrehajtsa velük tudattal és akarattal azt, amire a természet használja őket. Efelől nem is szabadott kételkedni - egy baj volt csak, hogy a lehetőségek végtelen sorozatában kutatva, talán sok ezer évig kellett volna kísérleteznünk, míg a megfelelő eszközre rábukkan a kezünk.

- Ebből a szempontból tekintve, elismerem, nem voltam magam se más, mint egy szerencsés alkimista, egy Schwarz Bertold, aki aranyat keresett, és puskaport talált. Bevallom, a megtartható lélek teóriája később következett - mint ahogy mindig történik, egy véletlen felfedezés előzte meg a tudományt. Enélkül talán ezer év múlva találkoztunk volna, elnök úr.

- A felfedezésről most nem beszélek. Engem most - ugye, ez érthető - egyetlen dolog érdekel és foglalkoztat: az a konzekvencia, ami felfedezésemből és a bátran végrehajtott alkalmazásból rám következett: hogy íme, élek, én vagyok az, Telma Titusz, most a meggyilkolt Lincoln miniszter testében, tegnap egy munkáséban, tegnapelőtt egy lemészárolt katona agyában - holnap talán egy elhullott paripa testét öltve magamra -, de mindenütt, kőben és fában, én, én, Telma Titusz, a megölhetetlen lélek, kinek érintésétől megmozdulnak a kövek, és a halottak feltámadnak.

- Elnök úr! felfedezésem jelentőségét még magam sem ismerem, mert nem próbálhattam még ki minden vonatkozásban és minden más erővel szemben az én erőmet. Ehhez sok idő kell még. De egy már most is bizonyos, fél év alatt elégszer bebizonyíthattam magamnak és másoknak: az, hogy engem el nem pusztíthat, meg nem ölhet anyaszült ember vagy állat ezen a Földön - és ön, az emberi jog ismerője, jól tudja, mit jelent ez: azt jelenti, hogy én viszont büntetlenül ölhetek meg és pusztíthatok el bárkit, akit akarok. Több bizonyíték, remélem, nem kell, mint amennyit eddig nyújtottam - gondoljon Kolmra, gondoljon londoni kiáltványomra, gondoljon Lincolnra és a többiekre. Telma Titusz, mint ahogy szemeivel láthatta, és füleivel hallhatta, nem tömegőrület és nem betegség - Telma Titusz egyetlen ember, aki testét úgy és annyiszor válthatja, mint ön az ingét - akit ha megölnek, annyi történt csak vele, mintha önről lerántották volna az inget. Mindezek után pedig - látva a kézzelfogható tényeket, felteszem a kérdést, elnök úr: hiszi-e, vagy sem - érti-e vagy sem, amit elmondottam? S ha igen - hajlandó-e tárgyalni velem?

V

Az elnök arcába visszatért a vér, és a szeme már mosolygott. Még reszketett kicsit a keze, de ez már az a friss, egészséges izgalom volt, ami nagy politikai harcok, választások, ultimátumok, diplomáciai tárgyalások előtt jelentkezett nála.

- Hiszek vagy nem hiszek mindebben, amit elmondott - hihetek-e vagy sem: az, kedves Lincoln, aki magát Telma Titusznak nevezi, lényegében mindegy. Aminthogy nem fontos az sem, hogy Isten és a Megváltó létében hitt-e Konstantin, amikor, belátván, hogy az új tan hívei eléggé megszaporodtak ahhoz, hogy hadsereget lehet szervezni belőlük: igen okosan és helyesen és kitűnő államférfiúi ösztönnek engedve, felvette a keresztény hitet. Ön, kedves Telma Titusz, az egzakt emberi tudás és megismerés katedrájáról alaposan megleckéztetett engem az imént - engedje meg, hogy én most a politika katedrájáról visszaadjam a leckét, és biztosítsam önt, hogy ehhez a kérdéshez ön éppoly kevéssé ért, mint én azokhoz az érdekes ismerettani problémákhoz, amiket fejtegetni szíves volt. Kérem, várjon, még nem fejeztem be - sejtem, mit akar mondani. Hogy ezt az állítást kockáztattam, az semmiképpen nem jelenti, mintha én lehetetlennek tartanám, amit ön közölt velem. Becsületszavamra állítom, azt sem tartom lehetetlennek, hogy ön maga Jézus Krisztus, vagy a hússá és vérré vált Ige. De ez véleményemen keveset változtat - mert ha maga az Úristen állna itt előttem, hiteles okmányokkal igazolva személyazonosságát, akkor is azt mondanám: atyám, tisztellek és imádlak téged, de a politikához te nem értesz. Hogy a világot te teremtetted, azt elhiszem, ha be tudod bizonyítani - én ahhoz nem értek: de a politikához meg te nem értesz: te, aki mindenhatónak mondod

magad, holott mindjárt mondok neked valamit, amit nem tudsz: kicsinyes és gonosz és hitetlen nem tudsz lenni.

- Nem az a fontos tehát, kedves Telma Titusz, elhiszem-e a Telma-kérdésnek ezt a - bevallom - meglepő magyarázatát: hanem az, tudomásul veszem-e a tényeket, és mennyire becsülöm őket. Nos: már előre kijelenthetem, hogy a tényeket igenis tudomásul veszem, jelentőségüket elismerem - amivel már feleltem is kérdésére, hogy hajlandó vagyok-e tárgyalni önnel. Hát persze hogy hajlandó vagyok. Mikor a Telma-ügy első híreit (megbízható leírásban, nyugodt lehet) közölték velem, magam is azt hittem, hogy múló zavarokról van szó és az a fakír, aki ezeket a szemfényvesztő csodákat csinálja, majd csak visszamegy Elő-Indiába. De ami azután következett, már kezdte sejtetni velem, hogy itt olyasvalami indul, amit akarva, nem akarva, tudomásul kell majd vegyenek a hatalmak. És most, hogy saját szememmel látom azt, amiről ezer forrásból összevágó és megegyező jelentést kaptam - most kijelenthetem önnek, Telma Titusz, hogy nézetem szerint a kereszténység fellépése óta ilyen nagyszabású mozgalmat és változást nem tapasztalt az emberiség. Én nem tudom, igazán felfedezett-e ön valamit, vagy csak grandiózus hipnotizőr-e ön - nem is fontos ez nekem. Én látom a megmozgatott tömegeket, amiket ön mozdított meg - látom a fegyvereket, amiket kezökbe adhat, és elismerem, hogy e fegyverek ellen e percben még nem tudok védelmet - látom ezt, és hajlandó vagyok önnel tárgyalni, mint ahogy Konstantin tárgyalt Krisztus papjaival. Hajlandó vagyok tárgyalni, és felszólítom önt közös megegyezésre és közös munkára, Telma Titusz - s ha ön szükségesnek látja a kiegyezés szempontjából, én természetesen felveszem a Telma-hitet, s gondoskodni fogok róla, hogy ezt a hitet államvallássá tehessük idővel. Halljam hát az ön feltételeit.

Telma Titusz hosszas szünet után, vontatottan kezdett el beszélni.

- Londoni kiáltványomat olvasta elnök úr - ismeri hát világnézetemet. Amit ön a politikáról beszélt, az engem nem érdekel. Az az érzés, amivel én az emberi fajtára gondolok, nem hasonlít politikához - de vallási vagy filozófiai erkölcshöz se hasonlít. Ezen már túl vagyok. Amihez ez az érzés legközelebb áll, az valami, amit általában esztétikának neveznek s aminek igen kevés szerepet adtak az emberiség sorsát mozgató tényezők között. Nagyon röviden elmondhatom érzésemet. Én az életet szépnek tartom, elnök úr, a halált pedig csúnyának. Ennyi az egész. Az önök politikája, az önök filozófiája, az önök etikája mind a halál szolgálatában állott eddig. Nem a nagy tömegek sorsában felolvadó krisztusi altruizmus az, ami engem, ki véletlenül adódott hatalmamnál fogva gonosztevője és gyilkosa éppúgy lehetnék az emberiségnek, mint megváltója és jóltevője - ami engem arról győzött meg, hogy az élet pártjára álljak, és kívánjam, hogy annyi ember éljen szépen és jól, amennyi csak tud. A lelkem összhangját és nyugalmát így találhatom csak meg - ennyi az egész. Kívánom hát az emberiség életét és boldogulását - és nem kívánok halált látni és pusztulást és visszafejlődést. Nem kívánom a háborút, elnök úr, mert jelenlétem teljesen fölöslegessé teszi. Most, hogy itt élek a Földön, nem használhatják önök azt a hazug dogmát, hogy szükség van a háborúra, mert anélkül csak nagyobb nyomort és méltatlanságot cselekedne az önkény és hatalmi erőszak. Itt vagyok én, egymagamban a gonoszság ellen, hogy kettétörjem erejét - itt vagyok én, a rend és törvény, hogy biztosítsam a jók és okosak és szépek életét a csúnyák, rosszak és ostobák ellen. Nem vettétek még észre magatokban az ösztönt, mely nemcsak a *kártékony* rovart pusztítja - de a csúnyát és undorítót is? Ami rút és formátlan, annak éppoly kevéssé van joga az élethez, mint a rossznak és kártékonynak - ami különben egy és ugyanaz. Íme, az én etikám. Nem kell háború, fölösleges. A megoldás nagyon egyszerű, elnök úr. Egész programomat majd az antwerpeni konferencián mondom el - önhöz, elnök úr, azért jöttem, hogy egyelőre ennyit közöljek: Amerika beszünteti a muníciószállítást, minden vonalon és haladék nélkül - a már elindult hajókat szikratávíróval visszarendeli, a felhalmozott anyagot megjelölt helyen elraktározza, és bevárja a továbbiakat.

VI

A muníciószállítás beszüntetése nem érte meglepetésként a világot. Amerika diplomáciai okokkal védekezett, és kereskedelmi szerződésekkel fedezte magát. Hivatalosan a Telma-kérdés nem szerepelt - egyetlen nyilatkozatban vagy szerződésben sem fordult elő a Telma név. A hívők, kiknek ekkor már jelentékeny volt a számuk, maguk se viselték a Telma nevet, megelégedtek a parlamentben szentesített törvénnyel, mely türelmi alapon biztosította az új szekta érvényesülését, megvédte az üldözéstől, s megengedte, hogy tételeit szabadon terjessze.

Az a lassú és közelről észrevehetetlen erjedés volt az, mely a világot gyökeresen átalakító eseményekre jellemző - s mely ma is folyamatban van még. Külső formájában mintha nem is változott volna meg a világ: maradtak az államformák, a társadalmi szerződések - minden úgy bonyolódott le, mintha a meglevő törvények értelmében szükségszerű egymásutánban történnének az események - a világ tragédiájának deus ex machináját, Telma Tituszt, elmés és ügyes rendezők úgy elkasírozták, mintha egyike volna a normális szereplőknek, maga is a végzet kezében - s ha Telma Titusz igazán létezett, fel kell tenni, hogy nem volt ellenére ez a rendezés, mert hiszen módjában lett volna tiltakozni ellene.

Ilyen körülmények között simán és zökkenő nélkül folyt le az antwerpeni konferencia, amelynek szükségességét bőségesen megokolták az arravaló diplomaták. Az új név, Müller gróf neve, melynek csengésére már a konferencia előtt gondosan előkészítették a füleket, ügyesen elsiklott a többi név között, s a jegyzőkönyvekből nem derült ki, hogy minden kérdésben ez az ember mondta ki a döntő szót, aki ezt a nevet viselte hivatalosan.

A békekötést követő hágai szerződést persze már nem lehetett olyan formában feltüntetni, mintha a nagyhatalmak már régen készültek volna erre, s egyöntetű felfogás előzte volna meg a legnagyobb szabású egyezményt, amit valaha kultúrállamok közös akarattal aláírtak. Néhány hatalmas embernek buknia kellett, néhány rendszernek végleg megszűnnie - s azoknak a szervezeteknek és intézményeknek bukása, melyeket sok ezer éven át magasra épített a kényszer és a hatalom, bizony nem történhetett dörgő és rengő falak recsegése és hatalmas porfelhő nélkül.

De kiderült, hogy a világ rosszul ismerte önmagát, mikor nem tudta testét elképzelni e függelékek nélkül, s kiderült, hogy az embernek nincs szüksége a kardra, amit úgy tekintett már, mint harmadik kezét.

A kikötött három hónap elteltével megindultak hát hajók és vonatok, országok belsejéből, sötét hegyek mögül, folyók szűk medrén át - megindultak a szabad tengerek felé, s lerakták a parton terhüket. Hegyek halmozódtak fel puskaporból, s e hegyeket árkokon keresztül levezették a tenger fenekére. Hidak és mólók nyúltak a vízbe, az érkező vagonok rászaladtak a mólóra, s tartályaikból a puskaport egyenesen belefordították a vízbe. A gyárak két hónapra felfüggesztették üzemüket, hogy fel tudják dolgozni az anyagot: szünetlenül dörögtek a vashidak, melyeken ágyúk, aknavetők, fegyverek rohantak a műhely felé, hogy ott szétszedjék s beolvasszák mindezt. A robbanó lövedékek milliárdjait heteken át szállították a vonatok, lelerakva adagonkint a megjelölt pontokon - s fél év alatt ki volt robbantva az árka a világ legnagyobb csatornájának, az Internacionálénak.

VII

Asszonyom,

bocsásson meg, hogy tegnap nem voltam lent a strandon, de azt gondoltam, hogy talán kegyed se megy le, a tenger felől nagy felhők tűntek fel. A parkban ültem, és olvastam egész délután és tűnődtem. Holnap, ha szép idő lesz, s ha úgy tetszik, találkozhatunk.

Mesquin márki

Asszonyom,

talán igaza van, és jobb volna, ha elutaznék. De hiszen mindegy: a világ nem olyan nagy - Párizsban most vidám az élet, és jó volna ülni a páholy homályában s hallgatni őrült muzsikát - aminek nincsen teste. Olvasom, hogy a jövő héten feleleventik Lohengrint, amit együtt hallgattunk a télen, de csak félig, mert kifutottam a páholyból. Udvariatlan voltam, de kegyed volt az oka, a maguk lehetetlen asszonyi logikája, amivel minden gondolatot vagy érzést spontán alkalmaznak arra, akivel éppen együtt vannak. Lohengrin rettenetes fájdalma, amivel otthagyja szerelmesét, mert az a családfája iránt érdeklődik, apropóul szolgált kegyednek arra, hogy megkérdezze tőlem, ki volt az anyám, és hogy milyen gyerek voltam, szőke vagy barna. Egyben megjegyezte, hogy nagyon szereti a gyerekeket, aztán még kombinálni is próbált, milyen lehettem tízéves koromban, még nevetett is, és azt mondta, hogyha akkor ismer, feltétlenül megcsókolt volna. Kedves, hogy észrevette, milyen hatással volt rám ez a csacsiság akkor, és azóta nem emleget ilyesfélét. Ha megígéri, hogy jól viseli magát, én is megígérem, hogy a legközelebb végighallgatjuk Lohengrint Párizsban.

Mesquin márki

Asszonyom,

nem tudom, miért ragaszkodik hozzá, hogy olyankor is írjak, mikor naponta beszélgethetünk. A hangulataim érdeklik kegyedet - nos, nincsen jó kedvem, amint azt elmúlt este nyilván észre is vette. Nincs okom elhallgatni, hogy Palló barátunk, akit különben tisztelek és becsülök, nem jó hatással van együttlétünkre, ha cinikus volnék, azt mondanám, hogy untat ez az ember a problémáival, rajongásával, csillogó szemeivel. Engem az ő spiritizmusa nem érdekel: ha pedig telmaizmusról beszélnek, a bőrömből szeretnék kibújni. Ostobaságnak tartom, hogy valaki ilyen komolyan vegyen valamit, amihez szükségképpen nem érthet, és ahol csak kombinációkra nyílik alkalom. Kegyedet az én véleményem is érdekli, esküszöm, nincs véleményem, Mesquin márki vagyok, a kegyed alázatos lovagja, és nem akarok más lenni. Az egész különben nyilvánvaló ostobaság, és kijelentem, hogy a hatéves világbékét olyan átmeneti stádiumnak tartom, mint amilyen mindegyik volt eddig, a történelemben. Telma kezét nem látom sehol, a leszerelés, a fegyverek beolvasztása, a puskapor elsüllyesztése mind csupa humbug. Biztosíthatom, azokban a körökben, ahol a magamfajta ember megfordul, megbízható értesüléseket lehet szerezni. Nos, örömmel közlöm kegyeddel és Palló barátjával, hogy a fegyverkezés titokban máris megkezdődött, és vidáman folyik világszerte. Palló nagyon kedves ember, és a mániája, hogy felfedezi Telma Tituszt, és kicsikarja tőle a titkot, nem veszedelmes. Nézetem szerint a kitűnő Telma Titusz nem hallgatna olyan mélyen, mint dinnye a fűben, ha nem volna az ő felfedezésének egy nagy hibája - az, hogy másra át nem ruházható, és el fog pusztulni vele együtt. De minek untatjuk egymást ezekkel - a nap ragyogóan süt, és a fjordok felől rejtelmesen szép fuvallatok szállanak a levegőben. Holnap!

Mesquin márki

Te őrült,

a hajad vörös és a tested oly rettenetesen fehér, mint a felhő. Nem viselem el, hogy a kezed felemeled, és ruhád visszaomlik válladra. Fuldoklom, a torkom kiszárad. Mit tettél, őrült? Elnyúltál a fűben, és behunytad a szemed, és két lábad csüggedten lecsüngött a parton, a víz fölé - és aranycipőd alatt két vízirózsa úszott a zöld vízen; a pukkanásig duzzadt, libegő szirmok elájultak, és lelküket, a vastag, nehéz illatot két elernyedt térded közé lehelték. Most elmegyek és elbúvok az erdőbe, mert őrült vagyok én is, mint te.

Mesquin

Szerelmem,

te sírsz és én elnémulok - és rettenetes félelem fog el, hogy nem bírom tovább, és mindent elmondok neked. Te nem tudod, honnan tértem én vissza hozzád. Hol jártam én, istenem - rettenetes volt elgondolni, mikor ott ültem és a kezedet fogtam. Iszonyú álom, amit ember még nem álmodott a Földön. Te sírsz, és én reszkető kezekkel nyúlok a szemed felé - szerelmem, ne sírj. Mit tegyek, hogy vigasztaljalak meg - mit tegyek veled, micsoda selyemmel takarjalak be -, miféle vizekben fürösszem minden muzsikánál szebb testedet, hogy olyan gyönyörben fürödj, amit asszony még nem ismert? Milyen legyek, hogy fellobogjon a szemed? Nem nyúlok többé hozzád, akarod?

Mondd meg, milyen legyek - elmegyek és visszajövök úgy, ahogy te akarod. Az én hajam sötét - akarod, hogy szőke legyen -, akarod, hogy holnap eljöjjek hozzád, tizenhat éves, szőke fiú, ifjú lovag, ki reszkető szájjal csókolja meg a kezed? Vagy jobb szeretnéd, ha napkelet királya szállna le előtted lováról, olajbarna arccal, marcona hős? Én megteszem. Rettentő izmú szerecsen atlétát akarsz-e - vagy kék szemű fríz tengerészt? Milyennek szeretnél?

Én oroszlán is tudok lenni, és ha tudom, hogy selyemlepled alatt megborzong fiatal vállad - eljövök éjszaka ablakod alá, és sárga sörényem megrázva bőgök a fekete ég felé. Nem - fekete eb leszek inkább, küszöbödre fekszem és vonítok - ott fekszem naphosszat, és megharapom a tolvajt, aki ott settenkedik házad körül, hogy ellopja a könnyű illatot, amit kilehelsz. Szereted a madarat? Szép tollú fácán leszek, és a kezedre szállok. Saskeselyű csap le feléd az égből, és meglegyinti arcod és felborzolja hajad.

Szerelmem, ne sírj. Egy szót szólj: és én mindezt megteszem.

Mesquin

Asszonyom,

durván hagytam ott, azt hiszem, meg is ütöttem. Csak most tudom összeszedni magam. Valami borzasztó történt velem, mikor - mikor azt mondta, hogy szeret. Ezt - ezt nem tudom magának elmagyarázni - nem is értené meg -, és én nem beszélhetek. Miért nem - miért nem hitt nekem - miért nem akarta, hogy ezerféle legyek - mért mondta, hogy senki nem kell magának, se napkeleti király, se kék szemű ifjú - se oroszlán, se eb, se saskeselyű -, hanem hogy én kellek, én!

Csudálkozott, hogy ezen mennyire felindultam, hiszen örülnöm kellene. Nem örülök, halálos düh és kétségbeesés forr bennem. Csak ennyit, hogy tudja: maga Mesquin márkit szereti, nem engem! Én nem vagyok Mesquin márki - érti már? -, Mesquin márki régen meghalt, és én gyűlölöm őt, az egyetlent, akit maga szeretni tud - és még egyszer megölném őt, a nyomorultat!

Asszony, vagy nem tudom mi,

hallgass rám - várj rám - figyelj. Ne szeresd Mesquin márkit - szeress engem. Te nevetsz, és azt kérded - hol vagyok hát én? Még nem tudom. Elvesztettem magam valahol, én ostoba, én szerencsétlen - Berlinben valahol, egy laboratóriumban, és nem tudom, hogy most hol lehetek. Eldobtam egy terhet, azt hittem, nincs rá szükségem - és most vadul verem Mesquin márki homlokát a falhoz, hogy megszabaduljak tőle, és megtaláljam az én testemet - megtaláljam és elhozzam neked: nézd, ez vagyok én, nézd az arcom, a kezem, nézd a szemem és szájam - ugye szebb, mint Mesquin márkié - ugye elfelejted őt, és engem fogsz szeretni ezentúl?

Utazom Berlinbe - várj rám.

És még egy papírszelet, kusza, őrült betűkkel, a tébolydában elpusztult Mesquin márki írásai közül:

...az én testem, az én egyetlen testem, amit a természet kölcsönadott nekem, hogy visszaadjam, nincs meg - elvesztettem. Sok év múlva eszembe jutott, Berlinbe mentem érte, de nem tudták nekem odaadni. Felástam a temetőt, és megtaláltam maradványait - eves és rohadt por, elbarnult csontok fölött - undor és kétségbeesés -, hogy vigyem el hozzá, hogy mutassam meg neki? Pedig ő csak a testemet tudná szeretni - a lelkem szabad és megfoghatatlan. Ez a lélek fáradt és szomorú - ez a lélek szereti őt, és hódol az ő teste előtt, és megadja magát. Ez a lélek fáradt és szomorú - elengedem őt békével, mint kisgyermek a léggömböt -, szálljon szét az űrben, és oszoljon fel elemeire... legyen belőle fény, mely az ő hajában bujkál - legyen belőle hő, mely ajkát megcsiklandozza... legyen belőle villám, melytől egy pillanatra behunyja szemét... és soha többé ne álljon össze lélekké, mely magát „én”-nek nevezte... És ennyiben maradjon a legenda.

*

Ezeket állítjuk lenni, mi, kik hiszünk az ezerarcú lélekben, s kiknek közössége hisz benne, hogy valamikor feltámad megint, s felfedezi előttünk titkát. Hiszünk benne, s keressük az ő nyomát, tudósok műveiben, műhelyek görebei közt, ahonnan útjára indult, s közölte velünk, hogy volt ember a Földön, ki látta közelről a természet arcát, melyet még eltakar előlünk - de ő bizonyság reá, hogy ezt a fátyolt félrehúzhatja a halandó ember, ha tudás és akarat még egyszer párosul majd amaz egyetlen eséllyel.

KURT JÓZSEF

Gyilkosok

Ezt a könyvemet feleségemnek akartam ajánlani, aki a boldogság, a szépség, a jóság, az élet és az öröm volt e Földön, és akit 1918 októberében megragadott és a Föld alá tiport gyűlölet és téboly mocskos magzatja: a dögvész. Most, hogy immár nem ő olvassa többé, ő, a szeretet és megértés, mint a többit - átadom könyvemet a hideg közönynek és unalomnak, mely semmit meg nem ért, semmiben nem hisz, és mindent eltemet.

AZ ÉGŐ HÁZ

Egyike legkínosabb álmaimnak.

Úgy volt, hogy valami régi utcában laktam, egy négyemeletes kaszárnyában, a földszinten, persze albérletben. Egyszerre, minden átmenet nélkül - mint ahogy álmokban történni szokott -, nagy lárma az udvaron, fojtó füst, csörögnek az ablakok, a lépcsőkön szaladó léptek.

- Tűz van, tűz van!

Kihajoltam az ablakon - a ház teteje égett nagy, vörös lángokban, de a lángok szabályos távolságban lobogtak, végig a csatorna mentén, az egész úgy festett, mintha valami rendszerető gyújtogató, aki tiszta munkát akart végezni, mérőrúddal a kezében járta volna végig a tetőt, hogy mindenhová jusson. Ezzel szemben az emeletek ablakában rémülten, megzavart ürgék módjára futkostak az emberek, fejetlen csapatokban ereszkedtek le. A homlokzat kiugróján magasra emelt karokkal szónokolt egy ember - nemes pátosz, érzékforraló lendület harsogott a hangjában, a meggyőződés meggyőző tüze lángolt felhevült vonásain - lent az utcán embertömeg futott össze, és részegen, mámorosan helyeselt, ordított a szónok felé -, az én szívemet is ismeretlen részegség szállta meg, és belebömböltem az égbe „úgy van! úgy van!” - és csak ezután kezdtem ügyelni a szónokra, hogy tulajdonképpen miről is beszél, és ekkor kicsit csodálkozva vettem észre, hogy vadul hadarva és széles gesztusokkal folyton ezt mondogatja, egyre szédítőbb tempóban:

Hallod-e te kőrösi lány
De kőrösi lány, de kőrösi lány...

Egy pillanatra eltűnődtem, aztán megnyugodva mondtam magamnak, hát persze, te szamár, a házégésnél azonnal telefonálni kell a kőrösi lánynak, másképp összeszalad a víz a vezetékben. Most már értelmesebben kezdtem figyelni.

Az ötödik emeletről hosszú csöveket eresztettek lefelé vörös ruhás tűzoltók, és nagy szivattyúkkal vesződve, erőteljesen fecskendezni kezdték az utcát. Most már úgy volt, hogy egy kávéházi asztal mellett ülök, szemben velem egy volt iskolatársam, Bányai, újságot olvasott. Kérdésemre, hogy miért vannak a tűzoltók vörös ruhában, fölényesen megjegyezte, hogy ez mimikri, nehogy észre lehessen venni a tűzoltókat a lángok között. Rögtön megértettem, hogy ez milyen fontos, és elrestelltem magam tudatlanságomon.

A „tűzpirosak” - így hívták őket, és akkor, álmomban, mindezek a szavak olyan természetesek voltak, mintha most azt mondom, hogy asztal vagy étel - a tűzpirosak közben elkezdték rendszeres munkájukat, és ez a rendnek és célszerűségnek valami megnyugtató érzésével hatott. Sorba álltak az utcán, és adott jelre, kis tokot vettek elő a zsebükből. Rekedt vezényszó hallatszott, a tűzpirosak a tokot fölfelé fordították, réz csettent és rugó pattant. A tokból hosszú és keskeny létra jött ki, ezeket sorjában az ablakokhoz támasztották. Azután fürgén felfutottak az ablakokhoz - újabb vezényszó, és a tűzpirosak gépiesen, egyforma mozdulattal kezdték becsukogatni a tárva-nyitva lengő ablaktáblákat, melyek mögött rémült, kusza fejek igyekeztek előbújni, fuldokolva a füstben, mely a szobák fekete odvából előgomolygott. Néhol erőszakoskodni kellett, a nyitott ablak mellett álló férfi vagy nő nem akarta az ablakot magára csukni hagyni, ezeket visszapiszkálták a szobába, vagy ha másképpen nem ment, egyszerűen rányomták az üveget - egy-egy fej vagy láb, vagy kar a becsukott táblák közé szorult, és megkékülve lógott ki az utca fölé. Ettől eltekintve azonban rend volt, néhány perc alatt be volt csukva minden ablak, csak a repedéseken kunkorgott elő néhány vékony és éles

füstkígyó. Bányai, aki most főfelügyelő volt, és széles íróasztal mögött sebesen írt valamit, fölnézett, hajlongott, és örömmel jelentette a polgármesternek, hogy senki nem jöhet ki a házból, minden ajtót elzártak, és így remélni lehet, hogy tökéletesen sikerülni fog a tervbe vett oltás. Magas, borotvált arcú, gúnyos tekintetű férfi állt előttem, és kezeinek tudatos, szép mozdulataival kísérve szavait, magyarázta nekem, hogy minden rendben van, ennek így kell lenni: a házban, azzal, hogy mindent elzártak, magas hőfokot érnek el, amitől kiszikkadnak és tűzállóvá lesznek a falak - ha aztán a tűz szép egyenletesen leér az első emeletig, kinyitják a szökőkutat, erre megdermed az egész, szét lehet szedni darabokra. Többször közbe akartam szólni, de csak a szájam mozgott, és a torkomból nem jött hang - közben a tűz már a harmadik emeletig ért, a betömött ablakok egymás után robbantak fel, pufogva olvadt az üveg -, ekkor halálos görcs markolta össze az agyam, eszembe jutott, hogy a kisfiam az emeleten van, az új lakásban, amit pár nappal ezelőtt vettünk ki, és ahol éppen meszeltek. Újra erőlködni kezdtem, hogy közbeszóljak, a szemem majd kiugrott, de hang nem jött belőlem - végre egészen vékonyan sipítva, gyerekes és idegen hangon, mintha messziről hallanám, ennyit tudtam kinyögni: „meszelő” és aggódva hápogtam az arcába, hogy megértette-e. Ekkor más dolgok kezdődtek.

Az arca kipirult, megragadta a kezem, és izgatottan suttogva, sebes szavakban tudtomra adta, hogy igenis, a meszelő-párt titokban már megalakult, és ha már tudok a dologról, elvisz a tanácskozmányra, de meg kell ígérnem, hogy senkivel nem beszélek a dologról, főleg újságírókkal nem.

Egyenruhás szolga nyitotta ki a titkos ajtót, és hosszú folyosón keresztül léptünk be az égő házba. Csodálkoztam, hogy a kanyargó lépcsőkön, hosszú folyosókon, ahol áthaladtunk, sehol nem éreztem füstöt. De Bányai, mert ő volt az, megmagyarázta, hogy az intézőség helyiségei hermince (azt hiszem, hermeticét akart mondani) el vannak zárva, hogy a tanácskozás nyugalmát semmi ne zavarja. Hivatalos helyiségek ajtói sorakoztak, római számokkal és feliratokkal, „Központi Tűzvizsgáló és Összegező Hivatal”, „Doktor Pista, főzsarátnok”, „Pernyeközpont”, „Pernye Kihasználó és Elosztó Hivatal”, „Egységes Oltást Előkészítő Albizottmány”, „Üszögtömítők Közlönye.” Aztán egész sor ilyenféle: „Oltóközpont”, „Oltási Műveletek Kirendeltségének Elnöki Osztálya”, „Oltóanyagokat Felhalmozó Belképviselet”, „Külügyi Mészvizsgáló és Ellenőrző Titkárság”.

Az igazgató széles mozdulattal üdvözölt, hosszan rázta a kezemet, nagyon örült, és az oltási munkálatokhoz készülendő műszerek műhelyébe vezetett. Itt gépek dübörögtek, fojtó olajszag áradt. Egy bonyolult gépezet előtt szurtos gépész magyarázott valamit, ezen a gépen évek óta dolgoznak; az előadásból annyit vettem ki, hogy ezzel a szerkezettel a lángot zöldre lehet festeni, ami nagy megtakarítást jelent, mert a tűzoltók régi, zöld ruháit fel lehetne használni az oltásnál. Egy másik gép olajpárló készüléket hajtott: ez arra volt való, hogy az égő házban esetleg felhalmozott olajból a tűz segítségével kipárolják a vizet, amit aztán a fecskendőszivattyúknál lehessen felhasználni.

Ezután a főtanácsba vezettek.

Az elnök folyton rázta a csengőt, akkor se hagyta abba, mikor bemutattak. Futólag utasított, hogy üljek le valahol, és majd a mészbizottság felterjesztésénél adjam be a javaslatomat. A szónoki széken ketten álltak, hosszú és izgatott vita folyt. Lent, a terem mélyén néhány tűzpiros beszélgetett, unatkozva néztek fel néha a szónokokra. Az egyik szikár, magas férfi, aktákat olvasott fel, ezekből, úgy látszik, az derült ki, hogy a házat egy szikra gyújtotta fel, amit szándékosan fújtak ki a szomszéd házból. Az aktákat letéve, emelt hangon, isten és ember előtt hivatkozott rá, hogy a kéreg-delegáció nem felelős a dologért. Most a másik szónok beszélt, tanúk kihallgatását kérte hevesen, akik igazolják majd, hogy ki volt a tettes.

Ezután valami szavazás következett, mely annak eldöntésére volt hivatva, hogy a cigaretta, amiből a sokat emlegetett szikra kipattant, szopókás cigaretta volt-e vagy szopókátlan. A szopókapártiak bejelentették az összeférhetetlenséget. Albizottságot küldtek ki, és a szavazás eredményéről értesítették az élettani laboratórium növendékeit, hogy alkalmuk legyen készülni a jövő hétre tervezett hídavató ünnepélyre.

Ekkor másodszor szorította össze szívemet a rémület: eszembe jutott a harmadik emeleti szoba. Rekedten kiáltoztam, artikulálatlan hangokon, lélegzet után kapkodva. Ketten lefogtak, de az elnök, abban a hitben, hogy szólásra jelentkeztem, csendet kért. Felálltam és előrehajoltam: a teremszolga bélyeget ragasztott a kezemre, fülemet lyukasztóval átütve, cérnát fűzött bele, összecsomózta, a cérna végét átnyújtotta az elnöknek, aki szájába vette, és értésemre adta, hogy most már beszélhetek. Kínos percek következtek; szorongva éreztem, hogy arra szeretnék engedélyt kérni, hogy felmehessek a harmadik emeletre, ehelyett - ijedten jöttem rá - folyton hangosabban hadartam valamit, minden mondat után ezt a refrént énekelve: „Mert lord Teddy, az elmúlt keddi versenyen, a tendemen, a díjat vitte el". Ezt meg is játszottam, derekamat riszálva, mintha táncmozdulatokat markíroznék. Nyomasztó érzésemet azzal próbáltam megnyugtatni, hogy ha nem is fejezem ki magam világosan, kecses mozdulataim meggyőzik majd az elnököt, hogy szegény, szomorú, jobb sorsra méltó ember vagyok, és felengednek az emeletre. Nehezen csurogtak a könnyeim, és egyhangú zizegéssel estek a kezemre.

Heves vita következett, sokan nekem adtak igazat. A házat, mondta valaki, igenis, fel kell építeni, mégpedig egészen más alapokon. Tartós oszlopokra van szükség, az emeleti pillérek nem rosszak, de két részre kell fűrészelni őket, összekötni a kéménnyel, hogy veszély esetén ott menjen el a gáz. Ezt mások hevesen ellenezték, nem lehet emiatt kilakoltatni két teljes lakást, mondták, ezen a ponton nem kell változtatni semmit, hanem igenis be kell tapétázni az előszobaajtót, akkor majd sokkal kisebb fáradsággal meg lehet akadályozni azt, hogy egy esetleges tűzveszélynél, amire igenis számítani kell, ne mindjárt a kályha gyulladjon meg. A kályha ellen általában nagy kifogások voltak, hevesen kiáltoztak, hogy ez az oka minden bajnak, mindig ott támad először tűz. A kályhába jeget kell rakni és a jégszekrénybe befűteni: ekkor helyreáll a sokat keresett egyensúly. Csak most, uraim, csak most - könyörgött remegő hangon egy vörös szakállas úr -, csak most ne veszítsük el a fejünket, az istenért, ne hamarkodjuk el a dolgot, mint a hebehurgyák, akik mindjárt víz után kiabálnak, mihelyt a láng felcsapott; csak most tudjunk nyugodtan, higgadtan, férfiasan ülni a helyünkön és fontolóra venni a jövőt, hogy a tűz eloltásának egy egységes, minden részletében átgondolt, biztos és célravezető tervét megalkothassuk. Hidegvér, uraim, hidegvér, rettenetes volna most elhamarkodni a dolgot!

Ekkor harmadszor lángolt fel előttem a harmadik emeleti szoba képe, ájulásszerű kábulat ütött halántékomon! Hallottam a hideg víz cuppogását, amint a pincékbe folyt. Elöntött padlók pállott deszkái pattogtak. Messziről, messziről, a falakon túl elnyújtott bőgés szivárgott az égbe, szótalan, süket, egyforma hang. És a kisfiam hangja, egyre sürgetőbben:

- Apuka! Apuka!

Csodálkoztam, hogy ez a hang nem volt rémült, inkább vidám, nevető. Rettenetes erőfeszítéssel duzzasztottam meg a tüdőmet, öklömet belenyomva, hogy kitáguljon - végre kitört belőlem az ordítás. A szétszakadó képek kusza pókhálóját átlépve, utolsó érzésem valami homályos lelkiismeret-furdalás volt, hogy gyáván és ravaszul megszöktem, fölébredtem, és otthagytam őket az álom égő, csattogó poklában, mely abban a pillanatban, hogy eltűntem belőle, összeomlik a fejük felett.

NOVELLA A DELEJES HALÁLRÓL

Az 19... év februárjának elején távirattal rendeltek Melbourne-be, hogy mint a philadelphiai főiskola bakteriológiai intézetének vezetője, szedjem össze az adatokat, és tegyek jelentést arról az új és rémes járványról, ami ebben a városban fellépett, és amiről eddig csak közvetett és megbízhatatlan hírek szivárogtak ki. Az új betegség, vagy inkább új halálnem - mert egyetlen gyógyult eset nem fordult elő - leírása merőben hihetetlenül hangzott.

Határozottan emlékszem, hogy útközben többször is eszembe jutott Edmund Dale, régi iskolatársam, akiről legutóbbi információm annyi volt, hogy a teológiáról mármint felszentelt lelkész, Melbourne-be helyeztette magát. Futó kívánság alakjában átvillant rajtam, milyen jó lenne, ha találkoznánk, legalább nem volnék annyira egyedül.

Erről Melbourne-ben, az első napok izgalmai közt, teljesen megfeledkeztem. A szállodából egyenesen az egyetemre hajttattam, X. tanárhoz, akihez ajánló levelem szólt. Tőle tudtam meg aztán a borzasztó részleteket. Az új betegség mintegy másfél hónappal ezelőtt lépett fel, egészen váratlanul. Az első áldozatnál - egy kereskedő volt - még nem sejtették, miről van szó: az utcán esett össze, különben egészséges ember, nem boncolták valami lelkiismeretesen, szívszélhűdést állapítottak meg. Csak a negyedik vagy ötödik hirtelen haláleset vizsgálatakor derült ki, hogy nem különálló egyéni okok szerepeltek: megtalálták a szívben és agyban azt a közös, eddig ismeretlen elváltozást amihez hasonlót a tudomány - ez volt a legmeglepőbb - eddig azoknak hulláiból ismert csak, akiket magasfeszültségű villamos áram pusztított el. Egyébként az arc eltorzulása, az ujjak görcsös összehúzódása is tipikusan azt a képet mutatta - X. tanártól tudtam meg, hogy a betegséget és járványt népszerűen máris „delejes halál"-nak, „villamos halál"-nak nevezik a városban. Hogy honnan származik, arról sejtelme se volt senkinek; annyit kétségtelenül meg véltek állapítani, hogy ezúttal nem fertőző anyagról, baktériumról van szó - sem a beteg, sem a hulla nem veszélyeztette az egészségest, még közvetett értelemben, az úgynevezett bacilusgazda útján sem, és a mikroszkóp csak fizikai elváltozásokat tudott felfedezni a szövetekben. A város legkülönbözőbb pontjain váratlanul rosszul lett, összeesett, rángatózott és meghalt az áldozat, eddig több mint háromszáz: kétszáz ezek közül a legutóbbi napokban.

Nem vagyok író, és így csak szárazon, riportszerűen adom elő azt, amit láttam és hallottam: nem próbálom meg képét adni annak a halkan, jéghideg szorongással növekvő rémületnek, amit az emberek arcán, nyugtalan tekintetén észrevehetett az, aki ismerte ennek a pániknak az okát, utcán, tereken, az egész mozgalmas városban: - mert egyébként a város élte a maga életét. Röviden annyit, hogy már az első héten volt alkalmam látni delejes halálban elpusztult ember hulláját és fájdalom, magát a delejes halált is.

Szállásomra siettem éppen, hogy magamhoz vegyek néhány preparátumot - be kell vallanom, ebben az időben titokban azon fáradoztam még, hogy kimutassam, hogy a delejes halálnak, igenis kóranyag, bacilus az oka, mint más járványnak -, itteni orvosi körök felfogását, némi belső kárörömmel és tudós gőggel mint afféle laboratóriumember, naiv és igazi tudóshoz méltatlan fantazmagóriának hittem, s már készen volt néhány oldal a Bacteriological Weeklybe szánt értekezésemből, amitől ezeknek az uraknak egy kicsit megnyúlik majd az orra.

Az állomáson, sőt a villamoson történt, amelyről már leszálltam volt. Néhány lépést tettem, mikor ijedt, fojtott kiáltások, a hátam mögött, megállítottak. Egy ember feküdt közvetlen a villamoslépcső előtt, úgy látszik, éppen leszállt, mikor a roham utolérte. Epileptikus görcsök rángatták ezt az embert, kövér polgár-arca rettenetes kínokban vonaglott. Azonnal csődület

támadt, néhányan fölébe hajoltak - bizonyos, hogy már az első pillanatban hallottam ezt a szót „delejes halál”.

Megfordultam és odasiettem, és egyenesen beleszaladtam Edmund Dale-be, aki sietve, szinte futva igyekezett a járda felé.

Én ismertem meg.

- Dale! - kiáltottam rá.

Visszahökkent, rám meredt. Az arca nagyon sápadt volt, s ettől eltekintve is, mert hisz ennek az iménti jelenet lehetett az oka, feltűnően sovány és megviselt.

- Fel akartalak már keresni - hadartam gyorsan -, gondoltam rá, hogy meglátogatlak. Tudod mit, ebédeljünk együtt. Mi történt itt?

Idegesen vállat vont, még mindig nem felelt, de mikor a csődület felé akartam lépni, megfogta a karomat.

- Ugyan, hadd el - mondta bosszúsan és rekedten -, mit látsz rajta?

Meg akartam magyarázni, hogy mint orvost érdekel a dolog, de ő görcsösen fogta a karomat, és vonszolt a járda felé. És közben gyorsan, fojtottan ezeket mondta:

- Valami ostoba filiszter, mit tudom én. Elém terpeszkedett, éppen mikor le akartam szállani. Egy kicsit meg is lökött talán. Most ott fekszik.

- Hát te is ezen a villamoson utaztál?

- Igen. Bocsáss meg, nem vettelek észre.

- Én se téged.

Néhány percig szótlanul mentünk egymás mellett. Nem tudom, miért jöttem zavarba: valami különös, hideg érzés fogott el.

- Mégis meg kellett volna nézni - mondtam végre. - Úgy látszik, ez a járvány... amit itt delejes halálnak neveznek... tudod, éppen emiatt vagyok itt Melbourne-ben.

Megállt, felém fordult, és mélyen a szemembe nézett. Én már kinyitottam a szájam, de nem jött szó a torkomon. Idegen rémület fogott el, és az ujjaim végén valami rángatódzó bizsergést éreztem: a hajamat is mintha megcsapta volna valami. Pedig a tekintete mély és szomorú és fájdalmas és bensőséges volt.

- Nem nézed meg, ugye - mondta szelíden, búsan mosolyogva, és folyton nézett -, nem nézed meg, mert én kérlek erre, és mert nem akarsz velem ellenkezni.

Nem tudtam felelni, ijedt csodálkozás remegett minden idegemben.

Lehorgasztott fejjel ment egy darabig, aztán fáradtan, egyhangúan beszélni kezdett, mintha maga elé beszélne.

- Most már úgyis mindegy... ma vagy holnap... úgyse maradok itt... és ha nem találkozom veled... talán másnak mondom el... egy idegennek...

Megállt.

- Máriusz - mondta remegve -, mindig szerettelek... legalább úgy tudom, azt hiszem... De azért mégis kérlek, menj innen, fuss el gyorsan ebből a városból...

- Én is mindig szerettelek - csak ennyit tudtam mondani. Különös beszélgetés volt ez ott az utcán. Megint rám nézett.

- Bizonyos vagy ebben?

A szájam rángatózva dadogott valamit. Agyamra köd ereszkedett. Az ájulás környékezett, nem tudtam, órák óta állunk-e itt, megdermedve, vagy csak percek múltak el. Rettenetes erőfeszítéssel, mint aki álmában beszél, nyögtem ki szánalmas rémülettel:

- Ne... ne... mondd ki...

De már későn volt.

- Én vagyok a delejes halál - mondta Edmund Dale.

*

- Máriusz, mindig azt hittem magamról, hogy szeretem embertársaimat, hittem magamban és a jóságomban, mikor pap lettem, és eljöttem Ausztráliába. Mikor az a szörnyű dolog, ott a szigeten, megtörtént - mikor ez után néhány nappal megértettem, hogy ez így van, hogy énnekem ez most már olyan képességem, mint a kaméleonnak, ha színt változtat vagy a villamos rájának, ha leüti messziről a kis halakat: akkor hálát adtam istennek, hogy engem vert meg ezzel a hatalommal és nem mást, aki visszaélne vele. Mit tudom én, hogy ki vagyok, és hogy mik vagyunk mindannyian, akik jóknak és szeretőknek hisszük magunkat, mert irtózunk a vértől, és nem szeretjük látni a szenvedést. Ott, a szigeten, mikor a halálos félelem először váltotta ki belőlem iszonyú tehetségemet, mikor támadóm és gyilkosom nyöszörögve esett össze és terült el anélkül, hogy hozzányúltam volna - ott még áltathattam magam, hogy ami történt, önvédelemből történt, és gonosz szándék nem párosul szívemben agyamnak rettentő erejével. De mikor a kereskedő, aki elment mellettem az utcán, száz lépés után összeesett és meghalt - és én égnek álló hajakkal ismertem fel ugyanazt a vonaglást és görcsöt eltorzuló arcán: akkor megvizsgáltam magam, és szívem verése elállt - eszembe jutott, hogy mikor elment mellettem, megirigyeltem őt szép kabátjáért, és szerettem volna magamnak is olyant. Akaratom, melyről azt hittem, belátás és megfontolás kormányozza, agyamnak sötét mélységében, amiről nem tudok, ahol rejtve és szabadon és korlátlanul dolgozik a velünk született, soha meg nem változó ösztön - öntudatlan akaratom halálra ítélte a boldogtalant, mert szebb kabátja volt, mint nekem -, és átkozott tehetségem végrehajtotta az ítéletet. Ne szólj közbe, ne mentegess, ne beszélj - avagy nem álmodod-e gyakran ismerőseid, rokonaid, anyád és testvéreid halálát? Verejtékezve ébredsz, és sajnálod őket, s azt hiszed, örülsz, hogy csak álom volt - pedig álmodban a felszabadult akarat dolgozott benned, álmodban kívántad halálukat, megölted őket: - és ha felméred napodat, mely ezt az álmot megelőzte, rájössz, hogy aznap megbántott valamivel, akit megöltél - görbén nézett rád, keményen szólt, vagy azt hallottad róla, hogy többet keres nálad. Ó, én szörnyű tapasztalatból tudom, hogy a legkisebb bántalomért halált kívánunk mindenkinek - halált, néha bántalom nélkül is, mert a ragadozó lakik bennünk, aki többet pusztít, mint amennyit elfogyasztani képes. Figyelj jól, Máriusz. Eddig háromszáz embert öltem meg, akikről, ha közbe nem jön ez az irtózatos felfedezés, soha nem tudtam volna meg, hogy a halálukat kívántam. Nagy részük közönyös, ismeretlen járókelő - egy pillanatra találkoztam velük, talán az arcuk nem tetszett, vagy nem néztek rám barátságosan. De volt köztük sok jó barát és sok, akiről azt hittem, úgy szeretem, mint magamat. Emlékszel a mai emberre, aki a villamos előtt esett össze? Fél pillanatomat akarta elrabolni, előbb szállt le nálam. Megöltem, mert egy pillanatra az utamba állt.

*

Kábultan néztem körül. Örökké rejtély marad előttem, hogy kerültünk ide, a szobájába. Edmund Dale a szekrény mellett állt, hátrakulcsolt kezekkel, maga elé nézve.

- És megöltem a leányt, akit szerettem, és akiért meg tudtam volna halni, mert utánafordult egy angol katonatisztnek az utcán.

Lassan ereszkedtem a földre: kezeim zsebemben kotorásztak, öntudatlanul. Mintegy álomban rakosgattam ki mindent, ami nálam volt.

- Edmund Dale... - dadogtam, hideg verítékkel a homlokomon - ...nesze... itt van mindenem... akarod az órámat? a pénzemet?...

A száját biggyesztette, vállat vont. Szórakozottan kotorászni kezdett a holmik között, néhány papírlap került a kezébe, belenézett.

- Aha - mondta és félredobta -, egy kis értekezés... a mi orvosaink ellen... ami, ha megjelenik, egy kicsit elrontja a hírnevüket... esetleg tönkreteszi őket... Persze, ha nyíltan le mernéd döfni kollégáidat, jobb volna... de hát a törvény...

Csúnyán nevetett:

- Nem bántlak, de csak azért, mert megvetlek, és nincs dolgom veled. Csakolyan nyomorult vagy, mint én. A középkorban kevesebbet gyilkolták egymást, mert a nemes lovag nyílt harcban ölhette meg a vakmerőt, aki palástjához ért, elmenőben. Ma sok törvény préseli össze bennünk a vadállatot - nagyobb az erő és több mellékutat talál magának.

Percekig sétált hátratett kezekkel, lehorgasztott fejjel. Később jutott eszembe, hogy ez idő alatt, a földön kuporogva, olyan mozdulatokkal figyeltem őt, lesunyt fejjel és meggörbített nyakkal, mint a farkas ketrecébe dobott kandúr. Megállt előttem.

- Ne félj, Máriusz, távozz békében. És megírhatod, hogy a delejes halál megszűnt Melbourneben - megírhatod, és megölheted kollégáidat néhány csípős szóval, a magatok módja szerint. Énnekem nincs mit keresni köztetek. Hála, istennek, rájöttem, hogy állaton nem fog az én hatalmam, csak emberen. Az emberi fajta el fog pusztulni a földről, mert ösztöne megrohadt és elfajzott beteg lelkében - fel fogja falni önmagát, rettenetes mohóságában és gyűlöletében. A föld legundokabb fajtájának gyermeke, én, akiben öntudatra vált az ő bűne - utálattal dobom el mocskos családom nevét és hagyományát, hogy visszatérjek a tiszta és nemes bestiák közé, akik nyílt harcban marcangolják össze egymást, és akik közt, ha ki gyilkol, legalább bőrét viszi vásárra, hogy beteljen végzete, mely bűnre és halálra és pusztulásra hívta őt, élni a szelíd virágok és hallgatag fák és süket vizek közé...

*

Két hét múlva azzal a jelentéssel tértem vissza Amerikába, hogy a titokzatos betegség úgy, ahogy támadt, nyomtalanul elmúlt. Értekezésem megjelent, és feltűnést keltett. Edmund Dalere nem gondoltam azóta, és nem beszéltem róla senkinek, ha eszembe jutott, elhessegettem magamtól, mint egy ostoba lázálmot. Néhány nappal ezelőtt kaptam hírt róla, hogy széttépve találták az erdőben: valami ritka nevű, csak állatkertekben látható vadállat feküdt mellette, úgy látszik, viaskodás közben pusztult el mind a kettő - a lelkész feje a bestia rettentő állkapcsa közt, összeszorult ujjai a bestia nyakán, alig lehetett szétválasztani őket.

A HALÁL ÉS A FAVÁGÓ

I

Három nap óta, mióta a dolog határozottá vált benne, és térbe és időbe helyeződött, miután már azt is tudta, részletesen, hol és hogyan fog megtörténni: valami egész, tiszta érzése volt, csaknem a nyugalomhoz hasonló, a régi, régi érzéshez, amit már szinte elfelejtett. Emlékek is ébredeztek, régiek, gyerekkoriak. És mindebben volt valami titkos, szép, komoly tevékenység. Milyen furcsa volt például ez: az utóbbi években, mióta ebben a lelki pokolban élt, a külső dolgok iránt minden érzéke béna lett, megvetette és lenézte a céltalan nyüzsgést, sürgést-forgást, fontoskodást, amivel a körülötte kavargó élet intézte a maga kis formaságait. Kézlegyintéssel tért napirendre fontos ügyei felett, levelekre nem válaszolt. Minek? Kinek? Mire jó? gondolta mindenre, ami a valósággal, az ő életével, körülményeivel, környezetével összefüggött. Nem törődött vele, milyen érzéseket vált ki az emberekből közönye és megvetése; ha véleményt hallott saját magáról vagy szemrehányást: fáradt, torz mosoly jelent meg az arcán. Soha nem ítélte érdemesnek megcáfolni a róla szóló hamis híreket, amiket nemtörődömsége szült, elintézetlen ügyei komplikáltak.

Most pedig, három nap óta, mióta igazán semmi érdeke nem volt már közös a világ érdekeivel, mióta oda készült, ahol már nincs vélemény és ítélet, vagy ha van, bizonyosan nem embereké: most egyszerre ellenállhatatlan szükségét érezte, hogy a világ előtt tisztázza magát. Egész délelőtt leveleket írt, hosszú, formás dolgozatokat, amikben részletesen és tárgyilagosan elemezte az ő „esetét", kifejtette, megmagyarázta, hogy miért kell meghalnia. Mindenkire gondolt, mindenkivel a maga nyelvén beszélt. A kapitánynak írt levelében katonailag tisztázta magát, függő ügyeiről rendelkezett. Anyját, aki évekig nem tudott választ kapni tőle, egy ötoldalas kéziratban szenvedélyesen vigasztalta, megértette vele, hogy nem tehetett más-képpen. Barátjának, az orvosnak, egész tudományos értekezést írt, sok szakkifejezéssel, az ő sajátságos lelki betegségéről, ami predesztinálta őt az öngyilkosságra. Kitetszett az írásból, hogy esetét határozottan különálló és egyéni esetnek érzi, és feltűnően hangsúlyozta, hogy semmi külső, tárgyi oka nem volt búskomorságának, mint a „közönséges" öngyilkos-jelölteknél. Menyasszonyával, akinek eddig legfeljebb levelezőlapokat küldözgetett, melegen és hosszan beszélt, egész szívét kitárta. Mikor ezt az utóbbi levelet befejezte, csaknem boldog meghatottság öntötte el, érezte, hogy a menyasszonya egy életen keresztül szeretni fogja azt, aki ezt a levelet írta. Ebben a hangulatban még ki is javított két jelzőt, és letisztázta az egészet.

Délután néhányszor elővette a leveleket. Elmenet a kaszárnya kapujában hirtelen megállt - egyszerre az jutott eszébe, vajon nem volna-e jobb, kifejezőbb, ha mindezeket a leveleket összetépné, és ehelyett asztalára egyetlen papírszeletkét tenne, egy vagy két mondattal leg-feljebb, ami tömören és egységesen magyarázna meg mindent. Több ilyen mondatra gondolt. „Nem így képzeltem", vagy: „A fenékre értem, mélyebben nem lehetek", vagy: „Nincs többé tartalma az életemnek - a puszta élet nem elég nekem", vagy: „Nincs mit mondanom", vagy: „Nincs semmi, csak kedd... szerda... csütörtök... péntek... szombat... elég volt". Ez utóbbit különösen kifejezőnek találta. Néhány percig úgy tűnt, ebben minden benne van, amit a levelekben írt, aztán mégis úgy döntött, hogy inkább a leveleket küldi el.

Miután mindezeket elvégezte, nagy megkönnyebbülés fogta el. Kedvet kapott hozzá, hogy a többi még hátralevő dolgát is rendben és szabályosan intézze el. Bement a bankba, és előkérte könyveit. Kiszámított mindent, és végrendeletét, amit már régen, ösztönszerűen megcsinált, megtoldotta néhány ponttal. Négy órakor bezárkózott és írásai között rendet csinált, rózsaszín szalaggal átkötött egy csomó levelet, és külön, feltűnő helyre tette, ellátta felirattal.

Megnézte az óráját - még volt ideje. A szolga kibontott gallérral szunyókált az első szobában. Beintette:

- Ezeket a leveleket otthagyod az asztalon. Ha nem jövök haza este, holnap reggel feladod őket. Megértetted?

- Igenis, hadnagy úr!

- Elmehetsz.

Megvizsgálta a fegyverét, és hátsó zsebébe süllyesztette. Künn a folyosón az őrmester cselédje kiabált valamit, a szavakat nem értette, de az a furcsa és ismert érzése volt, mintha mindez pontosan így, a cselédleány kiabálásával, a haránt eső napsugarakkal és azzal, hogy ő itt áll az íróasztal előtt, már egyszer ugyanígy megtörtént volna. Rögtön utána érezte, hogy többet nem fog megtörténni, és ez az újság mély izgalmával töltötte el.

És tudta, hogy most mindentől búcsúzik, anélkül hogy ezt szavakba öntené. Búcsúzik a lépcsőfokoktól, külön-külön. Az utcától és házaktól, amiket most észrevett, mintha először látná őket. Csodálatos. Sohasem érdekelte úgy a szembejövők arca, mint most. Mindegyikből kiolvasott valamit, amiről az illető sem tudott. És szerette volna, ha megjegyzik az ő arcát, ha találna köztük néhányat, akik holnap majd azt mondják: „Én néhány órával előbb találkoztam vele az utcán, és jól megnéztem - az arca nyugodt és átszellemült volt."

A villanegyedtől kezdve kezdte felismerni a húsz év óta nem látott utcákat. Itt kell befordulnia, hogy ahhoz a házhoz érjen, a két jegenyével. Már este volt, szél kezdett duruzsolni, az égen előtte csillag ütközött ki. És most egyszerre, könnyűen és magától, mintha rejtett ajtót nyitottak volna ki nesztelenül a szívében, megértette azt, amit csak ötletszerűen határozott el három nap alatt, nem tudva okát, hogy miért kell neki meghalnia annak a háznak kertjében, amelyben született. A végnek egyesülnie kell a kezdettel - helyre kell hozni egy nagy hibát, amiről ő nem tehet. Be kell bizonyítania önmaga előtt és a világ előtt, hogy ő, a Lélek, többre és másra lett volna méltó, mint amire nyomorult, anyaszülte teste kárhoztatta, nyomorult teste, amit már nem is érez, élete, amivel semmit sem tudott kezdeni, és amit büszkén eldob magától.

Forró, bő könnyek csurogtak végig az arcán, szája hangtalanul mozgott. A fegyver felé tapogatott. Rettenetes fájdalmán keresztül, mélyen, valami belső ujjongó elégtételt érzett, hogy ebben a fájdalomban megtalálta önmagát és ezt a ritka percet nem fogja elszalasztani.

II

- Halló, Sándor, állj meg!

A sötétben hórihorgos alak futott feléje. Mikor egész közel ért, ismerte csak meg az orvost.

- Már vagy öt perce futok utánad - lihegte -, miért sietsz annyira? Engem kerestél?

Révedezve és valami kellemetlen, bosszankodó érzéssel nézett rá. Csak most jutott eszébe, hogy az orvos itt lakik, és hogy csakugyan úgy fest a dolog, mintha őt kereste volna.

- Éppen el akartam menni - véletlenül vettelek észre. De legalább túlesünk rajta. Jöjj, kérlek, felmegyünk a laboratóriumba.

Magyarázat nélkül előrement, az arcát nem lehetett látni. Míg tehetetlenül követte, valami ellenséges hangulat kezdett ködleni benne, barátjának parancsoló viselkedésével szemben. Szerette volna megalázni, megdöbbenteni, hogy érezze, kivel bánik így, s hogy hová készült éppen.

A fajansz-kockákkal borított helyiség sötét volt. Az orvos felgyújtotta a villanyt, és egy üveg-asztalkán babrált valamit. Ekkor észrevette, hogy az orvos nagyon sápadt. Elcsodálkozott. Abban a pillanatban élesen és keményen fordult feléje az orvos.

- Hát kérlek... Felnőtt ember vagy, és kötelességeid vannak. Ülj le, viselkedj nyugodtan. Őszintén fogok beszélni veled.

Rámeredt, érezte, hogy szívébe szalad a vér, aztán rendetlenül fut szét a testében. Egy pillanatra azt hitte, elájul. Aztán csak egyes szavakat hallott - az értelmüket percekkel utóbb fogta fel.

...már múltkor, mikor az idegbajodról beszéltünk... sejtettem valamit... még nem akartam szólni... az az ekcéma - a szájüregben... a punkciót is azért csináltam... vegyelemzés... ma délután megnéztem... sajnos, az a baj, hogy az első stádiumról nem tudtál... Ez már a nehezebbik része...

Egyszerre mint a villám cikázott át rajta. Felállt. Kétszer meg kellett köszörülni a torkát. Az orvos is felállt.

- És a prognózis?

Az orvos egy pillanatig habozott. Ezért a pillanatért meggyűlölte.

- A kezelés talán még nem késett el végleg - de hosszadalmas, és mindent fel kell áldozni. Legjobb, ha egy időre visszavonulsz a polgári életbe... katonának egy kicsit bajos.

Még egyszer megköszörülte a torkát.

- Röviden - milyen kilátásaim vannak?

- Röviden - nem jók. A dolog erősen elmérgesedett. Úgy látszik, a kisagy meg van támadva. De talán visszafejlő...

- Értem. És ha nem - mennyi idő kell hozzá - hogy...

- Egy év, másfél év.

Felvette a kabátját, határozott mozdulattal gombolta. Az orvos odaugrott - előzékenyen segített. Közben hadarva, gyorsan beszélt.

- Hát nem tudom... Mint orvos biztatnálak... mint katona, nem szólhatok bele... Ha valami szamárságra gondolsz... verd ki a fejedből... minek az? De ha mégis... várj vele egy-két napig... Az ember intézze el az ügyeit - mások is vannak...

- Gyáva, szájhős... - hörögte, lefelé futva a lépcsőn, a vér az arcába szaladt. - Hogy élvezte ezt a nyomorult pózt... hogy férfiasan és őszintén beszél velem...

Fújt, az öklét rázta.

- Élvezte ezt a helyzetet... a tárgyilagos ember... az orvos, aki nem undorodik, de meg tudja érteni, ha én undorodom magamtól...

Megállt, annyira lihegett.

- Élvezte... kiélvezte... lódította... valószínűen még hazudott is... csakhogy ünnepélyes legyen a helyzet... ő, az egészséges férfi... és én...

Megint megindult, hangosan beszélt, gesztikulált.

- Túlzott... bizonyosan túlzott... Hogy azt higgyem, csalhatatlan... Mindig nagyképű volt és tetszelgő... Embertelen komiszság... Miről is van szó?

Észre sem vette, hogy idegen, külvárosi utcákban csatangol. A gondolatok száguldoztak, elvesztette az idő fogalmát. Mint aki lázas, nagy terveket kovácsolt, csupa izgalom volt és vad, keserű elhatározás. Egy sárga, nagy épület előtt megtorpant. Nehéz jódszag ütötte meg az orrát. Ekkor magához tért. Elsápadt, és úgy elkezdett remegni, hogy a falnak kellett támaszkodnia. Homlokát hideg verejték ütötte ki.

Az utcán már senki sem járt, késő éjszaka volt. Közelben, a kápolna mellett, egy gázláng sziszegett. A kórház sárga, komor fala nyirkos hideget lehelt vállai közé. Lassan, nesztelenül csúszott le a fal mellett, úgy maradt, ülve az utcán, hátát a kórház falának támasztva, és fejét két nedves tenyerébe hajtotta.

Odabent, a sárga falakon túl, sebekkel borítva lihegnek nyomorult halandók. Kötések és jódos vatták alatt felvágott belek, arcok, koponyák. Kitaszított bélpoklosok, akiken megkönyörült a duzzadó és gazdag egészség, és fölöslegéből odadobott nekik egy szalmaszálat, hogy próbáljanak megkapaszkodni benne. És ők megkapaszkodnak - vagy nem csúsznak-e a földön, hasukon, fadarabkákkal kezükben, a levágott lábú koldusok, hogy könyörgő szemüket felemeljék a járókelőkre: a gyomrom még megvan, adjatok valamit, hogy megtölthessem. És az egészséges megkönyörül és ad.

Megtapogatta magát: neki még megvannak a lábai. A kápolnában rekedten, álmosan kondult meg egy csengettyű.

III

Az orvos riadtan fordult meg, amint a beteg, kék hajnalban valaki csendesen megfogta a karját. Éppen be akart fordulni a kórház kapuján.

- Mi az?... Te vagy az? Itt vártál rám, reggelig, az utcán?... Honnan tudtad, hogy én ilyen korán bejövök?

A másik bólintott. Lázas szemekkel, harag nélkül nézett rá. Egyenletesen, csöndesen remegett.

- Meg akartalak kérni, hogy végy fel engem... ha nincsen terhedre... Megpróbálom ezt a kúrát... Másfél év... Ha mindent abbahagyok... talán sikerül...

Az orvos nem tudott szólni. Az nyugtalanul nézett rá, aztán gyorsan, mohón belefogott, mintha elejét akarná venni a kételkedő ellenvetéseknek.

- Eszembe jutott, amit erről a dologról olvastam... Ne tagadd, te magad is beszéltél nekem... hogy az újabb teóriák szerint minden a kúra lelkiismeretességétől függ... És hogy igenis, vannak szerencsés esetek... Én pedig lelkiismeretes leszek... Várj... már mindent aprólékosan elgondoltam. Óráról órára... az életmódomat. Délelőtt kezelem magam... délután valami munkát vállalok...

Egészen vidám lett, szemei gyorsan, szorongva pislogtak.

- Ó... már kész programom van... majd meglátod... ha én valamivel komolyan foglalkozom... majd meglátod... nem vagyok én olyan könnyű legény...

És furcsán, gyerekesen, éles és hamis hangon, összekoccanó fogakkal nevetett, és aggódva nézte az orvost, hogy miért nem mosolyog ő erre.

Az nem tudott felelni. Intett, hogy jöjjön utána.

PROLÓGUS

- Erre van - mondta a portás, és a szuterén ajtaja felé vezetett. - Csak tessék lemenni a lépcsőn, jobbra fordulni, végig a folyosón, aztán balra végig, ki van írva: „Igazgató”.

Keskeny pincefolyosókon mentem, és azon tűnődtem, miért lakik az igazgató a föld alatt. De aztán megértettem, hogy a földszintet egészen elfoglalja maga az orfeum: innen, alulról nagyon jól lehet adminisztrálni, és hogy mindez nagyon gazdaságos. Süllyesztők, gerendák, szuffiták bonyolult világa volt ez: apró villanylámpák pontozták be a sötétséget. Nyers puhafának, olajnak szaga terjengett.

Az igazgató szobájában meleg volt, a pincefalat nehéz, drága szőnyegek borították. Puha karszékbe ültetett le, és havannával kínált. Borotvált arca kövéren, élesen világított az íróasztal mögött, kiégett, gúnyos szemei most szórakozottan mozgolódtak. Előtte, az asztalon, egész sor villamosgomb, ezeket babrálta.

- Éppen telefonálni akartam - mondta -, azt hittem, nem talál ide.

Bólintottam, és eszembe jutott, amire figyelmeztettek, hogy óvatos legyek.

- A kegyelmes úr ajánlotta önt - mondta aztán az igazgató -, de különben magam is olvasgatom az írásait. Régi politikám, hogy törekvő, tehetséges fiatalembereket foglalkoztassak, új erőkhöz jut az ember, önök meg hozzájutnak valamihez, ami nélkül, akármilyen tehetség legyen valaki, nem viszi semmire. Megismerik az életet egy kicsit, közelről.

Néhány bókot dadogtam, hogy mennyire csodálom az egész üzemet, bonyolult szálaival, amik egyetlen kézbe futnak össze. Kieresztett tokával hallgatott.

- Most egy kisebb munkáról van csak szó - mondta aztán hanyagul -, de ha meg leszünk elégedve egymással, akad utóbb egyéb is. - Oldalt nézett rám, hidegen, gúnyosan, kegyetlenül. - Nálunk lehet keresni. - Nevetett, és megveregette a vállamat.

Kínosan vigyorogtam, aztán megdermedt az arcom. Kívülről a folyosó felől hosszan elnyújtott jaj zendült fel, bugyborékoló hörgés vegyült bele, majd minden dobpergésbe fúlt. Az igazgató lenéző jóakarattal nézett rám.

- Próbálnak - nyugtatott meg -, ne féljen semmit.

- Milyen érdekes - mondtam, még mindig borzongva egy kicsit -, nekem még szokatlan... Hát ez így megy, ilyen komolyan?

Felállt, és zsebre dugott kezekkel járkálni kezdett előttem. Most láttam csak, hogy biceg.

- Annak bizony komolyan kell menni, fiatal barátom. Ekkora üzemet csak nagy fegyelemmel lehet fenntartani, mindenki a legjobbat kell, hogy nyújtsa, ez nem játék. Sokba kerül a dolog, és csak biztosra mehetünk, a közönség látni akar valamit. Nem szabad zökkenni semminek, mire elérkezik az előadás; a próbákon hulljon ki, ami férges, gyenge, élhetetlen. Annak össze kell vágni, mint egy gépnek. Erőlködést, forgácsot, bíbelődést nem szabad, hogy lásson a közönség.

Megállt előttem, vállamra tette mind a két kezét.

- De az ilyen tehetséges művészembernek nem árt, ha egy kicsit bekukkant a kulisszák mögé. - Bizalmaskodóvá lett a hangja. - Mi? Magunkfajtát - nem sértem, ugye, ezzel - ez jobban érdekel, mint a nézőtér, a kész előadás. Mi, akik csináljuk a dolgokat, ugye?... Mi szeretjük közelről látni, hogy is készül a szenzáció? Részt venni benne, ugye? Aztán magának nem is árt, ha megismeri a dolog technikáját. Az illúzió veszít vele, de kap helyette valamit, ami

később többet ér majd: egy kis fölényt, egy kis iróniát, amivel nagyszerűen el lehet igazodni az emberek között. És talán - nyersen nevetett, és rám kacsintott -, talán egy kis pozíciót, később egy kis hatalmat... mi, fiatalember? Gondolja meg. Egy kis címecskét, esetleg... meg némi kiváltságokat, amikről kevesen tudunk csak.

Az asztalhoz lépett, és megnyomott egy gombot. Vörös fénybe sötétült a szoba, s alig vettem észre, hogy a szemben levő fal lassan szétnyílik. Homályos mező terült el a falon túl, alkonyodó éggel, melyet bordó és sárgás sávok kereszteztek. Lejtős domb emelkedett, tetején elnyúló sövény. És hideg szél fújt.

- Csak erre - mondta az igazgató -, mindenütt utánam. Vigyázzon, meg ne botoljon.

Távoli dörgés dübörgött, világító rakéták kapaszkodtak az égre. Hevenyészett pallón mentünk egymás mögött, az igazgató zseblámpával világított lefelé. Ekkor vettem észre az elnyúló kígyókat alattam, a katonákat. Most megint dübörögve szólalt meg az ágyú, és a rakéták fényében olykor megvillant a tájék. Ilyenkor felvonuló csapatokat láttam vergődni keskeny, sziklás ösvényeken. A fák közt hullák hevertek.

- Látja - mondta az igazgató, más gombot nyomva meg, mire nappali fény öntött el mindent -, látja, minden igazi, nem kíméljük a pénzt. Igazi fák, látja? Igazi föld és igazi fegyverek. A hullák is igaziak. Mintha ágyban, párnák közt haltak volna meg. Nézze, megfoghatja akármelyiket. Ez csak természethű lesz?

Tölcsért csinált a kezéből, és a zsinórpadlás felé kiáltott - végtelen magasságban kereszteződött a fejünk felett.

- Hé, Majer, egy kicsit balra a világítást. Aztán ide, az előtérbe egy kis ütközetet szeretnék - ha lehet, kézitusával. És több hangot, több hangot. Az a katona ott rosszul áll: lője le.

Rettenetes dörgés rázta meg a hegyeket, aknák robbantak, lassan halt el a visszhang, aztán sikoltozás, jajgatás, hörgés. Lovak nyerítettek, és sár cuppogott. Az igazgató felém fordult.

- A rendezés elég egységes, ugye? Mert nem szabad elfelejteni, hogy a mű, úgy, ahogy háziszerzőim összetákolták, magában zavaros és sok helyen értelmetlen. Sokfelől szedtük az anyagot - Caesar, Hannibál és Napóleon nyomán, kevés mese van benne, de annál több helyzet és szín. Nagy tömegeket mozgatunk, a legbiztosabb hatás.

Hogy erre nem tudtam mit mondani, elmélkedni kezdett:

- Hát persze, azt gondolja, ugye, mint afféle fiatal idealista, hogy minek ez, minek ez a sok régi darab, újra meg újra felelevenítve, mikor már ezer év előtt se volt sok értelmük. Tudom én azt, fiatalember. Olvasom én a maguk írásait, ha nem is látszik meg rajtam. Hát persze, tudom én azt jól, hogy többet érne valami újat kezdeni, valami szebbet, valamit, amiben tehetség, szellem és erő van, fiatal kedv, új szempontok, új erkölcs a megújhodott emberiségnek - hogy ezen a gyönyörű színpadon, pompás felszerelésével -, ezen a nagy mezőn itt, fölötte pompás csillárunkkal, a Nappal, új drámát kellene játszani, új miljőben, új szépségek új tanulságaival, hogy próbálni kellene már valami egyebet, hátha tudunk írni és játszani mi is úgy, mint a régiek, vagy talán még jobban? még szebben? még igazabban? hogy talán nem is volt se szép, se jó, se igaz, amit ők csináltak, és mi tehetetlen szokásból megcsodáltunk? Ezt gondolja, fiatalember, de mit tegyünk? A közönségnek ez kell, higgye el nekem, régi komédiásnak. A közönségnek klasszikusok kellenek, ez már így van, és én, ugye, üzletember vagyok, ami annyit tesz, hogy szeretek jól élni. Erre, erre tessék, gyerünk vissza az irodába.

Az ajtó bezárult mögöttünk, és az igazgató hátradőlt székében.

- Szóval, hogy az üzletre térjünk - mondotta, és szórakozottan nézegette a körmét -, arról volna szó, hogy ehhez a darabhoz nekem egy prológus kellene. Tudja, nem hosszú, persze versben és könnyen szavalható formában. A téma igazán nem nehéz, adva van minden, ami kell, tudja, úgy gondolom, hogy a prológusban nem kell elmondani a darab tartalmát, hadd lepődjön meg a közönség ezeregyedszer újra azon a befejezésen, amit már ezerszer látott, hanem csak valami olyan lelkesítő dolgot gondolok - hiszen tudja. Valami összefogó gondolatot, amit a szerzők kifelejtettek a darabból. Valami olyasmit, tudja, mintha az igazgató beszélne a közönséghez, melegen és lelkesen, hogy ezt és ezt akartam: nemes és fennkölt érzéseket akartam kelteni bennetek, hölgyeim és uraim, férfijellem, önzetlenség, hazaszeretet. Ami igaz is, ugye, mert a darabban tényleg vannak ilyen dolgok, ahogy emlékezem rá, de mondom, úgy kell azt megírni, mintha az igazgató azért adatná elő a darabot, mert ilyen dolgok vannak benne és nem a siker végett. No, de hiszen maga majd tudni fogja. Én aztán ezt a prológust a műsorra nyomatnám.

Várakozóan, de nem sürgetve nézett rám.

- Nézze - mondta hirtelen -, hiszen maga azt meg tudja írni nagyon hamar. Minek halasszuk a dolgot? Van itt egy kényelmes mellékszoba, bőrajtóval, a színpad lármáját kicsukjuk, leül szépen a fotelba, maga elé tesz egypár jó szivart - ezt a bockot parancsolja? -, egy üveg likőrt, elmereng, ugye, ahogy maguk költők szoktak, és egy-két óra alatt ott lesz az a prológus a papíron. Én tizenegyig itt vagyok, bemegyek érte, és mindjárt megcsináljuk az üzletet. Az első, akinek megmutatom, persze a kegyelmes úr lesz, fiatalembernek sohase árt, ha az akadémián tudnak róla. Egy kis halhatatlanság, teringette, pláne, ha előleget lehet fölvenni rá, à conto. Mibe kerül az egész ilyen tehetséges embernek? Néhány jó rím, néhány szép hasonlat - és kész.

Igazán, mondtam magamnak, ülvén a másik szoba zöld karszékén, szájamban szivarral, s a füstbe bámultam - mibe kerül? Hiszen ismerem a mesterséget, és vannak hasonlataim.

A papírra tettem tollamat, és rámeredtem. És gondolkodva és szórakozottan leírtam: „jaj", és leírtam „istenem!" és megint „jaj" és megint „istenem" ...és aztán hosszan múltak a percek és az órák, és a papíron egyre teltek a sorok... egy és ugyanaz a szó, százszor, ezerszer egymás után... jaj... jaj... jaj... egyre nagyobb betűkkel... egyre görcsösebben, makacsabbul, végeláthatatlan... és ködbe borult szemeimen, lefittyent, elernyedt szájamon túl szegény, meggyötört elmém lassan, halálos gyönyörrel forgatott egy képet, hogy milyen jó lesz most, bejönnek értem, és szelíden felemelnek majd, ugye - nem lökdösnek, nem taszigálnak, mint a kulisszákat odakint -, szelíden szólnak majd, csitítanak, kocsiba tesznek... és milyen jó lesz majd a tébolyda hűs cellájában ülni, nézni, nézni végtelenül a fehér falakat... és tudni, hogy itt nem bánthatnak, nem szólhatnak hozzám... mert nem leszek ember többé, és nem kell felelnem a lelkemért.

AKTÁK

Én már akkor éreztem, hogy valami baj van, hogy valamit elfelejtettem, hogy nekem mozogni, ordítani kellene, mert különben nem tudok felébredni - már akkor, mikor kezdődött a legszörnyűbb álom, és én tudtam, hogy csak álmodom, de azt is tudtam, hogy még egy perc: és már nem tudok felébredni, és már nem tudom majd, hogy csak álmodom.

Akkor még tudtam mozogni: lábaim voltak és kezeim - igen, egy nagy mezőn voltam, körülöttem hegyek voltak, és sárgán sütött a nap. És ha a napot látni akartam magamtól, szabad akarattal felfelé fordítottam a fejem - és ha elfáradtam, leültem, és ha járni akartam, felálltam.

De már akkor éreztem, szorongva, halálos félelemben, hogy valamit elfelejtettem, és ebből baj lesz. Valahová mennem kellett volna, valahol szólni kellett volna, valakinél jelentkezni, aki tud rólam valamit, amit én nem tudok. De elfelejtettem, mert jó volt feküdni a fűben és a nagy kék golyóra gondolni, mely az űr boldog végtelenségében ringat engem és az életet.

Kínozni kezdett a gondolat, nem mertem letérni az útra, aggódva, hogy találkozom valakivel. Átmentem a dombon, és akkor megláttam egy rendőrt - egy kis házikó előtt állott, úgy látszik, a dombra őrködött, hogy ne vigyék el innen. Gyötrelmes nyugtalanság ütött szíven, de elfogulatlan arcot csináltam, látván, hogy el kell menni előtte, mert gyanús volna, ha visszafordulnék. Gyanús volna, és nekem nem szabad gyanút keltenem - hiszen én elfelejtettem valamit, és nem tudhattam, nem valami szörnyű bűn-e az, amit elfelejtettem, s amiről ők már tudnak? Kiszámítottam, hogy húsz lépés alatt elérem, elmegyek előtte, nem nézek rá, ezzel jelezve, hogy nincs okom félni tőle. Fütyürészni fogok majd, és nem fordulok vissza, és nem gyorsítom a lépésemet, bárhogy unszol, kerget görcsösen, rendetlenül dobogó szívem. Úgy teszek majd, mintha a szívem rendesen, egyformán dobogna, előírás szerint, ahogy az orvosok parancsolják. Akkor talán nem vesz észre.

Úgy is tettem, és elmentem előtte, fütyürésztem, nem néztem rá. De éreztem, hogy utánam néz, lassítottam a lépéseimet, még lassabban mentem, ahogy előre terveztem volt, és ez volt a baj. Azt hitte, hogy meg akarok állani, és ekkor hallottam, hogy utánam szól. Kétszer úgy tettem, mintha nem hallanám, de tudtam, hogy harmadszor már nem lehet. Megálltam és megfordultam.

- Hová megy?

Hazudtam valamit.

- Hogy híják? - kérdezte.

Halálos félelem fogott el - hiszen ez az, amit elfelejtettem. Közelebb mentem hozzá, és sebesen, lelkendezve magyarázni kezdtem neki, hogy hiszen nem fontos az, hogy hogy hívnak, hiszen az, hogy itt állok, fejestül, lábastul, élő és mozgó emberként: elég bizonyíték arra, hogy vagyok. Szenvedélyesen esküdöztem, hogy mindenre pontosan emlékszem, apró gyermekkoromra, képeskönyvekre, hogy volt apám és anyám, és egészen rendesen, előírás szerint születtem, úgy, mint más ember vagy növény; hogy nem különbözöm senkitől, és éppoly kevéssé érdemes engem megszólítani, mint akármelyik fűszálat itt a mezőn. Félre akartam vezetni, eltéríteni a figyelmét, ravaszul áttérni valami másra, a természetre. De tudtam, hogy hiába, és már szorongatta torkomat a rémült sikítás, mert láttam, hogy kinyújtja a kezét.

- Az mind szép - mondta, és vállamra tette a kezét -, de név, az kell. Anélkül nem megy.

- Hát adjon valami nevet, és eresszen el.

A rendőr sértődötten nézett rám, és biztosított, hogy ő tisztességes ember, és tudja, mi a kötelessége, hogy neki ahhoz joga nincs, és ezek után jobb, ha nem beszélek. Ha rendes ember vagyok, nem kell tartanom semmitől, majd bekísér a Negyedik Kerületi Iktató Alosztály második Nyilvántartójába, ott majd tudni fogják, ki vagyok. Jobb, ha nem ellenkezem, mert akkor kénytelen lenne a Nyomozó és Felderítő Fogalmazóhoz vinni, és ott tovább tart a dolog.

Nem ellenkeztem hát, vele mentem, és útközben vadul, kapkodva erőlködtem magamban, hogy mit fogok mondani.

Ekkor kezdett homályosulni.

Sok ház között mentünk, és én néztem az ablakokat, és az utcaközökbe sóváran kukkantottam be, hogy valahol meglátom a Dunát, de csak utcákra nyíltak az utcák, és egyformán vágott ablakok sorakoztak négyes, hármas sorokban feltakarva, mint a katonák. Majd kapukon mentünk át és négyszögletes udvarokon, kivárhatatlan folyosók következtek - nehéz téglaszag ütötte meg az orrom, és nem múlt el többé. Lent az udvarban kopácsoltak, fűrészeltek, építettek és mázoltak - lovak lódultak neki a kőporral megrakott szekerek mögött. Legjobban egy alacsony és sötét folyosótól féltem, melyben gázlámpa sziszegett: ebbe fordultunk be, és kinyitottunk egy ajtót, melyen táblák fityegtek. Belül, a szobában is gázlámpák égtek: magas pultokon, méternyi papíroszlopok hevertek, a falakon végig, hosszában és széltében, deszka-rekeszek és minden rekesz fölött egy betű. Míg a rendőr egy sárga és ősz emberrel beszélt, én gyötrődve néztem ezeket a betűket, s gondolatban enyhítettem, hajlékonyabbá rajzoltam az A és H kérlelhetetlenül egyenes vonalát s a T akasztófájára, felül, haszontalan és szép arabeszket rajzoltam.

Rekedt és színtelen hang szólott rám, hogy várjak, s a sárga, papírarcú hivatalnok létrán ment fel egy rekeszig. Rengeteg aktát húzott ki, vállára tette és lemászott. Ekkor az az érzésem volt, hogy megfulladok, és szelíden, halványan mosolyogva megkértem, hogy amíg megtalálják az aktát, lemehessek az utcára legalább. Azt felelte, hogy nyolc óráig nem lehet, akkor pedig már sötét van.

Vártam hát, s igyekeztem oly halvány és beteg lenni, mint amihez támaszkodtam, az akta-csomó; talán nem vesznek észre. Gázt gyújtott valaki, és az aktákat morogva forgatta egy tintapettyes kéz. Harminckettő, harminchárom - mormogta, és egyszerre megállott.

- 37321 - mondta a hivatalnok. - Az előakta nincs benne, a kerületi rubrikán nincs bélyegző. Ide nem tartozik, menjen fel a protokóliumba.

Veres plajbásszal írt valamit az aktára, lebélyegezte, megnyálazta ujját, s vörös cédulát ragasztott rá, aztán a kezembe adta. Megindultam a folyosón, és sorba néztem az ajtókat - egyre kisebbek voltak az ajtók, és egyre mélyebben beásva a falba. Nehéz doh- és papírszag áradt, savanyú itatós, vegytinta, enyv és ostya. Árnyék suhant el mellettem a falon, meg-fordult, és nyersen rám szólt:

- Mit keres?

- A protokólium... - dadogtam.

- Erre.

Teremszerű mélyedésbe botoltam, három lépcsőn keresztül - a mélyben asztalok álltak, toronymagas aktacsomók, rekeszek. Sárga, egyforma vakondokarcok, ősz hajak mozogtak egyformán, ütemesen. Valaki kivette kezemből az aktát, és sebesen írni kezdett rá. Aztán anélkül, hogy felém fordult volna:

- Haja?... - így szólt.

- Bizonytalan színű... - mondtam.

- Szemei?... Szája?... Szemöldöke?...

Felelni akartam, de az előbbi hang nem fért ki a torkomon. A hivatalnok egyre sebesebben, követelőbben darált.

- Feje?... Kezei?... Idegei?... Lábai?...

Elvesztettem a fejem, éreztem, hogy végem van, elájulok. Az ablakhoz akartam futni, de megfogtak. Hideg ujjakat éreztem a nyakamon, rángatództam, könnyek törtek elő a szememből, de rögtön felszáradtak, valaki itatóst borított az arcomra. Nem láttam semmit.

- Nem ide tartozik - mondta egy hang -, a 37321-es aktából hiányzik a bejelentőlap, láttamozni kell. A harmadik ügyosztály referenséhez vigye fel, adjanak hozzá borítékot, és vezessék be az ad akta könyvbe. Négy hónapon belül aláírva és bélyegezve küldjék be a kivezetőbe. Fő, hogy már nem veszhet el.

Nehéz ütést éreztem a homlokomon: mintha bélyegzővel ütöttek volna meg. Aztán lapok sebes suhogását hallottam, és léptek kongtak. Valaki fölemelt és vitt.

- Vigyázzon rá, maga felelős érte - mondta egy hang. - Lajstromozni kell.

- És mi lesz a vérével? - kérdezte egy másik.

- Töltse üvegbe, tegyen rá számot, és küldje le a raktárba.

Megint lapok kezdtek suhogni. Éreztem, mint hidegül a vérem, dugó siket pattanását hallottam, mintha valahonnan belőlem húzták volna ki. Aztán felülről, a szájamon keresztül, amint kinyitottam, hogy felordítsak: lassan csurogni kezdett befelé valami hideg és bűzös folyadék: a tinta. Ereim megteltek e folyadékkal, aztán megszáradtak és leülepedtek, kacskaringósan a testemen. Leitatták a kacskaringókat, egy kéz végigsimított, szétlapított.

Egy másik kéz, görcsös bütykökkel írt rám valamit, aztán bélyeget ütött rám: akkor már nem fájt. Fölemeltek, most már könnyű voltam és csaknem átlátszó - kétrét összehajtottak, borítékba tettek. Hallottam a cipők csoszogását a létrán - aztán sötét lett, az egyik rekeszbe, két akta közé csúsztatott egy kéz, és rám ejtette a többit.

És itt várok most, istenem, itt várok sok-sok éve, porhadt papírok között, szürke porréteg alatt. Itt várok, és ápolom, dédelgetem megbélyegzett, megfojtott agyam tompa kínjait, talán van még annyi erő benne, ebben az üszkös fájdalomban, hogy hosszú, hosszú évek alatt lassan átégeti a körülöttem szorongó papírokat - egy napon fellángol az egész, vörös tűzviharban keringenek a sárga ívek, s a forgószél kiröpít, elégve és kormosan, de szabadon, hajrá, a felhők felé, át a mezők fölött: könnyű, lenge pernyén, melyre nem lehet írni többé.

Vagy kialszik az üszők, s száz év alatt elporladunk mi mindannyian, szegény, szegény papiros társaim. Akkor elég lesz egy kicsi szellő, hogy kifújjon az ablakon, s csendesen lerakjon csenevész füvek között, a homokra. És fű lesz belőlünk, s megint száz év múlva megint ember talán - vagy még pornak, homok közé keverve is meddő és terméketlen és örökre halott az akták átkozott pora?

REMÉNYTELEN SZERELEM

Nyolc év után, egy őszi napon, üzleti ügyben kerültem újra Berlinbe, ahol ifjúságom két legszebb és legszomorúbb évét éltem át. A vonaton aktuális dolgaimmal foglalkoztam, egy érdekes tanulmányt is olvastam - már a friedrichstrassei pályaudvar lépcsőjén jöttem lefelé, mikor végre elfogott az a fájdalmas és mély hangulat, ami aztán, három napon át, amíg ott voltam, egy pillanatra se szűnt meg. Immár nem vagyok költő, s nem tudom kifejezni azt, ami kifejezhetetlen: idegen és üres szóval annyit tudok csak mondani, hogy e három nap alatt, úgy látszik, nem a jelenben éltem, hanem ama két év emlékeiben, amelyeknek színét és illatát oly visszahozhatatlanul vesztettem el, mint a halott az ő életét. Akinek a kezét levágták, az gondol

talán olyan tompa kínnal és irigységgel arra, hogy valamikor, ha megütötték a kezét, fájni tudott; mint ahogy én gondoltam azokra a bánatokra, amik ma már nincsenek bennem - s amikről most tudtam meg, hogy bennük volt minden, ami az életben kápráztatóan és halálosan szép, bennük volt az a teljessége a létnek, aminek egy pillanatáért múlott el millió esztendő, hogy kiderüljön az ürességnek és káosznak értelme: az ifjúság és a magamban való hit.

Ez a bánat már nincsen, és én a Friedrichstrassén ballagva, kínosan tépelődtem, hogy vissza tudjam idézni legalább azokat a helyeket és eseményeket, jelentéktelen realitásukban, amikhez fűződött. Ebben a kávéházban ültem egyszer, várva valakit... ott, a híd alatt találkoztam Dénessel, öngyilkos kísérlete után... ebben a postahivatalban adtam fel azokat a leveleket, amiknél szebbeket sohase írtam, és amik elvesztek. Mindez együtt volt, de tompán éreztem, hogy valamit, ami a legfontosabb, ami mindent egybefog, valamit elfelejtettem.

Elfelejtettem, de úgy látszik, öntudatlan énem titkos, nálam erősebb szimatja és akarata tisztában volt vele. Másképp nem tudom megérteni, hogy kerültem le a Lessing Theater közelébe, ahol aztán, egy szűk és züllött mellékutca kávéházi ablaka mögött egyszerre megláttam Stahl Félixet.

Nyilvánvaló, hogy öntudatlanul őt kerestem, mégpedig egészen ösztönösen, mert hiszen hogy számíthattam volna rá, hogy ma is pontosan ott ül, ugyanannál az asztalnál, mint nyolc esztendővel ezelőtt, mindennap? Hogy elválásunk óta mi történt Stahl Félixszel, nem tudtam, és nem is tudhattam - de valahányszor eszembe jutott, mint valami magától értetődő dolgot, úgy végeztem el magamban, hogy Stahl Félix vagy nem él már, vagy ha él, nem az emberek életét éli: talán tébolydában van vagy klastromban, vagy Afrikába került mégis, vagy mit tudom, madárrá változott, keselyű lett belőle, hiéna, krokodil, vaddisznó, akármi. Az életnek, a sötét, marcangoló és kétségbeesett és eszméletlen vágynak és odaadásnak és rajongásnak azt a tömör és fojtott erejét, ami Stahl Félixben lakott, nem lehetett az időnek, napok és évek folyásának keretébe foglalva elképzelni. És most, hogy megpillantottam őt, inkább voltam hajlandó elfelejteni, hogy nyolc év múlott el azóta, és hogy nem tegnap láttam utoljára, mint elhinni azt, hogy Stahl Félix keresztül tudta vágni háromezer nap és háromezer éj rizskása-hegyét anélkül, hogy föl ne égetett volna mindent maga körül, az egész világot, mint a zsarátnok, amit kiszáradt rengetegbe dobtak - vagy fel ne bomlott, el ne illant volna, amint a víz és levegő, ami tűzhányó torkába került. Stahl Félix azonban, íme, itt volt, és vele itt az a két év, az átkódorgott éjszakák, hajnali séták, hosszú hallgatások, féktelen, ideges röhögések, elképzelt figurákon és torzképeken, amiket a levegőbe rajzoltunk magunk köré, amiknek kieszelésében ő fáradhatatlan volt, és amik úgy hemzsegtek körülöttünk, mint középkori metszeteken az alvilági szörnyek és manók és ördögfiókák.

Az ő arca is kiszínesedett, amikor leültem melléje. Keveset változott. Teltebb lett, de csodálatosképpen ettől csak mélyebbekké váltak a régi és ismerős barázdák - árkai annak a mániákus, makacs szenvedélynek, amitől Stahl Félix arca néha szinte kiszáradt és megmerevedett.

Apró dolgokról beszéltünk eleinte: ámde melegen és fojtott örömmel - éreztem, hogy nyolc év óta ő se talál senkit, akivel önmagáról beszélhetett volna. Már fél órája ültünk együtt, és egyikünk se vette észre, hogy arról, ami közben történt velünk, hogy mivé lettünk, mi a foglalkozásunk, szegények vagyunk-e vagy gazdagok, szó se esett. A régi összhangot jelentette ez, azt a belső barátságot, melynek tartalmához képest a mi külső életünk, dolgaink, ügyeink és bajaink olyan jelentéktelen és ostoba semmiség volt, hogy soha nem vesztegettünk rá kérdéseket vagy szavakat. Most is, mint valami sürgős és mindenekelőtt való kérdést, azt intéztük el legelőbb, hogy milyenek manapság az emberek, hogy mennyiben változott meg nézetünk erről vagy arról a művészről, vagy filozófiai kérdésről, hogy milyen jeleit

tapasztaljuk magunkon az öregedésnek, milyen viszonyban vagyunk az élettel és a halállal. Néhányszor hangosan és idegesen nevettünk egy gúnyos, találó megjegyzésen, amivel valami nagyképű hírességet vagy ostoba intézményt jellemeztünk. Egyszerre észrevettem, hogy egyre sűrűbben nézegeti óráját.

Mintha ebben a pillanatban ismertem volna rá igazán: - minden eszembe jutott.

- Hiszen te készülsz valahová - mondtam.

Rám nézett, valami ostobaságot akart mondani nyilván, de nem jött hang a torkán, elfordult. Engem végtelen szánalom fogott el és ugyanakkor csodálatos irigység. Bámulva néztem: hogy törnek meg vonásai, hogy mered maga elé, lihegve és nyomorultan. Engedelmesen, színtelen hangon válaszolt a kérdéseimre.

- Itt van még a városban?

Bólintott.

- Őmiatta ülsz itt? Hol van most?

- A Lessing Theaterben.

Megnéztem az órámat.

- Még negyedóránk van, megnéztem a színlapot. Oda akarsz menni, a bejáró elé?

Bólintott. Később, egy óra múlva, mikor túl voltam a meglepetésen, tűnt csak fel, hogy ebben a negyedórában csodálatosképpen eszembe se jutott megkérdezni, mi történt köztük azóta külső dolgokban, hová fejlődött, milyen eseményeket idézett elő az a szenvedély, amihez hasonlóan szépet, lángolót, nyomorultat és gyalázatosat férfi még nem élt át. Oly természetes volt, hogy itt ül, és nincs semmi a világon többé, nincs idő és nincs tér, csak Hanna van, az ő betegesen halvány, férfikönnyekben fürdő kezei, érthetetlenül szép feje és halkan suhogó selyemruhái. Oly természetes volt, hogy itt kell ülnie és várnia, éveken át, hogy egy pillanatra megláthassa messziről vagy nézhesse a házat, amelyről sejti, hogy ott van, az utcát, ahol tegnap talán átsuhant, a levegőt, mely szabadon áramlik és suhog, bemegy a kulcslyukon, és észrevétlenül visszatér: a hordár arcát az utcasarkon, amelyre talán véletlenül ránézett.

Amiket kérdeztem, nem is arra vonatkoztak, hogy megtudjam, hol tart most történetük. Azt láttam úgyis, hogy szerelme ott tart, ahol első pillanatban, mikor meglátta Hannát - ahol akkor tartott, mikor még nem is ismerte őt, csak elképzelte -, ahol hatéves korában és egyéves korában tartott: - mert Stahl Félixet nem bába, hanem a Hannára való kétségbeesett vágy segítette a világra, Stahl Félix azért született csak meg, mert odaát, a nemlét sötétségében, megérezte Hanna parfümjét, és azt remélte, hogy egyszer, egyetlenegyszer megcsókolhatja szoknyája szegélyét.

- Beszéltél vele?

Bólintott, de láttam, hogy bosszantja a kérdés. További kérdéseimre, amik a Hannával való érintkezéseire vonatkoztak, rövid és száraz, egyszerű válaszokat adott vagy nem felelt. Mégis megtudtam, hogy egyszer eljött hozzá Hanna, és akkor meg is beszéltek valamit, hogy elmennek valahová, Rómába, együtt, hogy Hanna otthagyja férjét, mindent. Ezen nagyon elcsodálkoztam.

- Ugyan! Hát már ennyire is voltatok? El akart szökni veled?

Sebesen bólintott.

- Hát hogy történt, mégis?

Láttam, hogy kínlódik, nem szívesen beszél erről. Ezt akkor annak tulajdonítottam, hogy nem lett a dologból semmi.

- A vasútnál kellett volna találkoznunk. Délben. Tizenkettőkor. Be volt csomagolva minden. Ott álltam. Vártam.

- Nos és?

Stahl Félix egyszerre felugrott. Láthatóan nem bírta ezt az emléket.

- Hány óra? - kérdezte.

Én is felálltam. De a történetet mégis be kellett fejezni. Kérdően néztem rá. Ekkor elvörösödött:

- Majd legközelebb. Nincs még nyolc óra?

Fizettünk, és szótlanul siettünk a színház felé, a barátságtalan gázlángok hisztériás lobogása alatt. Már jöttek kifelé: kocsik és autók dübörögtek a feljáró előtt. Illatos belépők szikráztak az ívlámpák között. Ő látta meg először. Nem szólt, csak megállt, és belémarkolt a karomba. Olyan sápadt volt, mint a halál.

Húsz lépésnyire előttünk, fekete csipkeköpenyben, könnyedén sietett egy kocsi felé Hanna. Magasra tornyozott, nemes hajzatában villogó diadém. Változatlan szépsége, mint egy parttalan sziget, amin nem lehet kikötni, távol tartotta a körülötte tolongó életeket.

Stahl Félix mozdulatlanul nézte. Én izgalomba jöttem.

- No jer - húztam szenvedéllyel -, ne légy oly ostoba. Menjünk oda - beszéljünk vele. Talán emlékszik még rám. Hát nem akarsz beszélni vele? Nem akarod, hogy meglásson?

Szótlanul rázta a fejét, lassan jött velem, és visszatartott, mikor néhány lépéssel közelebb jutottunk. Mosolygott, az arcán átszellemült, eszméletlen boldogság sugárzott. A fülembe hajolt, oly halkan tudott csak beszélni.

- Minek? - suttogta. - Minek lásson ő engem? Nem gyönyörű, így, hogy nézhetem?

Ujjongott, nevetgélt magában.

- Mi? Mit szólsz hozzá? Nézd - most ott megyünk, ahol előbb ő ment... Nézd... nézd, hogy hullámzik a köpeny... nézd, elérhetetlen...

Reszketve nézett rám.

- Ha azt akarná, hogy haljak meg azonnal... ha azt akarná! Ha megengedné...

Dühbe jöttem.

- Kocsiba száll... elmegy... te ostoba... hát nem jössz oda... már el is indult...

Visszatartott. Csendesen, nyugodtan állt és bólogatott.

- Halálosan szeretem - mondta egyszerűen.

Most vagy öt percig szótlanul ballagtunk egymás mellett. Mikor a körútra értünk, lopva az arcába néztem, és meglepődve láttam, hogy az teljesen nyugodt, sőt szinte unatkozó. El is ásította magát.

- Hol vagy megszállva? - kérdezte ásítás közben.

- Elkísérhetlek - mondtam.

- Jó - mondta Félix egészen új, idegen hangon. Annyira megdöbbentem, hogy meg kellett állanom. Ismeretlen ember állt előttem. Ő nem vett észre semmit.

- Elmehetünk gyalog - folytatta -, nincs messze. A redakció közelében vettem ki lakást.

És hogy ámulatomban nem tudtam szóhoz jutni, folyékonyan csevegve elmondta, hogy egy nagy napilap szerkesztője lett. Még a lap programját is fejtegette. Közben kulcsot vett elő, és egy szép, új ház előtt megállott.

- Gyere fel egy percre, aztán veled tartok, ahová parancsolod. Csak beszólok a feleségemnek, ha már itthon van, hogy nem vacsorázom vele.

- Neked feleséged van?

Nem hallottam feleletét, a lift megindult.

Csinos lakás előszobájában tettük le kalapunkat. Félix előrement, és beszólt egy ajtón. Meglehetős rideg volt a hangja.

- Pardon, öltözködik? Ne zavartassa magát, fiam. Csak azt akartam bejelenteni, hogy nem vacsorázom itthon.

Az ajtó kinyílt, és egyszerű, viselt otthoni ruhában kilépett Hanna.

Nem emlékszem rá, hogy mit dadogtam, hogy szédültem le egy székre, mit beszéltem Hannával. Arra ocsúdtam fel, hogy Félix ridegen és türelmetlenül ismétel valamit, és az asszony lesütött szemmel, szenvedve hallgat el.

- El kell mennem, benézek a szerkesztőségbe is. Csak feküdjön le nyugodtan. Majd holnap felhozom megint Sándort, aztán traccsolhatnak. Kezit csókolom.

És már a lépcsőn mentünk lefelé. Képtelen voltam megszólalni. Ő nevetett, de erőltetetten és kedélytelenül.

- Vicceltem, te csacsi. Mit vágsz olyan görbe arcot.

Aztán röviden és nevetés nélkül hozzátette:

- Hát igen... akkor tudod, amit mondtam... a vasútnál. Nem igaz, hogy levelet küldött... eljött... együtt mentünk el... Hat éve vagyunk házasok.

Végre hanghoz jutottam. Bosszúsan és sértődötten tettem szemrehányásokat, hogy ilyen ostoba komédiát játszott velem, ott, a színház előtt... engem is és önmagát is megalázva. Az ember nem figurázza ki a feleségét... vagy ha igen, nem bánik vele így egy óra múlva... Szegény asszony...

Ekkor már az utcán voltunk. Egy erkély alatt álltunk, és én csak ekkor néztem rá. Türelmesen és szelíden és szótlanul hallgatott végig, és az arcán a régi, régi szenvedés és szomorúság tűnődött. Melegen, szomorúan és lágyan szólalt meg, és felnézett, fel, az ablakok magasságába.

- Én nem komédiáztam - mondta, és melegen és oly gyöngéden mosolygott, mint aki gyermeket altat. - Én nem mondhatom meg neki, hogy mennyire szeretem - hiszen a feleségem. Soha nem fogja megtudni, mert hiszen mindig együtt vagyunk, és én nem kiálthatok akkorát, mint a mennydörgés - Hanna! szeretlek! -, mint akkor, mikor még egyedül álltam a hegyen, és senki se hallotta, mikor kiáltottam. Ő a feleségem és a cselédem - és úgy kell bánni vele, mint feleséggel és cseléddel. De az utcán, néha, mikor nem lát engem, és tűnődve, búsan néz maga elé - és a kulcslyukon át néha, mikor csendben dolgozik, reszketve nézem őt, a régi Hannát, az

elérhetetlent és szentet, akit nem érdemlek meg... az egyetlen és igaz szerelemmel, a reménytelennel - mert csak az szerelem, ami reménytelen.

Soká nem váltottunk szót. Mintha messziről beszélne valaki, úgy csapódott hozzám egy idő múlva tompa, tűnődő sóhaja.

- Bár meghalna... Szépen, csendesen elrendeznék mindent... bezárnám a lakást, eldobnám a kulcsát a Spree-be... csendesen kimennék a temetőbe... és éjszakán át ott sírnék a sírján... ott sírnék, szabadon, kiengesztelve, boldogan, hogy nem hallhat, és nem hallgathat meg immár - a régi Hanna, aki itt suhog közöttünk, Berlin utcáin, mindenütt, szelíd és titkos mosollyal, ujját szájára téve, hogy csendben legyünk - a régi Hanna, az ifjúság!

SZOMJÚSÁG

...Mi az?... Mit akar?... Már visznek?... Még nem?... Hát ki az?... Az ügyvéd... Jó napot, Máriusz... Mit akar? A kegyelmi kérvény... nem jött meg? Jó, nem baj... A kívánságom?... Igen, értem... az utolsó kívánságom...

Menjen a pokolba, Máriusz... Nincs semmi kívánságom... azazhogy igen, hozzanak valami italt... nem ezt, ezt a löttyöt... ebből elég volt... valami mást, bort vagy teát... nem, valami hideget inkább... valami hideget és hűvöset... ami savanyú is és édes... átlátszó, hűvös, rózsaszín... nem, inkább kékesfehér... nem tudom a nevét, hagyjon... nem jut az eszembe... csak az ízét érzem itt... a nyeldeklőmön... és megfulladok... jaj, még most is.

Átkozott, átkozott! Nem jut eszembe a neve! Nem tudom, nem tudom azt az italt - de már nincs időm rá... gyorsan, amíg lehet... talán maga meg tudja mondani, Máriusz... Maradjon, Máriusz, ne remegjen, ne idegeskedjék... pokolba azzal a kérvénnyel! Nem kell, ez most fontosabb... úgyis hiába minden, ha nem kapom meg, mielőtt belém fojtják ezt a szomjúságot...

Maradjon, beszélni akarok... el akarom mondani, meg akarom magyarázni... talán még nem késő... mondja meg nekik, az ügyésznek és mindenkinek... hogy most már értem, most már kezdem érteni... de a torkom kiszáradt, így nem tudok beszélni, adja ide azt a poharat... fúj! undorító! nem ez az.

Nem ez az, doktor úr, értse meg... értse meg, egész életemben szomjazom... harminc éve... nem bírtam tovább... Gyalázat! gyalázat! Ostoba fejem... nem jutott eszembe és még most se...

Már kölyökkoromban... kilenc-tízéves koromban... tréfáltak velem, csúfoltak... Azt az italt kértem mindig, mikor megszomjaztam... azt az italt... de senki nem tudta megmondani, és én elfelejtettem a nevét... Hát mi az? kérdezték tőlem, mi az, te ostoba kölyök... Víz?... Nem... nem víz... Bor? Likőr? Málnaszörp?... Nem, nem... Hideg almalé?... Nem, nem az... nem hideg, csak hűvös... áttetsző, halkan, kékesen bugyogó... valami fehér sziklából csörgedezik, és csendesen bugyog... Talán artézi víz, abból ittál egyszer, és elfelejtetted... Nem, nem az, ismerem... nem artézi víz... könnyebb, lágyabb, foszlóbb ital... valami, ami csak majdnem ital, de lazább anyagból van... valami az ital és az illat között... folyékony illat, légnemű folyadék... csak illetni kell az ajakhoz, s rögtön szétfolyik testedben, szerteárad, eloszlik, mint a vízbe cseppentett tintacsöpp... elárad, és hűvösséggel és illattal és megnyugvással önti el a tested és a lelked... Ha egyszer innám belőle, egy kortyot csak, többé nem éreznék szomjúságot... De mi lehet az?

Mi lehet az? Órákig tűnődtem rajta, elveszve, öntudatlanul bolyongva a mezőkön, pamlagon heverészve behunyt szemekkel, evezve csolnakon, csobbanó vizek között. Néha, egy pillanatra, szimatolva megálltam... Orrcimpáimmal kapkodtam a levegőbe... itt futott el az illata, hohó, utána... már nincs, eltűnt! Kiszáradt torokkal hápogtam... vizet!... hiába!... milyen vastag és nyúlós és tisztátalan volt a víz ahhoz képest, amire szomjaztam! mint a zsír vagy olaj. Vastagon ömlött le torkomon, s én éreztem, hogy egyre szomjasabb leszek.

Egyre szomjasabb... Értse meg, ez szorul szóra úgy volt, egy italt kerestem, amiről tudtam, hogy van valahol, de nem tudom, hol... Eleinte magam is mosolyogtam rajta, azt gondoltam, majd csak eszembe jut... vagy valahol föltalálom, egy napon csendesen elém teszi valaki, metszett kristályüvegben... vagy meglátom valami kirakatban, terített asztalon. Abban nyugodt voltam, hogy rögtön ráismerek majd, nem téveszthetem össze semmi mással!... hiszen belül, agyam mélyén és szívem mélyében egészen jól tudom, mi ez az ital, csak kimondani nem tudom... A nyelvem és a torkom és az ajkam jól emlékeznek rá, csak a nevét felejtettem el... néha olyan tisztán éreztem az ízét - most is, hogy beszélek róla - hogy felugrottam, és lihegve, nyeldekelve kerestem... itt van a szobában, eldugták előlem... És csaknem elepedtem a szomjúságtól...

Vendéglőben, korcsmákban, angol csapszékek söntésében, amerikai bárok magas székein kuporodva, hosszan és körülményesen próbáltam megmagyarázni a pincérnek, mi az, amit rendelni szeretnék. Aggodalmas pontossággal igyekeztem körülírni... és míg beszéltem, lehunyt pillákkal, befelé fordított szemekkel, hogy annak az italnak ízét érezzem - míg így beszéltem, egy kép volt mindig előttem... furcsa, földöntúli táj... magas, idegen fák... és egy óriás... egy óriásnő, igen... szelíd és rettenetes, mint egy dobogó és élő nagy domb, zúgó erdővel, zúgó rengeteggel... Később észrevettem, hogy mindig ezt a képet látom, mikor az átkozott italra gondolok. A rengeteg zúg és az óriás nő, szelíd és szörnyű tagjaival, szelíden néz le reám... Aztán vihar keletkezik, remegve hajolnak földig a fák, elsötétül az ég és minden szertefoszlik... És pokoli kín ég a testemben, pokoli szomjúság...

A pincérek udvariasan hallgattak végig... Egyik-másik értelmesen bólintott, nesztelenül tűnt el, s én szívdobogva vártam!... Pókhálós palackkal tért vissza, s elém tette. Ritka italok kerültek elő pincék mélységéből, drága és ritka nedvek... hiába, egyik se volt az.

Aztán az egyetem... víg cimborák... rettenetes ivások, berlini „Burschenschaft”. Reggel részegen tántorogni haza... Részegen és szomjasan, a bolond báróval, összeszabdalt arcok, hetyke diáksapkák... Pénz és rang és dáridó... dögöljön a nagyhasú polgár! miénk az élet! ante mortem nulla voluptas.

Aztán távoli tájak... Afrika és India... Japánon száguldok keresztül... a Himalája lejtőin félmeztelen csordák... Ó, Arábia, ezeregy éj... ó, ritka fűszerek, drága illatok! Bőrtömlőből ittam a kumiszt, vonagló ádámcsutkával nyeltem és nyeltem, hogy talán felfedezem azt az ízt. A szomjúság vihara sziszeg fölöttem szikkadt sivatagok szélén... Leültem Babilon vizei mellett, és sírtam a szomjúságtól. A Holt-tenger fehér sópora lerakódott rám, ahogy vizébe mártottam tenyerem. Édes kefirrel kínáltak az arabok, s a törökök szörbettel. Rákit is ittam, s amaz ismeretlen italt, amit Ceylon szigetén készítenek, vérből és virágból. És szívtam ópiumot Kínában, és szívtam Mandzsúriában hasist. S a kábult álom ott kóválygott fejem fölött, s részegségemben azt a tájat láttam egyre, s éreztem azt az ízt, és szomjas voltam, Máriusz, szomjas, mint Szahara homoktorlaszai s mint a kopár sziklák Ararát hegyén, ahová már nem ért az özönvíz.

Hagyja el, Máriusz, hagyja el... Nem vagyok őrült... igen, erről akarok beszélni, mert ez az igazság... pokolba a pappal, nem kell! csak erről akarok beszélni a szomjúságomról, ez az utolsó kívánságom... Erről és nem a végrendeletemről... adják oda, akinek akarják... a képeim... a szobraim... és az operát... amit írtam...

Művészet? A művészetem? Ostobaság, Máriusz... rettenetesen szomjas voltam arra az italra, ennyi az egész... Tudja, mikor kezdtem festeni? Böcklinnek egy képe döbbentett meg Münchenben vagy Berlinben... Emlékszik a kagylóból ivó szatírokra? Ó, azokon az arcokon láttam valamit az én szomjúságomból... de mi lehetett a kagylók fenekén? Olimpusi must, nektár... ó, ők talán ismerték az én italom, a görögök... hiszen külön nevet adtak neki, semmihez sem hasonlót, s hitték, hogy csak istennek adatott innia... S én hittem a szektákban, s hinni kezdtem az ő művészetükben... ó, de nem tudtam kőbe vésni és színekbe önteni a végtelen vágyat, a nyomorult vágyat egy korty után, ami nincs... Mindent megkaphattam volna, Máriusz, amit az élet nyújt, cserébe azért, hogy nem tart örökké... de azt a kortyot nem találtam sehol.

S már hinni kezdtem, hogy talán nem is ital - talán másutt találom azt az ízt és illatot, amit betegen és nyomorultan kerestem. Talán nem odakint van, hanem belül valahol... a test és lélek határán... átkozott folyadék... ott, a nyúltagy tekervényei közt, a fülek táján... ahol az érzékből érzés lesz, csodálatos folyamat... Talán nem is íz volt, amit ízleltem... talán hang volt, amit hallottam valahol, hang, ami eltévedt füleimben, a fül bonyolult labirintusában, s szájamba került... S ekkor figyelni kezdtem a hangokra, hogy talán ott megtalálom. Muzsika! jajongó panasz az orkeszter mélyén, ijedt kopogás a lélek kapuján, hangok íze és illata, zene! Tapogatózó hangok rohannak fel és alá, keresnek valamit, valami kimondhatatlant, ami elveszett... amire pedig emlékezünk, valahonnan, egy másik élet messzeségéből, ahol elmerült... Keresnek valamit, ami eloltaná a lélek szomjúságát...

Ekkor hallgattam és írtam zenét... de hiába volt, Máriusz. Ó, igen, gyalázatos idők voltak... Kívül siker és pompa... belül tompaság... Legendák keringtek, hogy miért iszom folyton, s mért süllyedek egyre jobban... azt mondták, beteg vagyok.

Aztán a bukás... a szörnyű évek... züllött csapszékek, Párizs, csavargók... Hogy kóvályognak... Aztán Donna Laetitia...

Eh, igen, hát szerettem... és meg akart menteni, tudom. És én hagytam magam, ravaszul, mohón - hogy mi lesz ebből. Ó, hogy hevertem a lábainál, eleinte... hogy csókoltam halvány, illatos bőrét... Furcsa íze volt a bőrének, teringette... mint valami különös ital... És a szájának... és mindenütt... és néha elöntött a kábult rémület... hogy talán ez az... Akkor szívesen meghaltam volna, ha megengedi, hogy a térdét megcsókoljam...

De egy napon valami gorombát mondtam, és akkor elhomályosultak a szemei...

Ó, igen, rettenetesen bántam vele! A többi nő és a többi gazságok - semmi! Csak eszköz volt és kelepce. De ő nem tudta meg soha, s nem is tudhatta meg, hogy akkor, két nappal halála előtt, mikor egy éjszakán át ott hevert süket és mozdulatlan ajtóm előtt, hogy akkor az ablak függönyei mögött kuporogva, ott lestem rá - s mikor végre elalélt és elájult, óvatosan kimentem, és petyhüdt, szegény, szegény csukott szemeiről mohón csókoltam és ittam a könnyeket... A könnyek íze... talán ez volt az?

Ej... hagyjon, hagyjanak... Nem kell az a kérvény... Nincs semmi vallani valóm több... Szomjas vagyok... nem akarok beszélni... a torkom kiszáradt. Megöltem és punktum... szándékosan, előre megfontolt szándékkal... ó, de mennyire előre! Hónapokkal előbb készültem már rá... és nem voltam beszámíthatatlan... Hiszen figyeltem, csillogó szemekkel, közelhajolva, mikor aludt, hogy áramlik a vér ifjú kék ereiben... Most már megmondhatom

magának, Máriusz, egészen hamis volt a védelem, amit kieszelt, hogy megmentsen a kötéltől... Én csaltam oda a szegény, szegény fiút... én zártam el az erkélyablakot... én kaptam el a borotvát... mindent én kerítettem elő... És mikor megtaláltak mellette, a szájam nem azért volt tele vérrel, mert dulakodtunk... és nem az én véremmel volt tele a szájam... Ó! rettenetes íz! de mégsem az volt.

Máriusz!... Mi ez és kik ezek?... Az ég szerelméért, Máriusz... nézze, az ügyész... Máriusz nézze... a kérvény... a kegyelem... nem jött meg?... Segítség! meg akarnak ölni!

Azonnal... azonnal megyek, ügyész úr... egy pohár vizet kérek csak... öt percet még... vagy egy pohár vért... hívassák el az anyámat... igen, az anyámat... ez az utolsó kívánságom... Még van idő? Igen, az anyámat akarom, ügyész úr... nem tudom... nem tudom, hol lakik... nem ismertem... elvált az apámtól... meghalt... nem láttam soha... de le tudom írni... magas, fekete nő volt... - egy pillanatra, kegyelem! most jut eszembe... a parkban, óriási fák közt... kegyelem... túlvilági táj... idegen bolygó... én csecsemő voltam... és anyám éppen szoptatni akart... de ekkor... vihar... apám kitépett a kezéből... árulás... kegyelem... elkergette a háztól, mert valami levelet kapott... és én sírtam, mert letéptek a melléről... ügyész úr... de boldog vagyok... végre, végre eszembe jutott...

DÓDI

Betegségének ötödik napján, két órával halála előtt, Dódi felült az ágyban, és a barna mackót kérte. A szoba el volt sötétítve, és Dódi, aki a homályban nem látta meg anya fehér ruháját, azt hitte, nincsen senki a szobában. Eleinte halkan kérte, aztán, hogy senki sem felelt, panaszosan és nyöszörögve emelte a hangját. Ezekben a napokban, csak ennyit tudott az egész zűrzavarból, mindent megtagadtak tőle, és ő gyanakodó és kemény lett, és rájött, hogy legjobb mindjárt elkeseredetten sírni és követelni, ha valamit ki akar erőszakolni.

A hangra anya föléje hajolt. Nyitott, rémült szájjal meredt rá, és Dódi egy pillanatig csodálkozva nézte, hogy hullámzik furcsán, csukló rángásokban a nyaka. Háromszor is elkezdte, míg ennyit ki tudott mondani: „Mi - mit akarsz, kisfiam?” a zokogástól. Dódi nagyon elkomolyodott, és tűnődve nézte őt - vajon miért sír? Aztán türelmetlenül elfordult, és a barna mackót kérte.

Odaadták neki. Megint behunyta a szemét, és nehéz, tompa szívvel simogatta a mackó fejét. Meg is próbálta fogni, körülfogni az ujjaival, de ez nem jól sikerült. Most érezte anya kezét, amint az ő homlokára teszi.

- Anya menjen ki - mondta Dódi.

- Kimenjek? - hallotta a szívszakadó hangot.

Bólintott, anélkül hogy a szemét kinyitotta volna. Rosszul esett neki, hogy nem magyarázhatja meg, miért kell anyának kimenni, de nem tehette: a Rossz Fiú, akinek oda kell adni a mackót, csak őtőle fogadja el, nem tűri, hogy anyának megmondja, megkérdezze tőle. Addig nem is lehet odaadni, amíg anya bent van a szobában - mihelyt anya vagy apa közeledett, a Rossz Fiú elugrott az ágytól néhány lépésnyire, elbújt a sarokban vagy a szekrény mögött, és csak Dódi látta őt, kócos, vad hajával, mezítláb, vásottan, röhögve és titokban, anya háta mögött, fenyegetve és szamárfüleket csinálva.

Bárhogy fájt a szíve, Dódi nem mondhatta meg, hogy a barna mackót oda kell adni a Rossz Fiúnak, mert most ebben egyeztek ki. Dódi most már nagyon jól tudta, hogy a Rossz Fiúnak senkivel mással a világon semmi dolga nincsen, csak vele - és hogy se anya, se apa nem segíthet ezen. Mikor először bukkant fel, kint a parkban - milyen furcsa, régen volt az, mikor ő még egyenesen járt a lábán, a parkban és nem feküdt itt az ágyban -, rettenetes, komisz grimasszal, mert észrevette a kis automobilt, akkor még próbált szólni anyának, hogy kergesse el, vagy üsse meg, vagy vigye el őt, és zárja be az ajtót. De anya és később apa is azt mondták neki, hogy rossz fiú nincsen, ők nem látják. Felkapták őt, és futva behozták a szobába, és az ágyba tették. De a Rossz Fiú pár lépésnyire követte őket, röhögött, és nyelvét öltögette apára - és apa arrafelé fordult, és mégis azt mondta, hogy nem látja. Később, mikor kimentek, a Rossz Fiú odajött, öklével mellbe bokszolta, és iszonyú grimaszt csinált rá, amiért szólt. „Te hülye - mondta neki -, nem látod, hogy félnek tőlem, apád is meg anyád is? Látod, hogy rám néztek, és azt hazudták neked, hogy nem látnak. Így csinálok nekik."

És a Rossz Fiú rettenetes mozdulatokat tett, és csúf dolgokat beszélt, csúfolva apát és anyát, aztán megint erősebben mellbe bokszolta Dódit, úgy, hogy a lélegzete elállott. Dódi most már nem mert sírni, és nem merte hívni őket, mert a Rossz Fiú fenyegetőzött, hogy mind a kettőnek lenyiszálja a nyakát és hasba szúrja őket - mutatott is piszkos, rozsdás kést, amit a zsebéből vett elő.

Aztán, mikor látta, hogy Dódi nem hív senkit, csendesen és figyelmesen nézi őt, eltette a kést, és kegyesen érdeklődni kezdett, hogy mije van Dódinak. Dódi aggódva nézte az arcát, kémlelte, vajon tud-e a fehér egérről. De a Rossz Fiú, úgy látszik, akkor még nem tudott róla, és Dódi csendesen, lesütött fejjel, engedelmesen elősorolta, hogy; a sarokban van egy másik pléhautomobil, egy krampusz, egy képeskönyv, egy szerecseny katona. A barna mackót egészen halkan mondta akkor, remélve, hogy a Rossz Fiú talán nem hallja meg; - aztán dobogó szívvel, de mozdulatlanul nézte, behunyt szemmel, hogy kotorász az a sarokban, szét-hányva a holmit. Erős, barna, meztelen lábán megfeszültek az inak, ahogy leguggolt, egymás után emelgette ki a skatulyából a tárgyakat. Mindent összepakolt egy csomóba, és az ajtó felé rohant. Dódi rémülten látta, hogy a szerecseny katona feje lefelé lóg a csomagból, a fejébe fog menni a vér. A szerecseny katonának, akire úgy vigyázott, akit esténkint be szokott takargatni, vizet ad neki, ápolja, borogatást tesz a fejére. Halkan utánaszólt a Rossz Fiúnak, de az, hogy mutassa, mennyire rossz, odacsapta a katona fejét a falhoz, Dódit még egyszer mellbe bokszolta, grimaszt vágott és elrohant.

Ezután - csak zavarosan emlékezett rá - de úgy látszik, ezután jött csak a doktor bácsi, a borogatás, a mérés, az orvosság. A doktor bácsinak már nem is szólt a Rossz Fiúról. Az első szónál észrevette, hogy a Rossz Fiútól éppen úgy fél, mint apa és anya, restelli, hogy fél tőle, jókedvet és fölényt és bátorságot tettetve mindjárt másról kezd beszélni, mihelyt az szóba kerül - cukorról meg borogatásról meg orvosságról. Úgy tesz, mintha nem tudna róla, viccel, ezzel akarja elütni gyávaságát és tehetetlenségét. És Dódi csendesen, tűnődve megértette, hogy a Rossz Fiú ellen senki nem segítheti őt, és hogy neki kell vele mindent elintézni: neki kell megakadályozni, hogy a fehér egeret meglássa, megtudja, hogy van. Annyit el tudott érni amellett, hogy nem engedték őt ki az ágyból, hogy a fehér egér itt volt vele, a paplan alatt, hozzásimulva a melléhez, csendesen pihegve és dobogva. Hangosan nem mert szólni hozzá, csak az egyik ujjával simogatta, azt is úgy, hogy észre ne lehessen venni.

Ezen a délután megint megjelent az ágya mellett, odalépett, abban a pillanatban, mikor a doktor bácsi kiment a szobából. Egy szót se szólt, gúnyosan, vásott arccal, hallgatva nézett Dódira, a körmeit rágta. Dódit kínos, halálos aggodalom fogta el - homályos remegéssel sejtette, hogy gyorsan cselekednie kell, el kell terelnie a Rossz Fiú figyelmét valamivel,

nehogy eszébe jusson. Ekkor egy fonott nyelű ostor volt mellette az ágyban, amit nagyon szeretett, és eddig még nem tudott szólni róla. Most próbálta meggyőzni magát, hogy az ostor nem kell neki. Csúnya ostor, rossz, mérges - ismételte gépiesen néhányszor, magában. Aztán elszánta magát - kiemelte, és gyengén a Rossz Fiú felé lökte. Még mosolygott is hozzá, halványan és ravaszul, hogy kedvet csináljon neki.

- Ustor - mondta félénken hízelegve -, szép ustor.

De a Rossz Fiú nem nyúlt az ostor felé. Kieresztett hasával, lábait lóbálva, orrát piszkálva, makacsul hallgatott. Dódi szíve nehezen szorult össze. Még odébb tolta az ostort, el is eresztette.

- Ustor - bólintott okosan -, szép ustor. Nem kell Dódinak.

A Rossz Fiú azonban félrelökte az ostort, szipákolt, és szemtelenül beleröhögött a Dódi arcába.

- Fehér egér - mondta.

Dódi megdermedve, kábultan hallgatott.

- Na, mi lesz? - mondta a Rossz Fiú, és egészen közel jött.

- Ustor - ismételte, de csak a szája mozgott, hang nem jött a torkából.

- Eh, eriggy már vele! - kiabált a Rossz Fiú gorombán, összetörte és elhajította az ostort. Aztán röhögve leült az ágy szélére.

- Mit adsz a fehér egér helyett? - kérdezte.

Dódi szíve hevesen kalimpálni kezdett. Összehúzott szemmel gondolkozott.

- Barna mackó - mondta halkan. Ekkor volt, hogy anya fölébe hajolt. A Rossz Fiú abban a percben elugrott, és a sarokban várt. Intett, hogy kérje el azonnal a mackót, aztán küldje ki anyát.

Dódi még egyszer megfogta a mackót.

- Csúnya mackó - mondta magában -, csúnya, rossz mackó.

- Hát még mi van? - kérdezte a Rossz Fiú.

Dódi gondolkodott. A park jutott eszébe, a fák. A kis pad, amire a homokjátékot felrakta egyszer, a szűrőn átcsurgatta a homokot, vizet hozott a kis kannában, ráöntötte a homokra, és gombócot csinált. A gombóctól maszatos lett a keze. Csúnya homokgombóc - mondta. Odaadta a gombócot.

- Hát még mi van?

Mi van még? Egyszer a nagy házak között sétált Mártával. Márta húzta a kezénél fogva. Nagy, fényes ablakok voltak. Az egyik ablak mögött paprikajancsi. Azt sokáig nézte, aztán csak úgy ment el, hogy megígérték neki. De a paprikajancsit odaadja. Hát még mi volt? Egyszer sok fehér hó volt mindenütt. Akkor bársonykabátot adtak rá: a nyaknál bársonyszegélye volt, azt ügyetlenül megsimogatta párszor, jó puha volt simogatni. Hát ő nem simogatja többet, simogassa a Rossz Fiú. Mi volt még? Egy nagy zöld fa, telerakva gyertyákkal, sziporkázó csillagokkal és cukorral. Fújják el inkább a gyertyákat. A cukor úgyis rossz, mérges, megfájdul a gyomra tőle. Nem kell a cukor se, meg a csokoládé se. Rossz csokoládé, keserű.

A park se kell, a fák se kellenek. A kocsis se kell, a villamos se kell, a cirkusz se kell. Mindent odaadott, engedelmesen, szótlanul. Egymás után hordott el mindent a sarokból - az utcát, a körutat, az ablakot. A ház előtt a rendőrt, a házmestert, az állatkertet, egymás után. Elefánt, zsiráf, zebra!

Elefánt... zsiráf... zebra...

Egyszerre megint anyát látta, nyitott szájjal, fuldokolva. A könnyek egymás után, zizegve szaladtak le az orra mellett. Dódi összehúzott szemmel figyelte, hogy indul meg a csepp, lassan kanyarodik, nő. Az orr szélén egyszerre meglódul, eliramodik, vígan és cikcakkban leszalad, mint a gyík. Utána akart nyúlni, hogy megfogja, de megijedt, hogy a fehér egér akkor kiugrik a hóna alól, ahol szorongatta.

- Mi kell neked, édes kicsi fiam? - hallotta még egyszer anya furcsa, idegenszerű hangját. Hozzam a képeskönyvet?

Dódi konokul hallgatott. Hiszen a képeskönyvet már odaadta. Lassan kaparászott kezével a paplanon. Szeretett volna mondani valamit. Ekkor megint megpillantotta a Rossz Fiút. Valamit integetett, de Dódi nem értette meg mindjárt. Aztán egyszerre tudta már, mit akar tőle.

- Csúnya anya, rossz anya - mondta magában. Aztán hangosan megszólalt.

- Nem szeretem anyát!

Nehéz, hörgő kiáltást hallott. Anya arca egészen közel jött, szeme ijesztően nagy lett. Úgy látszik, meg akarta ölelni. Dódi behunyta a szemét, és kezével lökte el magától.

- Nem szeretem anyát - mondta még egyszer haragosan.

Az ágy fölött egy másik fej jelent meg.

- Nem szeretem apát - mondta Dódi. Érezte, milyen hatással vannak szavai, kietlen, furcsa, tűnődő élvezettel figyelte, hogy zokognak mind a ketten. Most egy percig úgy tűnt fel, hogy a Rossz Fiú végre meg van elégedve vele. Még egyszer, hangosan ismételte:

- Nem szeretem anyát se, apát se. Menjenek ki.

És mikor csönd lett, egyszerre eszébe jutott, hogy még mit adhat oda.

- Itt van a Dódi keze - mondta... Abban a pillanatban érezte, hogy a keze eltűnt, nincs sehol. A Rossz Fiú lihegve, most már mohón és vadul, rakott föl mindent a csomó tetejére.

- Itt van a Dódi lába - mondta Dódi -, nem kell neki láb. - És már nem érezte.

- Itt van a haja meg a foga meg a szája meg a fülei, nem kell Dódinak - mondta. - És itt van neki a szeme, az se kell neki - mondta, és abban a pillanatban sötét lett.

Most csendesen és némán állt és figyelt és várt. De a Rossz Fiú még mindig nem ment el. Dódi eltűnődött, azután egyszerre csendesen mosolyogni kezdett. A fehér egér, ami az imént a torkában kalimpált, most ijedten leszaladt a mellébe, érezte, hogy kaparászik és dörömböl. Megfogta, megsimogatta, és csendesen, szelíden odatette a Rossz Fiú kezébe. Az nagyot kiáltott, mohón elkapta, és elszaladt vele. Dódi még utánanézett, csendesen - aztán üres tenyerére pillantott még egyszer, tűnődve.

Valaki megfogta a kezét, egy idegen bácsi, és vezetni kezdte. Dódi engedelmesen megindult, és nem kérdezte, hová mennek.

A MAGÁNY

Igen sok év után, egy őszi napon, apám megérkezett a régi városba, és engem keresett.

Messzi vidékről jött, északról, ahol több helyen látták, különböző módon, és senki se tudta, hogy egy és ugyanaz. Párizsban állítólag megjelent valakinél, hosszú ősz szakállal, havelokban, azt mondta magáról, hogy ügynök, valami nagy gyár megbízottja, és megrendeléseket gyűjt. Találkát adott az illetőnek, de nem ment el - sok év múlva Hágában látták, a könyvtárban, régi iratok közé temetkezve, szelíden és szomorúan. Aztán Norvégiából írt valamelyik rokonnak, aki azonban már meghalt, a levél hónapokig utazott oda és vissza, míg elkallódott végre. Azt is beszélték, hogy Upsalában holmi zavaros célú filozófiai társulatot alapított, vagy mi - az akadémián százoldalas memoranduma feküdt évekig, amelyben egy régi leletről ír, nem tudom, hol találta, amit állítólag századok óta keresnek a tudósok.

És most engem keresett. Azoknak, akik találkoztak vele ezen a napon, hosszú és körülményes történetet adott elő, hogy egyik ismeretlen nevű norvég városból jön, igen fontos dolgot akar közölni velem, rájött valamire vagy valamit megtudott, ami rám nézve döntő jelentőségű. Néhányan udvariasan végighallgatták, de hogy se engem nem ismertek, se a dolgot nem értették, mondtak valami általánosságot, és elmentek.

A körutakon zajos tömegek és kocsik tolakodtak, újfajta közlekedési eszközök. A toronymagas, keskeny házakon oldalt fémfelhúzók szaladgáltak fel és le, tele emberekkel. Feje fölött szürke vasállványokon robogtak a villamosok - zúgó szél kerekedett, és elsötétült az ég: örvénylő berregéssel csapott le egy nehéz, hadihajó nagyságú repülőgép.

Darabig a házak mellett bandukolt. Ha véletlenül ránézett valaki, biztatóan mosolygott, és megigazította szemüvegét, hogy talán megszólítják és beszélhet. Egyszer már ki is nyitotta a száját, és megállt: azt hitte, hozzá szóltak, de nem, boltajtóból kiáltott rá valaki egy arra futó fiúra. Apám köhögött és továbbment.

Délután a rendőrségen járt, a bejelentőben hosszan magyarázta az esetet. Türelmesen végighallgatták, és egész csomó könyvet lapoztak át. Az évszámokkal voltak bajok: apám elpirult, és ujjait határozatlanul mozgatva nézett és pislogott a tető felé.

- Az évszámot nem tudom egészen biztosan - mondta -, úgy húsz és harminc közt talán...

De nem tudtak rólam semmit, az elöljárósághoz utasították, hogy talán ottan.

Az elöljáróságon, sajnos, rövidebben ment a dolog. A sárga, idegen nyelvű iratokat, amiket fontoskodva és körülményesen kiteregetett az asztalon, egyszerűen félretolták.

- Mi a teljes neve az illetőnek?

Apám meghökkent, aztán gyorsan mondta.

- Úgy hítták, mint engem.

Felcsaptak egy régi kötetet.

- Itt van egy ilyen név. De az idő nem egyezik, bácsi. Talán a maga anyakönyvi irataival többre megyünk. Mikor született?

Apám magyarázni kezdett valamit, amiből azonban nem derült ki semmi. Türelmetlenek lettek.

- Apját, anyját hogy hívták?

És megvolt a baj. Apám meghökkenve nézett maga elé, zavartan mosolygott, megdörgölve homlokát. Csodálkozva néztek rá.

- Elfelejtette?

Apám ijedten, reszkető ujjakkal kezdett kotorászni zsebeiben...

- Tetszik tudni, úgy áll a dolog...

De azok most már gyanakodva néztek.

- Tessék máskor jönni, most sok dolgunk van - mondta valaki kurtán.

- Igenis, majd holnap - mondta engedelmesen, és lassan, gondolkodva megindult lefelé. A lépcsőn egyszerre megállt, maga elé nézett, habozott, csettintett az ujjával.

- Persze, már tudom - mondta félhangosan.

Megfordult, és lassan visszaindult, egészen az ajtóig ment, de ott megint elveszítette a bátorságát: fehér szakállát birizgálva topogott percekig, aztán legyintett, és végképpen elhagyta az épületet.

Később becsengetett egy házba, és a portást megkérte, hogy át szeretné nézni a régi lakók jegyzékét. Félóráig ült a szűk cellában, lapozgatva - végre felállt, és sajnálkozva jegyezte meg, hogy nem talált semmit. De még nem ment el: szeretett volna, úgy látszik, a portással beszélgetni.

- Pedig csodálom... - mondta - biztosan tudom, hogy itt lakott valamikor... Nagyon fontos beszédem volna vele... igen messziről jövök... Norvégia...

- Azt mi nem tudjuk, kérem - mondta a portás.

- Nem baj - mondta gyorsan, megnyugtatóan mosolyogva apám -, majd csak megtalálom: Jó napot kívánok. - Ne féljen semmit, barátom. Maga még fiatal ember.

Ezután betért az egyik zenés kávéházba, oldalt leült egy kerek asztalka mellé, és aludttejet rendelt. Barátságosan és biztatóan nézett a pincérre.

- Nem ismerem én magát valahonnan? - mondta neki.

- Nem tudom, kérem - mondta a pincér.

- Pedig úgy hiszem, ismerem. Nagyon ismerős. Biztosan tudom, hogy láttam már.

- Igenis, jövök - szólt át a pincér hangosan az egyik asztalhoz, és elsietett.

Apám most körülnézett, szemügyre vette a közelében ülőket. Két szép nő volt és valami katona. A katona ravaszul hunyorgó szemekkel előadott valamit, és a nők időnként hangosan kacagtak. Apám figyelt, nem értette a dolgot, de mikor az egyik nő hátradőlve a kacagástól, véletlenül rápillantott: ő is barátságosan és melegen elmosolyodott, éreztetni akarta, hogy a tréfa jó és érdemes nevetni rajta és a katona nagyon derék, kedves, okos, szellemes ember. De a nő abban a pillanatban elkomolyodott, és elkapta a fejét.

Most muzsikálni kezdett a zenekar, egy frakkos művész előre jött a dobogón, és valami dalt énekelt. Apám levette a szemüvegét, és úgy figyelt. Nem értette a dalt, de azért helyeslően bólogatott, és mikor vége volt, hangosan és lelkesen azt mondta:

- Bravó!

De azonnal elhallgatott, és zavartan nézett körül, mert senki nem ismételte a helyeslést. Az emberek diskuráltak, és nem figyeltek oda. Megint összetalálkozott tekintete az előbbi

asszonyéval, és megint mosolygott, mintegy jelezve, hogy nagyon tetszett neki a dal. Arra gondolt, hogy ha valamiképpen beszélhetne ezzel a nővel, elmondhatná neki, hogy az ő feleségéhez hasonlít - de aztán eszébe jutott, hogy nem tudná megmondani a nevét, ha kérdeznék.

Fizetett, felvette a kabátját, és a botot kezébe vette. Az ajtónál habozva megállt - visszafordult, és odament ahhoz a frakkos művészhez, aki az imént énekelt.

- Bocsánatot kérek - mondta mosolyogva -, nem lehetne megtudnom, ki szerzette azt a dalt?

Az pedig értelmetlenül nézett rá.

- Nem tudom - mondta végre.

- Mert azt gondoltam, hogy talán a fiam.

És hogy a másik nem felelt:

- Tudniillik a fiam is írt dalokat, azt gondoltam, hogy talán... Nagyon szép dal, mindegy. Igazán nagyon szép. És nagyon szép volt az előadás is. Bocsánatot kérek.

Odakint már gyújtogatták a lámpákat. Most arra gondolt, hogy talán az utcán találkozik velem. Ezért egészen lassan járt, és figyelmesen megnézett mindenkit. Határozottan emlékezett rá, hogy széles, fekete csíkos nyakkendő volt rajtam és fekete bársonykalap. Ha másról nem, a forradásról rám ismer, ami a halántékomon van: megállt, és megtapogatta halántékán azt a forradást. Egy tükrös kirakatban meglátta az arcát, és elmosolyodott: persze, mondta, erről a hiányzó fogról is megismerném - akkor már hiányzott ez a foga...

A folyópartra ért le, ahol rakodóhajók és kátrányos hordók gőzölögtek. Átment a hídon, még egy darabig házak közt járt, aztán üres telkek következtek. Ez is elmúlt, mezők jöttek és kapás domboldalak.

- Sétáljunk - biztatta magát. - A levegő jót tesz.

Átvágott az egyik réten, leereszkedett a domb oldalán, nagy láthatár nyílt meg előtte és fehéren kanyarogva az ország hosszú, hosszú útja.

Megindult ezen az úton, de most már érezte, hogy nincs előtte semmi: csak a távoli fák és vonalak, amik szeme előtt beszegték a göröngyös világot, csak kanyarulatai a nagy országútnak, és a kanyarulatokon túl megint ugyanaz a göröngy és ugyanaz a kocsinyom és azontúl már nincs város és falu, amit ismerne, és ahol ismernék. Visszafordult és tűnődött, folytassa-e útját - de a régi város képe eltűnt az elszürkülő dombok mögött, oda már nem térhet többé, ezt belátta - alkonyodott, és azok talán már alszanak is. Új, ismeretlen faluk jönnek most, idegen arcok, más nyelv is talán - és ha megszólítják és kérdezik megint, mit felel nekik? Nem, nem, dünnyögött bosszúsan, ebből elég volt - és elszánta magát, hogy a legközelebbi keresztösvényen letér az országútról.

Akkor már majdnem egészen sötét volt, mikor odaért: keskeny, nedvesen cuppogó dűlő volt, enyhe emelkedéssel föl, a hegybe. Csak a zúgó, süket susogásból tudta, hogy erdő az - áthatolhatatlan feketeség emelkedett: a hegy most elvágta az égből azt a keskeny darabot, ami még ott borongott fölötte barátságtalanul és hidegen. Óvatosan lépegetett, nehogy megbotoljon, a botját kissé maga elé tartotta. Ekkor a bot megkoppant, kinyújtotta a másik kezét, és szabályos, egyforma cölöpök során futtatta végig. Félig szemmel, félig tapogatva rájött, hogy valami kerítés van előtte. A kerítés mögött dudvás, elhanyagolt kert, azon túl alacsony kis kunyhó fala foszforeszkál.

- Aha - mondta bólintva.

Tapogatva ért el a kerítés ajtajáig, a kilincset is felfedezte. Erősen megrázta az ajtót, de az nem engedett.

- Hé - mondta és figyelt. Aztán hangosabban kiáltott.

- Halló!

Szél futott keresztül a kerten, valami megnyikorgott, talán a kút fája vagy valami ág. Egy ablaktábla csapódott be kegyetlen puffanással, aztán nyiszeregve ereszkedett vissza. Aztán megint csend lett. Még várt darabig, hogy talán mégis mozdul valami. Végre kinyújtotta botját, és újra megindult.

Ez volt az utolsó ház, ami útjába került.

Ezentúl már csak fák voltak és bokrok és a fák alatt tapadós, süppedős, nyirkos avar. A talaj még mindig emelkedett. Lassan lépegetett előre, míg elérte a hegy gerincét: ekkor enyhe világosság lett, feljött a hold, és messze, messze, szomorú vidék terült el a felhőkig.

Ekkor megállt és körülnézett. Előbb kalapját vette le, megtörülte homlokát. A kalapot óvatosan letette egy kőre, otthagyta, és megint ment néhány lépést. Most lassan, türelmesen vetkőzni kezdett. Kabátját szépen összehajtotta, és szeretettel borította rá egy törpe bokorra, hogy az ne fázzék. Mellényével egy vén fa odvát bélelte ki, lassan lebontotta nyakkendőjét, és habozva nézett körül, hogy kinek adja. Pár lépésnyire tőle magas, karcsú jegenye meredt fel szótlanul.

- Tessék - mondta és rácsavarta a derekára. - No, mi van még?

Szemüvegét vigyázva letette a földre. Óráját két széles levélbe csavarta, és a fű közé fektette.

Aztán lefeküdt. Dereka alatt csendesen szörcsögött a dús föld, kétoldalt magasan hajladoztak a füvek. Egy bokor aludt jobb felől. Sovány, hosszú karjait kinyújtotta.

- Kell-e? - kérdezte álmosan - kell-e ágnak, gyökérnek? Dolgozd fel, csinálj belőle valamit, ha tudsz.

Egyik kezével kirántotta a karját tövéből, és messzire elhajította. A kar recsegve, roppanva repült, és mélyen bevágódott a földbe. Meredten és csupaszon állt ki belőle, szétnyitott ujjakkal. Meglódította magát, és a másikat is elhajította. Az egy fa koronájára esett, megkapaszkodott rajta, és eltűnt a levelek között. Hosszan, mélyen ásított.

A lábaimat itthagyom, tűnődött még, a talaj jó sűrű, tavaszra talán gyökeret tud verni, ha egy kis szerencsém van, szerzek magot ebből a galagonyabokorból, és megpróbálom. Jövőre kinőhetek a földből, és gyümölcsöt teremhetek.

Még egyszer kinyitotta a szemeit, felnézett az égre, és meglátta a csillag hunyorgó tüzét. Mosolygott és bólintott feléje.

Még legfeljebb ötször csinálom, szólt oda neki, számolva magában lélegzetvételét. Sajnálom, elég volt. Elég hosszú ideig hitetted el velem, hogy ezt én akartam és nem te. Elég hosszú ideig, hogy erre nekem volt szükségem és nem neked. Most, hogy neked se kell már, hadd, hogy én is abbahagyjam.

Még kettőt lélegzett, aztán megállította szívét, mint ahogy a vándor megáll, mikor elfáradt. Aztán a csillag hunyorgott csak, és homályos golyók keringtek a messziségben.

FEBRUÁR

Egy reggel aztán a lejtő bozótjai, amik leértek egészen a folyópartig, hangosan cuppogni és szörcsögni kezdtek: a vastag hópaplan megrogyott, belapult, likacsossá lett - egy nagy darab hó egyszer csak leszakadt, és sirrenve csúszott le a partra. Hosszú jégtábla terpeszkedett ott, a hógomolyag szétfreccsent. Szőrös, didergő láb kalimpázott a levegőbe - a barna pamacs kinyílt; pislogó szemek néztek körül csodálkozva.

Mikor a tejfényű jégtábla megindult, egy pillanatra ijedten kapaszkodott meg - aztán megrázta magát, felkancsalított az égre. Az is világoskék volt és fanyar, friss szag párolgott belőle. Mintha üveget reszelnének, csilingelt a zajló jég - szünetlen recsegés zengett, percekig olyan hangosan, hogy hosszú és hegyes füléhez kellett kapnia. Most kezdett csak éledni: szája körül ravasz fintorgásba szaladtak a ráncok, nagyot ásított, aztán felkurjantott.

Másfél napig kuporgott a jégen, dideregve és vakaródzva, másfél nap múlva a jégtábla a városba ért, lassúdott, ferdén közeledett a part felé. Eltátott szájjal és rémülten nézett körül ezen az ismeretlen vidéken - emeletes házak sorakoztak a parton, lejjebb óriási, kupolás épület merült ki a ködből. A magas partlépcső alján zsúfolt hajók úsztak, sikított a gőz, emelődaruk lánca nyikorgott.

Most már zölden, élesen sütött a nap. Mikor a jégtábla széle hozzákoccant a lépcsőhöz, lódulva felborult, sikoltott egyet, felugrott és kifutott a kövekre. Ugrálva szaladt fel a lépcsőn, szőrös, sovány lábán megfeszültek az inak. Mikor felért, zavartan és kábultan állt meg. Tarka sokaság nyüzsgött a ragyogó simára csiszolt úton - mindenféle színű holmi, először káprázó szemmel azt hitte, fácánok vagy papagájok: - percek múlva ismerte csak fel, ujjongva, az emberi és asszonyi formákat. Ekkor remegni kezdett, a szíve hangosan dobogott: az ismert, boldog és reszkető rángás borzongott mellében. Másként pedig félelem fogta el.

Két gyerek, amint a lépcsőn felkapaszkodott, látta meg először. Az egyik rámutatott, a másik kitátotta a száját.

- Né - sikított az egyik -, majom!

- Dehogy, te szamár... - mondta a másik - mókus...

De nem fejezte be, hirtelen, mintha elszégyellte volna magát, elfordult. Ő is megriadt erre, bakugrásokban átvetette magát valami cifra vasrácson, egyszerre egy csomó ember közé keveredett, akik visszahökkentek.

- No - mondta valaki.

- Ejnye, de megijedtem - nevetett egy hang.

- Mi az? - fordultak vissza mások.

- Nem tudom... mintha...

Megint megijedt, és - mint ahogy ilyenkor szokta - két kezére ereszkedett, ledugta a fejét. E mozdulatra a körülállók, úgy látszik, megnyugodtak, néhányan tovább sétáltak.

- Valami kóbor kutya - hallotta a feje fölött -, a hajóról ugrott le.

- Barátom, felállt a hátulsó lábára, pont előttem, azt hittem, rám ugrik.

A hangok enyésztek; ijedten, négykézláb futkározott darabig a lábak között, aztán egy mellékutcába csapott. Itt óvatosan, félénken felállt: de mindjárt lebukott megint, két piros, röhögő fiú közeledett. Hallotta, hogy megállnak.

- Né - milyen furcsa kutya...

- Nem is kutya... valami állat...

- Fenét...

Ezek is továbbmentek, az egyik feléje rúgott, erre rávicsorította a fogát. Pihegve, riadtan tátogott, és forgatta a szemeit. Az ismeretlen benyomásoktól valami nagy szomorúság szállta meg. Mit csináljon? Szomjas is volt, de nem mert visszamenni a folyóhoz. Másik utcába futott át, a falak mellett szaglászott. Ekkor megint léptek közeledtek, már le akart bukni, amikor kimondhatatlanul édes, ismeretlen és mégis ismerős, fájdalmas, mámoros illat csapta meg. Felkapta fejét: ketten jöttek feléje... Az ismeretlen leplek és burkok ellenére is rögtön felismerte őket, hogy micsodák... de milyen csodálatosak voltak! Lobogó, zizegő, lágyan fénylő fátylakba és ködökbe voltak burkolózva - csak a karjuk és fejük látszott s a színes leplek alatt az idomok könnyű rajza -, aztán alul a lábak vörösbe burkolva. Ó, és milyen kimondhatatlanul szebbek és borzongatóbbak voltak így... és ez az illat, amitől álomszerű kábulat és félénk düh rázta meg...

Visszahúzódott egész a falig - de mikor elhaladtak a túlsó oldalon, s nem néztek arra, pillanatig se habozott tovább. Felugrott, és utánuk iramodott. Az egyik megfordult, futó pillantást vetett rá - ekkor megállt és remegve, szemében bódult könyörgéssel meredt rá: a szakálla fénylett és lángolt.

- Mi az? - mondta a méltóságos asszony, egészen közönyösen, mikor a szőke nő megállt.

- Nem tudom - hebegett a szőke nő... - semmi.

- De hiszen te rákvörös vagy édesem - mondta a méltóságos asszony gúnyosan -, mi történt?

- Semmi... - dadogott a másik... - de ilyen butaság... fönt felejtettem... vissza kell fordulnom... bocsáss meg, drágám... Majd délután felnézek hozzád...

- Kérlek, kérlek, rendben van... szervusz... azért nem kell annyira megijedned.

- Semmi... ez az ostoba szél... a kalapom... - és a hajához kapott. Aztán megfordult, és csaknem futva indult meg a másik irányban.

Mikor a közelébe ért, nagyon jól látta, hogy ránézett, ilyesmiben nem szokott tévedni. De kicsit megszédült a gyönyörtől, és túl szelesen iramodott neki - a szőke nő megrémült, és fütty! eltűnt egy kapu sötét torkában. Riadtan, pihegve állt meg - ha rekettyebokor vagy odvas fatönk lett volna, pillanatig se habozik - de ez a furcsa, sötét kapu... Tanácstalanul pislogott. És ekkor észrevette, hogy a másik, a vöröshajú, bár nem fordul meg, nyugodtan, egyforma léptekkel távolodik... és mintha lassabban menne...

Három utcán keresztül loholt utána, a vöröshajú egyetlenegyszer se fordult meg. Ha emberek jöttek szembe, kezeire ereszkedett, és úgy futott tovább. Mikor a körútra értek, annyi ember lett egyszerre, jobbra, balra, hogy megijedt, elveszti köztük a selyembe burkolt lábacskákat - aggodalmában vakmerőbb lett, egészen közel férkőzött, és megbódulva ajkával érintette a selymet... A vöröshajú nem nézett le, de gyorsabban kezdett menni. Úgy látszik, most már ez is, az öntudatosabb is zavarba jött. Habozott, sietni kezdett, megállt - körülnézett. Valami nagy sárga állat közeledett, recsegve és zakatolva... éppen előttük állt meg. A vöröshajú hirtelen elhatározta magát, és felugrott valami vaslépcsőre. Ő utána... sárga szobába került... a nagy állat nekiiramodott.

- Hová tetszik? - hallotta a feje fölött.

- Szakaszt kérek - ezt a vöröshajúnak édes, édes hangja mondta.

Lihegve lekuporodott a földre, a pad mellé. Ekkor kezdődött a hecc.

- Mi ez a dög? - kiáltott egy recsegő, komisz hang. Aggódva, sunyin nézett fel a földről. Otromba férfiláb ért az oldalához.

- Kié ez a nagy kutya? - kérdezte a kalauz.

A férfiak, akik odanéztek, rögtön vállat vontak. Tudom is én! - mondta az egyik, a másik unatkozva fordult el. Néhány nő is ült a padokon, ezek egy szót se szóltak. Az egyik idegesen dobolt az ablakon. A másik pillantást vetett a többire: ebben a pillantásban piros zavar és gyávaság villant meg. A harmadik már kinyitotta a száját, de aztán mégse mert szólni? Remegve, sunyin várt - melyik lesz?...

- Kié ez a kutya? - kérdezte hangosabban a kalauz.

És ekkor a vöröshajú, közömbös arccal elnézve a fejek fölött, egészen könnyedén és odavetően azt mondta: az enyém.

Az egyik nő halkan felszisszent, és felugorva, kifelé tartott. A többi sápadtan türtőztette magát.

A nagy sárga csöngetett, megállt. A vöröshajú felugrott, és leszállt. Ő utána. Odalent alkonyodott már - hosszú, békés gesztenyeallé húzódott előttük, egészen üresen. Egyetlen lélek se mutatkozott, ameddig a szem ért. Ujjongva felsikoltott, és három bukfencet vetett.

Néhány lépést sietve tett még a vöröshajú, aztán elcsendesedett. Lopva nézett körül. Aztán halkan bólintott.

Felállt és abbahagyta a bukfenceket, és odalépett melléje. A szemét még nem merte fölemelni. Csak az illatot szívta be tágult orrlikakkal.

Némán mentek darabig. A szíve úgy ugrált, mint a béka.

- Chloe... - mekegett... - Chloe... Ne fuss el... Csak a tenyeredet akarom megcsókolni...

De ni, Chloe nem felel, nem is üt rá az ő kicsi gidaszarvaira, pajkosan, azzal a hamis utálattal, amitől megőrül.

- Így nem lehet... ostoba... - lihegte a vöröshajú. - Menjen be... valahová... borotválkozzon meg... szerencsétlen... vegyen fel ruhát...

Pislogva, értetlenül nézett rá.

- Chloe... nem tudom, mit beszélsz... olyan szép vagy... olyan illatos vagy... csak a csuklódat akarom megcsókolni...

A mellékutcából léptek... A vöröshajú megáll, pipacsvörösen. Sziszegve szól rá.

- Nevezzen méltóságos asszonynak... míg ezek látnak...

Hirtelen előrefut, nem néz vissza. Két férfi jön. Ő lekuporodik a földre. Elmennek. Megint feláll, utánakullog.

- Chloe... ne tégy úgy, mintha nem ismernél... Tudod te jól, ki volt az, aki a vadrózsabokorban lábikrádba harapott... Vigyázz! még megvannak a fogaim...

A fogai megvillannak.

A vöröshajú lihegve beszél valamit.

- Menj be valahová... borotválkozzál meg... várj... majd küldök ruhát... hordárral... akin olyan vörös sapka van... Aztán, ha felöltöztél... feljössz... azt mondod, kezét csókolom... értetted?... Aztán téged úgy hívnak, hogy Vörös Géza... értetted? Vörös Géza festőművész... lánykori ismerős... értetted? A többit majd...

Tátott szájjal néz rá... mi ez? Ingerkedik?

A vöröshajú tovább beszél.

- Aztán senki után nem szabad futni... értetted?... senki után... mert akkor többet nem állok szóba veled... hanem elkergetlek...

Elszontyolodva, lehunyt fejjel néz Chloéra.

- Mi?... Senki után?... Ohó!

Cigánykereket vetett.

A vöröshajú elvörösödik.

- Takarodj! - sziszegi. - Ostoba! Takarodjék!

Előresiet.

- Mi ez? Miféle hóbortos szavak? Eh! Már megint ugratni akarja!

Nagyot sikoltott, őrült bukfenceket vetett. Ohó! Ohó! A levegőben fordult meg. A szíve majd kipattant a vidámságtól.

Megint léptek.

- Méltóságos asszonyom!

- Varga, maga az? Kísérjen hazáig. Olyan ideges vagyok. Egy nagy kutya vagy mi fut utánam.

A negyedik bukfencnél vette észre őket, már akkor jókora távolságban siettek. Ülve maradt a földön, eltátotta a száját.

Aztán halkan, panaszosan vonítani kezd - a hold éppen most jön föl az égre. Könnyei szakállába csurognak, zokogva kuporog darabig, majd nekilódul, és panaszos, keserves vonítással iramodik el. A februári szél zizegve sepri végig az utcát.

PÉLDÁZAT A HALÁLRÓL

Ivanovics Iván diplomata volt: hímzett kihajtós kabátban, keresztbevetett lábakkal és lomha tekintettel szeretett üldögélni a zöldposztós asztal mellett, ahol milliók sorsáról tanácskoztak és döntöttek. Később, a háború folyamán, katonai tanácsadója lett Nikolajevics Nikolájnak, és maga is elfogadott egy előkelő katonai rangot. Diplomata simaságát a vezérkarban is megtartotta: társai irigyeltek könnyű és hajlékony modorát, lágy hangját, mely vonzó és borzongató volt, mint a leopárdé, mikor élő húsba harap. Csodálni való volt az a majdnem művészi fölény, amivel a háború anyagáról: élő emberek tömegéről úgy tudott beszélni és határozni, mint az építész a kőről és agyagról, amiből építeni kell, vagy a sakkmatador, midőn összehúzott szemmel és csak az eredményre gondolva, emel le a tábláról egy parasztot.

- Két zászlóaljat kell odadobni - mondta lágyan és halkan. - Három rajvonal, elöl, nem tüzel, nem is kell muníciót osztani, úgyis kevés van. Ezeknek a teste elzárja a szorost, fedezéket ad. A negyedik rajvonal sturmol, mikor ezekkel elkészültek odaát.

- Villamos áram van a drótsövényben - mondta mosolyogva. - De hiszen nagyon egyszerű: pár száz ember megrohanja a sövényt, ezek odatapadnak, az emberi test rossz vezető, ezeken keresztül a többi átmászik.

Különben keveset beszélt és mindig indulat nélkül. Ivanovics Iván alapjában szórakozott volt: egyszer felborult, lovastul, egy holttestbe botolva, amit nem vett észre. A kórházak, sebesültvonatok nem riasztották el, csak untatták; udvariasan, de figyelmetlenül hallgatta az orvosok rémmeséit. Egy időben azt hitték róla, hogy megsiketült - ez a gorlicei áttörés idején volt, mikor az ellenség egy hajnalban, váratlanul fronttámadásba ment: harminckilométeres vonalon, másodpercnyi pontossággal egyidőben megszólaltak az ágyúk. A detonáció oly félelmes volt, hogy sokan sírógörcsöt kaptak és megőrültek; megdagadtak és összesűrűsödtek a hanghullámok, annyira, hogy a tiszta levegő láthatóvá lett, és szederszínű fátyol gomolygott. Nagy kavarodás volt a hadiszálláson; apró, riadt szemekkel futkostak a felzavart tisztek, lélegzet után kapkodva, a hangörvény viharában. Ivanovics Iván elkésve jelent meg a tanácskozáson - csudálkozva nézett körül a sápadt arcok közt, és azzal az unatkozó fölénnyel, amiről nem lehetett föltenni, hogy olcsó tréfát enged meg magának, kijelentette, hogy nem hallott semmit.

Nem hallott semmit, és nem látott semmit Lupkovnál, Lemberg alatt, Kumanovónál - a Dnyeszter hídján álldogált és bólintott, mikor valaki a sodródó hullákra figyelmeztette, a hullámok közt. Radomnál a németek elvágták a vasútvonalat, s Ivanovics Iván jajgató sokasággal találkozott az országúton, melyet a sápadt rémület ökröndözött ki Rigából - mint a leütött dongólégy, élő és nyüzsgő kukacok gombolyagát ürítve ki kínjában. Ivanovics Iván kitért a sokaság elől, és átcsapott egy mellékösvényre.

Aztán jött a nagy összeomlás: a fonalak kiestek Ivanovics Iván kezéből, ez már nem érdekelte, ez a felbomlott, szétesett tömeg, nincs már fogója, amint emelni lehetne, szikkadt por, nem való mintázásra. Varsóban levetette az uniformist, nem kellett már neki, civilt öltött, és az utolsó vonattal elindult Pétervár felé. Az volt a terve, hogy elmegy a külügyminiszterhez, most már talán meg tudja győzni róla, hogy mégis neki volt igaza, úgy kellett volna kezdeni, ahogy ő mondta, a vasútkérdés kikapcsolásával.

Útközben egy, a tárgyalásokra alkalmas érdekes ötlete támadt; persze, mondta magában elégedetten, ez senkinek se jutott eszébe, a régi német-olasz szerződés nyolcadik pontja, a hatodik paragrafus - igen a hatodik paragrafus, mely szerint abban az esetben, ha a kereskedelmi szerződés -, hja, ja, hisz akkor még el lehetne nyújtani, odadobunk még pár százezer embert... de ezt már nem tudta végiggondolni Ivanovics Iván, mert az ablak csörömpölve szakadt a fejére, füst és por robbant szerte és elájult.

Tompa, távoli dübörgésre tért magához, hosszú, hosszú órák múlva. Csodálkozva figyelt fel: igen, ágyúdörgés volt. Mi ez, villant át rajta, hiszen errefelé már nem lehet... de a dörgés egyre közelebb jött, most mintha ezer ágyú dörgött volna, gránátok sziszegtek, srapnel pukkant a feje fölött, hogy majd agyát loccsantotta szét, úgy tetszett - és csodálatosképpen azért tisztán és világosan kivehette az egyes puskák kattogó zaját is, a pokoli dübörgésen át.

Kinyitotta szemét, és körülnézett: négy fehér fal meredt rá, az ablakon esti fény ömlött békésen. Ő maga kórházi ágyon feküdt, előtte két komoly, pápaszemes úr: nyilván orvosok.

- Mi az... - mondta Ivanovics Iván az orvosoknak, és nem csodálkozott, hogy nem hallja a saját szavát - mi ez a rettenetes ütközet?... itt az ablak alatt... hisz ebbe bele lehet őrülni...

Az egyik orvos megütközve nézett rá, fejét rázta, aztán felelt valamit, de Ivanovics Iván csak a szája mozgását látta. Fülére mutatott, előrehajolt, jelezve, hogy a rettenetes csatazajtól nem hallja az orvost. Az orvos ekkor kis papírszeletkére írt valamit, átnyújtotta neki, ez állott rajta: „Önt vasúti szerencsétlenség érte, a nyakcsigolyája megsérült egy helyen, úgy látszik, a nyúltagy is. Egyelőre megbénultak a hallóidegei - reméljük, a bénulás nem fog átterjedni a többi érzékszervre.”

- Ostobaság - gondolta Ivanovics Iván -, hogy én megsiketültem? - Hiszen éppen ellenkezően: soha nem hallottam még ilyen borzalmas hangokat...

Borzalmas hangok voltak: figyelni kezdett, s ekkor az ágyúk és puskák zenebonáján túl más, elszigetelt zajok tolakodtak agyába. Az egyik nehéz, hörgő lihegés volt: a rohamra futó katona ájult lihegése, amint előredöf... Hallotta a mellcsont halk recsegését a szurony hegye alatt... hallotta azt a halk, szivárgó sziszegést, amint a szétvált tüdőből kifreccsent a vér. Aztán szívdobogást hallott, tisztán kivette a szívbillentyűk ziháló erőlködését, hogy visszatartsák a vért az átlőtt szívburokban... hiába, a billentyűk elálltak, lassan, gyötrődve ritkult, halkult a dobogás... Aztán más hangok... „Jaj, jaj...” - vacogta egy-egy görcsbe szorult torok... „jaj, jaj” és „anyám!...” és „jaj, nem akarok!...” „jaj, végem, nem akarom...”, „ja... a... aj!... megöltek... megölte... e... ek... ja...aj!... ja...aj...” ...egyre erősebben, félelmesebben, ezer meg ezer torokból, fuldokolva, sikítva, öklendezve - az egyik abbahagyta, egy elnyújtott vonítással, kezdte a másik: - és mind az ezret, külön-külön, hallotta megindulni, jajongni s elfulladni újra. Aztán távoli kürtöket hallott, aztán mintha kintorna rikácsolt volna, kietlen messzeségből. Aztán károgást hallott: fekete, piszkos csőrök kopácsolását kuszált hajcsomók közt. A rettenetes ágyúdörgésen keresztül tisztán kivette egy szemgolyó pattanó szétloccsanását, amint a fekete csőr belevágott. Aztán asszonyi sikolyt hallott és utána vad zokogást, messziről... fekete szegélyes levélpapír halk zizegését!... De ezt már nem bírta tovább.

Úgy tetszett, napok múlva ébredt csak újra... megint ezek a hangok ébresztették fel. De most már nemcsak hangok voltak - alkonyi táj derengett előtte, csodálkozva nézett körül, hogy hol fekszik, de közvetlenül körülötte sötétség volt. Tapogatózott, és a kórházi ágy szövetét érezte ujja alatt, a fejét meg mintha fogta volna valaki, de nem látott senkit maga mellett, és nem látta a szobát se. Ám a táj ott feküdt előtte anélkül, hogy szemét kinyitotta volna... próbálta kinyitni, nem tudta. Átvillant rajta egy pillanatra, amit az orvos mondott a többi érzékszervről... De nem, hiszen itt volt az alkonyi táj, éles körvonalakban látta a hegyeket. Nem messze tőle haldokló katona feküdt, zöld tányérsapkája mellette a földön. Mellét széttépte a gránát, pirosan buggyant ki a laza tüdő... a katona hörgött és jajgatott, szeme kifordult... Aztán száz meg száz más katonát látott... hullákat és haldoklókat, egymás hegyén-hátán... kanyargó vércsíkokat látott és kifreccsent agyvelőt. Szétroncsolt szíveket látott a zárt mellek mögött, mintha átlátszó lenne minden... és látta a megbomlott hajszálidegek rángatózását... szájszélek és fülek és homlokok rángatóztak ütemes időközökben, mint a kaszáspók kitépett lábai a papiroson.

Számlálta az egyenletes rángatózásokat... egy, kettő, három... aztán úgy érezte, nem bírja tovább. Zokogni kezdett, érezte, a meleg víz hogy csurog megdermedt pillái alól. Ekkor mindent megértett, és végtelen, ismeretlen öröm fogta el. A zavaros, félelmes hangok összefolytak, és dagadva és egyre diadalmasabban harsogó zenévé egyesültek... és összefolytak a képek valami szelíd, messze fényesség hátterébe, mint mikor a felkelő nap aranytavában elolvad a hegyek kemény gerince. Nagy fényesség volt ez, harsogó, felséges zene - érezte, hogy hangosan fel kell kiáltania, mint az újszülött gyermeknek, mikor először pillantja meg a napot... s először hallja a földi zajt, az anya gügyögő szavát. Erre gondolt, s még folytatta magában a gondolatot, örvendezőn és felszabadulva: ez az élet, ugye, ujjongott, amire úgy vártam, újszülött gyermek én, odaát, a hosszú sötétségben. Ez az élet... a hang és a fény, ugye... látok és hallok immár - ó, be jó megszületni az édes, ragyogó világra!

Kinyitotta a száját, és tüdejét teleszívta levegővel. Az orvos fölébe hajolt, és intett az apácának - vége van. A bénulás átterjedt az agyra.

A MÁSIK

Tízéves lehetett akkor, mikor először érezte. Pajtásaival játszott a tornácon, míg apja odakint, a ház előtt, valami római katonával beszélt, aki hordágyat vagy ilyesmit rendelt az asztalosnál. Két pajtása, Jáfet és Káin összevesztek valamin, hempergőztek a földön, és Káin, aki fölülkerült, beleharapott Jáfet nyakába. Jáfet hangosan feljajdult - ő pedig rémülten és tátott szájjal meredt rájuk, és ekkor a nyakán, körülbelül ugyanazon a helyen, ahol Jáfetet megharapták, éles és heves nyilallás villant meg.

Eleinte nem tudta, mi ez, azt hitte, mindenki tud erről. De hamar észre kellett vennie, hogy neki valami különös betegsége van, amit meg se magyarázhat, mert nem hiszik el, kinevetik érte. Néhány nap múlva kivégzés volt éppen, a rendes helyen, közel hozzájuk, azon a dombon, amit a rómaiak valami latin névvel jelöltek, közönségesen csak koponya-domb volt a neve. Valami Natániel nevű zsidót ítéltek el, és a fiúk már reggel hívták, jöjjön el ő is. Hallgatott és velük ment, mert restellt beszélni arról a furcsa szorongásról, ami elfogta.

Odakint aztán meglett a baj. Mikor a földre fektetett keresztre ráhúzták a sovány, hosszú zsidót, és két katona, a kötelekkel, kezdte kicsavarni a kezét, hogy a rúd végére feszüljön - akkor világosan érezte, hogy a karjai feszülni kezdenek, a szívverése megáll, és a torka kiszárad. Artikulátlan hangok törtek elő szájából, hadonászni kezdett, aztán arccal előrebukott. Anyjáért futottak, aki szaladva jött érte, és sírva kapta fel a földről. Még otthon a lócán is vonaglott és rángatózott önkívületben. A rabbi csak az ajtóból nézte meg, és kijelentette róla, hogy nyavalyatörés.

Ebbe hát beletörődtek, és beletörődött ő maga is. Vásott gyerekek néha ingerkedtek vele, macskát vagy gödölyét kínoztak előtte, és sivalkodva mulattak rajta, hogy sápad el és kezd rángatózni: nagy fekete szemei rémülten lobogtak. Anyjának, akitől nem félt, bevallotta, hogy ilyenkor rettenetes testi fájdalmakat érez. Ha valakit megszúrnak, akkor ő testének ugyanazon a helyén szúrást érez. Ha szomjas embert lát, megszomjazik, ha fáradtat és törődöttet, ólmos fáradtság fogja el: - akkor múlik el csak, ha a szomjazó iszik, a fáradó megpihen.

Betegsége csendes, otthonülő gyerekké tette. Megtanult írni és olvasni, és emlékezőtehetsége bámulatba ejtette a hozzáértőket. Tizenkét éves korában, egy délután tudós farizeus hozta haza a templomból, és szüleinek szörnyűködve mesélte, hogy az istentiszteleten megszégyenítette a főpapot - több helyen kijavította a régi szöveget, amit karban énekeltek. Ezt az esetet anyja többször emlegette később is ismerősöknek, akik kérdezősködtek nála.

De állapota nem javult. Ha panaszkodott, azt mondták neki, képzelődik. Egyszer aztán - tizenhárom éves volt már - nyilvánvalóvá lett, hogy amit erről beszélt, nem csak téboly volt és agyrém. Bent, a szobában történt - az asztalos cédrusfát fűrészelt, elcsúszott a szerszám, és ujjába szaladt. Az asztalos összeharapta száját, hogy ne sziszegjen - ugyanabban a pillanatban hangosan felsikoltott a fiú, ki eddig a sarokban kuporgott. Apja, feledve fájdalmát, hozzáfut: a gyermek könnyes szemekkel emeli fel kezét, s íme, mutatóujján, azon a helyen, hol apja megsebesült, vér szivárog elő a bőr alól anélkül, hogy nyomát lehetne látni karcolásnak.

Most hát bársonykaftánba öltöztették, apja megáldotta őt, s elküldte házától. Híre járt, hogy a tengeren s a kékfolyón túl, távol keleten Sét nevű csodarabbi él, aki szemmel és nyállal gyógyít s minden titkoknak ismerője.

Sok hosszú napon át vándorolt az ifjú, barna homokpusztákon át, hol a karavánok nyomát szétszórt tevecsontok szegik. Éjnek évadján odúkban és gödrökben pihent, sakálok ugatása verte fel álmából. Ilyenkor dobogó szívvel, lüktető halántékkal futott tovább - tudta, mit jelent az éhes állat üvöltése, és hogy most valahol gyilkolnak, vagy gyilkolni készülnek. S ő éppen

ez elől menekült, s keresett orvosságot, mert a repedő csontok az ő csontjait ropogtatták. A kifolyó vér az ő vére volt, és ezt senki más nem tudta, csak ő.

Mire az esős évszak beköszöntött, az ifjú eljutott ama földre, ahol a dravidák élnek, sziklaodúkban, odvas fák törzsökében, utak szélein. Elmaradoztak a tanyák és karámok, meztelen férfiak futottak néha le a sziklák közül, és öklükkel fenyegették. Ő ilyenkor lesütötte szemét, mert nem félt az ütéstől, csak ha mást fenyegettek. Néha megállt előttük, s szelíden kérdezte meg, nem tudják-e ama Sét prófétát, akit keres. De csak tátogtak rá, és fejüket rázták, aztán vadul felnevettek.

Egy napon, alkonyat felé, rongyokba burkolt ősz ember jött vele szemben az úton. Köszöntötte őt, az is megállt, szólt is, de szavát nem értette. Ám az öreg nem ment tovább, megfogta kezét, és vezetni kezdte. Két összefutó sziklafal közt keskeny folyó kanyargott, aztán ébenfaliget következett. Egy tisztás szélén megállapodtak. Ekkor már a hold világított, s annak fényénél guggoló alakot pillantott meg az ifjú.

Összeaszott aggastyán volt, első percben azt hitte, halott, mert oly mozdulatlanul guggolt a fa tövében, mint a fából faragott bálvány. Közel ment hozzá, s ekkor látta, hogy az aggastyán egyik karját, kinyújtott mutatóujjával mereven és egyenesen fölfelé tartja, míg a másik keresztbe kulcsolt lábszáráról lóg alá. Ez a kinyújtott kar olyan sovány és száraz volt, mint egy karó.

Az ifjú percekig nézte őt, aztán tenyerét homlokához emelte.

- Te vagy ama Sét? - kérdezte tőle.

Az pedig sokáig hallgatott.

- Egy vagyok a fakírok közül - mondotta végre anélkül, hogy megmozdult volna.

- És hová mutatsz, fakír?

- Oda, ahol nincsen szenvedés.

- És mióta mutatsz oda?

- Tizenhét éve, vándor.

És ekkor az ifjú karjában rettenetes fájdalom harsogott fel: megértette, miért zsugorodott össze a fakír karja, s mint aszott össze egyetlen, görcsös csontdarabbá. Hangosan feljajdult a fájdalomtól.

- Ó fakír - kiáltott -, én gyógyulást keresek, mert iszonyú betegséggel vert meg a természet - minden fájdalmat érzek, amit más ember érez. Eljöttem hazám földjéről, hogy prófétát keressek, aki szóval megérteti vélem e csodát - de íme, te nem szólsz, csak az én szenvedésem tetézed!

Az pedig mosolygott.

- Ülj le ide mellém - mondotta -, és emeld fel karod az ég felé úgy, ahogy én.

Ekkor az ifjú leült a fakír mellé, és egyik karját az ég felé emelte. Csekély idő múlva eszméletlen fájdalmat érzett izmaiban, a keze égett, és csontjai mintha szertemállottak volna. Mármár leengedte volna ölébe, de a fakírra nézett, aki szótlanul és dermedten ült mellette, s megértette, hogy amíg az szenved, ő úgyse tudna nyugodni. Nehéz veríték csurgott homlokáról, ájulásszerű álom ólma nehezedett szemére.

Másnap reggel, mikor felébredt, már nem fájt a karja. Egyenesen dermedt az ég felé, és ő nem is érezte többé, mintha egy idegen test nyúlna ki vállából.

Hat hónapig ültek így egymás mellett, szótlanul, a fakír és az ifjú. Ájtatos hívők hoztak eledelt néha, és abból táplálkoztak. Hat hónap múlva megszólalt az ifjú:

- Te Sét próféta vagy - mondotta.

Az pedig ennyit felelt neki:

- Fakír vagyok, mint te.

Az ifjú bölcs így szólt:

- Tudom. Én és te egyek vagyunk, mint ahogy egy az én szájam az én nyelvemmel, mint ahogy egy az én fejem és az én törzsem. Amikor ember szenvedett, szenvedtem én is, s nem értettem, hogy lehet ez - és amikor az én atyám megsebesíté az ő kezét, az én kezem is vérzett. Ezen ma már nem csodálkozom, mert íme, megértettem az én elmémben, hogy ő és én egyek vagyunk, mint ahogy egy a fának levele az ő ágával. Most már mindenre jól emlékszem.

A másik fakír nem szólt.

- Emlékszem az én ősömre és minden ivadékára, mintha a magam gyermekkorára emlékeznék. Emlékszem arra az időre, mikor anyám az ő méhében hordott, s emlékszem rá, amit nagyapám gondolt, amikor még gyermek volt. És emlékszem rá, mit érzett Natániel, mikor keresztre feszítették - és most már értem, miért vesztettem el akkor eszméletemet a fájdalomtól. És emlékszem mindenre, amit ember valaha érzett és szenvedett és gondolt és cselekedett. Emlékszem rá, mert mindazt én éreztem, én szenvedtem és gondoltam és cselekedtem. Rendjén van tehát, hogy nekem fájt minden, ami fájdalmat egymásnak okoztak - mert önmagát üti meg, aki mást megüt, oktalan csecsemő módjára, mely önnön kezébe harap.

- És most mit fogsz tenni? - kérdezte a fakír.

Az ifjú így szólt:

- Sok száz évvel ezelőtt, mikor még Dávidnak hívtak engem, az eljövendőt vártuk, aki csodát mivel majd, megmozdítja a hegyet, és a tenger színén jár száraz lábbal. Önmagunkat vártuk és akartuk, s mert a csoda bennünk lakik - valamint bennünk lakik a hegy is és a tenger színe is, amit látunk a mi szemünkkel. S ha én hiszem, hogy megmozdul a hegy, hinni fogod te is, és hinni fogja mindenki, akinek teste van, mint nekem. Mert ha énnekem fáj az, amit ők szenvednek - őnekik meg azt kell akarni, amit én akarok - mint ahogy megmozdul a láb és a kéz, mikor a fej megmozdul.

- Te vagy hát az a Másik? - kérdezte a fakír.

- Én vagyok a szem és én vagyok a fül és vagyok a fej, amelybe minden fájdalom összefut a testből. Én fogok hát látni és hallani helyettük - és én fogok meghalni helyettük, hogy tovább élhessen a kéz és a láb. Egyetlenegyszer voltam a Földön, és nem leszek többé soha - mert én vagyok a Szenvedés a Földön, aki megjelentem, hogy kiáltva tudassam egyszer: nem kellek ide! és bebizonyítsam: nincsen szükség reám. Mert íme: a lélek szenved csak és nem a test - a léleknek kell hát pusztulnia. A lélek, ó fakír, halandó - a test pedig halhatatlan.

És felkelvén, otthagyta a fakírt. Tizennyolc évig bolyongott még ezután a dravidák földjén, és megtanulta minden szenvedését a fakíroknak, amivel igába törik a testet, a szemmel és füllel pedig akaratuk szerint cselekszenek. Megtanult mozdulatlanul állni egy helyben évekig, kifordított tagokkal járni, órákig nem venni lélegzetet, aludni hónapokon át, szívverés nélkül. Így történt, hogy mikor sok évvel azután egyszer eltemették, néhány nap múlva kikelt a földből, megjelent barátai között, azután eltűnt megint, és többé nem láttatott: - néhányan állítják csak, hogy hallották még egyszer a hangját, hónapokkal eltűnése után, egy ragyogó tavaszi napon.

AZ ELLENSÉG

- Meg vagyok értve? - mondta a zászlós kurtán és gúnyosan, úgy, ahogy az őrnagytól tanulta, egy pillanatig még nézett rá, hogy mer-e válaszolni, aztán megfordult.

Persze hogy meg volt értve. A két napi szabadságnak ezúttal befütyültek, igaz, hogy azzal az ígérettel, hogy a jövő héten beterjesztik Fedort három hétre. Hogy neki erre a két napra most nagyobb szüksége volt, mint jövő héten három hétre vagy nyolc hónapra, avagy örök időre, azt elmondani vagy célozni rá, jól tudta, éppen olyan nevetséges és hihetetlen és értelmetlen dolog lett volna, mint arra hivatkozni például, hogy ő szeretne élni, hogy neki tetszik a kék égbolt és a rejtelmes éjszaka; arról hogy a szíve fáj, még lehetett volna beszélni, persze nem átvitt értelemben, nem úgy, ahogy a költők mondják, hanem úgy, hogy jelentem alássan, szívgörcsöm volt reggel. Akkor esetleg átküldik a szanitécekhez a hátsó árkokba, ott jelentkezik maródira, délután leküldik, éjszaka ott marad, reggel jelentkezik, délben vizit, délután ott marad, holnapután írást kap, esetleg azt, hogy semmi baj... ez megint két napot venne igénybe, és neki most azonnal, ma délután kellene a szabadság. A nő ma még bizonyosan odalent van, az elfoglalt faluban, de holnap ott már rendes őrség lesz, a telefonhuzalokat átvezetik, mindenkit elküldenek, vagy nem küldenek el, de... nem, erre nem is szabad gondolni, erre az utóbbira, erre a gondolatra, úgy érezte, az ájulás környékezi. Most, most azonnal indulnia kell, hörögte magában, remegő szájjal, és mikor abban a pillanatban durva, kíméletlen pukkanással csapott le valahol egy gránát, az olyan volt, mintha valaki ököllel ütött volna a földre, türelmetlenül és parancsolóan: indulj azonnal, mert különben agyonváglak. Elég soká vártam, három évig tűrtem, hogy élj, a piszkos és ostoba hullák közt, de most már nem várok két perccel se tovább, ha azonnal nem mégy a fenébe, agyonváglak.

- Még agyonvághatják az embert... - mondta határozatlanul, és mikor Pohr, aki két lépésnyire tőle feküdt a hasán, erre a meglepő kijelentésre nem válaszolt, magyarázóan tette hozzá - mielőtt azt a három hetet megkapom.

Ekkor oly keserű erővel facsarta össze torkát a fájdalom és gyöngédség, hogy úgy érezte, minden felelősség alól feloldja ez a fájdalom. Óvatosan felemelkedett és körülnézett. Az árok túlsó falán éppen kíváncsian és ijedten futottak a rések mellé, heves, sűrű, makacs ágyúzás tört ki egészen közelről.

- Mi az isten - dadogta elhűlve. - Csak nem támadunk?

Átvillant rajta a jól ismert érzés: most vagy egy óra múlva, kiugrálni, lelapulni, aztán előre...

Ekkor elszánta magát. Elég homályos volt már, és tudta, hogy minden simán fog menni.

- Lemegyek a latrinához - mondta közönyösen és odavetően, mintegy magának, de úgy, hogy a társa is hallja.

A kurta összekötő árkon nehéz léptekkel, szürkén vonult keresztül. Mikor a latrinához ért, egy pillanatra meghökkent. Aztán befogta az arcát, és két ugrással átvetette magát. Érezte, hogy valami sűrű és ájulatosan undorító piszok freccsen fel a köpenyére, de nem fordult meg, észrevette, hogy véletlenül senki sincs a közelben, most lehet... Felkapaszkodott a csaknem meredek vájaton, egyszer visszacsúszott, a fogát csikorgatta. Most sikerül... odakint volt a mezőn.

Valóban sötét volt már. Pár lépésnyire a kiserdő, ahol keresztüljöttek, balról halványan pislákolt valami fény... A falu. Az egész mező, ezt még a sötétben is láthatta, fel volt túrva, át volt lyuggatva. Az erdő fái recsegtek. Félrehúzta a száját, megvetően legyintett, és lelapulva futott, amikor a fák közé ért, lihegve állt meg.

Ebben a pillanatban hangos, lármás, tolakodó kereplés harsant fel a töltés felől, amit tegnap este megszálltak. Röhögni tudott volna, olyan ficánkoló és ideges diadalérzés fogta el, hogy éppen jókor, éppen az utolsó percben szánta el magát...

- Gépfegyver - morogta, kurtán bólintva, okosan. - Hát mégis... már meg is kezdtük a támadást, egy óra múlva azok mind künt lesznek az árokból és görcsös, hideg, kegyetlen fegyelemben, mint egy összekapaszkodott lánc, valami különös és agyafúrt gépezet, egyszerre forogni és dübörögni és zakatolni kezdenek... az ijedt és tudatlan kis csavarok és szíjak és kerekek, amik még sohase látták a Nagy Tengelyt, csak azt tudják, hogy néha megindul valahol, messze, a gép közepén, és akkor ők is megindulnak... egy és ugyanabban a pillanatban.

Ó, milyen ismerős volt mindez, mint a hideg reggeli ébredések, mint a kemény és rágós húskonzerv, sarzsik paszomántja a durva parolin, hosszú telefonpóznák, avas olaj a fegyver závárzatán, valóság! És most megint egyszer eszébe jutott az a fájdalmas csodálkozás, mikor három év előtt először hallotta meg a gépfegyver kereplését... A háború, ütközetek, halálhörgés, dobogás, valami zavaros és romantikus álom képében élt benne mindig, cikázó villámok, éjfél, lovak nyerítése... tikkadt és részeg félelem és lelkesedés, dobogó szív, mámor... De minderről szó se volt akkor reggel s azóta... mert reggel volt, hűvös, rossz szagú reggel, bambán és fáradtan és gondolat nélkül marsolt... és akkor egyszerre valami kiállhatatlan, egyhangú karattyolás zendült fel, és valaki azt mondta; gépfegyver. Csak nehezen tudta elhinni és megérteni, hogy ez az, amiről szó volt: hogy most valahol embereket ölnek, talán őket is mindjárt... a kereplés erősödött. Hisz ebben a hangban nem volt semmi félelmes vagy földöntúli: józan, bosszantó és sértő és süket lárma volt, mint mikor reggel megindul az üzem valami szürke és rideg gyárban, kat, kat, kat, ahol talán szalámit aprítanak vagy bádoglemezeket, vagy bőrt vagdalnak és varrnak össze, hajszálig egyforma darabkákban, szinte unatkozva és bosszankodva, a gépek... És akkor megértette, hogy így is van, és hogy mindegy az, hogy szalámit vagy bádogot vagy bőrt, vagy embert... csak ő hitte addig, hogy van különbség; odahaza, a házak és az utcák között hitte ezt, ahol mindenki másképp öltözködött, úgy, ahogy jónak látta, ahol nők mosolyogtak, és az emberek magukról beszéltek, mintha mindegyik valami külön dolog volna, egyértékű a többivel, együttvéve... ahol kirakatok voltak és a kirakatokban könyvek, és a könyvekben emberekről volt szó és fájdalmakról és örömökről és szenvedésekről... egyes, külön-külön élő emberek örömeiről és fájdalmairól és szerelmeiről...

Ó, a könyvek! Hosszú veszteglések idején, szitáló felhők alatt, hideg fedezékek padlóján hasalva, milyen kábult és sajgó álomban nyelte Fedor azt a betűsorokba zárt csodavilágot, ami odaát, messze, messze, pompázik és csillog, hunyorogva, valami megfoghatatlan langyos és rózsaszínű és lágy levegőben... Regények és novellák és színdarabok, egyetlen óriási útleírás bibliájává folyt össze, ezeregyéjszaka, Kalevala, ami az álmok földjéről beszél... nem erről itt, a valóságról, a nagy emberaprító gyár valóságáról, amire most három éve ébredt fel, született meg, abból a lázas álomból, amiről azt hitte, hogy valóság, és amiről a könyvek beszéltek. Emberek, nők, szerelmek, színház... bánatos és vidám idillek és megrázó tragédiák. Különösen a féltékenységi és szerelmi drámák izgatták: meredt szemekkel és égnek álló hajjal leste, a megbántott szerelmes hogy fetreng kínjában, hány szóval és hasonlattal festi és dédelgeti gyötrelmét, hogy fojtja meg meg aztán a hűtlen, de végtelenül édes, édes nőt... vagy a tolvaj csábítót, megöli, mert kettejük közül csak egyik élhet, megöli, mert érinteni merte azt, aki neki az életnél és halálnál többet jelent!... Egyszer kegyetlen ágyútűzben olvasott ilyesfélét Fedor, egy életről és egy halálról volt szó a könyvben, de olyan ember életéről és haláláról, kit a könyvben megismert, jobban, mint bárkit valóságos ismerősei közül - egy emberről volt, őróla. És mikor a hős utolsót hörgött a könyvben, Fedor vacogva és kábultan ejtette le a könyvet, és mint az alvajáró meredt rá kipirult bajtársára, aki már néhány perc óta magyarázott

neki valamit, hogy kétszázan estek el közülök, de most már biztosítva van az állás, megérkeztek a hetvenkilencesek.

És most, íme, amaz álomország felé közeledett Fedor, az ígéret földje felé, mely ott csillogott, néhány kilométernyire. Közeledett hozzá, egyedül az erdőben, kiválasztottan, egymagában, mint a sarkutazó, akinek volt bátorsága hozzá, hogy kitépje magát gyáva és nyomorult társai közül, és meginduljon távoli tartomány felé, amiről régi csodálatos legendák beszélnek... A szerelem várta Fedort a faluban, ama csodálatos hatalom és felsőbbség, mely nem dolgozik hadtestekkel és osztagokkal és zászlóaljakkal, és nem ismer terepalakulatokat és szakaszokat és rajvonalakat, hanem egyetlenegy embert ismer a milliók közül... egyetlen embert, aki több és fontosabb, mint a többi együttvéve. És ha van bátorságod hozzá, te lehetsz az az ember. Egy órát volt együtt, tegnap este Annával, és Anna azt mondta, kézzel és szemmel, hogy ő az. Hogy került oda Anna, a felhőből pottyant le, vagy a földből virult, ezt megtudni nem volt ideje. Annyira emlékezett, mintha olyasmit mondott volna, hogy átutazóban volt, férjét vagy fivérét kereste a fronton, és ott rekedt, a rejtett házban, remegve és bénán, mikor a mieink tűz alá vették a falut.

Rohanni...

A sötétben torzalakok bukkantak fel, egy domb, egy kerítés... kísértetes csend mindenütt. Ez az országút... ezek már házak. Fekete, odvas ablakok tátják rá ijedt szájukat. Ez itt... ebben az irányban... Ó, igen, ez az... Fény, fény... ó, isteni szépség, álom és csoda... fény az ablaktábla mögött...

Egy ugrással vetette át magát a kerítésen. Lebukott, felállt. Oly hangosan lélegzett, szíve úgy kalimpált, hogy félt megzörgetni az ablakot, talán elijesztené... Nekifeszítette vállát az ajtónak és kinyitotta.

Az első szobában senki se volt, de a másik szoba ajtaján keskeny fénysáv húzódott, tetőtől padlóig. Tapogatózva közeledett az ajtóhoz, elejtett egy széket. Ekkor halk sikítást hallott, az ajtó kinyílt, és gyertyával kezében megjelent a nő. Maga elé tartotta a gyertyát, gyorsan becsapta maga mögött az ajtót, és térdre ereszkedett előtte.

- Anna... ne félj... én vagyok... - suttogta rekedten, és közeledett, hogy megfogja a kezét. De mikor odaért és a nő arcába nézett, riadtan, nyitott szájjal hőkölt meg attól, amit látott.

- Mi az... mi történt... - dadogta, és még nem akarta hinni.

Aztán mintha szíve felszabadult volna a fejébe. Csodálatosan nagyszerű, hatalmas érzés volt ez a düh és fájdalom, olyan, amilyenről annyit álmodott borzongva és vágyva, könyvei közt...

- Van bent valaki? - ordította idegen, ismeretlen hangon, amitől felujjongott benne a vad és dühös élet. Később, néhány nap múlva csodálkozva tűnődött rajta, miért hitte ő ebben a pillanatban teljes bizonyossággal, hogy a zászlós van bent, hiszen egészen valószínűtlen volt, hogy otthagyva az ütközetet, leszokott ide, ehhez a nőhöz... De bizonyos, hogy ebben a pillanatban azt tudta és hitte, hogy a zászlós van bent, és amit elhatározott, a zászlósra vonatkozott. A zászlósra, aki nem engedte őt el, és aki idejött, hogy elrabolja tőle az egyetlent és mindenek fölött valót, aminek reménye tartotta benne az életet, három év örökkévalósága óta.

Kitépte övéből a bajonettet, és élvezve az eszeveszett düh mámorát, lökte félre a nőt. Ebben a pillanatban megértette, ujjongva és boldogan, miért kellett megtanulnia ölni.

A férfi az ágyon ült, és mikor ő berontott, nehézkesen fölállt. Már a levegőben villogott a bajonett, mikor a véres párán át, ami szeme előtt kavargott, meglátta az egyenruhát. Nehéz koppanással esett ki kezéből a fegyver.

Egy ellenséges katona volt.

Akkor még nem tudta, miért nem bántotta. Tíz perc múlva, az árkok felé futva, jutott csak eszébe, elképedve, hogy ezt nyugodtan leszúrhatta volna, még meg is dicsérik, igazolhatja magát, hogy emiatt jött vissza a faluba, tudott róla, megleste, hogy egy ellenséges katona, talán kém, elbújt a faluba...

De most, az alatt a két perc alatt, míg megfordult, szótlanul kiment, átment a másik szobán, kilépett az utcára, és betette maga mögött az ajtót, az kóválygott csak határozatlan, fáradt és nyomorult bánattal szívében, hogy ezzel most semmi dolga, ezzel a fáradt és szürke katonával, ezt nem öli meg, mert hiszen ezt úgyis meg kell ölnie, holnap vagy holnapután, mikor majd együtt forognak a nagy szürke gépben - s a maga ellenségét kereste odabent, a szobában, aki őt bántotta meg, és akit nem talált sehol.

VASZILIJ

I

- Most már mindegy - mondta az ezredorvos türelmetlenül -, nem lehet visszafordítani az összes aktákat. Berukkoláskor ő maga vagy valamelyik családtagja jelentsen beteget, és küldjék helyőrségi kórházba - az ilyesmit úgyis csak kórházban lehet konstatálni.

A nagybácsi vállat vont. Szerette volna még megjegyezni, hogy Vaszilijnak Kazánba kell berukkolni, oda ő nem utazhatik utána - de az ezredorvos kinyitotta az ajtót és bement. Tűnődve nézegette az iratokat, zsebre tette, és tétován megindult, lefele a lépcsőn.

És így esett, hogy Vaszilijt, aki féléve került csak ki a gyengeelméjűek intézetéből, egy öreg szolga kíséretében el kellett küldeni Kazánba. A hatalmas, szőke fiú aggódva nézegetett ki a vonat ablakán: ha szóltak hozzá, ugyanazzal a zavart mosollyal hallgatott, és nyomkodta a homlokát, amit otthon már megszoktak: ebben a mosolyban valami szelíd és szégyenkező bocsánatkérés volt, hogy nem érti a kérdést, nem tud rá felelni. Ahogy a süket vagy a vak figyelmezteti szerényen a felületes ismeretlent nyomorúságára: úgy mutatott Vaszilij tétova mozdulattal szegény nyomorék agyveleje felé, mely nem tudott összekötni egymással két képzetet: melyben a fogalmak „étel", „víz", „álom", „ember" külön-külön éltek dermedten és vakon, és nem volt köztük összefüggés. Még ez a két fogalom: „én" és „Vaszilij" se tudott összeállni, egybeforrni e híg, béna kocsonyában. Vaszilij, ha néha hebegve megszólalt, magáról mindig harmadik személyben beszélt.

A kaszárnyában sorba állították őket - az öreg, ügyetlen szolga eltévedt az irodákban, nem tudta, hová kell menni, kinek kell elmondani a dolgot. Lerázták és megnyugtatták őt: csak menjen, hagyja itt a fiút, ha valóban tökéletlen elméjű, fedezettel küldik majd utána.

Azonban menetalakulatok zavarában Vaszilij azok közé került, akiket egyenesen a frontra küldtek, hogy majd ott a lövészárkok között képezzék ki két-három hét alatt. Az altisztek észrevették útközben, hogy a szegény fiú hülye, de vállat vontak: ha a doktor uraknak jó volt, ők minek okoskodjanak? Hagyták hát, nem ismételték a kérdést, legyintettek és odébb álltak. A bajtársak etették Vaszilijt, aki szelíden mosolyogva tűrte, hogy tréfáljanak vele és rajta. A kiképzésnél kiderült, hogy Vaszilij elég jó arra, amire kell: mint a jó medve, eltanulta és megcsinálta a fegyverfogásokat - eleinte eldobta puskáját, mikor elsült a kezében, de aztán ehhez is hozzászokott. Hatalmas válla meg se érezte a batyut - nem ellenkezett, mikor felrakták rá. Az első felváltásnál leküldték ötvenedmagával az árkokba.

II

Mikor a gránát lecsapott, Vaszilij éppen a futóárok torkolatában igyekezett előre. Pár lépésnyire volt egy tiszti fedezék: ennek a betonfalával együtt ő is a levegőbe repült, aztán a hasára esett, mint a béka. Három óra múlva, mikor magához tért, több katona közt hevert félrefektetve az útból: néhány szanitéc éppen a hadnagyot cipelte kifelé: a hadnagy viaskodott velük, a nyelve lógott ki és hebegve, hülyén, folyton nevetett. Vaszilij felült, és mintha villámcsapás érte volna, úgy cikázott át rajta ez az ismerős, hehebegő nevetés. Mintha saját magát látta volna, életében először: saját magát, élő és valóságos dolog között. Hadonászni és hangosan kiáltozni, aztán, életében először, fuldokolva zokogni kezdett. Végre megint elájult.

III

Hogy történt, senki se tudta, az orvos, talán helyesen, a légnyomásnak tulajdonította a csodálatos gyógyulást. A bajtársak nevetve veregették Vaszilij vállát, öreg kujonnak nevezték, és arra céloztak, hogy el akart lógni, hülyének tette magát, aztán meggondolta a dolgot. Vaszilij nem bánta: mohón és izgalmas ámulattal fedezte fel az életet, melyre érett, tizennyolc éves testtel adatott születnie. Mint a gyerek a játékkereskedésben, kíváncsian fogdosta össze a keze ügyébe került tárgyakat: ez puska, ez tőr, az ott az ellenség, akit le kell lőni. Bámulatos gyorsan megtanult mindent - és minden, amivel az intézetben éveken át hiába gyötörték, most felszínre került a tudat mélyéből: kiderült, hogy tud írni, olvasni, számolni - csak persze nem emlékezett rá, honnan tudja mindezt. Az esze frissebb volt, mint bárkié: néhány hónap múlva tisztában volt az egész mesterséggel - amit megtanult, jobban tudta, ügyesebben annál, aki megtanította. Előrecsúszott a drótkerítésig és elvágta: szabad szemmel észrevette, hogy a leplezett cserjés mögött ágyú van, és megkülönböztette az igazitól; először hallotta meg, alkonyatban, a repülőgép búgását.

És Vaszilij világra született, odakint a harcmezőn - megszületett, szürke egyenruhában, puskával a hátán, oldalán tőrrel - úgy, ahogy a karvaly karmokkal születik és a rák ollóval és a bika hegyes dárdákkal a homlokán. Ahogy a többiek akkor csodálkoztak, mikor először vették fel a fegyvert - úgy csodálkozott ő, mikor először jött rá, hogy le lehet venni a testéről, mintha a kezét vagy a lábát csavarná le és rakná maga mellé. Megszületett a világra, mely hegyekből és völgyekből és mezőkből áll: és a mezőkön hosszú, keskeny csíkok húzódnak, az árkokon túl fák és a fákon hegyes drótok és a drótokon túl az ellenség - és a levegőben madarak és repülőgépek vannak: a madár elrepül, a gépre pedig rá kell lőni, éppen úgy, mint azokra a másféle sapkájú állatokra, akik a dróton túl vannak.

És megszületése után öt héttel úgy lőtte az első katonát, aki a drót mögött felbukkant, mint a kölyöktigris, mikor az első mezei egér torkát átharapja, kinyújtva körmeit és szemeit összehúzva.

IV

Az állóharc öt teljes hónapig tartott: ekkor egy éjszaka kimásztak az árokból. Az ellenség visszahúzódott. És Vaszilij végigcsinálta az egész előnyomulást, le a nagy homokhegyig. Két hónap alatt vagy harminc ütközetben vett reszt - márciusban káplárrá léptették elő, májusban szakaszvezetővé. Ekkor már három kitüntetése volt: följebbvalói úgy csodálták, mint valami különös jelenséget. Egyszer név szerint szerepelt a jelentésben: egy híres író, aki mint tudósító

beszélt vele, nagy cikket írt róla, és a lapok átvették. Más ezredhez került, ahol nem tudtak róla: katonai dolgokban többet tudott, mint a legöregebbek - mihelyt másról volt szó, elhallgatott, de ez nem tűnt fel ott, ahol annyian voltak, kiknek senkije-semmije otthon, akik azóta élnek, mióta katonák. A koritói ütközet után, ahol egy felderítésével megmentette az ezredet, s autóstól elfogott egy vezérkari tisztet, iratokkal, okmányokkal együtt: szóba került, hogy kitüntetést alig lehet már adni neki, rendkívüli szolgálataiért tisztté kellene lennie. Kihallgatták, kiderült, hogy gyakorlatilag többet tud, mint a kapitánya - az elméletekbe belezavarodott. Ekkor két és fél éve harcolt már anélkül, hogy egy napra hazakéredzkedett volna. A hadügyminiszter külön rendelettel nevezte ki hadnaggyá - ugyanekkor megkapta egyikét a legmagasabb kitüntetéseknek.

V

Tiszttársai eleinte nem vettek észre semmit: az a tónus, ami a tiszti fedezékekben, elfoglalt városok szállásain, győzelmi banketteken uralkodott, nem volt alkalmas arra, hogy kiderüljön valakiről, kicsoda, milyen ember, mit tud, ki volt azelőtt. Mihelyt a múltról volt szó, városi életről, civilekről: Vaszilij hadnagy elhallgatott, de ez nem tűnt fel senkinek. Néha, mikor a civil életről kérdezett valamit, a kérdés oly hihetetlenül naiv volt, hogy azt hitték, tréfál, nem feleltek, kacagtak. Nem is erőltette hát: valami homályos, távoli kép alakult ki benne holmi ismeretlen világról, amit képeken látott; szavakból állított össze: furcsa világról, ahol különös, természetellenes törvények uralkodnak, falak és házak közt - ahol minden másképpen és fordítva van, mint a valóságban, ahol fegyver nélkül járnak, és mégse félnek semmitől, ahol nemcsak hogy nem jutalmazzák meg, aki sok embert leölt, de még inkább megbüntetik. És mint ez ismeretlen földrész bennszülötteit, távoli jövevényeket, ismeretlen ország furcsa vadállatait, mint ahogy mi Afrika tarka küldöncét, a papagájt nézzük állatkertjeinkben - úgy nézte ő azt a néhány nőt, leányt, asszonyt, akivel elhagyott városok kocsmáiban, duhaj mulatságok mámorában találkoztak, s akiket fegyverrel az oldalán ölelt meg, ahogy bajtársaitól látta.

Gyakran volt szó a békéről, hogy ennek egyszer vége lesz: az ellenséggel barátkozni fogunk, úgy, mint ahogy mi most egymással. Eleinte zavarba jött ilyenkor: de később vígan mosolygott, ha ilyesmi szóba jött; elvégezte magában, hogy ez, hogy ilyeneket mondanak, valami társasjáték, mint a kártya meg a kabaré, amit egyszer rendeztek, és ahol a tisztek női ruhába öltözve, mindenféle bolondságot énekeltek össze.

Februárban megsebesült, fél évre szabadságolták, és Moszkvába küldték üdülni.

VI

Feodorovna pár percig görbén, nevető szemmel nézett Andrej főhadnagyra, aztán szája elé tette kezét, és úgy kérdezte, elfojtott nevetéstől csukló hangon:

- Hát ez meg miféle volt?

Andrej lovagolva ült a széken, lovaglópálcájával a bársonyrojtokat veregette, és gonoszul nevetett.

- Láthatja. A hadsereg egyik legtöbbször kitüntetett tisztje, az én Vaszilij barátom. Jó, jó - csak nevessen - hiszen maga kacérkodott vele. Persze, megijedt a váratlan hatáson. Hja, ma chère, ez egyenes ember, egy katona, ez egyszerűen megfogja, ha valamit odatartanak elébe.

- Kolosszális!

- Mit akar? Huszonegy éves az egész kölök. És csinos fiú. És tegnap először volt színházban.

- Azt mondta, hogy visszajön.

- Jó, ne nevessen már, Mása.

- De mikor olyan furcsán nézett! Mint egy őrült! Hahaha!

- Hát akkor - fél tízkor, jó lesz? Magammal viszem a kulcsot. Isten vele.

- Isten vele, Andrej. Jaj, az oldalam!

*

- Szervusz, Vaszilij! Hát te még itt ténferegsz? Nem jössz a kabaréba?

- Nem. Dolgom van.

- Ugyan! Mi dolgod van?

- Nem mondhatom meg.

Andrej gonoszul nevetett.

- Na, isten veled. Én elmék.

- Hová?

- A kabaréba. Onnan hazamegyek, holnap találkozhatunk megint.

- Jó lesz.

*

- Maga az?

Vaszilij olyan rekedt volt, hogy alig tudott beszélni.

- Én. Itt vagyok.

Az asszony megijedt.

- Maga... maga őrült... Menjen most.

És hogy nem mozdult, suttogta:

- Jöjjön tíz órakor vissza... Egyedül leszek.

És mikor a fiú eltűnt, vállat vont.

- Majd addig kitalálok valamit...

*

A csengetés felsikoltott, hosszan, kábultan visszhangzott a sötét előszobában. Kétszer, háromszor, négyszer. Negyedóráig is eltartott, míg elhitte, hogy nem eresztik be. Lassan kifordult, tapogatva ment végig a sötét kerten. Mikor a kertajtót megfogta, a kilincsére fényreflex villant fel. Megfordult, és az erkély függönye előtt meglátta őket.

- Vaszilij... te vagy az... Hahó... Hát te itt vagy? Nem hallottuk a csengetést! Gyere vissza, csacsi!

Az asszonynak csak a nevetését lehetett hallani, amint a zsebkendőjébe fojtja. Hirtelen elhallgatott.

Vaszilij egy ugrással ott termett, fegyveréhez kapott - fülében ismeretlenül zúgott a hang, nem értette, azt hitte, németül szóltak. De mikor a fénysávba ért, egyszerre eleresztette a fegyvert. Andrej főhadnagy állt előtte, két lépésnyire. Vállára dőlve az asszony. Andrej főhadnagy - abban a ruhában, amiben ő... nem ellenség... nem német sapkában... bajtárs... orosz katona... nem lehet... hiszen azt mondta... és mégis... de hát akkor...

*

- Hohó! Mi az?... Mi történt?... Vaszilij!... Hé... Lámpát...

De Vaszilij már nem felelt. A fűben feküdt, egész teste rángatódzott és feje dadogva, hebegve egyenletesen reszketett.

Évek hosszú során át többféle diagnózis alakult ki; abban megegyeztek az orvosok, hogy az idegsokk ugyanolyan természetű volt, mintha gránát csapott volna le mellette. Az egyik elmélet, mely a páciens múltját is tekintetbe vette, úgy oldta meg a kérdést, hogy a régi állapot tért vissza, a három év előtti, öröklött imbecilitás - a másik lehetségesnek tartotta, hogy a hároméves harctéri szolgálat lappangó idegbaja tört ki, váratlanul, amint már sokszor előfordult.

H. G. Wells egyik regényében olvastam, hogy az óriás, géptestű marsbelieket, akik ki akarták pusztítani az emberiséget, egy ártatlan baktérium ölte meg, amit a mi szervezetünk fel se vesz, mert már hozzászokott. Vaszilij nem tudta meg soha, hogy agyát, mely ágyúk bömböléséhez idomult, az első, ártatlan hazugság pattantotta meg, amivel életében találkozott.

ÉN ÉS ÉNKE

Én magamat nem ismerem: ez a szó, hogy Én, ködös, rejtelmes, tragikus, homályt jelent, felvillanó tüzekkel, tompa fájdalom vagy diadalmas öröm. Mások Énje világosan, éles körvonalakban áll előttem vagy mögöttem, megnagyítva vagy megkicsinyítve az én Énem lencséjén keresztül, de a lencse maga üveg, láthatatlan, önmaga eltűnik, mikor láthatóvá tesz másokat.

Magamat sokszor kerestem, s magammal sokszor tusakodtam a sötétségen keresztül, de csak kifejezhetetlen, szorongó indulatok, éles fájdalom, nyugtalan gyönyör válaszolt, mikor kérdeztem.

Magamat nem ismerem. De ismerek valakit, aki bennem lakik, akivel én sohase beszélgettem, aki gyakran megszólal, hetykén és hangosan, nem törődve azzal, hogy én sohasem válaszoltam neki, hogy szégyellem és zavarba vagyok miatta, mint valami neveletlen kölyök miatt társaságban az illedelmes szülő.

Most, hogy beszélek róla, csodálkozva veszem észre, hogy még nevet se adtam neki, annyira haragszom rá, annyira igyekeztem mindig, hogy elhitessem magammal, hogy ő nincs.

Pedig ő van. Minek nevezzem? Én-nek csak nem, hiszen ő nem én vagyok, ő egészen kicsike. Ő az Énke, de nem szeretném, ha velem azonosítanák.

Énke egy kicsike ember, akkora, mint a mutatóujjam. De mégse kicsike gyerek, hanem egy csöpp ember, borotvált arcú, fürge, mozgékony, gúnyos, elbizakodott mosollyal, szemtelen szemekkel. Térdnadrág van rajta és selyemharisnya, mint egy kis márki, vidám, gúnyos, hetyke, cinikus, hitetlen. Kerek és gúnyosan túlzott mozdulatai vannak, fölényesen alázatos, udvarias, néha elképesztően arcátlan. Nem ismer ünnepi perceket, meghatódást, megilletődést,

a csöndet nem szereti, a kínos szünetekbe hangosan hahotázik. Nem tudom, hol tanyázik, néha a fejembe van, agyvelőmre ül, és lábacskáit lóbázza, fütyürész. Néha a kezembe bújik, ujjamat rángatja, ülök szembe valakivel, tisztes, derék úriemberrel, és komolyan, illedelmesen beszélgetünk, ő ott van az ujjamban, és rángatja, hogy fogjam meg a fülét annak az úrnak, egész váratlanul, vagy az orrát, vagy fricskázzam meg.

Énke mindig ébren van, de beszélni rendesen olyankor kezd, mikor nekem a legkellemetlenebb, legkínosabb, mikor csöndre, figyelemre, áhítatra volna szükségem.

Énke csak hozzám beszél, soha máshoz nem szólt még. Kiszemelt magának, úgy látszik, és elhatározta, hogy céltalan, vidám kis életének egyetlen programja: engem bosszantani, zavarba hozni. Voltam már néhányszor úgy, hogy felolvadt és kiáradt a szívem, forró szeretet töltött el és fájdalmas vágy, hogy elmondjak magamról mindent barátnak, szeretőnek: odaadjam magam, maradék nélkül, hogy megszeressenek, megsajnáljanak - látod, ez vagyok. Ilyenkor kutattam magamban, megindultan, alázatosan, tisztán. Kutattam magamban, és rábukkantam Énkére is, és rángatni, nógatni kezdtem: no, hát beszélj te is, mutasd be magad, hajolj meg, hiszen te is hozzám tartozol. De ő ilyenkor makacsul, arcátlan mosollyal hallgatott, s ha megszólalt, hozzám beszélt csak, nem a másikhoz, hadd abba már, mondja szemtelenül, fölényesen, nem látod, milyen komikus vagy? Most be akarod csapni őket, hát nem látod? De engem nem csapsz be, papa, nem szégyenled magad, engem akarsz becsapni? Hiszen ismerlek - micsoda szentimentalizmus ez, milyen szamárság, de hát csináld, ha kedved van hozzá.

El kell hallgatnom, mert nincs fegyverem vele szemben. Én szeretem a szép, sima, kifejező szavakat, a mélyértelmű igéket, az artisztikus fordulatokat, szeretem a tragikus szavakat, mert hiszem, hogy ezek fejezik ki az életet. Az ő szótára aljas, cinikus, szemérmetlen, közönséges, perverz élvezettel gyűjtögeti az útszéli kiszólásokat, a tömör és hetyke, zamatos jelzőket, összeszedi és habozás nélkül használja a csavargók, jasszok, durva emberek, parasztok, katonák szókincsét, az argot-t, barátja a hitetlen, alantas, külvárosi csőcselék, a romlott rikkancsgyerek, a hitetlen városi zsidó, a züllött cseléd, a kávéházi ügynök. Szótárát ezektől lopkodta össze Énke, ezekkel a szavakkal rémít meg, ejt kétségbe, pirít el éppen olyankor, mikor a legszebb, legmélyebb, legzengőbb szavak kristályát keresem magamban.

Legmélyebb perceimet tette tönkre, mikor közeledtem az élet értelméhez: a fájdalomhoz. Igaz, hogy sokszor ezzel mentette meg puszta, pogány, állati életemet. Kamaszkoromban naplót írtam magamról és magamnak, hogy ne olvashassa senki más, csak én. De mikor a végső igazságot le akartam jegyezni magamról: ő volt az, aki megszólalt: no, tatuska - mondta -, ezt ne írd le, mit szól hozzá az, akivel el akarod olvastatni? Még kiábrándul belőled, és nem hiszi el, hogy az vagy, akinek látszani szeretnél. De hiszen én éppen azt akarom - erősködtem kétségbeesve. Jó, jó, kisöreg - mondta ő, és én engedelmeskedtem, hogy ne legyek kénytelen vitázni vele.

Ő tette tönkre a verseimet, két rím közt megszólalt hangosan, viccelve. Bánat az jó, jó rím - mondta. - Persze, nem azt akartad írni, ugye, de hiszen nem az a fontos. Az a fő, hogy közvetlenül hasson, mintha a lelked legmélyiről fakadna. Holott a lelked legmélyéről már csak azért sem fakadhat, mert ott én ülök: cigarettázom, és lóbálom a lábamat. Passz.

Ő az, aki torkomba szorul, mikor kondoleálok, mert meghalt valaki. Ilyenkor vicceket mond. Nézd - mondja -, milyen orra van nekije, mint egy uborka. Milyen szépen sétálhatna rajta egy darázs. Akkor kénytelen volna odakapni, hogy lenne az?

Nem tudom, ismerik-e Énkét a színészek; én, ha színész lennék, nem tudnám elviselni őt. Néhányszor beszéltem közönség előtt, szónokoltam vagy szavaltam. Ezek voltak legféktelenebb percei: egy pillanatra be nem állt a szája. Én beszélek, szónokolok, emelem a hangom,

indulatba hozom magam, meghatódom és hatok: még talán könnyezem is, ő közben egy pillanatra se hallgat el, beszél, folyton beszél, ami eszébe jut, az ő cinikus, szemérmetlen hangján. A legkevésbé sem zavartatja magát attól, amit én beszélek, egyszer rémülten kaptam rajta, orfeumkuplét énekelt, miközben én felindulva, emelt hangon az emberiség céljairól, egy hős tragikumáról beszéltem. De ez még a jobbik eset, hogy nem figyel arra, amit én csinálok, s mulatja magát, rossz dalokkal, verklimuzsikával. Rosszabb az, mikor felfülel, odafigyel, ellenőriz, kritizál. Én a közönséghez beszélek, ő pedig hozzám, szünet nélkül. Na jó, papa - mondja -, ez elég jó volt. De most aztán vigyázz, tudod, a következőt, amit mondani akarsz, emeltebb hangon mondd, s kicsit reszkettetni kell a gégét. Most hatódj meg, csinálj úgy, mintha könnyezni akarnál. Most rossz volt, ezt jóvá kell tenni, majd ott, tudod, ahol az az izé van, azzal a felháborodással vagy mivel, szóval azzal a vacakkal. Erre itt vigyázz az első sorban, ez nem figyel, erre rá kell ordítani, vajon miféle alak lehet? Jó alak. Mit szólna, ha most hirtelen elkezdenéd énekelni, ezt, hogy: „Sáááári... te vagy a pááá-árom, hajaho-hóóóha... hajahahó!" vagy ezt: „Nagypapa-papanagypapám!..." amit a kabaréba énekelnek.

Nem tudom, ismeri-e Énkét más is - de ismerek embereket, akikről tudom, hogy nem lakik bennük. Hirtelen haragúak, a felbőszülők, az őszintén gyávák, akiket ösztönök vezetnek. Akiknek agyát elönti a vér, kést ragadnak, döfnek - ordítva hullanak térdre. Ezekben Énke nincsen, mert Énke, ha kést emelnék, s ezt hörögném: „Most megöllek, csalfa asszony!" - visszakapná a kezem s nyugodtan mondaná: „No, majd meggondolod te azt az ölést" - és ha könyörögni akarnék az életemért, hahotázna belül, és csófolná azt, aki fenyeget.

Mert ő nem törődik az én életemmel, ő nem sajnál engem. Ő az, aki énekelget, dúdolgat, mikor könnyek törnek szemembe a kíntól, mondván: jól van, most emeld fel a kezedet, a szemedhez, most így hajtsd le a fejedet, most hangosabban, mert figyelnek rád. Milyen furcsán bőgsz, tramtadaram, jó pofa vagy, bőghetsz miattam, pusztulj el, ne is lássalak, unlak már. Különben hogy vagy? Ő az, aki párhuzamosan beszél azokhoz, akikhez én beszélek - de míg én tisztelettel, rendesen csinálom, ő ugyanakkor hallatlan gorombaságokat mondogat foghegyről. Ő az, aki letegezi a miniszterelnököt, míg én azt mondom: „Kegyelmes uram, talán lehetne..." - letegezi és így szól: „No nézd, fiacskám, gyerünk, gyerünk, neked sincs időd, nekem se, ne untassuk egymást."

Azt hiszem, utolsó perceimet is tönkreteszi majd, s megfosztja minden nagyszerűségétől. Míg én hörögve készülök a nagy útra, Énke hetykén ott ül majd beesett orrom tetején, s dirigál: „Na, most valami ügyes bonmot, öreg, mielőtt elmennél túróér', hogy emlegessék a kis romantikusok, meg a nagyképűek, akik sohase ismertek téged - és soha engem nem ismertek."

És ő az, aki kiveri kezemből a tollat, most, hogy beszélni akarok róla. „Jó téma vagyok, ugye - mondja odavetően -, bár kevesen értenek meg, de viszont kevesen veszik észre, hogy csak témául használtál engem, mert nem volt más írnivalód."

Vásott kölyök, mit feleljek neki? Csak jobban elbízza magát. Mondjam neki, hogy hazudik, hogy nem igaz, hogy csak téma, hogy én meg akartam rajzolni őt, elmondani, bevallani, hogy bennem él?... Szemtelenül, önhitten mosolyog. „Igen?! - mondja. - Na jó. De hát akkor miért nem hagyod, hogy a magam szájával szólaljak meg? Így csak közvetlenebbül, jobban be tudnál mutatni! Miért írsz körül, miért «jellemzel»? Hadd, hogy magam beszéljek: majd én bemutatkozom nekik!"

Nem... nem, azt nem lehet... Azt nem lehet komoly, rendes könyvben, újságban... Hallgass, neveletlen.

EGY NŐT SZERETNI

I

Hogy ehhez hozzászólhass, barátom, vagy minden asszonyt ismerned kellene - vagy nem szabadna ismerned, csak egyet. Aki sok asszonyt szeretett, nem ismeri a szerelmet - önmagát szerette és kereste: az ilyenhez nincs szavam, nem érti, amit beszélek, vállat von. És vannak, akik szép csípőkre és szép vállakra gondolnak - ezek se tudják a szerelmet. És képzeld, édes barátom, de azért ne szörnyűködj - képzeld csak, én azt súgom neked - nem hallja senki? -, borzasztó, képzeld, nekem az a hitem, hogy nem ismerték a görögök se - és nem ismerte Wilde Oszkár, a te kedves íród - és Heine se ismerte, se Petőfi, szegény - ugye furcsa? - egyik se, ama költők közül, akik szép keblekről és vérről beszéltek.

Egyetlen asszony a szerelem, barátom - és nem Az Asszony, akármekkora betűvel írod az „a”-t, mivel te szimbólumnak kedvelője vagy.

Várj csak, mindjárt megmagyarázom. Egy angol folyóiratban láttam egyszer egy érdekes, fototechnikai játékot. Tíz-tizenkét híres drámai művésznő arcképét összefotografálták egyetlen lemezre - elmosódó fej jelent meg a lemezen, mely magába foglalta a tizenkét arcból mindazt, ami bennük közös és jellemző volt -, a többit homályos folttá mosta szét. „A” drámai művésznő pszichéképét adta ez a lemez - egy elvont arcot, melyen, ha a szemöldök élesen vált ki, mit jelent az? hogy abszolút ideálja e nőtípusnak csak erős szemöldökkel képzelhető.

A te lelkedben, barátom, aki sok nőt szerettél, midőn e szót kimondod „asszony” vagy ezt „szerelem”: harminc és negyven meztelen nő képe olvad össze eggyé. E képen mindaz, ami a nőkben körülbelül hasonló - csípők, keblek, vállak, combok - élesen s világosan rajzolódik eléd -, de ami megfoghatatlan s egybe nem olvasztható: az arc közös folttá esik szét s eltűnik: fejetlen nő jelenik meg előtted, valld be, ne szégyelld - mert elég volt neked a nő nyaktól lefelé s a fejetlen nő a te ideálod - a tied s minden hedonista költőé. De aki egy asszonyt szeretett, az igazi szerelmes - midőn szerelemről szól, harmincszor és negyvenszer vetíti vásznára ugyanazt a képet - s e képen arcot lát élesen és ragyogva - asszonyi arcot, a szerelem arcát; - s ez arcon a szemek mély kútját, melybe ki lebocsátkozik, megismeri a titkot. Ezt az arcot ismerte Goethe és ismerte Lenau - a régiek közül Dante, Milton és néhány ismeretlen északi eposz - az újak között talán Maeterlinck, Jacobsen, Rainer Maria Rilke, Dosztojevszkij, Shakespeare, Molière, Fielding - D’Annunzió, Wilde Oszkár, Anatole France: ezek soha nem látták ezt az arcot: ha tudni akarod, mi a szerelem, ne tőlük kérdezd.

II

Hámozzunk ki az összezavart fogalmak tömkelegéből egy szigorú absztrakciót, s állapodjunk meg ebben: amit szerelemnek neveznek, az nem vágy, nem gyönyör - annak semmi köze erotikához, érzékekhez. Amit a testből elvon magának, az éppen csak a szépség - de nem a test ingerlő szépsége, hanem valami ismeretlen és megfoghatatlan: a kifejezés, melynek egyetlen területe és lehetősége az emberi arc. Állapodjunk meg ebben: csak arcba lehetek szerelmes: - lábak, kezek és keblek - ki keverte a szerelem élesen határolt szenzációjába ezeket a távoli elemeket, melyeknek élvezése úgy aránylik a szerelemhez, mint egy jól elkészített borjúfilé valami szép és okos gondolathoz, amely csak úgy jöhetett létre, hogy ebédre megettem a filét, amelyből az a vér lett, amelyik agyamban cirkulált, amikor gondoltam.

III

Azok, akik másként vélekednek, akik lábakon, kezeken keresztül is tudnak szeretni: látszólag döntő érvekkel kérkednek. De ezek az érvek felületesek s végig nem gondoltak. Ők a szerelmet állati, természetes mivoltunkból vezetik le, mondván: a tökéletes test az, ami szerelemre ingerel, a tiszta és fejlett szervek s minden irányban egyenletesen kiképzett emberi figura. Szépnek és szerelemre valónak azt az arcot nevezik, melyen minden felület olyanformán gömbölyödik, mint a hólyagból csinált kismalac feje és lábai, ha felfújtuk a hólyagot - az egészséges vér így tölti ki az emberi arc állati formáit - s ami nem egészséges, nem lehet szép: mihelyt kevés a levegő, a vér - a kismalac orra lekókad, az emberarc vonalai elvánnyadnak. Szép az, ami állati, ami egészséges, ami fejlett - szép az, ami egészséges utódokkal biztat, s megnyugtat afelől, hogy fajtánk élni fog a fajták között s szaporodni minden korokon át. Így fogta fel a szerelmet Schopenhauer és csekély változással Stendhal is. Eszerint szép és szerelemkeltő, ugyebár, a tiszta fajtájú ember s minden, ami a fajta egészségére és maradandóságára emlékeztet.

De nézzünk szét ez elmélet alapján az életen - s az élet kísérleti laboratóriumában, a művészetben. Igaz-e, hogy a szerelem a fajta felé szimatoló honvágy?

Mikor először hittem, hogy szeretek, azt mondtam magamban: igen, a szeme szép és a szája szép és szép a homloka: de amitől reszketek s félek, s mozdulni nem tudok, és hangosan sírni vagy énekelni szeretnék - az nem szem és nem száj és nem homlok, hanem a három közt van valahol, a száj szögletén bujkál, néha felszökik a szemek közé, vonaglik egyet és megáll. Mi ez? Érthetetlen valami és mindenekfölött: idegen. Soha nem láttam ezt a vonást. Egy délután meglátogattam őt, és megismertem az édesanyját. Két percig beszélgettem vele, aztán forogni kezdett velem a világ. Mintha jeges vízzel öntöttek volna nyakon. Az a rejtelmes vonás nem a lányé volt: az anya húsos és érett arcán ott élt a mása - nem rejtelmes célzás az ismeretlen s idegen lélekre: egyszerűen a faji vonás volt az, s idegennek és csodásnak úgy hatott csak a leány külön, egyéni arcán, mint valami, ami nem egyéni. Bélyeg volt, amivel a művészek képeit lebélyegzik a Faji Műcsarnokban; „megfelelt és kiállításra bocsáttatott” - s én ezt a hitvány bélyeget a mű legszebb színfoltjának néztem, azt hittem, a művészi öntudat rakta fel a színek közé. Szégyellem magam. Eljöttem és tudtam, hogy nem szeretem ezt a leányt.

IV

Akit szeretek: az az arc nem hasonlít senkihez, nem kapta senkitől, nem volt apja is nem volt anyja - ez az arc belülről fejlődött ilyenné. Nem is kerestem magamnak ezt az arcot - (lásd: nemi kiválogatódás, vérségi kötelék, „a” szerelem) -, s nem én alkottam az én szerelmem formájára (lásd: kristallizáció) - hanem ez az arc megfogott engem - az ismeretlenből intett: állj meg, vakon tántorgó vándor, és nézz ide - látod ezt az ösvényt? Ez az egyetlen. Indulj meg rajta, ha tudsz. Hogy merre vezet, nem mondhatja meg se a társadalomtudomány, se a fejlődéstörténet. De egy bizonyos: kivezet innen más, messzi vidékre, ahol nyugtalanabbak s higgadtabbak a vizek, s ahol vár valami az emberre: talán az, amit az élet céljául kerestünk. Kezek, lábak és szervek: mindez való valamire, tudom - de mire való az egész ember? Ezen az ösvényen indulj meg, ha mersz, s talán megtudod. Indulj meg s ne csudálkozz, ha az út letér a Térről s belefut az Időbe - talán messzi, messzi időkbe visz, a messzi-messzi jövőbe, ahol nincs többé faj, csak egyén - ahol nem kell már szülni és születni, meghalni és helyet adni szebbnek és jobbnak - mert nem lehet már szebb és jobb.

Száz nőtől szerettem volna gyermeket - de akit igazán szerettem, azt az arcot nem tudtam elképzelni másolatban. Az ő szeme nem látószerv, mely az ételt, italt és gyermeket keresi - hanem a Szem az ő szeme, mely arra való csak, hogy szeressék. Az ő orra nem szaglószerv, mely az ételt és italt és gyermekének atyját keresi - hanem arra való csak, hogy szép legyen és szeressék. És az ő szája nem evésre és ivásra s gyermekringató gügyögésre való - az ő szája nem száj, az ő szája a csók.

V

A lélek egy pici ember, aki az emberi testben szaladgál - akkora, mint a hüvelykujjam. Néha a gyomorban van, néha felszalad a fejbe -, előrejön, beül a szemekbe, vagy hátul, a nyúltagyvelő puha párnájára lefekszik. Néha a torokban szorul meg, s onnan beszél - néha a kezekbe szalad. Nem tud jól beszélni emberi nyelven, dadogva vonaglik, s nyugtalanul rázza kényelmetlen börtönét. De ahol befészkelte magát: legyen az kő vagy ember, annak a tárgynak mozdulnia kell.

Az alvó álmában dadog valamit, s nem érti maga sem, mit beszél. De odaát, az élet álmán túl, ágyánál ott állanak a lelkek, és hallják és megértik a szavát. S mikor dadogva megszólal, bólintanak, s komolyan intenek, vigyázzatok, az alvó lélek megszólalt álmában, nyugtalan és zavaros immár az ő álma, és nemsokára ébredni fog.

ÁLOM

Ostoba állat - gondolta magában Róbert, bosszúsan sziszegve. Vállat vont, dobbantott, és lesietett a lépcsőn.

- Szamár - tette még hozzá, mikor már kint volt az utcán, és gépiesen befordult az Unter den Lindenre, a Tiergarten irányában.

A szamár, akire gondolt, König úr volt, aki kettő után, mikor már éppen el akart jönni a hivatalból, behívatta, és - eh! - mindenféle sértő és buta dolgot beszélt, hogy így-úgy, nagyon komolyan figyelmezteti, ne vegye a hivatalt olyan könnyedén. Azt érti, ha az ember egyszer-kétszer elkésik, de rendszeresen, mindennap... aztán a restanciák! Ő igazán nagyon sajnálná, de végre, ugye, ő maga is felelős a társaságnak...

A hülye stréber! Még az előlegét is emlegette. Persze, nyilvánvaló, mire megy ki az egész. Döller Emilt, az unokaöccsét szeretné benyomni az ő helyére, jól jönne neki, ha Steinitz...

Különben vigye a kakukkmadár! Már megint odáig alacsonyítja magát, hogy ezekkel a méltatlan emberekkel foglalkozik gondolatban? Csupa középszer, unalom, gonosz szürkeség, csak arra valók, hogy elkeserítsék az életét, hogy kiöljék a szívéből a pogány, ujjongó, friss színeket... a sok drága semmit, tarka felhőcskéket... az ő édes, jó gyerekszívét, egyetlen vigasztalását ebben a fakó nyomorúságban... az ő fantáziáját, azt a birodalmat, ahol kényére-kedvére fickándozhat, mint az aranyhal...

El, csak el velük! mihelyt nem gondol rájuk, nincsenek. Bár ne látná őket soha - de ma már nem is megy fel - inspekció? - pukkadjanak meg. Nem bolond felmenni. Különben is álmos... négy órát, sok, ha aludt éjszaka. És milyen gyönyörűen süt a nap... micsoda enyhe, ragyogó tavaszi délután!

Az ám... hm. De előleget akart kérni, mégiscsak ki kellene váltani az órát... és jó volna este elmenni a Luna-parkba... Viszont délután úgy sincs pénztár. Egye fene, majd megpróbálja a cigarettatárcával... talán el tudja sütni valamelyik ékszerésznél...

Ez hát rendben van, ezzel se kell törődni - gyerünk! Miről is volt szó?

És Róbert megállt a Brandenburger Tor boltívei alatt, és összehúzott szemmel maga elé nézett.

- Hol is hagytam abba?... aha, tudom már... a császár...

Néhány gyors lépést tett, aztán megint megállt és elkomorult, de figyelmes és ünnepélyes arccal diszkréten felemelte jobb kezét.

- Igen, felség, csak ezt akartam mondani - mondta most olyan hangosan, hogy egy kövér kereskedő megütközve áll meg, abban a hitben, hogy őt szólították meg. Aztán zavartan köhögött és továbbment.

Reggel, hivatalbamenet kezdte el ezt a dolgot Róbert, és éppen ennél a pontnál tartott, hogy:

- Igen, felség, csak ezt akartam mondani... mikor a hivatal kapujához ért, és akkor elhatározta, mint rendesen, hogy majd folytatni fogja a dolgot, mihelyt vége a hivatalnak, és megint kiér az utcára.

Róbert ezeket hosszú esztendőkön át rendszeresen csinálta. Ezek a történetek voltak az ő életének valódi és egyetlen igazi tartalma, nem a hivatal és a hónapos szoba. Igen hosszú, komplikációban és belső struktúrában kissé laza, de részletekben hajszálnyi pontossággal kidolgozott történetek voltak ezek, melyeknek központja mindig ő volt, Róbert, a legváltozatosabb szerepekben, hihetetlen körülmények között. Róbert ezekben a történetekben hajóskapitány és detektív, diplomata és zongoraművész, világbajnok és igen gyakran váratlanul felbukkant hadvezéri lángész volt: - de mindegyik figura ő maga volt azért, Róbert, a maga arcával és hangjával és természetével, többnyire a tulajdon ruháiban. Róbert ezeket nem lelkiismeretlenül csinálta - a történeteket nem építette levegőbe. Mindegyik a valóságból indult ki, abból a tényleges helyzetből, amelyben Róbert élt: és mindegyik történetnek volt egy rövid bevezetése, melyben egy bizonyos csodálatos véletlen szerepelt, indító akcióként - ez a véletlen csodálatosképpen mindig Róberttel történt, aki egészen gyanútlanul és mit sem sejtve ült éppen a hivatalban, vagy sietett az utcán. Kiindulva ebből a véletlen csodából, a történetet pedáns pontossággal állította össze, minden mellékes részletet kialakítva. Egy-egy történet két-három napig tartott, volt olyan, amelyik egész hetet vett igénybe. Mivel csak járás közben, az utcán tudott dolgozni, rendesen úgy osztotta be a dolgot, hogy mihelyt leért az utcára, elkezdte a munkát. Mikor a hivatalba ért, megjegyezte azt a pontot, ahol abbahagyta, és délben, lejövet, pontosan ott folytatta megint, mint valami folytatásos regényt a lapban.

Ma reggel nagyon érdekes helyen kellett félbeszakítania magát, s ez volt az oka, hogy König szavai és az, hogy ezekhez reflexiókat kellett fűznie, annyira bosszantotta. De most minden rendben volt, és Róbert arca felvette a maszkot, ami ehhez a szerephez illik. A történetnek meglehetősen elején tartott még - tegnap este kezdte el, a Kurfürstendammon sétálgatva. Inspirációt egy riport adott, amit délben olvasott valamelyik lapban - a császár demokratikus ötleteiről, közismert egyszerűségéről volt szó. Legutóbb megint bejárta a világsajtót a hír, hogy itt és itt felszállt a villamosra, szakaszjegyet váltott, és úgy ment az állomásra.

Kiinduló pontnak képzelni se lehetett jobbat - a szükséges véletlen ezek után kézen feküdt. A történet eddigi összefoglalása, addig a pontig, hogy

- Igen, felség, csak azt akartam mondani... röviden és egészen egyszerűen annyiból állt, hogy ő, Róbert, egy napon itt sétált a városerdő szélén. Egyszerre csak a park fái között, egyszerű vadászruhában, megjelenik a császár. Ő röviden és öntudatosan köszön. A császár egy pillanatra megfordul. Látni a szemén, hogy különös ötlete támadt. Megszólítja így és így. (Ez tegnap részletesen ki volt dolgozva.) Azután ő elmondja azokat a bizonyos dolgokat. A népekről beszél és a nagy tömegekről, hogy mit éreznek azok, és mit szeretnének. Egyszerűen és elfogulatlanul beszélgetnek majd, sétálgatva a fák között - és Róbert szavai észrevétlenül és halk iramban emelkednek, dagadnak, addig a bizonyos pátoszig, melyben egy nép szilaj lelkének minden vágya és reménysége lobog. A végén a császár kezet fog vele, Róberttel, és halkan, meghatottan mondja: fiatalember, ne higgye, hogy azért, mert én egy császár vagyok, nem értettem meg az ön lelkének lángolását. Én csak egy egyszerű császár vagyok, de nekem is van érzékem hozzá, mi a lángész, és higgye el nekem, kezdem más szemmel nézni a világot. Ön sok mindenre megtanított engem, amit nem tudtam eddig... Köszönöm...

- Igen, felség, csak azt akartam mondani...

Róbert izgatottan és fáradtan ült le a parkban egy padra, szemben a szökőkúttal, és a szeme lassan lecsukódott. Jó szagú szél cicázott a fák közt és Róbert feje bólogatva helyeselte a világ folyását, míg dereka egyre lejjebb csúszott, a pad támláján.

Először azt hitte, valami őr vagy kertész szólongatja, nem reagált. De hogy egyre sürgetőbb lett a hang, lassan odafordult. A magas, bajuszos katona ott állt, három lépésnyire a szoba közepén. Egy írást nyújtott feléje.

- Ez a hitelbiztosítási utalvány - mondotta Róbertnek -, ez bemegy őfelségéhez, aki aláírja magának a dolgot, és maga megkapja a pénzt a vámhivatalnál.

Róbert udvariasan mosolygott, de egy kicsit zavarban volt. Nem tudta, neki személyesen kell-e bemennie a császárhoz, vagy csak beviszik az írást? Az bizonyos, hogy a pénzre sürgős szüksége volna. Tanácstalanul nézett körül a nagy, hivatalos helyiségben, és nagyon örült, hogy Kranzot, a színészt meglátta.

- Mondja, kérem, nekem ezzel személyesen kell bemenni a császárhoz? - kérdezte elfogulatlanul.

- Hát persze - mondta Kranz, és Róbert csak most vette észre, hogy a színésznek hosszú, ősz szakálla van. Aha, jutott eszébe, biztosan játszik ma este. Na igen, játszom is véletlenül, de meg nem szeretem, ha tacskónak néznek. Haha, nagyon jó, mondta Róbert vidáman, és titokban örült, hogy ilyen elfogulatlanul és jókedvűen tud nevetni, holott mégiscsak nagy dolog, hogy mindjárt kezelni fog a császárral, személyesen.

De előbb még néhány formaság következett, néhány szobán kellett keresztülmenni, ahol gyalultak és reszeltek valamit, valami nyomorult, szürke, rossz szagú dolgot. Róbert melyen sóhajtott, mindezt nagyon is természetesnek és helyénvalónak találta, azon is csak egy pillanatig tűnődött el, hogy miért kell neki előbb fizikából érettségiznie, mielőtt bevezetik. Az érettségi biztos, egy magas tábornok azonban hosszasan és részletesen megmagyarázta neki, hogy miután kedden ismétlés van, nekik be kell szolgáltatni a szappant. Ekkor értette csak meg Róbert, hogy miért van a tábornok derekán az a fehér, csipkés szélű kötény, a fején meg piros női kalap.

Végre mégis beengedték a császárhoz, miután egy nagy rostély előtt számot ragasztottak a kezében levő táskára, amiben az ingek voltak.

A császár feltette a szemüvegét, és köhécselve szólt rá, hogy mit akar.

- Ezt a cigarettatárcát szeretném eladni... estére a Luna-parkba szeretnék... - vallotta be pirulva.

A császár hosszan, bíbelődve nézte a tárcát, közelhozva a szeméhez.

- A forgattyú el van romolva, valószínűleg vaj van benne - mondta -, különben is a gyémánt nincsen aranyból. És a König is panaszkodik magára...

Róbert szíve fájdalmasan, hevesen dobogott, és izgatottan kezdett el beszélni.

- Bocsánatot kérek, felség, én a Fischernél vettem. De tudom, hogy Könignek pikkje van rám, a Döller Emil miatt...

A császár legyintett.

- Ugyan, kérem...

Róbert pillanatig gondolkozott.

- Nem tetszik ismerni Kranzot, felség?

- Ki az a Kranz?

- A Műszínkörből...

- Ahá, tudom már. Na, nem bánom, húsz márkát adok magának.

(Mégis jó volt említeni Kranzot!) - gondolta magában Róbert elégedetten. Aztán arra gondolt, hogy még moziba is mehet, és kiválthatja a gallérokat.

- Hát akkor... ha volna olyan szíves, felség...

A császár felállt.

- Na, ne féljen semmit. Majd ellátom én a baját annak a Döllernek, azonnal írok az igazgató úrnak...

- Igenis, felség - de tetszik tudni a címet? Friedrichstrasse 23.... és tessék megírni, hogy nincs érettségije...

- Jó, jó... kell még valami?

- Csak azt akartam mondani, felség...

Úgy kell annak a dögnek, gondolta kárörömmel. Mélyen meghajtotta a fejét, és beleütötte a padba. Pislogva, bosszúsan nézett körül. A Tiergarten fölött édesen olvadozott a délutáni nap.

Bosszúsan megdörgölte a szemét, ásított és felállt a padról. Ezen a délutánon nagyon rossz kedve volt.

CAESAR ÉS ABU KAIR

I

Azon időben találta fel valami vándor fakír a halhatatlan sakkjátékot, és a csodálatos mesterség lázba hozta egész Indiát. Az uralkodótól lefelé az út szélén hentergő leprás koldusig, mindenki sakkozott, a harminckét figura szabályszerű harca s e harc ezerféle lehetősége tüzelte és izgatta az elméket. Néhány év alatt tízféle megnyitást analizáltak ki a sakktudósok és sakkszakértők, és akadtak már bajnokok, akik tíz játszmát vezettek egyszerre, és tábla nélkül is játszottak, bemondva a lépéseket.

De mindenkinél többet tudott és mindenkit megvert Abu Kair, a világbajnok, aki egész életét a sakkjáték titkainak megfejtésére szentelte. Már négyéves korában ismerte az alapszabályokat s tízéves korában megverte az ősz Hasszánt, aki addig a legjobb sakkozó hírében állott. Abu Kair azonban egész nap a sakktábla mellett ült, elemezte a változatokat, és készült minden lehető ellenlépésre. Huszonöt éves korában verhetetlen bajnok volt, nem ismert nőt, kártyát, élvezetet, mindene a sakk volt. Sápadt arccal és égő szemekkel ült a tábla előtt: a sakk-irodalom négy szakkönyvet és kilencszázharminc feladványt köszönhet neki.

Harminchat éves korában halt meg, csodálatos és szomorú, de életére jellemző körülmények között. Egy óriási világversenyt rendeztek éppen Bagdadban, és Abu Kair négy napon keresztül éjjel-nappal sakkozott, ötven játszmát vezetve egyszerre. A negyedik nap alkonyán felállott, homlokára jeges borogatást tett, és kiment a szobából, hogy levegőt szívjon.

Enyhe júliusi este volt, és Abu Kair a folyó felé közeledett. Szél emelgette a fák lombját, de Abu Kair nem érezte a szelet. Különös lázban égtek a szemei, szempilláit félig lehunyta, fürgén, apró pillantásokkal nézegetett körül, és jobb kezének két ujja reszketve, óvatosan nyúlkált előre, a levegőbe. Az ajka mormogott valamit.

Lent a folyó partján fiatal parasztgyerek ült, nem messze tőle beljebb, egy dombon szép leány heverészett, hason, koszorút fonva fűszálakból. A fiú sűrűn kacsingatott hátra, egyszerre csak felállt, és lassan megindult a leány felé. Szemeiben huncut fény csillogott, és már kinyitotta a száját, hogy szóljon. Ekkor egy száraz kéz fogta a nyakát, és visszarántotta. Ijedten pillantott fel, és tekintete az Abu Kair lázas szemébe botlott.

- Vissza - suttogta Abu Kair indulatosan -, megbolondultál? A paraszt nem léphet hátrafelé!

A fiú hápogott valamit.

- Maradj itt, ahol ültél - suttogta tovább Abu Kair -, itt a legjobb helyen vagy. Előtted a futó folyó, nem üthet le téged, mert csak egyenesen szabad ütnie, egy irányban. Hátad mögött a királyné, az se üthet, mert ferdén annak se szabad ütnie, te ellenben, ha feljön ide a partra, az utolsó sorba, sekket adhatsz neki, feltéve, hogy én védelek. Maradj csak a helyeden, királynét csinálok belőled.

A fiú meg se mukkant, mert azt hitte, varázslóval van dolga. Nem ismerte a sakkszabályokat, s nem tudta, hogy ezek szerint a tábla utolsó vonalára felvezetett parasztból királyné lesz.

Abu Kair égő szemekkel, reszkető kézzel állt mellette, és vadul nézegetett körül.

- Aha - mondta és rekedten nevetett. - Oda nézz, a túlsó partra, nem látod?

A fiú nem látott még semmit.

- Mert kezdő vagy - mondta Abu Kair jóakarattal. - De engem nem vezetnek félre. Ott túl, ott a bokor mellett, azt hiszik nem látom, ott áll egy figura...

Ekkor jobban odanézett a fiú, és rémült kiáltás szakadt fel a torkából. A túlsó parton, egy bokor mögött, hatalmas tigris lapult meg, ugrásra készen, rájuk meresztett szemekkel. A leány már elfutott volt, megrettenve Abu Kairtól, most a fiú is futni akart.

- Itt maradsz, itt maradsz - súgta Abu Kair, és fogta a nyakát -, mitől félsz? Igaz, hogy a figura ló vagy tigris, mindegy... Igaz, hogy leüthetne a tábláról, mert kettőt léphet oldalt, egyet előre, de nyugodt lehetsz, nem üt le, hiszen látja, hogy én, a király, védelek. Ha ő leüt téged, én leütöm őt. Csak nem ad oda huszárt egy parasztért? A legrosszabb kombináció... ezt nem teszi meg velem, erős játékossal szemben. És ha mégis... legföljebb feláldozlak téged, akkor pláne megnyerem a partit. A parti a fő, nem a figura.

De a fiúnak már elég volt, köszönte alássan, ő nem kívánta, hogy a nagy parti érdekében feláldozzák. Nagyot rúgott Abu Kair lábaszárába, kitépte kezéből a nyakát, és úgy eliramodott toronyirányában, mint a nyúl.

- Átkozott szamár - kiabált utána Abu Kair -, hát mitől félsz? Hiszen éppen rossz irányba futottál, a torony úgy leüt, mint a pinty, minden haszon nélkül. Vigyázz, a torony messzebb fut, mint te.

De a fiú nem félt a toronytól. Abu Kairt azonban a következő percben hátulról megtámadta a tigris.

- Haha - mondta gúnyosan Abu Kair, mikor két lépésnyiről látta, szemébe villogni az égő szemeket -, naiv lépés. Sakk! Nekem sakk! Gyerekes lépés! Gyenge játék!

Legyintett a kezével és nyugodtan, megfontoltan oldalt lépett egyet.

- Na, most mit csinálsz? - mondta gúnyosan és diadalmasan a tigrisnek, a kezeit dörzsölve. - Most hol adsz másik sakkot? Nincs, nem lehet, leüt a torony. Persze, nem vetted észre a tornyot a hátad mögött. Látod, barátom, tudni kell játszani. Most föladhatod a partit. Véged van.

A tigris pedig ugrott egyet, leütötte Abu Kairt, és átharapta a torkát.

II

Caesar tizennyolc éves koráig vidám és gondtalan életet élt, előkelő patríciusok lakomáin gyakrabban volt látható, mint a kollégiumban. A görög bölcsészet nem nagyon érdekelte, annál inkább a nők meg a kártya. De jól vívott és kitűnő társalgó hírében állott.

Azokban a körökben, ahol mint eljövendő államférfi számításba jöhetett, nem vették nagyon komolyan. Az bizonyos, hogy amaz előkelő család, amelyből származott és családjának kitűnő összeköttetései predesztinálták a politikai pályára, de Caesart sohasem látták a fórumon, viasztáblával a kezében, hogy feljegyezze nagy szónokok beszédeit, melyekből a retorika örök érvényű szabványait elsajátíthatja minden lelkes és törekvő fiatalember. Ezzel szemben tudott olyan intim és jellemző dolgokat az egyes emberekről, azok magánéletéről, amiket a fórumon nem szokás szellőztetni. Mindegyik szónokról tudta, hogy ki volt a szeretője, és ha valaki szóba jött, Caesarnak egy gúnyos és váratlan megjegyzése, amellyel meglepő világot vetett az illetőre, egyszerre elhallgattatott mindenkit. Féltek tőle, és haragudtak rá.

Tizennyolc éves korában csinos összeghez jutván, hosszabb kéjutazást tett Indiába. Visszajövet hajóra szállt, hogy Görögországon keresztül térhessen hazájába. Ez alkalommal kalózok fogták el a hajót, a legénységet tengerbe vetették, Caesart pedig fogolyként vitték a kalózhajó fedélzetére, Ben Jusszuf kapitány elé.

A kapitány, aki előkelő nevelést szerzett Bagdadban, látván, hogy kivel van dolga, Caesart társadalmi állásának megfelelő modorban fogadta. Értésére adta ugyan, hogy foglyának tekinti, akit ha jónak lát, meg is ölelhet, de tisztelte benne az úriembert, és szabad mozgást biztosított neki a fedélzeten.

Ben Jusszuf titokban örült, hogy intelligens ember került a hajójára. Szenvedélyes sakkjátékos volt, és számított rá, hogy Caesarban méltó játszótársára akadt. Egy este beszélni kezdett a sakkjátékról, nagy elragadtatással fejtegette, hogy India milyen halhatatlan érdemeket szerzett e játék felfedezésével és kultuszával. De Caesar, aki a sakkjátékot alig ismerte, legfeljebb futólag, egy-két játszmát kísérve, véletlenül, gúnyosan és gőgösen mosolygott. Ben Jusszuf kérdésére, hogy miért teszi ezt, kijelentette, hogy ostobaságnak tartja az egész játékot, és

mindenkit ostobának, aki míveli. Egyébként bár alig játszott eddig sakkot, nem hiszi, hogy volna Indiában vagy akárhol valaki, aki őt megverné, vagy csak eldöntetlent is ki tudna csikarni tőle.

Ben Jusszuf éktelen haragra gerjedve ezen a szemtelen és hencegő beszéden, már-már neki akart menni Caesarnak, de aztán türtőztette magát, s látszólag nyugodtan egy játszma sakkra szólította fel Caesart, oly feltétellel, hogy ha Caesar megnyeri a játszmát, visszaadja neki szabadságát; ha azonban elveszíti, a legnagyobb árboc legfelsőbb keresztfájára kötteti fel. Caesar könnyed és hanyag mosollyal, egy fejbiccentéssel fogadta el a feltételeket, és leült a sakktábla mellé, jelezvén, hogy kész azonnal állani a mérkőzést.

Ben Jusszuf, aki kardját maga mellé tette az asztalra, már az első lépéseknél látta, amit különben mindjárt sejtett, hogy egészen gyakorlatlan és kezdő játékossal van dolga, aki sokszor még a legelemibb feltételeket is összezavarja, úgy, hogy néhányszor figyelmeztetnie kellett a helyes lépésre. De Caesar nyugodtan és fölényesen játszott tovább, mit sem törődve azzal, hogy egyik figuráját a másik után veszti el, csak arra ügyelve, hogy királyát védett és jó fedezékbe helyezze.

Jusszuf azonban nagy figyelemmel és makacs energiával játszott, azzal törődve csak, hogy mindenáron sarokba szorítsa ellenfelét, sehol módot nem adván neki védekezésre vagy pláne ellentámadásra. Miután néhány figuráját ravasz cselekkel elütötte, ravasz és bonyolult, körültekintő kombinációba bocsátkozott, melynek célja az ellenséges király oly módon való körülzárása volt, amit a sakkban „matt”-nak neveznek, s ami a játszma végét, az ellenfél legyőzetését jelenti.

Fél óra múlva a kombináció sikerrel járt, Caesar királya körül egyre szűkült a gyűrű, egyik „sakk!” követte a másikat, s egyszerre felállt Jusszuf, húzott egyet, s így szólt: „Sakk-matt! Elvesztetted a játszmát!”

Caesar, aki fütyürészve húzgálta szorongatott királyát, nyugodtan nézett fel rá.

- Miért? - kérdezte és vállat vont.

- Miért! - hüledezett Ben Jusszuf. - Hát nézd meg a táblát. A királyod nem mehet sehová; ha ide megy, leüti a ló, ha ide megy, leüti a futó; ide nem mehet, mert itt a saját futód áll, és más helye nincs a táblán.

- A táblán nincs - mondta nyugodtan Caesar -, de itt van, a táblán kívül. - Ezzel nyugodtan felemelte királyát, s leállítván a tábláról, maga mellé állította az asztal szélére. - Folytasd, Ben Jusszuf.

- Te szerencsétlen - kiáltott Ben Jusszuf magánkívül -, de azt nem lépheti a király.

- Látod, hogy lépheti.

- De nem a sakkszabályok szerint! - ordított magánkívül Ben Jusszuf.

- De ezentúl ezek lesznek a sakkszabályok, el fogom rendelni! - kiáltott most már Caesar is, felugrott, elkapta az asztalon heverő kardot, s levágta Ben Jusszufot.

A megrémült legénység behódolt Caesarnak, aki mint a hajó új kapitánya, partra vitte a hajót, és rakományát eladta a normann kereskedőknek.

PÁR EZER ÉV

I

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

A mű három kötetből fog állani. Cím: Az öntudat születése. Első kötet fele áttekintése az eddigi természettudományos eredményeknek. Meddig jutott a kutatás. A fossziliák, tudományos érték. Az első szerves nyomok. Tengeri puhányok, egyivarú genezis. Gerinchúr. Algák. A kopoltyú első nyomai. Szimmetrikus alakulatok.

II

J. H.-né naplójából, máj. 1.

Herbert egész nap dolgozik, és én nagyon unom magam. Most már, amíg a kicsike meg nem születik, nem járhatok sehová, de nincs is kedvem hozzá. Jólesik egész nap a pamlagon heverészni, nem csinálni semmit, merengeni, hogy lesz, milyen lesz. Elhatároztam, hogy följegyzek mindent, amit tapasztalok vagy gondolok, abból a korszakból - és ha a kicsike megszületik, folytatom ezt a naplót, milyen volt, miket beszélt, hogy alakult ki. Mennyire szerettem volna mindig, ha valaki fölírta volna, amiket gyermekkoromban tettem és beszéltem. Azt akarom, hogy ha felnő, odaadhassam neki ezt a naplót. Ma Herbert könyveiben lapoztam, nézegettem a képeket, amik az én esetemre vonatkoznak. Brrr! de furcsa képek - ha elgondolom, hogy a drágám, akinek ingecskéket és főkötőket csinálok, mint egy kis embernek... hogy ebben a percben ilyen szörnyűséges békaporonty, mint ezen a képen... Milyen komikus, sohase fogom megérteni.

III

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

A második korszak. Óriási hüllők és halak. A forró égöv alatt szédítő arányok bontakoznak ki. Ichtioszaurusz, páfrányok. A lila szín eget sárkányok szeldelik. Küzdelem életre-halálra a rengetegben. Az öt ujj princípiuma. A kénguru őse. Gibbon. Oldalági fejlődés a csőrös emlősök felé. Földrétegek mint naptár. Tízezer év - Hartmann tévedése. Rémy de Gourmont. A „missing link”. Az első szerszámok. Feltehető, hogy egy napon megállt a testi fejlődés, és az idegközpont betegesen elváltozott. A kritikus pont. Elpusztul-e a fajta, vagy megússza ezt a betegséget, és előnyére fordítja a csökevényt, amit magával hozott? Pár ezer év eldönti ezt a kérdést. Egy napon nyilvánvaló, hogy a válság elmúlt. Az ősember megszületett.

IV

J. H.-né úrnő naplójából, aug. 3.

Csak most jutok hozzá, hogy folytassam a naplómat, és beváltsam ígéretemet. Mindent fel szeretnék jegyezni, amit Dódi csinál: olyan hallatlanul mulatságos! Most lesz egyhónapos Dódi - lehet, hogy nincs benne semmi különös, de nekem első gyerekem, és minden úgy hat

rám, mint valami csoda. Ahogy az első nap felemelte a fejét, és a szájával követelő és határozott, félre nem érthető mozdulattal követelte a táplálékot, amit még nem ismer, amiről fogalma sem lehet (születésük előtt nem szájon keresztül táplálkoznak, úgy tudom)... hiába mondják nekem: ösztön. Ez csak egy szó - és én mégis azt kérdem, honnan? honnan tudhatta, a sötétben és csöndben, hogy idekint, ahol világosság van és zaj, vár rá valami, amit követelni kell - honnan emlékszik a világra, amit most lát meg először? és honnan emlékszik rá, miért hiszi, hogy ezen a világon makacsul és erőszakosan, sírással és kapálózással kell követelni az életet... honnan ez a pesszimizmus, ez a sötéten látás, ez a feltevése gonosz és közömbös indulatoknak, amik nincsenek, amik ellen...

V

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

...rettenetes küzdelmek kora következik most hősünkre, az ősi Emberállatra. Ezer formában riogatja őt az ellenséges Pán: élő és élettelen ellene fordul. Szőrtelen, vézna testét viharok paskolják, forró szelek aszalják. Sziklák odúiból, erdők fái közül csikorgó szörnyetegek leskelődnek rá, hogy felfalják; nincs menekvés. Vad és riadt szemekkel, forgó szemgolyókkal áll a tenger partjain, s értetlenül, bután a messzeségbe néz. Gyümölcsöt tép le a fáról, és megtanulja, hogy vigyáznia kell, mert az ágak között pikkelyes kígyó sziszeg... Nincs semmi fegyvere: karjai soványak, körmei gyöngék... Csak a fogaiban bízik, fenyegetően csattogtatja olyankor, ha lábai nem győzik a futást... Pár ezer évig tart, míg a tavak közeléből bemerészkedik a hegyek közé. Az éhség hajtja, az éhség bátorrá teszi. Ekkor új ellenségre bukkan.

VI

J. H.-né úrnő naplójából, nov. 11.

Nagy napja van Dódinak: ma délelőtt magától felállt, és gyorsan tipegni kezdett anélkül, hogy valaki eléje állt volna. A konyháig legalább tíz lépés - egyenesen kiment a konyhába, drága kis bolondom!... Valamit meglátott a konyhaasztalon...

VII

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

...A következő ezer év mostoha viszonyok között köszönt rá hősünkre. Valami kósza üstökös megbontja a bolygók rendes futását... katasztrófa üt ki a világűrben, s mintha kiütéses betegség támadná meg a Napot, óriási foltok lepik el tűztestét... A tudomány jégkorszaknak nevezi el, a hagyomány özönvizet emleget halvány sejtelemmel. Gleccserek zuhataga önti el a völgyeket, földrétegek csusszannak el helyükből, szigetek fúlnak bele az Óceánba, és hegyek nőnek a lapályon. Rettentő jégtömbök indulnak el a sarkok vidékéről, csörögve törnek meg, s eltemetnek egész földrészeket. Állati hullák milliói bukdácsolnak a zavaros habokon: vérvörös golyója a Holdnak kísértetiesen ragyogja be a pusztulást. S a jég és víz szürke dühében tehetetlenül vergődik a Faj, mely hivatva van, hogy kiállva minden csapást, diadalmasan kerüljön felszínre, mikor a katasztrófa lezajlott. Egy időre elvesztjük a nyomát...

VIII

J. H.-né úrnő naplójából, dec. 6.

Ez a legújabb: Dódi nem akar fürdeni. Nem kell neki a víz, pedig semmi baja sincs, eddig maga kívánkozott esténként pancsolni, sikongatott örömében, mikor vetkőztettük. Ma, mikor beviszem a fürdőszobába, leveszem a ruháját, egyszerre meglátja a vizet - maga elé néz, kitátja a száját, mintha eszibe jutott volna valami: és rettenetesen elkezd bömbölni, kapaszkodik belém, nem és nem, ordít, mintha nyúznák. Most egypár napig majd spongyával fogom lemosni, míg ez a szeszélye elmúlik...

IX

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

...Mikor újra felbukkan a következő évezred derekán, úgy találjuk, nagyon megváltozott. Az arca megnyúlt, koponyája előredől. A sekély tavak vidékén cölöpöket szed össze, és fészket épít a víz fölé. A tolakodó hódok néha kiássák a cölöpöt - dorongot ragad, úgy kergeti el őket. Egy forró, nyári napon, úgy lehet, a parton heverő korhadt cölöpök közül magától meggyullad valamelyik... Mohón kap a sárga virág felé, mely a fából hirtelen kilobban, azt hiszi, ehető... üvöltve fut el, rázza a kezét... később visszatér oda, megmerevedve nézi. Tél idején eszébe jut megint... követ csiszol, a szikra taplóra esik...

X

J. H.-né úrnő naplójából, dec. 20.

Ezt le kell jegyeznem, valami, ami ellentétben van azzal, amit erről a dologról hallottam. Nekem mindig azt mondták, hogy a kisgyerek addig nyúlkál a tűz felé, míg a kezét megégeti, attól kezdve fél csak, miután megismerte. Ez, úgy látszik, nem igaz: Dódi csakugyan nyúlkált a gyertyaláng után, ha eléje tartottam, de arról szó sem lehetett, hogy megégesse magát, erre mindig vigyáztunk, és nem is történt baj. Tegnap mégis megfigyeltem, hogy hirtelen visszakapta a fejét, mikor a kandallóban fellobbant a tűz... El is csúszott onnan... Szóval, nem azért nem nyúl a tűz felé, mert megégette magát, hanem egyszerűen azért, mert nagyobb lett, okosodik...

XI

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

...És csak most, a tűz felfedezése után lehet szó társas életről, a halvány kereteiről a törzseknek... A tárgyak, amiket védelmére használ, és a szerszámok, amikkel e tárgyakat készíti, új gondot okoznak... most már ezeket is védeni kell, mint ahogy eddig kezeit és lábait védte. A tulajdon és a birtok új feladatokat ró a tulajdonosra. Odaát, a tó túlsó felén más színű emberállatok élnek... egyszer talán megesett, hogy erre jártak, és elvittek néhány dárdát, amit nagy fáradsággal faragtunk... Elvitték és vidáman lakmároznak a pézsmaökörből, amit ezzel a dárdával szúrtak le maguknak... Újat kell faragni, most már ellenük is... vagy el kell rabolni az övékét... Csak az van biztonságban, amit becipeltünk a kunyhó kamarájába, és elrejtettük... És

megindul a harc törzsek és törzsek között - harc a hatalomért és elsőségért... A legerősebbet törzsfőnökül választják, és engedelmeskednek neki... ő vezeti őket küzdelembe aztán, övé a dicsőség és a zsákmány...

XII

J. H.-né úrnő naplójából, jan. 2.

Beszél a Dódi... kezdi megnevezni a tárgyakat... és most már mindent magától kér, amit meglát... Saját magáról is beszél már, persze csak harmadik személyben... a Dódi... mondja... és „a Dódié". Minden a Dódié, a kutya a Dódié, a mackó és a zongora... és az ablak és az ajtó... és anyuka és apuka... minden, ami után kinyújtja a kezét... Az egész világ a Dódié, a házak is, meg a nap meg a hold... de kié a Dódi? mert saját magáról harmadik személyben beszél, és az első szó, amit kimondott, ez volt: enyém...

XIII

Prof. J. H. jegyzőkönyvéből

...De hol van ő, az első ember, a történelmi ember, a jövő embere? Ázsiában keressük, vagy a tenger mélyén, amaz elsüllyedt földrészen, mely Elő-Indiát Madagaszkárral összeköti? Hadvezér-e ő, ki törzsét kivezette a tavak közül, és leverte a szomszéd vidék népeit: s győzelmének tudata, vagy környezetének csodálata és hódolása váltotta ki belőle azt, amit a lélektan öntudatnak, értelemnek nevez, ki tudja? Annyi valószínű csak, hogy Ázsiában az első feljegyzett történelmi adatok körülbelül egybeesnek Európában azzal a korral, amelyből az első barlanglakók rovátkáit, primitív állatrajzait örököltük...

XIV

J. H.-né úrnő naplójából, ápr. 6.

Dódi ma két és féléves, reggel megmagyaráztam neki ezt a dolgot, de nem nagyon érdekelte...

Délelőtt hallatlan drága volt, a szomszédból átjött egy hároméves kisfiú. Annak mutogatta a játékait. A kisfiú el akarta venni az építőköveket, Dódi visszarántotta... A kisfiú bőgni kezdett...

Nekem ki kellett szaladni éppen a konyhába, mire visszajöttem, az idegen kisfiú a szoba közepén ült, és ragyogó szemekkel játszott az építőkövekkel. Dódi az asztalnál állt, és halálosan komoly arccal és tágra meresztett szemekkel nézte, ahogy a gyerek játszik.

- Dódi... - kiáltok rá. - A Dódi adta oda?

- Én... - mondta Dódi ragyogó arccal. Életében először mondta ki ezt a szót: „Én" - saját magáról.

AZ ÉLŐ MOLEKULA

Ismételnem kell, amit „A lélek arca” cím alatt közölt felfedezésem alkalmából írtam: nem vagyok tagja semmiféle tudományos egyesületnek, tudós sem vagyok abban az értelemben, ahogy az egyetemek meghatározzák, az ő szemükben nem tudós az, akit a terminológia zavarba hozhat. Rendszerem nincs, és nem volt: tompa és ismeretlen ösztönök vezettek kutatásaimban, s amire rábukkantam, a magam műszereivel, úgy villant meg mindig ámuló szemeim előtt, mint egy forrás, a fatönkből, váratlanul ismeretlen erdők vándorának. De most már van okom hinni magamban, másokkal nem törődni: ők csak kerestek, jól és helyesen talán, de én már találtam, bár - szerintük - hibásan kerestem is. Most már nyugodt is tudok lenni, néhány órával második felfedezésem után, használt az a keserű és kínos meglepetés, mit két év előtt éreztem, azután, hogy lázasan, hevenyén, kuszán, néhány papírszeletkén kidobtam a sajtóba első nagyobb felfedezésem (hogy a hátulról, a recehártya mögül átvilágított szem egy, a szem elé tartott ernyőre kivetíti tiszta mozgógépekben mindazt, amire gondolunk (legyen az konkrét vagy elvont). Akkor reszketve vártam a kísérletek, kutatások hosszú és diadalmas sorozatát, aminek követnie kell majd e meglepő felfedezést. Semmi sem történt. Néhány levelet kaptam, pár fölényes, tudákos vállveregetést. A tudós világot a szerves szövetek átültetése foglalkoztatta éppen, azt mondták, ez egy reális probléma, nem fantasztikum. Szerény eszközeimmel, kicsiny műhelyemben nem volt módom folytatni nagyobb apparátussal a kísérletezést. Elaludt a dolog, így is jó.

Most hát lejegyzem, néhány szóval, újabb fölfedezésem, melynek jelentőségét magam sem ismerem. Immár lelkesedés és szívdobogás nélkül, szárazon. Akit érdekel, hallgassa meg, egyszerű tényeket mondok el, hogy mit bizonyítanak, nem tudom.

Az előzményeket is összefoglalhatom pár szóba. A szövettannal foglalkoztam, szerves kémiával, de csak magamban, néhány magam alkotta műszer segítségével, könyvek nélkül, arra már régebben rájöttem, hogy a könyvek, bármily okosak, csak zavarják, hamis irányba terelik, szuggerálják, elkedvetlenítik a magamfajta kutatót. A stratégák könyveket írtak arról, hogy hadsereggel nem lehet átkelni az Alpokon, aki hadvezér, elolvasta e könyveket, belátta, hogy nem lehet. Napóleon semmit sem olvasott, és átkelt az Alpokon, és csak később tudta meg, hogy az Alpokon sem lehet átkelni. Mit tudhattam volna meg Haeckeltől? Hogy az élet titka megfejthetetlen, hogy a legutolsó egység, amire felbonthatjuk, a szerves sejt, azon túl homály és sötétség mindörökké. De az én módszerem a Descartes-é: nem hinni el semmit, megszabadulni minden tudástól (minden szuggesztiótól), mikor gondolkodni akarunk, kezdeni elölről az egészet, a magam számára; „dubito, ergo sum”. Vagy tud az ember, vagy gondolkodik, két ellenkező irányú mozgása ez az emberi értelemnek, előrejutni csak az egyikkel lehet. Clairaut, a francia enciklopedista, tizenhat éves korában, minden tanulmány nélkül írt egy algebrát, könyve egyike a legvilágosabb, legösszefogóbb műveknek e nemben.

Egy generális jelenségből indultam ki, mivel sokat foglalkozott a tudomány, de úgy beszélt róla mindig, mint a religió, a Szentháromság titkáról: van, de érthetetlen, hogy van. Mi az, amit átöröklésnek nevezünk? Minden élőlény a sejteknek egy nagy társadalma. A sejt él, kinyílik, oszlik, önmagában hasonló sejtekre bomlik fel: így tudtuk. A felsőbbrendű élőlények, állatok és ember szaporodása lényegben úgy történik, mint az ősnemzés: hím egyedből néhány sejt átjut a nőbe, ott oszlani kezd, s végre összeáll egy a szülőkhöz hasonló sejttársadalommá, mely önálló életnek indul.

Virágból virág lesz, kutyából kutya, emberből ember. Kell hát, hogy a legvégső elem, a sejt, magában hordja minden megkülönböztető tulajdonságát ennek a sejtországnak, amelyikből átszármazik, amelyikké lesz. Ezt a tudomány is elismeri, bár másrészt arra törekszik, hogy a sejtet felbontva, a szerves élet legvégső elemét megtalálja, mely elem szükségképpen homogén anyaga az egyetlen elv alapján dolgozó természetnek. A szerves kémiának éppen úgy szüksége van az egynemű ősanyag feltételezésére, mint a szervetlennek: a világ egysége, melyet kívülről tapasztalunk, belül csak így képzelhető el.

De lássuk tovább. Nem elég, hogy a fajták átöröklése, ez a tapasztalat, dacol minden törekvésünkkel, hogy a sejtek egyneműségét feltegyük: a fajta keretein belül az egyéni átöröklés végleg zavaros paradoxonná teszi ezt az elméletet. Az emberanyába került embersejtből nemcsak hogy kifejezetten ember lesz: de letagadhatatlanul olyan ember, az az ember, az az egyetlen ember, akinek testéből ez a sejt kiválott. Hogy apámhoz, anyámhoz arcban, külsőben hasonlítok, még hagyján, de a mozdulataimat is tőlük örököltem, a természetemet, a hangomat. Apám tízéves korában leesett a hintáról: beszakította a homlokát, mély heg maradt a helyén - nos hát, ugyanazon a helyen a halántékomon, nekem is megvan az a heg. Ez már csak nem ősnemzés - ez már csak nem lehet ugyanaz a sejt, mely százezer év előtt kiindult az Eufrát vizéből?

Éreztem, hogy itt valami hiba van az elmélet körül. A hiba forrására Bergson olvasása közben jöttem rá (természettudományi filozófusoktól kell tanulni, filozófiát pedig a természettudományból) azon a ponton, ahol az élet más, külön törvényéről beszél, mely a mechanika törvényeiből le nem vezethető, mint eddig hittük. Nyilvánvaló, gondoltam, hogy a szerves ősanyag kutatásában is a mechanikai hasonlat tévesztette meg a gondolkodókat: ezt a hasonlatosságot azonosságnak, adekvenciának vették, s a szerves végső elemet, a sejtet, erővel szervetlen molekulákra akarták bontani. A felbontás sikerült is egy bizonyos fokig: carboniumot kaptak s más egyebeket, de megmaradt valami, a szerves gyök, ami lelke az egésznek.

Ha megvan a hibaforrás, világos, hogy megtörtént a hiba. Úgy ám: a szerves élet törvénye merőben más, mint a szervetlené - a világ nem egy-, hanem kétféle elv alapján készült: le kell mondanunk a monizmus kényelmes elméletéről. Ha szervetlen anyag legvégső eleme szervetlen, a szerves anyagé csak szerves lehet.

Ezt belátva, maradt azonban számomra egy kérdés: vajon az a tapasztalat, hogy a szervetlen anyag molekulája minden tulajdonságban hasonló az egészhez, áll-e a szerves molekulára is? Mert ha igen: akkor az élőlény legapróbb sejtjének legapróbb része is élőlény, mégpedig...

Itt azonban abbahagytam az elmélkedést, egy csodálatos sejtelem zavarában. Amit ezek után közlök, abban nincs immár elmélet, azt mondom el, amit láttam. Az összefüggés oly nyilvánvaló, hogy ami belőle következik, nem elmélet többé, hanem magyarázat.

Abban az időben éppen optikai problémákkal kísérleteztem, a rendelkezésemre álló szerény laboratórium műszereinek segítségével. Volt egy magam szerkesztette szép ultramikroszkópom: pompás műszer, melynek lencséje mögött olyan parányi testecskék is elárulják jelenlétüket csillogásukkal, melyek a legtökéletesebb nagyító mikroszkóp üvegén is láthatatlanok. Saját véremből csináltam egy érdekes preparátumot - hosszadalmas volna elmondani, hogyan sikerült (nem tudom biztosan, csak sejtem, hogy hasonlót előttem még nem próbáltak előállítani) -, elég az hozzá, hogy e preparátumot az ultramikroszkóp oly módon bontotta fel, hogy egyetlen vérsejt háromszáz külön egységre oszlott, háromszáz csillogó pont volt a ferde lemezen, azon a helyen, ahol a közönséges mikroszkóp egyetlen vérsejtet mutatott csak.

Már akkor sejtettem, hogy e háromszáz csillogó pont az, amit keresek: háromszáz szerves molekula. Kínzott a szomjas kíváncsiság, vajon milyenek valójában? (Tudnivaló, hogy az ultramikroszkóp sem nagyságát, sem alakját nem tünteti fel az általa észlelt legapróbb részeknek, csak elárulja jelenlétüket egyforma, alaktalan csillogással.)

Nos, hát fejezzük be röviden, öt hónapon át kísérleteztem, lépésről lépésre közeledtem célom felé. Végre tegnap sikerült az, amit magam se mertem remélni, hogyan és miképpen, más helyen fogom elmondani. Legyen ennyi elég: sikerült előállítani egy olyan műszert, helyesebben egy műszernek olyan beállítását, mely az ultramikroszkóp csillogó parányát valódi formájában vetíti a közönséges mikroszkóp lencséje alá.

Mikor ez a beállítás napnál vakítóbb durranógázfénynél először sikerült, éppen egy kvarckristály preparátuma volt a készülékben. Az objektív üveg kerek lapján számtalan apró kristály jelent meg, ugyanolyan alakúak, mint az a kvarcdarab, amiből kipreparáltam az átlátszó lemezt. De engem nem ez érdekelt. Megnéztem az órámat, negyedhat volt. Éreztem, hogy kezd hevesebben dobogni a szívem. Felszúrtam az ujjam, s a friss vért rácsöppentettem egy üveglapra, szétkentem, és betoltam a cső alá.

Felcsavartam a csövet, újból meggyújtottam a durranógázt, s a lencse fölé hajoltam. Kiáltás szakadt föl belőlem - hiába, nem tudom nyugodtan leírni, a kezem reszket, mert amit láttam, olyan kísérteties, minden képzeletet százszor felülmúló tökéletességgel igazolta sejtelmemet, hogy az első percben azt hittem: vizionálok.

Száz meg száz picinyke lény futkosott az üvegen, száz meg száz picinyke ember, száz meg száz tökéletesen egyforma ember, fejestül, lábastul, meztelenül, s megannyi én voltam, az utolsó vonásig, én, összehúzott szemekkel, elkomolyult arccal, amint a lencse fölé hajolok.

Darabig futkostak még, aztán lassan, egyenkint megálltak, megmerevedtek, ugyanabban a mozdulatban a vércsepp megaludt az üveglemezen. Kezem lesiklott a csapról: a durranógáz kialudt, és én megdörzsöltem a szemeimet.

Ennyit láttam, ennyit tudok - most zavar és nyugtalanság kóválygog bennem, képtelen vagyok gondolkodni. Feltevésem tehát helyes volt - de ki álmodhatta, hogy ennyire az? S ki tudná hirtelen levonni minden konzekvenciáját? Egy bizonyos: az átöröklés problémája ily módon sokkal világosabbnak tetszik. Ha az én testem legkisebb része ugyanolyan emberi test, ugyanaz az ember, aki én vagyok, ugyanazzal az arccal, ugyanazzal a velővel - természetes, hogy az én testem néhány molekulája átjutván az idegen, anyai testbe, midőn szaporodni kezd, az apró én-ek, egy hozzám hasonló társadalmát hozza létre, egy hozzám hasonló nagy Ént alkotnak együtt az én fiamban. Így már érthető nemcsak a testi, de a szellemi átöröklés is, s az ember egyéni fejlődése nem más, mint fokozatos ráeszmélés arra, amit ezek az apró ének magukkal hoztak a múltból. Egy órát vagy kettőt kellene gondolkodni még - úgy érzem, csodálatosan egyszerű és meglepő magyarázatok következnek...

De most fáradt vagyok, majd holnap. Ezt a napot pedig szögezzük le egy tollvonással. (1915. április 1.)

AZ OXFORD-STREETI GYILKOSSÁG

Sherlock Holmes úrnak, a katonai rendőrség volt főparancsnokának, Edinburgh

19... július.

Kedves ezredes úr,

a hágai békét aláírtuk, Európa népei szabadon és ujjongva borulnak egymás kebelére, a felszabadult sajtó eksztázisban ünnepli a világ szabadságát és Jane Gordon, az „angol Corday Sarolta", miután a tízek tanácsa ünnepélyesen felmentette őt, s a tömeg kifogta a lovakat kocsijából, elutazott Párizsba, Ön pedig, kedves barátom, önkéntes száműzetésben Edinburgh-ban, a világ forgandóságán és az oxford-streeti gyilkosság körül kifejtett nyomozásának kudarcán búsong, és még most se érti talán, hogy lehet az, hogy én, tapasztalatlan asszony, aki bűnügyekkel sohasem foglalkozott, négy nappal a gyilkosság után, mikor még homály fedte a gyilkos személyét, és Jane Gordon, az angol Corday Sarolta, még sűrű és mély gyászban siratta férjét - hogy én akkor megfogtam önt a kastély halljában, és azt mondtam önnek: a gyilkos pedig senki más, mint Jane Gordon, a miniszter felesége, az én kedves barátnőm. Vagy ha érti, meg van győződve róla, hogy Jane Gordon Európa megmentője, aki vakmerő tettével éppen úgy véget vetett a háborúnak, mint ahogy a fanatikus szerb diák annak idején ugyancsak gyilkossággal felidézte azt - hogy Jane Gordon engem beavatott világmegváltó tervébe, és hogy én előre megfontolt szándékkal bűntársa voltam a nagyszerű asszonynak.

Én nem vagyok politikus, nem mosolygok sem azokon, akik a történelmet kényszerű törvények eredőjének tekintik, és lenézik a naiv demagógokat - de nem mosolygok azokon se, akik szegény Robert Blackpot erőszakos halálában látják a világkatasztrófa végét. Végre is, ha korszakos háborút idézhetett fel két ember erőszakos halála, talán korszakos békét is hozhat egy harmadiké. Az bizonyos, hogy Sir Robert Blackpot az volt, amit zsarnoknak nevez a szabadság lantosa. Nem kétséges, hogy a békevágy, sőt hivatalos békehajlandóság, legalább formálisan, az ő akaratán tört meg, amíg élt - és kétségtelen, hogy a szabadság és béke pártja csak a halála utáni zendülésben ragadhatta magához a hatalmat, olyan elementáris erővel, hogy egész Európa felriadt tőle nehéz álmából. Akárhogy történt, boldog vagyok, hogy így történt - és szótlanul, megjegyzés nélkül hallgatom és olvasom a gomba módra termő új lapok vezércikkeit, hogy a szabadság és igazság eszméjének szükségképpen győzni kellett a zsarnokok fölött, hogy a mélységben forrongó eszmék és indulatok ki kell, hogy törjenek bilincseikből, az elnyomott nép, ha sokáig élnek vissza türelmével, feltétlenül termel egy Brutust, aki aztán rettenetes példát mutat az időknek.

Hallgatom és olvasom - de ön előtt, szegény régi barátom, ön előtt nem tudok színlelni, önnek meg kell mondanom az igazságot, hogy nyugodjék meg végre ön is, és mosolyogjon, mint ahogy én mosolygok, most már békélten és elnézően. Ez a Brutus, akire vezércikkek céloznak, ez a Jane Gordon, az én barátnőm, Robert Blackpot felesége és gyilkosa, most Párizsban van, és talán most már maga is azt hiszi, hogy ő csakugyan Brutus. De ön tudni szeretné, ugye - sokan vannak, akik ezt tudni szeretnék -, hogy lehet az, hogy csak két héttel a gyilkosság után, mikor a forradalom győzött, és a gyilkost immár nem azért kereste, hogy megbüntesse, hanem azért, hogy megjutalmazza - hogy az angol Corday Sarolta, az én csinos barátnőm, csak akkor eszmélt rá bűnbánatára -, akkor jelent csak meg önnél, hogy megfogja a kezét: „ne keresse tovább a gyilkost, bocsássa szabadon Benettet, az anarchistát - Robert Blackpot-ot én öltem meg".

Ne szóljon közbe, ezredes úr, ne meredjen rám megdöbbenő, új gondolattal - nem, nem azt akarom mondani, hogy Jane Gordon hamisan vádolta önmagát, őrültségből vagy feltűnésvágyból, hogy nemzeti hősként ünnepeltesse magát, vállalta a tettet. Erről szó sincs, bár Jane Gordonban, az én csinos barátnőmben, igenis van feltűnésvágy, de, mint ahogy mindjárt meg fogja érteni, egészen másféle. Nem is lehet erről szó, hiszen beismerése után pontosan és kétséget kizáróan leírta és elmagyarázta, hogy történt a gyilkosság - hogy vette ki nappal, észrevétlenül, az erkélyrács kifelé nyíló reteszét, hogy támasztotta be a rácsot - s éjszaka, a kiugró homlokzat lakosztályából, hogy figyelte mikor férje szokása szerint kilép az erkélyre - hogy kiáltott rá a szobából, s a megforduló öregurat hogy taszította meg egy könnyű mozdulatával, amit úgy nyújtott ki, mintha vissza akarná tartani: - hogy futott vissza aztán szobájába, észrevétlenül feltörve a dolgozószoba zárját, hogy a nyomozást kívülről történt erőszakos betörés nyomaira vezesse. Igen, Robert Blackpot-ot Jane Gordon ölte meg és nem az anarchisták, akik évek óta fenyegették: nem a „fekete kéz", mely leveleket küldözgetett neki és nem Bennet, szegény, akire minden gyanú irányult, s akit két hétig tartott ön vizsgálati fogságban. Ha csak anarchia van és elkeseredett szocialisták és forrongó indulatok és elnyomott népmilliók és bosszúért lihegő politikai rabok Írországban és jogtalanul, törvénytelenül kivégzett szabadsághősök fiai, hozzátartozói, követői - ha csak Casement véres kísérlete lobog az ír lelkek börtönében, és mészárszékre küldött ártatlanok ökle emelkedik feléje -, mindezek felől Robert Blackpot még ma is élne, és a világ talán dühöngene tovább az ő karmaiban. Ezen az emberen nem fogott a tömlöcbe zárt nép bosszúvágya, kétségbeesett vergődése - emlékszik a calais-i merényletre, mikor a szegény francia közlegény felemelt pisztolyát, amit Robert Blackpot-ra irányított már, hirtelen megfordította, és tehetetlen dühében önmagát lőtte agyon, nehogy felelősségre vonják ezért a mozdulatáért?

Nem, nem, Robert Blackpot-ot Jane Gordon ölte meg, a felesége. És nem kell szégyellnie, hogy ezt ön lehetetlennek tartotta akkor. Ön logikusan és helyesen úgy gondolkodott, hogy a zsarnokot azok közül ölhette csak meg valaki, akik haragudtak rá, a szocialisták és anarchisták közül - de ki gondolta volna, hogy Jane Gordon, a miniszter ünnepelt szépségű és eleganciájú felesége, az előkelő estélyek és garden-partyk királynője, az álszent hadi jótékonyság hírhedt és titokban kigúnyolt patrónusa - hogy ez a Jane Gordon szocialista és anarchista, aki két hét múlva, miután győzött a forradalom, büszkén kiáll, és így szól: igenis, megöltem a férjemet, elszántan és rajongva, mert a haza és nép ellensége volt - és én előbb vagyok honleány, s ha kell, vértanú - és csak másodsorban hitves és feleség!

Ki gondolta volna - igaza van, szegény barátom, ki gondolta volna? Nos hát, nyugodjék meg, és fogjon kezet önmagával, és veregesse meg a tulajdon vállát tulajdon tenyerével. Az ön logikája helyes volt. Jane Gordon, az angol Corday Sarolta, soha nem volt anarchista és vértanú - ha az lett volna, egészen bizonyos, hogy nem sikerül neki a gyilkosság úgy, ahogy sikerült. De Jane Gordon, az angol Corday Sarolta hitves és feleség se volt, ó, nem - hanem egészen egyszerűen és minden komplikáció nélkül csak nő volt a szónak legmélyebb és legősibb értelmében.

Szegény barátom, hallgasson rám. De hallgasson végig, ne ugorjon fel közben, míg a következőket elmondom, felháborodva, hogy frivol és triviális tréfa kedvéért izgattam fel eddig kíváncsiságát. Amit hallani fog, azt ön talán halála napjáig nem hiszi el nekem, és nem érti meg - én azonban egy fél perc alatt jöttem rá és értettem meg -, igaz, hogy én viszont politikához és jogbölcselethez nem értek.

Közlöm tehát önnel, szárazon és egyszerűen a következőket:

Öt nappal a gyilkosság előtt Madame Daisy kalapműtermében jártam, hogy gyászkalapot rendeljek magamnak, egyik rokonom temetésére. Megállapodtunk egy mintában, és Madame Daisy megígérte, hogy harmadnapra - ekkorra volt kitűzve a temetés - elkészül vele.

Harmadnap, mikor felkerestem, míg a kalapot csomagolta, nevetve mesélte nekem, hogy barátnőm, Jane Gordon, a miniszter felesége, bent járt a boltban. Ő megmutatta neki a gyászkalapot. Jane elsápadt az irigységtől (igen szép és eredeti kalap volt), és azonnal felpróbálta. A kalap csakugyan meglepően jól állt Jane Gordonnak - két hölgy, aki szintén jelen volt, elragadtatva kiáltott fel, meglátva őt a kalapban, elhalmozták őt hízelgő dicséretekkel, körülállták, forgatták. Madame Daisy is kijelentette, hogy soha még ilyen szépnek nem látta a kegyelmes asszonyt, mint ebben a kalapban. Jane Gordon kipirult arccal állt köztük a tükör előtt, egyik kezével a kalapot fogta, oldalt fordult, kézitükröt kért, hogy hátulról is megnézhesse, a nagy tükör segítségével. Aztán megfogta a kalapot, nagyot sóhajtott, hirtelen levette a fejéről, és láthatóan leverten kiment a boltból.

Egy szót se, míg be nem fejeztem! Robert Blackpot temetésén, talán ön is emlékszik rá, Jane remek gyászkalapban jelent meg - a hölgyek közt feltűnést keltett, olyan szép volt. Nos, ez volt az a kalap, szakasztott mása az enyémnek, amit rendeltem.

Én Jane-nel a nyomozás hetedik napján találkoztam először, a gyilkosság után. Bevitt az öltözőjébe, és a körülményekhez képest eléggé élénken csacsogott mindenféléről: azt mondta, kezd már magához térni a rettenetes csapásból.

Beszélgetés közben egyszerre észrevettem a gyászkalapot, az egyik szekrény tetején. Nem tudom, nem emlékszem már, milyen furcsa ösztönből felálltam, és komolykodó arccal azt mondtam neki, hallotta-e, hogy a nyomozás főnöke, Sherlock Holmes ma reggel bekérette bűnjelnek az ő gyönyörű kalapját is. Én csak tréfálni akartam, karikírozni önt, aki - emlékszik - akkor mindenféle szemetet összegyűjtött corpus delicti címén - de a hatás rettenetes volt -, Jane Gordon elsápadt, összerogyott előttem a földön, és félig önkívületben, térdeimet ölelgetve és hisztériás görcsökben elmondta nekem, hogy férjét ő ölte meg. Nem úgy, ahogy később vallotta, nem kézzel lökte meg - ő a szomszéd lakosztály ablakánál állott, és mikor látta, hogy Robert a kireteszelt rács elé áll, hirtelen rákiáltott. A miniszter megfordult, és rá akart támaszkodni a rácsra, és a következő pillanatban lezuhant.

Hüledezve hallgattam - Jane pedig még mindig ott fetrengett a földön. Könyörgött, hogy mentsem meg - hiszen Sherlock, úgy látszik, mindent tud, ha a kalapot bűnjelnek kéri.

- Én nem akartam megölni - jajgatott Jane -, de értse meg, egész este sírtam dühömben, hogy nem rendelhetem meg azt a gyászkalapot - mert nincs, akit gyászoljak... Én csak rákiáltottam.

Ezredes úr, csak ezt akartam elmondani... De már látom, hogy nem fogom elküldeni ezt a levelet... Jane Gordon, az angol Corday Sarolta, akit a tízek tanácsa jogos hazafias felháborodásában elkövetett emberölés vádja alól felmentett, ma már úgyis meghazudtolna engem, hiszen ő ma már büszkén vállalja, hogy tettét szándékosan követte el... Nekem nem hinne senki, őrültnek mondanának... És ha hinnének?... Minek romba dönteni, csírájában fojtani meg egy legendát? Minek tudja meg az emberiség, hogy a zsarnok, akivel nem tudott végezni egy elnyomott rabszolgavilág, végre is nem Brutusnak, a szabadság vértanújának kezétől esett el, hanem egy női kalapba botlott bele, egy női kalapba, amelyik véletlenül gyászkalap volt - s temetésre volt szükség, hogy hordani lehessen. Jane Gordon hordja immár büszkén ezt a kalapot - temetésén ama szörnyetegnek, akit öntudatlanul legyőzött.

Harun al Rasid

AZ ÍTÉLET

A hármas kürt rekedten megszólalt; felcsengett rá a negyedik, hatodik és nyolcadik szféra diszharmóniája és Áziel - (mintha tegnap történt volna, úgy áll előttem, pedig van vagy harminc éve) - meglökött, hogy álljak fel, és lépjek előre.

Bíráim is felálltak.

Hideg borzongás futott végig rajtam - fáradt voltam a hosszú vizsgálattól, hercehurcától -, vagy kilenc dimenzió tárgyalta már az ügyet, lökdöstek egyik kategóriából a másikba. Fáradt voltam, szerettem volna, ha már vége az egésznek: de most, hogy közeledett az ítélet, újra felsírt bennem az Ismeretlentől való félelem.

A Büntető felemelte kezét, intett a Vádlónak. És újra felolvasták, nem tudom hányadszor, a deliktumot.

Összetörve figyeltem: tompán kongottak a Fogalmak. Hő és fény villózott - egy pillanatra, ahogy szóba került, láttam a boldog sugárzást, amelyből elhurcoltak, mikor az irigy Astarot árulása következtében asztrál-csendőrök kezére jutottam. Vajon látom-e még?

Alig értettem már a vádat: alig emlékeztem már a részletekre. Igen, igen - valahogy így volt, valóban, kiküldetésben voltam -, egy Szikrát kellett elhelyezni, megbíztak bennem, hogy jól csinálom majd a dolgot - a Végső Cél titkos kiküldöttje személyesen tárgyalt a kormánnyal, hogy teljes puvoárt kapjak -, nagy eredményt vártak ettől a lépéstől. Tudatában voltam fontos és kényes szerepemnek - de hát mit tehettem? Átkozott, rossz természetem. Hiszen tudtam én, hogy ebből baj lesz: - minek is kellett éppen a negyedik szférán kiszállani? Ha átmegyek a következőre, soha nem jutok kísértésbe. De azt hittem, ez jó hely - valami furcsa golyóbis volt, hegyek-völgyek, sok meleg, kevés fény -, gondoltam a Mágneses Központra, hogy odateszem - ha forogni kezd az egész, csodálatos muzsika lesz belőle, és a Végső Cél ezerszeresen aratja az erőt, amit elvetett. Aztán kisebb tömegek fölött lebegtem - egy tűzhányó, a tenger vagy mi volt az. És a tengerparton - hát igen, a homokban -, hát ott láttam meg az első Élőt, aki aztán bajba hozott. Még soha nem láttam addig, csak hallottam róluk sokat, dajkám, a jó öreg északi fény, mesélt nekem apró koromban, hogy ilyenek is vannak, de én nemigen hittem. Ez, úgy látszik, azok közé tartozott, akikről valami Mózes nevű fiatal írótól olvastam az „Új Dimenzió” egyik számában ismertetést: embernek vagy minek nevezi őket: - vagy asszonynak? nem tudom már. De mindegy is - elég az hozzá, a drága kincset, a ritka szikrát, amivel el kellett számolni, ennek a szemébe raktam - elkövettem az árulást. Még láttam, ahogy felvillan a szemében - egy másik élő ment arra, talán *„férfi”* volt (Mózes szavát használva), és az megállt, és nem tudott tovább menni. Hát ezt tettem én - és Astarot elárult. A vád, egyike a legsúlyosabbaknak, így minősült: a Végső Cél államvagyonából egy szikrát elsikkasztva, saját céljaira fordította, hogy Élő Apához és Élő Anyához jusson.

Hátrafordultam, de ügyvédem, a Védő arcáról semmi biztatót nem olvashattam le. Vállat vont, és a szája szögletéből súgott oda:

- Baj van. Úgy látszik, ki fogják mondani a szándékos emberteremtést.

- És akkor?

Ügyvédem megint vállat vont.

- Nincs más hátra - kérni fogom az elmeállapot megvizsgálását: ha még nem késtünk el vele.

Gonosz sejtelmek fogtak körül. A Vádló befejezte beszédét: zúgás futott végig a hallgatóság sorain. Szemben velem, az esküdtek gomolygó foltjai összefolytak - az oldalamnál ülő két asztrál komoran intett, hogy üljek le.

Rövid tanácskozás: aztán a Védő emelkedik szólásra.

A minősítést vitatja előbb: nem lehet szó szándékosságról. Honnan tudhatta volna a vádlott, úgymond, hogy az illető negatív előjelű lényben (emlékszem még, így nevezték azt a valamit, amit mi nőnek nevezünk) elég vakmerőség lesz az isteni szikrát eszköznek használni holmi értelmetlen és méltatlan játék szeréül? Vádlott ideiglenesen adta csak át a Végső Cél kincsét, abban a hitben, hogy jó helyen találja, ha megint szükség lesz rá. S ha mégis - ha a vallomásból bizonyítottnak vesszük a szándékosságot -, lehetetlen a beszámíthatóság kérdését figyelmen kívül hagyni. Lehetetlen feltenni, hogy lélek, aki megbízatást kap, hogy isteni kinccsel ékesítse fel a Teremtés valamelyik részét, ép elmével kiválassza e részek közül a legszürkébbet és legjelentéktelenebbet, a természet ötletei közül a legszerencsétlenebbet és legellentmondóbbat, az élőlények, állatok és növények közt a legocsmányabbat - s éppen annak adja oda az erőt, hogy önmagát terjessze és fejlessze, elharapózzon, mint valami betegség. Aki ezt szándékosan tette, nem lehetett eszénél, ezen az alapon kérem védencem felmentését.

Rekedt kürtjel: a bírák visszavonultak. Komor csend lett - magam elé néztem, nem láttam semmit. De messziről, a mélyből valami zavaros és ijesztő hang emelkedik, s torkomba szorítja lélegzetem - szemeket látok, hideg fut végig a hátamon. Nyitott, kiáltó száj, kitárt karok - hideg veríték veri ki homlokom. Az Élet... az Élet szele csap felém forrón, ájult rémület fog el.

Az ötödik és hetedik szféra harmóniája zeng fel: a bírák elfoglalják helyüket. Mindenki feláll. Ijesztő csend.

A Büntető emelt hangon olvassa: A Végső Cél nevében!

- ...A védelem visszautasíttatik... Indokok és... Mindezek alapján és tekintetbe véve a súlyosbító körülményeket...

...születés általi életre ítéltetik...

Eszméletlenül hanyatlottam le a felhődarabról: még láttam, ahogy a két asztrál utánam kap: aztán gyereksírást hallottam: később jöttem rá, hogy az én torkomból jött elő.

HARUN AL RASID UTOLSÓ KALANDJA

Rosszkedvű volt már abban az időben Harun al Rasid, nagyon rosszkedvű; éjszakai kirándulásain megismerte s meg is unta a népet, melynek forgatagába úgy vágyott elkeveredni valamikor. Az álruhás kalandok után, ha levetette a maszkot - hol vásári árus, hol borbélylegény, hol utcai énekes öltözetét -, valami keserű íz maradt az egészből, már nagyon is jól játszotta ezeket a szerepeket, és egy napon rajtakapta magát, hogy komolyan megharagudott a gyalogh intó utasára, aki - kocsihúzó minőségben cipelte fél Bagdadon át - keveset fizetett a fáradságáért.

Így következett el utolsó kalandja.

Az elmúlt éjszaka vándorszínészek bódéját fedezte fel, valahol a külvárosban: elbámészkodott a csepűrágón, és szeretett volna a színfalak mögé kerülni, hogy rájöjjön a csínyre, de

csavargónak nézték és félrelökték. Másnap este piros bugyogót és csörgős sipkát rendelt az udvari ruhatárból - a kastély alagútján szökött ki, a kert felől, egyedül. Jelentkezett a bódé tulajdonosánál, arméniai komédiásnak adta ki magát, állathangokat utánzott. Összebarátkozott a csepűrágóval, és csakhamar kitanulta a fortélyt - később, mikor a tarka közönség gyülekezni kezdett a ponyva előtt, elunta a színpadot, és lement a csőcselek közé. Itt látta meg az etióp hajadont, aki miatt bajba került.

Csavargóféle volt, Zorajdának hívták. Harun al Rasidnak megtetszett kócos haja és hosszú karjai, amiket úgy dobált, mint a cséphadarót. Egy pillanatra átvillant rajta, hogy abbahagyja az egész kalandot, amit úgyis unt már, szépen hazamegy, és meghozatja magának ezt a lányt, de aztán elszégyenlette magát. A lány valami handzsáros katonával volt, és Harun al Rasid látta, hogy tetszik neki a katona - így nem ízlett volna a dolog. Fellobbant benne a régi virtus, az a furcsa bolondéria - talán a rossz dzsinn szava, aki megigézte gyerekkorában -, aminek soha nem tudott ellenállani, aminek különös portyázásait köszönhette: hogy Ő, Harun al Rasid, így, ahogy van, szőröstül-bőröstül és a birodalom hatalmas kalifája, tulajdonképpen nem egy személy, mint ahogy gondolják, és mint ahogy rendes állapotban maga is tudja: hanem kettő - és amit az egyik ad vagy kap, az nem a másiké, az nem a másiknak szól, abból nem lehet öröme a másiknak. És bolond fejjel elszánta magát, hogy álruhában bolondítja magába a lányt.

Csakhogy nehezen ment. A lány nem sokat adott a piros bugyogóra, a szép beszédre se nagyon ügyelt, inkább a színes ponyvát nézte meg a bűvészeket - azok tetszettek neki. No megállj, gondolta Harun al Rasid. Nem ment haza reggel, ott maradt a vándorszínészeknél, és felajánlotta magát, ingyen, hogy részt vesz a mókában. Valami díszes színjátékra készültek éppen, aminek „Kalifa” volt a címe: a szereplők közé Harun al Rasid figurája is kellett. Harun al Rasid jót nevetett magában, mikor ezt megtudta. Aztán komoly képpel felajánlkozott, hogy majd eljátssza ezt a szerepet - úgyis jól tudja utánozni a furcsaságairól hírneves kalifát. Meghallgatták és kiosztották neki: harmadnapra megvolt az előadás.

Harun al Rasidnak, a színésznek (persze, álnéven - Hasszánnak mutatkozott be) szép sikere volt Harun al Rasid szerepében. Különösen a nőknek tetszett - előadás után Zorajda is ott volt azok között, akik a bódé függönye mögött várakoztak, hogy megbámulják. És aznap este együtt mentek Hasszán szállására, amit három drachmáért bérelt a keresetéből.

Szép napok következtek. Harun al Rasid tunya kéjben szürcsölte a Hasszánnak szóló szerelem gránátalmaízű italát - a lány dédelgette őt, és elhalmozta kedveskedésével: szerelmének, gyönyörűségének, istenének, boldogsága urának, parancsoló fejedelmének, édes, egyetlen kalifájának nevezgette. Harun al Rasid behunyta szemét, és arra gondolt, mit szól majd Zorajda, ha megtudja, hogy szerelmes szavának rajongó túlzása nem is túlzás, hanem a való igazság.

Így ment ez vagy három holdtöltén át - Hasszán eljátszotta még néhányszor Harun al Rasid szerepét a színpadon, és Zorajdát irigyelték szerelmeséért, akit már mindenki férjének tekintett. Harun al Rasid halogatta a hazatérést - esténként azt a boldogságot színezgette magában, mikor majd magával viszi Zorajdát (mert megszerette közben) a kastélyba, és felfedi előtte a valóságot, mint isteni és csodálatos jutalmát a leány szerelmének és benne való hitének.

Egy napon rászánta magát, hogy megteszi az előkészületeket. Hajnalban, mikor Zorajda még aludt, kiosont a szállásból, és a palotába sietett. De a kerti alagút ajtaját zárva találta, belső lakattal: a rendes úton ment hát fel. A kapuban megállították, s mikor haragosan felfedte nevét, a katonák szemébe nevettek. Bolond ez, mondták, aki még azt se tudja, hogy Harun al

Rasid meghalt, és Achmed uralkodik helyette - legalább Achmednek adná ki magát, ha azt akarja, hogy művelt bolondnak tartsák.

Ez lett hát Harun al Rasid utolsó kalandjából. Még tett néhány kísérletet, hogy felismerjék és elismerjék: de minden hiába volt, a gyűrűt, sajnos, otthonfeledte annak idején, és Harun al Rasid ál-holttestét már el is temették valahol a dravidák földjén, ahonnan hiteles híre jött, hogy meghalt. Kimerülve és bosszúsan tért vissza Zorajdához, aki duzzogva fogadta: szép dolog, igazán, panaszkodott, hogy a férje itthagyja őt, egyedül, pénz nélkül, és hetekre elcsavarog, azt se tudni merre - ilyet Abdullah se tenne, az a handzsáros török katona, aki pedig el akarta venni őt, mielőtt Hasszán jelentkezett.

Harun al Rasid útközben olyasféle ábrándokkal vigasztalta magát, hogy Zorajdának majd elmondja, ki ő és mi történt vele: de most, az asszony siránkozó vádaskodását hallgatva, rájött, hogy kár szólni: úgyse hinné el neki. Pénze azonban csakugyan fogytán volt - elment a színjátszó bódé tulajdonosához, ahol megtudta, hogy az ő szerepét közben egy másik színész játssza már, akiről a közönség azt állítja, hogy sokkal jobban tudja utánozni a legendás Harun al Rasid hangját és mozdulatait, mint ő, Hasszán: ezt még Zorajda is elismerte, aki az utolsó előadásra, a török katona kíséretében, eljött, megnézni az ura vetélytársát.

Hosszas könyörgésre kisebb munkát kapott. Fél év múlva a banda elment, és őt otthagyták. Aztán még próbálkozott néhány munkával, mert Zorajda egyre keserűbb és civakodóbb lett, ahogy öregedett: régebbi kalandjaiban eltanult néhány mesterséget, amit, jól-rosszul, felhasznált most: két évig csepűrágással kereste kenyerét, aztán borbély lett, aztán évekig hol vásári árus, hol kocsihúzó, hol utcai énekes, sőt - egy komisz évadban, mikor a drachma árfolyama rosszul állt Teheránban - elszerződött belső munkatársnak a „Bagdadi Tükör”-höz is. És egy napon, mikor Jusszuf, a „Bagdadi Tükör” szerkesztője megdicsérte munkáját, Harun al Rasid elpirult örömében, és úgy érezte, hogy elégtételt kapott azért a megaláztatásért, ami sok-sok évvel azelőtt érte, mikor fél Bagdadon cipelt egy utast, és az keveset fizetett fáradságáért.

Mert alapjában véve szerény ember volt Harun al Rasid.

KACSAPECSENYE

I

Így történt, láttam.

A Végtelen Űrben hangtalanul forogtak el a sötét korongok: túl a láthatáron felbukott Fényes Valóság, amit csak tudni lehet, ránézni nem. Kezdődött a hangverseny: előbb halkan, aztán egyre merészebb, követelőbb vidámsággal. Kezdte a Tarajos, hosszú, hetyke kukurikú - utána belevágtak a disznók. Aztán gágá és kotkodács - pár perc múlva élt az udvar, cuppogott a sár, az itatóban locsogott a víz, lefetyelő csőrök habarták. A kerítés lécein át megjelent Nagy Tollas és Pici Pelyhecskék, csipogva, lázas fontoskodással.

Reggel volt, a mindig megújuló, örökkévaló, végtelen Élet és Lét reggele - vér és vágy az erekben, a begyekben pedig jóízű, nyeldeklő készülődés halvány árpaszem, sárga kukorica morzsolására. Hevenyében beosztotta magának a legközelebbi teendőket - mihelyt a két Hízottat hátraviszi Szárnyatlan Óriásisten (ezekbe erővel tömik a kukoricát), átbújik a palánkon: előbb az itató, aztán keresgélés az eperfa alatt, sietve, mert Kékfejű megint fürgébb lesz, elkapja előle. Aztán verekedés a libákkal, az utóbbi időben nagyon erőszakosak lettek.

Aztán sütkérezni a forró fényességben, töltött beggyel - utána ki a kapun, le a folyóhoz, át a sáson -, a Végtelenségnek és Örökkévalóságnak talán ez a legszebbik fejezete, a hűs, csobogó nedvesség, amiben olyan könnyű és álomszerű a lebegés, hasonlatos ahhoz, amire még emlékszik, messziről - mikor föntről, föntről lebegett még, a kék határtalanban, Fényes Valóság közelében... Aztán álom, a vér csöndes bugyborékolása ereiben, meleg, édes szárnyai alá dugott csőrrel, egyenletesen pihegve, örökké.

Kibújt a palánk alól, az itatóhoz. Már vagy öten álltak ott: egyforma, gépies mozdulattal, bedugták a csőrüket, kihúzták, föltartották, hogy a víz lemenjen, megint bedugták. Ő is közéjük állt: bedugta a csőrét, felszívta a vizet, hátracsapta a nyakát, lenyelte, megint bedugta. Mikor színültig megtelt, elégedetten gágogott egyet, és az eperfa felé indult. Ekkor toppant oda Szárnyatlan Óriásisten.

Most sietve jött bőrlábon, ugrált közöttük. Tudta, hogy ilyenkor el kell ugrani előle, valamivel gyorsabban szedni a lábát, szárnyait szétterpeszteni - aztán, pár lépés után meg lehet állni megint. Legtöbbször kukoricát dob ilyenkor - legrosszabb esetben hamar eltűnik, vissza lehet jönni a vályúhoz.

Ezúttal kicsit tovább tart a dolog. Szárnyatlan Óriásisten hevesen ugrál, lehajol, kapkod utánuk. Még őutána is. Meg akarja fogni, úgy látszik, mint a Hízottakat, akikbe erővel tömik a kukoricát. Ezt nem szereti, idegessé teszi: a kemény, sima öt ujj érintése, fogása: egyszer már volt köztük, végignyomták, tapogatták, akkor is csapkodott és tiltakozott, hogy tudtára adja Óriásistennek: örült is, mikor az végre megértette, és letette a földre. Úgy látszik, megint erről van szó - talán már elfelejtette Óriásisten, hogy ő ezt nem szereti, őneki csak adjon tovább kukoricát, messziről, és a többit bízza rá. Lám, most majd elkapta, de kicsúszott. Most Kékfejűn a sor - aha, már elcsípte, fölemelte, meg lehet állni. De mégse - Kékfejű kiugrik a kezéből, Óriásisten haragosan gágog valamit... ejnye, Kéklábúnak is épp itt kell botorkálni, a csőre előtt, most nem tud elfutni... hopp, megfogták a szárnyát. Ki akarja tépni - Óriásisten megint nem érti, nem ereszti el... sőt, jobban megszorítja, és felkapja a levegőbe.

Ejnye, ez unalmas és bosszantó. Óriásisten hátraszorítja mind a két szárnyát, és már megint tapogatja. Most a begyét meg a nyakát. Jó lenne, ha már letenné, már fáj is a hónalja. Erőlködik, hogy megértesse vele, hogy ez nem jó, hogy talán a macskával téveszti össze, az szereti az ilyet. De ezúttal tovább tart a dolog... Óriásisten most a nyakát is hátraszorítja, egészen hátra, vissza a hátára. Most mozdulni se tud, nem is látja Óriásistent, csak egy darab eget. Legjobb, ha türelmesen vár. Az ám... de Óriásisten nem hagyja békén... valamit motoszkál a nyakán, tépdesi a tollat, úgy látszik... ejnye, ez már egészen kellemetlenül csiklandós, csak már letenné... de nem, szorosan tartja, nagyon szorosan, már fáj a visszahajtott nyaka... és a másik kezével, ami szabadon van, hadonász... és valami csillogó, villogó hosszú van ebben a másik kezében...

Ez nagyon furcsa... ez nagyon kényelmetlen... és nagyon rossz... ejnye... hát ez mi... valami tévedés... hisz ez a villogó valami... hisz ez nem ide való, a nyakára... ki kellene nyitni a csőrét, gyorsan, gyorsan, visszahajtani a nyakát... megértetni azzal az ostoba Óriásistennel, hogy ez nem oda való... gyorsan... de nem bírja...

No és... no és ez... ez meg mi... valami nyisszan... hát persze, tudta ő, hogy az nem oda való... hogy ebből rossz lesz...

A nyaka... kinyílt a nyaka... ez nem lehet... ez nincs rendjén... ez tévedés... a csőre helyett... ez nem történhetik... most egy rettenetes, iszonyú lehetetlenség történt... és valami folyik... kapkodva, lüktetve... talán a víz, nem? amit föllefetyelt... és igen... és Óriás... isten... szét... tartja... a nya... a nyakát...

És folyik... és lüktet... és bugyog... tovább... de milyen... furcsa ez... ez nem igaz... és most... Óriás... isten... végre... eleresztette... és már lent van... a földön... most... most... el kell... gyorsan... szaladni...

És mi ez... ez a piros... ez a sok piros... ez a sok piros és nem lehet... szaladni... pedig Óriásisten... már eleresztette... És mi ez... nini... Kékfejű... itt kotorász mellette... valamit... hé, Kékfejű...

Rá akart gágogni Kékfejűre, de csodálkozva vette észre, hogy nincs hangja. És ugyanakkor valami más furcsa is volt: az egész udvar elfordult és lassan, körbe forogni kezdett. Még látta Tarajost és Nagy Tollast, és látta a palánkot, de mindez nevetségesen homályos volt... és a Fényes Valóság... a Fényes Valóság is... lehetetlen... olyanná lett, mint az ezüst Hold... ezüst Hold a rejtelmes éjszakában, mikor hangtalanul pihen a világ, és fent, fent magasan lebegnek... lebegnek...

A tó... a sás... a víz...

Ekkor sivító döbbenet fogta el: minden izmát megfeszítette, minden tollát felborzolta, szétterpesztette lábait, és rettenetes erőfeszítéssel felemelte kinyitott nyakát; egyetlen, rémült, sürgető, dühös eltökélésében akaratának, hogy helyrehozza a Tévedést. De a nyak nem engedelmeskedett az akaratnak, és visszacsuklott és elnyúlt a földön.

És az udvart és Kékfejűt és a palánkot abban a pillanatban elnyelte a Végtelen Űr és Fényes Valóság az égen nagyot lobbant és kialudt. És Kozmosz, a Világmindenség megszűnt: időtlen időkre, örökkön-örökké.

II

Ebédre kacsapecsenye volt.

FESTÉK

Még egy kis rúzst dörgölt szét ajkain, a szemét fekete irónnal kendőzte, a tincseket elsimította homlokából, és megperdült előttem: habfodrok örvénylettek, szalag röpködött, gyémánt villant, illat remegett.

- Szép vagyok? - kérdezte a két ajakformájú festékcsík, picit szétnyitva, annyira csak, ameddig a csík vége engedte, és a hegyesre simított pillák felcsaptak.

Csodálkozva mosolyogtam.

- Szép - mondtam aztán, mert eszembe jutott, hogy ugyanezzel az arccal, ugyanezzel a perdüléssel, ugyanígy kérdezte már egyszer ezt, és mintha ugyanilyen körülmények között lettünk volna akkor is - és mert emlékeztem, hogy akkor szép volt és kívánatos. De furcsa volt, hogy minderre emlékeztem: a mozdulatra, amivel szájához emelte a festékrudacskát és az iránt - de hogy közben mi volt, merre jártam, és merre járt, és ki volt, és ki voltam, és honnan ismertem - erről már nem tudtam semmit. Lehet, hogy olvastam csak valahol, vagy láttam a képtárban - de nem, hisz az álom íze és melege is ott borzongott az emlék hátterében.

Mire a lépcső aljára értem, ennek az álomnak az íze elöntötte hangulatom - forró lett a szemem, és halántékom lüktetett.

A hallban utolért.

- Megyünk? - lehelte a Coty Lorigan. És az illatos púder egy pillanatra megcsiklandozta arcom.

A gépkocsiban mellemre búj t. Ekkor már tudtam, mi volt az álom: lent, a patak mentén, vadvirágok közt, két kapkodó kéz, vonagló meztelen lábak, furcsa fanyar szag és tágra meresztett, ijedt szemek. Gidaszarv! Boldog isten! hogy el tudtam felejteni, micsoda ujjongó öröm, micsoda kacagó ragyogás - fűnek, fának, levegőnek, napsugárnak értelme, hogy mégis eszembe jutott!

Részegen dadogtam valamit... hát te vagy az, te vagy az?

Az illat és fodor suttogva felelt és lihegett a fülembe, kábítóan, epedőn.

- A Singerné... láttad?... de nem igazi gyémánt... könnyű neki... nyertek rajta... és nem az ura vette... nekem a Kató mondta... az a szőke, a krepp-muszlinban... az alakja jó... de a lábai nagyok...

Így felelt és libegett illat és fodor... Egy percre megütköztem... eh! talán nem jól figyeltem, hogy nem értem... majd, majd, odafent...

A gépkocsi nagyot fordult, zökkent, lassított. Fényszóró simította végig a partot - ez volt az a patak: éreztem a vadvirág szagát. Tovább!

Karjaimban vittem fel a lépcsőn, lihegve, dagadó izmokkal. Ajtó csapódott, még hallottam a kapus csoszogó lépteit elhalni az udvarban. Aztán csönd lett - ajtó, ablak bezárva -, és én egyedül, zsákmányommal. A pamlagon feküdt, már nem beszélt, behunyta a szemét.

A kislámpát gyújtottam fel, aztán óvatosan közeledtem. Az volt a tervem, hogy így csókolom meg, puhán és óvatosan előbb, behunyt szemmel. De a két vörös csík megzavart: visszamentem a pipereasztalkáig, és szarvasbőrdarabkát hoztam, hogy ledörgölöm.

Hamar lejött: de alatta nem találtam az élő arc puhaságát - halványabb, de keményebb festékréteg volt alatta, régebbi kendőzés nyoma. Igen, ez volt az, emlékeztem, pár hónappal előbb, mikor először láttam.

Nagyobb bőrdarabot hoztam, és most dörgölni kezdtem az egész arcot, a szemeket és a finom, szép vonalú arcot. Lassan engedett a festéklárva, spirituszt öntöttem rá finom rétegben: erre leváit az egész. Soványabb kép maradt alatta, de ez is festék volt - igen, ráismertem a művész keze nyomára.

Most már dühödten fogtam neki, hogy lerántsam ezt a réteget is. A lámpa fénye vibrált, alig láttam már valamit: csak ujjaim érzékeny tapintása vezetett. Újabb réteg vált le alatta, újra festék. Felordítottam, és az egész üveg tartalmát ráöntöttem. Aztán gyúrni és dörgölni és kaparni kezdtem, hogy elevenig jussak - a festékmaszk meglazult, engedett, szétfolyt ujjaim közt -, két kezem csupa színes lucsok volt, a pamlag két oldalán vastag patakban, lassan csurogni kezdett. Egyszerre azt éreztem, hogy a pamlag bársonyát gyömöszölöm már... Rémülten kaptam a lámpához és odatartottam.

A test ott feküdt a pamlagon, de a fej nem volt sehol. Feloldott, szennyes festékfolt maradt a helyén, amit szürcsölve szívott be a pamlag bársonya.

Torkom kiszáradt.

- Mit bánom most már - hörögtem -, hiszen az arc csak cégér volt úgyis - nekem a teste kell!

És egyetlen mozdulattal lerántottam a selymet, hogy mohón belekapjak... De nem találtam inget alatta: egy másik ruha volt... igen, ráismertem, amiben elsuhogott mellettem, annak a másiknak a karján... Ezt is letéptem... most egy kosztüm következett... ez volt az, amit a bankártól kapott. A kosztüm alatt lányos, világos és virágos batiszt: az édesanyja vette, mikor férjhez akarta adni... Középen hasítottam ketté... ez alatt csak megtalálom? És belenyúltam a hasadékba... valami puha, selymes tárgy akadt a kezembe - kirántottam, csipkés pólya volt, üresen, lelógó szalagokkal - a pólya, amibe tették, mikor világra jött. De ő nem volt sehol, s a pamlagon gyűrött, szertekuszált rongyok hevertek.

TITOK

Igen, most már tudom... most már értem, hogy történt, hogy történhetett, miért kellett annyit gyötrődni, szégyenkezni miatta... most, egy pillanatra, világosan láttam vidám, kipirult arcát, amiről azt hittem akkor, az Istené, a hatalmas Úré, aki egy napon útnak indított, hogy menjek megszületni. ...Indultam hát, a születő lelkek fehér köntösében, szégyenkezve és pirulva... S ekkor, mielőtt átléptem volna a kitárt ajtó küszöbét, melyen át először pillantottam meg messziről, aranyfelhők között a tarka Földgolyót, hirtelen ott termett mellettem, pillanatra visszarántott, fülemhez hajolt, éreztem forró leheletét.

És sebesen, néhány gyors szóval, megsúgta nekem a titkot. Piros lettem, és a szemem kitágult. Ő pedig eleresztette a kezem, de még egyszer utánakapott, és suttogva, sebesen még annyit mondott „de ne mondd ám el senkinek, hallod-e? csak neki”!

Aztán átléptem a küszöböt, szemem a tarka golyó felé irányítva, de abban a pillanatban sötét lett... És kábult álom és sötétség volt évekig, hosszú évekig.

Kilencéves lehettem, vagy tán annyi se még, mikor először eszméltem vissza a titokra. Ilonkával játszottunk a fáskamra mögött... kis parasztlány volt Ilonka, piros kendővel és piros szájjal. És mikor kergetőztünk és előrefutott, a kerítés áttört, én átbuktam rajta, és együtt hemperegtünk az árokszélen lefelé... És mire leértünk, az én arcom is piros volt, és már eszembe jutott... És ijedten néztem körül, nem látta-e meg valaki az arcomon... és mikor Ilonkára néztem, szinte megdermedtem: gyors, rekedt nevetést fojtott el, mintha sírni vagy csuklani akarna - és én egy pillanatra gyanakodni kezdtem, hogy ő az.

Aztán egyszer a fűben heverésztem egyedül, és katicabogár kapaszkodott orrom előtt a margaréta szárán; a tetején megállt, gondolkodott, két kemény fedelét emelgette, huss, elrepült...

Aztán lányok szaladgáltak, az egyik a domb tetejére szaladt, lihegett. Aztán kirepült a hinta, és szoknyácska perdült és villant. Aztán a cirkuszban fehér karú kisasszonyok táncoltak valamit. Egy néni jött Bécsből, ott lakott nálunk pár napig, nedves szája mindig nyitva volt kicsit. Erről sokáig hittem, hogy ő az, akinek meg kell mondani a rám bízott titkot. Este a sötétben magam elé meredtem, odakünt nevettek és zongoráztak és fecsegtek. Ha tudnák... ha tudnák, amit csak én tudok... ha látnák, ha látnák... amit csak én látok... én, én, csak az egész világon... hogy dermedne meg az egész társaság, ezek a vidám, tudatlan, ostoba felnőttek, hogy halna el a zongoraszó, hogy tolonganának ajtóm felé, hogy merednének rám, tátott szájjal, tágra nyitott, sötét szemekkel... De nem mondhatom el: csak neki, aki majd megérti.

És így hordtam magamban a titkot, és nem szóltam róla senkinek. Labdáztunk az iskola udvarán, nevettem és fecsegtem, és részt vettem mindenben, amiben a többiek - játszottam fiúkkal és leányokkal... És azt hitték rólam, olyan vagyok, mint ők: csak én tudtam magamat idegennek az élőlények között, csak én tudtam, hogy egyedül álló csillag, soha nem ismert szörnyeteg, elátkozott csodalény vagyok, akit nem értenek se földön, se égben, még a pokolban se: mert nem mondhatom meg a titkot, amit tudok.

Gyerekek, gyerekek... fiúk és lányok... élő társaim a szép világon... ne beszéljünk róla, jó? Most már tudom, igen, igen, jó, jó... elég... tudom, hogy tévedtem, elég, elég! befogom a fülem!... tudom már, és nagyon haragszom, nagyon fáj, nagyon szégyenlem az ostoba tréfát... Az a gonosz kis kobold pukkadozva markába nevet - igen, ő volt, aki becsapott engem és mindannyiunkat. Igen... most már tudom, hogy ti is tudjátok, csak nem szóltatok nekem, azt hittétek, hogy én nem tudom... de az igaz, ugye, hogy jóhiszeműek voltunk, az igaz, ugye, hogy *nem egymástól tudjuk mi a titkot*, hanem őtőle... ő követte el a csínyt, az ő komisz, vásott, huncut ötlete volt, hogy mindnyájunknak külön súgta meg, nem egyszerre, mielőtt a világra jöttünk - és mindnyájunknak külön-külön azt hazudta, hogy *csak neki mondja meg*, senki más nem tud róla... Fiúk és lányok, hogy mulathatott rajtunk, ahogy komolykodva titkolóztunk, és lenéztük egymást...

Most már tudom, de azért még mindig sajog kicsit... még mindig fáj az ostoba tréfa. Ne beszéljünk róla... tartsunk össze, jó? Tartsuk titokba tovább is... és amikor megsúgod Neki, akárki, aki olvasod, hadd higgye, hogy Tőled tudta meg, mint ahogy én hittem - én ígérem, hogy nem szólok, úgy teszek, mintha én nem tudnám, és ígérd meg te is, jó? És csak ketten beszéljünk róla, soha harmadik meg ne hallja, *mert minden utálat és szégyen és csúnyaság ettől a harmadiktól származik*, aki hallgatózik... *egy* mondja *egynek* tovább is a titkot, a titkot, s maradjon titok, amiről senki se tud, csak Én meg Te, csak Te meg ő, csak Ő meg Én.

IRÁNYTŰ

Az Eufrát vize habzott és fortyogott kegyetlen tüzében a napnak - tarka hüllők pihegtek az iszapban, a páfrány legyezője kibomlott. S a Férfi álmosan, szemét dörgölve nézett körül, felriadva a datolyafa tövében.

- Jó volt a datolya és a forrás vize hűs. De mit tegyek most, míg a nap leszáll? Szemeim vannak, hogy messze nézzek, lábam, hogy meginduljak - de merre? Kerek a világ, és százfelé kanyarognak az utak. Jó volt a reggel, s a gazda, kinek vendége vagyok, nagylelkűnek látszik - csak kissé túlzottan tapintatos: rejtvényekben beszél, nem jelentkezik, hogy köszönetemet kifejezzem, s nem mondja meg, a jó reggeli után, hol lehetne még jobban vacsorázni.

Nyújtózkodott, s felpislantott a datolyafa lombjai közé.

- Hé, te nagylelkű gazda, a datolyából egyelőre elég. Szép a lakásod, csinosak a bútorok, és pompásan működik a központi fűtés odafönt. De mégiscsak a tiéd és nem az enyém - nem ismerem ki magam benne -, s a leghatalmasabb csarnok is börtön, ha nem tudom, merre van az ajtó. Van neked biztosan pompásabb termed is, zöldebb pázsitod, pirosabb almád, forróbb napsugarad - hiszen csak most érkeztem hozzád, előszobádban vagyok. Küldd ide valamelyik szolgád, adj nekem bálványt és fétist, ha csak akkorát is, mint a kisujjam, amelyik tudja a járást ebben az átkozott labirintusban.

A Férfi felkacagott, s ekkor a fa lombjai közül szürke, rozsdás kis vasdarabocska esett le - vékony és hosszú szilánk, egyik vége hegyesebb. Felvette és forgatni kezdte: semmi különöset nem talált rajta.

- No, ez sovány istenke s nem nagyon félelmetes. De datolyaszurkálónak jó lesz. Az effajta bálványtól nincs mit tartani: ujjam körül forgatom, ha kell.

És kinyújtott mutatóujján megpörgette a vasszilánkot - s ekkor csodálkozva vette észre, hogy a szabadon forgó, jelentéktelen kis tárgy nem maradt meg tehetetlenül abban a helyzetben, amiben kénye-kedve forgatta, mint minden élettelen anyag, amihez eddig nyúlt: hanem makacsul és kitartóan visszalendült egy bizonyos állapotba, hegyes végével mindig ugyanazt a határozott irányt jelölve meg, mint egy kinyújtott, figyelmeztető mutatóujj.

- Nini - mondta csodálkozva a Férfi -, ez a hitvány kis vasdarab akar valamit. Nemesebb testvéreinél, aranynál és ezüstnél, sohasem tapasztaltam ilyet; azokat én kormányozom, ez meg, úgy látszik, engem akar kormányozni! Lássuk hát, ha jobban tudja, mint én, merre tartsak, merre jó nekem.

És megindult, arrafelé, amerre a lebegő szilánk mutatott.

Forró tájakon vezetett az út: a Férfi olykor leült és pihent. Mosolygó rózsa terített asztallal kínálta - az erdő csalogatott, barlang tátotta odvát, hogy ott háljon, és ne igyekezzék a bizonytalanba. Karcsú őz és barna, villogó szemű asszony rebbent elő meztelenül a pálma alól - csillogó foggal csókot és gyermeket kínált - gyermeket, akinek bőven jut gyümölcsből és melegből, ha itt marad. A Férfi megcsókolta a nőt, pihent, de a gyermeket nem várta be - hajnalban útnak indult megint, amerre a Tű mutatott.

De hűvösebb lett a nap és zordonabb a táj: eltűntek a pálmák s a dühös szél fenyőfák koronáját zúgatta fülébe - szőrmébe burkolt, rossz tekintetű nő ugrott elő, megragadta csuklóját, és fülébe sziszegett: „Itt maradsz, hé - vadat kell leterítened, hogy magamra öltsem bundáját, mert fázom -, nem adok csókot, ha fázom, hallod-e?” S a Férfi leterítette a vadat, házat épített, s a nő csókot adott - de reggelre a Férfi megindult, fáradtan, kimerülve, mert a szilánk még mindig nem engedelmeskedett.

És elmaradtak a zúgó fenyők s a szél is lecsendesedett: ám messziről valami fehérség villant, s mikor odaért, halott hóba süppedt a lába, s parttalan jégtorlasz állta el útját. Itt nem lehetett már építeni se, nem volt kinek és miért. A láthatár szélén lebukott a vörös napkorong, és nem jött fel többé - sötét volt és hideg, és a Szilánk még mindig előre mutatott. Dermedő kézzel tapogatta meg még egyszer, didergő szívverése kihagyott, eszmélete homályosulni kezdett, s alig emlékezett már a pálmákra, ahonnan elindult s hogy miért, azt se tudta már. De egyszer megtorpant és megállt: az ingó Szilánk bizonytalanul libegni kezdett kinyújtott ujja hegyén: aztán lefelé fordult egyik felével, másik felét pedig az égnek emelte.

S mikor lecsukló szemét fáradtan, utoljára felvetette, a jéghideg égbolt sötétjén ismeretlen Fényt látott abban az irányban - nem a nap s nem a hold s nem a csillagok fénye volt, hanem valami más -, onnan indult ki, ahol ő állott, és sugárzó ívben görbült a határtalan sötétség felé, mint valami híd, ami kivezet Isten világából, a Határtalan Börtönből, hol élet van csak és halál.

MIRÁKULUM

A béna kínlódva nyújtogatta görbe karjait, a sokaság várt, és kíváncsian hallgatott. Ő pedig megállt a béna előtt, tűnődve nézte darabig, aztán megszólalt.

- Kelj fel és járj.

A béna nyújtózkodott, csontjai ropogtak. És felkelt és megindult, és eltűnt a sokaság között.

Később, a külváros egyik zugában, sárga, porladó fal tövében összeesett ember feküdt - megállt előtte, kinek keblében a gyehenna tüze égett, és testét ellepték a fekélyek. Megállt előtte, tűnődve nézte, és hűs kezével érintette homlokát. S a gyehenna tüzei kialudtak, és a fekélyek leváltak testéről, és összezsugorodtak és eltűntek.

Ekkor a szomjazók üvölteni kezdtek a sivatagban, s lerogytak a földre, mert hat hónapja bolyongtak immár. Lerogytak, és elfeketült nyelvük kilógott - fejüket a sziklafalba verték, hogy meghaljanak. A döngő hangokat visszaverték a bércek - ő a tó túlsó partján állt, és felütötte fejét. Aztán megindult, átsietett a tavon - saruja alig érintette a vizet. S a kősziklához érve, pálcájával kopogott rajta, s a kőszikla nyögni kezdett: megrázkódott és elolvadt és megrepedt, és repedésén át zokogva nyílt meg a forrás.

S jött ötezer éhező és fennhangon kiáltozott és zúgolódott - s a sáfárok rémülten futkostak csarnokaikban, mert öt kenyér volt csak, a többit elvitték a gazdagok. És szólt nekik: vigyétek és osszátok el! És mire bealkonyodott, a sokaság sátrat vert a városon kívül, és békésen és jóllakottan elszenderedtek a sátorokban.

De a pénzverő leánya mégis holtan feküdt ravatalán, harmadnap, harmadéj: - jajgatók és siratók között. És az ő szerelmese aléltan hevert a ház küszöbén, és könnyeitől iszamos lett a küszöb, és senki át nem léphette. És ekkor megjelent a küszöbön, és csendesen mosolygott. És szólt: A leányzó csak aluszik. S a fehér gyolcs zizegve omlott az ágy lábaihoz, és a pénzverő leánya felült, és álomittasan nézett körül. És talpra szökkent az ő vőlegénye is, és hangos szóval kiáltotta a szerelem szavát: mert elhitte, amit látott.

És ekkor dübörögve megindultak a hegyek, és útra keltek és hosszú sorban, mint tenger hullámai, siettek a tenger felé, a pusztaságon át - és mikor odaértek, a tenger elnyelte őket. A hó pedig elolvadt, és tiszta méz csordogált a fákról - a csillagok akkor futkosni kezdtek az égen, s volt, amelyik a földre esett:, s aki lámpás nélkül bolyongott az éjszakában, felvett egy csillagot, s messze bevilágította az utat magának. És aki fázott, kinyújtotta kezét és belemarkolt a napsugárba és keblébe rejtette: mert a napsugár folyékony lett, és fürdeni lehetett benne a didergőnek.

A pénzverő leánya pedig tágra meresztett szemmel megindult, hogy kövesse őt: s midőn az ő szerelmese szólt hozzá, hogy karjában visszatartaná, nem felelt az ő szerelmesének.

És másodnapra utolérte őt a pusztaságban. És ő szólt a leányzónak: Menj vissza a te szerelmesedhez. És a leányzó szólt: Téged akarlak követni.

És ő kérdezte a leányzót: Szomjas vagy és éhes? És a leányzó felelt: Ételt és italt akarok adni neked. Mert látom, hogy szomjazol és éhezel és fázol, emberfia. Jöjj a forráshoz, hogy italt adjak, és lábaidat megmossam langyos vizével.

És mikor a forráshoz értek, a leányzó kinyújtotta kezét, hogy tenyerébe merítsen és odatartsa neki: és a forrás vize elapadt, és a szikla megkeményedett. És az emberfia szomjazott.

És mikor gyümölcsöskertbe értek, az emberfia kinyújtotta kezét, hogy gyümölcsöt tépjen *magának* - s a gyümölcsök összeszáradtak és lefonnyadtak a fáról. És ötezer kenyér feküdt és tömlőben bor - és mikor felé akart harapni, eltűnt az ötezer kenyér, s a bor kiömlött a földre. És nyújtottak neki ételt és italt, és az ő karja megdermedt és megbénult, és nyelve szájpadlásához tapadt. És fellángolt a gyehenna tüze az ő testében.

És a fegyveresek vizet nyújtottak felé és a víz ecetté változott. És a folyóvíz megállt, és megdermedt az ő medrében - és az ég kárpitja megrepedt, és a nap megállt az égen, és a kő megállt a levegőben. És a sírok kinyíltak, és a halottak kiléptek, és kinyitották szemüket, és az ő szeme becsukódott, és meghalt.

AZ IDEGEN

Három asszony merengett a teraszon.

- Hát igen, a siker - mondta Lenke asszony távolba meredő, sötét tekintettel, míg finom keze szórakozottan nyúlt ki a cigarettadoboz felé -, az a biztos, határozott érzés, hogy tetszünk, hogy vágyat keltünk, minden erőfeszítés, minden szándék nélkül, egyszerűen azért, mert vagyunk: igen, ez mámorító lehet. De milyen ritka, milyen rövid pillanat az egész!

A két asszony eltűnődött. Böske asszony maga elé nézett, s elgondolkodva hörpintett egyet az illatos szeszből, mely ott zöldellett előtte a metszett pohárkában. Letette a poharat.

- Az idegen - mondta aztán, vontatva. A két asszony várakozva nézett rá.

- A nevét se tudom - csak így nevezem hát: az idegen. Talán két évvel ezelőtt... de ezt se tudom biztosan. El is felejtettem, talán soha eszembe se jut - de mikor beszélni kezdtél, abban a pillanatban őt láttam - és őrá gondoltam, míg beszéltél - és igazat adtam neked: van ilyen pillanat - és ez az igazi.

A két asszony várakozva nézett.

- Milyen volt? - suttogta Erzsi asszony izgatottan.

- Magas és szikár. Csontos arcú, már nem fiatal: a szemei mélyen fekvők és valami különös, figyelmes és követelő és mégis bús, fekete tekintet. Nagyon rossz kedvem volt aznap éppen.

Sóhajtott és kiürítette a pohárkát.

- Otthon üldögéltem, egyedül. Nem volt semmihez kedvem, öregnek és kiábrándultnak éreztem magam. Az uram elutazott, csak éjszakára vártam, de nem vágytam rá. Unalmas, kietlen esténk néztem elébe - nem volt kedvem hozzátok se átjönni. Fehérneműt rakosgattam, aztán tétlenül hevertem a díványon, könyvet kezdtem lapozgatni, eldobtam. Egyszerre csöngettek.

Böske asszony sóhajtott.

- A szobalány valamit beszél az előszobában, magyarázza, hogy az úr nincsen itthon, tessék talán holnap eljönni. De az nem hallgat rá, kemény léptek közelednek az ajtóhoz, kopognak. Én felülök a díványon. És belép egy idegen ember. Láthatóan meg van lepve, hogy csak engem lát. Pillanatig nem is tud szóhoz jutni, zavartan köszön. Kérdem, hogy mivel szolgálhatok, nem felel. Aztán kérdés nélkül kezd el beszélni, mély, izgatott hangon.

- Bizonyára K. úr neje? ó, bocsánatot kérek - én K. urat keresem - igen fontos ügy...

- A szobalány nem mondta, hogy nincs itthon? - kérdem csodálkozva.

- Rendkívül fontos ügy - ismétli az idegen és néz. - Bocsásson meg, asszonyom. K. úr tud róla...

És áll egy helyben, makacsul, megkövülve. Zavarba jövök: a karszékre mutatok, az asztal mellett.

- Tessék talán helyet foglalni - mondtam, hogy mondjak valamit.

Rám néz - aztán a székre néz. Aztán leül. De nem veszi le rólam a tekintetét - határozott, félre nem érthető egyenes tekintettel az arcomba néz.

Elvörösödök: érzem ennek a megdöbbent tekintetnek erejét.

- A férjem csak éjszaka jön haza - kezdek el gyorsan beszélni, hogy zavaromat leplezzem -, de talán szíveskedjék elmondani... majd referálok neki.

Bizonytalan mozdulattal felállok. Ő is feláll. Nem felel - merően, összehúzott szemmel néz, nem veszi le rólam a tekintetét -, most már határozottan látom, hogy nem érdekli, amit mondok - a szavaknak semmi hatása rá: *a szájamat nézi*, mintha bűvölet fogta volna el, mióta belépett a szobába. Elfordulok. Ekkor különös dolog történik. Az idegen odajön hozzám, egészen közel. Elhúzódom tőle, és visszaülök a pamlagra.

És most azt történik, hogy az idegen leül mellém. De értsétek meg: ebben sem volt semmi tolakodás. A fejét előreejtette, és nézett az arcomba, és nem szólt. Megint felálltam, hadarva kezdtem beszélni.

- Talán tessék megvárni - vagy mit beszélek -, csak éjszaka jön.

A karszékbe ültem - ekkor az idegen felállt, és utánam jött. És leült, egészen közel, szorosan mellém, egy másik székre. És nézte, most már leplezetlenül, mohón, tátott szájjal, ájultan és megfeledkezve magáról, nézte a szájamat. Mondom nektek, nem volt ebben semmi erőszakosság, durva vágy, hódító akarat - olyan tehetetlen és nyomorultan ügyetlen volt ez a modortalanság, ez a kigyulladás, ez az egyszerű mozdulat, ez a kábulat, ahogy követett holdkórosan, mintha villám csapott volna le előtte. Igen, ez volt az a pillanat, amiről Lenke beszélt - éreztem, hogy mámoros kábulat fog el engem is -, éreztem egy pillanatra, mit jelenthet az a férfi számára, hogy nő vagyok, hogy szép vagyok - éreztem, fizikailag éreztem a delejes hullámokat, amik kicsapnak a testemből, és megbénítják az akaratát - hogy kitér az útjából, és tehetetlenül keringenie kell körülöttem a gyönyörtől és varázslattól - egyre kisebb körökben, egyre közelebb, míg végre nem bírja tovább erővel -, és ájultan rá kell hullania a vészes égitest izzó magvára: a szájamra. Csodálatos, ujjongó diadalérzés volt - remegtem, de azért nyugodt voltam -, még egypár kísérletet tettem: másik székre ültem, aztán vissza a pamlagra, közben nyugodtan és folyamatosan beszéltem tovább, és nem törődtem vele, mi lesz ebből, már nem is vártam feleletet, tudtam, hogy képtelen rá - de jött utánam, mindenüvé, közelebb húzódott, odajött mellém mindig - azon a rövid fonálon, aminek a végét én tartottam a kezemben. És nézte, nézte és nézte a szájamat, és várt és várt és várt... két kitágult, óriás szemgolyó... mint két forgó üstökös... ködbe folyva a részeg vágytól...

Böske asszony elhallgatott, és a pohár után nyúlt. A két heverő asszony már ült, egyenes derékkal, mohó tekintettel.

- No és? - kérdezte Erzsi izgatottan.

Böske asszony egy kortyra kihajtotta a szeszt. Vállat vont.

- Egyszerre csak berontott Gyuri a szomszéd gyerekekkel. Nagy ricsajt csináltak, felhányták a lakást. Az idegen valamit dadogott, hogy majd felkeresi Bercit a hivatalban. Még éjszaka, a sötétben, dobogó szívvel, de közömbös hangon referáltam az uramnak, hogy egy ilyen és ilyen úr kereste. Az uram végre ráismert a külső leírásból.

- Ja, a *Skurek*! - mondta - tudom már, a faügyben! Örülök, hogy nem talált itthon - rémes ember szegény, olyan süket, mint az ágyú, de nem vallja be, csak folyton beletartja az orrát az ember pofájába, hogy a szájmozgásból értse a szót: mert még hozzá rövidlátó is az istenadta. Majd írok neki, hogy átveszem azt a két vagont.

RÉGISÉG

- Kérem, tessék itthagyni.

A fiatalember elvörösödött, zavartan nézett körül, rám is vetett egy félszeg pillantást, dadogott valamit, és kiment a boltból. Csodálkoztam.

- Miért volt ilyen rideg hozzá? Múltkor, mikor az apja volt bent, ugyanezért az óráért, hosszan alkudott vele, és kevesebbért is odaadta volna.

A régiségkereskedő vállat vont.

- Az öreg Barabás úriember, azzal szívesen alkuszom. Ez a tacskó neveletlen.

- Neveletlen? Hiszen csupa kedvesség volt, úgy mosolygott magára, mint valami kisasszonyra. Még hízelgett is, azon kezdte, hogy milyen jó színben van, milyen fiatalos.

- Úgy? És persze, ha hízeleg, az már azt jelenti, hogy jó modora van.

Zavarba jöttem.

- Nem úgy gondoltam, hogy hízelgés... maga csakugyan nagyon jó színben van... az ember nem is gondolná...

Gúnyosan nézett rám.

- Hogy már ötvenhat éves vagyok, mi? Hanem hogy fiatalabb vagyok, mondjuk, negyvenhat, mi?

- Legfeljebb...

A régiségkereskedő bosszúsan nevetett.

- Legfeljebb... Esetleg, ha szerencsém van, még kevesebbnek látszom... És minél kevesebbnek látszom, annál nagyobb bók, ha azt tudtomra adják... annál hálásabbnak kell lennem érte... szóval, az volna a legnagyobb bók, azért kellene a leghálásabbnak lennem, ha azt mondanák, hogy tizenhat évesnek látszom... Ha ez a tacskó egyszerűen megveregetné a vállamat, mint magához hasonlóét... vagy a korzó hölgyei kikezdenének velem, tetszeném nekik, ami azt jelenti, hogy éppolyan szemtelenül és tiszteletlenül kezelnének, mint a fiatalembereket - ez volna a legnagyobb boldogság, mi?

- Ezt nem értem... - dadogtam.

Legyintett.

- Persze hogy nem érti. Maguk társaságban forgó, kalandok után szaladgáló, egymás számára öltözködő, egymás számára gondolkodó, egymás számára létező és élő nősténye és hímek egyetlen, gyötrelmes, görcsös vágyat ismernek csak: fiatalság! Fiatalság, minden áron, fiatalság, mindenekfölött - minél fiatalabb vagyok, annál többet érek a nagy szerelmi vásáron -, minél tovább tudom áltatni a vásárlót, hogy kevesebbet tapasztaltam, kevesebbet tudok, minél fejletlenebb és ostobább vagyok, egyszóval: minél kevesebbet érek, annál magasabb az áram. Vallja be: ez a furcsa, fordított gazdaság folyik a szerelmi piacon - én csak ridegebben fejezem ki ugyanazt az üzleti elvet, amit maguk, mikor az árut dicsérik, így szoktak elrajongani: „milyen édes, milyen ártatlan, milyen naiv, milyen fiatal!”

Egészen elkábultam.

- No, de ez mégis kicsit furcsa... Nem gondolja, hogy isteni és örök törvények ellen lázad fel, mikor a szerelem és szépség, az élet vallását káromolja?

Fölkapta a fejét, elvörösödött.

- Ki káromolja az élet és a szépség vallását? Hiszen éppen ez az! Ti szegény, üzekedő állatok, akiknek egy gondolatotok van csak, egy vágyatok, amit vágynak és akaratnak hisztek, holott csak nyomorult kényszer - ti összetévesztitek a szerelmet az élettel és a fiatalságot a szépséggel! Nem mondom én, hogy a fiatalságnak nincs meg a maga szépsége - furcsa, tökéletlen szépség, az igaz, és kell hozzá egy kis beteges, csaknem perverz elkorcsosulás, hogy élvezni tudjuk - de hát *csak ez* a szépség a világon? A vén hegyek, a kilombosodott kemény fenyőfa szépsége rútság a ti szemetekben - ti rútnak látjátok a szikkadt acélt, melyből kiforrt, elpárolgott, elgőzölgött minden fölösleges és tisztátalan salak és nedvesség? a szikrázó gyémántot, mely egyetlen anyaggá kristályosult? az ódon aranyat, mely túlélte tökéletlen, rozsdafogó társait, a vasat és rezet, s ezzel kimutatta, hogy életrevalóbb, nemesebb, előkelőbb volt azoknál?

Ódon, elefántcsont keretű tükröt ragadott fel az asztalról, azzal hadonászott.

- Azt hiszi, bóknak veszem, ha fiatalnak neveznek? Azt hiszi, én is azt tartom jónak, ami új - azt tartom értékesnek, ami érdekes? Azt hiszi, kényszerből vagyok itt, ebben a boltban, mert számomra nem maradt már mészárszék, ahol frissen levágott barmot árusíthatnék - és nem azért, mert itt jól érzem magam? Nézze meg ezt a tükröt: esténként, ha egyedül maradok, ebben szoktam nézegetni magam - hiába nevet, nézegetem magam, mint a fiatalok -, mert hiú vagyok, hiú vagyok az öregségemre, a régiségemre, a nemességemre! Elégedetten és gyönyörűséggel nézegetem a fogaimat, amik lassan sárgulnak, kopnak, nemes patinát kapnak, mint a kiszítt tajtékpipa - a bőrömet, mely lassan húzódik össze, hogy felvegye végleges formáját, ahogy aztán megmarad, mint a szép, sárga pergament, mely túlélte a durva rongypapírt és cifra selymet, s most már örökké élni fog. A bőrömet és a szememet, amit...

A régiségkereskedő hirtelen elhallgatott: csinos, fiatal asszony jött be a lakás felől, felugrottam, hogy bemutatkozzam. A felesége volt. Kérdően néztem rá, elfordította a tekintetét.

- Az más - fejezte be hirtelen -, a nő, az más. Annak nincs egyebe.

ÁLMATLAN ÉJ

Aludni... aludni... aludni...

Persze, ha így mondom magamnak folyton, akkor nem csoda, ha nem tudok elaludni... Ez olyan, mintha valaki állna az ágyam mellett, és egyre hangosabban sürgetne, a végén a fülembe bömbölve kényszerítene, hogy aludjak... Ostobaság. Mert mi az alvás? Az öntudat eloltása, minden belső és külső gondolati kényszer megszűnése. Bölcsészeti szempontból minden *imperativus*, akarat hiánya - lélektanilag a felső tudat és az alsó tudat összeköttetésének megszakadása, a képzettársítások *cenzúrájának*, ellenőrzésének felfüggesztése - élettani nézletből a központi idegrendszert tápláló véredények anémiája. Mindenképpen pont az ellenkezője annak, amit én itt csinálok. Ahhoz, hogy elaludjam, mindenre szabad gondolni, csak arra nem, hogy el *akarok aludni* - az akarat ébresztésre való és nem altatásra. Úgy van ez, mint az aranycsinálással - nem szabad közben a *vízipapra* gondolni.

Szóval, éppen az ellenkezőjére kell gondolni, nem igaz? Szóval arra, hogy nem akarok aludni, á, eszem ágában sincs, akkor talán elalszom. Ez egy kicsit nehéz, de azért meg lehet próbálni. Szóval, van itt egy ember az ágyban, aki nem akar elaludni. Sőt, nagyon is ébren akar maradni, gondolkodni akar, sürgős elintéznivalói vannak. Hogy akkor minek fekszik az ágyban? Ostobaság. Ez a kérdés így helytelen, az ágyban való fekvést nagyon is önkényesen kötötték össze az alvás fogalmával. Maga a fekvés is nagyon relatív dolog, ha vesszük. Igaza van Einsteinnek.

Attól függ, honnan nézem a dolgot. Azt hiszem, Einstein írt olyan elképzelt lényekről, akik egy síkban élnek, hogy azoknak milyen furcsa lenne elgondolni a mi háromdimenziós életünket. Nahát akkor. Oldalról nézve az egész dolgot, a fekvést egész bátran lehet állásnak tekinteni - szóval, ha akarom, azt is mondhatom, hogy én most nem fekszem, hanem vízszintesen állok egy helyben. De minek állok én egy helyben? Persze, ez a bökkenője a dolognak, erre Einstein nem gondolt. Hallatlan, nekem kell ilyesmire rájönni! Még jó, hogy nem aludtam el, ezt meg kell írni Einsteinnek.

Azt hiszem, a szekrény az oka minden bajnak. Ha például a szekrény nem ott állna, az ablak és az ajtó között... de hiszen nem is áll ottan! Mi ez? Na, ez nagyon furcsa, én most azt hittem, hogy itt van a szekrény, pedig a túlsó oldalon van. Micsoda szórakozottság! persze, a bal oldalamon fekszem és nem a jobbon, mint ahogy hittem. Vagy talán nem vagyok magamnál? Dehogynem, hiszen éppen az a baj, hogy nem alszom, pedig kellene, mert korán kell felkelnem holnap. Várjunk csak, átfordulok a jobb oldalra, így nem tudom magam tájékozni!

Na, hol is hagytuk abba... Most nem tudom, hol hagytam abba, pedig valami döntő dologra gondoltam, rettenetes volna, ha elfelejteném, addig nem is tudok elaludni... pedig hogy örültem, hogy végre eszembe jutott! muszáj felidézni... nagyon fontos dolog volt, elhatározóan fontos volt, arra pontosan emlékszem... olyasvalami, amitől az egész jövőm függ... döntő megfontolás... a boldogságom függ tőle... valamire rájöttem, amit hiába kerestem eddig egész életemben, a megoldásra jöttem rá, ami végre meghozza a kívánt fordulatot... rettenetes! és elfelejtettem!... muszáj, hogy eszembe jusson... jaj... mindjárt megfulladok, ha nem jut eszembe... a jövő... a megoldás... a fordulat... aha, igen, a fordulat! valami ilyen volt benne... hogy fordulni... megvan!!... megfordulni az ágyban, a szekrény miatt!!

Ez volt az egész, a nagy döntő elhatározás? Na, ezért nem volt érdemes erőlködni. Tehát: forduljunk meg. De merre? jobbra, balra? Az a szekrénytől függ. Az ám, csakhogy a szekrény az előbb még itt volt - most meg a másik oldalon van. Persze, csak ha akarom. Ni, milyen furcsa ez. Most behunyom a szemem, és önkényesen elhatározom, hogy a szekrény, mint

naprendszerem központja, a koordináta-rendszer *origója*, mondjuk, erre van. Ebben az esetben az ablak arra van, én pedig... tyű, a kirelejszomát, hisz akkor én fordítva fekszem az ágyban!!... lábtól van a fejem!... vagy az egész ágy fordult meg?!... Hihihi... ez nagyon furcsa, az ágyam meg van fordítva... az ajtó felé áll... most ebbe beleképzelem magam... nini, már nem is tudom másképpen elképzelni, csak így... ejnye, de kellemetlen... vissza kell fordítani gyorsan... persze, csak képzeletben... de nem megy ám!!... Kár, hogy leeresztettem a rolót, ez az átkozott sötétség... jaj... nem bírom ki... fordítva áll az ágy... erőlködjünk kicsit... nem megy!... hé... segítség!... megőrültem!!... gyilkosok!!... a szekrény... segítség... a szekrény... hol a szekrény?!... tegyük fel, hogy itt... és az ablak... igen... aha... fordul már... lassan, libegve kezd az ágy visszafordulni eredeti helyzetébe... na, csakhogy... ez kemény dolog volt, egészen beleizzadtam... Most talán el tudok aludni... ha közben nem jut eszembe valami más.

KÉPEK

- Ha meg tudnám csinálni - mondta a festő, és nagyra meresztette szemét, mintha a horizontot nézné -, az ám! ha ezt meg tudnám csinálni. Pedig sokszor látom, elalvás előtt - húszéves korom óta látom. Most már tudom, azért lettem festő, hogy megcsináljam egyszer - minden csak előkészület volt hozzá, hogy megcsináljam egyszer... de most már tudom azt is, hogy lehetetlen... nem azért nem csinálta meg más, mert nekem jutott először eszembe, hanem mert lehetetlen. Tudod, a címe az lehetne: Isten. Isten vagy Jehova vagy Jupiter, vagy Allah... mit bánom én. És valami hegy teteje volna... de rettenetes ködös ég volna a háttérben, mintha tűzben állna az egész, talán valami özönvíz előtti táj... sok vörös, kék, ibolya, sárga... tudod, mikor a színek még nem voltak összekovácsolva fehérré... És az volna a vicc benne, hogy isten alakja nem *egy* volna, hanem *kettő* - két alakból állana, tudod... egy nőalak és egy férfialak, mondjuk... én ezt nem tudom másképp elgondolni. De azért az egyet jelentene mégis, az a kettő... Egy csodálatos női alak, óriási, árnyékos szemek, mély, sötét tekintet, félig nyílt ajak... és mellette a férfi... képzeld el, szörnyű izmok, kitárt karokkal, vakítóan elütve a fellegektől, lábával a hegy gerincére dobbantva... Hogy miért isten? Hát nem tudom - persze, az istent nem ábrázolták soha így, se a középkorban, se a görögök... hiszen nem bánom, lehetne a címe az is, hogy „Szerelem”. De nem, mégiscsak az kell hogy legyen a címe: Isten. Én legalább így gondolom, mert azt jelentené. Tudod, sose tudtam belemenni, őszinte hittel, abba, hogy az istent mindig, mindenféle vallás, férfinak ábrázolta, s méghozzá öreg, szakállas férfinak. Ami örökéletű, az nem lehet öreg... és nem lehet *csak* férfi, ami hasonmása az embernek... ami az emberhez hasonlít, vagy amihez az ember hasonlít... hiszen az ember férfi és nő... tehát az isten nem lehet *csak* férfi, vagy *csak* nő - de nem lehet kétnemű lény se, egy személyben, mert az... az nem az igazi... és még kevésbé lehet nemtelen. Nem tudom másképp: két alakban ábrázolhatom csak. De hatalmas két alaknak kell lenni, hogy betöltsék a szemét, aki nézi - káprázatos formák és vakító színek... és a két arcon emberi erő, szenvedély... Eh! azért mondtam csak el, hogy írd le, írd meg, ha tudod - mert én nem tudom megfesteni!

Az író behunyta a szemét, mint akit bánt a fény. Furcsán mosolygott.

- Két alak... férfi és nő... igen, én is láttam egyszer, a sötétben, ehhez hasonlót. De egészen közönséges férfi és nő... nem is szabadban, hanem, mondjuk, egy szobában. Közönséges, polgári szobában, a háttérben szekrény volna, vagy almárium edényekkel, vagy egy fogas, amin felöltő lóg és kalap. A férfi közönséges, jóképű fiú, minisztériumi titkárféle, aki sporttal is foglalkozik. A nő afféle városi dáma, jó alakú, utolsó divat szerint öltözött, a szája kicsit

kipirosítva. Házaspár lehetne vagy vőlegény és menyasszony, esetleg szeretők, a viszony harmadik évében. Éppen veszekesznek, válás vagy szakítás előtt vannak. A nő arcán gyűlölet, düh és megvetés... az ajka hisztériásan eltorzul, szeméből zöld undor freccsen, látni rajta, hogy halálos szitkokat sziszeg... ökölbe szorított keze kalaptűt szorongat, amit a következő percben talán a férfi szemébe döf. A férfi zsebre dugja kezét, száján ostoba fölénye az oktalan lenézésnek, az arca fakó a titkolt dühtől és féltékenységtől és felháborodástól. Egyik, zsebre dugott keze kidagad a szövet alól - látni, hogy minden pillanatban fölemelheti, torkon ragadni a lángokat okádó gyűlöletet, ami feléje árad... Így állnak... megdermedve, ugrásra, gyilkolásra készen... így állnak... és a testükből, mint valami finom pára, fehér, hajlékonyan gomolygó köd emelkedik... két ködfolt... két ködtest... asztráltest, ahogy az ostoba spiritiszták mondják, bánom is én... és ez a két ködfolt, ez a két kísértetalak hajszálnyira ők ketten, az arcuk, alakjuk ugyanaz... nem is ugyanaz, hanem ők maguk, finomabban és légiesebben, de valóságosabban és felismerhetőbben ők maguk... és ez a két hajlékony ködfolt, a két ködarc, a fejük felett összeborul... csodálatos öröm és boldogság mámorával a szemükben, simogató, önfeledt, ájult szerelemmel, egymás szemébe alélva... eggyé válva, összefolyva, egymás felé tárt karokkal, összeomolva a csókban... Eh! nem tudom elmondani - ha festő lennék, talán megfesteném.

A JÓ ÖRDÖG MESÉJE

Ott élt a kis ördög a pokol fészkes fenekén, boldogan és elégedetten - kutyabaja volt, mindenki szerette. Az iskolában első tanuló volt, különösen a tűz- és kénismében, a beszéd- és förtelemtanban, a csűrés-csavarásban tűnt ki, senki sem tudott úgy bőrt nyúzni, fület fűrészelni, talpat égetni, csalni, lopni, hazudni. A Tudás Fáját, ami ott áll a pokol közepén, éppen úgy, mint a paradicsomban, szorgalmasan látogatta: megtanult mindent, amivel kárt lehet okozni, bánatot kelteni, irigységet támasztani, könnyet fakasztani. Utóbbiban különös művészetre tett szert: ismerte az idegrendszer bonyolult gépezetében azokat a hajszálfonalakat, amiknek rángatása a legerősebb szervezet egyensúlyát is megbontja. Nagyon édes kis fekete ördög volt, az ördögszülők mintaképül emlegették gyermekeik előtt példás rosszaságát. Ha valamelyik ördögfióka szórakozottságból szót fogadott a mamájának, őt hozták fel: „ó, te, gyalázatos angyal, nem tudsz példát venni a Milikéről”?

Történt azonban, hogy a derék, rossz kis ördög egy napon evett a Tudatlanság fájáról, ami szigorúan meg van tiltva odalent, a pokol fészkes fenekén. Ettől a naptól fogva mintha kicserélték volna. Reggel korán felkelt, és megfőzte a reggelit a papájának, azután elcsatangolt, és nem lehetett rávenni, hogy részt vegyen a tűz-sütésben, ami rendes foglalkozása volt az ördögöknek, mert a közönséges tüzet odalent a pokolban rendesen még sütni is szokják, és úgy tálalják fel, sülve, a lelkeknek. Egyszer meg rajtakapták, hogy egy ordító lelken, aki nagyon fázott, mikor az első bőrt lenyúzta róla, a másodikat már rajtahagyta. Egyszóval mindenféle jóságot követett el.

- Milike egészen megváltozott - csóválták fejüket az ördögök -, ki fogjuk rúgni a pokolból, ha ez így megy.

És mivelhogy ez így ment tovább is, egy napon, mikor Milikét megint jóságon kapták rajta, megfogták, és egyszerűen kirúgták a pokolból, azzal a megjegyzéssel, hogy egyelőre a földre küldik, megpiszkulni, de ha ott se romlik el, és nem lesz belőle rendes ördög, javasolni fogják a mennybemenetelét.

Ugyanabban az időben, mikor a jó kis ördög a földre került, a mennyországból is kilöktek egy angyalt, aki olyan gyalázatosan komiszul kezdte viselni magát, hogy nem lehetett kibírni vele. Egy ideig tűrték, de mikor aztán egy mindössze harmincezer esztendeig tartó imádságot két perccel hamarább fejezett be, belátták, hogy ekkora erkölcsi züllésen odafent már úgyse lehet segíteni, és legjobb, ha megszabadulnak tőle. Így került Tibor, a rossz angyal a földre.

A földön elég tűrhetően érezte magát. Elment mérnöknek egy iparvállalathoz, ahol nem tudván büntetett előéletéről, emberszámba vették, és nemsokára odáig vitte, hogy egész tisztességesen meg tudott élni.

Milikével a korzón ismerkedett meg. Nagyon megtetszett neki a kislány kreol bőre, nagy, epedő fekete szemei és az a különös, megfoghatatlan idegen vonás, ami egész lényéből sugárzott. Milike szomorú volt, és Tibor gyáván és zavartan vigasztalta. Egyszer csak, mikor az egyik utcában egyedül maradtak, Milike sírva Tibor mellére borult, és azt mondta, hogy őt nem érti meg senki ezen a földön. Tibor odavolt a meghatottságtól, hogy ez a gyönge, védtelen lény így rábízta magát, és olyasmit dadogott, hogy az életét adná oda szívesen, és meg is kérné feleségül, de sajnos, nem tudja biztosan, vajon méltó-e ő erre a boldogságra.

- Csak négy szoba kell - mosolygott bánatosan Milike.

- De nekem csak három van... - dadogta megsemmisülten Tibor.

Milike egy percig gondolkodott. Aztán megfogta Tibor kezét.

- Három is elég, ha veled lehetek! - lehelte elhalóan.

- Angyal! - ordított fel elragadtatva Tibor. - Angyal!

És még aznap elvette feleségül. És Milike valódi angyalnak bizonyult: mindig hagyott a férjén annyi bőrt, amennyi elég volt, hogy újat szerezzen magának, hogy azt is lenyúzhassa róla. Így éltek boldogan, nem is mentek vissza többé illetőségi helyükre, hanem itt maradtak a földön.

KÉT JÁTÉK

Nagyon jól emlékszem én, miket játszottam gyerekkoromban, pajtások és játékszer nélkül, egymagamban, önmagammal, a képzeletnek emberfölötti önkívületében, megfeledkezve mindenről, elbűvölve, vakon és süketen, magam a játék halálos mámorának odadobva: a játék rögeszméjének, a játék tébolyának, melynél nincs üdvözítőbb részegség. Voltam én paripa, kényes és prüszkölő, arany zabolával a szájamban, és álltam makacsul, leszegett fejjel, dobbantva olykor türelmetlenül - és voltam gőzmozdony, vészesen vöröslő tűzszemekkel, két öklöm dugattyúja lihegve, zihálva, sivítva fúrta a levegőt, tüdőm, a gőzkazán, fújt, és fejemből gomolygott a füst. Voltam automata, boszorkányos szerkezet, az istennek se mozdultam el a helyemről, ha a járógépet fel nem húzta valaki előbb: beszélőgép beszélt belőlem, sírógép indította el könnyeimet, és villamos gombra járt minden porcikám.

Voltam vitorlás hajó, halkan siklottam végig a Damjanich utcán, figyelve fényes nappal a csillagok járását, iránytűvel a jobb kezemben, bal kezemmel kormányozva, a szembejövő kocsik, emberek megannyi zátony volt, kősziklák, Scylla és Charybdis, csupa veszedelem, amiket ügyesen ki kellett kerülni - hogy aztán diadallal befussak kikötőmbe, a házunk kapuja alá. Voltam a vöröshangyák vezére, voltam körbeforgó szélkakas a háztetőn - voltam marathóni futó, voltam légyfogó papír, voltam tüzet fújó sárkány, jelzőlámpa, télen cukorsüveg, nyáron barlangépítő vakondok. Micsoda mérnök voltam, föld alatti városokat építettem - és

micsoda állatszelídítő voltam, csirkeidomító, macskát úszni, halat járni tanító csodalény! Hát azt tudjátok-e, hogy a repülőgépet én találtam fel? Blériot és Wright előtt én szeltem a szelet a budai Vár fölött, keringve, egyre magasabban, büszkén tekintve alá az ámuló, szájtátó sokaságra.

De ki emlékszik még rám, tizenhárom éves koromból, ahogy soványan és égő, zöld szemekkel osontam a falak mellett, tenyeremmel csapkodva a kerítést - néha egyenletesen ugrándozva, felemelt fejjel -, lesunyva néha a fejem, mellemen keresztberakott kezekkel, csendesen lépkedve, mintha márványcsizma húzná a lábaimat, és mintha a fejemen valami nehéz tárgyat hordanék - és ki emlékszik rá, ahogy sápadtan, de felemelt fejjel, hátratett kezekkel, lassan, nagyon lassan, de határozottan megyek előre - átszellemült arcomon valami túlvilági büszkeséggel?

Most már megmondhatom azoknak, akik ilyenkor megütközve fordultak utánam: a két legtitkosabb játékomat. Most már megmondhatom, miért nem nézhettem rájuk, miért nem láttam meg őket ilyenkor.

Nem nézhettem rájuk, nem láthattam őket: hiszen nagy tömeg közepén jártam én akkor. Az első játéknál király voltam én: fehér lovas heroldok lépkedtek előttem, kürtöt emelve szájuk elé - aztán a notabilitások jöttek, páncélos lovagok, díszruhás miniszterek. Kétoldalt a kordonnál visszatartott tömeg mögött tribünök, zászlólobogtató nyüzsgés. Így vonulok be a meghódított városba: most Bécs, holnap talán London - a palota felé tartunk, hadseregem élén: királynő integet az erkélyről. Most már megmondhatom:

ilyenkor lépdeltem én az utcán szelíd, csendes arccal, jóságos mosollyal, mellemen keresztbefont kezekkel, szerényen és alázatosan, mintha templomba mennék.

De talán ennél is gyakrabban s talán szívesebben játszottam a másik játékot. Kordonnal elzárt tömeg közepette lépdeltem ilyenkor is; de ez a tömeg zúgott és forrongott és átkozódott. A kezem vaslánccal hátrakötve; kétoldalt fogják ezt a láncot, előttem vörös ruhában a hóhér. A vesztőhely már nincs messze: ide látszik a magasra emelt vérpad - ahogy közeledünk, egyre halkul a morgás -, dermesztő rémület fogja marokra a szíveket, szorítja össze a torkokat. Kitágult szemek, rémülettől tátva maradt szájak merednek rám, ahogy egyedül, lassan, nyugodtan megyek előre. A borzalom bénít meg minden izmot, gyökeret vernek a lábak - és e halálos, fekete csend között fejét lesunyva gubbaszt a viszolygó Gonoszság -, és egyedül, magára hagyva, lassan, de biztosan lépdelek én: a halálra ítélt Lelkiismeret.

Ilyenkor mentem én tizenhárom éves koromban az utcán sápadtan, de fölemelt fejjel, hátratett kezekkel, lassan, nagyon lassan, átszellemült arcomon valami túlvilági daccal.

RÉGEN VAN

Egy délután a nagy tó csendes homokján, tüzelő napfényben - míg messze vitorlák siklottak a vízen, s a közelben motorcsónak berregett - így próbáltam Neki eldadogni ezt az érzést, ami akkor fogott el először: a berregés, a messzi vitorla, vagy a napfény örök lobogása váltotta-e ki, már nem tudom.

- Szívem, tudod-e, milyen *régen van* ez itt, ami most van, velünk együtt, amint sütkérezünk? Nem, nem értettél meg - a szókötés, „régen van”, valóban mást jelent, mint amit mondani akarok -, és amit mondani akarok, arra meg nincsen szókötés. Nem úgy értem, hogy régóta

megvan már mindez, hogy a világ régóta áll fenn - régen *van*, ezt ahelyett mondtam, hogy régen *volt* -, ilyesvalamit értek, várj csak, hogy mondjuk, ha valaki kétszáz év múlva visszafordulhatna a múltba, és látna bennünket, vagy húsz év múlva, mi ketten, ha eszünkbe jut majd, ahogy itt heverésztünk és beszélgettünk - hogy az ő számára és a mi számunkra ez a pillanat, ez a kép, ez a valóság, ez a két ember, ez a tó, ez a vitorla, ez a motorcsónak, ez a tüzelő nap micsoda varázslatos, bűvös, semmi más hangulathoz nem hasonlítható hangulatába folyik össze annak az érzésnek, amit így hívunk: *„a múlt”*. Mert ez, ami most van, éppen olyan múlt a majdan kétszáz, háromszáz, ezer, kétezer év múlva élő emberi képzelet számára, mint amilyen varázslatos, elbűvölő múlt a mi képzeletünk számára Boucher-nak holmi versailles-i pásztorjelenetet ábrázoló festménye, egy régi metszet gótbetűs, bordás szegélyű régi könyvben, ódon ruhák, fegyverek a múzeumban, altwien-porcelán, dohos kézirat barnás töredező papíron, csikorogva nyíló karcsú spinét kopogó billentyűje, régi utazók írása. Sterne „Érzékeny utazásai”, Goethe olaszországi levelei, Beaumarchais naplója a francia forradalomból, Gvadányi útja Pest-Budán, Apor László könyvecskéje Erdély társadalmi életéről, történet dédanyánkról, a családban: - emléktábla a falon, Gül Baba sírja, vízvezeték maradványai Aquincumban, Traján oszlopa, Colosseum, érmek és pénzek, régi lelet, itt, a tó partján valahol, amit fehérnemez-kalapos kutató tart a kezében tűnődve, míg szemei előtt megelevenedik a régi ember, talán vásárra siető szolga, aki elejtette ezt a pénzt, kereste darabig, aztán odébbállt, s most íme, megtalálták... Érzed már? Vajon ha itt maradna nyomunk a homokban, ha lefotografálnak bennünket s elteszik a képet - ha most elővenném jegyzőkönyvemet s leírnám, naivan, hűségesen, egyszerűen azt, amit látok magam körül, s azt a néhány eseményt, ami a mai napon történt velem, hogy jöttünk le vonaton, hajón, mit ettünk, kivel beszéltünk, mit mondtunk, milyen ruhát vettünk fel, ki érdekelt, mi érdekelt bennünket, mit tudunk, mit akarunk, mire vágyunk, mire emlékszünk, mit várunk a jövőtől: - vajon, ha látná, olvasná majdan háromszáz, ötszáz, ezer év múlva ezt a jegyzetet valaki, s eltűnődne a régi képen - *mi volna* hát az a valami, az a vonás, az az árnyalatkülönbség, az a furcsaság, amiről mi most nem tudunk, ami minekünk természetes, s amiről ő első pillanatban felismerné *régmúlt* idők stílusát, a temetőszagot? Csak a ruhánk, vagy egyéb is? a mozdulatunk, fölényesnek hitt mosolyunk együgyűsége az ő mosolyához képest, melyben már benne van ötszáz előttünk ismeretlen év ismerete? a vitorla színe, ami ide látszik - vagy a motorcsónak, ez a primitív, naiv közlekedő eszköz - vagy föntt a levegőben, a repülőgép, ami most elcsapott - ez a döcögő, gyermekes, együgyű tákolmány, a repülő ember őskorára emlékeztető régiség, amit múzeumban mutogatott párjáról ismerne fel? Vagy inkább - azt hiszem, sokkal inkább - a leírás *hangja*, a furcsa, régimódi ékezetek, számára fölösleges, vagy nagyon is szűkszavú jelzők? naiv szófecsérlés, nevetséges, nem helyénvaló pátosz? jámbor tudatlanság? Vajon *mi volna hát* az, ami miatt elnéző és atyai mosollyal (mert az utód, mivelhogy többet tud, *lélekben* mindig atyja az elődnek) így kiáltana fel: „Ó, igen, ezek a drága, régi, régi emberek!... Milyen boldogok voltak a maguk tudatlanságában... Igen, tudom már, a huszadik század eleje... persze, hiszen itt azt állítja, hogy... mert abban a korban még nem tudták, amire csak a század közepén jött rá az emberiség, hogy...” és a többi és a többi.

- Igen, ez az, amit csak így tudok nevezni, „régen van”. Idők rohanó hullámaiban mindig, mindig a keletkező múlt, emlék, valaki számára, aki még nincsen - kép, valakiről, aki már nem lesz... Régi, porhadt századok kísérletei vagyunk mi ketten... nem élünk, ne hidd el... az eljövendő képzelet futó káprázata vagyunk csak, egy ötletének, egy szeszélyének tetszett bennünket felidézni néhány pillanatra... jöjj hát, unokáid ősanyja, elmosódó kép - jerünk, lemegy a nap.

Ezt játszottuk aztán, „régen van”-játékot néhány percig, azon az alkonyon, nevetgélve és csodálkozva - hogy ez milyen *régi, régi, régi* dolog, ez a tó, ez a rozoga vitorla, ez a régi

szerelmespár - és hogy nekünk milyen szerencsénk van, személyesen itt vagyunk, a huszonhetedik századból, és mindent látunk -, a múlt élő ízével és élő zamatával együtt, amit nem tud megadni leírás - és kultúrhistória. És így jártunk a tóparton, karonfogva, mint egy múzeumban.

Ezt játszottuk akkor néhány percig, és nevettünk rajta... de néhány perc múlva ő elkomolyodott, és bosszúsan vállat vont és dobbantott.

- Hadd el már, unalmas... Hát minden csak múlt... és minden csak jövő... hát én már egyszer *most van*-t akarok játszani... jelent akarok játszani - mert annyiszor beszéltünk múltról... és annyiszor jövőről... de még sohase figyelmeztettél rá, hogy figyeljek... *itt van a jelen*... No mondd, mikor van az?...

A szemébe néztem: a szeme türelmetlenül könyörgött és követelt. Ostobán, meghökkenve mosolyogtam.

- Talán... mikor... megszülettél... nekem... akkor... vagy egy pillanattal előbb... - nyögtem ki erőlködve.

Elégedetlenül rándult meg a válla, a szeme elborult, és másfelé nézett.

- Vagy talán... akkor... abban a pillanatban... mikor majd meghalsz... - csúszott ki a számon: azt hittem, mást fogok mondani.

Nem felelt, kitágult szemmel meredt maga elé. Sok évvel később nézett rám még egyszer ugyanezzel a tekintettel: pár perccel azelőtt, hogy lefogták a szemeit. Talán közölni akarta velem, hogy ő már megérkezett ahhoz a pillanathoz, a mindig jelenlevő halál pillanatához.

ÖREG ÉS FIATAL

A láthatatlan gépmadár zökkent egyet, fordult, lebillent és megállt. Pilótám lemutatott az alattunk elterülő városra.

- Ez az. A házak, partok még sárosak egy kicsit, de ne felejtsük el, hogy az árvíz, mely száz évig feküdt rajta, csak most takarodott el, mindent abban az állapotban hagyva, ahogy a tizenkilencedik század első éveiben volt. De az élet már megindult - nézze, a postakocsik vidáman közlekednek, a krinolinok is megszáradtak már, pezsdülni kezd az élet, fagylaltot árulnak az utcasarkon, és a sétány fái között piros diákok szavalják Berzsenyit.

- Jól van. Tegyen le, ott, a kávémérés előtt.

Suhogva értünk földet. Kiszálltam, meghagytam pilótámnak, hogy nézzen át Párizsba, vegye meg estére az operajegyet, és félóra múlva jöjjön értem, addig majd itt üldögélek, jót fog tenni öreg csontjaimnak. Ősz szakállamat tavaszi szél birizgálta, reszkető kezemmel megdörgöltem könnybe boruló, gyenge két szemem. Pincér állt meg előttem.

- No mi kell, öreg?

- Hát... izé, hozzon egy fagylaltot.

Míg odajárt, körülnéztem a teraszon. Igen, úgy volt minden, ahogy régi képekről ismerem - erre kell legyen valahol a színház, a bástya, a postakocsi-állomás... Csak persze, az a szikrázó, mindig új, mindig fiatal fényözön, a nap, erre nem gondoltam, ez nem lehetett rajta a régi képeken.

Fészkelődni kezdtem, mint aki érzi, hogy figyelik. Megfordultam, a szomszéd asztalhoz közben leült valaki - nyurga, húszéves suhanc. Az üstöke zilált, dús rendetlenségben omlik homlokára, vállán hármas gallér, kezében mappa, abba firkál valamit, szénnel, közben átpislog. Ahá, művészféle lehet, festő vagy rajzoló, és úgy látszik, én vagyok a modell.

AZ ÖREG *1940-ből.* Engem rajzol, fiatal barátom?

AZ IFJÚ *1810-ből.* Kendet, öregem. Csak maradjon, mindjárt meglesz.

AZ ÖREG. Megnézhetem?

AZ IFJÚ. Tessék, ha úgy akarja. De úgyse sokat értend belőle.

AZ ÖREG *megnézi.* No igen... Tehetséges munka... ha jól emlékszem, Mányoki vagy Kupeczky lehet a mestere...

AZ IFJÚ *elnéző mosollyal.* Mindegy az, öregem. Annak, amit én tsinálok, annak, amit mi fiatalok tsinálunk, úgyse Mányoki vagy Kupeczky a mestere (akik, nem mondom, derék mesteremberei a maguk korának), hanem - hanem mi magunk. Mi magunk, a jövő, a Holnap.

AZ ÖREG. Aha, pedzem már. Kegyed, ifjú barátom, az új, modern művészet, a forradalmi jövő embere.

AZ IFJÚ *legyint.* Művészet! Miért éppen a' művészet? Nemcsak a művészetről esik itt szó. Egy új, születő világról, amilyet mi, húszévesek, néhányan a Holnap emberei, kezdünk már sejteni - s aminek sejtelmét ki merjük mondani, ha megköveznek is bennünket a vének, a maradiak, akik irigyek ránk, nem is értenek bennünket: hogy is értenének meg, hisz ők a múlté, mi pedig a jövőé vagyunk!

AZ ÖREG *restelkedve.* Hát igen... hiszen nem mondom... az bizonyos, hogy a fiatalságnak megvan a maga hivatása... de mégis, ha követni nem tudnám, öreg ember létemre, az ifjú géniusz lángolását... talán mégis megérteném, ha elmondaná nekem, mi az, amit maguk látnak, sejtenek, akarnak, ott a jövőben? Fiatal koromban engem is érdekelt a jövő, a kultúra, a civilizáció fejlődése... talán föl tudnám fogni, ha megmagyarázná.

AZ IFJÚ *vállat von.* Alig hiszem. Ne haragudjék, öregem, de ez már a' korral jár, nem érteni a' kort, amelyben élünk. Nézze hát: minden forr, minden mozog, minden újratsinálódik körülöttünk, kívül, a világban és belül a' szűben.

AZ ÖREG. A szívben, azt tetszik gondolni.

AZ IFJÚ. Tessék, a maradiság, melly nem akarja elfogadni az új, bátor szavakat! Nem, öregem, mi fiatalok így mondjuk már: szű, nem így, régiesen, hogy: szív! Mert a fiatal szű más, mint az öreg szű.

AZ ÖREG *rezignáltan.* Hát az igaz, magam is érzem, hogy gyengülök: és elmarad körülöttem a világ, amihez tartozom. Amíg Moszkvából átdöcögött velem az öreg bricskám, alig hatezer méter magasságban, egy óra is betellett - nem bírom a gyorsabb iramot -, jól mondja a közmondás: öreg legény, fakó légcsavar.

AZ IFJÚ *nem nagyon figyelve, lelkesen.* No láttya kend! ez az! a' gyorsaság! én meg tsak akkor érzem magam elementumomban, ha erdőn-mezőn át röpít a' száguldó postakocsi!

AZ ÖREG *irigyen.* Annyira szereti a gyorsaságot, az iramot?

AZ IFJÚ *lelkesen.* Tsak azt! A' gyorsaság az én mindenem! Múltkoriban agyonhajszoltam egy' lovat, hogy fél nap alatt érjek Pesthről Pomázra! A' mostan következendő seculum a

gyorsaság, a Virtus és Bátorságh seculuma lend! én mondom kendnek, öregem! *Látnoki eksztázisban folytatva.* És hiába agyarogtok, ti elmaradt vének, kerékkötőji minden Haladásnak... én látom már vatesi szemmel, mint Keresztelő János, az Új Poétát, ki nem rozzant csézán baktat előre... de robogó kotsin... hallom, hallom, hogy fog zengeni, ha majd feltaláljuk a' Gőzszekeret... *Szavalón.* „Eddig tsak a madár repült... mast az Ember is repül..." *Felugrik, széttárt karokkal deklamál.* „Repülj, hajóm, rajtad a' Holnap Hőse!"

Többet már nem hallottam, mert e pillanatban szállt le értem pilótám, láthatatlan gépmadarán, a terasz elé - s én nyögve, öreg csontjaimat ropogtatva, beleültem szerény kis járművembe. A gép döcögve megindult - még félperc múlva is láttam, ötezer méter magasságból a Holnap emberét, az öregeket elsöprő Ifjú Titánt, amint felemelt karokkal rajong a kis kávéház terasza előtt, szárazon repülő gőzszekérről és vízen repülő hajóról. Búsan és irigyen sóhajtottam - a következő pillanatban elnyelte előlem a felhő, ami fölé emelkedtünk.

AZ ESKÜ

Anyóka, hogy kilépett a hajóból, összehúzta a kabátját, és hunyorgott az édes napfényben. A cekkert letette egy padra, hogy kifújja magát, csámcsogott, aztán maga is leült néhány percre. Előtte a korzó rácsa, lent a szikrázó Duna, az Eskü téri híd, túl a Vár - bal kézről a Vigadó.

De milyen furcsa bolondságok motoszkálnak a fejemben, korholta magát az anyóka. Hát nem is gyerekség, az igaz - harminc éve nem voltam Pesten - az embernek eszibe jut. Ni, milyen szép házak: csak képeken láttam, ez biztosan a Vigadó itten. Jaj, istenem, istenem, mi lett énbelőlem! Ha nem tudnám, hogy itt vagyok, azt hinném, rossz helyre vitt a gőzös. De mit is vettem ebbe a vén fejembe, hogy nekem itt ki kell szállani, mikor a Málcsi Óbudán vár.

Hát igen, meg akartam nézni, hogy tudok-e még emlékezni rá. Mer' itt volt, itt bizony - a német színház, a rondella -, arra odébb a cirkusz, amibe a heccet néztük vagy hatvan évvel ezelőtt. No de mi az, talán a naptól kábul úgy a fejem, mint mikor a bor pezseg. Mert úgy vagyok vele, tudja istenkém, hogy nem tudok emlékezni rá arra, ami tegnap volt - de ezek a hatvanéves dolgok mind eszembe jutnak, sorba, mióta a hajón ülök. Hát már csak azért is, hogy a doktor unokámnak elmondjam, hadd kacagjon a selyma - no Grossmama, hogy állunk szerelem dolgában? Erigy má', gonosz csont.

Erigy má'! Hát csak nevetne, ha elmondanám, hogy éppen itt - bizony isten, éppen itt, hatvan évvel ezelőtt - és hogy ez nekem ma eszembe jutott - azóta se, éppen ma! Ha elmondom neki, bolond vénasszony - elfúlna a kacagástól -, hallod, mama? szerelemről álmodott a grószi! No, el is mondom, hadd nevessen a komisz, piros képe az én doktor unokámnak - aztán ha nevet, majd megharagszom - eriggy, szégyelld magad -, aztán majd ölbe kap, összecsókol, hogy kibékítsen.

Hát igen, igen, de hogy is mondjam csak? ha rákerül a sor... hiszen igaz, lehet, hogy csak álmodtam. De ha álmodtam is, annyi szent, hogy hatvan évvel ezelőtt álmodtam legalább - és bizony és hogy itt volt ezen a szent helyen, arra is esküszök. Nem szoptam az ujjamból - sok minden volt akkor, amiről má' nem tudok -, az se jut eszembe, szegény öregemmel hogy kerültünk össze, mikor csókolt meg először - pedig nyolc gyerekünk volt, így van ez -, ez a bolondság pedig megmaradt, pedig hát semmi se lett volna belőle. Megmaradt, és tudom, hogy itt volt.

Itt volt hát. Száz lépés se lehet az egész. De mintha tegnap esett volna meg. A német színházból jöttem, onnan hát - no látod, rossz csont, még azt is tudom, mit adtak: „Ármány és Szerelem”, azt hát. Azt adták bizony, és én Marival voltam, az öreg sváb lánnyal - aztán elkeveredett valahogy, mikor kijöttünk, én pedig csak magamra maradtam, éjszaka volt. No de most már folyékonyan emlékszem. Hát nem csuda ez, mintha tegnap... Rózsaszín krinolin volt rajtam meg zöld selyemkendő. Ej, be takaros voltam, édes szentem! Hát csak megijedtem nagyon, még ríttam is. Mari, Mari - kiáltom, mert hogy kerülök most haza? Pénzem se volt kocsira - szép história! No, nekilódulok a Duna-partnak, lent a rondellán, hogy talán odament a bolond, a hajóhíd felé - de ríttam nagyon. Hát így volt. Akkor odalépett egy keszeg kis ember - nemigen láttam a sötétben, de olyan suszterféle képe volt, gondoltam is mindjárt, hogy suszter lehet.

- No mi baj, kislány? - mondja. Én nagyon megijedtem, szaporáztam a lépést. - Eltévedt, kislány? - Én meg csak elbőgtem magam, hogy a Mari... De hogy olyan kedves, rekedtes hangja volt, meg a szeme szép volt, azért szóba álltam. Hogy ő majd elkísér, aszongya, megkeressük együtt a Marit. Jaj, istenem, én csak szepegtem, de azért mentünk együtt az úton. Az volt a furcsa, hogy olyan szemérmes volt, de azért nyers is egyben, hát ő kérdezte előbb:

- Hogy hívják, kislány?

- Zsófinak.

- Engem meg Sándornak - aszongya.

Hát így kerestük a Marit mindenfelé, de azért beszélt - még ilyet se hallottam, két perc alatt úgy beszélt velem, mintha tíz éve ösmerne. Hogy ő is eltévedt, aszongya - hát akkor összevalók vagyunk. Meg hogy tetszett-e a darab? Mondtam, igen. Hogy még soha ilyen kedves, takaros kislányt nem látott, mint én. És hogy milyen gyönyörű dolog, hogy mi összekerültünk - mint két rím, aszongya, úgy kerültünk össze: csillog, meg villog -, mert csillagos a szemem, mintha száz csillag volna. Hogy szoktam-e verset olvasni? Mondtam, hogy én csak egy regényt olvastam, a Kuthy Lajostól, mert abba szerelmes voltam, a képe után. Hát erre megkomolyodott, darabig nem is szólt egy szót se, csak ment mellettem - végül még én szólítottam meg, mondom:

- Hát mért nem szól?

Erre megállt. Úgy látom, mintha tegnap lett volna. Aztán nagyon meleg hangon, de remegett is a hangja, ahogy ott áll, aszongya.

- Zsófikám - adjon egy csókot!

- Bolond maga, nem szégyenli magát?

- Nem én - aszongya -, mert ha valaki van e világon, akit meg kell csókolnia, én vagyok.

- No jöjjön, izé... Sándor úr... ne álljon ott, mer én fázom.

- Én pedig innen addig el nem mozdulok - mondta erre -, amíg meg nem csókol engem, mert én vagyok az egész szomorú rabságba esett világ - és a maga csókja, Zsófika, a megváltás, amitől felszabadul.

- No, jöjjön már - ne bomoljon -, nem adok.

- Hát nem csókol meg?

- Hogyne, egy ilyen keszeg kis legényt!

Erre fölemelte a kezét, ég felé emelte, úgy esküdött.

- Én pedig innen nem mozdulok addig, esküszöm, a szerelem istenére, míg meg nem csókol.

- Akkor itt marad száz évig.

- Akkor itt maradok száz évig.

- Akkor kővé válhat.

- Akkor kővé válok.

- No, isten áldja meg, Sándor - majd hatvan év múlva visszajövök, itt találom-e?

- Itt talál.

Hát nagyon megharagudtam rá, a makacssága miatt, elszaladtam, otthagytam. Egyszer visszafordultam, hát még ott állt a bolond, égre emelt kézzel, mereven.

Mintha tegnap lett volna, úgy látom - égett a fekete szeme... mögötte a hajóhíd... oldalt a német színház... De hol is volt? Tudom, pontosan - itt állt... jobbra, vagy száz lépésnyire, mikor megfordultam... meg tudnám mutatni pontosan a helyet, ahol állt, ha így megfordulnék... Jézus, atyaúristen, szűzmáriám, el ne hagyj!

Anyóka szívéhez kap és majd lefordul a padról.

- Szűz Mária... álmodom, ott áll...

Száz lépésnyire, a tér közepén, esküre emelt kézzel ott áll az alak. Előtte fekete ruhás urak - egy küldöttség, éppen koszorút helyeznek el a szobor talapzatára. Az egyik előlép, felemeli a fejét, és szavalni kezd.

Eljöttünk Hozzád, Petőfi Sándor...

A szobor esküre emelt kézzel, mereven áll: szembenéz anyókával.

TALÁLKOZÁS...

A pincefal mentén, néhány lépésnyire a sarkon túl, Olivér egy pillanatra megfordult. Mintha valaki elsuhant volna mellette, és meglegyintette volna könnyű illatával.

Ez az illat... nem a múltból csapott feléje?

A szíve elszorult - igen, ő az!

Tétován visszakanyarodott. És néhány lépés távolságra megpillantotta Kunigundát. Kecses, könnyű mozdulattal, alig érintve csápjával a kiszögellő dudorokat, sietett a falon fölfelé.

Ő volt az - ugyanúgy, mint akkor, könnyedén és kecsesen, a pince alatt, a kanyargós, szűk folyosókon... De akkor álcák voltak még mind a ketten, gyengék, hajlékonyak és fehérek...

Hogy megváltozott Kunigunda - és mégis, mennyire ő volt! Ahogy megfordult és észrevette őt - és elfogulatlanul, mosolyogva rögtön leszaladt a falon.

- Olivér - maga az?

És bátran, a szép nők öntudatlan kacérságával nyújtotta a csápját.

- Kunigunda - még emlékszik rám?

- Ó, maga... maga javíthatatlan rajongó! Hát hogyne emlékeznék! Hát megismert? Pedig nagyon megváltoztam, ugye? Megöregedtem... mondja csak ki, csúnya vagyok, ugye?

Ez is kacérság volt, hiszen Olivér bámuló szemein előre láthatta a választ.

- Asszonyosabb lett, megtelt - suttogta Olivér tikkadtan. - A mozdulatai kemények és acélosak, mint a svábbogáré... Az egész lényében van valami csótányszerű... És amellett könnyed és kecses, mint egy sajtkukac... És a szája... a szája...

Kunigunda végignyalta rágómirigyeit, hogy feketébb és duzzadtabb legyen: észrevétlenül néhány csepp olajat kent a csápjai alá.

- Maga is megférfiasodott, Olivér - mondta aztán, mélyen a férfi szemébe nézve -, erős és izmos, mint egy lótetű. Emlékszik? Az én nagy, hatalmas gilisztámnak neveztem magát... Már akkor...

Suttogott, közelebb hajolt - Olivért elhódította fiatalos, álcás lehelete -, mintha a pincefolyosók friss penészillata csapta volna meg, a vére forrni kezdett. Olyan volt ez a nő, mint egy kicsattant, feslő penészgomba: szeretett volna beleharapni.

- Emlékszel... mikor megfogtad kilenc lábamat...

- Harminckettőt akartam megfogni... de te kacér voltál... és huszonhármat visszahúztál magad alá... már akkor ilyen karcsúk és formásak voltak...

Kunigunda visszahúzta fejét ízületei közé, csápjával neheztelően rácsapott a férfi kinyújtott, remegő hat mellső lábára...

- Nem... Olivér... nem szabad... elmúlt... - mondta elgyöngülve. - Tudja, hogy én már...

- Tudom.

Olivér keserűen mosolygott.

- Tudom... Eladta magát...

- Olivér... nem szabad... ne mondjon ilyet... - suttogta a nő - ...én nem tehettem mást... Ne gyűlöljön...

A férfi közelebb hajolt: villámokat szórt a tekintete.

- És méghozzá egy... egy hitványnak... - sziszegte csápjai közül - egy nyomoréknak... akit nem is szerethettél... csak a pénze miatt... Pfuj... mintha valami rút féreg... mintha egy rózsa ért volna hozzád...

- Ne szidja a férjemet - mondta Kunigunda dacosan -, amiért csak hatvankét lába van, azért lehet becsületes ember.

- Nő... csak nő vagy - sziszegte Olivér.

- Hát maga? Maga nem nősült meg?

Olivér lehajtotta kilenc ízületét.

- Igaza van, Kunigunda. Isten vele!

Elváltak.

Olivér még visszafordult egyszer. És habozott - ne szaladjon utána? Aztán eszébe jutott az Élet - a gondok - a drágaság... eszébe jutott öt gyermeke...

- Ábránd - suttogta, és egy könnyet törölt ki gyomrából -, felejtsük el. Nyomorult, megalkuvó vagyok, mint a többi: az élet vértanúja.

Mire a sarokig ért, már számolgatott magában:

- Ötször száz... az ötszáz... kétszázötven pár cipő a gyerekeknek... ebben a rettentő drágaságban - honnan kerítsem elő?

És Olivér, a százlábú, meggörnyedve bandukolt tovább.

IDILL

A nap lenyugvóban: vörös színű fénye felcsillan a tótükrön - a mozdulatlan levegőben merőleges, vékony csíkocskákban kanyarog fel a füst a kéménytorokból.

Békés, falusi este.

Messziről kutyaugatás, hazatérő birkanyáj béget, a toronyban Angelusra harangoznak.

Fent, a kémény tetején, csinos kis nyaralójuk pihéi közt gubbaszt Béluska, lustán pislog az eltűnő napkorong felé. Egyszerre felkapja fejét: anyuka érkezett meg a vacsorával.

Ella, a fiatal menyecske, olyan friss, könnyű, mintha még leány volna: karcsú nyakát a hattyúk megirigyelhetnék. Belibben a fészekbe: az ízletes falatot azonnal odanyújtja fiacskájának. Béluska utánakap - anyuka ingerkedik kicsit, visszakapja: a piros csőröcske haragosan hápog, kelepel - aztán zsuppsz! eltűnik a béka!

- Na, hogy mulatott az én kicsi fiam?

- Béluska unta magát - nyafog a kicsike, anyuska lábai elé guggolva. - Kutyuskák szaladgáltak lent a földön, azokkal szeretett volna játszani.

- Azt nem szabad, Béluska - tudod, hogy apuka megtiltotta. Kutyuskák vadak még, megráncigálják Béluskát. Csak apukával szabad, aki elkergeti őket, ha komiszak.

- Apró emberkék is szaladgáltak - azokkal se szabad játszani?

- Azokkal se szabad, mert rálépnek a lábára Béluskának. Béluska még nem tud bánni állatkákkal. Majd hoz apuka fecskét, verebet, azzal lehet játszani - de nem szabad megharapni!

Béluska bambán, pislogva figyel.

- Mikor jön meg apuka?

Anyuka körülnéz a láthatáron.

- Ahol jön már, ni!

A levegő örvénylik, kurta szél támad: a következő pillanatban apuka lép be. Gyors csók: gyöngéden öleli át anyukát; aztán egyik lábára áll - ez azt jelenti, hogy most már nem megy el hazulról.

Vacsora után mindhárman elhallgatnak, aludni készülnek. Az ég sárga lepedője mögött lassan kialszik a fény; világoszöldbe, aztán sötétkékbe fordul. Egyszerre feltűnnek a csillagok: a tücskök karmestere fölemelte láthatatlan pálcáját - piano, pianino, staccatóba kezd a zenekar. Mintha a csillagok is cirpelnének.

Tücsök és csillag... a természet nagy szimfóniája.

Csönd puha burája borul a fészek fölé. Egymás lélegzetvételét hallják - lesik egymás szíve dobogását.

Apuka összevont szemöldökkel, szikáran, keményen áll jobb lábán: a napi gondokon tűnődik talán, s hogy a holnap minő küzdelmet hoz magával - a végtelen nádas jelenik meg lelke előtt, felfigyel a bánatos kuruttyolásra. Ella asszony, anyuka, odasimul erős oldalához, felnéz rá: egész lénye felolvad, remeg, lüktet, halkan piheg az odaadástól.

Béluska pislog - már-már elalszik - lustán, ámulva, tűnődve nézi a csillagokat. Vajon mik lehetnek? Gyertyácskák talán - ahogy az öreg Dódi néni mesélte, amit angyalkák gyújtogatnak istenke tiszteletére -, apró angyalkák, akiknek szárny helyett kezek lógnak le a vállaikról? És mit jelent az egész végtelen mindenség? És ez a fészek? És mit jelent ő - ő, Béluska, aki látja mindezt?

- Anyuka!...

Riadt, nyugtalan hang.

- Mi az, Béluska? Még nem alszol?

- Anyuka, mondd, hogy születnek a kis gyerekek? Anyuka a csőre hegyéig elpirul, aztán halkan elkelepeli magát. Odasimul apukához, szégyenlősen néz fel az ő erős, jóságos gólyatársa szemébe.

- Te, kis csacsi, hát nem tudod? Az ember hozza őket... emberbácsi...

PISTA, A GYÖNGYKAGYLÓ

Pista, a gyöngykagyló, egy reggel arra az eredményre jutott, hogy őt pedig nem fogják becsapni mindenféle közvetítők: majd ő eladja maga a gyöngyöt, amit termelt.

Határozottan eredeti ötlet volt: kézenfekvő, mint Kolumbusz tojása és új, mint a forradalmi eszmék. Egészen megrészegedett. Hát nem képtelenség, fortyogott felháborodva, hogy itt pusztult el mellette Sanyi meg Jancsi meg a Bandi, itt vesztek éhen - a halász meg a kereskedő pedig eladta drága pénzen a gyöngyöt, amit ők termeltek. Igaz, hogy nem érdekből termelték - mit tudták ők, szegény fejük, hogy az a gyöngy ér valamit -, ők meg akartak szabadulni attól a kis piszoktól, ami az oldalukat fúrta - hát izzadtak és nyálaztak, és mikor megvolt a gyöngy, azt hitték, most majd békén alhatnak, mint más, közönséges kagyló. No persze, de Sanyi és Jancsi és Bandi balekok voltak - mit tudták ők, mi van odafönt -, micsoda remek élet, pénz és muzsika és tánc és frakk és szép asszonyok, gyöngysorral a nyakukban - és mindebben dúskálhat, aki gyöngyöt ad el, míg a szegény kagyló ott döglik a homokban. Nem - ez nem üzlet -, ez közönséges kizsákmányolás: bolond, aki hagyja.

És Pista, a gyöngykagyló, kikecmergett a sekély vízből, partra szállt, őszintén szólva, nemigen volt tájékozott, hogy mit tegyen: hová kell fordulni először. Kérdezősködni nem akart, félt, hogy a halászok és a kereskedők kezére adja magát. Nagy titokban bevánszorgott hát egy közeli kávéházba, és átnézte a lapokat. Végre megtalálta, amit keresett. A „Gyöngy” című szaklap volt pontos kimutatásokkal, a gyöngyárfolyamokról, kereslet és kínálat, szakszerű értekezések, bírálatok - egy címet is talált, ahol gyöngyöt lehet eladni. Valami Rockefeller volt az illető: itt lakott, az Egyesült Államokban, jobbra, a huszadik emeleten.

Pista, a gyöngykagyló, alaposan elfáradt, míg feljutott odáig: kagylója lihegve nyildokolt.

Nehezen került a kiváló bankár elé - nem szívesen fogadták. Rossz előadó volt: köpenye keskeny nyílásán keservesen szűrődött át a hang. Rockefeller gyanakodva nézte a gyöngyöt, amit kigurított elébe.

- Így, első pillanatra nem tudok nyilatkozni - mondta aztán határozatlanul -, ha volna szíves itthagyni, hogy megmutathassam a szakértőnek.

Pista a kagylója tövéig elpirult.

- Szakértőnek? - suttogta zavartan. - Hát nem elég bizonyítéka a gyöngy valódiságának, hogy személyesen nyújtom át? Hiszen láthatta, hogy innen vettem elő, a köpenyegemből.

Rockefeller mosolygott.

- Ne haragudjék, barátom, gyöngyöt már láttam néhányat életemben, mégse tudom holtbizonyossággal megkülönböztetni az eredetit a hamisítványtól, hogy kívánhatja tőlem, hogy önt valódi gyöngykagylónak ismerjem el, mikor gyöngykagylót soha életemben nem láttam még?

Pista, a gyöngykagyló, sírva fakadt.

- Szóval, azt hiszi, szélhámos vagyok?

- Ne haragudjék, kedves barátom - ismételte vállvonogatva Rockefeller -, a gyöngykagylóról azt tanultam az iskolában, hogy a tenger fenekén fekszik, és termeli a gyöngyöt. Ön, ahogy így megnézem önt, inkább holmi tönkrement ügynökre emlékeztet.

Pista, a gyöngykagyló, letörölte könnyeit, és dacosan emelte fel fedelét.

- Azt akarja hát, hogy visszamenjek a tenger fenekére, elpusztulni nyomorultan, mint a többiek: csak így tudom önnek bebizonyítani, hogy a gyöngy, amit termeltem, megéri azt a pénzt, amit ön a kereskedőnek ad érte, hogy ő élje le helyettem, ő élvezze az életnek örömeit, amik nekem járnak ki? Nem látja, milyen égbekiáltó igaztalanság folyik itt? A közvetítők, halász és kereskedő, kizsákmányolnak bennünket - a gazdagok kitartják őket, hogy aztán henyélő nők nyakába aggassák a pompás kincset, amit tőlünk raboltak? Mindenki dicséri és magasztalja a gyöngyöt, és magasztal bennünket, akiknek köszönhetik - mi pedig szegénységben és nyomorban tengődünk odalent - mi, akik pompás gyöngyökről álmodozunk, amiket alkothatnánk még, ha boldogok lehetnénk! Uram - vegye meg tőlem ezt a gyöngyöt, olcsóbban adom, mint a kereskedő.

Rockefeller vállat vont.

- Amit ön mond, kétségkívül nagyon érdekes. Mindenesetre sokkal jutányosabb volna, ha közvetlenül érintkezhetne termelő és fogyasztó - de én üzletember vagyok és nem természetrajz-tudós. Ahhoz, hogy a gyöngy értékét megállapítsam, gyöngyszakértőre van szükségem, akit megfizetek - a kagyló értékét és eredetiségét csak a tudós ismerheti fel -, én szívesen támogatom a tudományt is, meg a szakértelmet is, de nem támogathatom önt, akinek érdeméről, támogatásra szoruló hivatottságáról csak a szakértelem és tudomány győzhet meg engem. Ismétlem, én még nem láttam gyöngykagylót.

- És ki győzi meg önt a tudós hivatottságáról? - kiáltott lángoló szemekkel Pista, a gyöngykagyló.

Rockefeller vállat vont.

- Az utókor igazolni fogja önt, ha megérdemli.

Pista, a gyöngykagyló, dühösen elrohant. Még aznap este, egy csapszékben, megismerkedett egy festett hajú lánnyal, akinek egy csókért odaadta a gyöngyöt. Két hónap múlva megszökött egy gyöngykereskedővel - Pista pedig, a gyöngykagyló, szerelmi bánatában a tengerbe vetette magát, és megfulladt, mert két hónap alatt nagyon elszokott a víztől.

TOLVAJORSZÁG

Tolvajország hosszú éveken át a békés és nyugodt fejlődés korszakát élte. Első vagy Zsebmetsző János, aki annak idején ezt az országot az őslakó palaik vagy palik nadrágzsebéből kilopta, és a világ minden tájáról idetelepítette a vér szerinti fajrokonokat, akiket közös eszméik és (etnológiai és morfológiai alapon) az ujjvégződések enyvtartalma kovácsolt össze: olyan alkotmányt adott az országnak, amelynek törvényei évszázados tartóssággal biztattak, amennyiben a külellenség vagy belvillongás meg nem lazítják a kereteket.

Tolvajország polgárai a legbékésebb egyetértésben éltek, különösen eleinte. A magántulajdont szigorú törvények védelmezték minden erőszak és rablás ellen, s így mindenki bőségesen el volt látva azokkal a javakkal és értékekkel, amiket el lehetett lopni tőle. Persze, a durva, elemi ösztönök, amiket még őskorából örökölt az ember, ki-kitörtek néha, de a fegyelmező és büntető törvények gondoskodtak róla, hogy ezeket elfojtsák: a rendőrség szigorúan őrködött, hogy visszaélések ne történjenek, hogy például, ha valakitől annak rendje és módja szerint elloptak valamit, az illető ne követelhesse, sőt ne is lophassa vissza ugyanattól, tönkretéve a tolvaj fáradozásának gyümölcsét, hanem tisztességes, szorgalmas tolvaj módjára, lopjon másvalakitől, aki szintén mástól lopta, nem tőle. Különösen a durvaságot és a veszekedést üldözték: súlyos pénzbírságot kellett lopni annak, sőt be is csukták, aki polgártársát munkájában zavarta, vagy például figyelmeztette az áldozatot, amikor loptak tőle.

Az iskolában kézügyességre, jó modorra, gyors gondolkodásra és a törvények tiszteletére nevelték az ifjúságot. Tudományokra nemigen volt szükség, hiszen azt, amire szüksége volt mindenkinek, készen találta a másiknál. Ha két ember találkozott egymással, barátságosan megtapogatták egymás zsebét, elbeszélgettek, ellopták egymás gondolatát, azután ment mindenki a dolga után. Az egyik a boltokat nézegette, és ha talált például egy cipőkereskedést, aminek a tulajdonosa éppen a másik boltban tartózkodott, hogy kalapot lopjon magának, gyorsan bement, és lopott magának egy pár cipőt. Az élet változatos és mulatságos volt Tolvajországban. Megesett, hogy valaki elment reggel hazulról, és mire este hazajött, az ajtajára idegen névjegy volt kiszögezve: közben ellopták a lakását - esetleg, ha a lopás idején véletlenül otthon tartózkodott, a feleségét is, aki ilyenkor kedvesen mosolyogva nyitotta ki az ajtót volt férjének, mely alkalommal kiderült, hogy éppen az imént lopta ki egy kiváló írónak nyitva felejtett könyvéből azt a meggyőződést, hogy a nőknek joguk van a szívükre hallgatni. Az illető ilyenkor sietett magának másik lakást és másik asszonyt lopni; utóbbit könnyen lehetett, néhány lopott frázissal, amiket kiváló költők loptak össze egymástól.

Sajnos, a határok ellenőrzése nem lévén tökéletes, megtörtént, hogy egy napon idegen elem került az országba. Hogy a hatóságot megtévessze, saját útlevelével jött, amit rendes, lopott útlevélnek néztek, és így beengedték. Eleinte ez az ember nem tudott boldogulni: a lopás kultúrája oly magas fokon állott már az országban, hogy az ő primitív eszközeivel semmire se ment. A lakást, amit ellopott, pár óra múlva ellopták tőle - állandóan úgy élt szegény, mint a „hol az olló?” játékban az az ember, aki nem tud idejében elfoglalni helyet, mikor szaladgálnak körülötte.

Egy éjszaka aztán magára maradt, nem volt hol lehajtania a fejét. Ekkor kiment a város határába, és két óra alatt épített magának homokból egy csinos kis kunyhót. Másnapra minden kiderült: lefogták és átadták a rendőrségnek. Miután a kunyhóról nem lehetett megállapítani, hogy kitől lopta, kénytelenek voltak egy új bűnminősítést kitalálni - azóta hívják a házépítést destrukciónak.

SZÍNÉSZNŐ

Egy volt törzstiszt barátom beszélte, aki végigverekedte a világháborút.

- Békeidőben nem voltam nagy színházlátogató. Az a pár előadás, amit végignéztem, nem hagyott bennem kellemes emlékeket. A színdarabokról az volt a benyomásom, hogy mind egy szálig túlzott és hamis képet ad az életről, az írónak afölött való erőlködésében, hogy mindenáron hatást csikarjon ki. Ami pedig a színészek alakítását illeti, mindig kínos és feszengő érzéssel, idegenkedve gyötrődtem végig hasból préselt kitöréseiket, émelygős siránkozásaikat - soha őszintén nem hatottak rám. Főként az úgynevezett *naturalista* alakítások töltöttek el ellenszenvvel, ahol a színész nyomort, szerencsétlenséget, bűnt, öregséget ábrázol. A masztixot és a verejtékes erőlködést éreztem csak, és azt mondtam magamnak, hogy olyan emberek, amilyeneket ezek a színészek ábrázolnak, egyáltalán nincsenek és nem is lehetnek - mindez kiagyalt trükk, hamisság, hatásvadászat.

A gorlicei áttörés után száguldó iramban egész sereg falun vonultunk keresztül, melyeknek lakossága rendetlenül menekült. A visszamaradt elemek között, leégett házakban, országutakon, erdők között sokat fogdostak össze katonáink, kik valami okból gyanúsak lévén, vizsgálatot és rostálást tettek szükségessé.

A vizsgálóbizottságban én is bent voltam - a gyanúsakat kihallgattuk, aki ellen nem volt panasz, elengedtük, a többit hadbíróság elé utaltuk.

Egy este töpörödött, félvak öregasszonyt vezettek elénk. A katona, aki behozta, félórával azelőtt találta egy leégett ház konyhájában. A hamu között kotorászott - meglátva a katonát, valamit kötőjébe rejtett, vonakodván megmutatni, mi az.

A vénasszony valami érthetetlen orosz tájszólással karattyolt és sopánkodott: egyikünk se értette. Végre tolmács került elő, aki nagy nehezen kihámozta a szegény bolondos öreg vallomásából, ami bennünket érdekelt.

Kiderült, hogy ez az öregasszony abban a házban lakott az offenzíva előtt, amelynek konyhájában megtalálták. Férje háromnegyed éve eltűnt, úgy látszik, az oroszok hurcolták el. Két fia volt, az egyik elesett a Kárpátokban, a másik is katona, nem tudja, hova lett. Egyedül maradt, a kertjében, amit maga művelt. Egy napon tűzeső esett az égből, lángba borult a falu, és a menekülő, jajgató tömeg magával ragadta őt is az országútra. Harmadnap eszébe jutott, hogy két fia képét otthagyta a kalyibában - visszafordult, betért a leégett faluba, kikereste az ő kunyhóját, és a romok közt sírva keresgélte, ami az övé volt. Az a dolog, amit még most is görcsösen szorongatott kötényei ráncai közt, egy marék hamu volt, amit a leégett asztalfiókban talált.

Ahogy az egész dolgot, rettenetes életének tragédiáját, piros szemekkel hunyorgatva, kapkodó lélegzettel előadta, ahogy hülyén meredt rá kötényére, amit erővel szétrántottunk, és meglátva a marék hamut, elsírta magát: váratlanul és hirtelen fogta marokra a szívemet valami

ismeretlen görcs. Az emberi nyomorúság és boldogtalanság képe egyszerre, mint a villám fényében, oly erős körvonalakban döbbentett meg - éreztem, hogy *jelképet* látok magam előtt.

Egyben az a homályos emlékem volt, hogy ezt a jelképet már láttam valahol, de akkor, valami oknál fogva, nem hatott rám.

Meghatottságomat restellve, kimentem a szobából, a csillagos ég alatt tűnődtem, és eszembe jutott, hogy egy naturalista orosz író színdarabjában láttam én ezt az öregasszonyt először. Valamelyik jónevű, de nekem ellenszenves orosz színésznő alakította, és akkor túlzottnak, hamisnak, erőltetettnek, csinálmánynak éreztem a figurát.

Egészen megrendültem, hogy erre rájöttem - először éreztem az igazságát annak, amit művészektől hallottam valamikor, hogy mi, közönséges emberek, a *valóságot* is akkor vesszük csak észre, akkor látjuk meg igazán, ha a művész ráirányítja, ábrázolásán keresztül, a figyelmünket: hogy szépet és rútat, örömöt és bánatot, jót és rosszat nélküle nem tudnánk megkülönböztetni. Most meghatva és bűnbánóan kértem bocsánatot attól a színésznőtől és az egész naturalista színművészettől - íme, nekik volt igazuk, *ilyen* nyomor, *ilyen* szenvedés igazán van - íme, *ez* az élet, amit nem vettem volna észre, ha *tükörképet* nem láttam volna valamikor - íme, *valóság* ez, amiről azt hittem, csak a rossz színészek fantáziájában él.

Barátom elhallgatott.

- Ez úgy is van - bólintottam okosan. Gúnyosan nézett rám, vállat vont.

- Pardon - de még nem fejeztem be. Másnap reggel tiszttársaim mesélték, hogy a tegnapi öregasszonyt átküldték a hadbírósághoz. A motozás alkalmával részletes tervrajzokat találtak nála, hadállásainkról. Falhoz szorítva bevallotta, hogy a lublini vándorszínház művésznője, kémszolgálatokat teljesít az oroszoknak - ebben a minőségben maszkírozta magát vénasszonynak. Egyébként ugyanaz volt, úgy látszik, akitől valamikor már láttam ezt a szerepet.

Nem tudom, mi lett vele. Remélem, felakasztották. Megérdemelte, nagyon rossz színész volt - olyan, mint a többi.

AZ ELSŐ KOLDULÁS

A tizedik „patron” is csütörtököt mondott, és Kovács hidegen, üres szívvel állapította meg, hogy az utolsó volt, nincs tovább: tíz-tizenöt napig nem is lesz újabb, addig pedig egyszerűen éhen hal, olyan egyszerűen és természetesen és világosan, mint ahogy a száraz levél leesik a fáról, vagy ahogy egy csepp víz felszikkad és eltűnik a kövön anélkül, hogy történne valami, hogy valaki ezt megakadályozná, anélkül, hogy ezen valaki csodálkoznék vagy kétségbeesne - ugyan mikor csodálkozott ő, hogy a legyek elhullanak ősszel? vagy hogy este a Zagyva, ahol laktak, puffadt dögöket sodor magával, vagy csillogó hasú halak vetődtek fel élettelenül? Soha nem próbálta megakadályozni, hogy mindez megtörténjen - hogyan várhatná, hogy most lelkek siessenek elő segítségére, füvek és virágok és emberek és legyek lelke, mik valaha élő testben kuporogtak riadtan, remegve; testben, ami aztán kifordult és lerohadt róluk, mert nem volt, aki táplálja - s most dideregve gomolyognak megint a sötét ürességben.

Így volt ez, mert a tizedik „patron” se sült el. Ő hívta „patron”-oknak azokat a kigondolásokat vagy tippeket, vagy lehetőségeket, amikkel pénzhez lehetne jutni, amiket reggelenként összeszámolt, felsorakoztatott, érték szerint rendezett, kínos, fejfájós agymunkával nyilvántartott, hogy vissza ne süllyedjenek a feledésbe. Reggel át kellett húzni hármat: Weisz bácsit, a

szabadalmi irodát, a Koltay céget. Aztán kiderült, hogy a szerkesztőség se jó, X. Y. és Z. V. elutazott, mi is volt még? Gerber nem emlékezett semmire - a parancsnokságot pedig áthelyezték. És most végre az utolsó, ami után semmi nem következik - az igazgató, aki egyszerűen nem fogadta.

Kész. Lejött a korzóra, gyors és elfoglalt léptekkel, mint akinek sürgős dolga van. Néhány perc múlva csodálkozva kellett elismernie magáról, hogy nem is érzi magát rosszul. Örült, hogy nincs több „patron", eldobhatja az egész szorongó, kínos gondot. A csukott szájú és hideg szemű közöny, a Duna szürkén ömlő unalmában és a házak csodálkozó cirádái közt, átcsapott rá, ringatta, elzsibbasztotta. Annyira nem törődött vele senki, annyira nem érdekelt senkit, hogy ő is elvesztette érdeklődését önmaga iránt, és ez jó volt, mint mikor hirtelen elhatározással szakítunk egy régi és terhes és nyűgös rokonnal, akit el kellett tartani. Felismerte az élet nagyszerű politikáját abban a bölcs intézkedésben, hogy az ember nem érez részvétet önmaga iránt, nem félti magát azzal a görcsös, fájdalmas kínnal, ahogy mást, szülőt, gyereket, feleséget félt. Majdnem mosolygott, hogy eddig ezt nem vette észre. Az okoskodó tudomány önfenntartási ösztönről karattyol folyton, mint valamiről, ami a legerősebb - de ki hallott már halódó állatot oly kétségbeesetten vergődni, harcolni halállal, mint ahogy a tyúk védi kis csibéit? Sírni se látott még haldoklót, ha csak nem azokért, akiket itt kellett hagynia.

Így volt ez. Nem volt részvéte önmaga iránt, elhagyta magát is, kit isten, ember és természet elhagyott, búcsúszó nélkül, hidegen, szinte megvetéssel. Úgy, olyannak látta magát, mint amilyennek az idegen világ: idegennek, üresnek, érdektelennek - tátongó, ernyedt gubónak, amiből kiszállott a lepke, magtalan gyümölcsnek, szemétre való lomnak. A kis éhség, szomjúság, ami még pislákolt ebben a sötétben, nem világította be útját, beteg és rühes volt az is, mint az egész ember, nem adott erőt, hogy tépjen és marcangoljon maga körül, raboljon, ha kell, a kutyaszorítóban. Képek derengtek fel, az élete. Iskola, egyetemi évek, nyavalygós szerelem - férfi és nő önfeláldozása, amiről kiderült a végén, hogy rajongó csókok, kifordult szemek és könnyekig olvadó imádat álarca alatt a legszárazabb, kiszámítottabb élethalálharc volt egymás ellen, győzelemért és hatalomért a másik felett, céltalanul, csak a hatalom kedvéért -, hogy ők, akik egymás tökéletességéről fecsegtek egymásnak, mindketten azt várták, hogy a másik tönkremegy, és egyszerűen felfordul szerelmében, ezzel bizonyítva be, hogy milyen hatalom rejlik abban, aki azt a szerelmet támasztotta. Szeretni - mi más, mint jót akarni a másiknak?

De ki meri mondani, hogy a szerelmesek jót akarnak egymásnak - egyik kezükkel ölelve, másikkal kést szorongatva a redők közt, hogy szíven döfjék a „hűtelen"-t: azt, aki *másnak* is örülni akar, nemcsak neki. És így tovább - eszeveszett, rémült és rémítő, nyílt és burkolt verekedés a hatalomért, amit nem biztosít, ha *nekem* van valamim - csak az, ha *neked nincs*. Ezt a szót, hogy „enyém", hamarább tanulja meg a gyerek, mint azt, hogy „én" - és így tovább, tovább. Aztán a háború - kis hatalom és nagy hatalom és mi volt még? Szavaknak és eszméknek tébolyító rohama - ó, hogy estek el mellőle előbb lélekben, aztán testben - és a forradalmak őrülete - szabad és nem szabad viaskodása -, meghalni valamiért, amiért élni se érdemes - büntetve lenni egyik oldalon azért, amiért a másik oldalon jutalmaznak. Minden gondolatát, elhatározását, hitét, amit tettekre akart váltani, megmérték és felbecsülték - és ahány mérleg, annyiféle ítélete a törvénynek: egyik túl kicsinek találta, a másik túl nagynak, egyik kövérséggel vádolta, másik soványsággal, egyiknek könnyű volt, másiknak nehéz - míg félig őrülten meg nem értette, végre, hogy a mérleg mindig éppen úgy lélek volt, mint az, amit mértek vele: az ő lelke; hogy a törvény, mely ítélt fölötte, éppen úgy ítéletre szorult, mert hiszen nem felülről származott, hanem ott született meg, az övéhez hasonló emberi elmék vajúdásából.

Szinte nevetséges volt, olyan egyszerű volt. Megállt. Mire számíthat még, mit várhat tőlük, miféle megértést, könyörületet, becsülést, segítséget? És mit várhat felülről, miféle mannát, ami lehull elébe a felhőből, hogy megmentse - miféle csodát? Hiszen a kék eget, a csillagos végtelent, az egész mindenséget, ahonnan jönnie kellene a csodának, nem a valóságból ismeri, csak abból a kis golyóból, mely szemének kocsonyáján lebeg - csak romlandó agyából, mely íme, torzít és elhomályosul, mihelyt nem lök belé elég vért a korgó gyomor. Vagy értelmem létezését tagadom meg, vagy a világét, mindkettő nem lehet valóság. De értelem van, mert fáj - mi más hát a világ, mint ennek a fájdalomnak sajgó lidércnyomása? Emberi értelmek teremtették a világot - hogy várhat hát csodát tőle, mikor az értelem nem hisz csodában -, nem hisz, nem is alkot?

Legyünk tehát értelmesek, így szólt magához, és elcsöndesedett. Annyi vagyok, mint bármelyik ezek közül - láttam őket elhullani, és nem csodálkoztam: el kell hát hullani nekem is. Egy kép villant fel előtte, a természetrajz-könyvből, amit harmadikban tanultak. Valamelyik emlős ábrája, már nem is tudta, melyiké, talán a vidra volt vagy a hód. Vidáman ugrált holmi vízinövényen. És alatta a szöveg: húsa ízletes, csontjaiból enyvet főznek.

Húsa ízletes, csontjaiból enyvet főznek. Ez járt a fejében, és most már csikorgó fogakkal, összeszorult ököllel káromkodott magában. Nesztek, mondta, itt vagyok, mit akartok még tőlem? Egy csomó rongy, mindenféle anyag, használjátok fel valamire, én már nem használhatom. Még egy kis akadály van, egy értékrontó kis tulajdonsága ennek a hús- és csonttömegnek: hogy él, rugdalózik, ellentáll - de már nem tart sokáig ez se. Akkor aztán egyétek meg, ha másra úgyse volt jó. A hajamból fonjatok kötelet, csontjaimból főzzetek enyvet. Használjátok fel valami ipari célra, kár elrohadni hagyni ebben a drága világban.

Megállt. Egy kávéház nyílt terasza volt a hely, oldalt korlát, a korlát mellett asztalok. Az egyik asztalnál, éppen előtte, magas férfi ült, kövérkés, szőke asszony mellett: sört uzsonnáztak és szalámit ettek hozzá. A férfi azt magyarázta, hogy Marienbad jobb, de ha Földvárra mennének, annak az az előnye, hogy egész nyáron Sándorékkal lehetne együtt lenni és Karolin néni...

Az utolsó szavakat már nem hallotta. Valami jó, csendesen homályosuló, duruzsló érzés volt, gyerekkorából származó, elalvás előtti kábulat. Csak ennyit hallott még, mintha valaki hangosan mondaná mellette: „Nekik van, és neked nincs”. És végtelen hála érzése, a felnőttek iránt, apuka és anyuka iránt, akik adnak, a sok jó, dolgozó, verekedő, küszködő, építő és romboló felnőtt ember iránt, akik házakat építettek, hidakat vertek, pénzt gyűjtöttek, hordókat gurítottak, komoly, mély hangon beszéltek, tárgyaltak, intézkedtek, kezdtek és befejeztek - míg ő aludt és álmodott! És most, hogy itt, a kávéház korlátjának szélén, mintha ágyacskájának széle volna, felébredt a valóságra, szörnyű álma után, s riadtan néz körül - ó, milyen jók és felnőttek és érettek -, ó, hogy ő nem tudott jó és irgalmas lenni!

A hála meleg könnye kicsordult a szeméből, már akkor, mikor kinyújtotta a kezét - biztos volt benne, hogy kap valamit. És már előre mondta forrón és rebegve:

- Isten fizesse meg...

És szívéhez szorítva a pénzt, mosolyogva nézte, ahogy tovább ballagott. A magas férfi utánanézett, és szórakozottan jegyezte meg, hogy ilyen erős emberek mért nem mennek inkább dolgozni.

SZEMÉT

- Kérem a szemetet!

Amíg a kettesből a cseléd előcsoszogott, átment a hármas elé, oda is bekiáltott:

- Kérem a szemetet!

A negyediken poroltak. A másodikról vörös, kövér szakácsné ordított valamit a házmesterné felé, aki átment az udvaron.

- Benne van az újságba, nagysád! Hárommillió jutalmat kap a megtaláló!

A házmesterné felnézett.

- Micsoda?

- Hát a gyémántbrossér! Benne vagyunk az újságba, a ház is! A méltóságos asszony hárommilliót ígér a megtalálónak!

A házmesterné legyintett.

- Aha, majd éppen... Bolond lesz visszaadni... ha igaz, hogy százmilliót ér.

Vállat vont, tenyerét szeme elé tartotta.

- Szlinkáné!

- Gyüvök, csak lehordom a szemetet!

Karikák ugráltak a szeme előtt. Gyötrődve erőlködött, hogy most, talán most sikerül... most majd rájön, most eszébe jut valami. Mert annyit megértett, hogy ezek a dolgok összefüggenek. Tegnap reggel óta, mikor a csillogó csodát meglátta a szemétben, kikapta belőle, és eldugta a hátsó lépcsőn, a kályhacsőbe - tegnap reggel óta minden összefügg, minden jelent valamit, minden őreá vonatkozik, azt előre érezte. Valami történni akar, valami készül, ővele akar lenni valami, de nem tud, mert ahhoz neki gondolkodni kellene, erőlködnie, ott, ott, a fejében, másképp nem lesz meg... Olyanféle érzés volt, mint mikor szült a klinikán, és a doktor úr biztatta, hogy erőlködjék... Szédült, káprázott a szeme, elviselhetetlen állapot volt ez tegnap reggel óta. És most, hogy a vörös szakácsné lekiabált, és hárommillióról beszélt, és hogy aki visszaadja... egy pillanatra mintha megtörtént volna, ragyogó világosság lett. De aztán minden összekuszálódott, megint a félelmes, ismeretlen kábulat lett úrrá rajta, a házmesterné válaszától... Persze, majd bolond lesz visszaadni az illető! Az „illető”, az is ő volt most, és ő nem akar bolond lenni, mert a bolondot becsukják.

Hárommillió... százmillió...

Hiszen ha értené, ha tudná... ha rászólna valaki, biztatná, megmondaná, hová... De csak ketten vannak, ő meg a csillogó csoda a kályhacsőben. És most majd ismeretlen arcok jönnek, és mit jelentenek majd - mit akarnak tőle... ütni vagy adni?

Másnap alig vánszorgott már: a nagysád szidta, mert nem készült el a lépcsővel. Nem, itt nem lehet... és a kölyök, a sarokban... Harmadnap nem bírta tovább. Este kivette a csőből, az árnyékszékbe húzódott, a legnagyobb követ, középről, kitörte, bedugta a papucsába...

Hétkor még csukva volt az ékszerész. Arra szaladt, tejér... Fél nyolcra megint odafutott. Nyolcra nyitva találta.

Kaufmann úr álmosan, csodálkozva nézett rá.

- Hogy mit...? Ki küldte...?

- A tizenhetesből a doktorné... ahol két éve voltam... hogy eladná aszongya... ez az...

Furcsa, hogy Kaufmann úr már egy csöppet se álmos. Hátramegy, visszajön. De egész élénken beszél, szinte közönyösen, csak éppen nem néz rá.

- Aztán mit kér érte az a izé... az a doktorné...

- Hát aszongya, százötvenezer koronát hozzak...

Kaufmann úr nem felel. Szent isten, úgy látszik, sokat kért.

- Lehet, hogy rosszul értettem...

Kaufmann úr most se néz rá, de egyre élénkebb lesz.

- Várjon, fiam... mingyár hozom a pénzt... várjon, megveszem...

És már ki is rohan... ki az ajtón... De milyen furcsa... Talán jó volna... Tétovázva indul az ajtó felé. Késő - már jönnek vissza. Kaufmann úr meg egy rendőr.

- Ez az az asszony, biztos úr.

- Ismeri?

- A viciné, a szomszéd házból... véletlenül megismertem.

A rendőr könyvecskét vesz elő.

- Hogy híják?

- Szlinka Andrásné, kezit csókolom.

A bolt előtt megáll néhány ember. Egyre többen lesznek. Valaki bejön, egy karszalagos, a biztossal suttognak. Nézi, nem érti őket.

- Kezit csókolom...

Hogy ő már menne. A rendőr nevet.

- Csak várjunk... Maga jön be velem.

Mennyi ember... mennyi arc... és milyen kíváncsiak... A biztos úr a karját fogja... És nini, Kaufmann úr is jön, útközben kapkodja a felöltőjét, úgy siet. No, mi lesz ebből?

Milyen nagy sárga ház... még sohase járt errefelé. Micsoda nagy város ez. És mennyi lépcső... És ide is vezetik, oda is. De milyen sötét van itt... Az ám... Ez már világosabb. Aranygalléros úr beszél hozzá.

- Oda menjen, Szlinkáné...

Leül a hosszú padra. A füle zúg, szíve ver. Bólogat, valami ájulásféle fáradtság, üresség tölti el... Az ablak zümmög... az ablak piszkos... le kéne törülni... le kéne törülni, nedves ronggyal... ronggyal...

- Hé... Szlinkáné!... nézd, a disznó, elaludt.

Álmosan néz körül... Nini... az aranygalléros... a hosszú pad... és a biztos úr is... és ez a bundás nagysága... hisz ez a méltóságos asszony a házból! meg a Kaufmann úr...

Lassan, kábultan feláll.

- Ez az, méltóságos asszony?

- Igen, a viciné, a házból... Hallatlan! Százötvenért akarta eladni?!

- Jól van! Üljön le, Szlinkáné!

Az aranygalléros kimegy. A méltóságos asszony ottmarad, Kaufmann úr is, a rendőr is. Kicsit messzebb állnak, suttognak, hozzá nem szól senki. A vicéné, a házból... Fejen üti a szó, egyszerre magához tér. Hát persze... csakhogy vége van a lidércnyomásnak... csakhogy magához tért. A zavaros álom... piros fedelű ház... kicsi kert, a napfényben... a kölyök, bársonyzekében... micsoda buta zagyvaságot álmodott...

A vicéné, a házból...

Egészen felébredt. Nagy nyugtalanság fogta el - hiszen már legalább tíz óra! És ő itt tölti az idejét! az urakat bámulja, füleli, hiszen úgyse ért egy szót se az egészből, hiába erőlködik. Gyerünk, Szlinkáné!

Felállt, ridegen, ellenségesen, határozottan.

- Hát, kérem - én menek.

A rendőr feléje fordult. Rámeredt.

- Mit akar?

- Én menek... Nekem ki kell hordani a szemetet. Énnekem nincs időm.

És megindult az ajtó felé. A következő pillanatban csak két szikra villant a szeme előtt - nem is hallotta a pofon csattanását. A méltóságos asszony dallamosan felsikoltott.

FÉRFIBECSÜLET

Megbotránkoztatásnak lennie kell
- de jaj annak, aki megbotránkoztat.

(Biblia)

Ezután már minden gyorsan, szinte percek alatt zajlott le, mint egy jól sikerült kísérlet, amit gondosan és szabatosan készítettek elő a laboratóriumban: a hideg tudós forró becsvágyával, hogy megismerje a Törvényt.

Pál megnézte az óráját, meggyújtotta a kislámpát, eloltotta a nagyot, a virágot az asztal közepére tette. Aztán odament a telefonhoz.

- ...ötvenhat... igen... Géza?... te vagy az?... itt Pál... kérlek, azonnal gyere a lakásomra. Ne kérdezz semmit, azonnal gyere a lakásomra. Öt perc alatt itt kell lenned.

Leült, mosolyogni próbált és kicsit csodálkozott, hogy nem tud.

Géza öt perc alatt ott volt.

- Szervusz.

- Szervusz.

Köhögött, aztán melegen és nyugodtan a szemébe nézett a másik férfinak - a hangja derűjében részvét is volt azért, annyi, amennyi kellett hozzá, hogy barátja vállára tehesse a kezét.

- Hát, kérlek. Férfibecsületről, férfiszolidaritásról beszéltem neked, a barátságról, ami erőt ad a kísértésben, erősebb a hiúságnál. Kételkedtél. Most talán nem fogsz kételkedni. Ide figyelj, szedd össze magad. A feleséged pár perc múlva itt lesz a lakásomon.

Várt, hogy a másik magához térhessen. Még széket is tolt alája. Csak aztán folytatta.

- Évek óta mondom neked, hogy ez az asszony nem való hozzád. Azt is tudtam, hogy ezt előbb-utóbb kénytelen leszel belátni - meg akartalak kímélni tőle, hogy viharos és botrányos katasztrófa kényszerítsen erre a belátásra, ami kifelé is árt neked -, elszántam hát magam, hogy a műtétet, amit nem lehet elkerülni, magam hajtom végre, tisztán és gyorsan, mint az orvosok, fertőtlenítve, tiszta kötszerekkel. Mindent így készítettem elő, ahogy látni fogod. A feleségednek nagyon keveset kellett udvarolni, ahogy azt mindjárt gondoltam. Egy hete vettem munkába, és mára már ideérkezett. Nos, mi az - miért nem szólsz? Rosszul vagy?

Rekedt, tompa hang.

- Nem. Köszönöm. Csak izé... mit kell nekem most...?

- Bemész ide a másik szobába, és vársz. És ha jónak látod, kijössz, amikor én jelt adok. Bennem megbízhatsz: ilyen nyugodt és hű leszek hozzád, mint ebben a pillanatban. Gyere - majd bevezetlek. Így. Ide ülj, az ajtó közelébe.

Óvatosan becsukta az ajtót. Mire a szoba közepére ért, csöngettek. Éppen idejében.

És minden ment, mint a karikacsapás.

- Pali...

- Isten hozta, Olga. Várjon - lesegítem a kabátját.

- Pontos voltam?

- Igen. Én is.

- Maga is? Hogy érti ezt?

- Semmi - majd kiderül. Ide... ez a szobám. Üljön le.

- A díványra - szabad?

- Szabad.

- Milyen kedves a szobája... Mint egy kis fészek.

- Igen.

- Szeret?

- Igen!

- Jó... de miért kiabál úgy? Ezt csak ilyen hangosan lehet mondani?... Ezt halkan kell mondani... egészen közel... a fülemhez... nem is a fülemhez... a szájamhoz...

- Igen!!!...

- Mi az?! Miért ordít egyre hangosabban? Ejnye, de furcsa... Mi ez... ki van itt?... Kinek ordít maga...

Mire kirántotta, a férj már ott állt az ajtóban. A kő, mielőtt lezuhant, néhány pillanatig ott lebegett a fejük fölött, a kísérleti műtákolmány szélén, a holtponton. Jó félpercig tartott, míg lefordult.

- Géza... de hát akkor... hahaha! Szóval - maguk összebeszéltek! Jó vicc!...

Csönd.

- Nono. Azért ne csináljon ilyen rettenetes képet... nem szégyenlitek magatokat... ilyen ostoba viccet... velem!... Na!... hát nem nevetsz?

- Takarodjék! Nem akarom látni többé!

Sikoly, lárma, dühroham, könnyek, átkozódás, fenyegetőzés. Aztán, miután az asszony elrohant, megint csönd lett. Pál támogatta a barátját lefelé a lépcsőn, mert nehezen járt. A kapuban odatámasztotta a falhoz, mint valami tárgyat: ő maga kocsiért futott. Ruganyosan tért vissza, élénken, tele buzgalommal. És folyton beszélt.

- Jól van már no, semmi baj. Most szépen hazaviszlek, lefekszel. Aztán majd én mindent elintézek. El fog múlni az egész rossz álom. Még ma beadod a válópört - könnyű a dolgod -, hűtlen elhagyás... No mi az, hát beszélj... Ülj ide a kocsiba... De hát miért nem beszélsz? De furcsa vagy! Elhiszem, hogy fáj, de *hozzám* azért beszélhetsz. No! a barátodhoz!... aki *ezt* tette érted!... hogy meggyógyítson!... hogy visszaadjon önmagadnak!... Hát mi az?... miért akarsz kiszállni?... hová mész?... Nem akarsz hazamenni?...

- De igen. Hazamegyek.

- Hát miért szállsz akkor ki?

- Mert gyalog akarok menni.

- Menjünk gyalog?

- Gyalog megyek.

- Mész? Hát nem velem?

- Gyalog megyek.

- Nem akarsz velem menni?

- Nem.

Szünet. Pál lassan elvörösödik.

- Azt hiszed - komédiáztam? Csaltam?

- Nem.

- Nem hiszed el, hogy *így* rendeztem az egészet, miattad, érted?

- De igen.

- Kételkedsz a jóhiszeműségemben?

- Nem.

- Rosszat tettem veled?

- Nem.

- Nem jó, hogy kinyílt a szemed, hogy szabad vagy, hogy az önmagadé vagy, hogy megismerted az igazi hűséget, hogy volt egy igaz barátod?

- De jó.

- Nem érzed magad jobbnak, büszkébbnek, erősebbnek - megvallottnak?

- De igen.

- Hát akkor mit akarsz tőlem? Nem érzel hálát?

- De igen.

- Hát mit tegyek?

- Takarodj innen - nem akarlak látni többé.

A SZERZETES

Késő délután értem ki a klastromba: kocsira nem volt pénzem, a villamos-végállomástól gyalog mentem. Lyukas cipőmbe befolyt a sár, derekamat szorította a rosszul szabott ruha. Kimerült voltam és elcsigázott; de megérte a fáradságot, hogy szemtől szembe láthassam Őt, a Szerzetest, akiről annyit ábrándoztam. Jámbor legendákból tudtam csak róla, hogy huszonöt éves koráig világi életet élt; ekkor csalódás érte, megcsömörlött a hiúságok és léha örömök Szodomájától, s azóta csendes monostor falai közt rejtegeti remeteségét.

Ott ült a csendes klastrom előtt, őszi napfényben, egyszerű márványpadon, árnyékos almafák alatt. Ölbe tett kezekkel, szelíden, szomorú arccal merengett: előtte, kőasztalkán, uzsonnájának maradványai, erdei méz, friss vaj, aludttej, piros szőlő, körte - amit az egyszerű természet nyújt annak, aki lemondott a rafinált élet ínycsiklandó, érzéki gyönyöreiről: cikóriáról és zsemlyéről. Ez egyszerű maradványokat szemlélte, tűnődve a teremtés bölcsességén.

Szelíd mosollyal hallgatta meg, ahogy eldadogtam, hogy kívülről jövök, a gyönyöröket hajhászó, gonosz kéjekben tobzódó nagyvilágból; annak a mosolya volt ez, aki ismeri az életet, de lemondott róla. Elmondtam szorongó kételyeimet önmagamról: hogy bűnösnek és gyengének érzem magam a kísértésekkel szemben - marcangoló vágyak ostoroznak, érzékeim nem hagynak nyugodni, nem tudok hinni és akarni. Lángoló szavakban ecseteltem a világi élet örömeit, annál is inkább, mert beszéd közben folyton az uzsonnamaradványokon volt a szemem: aznap ugyanis, hogy is mondjam... szóval, előző este elvesztettem, kártyán tobzódva, utolsó ezresemet, amihez hozzá akartam nyerni még kettőt, hogy ebédelhessek... vagyis, egy kicsit éhes voltam, és szerettem volna, ha a szerzetes megkínál. De ő többet akart adni nekem, mint ami csak a testet elégíti ki, a lelket sorvadni hagyja: körte helyett, ami csak egy órára elég, egész életre szóló bölcsességet.

- Mindnyájan bűnösök vagyunk - mondotta szelíden -, s akit a gondviselés nem ragadott ki elég korán a mocsárból, egész életét ott tölti a bűnben. Ám ha érzékeny és alázatos szívvel észreveszed minden vágynak és mohóságnak hívságát: a magadbaszállás módot ad rá, hogy megmenekülj a kísértések poklából. Ám ehhez az kell, hogy megpróbáltatás érjen, keserű csalódás, kiábrándulás és meghasonlás önmagaddal, ami megráz és lesújt, hogy aztán felemeljen ismét a Megismerés és Lemondás. Tekints reám, gyermekem. Huszonöt éves koromig úgy éltem, mint ti, odakint: szerencsére, a végzet érzékeny és gyengéd lélekkel áldott meg, mely nem bírta el a csalódást - ennek köszönhetem, hogy most békén, megnyugodva viselem el a remeteség magányát.

- Mester - rebegtem áhítattal -, tudom, hallottam valamit erről... erről az esetről... És azért jöttem, hogy megkérjem - ha nem vagyok méltatlan rá -, mondja el nekem, tudjam meg, amin annyit törtem a fejem: mi volt az a csalódás, amiről csak suttognak az emberek, aminek következtében klastromba vonult, örök remeteséget fogadva?

A szerzetes egy pillanatra elkomorult, maga elé nézett. Mintha a régi, régi emlék, a nagy-nagy fájdalom egy pillanatra feltámadt volna.

- Ne kérdezd... nem szívesen gondolok rá!... - suttogta.

- De mégis... hadd tudjam... hadd tanuljak belőle... talán elkerülhetem... miben csalódott?

- Nos hát, tudd meg! - mondta erős hangon és felállt. - A dolog úgy történt, hogy vonatra ültem, hogy az apámat meglátogassam, akitől pénzt akartam kérni. Az első állomáson egy kocsi jött szembe, amiben egy hölgyismerősöm ült. Intettem neki, és ő is intett - a következő pillanatban azonban, mintha meggondolta volna magát, a kocsival együtt elkezdett futni, ellenkező irányban, és eltűnt a szemeim elől. Rettenetesen fájt ez a dolog; éreztem, hogy nem akar látni, nem akar beszélni velem többé. Elhatároztam, hogy szakítok vele... Nem látogattam meg többé...

A szerzetes hangja elcsuklott.

- Nos és? - rebegtem megindulva.

- Nos: egy perc múlva rájöttem, hogy mi történt. Nem ő hagyott el - az *én vonatom* indult meg, és én ezt nem vettem észre. Azt hittem, a kocsi hagyott ott bennünket - pedig a kocsi egy helyben állt...

Szemei elé kapta mind a két tenyerét.

- De hiszen ez egy egyszerű optikai csalódás! - kiáltottam csodálkozva.

- De nekem elég volt! - kiáltott a szerzetes. - Nem mondtam, hogy érzékeny lélekkel születtem? Nem bírtam a csalódást - kolostorba vonultam, és most itt vagyok!

A szerzetes képtelen volt legyőzni megindulását: felállt, és bement vacsorázni.

BARACK

Hamvas héjú, illatos, bő levű barack... rózsaszínű barack, sárgába hajló árnyalattal a hajlatokban... harapnál-e belé? Kristálytartón, csipkepapír közt, duzzadó barack, kényes barack, kibuggyant gyémántcseppel gödröcskéjében... bontanád-e ki óvatos kézzel, szürcsölnéd a levét, illatos, édes, hűvös nedveit, gyengén belemarva húsába?

Éhezel-e rá - szomjazol-e rá? Ha éhezel... szomjazol... ne mondd!

Ne mondd, oda se nézz, fordulj el, menj el onnan, eszedbe ne jusson, boldogtalan szamár! Nem neked díszeleg szivárványszínekben a kristálytartón - fordulj el, sóvárgó szemű, nagy fekete szemű Ifjúság, nem neked, gyenge ínyű rajongó, tiszta Szomjúság - kiszáradt torkod ne nyeldekeljen -, eriggy vissza az iskolapadra, vissza a műhelybe, vissza az irodába, gyárba, kaszárnyába - dolgozz, felejtsd el, kapard a földet aranyért, törd kérgesre tenyered és szíved, rabolj és lopj, krajcáronként gyűjtsd össze forintod, s ha eltikkadsz, pálinkát önts lihegő szádba, hogy elfeledje a gyengéd ízeket... Eriggy, dolgozz, küzdj, harcolj, verekedj - légy férfi!

S majd, ha pálinka és dohány kimarta ínyedet, s markod durva és kemény lett a sártól, amiben turkáltál... és szíved keserű a vértől, amit kezed ontott és szemed sárga és kiégett, mint az arany, amivel farkasszemet néztél, míg elszaladtak ifjú éveid, hogy meghódítsd és térdre kényszerítsd... akkor, ha megölted a szomjúságot, állj meg fütyörészve a kirakat előtt, gyújts rá a szivarra, köpd ki leharapott végét - de még akkor se fordulj be az ajtón! Ha tudsz sandán,

oldalvást nézni, hogy meg ne lássák tekinteted, látni fogod majd, hogy illeg, mosolyog, kelleti, kínálja magát - észre ne vedd! Ha nem veszed észre, megindul magától - kibomlik csipkéi közül, lefordul a kristálytartóról, kigurul az ajtón -, indulj meg, hátra ne nézz, a sarkad nyomában gurul már, lábad alá akar kerülni! Itt van, a tiéd, nem vár semmit tőled - nem is a szádnak, a lábadnak kínálja magát, hogy taposd a sárba, ontsd ki a vérét - de hát minek, minek, minek? Minek? ne kérdezd! Tetszel neki - tetszik neki, hogy olyan durva az öklöd... baracklelke borzong a gondolatra, hogy ütni is tudsz talán... és milyen férfias dolog, hogy keskenyre hervadt szád dohánytól, szesztől bűzös... és a szemed, hideg és acélos szemed milyen gúnyos, milyen hideg, milyen fölényes...

Nem kell neked? Ettél és ittál már, köszönöd alássan, nem vagy éhes és szomjas? Máson töröd a fejed - rabolni szeretnél -, nem kell a szomjat oltó zsongító langyosság, édesség? Akkor tessék, akkor ingyen van, mennyit akarsz? Barackok gurulnak körülötted, lihegve - odakoppannak eléd -, istenem! hiszen mi az értéke egy baracknak? egyetlen magból fa nő belőle s a fán mennyi száz! ugyan ki tudná elfogyasztani? lekvárt kell főzni belőle, ha nem akarod, hogy disznók mosléka legyen.

De jaj, ha tétován utánanyúlsz? Hogyan, ön barackot szeretne enni? Elhiszem azt - de az idén drága nagyon! Tudja-e, hogy gondozták ezt a barackot, vigyáztak rá, óvták a széltől, míg ilyen lett? És a kristálytartó, a csipkepapír - mit gondol ön, enélkül nem is barack a barack -, enélkül észre se vette volna talán - hja, barátom, ezt meg kell fizetni!

Meg kell fizetni - no, mennyibe kerül, a teremtését? Az attól függ - mennyire kell önnek? Ha éppen csak mulatságból jutott eszébe, desszertnek, ebéd utánra - ha el tud lenni nélküle -, no, akkor egy-két csepp vér, egy kis velő, egy kis lihegés - a mellényzsebéből kifizetheti. De vigyázzon, ha kiderül, hogy a szomját szeretné oltani - ohó! miért ne? de azt nem így szokták nálunk! Ketté azzal a gerinccel - hol a kastélyod? hol a zsákod? van még valaki, akinek többje van nálad - menj el és öld meg! és hozd el tarisznyádban levágott fejét - akkor majd tovább beszélünk!

Vagy úgy... hiszen te nemcsak hogy szomjas vagy éppen... hiszen te sivatagból érkezel, elepedve, földön vonszolva magad... hiszen fekete a nyelved, és a szemed kifordul... itt estél össze, és egy perc múlva véged, ha pár csepp nedvesség nem érinti ajkad... pfuj, gyalázatos féreg! nincs az a pénz, nincs az a vagyon - nincs az a hold és nap az égen -, semmiér, semennyiér - mit gondolsz? Én tisztességes barack vagyok!

BEATRICE

- Mamma! Mamma! Luigi leesett a körtefáról!

- Madonna mia! Megbolondulok veletek!

Bice lecsapja a réztálat, amibe borsót szemelgetett. Rohan ki a kertbe. A körtefa alatt bömböl a gyerek - szerencsére csak a térdét horzsolta fel.

- Madonna mia! Agyoncsaplak, ördögfióka! Nincs egy pillanat nyugtom tőletek? Nem megmondtam, hogy föl ne másszatok? Hát én ezt nem bírom ki!

De már szalad a kúthoz, hozni a vizes gyolcsot: lihegnie kell, kicsit elhízott az utóbbi időben. És egyre jajgat közben.

- Nem bírom - hogy minek kellett nekünk ebbe az istenverte fészekbe jönni -, megmondtam apátoknak, maradjunk Firenzében! Meleg van, meleg van, bánom én, bent ülök a hűvös szobában - semmi dolgom. Jobban kimelegszem itt veletek félóra alatt télen, mint otthon kánikulában.

Luigi szepeg. Cesare vigyorogva hunyorgat: a kislány a kút káváján üldögél, oda se ügyel anyja óbégatására: apró ezüsttükör a kezében, abba illegeti orrocskáját, haját igazgatja.

- Teszed le azt a tükröt! Kihajítlak vele!

Bice letérdel, törli a gyerek térdét.

- És milyen maszatos vagy, átkozott kölyök! Hol a csudába mászkál ilyenkor Márta - nem tud ügyelni rátok, mindenre nekem legyen gondom? Na, mondhatom, éppen elég volt! Csak jöjjön haza apátok, megmondom neki. De annak csak az üzleten az esze.

- Meg a kocsmán!

Anselmus mester, a szomszéd házból, kényelmesen könyököl a kerítésen. Onnan nézte eddig, ravasz pofával, hogy az asszonyka szaladgál, zsörtölődik, leguggol.

- Mester Anselmus! Nem tudtam, hogy hallgatózik!

- Nem hallgatózom, csak nézlek, Madonna!

- Menjen már, úgy haragszom!

De azért enyhébb a hangja. A haját is megigazítja, feláll.

- Igazad is van! Ha nálam ilyen asszony volna a háznál, otthon ülnék egész nap, mint a vargák. Az meg dolga végeztével se igyekszik hozzád: ott ül az osteriában...

- A kereskedőkkel van dolga!

- Ha még! De nem a - katonák meg diákok, mindenféle népek: ott csapkodják az asztalt, politizálnak. Hogy a guelfek így, a ghibellinek úgy...

- Hagyja, elég baj az nekem. Megveszekszem ettől a sok gyerektől.

Hallgatnak.

- Madonna - lekísérlek a tóig, ha elébe akarsz menni. Szép, hűvös az idő.

A vastag szájú Anselmus elfogulatlanságot mímelve, okosan és udvariasan hunyorog. Bice kicsit elmosolyodik.

- Jó - majd ha végeztem a borsóval.

És egyet ránt a derekán, ahogy beperdül.

Alkonyodik, mikor lassan, apró léptekkel leérnek a tóig. Anselmus azt ajánlja, üljenek le egy kicsit.

Bice végigheveredik a pázsiton, két karjára könyököl, a vizet nézi. Anselmus egyre ravaszabbul hunyorog. Zavarában füvet rág, beszél is valamit. Nem nagyon figyel rá.

- Milyen furcsa felhő! egész szabályos! mint valami óriási lépcső az égen!... - kiált fel hirtelen.

Anselmus riadtan hallgat el.

- Hiszen nem is látod az eget - szól aztán együgyűn, és nyel egyet, mert a torka kiszáradt.

- Dehogynem... itt a vízben. Óriási lépcső... a tetején kapu... mint valami szörnyű nagy templom kapuja... és a kapu közepén a nap, ahogy bukik lefelé...

Egyszerre csak elhallgat, előredől kíváncsian.

- Mit csinálsz, Madonna?

- Semmit... Csak nézem magam.

Mert ezt már nem tudja elmondani. Ahogy a felhőt nézte a vízben, a tükörképbe belekerült az ő arca is... éppen a kapu közepébe, a lenyugvó nap elé... a felhőlépcső tetejére... mintha ott állna, jönne lefelé...

De milyen furcsa, milyen szép... Hátul a nap... tetején a hófehér dombnak mennyei kapu... a mennyei kapuból millió meg millió fokú lépcsőzet fölött mintha ő lebegne ott... jönne lefelé... hosszú, fehér uszályban... feje körül a szétterült fény glóriája... és kétoldalt két fehér alak... és két oldalán a lépcsőnek millió meg millió fehér bárányfelhő... fehér galamb... fehér szárnyak... És ő lassan emeli két pillangó kezét...

De hol is érezte ezt, ugyanezt, ugyanígy?!... Mintha egyszer már érezte volna ezt! És mintha látta volna magát akkor is - pedig jól tudja, akkor nem volt tükör előtte... se tó...

Aha! eszébe jutott már! Sok évvel ezelőtt... lány volt még... egy vasárnap délelőtt jött ki a templomból, fehér ruhában... kilépett egyedül a dóm kapuján, megindult a lépcsőn lefelé... és akkor, igen, most már emlékszik... lent, a lépcső alján állt egy diákféle... hosszú, szikár alak, csontos, rajongó arccal... és nézte őt, kővéváltan, megdermedve... És ő még zavarba jött... úgy tett, mintha nem venné észre... de hallotta, hogy valaki lent az utcán - nyilván barátja - rákiált a diákra:

- Alighieri!... megbolondultál? Gyökeret vert a lábad? Gyere, mert elkésünk!

De nem fordult arra, lejött a lépcsőn, és méltóságteljesen elment, pedig kíváncsi volt, ott áll-e még a diák, akit Alighierinek nevezett a barátja.

Bice behunyja a szemét, hirtelen a hátára fordul. És hunyva tartja, mosolyog, pedig sejti, hogy Anselmus vastag szája ügyetlenül, gyáván közeledik a szájához.

FEKETE MISE

Nem... nem... rettenetes... elég volt...

A fiatalabbak nem bírták tovább. Meztelen testükről vér és veríték gyöngyözött: egyikük zokogva fetrengett az oltár lépcsője előtt, csigás, szőke hajából ziláltan hullott szirmokra szét a rózsakoszorú. De nem volt menekvés: még távol a hajnal, s mögötte a templom hajója egyetlen gomolyba olvadt immár - egymást tépő és harapó és marcangoló, vonagló, meztelen testek gomolyába, s e pokoli kavarodást valami részeg ködbe olvasztotta szét a hajó közepéről kígyózó tömjénfüstoszlop. A kiloccsant nehéz borok párája összefolyt az ámbra és rózsaolaj s a hetérák ölének fanyar illatával - fuldokló ajkuk kicsordult, mézes és mákonyos nyála sziszegett -, s a ködön keresztül a gótikus boltívekben színt váltottak a szentképek: könnyű, kék leplök átizzott a vérnek és tűznek parazsában, s aki közülök mámorának sűrű olajából pillanatra kiemelte fejét, hogy segítségért kiáltson hozzájuk, rémülten látta kegyes ábrák helyén a Vénusz-kert titkos barlangjaiba illő vad pásztorjelenetek képmását, ördögök és állatok és emberek röhögő párzását, amiket rabszolgák festenek, s árulnak titokban a kert

előtt, felgyújtani és elbódítani ártatlan ifjak s gyönge szüzek vérét, ha arra vetődnek, hogy aztán eladják őket az emberkereskedőknek.

Nem, nem lehetett bírni tovább. Néhányan a tölgyfa ajtók tábláit döngették már, hogy engedjék ki őket ebből a pokolból. S az ifjú, ki az oltár lépcsőjén fetrengett, úgy érezte, mintha testének minden porcikája szétmállana, s riadt lelke, mely e szörnyű éjszakán ismerte meg először ezt a testet, most menekülni akarna belőle - menekülni, de merre? Tegnap még tiszta szemein át nem lehetett - ezek a szemek véresek és ködösek voltak, és égtek, mint a zsarátnok -, szájában rekedt röhögés állta el az utat, fülében trágár szavak, orrában bódító szagok - lefelé igyekezett a lélek, görcsbe torzuló lágyéka felé, aminek mélyébe pióca tapadt, s szítta ki belőle az életet, oda se mert nézni, szembogara kifordult, s könyörgő tekintetét az oltár felé vetette... nem... nem... rettenetes... elég volt...

Pedig csak most kezdődik, úgy látszott! Fent a toronyban a harang tizenkettőt ütött - sivítás zengett fel utána, s Bonifácius, a kiátkozott pap, meztelen, gonosz testén bíborpalásttal, fején drágaköves süveggel lassan megindult a lépcsőn, az oltár felé. Kitárt karjai végén, meggörbült ujjai hegyén mintha zöld láng libegne - arcát vörösre festi a szentélyből lecsüngő ámpolna bíborkristálya.

Lent a hajóban egy pillanatra csönd lett - őrjöngő apácák félrelökték a homlokukba csapó csigás hajzuhatagot, hogy lássák: Bonifácius misét celebrál nekik!

Csönd lett - mindenki megdermedt abban a mozdulatban, ahogy a harang ütése találta: férfikarok izma lágy női derekak körül, elkeveredő tagok kígyóvonalában - csak az ajkak váltak szét, bámészan, a várakozás rettenetében.

Bonifácius hajlong, összecsapja, megint széttárja karját - letérdel, feláll -, borzongó nevetés szakad fel mögötte, csiklandozva fut végig a hátgerinceken. Aztán megint csönd - Bonifácius felemeli szavát!

És szól.

- Idézlek!

Aztán megint csönd: Bonifácius vár. Néhányan nevetni akarnak megint, jelezni, hogy értik az ördögi tréfát - szent szertartás lárvája alatt káromlás és szitok, lóláb a reverenda mögött, sátán a püspöksüvegben. De a nevetés torkukba reked, Bonifácius újból szót emel.

- Idézlek. Miurunk! Idézlek. Bűn Fejedelme! Idézlek. Élők Királya, Testek Istene - idézlek forró női csípők, lázban égő férfiszemek, piros leányajkak, részegítő vágyak, ájuldozó mámor, ínyperzselő csókok Teremtője!

És megint vár. És most már nem mer nevetni senki. És újból felemeli szavát, hangosan, rikácsolva:

- Idézlek, rettenetesnek mondott, kiátkozott fejedelme a pokol gyalázatának! Idézlek, Sötétség Értelme, Mélység Királya, kit keresztet vetve, eltakart arccal kerget magától a Vérnek Temploma - idézlek, kísértő! Idézlek, kísértés - idézlek, kísértet, akit így neveznek, odaát, Sátán - idézlek, Sátán!...

Néhányan halkan felsikoltanak, eltakarják az arcuk. Az oltár közepéből vöröses pára kezd felszállani, lassan - Bonifácius újból szót emel: most tiszta és érthető és gúnyos a hangja.

- Mert minket a Te szolgáidnak bélyegeztek - mert minket a Te követőidnek neveztek -, mert minket a pokol kénköves fertőjével fenyegettek a Szentlélek hirdetői - mert előlünk rejti gyermekét az anya, mert miránk mutogat ujjal a reszkető jóság, mert bennünket sóvárog, aki

földi mámorával akarja becserélni az égi boldogságot - mert mi elkárhozottak vagyunk amúgy is és nincs kegyelem számunkra -, idézünk hát, kárhozat és bűn gyermekei, idézünk Téged, hogy lássuk szemtől szembe azt, aki megvette lelkünk, akinek rabszolgái lettünk, idézünk, Paráznaság Ördöge, Miatyánk! Idézlek téged, kígyózó lábak és karok kapkodásának és vonaglásának Végső Célja - idézlek, te Szörnyű, Ismeretlen, titokzatos hatalma a pokol fortyogó mélységének, akihez imádkozik, akit idéz minden elkárhozott, bűn gyalázatába esett lélek, mikor parázna csókot vált a test - idézlek, Bűn Célja és Értelme, Ördögnek nevezett iszonyú, cifra nők, vészes szemű démonok barátja, drága borok, suttogva emlegetett orgiák lihegő, izzó poklának fűtőmestere - Kísértő, idézlek!

Az utolsó szavak bugyborékoló hahotába fúltak: Bonifácius tágan, boldogan felkacagott - utána fél pillanatnyi szünet volt, majd rettenetes dördülés - az oltárból lángoszlop szökött fel. Sikoltva borultak a földre az összefonódó párok, eltakarva szemük, hogy ne lássanak.

A lépcsőn heverő ifjú most mert fölnézni először. Nézett, hunyorgott, káprázó szemét próbálgatta, aztán csodálkozva és tisztán, boldogan felnevetett ő is, mint aki rossz álomból ébred reggel, a frissen vetett ágyban. A lángoszlop már eltűnt, helyén, az oltár közepén, pici rózsabokor állt. S a rózsabokorból, apró kezével szétnyitva az ágakat, mosolygó csecsemő dugta ki fejét, hunyorgó szemekkel, száját csücsörítve.

Lassan felemelkedik az ifjú - a lépcsőn, néhány tántorgó lépéssel, közeledik -, kitárja karját, gügyög... S mikor megfordul, hogy örömét megmutassa, mögötte tolonganak már a templom hetérái, tisztán és fehéren, meztelenül, sikoltozva elragadtatásukban, két kezükbe omló, buggyanó emlőiket nyújtogatva az Újszülött felé.

BESZÉLGETÉS EGY JÓ EMBERREL

- Következik a Szék legfelsőbb ítéletének harmadik pontja - átadlak a Főpribéknek! Főpribék, teljesítsd kötelességed!

A Mester magasra emelte karjait - a fekete csuklya bő ujjai visszahullottak, szeme fehérje pillanatra megvillant a hegyes, fekete álarc mögött -, aztán szinte hangtalanul, hátrafelé húzódva, eltűnt a pince bolthajtása alatt. Magunkra maradtunk; a vasajtó becsapódott.

A Főpribék, nyílt arcú, kicsit merengő tekintetű, izmos férfi, levetette ujjasát - szép, barna bőre, hatalmas tenyere üdén hatottak a sok suhogó, fekete lebernyeg után, melyekből csak két szem volt szabadon: annyi emberformájú Dogma és Törvény és ítélet közt végre valami kis valóság. Leültem a pince kőkockáira, és néztem, ahogy készülődik.

A csigákat vizsgálgatta és a köteleket, hogy elég erősek-e. Aztán összeillesztette a spanyolcsizma elmésen kigondolt szerkezetének faalkatrészeit. A mozgó, szöges deszka alatt megpörgette a mángorlórudakat - megpiszkálta a parazsat a serpenyőben, meglódította a kerék lendítőjét is, igazított rajta, hogy ne csikorogjon annyira. Zenei fül, gondoltam magamban.

De sokáig tartott ez a készülődés - a szürke pincefalak zsibbasztóan nehezedtek szempilláimra -, féltem, hogy elalszom. Oly rég nem beszéltem már senkivel! - talán ez volt az oka, hogy mikor véletlenül rám tekintett, halványan rámosolyogtam. Még egy előzékeny mozdulatot is tettem, mintegy kérdezve, jöhetek-e már. De a tekintete szórakozottan siklott el fölöttem - nagyon lekötötte a munka, a különféle szorítók és nyársak rendezése, előkészítése.

Később, mikor intésére végignyúltam a szöges deszkán, s ő bokámat és csuklómat szíjazta le, mégis megpróbáltam, hogy beszélgetésre bírjam. *Elviselhetetlen gondolat volt a számomra, hogy az egész jó két-három órára terjedő procedúrát némán, szótlanul töltsük egymás mellett*; hiszen csak ketten leszünk, borzalmas együttesben, egymással elfoglalva - nem, nem, azt már nem kívánhattam magamtól, hogy két-három órát éljek együtt egy élőlénnyel anélkül, hogy megismerném, hogy beszélnék vele - nem, ehhez nem volt elég erőm.

Az arcát vizsgáltam: figyelmesen, összehúzott szemmel igyekezett a derekam alá nézni, vajon a szögek benyomultak-e - aztán óvatosan forgatni kezdte a mángorlórudakat. A torkomat köszörültem.

- Jól működik! - kezdtem udvariasan.

Bólintott.

- Ha vigyáz az ember, hogy a vér ne szivárogjon a tengelycsapágyba - mihelyt lucskos lesz, beledagad.

Recsegő, de nem kellemetlen volt a hangja. Toscanai dialektus, gondoltam rögtön.

- Vigyázni kell! - mondtam.

- Azért törölgetem, itt oldalt, ezzel a ronggyal, la.

Most hallgattunk. Fürgén sürgött-forgott körülöttem - leszedte a szíjakat, zsámolyt tett álam, felpeckelte a derekamat, megrögzítette a nyakam. Aztán két dobozformájú, facsavarokkal és vaspántokkal összeállított, komplikált valamit emelt fel.

- Az ujjszorítók? - kérdeztem kíváncsi érdeklődést színlelve.

- Az a.

Ügyes fogással rakta fel két egymásra helyezett hüvelykemre. Négy csavarintás után szakértő szemmel hajolt fölém, bólintott, látva, hogy a körömágyak megnyíltak. Az a fájdalmas érzés sem volt, hogy jobban érdekli a szerszám, mint amit beszélek. Vagy talán éppen nagyon is unja már a mesterségét, a külső világra gondol?

- Szép idő lehet ma - jegyeztem meg, ostobán.

- Szép. Nálunk ilyenkor már szüretelnek.

- Családos ember?

- Két gyermekem van.

Elrévedeztem.

- Nekem is volt családom... - mondtam aztán.

Leszedte a fakeretet, leeresztette a csigát, a spanyolcsizmákat gurította oda lazán. Most magától kezdett beszélni.

- Tetszik tudni, maradhattam volna otthon. Vincellér... De hát a városi élet meg a népek, hogy így-úgy, hivatal, az mégis több. A katonaságnál megszerettek, meg hát a vallás... A Főmagister úrnak megtetszett, hogy olyan ájtatos voltam... Kicsit tessék kinyújtani, térdben... Így. - Mégis, a szentegyházhoz tartozik az ember...

- Persze, persze.

- Egy kis italra mindig telik. Meg a böcsület... Nem packáznak velem a vámszedők. Jövő évre, ha Szent Antal megsegít, idehozatom a fiamat.

Meghatottan forgatta a vasrudat a parázsban. Valamit kérdezni akartam, de intett, hogy be kell tennie a szájpecket. Utána, óvatosan, a hátamon próbálta ki a vörösen izzó, szikrázó vasrudat.

- Csúnya szaga van, ha pörkölődik - nevetett rám, a szeme szögletéből. - Van, aki nem bírja.

Kérdően forgattam feléje a szemem.

- Van. Balázs, a cimborám, mindent jól csinált, erős, marha ember, úgy hajtotta a Nagy Kereket, hogy csak úgy zúgott. Egy kézzel fordította ki vállban az elítélt karját... De az első pörkölésnél rosszul lett, elejtette a rudat. Át is tették a csapathoz. Természet dolga.

Bólintottam.

- Pedig derék ember volt... Jól megvoltunk fél éven át. De hát... a szíve nem bírta...

Kivette a pecket, megzörgette a csigát, a kötelet leeresztette. A vasgolyó nehezen koppant a földön, ahogy bokámra erősítette. Átcsavarta a kötelet csuklómon, keresztüldobta a gerendán, lassan húzni kezdte. A két karom kifordult, lábujjhegyre emelkedtem, aztán elhagytam a földet... Mintha repülnék...

- Jó ember volt...

- Szerette?

- Hát igen... Megvoltunk.

- Mert maga is jó ember, biztosan.

- Tetszik gondolni? lehet! Rossz szót nem szóltam soha senkinek... nem szidtam apját-anyját, nem okoltam semmiért...

- Úgy van jól, barátom... Na, isten áldja meg, azt hiszem, most mégis el fogok ájulni...

- Én is azt hiszem... Ilyenkor szoktak... Isten áldja meg, tekintetes úr, gondoljon rám, ha imádkozik!

A többire nem emlékszem.

RÁDIÓ

Harmadik napja dühöngött a tenger, és a hajótörött abbahagyta az evezést, eldobva a csonka vasdarabot, amit a gőzös korlátjából tört le, és a kezében maradt, mikor a vízbe zuhant.

Eldobta a vasdarabot, úgyis hiába, és beigazította Párizst, az Opéra Comique előadását, háromszázhuszonhárom hullámhosszra.

A deszkadarabon kívül ugyanis, amire felkapaszkodott, amikor örvénylő habok közt az utolsó árboc is eltűnt a víz alatt, maradt még valamije: egy rádiókészülék antennástul. Tudja isten, hogy került a kezébe. Ott úszkált, vízhatlan dobozban a romok közt, amik után kétségbeesetten kapkodott az első órákban. Egy doboz kétszersült is volt a közelben, és őszintén szólva, jobb szerette volna azt kihalászni a rádiókészülék helyett. De a kétszersültet elvitte egy ágaskodó hullám, nem érte utol - a következő hullám azonban egyenesen feldobta a deszkaszálra ezt a készüléket. És miközben fuldokolva kereste az egyensúlyt, hogy valamiképpen lovagolva megülje a deszkát, egyszerre csak megszólalt mellette Jadlowker érces baritonja. A „Toscá”-ból énekelt, nagyon meghatóan, a nagy áriát, hogy aszongya „Meg kell ma halnom, bárhogy vágyom élni, tratata, ratata...” A hajótörött csodálkozva fordult meg, aztán okosan

bólintott - persze, Prága volt bekapcsolva és még emlékezett rá, olvasta előző reggel, hogy Jadlowker Prágában énekel.

Az első napokban kicsit zavarta a dolog. Rettenetesen hideg volt, a jéghegyből, ami összezúzta a hajót, törmelékek váltak le, és lehűtötték a vizet. A szél is megfordult, és visszafelé vitte - sejtelme se volt, hol lehet, csak annyi, hogy valahol az óceán közepén, és hogy nincs remény. Ingéből zászlót csinált, de aztán erről is lemondott, és visszacsavarta inkább a deszkára. Egy cápa csapott el mellette, hátára fordulva, csattogó fogakkal, de riadtan hőkölt vissza - Reinhardt professzor tartott előadást Drezdában, az új színpadrendezés esztétikájáról, és a hangerősítő jól működött. Iszkolt a cápa, nem is látta többé. Ekkor mosolyogva fordult a rádió felé, megveregette a vállát, és ettől fogva az utolsó percig jóban voltak.

Különösen most, hogy a vasdarabot is eldobta, mint fölösleges erőfeszítés forrását, és ketten maradtak: ő meg a rádió.

Jó bajtársnak bizonyult, legalábbis nem unalmas partnernak. Reggel dermedt álmából a New York-i jazzband erőteljes akkordjaival ébresztette fel: ebből tudta meg egyszersmind, hogy fölösleges hiábavaló illúziókkal izgatnia magát. Amerikában most este van, Berlinben hajnal, part nem is lehet a közelben. Átadhatja magát a zavartalan művészi élvezetnek.

Délelőtt spanyolul tanult egy kitűnő filológustól, aki Barcelonában adott ilyentájban nyelvleckéket a rádióba. Délben érdeklődéssel hallgatta meg a londoni tőzsdejelentést, összehasonlítva a berlinivel, ami félóra múlva következett. Ebéd után Oszkár bácsi mesélt Budapesten a jó kis Aladárról és a haszontalan Alajosról. Három óra felé egy párizsi szállodakirály adta elő emlékiratait a szakácsművészet birodalmából - recepteket közölt, eredeti szabadalmait előételekhez és pástétomokhoz. Aztán tánczene Milánóban.

Egy propagandaelőadás Moszkvából, a szociális termelés előnyeiről különösen lekötötte a figyelmét. Megállapította, hogy Moissi remekül szavalja még mindig az „Erlkönig”-et, különösen a borzalmas részleteket domborítja jól, viszont Mistinguette határozottan hanyatlik. Kárörömmel vette tudomásul, hogy Shaw Bernát nem hajlandó több rádiódarabot írni, de a weimari harangjáték kitűnően érvényesül, valamint a madárcsicsergés is az epsomi mezőkön. Papírforma szerint kiszámította, hogy az auteuili versenyen okvetlenül Dear me fut be a nagydíjra, és hogy a nyugat-európai szaktekintélyek szerint az idén frakkhoz csak kötött nyakkendőt lehet hordani. Briand kompromisszumos tervezetével nem tudott teljesen egyetérteni, viszont örömmel ismerte el, hogy Lloyd George jóslata a nemzetközi konferenciáról majdnem százszázalékig bevált. A bubifrizuráról osztotta Romain Rolland nézetét, ám a spiritiszták hidegen hagyták - valamint némi túlzást gyanított Bicsérdy állítása mögött, aki Mezdezdannal együtt hirdette szerte a világban, hogy a boldogságot csak a hitvány érzéki örömöktől megszabadult magányos lélek ismerheti meg, egyedül lebegve a Szeretet Óceánján.

Közvetlen békés, csendes elmúlása előtt még volt egy személyes nagy öröme is. Bécsben egy Kutykai Nusi nevű énekesnőt jelentettek be következő számnak: az illetőt, mielőtt hajóra szállt, ő képeztette és taníttatta ki. Néhány kuplét énekelt a rádióba, és a hajótörött boldogan konstatálta, hogy önzetlensége nem veszett kárba - Kutykai kisasszony pompás humorú és nagyon kedves előadónak bizonyult - egészen valószínűnek látszott, hogy például ezzel az „Ó, kisasszony” kezdetű dallal felveheti a versenyt a legjobb párizsi chansonettekkel is.

Elmosolyodott, és kilehelte lelkét. A rádió egy római tanár előadását közvetítette éppen a megváltó technika diadalmas fejlődéséről.

A GYÉMÁNT

Lihegtem, erőlködtem: valami tompa kábulat ült rajtam - végre megmozdult a kemény szikla, mint ahogy az összeszorított fog kettéválik a szájpecektől, vagy még inkább a kagyló, mikor elpattan a szívós izomszalag belsejében. A kerek, kemény tárgy kiszabadult, rengett - még egy rándítás és kiemeltem és fölemeltem.

Ez volt a gyémánt. Akkora, mint a fejem. Hozzádörzsöltem a kvarcsziklához, hogy meggyőződjem, nem tévedtem-e? Nem - a kvarc szétmorzsolódott és levált. Leültem, sipítva tört utat tüdőmbe az első korty levegő.

De lucskos voltam még a piszoktól és a vértől, pihenni, feküdni kellett, várni, míg jártányi erőt szedek. Később mocorogni próbáltam. Négykézláb vonszolódtam a kifosztott szikla körül. Felálltam, visszaestem. Talán már el is tudtam volna indulni, de a gyémánt...

Hát akkor várunk, míg bírom. Sokszor telt meg és fogyott el a hold - tornáztam, erőlködtem, fejlesztettem az izmaimat. Perzselt fű, görcsös gyökér, ami a szikla körül termett, darabig futotta ebédre - mégis, a gyomrom volt az oka, hogy időnek előtte kényszerültem az útra, jól tudva már akkor, hogy még gyönge a lábam.

A gyomrom - átkozott gyomor! még akkor csak ő...

- Mit beszél, kérem?... - mondta a kereskedő mosolyogva, és közelebb hajolt szájamhoz, mert még mindig lihegtem az úttól. - Hogy ez...

- Hát nézze meg, győződjön meg róla... hát próbálja ki, na... - makacskodtam, máris elkeseredve.

És nyújtogattam. De ő nem volt hajlandó a kezébe venni. Szelíden, de határozottan tolta visszafelé.

- Na ne bolondozzon, fiam. A világ legnagyobb gyémántját Londonban őrzik. Úgy hívják, hogy Koh-i-noor. Tudja mekkora? Mint egy tyúktojás.

- Hiszen éppen azért... Hát tehetek én róla... Ez meg ekkora...

- Na kérem, nekem nincs időm. Vigye innen, vagy tegye le. Esetleg a kertbe, üveggolyó helyett, átveszem. Akar ebédelni?

- Nem, köszönöm.

Később, később már akartam volna... de visszamenni ugyanoda?!... Nem, mégse - legalább így nem! Valami ürügy mégiscsak kell - igen, a *fémjelzés*, hogy mondhassam: - Lássa kérem, hát nem bánom, vigye, odaadom, csak azért, mert nem bírom cipelni... odaadom... egy ebédért... akármiért... de legalább *tudja*, hogy mit kapott...

*

Az ötvös sokáig forgatta. Lámpákat gyújtott, fel- meg letolta szemüvegét, apró briliánsokat szedett elő a fiókból, méricskélte, hasonlítgatta. Megint csak a Koh-i-noorról kezdett mekegni valamit.

- Hagyjon már azzal az átkozott Koh-i-noorral - kiáltottam indulatosan -, meg ezekkel a forgácsokkal is... Mit akar velük?... Csak *így* tud értékelni, ha hasonlít... és ha soha nem látott volna gyémántot - akkor nem ismerné fel?!... Hát miről ismerte föl az *elsőt*, amit látott?

Rám nézett a szemüvege fölött, s finoman mosolygott.

- Az elsőt?!... Az régen volt... Az apámtól örököltem... Ön kissé türelmetlen.

- Lehet. Szóval?

- Ha óhajtja, véleményezek a szaklapban. A törése furcsa. Égetni kellene fél évig, hogy az analízisre alkalmas anyag kiváljon. Határozottat csak harminc-negyven év múlva lehet mondani, akkor derül ki, hogy a szemcsék változatlanul megtartották-e helyüket a kereszttengely hosszában... Más volna az eset csiszolt kristálynál, ott hamarabb meg lehet tudni...

- De hát a keménység...

- Jaj, kérem, az lehet más is... Egy vékony réteg gyémántpor, belül közönséges földpát... Ha megengedné, hogy szétmorzsoljam az egészet...

- Nem, köszönöm. Adja ide.

A bolt előtt sokáig sétáltam. Nem, csak azért se. Inkább... Az ám, csak volna valami egyebem is! Néhány aranyszemcse... vagy az a kék kristály, ametiszt... Vagy akár üveg... vagy olyan kis briliánsok, amit az ötvösnél láttam... Hm, mi lenne, ha széttörném?!... De nem értek a csiszoláshoz.

*

Késő este szántam rá magam, beléptem a zálogházba.

- Kérem... ezt az izé... tárgyat... inkább elhelyezni... majd érte jövök... adhat, amennyit akar, mindegy... csak egy félórára, úgyis... úgyis értejövök...

- Mi az, kérem, hogy *tárgy*? Tessék megnevezni.

Meghökkentem.

- Hát... izé... olyan izé... súlyzó... nehezék... levélnyomó... asztaldísz...

- Anyaga?

Kinyitottam a számat, megint becsuktam. Elülről kezdjem?!...

- Gyé... gyékény... izé...

Ingerült lettem:

- Nem mindegy az?

- Nem bizony. Nekünk lajstromozni kell.

- Akkor adja ide.

*

A város végén, még a vámon innen, sokáig ácsorogtam, nézelődtem. Rikácsolva toltak félre a bőrkupecek, egy tengelyrúd mellbe vágott, nekiestem a mézeskalácsos sátornak. Valaki szidott. Éreztem, nem bírom tovább, kivert a veríték. Még vártam azért, csak szürkületkor osontam be az ócskáshoz.

- Vesz üveget?

Oldalt sandított. Aztán megkopogtatta.

- Nagyon zavaros. És túl kemény... hogy olvasszák be?... Reze van?... Kazánkővel is jó, lepucoljuk...

- Nincs. Hát akkor hadd tegyem le... fáradt vagyok... szeretnék aludni...

- Letenni?!... Á, úgyis tele van a bolt.

*

A temetőkapunál, miután óvatosan körülnéztem, lassan lehajoltam, odagurítottam a falhoz. Aztán, előbb néhány közömbös lépés, zsebre dugott kezekkel - usgyi, futni kezdtem.

Hiába - az őr már kiáltott!

- Hé!... Itthagytál valamit, gazember!... Viszed innen?... Majd én takarítok utánatok!...

*

A leány illegett, majd megpukkadt a ki-kitörő nevetéstől.

- Hagyjon má, ne bolondozzon... hásze nem tud, ha akar se... mi az a vacak? Hásze nem tud mozogni tűle...

- Semmi... Máriaüveg... kell?

- Kell a fenének... Hová akasszam?

*

Később, a hosszú ájulás egy derengő pillanatában, véletlenül oldalt fordulva, cipónak vagy anyamellnek nézhettem, belé akartam harapni. Letört a fogam. Csúnyán káromkodtam.

- Nem értem, hiszen csak ólomüveg - motyogtam még, és újból elvesztettem eszméletemet.

Aztán...

Arra emlékeztem még, hogy valaki utánam hajította, mert menekültem előle... nagyot koppant a vállamon... Aztán... úgy látszik... magától... mert ember már nem volt... át akartam... ugrani... valami szakadékot... és közben... még a levegőben... rám ugrott... és együtt gurultunk... és én löktem... és acsarkodtam... és próbáltam a kövekhez csapni... hogy szétzúzzam... de keményebb volt...

Aztán... valami víz... a tenger... hullámok... úszni próbáltam... hörögtem... emelni... a mellem... de a nyakamról... lógott lefelé... nem tudom... hogyan... kapaszkodott... húzott... aztán... én... már nem voltam... csak ő volt... óceán... fenekén... ahonnan nem... kerültünk... elő... soha többé... soha többé...

BORBÁLA

I

A döntő válságot, a keresztút feltámadásának egyetlen, csodálatos óráját életének huszonnyolcadik évében, egy őszi est éjbehajló borúja alatt élte át Müller Borbála, a császárné legszebb udvarhölgye.

Egész délután nem mozdult ki szobájából, fejfájás ürügye alatt. A főtéren boszorkányt égettek, nem volt kedve megnézni. Összetépett levelek foszlányai szemetelték be heverője brokátszőnyegét - micsoda rongyok! Kilenc udvaronc szerelmi ömlengése - el se olvasta, pedig a hercegé is köztük volt, sőt talán... de nem, nem kellett neki ezen a különös délutánon - hiszen kívülről tudta a hasonlatokat. Csodálkozott, hogy tegnap még dobogott a szíve, mikor a platánok alatt lopva elkanyarodott a kút felé, ahol az a fekete fiú várta - hogy aztán dermedten, ájultan, akadozva lobogjon szét izzó ereibe, mikor behunyt szemmel átadta magát a vad csókoknak... Milyen furcsa volt most az, hogy így tudott remegni, lángolni megint... megint!

sokadszor! annyiadszor! mintha először történne!... pedig hiszen mindig így volt... mindegyikkel... mindegyik úgy tett, mintha valami mást hozna... valami megváltót, felszabadítót... ami után nem kell vágyakozni többé semmire...

Nem kell vágyakozni többé...? Hiszen akkor talán ez volt mégis, ez a tegnapi - mert most, utána, olyan halottnak érzett magában minden szerelmet, mintha boszorkánnyá vált volna maga is, se férfi, se nő, valami istentelen szörnyeteg. Nem érzett szerelemvágyat és úgy tűnt, nem is fog érezni soha többé - csak az volt különös, hogy a megváltó szerelmest, aki ezt a halálos kielégülést nyújtotta, a fekete fiút se óhajtotta látni többé. Nem gonoszságból, kacérságból vagy bosszúból - egyszerűen nem kellett, maga is csodálkozott rajta. Még próbálta is erőltetni a képzeletében, hogy szeresse, óhajtsa - hiába! az egész mámorba borult éjszakából, ahogy mesterségesen maga elé idézgette részleteit, egyetlen kép maradt meg állhatatosan: a lombok közül kóválygó felhők közül búsan, ezüstösen, csöndesen kibukkanó, megint eltűnő Hold szelíden világló korongja.

A Hold, igen! ez az egész, ami megmaradt belőle, a szívében - a szívében és a valóságban is: lám, most is ott gurul lassan, hangtalanul, felhők közt hömpölyögve, az ablak cifra vertvas rácsai mögött. Borbála az ablakra könyökölt, és kinézett és szembenézett vele.

Ez volt hát, ez, ez a csendes, változatlan korong. Milyen szelíd, milyen változatlan hűvös és nyugodt... Csodálkozva eszmélt rá, hogy íme, nem a vonagló, vérpiros csókok emléke maradt meg, amiknek annyiszor volt lámpása, hanem azé, az Égi Lámpásé, amiről suttogó lovagjai már-már elhitették vele, hogy semmi egyéb célja nincs is, mint hogy az ő vörösbarna haját ezüstfátyolba burkolja, vagy szőnyeget terítsen bársonytopánkái elé. Ám most, először életében, felbukkant értelmében a kétség: vajon a rejtelmes égitest teremtette-e az ő szépítésére - avagy egyebet is jelent, amihez képest ő maga semmi, szállingó porszem az éjben? Lám, az ő lobogó haja eltűnt a szoba növekvő homályában, *az* pedig ott egyre fényesebb, keményebb, biztosabb, rejtelmesebb. Borzongás futott végig a hátán.

De mit is jelent hát mindez - ez a szörnyű, szörnyű harang odakünt csillagszikrákkal teleszórva? És mi ez a Nagy Golyó, szédületesen messze - és mekkora lehet, ha innen is jókorának látszik -, hiszen lám, a császári gloriette, ott túl a hegyen, pirinyóvá zsugorodott össze, pedig félóra járás az egész. Irtóztató sziklatömb szabadon lebegve a Térben - vajon ki tartja pórázon, hogy le nem zuhan? És mögötte mi van? És messzebb - a csillagok - valaki beszélte, hogy százmilliószor nagyobbak a Holdnál is, de ezermilliószor messzebb vannak. És azután - azután mi van?... A képzeletét elküldheti, pillanat alatt, a hátuk mögé, túl a csillagtáboron, hogy visszaparancsolja megint - de mi ez?!... a képzelete nem engedelmeskedik... makacsul rohan tovább... nem tud megállani... visszafordulni se akar... és rohan... és el akar szakadni... Mi van azon túl?... fal?... vagy *semmi*?... és a *semmin* túl?... és ha semmi van, *meddig* tart ez a semmi?... milyen széles?...

Elsápadt, úgy érezte, valami megpattan benne, a képzelete ficánkol, el akarja tépni a vékony zsinórt, ami az ő agyához köti, hogy továbbrohanjon - de tudta, hogy abban a pillanatban, mikor ez megtörténik, az ő eszmélete elsötétül és megáll -, hogy megőrül vagy meghal abban a pillanatban. Behunyta a szemét, hogy ne kelljen gondolkodnia.

Aztán félelem fogta el, valami tehetetlen, kapkodó szédület - ijedt, gyermekes vágy, hogy valakibe kapaszkodjék, valakihez segítségül kiáltson, valaki kézen fogja őt, mert elvész az ürességben. És ugyanakkor végtelenül kicsinek és semminek tudva magát, mégis a felszabadulás isteni gyönyöre szorongatta a torkát, a megtisztulás könnyeivel - sohasem érezte még ezt a boldog tisztaságot, szelídséget, megadást. Segítő kéz, igen, segítő lélek - de kié? És ahogy a széttépett levelekre esett tekintete, most már határozott undorral rázta meg fejét - egyik se,

egyik se ezek közül! Milyen ostobák, lelketlenek!... De hát akkor... hol van ő... a tiszta, szelíd Fény... a biztos, okos Szem... a fehér, biztos Kéz... aki békét teremthetne az ő felzaklatott lelkében?

És egyszerre elhallgatott, kitágult szemmel. Váratlanul, mintha felidézett Szellem jelenne meg egy emberarc, túl a képek tarka sokaságán. Ismerős volt, és mégis percekig gondolkodnia kellett, honnan ismeri. Selymes, szelíd szakáll, kék szemek, magas, borús homlok, halvány kéz, amely tűnődve simogatja azt a homlokot. Hol látta... Ki ő? Aha! igen! tudja már!... ez a mágus... nagy alkimista... ez a horoszkópcsináló... egyszer-kétszer, udvari ebéden látta, az asztal végén... a császár csillagjósa... hallotta, hogy a toronyban lakik, odafönt, és nem jár le soha... hogy is hívják?... Valami József... vagy János... Kettler... vagy Kepler...

Ő az, igen!... Soha nem törődött vele... talán azért, mert az egyetlen volt, aki rá se nézett, ha véletlenül elment előtte - visszahúzódott, mikor suhogó szoknyájával végigsúrolta, de nem emelte fel tekintetét. Egy pajkos megjegyzés jutott eszébe, amit akkor észre se vett - valamelyik kisasszony mókázott a tudós rovására, hogy még nem látott asszonyt meztelenül... csak a csillagokat bújja messzelátójával.

Borbála úgy érezte magát, mint aki hűvös patakból lép ki, üdén, tisztán, szabadon - mintha a Tejút szelíd patakjában fürdette volna meg lelkét, lemosva minden szenvedését. És látta a Csillagászt, fent, magasan a kastély fölött, a torony kupolája mélyén, a Nagy Szemet, ama csillagvizsgáló csodagépet, amiről futtában hallott egyszer, a végtelen felé irányítva. Most halkan, csendesen a Hold felé fordul... és a nagy korong kitágul... sziklás hegylánc bontakozik ki... elíziumi mezők, kék fényben fürödve... átlátszó testű szeráfok libegnek...

Fölállt, nem bírta tovább. Látnia kell őt, azonnal - beszélnie kell vele... el kell mondania Neki, csak Neki, mi történt az ő lelkében... hogy íme, alázatossá lett, mert elveszett az Isten végtelen világában és úgy érzi, megsemmisül, ha biztató kéz fel nem emeli... Oda kell térdelnie elé, a Gondolkodó Szív és Figyelő Szem trónusához - csendesen és szerényen, nem zavarva őt munkájában. Csak annyit kér tőle, hogy engedje őt ülni egy percig zsámolya szélén, míg a csillagvilág titkait kutatja... s míg szeme a teleszkópba mered, egyik kezével simogassa meg az ő haját, és mondja meg neki, mi az a Fényes Korong ott az égen... és engedje meg, hogy egyszer, egyetlenegyszer megnézhesse ő is az elíziumi mezőket, a bűvös szemen át - aztán béke lesz a szívében és olyan lesz az ő tekintete is, mint a szüzeké, akiket a kolostorban látott, s akik közé oly hevesen vágyakozott most, hogy már-már érezte fején Krisztus fátyolát.

Később sokszor próbálta erőltetni, de soha nem jutott eszébe, hogy jutott fel ezen az éjszakán a csillagásztoronyba. Annyi bizonyos, hogy egyedül ment, az ajtók, úgy látszik, nyitva voltak. Az apró, gót ablakokon beszüremlő holdfényben tapogatta ki a szűk csigalépcső kanyargó fokait. Úgy érezte, már nem lehet messze, nagyon fáradt volt, soha nem hitte volna, hogy ilyen magas az a torony. De mintha valahol ajtó nyílt volna. És még három lépcsőt vánszorgott és még mindig csak kanyarodó... és még négyet... és már látta a kupolacsarnok tetejét a legfelső ajtó nyílásán... és ekkor előtte állt a csillagász.

Lefelé jött, egy perccel előbb indulhatott el. Mindketten megálltak, kővé dermedve. A csillagász szólalt meg először. A hangja remegett.

- Nem... nem lehet... Borbála... Müller Borbála...

- Én vagyok az, Magister. Ennyire csodálkozik?

De a Magister csak remegett és dadogott, alig lehetett érteni.

- Igen... Mert csoda... csoda... Mert akkor... megmondom... hogy én... hogy én... most akartam... hogy hozzád... hogy én is... feléd... hogy le akartam menni... madonna... az ablakod

elé... hogy nem bírom... megőrülök... nem értem... mi történt... velem... soha még ez... nem történt... ma éjszaka... a Holdat néztem... ezredszer... a Holdat... a messzelátón... és a Hold helyén... téged láttalak... folytonosan téged... a te mezítelen vállad... mezítelen kebled... brokátok felhői... felhők suhogó brokátjai közt... nem bírom... tébolyult vagyok... az ablakod elé akartam... leskelődni... bocsáss meg... nem bírom...

II

(„Az ember tragédiája", Kepler jelenet)

- „János, reggelre ne feledd a pénzt."

PRIVISINSZKI

Ilyesféle a neve, de nem egészen bizonyos azért, hogy pontosan ez: ilyesféleképpen hangzik, de az ember nem jegyzi meg magának soha betű szerint: hol itt, hol ott téved egy betűt, mikor tajtékzó dühvel vagy sósavas gúnnyal, vagy ájuldozó kétségbeeséssel kiejti, odavágja, belesziszegi, odahörgi a szeretett nő képébe, fülébe, görcsös markolás vagy csípés kíséretében, amíg a halálra vált kedves ijedt csitítással vagy a végletekig kínzott áldozat elszánt dühével már nem tud mást mondani:

- Nem Privisinszki... Psirivinszki... mondtam már... legalább jegyezd meg a nevét, ha már megölsz vele!

Hát Psirivinszki.

Lehetetlen nevet választott magának, mintha már a névválasztásnál gondja lett volna rá, hogy ne lehessen pontosan megjegyezni a nevét, hogy ne lehessen rátalálni, felkutatni, lak- és címjegyzékben kikeresni, utánajárni, kutyakorbáccsal, revolverrel, ólmosbottal, kesztyűvel végigvágni a pofáján, mint ahogy nem lehet felderíteni hollétét, kilétét arckép, leírás, jellemzés, körülírás nyomán. Mert ő tulajdonképpen szürke és jelentéktelen, az a furcsa, az az érthetetlen, bőszítő, arcpirító, fogcsikorító, hogy még csak nem is valami büszke, napbarnított dzsidáskapitány, török herceg vagy átutazó torreádor, vagy afféle, akivel síkra lehetne szállni, nem, Prisivinszki rendesen cégvezető volt, míg élt, valami megjegyezhetetlen című hajózási vállalatnál, *abban az időben*, csendes, diszkrét ember, keveset beszélő, szerény, udvarias.

Legalább így képzeled el, mert látni nem láttad soha és nem is fogod látni, csak a felcsukló harag, a zokogásba fúló, megcsúfolt férfiönérzet vérpáráján keresztül ködlik fel elképzelt arca, komolyan, makacsul, hallgatagon - ama mennyországnak induló és pokolra ébredő éjszakán, mikor a meghódított kedves, a nászágy révébe kalauzolt menyasszony, a tiszta kék égről lehozott, öledbe hulló csillag, a vadon mélyén lelt bimbó egyszerre csatornaronggyá válik kezeid közt, hogy aztán órák hosszat tartó kínvallatás és gyötrődés után, hajnal felé halálra fáradva, kiégett, üresen maga elé meredő, vörös szemekkel, ólomszínű arccal, bénán fityegő szájjal kimondja a nevét, ülve az ágy szélén, mint valami ravatal mellett.

- Hát Psirivinszki... így hívták... mit érsz vele, hogy most *tudod*?... nem láttam *azóta*..., nem esküszöm többet... tessék, mit akarsz még?!... cégvezető volt... nem tudom, hogy történt... nem tudom, hová lett... és most hagyj aludni... vagy ölj meg...

Prisivinszki...

Ő az, aki elkábítja a hivatalnoklányokat, aztán eltűnik, nem látni többé, elképzelni se lehet, a kínzott nő leírása jelentéktelen körvonalakat ad, nesze semmi, fogd meg jól. Ő az, aki nem óhajt szerepelni utóbb a nő életében, nem jelentkezik a férjnél, szeretőnél, kitartónál, hogy visszakövetelje tulajdonát, jogait vitassa. Ha gyanakszol rá, hogy még él valahol, akar még valamit, legfeljebb titokzatos üzenetekre, hátad mögötti felbukkanásokra gyanakodhatsz, mert a szemed elé nem kerül. Szerény és önfeláldozó, halk és ábrándos: neki nem kell semmi, csak az *emlék*. Magányos tengerparton ül valahol, kőszikla szélén, egyedül: furulyázik, és a te feleségedre gondol, akire cseppet se féltékeny: nincs is oka rá, hiszen először az övé volt. De ha fellobban benned a szilaj gyengédség, és meg akarod csókolni a kedvesedet, az ő ismeretlen profilja közétek libben, bánatosan és szelíden mosolyogva, kis szemrehányással, de harag nélkül, megértően. Bólogat, és megtört szívvel elsuhan megint, csak te látod, elkeseredő szájízzel, s az asszony csodálkozva kérdi: „na mi az, nem csókol meg?" - aztán ő is elkomorodik, meglátva tekintetedben Prisivisinszkit.

Mert nem bánt senkit Psikivisniszki, nem óhajt semmit, más az ambíciója, nem harcol, nem tűnik fel, nem hallod senkitől többé megemlíteni őt, miután az egyetlen, akitől nem szabadott volna tudni róla, megemlítette neked. Nem is él, nem olvassz róla az újságban, nem látod a nevét cégtáblán, jelenvoltak névsorában. Neki nem is kell más, csak ti ketten és főként te, te magad, hogy éjjel és nappal, hol elfojtva, agyad hátterébe kényszerítve, hol élesen, élesebben a nyári napfénynél, amibe belenézel, hogy elhessegesd, ott sütkérezzen a képzeletedben. Ott érzi csak jól magát, sehol másutt, mint azok a pondrók, amiket a begubózott bábba petéztek, hogy lepke helyett az ő lárvájuk bújjon ki majd a gubóból.

Mert pondró ide, pondró oda, mégiscsak az övé volt először, az övé voltak, mindannyian, a szüzek, ez a pondró foglalta el először kelyhét ama egyetlen virágnak, amiért egy életen át harcoltál, kőfalakat döntögetve, hogy leszakíthasd - őt találod meg a kehelyben, mikor szomjasan fölébe hajolsz. Őt, Psisivisiszkit, a Szüzek Elcsábítóját, az Elsőt, akit soha nem sikerül megelőzni, aki csak egyszer, egyetlenegyszer ölelte meg azt, akit te egy életre kaptál, hogy soha ki ne bontakozz öleléséből, egyetlenegyszer, de *mindig előtted*, mielőtt beérkeztél volna.

Mert ő a megelevenedett, inkarnálódott *Jus Primae Noctis*, ő az örökké lekésett vonat, ami már kifutott a pályaudvarból, bárhogy siettél, hogy elébe vágj, éppen most ment el, csak a füstjét látod még kóválygogni az elhagyott sínek fölött, ő az, a szerencsétlen véletlen, ami nem történt volna meg, ha *te egy perccel előbb érkezel*. De soha nem érkezel egy perccel előbb, és Psirivinszki éppen azért teljhatalmú, versenytárs nélkül uralkodó Salamon királya és Harun al Rasidja és török basája az érintetlen hajadonoknak és szerelemrevágyó asszonyi szíveknek évtizedek, évszázadok, évezredek óta. Privisinszki az, ő az az ismeretlen, a Múlt, a Folt, akiről senki se tud, és mindenki tud mégis, mert nincs más hivatása, vágya, akarata, szerepe a világon, mint hogy megkeserítse, bepiszkítsa, halálos kór csíráját hintse és ápolgassa az örökéletűnek, halhatatlannak induló szerelmi boldogság italába.

Évszázadok...? Évezredek...!

E pillanatban, hogy gondolok rá megint, úgy érzem, Psirivinszkij még ennél is régibb. Csak véletlen, csak az ő szerénységén és igénytelenségén múlt, hogy nem szerepel az Ember Születésének történetében, hogy Mózes nem őt említi meg, mielőtt Ádám történetébe fog. Nagyon gyanús nekem az a perpatvar, ősszüléink között, aminek következtében kiköltöztek az Édenkertből. Volt ott valaki *Ádám előtt*, akit a nevezetes alma-ügy éjszakáján könnyhullatva vallott be Éva, egy jelentéktelen valaki, egy izé, egy Psivi... Privi... nevű, aki, mielőtt Ádám

megérkezett volna, szerényen és sietve félreállt, eltűnt, átadva helyét, nem ambicionálva, hogy az Emberiség Ősapja legyen.

Mózes csak azért nem említette még, mert pontos ember létére restellte, hogy nem emlékszik betű szerint a nevére.

RÖNTGENORSZÁG

Költőietlen, száraz, tudákos szó - mégsem tudok hirtelenében más jelzőt találni annak a csudálatos meseországnak a meghatározására, ahol álmomban jártam a minap.

Úgy volt az álom, mint egy rendes utazás - vasúton érkeztem meg, útlevéllel, vízummal, ahogy illik. Az első furcsaság a vámvizsgálatnál lepett meg - bejött egy anyaszült meztelen ember a szakaszba, fején szolgálati sapkával. Meghökkenve néztem körül, de útitársaim nem csodálkoztak. A vámtiszt udvariasan meghajolt, gyors pillantással végigfuttatta tekintetét a padsorokon. Aztán egyenesen hozzám lépett.

- Az a cigarettatárca vám alá esik - mondta udvariasan.

- Melyik cigarettatárca? - csodálkoztam.

- A mellényének a belső zsebében, jobbról.

Ijedten kaptam oda, aztán gyanakodva megint körülnéztem: ugyan ki árulhatott el?

- Tessék a revolvert is kivenni a hátsó nadrágzsebéből - folytatta a vámtiszt -, az itt marad, fegyvert nem lehet bevinni az országba.

Engedelmeskedtem, elhűlve, megszégyenülve. Egyik útitársam, látva zavaromat, megsajnált és ajánlkozott, hogy bekalauzol a városba, látja, mennyire újonc vagyok itt. Ő már többször járt Röntgenországban, kiismeri magát.

Jó is volt, hogy volt valaki, akibe belekapaszkodhattam - az első pillanatokban okvetlenül orra buktam volna ámulatomban. Az utcákon, tekintettel a nyári hőségre, meztelen férfiak és nők siettek - csak néhány fázósabb öreg burkolódzott könnyű burnuszba.

Eleinte szemérmesen kapkodtam a fejem, de látván, hogy senki nem szégyenli magát miattam, megnyugtattam magam, hogy afféle vademberek közé kerültem, mint a busmanok vagy újzélandiak: fölösleges minden illedelmes pirulás, a meztelenség ez alacsony fokán álló civilizáció vidékén éppoly természetes dolog, mint nálunk a szmoking vagy báli belépő.

Biztonságom azonban nem sokáig tartott. Vezetőm, úgy látszik, ismerősével találkozott - szakállas, szelíd tekintetű úrral, aki barátságosan szorongatta vezetőm kezét, aztán hirtelen felém fordult.

- Bradula, egyetemi orvostanár vagyok - mutatkozott be. - Nagyon örülök, hogy megismerhetem.

- Van szerencsém - dadogtam.

- Régen ismerik egymást? - tette hozzá a tanár úr elfogulatlanul. Aztán barátom néhány elsuttogott felvilágosító szava után nyájasan folytatta, csevegő hangon: - Ah úgy, idegen? Remélem, jól fogja magát érezni nálunk. Éghajlatunk remek, s tekintettel uraságodnak balról kissé belapult jobb tüdőszárnyára, még gyógyhelynek is tekinthető. Egyébként igazán nem

szorul ránk, mint örömmel látom - ha valakinek ilyen pompás színben van a veséje, Grönlandban is kibírja. Csak vizet ne igyék sokat - erősen rádiumos a vizünk: kár volna ezért a szép, nagy májért, ha meglobosodna. A vakbelét ki vette ki? Pompás munka!

A világ forgott velem.

- Hültl Hümér... - dadogtam.

- Csókolom az agytáját, nagyságos asszonyom - csapott el mellettem egy magas, szőke, cvikkeres úr, az utca túlsó oldala felé integetve.

- Jó napot, Feri! - mosolygott vissza napernyője alól egy kedves, gödrös arcú asszonyka. - Merre jár? Miért nem volt ott tegnap a bridzs-partinál? Mi az, mi van a bárzsinggyűrűjével, miért olyan piros? Már megint ittak?

- Ó dehogy, nagyságos asszonyom! szolidan lefeküdtünk!...

- A szemembe füllent?... Hiszen a reggeli kiflijét már majdnem megemésztette, és még mindig látni rajta a pezsgőfoltokat...

Ez az utolsó mondat volt az, amitől most végre világosság gyúlt bennem - mintegy villámcsapásra, egyszerre megértettem, hogy micsoda különös és csodálatos országba kerültem. Most már nyilvánvaló volt, hogy az emberek meztelensége itt korántsem alacsony kultúra, még kevésbé szemérmetlenség jele - egyszerűen fölösleges a ruha ebben az országban, mert az emberek itt teljesen *keresztüllátnak* egymáson úgyis, mint az üvegen, vagy még inkább valami finom, vörös folyadékkal telt palackon, amiben, mint különböző színű, átlátszó tárgyak, lebegnek legbelsőbb szerveink, csontvázunk, vesénk, beleink, szívünk.

Csaknem ugyanakkor, hogy erre ráeszméltem, határtalan lelkesedés és öröm töltött el. Mit, Röntgenország, gondoltam magamban - ez az Igazság országa, a Valóság Megismerésének országa, ahol a tisztánlátó bölcsesség lakik! ahol leromlottak a hazug külszín festett kulisszái, s valódi mivoltában áll embertársa előtt az Ember - a Tiszta Ész, a kanti *Kategorikus Imperativus* világa ez, mely lerázta magáról a hitvány mázat, amit ostoba illúziók kancsal tekintete hazudott rá a mi nyomorult életünkre. Itt nem csaphatja be csinált mosollyal, piszkos festékkel, megtévesztő látszattal egyik ember a másikat - itt nincs szükség *szépítő hazugságra* -, mert minden szépség szürkévé és jelentéktelenné válik minden szépségek kútforrása és célja: az Igazság vakító napfénye mellett!

Itt ismerik az Igazságot - itt megtudhatom végre magam is, amire tudatra ébredésem óta gyötrődve törekszem - kihez forduljak, hová menjek? mert rögtön, azonnal meg kell tudnom, elég soká vártam rá!

A könyvtár! villant eszembe - Röntgenország könyvtára - minden Bölcsesség kútforrása -, azonnal odamegyek.

Vezetőm kalauzolása mellett néhány perc múlva bent ültem a hatalmas épület olvasótermében. Türelmetlenül csaptam fel a katalógust - mindegy, akárki könyve, akármiről, csak tanulhatok belőle.

Találomra egy Abradabra nevű költő leghatalmasabb művét kértem ki - a katalógus szerint Röntgenország legnagyobb büszkeségének könyvét, akit kortársai és az utókor Goethe és Dante fölé helyeztek.

A gyönyörűen kiállított kötet versekkel volt tele. Annál jobb, gondoltam; itt végre megkapom azt a prófétai kinyilatkoztatást, amit a költőtől vár szomjasan szívünk és értelmünk - a költőtől, akinek nem kell Arany János tanácsa, hogy „költő, hazudj”, mert nem a látszatot, hanem a lényeget látja.

A kinyitott könyv jobb oldalán formás kis vers kötötte le figyelmemet. Egy Lélia nevű hölgyről szólt a vers, akihez a költő, mint a végén kiderül, csókért rimánkodik - s hogy kérését támogassa, leírja a nőt és azokat a testi bájakat, amik a költő szívét, mint ahogy írja, „megzavarták és elbűvölték”. „Mert szebb a te májad a feslő rózsabimbónál” - írja a költő - „és vastagbeled halványsárga kanyarulatáért odaadnám az egész világot... Ó, ha én egyszer epehólyagod türkizkövét feltűzhetném - ó ha én rózsaszínű mandulád érinthetném - ó, ha rekeszizmodra hajthatnám fejem - mert minden asszonyok között a te hasnyálmirigyed nedves csillogása csillog az én vágyam éjszakájában, mint odafönt az Alcyone, ha felkel a hold”.

Földhöz csaptam a könyvet, és undorral felébredtem.

A RAJONGÓ

Egy kicsit el is sápadt, zavartan dadogott és lesütötte a szemét, mikor először találkoztunk.

- Bocsásson meg - mondta furcsa, félszeg mosollyal, oldalt nézve -, önnek ez csak egy futó véletlen, epizód, ez a pillanat - nem is értheti meg, hogy nekem mit jelent.

Először nem értettem, aztán elpirultam, látván, hogy csakugyan egy kicsit el is sápadt. Ő észrevette ezt, és rögtön elfogulatlanabb lett. Kényelmetlen öngúnnyal nevetett.

- Ó istenem, hát tekintsen egy ismeretlen rajongójának, amilyen biztosan sok van. Ön persze nem tudhat rólam, de én nagyon sokat gondoltam önre... Amiket hallottam önről, amiket mondott... a tanításai... mindent pontosan feljegyeztem, *mindent*, szóról szóra... Különösen mostanában, az életemnek egy bizonyos szakaszában... ami elég érdekes volt... de ami önt természetesen nem érdekelheti...

Megint nevetett. Én is zavarba jöttem, és hogy ezt elleplezzem, túlzott hévvel biztosítottam őt, hogy nagyon is érdekel ő is, meg ami történt vele.

Akkor még többen jöttek, beszélgettem a barátaimmal, ő közben figyelmesen és szerényen hallgatott. Nem is tudom, hogy történt, hogy a végén magunkra maradtunk. Elkísért egy darabig. Ezúttal, jól emlékszem, nem beszélt arról, amit később futólag megemlített, hogy közben érezte, csupa ostobaság, amit mond, de hiába erőlködik, semmi méltó szó nem jut az eszébe, a torka el van szorulva.

A történetére, a tragédiájára azonban nem tért rá később se, ezt soha nem tudtam meg.

Az ürügy, amivel meglátogatott, nagyon is átlátszóan csak ürügy volt. El is ejtette hamar. Óvatosan és kerülgetve, de ostoba érzékenységemet láthatóan lenézve, rólam kezdett beszélni. Vitába szállt régi gondolataimmal, amikre már nem is emlékeztem, olyan hévvel, mintha abban a percben mondtam volna ki azokat. Gyenge tiltakozásomra gúnyosan és konokul hallgatott: ebben a hallgatásban vád volt, hogy komédiázom neki, affektálok, talán lenézem őt, vagy azt hiszem, nem érthet meg.

Egyre gyakrabban találkoztam vele. Elfogultsága eltűnt, vidáman és sokat fecsegett, gyakran vágott a szavamba, mintegy megvédve magamat önmagam előtt, hogy olyat ne találjak

mondani, ami méltatlan volna hozzám. Folytonosan figyelt minden mozdulatomra, hangsúlyomra, és meg kell adni, nagyon jól megismerte a jellememet, rövid idő alatt. Szokásaimat, modoromat, öntudatlan furcsaságaimat frappánsan találó módon tudta jellemezni: ezekkel meg is nevettetett néhányszor.

Tudta, hogy mindig valami feszengő rosszérzés van bennem, ha együtt vagyunk. Ezért kárpótlásul jóságos, csaknem atyai modort vett fel velem szemben: én pedig igyekeztem magamat megnyugtatni, hogy az érdeklődés, a figyelem, ha nem is esik jól mindig, szeretet jele, és komiszság volna tőlem, ha nem tűrném.

De a barátaimat nem szerette. Eleinte hallgatással, később nyíltan is tudtomra adta, hogy ártanak nekem, eltérítenek az utamról, célomtól, hivatásomtól. Az utamban és célomban és hivatásomban ugyanis rendületlenül hitt, és hitt a küzdelemben, lelki tusákban, amiket önmagammal harcolnom kell, hogy célomat elérjem.

A barátaimnak szégyelltem elmondani ezt a furcsa viszonyt. Nem is értették őt, egyik se tudta kicsoda, mindig csodálkoztak, mikor váratlanul megjelent mellettem. Egyik közülök kereken a szemembe mondta, hogy nevetséges vagyok a hiúságommal, ahogy tenyésztem magam körül ezt az unalmas kullancsot, mert jólesik a rajongása, tátott szájjal való bámulata. Nemsokára nem lehet majd közeledni hozzám miatta. Megpróbáltam megvédeni őt és magamat, meggyőződés nélkül. Ő tudta ezt is és most már halálosan gyűlölte a barátaimat.

- Szervusz! - kiáltott rám gúnyosan a sétatéren - (nem emlékszem, mikor tegeződtünk össze) - nem zavarlak, látom, jól mulattok.

Ebben az időben már menekültem előle.

Néhányszor letagadtam magam, vagy megszöktem hazulról. Lelkiismeret-furdalásom volt, tudtam, hogy rosszul megy neki.

Este megvárt, a lépcsőházban. Sokáig várt, az utcán havazott.

- Beszélnem kell veled. Meg kell mondanom, hogy rettenetes életet élsz, fel vagyok háborodva. A vesztedbe rohansz, elzüllesz, elpusztulsz. Mi lesz velem, ha elvesztem a hitemet benned - az egyetlen hitet, amivel hinni tudtam emberben.

Megpróbáltam megnyugtatni, védekeztem, hogy talán rosszul ítéli meg a helyzetet. A lépcsőházban homályos volt, lassan mentünk fölfelé, ő lihegve beszélt.

Fölülről egy barátom jött, hozzám csengetett be éppen. Vidáman fecsegni kezdett, ő elhallgatott egy percre, aztán váratlanul és érthetetlenül felvette a barátom könnyű, csevegő, tréfás hangját, feléje fordulva.

- Á, alászolgája. Nem ismer, nem ismer, látom, nem is fontos - ennek a nagy gyereknek az árnyékában látott egyszer. Éppen szidjuk egymást, de azért nincs semmi baj, mi?

Kínos érzéssel álldogáltunk, ketten, a barátommal, ő észrevette, anélkül hogy elhallgatott volna.

- Na, de nekem úgysincs időm, véletlenül találkoztunk, a szomszéd házban van dolgom. Isten vele, ne zavartassák magukat - szervusz, pajtás. Vigyázzon rá, kérem, nagyon morcos hangulatban van, kijött belőle a moralista. Szervusz!

Könnyedén, leheletszerűen, de félreismerhetetlen mozdulattal megveregette a vállam, és lerohant a lépcsőn.

A többi olyan volt, mint egy rossz álom.

Barátommal hallgatagon, de megkönnyebbülten megindultunk fölfelé. Éreztem, hogy mondani akar valamit, rosszallóan rázza a fejét. Ám mielőtt megszólalhatott volna, a második emelet táján, szaladó léptek hangzottak fel alattunk.

Ő jött vissza. Lihegve megállt, mikor utolért bennünket.

- Nem találtam otthon az ipsét! Gondoltam, talán még utolérlek benneteket.

Nem tudtam szólni. A barátom néhány lépcsőfokkal feljebb állt.

A vállamra ütött.

- Na, mit nézel? Nézzék csak, a moralistát!... Talán még haragszol is, amiért egy kicsit összeszidtalak az ostoba embergyűlöleted miatt! - Nézze csak ee... izé úr... bocsánat, elfelejtettem a nevét... hogy a lelkére vette a mafla!... Hát mondja csak, nincs igazam, ha szidom... az ember nem hagyhatja úgy el magát... micsoda nyim-nyám alak vagy... Nézze csak... hogy fel van dúlva... a nyakkendője is félrecsúszott... ha én nem vigyáznék rá...

Rángatni kezdte a nyakkendőmet.

- Hogy nézel ki?!... Szabad így kinézni egy közéleti embernek?!... Pfuj!

Leköpött. A nyála nyakamat érte, felöltőm gallérján csúszott végig.

Halálsápadt lehettem, nehezen, idegenül, kínlódva jöttek fel belőlem az idegen szavak, a torkom összeszorult.

- Kérem... takarodjék innen... arcátlan fráter...

Még láttam kinyílt szájában a vigyorgó, ritkás fogakat. Egy lépést hátrált, előreugrott, ököllel, teljes erőből arcomba csapott, és lerohant a sötét lépcsőház felé, mint aki a mélységbe zuhan.

HISZTÉRIA

A fehér ajtó hangtalanul libbent ketté: őszentsége előre felállt, szárazan, komoran, mellén keresztbe tette karjait. A kamarás hangja kissé rekedt volt, amint jelentette:

- Bonaparte.

És jött e termekben szokatlan gyors, türelmetlen léptekkel, a vörös szőnyegen. Az öregembernek először ezek a léptek tűntek fel, később is, úgy látszik, ezeknek a hatása zavarta - nem volt meg bennük a férfiláb mozdulatának az a tömör, egyenletes üteme, amiről messziről felismerni a nemet - itt nem a láb vitte a testet, hanem inkább, mintha egy elszabadult, nyugtalan repdeső fej vonszolna maga után szabadon libegő végtagokat - fokozta az illúziót a fehér mellény mögött feszülő csinos embonpoint-hez képest feltűnően kicsi lábfej.

De nyilvánvaló volt első pillanattól, hogy az egész beszélgetés szokatlan lesz, hogy legfeljebb percekig tarthat csak a szabályos, tárgyhoz mért eszmecsere külső látszata, őszentsége jól tudta ezt, attól a pillanattól, hogy ez a kis kreol belépett, számított rá, percnyi pontossággal - az első heves szónál keskeny ajka kis mosolyra is húzódott, az előrelátott bizonyosság komikumától. A másik észrevette ezt a mosolyt, és paprikavörös lett tőle. És már dobbantott.

- Eh bene, sanctissime... mindketten tudjuk, hogy nem erről van szó!...

- Mi nem tudunk, fenség, legfeljebb hiszünk...

De lesütötte a szemét, megérezte a káromkodás kitörni készülő viharát.

- A patvarba... hát mit gondoltak tulajdonképpen?!... Könyörögni jöttem én?... Cifraság, vagy nem cifraság... ha nem Franciaországról volna szó és nem arról, hogy *most* kell, *most* rögtön, nem egy év múlva vagy két év múlva - utánam hajigálnátok még, hogy legyek szíves elfogadni!

- A *rangot*, fenség, szívesen, ahogy Isten parancsolta... de a császári korona nemcsak rangjelzés - egy Isten kegyelméből való kiválasztott család ékszere az, embléma és dekórum...

- Ékszer?... Embléma?... Isten kegyelméből?... És kinek a kegyelméből hagytam itt koldus alamizsnának, mikor térden állva könyörögtetek, hogy vigyek el mindent, a koronát, a vánkost, a takarót, csak az életeteket ne bántsam? - Eh, ne cicázzunk a szavakkal, sanctissime... vagy megkapom tőletek - vagy... vagy attól... akitől tetszik... Akad, aki feltegye...

Őszentsége sápadtan, de szótlanul hallgatta a furcsa kitörést, ami ezután következett. Lesütött pillája alól nézte a kis kreolt, ahogy ugrál, toporzékol, kihúzza magát, összegörnyed, mellére csap, fejéhez kap. És közben, a rövid pillanatban, míg az lélegzetet vett, volt ideje, hogy halkan, de tagoltan közbesziszegje a szóáradatba, a fogai közül:

- Comediante...

Bonaparte rekedten, élesen felnevetett a szóra. Szíven találták. Pillanatig tartott a habozása, körülnézett, villámgyorsan, tudta, hogy most cselekednie kell, különben komédia marad valóban, hogy itt ugrált, ágált, kiabált. Egy másodperc alatt felmérte a terepet, a számításba vehető tárgyakat, a távolságot - aztán két lépéssel a kandallóig hátrált, hátranyúlt -, a következő percben repült a nehéz váza, a szembelevő tükör közepébe; nagy robaj, csörömpölés. A pápa szeme alig észrevehetően rebbent meg. Karjai keresztben maradtak, lassan, komoran állt fel, megbiccentette a fejét.

- Fenség...

- Sanctissime...

Ennyi volt - és mégis, már a lépcsőn, lefelé menet, ahogy lelkében végigszáguldott a lehetőségek során, Bonaparte tudta, hogy egy hónapon belül felteszi fejére a császári koronát.

A kocsiban, ahogy végigrobogott a kerten, már mosolygott magában, a szívverése lecsillapodott, tűnődött, emésztette magában a most lefolyt nehéz félóra részleteit. Minden mozdulatára, minden szavára, minden szó hangsúlyára külön emlékezett. Majdnem elnevette magát, ahogy a vázához ért - rettenetes volt, hallatlan volt, képtelen ostobaság volt -, és mégis, akárhogy forgatta magában, *lehetetlen volt az egész jelenetet enélkül elképzelni*, következményeivel együtt - és bármily különös volt, zavar vagy szégyenkezés helyett a jól végzett feladatnak a határozott érzése maradt vissza az egészből, *mintha a császári koronát éppen ennek az őrültségnek, ennek a vázahajigálásnak köszönhetné*.

De ugyanakkor, ezzel az önelégült gondolattal egy időben különös emlék-kettőzés kancsal nyugtalansága zavarta meg az örömét. Igen... így tett, meg így... ezt kiabálta, meg azt... így emelte a hangját meg így... így meg úgy kapta fel a vázát... és mégis, *ez nem ő volt*, aki mindezt csinálta... nem őbelőle jött ez, spontán... ő ezt látta vagy hallotta, vagy olvasta, vagy álmodta valahol... ugyanígy... ahogy most eljátszotta... az emlék előírása szerint... igaza volt az öregnek... komédiázott... méghozzá *minta* után... de ugyan mi lehetett a minta?!.. Hol látta ő ezt a jelenetet?...

Behunyt szemmel erőlködött, hogy eszébe jusson. Hm... talán Tacitusban olvasta... Caesar?!... nem, nem az ő stílusa... Nagy Sándor?!... Á, ugyan... Vagy valami műdarab?... Képzelt király?

Csak nem Talma valamelyik alakítása?... Mégis... hogy is volt... ez a mozdulat, ahogy odavágta a pápának: „hogy megkaphatná mástól...”, ahogy ehhez a száját biggyesztette... oldalt nézett, kicsit gúnyosan... ez... ez... igen... ez...

Lassan fölemelte a kezét, a szeme kitágult - és ott, egyedül, a kocsi mélyében, elsápadt, aztán vér öntötte el az arcát, olyan vörös lett, mint a rák.

Eszébe jutott.

Ő az ágy szélén ül. Fiatalember, első konzul. Öltözködni akar. És szemben vele, a tükörnél, ott áll Josephine. Alig egy hónapja házasok. Úgy van, hogy este kimennek Versailles-ba. És Josephine valamit beszél. Ahá, igen. Hogy az izé... a kalap. Hogy neki *az* a kalap kell, estére. De miért éppen az? Mert neki úgy tetszik. De hogy lehet ilyen ostobaság miatt dühbe jönni?... Most csakazértse... Igen?!... Csakazértse?... Hát majd meglátjuk!... Meglátjuk?... Érdekes... és biggyeszti a száját... Beauharnais soha nem szólt bele ilyesmibe... Mit?!... Beauharnais?!... Ne közeledj, mert... Hát jó, nem. Megkapom?!... Nem!... És a következő percben Josephine hátralép... és a váza... repül... a tükörbe... és Josephine... kirohan... És ő dühöng... fetreng... a párnát harapja... az ágyon... és estére... Josephine... abban a kalapban... amit kívánt...

A leendő császár egyedül, a kocsiban, hangosan felkiált, és dühösen kiszól, hogy álljanak meg egy percre.

KRISTÁLYPALACK

- Ott, arra a hegyre - mondotta az ifjú, mosolyogva és nyugodtan behunyt szemekkel -, oda megyek, nem érti? Magas? Ó, hogyne, tudom. Az utat is ismerem, már jártak rajta, néhányan, kevesen. A legtöbb visszafordult, néhányan megrekedtek - mondják, az erdőben csontvázak hevernek. Nem értem, hogy történhetett. De a tetejéről gyönyörű kilátás nyílik... tudja, magasról, messze - azt látni akarom! Addig akár ki se nyissam a szemem - csak odafönt.

És miért is ne?

Egy kis séta az egész, napestig bejárható. Nincs benne semmi emberfölötti, csak *akarni kell*. Többen leírták a terepet, kartográfusok lerajzolták a kanyargós szerpentinutat. Semmi az egész. Csak akarni kell, elhatározni, hogy ezen az úton megyek - az út egyenes, innen is látható -, nincs rajta semmi akadály. Szinte érthetetlen, hogy mégis olyan kevesen jutottak fel eddig - sőt, úgy látszik, a legtetején még senki se volt: csak a közelében talán kettő, vagy csak egy - az beszélte el, milyen az közelről; sőt, olyasfélére is célzott, hogy holmi doboz vagy kristálytartó van ott, világító, kék folyadékkal telve; azt már nem tudta megmondani, mi lehet az, csak annyit, hogy valami csodálatos lehet, mert elég volt messziről megpillantani, és csaknem elájult, valami szédítő és képtelen boldogságtól.

Addig akár ki se nyissam a szemem - ráérek odafönt, ahonnan *egyszerre* látni mindent, amit idelent csak külön-külön, részletekben figyelhetek...

De ki kellett nyitnia már az elején, mert a szétterülő hegyláb cserjéi között sokféle apró ösvény bujdokolt, s nem lehetett tudni, melyik az igazi, egyvonalba vezető. S amikor kinyitotta, más ifjakat is látott keresgélni a közelben. Gyanakodva nézte őket, de aztán kiderült, hogy egy járatban vannak vele: a legtöbbnek kezében térkép volt, útmutató, azt nézegették. Voltak köztük vaksiak, egészen beledugták fejüket a könyvbe, mások úgy belemelegedtek a térkép tanulmányozásába, hogy leültek hozzá, könyökükre támasztott fejjel. Egész csomókban

ültek ezek, és voltak köztük vének, szakállasok, akik már rég elfelejtették, mire való a térkép, mire kellett annak idején - ezek egymással veszekedtek, hogy melyik térkép különb gyártmány, szebb munka, értékesebb mű!

Sokan voltak és kénytelen volt darabig velük tartani. Néhánnyal összebarátkozott közülök. A gyengébbet segítette - az erősebbe belekapaszkodott: mindkettőbe kifáradt kicsit és leült pihenni.

Most újból elmosolyodott, mert hiszen nyilvánvaló, hogy azok összetévesztették az utat az út céljával. Azoknak, akiket támogatni próbált, el is mondotta gyanúját - jót nevettek rajta; volt, aki hasát fogta nevettében, le kellett hogy üljön az út szélére. Leült ezekkel és sokáig bolondoztak. Virágok nyíltak a bokor alatt, ingerlő illatuk idecsapott. Valaki hegedűt vett elő; a harangvirág csilingelését próbálta utánozni. Harsogó nevetés volt a jutalom, a társaság tapsolt, koccintottak.

Később, még egyszer, nyugtalanság fogta el. Ez akkor volt, mikor a kristálypalack szétolvadt a kezében. Mert mulatozás közben előfordult, hogy útitársainak megemlítette a kék folyadékot: az ösvény porába le is rajzolta az edény alakját, ahogy ő elgondolta, egyszer ki is faragta nekik valami átlátszó és kemény anyagból, és sokáig mutogatta - egyszer aztán csurogni kezdett a palack, és kisiklott a tenyeréből és eltűnt: kiderült, hogy az az anyag jég volt, dermedt pára, semmi. Ekkor nagyon elkomolyodott, felugrott, és otthagyta a nevettében pukkadozó társaságot és előresietett.

Most hát erre, mondotta magában eltökélten. Fütyörészni kezdett örömében, mert ugyanakkor még egyszer kisütött a nap a hegy mögött: lent volt már az ég alján a nap, de még volt annyi ereje, hogy áttörje a felhők csíkos szövevényét. És beragyogta az utat: tisztán látszott, ahogy kanyarodik a magasba.

De a kanyarodónál valami barlangféle odú volt: száját cserjék takarták el, langyos levegő csapott kifelé. És ebből a barlangból egy gúnyos, kötekedő, de ingerlő hang süvített ki váratlanul.

- Hé! Ki fütyörész itt?

És utána vihogás.

Az ifjú abbahagyta a fütyörészést, csodálkozva hegyezte fülét. Aztán vállat vont, és odébb akart állni. És akkor újra hallotta élesen, viháncolva, de most már mintha többen kiáltották volna, asszonyi hangok.

- Hé! Fütyüljön csak még egyszer! Nagyon szép volt! Bravó!

És vihogott körös-körül a bokor, a szikkadt, szörcsögő föld, az erdő. Vörös szemek parazsa gyulladt ki emitt és amott mögötte, jobbról és balról - de mikor odafordult, eltűnt, kialudt.

- A kristálypalackos úr! - süvített egy rikácsoló hang, és utána hörgő röhögés vihara támadt: rengett bele a hegyoldal, mint egy nevettében fuldokló asztmás tüdő. - Hát nem ismeritek?

Dacosan megállt. Aztán ő is elnevette magát.

- De jó kedvetek van! - mondta csodálkozva. - Csak tudnám, min nevettek!

- Valeszka! Hé! Add ide a palackot! - ordított egy mély férfihang a barlangból. - Itt van az az úr, a palackot keresi!

- Nem adom!... Csakazértse!... Gyűjjön be érte - azt hiszi, nekem csak úgy füttyenteni kell és már odaadom?!... Fütyüljön idebent a híres!...

Az utolsó szavak sipító nevetésbe fúltak. Furcsa arccal a barlang felé kancsalított.

- Hm... - mondotta magában félhangosan - ...Valami cseppkőbarlang bejárata lehet... Lefelé vezet a hegy belsejébe... Csak nem... ezek talán nem...

Ekkor már majdnem sötét volt.

- Csak talán nem lopták el ezek?

A vér elöntötte arcát.

Még egyszer, utoljára, megemberelte magát.

- Eh - ostobaság! Hiszen ezt... erről... sehol szó se volt... És micsoda durva, aljas hang... És micsoda név... Valeszka...

- Cseppkőbarlang!!... Talán csatorna... A csatorna szava... de hogy is kerülhetett volna hozzájuk?!... Ezek ugratnak... soha nem jártak ezek odafönt, azon a vidéken... Előre... előre csak... mindjárt föntleszünk...

És megindult, tántorogva - a barlang irányában.

Vizek zuhogtak, a nevetés befelé fordult, huhogva halt el. Csillag ütközött ki, a sziklák pereme megelevenedett, seprők súrolták a földet, ugrálva a boszorkák fonnyadt combjai közt. És messze, a tengeren törött deszkaszálat dobált a hab.

A JÖVŐBELÁTÓ GÉP

- Hogy miből áll? - kérdezte a tudós csendesen mosolyogva, miután becsukta az ajtót - igazán nem nagy dolog az egész. Amint látja, nincsen itt semmi különös: egy közönséges filmvetítőgép, megállítható szerkezettel - néhány filmtekercs: ezekben sincs semmi különös, egyszerű felvételek, mindennapi eseményekről. Egy ember megy az utcán, valaki vízbe ugrik. Gyermekek ugrálnak a sétatéren. Tégla esik le a házról. Néhány perces történetek megrögzítése: saját felvételeim.

- Hogy hát akkor miben áll mégis a csoda? Az *eljárásban*, uram, a *megfontolásban* - vagy mondjuk még általánosabban: a *filozófiában*. Egy filozófiai, sőt metafizikai ötlet a találmányom alapja - tudnia kell, hogy a filozófiában is éppen úgy ötleteken múlik egy új korszak, új szemléleti mód, mint a tudományban vagy akár a művészetben. Technikai értelemben nem talál itt semmi csodálatosat - és mégis, ha meg tudja érteni azt az egyszerű gondolatot, amire a *jövőbelátó gép* eszméjét alapítottam, el fogja ismerni, hogy ennél vakmerőbb céllal nem eszkábáltak össze még szerkezetet, mint az enyémet. Azt a kis furcsaságot talán már észrevette, hogy a filmtekercsek *fordítva* vannak beletéve a dobozba - a vége az elején, olyan módon, hogy levetítéskor azt a bizonyos *visszafelé forgatott* jelenést kapjuk, amivel komikai hatás elérésére többször próbálkoztak már. Ellenállhatatlanul komikusan hat ugyanis, ha azt látjuk, hogy valaki kiemelkedik a vízből és hátrafelé felugrik a trambulinra - vagy például úgy ebédel valaki, hogy a szájából kikanalazza a tányérra a levest, kiszedegeti a húst, ami aztán egy darabba áll össze.

- Ezen mindenki nevetett eddig - de senki nem gondolkodott a különös hatás pszichológiáján. Egy filozófusnak kellett jönni, aki megértse a dolog lényegét, és rájöjjön hihetetlen jelentőségére.

- Nem akarom önt untatni felfedezésem kialakulásának történetével. Az *időről* szóló metafizikai spekulációk eddig ismert eredményei közül bizonyára tud azokról, amikről általános műveltségű embernek tudnia kell: a magam részéről csak *Bergson* időelméletére emlékez-

tetem, mint olyanra, ami nekem legnagyobb segítségemre volt felfedezésemben, arra az elvre, mely szerint az *élet*, az *evolúció* története abban különbözik a *mechanikai, élettelen* történéstől, hogy *időben nem fordítható meg*, mint amaz - hogy tehát az élettörténések kauzalitása egészen más valami, mint a mechanikus történéseké -, hogy múlt és jövő az életjelenségek világában, *kategorikusan* más, egymással fel nem cserélhető forma.

- Ezt kellett nagyon erősen megértenem és átéreznem előbb, hogy aztán egyszer, a moziban ülve kipattanjon belőlem annak a döbbenetes kísérletnek az ötlete, ami látszólag ellentétben van a fent vázolt bergsoni elvvel - de csak mint kísérlet, mert eredményében a bergsoni elvet igazolja.

- Maga a gondolatkísérlet egyszerűbb a legegyszerűbbnél. Annak az öntudatlan folyamatnak az elemzésével kezdődik, amivel a történéseknek egy bizonyos egymásutánját, mozgóképpel lerögzíthető alakjában, figyeljük. Ha a történés normális módon folyik le előttünk, akkor

a - - - - - - - - *b* - *c* - - - - - - - - - - - *x*

ezen a vonalon, ami az idő haladását jelzi, a *bc* szakaszon látott történést okozati összefüggésben - éppen az ok okozati idő-értékelés módján, ahogy a történéseket megítélni szoktuk - azért értem meg, mert a *múltból*, egy *ismert a* pontból halad előre, *bc* szakaszon keresztül egy ismeretlen *x* pont, a jövő felé. Mindabból, ami *bc* alatt történik, gépiesen következtetik és rekonstruálódik egy ismeretlen, de a múlt változtathatatlan történéseiből fixen létező, tehát *ellenőrizhető* elmúlt történés, az, ami *a* időpontban történt. Valaki bejött *b* időpontban a szobába, kalappal és kabátban - nem láttam, de következtetem, hogy *a* időpontban az utcán volt, és most *b*-től *c*-ig előttem mozog - hogy *x* pontban mit *fog* tenni, arra nem tudok következtetni, lévén *x* a jövőben, ahonnan nincsen fix adatom.

- De fordítsuk meg, erőszakkal, ezt a történést, és pergessük le szemünk előtt abban a sorrendben, ahogy megtörtént. A *visszafelé forgatott* filmen a történés sémája ez lesz:

x - - - - - - - - *c* - *b* - - - - - - - - - - - *a*

A valóságos képen egy *bc* történést kapok, ami *látszólag, képzeletem számára*, előre mozog és rákényszeríti az ok és okozati törvény kérlelhetetlen erejétől hajtott gondolkodásomat is, hogy *előremenjen*, holott maga a történés visszafelé halad, a jövőből a múltba. Mi lesz ebből? Nem lehet más belőle, mint hogy gondolatom, következtető képességem *gépiesen* - nem lévén képes egyébre - úgy fogja végezni munkáját, mintha a múltból jövő felé haladó történéssel volna dolga. De mi lesz ebből?

- Ebből egy nagyon egyszerű és félelmes horderejű valami lesz. Az lesz belőle, hogy a gépiesen működő következtetés, ha szabadjára engedjük, most nem *a* időpont történését fogja megállapítani, hanem *visszahelyezve* megint *x* pont történését állapítja meg - mégpedig ez az *x* pont, *a valóságban a jövőben* van: amit tehát megállapítunk, az a *jövőre fog vonatkozni - cb történésből éppen úgy belelátunk a jövőbe, mint ahogy bc történésből a múltba láttunk bele*. Az ablakból visszafelé haladó emberről következtetni fogjuk, *hogy ki fog ugrani az ablakon* - mint ahogy a kalapban belépő emberről következtettük, hogy az utcáról jött fel.

- Íme nézze... látja ezt a felvételt? Tegnap csináltam a parkban... egyik társamról... Ugyanakkor *visszafelé* beállítottam és megállapítottam már tegnap, *egy órával előbb*, hogy az illető *egy óra múlva*...

Soha nem tudtam meg, mit állapított meg előre, mert az ápoló bejött, és visszavezette tudósomat a cellájába.

FILOZÓFIA

- Na - mondta az Okos Ember, ahogy körülnézett a világban. - Az bizonyos, hogy rettentő boldogtalan, szerencsétlen, nyomorult micsoda ez itten: a legtöbb ember éhes és kétségbeesett, félrecsúszott és panaszkodó - még annak a legjobb, aki nem tudja, milyen bajban van, mit vesztett: mert aki tudja, az egyszerűen főbe lövi magát. És ha egy kicsit gondolkodom, nem értem az egészet. Hiszen külön-külön mindenkinek módjában volt csupa olyan dolgot cselekedni, ami jóra vezet, amiből haszna lehetett volna - miért kellett éppen ennek a púpos, nyavalyás Mayernak az a sok pénz, amit maga szerzett, méghozzá nem is nagy munkával, egyszerűen csak azzal, hogy *nem mondott le róla* - miért nem szegény Pistáé lett, aki tehetséges, kedves, jó megjelenésű, akit mindenki szeret, és aki megdöglik. Miért, miért? Én azt hiszem, egyszerűen azért, mert az emberek buták. Mert nemcsak azt nem tudják, hogy *hogyan* kell csinálni, hanem azt se tudják, *mit* kell csinálni. Célba vesznek valamit - ha elhibázták, maflán bámulnak utána -, szidják a gonosz véletlent, a balszerencsét, a Végzetet, és elhatározzák, hogy őket üldözi a sors, kár mozdulni, legjobb, ha beletörődnek és elpusztulnak. Ha meg eltalálják és boldogan fölemelik az elejtett vadat - kisül, hogy amit fácánpecsenyének képzeltek messziről, varjú volt vagy valami madárijesztő, nem érte meg a puskaport.

Az Okos Ember okosan mosolygott magában, vállat vont. Hát persze, mert ostobák. Nem tudják, hogy azt a puskaport szárazon kell tartani, vigyázni rá, megvárni, míg *biztos* zsákmány kínálkozik terítékre - akkor aztán jól megnézni, mielőtt nekimegyek. Milyen egyszerű az egész! Csak el kell határozni, hogy mindig azt csinálom, ami az én érdekeimmel, célommal, boldogulásommal összefügg - előmozdítja azt, amire vágyom. Veszélyekről, végzetes tragédiákról, előreláthatatlan csapásokról panaszkodik minden pórul járt szamár. Micsoda ostobaság! Mindegyikről, ha sorra veszem az életét, ki tudom mutatni, hogy a bajt előre láthatta, kikerülhette volna. Hiszen a veszedelem ordít, kiabál, riasztja magától az embert - a veszedelemnek rikító színe van, mint a mérges virágnak, átható bűze van, mint a rothadó hullának -, csak nyitva kell tartani szemet, fület, orrot, hogy észrevegyem. Ennyi az egész.

Ennyi hát. Milyen egyszerű, ugye. Én most itt megyek például ebben a szép, lombos fasorban. Ott a fasor végén van egy szép kioszk, odamegyek és meguzsonnázom. Itt van egy mellékutca, ugye, piszkos, ronda - nyilván tolvajok és csalók laknak benne, betegség, fertőzés, ártalom. Hát nem ordítóan nyilvánvaló, hogy *arrafelé* kell mennem, a kioszk felé, és nem szabad befordulnom ebbe az utcába?

Megállt az utcasarkon, nevetett. Na, ugye, az csak tiszta sor. Szabadon választhatok jó és rossz között. Tehát a jót választom.

Megindult, mosolyogva. Két lépés múlva megállt.

Tudniillik a szabad választás - morfondírozott tovább -, hiszen éppen ez az. Aki nem hisz benne, az gyönge, aki hisz benne, az erős. Én hiszek benne, tehát erős vagyok. Csak az a kérdés, hogy azért választok-e szabadon, mert erős vagyok, vagy azért vagyok-e erős, mert szabadon választok. Hogy nem a gyöngeségem választatja-e velem a jobbat vagy rosszabbat - no de hiszen ez mindegy. Azt mondják, a boldogság kis kunyhóban is megfér, és sokszor szűk neki a palota. A boldogságnak ugyanis mindegy, hogy hol van - mert a boldogságban az kell, hogy erősnek érezzem magam, magamat, aki szabadon választhat. Én tudniillik bemehetnék abba az utcába is, ha akarnék - de éppen az van benne, hogy nem akarok. Ha nem tudnám biztosan, hogy bemehetek, ha akarok, akkor persze most kínosan érezném magam - olyanféleképpen, mint akit becsuktak. Fényes kertbe csukták be, édenkertbe - mindegy, be vagyok csukva, és azt nem lehet elviselni - hiszen éppen az előbb állapítottam meg, hogy a boldogulás

egyetlen lehetősége a szabad választás - egyszóval a szabadság -, enélkül éppen úgy pórul járok, mint a többi, aki nem tudott ellenállni a perverzus csábításnak, amivel a veszedelem húz magához. Az ám, csakhogy én biztos vagyok benne, hogy én bemehetnék, ha akarnék, abba az utcába...

Tovább ment, megállt.

- Azazhogy... csakugyan biztos vagyok ebben?... Hiszen akkor...

Vállat vont, tovább ment.

- Nevetséges! Ezen nem is lehet töprengeni. Okos ember nem töri a fejét hiábavalóságokon. Uzsonnázni akarok, tehát nyugodtan megyek tovább, a kioszk felé. Egy-kettő - indulj!

Megfordult, és határozott, egyenes léptekkel bement a piszkos és sötét utcába, ahol öt perc múlva leütötték.

RETTENETES

Csak én tudom, csak én.

Rettenetes, hogy senkinek, soha nem szabad megtudni - legkevésbé neki, Amandának, ki isten és ember előtt hűséges kísérőm volt huszonöt éves házasságunk ösvényén, s meg van győződve róla, hogy ez a házasság annak a csodálatos délutánnak csodálatos következménye volt, amit így szokott megjelölni: *„mikor mi megtaláltuk egymást”*.

Csak én tudom.

Csak én tudom ezt a délutánt.

Ottlétem második órájának első felében történt. Pontosan emlékszem minden percre. Egyedül voltunk Amandával a félhomályos szalonban - abban az időben gyakran maradtunk már így egyedül, anélkül hogy ennek jelentőségét beváltottuk volna önmagunk előtt - talán csak ő sejtett valamit, ha a szívébe nézett.

Könyvekről beszéltünk - jól emlékszem, kellemes zsongással figyeltem tulajdon hangomat, ahogy félig érzelmesen, félig elmésen csevegtem, szép, mély hangom volt abban az időben, és tudtam, hogy ő szereti hallgatni. Még azt is tudom, hogy Karenina Anna példáját hoztam fel éppen, egy elmélet igazolásául, amit a szerelemről hevenyésztem előtte, zseniális körvonalakban. Vronszkij Anna iránti szerelmének elemezése közben váratlanul, mintegy villámcsapás hatása alatt, döbbentem rá a *változásra, ami bensőmben végbement*. Éreztem, hogy elsápadok. Egyidejűen látomásszerű képben villant fel előttem az *előszoba, amin keresztül jöttem* - gyötrődve próbáltam elképzelni különféle rejtelmes folyosókat, amiken észrevétlenül suhanok át, kísértet módjára, eltűnök meg visszatérek, anélkül hogy bárki ráeszmélne, hogyan.

Mondat közepén lehettem, mert Amanda meghökkenve nézett rám. Egy percig hallgatott ő is, aztán halkan, különösen szelíden, kicsit fájdalmasan kérdezte:

- Miért hagyta abba?...

Erőlködve, tétován mosolyogtam.

- Nem tudom... Talán ostobaság is, amit beszélek...

- Hogy Vronszkijnak ez a szava is csak azt jelképezi, hogy a szerelem születésének pillanata titokzatosabb és mélyebb pillanat a valódi, testi születésnél?...

- Igen... Ez, így, talán ostobaság, de...

Nem voltam képes folytatni. Ő azonban most már, *legnagyobb meglepetésemre*, nem csodálkozott a dadogásomon. Soká hallgatott, aztán nagyon egyszerűen és komolyan ennyit mondott csak:

- Nem ostobaság.

Nem, hát nem lehetett... Nem bírom tovább... Hirtelen elhatározással fölálltam.

- Amy (így hívtam már akkor), nekem mennem kell... máris sokáig zavartam...

Tágra meresztett szemmel nézett rám, komolyan, áthatóan. Megpróbáltam elfordulni, nem értettem őt.

- Miért sápadt el? - kérdezte végre.

- Én?... Dehogy...

- Üljön le.

Aztán ijedt habozásom látva, erélyesebben:

- Üljön le. Nem engedem el így, ilyen felindultan.

Ránéztem és csodálkozva láttam, hogy ő is elhalványult és különös, jóságos mosollyal néz rám. Mi az, talán csak nem...

De nem volt időm befejezni a gondolatomat, a következő pillanatban ott ült mellettem a díványon, amelyre szelíden lekényszerített. És megfogta mind a két kezem, és nem eresztette el.

- Így... És most ide nézzen... a szemembe... - mondta és a szája vonaglott.

Valamit dadogtam. Lehetetlen, villant át rajtam a görcsös rémület, egy percig se maradhatok. Rémes! De viszont... Nem, inkább a halál. Rettenetes lehetett az arcom.

- Ervin... térjen magához... csacsi... el tudna menni, így?... anélkül hogy előbb... választ kapna...

Mit mondhattam? A hajam az égnek meredt, hideg veríték lepte el a homlokomat.

Kinyitotta a száját, becsukta megint, aztán közel hajolva, suttogva kérdezte:

- Hát miért nem szólt?... Honnan tudhattam?... Ha az előbb véletlenül nem néztem volna oda, mikor elsápadt... annál a mondatnál...

Jézus Mária, mi lesz ebből!

Sürgetett.

- Miért nem szólt?

Muszáj beszélni... akármit...

- Hogy szólhattam volna...

- Nem volt bátorsága?

- Nem.

- Édes...

Egymásra meredtünk, és sápadtan, verejtékező homlokkal, ő szívére tett kézzel, félig behunyt szemmel, mintha álmában mosolyogna. Felugrottam. Visszatartott. Be kellett fejezni.

Egészen behunyta a szemét, úgy suttogta, sebesen, lázasan:

- Nem... nem volt ostobaság... úgy van, ahogy mondtad... ahogy *nekem* mondtad... ahogy kitört belőled... és átcsapott rám... rám is... Csacsi... mitől féltél úgy?... hiszen én... hiszen én is... Csókolj meg...

Húzott a szájához. Meg *kellett* csókolni. Halkan felsikoltott, aztán felugrott. Kitárta a karjait.

- Mama! Mama! - kiáltott.

Rémületem tetőpontjára hágott.

- Az istenért... - suttogtam - engedjen el... nem bírom el... vagyis ne előttem...

A mama lépteit hallottam. Itt volt a pillanat, mikor úgy rohanhatok el, mintha a drámai helyzet felindulásában történne.

Az előszobában még hallottam, ahogy félig sírva, félig nevetve borul a karjába a mamának.

- Mama... mama... az Ervin felesége leszek... már meg is csókolt...

Mit bántam én! Kivágtam az ajtót, hármakat ugorva rohantam le a lépcsőn... Odakünt már esteledett, csillagok ütköztek ki a hamvas tavaszi égen... Egy pillanatig tájékozódtam, hol vagyok - aztán nyílegyenesen iramodtam el a kerten túl felém mosolygó rejtelmes, csendes, árnyas liget biztató és megértő karjai felé...

TERMÉSZET

A művész megállt a szikla szélén, szemben a robajló zuhataggal. Távolban, a sötétlő fenyőerdők széle világosba halványult, ott, ahol a gleccser indul - bukó nap vérében izzott a havas. A hegycsúcs fölött, meredeken, kiütközött az esti csillag.

És a művész kitárta a karját, magához ölelve a világot.

- Elhoztam neked fájdalmamat, égbe meredő erdő, erdőre boruló ég - így szólt a művész -, elhoztam neked, kitárom eléd, öleld magadhoz, gyógyítsd meg, ringasd el - fogadj kebledre, tárd fel előttem szépségedet! Az emberek városából jövök, szívem megcsömörlött tőlük, feléd árad a lelkem, Szépség, Tisztaság, Erő! Mert meghurcolt engem vérben és sárban a csőcselék - mert utálatos lett nekem az emberi sokaság, lihegő rabszolgája testnek, kéjnek - hatalomnak és erőszaknak. Mammon szobra körül járja haláltáncát, s elpusztítja, ki nem táncol közöttük. Nem kell nekem hazug barátja és céda asszonya se Babilonnak - nem kellenek cifra tornyai többé, lihegő csókja se kell a szemérmetlen szerelemnek. Eljöttem hozzád, vissza hozzád, újra hozzád, először hozzád, utolszor hozzád, rejtelmes völgy, büszke bérc, szelíd harangja végtelen boltozatnak - biztató csillag, boltozat kupoláján! Ó, Természet - Szépség Forrása, balzsama szívemnek, anyaföld! ringasd el tévedt gyermeked, üdítsd fel, töltsd meg lelkének serlegét színültig szemérmes szépséged italával!

Csak te - csak te, haragoszöld, kék ködökben villódzó halom - lágy emelkedésed mintha pihegő anyamell volna, hogy ráhajtsam fejem - csak te, haragosan horkoló zuhatag - büszke, havas csúcs, távoli nap vörös szégyenkezése, megbékélt izzása a messzi bolygónak - ti, csak ti értitek meg az én lelkemet, együtt és külön, ti fejezitek ki, amit érzek!... Nem hagylak itt

benneteket soha - szebbek vagytok szememnek és szívemnek a világ legszebb asszonyánál!... Íme, eljött a fenséges pillanat - az isteni ihletés pillanata, melyben megláttalak Téged, fenséges természet, mikor kibontottad szűzi lepled, hogy lássam - hangot és szót és ecsetet adtál, hogy dicséreted zengjem, hálából, amiért kibékítettél önmagammal! Hangot kiáltok én, ecsetet mártok az ezerszínű kehelybe, szót keresek én, hogy hangot és színt és szót találj, s megnyilatkozhass, rajtam keresztül, az ostoba embereknek, bár még mindig nem értenek téged, és megtagadnak téged! Zuhatagod legyen a haragom, havas hegycsúcsod a büszkeségem, mennyboltod áradó szerelmem, csillagod lelkem örökkévaló csodája! Felelj nekem, erdő, felelj nekem, isteni bérc, felelj, robajló zuhatag, felelj, lebukó nap, felelj, zölden sziporkázó csillag - felelj, add nekem a titkod, áruld el a megváltó igét, amitől szépséged értelme kitárul - csordultig van a szívem szépségedtől, válts meg -, hadd mondjam el az embereknek, mi vagy te nekem!... mi vagy te nekem!...

A művész arccal a földre bukott, aléltan lihegve. És várt.

És halálos volt a csend.

Halálos volt a csend körülötte... és ő szimatolva hangokat keresett ebben a csöndben.

És megszólalt a hegy és átszólt a zuhatagnak:

- Merre, honnét?

És a zuhatag felelt:

- A mélyből fel a magasba, magasból mélybe megint. A kristálybarlangban tűz voltam, itt víz vagyok - holnap átlépem a határt, mennynek kékje leszek - aztán delejes fény. Illanok, tágulok - arrafelé!...

És a lebukó nap szólt a távoli csillagoknak:

- Százmilliárdszor fordulj, táncolj - jövök feléd, egyesülni veled.

És a csillag felelt:

- Siess!

És szólt az erdő a hegynek:

- Megyünk mi is, megyünk vele, ugye?

S a fűszál szólt az erdőnek:

- Jövök én is veletek... ágaskodnám, de rám lépett ostoba lábával valami...

S a bérc bólintott:

- Látom... ott a szikla szélén... az a kis viszketős por... idegurult... ne félj, visszakúszik mindjárt. Ott lent, a völgyön túl, egy rakáson szokott viszketni és nyüzsögni, ahol fázik a föld - majd szólok a Tűznek, alattam, fecskendezzen oda néhány sugarat, hogy elmúljanak.

Így mennydörgött és zengett ég és föld és csillagos éj - de az ember körül csend volt, mert az ember füle azt hallja csak, ami belülről beszél.

HÁROM VŐLEGÉNY

Igazi, menthetetlen és minden szépítgetésre alkalmatlan férfikudarca életemnek egy volt: megmondom őszintén.

Mária már lánykorában nagyon tetszett nekem. Másoknak is tetszett, sok udvarlója volt, de ezeket lenéztem, nem sokra becsültem - tudtam, hogy el kell jönni az órának, amelyben kiderül, ki a legkülönb közöttük. Mikor hallottam, hogy eljegyezte magát Pálossal, a petróleumkirály örökösével, vállat vontam és mosolyogtam. Igazam lett. Fél év múlva Pálos maga mesélte el nekem szakításuk történetét, még mindig dühösen, bőszavú felháborodással. Kérlek, nem tagadom, mondta Pálos, hogy nagyon fájt nekem a dolog, mert én szerettem Máriát - mégis örültem, hogy idejében derült ki az igazság. Ez a nő a *pénzemet* szerette, nem engem - hiába tagadta, tudtam, éreztem, az első perctől fogva -, de hogy is lehettem olyan őrült, hogy erre nem is gondoltam mindjárt. Nem, barátom, soha nem lett volna az enyém, ha díjnok vagyok a tulajdon gyáramban; ő ugyan azt állította, hogy igen: de engemet nem lehetett becsapni, hál' istennek. A nők mind aljasak.

Sándort, a második vőlegényt magam kerestem fel, eljegyzésük felbontásának hírére, mert hallottam, hogy belebetegedett az izgalmakba. Ágyban fogadott, eleinte nem akart rátérni a dologra, a regényéről beszélt, ami akkor jelent meg, és lázba hozta az irodalmi berkeket. Mikor mégis szóba került Mária, legyintett és keserűen mosolygott. Nem tudom, irigységből hízelgésnek, vagy szánalomból biztatásnak szántam: de csodálkozásomat fejeztem ki, hogy így történt, hiszen Máriát, akivel beszéltem azóta, láthatóan szintén letörte a szakítás, és őróla még mindig a legnagyobb elragadtatással beszél.

- Rólam?! - mondotta bólogatva, reménytelen szomorúsággal költő barátom - rólam?!... Rosszul értetted őt - talán a műveimről, azt elhiszem. Nem áltatom magam - mint ahogy őt se áltattam egy percig se -, ha beledöglöm, elpusztulok belé, akkor sem tehettem, hogy mindketten szerencsétlenek legyünk. Neked bevallom, előtted őszinte vagyok - ott *kellett* hagynom őt, nem azért, mert nem szerettem, hanem, mert *nagyon* is szerettem - és éppen mert nagyon szerettem, nem tudtam elviselni a minden pillanatban felújuló gyötrelmes gyanút, hogy a lelkem, a szavaim, a verseim szárnyaló, ujjongó lendülete szédítette őt a karjaimba - nem *én*, én magam, ez a sápadt és erőtlen valaki, aki itt fekszik az ágyban - pedig szerelemre, gyöngédségre, csókra *ennek, ennek* van szüksége, szegény, sóvárgó szememnek, szegény, szomjas, vértelen szájamnak - de hiába esküdött, hiába csókolt, hiába ölelt magához forrón, mikor mámorba kábította őt átkozott zsenim bűvölete - én fáztam és dideregtem, mert tudtam, hogy mindez a lelkemnek szól és nem a testemnek - a költőnek és nem az embernek -, és kitéptem magamat az ő karjaiból, és kitéptem őt magát a szívemből...

Zokogásba fúlt a szava, lemondóan intett, hogy menjek el.

Két év múlva Csáthy Zoltán öngyilkossági kísérlete dobta be Mária nevét az érdeklődés központjába. A harmadik vőlegénnyel való tragikus összeveszés annál inkább meglepte a közelállókat, mert úgy látszik, Mária ezúttal komolyan szerelmes volt: otthagyva családját, mely nem jó szemmel nézte a „szép fiú" udvarlását, hajlandó volt megszökni vele. - Nizzában, reggel, a hajóállomáson történt a nagy jelenet. A „szép fiú" féltékeny volt, valami levelet talált, lehet, hogy Sándornak, a második vőlegénynek régi levele volt. Mária kétségbeesetten védekezett, sírt, utánarohant, de Csáthy Zoltán bezárta előtte a szoba ajtaját, amelyben mellbe lőtte magát. A levélben csak ennyi volt: „Te nem engem szerettél, csak a szerelmet - a csinos pofám meg a jól szabott zakóm miatt jöttél velem, mint ahogy akárkivel elmentél volna, aki az

érzékeidet csiklandozza, bestia - de én többet érek ennél, nekem nem kell az ilyen szerelem és az ilyen élet."

Csáthy Zoltán szerencsésen meggyógyult, és Máriát lassan elfelejtette a társaság. Mikor öt év múlva, a vásárcsarnok előtt találkoztam vele, újra fellobbant bennem a régi vágy, de elfogulatlanul csevegtem. Már nem is emlékszem, milyen jelentéktelen dolog lehetett az, amit mondhattam: nagyon meglepett hát, hogy hirtelen ezzel fordul felém:

- Nézze, kérem, mondok valamit. Hagyjon engem békén, én tisztességes asszony vagyok, és nincsenek terveim férfiakkal.

Majdnem leesett az állam, úgy meg voltam döbbenve.

- Férjhez ment? - kérdeztem után. És még mielőtt felelt, elképzeltem magamnak a csodaszép, dúsgazdag és zseniális férfit, aki mégis elrabolta előlem.

- Igen. Ott a férjem, megvárt, míg bevásárlok.

Egy percig beszélgettünk még hármasban: Mária, én, meg a férj! A férj rendkívül szegény, rendkívül csúnya és rendkívül ostoba volt. De Máriára néztem és megértettem, hogy ez a nő nem lesz az enyém soha!

ÉDEN

A fullasztó hőségben lefordult, földnek szegeződött a páfrány dárdalevele - meddig szem látott, a leperzselt füvek alól sziksó fehérlett kopaszon, könyörtelenül.

Ez már a harmadik holdtölte volt - és semmi remény! még csak a sakálok se jártak most erre: - a folyóparton napok óta bűzlött immár az éhen pusztult sárkány kinyújtott döge - feje a vízbe lógott, szárnyai szétterültek, hosszú farka egy fekete meteorkő köré csavarodott.

Ádám óvatosan kúszott lefelé a kivájt sziklacsatornán. Minden nagyobb csusszanásnál fájdalmasan felnyikkant, felsebzett karja fájt még, vértől összegubancolódott szőre beleakadt a kiálló gyökerekbe.

Megállt, körülnézett, sárga szemekkel fájdalmasan... Bozontos, kusza szakállából félig szétmorzsolt zsurló törmelékei kandikáltak elő - reggel fanyalodott rá, hogy megkóstolja -, de nem volt se íze, se bűze, hamar abbahagyta ezt is. Önmagához nem mert nyúlni többé a fogával - nagyon jól emlékezett az éles fájdalomra, amitől csaknem lefordult a fáról, mikor mohón a karjába harapott - pedig a vér íze jó volt, meleg és sós és csiklandozó.

De hát hiába - mióta eltűnt az égről a kettős Fényesség, melynek ragyogásában életének tudatára ébredt, nem volt nyugta többé. Pedig hiszen ő akarta, hogy eltűnjön, behunyta a szemét, makacskodott. Ha békében tudott volna maradni, most is ott lebeghetne, ég és föld között, a datolyafa kinyújtott ágán - ugyan mi ütött belé, hogy át kell dobnia magát arra a másik, szomszédos fára, aminek ismeretlen gyümölcse úgy megbabonázta? Azóta érzi ezt az elviselhetetlen erőfeszítést - testének, minden porcikájának ezt a félelmes rögeszméjét, hogy valamit magához ragadni, összemorzsolni, önmagába gyömöszölni - hogy ki kell tátania fején a tátongó nyílást és valamivel, akármivel, betömni - vagy ha nem, belülről kirántani valamit a melléből vagy az oldalából.

Igen - ez így volt -, ez a kínzó valami sarkallta most is, hogy a békés hegytetőről lefelé igyekezzék, lefelé. Valamit találni, amihez tátongó szájával odakapna - belecsattintaná az éles,

kemény kis csontok kettős fogóját, amik a szájában vannak - szétmarcangolná darabokra, és elsüllyesztené a belsejében, miközben a kicsorduló pirosság - már tudta, hogy a mozgó élők belsejében ilyen meleg, piros folyadék van - kétoldalt lecsurogna. Homályosan emlékezett rá, mikor támadt benne először ez a kívánás - *látott ilyet*, akkor a szomszéd fa alatt a *sárkány* torkában tűnt el így, vonagló görcsök közt, egy párduc csíkos teste.

És a visszaidéződő képre Ádám állkapcsai remegni kezdtek - száját nyitogatta, és nyelte a nyálát és lihegett.

A tüskebokor alatt, pár lépésnyire tőle, ott gubbasztott Éva.

Ott gubbasztott már akkor, mikor Ádám átugrott a gránátalmafára - akkor meghökkenve elinalt, elbújt -, ő előbb került oda, le is tépte a gyümölcsöt, de nem volt bátorsága megvédeni birtokát. Annyi bizonyos, hogy *tudott* Ádámról, mielőtt Ádám látta volna őt - tudott róla, emlékezett rá, ő is látta a sárkány és párduc közt lezajlott szörnyűséges és gyönyörűséges jelenést -, és képzeletében ő már határozottan Ádámmal kötötte össze a kínzó vágyat, ami megmaradt benne azóta - ami először sarkallta, hogy letépje a gránátalmafa kerek gyümölcsét.

Most itt voltak, szemtől szembe - Ádám a sziklacsatorna végében, Éva a bokor alatt, összehúzódva.

Most is Éva látta meg először.

Hátrálva, fészkelődve igyekezett még jobban elrejtőzni. De szemét nem vette le a közeledőről. Ő is lihegett és remegve nyitogatta száját - óvatosabban, mint a másik -, ő ismerte az arcát, látta a folyóban.

Ádámot a recsegő ágak tették figyelmessé. Elbámult, magához hasonlót pillantva meg - aztán, mint a mennykőcsapás, úgy érte a teljesülés lehetőségének felismerése. Visszahúzódott maga is - egy szívdobbanásnyit tartott az egész.

Egy szívdobbanásnyit.

Aztán - a következő szívdobbanásra, egy és ugyanabban a pillanatban ugrottak egymásra - elvakultan, vérködbe borult szemekkel, mindketten megfeledkezve róla, hogy a másik is ugrani fog... A szájuk tátva volt - tátott szájukban az összecsattanni készülő fogsorok... megharapni, széttépni, megenni...

És így történt, hogy a két száj egymásra tapadt s megszületett az Első Csók - és lőn este és reggel, a nyolcadik nap.

KOCSMA

Rossz álom, hadd idézzelek, hogy aztán megszabaduljak emlékedtől is!

Alacsony helyiség, pincegádor, nyirok szivárog a falakon; bádogborított asztalán a söntésnek csorog a bűzös sörhab, a poshadt üstbe nyeldekelve toccsan bele a hosszú szárú icce, lemerül, felbukik, vastag, zölden opálzó, durva pohárba loccsantja tartalmát. No de értsétek meg, nem szeretem ezt a savanyú vinkót, de hisz én nem bántalak benneteket, nyakaljátok, ha jólesik...

Hogy akkor hogy kerülök ide? Hogyan, hát tudom én? Itt vagyok és várok valamire, mert odakint tél van... Mire várok? Honnan tudjam, elfelejtettem... hiszen tudom, hogy csak álmodom, nem tartozom nektek felelni. Én tudom, csak ti nem tudjátok, akik itt iddogáltok a

hosszú, keskeny zöld asztal körül s gúnyosan pislogtok felém: - odanézzetek, nem iszik a gazember, nem tart velünk, csak ül, bámul és görcsösen szorongatja a vándorbotot! Ej, hát nem iszom, nem azért, hiszen volna miből, meg aztán, remélem, úgyis felébredek, mire fizetésre kerül a sor... Hiába villan össze szemetek a pohos, röhögő kocsmárossal, nem fogtok ki rajtam! *ti* vagytok álomképek, fantomok, az én rossz álmom nyomasztó látomása, lidérc-nyomás! nem én! ó, majd eltűntök körülem, visszamerültök a gyalázatos múltba, gonosz emlékeim csatornaszennyébe, ha egyszer erőt veszek magamon, nagyot rikoltok és felébredek.

Lökdössetek csak könyökkel, tivornya népség, sugdolózzatok, piszkos hüvelykkel bökdösve felém, hogy tudjam, engem csúfoltok - lépjetek csak asztal alatt, meztelen lábamra a szöges cipővel, gúnyos „pardóny!"-t kiáltva, mintha csak véletlenül... most már csakazértse, csak-azértse iszom! Nem kell a lőrétek, a rossz karcostok - harmadik máslás, tudom jól! Ismerem az anyját, hé, ennek a bornak. Mert ha mezítláb, rongyokba burkoltan, dideregve ülök is itt s nem tartok veletek, jussom van itt ülni, hé! Régebben ülök itt, mint ti! Hojjé! Világon se voltatok még, dorbézoló csürhe. De másféle nedűt mértek itt akkor, másféle pofája volt ennek a lebujnak is... majd elmesélem egyszer, ha kedvem tartja, most nem, eszembe sincs. Nektek nincs mit mesélnem, hiába meresztitek bal szemetek! Csak annyit, ha tudni akarjátok, hogy *az* volt a bor, nem ez - *az* volt a bor, a valódi, hatputtonyos! Édes és nemes, folyós arany, a kristálypohárban! Mert kristálypohárban mérték, a csillár fénye szikrát vetett metszett üvegjén, most hát tudjátok, miért nem iszom! Régi ital, sok ezer éves, ott szúrták földbe venyigéjét valahol a hellén dombokon, istenek szüretjén, vagy még messzebb talán, a Nílus körül, egyiptomi márványpaloták tövében... Röhögtök? Hát igen, lehet, hogy ott, de mit bánom én, mi közöm hozzá, kotoljatok rajta, szimatoljátok csak, méricskéljétek, honnan szereztem, hogy jutottam hozzá, engem nem érdekel, nem emlékszem, nem tudok róla, csak azt tudom, hogy ittam és mértem, és szép volt a mámorunk, régi mesterek keze reszketésén megbámult gordonka muzsikált hozzá, selymes homályban, üveghegedű, gyémántos vonó! Elhiszitek-e hát, hogy nincs örömem a nagybőgő brúgásában, hogy megfájdul a fejem ettől a gépzongorától, csörrenő cintányértól? Hadd abba, cigány, nem kell se víg, se szomorú, nem kell a jazz-bandi vidámság, nem kell a bánatos se, nem értitek a módját, no! Hiába üvöltitek, harminchatan, teli torokból, érzelmesen, hogy aszongya „csendesen, csak csendesen!", attól nem lesz halkabb a nóta, ha harminchatan próbáljátok halkítani, csak a dobhártyám szakad meg!

Ej, bolond álom, ne rontsam a kedveteket? Kirúgtok? Azt nem, odakint nem tudom, hogy áll a bál. Még nem pirkad az ablak, vaksötét a hólepel, mintha farkasok üvöltenének. Ide hát azzal a cukrozott ecettel, de mi lesz, ha most fogok hozzá? Mire én leiszom magam, ti már kijózanodtok, akkor dobtok csak ki igazán! Mert jaj, nem kell nekem ital, részegebb vagyok én józanul, mint ti a századik pohár után - és józanabb leszek részegen, mint most a kocsmárostok! Ide hát azzal a poshadt citromlével, talán kijózanít, talán felébredek!

KLOROFORM

Igenis... Egy, kettő, három...

Igenis... Beszéljek?... Közbe beszéljek? Igenis, tanár úr, csakhogy... nem, kérem, nem félek egy csöppet se... csak a lélegzés... és igen, de milyen furcsa ez... egy, kettő, három, négy... milyen hűsen csöpög valami az arcomra, arról a kosárról... Ez a kloroform, ugye?... hogy én most el fogok aludni?... azonnal?... mire huszonötöt számolok?... dehogy, tanár úr, az lehetetlen, hiszen éppen ellenkezőleg... egyre éberebb és élénkebb leszek ettől, mintha részeg

volnék... és milyen különös... a szívem... a szívem... hogy dobog, milyen hangosan és külön... igen, arrafelé, lejjebb... egy külön szív dobog, tőlem egészen függetlenül... és egyre messzebb dobog... és egyre különállóbban és hangosabban... és elhagynak engem a kezem is, meg a lábam is, elzsibbadnak...

Igenis, számolok... igenis, méltóságos tanár úr, bocsánatot kérek, csakhogy azt hiszem, hiába... én még soha nem voltam ennyire ébren... én még soha nem figyeltem ilyen élesen és körülményesen, ami velem történik... én tudom, hogy a kedvesnővér most ide tolta az asztalkát, amin a kések vannak meg a csipeszek meg azok az éles görbe drótok... és hogy a méltóságos úr lassan mosakszik és álarcot vesz fel és a homlokára villanylámpát. És a másik doktor úr, aki a kezemet leszíjazta... És a kedvesnővérek, akik olyan halkan járkálnak és minden milyen fehér és tiszta, és behallatszik a villamos... Én még soha ennyire nem voltam ébren.

Igenis... öt, hat, hét, nyolc...

Most akár el is lehetne kezdeni, nem érzem a kezem és a lábam... jöhetnek a kések és a csillogó fogók... és a gézek, a katlan, amiben víz fortyog... aqua destillata... antisepticum... bactericid. Méltóságos tanár úr... méltóságos tudomány... milyen nagyszerű dolog... miattam és velem, az egész dolog, ami itt történik egy emberrel... az egész emberiség... évszázadok óta... az egész föld kerekségén... énértem, miattam, hogy megmentsenek... kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő...

Nem fogok elaludni, nem is akarok. Odakünt utcák kanyarodnak, jól tudom, bár nem vagyok ott, autó fut, boltajtó csapódik... Csatornákban szalad a szenny, a korzón kacérkodnak... Még odébb a Kristóf tér, jól tudom, ott van, pedig én itt vagyok és talán nem is vagyok többé... még odébb az Andrássy út, a Városliget, aztán kanyargó sínek, messze váltók, szemafor, Rákosszentmihály, veteményes táblák... mindez ott van, a helyén van, terjed és nyúlik, messze, egyre messzebb, *csak ez van*, mert én már nem vagyok... tizenhárom, tizennégy, tizenöt.

Csak ez van, egyre inkább, egyre biztosabban, egyre szélesebb gyűrűkben, egyre tágulva... Rákosszentmihály... azután Komárom, Bécs, Berlin, Párizs. A hullámgyűrű szétlapul... ez már az óceán... az ott egy fárosz, villanykévéit a süket feketeségbe ontja... Amerika... itt már nincs tovább, ha visszafordulni nem akarok... de nem lehet, hová fordulnék vissza, hisz én már nem vagyok... csak előre... tizenöt, tizenhat, tizenhét.

Ez a Hold, ez meg a bolygók, a Nap... tovább. A Véga, Alcyone... állócsillagok... ködfoltok és Tejút... Hát aztán? Aztán is csak *Van*, aztán is *Terjed* még... terjed bizony, a lelket nem állítja meg semmi... az *akarat* megy tovább... De meddig? éppen ez a kérdés... Amíg majd nem lehet tovább... de mi lesz ottan, ahol nem lehet tovább? Csak akkor nem lehet tovább, ha ott egy fal van... De ha fal van... akkor *milyen vastag* ez a fal - ha pedig nincsen fal, akkor... akkor *hol van* ez a fal?

Tizennyolc, tizenkilenc... hehehe, ez nagyon mulatságos, ezzel a fallal, ami ha nincs, akkor van, ha pedig van, akkor nincs. De hiszen ez nyilvánvaló képtelenség, nonszensz, ennek semmi értelme, ez tehát nem is lehet valóság. No de viszont, körös-körül, a legszélső, legnagyobb hullámgyűrű, amibe mind a többi bele van foglalva... éppen ez a legnagyobb gömbalak... éppen ez az a bizonyos értelmetlen és képtelen és lehetetlen, tehát nem is létező agyrém... Az ám, csakhogy az a baj, hogy ebbe a lehetetlenségbe van belefoglalva az is, amiből kiindultam, a lehetséges és létező... Mert az az ember, aki ott ül a fal előtt, ami nincs, mert muszáj neki lenni... az az ember éppen olyan messze van éntőlem, mint én őtőle... tehát annak az embernek a számára én és ez a létező valóság itten körülöttem éppolyan képtelen és értelmetlen nonszensz, fából vaskarika, lehetetlenség, mint nekem ő meg a fal, ami előtt ül,

aminek lennie kell, mert különben nem lehet megállni, de nincs, mert ha van, akkor milyen vastag? Húsz... huszonegy... huszonkettő millió... méter...

Hahaha? Milyen világos! Milyen egyszerű... Hogy én... meg a izé... ez itten, ez az egész... méltóságos úr... és ezek milyen komolyan veszik... mintha ők *valóságosan* volnának... és léteznének... pedig hát nem is létezhetnek, nyilvánvaló... hogy aszongya, aludjak el... hahaha... nevetséges... hogy aludjak el... mikor *én nem is vagyok... és ők sincsenek...* huszonnégy... huszo-o-o-o-n... nnnnn nnnn... öööőő.. ő.. őő.. ő...

PÁSZTOROK

Hajnali szél seperni kezdte a havat - a száguldó szán ekhója belapult. A gárdisták, ketten, lemaradtak, de a lengyel paraszt a bakon meg se fordult utánuk - egykedvűen csettintgetett tovább a lovaknak.

- Hé! ki ne forduljunk!

- Ne félj, bátyuska.

Didergő kábulatán át - láza is volt, úgy látszik, a kétnapos vágtatástól - az utas fülét mégis megütötte ez a szokatlan megszólítás. Kedélyének sötét borújából pillanatnyi enyhülést olvasztott ki a furcsa szó - majdnem elmosolyodott. Lám, a bozontos medve azt se tudja, kit visz... A gárdisták talán szándékosan nem szóltak neki... Azt se tudja, kit visz... Nézne, ha tudná... Hogy kit...

Hogy kit?... Hát kit?...

A szán nagyot zökkent, megint összeszorította szívét a rettenetes szégyen és fájdalom. Ugyan hát kit?... Hát ki ő?... És ha tudná?...

Olyan váratlan volt a roham, majdnem elbőgte magát. Csúnyán káromkodott, hogy visszatartsa a könnyeit; de a bánat és szégyen kőkemény kérge már felolvadt, nem állt össze megint; csurogni, áradni, ömlengeni akart - közlekedni, akárhová, elönteni, akárkit.

- Nem fázol, öreg?

- Nem én, bátyuska. Hát te?

Az utas mosolygott...

- Nem kérdeznél, öreg, ha tudnád, ki vagyok.

- Tudom én, bátyuska.

- Ugyan!... No ki vele!

- A francia császár, bátyuska.

A császár meghökkent. No lám... akkor talán... ez a jóindulatú elfogulatlanság... ez talán már ennek az *új valakinek* - szól... akit mindketten először ismertek meg benne... a *legyőzöttnek...* akinek nevére nem mered el a szem, nem esik le a száj... akinek nevét úgy ki lehet ejteni, közönnyel, mint akárkiét, mindenkiét, ama milliókét, akiknek neve annyi csak, mint egy szám: megjelölésre szolgál, hogy össze ne tévesszék a többi egyformával.

Hideg veríték ütötte ki a homlokát, a lába ólmosan elnehezedett... megint azt érezte, amit akkor, Egyiptomban... meghalni! meghalni!... de akkor megfordult minden... megfordulhat-e még?

Megfordulhat-e?

Az ágaskodó dac most egész erejével a lengyel paraszt ellen fordult... A neve, hagyján... de a rangja... ez talán mégse közönséges megjelölése valami foglalkozásnak... mint szabó vagy böllér... és eszébe jutott az üzenet, amit tegnap indított útnak: „A nagy ármádia elveszett, de a császár egészséges”.

Szinte felvillanyozódott. Ostoba medve valami eldugott faluból - mit tudja ez, mi történt? De lehetne benne annyi becsület...

Már nem gondolkodott, már beszélt. Így mégis közelebb volt ahhoz az állapothoz, amiben eddig biztonságban érezte magát - a cselekedethez.

- Aztán tudod-e, mi az, hogy császár?

A paraszt bólint.

- Hát. Főbíró. Katonapásztor.

Katonapásztor? Egy pillanatra elhallgatott, annyira meglepte a szó. Most már a paraszt folytatta, nagyokat csattintgatva ostorával.

- Tudom én. Nem kocsisember vagyok, bátyuska, magam se. Birkapásztor.

Eh, hisz ez hülye! Mit akar azzal a pásztorsággal? Lehet vagy száz szó a fejében, úgy látszik - kevés a sok dologhoz, ami van a világon! Tízféle fogalomra használ egyet. Atyáskodó érzés fogta el, mint mostanában már gyakran (igen, akkor is, Moszkva előtt, mikor a világbékéről beszélt!) - mesélhetnékje támadt, mint mikor az ember gyereknek mond el világraszóló valóságot, hozzáidomulva, népmesenyelvre fordítva le, hogy megértse.

- Tudod-e, mi az, hogy légió? Százezer fegyveres, csupa szép szál legény. Kilenc légió... gondold el... akkora vonalon szétosztva, mint az országhatár... szétteregetve... Így vonulnak a hómezők felé...

A paraszt bólogatott.

- Hát. Tudom én. Az egész falu birkájával nekem volt számadásom. Hogy jó legelőt találjak, két kutyával. Ősszel karámba terelni.

A császár már nem figyelt. Türelmetlenül várta, hogy folytathassa.

- Az oroszok sehol se mutatkoznak. Nem mernek megütközni. Átadom a szárnyakat a két főparancsnoknak, magam maradok a középen. Ilyen még nem volt - akkora vonalon nyomulni előre -, ezt még nem próbálták. A tüzérség hátvéd - ez is újítás. Lemángoroljuk, ami utunkba akad. Borodinó felől ellenállást jeleznek...

- Az a. Sertéscsordát kellett áthajtani. Őrködni éjjel-nappal, ezt tessék elgondolni. A szomszéd faluból át ne lopakodjanak a marhatolvajok - az én számadásom! Nem is volt ebbe hiba! Tudom én.

- Ellenállás?!... lemángoroljuk... kétoldalt begörbítem a vonalat - átkarolni! A hídon megtorpan a derékhad... nagy kavarodás... Győzelem!... De hát ki bír a hideggel?!... Ekkora ország... Gondold el: három héten át semmi utánpótlás... a sátrak lemaradtak... nem vertek meg sehol, gyáván visszahúzódtak mindenütt... de hát a skorbut... az éhség... az égő városok...

- Úgy, úgy. Elszámoltam én az Istennek és - egy se hiányzott, elevenből! Ott fekszenek a dögök - tessék megszámolni! Annyi, mint elevenből - tán bizony én csináltam a dögvészt?!... Bár pusztultam volna velük - de hát ember nem kapja meg, csak marha... Mégis elcsapnak, tiszta sor!

- A hadvezér megbukik - mit szól ehhez a császár? Ez kérlek, politika... tulajdonképpen semmi közöm hozzá... végre mégiscsak két különböző dolog, ugye... államfő és hadvezér... vagyok annyi államfőnek is, mint hadvezérnek... Ha a hadvezér megbukik... megmarad az államfő... A hadvezér az államfőé... Ura vagyok saját magamnak... csak én csaphatom el magamat... és a hatalom... a hatalom az enyém...

- Az a. Izentem is a faluba: mármost ne rajtam keressék. Benne vagyok a tanácsban - jövőre mi lesz, ha engem elcsapnak? Így van ez, tudom én... nem másképp...

A két pásztor már régen nem figyelt egymásra.

CSÓK

- ...kisasszony? Nem emlékszem a névre... mit akar?

- Nem értettem jól, kérem, én se... Valami írás miatt, amit a nagyságos úr átvett - vagy odaadott - nem tudom...

- Hm. Hát akkor - jöjjön be - vagy nem - inkább - várjon - majd én kimegyek...

- De nem jött fel - az utcán vár...

- Igen?... Na jó... majd lemegyek...

És míg ment le a lépcsőn, bundáját gombolgatva, igyekezett leküzdeni a nyugtalanságát.

A kisasszony a drogéria kirakata előtt állt, topogott a hidegben, lejjebb hajolt éppen, hogy egy parfőmösdobozt szemügyre vegyen. Nem ment oda rögtön, hagyta, hogy nézze azt a dobozt. Kicsit megnyugodott, látván, hogy csakugyan nem ismeri... vagy legalábbis... nem látta még soha. Valakihez hasonlított ugyan, de ennek nem volt semmi jelentősége. Odament.

- Hát kérem, tessék parancsolni. Jó napot.

A leány nem fordult mindjárt feléje, még egy pillanatig nézte a kirakatot, de elpirult. És sebesen mondta:

- Jó napot... Hát akkor...

- No igen... az az adómentességi bizonyítvány, ugye?... Bocsásson meg, nem emlékszem pontosan... annyi dolgom volt...

- Adómentességi?... Nem... szó sincs róla... más miatt jöttem - az a kék boríték... volt szíves telefonon megígérni...

- Ahá... mindjárt eszembe jut... vagyis...

Most egymásra néztek, elhűlve szinte, csaknem sértődötten. Aztán a férfi gyorsan elmosolyodott. Nevetséges, villant át rajta, majdcsak mondunk valamit, vagy ő, vagy én, és aztán minden visszazökken a rendes, értelmes kerékvágásba. Hisz nekem dolgom is van; még jó, hogy lejöttem, mindjárt elmegyek a minisztériumba is. Már megesett, igaz, hogy régebben, hogy

ilyen hirtelen, kínos zavarba jött, de aztán minden elsimult megint. No, most gyorsan mondok egypár udvarias szót, elköszönök és kocsiba ülök.

- Hát akkor majd...

A kisasszony gyorsan közbecsapott:

- Igen... igen... Hát akkor majd elküldi, ugye... a bátyámnak kellene... nem sürgős éppen, de már nagyon kellene.

Ezen előbb a férfi nevette el magát kicsit, aztán a kisasszony. Most vette észre, hócipő volt rajta. Na hát akkor, ugye... most még elmegy a minisztériumba... végre is, neki mindenféle dolga van, neki, izé... családja... meg a nővérei... meg az öccse...

- Na igen... igaz... majd akkor elküldöm...

- Tudja a címet?

A férfi meghökkent.

- Ja... a cím... kérem, nem fontos... majd kikeresem a névjegyzékben... vagy a telefonkönyvben...

- De hiszen nem is tudja a nevem...

- Á, nem baj... ne tessék fáradni... nem fontos, majd kikeresem.

Most igazán úgy néztek egymásra, mint a félkegyelműek. A férfi szája félszegen megvonaglott. Ezúttal a kisasszony szedte össze magát előbb.

- Azért ne álljunk itt egy helyben.

- Nem, nem... Merre megy?

- Mindegy. Nincs dolgom.

- Hát akkor talán... ha megengedi... bevihetem...?

- Hát...

A kocsis csodálkozva nézett vissza, miután nem szóltak ki neki.

- Pardon, persze... Merre vigyem?

- Nincs semmi dolgom - csak egy óra múlva.

- Hát akkor talán - no, mindegy!... Menjen csak a körútra... izé... hetvenhét... nagykörút... hetvenhét.

A kocsi robogott.

- De nem rabolom el a drága idejét?

- Á, szó sincs róla. Be kell szólnom ott valahová, egy ügyben. Csak két perc.

A kocsi robog.

- Nem felejtett el semmit?

- Nem... tudom, hogy mi a dolgom. Egész pontosan tudom. Be van osztva, délutánra is. Tudja... (idegesen nevetett)... biztosan ismeri ezt - az ember álmában tudja, hogy csak álmodik - és egyszerre eszébe jut...

- Igen, igen - igen.

- És úgy megkönnyebbül - egyszerre leráz minden felelősséget -, de azért az a felelősség megvan - mert tudja, hogy ő csak álmodik, és ha majd felébred, el kell intézni... Egyelőre...

- Igen. Itt vagyunk?

- Itt. Pardon. Azonnal.

Két perc múlva, miután a kapu alatt álldogált, visszament a kocsihoz.

- Nos? Hová parancsol?

- Talán kiszállok.

- Hm... Hát akkor - talán meg lehetne uzsonnázni.

- Jó.

A férfi ment előre.

- Hé, főúr... két teát - vagy kávét?

- Nem, jó lesz a tea is.

Leültek. A férfi körülnézett.

- Nini - egészen egyedül vagyunk.

- Igen. Érdekes.

Furcsa, ismeretlen, zizegő szédület támadt az agyában, csaknem émelygés, a gyomra is érezte. Egy pillanatra forogni kezdett a szoba. De ez olyan jó, különös, langyos volt - úgy zúgott, zubogott ez a jó, szédítő kábulás -, még eszébe is jutott, hogy a repülőgépen volt ez, négyezer méter magasan, abban a pillanatban, mikor zuhanva siklani kezdtek. Szinte sajnálta, hogy most ki kell tépni magából, kiegyenesedni, odakapni a kormánykerékhez. Gyorsan a kisasszonyra nézett, hogy valamiben megkapaszkodjék, valami realitásban. Furcsa a profilja, gondolta. Csinos, de nem különösen. A szemöldöke feketébb lehetne, a keze fehérebb. Vajon ki lehet mégis? És hogy hívják? De van egy nagyon kedves vonás - a szája körül - szegénynek - lehetséges? - hogy ettől? - hogy innen van - ez a kábulat? Gyorsan megszólalt.

- Mi az, mire gondol?

- Semmi, fáj a fejem. Elszédültem.

- Hát akkor - menjünk talán.

A pincér elment az ajtó előtt.

- Kérem - fizetek - ugye?

- Igen.

Kint voltak az utcán.

A körút csürhéje, piszkos kocsik, robogó teherautók, zörgő villamos. Rengeteg munkás, hivatalnok, sietve, keresztül-kasul, mint egy expresszionista képen. A pályaudvar nagy órája már kigyulladt. Olvadni kezdett a hó, lucsokban tocsogott a hócipő. Egy rohanó, kereskedő-arcú ember meglökte.

- Várjon - erre - felül a villamosra?

- Igen - most már mennem kell.

- Erre?

- Jó lesz.

Megálltak a villamostábla előtt. Vagy húszan álltak még ott, cselédek, egy hordár, egy bundás nő, két katonatiszt a sínen beszélgetett, közvetlen előttük. Még hallgatták is egy percig, valami színházi előadásról beszélgettek. „Á, szervusz, Miklós", kiáltott valaki a hátuk mögött. „*Szervusz, öreg!* Szeeervusz, öreg, alig ismertelek meg. Jössz ezen a villamoson? Jövök. Te, mondd csak, igaz legyen, hogy..." A többit nem lehetett hallani.

- Hát akkor...

- Igen. Ugye, majd elküldi.

- Okvetlenül.

- Most akkor megyek. Ne tartóztassa magát.

- Kezét csókolom.

- Isten vele... Köszönöm... Én ugyanis...

- Tudom, tudom...

- Ugye...

Nem jött ki a szó a torkán. Csak mikor a villamos már elrobogott. Ijedten nézett rá.

- Ni... most elment... a villamos...

- Nem baj... jön másik...

- Igen... Vigyázzon, megfázik... Gombolja be a kabátját... Nem úgy... Adja ide ezt a csomagot... várjon, majd én begombolom magának.

És ekkor történt meg végre, úgy, ahogy, lehajolt, hogy begombolja a lány kabátját. Még látta, ahogy mellettük valaki, egy fekete kabátos nő, csodálkozva feléjük fordul. Aztán már nem látott semmit. A szája fél centiméternyire lehetett a félig kinyílt, rémületében mosolygó szájtól - ezt a fél centimétert már együtt futották be, kétoldalról. Aztán a langyos, nedves ajkakon túl, csak a fogakat érezte síkosan, mint a datolya magvát, mikor megállítja a fogat. És a ködön túl nevetést hallott, aztán bosszankodó, megbotránkozó kiáltásokat. Aztán csak lassan, lassuló ütemekben előálló dobbanásokat hallott még, de ezeket már belülről, a mellében, mint valami idegen tárgyat, egy nagy ingaórát, ami ünnepélyesen megáll - vagy vészharangot, amint terhesen, vésztjóslóan kondul még egyet-kettőt, mielőtt elhallgat, hogy utána fekete csönd legyen -, fekete csönd, amiből majd lángok csapnak elő és rémült sikoltozás.

A NYOMORÉK

Nem nagyon bíztak benne, hogy fel fog növekedni, születésekor. Anyja, mikor meglátta, rémülten dugta el fejét a homokpárnába, nem akart tudni róla - kíméletes rokonok vitték el, ott cseperedett fel valahogyan, a pálmaerdő szélén, félig Isten kegyelméből. Könyörületes idegenek, ha nem is kényeztették el gondoskodással, hagytak neki valamit a lekopasztott ág csücskén: ivóvizet a forrás adott, legelőt a szikkadt fenyér.

Hamar megtanulta, hogy szerénynek és csendesnek kell lennie. Apró korában benne is éppúgy ficánkolt a vér, mint kölyöktársaiban - hancúrozni, verekedni, rugdalózni a sütkérező kamaszok között. Nyiherészve bökni oldalba a kergén körbeszaladgáló ünőcskéket, bújócskát

játszani a hullámzó ütemben, méltósággal felvonuló öregek lábai közt. A zsiráfkölyköket ijesztgetni. De már a társasélet első napjaiban tűnődve és csodálkozva meg kellett értenie, hogy vele valami nagy baj van. Nyihogás fogadta, a gyerekek orral mutogattak rá, megkergették, dobálták, nem akartak játszani vele.

Először egy szakállas kamasztól hallotta a szót:

- Nini, a nyomorék!

Csodálkozva nézett rá. A kamasz hátán gőgösen, büszkén meredezett a két tekintélyes, hatalmas zsírgumó. Először vette észre, hogy valami idegenszerű, csaknem az undorhoz hasonló rossz érzés fogja el, ha ezeknek a gumóknak egyike hozzáér a testéhez. És hogy aránylag még jobban is szereti azokat a társait, akiknek legalább csak egy ilyen gumó van a hátán.

Délben, mikor merőlegesen sütött a nap, véletlenül meglátta önmagát a kútban. És ekkor rájött a dolog nyitjára. Hát igen. A háta sima volt. Sima és egyenes vonalú, mint a szarvasoké, még az a lefelé ferdülő irány se emlékeztette társaira, ami a zsiráfok hátát legalább ezzel a vonallal teszi rokonszenvessé, rokonai szemében.

Most már kezdte szégyenleni magát.

Arra gondolt, hogy a két gumó, ha nem is érzi szükségét, majdcsak kifejlődik az ő hátán is, és nem fogják csúfolni a hiánya miatt.

De hiába várt erre, és mikor kortársai már udvarolgatni kezdtek, meg kellett értenie, hogy egyedül maradt. Nem kellett a nőknek. Kettő volt közülük, akikhez szemérmesen és félszegen közeledni próbált - az egyik őszintén megmondta neki, hogy undorodik tőle, a másik elismert annyit, hogy őt személyesen nem zavarná a szokatlan hiány, és szívesen megbocsátaná az egyenes hátat, egyenes lelkére való tekintettel - de szégyellné magát barátnői előtt, akiknek pompás példányok udvaroltak, hogy neki csak ilyen jutott.

Ez volt az az év, melynek tavaszán a kétlábúak átjöttek a folyón - az egész ifjúság lázban égett, a közelgő sorozásra való tekintettel. Az öregek - voltak közöttük, akik már éltek karavánban, s elevenen kerültek vissza, miután valami számum vagy bengáli rablóhorda elpusztította és szétverte a csordát - most lelkesítő emlékekkel tüzelték az ifjúságot.

A selejtezőre, ahol összegyűltek, hogy aztán a kétlábúakhoz csatlakozzanak, odasomfordált ő is - remegő vágy vitte, hogy megismeri az életet, kalandos utak képe derengett fel szívében, a végtelen homokpuszták lidérces délibábja csalogatta. De keserűen tépte ketté jó álmait a durva valóság.

- Eriggy innen, fiam - mondta jólelkűen az öreg Vezető -, hát nem tudod, hogy nyomorék vagy? Hiszen még egy málhapadot se lehetne felkötni a hátadra.

Hahota hangzott fel mögötte - megszégyenülten somfordált el, s először érezte, hogy boldogtalan. A kétlábúak megérkeztek - előtte vonult el, cifra felszereléssel, a hadsereg. Mindegyiknek hátán egy-egy kétlábú Isten, tarka köntösben. Por nyargalt utánuk, elnyelte őket a messzeség.

Egyedül maradt, néhány halódó aggastyán társaságában. Ezek talán szóba álltak volna vele, de nem húzta feléjük a szíve - fiatalnak érezte magát, másra vágyott, valami hevítette. Egyedül csatangolt hát a folyóparton, lihegve, tűnődve, kémlelve a láthatárt.

Egy napon a homokban félig szétporladt könyv lapjait dobta fel dobogó lába. Angol hittérítők vesztették el. Lehajolt és betűzni kezdte.

Példázat volt azon a lapon - a gazdag emberről szólt, s azzal végződött, hogy könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak Isten országába jutni.

Mintha szíven ütötték volna. - S mily könnyű volna *nekem* - gondolta -, akinek nincsenek daganatok a hátamon. S tovább tűnődve, mintha felolvadt volna benne valami - rájött, hogy kiválasztott ő társai közül, akinek szenvedése és boldogtalansága és megcsúfolt élete áldozat és kiváltság, ami különbbé és többé teszi őt másoknál.

- Legyek csak nyomorék nektek, gőgös, elbizakodott púposok ti - kiáltott hangosan a sivatag felé -, az én lelkem púposabb, mint a tiétek!

És Anasztáz, a púptalan teve, elhatározta, hogy szellemi tevékenységet fog ezentúl kifejteni.

A HEGEDŰ

A karaván elment, a hegedű ottmaradt. Tanácstalanul állták körül a bennszülöttek. Mégis, mi a csoda lehet?

- Hogy micsoda? - mondta fölényesen Tani-Tani, a maori főnök. - Hát nem látjátok? Kulacs! Vízzel töltik meg a fehérek, a hátukra akasztják, úgy viszik. Azért üres belül. Ezennel lefoglalom magamnak.

Hát nem valami alkalmas kulacs volt. Oldalt volt rajta két nyílás, nem fölül, azon kellett betölteni a kecsketejet, és mindig vízszintesen kellett tartani, különben kicsurgott ugyanazon a két nyíláson.

Tani-Tani meg is unta egy idő múlva, kétségek is merültek fel lelkében, vajon jól ítélte-e meg a furcsa tárgy rendeltetését. De restellte bevallani a törzs előtt. Titokban odaadta inkább szolgájának, Roda-Rodának, aki elmés ember hírében állott. Ez kavicsokat tartott benne, amiket összelopkodott - de neki is hamar meggyűlt a baja vele -, nem tudta előszedegetni belőle, mikor szüksége volt rájuk. Takarékperselynek megfelelt volna, de nem merte összetörni a főnök ajándékát.

Később dísznek akasztották ki, a törzsház gerendájára. Ebben a minőségben sokáig jó szolgálatokat tett, a szomszéd törzsek *totemet* láttak benne, és tisztelték. Eleinte a törzs nemzeti politikájának hívei és agitátorai próbálták kihasználni azt a szuggesztív erőt, amit jelentett: nemzedékeken át hozzászoktatták az ifjúságot, hogy a Maori Nemzeti Korona jelképét lássák benne, amivel harcra és összetartásra lehet buzdítani. A „maori kulacs", „Tani-Tani kulacsa" körül valóságos legendák, valóságos mondavilág keletkezett, mely származását visszatolta képzeletben egészen az ősidőkig, ismeretlen erők művének igyekezett beállítani a „kulacs"-ot. Egyes költők szerint az égből hullott alá, tüzes meteor formájában, mások tudni vélték, hogy a földből nőtt ki, s egy pásztorlegény találta meg.

A maorireneszánsz évtizedeiben, a művészetek fellendülésének korában új szempontok keletkeztek, halványan, tapogatózva. Iparművészek, képfaragók, akik ebben az időben mesterségük szabályainak és törvényeinek tökéletes megismeréséig jutottak, kezdték rebesgetni, amit később nyíltan is kimutattak, kétséget kizáró módon, hogy a „kulacs" nem lehet maori eredetű - vonalaiban, stílusában határozottan idegen formaelemek vannak, nem hasonlítható a maori kultúra és művészet egyetlen termékéhez sem. A hegedű e kor vége felé ki is került a Törzsház Szentélyéből, ahol eddig őrizték a főpapok, és egyelőre a főnök palotájába került.

Innen jutott a száz évig tartó nagy háború s a maori királyság bukása után a múzeumba. Bizony a múzeumba, mert beköszöntött a Megismerés nagy százada, a maori enciklopédisták kora, mely a fogalmak elemzésének hatalmas művét befejezve, kigyújtotta a mindent lebíró emberi akarat és Megismerés fáklyáját: a Tudományt. E nagy században, mely a természettudományok, a technika szédítő fejlődésével, bőrből készült nadrágjaival, valódi csontból készült fülönfüggőivel, önműködő akasztófáival, emberlábra berendezett hordszékeivel, távolba kiabáló tölcséreivel és faragott csatabárdjaival legyőzte a természetet, s bevilágított annak titkaiba, éreztette felszabadító hatását a politikában is: beköszöntött a liberalizmus és a szabad kutatás nagyszerű epokája.

Ebben a korban jött rá Elem-Elem, a nagy tudós, hogy a „kulacs", a hegedű, tulajdonképpen *hangszer*. Szkeptikusok azt vitatták ugyan, hogy nem magától jött rá, hanem valami fehér ember árulta el a titkot, a papájának - de ez már nem volt lényeges: a Felfedezés megtörtént, s az új Hangszert ki kellett próbálni.

Maga Elem-Elem szólaltatta meg. Óriási közönség előtt két kaviccsal döngette a hegedű hátát s a „Nyekapi-ka minga" nemzeti indulót verte ki rajta.

Mérsékelt sikerrel. A zenészek kijelentették, hogy a kecskebőrrel borított dob sokkal szebb hangot ad, mint ez.

S a hegedű kiment a divatból.

A NEGYEDIK HALMAZÁLLAPOT

Thorsen becsukta az ajtót. Három óra volt, de már sötétedett, a fjord-sziklák élesen rajzolódtak az északi égbolt acélkék hátterébe.

A Nemzetközi Laboratórium huszonharmadik emeletén voltunk, a körfolyosó üvegcsarnokában, ahol a cseppfolyós levegővel dolgoznak immár öt éve. Ez a része az épületnek azóta Thorsen rendelkezésére állt: itt akarta befejezni és kipróbálni húszéves kutatásainak eredményét. Egy éve, hogy utoljára látogattam meg - meglepett a változás. A csendes, szelíd, óvatos szavú ember eltűnt, mozdulatai most határozottak voltak, a hangja szinte nyersen biztos és érces. Valami derűs közöny váltotta fel a tétova, aggodalmasan kíváncsi tekintetet, ahogy azelőtt szokta figyelni az arcom, mikor magyarázott.

Ahogy most sietve előrement, tologatva a keréken szaladó műszereket, asztalkákat, szinte ügyet se vetve rám: nem állhattam meg, hogy ne figyelmeztessem erre a változásra. Vidáman felnevetett.

- Jó megfigyelés - mondta aztán, különösen az „aggodalmasan kíváncsi tekintet". Aki így néz a tanítványra, mikor magyaráz, jó okkal aggodalmaskodik: valószínű, hogy nem egészen biztos a dolgában, nem egészen érti, amit meg akar értetni.

- Úgy érted... hogy ma már *másképpen* magyaráznád... - kockáztattam meg.

Rám nézett, különösen mosolygott.

- Ma már nincs szükség magyarázatra.

- Ah!...

- Még egy héttel előbb lett volna... ma már nincs.

- Tehát... magyarázat helyett?

- Magyarázat helyett - bizonyíték.

Kezeit dörzsölte, oldalt nézett rám. Megint nevetett, egészségesen, nyíltan.

- Milyen furcsa... hogy most már nem is érdekel annyira... az egész húsz év, töprengéseivel, próbálkozásaival, egy gondolat körül forgó rögeszméivel... egyszerre összezsugorodik, jelentéktelen részletmunkává, tunya ábrándozássá válik ehhez az egyetlen héthez képest - legfeljebb olyan előkészítésféle... arra volt jó...

Értetlenül néztem rá.

- Az egész húsz év, mondod... jelentéktelen munka?... A hatalmas *anyagerő*-elmélet - gyermekes spekuláció?

- No, no - annál talán több. De milyen egyszerű, természetes, szinte útszéli igazság - húsz év keserves munkája, néhány mondatba összefoglalva! Hát igen - annyi bizonyos, a régi atomhóborttól az elektronvalóság beidegzéséhez kellett egy kis idő. De ha elgondolom, mit takarítok meg, ha *akkor*, húsz év előtt odaáll elém valaki, és megfogalmazza az egész dolgot úgy, ahogy ma fogalmazom - három alaptételben! Csak ennyit ha mond: „erő és anyag! - bolond beszéd!" Már megvolt a bizonyosság, hogy a *legkisebb rész*, az *oszthatatlan* nem lehet anyag, test, *corpusculum* maga is - de az *elektronról, a legkisebb elektromos töltésről*, erről a fából vaskarikáról, ami holmi nemlétező valaminek létező tulajdonságát jelölte meg (elektromos töltés! önmagában - mintha azt mondanád: itt jön egy jó ember - ember nélkül!), az *erőközpont*-ról úgy beszéltek még, mint valami derék betonkockáról, amiből az anyag teste „fel van építve".

- De hiszen...

- Persze, de hiszen... Tudom, ne figyelmeztess, nem felejtettem el a leckét, amit feladtam magamnak... „Az anyag tehát *egyik megnyilvánulása csak* az erőnek, mint összefogóbb, általánosabb valóságnak: olyan, mint a hő, a fény, az elektromosság... azokkal egyenrangú tünemény." Hogyne, így már tetszetősebb az egész... egy kicsit megfordul a kocka: nem az *erő* az anyag *különféle* tulajdonsága - az *anyag* az erő különféle tulajdonságainak egyike. - De hogy válik erővé?!... Mert a rádiumhumbug lólába mégiscsak kényelmetlenné vált hovatovább!...

Odajött hozzám, kabátgombomat kezdte rángatni - ez nála a legnagyobb élénkség jele volt mindig.

- Te... emlékszel még, mikor a halmazállapotokról beszéltem neked?

- Hogyne... Az erő... mint *egyik halmazállapota* az anyagnak...

Hangosan felnevetett, mintha csiklandoznák. A szeme felcsillant.

- Bravó!... Jól emlékszel: úgy mondtam, szóról szóra! Nem is sejtettem, bolond fejjel, milyen közel jártam hozzá, hogy ráhibázzak a valóságra, ezzel az egyszerű szóval!... Csak egy kicsit kellett volna még egyszerűbben beszélni és gondolkodni, csak egy kicsit kellett volna még jobban elfelejteni mindazt, amit a harmadik gimnázium első fizikaórája óta tanultam és spekuláltam - és talán már akkor, ott, előtted, kimondtam volna a szót. Egészen egyszerűen, természetesen, ahogy az ember kimondja: *levegő* vagy *víz* vagy *álom*.

- A szót?... Miféle szót?

- Hát ezt: halmazállapot.

- Hiszen kimondtad.

- Igen, de nagyon is óvatosan, tapogatódzva, úgy, hogy az *egyik*.

- Az *egyik*... hát hogy kellett volna?

- Így: a *negyedik*. Miután hármat már ismertünk: a légneműt, a cseppfolyósat meg a szilárdat.

- Nem értelek... Szóval... az erő... az erő... úgy tekinthető... mint a negyedik... halmazállapot...

Hangosan, tágan, jóízűen felnevetett.

- „Tekinthető!" „Erő!" Micsoda szavak! A spekulatív metafizika holdkóros álmainak szótára!... Mit bánom én az „erő"-t... Engem az *anyag* érdekel - amit meg lehet fogni, megtapintani, megszagolni, belefeküdni!...

Nem tudtam felelni, értelmetlenül bámultam rá.

- Hát akkor... igazán nem tudom... miről beszélsz...

A párkányhoz ment, kinézett, dobolt ujjaival, furcsán mosolygott. Nem tudom, miért, apám arca jutott eszembe, mikor karácsony este szájára tett ujjal jelezte a közelgő meglepetést. Hirtelen visszafordult.

- Te - mondta tettetett könnyedséggel -, látod onnan a járdát, lent, az utcán?

- Látom.

- Autók robognak végig az úttesten. Ha jól emlékszem, gránitkockákkal van kirakva a kocsiút.

- Azzal.

- Közlekedési eszköznek határozottan bevált az autó, bár... Mindenesetre, valld be, meg volnál lepve, ha onnan, a Hedensterna utca felől, mondjuk, egy takaros kis csónak fordulna be - olyan gondolaféle, mint Velencében.

- Hogy érted - ha elöntené a tenger az utcát?

- Dehogyis! A gondola az *utcán* jönne.

- Kereken?

- Gondola, kereken? Bolond! Csak úgy, ahogy a gondola siklani szokott, félig belesüllyedve az anyagba, amiben közlekedik... Hátul ülne az evezős, lapátját ütemesen mártogatva.

Még mindig nem értettem.

- Mártogatva? Mibe?

- Hát az utca felszíne alá, a gránitkövekbe. A gondola ringatódzva, félig elmerülve siklana a kövek közt, és a felvert kőhullámok csörögve csobognának körülötte, amint a lapát közéjük csap. No, mit szólnál?

Vállat vontam.

- Hogy megbolondultam... vagy a szemem káprázik... vagy varázslat...

Eltűnődött.

- Különösen ha azt látnád, hogy a csónak, amint közeledik... egyre kisebb lesz... nem megfordítva, mint ahogy a perspektíva törvénye kívánja... s mire ide érne, az ablak alá, már el is tűnne... De ettől eltekintve, annyit mindenesetre éreznél, hogy fene egy *kemény* tárgy lehet az a csónak meg az a lapát, hogy így szétfröccsen körülötte a kő... anélkül, hogy robbanna...

- Thorsen, fogalmam sincs róla, mit akarsz.

- Azt kérdeztem csak - *elhinnéd-e*, hogy valóságot látsz, ha ezt látnád?

- Ördögöt! Persze hogy nem hinném.

- Nem?!...

Megperdült, elugrott az ablaktól. Egy hengerformájú tartályhoz futott, nagy zajjal felemelte a tetejét. A kezében valami fogóféle villant fel.

- Állj meg ott, ahol vagy... ne mozdulj, nézz ide! - kiáltott rám erélyesen. - Figyelj, és ne szólj egy szót se!

A következő pillanatban fényes, bántóan csillogó golyóféle valami jelent meg a fogó végén - de csak egy pillanatra. Thorsen mellett fémasztalka állt, és tudós barátom abban a pillanatban, hogy kiemelte a tartályból, már rá is ejtette a golyót a fémasztalka lapjára. Abban a pillanatban a golyó eltűnt.

- Jer ide!

Az asztalhoz futottam, fölébe hajoltunk.

- Mit látsz itt?

- Lyukat.

- Nézd meg jól.

- Cső alakú csatorna... nem is cső... kúp alakú... befelé szűkülő... azon a helyen, ahol az a golyó eltűnt...

- De azt láttad, hogy a lyuk nem volt itt előbb?...

- Láttam. A golyó...

- Keresztülszaladt a fémasztalon... pedig van vagy harminc centi vastag. De hová lett?

Az asztal alá néztem.

- Nem látom sehol.

- Nem is láthatod. Nézd, amíg keresztülszaladt az asztalon - a csatorna szűküléséből láthatod -, a térfogatának egynegyedére zsugorodott össze. Eltűnt, mielőtt földet érhetett volna.

Az asztalra néztem, alánéztem, Thorsenre néztem, megint az asztalra néztem, aztán megint Thorsenre. Nagyon ostoba lehetett az arcom.

- No?... - sürgetett, nevető arccal.

- Mit, no? - dadogtam. - Egy szót se értek.

- Ejnye, de nehéz fejed van! Hát egy kis darabka... abból az *anyagból*, amiből a *gondola készült...* elmerült a fémasztalka *felszíne alá...* Ennyi az egész.

Pár perccel később, mikor még mindig kábultan a pamlagon ültem, Thorsen sebesen járkált fel és alá előttem, és gyorsan beszélt, mint a tanár, aki órát ad, és szeretne, ha már csöngetnének. Emlékszem, még az óráját is nézte közben.

- Hát kérlek... de úgy figyelj, mintha a harmadikban ülnél, mellettem, az utolsó padban. El kell felejtened, amit azóta tanultál. Mi is volt a lecke múlt óráról?

- Az izé... a halmazállapotok...

- Úgy van. Hadd hallom.

- Hát izé... három halmazállapota van... minden testnek... aszerint, ahogy a molekulák egymással szemben viselkednek...

- Kezdd felül... a legmagasabb hőfoknál.

- Először a légnemű... az a halmazállapot, mikor a molekulák *taszítják egymást...* Ilyenkor a test szétárad, minden rendelkezésre álló helyet betölt... minden irányban szétlökik egymást a molekulák... Aztán a cseppfolyós... a molekulák *közönyösek*, se nem vonzzák, se nem taszítják egymást... csak nagyon kis mértékben, amennyi a *hajcsövességhez kell...* A test ebben az állapotban megtartja a térfogatát... de nem áll össze... felveszi az edény alakját... Végre a harmadik lehetőség... a viszonylagosan legalacsonyabb hőfoknál... mikor a molekulák *vonzzák* egymást... a test szilárd állapotban van... önálló alakot vesz fel, meg is tartja... ellenáll az alakváltoztatásnak...

- Kész?

- Kész.

- Azt mondtad: *végre* a harmadik *lehetőség*. Több *lehetőség*, szóval, nincs?

- Tudtommal nincs.

- Gondolkozzál csak. A cseppfolyós molekulák nem vonzzák, nem is taszítják egymást - mégis megtartja térfogatát a test. A szilárd test molekulái vonzzák egymást - és a szilárd test mégis megtartja a térfogatát, csakúgy, mint a cseppfolyós. A kettőtől jobbra van a légnemű - aminek a molekulái *lökik* egymást, és a légnemű test szét is terjed, *növeli* térfogatát. Nos? Mint *lehetőség* - nem képzelhető el *még valami* - a kettőtől *balra*?

- Egy olyan halmazállapot... - dadogtam.

- Nos... nos... - sürgetett.

- Amiben... a molekulák... úgy húzzák egymást... hogy...

- Hogy?

- ...a test... összehúzódik... *csökkenti a térfogatát...*

- Jól van, kezdesz magadhoz térni. Most hát készülj a következő órára - lecke: a negyedik halmazállapot. Ez a halmazállapot úgy viszonylik, balról a szilárdhoz, mint jobb felől a szilárd a cseppfolyóshoz. Összetartása annyival nagyobb a szilárdnál, mint a szilárdé a folyadéknál. Molekulái gyorsuló mozgással *közelednek* egymáshoz... a test *összehúzódik...* miközben fajsúlya növekszik... messze fölülmúlja a legszilárdabb test fajsúlyát, legtöbb esetben...

- És az atomok... az elektronok...

- Nagyon helyes a kérdés ezek után. Nos, hiszen azt tudjuk, hogy az elektron már nem *test*, nem *corpusculum* - nem is *áthatolhatatlan* -, semmi ellentmondás nincs hát benne, hogy az elektronok *összeolvadjanak...* az egész test, úgy, ahogy van, *eltűnjön* - illetve *átalakuljon erővé*.

- A test... átalakul - erővé?

- Át bizony, ha úgy tetszik... De mielőtt ezt tenné, előbb keresztülmegy *a negyedik halmazállapoton*. És engem ez érdekel - csakis ez. Most már az egész anyagerő kérdést, mióta szemtől szembe láttam a negyedik halmazállapotot, átengedem a metafizikusoknak...

- Szemtől szembe?

- Szemtől szembe.

- Szóval - az a golyó -, amit az előbb láttam...

- Egy közönséges darab ólom volt - a negyedik halmazállapotban. Összehúzódik és eltűnik - de közben, míg ez a folyamat tart, a *keménysége*, hogy ezt a szót használjam, míg új szót nem fedezünk fel rá, akkora, hogy keresztülmegy a gyémánton, mint a lapát a vízen vagy a víz a levegőn.

- Hogy történt a felfedezés? - kérdeztem később a szobájában.

Nem felelt mindjárt, tűnődött, az arca most már szórakozott és gondolkodó volt, eltűnt az izgalmas élénkség.

- Hát igen - mondta végre vontatottan -, véletlenül... mint minden felfedezés... véletlenül... Csak azt tudom, hogy nemcsak a hőfok csökkentése szerepelt... ez nem lett volna elég... bár ezer fokot értem el, nulla alatt... Még valami más is volt... és éppen ez az...

- Nos? - sürgettem most már én.

- Nos - hát nem tudom!... - tört ki végre... - Nem tudom, ha kerékbe törsz se. És nem tudom azt se, mit jelent, hogy lehet, mi lesz belőle! Egyszerre csak ott volt... ott volt... megjelent a retortában... átütötte az üveget... aztán zuhant... és összehúzódott... és eltűnt...

- De hová?... Mi lett belőle?

Felugrott.

- Nem érted?... Fogalmam sincs róla!... Magamnak se!... Nem is sejtem!... nem tudok semmit... csak annyit...

Az ablakhoz ment, kinézett.

- Csak annyit... - mondta maga elé - amennyit Galvani tudott... mikor a békacomb megrándult a kifeszített drótszálon...

Odaálltam mellé az ablakhoz. Az ég vérvörös volt, de egész a láthatárig lángoltak szerte az Északi Fény vérvörös csóvái.

- Galvani... - suttogtam - de ő már sejtette... hogy a kezébe került valami... megadta magát az a rejtelmes istenség... ami mennydörögve cikázik végig a viharos égbolton... és amit addig ismeretlen hatalomnak imádtak...

Rám nézett.

- És ma - már nincsenek ilyen ismeretlen erők? - Oda nézz!...

Az Aurora Borealis fénycsóvái koronába futottak össze, aztán kitárultak megint, mint roppant legyező.

- Oda nézz... a küllői szétterjednek... minél messzebb van... annál nagyobb... minél közelebb jön... annál kisebb... eltűnik, mire földet ér... éppen fordítva, mint a perspektíva törvénye tanítja...

- A negyedik halmazállapot... - dadogtam.

Ezer színben lángolt az égbolt.

Hasműtét

ARABELLA

I

Bevallom, nem vagyok barátja a modern, elemző lélektani módszereknek - türelmetlenséget érzek, amikor alkalmazni próbálják rám, nem mintha lelki életemet tökéletesen egészségesnek gondolnám. Erről szó sincs, de egészségesnek lenni és normálisnak lenni, szerény véleményem szerint, nem jelenti ugyanazt (lehetnek betegségek, amiket környezet és korszellem fejleszt ki, de olyan általánosan, hogy éppen a környezet és a korszellem szempontjából ez a betegség számít normának), s így, anélkül hogy tökéletesen ép lelkű és ép értelmű mivoltommal dicsekednék, nyugodtan merem állítani, hogy száz ember közül kilencvenkilenccel tökéletesen azonosítani tudom vágyaimat, igényeimet, ízlésemet, egész világfelfogásomat. Politikában, irodalomban, sportban és erkölcsben mindig az tetszett nekem, aminek sikere volt, ami tehát a közízlést fejezi ki - ha engem egy színházi premier kielégített, mérget lehetett venni rá, hogy az a darab százszor fog menni.

Mindezt nem azért vitatom, mintha mentegetni akarnám magam, hogy helyemben talán mások is azt tették volna, amit én tettem. Az emberi természet egyik legjellemzőbb tulajdonságának a tehetetlenséget tartom, s az erkölcsi ítéletek kilencvenkilenc százalékát, érzésem és tapasztalatom szerint, nem a rossz cselekedetek következményének felismerése diktálta, hanem a cselekvéstől való irtózás, vagy az elmulasztott cselekvés miatt nyugtalan lelkiismeret. Aki cselekszik, az mindig valami jót akar, akár magának, akár másnak - mindenképpen jelentősebb dolgot mivel, mint akár a legnagyobb gondolkodó: ezért olvassák többen a kalandorregényeket, mint a filozófusokat. Ahol ezt írom, az asztalon újságlap fekszik előttem - az egyik oldalon, apró betűkkel, rövid kis méltatás olvasható egy Nobel-díjas tudós korszakalkotó elméletéről -, a másik oldalon hasábos tudósítás, óriási címekkel, revolveres féltékenységi dráma főtárgyalásának tudósítása. Olvasó és közönség és bíró érdeklődésével és kíváncsiságával a revolver hőse felé fordul - ő már megtette, ő csinált valamit, ő már mondhat valamit arról, ami a legjobban izgat bennünket, amitől a legjobban félünk, amire leginkább vágyunk: ő már meg tudja mondani nekünk, hírt tud adni arról az országról, ami előtt Kant és Szókratész is, velünk, közönséges emberekkel együtt, helyben topogva áll, csak - hírt tud adni róla, hogy mi van odaát, a határmezsgyén, a cselekvésen túl, aminek minden teória és elmélkedés csak előkészítése.

Vagy utólagos magyarázata.

Nevetségesek az emberek az ő erkölcsi ítéleteikkel. Összetévesztik az érzést a belőle származó tényekkel, s amikor egy cselekedetet igazolt a siker (amikor az jött ki belőle, amire számított a cselekvő), a cselekedetet elnevezik helyes és jó cselekedetnek, s utólag felfedezik a logikus és céltudatos indítékot. Holott nyilvánvaló, hogy mindenről lehet erkölcsi ítéletet mondani, csak éppen arról nem, ami megtörtént. Ennek nagyon egyszerű magyarázata van. Gondolat és vágy és szándék megfordítható, átalakítható és behelyettesíthető dolgok - gondolhatok és akarhatok mást, mint amit gondolok és akarok -, történni azonban egyszerre csak egy dolog történhetik, ugyanott és ugyanakkor (a történések közegében, az Időben, ezt nevezhetnénk az idő áthatolhatatlansági törvényének), s így arra, hogy helyes és jó dolog volt-e, ami történt, valódi mértékem nincsen, miután nem áll rendelkezésemre, ellenpróba céljából, a bizonyítás: hogy mi lett volna, ha másként történik? Megölök, megszüntetek, átalakítok, létrehozok valamit vagy valakit, soha nem tudhatom meg, teljes bizonyossággal (s itt nem

segítenek az analógiák, lévén minden történés, éppen az idő soha meg nem álló, vissza nem fordítható összetevőjénél fogva, önmagában egész, semmi más történéssel nem azonos, soha meg nem ismétlődő jelenség) se előzményeiből, se következményeiből, hogy jól tettem, vagy nem tettem jól, hiszen soha nem fogom megtudni, hogy abból, ami ahelyett történt volna, ami történt, énáltalam és nélkülem, nem jött volna ki valami rosszabb vagy jobb - hogy az esemény, amit megakadályoztam, vagy létre segítettem, nem vált volna további katasztrófák vagy további örömök forrásává.

Íme, minden etikai diszciplína relativitásának törvénye s egyben magyarázata a kétféle ember-típusnak - az örökké habozó, cselekvésre képtelen többségnek s a néhány építő és romboló kéznek és szívnek. Az egyik képtelen csinálni valamit, mert folyton latolgatja a kétféle, soha gyakorlatban össze nem hasonlítható eshetőséget - a másik (s ő a szerényebb, bármily furcsán hangzik!) eleve lemond róla, hogy az események, amik a tettből következnek, utólag igazolják majd az ő eszét vagy erejét, vagy erkölcsét: megelégszik vele, hogy alkatrésze lehet az eleven, mozgalmas létnek, mely létrehozta, s további jelenségek és események forrásává méltatta lenni.

Magam, úgy sejtem - s amint fenti bölcselkedésből látható -, valahol a két típus közt lebegek.

Mind a kettőből van bennem valami, de Arabellával való megismerkedésem idejében, ma már nyilvánvaló, természetemnek inkább cselekvő és akaró jellege volt túlsúlyban: mondjuk így, az ösztönök és nem az érzelmek.

II

Mégpedig az úgynevezett „durva ösztönök” - legalább így szokták nevezni a fizikai tetszés eredetét, bár nem vagyok hajlandó belátni, miért volna egy ösztön durva, azért, mert általános.

Mindenesetre jellemző, hogy először a lábát láttam meg.

Jellemző, de nem különös.

A múlt század közepén valószínűleg az arcát néztem volna meg előbb, egyszerűen azért, mert abban az időben a hölgyek erre a testrészükre koncentrálták a férfiak figyelmét. De hiszen mondtam már, hogy ízlésem megfelel korom ízlésének.

- Csak folytassa, maestro - mondta a háziasszony, mikor egy pillanatra szórakozottan abba-hagytam, hallván, hogy halkan és lábujjhegyen, újabb vendégek hajtották félre a „hangulatra” homályosított szoba függönyét. - Csak folytassa, majd aztán... Szervusz, Ernő. Ülj ide, Bella, és élvezz...

Nem folytattam ugyanott, egy másik tételbe kezdtem bele, lelkemben bocsánatot kérve Mendelssohn szellemétől, hogy inkább a hangszert produkálom, mint az ő remekművét. De a zongora csakugyan remek volt, és az egész hallgatóságban, azt hiszem, én magam élveztem legjobban „speciális technikámat”. Igaza volt annak az orosz kritikusnak, villant át rajtam, boszorkányos technika... és magam is, szinte elhűlve, bámultam kezeim táncát, a billentyű-kön...

Hiába, mégiscsak technika.

Bár ki tudja...

És ekkor eszméltem rá, hogy néhány perce már nem is a kezeimet figyelem, hanem az új vendég két lábát, térdtől lefelé, a nagy, lila karszéken, ahová halkan leült. Többet nem is igen láthattam, homályban volt, s különben nem is emelhettem fel annyira a tekintetem.

Nem divatos lábak, kétségtelen, de azt látatlanban érezni lehet, hogy a szó legrégibb értelmében, tökéletesen szép nő végtagjai. A boka csak viszonylagosan karcsú, korántsem vézna, s a lábszár lant alakú két vonala, az áttetsző, indigószürke harisnyában, a lábfej szinte parancsolóan domború halmába lejtve át, egyiptomi amforákra emlékeztet. Vajon a vérnek minő titokzatos, mámorító italával töltve súlyosak ezek a palackok?

S ujjaim most már úgy siklottak tova a zongorán, hol röptében érintve, hol óvatosan simogatva, hol szenvedéllyel szorítva le, markolva meg a nyomásnak engedő s megint rugalmasan visszapattanó billentyűket, mintha finom vonalú bokát tapogatnék, játékosan és könnyedén, enyelgő művészettel, mintha csak tréfálnék, vigyázva, hogy el ne áruljam rendetlenül zakatolni kezdő szívem ravasz és mohó és nagyon is komoly szándékát: hogy meg ne álljak bokánál és billentyűnél - vágy és művészet összefolyt, s egy pillanatra úgy éreztem, nagyon is messze vagyok a hangszer belsejétől: most folytatni tudnám ezt a tételt billentyűkön túl, belenyúlva a zongorába, közvetlenül tagadva meg minden zongorák ősének s burkolt lényegének, a lyrának meztelen húrjait.

(Mellékesen jegyzem meg: mindig is tudtam, hogy a hegedű lett volna valódi hangszerem: véletlenül történt, hogy zongoravirtuóz lettem.)

Nos, mindegy - mindenesetre sikerem volt, ezúttal is, viharosan tapsoltak, s én szerénykedve, kissé szédülten néztem körül.

A lila karszék azonban üres volt, egy óvatlan pillanatban a Bellának nevezett hölgy kiosont a teremből - talán megsejtette, hogy... vagy lehet, hogy észre is vette illetlen pillantásomat.

Elrestelltem magam, s nem mertem megkérdezni a háziasszonyt, ki volt az.

III

Bár igazán, ha meggondolom, semmi okom erre a restelkedésre. Legyünk őszinték egymáshoz, felnőtt és érett férfiak, túl az első szerelmek ködös rejtelmein. Az első - nem mondom... ott valahogy az arc, a vonások, tekintet és kifejezés játsszák a döntő szerepet... azért véső dik belénk első szerelmünk képe olyan földöntúli, szinte testietlen emlék formájában... De később!

Ismerik a Galton-féle fotográfiai játékot? Húsz vagy harminc egyféle foglalkozású vagy hivatású férfi és nő egyformán beállított profilképét vetítjük össze, egymásra: elmosódott, úgynevezett psziché-kép jön ki így, amelyen erősebb és határozottabb vonalakkal domborodik ki az, ami az ilyenféle embereknél karakterisztikus - a többi szétfolyik, elvész. Nos, ha emlékeink közé vetünk egy ilyen pillantást s visszagondolunk a nőkre, akikkel dolgunk volt, vagy akikről ábrándoztunk: valljuk be, a Női Ideál lelki képe olyan mezítelen figurát mutat, melyen élesen és határozottan felismerhetők vállak, keblek, csípők és lábak - az arc azonban, a fej elmosódott, szürke folttá vált, eltűnt -, fejetlen nő világít lelkünk sötétkamrájának fenekén.

És elvégre is, azt úgyse hiszi el nekem senki, Bellának se állítottam soha, hogy ő volt az első szerelmem. Hogy én nem voltam az az ő életében, azt meg... de hagyjuk ezt! Az általam - távolról, minél távolabbról! - igen tisztelt és nagyrabecsült díszköltő úr, a koszorús G. L., aki elsőnek bírta Arabella szívét, éppoly hűvös és udvarias tisztelője az én szerény művésze-

temnek - legalább nyilatkozataiból ez derül ki -, mint én az övének. A különbség kettőnk közt mindössze annyi, hogy én tudom, hogy nem értek a magas költészethez, ő azonban azt hiszi, hogy ért a muzsikához.

Ő azt hiszi. Arabellát viszont egyszerűen nem érdekelte a zene - állítom, hogy soha, egy percig se érdekelte, azelőtt se, nemcsak most, amikor...

És állítom, hogy ezzel nem törődtem, sőt, eleinte ez a körülmény esett nekem a legjobban. Ezt nem kell bővebben bizonyítanom, minden speciális tulajdonsággal megáldott vagy megvert férfi irtózik a gondolattól, hogy ezen a tulajdonságán keresztül hódított légyen olyan asszonyt, aki neki férfi módra tetszik. A gazdag férfi szellemével, a zseniális férfi eleganciájával, a szép férfi lelki finomságával szeretne győzni. Engem is inkább izgatott, mint lehűtött, hogy Arabella nem zenebarát.

Az viszont nem tetszett, hogy ezt nem is tagadta túlságosan. Illetve!...

Egy héttel ezután ismerkedtünk meg.

Csehniczky mellett ült ezen az estélyen, bridzset játszottak, két úr, két hölgy. - Szabad kibicelni? - kérdeztem udvariasan. - Ülj ide mellém - mondta Csehniczky. Az egyik hölgyet ismertem, a másik gyorsan, de úgy tetszik, valami finoman gúnyos mosollyal odabiccentett, ahogy, áthajolva az asztalon, bemutatkoztam. Szép, kissé túlságosan kirajzolt arc, az a bizonyos „beépített" száj, ami nincs úgy ráfestve az arcra, mint a legtöbb nőnél (inkább szobrászi, mint festői hatás), magas homlok, ívelt szemöldök s még néhány kelléke a csinos nőnek - egyébként semmi különös, ha nem emlékeztetne inkább valamire, mint valakire, ami azonban nem akar eszembe jutni. Annyi bizonyos, hogy nyugtalanság fogott el, s ez a nyugtalanság fokozódott. Ugyan mi lehet az? Éreztem, hogy nincs rá mód elmenni, meg kell tudnom, ki ő, s ami a legfurcsább volt, ez a bizonytalanság nem csökkent, mikor a személyi adatok eszembe jutottak: D. Arabella, a gyáros özvegye, akinek nevét az illusztris íróval emlegették, évekig. Lopva próbáltam elkapni a tekintetét s néha, könnyedén mosolyogva, át is pillantott rám, de ez valahogy nem oldotta meg a rejtélyt - mintha álarcosbálon volnék, úgy kutattam szem és száj mögé, fölé és alá, türelmetlenül, mint aki rá akar jönni, mint akit félre akarnak vezetni.

S ekkor leejtette a krétát, s én szórakozottan utánakaptam, ama tudós professzor, Hatvani, tanítványának hebehurgya mozdulatával. S én is, mint az, csaknem felkiáltottam.

A lila karszék... s a két lant alakú lábszár...

Ő volt az, azonnal ráismertem.

A bridzsparti után még ülve maradt, s egy félóráig kettesben beszéltünk.

Ő hozta szóba múlt heti szereplésemet a társaságban. Elismeréssel, de minden elfogultság nélkül beszélt „Pán születése" című szimfóniámról, amit akkor mutattam be, abban az intim kis körben.

És ebből az alkalomból beszéltem Arabellával először és utoljára zenéről.

Persze, csak általánosságban, ahogy szoktam. Hogy mit jelent számomra a hangok világa, s mit gondolok és sejtek én az egész problematikus művészetről, hogy mire való tulajdonképpen, honnan származik, hová tart, hogy milyen távoli, távoli vonatkozásban van a valósággal s mégis, milyen mérhetetlenül valódibb és valóságosabb és úgyszólván megfoghatóbb és érzékibb minden fizikai érzéklésnél... persze, nem az összhangzat, ami semmi, hanem a melódia, ez a diadalmas ébredés ama külső fényre és diadalra és reggelre, ahol százmilliószor világosabb és logikusabb értelme és jelentősége és teremtő ereje van, ha egyszer ráeszmélünk

majd, mint itt, ebben a valóságos világnak nevezett szétfolyó, nyirkos és homályos álomködben, a recsegő, zörgő szavaknak...

Mindezt igen választékosan és érdekesen fejtegettem, de nem emeltem fel a fejem, s ez volt az oka, hogy már a közepén abba nem hagytam, ahogy kellett volna. Előrehajtott fejjel suttogtam, s meg voltam győződve róla, hogy minden szavamat tökéletesen érti, felfogja és átéli, vagyis sokkal többet ért belőle, mint magam, aki nem is nagyon igyekeztem beleélni magam a dologba, számítván rá, hogy az ő idegeiben és képzeletében úgyis kitágul és képekkel és őskori emlékekkel telik majd meg, amit tőlem hall, mint mikor gyermekeknek mesél az ember. Nem is hihettem másképpen, hiszen csak mozdulatait figyeltem, s ezek a mozdulatok hibátlanul reagáltak. Szomjasan és mohón itta be szavaimat a térdek lágy hajtása, a karcsú derék megértően nyúlt ki s húzódott össze aszerint, hogy emeltem hangom vagy elernyesztettem - a keblek minden szóra rebbenve pihegtek, s a nyak és vállak vonala lüktetve adott igazat különös gondolataim minden szeszélyének.

S most, mikor elhallgattam, szerényen, mint valami bravúros végakkord után a pódiumon, várván a tapsot, egyszerre zuhant rám a dupla meglepetés.

Rövid szünet után megszólalt, kedvesen, egyszerűen és határozottan.

- Nagyon érdekes, ahogy ezt a dolgot látja, a zene értelméről - de én azt hiszem, nem így van.

Ugyanakkor teljes hosszában felállt s ahogy én is, gépiesen kiegyenesedtem, csaknem visszahulltam megint a székre, meghökkenésemben.

Arabella egy egész fejjel magasabb volt nálam.

IV

Nem tudom, hogy értessem meg a dolgot. Nem vagyok alacsony termetű, de magas se éppen, s előfordul, hogy egy nő magasabb nálam. De Arabella feje valahogy pontosan ott kezdődött, ahol az enyém, hajastól, véget ért.

Erre nem számítottam.

S valahogyan ez a kettőnk közt levő testi különbség mintha összefüggött volna e pillanatban a köztünk levő elvi vagy szemléleti, vagy gondolkodásbeli, vagy tudomisénmilyen különbséggel, aminek ugyanakkor adott kifejezést felállásával, mintegy hangsúlyozva ezt a különbséget.

Mintha azt mondta volna: pardon, lehet, hogy ott lent, a földszinten, így fest a dolog - de idefönt, az emeleten, másképpen néz ki a világ.

Persze, igyekeztem úgy viselkedni, mint ahogy bárki a helyemben viselkedett volna - úgy tenni, mintha a köztünk levő különbség olyan durva véletlen műve volna, s olyan jelentéktelen szerepet játszana kettőnk vonatkozásában, amit nem is érdemes észrevenni, s ami semmiképpen nem befolyásolhatja lelki vagy szellemi érintkezésünk természetét, vagy akár azt a lehetőséget, amit mint férfi és mint nő képviselünk egymás számára. Zsebre dugott kezekkel, hanyagul himbáltam magam a sarkaimon, s folytattam a beszélgetést, a nyakához és vállához intézve szavaim, hogy ne kelljen nevetségesen felemelni a tekintetem.

- Nem így van? - mondtam csodálkozva. - De hiszen elég óvatosan és körültekintéssel fejeztem ki magam, tág teret adva ellenvetéseknek... Hogy érti azt, hogy nem így van?

Vállat vont.

- Nem tudom. Nem valószínű.

- Kérem... - mosolyogtam kedvesen - hiszen ezek csak olyan fantáziák voltak... És ha úgy gondolja, hogy nincs igazam... nagyon érdekelne, akkor hát kegyed hogy látja a dolgot?

- Én? Én sehogy. Én sehogy se látom. Még nem is gondoltam rá, hogy lehet ez, és hogy mire való az egész.

- Akkor hát... bocsásson meg... miből gondolja, hogy én, aki valahogy mégiscsak látom... hogy én rosszul fogtam fel a dolgot?

- Abból gondolom, mert maga se vette komolyan, csak szerette volna, ha én komolyan veszem, és elhiszem magának.

Nevetnem kellett. Alapjában igaza volt, de bosszantott, hogy ilyen nyersen a szemembe mondja. Említettem már, hogy nem szeretem ezt a divatos lélekelemző módszert, ami csak arra jó, hogy módot adjon kellemetlen és indiszkrét lekicsinylésére azoknak a termékeny és ihletett - megengedem - hazugságoknak, amikből önérzetünk táplálkozik, kontár túlbuzgalmában kiönti fürdővel a gyereket, az önmagunkkal szemben való elfogultságnak azt az üdvös, kedvcsináló erejét, elengedhetetlen feltételét annak, hogy a külső világban jól kiismerjük magunkat.

Később Arabellával való viszonyom első felében ez a szokása már nem bántott külön - rájöttem, hogy az Illusztris Szerző hagyatéka volt ez a szokás, tőle tanulta a fölényeskedést és gúnyolódást.

Eleinte, a szerelem és rajongás napjaiban, azt reméltem, hogy majd lassan lehántom lelkéről ezeket a rétegeket, amiket, ha nem is nagyon viharos, mindenesetre kalandos életének más és más szakaszaiban más és más férfiak egyénisége edzett rá - lehántom, és megpróbálom a feltárt, lágyabb anyagot a magam képére formálni: abban az időben - s éppen szerelmem megrázó indulatában - kezdtem hinni valami olyasfélét, hogy ez az én képem Isten képére mintázott helyes és igaz formája, és normája a jó és igaz embernek, s így jogom van embertársaimat magamhoz hasonlókká tenni, terjeszteni a homlokomra sütött bélyeget.

V

Arra gyorsan rájöttem, hogy a muzsikán keresztül nem fog menni a dolog.

Nem, nem szerette a muzsikát.

Mézesheteinkben, ha néha odaültem a zongora elé, megállt ugyan mögöttem, fejemhez szorítva szegény, szép fejét - a hajammal babrált, tépte és csavargatta a fekete fürtöket.

- Ide nézz! - mondta vadul és féltékenyen, és lesöpörte a kottacsomót - ide nézz, a szemembe -, innen zongorázz!

Aztán még ő csodálkozott, hogy a dologból muzsika helyett vad csókolózás lett persze, ringatózó örvény, amiből én kábultan és részegen, ő szégyenkezve és tűnődve bukkant elő utóbb.

Ilyenkor kezdtem el óvatosan kísérletezni, s ezekből a szerencsétlen kísérletekből alakultak ki azok a vég nélküli szörnyű viták, amik pokollá tették az életünket.

A beszélgetés külső formája mindig ugyanez volt.

Miután ő ilyenkor szeretett makacsul és tűnődve hallgatni, s miután e hallgatás mögött mindig valami rejtett mosolyt, sőt leggyakrabban az ő múltjára való emlékezést gyanítottam, ami bőszített, rendszerint én kezdtem beszélni.

Néha lágyan és jóságosan, valami távoli témáról, emberekről, városokról, gondolataimról: emlékekről és jövendő tervekről.

Mihelyt észrevette, hogy másról akarok beszélni, mint a jelen pillanat szűkebb köre: egyszerre kemény és gúnyos lett, visszarángatott a tárgyhoz, nem tűrt semmiféle átvitt értelmet.

Ha pedig rátértem a tárgyra, s faggatni kezdtem, kiszedni belőle az idegen elemet, azokat a bizonyos rétegeket - egyszerre becsukódott, álmodozó lett, lehetetlen volt megfogni.

Általában lehetetlen volt vele találkozni ugyanabban a hangulatban. Ha én vidám és élénk és ruganyos voltam, ő komor és szomorú lett. Ha elernyedtem, harciasan felélénkült, egyszerre minden eszébe jutott, amiről máskor nem akart beszélni, vitatkozni akart, ellenmondásokba kergetett.

Eleinte azt hittem, más az ízlésünk, ruhában, ételben, emberben - gondoltam, majd összeszokunk. Aztán kiderült, hogy az ellentét csak mélyülhet, rajtakaptam Arabellát, hogy olyan dolgoktól, amik eredetileg tetszettek neki, egyszerre csak elfordult, mikor megtudta, hogy véletlenül nekem is tetszenek.

Idővel csókjainkat is elrontották ezek az ellentétek.

A két nappal, egy nappal, egy órával előbb odadobott szó fullánkja megmaradt. És különös szokásokat vett fel. Új dolgot kezdett, ami abból állt, hogy lelki alkatom sajátosságait testi szokásaimban fedezze fel, és figyelmeztessen rá. Ez rettenetesen hatott rám. Kijelentette, hogy az a mód, ahogy a salátát eszem, feltűnően emlékeztet egy bizonyos kérdésben elfoglalt álláspontomra. Hogy nagyon természetes, amiért nekem egy bizonyos barátnője nem tetszik: olyan embernek, aki a kabátját és mellényét egyszerre veti le, nem is tetszhetik ilyenfajta nő. És így tovább. Egy napon ellökött magától, mikor meg akartam ölelni, s utóbb megmondta, hogy a mozdulatomról eszébe jutott az a kép, amiért én Velencében úgy rajongtam, s amit ő ellenszenvesnek talált.

Érzéki rajongásom és lángolásom legszebb perceit rontotta meg, pedig férfi minőségemben nem volt kifogás ellenem. Mégis rajtakaptam néhányszor, hogy a szeme hidegen és gúnyosan csillog, mikor a szája ellankad csókom alatt - máskor ferdén és alattomosan mosolygott, mikor a szemét csókoltam.

Így kezdődtek a rút és gonosz veszekedések.

Nem akartam engedni méltóságomból, s ő sem engedett. Összeszorított foggal vágytam rá, s talán ő is vágyott rám, de restelltük egymás előtt, s elfordítottuk a fejünket. Egyszer, egy nyári éjszaka, a sötét kertben csaknem boldogok voltunk... de mikor kigyúlt a villany s én az arcába néztem, olyan furcsa és idegen volt, hogy alig tudtam elrejteni meglepetésem... Ő észrevette, s mint ilyenkor tenni szokta, hirtelen felállt, hogy fölülről nézzen le rám.

Ekkor jöttem rá, hogy az arca ellenszenves számomra, s hogy ellenszenves volt kezdettől fogva.

VI

Előző nap társaságban voltunk.

Ilyen alkalmak után egyébként is rendszerint elkeseredve jöttem haza, tele fojtott elégedetlenséggel, megsértve hiúságomban.

Rendesen az utcán kezdődött a baj.

Hiába próbáltam elfogulatlanul csevegni, könnyedén lépkedni az oldala mellett. Gondolják el, egy fejjel magasabb nő! s méghozzá ilyen feltűnő jelenség, mint amilyen Arabella volt abban az időben.

- Várj, majd megnézem - mondta egyszer, mikor égi magasabb pontra elhelyezett hirdetmény feliratát nem tudtam elolvasni, és könnyedén, természetes mozdulattal félretolt.

Színházban, lóversenyen, tömegben, a fejem fölött elnézve, nyugodtan közölte velem az eseményeket, amiket én nem láthattam, mint valami periszkóp vagy felnőtt ember, aki gyerekhez beszél lefelé.

Állandóvá vált bennem az az érzés, hogy mindenféle dolgot, tárgyat, embert ismer és lát, amiket én nem ismerek, csak ágaskodva pillanthatok meg egy percre, vagy ha ugrom egyet.

A nagyon magas férfiak társaságában érezte magát otthonosan. Ezek a férfiak aztán feltűnően udvariasak és előzékenyek voltak hozzám, de udvariasságuk sértett, s nem tudtam belenyugodni, hogy ez nevemnek és művészi rangomnak szól. Egy vidéki rokonunk egyszer őszintén és magyarán megcsóválta a fejét, nem való hozzád ez az asszony, nagyon megtermett a lelkem, mondta kedélyesen. Ekkor idéztem akasztófahumorral azt a bizonyos német anekdotát, Mayer úrról és a szép, elefántcsontfejű sétapálcáról. Szép sétapálca, Mayer úr, dicséri a barátja, de egy kicsit mintha túl hosszú volna. Valóban, túl hosszú, bólint Mayer úr. Miért nem vágat le belőle? Csak nem vágatom le ezt a szép elefántcsontfejét? Isten őrizz, nem is úgy gondoltam... de talán alul... Alul? Alul nem hosszú, feleli Mayer úr flegmával.

Arabellának feltűnően tetszett ez a tréfa, sokáig, hahotázva nevetett rajta. Általában szerette a durva célzásokat, ezeket első férjének, a gyárosnak idejéből szokta meg.

Nem sejtette akkor, hogy ez a nevetés milyen végzetes folyamatot indított meg, valahol, öntudatom mélyében, ahol ősi ösztöneink élnek. S magam is, honnan sejthettem volna.

Az estélyen, már az elején, rosszul éreztem magam. Legjobb barátaim nem jöttek meg, ellenben ott volt egy festő, akit soha nem szenvedhettem, Arabella régi udvarlója, aki valamikor egész sorozat arcképet festett róla, s szintén egyike volt azoknak, akiket alaposan gyanúsítottam, hogy Arabellának önmagáról, a világról s főként a férfiakról való szemléletét gyógyíthatatlanul elrontották, s számomra élvezhetetlenné tették - egyike a kukacoknak, ahogy magamban neveztem őket, aminek nyomát ott találtam a kívánatos gyümölcs belsejében, mikor mohón és frissen haraptam belé, gyermeki hittel, hogy nekem teremtette Isten. Érdekes, amellett hogy Arabellán az arca tetszett nekem legkevésbé, mégis fez volt az egyetlen testrésze, amire féltékeny voltam - mély dekoltázsai, térdig érő szoknyái, fürdőruhái soha nem nyugtalanítottak, az arcát ellenben legszívesebben letakartam volna a férfiszemek előtt, feredzsével, mint afféle arab kényúr és háremtulajdonos.

Hogy ne kelljen a társalgásban részt vennem, inkább a zongorához ültem.

De rosszul ment, feszélyezve voltam, folyton Arabella gúnyos tekintetét éreztem a hátamon, s lassan elsötétült előttem a világ.

Rendkívüli hangulat kerített hatalmába.

Először éreztem azt a reménytelen tehetetlenséget, ami negyven éven túl jelentkezik a legnagyravágyóbb férfi lelkében is, az ember semmiségére és képtelenségére való lesújtó és felszabadító ráeszmélést. Mint pörölycsapások hullottak vissza fejemre az ujjaim alól kiszabaduló hangok, s minden hang erről beszélt: semmi vagy, semmi vagy a Végzet előtt! Játékszer vagy és pehely a sors kezében, mit akarsz, mit erőlködsz? Engedd el magad, s törődj bele a változhatatlanba! Engedd el görcsös magadat, mint ahogy ujjaid elengeded a billentyűkön - minő ostoba voltál! Egy fűszálat nem tudsz teremteni, s lelket akartál formálni saját képedre, istenkáromló kontár?

Lesújtó, halálos érzés volt, de megkönnyítő is, mint maga a halál - jó volt elhatározni, hogy többé nem feszülök meg, nem állok ellen se külső csapásnak, se belső indulatnak - az egyik hadd jöjjön, hadd zúzzon össze, a másik hadd áradjon ki, hadd érvényesüljön -, én nem fogom le többé a kezét. S átengedem testem és lelkem nálam hatalmasabb erőknek - használják fel, áradjanak át rajta, cselekedjenek, tomboljanak rajtam keresztül.

Ez ünnepélyes, komor érzés kábulatában történt mindaz, ami történt ezen az éjszakán.

VII

A vihar már hazamenet, a kocsiban kitört.

Ő kötött belém. Hogy képtelenül viselkedtem már megint, mogorva voltam és gőgös, szégyelli magát miattam. Az emberek már úgy is tudják, hogy úgy élünk, mint a kutya meg a macska. Mondjuk, mint a zsiráf meg az oroszlán, vetettem közbe gúnyosan. Gonoszul nézett rám, kihúzta magát. Vagy mondjuk, mint a nemes paripa meg a sündisznó, helyesbítette a hasonlatot.

A sündisznóba belementem, de a nemes paripa helyett égimeszelőt ajánlottam, később egyszerű kleiderstockot, esetleg szikratávíró-póznát. Mindez egészen kedélyes lett volna, ha Arabella nem ugrik át egy merész fordulattal oda nem tartozó érvekre: érdekes, ha ő egy meszelő, akkor miért szólították fel ma is, hogy lépjen fel abban a filmben? Lehet, hogy valami fantasztikus film készül, tudományos regény, amiben hangyák és giliszták szerepelnek, vetettem oda könnyedén, de már éreztem, hogy forr bennem valami.

Otthon folytatódott a dolog, kevésbé kedélyesen.

Ördögien gonosz dolgokat kezdett mondogatni, nem is tudom, honnan szedte. Idegeim legérzékenyebb húrjait tépdeste, leggyalázatosabb emlékeimet piszkálta fel. Eleinte megelégedtem vele, hogy minden szaváról kimutattam, honnan származik, kitől tanulta - utolsó érveiről bebizonyítottam, hogy az én fegyvertáramból lopta, saját fegyveremmel öl.

Már nem is tudom, melyikünk vetette fel a rögtöni szakítás gondolatát. Ő kapott rajta, kijelentette, hogy azonnal csomagol, s hozzá is fogott. Kijelentette, hogy soha egy percig se szeretett. Én vállat vontam, és leültem a zongorához. Később pizsamában leheveredett az ágyra.

Még ma is az a gyanúm, hogy szándékosan helyezkedett el így. Onnan, ahol ültem, csak a lábait láthattam, egyiket felhúzta maga alá, másikat lelógatta az ágy peremén. Igyekeztem a billentyűkre figyelni, de a vér lassan fejembe szállt.

Most, ártatlanul és kedvesen, mondott valamit, említett valakit, bizonyos vonatkozásban - okom van rá, hogy ezt ne áruljam el, az illető - társaságbeli ember - rögtön tudná, miről van szó. Csak annyit mondhatok hát, hogy három szóban egész pályám, egész életem marasztaló ítélete foglaltatott abban, amit tudatosan mondott - egyben, erkölcsileg, halálos fenyegetés volt számomra.

Felálltam, és lassan az ágyhoz közeledtem.

Mosolyogva, kihívóan nézett rám, kiegyenesedett.

- Nézze, Arabella... - kezdtem, de torkomat görcsre markolta valami.

- Nos? - mondta élesen.

Egy hang nem jött a torkomon.

- Persze, ha maga nem a szemembe néz...

Elsápadtam.

- Arabella... - hörögtem.

- Mit mond? Nem értem! Kicsit hangosabban - vagy talán hajoljak le?

Ekkor vetettem rá magam.

A torkát kaptam el. Az villant át rajtam, hogy hiszen csak tréfálok, rá akarok ijeszteni, mindjárt el fogom ereszteni. Még vigyorogtam is, félszegen.

De valami furcsa dolog volt.

Arabella vergődni kezdett, oldalára dobta magát, ám a fej nem fordult eléggé a test után, s nem is húzta magával a kezemet. Ugyanakkor mintha halk reccsenést hallottam volna, nyikorgáshoz hasonlót. Mivel a hasán feküdt, vissza akartam fordítani, eleresztettem a nyakát, s a halántékánál fogva ragadtam meg.

A test meg se mozdult, de a fej eleinte kicsit nehezen, aztán egész könnyedén engedett.

Kicsit csavartam rajta, olyan érzéssel, mint mikor üvegdugót emel ki az ember az orvosságos üvegből.

A test kígyózva vonaglott egyet - s ez a vonaglás, határozottan állítom, pontosan ugyanaz volt, mint mikor az ügyetlenül megfogott gyík ránt egyet magán, s csodálkozó markodban hagyja a farkát, amit ő maga tép le, hogy aztán vidáman s könnyedén elosonjon a fű között.

Egész kevés rózsaszín vér vagy inkább vizes váladék szivárgott, rögtön megszáradva.

A fej kezemben maradt, a test legurult az ágy elé.

Az egész nem tartott félpercig.

Furcsa, éles gyermekhangon sikoltozva kirohantam a szobából, át a hallon, megint vissza, be a szobámba a nyitott ajtón.

Annyira magamon kívül voltam, hogy első pillanatban meg se ismertem az arcom, mikor a kandalló nagy tükre visszaverte, ahogy megálltam előtte. Ugyanebben a tükörben eszméltem rá, hogy Arabella feje még mindig ott van bal kezemben, hajánál fogva szaladgálok vele.

Gyorsan körülnéztem, a könyvespolc alsó fiókja nyitva volt. Begurítottam a fejet, s a lábammal belöktem a fiókot.

Aztán tántorogtam egyet és ruhástul, eszméletlenül végigvágódtam az ágyamon.

VIII

Valaki a cipőmet húzogatja, igen, a kabátomat emeli le óvatosan, rám adja a pizsamát, aztán megint lefektet, még be is takar. És a redőnyök közt a pirkadat kékes fénye tör át, ezt csak a pilláimon át érzem, szándékosan nem nyitom ki a szemem, álmos és lusta vagyok, hagyom, hogy vetkőztessenek, takargassanak - biztosan anyám az, nyafogom magamban kényesen és kéjesen, vagy az öreg Rozi, gyermekkoromból.

Pár percig pihegek a jó meleg takaró alatt, behunyt szemmel. Aztán hallom, hogy ugyanaz a valaki már megint ott lépked ágyam mellett, lábujjhegyen: kávéscsésze csörömpöl halkan a tányéron, vajas kifli szagát érzem.

Még mindig behunyt szemmel, kinyújtom karom a paplan alól.

Két lágy kar öleli meg rögtön a nyakam, két lágy mell ereszkedik arcomra.

Eligazítja a párnát, odaül, fejtől, a párna mellé. Ölébe hajtom a fejem.

- Arabella... - nyögdécselek halkan, bűnbánóan.

Megnyugtatóan simogatja a homlokom.

Ugyanaz a pongyola van rajta, mint tegnap este... Karjait, derekát nézegetem, még nem emelem fel a tekintetem... csak lassan, óvatosan...

A vállán, átvetve, kék selyemkendő...

Ebből a kendőből csinált, a női zsenialitásnak egy ragyogó ötletével, valami csokorfélét, amin nagy, vörös rózsát tűzött keresztül. Ez a selyemcsokor, a rózsával, olyan ügyesen és könnyedén van odavetve két szép válla közt a nyakba, arra a helyre, ahol az izé... a fej volt, hogy az ember észre se veszi első pillanatban...

Aztán, mire észrevenné, már megszokta.

IX

Egy hétig ki se mozdultunk a lakásból.

Gyönyörű, mámoros hét volt.

Arabella csupa hűség, jóság, odaadás és szerelem.

Mikor először álltunk, kettesben, a tükör elé, s ő odasimulva vállamhoz, vízszintesen felemelt mutatóujjával figyelmeztetett rá, hogy bár nem is sokkal, vagy másfél centiméterrel magasabb vagyok nála, ha kihúzom magam: a gyöngédségnek, szeretetnek és tiszteletnek olyan rohama futott át rajtam, ami talán még szerelmi vágyamat is felülmúlta.

A személyzetet alig vettük igénybe. Szobalány és inas diszkréten, tapintatosan szolgáltak ki bennünket - Arabellát, aki gyakran maga főzött, az egyszerű emberek talpraesett logikájával úgy kezelték, mint egy lábadozó beteget, aki hamarosan magához fog térni. Saját fülemmel

hallottam, mikor az inas dicsérte őt a lánynak, milyen derék, finom, jó úriasszony és milyen szép asszony, azt a kis hibáját észre se venni...

Egy hét elég volt ahhoz is, hogy tökéletesen megtanuljunk beszélni egymással, ezen az új nyelven, mozdulatok, intések útján... Istenem, milyen kevés szó és jel kell azoknak, akik értik egymást!

Legszebb óráink talán azok voltak, mikor boldogságtól és szerelemtől fáradtan, a zongora mellé ültem, s ő hozzám simulva, egész testében átszellemülve, remegő idegekkel élvezte az én szerelmemről s az ő szépségéről szóló szimfóniát, amit ezen a héten komponáltam!...

X

A társaságba való visszatérésünk aránylag simán ment végbe.

Óvatosságból először egyedül jelentem meg X-éknél, ahova leggyakrabban jártunk - s mint ahogy sejtettem, kiderült, hogy tíz nap alatt tökéletesen elfelejtették a legutóbbi estélyen lábra kapott pletykát, a kettőnk összeveszésével kapcsolatban! Úgy kérdezősködtek Arabelláról, mintha a legjobb viszonyban lettünk volna mindig. Udvariasan válaszolgattam, s elmondtam, hogy Arabella műtéten ment keresztül, de már jobban van, s nemsokára együtt leszünk láthatók megint. A műtét természetéről nem beszéltem, csak annak a festőnek, aki miatt legutóbb a vihar kitört, s akivel szemben most, csodálatosképpen, semmi haragot nem éreztem. Ennek, burkoltan és vigyázatosan, körülírtam, hogy milyen változásra számíthatnak Arabella külsejében. Szorongó szívvel lestem, mit fog szólni, de örömömre, bár kissé zavarba jött, mikor megértette, miről van szó: egyáltalán nem csodálkozott túlságosan, legalább nem mutatta. Biztosított róla, hogy hasonló dolgokról hallott már, külföldön többször próbáltak ilyet, Amerikában is (s míg mondta, már el is hitte, láthatóan), s vannak nők, és Arabella ezek közé tartozik, akiket igen előnyösen változtat meg ez a... ez a kozmetikai beavatkozás, találta meg a helyes szót. Közben egészen fellelkesedett, elragadtatással beszélt Arabelláról, s megkért, engedjem meg, hogy lefesthesse ebben az újabb formájában, „tudja, olyasvalamire gondolok, mint valami modern milói Vénuszra”, tette hozzá, s én örömmel s minden féltékenység nélkül beleegyeztem.

Persze, néhányan azért megfordultak utánunk, mikor először jelentünk meg az utcán.

- Hát ez meg mi? - mondta valaki.

- Ez megint valami új divat! - vontak vállat mások. - Hogy mit ki nem találnak a nők!

De mi nyugodtan és méltósággal mentünk tovább, és senki nem tagadhatta, hogy összeillő pár vagyunk.

Ismerőseink, mintha összebeszéltek volna, a legtapintatosabban fogadtak bennünket. Dicsérték Arabella ruháját, cipőjét, udvaroltak, hogy milyen jól áll neki, hogy „egy kicsit lefogyott”, ahogy mondták, és megkérdezték, hol csináltatta ezt a „hallatlanul ízléses nyakdíszt”. Volt olyan is, aki egyszerűen nem vette észre a változást, figyelmeztetni kellett, s még akkor is vitatkozott, hogy mi tévedünk, Arabella azelőtt is így nézett ki, amit már kissé túlzottnak találtam.

Minden csoda három napig tart.

Egy idő múlva megszoktak bennünket, senki nem emlékezett régebbi dolgainkra. Mindössze egy kellemetlen vénkisasszony pletykázott még rólunk darabig, egy kalapszalon tulajdonosnője, akinek Arabella éveken át legjobb kuncsaftja volt s aki, a dolog természeténél fogva, nem kapott tőle több megrendelést.

Esküvőnk csendben, nagy nyilvánosság nélkül ment végbe: Arabella nyakán gyönyörű tubarózsacsokor volt, leborítva dús, fehér fátyollal - úgy festett, mint egy pompás váza, méltó kerete a bódító virágnak.

Boldogan és szépen éltünk, példát szolgáltatva kifelé egy harmonikus házasság eszményéhez.

A minap, rövid útról hazatérve, csendesen nyitottam ki az ajtót - s a félhomályban ott találtam Arabellát a könyvszekrény előtt. Ült a szőnyegen, tűnődve, a kandalló fényében. Előtte, kinyitva, a könyvszekrény alsó fiókja (erről egészen megfeledkeztem!) s ölében, mint egy régi napló, vagy napfényre került levelek, kibontott hajjal... a fej...

A szívem összeszorult, mély részvét, meghatottság, bűnbánat hulláma borzongott át rajtam. Halkan a háta mögé kerültem. Lenyúltam, felemeltem a fejet... s bizonytalan mozdulattal, mint aki visszaad egy ajándékot, amit meg sem érdemelt... a nyaka fölé közelítettem, és kérdően néztem rá...

Ültében ragadta meg a kezem, szívéhez húzta. S a mozdulatában duzzogás és szemrehányás volt, és a kezével duzzogva és szemrehányóan kérdezte: „hát már nem szeretsz...?”

Visszalöktem a fejet a fiókba, felemeltem, s viharosan keblemre ölelve, a levegőbe kaptam Arabellát.

HASMŰTÉT

- Fene egye meg - tört ki Vajda főorvos úr, első asszisztens, pulykavörösen, mint egy iskolás gyerek, akit lehordtak. Vadul tépte le a gumikesztyűt. - Fene egye meg, velem ne ordítson, nem vagyok iskolás gyerek.

Telekes főorvos úr, második asszisztens, a csap alá tartotta kezét, amiről lassan és nyugodtan már lehúzta a kesztyűt. Mosolygott.

- Ugyan ne marháskodj - csitította -, most jut eszedbe hajszálat találni a... Hat éve ordít így, veled is, meg velem is, még sohase evett meg egyikünket se. Téged meg, nagyon jól tudod, még külön is szeret...

- Fütyülök rá, szeresse az öreganyját...

- Nonono, csigavér! s tudod mit, még igaza is volt, véletlenül... Ne haragudj, de ma csakugyan szórakozott voltál... Már én is szólni akartam, hogy folyton az orra alá tartod a lámpát ahelyett, hogy a hasba világítanál...

- Hát aztán, nem lehet akkor szólni vagy csak inteni - muszáj rám ordítani, mint egy cselédre, az összes tyúk előtt, méghozzá lokálba operált betegnél, aki minden szót hall... Így legyen aztán tekintélye az embernek... Á, nekem elég volt, torkig vagyok... Ha nektek ez kéjmámor, csináljátok vele akár ezer évig - én nem vagyok megesküdve ezzel a klinikával! Régen szanatóriumom lehetne - fütyülök a nagy megtiszteltetésre, az ünnepelt sebész asszisztense... Majd megmondtam, ezzel az ünnepeltséggel! Könnyű neki... Velem ugyan nem ordít többet, mert...

Hirtelen elhallgatott, ahogy Telekes oldalba bökte. Még percekig nem tudott szóhoz jutni, kínos töprengésében, vajon hallotta-e az öreg utolsó szavait. A tanár egész nesztelenül jött be. Lopva pislantott a jól ismert, kedvesen darabos, durva bicskával faragott arcra, amint a vízvezeték fölé görnyed. Kicsit mogorva volt a tanár, de egyébként nem látszott rajta semmi. Azért összerezdült, mikor észrevette, hogy megszólal.

- Nna, éppen elég volt, gyerekek...

Vajdát rögtön megnyugtatta a nyers, recsegő hang - a biztonságnak és hetykeségnek furcsa, jóleső keveréke élénkítette fel. Szóval, hál' istennek, nem hallott semmit... Annál jobb... Vele ugyan ne ordítson, mert...

- Már örülök ennek a hat napnak - folytatta a tanár -, nem is a kongresszus miatt... a nagy pofákat, amiket nézni kell, majd csak lenyelem valahogy... De legalább dögölhetek reggel pár napig... és olvashat az ember egy tisztességes könyvet...

Lehajolt, hogy megmossa az arcát, amire vér freccsent. És ugyanakkor élesen felszisszent. Mindketten odafordultak.

- Hogy a keserves isten... - káromkodott a tanár. - Nem lesz nekem ettől nyugtom, már látom... Meg kell ezt csinálni.

Kérdően néztek rá. De az öreg dühösen förmedt rájuk.

- Mit bámultok? Mintha nem tudnátok nagyon jól, hogy sérvem van... Azt hiszitek, nem veszem észre, mikor összeröhögtök, ha munka közben a fogamat csikorgatom?...

Egészen el voltak képedve. De a tanár nem ügyelt rájuk, úgy folytatta:

- Nem fogtok többet röhögni, galambocskáim. Elég volt.

Pillanatig eltűnődött, aztán, mintha éppen most határozná el magát:

- Ni csak, éppen jól jön ez a hat nap... A méltóságos kongresszus meglesz nélkülem is... legalább nem lopom hiába az időt. Egész nap olvashatok az ágyban, még pihenésnek is ideális... Ötödik nap, ragtapasszal, tangót táncolok...

Egészen felélénkült.

- Méghozzá itt helyben fekszem le, valamelyik privátban. Ha nagy baj van, Nagypofa professzor úr jöhet tanácsot adni... Tyű, a kutyafáját, gyerekek... remek lesz! A hetest készítsétek elő!

Élénksége az asszisztensre is átragadt. Telekesnek ragyogott az arca.

- És kire gondol, tanár úr? Horkay őméltóságára? Horkay lenne a legjobb... Mindjárt lehetne telefonálni... ilyenkor otthon van...

A tanár felkapta fejét. Vad grimaszt vágott, mintha csakugyan be akarná kapni valamelyiket. És már mennydörgött:

- Megvesztél... Hogy én?!... Hogy engem?!... egy másik professzor?... No még csak az kéne!... Az én hasamba be nem teszi méltóságos kolléga a patáját... Még csak az kéne!... Ezt a ziccert nem adom nekik... Meg vagy őrülve, gyermekem!

Telekesnek nyitva maradt a szája.

- De hát akkor...

- Mit akkor? Mi az, hogy akkor? Már megint kapkodod a fejed, mint kacsa a hátulját?... Ilyen alakokkal vagyok körülvéve, az isten verje meg, mindjárt kapkodnak... meg vagyok áldva veletek, mondhatom... heted, legszívesebben magam csinálnám, csak hát hogy álljak hozzá, ahogy az egyszeri paraszt mondta... Meg kell elégednem ilyen szerencsétlen tyúkszem-vágókkal, amilyenek ti vagytok! De hiszen majd a körmötökre nézek, ne féljetek semmit!

Egy kukkot se tudtak szólni, úgy bámultak. És a tanár már rendelkezett.

- Egy-kettő!... A nagy műtőt készítsétek elő!... Lafettás asztal középre!... Injekcióra Hildát hívjátok...

- De kérem, tanár úr... most rögtön?... és mi ketten?

- Hát mikor, a teremtésit - majd vacsora után talán, mikor tele van a hasam? Véletlenül úgyse reggeliztem... még keserűvíz se kell... Ide figyelni, böllértanoncok! Félóra alatt átöltözöm, leborotválkozom, aztán pizsamában átsétálok a kékbe... addig bemosakodtok, kifőzitek a teljes sérvgarnitúrát... Hilda friss novokaint kever, lokálra... Meg vagyok értve?! Azaz hopp csak! hogy el ne felejtsem... ilyen könnyen meg nem ússzatok... egy tükröt kérek, egy nagy tükröt, meg vagyok értve? azt fölakasztjátok nekem, a lámpa fölé, srégen, párhuzamosan az ágyfejjel, ahová a pofám kerül... onnan akarom nézni a színházat!... Nekem nem fogtok lazsálni, hentesek, arról tegyetek le... Most megmutatjátok, mit tudtok... Na egy-kettő, volt szerencsém, viszontlátásra a vágóhídon!

*

És ment minden, mint egy furcsa álomban.

Félóra múlva, mikor a tanár, lila pizsamában megjelent a terem küszöbén, az asztal középen állt, fölötte, zsinórokra függesztve, a tükör. A doktorkisasszony vidáman töltögette a pravazt, a két főorvos, sápadtan a fehér csuklya alatt, szótlanul és szepegve rakosgatta a műszereket. Szinte haptákba vágták magukat, mikor a tanár bejött. Telekes mondani akart valamit, de az öreg máris lehurrogta.

- Mi az, ez nektek világítás? Lejjebb azt a hármast, a teremtésit! A szemembe akartok vakítani, hogy ne lássak?

Mindhárman ugrálni kezdtek, mint a katonák. A tanár ledobta köpenyét.

- Följebb azzal a fejtartóval! Úgy ni! Lejjebb a lábat, hová tegyem így a fenekem, nem látsz? Hozzám ne nyúlj, mert megharaplak!

Ez a doktorkisasszonynak szólt, aki segíteni akart, ahogy felkászálódott a pompás műtő-asztalra. Egy kicsit fészkelődött, főként a fejtartásra vigyázva. Aztán rögtön rákezdte megint.

- Most jó. Gyerünk a kendőkkel. Két tenyérnyi helyet hagytok, a köldök alatt. Ott, ott, mélák... mit bámulsz, hát persze hogy előrajzoltam... Majd rátok bízom! előrajzoltam a fürdőszobában, nekem nem fogtok fölösleges heget csinálni... Pontosan ott vágsz be, ahol a vonal kezdődik... végigszaladsz, és rávágsz a scrotumig. Na gyerünk, gyerünk azzal a jóddal... Nem, nem, csak a Hilda...

A doktorkisasszony kezében reszket a pravaz. Bömbölés téríti magához.

- Lejjebb, az isten áldjon meg! Ez egy szúrás? Mélyebbre, szerencsétlen! Egyenest tartsd a tűt, hányszor megmondtam! A kvadliba szúrj, ne mellé - azt akarod, hogy ordítsak, mint az a tegnapi vénasszony? Látom nagyon jól, hogy mellé tartod!

A két asszisztens vacogva kuncog.

- Ti meg ne röhögjetek! Majd mindjárt meglátom, olyan nagy legények vagytok-e... Úgy, Hilda fiam, elég lesz... ezt a negyediket már nem éreztem... Jöhet a jód meg a skalp... Izé... várjatok csak... jódozni Vajda fog... vagy mégis inkább... nem, a Feri jódozzon... a bicskázást majd Vajda úr fogja csinálni...

Vajda főorvos megrezzen az *úr* szó gúnyos megnyomására. De valami furcsa büszkeség árad el benne, ugyanakkor az arca kipirosodik.

- Igen, igen, Vajda úr... éppen hogy magácskára vagyok kíváncsi... mert olyan foghegyről szokta, venni ezeket a kisebb herniákat... hát most szeretném a tulajdon hasamon érezni, csakugyan olyan biztos-e a keze... Jól van, Feri fiam, elég a jódból meg a jóból... nézze, a főorvos úr türelmetlen, alig várja, hogy felmetélje a belemet... régen feni már a fogát, igaz?

És a tanár szeme, oldalt, rávillan az elképedt orvosra. Az orvos kezében megáll a borszeszből kiemelt kés, ahogy elfoglalja helyét az asztalnál.

- Hát most egy darabig nem koptatom a szám, a tükröt akarom figyelni... Tehát figyelem. Masztizol, kendő, tizenkét cserebogár... Második kvadli, harmadik jód... Bicska... Ferde ingvinális... Érlekötés előtt tupfer, nem az ujjaddal pancsolsz, mint ahogy szoktad... A funiculust mutatóval emeled, meg vagyok értve?!... A többit majd meglátom... Vigyázz, kész, mehet!...

A kés végigszalad a hasfalon. Telekes már törli a vért, Hilda készíti a csíptető ollókat. Két percig halálos csönd. Zsír alig van a barna, katonás bőr alatt, a lebeny ezüstös Csillogással buggyan elő a széttárt seben. Csak furcsa, hogy az ernyedt bőrnye nem tolul utána, mint ahogy... ki kell emelni, mielőtt lekötné... Hm... furcsa ezzel a tömlővel, hogy nem buggyan elő...

- Aha! - szólal meg gúnyosan az operált. - Aha!...

A sebész keze megrándul.

- Na, mégis rájön a főorvos úr?!... Vagy nem?... Kíváncsi voltam!... Egy kis meglepetés, persze, és rögtön elájulunk... Hát talán tovább kéne keresgélni... Az bizonyos, hogy valahol van... Na, mégis. Csakhogy!... Most majd egy kicsit mócsingolunk, igaz?... a resectió ráér... Közben kicsúszik a csík, akkora haematomát kapok, mint egy dinnye...

A sebész elvörösödik.

- Nna?!... Nna?... Most mit kell tenni, vajon mit, Úristen! Mi?!! jó lenne, ha megmondanám... mi?!... Csak hát ha valaki olyan kényes a sebészbecsületére... annak tudni kell... És ha nem szólok?!... Mi?!... Én most egy szegény beteg vagyok... nem súghatok... segítsen magán a főorvos úr, ha tud!

Vajda homlokán izzadságcseppek gyöngyöznek. Megfeszíti magát... Hirtelen eszébe jut... Negyedik ujj! A kipreparált, lekötött csonkot megragadja a makkfogóval, átszúrja és leköti. Az izmot vastag fonállal felvarrja... Utolsó öltés!

- Csakhogy végre! - bólint az operált, megvetéssel.

Telekes átveszi Hildától a befűzött fonalakat, három darabot, átadja Vajdának. Vajda kettőt letesz a kendőre, a harmadikkal belenyúl a sebbe.

- Jobb oldal! - ordít a tanár. Vajda nem érti, kapkod, kirántja a tűt.

- Jézus Mária! Most meg kirántja! Nem arra mondtam, boldogtalan! A két másikra! Ezerszer mondtam már, hogy jobb kéz felől teszem le, ha a ballal könnyen el akarom érni... Mért nem teszi mindjárt a feje tetejére? Mért nem préseli be az imakönyvébe, azt a keserves... Na, meg vagyok én áldva magukkal!

Szerencsére, a két varrat már megvan, a kapcsokat Telekes adogatja. Mindjárt vége a vesszőfutásnak, még egy utolsó kitörést kell elviselni.

- Lazán! az isten... lazábban! Hogy markolsz bele, édes fiam, a szeretődbe markolj így bele, nem egy frissen vágott hasfalba... na, meg vagyok én veletek... Megvan végre? Köszönöm szépen! Ez nektek tizenöt perc? Persze, azt hittétek, nem érek rá órát nézni közben... Hát vegyétek tudomásul, tizennyolc és fél percig tartott, szégyen, gyalázat! Lemosni, lemosni és gyerünk! Hol a János?! A tolóágynak rég ott kellene lenni! Meddig emeljem a lábam?!... Kollódium, semmi más...

Vajda kipirult arccal sürgölődik, mialatt a beteget átrakják a tolókocsira. Széttolja az ajtót, előrefut.

Vesztére!

- Maga csak maradjon, főorvos úr - inti le az állig betakart professzor. - Majd a Hilda lekísér a szobámba. Magukból egyelőre elég. Vizit előtt lesznek szívesek benézni hozzám.

De ahogy a kocsi elgördül a sóbálvánnyá meredt első asszisztens előtt, az ajtóban, a tanár oldalt fordítja fejét, jobb keze kinyúlik a takaró alól. És lehalkított hangjában valami dörmögő, lágy kis mosoly bujkál, önelégült békéjével egy jól sikerült leckéztetésnek.

- Nna... Praclit... Egy pillanatig se hittem, hogy holmi Horkayra jobban rábízhatom... Már csak inkább olyanra, aki legalább *tőlem* tanulta... Egész jó volt, és a tizennyolc perc se baj... Nna... És nem kell mellre szívni, ha néha ordítok egyet... a tüdőt is foglalkoztatni kell, nem igaz? Még soha olyan ember nem hallott ordítani, akit nem szerettem! Viszontlátásra!

A főorvos úr még ott érzi tenyerén az öreg, csontos kéz melegét, mikor a kocsi eltűnik a folyosó sarkán.

*

Mintegy álomban fordul vissza, Telekes vidáman rángatja a kesztyűt. Teli torokból nevet, már messziről kiabál.

- Hát mit szólsz ehhez? Óriási, mi? Fényes alak, barátom, mondom neked - ilyen nincs több a világon! Becsületemre, az utolsó szigorlaton nem drukkoltam így!

Vajda merengve áll a műszerek előtt, a csipeszek közt babrál. Telekes izgatottan hadar tovább.

- No és te... amit veled véghezvitt... Láttam rajtad, egy zabszem nem sok... Amellett legszívesebben a képére borítottad volna a mócsingosvödröt - éppen jókedvedbe talált! És ami a legszebb - azt, remélem, tudod, hogy a műtét egyáltalán nem volt indikálva - ezt a sérvet tíz évig lehetett volna még hordani kötés nélkül, igaz? Te tudtad, hogy van neki? Én bizony isten nem tudtam! Hirtelen rájött az öregre - mondom neked, nincs ki mind a négy kereke! Fantasztikus! Mindent összevéve, azért büszkék lehetünk - azt hiszem, egyedüli eset... Mi az, megkukultál? Már megint szórakozott vagy?

Vajda áll a szoba közepén, az üres tenyerét nézi, mintha sohase látta volna még.

- Te - szólal meg egyszerre különös, idegen hangon, és tovább mered a tenyerébe -, nem Kapernaumnak hívták azt a várost?...

- Miféle várost? Megőrültél?

- Ahol... ahol a Mester... megjelent... a tanítványok előtt... és Tamást... a hitetlent... rákényszerítette... hogy az ujjával nyúljon be... a sebbe... amit az oldalán ütöttek... dárdával... büntetésül... amiért nem hitte el... hogy a lángésznek... külön törvénye van...

AZ UZSORÁS

Egyedül ült az udvarra néző, rossz szagú kis irodában, mikor Villányi Ferencet bejelentették. Ült és a váltók közt keresgélt, de a figyelmét az a kis daganat foglalta le, odvas és fekete szemfoga fölött, azt tapogatta és ízlelgette a nyelvével, makacsul - évek óta egyik legfőbb szórakozása volt ez a kis daganat és félig tudattalanul a kabalája is: ha ízetlennek és keménynek érezte a nyelvével, akkor jó volt az üzlet, de ha puha és savanykás volt az íze, az óvatosságot és gyanút sugalmazott. A közismert név hallatára most hirtelen lekapta róla a nyelvét.

- Azonnal, azonnal - mondta álmos szemű, pislogó írnokának, aki maga is mintha csodálkozott volna -, kéretem a méltóságos urat, egy percnyi türelmet kérek.

Nem volt semmi dolga, mindjárt beereszthette volna. De egyrészt nem árt ilyen esetben - másrészt át kellett futni, gondolatban, a lehetőségeket: kutatni emlékezetében, mit hallott róla az utóbbi időben. De nem talált semmit, ha csak azt nem, hogy néhány éve nemigen beszéltet magáról - ez lehet jó jel is, meg rossz is. Hát majd meglátjuk, hadd jöjjön.

A magas, elegáns férfi kicsit túl könnyed és elfogulatlan leereszkedéssel nyújtotta a kezét - ezt megjegyezte, mindenesetre, azt is, hogy ruganyos mozdulatai ellenére jóval öregebbnek látszik a képeinél. Felállt, és kijött eléje az asztal mögül.

- Nem kell bővebben bemutatkoznom, kedves Aspern úr, ugyebár... A magam részéről helyesebbnek gondoltam, ha személyesen keresem fel... ebben az ügyben... amiről... kérni akarom a... tudniillik információim szerint...

Nyugodtan hagyta dadogni, szemrebbenés nélkül, figyelmesen vizsgálva az ideges, halvány, kicsit rángatózó finom arcot, a másfajta ember arcát, mely itt kínlódott előtte. Ideje volt számolni. Vajon mennyi kell neki? Hogy sürgősen kell, az nyilvánvaló. No hát, olyan sürgős talán nem lesz, de ha jó neveket hozott... hm, azt a most befolyt hatezret nem is volna rossz - mondjuk, három hónapra, az havi hatszáz s méghozzá váratlanul, mert ha hét napon belül nem tudja elhelyezni, ki kell fizetni belőle azt az átkozott...

Szórakozottságában észre se vette, hogy a kliense már elhallgatott, s most zavartan vár biztatásra. Mézes, szinte alázatos hangon szólalt meg, furcsa ellentétben kegyetlen hallgatásával.

- Kérem, kérem, őrnagy úr...

A másik elpirulva, rögtön közbevágott.

- Ó, hagyjuk ezt, most nem vagyok őrnagy...

Az uzsorás behúzta nyakát, széttárta karját, úgy mosolygott.

- Kérem, a közönség és a rajongók szemében ön mindig a kattowitzi ütközet hőse marad...

- Régen volt, ne beszéljünk róla. Egyszóval... ha a dolog lehetséges...

- Hm, hm, hát persze. És mennyiről lenne szó? Mert Polgár úr, akivel beszélni méltóztatott, nekem elfelejtett szólni.

- Kereken ötezer pengő.

- No igen, mondjuk inkább négy vagy hat, a páros számokat jobban be lehet osztani.

A bajban levő ember gyors, mély lélegzetet vett, amitől Aspern urat röhögési inger fogta el belülről: ismerte ezt a lélegzetet, és komikusan hatott rá, hogy mindenkinél egyformán jelentkezik, aki azt hiszi, hogy most rögtön megkapja a pénzt - ismerte, mint a gyakorlott sintér azt a furcsa hangot, amivel a kocsiba dobott kutya jut levegőhöz, mikor az acélhurkot lerántják róla. Nem látja a rácsokat, csak a levegőt érzi... majd aztán kezd el acsarkodni és szűkölni...

Hivatalos hangon folytatta.

- A mi kis intézetünk azért van itt, hogy üzletet csináljon. De hát kérem... nekünk ugyebár... fokozottabban kell foglalkoznunk a garanciakérdéssel... Szabadna tudnom a jótállók nevét...

A másik gyorsan kezdett beszélni, s már táskája felé kapott ideges, hosszú keze.

- A váltót elhoztam, egyelőre kitöltetlenül...

De mindjárt visszahúzta, látván, hogy Aspern úr hátrateszi kezeit. Könnyedén vetette oda, torkát köszörülve, igyekezvén tréfás hangot ütni meg.

- Hát az egyik magam volnék... talán ér valamit a bonitásom, legalább azt mondják elfogult barátaim - a másik báró Wollner - felteszem, ismeri.

Aspern úr minden meglepetés nélkül bólintott.

- Wollner báró kitűnő kéz, nagyon megfelel.

- Akkor hát...

Az uzsorás finoman mosolygott.

- Mindenesetre alkalmas név mind a kettő, hogy a dologgal foglalkozzunk. Nagyon köszönöm, cégem nevében, méltóságod bizalmát. Legyen meggyőződve róla, hogy nevének és társadalmi állásának megfelelő előzékenységgel és diszkrécióval fogjuk kezelni... én magam külön is mint régi tisztelője...

A kliens egy kicsit elhalványodott a jövő időben alkalmazott igealaktól.

- Egyszóval... arra nem számíthatok, hogy most...

Aspern úrból most már kitört a jóízű röhögés.

- Hogy most mindjárt? No istenem... ilyen gyorsan nem megy... A formaságokat be kell tartani, ugyebár... Hiszen csak formaság... ugyebár... meg vagyok győződve róla, hogy az információk tökéletesek lesznek.

- Információk?

- Jaj, kérem; anélkül nem megy... Én éppen úgy felelni tartozom cégemnek, mint...

A férfi felállt. Pillanatig habozott.

- Nézze, Aspern úr - mondta ezután -, ha nekem ez a pénz nem sürgősen kellene, nem önhöz fordultam volna, azt ön nagyon jól tudja. Tisztában vagyok vele, mennyibe kerül az összeg és... ebben a pillanatban... az elintézendő ügy fontosságához képest... már rám nézve való fontosságához... nem tartom soknak... Három hónapon belül esedékes külföldi követeléseimből

kényelmesen ki tudom fizetni... Wollner bárót csak a megnyugtatására hoztam... Viszont ha a dolgot nem lehet sürgősen elintézni... inkább mondja meg mindjárt...

Aspern úr egyszerre határozottan és férfiasan kezdett beszélni.

- Kérem szépen, kérem szépen. Mi van ma? Kedd, ugyebár. Három nap talán nem lesz sok?... Szóval, pénteken, mondjuk...

- Péntek. Hány órakor?

- Egész délelőtt bent vagyok...

A szennyes lépcsőn lefelé menet fekete macska ugrott el siető léptei elől. Villányi Ferenc összeborzongott, és szorongva hagyta abba a keserves, lihegő szitkozódást, amivel önmagát, Aspern urat és az egész világot gyalázta, félhangon, amiért ilyen ostoba és képtelen helyzetbe került.

No de, majd pénteken... Csak nehéz lesz kivárni... és az éjszakái... Egye fene, majd iszik, és későn megy haza...

*

Az egész ügy mindössze tíz napig tartott, igazán nem nagy idő - ki tehet róla, hogy az, akinek sürgős, sose tudja megérteni azt, akinek fontos?

- No de megbocsásson - mondta pénteken a kliens, erősen fegyelmezve bogozódó idegeit -, ön azt mondta nekem, kedves Aspern úr, hogy kedvező információk esetén azonnal elintézi...

- Drága méltóságos uram, értsük meg egymást... én nem vagyok hibás... Megértem az ön szórakozottságát, végre is nem üzletember... de én nem vagyok oka, ha ön elfelejtette a megállapodásunk... Tessék nézni, kérem, én elhozattam a pénzt is, annyira biztos voltam... De ön nem hozta el a levelet...

- Miféle levélről beszél ön, az ördög vigye el?

- Nyugalom, nyugalom. Arról a kis levélről, amit a kaszinó, mint jogi személy, ad nekünk, hogy nemfizetés esetén...

- Ön nekem nem beszélt ilyesmiről.

- Ó, istenem, el méltóztatott felejteni.

Villányi Ferenc sebesen mozgatta lábujjait a hosszú orrú, francia cipőben. Körülnézett. A hangja rekedtté vált.

- Szóval - enélkül nem megy?

- Sajnálom...

Szünet.

- És mi legyen abban a levélben?

- Kérem, azt teljesen az ön ízlésére bízom... énnekem a stílus nem fontos... A dolog lényege, hogy a kaszinó vegye tudomásul a mi ügyletünket, és a maga részéről teljes összegben vállalja a dolgot nemfizetés esetén...

- De hát... hogy az ördög... mi szükség akkor váltóra?

- Anélkül azért nem megy... Nekem fedezve kell lennem, kérem, a pénzt én is banktól kapom.

Szünet.

- És ha elhozom a levelet?

- Természetesen, tüstént rendelkezésére áll a pénz.

- Bármikor?

- Egy félórán belül, ha parancsolja... Ha most el méltóztatik menni... mondjuk (óráját nézte), egy órán belül még itt vagyok...

Szünet.

- Olyan gyorsan nem fog menni... Beszélnem kell néhány úrral... De talán holnap.

- Szombaton nem, ha kérnem szabad. Talán hétfőn, tizenegykor...

- Jó, hát hétfőn...

- Volt szerencsém... erre tessék... ez a fürdőszobába vezet, hehehe... Szórakozottnak tetszik lenni, igazi művészlélek... Hallottam, hogy zongorázni szokott... én is nagy barátja vagyok a zenének...

*

Hétfőn.

- Tessék, itt a levél... a teremtésit neki... igazán nem tudom, mi szükség volt erre... muszáj nekik tudni...

Az uzsorás nem felelt, hosszan forgatta, olvasgatta a levelet, a szemüvegét is feltette. Már egész bizalmasok voltak, nem állt fel és nem reagált a kitörésre.

- Most mit nézegeti, ördög vigye a dolgát? Benne van, amit akart - mit piszmog vele annyit?

- Hogyne, hogyne... rendben van... bár ehelyett, hogy „tudomásul veszi", jobb szerettem volna így „vállalja".

- Maga mondta, hogy fogalmazzam, ahogy tetszik.

- No hiszen mindegy, ezen nem múlik. Jó, kérem - rendben van!

Szünet.

- Hát akkor - mire vár?

- Én? Én semmire. Mondom, hogy rendben van. Tessék délután felküldeni - illetve jobb, ha személyesen jön.

- Délután? Miért nem most?

Aspern úr nevetett.

- Egy óra után? Az összes pénztárak csukva vannak, honnan sejthettem, hogy elhozza? Délutánra majd beszerzem a pénzt.

- Hány órakor legyek itt?

- No istenem - ötre bent vagyok.

*

Miután kliensét kikísérte Aspern úr, visszament íróasztalához, és újra elővette a levelet. A pénzt is megnézte, ami kikészítve hevert az oldalfiókban - odaadhatta volna, de valami nem tetszett neki. Foghúsát tapogatva, kelletlenül motoszkált, motyogott magában. Hiszen persze, az előkelő kaszinó levele mindenesetre százszázalékos biztosíték - de mi történik, ha valaki-

nek eszébe jut igénypert támasztani? Ez a szerencsétlen fráter alaposan el lehet adósodva... És most drukkolni három hónapig, nem dől-e össze az egész társadalom... Viszont ezer pengő, előre, ingyen, nem rossz volna... Aztán meg ki is készítette már a pénzt, és a levél hiteles... azt már délelőtt, bizalmasan megtudta, nem volt rest felkeresni a kaszinó gondnokát, hehehe... A kaszinó fizet, az kétségtelen, még ha ki is golyózza érte az ő adósát... hacsak...

Nyelve megállt a szájában. Erre nem gondolt. Ohó! - erre nem gondolt! Milyen jó, hogy utolsó percben eszébe jutott, már majdnem elkésett vele!

Felállt, kivette a pénzt a fiókból, és gondosan elzárta a Wertheim-szekrénybe, mintha attól tartana, hogy tulajdon könnyelműsége a fuldokló ember ösztönével szövetkezve és összefogva megrohanják és leteperik és kirabolják őt... Elvörösödött felháborodásában és méltatlankodásában, és valóságos gyűlölet fogta el leendő adósával szemben, aki most vígan és felszabadulva ebédel valahol, meg lévén győződve róla, hogy délután megkapja a pénzt - miközben neki a hideg veríték lepte el homlokát egy lehetőség gondolatára... Ohó, olyan könnyen nem hagyjuk magunkat, Villányi úr, hős úr, életművész úr, könnyelmű híres ember, akinek csak örömökön járt az esze... olyan könnyen nem hagyja magát az öreg, beteg, nyomorult és gyűlölt és ellenszenves Aspern bácsi, akiről azt hittétek már, nem tudja védeni magát!

*

És még délután is tartott epéjének ez az állapota, mikor Villányi könnyed léptekkel, de láthatóan sárgán és kialvatlanul, kinyitotta az ajtót.

- Ön az? Jó, hogy jön - kezdte hangosan és sértődötten. - Hát kérem, sajnálom. Nagyon sajnálom. Nem lehet megcsinálni a dolgot.

Az pedig megállt, az ajtóhoz támaszkodott. A szája is tátva maradt.

- Nem lehet megcsinálni?

- Nem, kérem, szó se lehet róla. Kérem, az ügyvédem úgy lehordott, mint egy kölyköt, a könnyelműségemért... Hogy tetszik gondolni, nem tehetem ki magam... Kérem, ne is tessék erőltetni... Nagyon csodálom, hogy úriember létére ezt nem látja be...

- De hát miről van szó, az istenért?

A kis ember megállt előtte, hadonászó szaladgálásban. Felágaskodott, ökleit rázta az arca előtt.

- Arról van szó - mi lesz, ha ön közben meghal?

Lihegett, tovább szaladt, dörmögve mentegetődzött.

- Igen... bocsásson meg... ez nem jelenti azt... de kérem, felnőtt férfiak vagyunk, mint közvetítő... Kérem, kérem, tessék helyet foglalni...

Ez egy mozdulatra volt felelet, amellyel szék után tapogatózott a boldogtalan. Folytatta a szaladgálást.

- Ezt így nem lehet megcsinálni, ne is tessék erőltetni. Tessék máshoz fordulni, ahol könnyebben áll a pénz... Mi ezekben a nehéz időkben nem engedhetjük meg magunknak... régebben, nem mondom...

A másik felugrott a székről - az uzsorás ösztönszerűleg hátrált. El is fordult, csak a hebegő hangot hallotta.

- És ezt most mondja... miután egy hétig hitegetett... és már tegnap volt az utolsó nap...

- Nagyon sajnálom, ez nem tartozik rám...

Szemben álltak egymással. A párbeszéd szaggatottan, röviden pergett, mint egy rémdrámában. Az uzsorás vörös volt és elszánt, a vonagló kezeket figyelte, amint szeméhez és reszkető szájához kapkodja a fuldokló.

- Most mit tegyek?... Már nincs időm máshoz fordulni...

- Nagyon sajnálom.

Szünet.

- És... mit ért az alatt, ha meghalok... Mennyiben veszélyezteti ez a váltót?

- A kaszinó nem vállalt készfizetői kezességet... csak akkor fizet, ha az adós hibájából nem tartották be a terminust...

Szünet.

- Hát... mit akar tulajdonképpen?

Aspern úr vállat vont.

- Csak készfizetői kezességet fogadhatok el. Vagy kézizálogot. Vagy váltót, de nem az ön nevére.

- Kitől?

- A kaszinótól. Vagy valami iparvállalattól. Hiszen ön valamikor igazgatósági tag volt a Téglagyárnál... A vállalat írja alá a váltót, és adjon külön levelet... És csak a fizetendő összeg lehet feltüntetve, amit ön kap, az nem.

Némán nézték egymást darabig. Egy mozdulata volt a másiknak, amitől Aspern úr megint hátrált egy lépést. A pénzkérő kinyitotta száját, néhány értelmetlen szót mormogott, legyintett. Aztán, mondat közben, lassan megfordult, köszönés nélkül elment, mint aki álomban jár, nyitva hagyta maga után az ajtót.

Aspern úr visszaült asztala elé. Egy pillantást vetett a Wertheim-szekrényre, bólintott, köszönt, mint egy hű katonának.

- El fogja hozni... Legkésőbb csütörtökre el fogja hozni... Nagyon kell neki a pénz - mondta aztán csaknem hangosan.

*

Csütörtökön hajnalban felébredt, lidércnyomásos álma volt, nem tudta mi az. Nyögve forgolódott, azután elállt a szívverése, félálomban... Vajon a Téglagyár levelét nem kellene igazoltatni, ha ma elhozza... Ki tudja, mit sütöttek ki ezek... és a nyomorult rögtön követelni fogja a pénzt... Kár volt biztosat ígérni... Viszont jó lenne már elhelyezni azt a pénzt... még két nap, és nem lehet terminusra beállítani...

Reggelig dobálta magát, éberen és kínlódva az ágyban. Petyhüdten, kétségbeesetten kelt fel aztán, sok rossz érzéssel, átkozva az egész szerencsétlen ügyet, amitől tíz napja nincs egy nyugodt perce.

Nagyon sajnálta magát.

Nem ízlett a kakaó se, a kis körúti kávéházban. A lapot kezdte forgatni, hátulról figyelmesen elolvasott egy közgazdasági cikket, hogy talán megtud valamit a Téglagyárról. Jó negyedóráig tartott, míg a lap második oldaláig ért, ahol feltűnő betűkkel állt a cím:

„Villányi Ferenc, a kattowitzi hős, tegnap este főbe lőtte magát és meghalt.”

Aztán alcímek is. Csak az elsőt olvasta el:

„Anyagi gondok kergették a halálba...”

Fizetett, reszkető kézzel. Az utcára ment.

Első gondolatai zavarosak voltak.

„Istenem, milyen szerencse - mormogta. - És én már majdnem odaadtam... soha nem láttam volna... Ezt a könnyelműséget...”

Hirtelen más gondolata támadt. A legközelebbi trafikban újságot vásárolt, és járva, mohón olvasta el a tudósítást.

Váltókról nem volt szó. A jelentésből s néhány levélből, amit íróasztalán találtak, kiderült, hogy egy aktuális, múló természetű adósság nyomta az ideges ember lelkiismeretét - sok barátja volt, akik készséggel segítettek volna rajta, és kilátásai voltak ügyeinek teljes rendezésére. Úgy látszik, pillanatnyi elmezavarában követte el tettét.

Az uzsorás zsebre tette az újságot. Rettentő gyanú kerítette hatalmába. Erre nem gondolt eddig. Mint valami ködfátyolkép, lepedőre vetítve valami *másik* élet álmából, amiről még sohase álmodott, elképzeltetve egy *másik* élet valóságát, amit még sohase képzelt el, rémlett fel előtte a lehetőség, hogy rosszul ítélte meg a helyzetet. Később, gyakran, ha ez a kínos ügy eszébe jutott, erre a szorongató és ájulatos és ijesztő látomásra gondolt, a másik ember sorsának és lelkének a tulajdon lelkében pillanatra felvillanó képére már nem emlékezett ugyan, de a keserű íz megmaradt, és ő így fogalmazta meg magának a tanulságot, hogy elhessegesse szörnyű gyanúját, a tulajdon életének létjogosultságával szemben: „Igen, ebben a dologban tévedtem akkor, ha odaadtam volna a pénzt, kimászott volna a bajból s *éppen ezáltal* és *azon* kerestem volna, hogy kihúztam - az én bizalmam tette volna lehetővé, hogy jogos legyen a bizalmam.”

Lassan, kínlódva, kábult fejjel mászott fel az irodába vezető szennyes lépcsőn: a vakablak deszkáján fekete macska gubbaszkodott, álmosan pislogott rá, nem mozdult. Az uzsorás töprengve tapogatta nyelvével a daganatot foghúsán. Savanyúnak és puhának találta, és a macska felé köpött rosszkedvében.

VILÁGÍTÁS

Ez az eset olyan, amit vagy aznap mond el az ember, vagy ha elmulasztotta, húsz évig vár vele, hogy megint olyan frissen lássa, mint amikor megtörtént.

I

Húszéves voltam, kezdő és nagy reményű költő, valahol egy kávéházi sarokban, amelyről komolyan hittem akkor, hogy a szellem és képzelet világában afféle archimedesi pontot jelképez: rajtunk áll, mikor mozdítjuk ki sarkaiból. A világ azóta lényegesen kisebb lett, és az a furcsa, hogy minél kisebb, annál merevebb: mire akkora lesz, mint az a kávéházi sarok volt, úgy látszik, végleg letehetünk róla, hogy változtassunk rajta.

Viszont mintha közelebb jött volna, térben és időben. Ennek az éjszakának emléke, amit elmesélek, most olyan színesen és élesen rajzolódik fel az elembe rakott fehér papírra, mint egy kodak matt üvegén: csak le kell rögzíteni.

És most már látom, a világításon múlt, akkor is, hogy az a fantasztikus dolog, amiért akkor nagyon szégyelltem magam, megtörténhetett.

Furcsa világítás volt. Délután még sütött a kora tavaszi nap, estére beborult, zivatar támadt, még villámlott is. Utána zuhogni kezdett az eső, mint a dézsából, az ablakon túl özönvízszerű kép tárult elém, rémülten szaladgáltak a lehúzott fedelű konflisok, ugrált a nép a hirtelen támadt pocsolyákon át, a lámpák fénye kavargott és szikrázott, mint forgó kaleidoszkópban. S a víz egyre dühösebben szakadt és zuhogott, mint megannyi korbács, verték a zápor fonalai az aszfaltot - sose lesz vége, úgy látszott. Bágyadtabban világítottak a kávéház lámpái is, és a pincérek hangját elnyelte a külső zengés.

A telefonos fiú is kétszer ismételte, kiabálva, fülemhez hajolva, hogy Hajós Károly úr kéret egy percre.

- Hajós Károly... - kaptam fel a fejem - aha, igen!

S már látni véltem barna, kerek arcát, ott ül mellettem az iskolapadban, komoly és szorgalmas kifejezéssel figyeli az előadást, s közben cédulát nyújt át nekem, a pad alatt, amin ilyesmi áll, mondjuk: „figyeld meg, Kroncsinak (a fizikatanárnak) leszakadt a zoknitartója, rögtön kibújik a nadrágja alól”, mire nekem le kell bújni, hogy röhögjek, miközben Karcsinak egy arcizma se rándul, sőt inkább fejcsóválva és méltatlankodva néz rám, hogy mit röhögök, és miért zavarom az érdekes és tanulságos magyarázatot.

A komoly képpel csinált mókák nagymestere volt Hajós Karcsi az iskolában - mint afféle szeles és érzelmes gyerek, a magam részéről, hálásan a jóízű röhögtetésekért, rögtön rajongva megszerettem, amit ő szívesen, de tartózkodással fogadott. Általában volt benne valami tartózkodó, sőt titokzatos - mintha valami tervet vagy különös sorsot rejtegetne, ami egy napon, ha ő is akarja, vagy befejezte művét, kiderülhet majd, most még nem lehet beszélni róla. Ezt mindig éreztem mögötte - a *sorsot*, a művet, a titkot és most, hogy a neve felbukkant, nem tudom, miért, az a határozott érzésem támadt, hogy e titok felfedése lehet csak az alkalom, amiért beszélni akar velem - érettségi óta nem találkoztunk, és neki nyilván oka volt arra is, hogy eddig várt és arra még inkább, hogy most elérkezettnek látta az időt hozzám fordulni.

Izgatottan mentem a telefonhoz.

- Halló, te vagy az?

- Én. Parancsolj velem, Karcsikám, miről van szó?

Gyors, szinte lüktető hang.

- Azonnal beszélnem kell veled. Lehet ott a kávéházban félrevonulni?

- Lehet, a karzaton, de... hol vagy most? Azért kérdem, mert szörnyű idő van odakünt...

Kurta, rekedt nevetés, ami megdöbbentett, mert sohase hallottam így nevetni.

- Az idő... Mindegy, kocsiban jövök... Várj, öt perc múlva ott vagyok...

Az a különös, soha nem érzett (huszonegy éves voltam!) nyugtalanság, ami aztán végzetes félelemmé dagadt ezen az éjszakán, ebben a pillanatban elöntött. Felmentem a karzatra, olvasni próbáltam, nem ment, a biliárdozókat néztem s a vastag esősávokat a tükörablakon. Még mindig zuhogott és dörgött a mennybolt.

Pontosan öt perc múlva érkezett. Kalapjáról csöpögött a víz. A higgadt világításban sötét szemét láttam meg először. Szeme fehérje véres csíkokkal volt befutva, tekintete furcsán, szórakozottan kóválygott. Kitörő barátsággal öleltem meg, de rögtön elhallgattatott a passzivitás, amivel élénkségemet fogadta, nem tudtam szólni. Leült, körülnézett.

- Itt szoktál ülni?

- Néha... A törzsasztalunk odalent van...

- Aha... Jó kis hely... Nincs itt pincér?

- Mit iszol?

- Valami erős pálinkát...

Egymás után három pohárkával hajtott fel, a falakat nézegette, engem mintha nem is látna. Hallgattam és vártam és próbáltam csitítani, nevetségessé tenni magamban növekvő aggodalmam.

Aztán hirtelen, brutálisan kezdett bele.

- Egy három év óta alakuló történetet kell röviden összefoglalnom, mielőtt... illetve, hogy megértsed... Tudnod kell, amiről senki se tudott... hogy a dolog már érettségi előtt kezdődött... senkinek nem szóltam...

Váratlanul felugrott.

- Nem tudok itt... Átjönnél velem a... A szomszédban van egy kis kávémérés, külön fülkével, ahová senki nem jön be... Nagyon kérlek.

Ekkor már nem voltam ura akaratomnak, megbabonázva követtem. A zuhogó esőben szótlanul futottunk át a szomszédba és ott, a söntés mögött, további szeszek ideges hörpintése közben Hajós Károly rapszodikus, drámai mondatokban közölte velem a tragédiát.

Tudatos kritikámból csak annyira emlékszem, hogy az egész mögött valami Victor Hugó-i romantika rémsége bontakozott ki. Hogy olyan ijesztően valóságos és érthető volt mégis, ma már tudom, hogyan lehetett: abban az időben, elméletben és gyakorlatban lázasan foglalkoztatott a férfi és nő harcának mindenekfölött való jelentősége - sejtelem káprázott előttem, hogy *minden* küzdelmet és végzetet végeredményben ez a harc determinál. Ne felejtsük el, az újjászületendő lélektan kora volt ez, a század elején.

Egy asszony hatalmába került Hajós Károly, egész fiatalon - valóban, még az érettségi előtt. Démoni erejű lélek lehetett, egyike a szerelem ama forradalmár szellemeinek, akik a polgári társadalom kiváltságait élvezve harcolnak a polgári erkölcs ellen, a mindenható Egyén nevében. A három évig tartó titkos és különös viszony összeesküvéssé vált hovatovább, minden ellen, ami akadályozhatta volna: kész tervek alakultak ki, egy új és példátlan életforma programja, amit valahol külföldön akartak megteremteni. Ezektől a tervektől volt oly hallgatag és tartózkodó Hajós Károly, a szabad és mindenható szenvedély romantikus harcosa, byroni hőse - a pergő kép elragadó volt.

De hirtelen megszakadt, félelmes fényben.

Néhány nappal előbb rájött, hogy az asszony elárulta őt ebben az összeesküvésben.

Ma délután találkoztak, a fiú garzonlakásán. Estig voltak együtt. Estére kitört a lappangó harc, kiborították a kártyákat. Az asszony, biztos lévén hatalmában és győzelmében, nyíltan szemébe vágta, hogy már nincs szüksége rá - a férfi közölte, hogy rájött az árulásra. Ekkor...

Hajnali két óra felé járt az idő, emlékszem, meg voltam hökkenve, órámra pillantva, hogy négy órája ülünk egymással szemben, s mintha csak percek teltek volna el, annyira lekötött a történet. Hajós Károly tekintete egyre tétovábban, szinte eszelősen kóborgott a homályos helyiségben, már csak szavakat mondott, a mondatok széttörtek. Lassan vert a szívem, a torkom elszorult.

- Mi történt, az istenért? - suttogtam.

Rám nézett, rángatózó arccal.

- Kérlek - mondta csaknem durván -, ha te is rémüldözöl, felállok és itthagylak. Azért jöttem hozzád, mert értelmes embernek tartalak és valakivel meg kell beszélnem, mi a teendő. Teljesen nyugodt és higgadt vagyok. Az ajtót bezártam, lehúztam a kulcsot, nálam van. A nőt el kell tüntetni.

- A nőt...

Vállat vont.

- Azt hittem, értesz... Két kézzel fojtottam meg. Ott fekszik a szobámban. Izé... pincér... fizetek... Talán jobb lenne, ha egy kicsit sétálnánk...

II

Hajnali négyig, azt hiszem, a fél várost bejártuk, esőtől és pocsolyáktól csöpögő mellékutcákon. Néha percek teltek el, miközben egyikünk se szólt; ilyenkor törtük a fejünket a legfeszültebb gyötrelemben, ő nyers és durva volt és követelő. Megpróbálta megértetni velem, hogy mindenáron segítenem kell rajta, nem akar meghalni, külföldre szökik, kötelességem támogatni. Ötpercenként megállt és makacsul, mániákusan visszatért eredeti tervére, hogy most felmegyünk, mindketten hozzá: feldaraboljuk vagy elégetjük, eltüntetjük a holttestet. Keserves kínnal próbáltam meggyőzni, hogy ennek nincs értelme - időt akartam nyerni, s közben vigyáztam, ne vegye észre, hogy a hideg verítéket törlöm homlokomról. Ekkor már meg voltam győződve róla, hogy őrült, régi énje felborult a gyilkosság pillanatában, s az életösztön, ami dolgozik benne, most már vadul és kétségbeesetten, mint a szalmaszálba, kapaszkodik belém, hogy magával rántson a mélységbe. Egyszer meg is mondta, nyíltan és kajánul, eszelősen lobogó szemekkel, hogy úgyis hiába kapálódzom, ha alibit bizonyítania nem sikerül velem, bűntársnak fognak tekinteni, és ő kénytelen lesz rovásomra védeni magát: jobban teszem hát, ha segítségére vagyok. Vadul nevetett.

- Úgyis tudom, mire gondolsz, hogy lőjem főbe magam. Erre gondoltál, ezt akarod - ez talán nem gyilkosság, hogy rá akarsz kényszeríteni? Jogom van védekezni ellened is, csakúgy, mintha az életemet védeném.

Érdekes, arra a legtermészetesebb feltevésre, hogy egyszerűen feljelentem őt, vagy nem gondolt egyikünk se, vagy nem került szóba. Számomra, úgy látszik, elképzelhetetlen volt ez a megoldás - még így, mint gyilkost és őrültet is közelebb állónak éreztem magamhoz, mint az akkori világ fennálló rendjének és törvényeinek bármelyik képviselőjét. Hiszen huszonegy éves volt ő is, osztálytársam iskolában és életben, bűnben és vágyban és képzeletben, a Lehetetlen felé ágaskodó lázában az ifjúságnak.

Így gyötörtük hát egymást két óra hosszat, tervtelenül és tervezgetve, megoldásokon törve a fejünk, rémítgetve önmagunk, s a háttérben némán és konokul figyelt ránk egy asszony fehér holtteste, valahol a Liget környéki utcák egy sötét és hideg szobájában - figyelt és sürgetett, hogy határozzunk.

Hajnalban ennek az utcának a sarkán váltunk el, miután halálfáradtan és elcsigázva, immár benne se volt annyi erő, hogy engem felcipeljen a tett színhelyére, se bennem, hogy akármire rábeszéljem. Hirtelen hagytuk ott egymást, egy rendőr ment el mellettünk lassú léptekkel, mintegy figyelmeztetve, hogy feltűnővé válhatik ez a hosszú tanácskozás. Utolsó szavai különben is zavarosak voltak már - tekintete kezdett megüvegesedni, mozdulatai azé a birkózóé voltak, aki csakhamar feladja a játszmát. Nem is tartóztatott tovább, buzdító és vigasztaló szavaimra csak legyintett. Ebben a pillanatban meg voltam győződve róla, hogy reggelre jelentkezni fog a rendőrségen.

III

Még ma sem értem, hogy tudtam mégis elaludni, hajnalfelé, mikor az ablaktáblák rése szürkén kivilágosodott. Inkább ájulás lehetett, mint álom - a látomások, amik ott kóválygyogtak felforgatott ágyam körül, éber eszméletemet feszítették kínpadra az utolsó percig, lehetetlennek éreztem, hogy nyugodtan aludhassak valaha is életemben, a történtek után. Arra emlékszem, hogy egyszer zörgött az ajtó, és én felültem, készen rá, hogy induljak, ha a rendőrség keres. Bizonyos voltam benne, hogy bele vagyok keverve a véres drámába, akár tetszik, akár nem - vége volt az életnek, ifjúságnak, büszke reményeknek, s ami a legszörnyűbb volt, kegyetlen kábulatomon túl elviselhetetlen részvéttel kellett gondolnom boldogtalan barátomra, aki azóta már talán...

Arra ébredtem, hogy élesen és sárgán süt a nap paplanom közepére, a nyitott ablakon át meleg tavaszi szél fújdogál s a templom tornya, érces és gúnyos hangon, úgy látszik, delet harangoz.

Kábultan ültem fel. Mi az, hogy aludhattam így át a délelőttöt, hol is voltam éccaka? Este a kávéházban, aztán...

Hajós Karcsi!

Az ám, Hajós Karcsi... a bolondos Hajós Karcsi... aki mindig ugratásokon törte a fejét, már az iskolában... egy ugratás kedvéért néha napokon át nem volt rest előkészületeket tenni, hogy jól sikerüljön... Emlékszem, egyszer két héten át tartott abban a hitben egy közös barátunkat, hogy ő Ferenc József természetes fia, iratokat és leveleket szerkesztett nagy gonddal és még a...

No és ma éccaka...

Fejemhez kaptam és harsogó, jóízű, egészséges hahotába törtem ki.

Ó, a csirkefogó!

A következő pillanatban már ugrottam ki az ágyból. Tíz perc múlva a friss napfényes utcán robogtam ki, a Liget felé.

Még aludt, fejére húzott paplannal. Lerántottam róla.

- Hé! Gyilkos úr! - röhögtem. - Lent vár a hullaszállító! Eljöttem a holttestért, itt vannak a daraboló kések!

Nyafogva dörgölte a szemét.

- Fene egyen meg, de jól aludtam!

Aztán ő is röhögni kezdett.

- De jól csináltam - nem?

- Fényes voltál! No és én?

Röhögött.

- Te is jól játszottál. Tudod, voltak pillanatok, mikor biztos voltam benne, hogy elhitted...

Most egy kicsit zavarba jöttem, de nem árultam el, hogy én elejétől végig... Büszkén fogadtam gratulációját, hogy vagyok olyan jó komédiás, mint ő. A vidám, röhögő reggelizés közben aztán elmondta, hogy az egész ötletet azalatt eszelte ki, míg én a telefonhoz jöttem - valamelyik novellámat olvasta reggel az újságban, ebben volt szó holmi rémes szerelmi gyilkosságról, modern lélektani motiválással: ezt a szertelen írásművemet akarta kifigurázni, stílszerűen. És hogy én így belementem a játékba, már nem tudta abbahagyni.

Köhögött és röhögött, az orrát fújta.

- És milyen jól jött, hogy a náthától vörös a szemem, mi?

*

A szemébe néztem, és egy pillanatra abbahagytam a nevetést, de ezt ő nem vette észre. A szeme ugyanis egészen tiszta volt e percben, és én ma se tudok szabadulni a gyanútól, hogy ezen a furcsa éjszakán, huszonegy esztendőnk középkori képzeletének s a zuhogó viharnak színpadi fényében *nemcsak én* hittem el, hogy az az asszony létezett és ez a gyilkosság megtörtént... hanem az olvasó is.

AZ OLASZ FAGYLALTOS

I

Tizenhárom évvel ezelőtt volt - világosan emlékszem rá, mert B.-t nagyon szerettem és becsültem is. Az eljövendő magyar muzsika egyik legnagyobb reménysége volt valóban, huszonhat évesen, tele tűzzel és kedéllyel és hittel. Szlávosan túl érzékeny lélek maga is, mint eszményképe a költészetben, Petőfi, akinek verseihez önálló zenekölteményeket írt.

Akkor délután is muzsikáról volt szó. Két héttel előbb mutatták be egy szvitjét - a siker felkorbácsoló hatása alatt elfojtott, régi tervek lángoltak fel benne. Az operáról beszélt, aminek körvonalai abban az időben alakultak ki ködös, hősi szólamokban, a hangokból szőtt lélek húrjain - a készülő nagy operáról, ami már éjjel-nappal ott zengett benne, mióta elhatározta, hogy megírja. Most már hitt benne, hitte, hogy nemcsak az ő életében, de a muzsika történetében is fordulópont lesz ez a munka.

Az Andrássy úton sétáltunk lefelé, észre se vettük, hogy a Ligetbe értünk. Alkonyodott, és a tavaszi égbolt vörhenyes kékje áttüzesedett az ő lelkesedésétől - a felhők mögül szikrázó paripák dobogtak elő, a Zenit és Nadír mint a Szférák zenéjének Szólama és Ellenszólama megnyílt a fülünknek, s a távoli harangszó annyi volt csak, mint árva timpano ebben az óriási zenekarban. Hangosan magyarázott, égő szemekkel, kipirultan - csapkodta a karjait, sétapálcá-

jával dirigálta a készülő Nyitányt, ötféle hangszer szólamát dúdolva, énekelve, mennydörögve és furulyázva, egyszerre - az egész ember élt, lobogott, mint egy ég felé törő ária. Elragadtatva néztem és hallgattam. És ekkor egyszerre leeresztette a karjait, és elhallgatott és eltűnődött. Csodálkozva kérdeztem, mi ütött belé - kedvetlenül válaszolt, aztán percekig szótlanul mentünk.

- Magam sem tudom, mi az - mondta -, egyszerre olyan halálosan rosszkedvű lettem.

Abban az időben, az akkoriban feltűnő új, forradalmi tudományok lelkes híve voltam - a szigorúan egzakt lélekelemző módszer felfedezései erősen foglalkoztattak, magamon és másokon kísérletezve kerestem mindenben a tételek igazolását. Nógatni kezdtem, próbálja meg ellenőrizni a gondolat- és képzettársulás útját, mielőtt a rossz hangulat beállt, hogy megtaláljuk azt a képzetet, a fertőző anyagot, ami kiváltotta, ímmel-ámmal engedelmeskedett. Kiderült, hogy semmi különös képzete vagy emléke nem volt.

- Ki fogsz nevetni - mondta végre kitörve -, emlékszel arra a talján fagylaltosra, aki két perccel ezelőtt erre jött az ösvényen, a kocsiját tolva?

- Igen - mondtam elgondolkozva -, még félre is álltunk egy pillanatra, hogy elmehessen mellettünk.

- Nahát - mondta ő fanyar mosollyal -, abban a pillanatban lett ilyen nehéz a szívem. Nem emlékszem az arcára - nem is érdemes, jelentéktelen, érdektelen arc volt. De ahogy elment mellettem, mintha hátulról fejbe ütöttek volna, egyszerre elszállt belőlem minden kedv, ami pillanattal előbb rángatott...

Megrázta magát, végigsimította a homlokát.

- Eh... ostobaság!...

Magyarázni próbáltam neki, hogy véletlen nincsen. Ha ő úgy érzi, hogy ez a beteges levertség az olasz fagylaltossal kapcsolatban lett úrrá rajta, akkor ez azt jelenti, hogy az olasz fagylaltos hasonlított valakire, vagy emlékeztette valamire, akár személyesen, akár a helyzetnél fogva, ahogy meglátta. Ez a helyzet talán szerepet játszott az ő múltjában, hihetőleg még nagyon régen, a gyermekkorában, de tudattalanná vált, ahogy az új lélektan tanítja. Igyekezzék rájönni, milyen gyermekkori emlékét idézi fel szabadon ez a találkozás - ha rájön, azonnal el fog múlni a rossz hangulat.

Udvariasan végighallgatott, de nem látszott meg rajta, hogy meggyőztem. Ettől magam is kedvetlen lettem. Darabig még beszélgettünk, közönséges dolgokról, aztán elváltunk.

Akkor beszéltem vele utoljára. Egy hónap múlva kitört a világháború, és ő az első csapatokkal elment.

II

Múlt nyáron Padovában, korán érkezve az állomásra, egy óráig kellett várnom. A közeli utcákon barangolva, betértem egy osteriába. Halat ettem, chiantit ittam rá, és unalmamban beszélgetni kezdtem a pincérrel, egy fekete szicíliai emberrel, aki valami oknál fogva emlékeztetett egy ismerősömre. Rossz olaszságom sajátos karakterén hamar észrevette, hogy magyar vagyok, néhány magyar szót mondott, s efölött való meglepetésemre bőbeszédűen dicsekedni kezdett, hogy tizennégyben fél évig Pesten dolgozott, mint fagylaltárus. „Ujjé, a lizsében nagyszerű” - dalolta ragyogó arccal, és biztosított, hogy Pest nagyon szép város.

Aztán az élettörténetét adta elő. Öt évig volt katona, az Isonzónál is harcolt - hogy mikor? Tizenhét elején, pár hónapig. Madonna, bizony az pokol volt!

A léha újságíró-kíváncsiság piszkálni kezdett - meginterjúvolni egy „ismeretlen katonát", aki ellenünk harcolt a világháborúban. Néhány kérdést kockáztattam meg, köztük egy gyermekesen cinikusat.

- Mondja... ölt embert?

Vállat vont.

- Mi lövöldöztünk... hogy talált-e a golyóm, azt én nem tudhatom. Csak egy katonáról tudom biztosan, hogy én öltem meg. Véletlenül ott is maradtunk akkor, és nagyon sajnáltam szegényt.

- Hogy volt az?

- Kavernát csináltunk éccaka. Kilesték. A zöld parolis vadászok rajtunk ütöttek. Szétszaladtunk. Hajnalban, egy szikla mögött kuksolva, a tetőn távcsöves magyar tisztet vettem észre. A káplárom intett mögöttem. Belelőttem. Legurult, de függve maradt egy kiálló gyökéren. Másnap visszafoglaltuk az állást... ott nagy dolog volt az! Megtaláltuk a tiszt hulláját, leszedtük onnan. A kapszliját átadtam a szakaszparancsnoknak - őtőle hallottam, hogy híres zenész volt odahaza. Én kitüntetést kaptam. De sajnáltam szegényt, olyan kedves arca volt. Magam temettem el, keresztet is tettem a sírjára.

Mire a végére ért a történetnek, már tudtam, honnan ismerős nekem ez a volt fagylaltárus. Elszoruló torokkal és ökölbe szoruló kezekkel kérdeztem meg tőle, nem emlékszik-e a nevére?

És a pincér hosszas gondolkodás után képtelenül torz módon ejtve, de felismerhetően nevezte meg B.-t, aki ezerkilencszáztizenhét elején esett el az Isonzónál.

CASTILIA HERCEGE

Ó, milyen jó volt ebből az ájulásból ébredni!... Álom volt vagy ájulás, maga se tudta, csak azt, hogy kinyílik a szeme, és friss fuvallatot érez...

És csaknem felkiált a boldog meglepetéstől.

Mi ez?

Nyomasztó félelem, vergődő szorongás (most az okára se emlékezett ennek a szorongásnak), amivel elaludt vagy elájult, nincs többé...

Selymes lepedőn hever az aranyozott nyugágy közepén, a loggia szélén, mely a tenger fölött lebeg... Ráismer a két oroszlánfejre, ami a baldachint tartja.

Ni csak! A Canale Grande...

Velence!

Szemben vele a templom, jobbra a csatorna vége, tenger, amott a sziget...

Gondolák surrannak hangtalanul a párás, részeg reggelben. A loggia cölöpei alatt éppen most siklik el az egyik, fekete, faragott feje kibukkan, az evezős rekedten dúdol.

Mellette, a nyugágy szélén, intarziás asztalkán reggeli csemege, törökkávé, pisztáciás sütemény, szépiamártás, olajbogyó.

De most nincs kedve reggelizni, kiugrani az ágyból, sebtiben be a függönyös, csukott gondolába, ki a nyílt tengerre, hová is?... Aha! tudja már!...

Donna Bianca várja Murano alatt. Ma együtt lesznek... igen, ezzel aludt el tegnap, ma együtt lesznek a kastélyban, a halastó szélén... a hattyúk... kiverekedte! Az ám! most már homályosan emlékszik... tegnap... nagy verekedés az árkádok alatt... Bassiano pribékjei, akinek öccsét nadragulyával etették meg... őrá gyanakodott... megverték, vitézül verekedett, kettőt leütött, emlékszik... Őt is kupán találták azzal a hegyessel... attól ájult el, úgy látszik, a szolgái hozták haza... Még sajog is a feje... itt...

Mindegy most már.

- Hé! Gondolás! Hol a ruhám?

A bokrétás, piros kalap ott terpeszkedik egy barburettán, lila bugyogója, cseresznyeszínű zekéje az ágy szélén, a kardja is oda van támasztva. Gyerünk Biancához... megérdemelte, kiverekedte vitézül, kettőt ütött le Bassiano brávóiból.

Lassan kecmereg le az ágyról, lábait lógatja, nem is öltözik fel, minek? lemegy így gyolcsban a gondolába, utánahozzák az öltözéket... majd lent... a fülkében... Már ott ring a lépcső alján a szabad, nyílt vízen...

- Hé, Giuseppe!...

A vén fiú lent vár, mosolyog, kezében az evező, szája is mozog, de nem érti, mit mond... Mi ez, csak nem siketült meg a tegnap esti ütéstől? vagy lehet, hogy halkan motyogott az öreg magában?

Nyújtózik, ásít, megindul a lépcső felé, le a vízhez.

Ejnye, de furcsa!...

Részeg, vagy még nem ébredt fel egészen?

A lépcső felső fokán, közvetlenül a lejárat előtt, beleütközött valamibe. Határozottan érezte, a hasa táján... de hogy lehet az? ott nem áll semmi... és mégis... nem a gyomra fáj... *kívülről* kapta az ütést, a levegőből...

Óvatosan, csodálkozva nyújtja ki a kezét, a levegőbe, és csaknem összekuszálódnak az érzései. Lehetetlen... és mégis úgy van... az ujjai *hozzáértek* valamihez az üres semmiben... Mi ez? Varázslat?

Tovább tapogat, kimeresztett szemmel jól látja a lépcsőt, a gondolát, a tengert... de a kezei, vakon, nem tudnak továbbjutni... Szilárd tárgyat éreznek ujjai... kemény tárgyat, aminek ellenállása és formája van... mintha... igen... mintha egy durva, gyalulatlan *asztal* lapján szaladna végig a keze... Itt a széle az asztalnak... négyszögletes... itt meg... valami tárgy... olyan, mint egy kancsó, ahogy körültapogatja...

Ej, az idegei játszanak vele, érzékcsalódás! Még mindig az az ütés, nem kell odafigyelni...

Hetykén előrelép, és feljajdul a fájdalomtól.

Most határozottan érezte, hogy beleütközött az asztalba, ami nincsen. Még a kancsót is hallotta csörrenni, ahogy az asztal megingott.

Hű, a kirelejszomát! Hisz itt boszorkányok bujkálnak, vagy őt is megitatták valami gonosz bájitallal?!

Hangosan ordítozni kezd.

- Hé! Giuseppe! Mario! Hé! Mindenki! Ide, hozzám.

Léptek csoszognak, valami csörren, nyikorog. Aztán... mintha nyílna valami... két lépésnyire tőle... Aztán... közvetlen közelében... léptek... egész jól hallja...

De nem lát senkit és semmit.

A kép változatlan. Előtte a bársonyszőnyeges lépcső, a gondola - a gondola orrán ott áll Giuseppe, motyog és mosolyog, nem mozdul, csak integet, hogy jöhet... Nem hallja, mit mond.

Ellenben, közvetlen a füle mellett, egész hangosan és érthetően megszólal az üres levegő. Durva, karcos hang:

- No mi az? Mit ordít? Mi történt?

Hideg verejték lepi el a homlokát, a foga vacog, ahogy nyöszörögni kezd.

- Ki... ki... az?... Ki... ki... ki beszél... mellett... mellettem?!...

És a hang felel, erősen gorombán:

- No! Mit komédiázik? És mit áll itt a szoba közepén? Feldöntötte a kancsót!

Láthatatlan erő mintha megragadná a karját, és lökné hátrafelé. És a hang tovább:

- Mars! Leülni... a priccsre...

Most magasba löki karjait, vadul védekezve a varázslat ellen.

- Ki az?... Mi az?... Eresszetek el, ördögfiókák! Madonna, segíts! Giuseppe! Mit állsz ott, mint a bálvány?! Miért nem segítsz!?... Hívd elő fegyvereseimet... Fújjanak riadót... Én, Castilia hercege...

Az előbbi hangba új hang vegyül:

- Mi történik itt?

- Főfelügyelő úrnak jelentem, úgy látszik, megbolondult, vagy lehet, hogy csak szimulál...

- Eriggy, hívd át Goldner főorvos urat.

Zavarosan ütődnek füléhez a hangok, még egy utolsó kísérletet tesz, kitépi magát a levegő-karokból, s a másik oldal felé próbál menekülni, ahol kéken csillog a lagúna vize, hogy majd átveti magát a loggia korlátján... de mielőtt odaérne, láthatatlan falnak megy neki. Kemény fal. Nagyot koppan rajta, mint légy az üvegen... nem érti... makacsul, acsarkodva igyekszik áttörni magát... aztán, mint a dongó, zizegve visszapattan, másfelé fordul, ugrik... Megint a láthatatlan fal! És most táncolva forog, libeg, röpköd, mint a dunsztosüvegbe szorult pille.

- Hó! Hó!... Állj meg, hé... mert összekötöztetlek... Kényszerzubbonyt... Összetöri magát...

Újabb hang, nyugodt, csendes, megnyugtató. Meglágyul, reszketve figyel.

- Nono. Mi az?

- Főorvos úrnak jelentem, a huszonhetes vizsgálati fogoly... Gyilkosság miatt... három hete... az a féltékenységi eset, tetszik emlékezni... Igenis... Két nap óta búskomor... nem evett, nem mozdult, feküdt a priccsen. Most reggel arra jöttünk le, hogy dühöng meg félrebeszél...

- Jól van. Óvatosan kössék meg. Át kell vinni a megfigyelőbe. Ebéd előtt lejövök és megvizsgálom.

Hallja a távolodó lépteket, a láthatatlan kezek közelednek. Már nem védekezik. Egész teste reszket, álmosság fogja el. Jó volna aludni. Hagyja, hogy lefogják, hátraszorítsák a kezét. Mielőtt lecsukódik a szeme, még látja, ahogy a gondola lassan körbefordul, megindul nélküle... Át, a nyílt tenger felé. Az evező hangtalanul megmerül.

Rózsaszín hajnali fény csillan a nyomán.

CSENDES BESZÉLGETÉS TAMÁSSAL

Egy szóra, Tamás, pardon. Gyere, kérlek, menjünk ide félre a sarokba, beszélnivalóm van veled - persze, csak ha neked is úgy tetszik. Ugye mindegy, halászkunyhó vagy kávéházi sarok - az idő és hely, sőt talán még... igen, nekem úgy tetszik, talán még a személyek se fontosak... amikor ilyen általános és állandó érvényű dolgokról van szó... mint amiről beszélni akarok veled...

Válladat vonod, Tamás, és egy kis gúnyos, nem jóhiszemű mosoly is átvillant piros képeden, tokád is megduzzadt egy pillanatra, önhitten. Tudom, mire gondoltál. Furcsának találod, hogy most egyszerre csak olyan fontos lettél nekem... éppen most... éppen ebből az alkalomból, hogy először vallod be egészséges különvéleményed. Hiszen a tizenkét derék fiú közt, akikkel együtt vándoroltuk végig a Holt-tenger sómarta, könnymarta vidékét, te is ott voltál, s nemigen vetted észre, hogy valami különleges mondanivalóm volna számodra. Inkább Jancsival meg Petivel láttál összebújva, sokszor, meg még azzal az alattomossal is, akinek a nevét nem is akarom kimondani, és akiről te régen sejtetted, hogy egyszer még hóhérkézre juttat engem - igen, hóhérkézre, amire te, aki most különvéleményt jelentesz be, a józan ész nevében, a többi tizeneggyel szemben, soha nem lettél volna képes. Úgy is van, Tamás, nagyon jól tudom, az aljasság és alattomosság távol van tőled - különben hogy remélhetném, hogy mégis megértjük majd egymást? Ülj le, kérlek, ne nézz folyton oda - a többiek majd várnak szépen, nem sértődnek meg, hogy őket elhanyagolom, és éppen veled beszélgetek.

Azon is csodálkozol, hogy a hangom és modorom más, mint ahogy megszoktad. Ha időt adnék, hogy közbeszólj, talán nyíltan megkérdeznéd, most ugyan mért tudok egyszerre csak ilyen világosan és értelmesen beszélni? Nagyon jól tudom, hogy neked sose volt ínyedre a rejtelmes példálódzás, homályos szavak, példázatok, amiket sokszor használtam, ha tömegekhez kellett beszélni. Mért nem kezdtem mindjárt így, okosan, kedvesen, őszintén, emberi módon? Hát erre a kérdésre én is csak kérdéssel fogok felelni, mint ahogy két egyszerű, derék zsidóemberhez illik - mit gondolsz, Tamás, ha *így is* tudok beszélni, nem valószínű-e, hogy *másképpen* nem azért beszéltem olykor, mert misztifikálni akartam, vagy másnak mutatni magam, mint aki vagyok, hanem azért, mert *ott* és *akkor* és *azoknak* számára, abban a lelkiállapotban, amiben én voltam és ők voltak, az a *másféle szó* jelentette ugyanazt, mint a te számodra most ez a mindennapi beszéd? Nézd csak, Tamás - hiszen te is voltál már úgynevezett emelkedett lelkiállapotban - bortól vagy szerelemtől, mondjuk, mindegy az: nem vetted észre, hogy ilyenkor az égi mannát érezzük mindennapi kenyérnek s a kenyeret égi mannának, álomnak a valóságot s az álmot valónak? Tudom, te szívesen olvasgatod a nyájas Szókratészt, akinek nincs szüksége példázatokra - mégis csodálkoznál, Tamás, ha tudnád, hogy mi ketten, ő meg én, mennyivel jobban megértjük egymást, mint te engem, akiről nyíltan vallod, hogy nem értesz. De térjünk a tárgyra, ha úgy tetszik.

Te az imént, vállat vonva, nyugodtan és egyszerűen, de igen határozottan kijelentetted, hogy az egész dolgot, enyhén szólva, túlzottnak és erőltetettnek tartod - nem enyhén szólva ez azt jelenti, hogy nem hiszed el, nem mész bele, nem fogadod el -, nincs benned semmi makacsság vagy rosszindulat, csak a józan eszed és józan ízlésed tiltakozik ez ellen a... hogy is mondjam csak... ez ellen a... mondjuk csak ki: komédia ellen. Miután mindannyian ébren vagyunk, tehát vagy igaz, hogy én meghaltam, de akkor nem lehetek itt, vagy igaz, hogy itt vagyok, de akkor nem halhattam meg. Mivelhogy pedig valaki mégiscsak itt áll előtted, ez a valaki vagy én vagyok valóban, de akkor az egész pokoljárás volt komédia - vagy csak egy hozzám hasonló idegen, de akkor meg mért adom ki magam annak, aki nem vagyok.

Furcsa eset ez, csakugyan, és most mindjárt meg fogod tudni, miért vontalak félre éppen téged, aki kételkedsz, és nem szereted a modoromat és nem értesz semmit az egészből - ahelyett, hogy közébük mennék, akik elhiszik azt is, hogy meghaltam, azt is, hogy mégis élek, akik elhiszik ezt a... ezt a kis sebet itt... elhiszik, hogy igazi... és hogy egy kicsit fáj... és együtt fájlalják velem... egyszóval, akik...

Ne szólj közbe, ne félj, nem a tékozló fiú példázatát akarom idézni az apáról, akinek kedvesebb volt a megtért fiú. Ó nem, egészen másról van szó...

Nem akarlak én téged megtéríteni.

Egy vallomással tartozom, Tamás, amiből talán megérted majd, miért mondhattam el ezt a vallomást csak neked.

Tamás, előttem se egész világos a dolog.

Valakit kivégeztek, valaki meghalt, nagyon jól tudom, emlékszem is rá - olyan valaki volt, akit magam is tiszteltem, sajnáltam és szerettem -, úgy voltam vele, Tamás, mint sokan, veled együtt, mint a többiek, akikkel sokszor összetévesztettem magam. Az illető meghalt, aztán zavaros idők voltak, sötétség, köd, bizonytalanság, zűrzavar - csupa olyan dolog, amit, hidd el, én se szeretek. Aztán egyszer csak kint sétáltam és kóválygogtam a hideg és sötét és zűrzavaros országúton - itt egy kis fényt éreztem, és betértem ide: kávéház vagy halászkunyhó, magam se tudtam.

És ti, tizenketten itt ültetek a kemence körül. Ismerősök voltatok.

És néhányan felnéztek. És néhányan megdöbbenve felkiáltottak. És néhányan tátott szájjal körülfogtak, és fénylő szemekkel és szorongva néztek.

És úgy találták, hogy hasonlítok a kivégzetthez, és valaki elkiáltotta, hogy én vagyok az - és még tízen azt mondták: ő az.

Felelhettem-e mást, a pillanat döbbenetében, mint a régi igét: te mondád?!

Azt kellett volna mondanom, szerinted - tévedtek, én nem vagyok az? Legfeljebb ennyit mondhattam volna - nem tudom. De milyen homályos és ködös és bizonytalan és érthetetlen lett volna ez a „nem tudom” az ő világos és határozott kijelentéséhez képest, mely szerint mi emberek és istenek e Létben annyira hasonlók vagyunk, hogy szinte egynek érezhetjük magunkat, a szenvedésben és szeretetben?

Tamás, mihelyt őszinte, egyszerű, emberi hangon kell beszélnem, csak egyet mondhatok: nem tudom biztosan, ki vagyok. Származásom homályos: isten volt-e ősöm, vagy hozzám hasonló emberállat, valóban nem tudom. Nem is kutatnám, látod, az élet engem is érdekel - de mit tehetek, ezek hisznek bennem: szabad-e kételkednem abban, amit ők hisznek, tudván és tapasztalván, hogy a hit teremt és alkot? Te azt mondod - világos, hogy mi van és mi nincs.

De a gyermek, aki születni fog, nincs meg e pillanatban - s lenni akkor fog csak, ha lesz egy anya, aki hisz benne, s elképzeli őt, s apja is lesz, aki hisz az anyának.

Ők azt mondják nekem - én vagyok az.

Én pedig azt mondom neked - nem mindegy? Nem a személyazonosságon múlik.

Valaki meghalt, és valaki él. Hogy *tudok* az életről s ismerem azt, vagy *emlékszem* rá, mint a magaméra - alapjában véve nem ugyanazt jelenti ez a kettő?

Mást mondok neked, még egyszerűbbet.

Tegyük fel, hogy szélhámos vagyok, vagy ostoba és gonosz ember, vagy tébolyult képzelődő. De jön valaki, aki igaznak és jónak és világosnak tart. Hát nem helyesebb, ha elhiszem neki, s *igyekszem azzá lenni*, aminek hisz, igazzá, jóvá és világossá - mintha szembeszállok hitével, s azonosítom magam azzal, ami bennem rossz és hamis és tébolyult?

Hagyjuk ezt, Tamás.

Nem akarlak én téged meggyőzni.

Csak egyről szeretnélek felvilágosítani - egy pontról, ami égetően időszerű.

Te komédiának tartod az egészet - nyilvánvaló tehát, hogy ezt a kis sebet, itt az oldalamon, piros festéknek nézed, ha következetes vagy magadhoz. És nyíltan bevallottad, hogy utálatosnak tartod a vérnek és gennynek és sebeknek idézését, festékkel.

Én továbbmegyek. Én még az *igazi* vért és gennyet és sebet is utálatosnak tartom.

A vért és gennyet és sebet az szereti csak, aki *festi* - s ha úgy van, ahogy hiszed, méltán ér engem a vád, hogy kéjelgek a szenvedésben és csúfságban - vagy ahogy te mondod, elrontom vele azt, ami szép.

Hadd lássuk hát.

Ne legyek az, akinek a többiek hisznek - legyek akárki, aki betévedt hozzátok. Jogod van kételkedni benne, *létezem-e* egyáltalán.

De *erről* - erről a sebről -, erről nem azt mondtad, hogy *nincsen* - erről azt mondtad, *más*, mint aminek mutatja magát.

S ez a kérdés - s ezért híttalak félre - számomra éppoly égető, égetőbb még, mint a számodra.

Mert hogy *nem létezem*... hogy *ne létezzem* egyáltalában - abba szívesebben egyezem bele... mint abba, hogy *más létezést* hazudjak, mint amit eszméltem és ismertem és éltem. Kételkedj bennem, elhiszem neked, hogy köd és füst és álomkép vagyok - de ez itt... ez vagy valóság... vagy...

Erről, most, rögtön, mind a kettőnknek meg kell győződni - neked is s rajtad keresztül nekem is. Add ide a kezed. Ne ellenkezz!

Ide - így... nyújtsd ki két ujjad... itt... csak bátran... itt... ahol ez a sötét kis nyílás van... a piros vérfolt közepén... csak nyújtsd ki... akarom...

Így...

Vigyázz... ne olyan erősen... még fáj egy kicsit...

SZERENCSEKERÉK

Most figyelj, most feszüljön meg minden ideged, most minden érzéked hallgasson el, most lelked tudattalan mélységeiből nyújtsa ki sötétben látó csápjait Ösztönöd, mit fogcsikorgató görcsbe feszült akaratom kényszerít engedelmeskedni - most vigyázz, bekötött szemű árvaleány! akarom! akarom! akarom! Néhány lépésnyire tőled, a másik urna mellett felemelte már karját halvány, csenevész társad, vézna, kis ujjai közt ott szorong már az apró papírtekercs - papírtekercs belső lapján egy szám csak, egy szó csak:

Főnyeremény!

Főnyeremény! Mindössze ötmilliárd! Éppen elég egy emberéletre - sebtiben kiállított kis igazolvány, melynek tulajdonosa végállomásig jogosult utazni a hajó fedélzetén, ahonnan horizontig látni eget és tengert - a révig, a végállomásig, míg ki nem kötnek, senki ki nem köthet vele, senki nem ijesztgetheti, ki nem rakhatja a hajóból, a sötét hajópincébe le nem csukathatja, szenet hordani a kazánba.

Ringyó Véletlen, részeg matrózok, dagadt szemű hülyék, maflán röhögő, bárgyú kis komiszak barátja, most az egyszer felém fogod forgatni cifra rongyokban ringadozó derekad - odanézz! a szerencsekerék megállt! Az árvaleány keze besiklik nyílásán, erőtlenül turkál harmincezer papírforgács szemetében - most itt a pillanat! most itt a pillanat, megszületni! megszületni, élni, mint ahogy hittem, hogy élni fogok, mikor megszülettem, nem tudván még, hogy szegény ember az apám. Most itt a pillanat, jóvátenni a hibát - most nem fogod elhibázni megint. Véletlen, most már figyelek én is, és foglak, és kapaszkodom beléd és marcangollak és téplek, a körmömmel és a fogammal. Véletlen. Véletlen, én hízelgek neked és simogatlak, Véletlen hercegkisasszony, ó, te szép, te gyönyörű, ó, te bölcs, te jóságos és igazságos, te lángész, te minden titkok tudója, nézd, itt térdelek előtted, még van idő - az árvalány ujjai ott babrálnak még lágyan fehér papírpihék hófergetegében, most lökd oda két ujja közé azt az egyet, harmincezer közül, az enyémet! a számot, amit itt szorongatok én is lüktető tenyeremben! Egy milliméter századrésznyire, hogy el ne rezzenjen az ujja - állítsd meg erre a pillanatra a földgolyó forgását, mert most e rezzenésen múlik...

E rezzenésen múlik, hogy ne kelljen hazudnom többet, ne kelljen hízelegnem többet, hogy utolsó hazugságom hízelgésem legyen, mikor neked hízelgek, Véletlen anyám, nagyságos asszonyom, istennő! mikor neked kelletem és riszálom magam, és Végzetnek nevezlek és Démonnak és Ész királynőjének és minden szépségek forrásának, te kótyagos tyúk, re részeg liba, te kerge tehén! Most egyszer elő, még egyszer utoljára, minden hazugságom és tekergésem és kígyózásom, most görbedj kétszer hétrét, csikorgó derék - most, most, ha ez sikerül, nem kell beszélni és ágálni és magyarázni és esküdözni és bizonykodni és dicsekedni és jelentkezni és tolakodni többé, mikor hallgatni szeretnék és figyelni - és nem kell hallgatnom, nem kell visszafojtanom, mikor a tüdőmből kitörő lélegzettel együtt kívánkozik ki szívemből a szó... szép, szárnyas szó, ingyen szó, megfizethetetlen, nem zsibvásár váltópénze, bohócsipka csörgője bankárok lakomáján.

Most, no most, táncos Véletlen - add vissza nekem örökségemet, amit ükapám adósságára fogott le a piszkos kufár - ne cicázzunk, hallod-e! nem eresztelek el addig... ha tudnád... nem nagy dolog az egész... neked megmondom... neked, senki másnak... még van idő... kétezer éve... örököltem... sejtem is, merre van... még megvan... én tudom, hol tartogatják... egy korty tiszta víz, ami *nekem* buggyant a forrásból... két szem szőlő, ami *nekem* termett... kinyújtott kéz, ami kezemet keresi... két csepp könny, ami miattam hullott... az örökségem... de ahhoz, hogy hozzájussak, ki kell fizetnem előbb adósságomat - te nem tudod, te nem tudod, senki se

tudja, mennyivel tartozom! Egyszer lélegzeni akartam, egyszer szomjas voltam, egyszer éhes voltam, egyszer sírni akartam, egyszer meg nevetni - nem volt nálam szabadjegy, de a pokol jó kis zálogház, adott az ördög kölcsön, részletre, esküre, letagadásra - nem is kellett odaadni az egész lelkemet egyszerre, csak úgy apránként. Hallod-e, ki akarom váltani most, ki akarom fizetni a sok kis piszkos írást, ígéretet, asszonynak, amit ingyen adtam, mikor szerelmet hazudott, bankárnak, akinél letétbe helyeztem jogomat, hogy szabadon sóhajtsak, fűnek és fának, amiért leheveredtem rá, gyümölcsöt téptem büszke ágairól - nem győzöm most elsorolni, már nincs idő, csak ezt értsd meg: sok kell, sok kell, nagyon sok - te nem tudod, mennyivel könnyebb neked megadni a sokat, mint nekem megkapni a keveset!

Már ott van a kezében - már nyitja, most behunyom a szemem -, most felordíthatok ugye, most kezdődik az élet - most vége, nem bírom tovább -, beszélj már, gyalázatos! megkukultál?! - beszélj, hallod-e!... engem halálra ítéltek, a születésem előtt - beszélj, Véletlen, te világ új istenének, az esti mennybolton keringő ezüstpénznek - a reggeli mennybolton szikrázó aranytallér istenének hóhérlegénye - beszélj -, megjött a kegyelem?

ÚJ ÍLIÁSZ

I

A jégtömb olvadásba fogott körülöttem - előbb gémberedett tagjaim rugdalództak néhányat, aztán ködösen, mint aki súlyos álomból ébred, pislogni kezdett eszméletem is.

Összeszedtem gondolataimat.

Most már pontosan emlékeztem rá, hogy fagyasztattam be magam Shoover professzor találmányába, a konzerválógépbe. Ennek a gépnek az a lényege, hogy fokozatos és lassú fagyasztással teljesen megállítja az élet minden funkcióját. Az így megfagyasztott testet, Shoover szerint, évezredekre el lehet tenni, jégtömb-koporsójában - s a megfelelő szerkezet, előre beállítva, kellő időben felolvasztja a jeget. A kísérleti személy ekkor frissen feltámadva, frissen és elevenen kiléphet a szekrényből.

Úgy látszik, a kísérlet sikerült.

Megtapogattam magam: én vagyok az, elevenen. A következő pillanatban kinyitottam a szemem. Első pillantásom az óraszerkezetre esett, melynek másodpercmutatóját évtizedekre állította be Shoover, a műtét órájában.

Csaknem újra jéggé dermedtem meglepetésemben.

Ötezer év óta fekszem a jégszekrényben!

Az időponttal tehát tisztában volnék - de hol vagyok? Kábulatomban ez nem jutott rögtön az eszembe.

Egy pillantás az ablakon keresztül felfrissítette emlékezőképességem.

Hogyne! ez nem is lehet más, mint New York! Az ötezeresztendős változás nem moshatta el régi benyomásaim - ha másról nem, a tengerpart idezöldellő körvonaláról ráismertem volna a Városok Városára.

Most már emlékeztem: itt, New Yorkban balzsamoztak jég közé, a huszadik század elején.

Istenem, mi lett azóta ebből a városból!

Kilépve jégkoporsómból, az első pillantás meggyőzött róla, hogy amit a technikai fejlődés utópistái álmodtak és jósoltak valaha - nem volt merő káprázat, se túlzás, sőt nagyon is gyenge elképzelése volt csak a jövőnek. Arról, amit magam körül láttam és hallottam, valami halvány fogalmat alkothat magának, aki korunk gyermekei közül látta az utóbbi évek utópista monstre-filmjeit, az „Akropolis"-t például - de ezt a képet, a valósághoz viszonyított szegényes és naiv méreteivel, igazán csak jobb híján idézem, gyenge lévén nemcsak toll, de ceruza és fotografálógép is annak a megjelenítéséhez, ami New Yorkból lett.

Képzeljünk el egy függőleges és vízszintes irányban a végtelenbe menő házrengeteget, ezer Bábel-tornyot, körívben, egymás mellett, melynek felhők közé fúródó csúcsai egy központi kráter óriási nyílása körül merednek ég felé. A hegymagasságú és -terjedelmű tornyok emeleteit spirálvonalban felkanyarodó folyosók és hidak fantasztikus szövevénye köti össze, húszas és harmincas rétegben egymás fölött, egyre keskenyedve - a tornyokból izzó vörös és azúrkék és ezüstfehér, világító zuhatag patakzik alá a kráter torkába, valami ismeretlen folyadék - s a kráterből szivárványfény árad vissza, bevilágítva ezt a földöntúli arénát, fel, egészen a csillagokig. S mindehhez kápráztató zúgás és zengés, minden idegszálam borzong tőle - mintha százmillió kürt és sziréna és ágyúpark és erdőzúgás és ordító tömeg lármája olvadna össze egyetlen hangorkán viharába.

Dermedten álltam jó félóráig, mielőtt egy lépést tudtam volna tenni, a magasság felé pislogó szemekkel. Jó félóra kellett hozzá, hogy egy sajátságos felfedezést tegyek.

A látvány és a zaj monumentalitásához képest meglepően csekélynek találtam a kép mozgalmasságát. Igaz, hogy a világító zuhatagok szakadatlanul omlottak, s a fényhatások kaleidoszkóp-áramlása se szünetelt, percre se - de a folyosókon és hidakon és utcákban és ablakokban nem tapasztaltam az élőlények és közlekedési eszközöknek azt a nyüzsgő és kavargó sokaságát, ami egésszé tette volna a látomást, s igazolta volna a hangok mennydörgő koncertjét. Üresen álltak a terek, s a hidakon egy teremtett lény nem mutatkozott, vagy legalábbis nem árulta el jelenlétét a nagyvárosoknak ama jellegzetes, hangyabolyszerű sürgés-forgásával, ami nélkül értelmetlen volna az egész. Először arra gondoltam, hogy talán vasárnap van vagy más ünnep. Aztán kényelmetlen, fázós érzés fogott el.

Végre, a második félóra elején, két torony között megmoccant valami - sárkányszerű, furcsa repülőgép suhant elő, árnyékát rávetve pillanatra az alatta futó árkádos hídlás pillérére. Előbukkant, kanyargott, bukfencezett, felröppent, és megint eltűnt.

Később egy tankszerű valamit is felfedeztem a tizedik közhíd magasságában - hirtelen kiszökkent egy boltíves kapu alól, futott egy darabig, aztán eltűnt egy másik kapu sötétjében.

Ugyanakkor mintha távoli sikoltást hallottam volna.

Ez volt az egész.

És a kietlen, borzongató látvány fölött az ősi égbolt sötéten, rejtelmesen, csillagosan.

Botorkálva indultam el - a hely, ahol álltam, arrafelé volt, ahol valamikor a brooklyni híd lehetett. A központ felé vettem utamat, arra gondoltam, hogy az első kocsira felkéredzkedem, vagy telefonálok.

Teljesen érthetetlen volt számomra, hogy sehol se látok embert - nyugtalanságom egyre fokozódott. Jó egyórás gyaloglás után elértem azt az óriási kaput, ami a körbefutó bástyafal alján jelezte mintegy a Város főbejáratát. Innen kétfelé szárnyaló lépcsőutak vezettek az első emeletre: néhány lépésnyire tőlem dübörögve szakadt le a kék zuhatag.

Sehol semmi jármű!

Rászántam magam, hogy gyalogosan indulok neki. A lépcső magas volt, szorongva értem tetejébe az óriási párkányzat alsó fokára. Leültem egy kiugró márványkockára, hogy egy kicsit pihenjek.

És ekkor pillantottam meg az elsőt.

Azt hiszem, ő látott meg előbb.

Magas, meztelen, bozontos fejű férfi volt. Szakállából, mely szinte egész arcát elborította, csillogó, dacos szemek villantak felém egy pillanatra. Aztán furcsa torokhangon rikkantott egyet. Jól láttam, ahogy visszaugrik.

Annyira meg voltam lepve, hogy szólni sem tudtam: éppen csak felemelkedtem, ügyetlenül. Ha egy marsbeli külsejű, alumínium ruhába bújtatott, szárnyakkal és villámmotorokkal felszerelt géplény bukkan elém - éppen mert ilyesfélére számítottam, tekintettel az elmúlt harmadfélezer évre: egy pillanatra sem haboztam volna felismerni kései embertársamat. De egy napbarnított, meztelen férfi - bozontos szakállal, mint valami ősember - ebben a korban, ebben a környezetben!

S íme, mintegy igazolva káprázatomat: a következő pillanatban a férfi arccal a földre vetette magát, csakúgy, ahogy valamikor Cortez Ferdinánd előtt Patagónia bennszülöttei. Remegett és hajlongott, s artikulálatlan hangon jajongva ismételgetett egy ismeretlen szót:

- Dei-mé! Dei-mé!

Jajgatására az egyik márványpalota boltíves kapujából másik férfi lépett ki. Büszke tartású, izmos, hatalmas alak. Különös, nedvesen csillogó, gumiszerű anyagból készült lepel hanyagul átvetve a vállán. Kezében buzogányformájú dorong és még valami, ami újra emlékeztetett. Valamit kiáltott a földön fetrengő társára, megvetően feléje rúgott, aztán emelt fővel, bátran, egyenesen felém tartott.

Hebegtem valamit.

Tíz lépésnyire tőlem megáll, felemeli a buzogányt, megforgatja. Félrekapom a fejem, ő hevesen int, jelezve, hogy nem óhajt bántani, csak figyelmeztetni akar: én se bántsam őt, mert nem fél tőlem.

Halálos zavarban, kézzel-lábbal magyarázni kezdek. Figyelmesen hallgat, nem felel. Mintha a hátam mögé intene. Megfordulok, a zuhatag kétes fényében, tisztes távolban, félkörben állnak körül a meztelen és félmeztelen vademberek - minden második kezében primitív fegyver: nyíl vagy buzogány. Isten tudja, honnan osontak elő ilyen észrevétlenül. Talán a lépcsőfokok alól.

A főnök - nem nevezhetem másnak - óvatosan közelebb jön. Felemelt karral valamit beszél.

Én beszélni kezdek.

Ekkor éles, állati sikoltás hangzik fel hátam mögött. Az egyik vadember eltorzult arccal dobja magát a földre, s mutogat az úttest felé. A többi szétrebben, pillanat alatt eltűnik, érthetetlen gyorsasággal rejtőzve el láthatatlan nyílásokba. Néhány harcos, aki nem tudott elég gyorsan elfutni, állhoz kapott nyíllal lövöldöz összevissza. A főnök, teljesen megfeledkezve rólam, haragos vezényszavakkal dirigálja őket. Aztán óvatosan ő is hátrálni kezd.

Bambán fordulok abba az irányba, ahonnan az ismeretlen veszedelem fenyeget, szétrebbentve a társaságot. És meglepetve csaknem örömmel kiáltok fel:

- Végre! Egy jármű!

Az úttesten nyargalva robog valami autóféle alkotmány. Elöl széles kerekek, oldalt lapos szárnyak, magasra, periszkópszerűen kiemelkedő kormánykerék. Egy kicsit az Oppel-féle rakétagépre emlékeztet, de bonyolultabb valamivel.

Végre! Tehát mégis - jó helyen járok! Kultúremberek!

Hangosan füttyentek, hogy magamra tereljem a sofőr vagy pilóta figyelmét. De a jármű nem vesz észre - eszeveszett sebességgel robog el mellettem, üldözőbe veszi az egyik ájultan menekülő vadembert. Utoléri - a homályban, egy sikoltás, aztán csak a jármű haragos berregését hallani.

Szaladni kezdek arrafelé. A jármű megfordul, pillanatra, mintha hátsó kerekeire emelkednék - aztán úgy rémlik, el is hagyja a földet. De szintén csak egy pillanatra.

Visszazökken, néhányszor megfordul a tengelye körül - spirálvonalban kattogva, zihálva, kerepelve szaladgál, mintha keresne valamit. Egyszerre megáll, szemben velem - visszahúzódik, aztán robbanásszerű zajjal váratlanul nekem jön.

Integetek, felemelem a karom.

Két méternyire lehet tőlem, mikor rémülten eszmélek rá, hogy el akar gázolni - nem lassít és nem tér ki.

Nagyot kiáltva ugrom félre. Csak a szárny csücske horzsol, de ez is éppen elég. Eszméletlenül hanyatlom hátra. Az utolsó pillanatban az önfenntartó rémületnél nagyobb rémület érzésével véső dik belém a különös felfedezés, ahogy elcsapott mellettem, világosan láttam, hogy a jármű belseje teljesen üres, nem ül benne senki.

II

Magamhoz térve (másodszor, néhány órán belül) előbb a falakat pillantottam meg; valami duruzsoló, megnyugtató érzés volt, hogy végre szobában vagyok megint. A falak kérgesen zöldesek voltak, mintegy patinával bevonva: emlékszem rá, először azt hittem, fürdőszoba lehet, vagy ilyesmi; a csupasz falak mentén sehol bútor vagy díszítmény.

Félrefordítottam a fejem. Ekkor megmozdult mellettem valami. Megrázkódtam. Egy arc fordult felém. Figyelmes, mélyen ülő, intelligens szemek, a kor és szenvedés barázdáival.

Jó öt percig néztünk farkasszemet: én hunyorogva, tűnődve, tunyán; ő részvéttel, biztatóan, ismerősen.

- Shoover! - kiáltottam hirtelen, magamhoz térve, és mindjárt fel is ültem.

- Én vagyok az. Feküdjön csak vissza. Még gyenge. Erős ütést kapott.

Mindez eszembe jutott.

- Shoover! Álmodom? Hogy kerül maga ide?

Mosolygott.

- Furcsa, mi? Egy ilyen találkozás, csaknem ötezer év múlva. De én megmondtam előre.

- Mit mondott meg?

- Persze, már elfelejtette. Vagy nem figyelt oda, nagyon izgatott volt, mikor befektettem a jégszekrénybe. Megmondtam, hogy nyolc-kilenc év múlva én is utána megyek magának, befagyasztom magam. De a rádiumébresztőt, úgy látszik, valamivel korábbra állítottam be!

Talpra szökkentem, heves indulat fogott el, az emberi szolidaritás boldogító rohama. Elbőgtem magam, aztán nevetni kezdtem.

- Shooverkám! Drága öregem!

Összevissza szorongattam. Ő, a maga modorában szabadkozott.

- No, no. Nyugalom. Hadd fejezzem be, hiszen mint látom, egészen tájékozatlan.

- Jó, jó, beszéljen.

- Szóval, valamivel korábbra. Húsz évvel.

- Micsoda? Maga húsz éve...

- Igen, körülbelül húsz éve élek már itt. Az utóbbi hónapokban sejtettem, hogy a maga ébredése aktuális. Képzelheti, hogy vártam. Azt is tudtam, hogy a szekrénye, hál' istennek, épségben van, csak nem lehet hozzáférni a platinarétegtől. Sajnos, az időpontot nem tudtam egészen pontosan, napra. Két hete itt csatangolok a környéken, várom magát. Tegnap egy kis sétát tettem. Pár órával késtem csak el, de ez a pár óra csaknem végzetessé vált a maga számára.

- Igen... rémes volt... azok a vademberek... mint a majmok... és a végén... a szárnyas autó... és nem ült benne senki... Shooverkám - mi ez? Hol vagyunk? Micsoda kor ez? Kik ezek? Mik ezek?

- Nyugalom, nyugalom. Mindent meg fog érteni, nagyon hamar. Egyelőre az a fontos, hogy biztonságban vagyunk.

Most néztem csak körül. Üres, négyszögletes szoba, egyetlen ablakkal. A falakon vastag kéreg, olyanféle, mint a cseppkőbarlangokban. Az ágy, amin feküdtem, két durva lemezre borított szalmaszőnyeg, inkább alom, mint emberi fekvőhely. Shoover észrevette meglepetésem.

- Bocsásson meg, nem tudok nagyobb kényelmet nyújtani. Tíz éve ez a lakásom - majd megtudja maga is, hogy meg lehetek elégedve vele.

- Hiszen ez egy odú!

- Odú? Hm. Lehet. De elég nehéz volt felcipelni magát ebbe az odúba. Nézzen csak ki az ablakon.

A nyíláshoz tántorogtam, kihajoltam. Az egyik óriástorony ablaka volt - talán az ötvenedik emeleten. Alattam szédítő mélységben a Város. Rámeredtem Shooverre.

- Ennyi... ennyit tud csak nyújtani... az embernek... a kultúra és civilizáció nyolcadik évezrede?...

Furcsán, szomorúan mosolygott, bólogatva.

- Kultúra?... Civilizáció?... No, magára nagy meglepetések várnak. Egyelőre csak egy kis részletre hívom fel a figyelmét: nem vette észre, hogy az egész Város - ahogy maga nevezné - ugyanazzal a cseppkőszerű kéreggel van bevonva, mint itt ezek a falak?

- Igen... furcsa... az bizony...

- Ez bizony nem emberi kéz műve, az már igaz. De azért nem süllyedtünk vissza egészen a cro-magnoni barlangokig - legalább ami engem illet, egy boldog, paradicsomi kor idevetődött gyermekét. Én már valaki vagyok, hála húsz év munkájának és háromezer év előtti emlékek tanulságának... Nékem már szolgám is van, az állatok között... Ide nézzen...

A sarokban valami nyílás sötétlett. Shoover odament, leguggolt a nyílás elé. Füttyentett, furcsa, krákogó hangot adott.

A nyílásban megmozdult valami. Mocorgás, aztán fényes csillogással előbújik két cső. Utána, négy apró kereken kigurul valami, háromszögű, lapos dolog, elöl széles réssel: ez a rés csapkodva tágul és szűkül. Az egész tárgy fémből van - mindent összevéve, porszívógéphez hasonlít. De magától mászott elő, és ez olyan hátborzongatóan különös, hogy visszahőkölök. Shoover megnyugtatóan int:

- Ne féljen! Nem harap! Egészen szelíd!

- Hogy nem harap? Megbolondult? Már hogy harapna? Hiszen ez egy porszívógép!

Jóízűen elnevette magát. A porszívógép közben zihálva gurult körben a szoba, vagy inkább barlang falai mellett, aztán Shooverhez mászott, egyik csövét felemelte, és azzal a mozdulattal, amivel a kutya szokta megnyalni gazdája kezét, ráfektette alsó karjára.

- Porszívógép! Igaza van, ezt nem is vettem észre. Csakugyan, emlékeztet rá. Nyilván porszívógépek voltak az ősei.

- Shoover, maga nem szokott ostoba vicceket faragni.

- Ki viccel? Egész komolyan mondom. Maga nyilván ráhibázott. Ez az állat valami porszívóféle gépektől származik.

- Állat?... származik... gépektől... Shoover... a világ forog velem...

- Velem is forgott az első években, elhiheti. Míg aztán meg nem értettem, mi van itt, mi történt a világgal.

A porszívó közben visszagurult a sarokba, és ott összekucorgott, csöveit maga alá húzva. Leültem a szalmára, ránéztem Shooverre - valami nagy-nagy, szorongó, szinte ájult nyugtalanság, félelem, valami tompa, nehéz szomorúság vert le a lábamról - még nem értettem semmit, de ha volt valaha bukott isten, aki egyszerre csak sejteni kezdte, hogy élete, amit halhatatlannak, hatalma, amit végtelennek és gazdasága, amit kifogyhatatlannak hitt, összedőlt: ez a bukó isten érezhetett hasonlót, mint én, ebben a percben, nem a magam, egész fajtám nevében. Még nem értettem semmit, de szorongva éreztem, hogy valami nagy-nagy, helyrehozhatatlan bajt tudok meg azonnal. Shoover is nagyon elkomolyodott, elkapta a szemét, fel és alá kezdett járkálni.

- Beszéljen, Shoover - suttogtam. - Mi történt? Mi történt a világgal?

*

Szó szerint nem emlékszem az egészre. A dolog summája, ahogy Shoover összefoglalta nekem, s ahogy aztán meggyőződtem róla, körülbelül ennyi: - (mellékesen jegyzem meg, hogy magam, a jelekből, ha én ébredek fel előbb, se húsz, se negyven év alatt nem értettem volna meg, nem fogtam volna fel, nem tudtam volna visszafelé rekonstruálva, elképzelni, mi történt itt: - Shoover lángesze, az a darwini és laplace-i lángész kellett hozzá, hogy a jelenből megállapítsa a múltat, s azt az összefüggő és érthető képet adja az egészről, amit néhány mondatban ismertetek itt.)

Ez történt:

A Krisztus utáni harmadik ezredév első századától fogva a technika fejlődése minden gátat széttépve, olyan arányokat és méreteket kezdett ölteni, amiket a mi, mai természettudományos szemléletünkkel nem is tudnánk se elképzelni, se megérteni. Talán a legmegvilágítóbb hasonlat, ha azt mondom, hogy a technikai eszközök, amiket mi gépeknek és szerszámoknak neveztünk, akkora tömegben és változatosságban léptek fel, éppen úgy megváltoztatták a világ képét, a Föld felszínét, mint ahogy megváltoztatta ezt a képet a földkéreg lehűlése után a mozgó és növekvő és szaporodó jelenségeknek az a felbukkanása, amit közönségesen Életnek szoktunk nevezni: növények és állatok és emberek tarka sokasága. Tele lett a világ ezekkel az úgynevezett szervetlen anyagokból, fémekből, ásványokból, üvegből készült mozgó és cselekvő, különféle célokat szolgáló és végrehajtó tárgyakkal, amiknek mozgását akkoriban természetesen az úgynevezett emberi élőlények irányították és vezették. (Nagyon nehezen fejezem ki magam, most már, hogy ezt a folyamatot ismerem, a huszadik század furcsa szavaival: mégis meg kell tennem, hogy nagyjából megértsenek.) A föld felszínén, a vízben és levegőben, hemzsegett a sokféle jármű - forogtak a kerekek, légcsavarok, zúgtak a gépek, ordított a rádió, villogott a vetítőgép. Ez a mozgás és hemzsegés és zúgás és villogás lassanként teljesen elnyomta azt a gyenge motoszkálást és halk csicsergést, amivel valamikor az élet tette tarkává és mozgalmassá a földeket és vizeket. De egyelőre mindez nem jelenthette még a világ eddigi rendjének gyökeres megváltozását, hiszen, mint mondottam, a gépeknek és szerszámoknak fogantyúja és lendítő kereke az ember kezében volt - az akkoriban élettelennek nevezett gépeket az élet hozta létre, az élet használta fel, tulajdon létének felfokozása, tökéletesebb működése irányában. A jármű, akár gépkocsi, akár repülőgép, tulajdonképpen az embertest közlekedő szervének, a lábnak óriásian fejlesztett megoldása volt, ahogy a rádió az ember hangját dobta a messzeségbe, a teleszkóp és mikroszkóp az ember szemét utánozta, végtelenszer erősebb méretekben.

A nagy, döntő lépést a dolgok változásában, az új korszak megszületését, a harmadik évezred végétől lehet számítani. Minden jel arra mutat, Shoover szerint, hogy ebben az időben jelent meg a Földön az első önálló gép (szándékosan nem önműködőt mondok, nehogy félreértésre adjak alkalmat). Igen valószínű, sőt csaknem bizonyos, hogy eleven ember készítette - lehetőségének gondolata eleven ember agyában született meg, eleven ember teremtette meg e gondolat alapján fémekből és ásványokból, mint ahogy az embert valami eleven isten teremtette meg annak idején a föld porából.

Ez az első önálló gép (Shoover kutatásai arra engednek következtetni, hogy valami járműféle lehetett) abban különbözött az eddigiektől, hogy belső, önmagában adott, saját céljait szolgáló szerkezet irányította mozgását. A homunkulusz szót azért nem használom, mert a homunkuluszt úgy szoktuk elképzelni, mint bonyolult szerkezetet, ami az embert utánozza, emberi cselekedeteket hajt végre. Itt másról, többről volt szó. Ez a gép úgy volt megalkotva, különféle erők összjátékának alkalmazásával, hogy mindent, amire gépnek szüksége lehet, önmaga szerzett meg magának. Egyszer elindítva szaladgált egy darabig, míg a benne működő hajtóerőből, benzinből vagy dinamóenergiából, akármiből futotta; mikor fogyóban volt a hajtóerő, egy automatikus szerkezet, nyilván kémiai reagensekkel, a gépet elvitte magától olyan helyre, ahol benzin van, vagy más megfelelő hajtóerő. Ezen a helyen magától, automatikusan felszedte, mondjuk, a benzint, és folytatta a szaladgálást addig, amíg - itt már joggal használhatjuk a szót - újra meg nem éhezett. Attól nem kellett tartani, hogy úgynevezett értelem híján (anélkül, hogy valaki üljön kormánykerekénél) nekimegy valaminek és összezúzódik. A gép el volt látva különféle finom csápokkal és tapogatókkal, amik hozzáérve a gép elé kerülő akadályhoz, automatikusan fordították el, térítették jobbra vagy balra a kerekeket. (Hiszen

mindnyájan láttunk már effajta tréfás játékautomatákat: cserebogarat, ami nem szalad le az asztalról, lepkét, ami kikerüli a borospalackot.)

Felruházva ezzel a képességgel ezt a gépet, földi értelemben, bátran lehetett nevezni az első perpetuum mobilének. Ez a gép önálló mozgásrendszert folytatott addig, míg szervei, a különféle rugók, tengelyek és fogaskerekek, el nem koptak, fel nem őrlődtek.

Innen már csak egy lépés következhetett.

Semmi elvi akadálya nincs annak, hogy olyan automatikus szerkezetet konstruáljunk, ami az elkopott alkatrészeket önmagától pótolja új alkatrészekkel, ha ilyenek „keze ügyébe" kerülnek. Mi akadálya volna tehát akár annak is, hogy egy tönkremenő gépezet belsejében, bizonyos adott pillanatban, megmozduljon egy eddig pihenő automata szerkezet, mely különféle hajtóerők felhasználásával egy ugyanolyan gépet állít össze, mindenütt fellelhető anyagokból, mint amilyen ő saját maga?

Ne felejtsük el, a mi gépgyárainkban, egyelőre persze emberi segítség mellett, a gépeket is gépek csinálják.

Mindebből az olvasó talán kezdi már sejteni, mi történt.

A harmadik ezredév végén gépek és automaták jelentek meg a Földön, különféle alakú és mozgású mozgó csodák, amiket valami mérnök lángész céltalan teremtőszeszélye, kísérletező kedve állított össze, puszta kíváncsiságból. Ezek a gépek és automaták immár nem álltak valamilyen emberi cél szolgálatában. Külön, önálló, céltalan, emberközponti szemlélettel nézve értelmetlen létet éltek, de határozottan éltek. Szaladgáltak vagy forogtak vagy ugráltak vagy röpdöstek. Bizonyos időközökben odafutottak, vagy leszálltak a petróleum- vagy benzin-, vagy villanyáram-, vagy rádiumforrásokhoz, megtöltötték magukat, és keringtek tovább. Néhány éves vagy évtizedes zakatolás után elcsendesedve, letelepedtek a kőbányák, fémraktárak közelében, szép csendben dolgozni kezdtek éppen úgy, mint a rovar, mikor élete végén letelepszik, és szabályos, gépies mozdulatokkal lerakja petéit, amikből önmagához hasonló rovarok kelnek ki idővel. E géplények is, elkopván a szerkezet, még ép alkatrészeikkel munkához láttak, s a nyers fémekből és egyéb megfelelő anyagokból más, önmagukhoz hasonló gépeket állítottak össze, s indítottak útnak.

Ezek a gépek egyszer elindítva, mozogtak, táplálkoztak, önmagukat sokszorozták, vagyis szaporodtak.

Mi más ez, mint élet?

Mégis, megjelenésük első századában az emberek, úgy látszik, nem vették komolyan ez önálló lények jelentőségét. Nem voltak veszedelmesek. Az ember szolgálatában álló másféle, halott gépek és szerkezetek segítségével akkoriban könnyedén védekezni lehetett ellenük. Egy torpedó, egy ágyúlövedék, egy mesterséges szélroham elsöpörte őket, ha véletlenül odabotlottak, ahol nem volt rájuk szükség. Hasznukat nem lehetett venni, de megtűrték őket. Értelmetlen ugrálásuk, pörgésük, zakatolásuk, furcsa, groteszk mozdulataik bizonyára mulatságul szolgált a század gyermekének, mint ahogy a mi gyermekeink mulatnak az automata játékon.

Az ember ebben az időben el volt bizakodva - s joggal volt elbizakodva. Övé volt a világ, komoly veszély nem fenyegette létét: a Föld szelíd erőit, hőt és fényt, villámot és mágnest, régen kezében tartotta és szolgáivá tette már.

S megfeledkezett más, hatalmas erőkről, amik odakünt tomboltak közben. Odakünt, túl a Földgolyón, a Kozmosz rettentő színpadán.

A világkatasztrófa, a második özönvíz vagy jégkorszak vagy nevezzük akárhogy, Shoover számítása szerint körülbelül háromezer évvel a mi kettőnk önkéntes tetszhalála után következett be.

Meteorzajlás okozta. Váratlanul történt. Valami szétrobbant, kénes üstökös, a Nap közelében, s lövedékei utolérték a Földet. A bombázás oly heves volt, hogy Holdunkat egyszerűen elsöpörte. A Hold levált rendszerünkből, mint ahogy, heves támadásra, az elektron leválik magjáról. Helyébe egy másik, kisebb Hold került, a legnagyobb meteorbomba, amit a Föld vonzóereje magához rántott, és keringésre kényszerített, azóta ez kering a régi Hold helyén. (Pár nappal felépülésem után magam is láttam ezt az új Holdat. Furcsa, tojás alakú tárgy az égen, még nem vette fel a gömb alakot.)

Maga a Föld itt maradt a helyén, meg sem inogva, ugyanazon a pályán - még tengelyszöge se hajolt el. De felületét siralmasan megtépázta a nagy ostrom.

Afrika, Dél-Amerika nagyrészt víz alá került. Európát néhány évi rettentő forróság (60-70 fok!) kiszikkasztotta, kipusztította - utána vizek öntötték el a megrepedezett talaj réseit, majd jégréteg alá került az egész.

Akkor jött egy év, ami minden megmaradt életet elpusztított. Az elvonuló meteorzajlás, úgy látszik, örvényt csinált abban a titokzatos közegben, ami a Világűrt kitölti - az örvény a Föld légrétegének egy részét magába nyelte.

És minden elpusztult.

Ebben az időben mi ketten, Shoover meg én, ott szunnyadtunk, megdermedve, márványkoporsónkban. Valószínű, hogy egy darabig a világnak ez a része is, New York környéke víz alatt vagy jég alatt lehetett, de bizonyára nélkülözte a levegőt, ebben az időben rakódott le rá ez a zöldes, kozmikus eredetű kéreg. A Város, nagyjában megmaradt, úgy, ahogy Krisztus után 3000-3500-ban volt - kemény kövekből épült váza ellenállt az elemi csapások sorozatának.

És valahol, az Északi-sark környékén, Alaszka táján, megmaradt még valami. Valahol, föld alatti barlangokban, évtizedeken, évszázadokon át, elrejtve, elbújva, eltompulva, visszafejlődve, őseiről megfeledkezve, egy vad törzs csenevész utódai az utolsó Ádám és Évának, az emberi fajtának, akiket a katasztrófa megkímélt.

Állatok és növények virágzó tenyészetéből ennyi: néhány ember.

Mert minden egyéb állati élet elpusztult, hírmondót se hagyva hátra. A hőfokok szörnyű változását nem bírta ki az állati élet csírája.

S amikor pár száz év múlva a meteorológiai viszonyok kedvezőbbre fordultak - e vad törzs előbújt odúiból, s óvatosan, remegve, mint egykor a Gangesz völgyeiből, megindult Dél felé.

Múltjára nem emlékezett. Szájhagyományok beszéltek régi istenekről, hozzájuk hasonlókról, akik valamikor uralkodtak e Földön: kezükben tartották a villámot és a szelet.

De aztán jött az Ördög - Szörnyetegek és Fenevadak népesítették be a világot. Sárkányok és Hydrák. Az ördögök teremtményei.

Csak isteni erő tud elbánni velük. Csak isteni lény tudja féken tartani, megbűvölni őket.

Isten, vagy annak isteni eredetű főpapja.

III

Shoover itt szünetet tartott, megvárta, míg összeszedem magam. Csak aztán tette hozzá, lehajtott fejjel, halkan, irónia nélkül:

- Ez az isteni főpap - ki lehetne más? - most én vagyok a számukra.

Nevetnem kellett. Keserűen nevettem.

- Shoover - ön? Shoover, mint vademberek bálványa?

Vállat vont.

- Mit akar? Szívesebben lettem volna docens a régi New York egyetemén. Vállalnom kell a szerepet. Ne felejtse el: a megjelenésem csodaszerű volt közöttük. Az égből pottyantam le. Magyarázatnak nem volt helye. Az értelmük sokkal erősebben visszafejlődött, semhogy fel tudnák fogni az igazságot, amit mint az emberi fajta nagyszerű múltjának tanúja kinyilatkoztathatnék. Aztán meg - tudja isten! Ha néha, szabad időmben visszagondolok a múltra, már-már nekem is úgy rémlik, valami istenféle lények voltunk mi itt akkor, a huszadik század elején! Nem gondolja?

- Ami azt illeti... ezekhez képest...

- No, ugye. Ezekhez képest az, ami mi voltunk, az, amit mi tudunk, legalább annyira megkülönböztet, fölébük emel bennünket, mint amennyire holmi mitológiabéli félisten fogalmát emelte önmaga fölé egy nyomorult hellén paraszt képzelete.

Eltűnődött.

- Ki tudja? Talán csakugyan éltek azok a félistenek is... Hiszen mi is éltünk...

Különös, derengő fényt keltettek bennem szavai - ködfátyolon át, mintha egymást megvilágítva, egyszerre látnám a múltat és jelent.

- Mitológia...

- Amelynek félistenei mi vagyunk. Ha meggondolom, tulajdonképpen mi volna túlzás ebben, legalább az ő fogalmaik szerint? Még ha valódi, teremtő istennek tartanának is? Hiszen ami a régi világból megmaradt, amit ők a mostani világ öröktől fogva létezett tartalmának tekintenek - azt csakugyan mi teremtettük a semmiből, mi, boldogtalan, pórul járt emberistenek! Nem az ördög és sátán - mint ahogy ők hiszik...

Szenvedélyesen mondta e szavakat. Egyszerre világosság gyúlt bennem.

- A sárkányok... fenevadak... szörnyetegek - dadogtam.

- Úgy van. Az állatok kipusztultak a Földről. Ők azt se tudják, hogy valaha is léteztek. A katasztrófát csak ezek az átkozott automatizmusok élték túl, amik kibírták a hideget és a hőséget. Ezek szaporodtak el a romok közt - a romok közt, amik e jámbor vadak számára annyi, mint számunkra a Természet világa: hegyek és sziklák láncolata.

- Azt hiszi?

- Hiszem? Tudom. Az én híveim New York kérges romjait éppen úgy természeti tüneménynek, a Föld szerves részének nézik, mint mi a Vezúvot vagy az Etnát. Értse meg: természeti tüneménynek, Isten alkotásának, azt, amit mi alkottunk! Érti már, miért mondtam, hogy a maguk szempontjából igazuk van, mikor isteneknek éreznek bennünket? Igen, itt mászkálnak a romok közt, naiv buzogányaikkal. A régi házakat, az Elnök fogadótermét természetes lyukaknak és barlangoknak tekintik, ahol el lehet rejtőzni a Sárkányok elől - ennyi számukra az egész!

- Tehát... az autóféle... ami nekem jött...

- Éppen úgy kései utóda valami önálló autónak, amit kétezer éve gondolt ki egy meggondolatlan gépész, mint ahogy ott a sarokban, egyetlen háziállatom, az én híveim babonás hőstiszteletének tárgya, kései utóda valami ostoba porszívógépnek vagy minek, amit önállósítottak. Én se bírok velük, általában: ezt az egyet sikerült valahogy kiismerni, megtaláltam egy rugót, egy csavart, aminél fogva engedelmességre lehet beállítani. A többi - mindenféle repülőszerkezetek, autófélék, pörgőcsigák, elvetélt szövőgépek, facér gépzongorák - az ördög ismeri a szerkezetüket! Támadnak, védekeznek, iszonyú erejük van - van olyan is köztük, ami embert eszik, úgy látszik, emberi vérre van beállítva a hajtószerkezete! És hogy üvölt némelyik!

- Csakugyan! Ez az állandó zúgás!

- Hát persze! Valamikor fonográfok és rádiók voltak az ember szolgálatában! Most, felszabadulva, nem tudnak egyebet csinálni - fújják a régi nótát! Hallja? Ezt a hangot - külön a többitől?... Rémes?!... Nem ismeri fel benne egy régi néger-jazz melódiáját?

- Elnyújtott bőgés...

- Az én híveim számára éppen olyan vérfagyasztó, mint őseink számára a dinoszaurusz vagy masztodon üvöltése volt. Ők ezekkel harcolnak.

- Harcolnak?

- Hát nem látta?

- Igen... ez a rémület, mikor megjelent a Sárkány!

- Ugyanígy futottak szét valamikor a mi őseink, mikor közéjük csapott a Repülő Gyík.

IV

Jóval később, az utcán sétálva, míg körülöttünk zúgtak és zengtek, rejtekhelyeiken a fenevadak - csüggedten, félénken vetettem fel a kérdést.

- És - a jövő?

Megállt a kőkorlát szélén, maga elé bámult, a Régi Város krátertorkába.

- Ki tudja? Hullámok dagadnak és apadnak, az Idő mélyéből felágaskodnak, visszahúzódnak meg újra visszatérnek. Most egy új hullám lábához értünk. A kor hasonlít ahhoz, ami régi kozmogóniák, genezisek, mitológiák töredékéből megmaradt. Mi, régi istenek, meghaltunk, itthagytuk a Földet - s a Földön meg újra - ők azt hiszik, először - megjelent a paradicsomból kikergetett ember, hogy arcának verítékével, vérének harmatával szántsa fel újra, kenyérért a régi parlagot. Hogy mi következik? Valószínű: új hőskölteméný tanúi vagyunk. Sárkányölő héroszok, Siegfried és Héraklészek bölcsője előtt állunk. Az új Íliász. Homérosz még soká születik meg - előbb biztonságossá kell tenni a Földet számára, hogy megszülethessék. Le kell győzni Minotauruszt, le kell vágni a lernai hidra tizenkét fejét, meg kell birkózni a Tengeri kígyóval. Amíg egy is él az őskori szörnyek közül - látta őket -, nem lehet szó költészetről és kultúráról.

De vajon megszületett-e már az új hőskölteméný hőse? Megszületett-e már Siegfried és Héraklész?

Rám nézett.

- Nem emlékszik arra a büszke, karcsú férfira, aki eléje állt, és nem ijedt meg - pár perccel azelőtt, hogy a Sárkány megjelent?

Fejemhez kaptam.

- Persze!

A mélységbe mutatott.

- Oda nézzen!

Lent, a kráter egyik mélyedésében, a napnak egy odaeső vörös fényvásznának sátra alatt különös csoport. Arcra borult, meztelen vademberek körben, közepén egy férfi - ő volt az, ráismertem - éppen lehajol, meggyújt valamit. Égő füstoszlop emelkedik a magasba. A csoport jajongva imádkozik.

Szabályos, égő véráldozat, a haragvó isteneknek.

- És mit égetnek?

- Egy elejtett fenevad tetemét. Tegnap ütötte agyon buzogánnyal Dei-mé, a főnökük. Láttam, a vadat könnyű volt felismerni az alakjáról. Ha nem csalódom, könyvnyomtató gépek voltak az ősei.

ÚJ-ZÉLAND

SZÁZ ÉV MÚLVA

A motor lassított - a villanyrakéták sziszegő hangja elhalt, kék csóvák kanyarogtak alattunk, gyűrűzve, mint a füstkarika. Lefelé ereszkedtünk, s néhány pillanat múlva, áttörve a párafelhőt, szárazföld tágult ki szemeim előtt.

Mennydörgés erejű emberi hang, angol nyelven, láthatatlan forrásból:

- Kiszállni!

Kábultan emelkedtem fel - lépni már nem kellett, a mozgó járda megindult alattam, aztán kicsúszott alólam, visszagöngyölödött. Oszlopcsarnokban álltam - az oszlopokon túl nyájas, megművelt liget, tropikus növények, pálma és agavé. Tág lépcsők, ajtók a falban, kivilágított feliratok, különös, idegen nyelven. Nyilván valami pályaudvarféle - de hol vannak a hivatalnokok?

Nem érek rá tűnődni - ahogy előrelépek, mintha valami gombot nyomott volna meg a lábam, dallamos füttyszó, szemem előtt gőzoszlop csap fel, szétnyílik -, s a középen ott áll egy barna képű, malájszemű, egyébként finom, fekete selyemből szabott, lenge és mégis frakkszerűen elegáns egyenruhába bújtatott férfialak. Mosolyogva, várakozással néz.

- Hol vagyok? - kérdem kábultan.

- Nem tudja olvasni a feliratokat? - kérdezi hibátlan angolsággal. - Persze, idegen. Új-Zélandban méltóztatott leszállni.

Csaknem elkiáltom magam.

Új-Zéland? A vadak szigete?

Felhúzza ferde szemöldökét.

- Uraságod történelmi ásatások ügyében fáradt el hozzánk?

Aha... persze! Megint megfeledkeztem magamról. Nem szabad elárulnom, hogy 1929-ből, száz év előttről érkeztem. Nagyot változott a világ! Úgy kell tennem, mintha... Hanyagul odavetem.

- Valami jó szállodát...

- Hogyne. Minden rendben. A kormányzóság tudja már, hogy más törzsbeli szállt le. Várják a tanácsban, teljes ülés. A negyedik oszlop mögött áll a csőkocsi, azonnal beszállítja. Tessék odafáradni.

- Köszönöm, izé... nem kísérne el?

Csodálkozva néz rám.

- Innen? Pardon - én e pillanatban a központi kaszárnyában tartózkodom, kétszáz kilométernyire Értelmességedtől.

Most velem forog a világ. Őrülttel állok szemben?

- Bocsánat - mentegetőzik -, nem tudtam, hogy rossz a készüléke... Én nem eredetiben jelentem meg Értelmességed fogadására... csak ide vagyok vetítve...

Kinyújtom a kezem, hogy a vállára tegyem - a kezem párás levegőbe mélyed, lehanyatlik. A látomás áll, mosolyog.

- Tehát - a csőkocsiban! Viszontlátásra! A tanács várja!

Kattanás. Előrelépek - az alak eltűnik, levegővé válik, mint bűvész kezében a csontgolyó.

A szemem dörgölöm, félálomban tántorgok előre, az oszlopok mentén. A negyedik mellett észbe kapok - kényelmes karszék kínálja öblét, falba épített hajócska orrán. Halkan berreg. Beleülök - villany pattan, fal csapódik, zsilip ereszkedik le -, aztán csak azt érzem, hogy repülünk, sötét csőtorokban.

Két perc múlva ajtócsapódás. A csőkocsi kigurul velem - nagy terem közepén találom magam -, a karszék felemelkedik, pódiumon vagyok. Előttem hosszú asztal - az asztal mellett mintegy húsz férfi, zöldessárga arcú, egzotikus típusok, a földrajzkönyvekből jól ismert ausztráliai fajta. De a ruházatuk kifogástalan.

- Üdv, idegen!

Ezt a középen álló mondja, akinek fejét vékony aranycsík díszíti, felemelt karral. A többi, keresztbe rakott kezekkel, mélyen meghajol.

- Üdv, kormányzó! - kiáltom elragadtatva. - Boldog vagyok, hogy itt lehetek önök közt - boldog vagyok, hogy eljöttem e kor... izé, hogy megértem ezt a kort - az emberi szellem és kultúra és civilizáció végleges diadalát -, a kort, amelyben így fogadják a győzedelmesen meghódított Földgolyónak távoli gyermekét... így fogadja annak az Új-Zélandnak kormánya... mely csekély száz év előtt még... úgy szerepelt, a naiv, rémüldöző európai embergyermek - képzeletében... mint valami mesebeli őserdő... ahol kannibálok fenyegetik szörnyű halállal a közéjük csöppent boldogtalant... Győzött hát a diadalmas technika! Egyenlőség és testvériség e világon!... Új-Zélandban repülőgép és rádió és vetítőcsoda és csővasút... és száz csodálatos vívmánya az Ész és Belátás géniuszának... és ez a fogadtatás!... bocsássanak meg... nem tudok beszélni az örömtől... köszönöm, uraim, köszönöm.

Könnyek fojtogatják a torkom, dadogva hajlongok.

A kormányzó elismeréssel és büszkén bólogat. Udvariasan szerénykedik.

- Ó, idegen - ez csak természetes! Nem élünk a sötét középkorban - csak természetes, hogy úgy fogadjuk a más törzsbelit, ahogy azt művelt és felvilágosodott nemzetek önérzete előírja - s ahogy tudomány és civilizáció és higiéné - ne feledjük: főként a higiéné - mai fejlettsége lehetővé teszi! Kérem Értelmességedet, érezze jól magát közöttünk - mi mindent meg fogunk tenni, hogy délutánját kellemesen és élvezetesen és egészségesen - ne feledjük: egészségesen! töltse el közöttünk! Öt órára színielőadás lesz az Élő tükör moziban, tiszteletére - hat órakor sportünnepély és nyolckor ünnepélyes búcsúztatás a Tam-Tam székesegyház kupolacsarnokában, ahol nemzeti dalokat ad elő zeneakadémiánk igazgatója, hogy a tíz órára tervezett bankett vendégei emelkedett és vidám hangulatban gyűljenek össze a kedves alkalomra, amit Értelmességed nagylelkű, szíves megjelenése tett lehetővé számunkra! - Parancsol valami frissítőt?

Az utolsó kérdés kedves, de az előzmények ünnepélyes tónusához képest furcsán kedélyes váratlansága kicsit kizökkentett hangulatomból. Igyekeztem én is elfogulatlanul felelni.

- Ó, köszönöm... nem vagyok éhes... egyébként a repülőhajón már ebédeltem... A bankettig kibírom, majd ott jó étvágyam lesz legalább...

Meglepetve nézett rám, aztán társaira vetett egy csodálkozó pillantást, akik értetlenül vontak vállat.

- Pardon - mondta kicsit zavartan -, úgy látom, nem egészen tájékozott nemzeti szokásainkban... Ami a bankettet illeti, nem értem, hogy gondolja Értelmességed... a banketten nemigen szerepelhet már Értelmességed étvágya, legfeljebb a miénk...

- Hogy érti ezt kormányzó úr? A bankettre nem szokták meghívni az ünnepeltet?

- Istenem - ha Értelmességed ezt meghívásnak nevezi... Mindenesetre biztosíthatjuk róla, hogy nemzeti hagyományaink szent szokásait a modern civilizáció, emberszeretet, és higiéné - ne felejtsük el! higiéné! - legteljesebb figyelembevételével szoktuk végrehajtani. Értelmességed testi alkalmasságát kiváló orvostanárok fogják megvizsgálni, s mielőtt a sterilizált villanykemencébe kerülne, az ország legkitűnőbb sebésze végzi el Értelmességed feltrancsírozását, a tekintetbe vehető mártások és körítések szem előtt tartásával.

Most értettem meg végre.

Az estére tervezett bankettet nem annyira nekem, mint inkább belőlem óhajtják rendezni.

Hova hoztak engem? Erdőben vagyunk?

No mindegy - fő, hogy az emberiség fejlődik.

PÁRBAJ A XXV. SZÁZADBAN

- Ez hát az, amit vártam! - kiáltottam elragadtatva azon az estén.

Harmadik napja barangoltam Paolo 34 társaságában Akropolisz csodavilágát. Már alig emlékeztem a fagyasztószekrényre, melyben csaknem öt évszázadot töltöttem el, hogy 2427-nek egy szép őszi napján életre olvasszon egyik ükunokám, akit végrendeletben bíztam meg ezzel a feladattal.

Paolo 34 mosolygott.

- Nem a technika csodáiról beszélek - folytattam lelkesen -, nem a kilencemeletes városról, ezer méter magas körútjairól, repülőlövegeiről és tökéletes gépeiről - ezeket körülbelül kiszámíthattam, előreláthattam, s bevallom, nem vártam tőlük a világ megváltását - az ember test és lélek, s a technika csodája csak a testet válthatja meg. A lélek harmóniája, a civilizáció győzelme az, amiért remegtem - a Béke nagyszerű győzelme, az egymásnak, önmagáért élő társadalom eszméje hozott ide -, s most, úgy látom, jó helyre kerültem, maradhatok.

- Béke? - nézett rám kedves mosollyal Paolo. - No igen, béke, az van. De miből állapította meg?

- Miből? Fajtánk istenére! a békét csak negatívumokból lehet észrevenni - mindabból, ami fegyverekhez és halálhoz és háborúkhoz és létért való gyilkos küzdelmekhez szokott szememnek *hiányzik* ebben a városban. Nem láttam katonát, és nem láttam fegyvereket - goromba szó meg nem ütötte a fülem, hatalmaskodó hang meg nem rémített, bosszúra nem bőszített - ismeretleneket láttam szeretettel csókolni meg egymást az utcán, erőset, aki a gyöngét támogatta, gyöngét, aki szerényen félreállt.

Paolo 34 kicsit tűnődött.

- No igen... hiszen az kétségtelen - mondotta aztán kissé vontatva -, az kétségtelen, hogy a *hang* és *modor* sokat fejlődött az utóbbi évszázadokban. Csak azt nem értem egészen - miért következtet ebből arra, hogy a létért való küzdelem kiegyenlítődött?

- Hogyan! - ütköztem meg. - Nem értem önt! A létért való küzdelem gyilkolás és halál, a gyengébb halála - hol van mindez e civilizációnak ebben a ragyogó légkörében?

Paolo 34 vállat vont.

- Ami a civilizációt illeti... igaza lehet. Csakhogy mi a civilizációt a *mikéntben* látjuk, a *formában*, abban a *módban* és modorban, amiről előbb beszéltem. Talán ez a megváltozott forma az, amiért az ön gyakorlatlan szeme nem veszi észre a lényeget...

- A lényeget?... Miféle lényeget? Csak nem azt akarja mondani...

- A lényeget, amit ön éppoly jól ismer, mint mi - folytatta Paolo 34, és erősen rám nézett.

- Nem értem.

Gondolkodott.

- Várjon. Mindjárt meg fog érteni.

Füttyentett, a csőkocsi elénk gördült. Egy robbanás - két másodperc múlva a város földszintjén voltunk. Fényes, kivilágított ablakok mögött márványfalú, díszes helyiség - kissé nyomasztó hangulatot áraszt a fekete drapéria.

- Hol vagyunk?

Válasz helyett Paolo 34 a fekete ruhás, kócsagos ajtónállóhoz fordul.

- Hány sorsolás lesz ma délután?

- Három.

- A legközelebbi...?

- Néhány perc múlva kezdődik.

- Jó. Addig bevezetem vendégemet a műtőterembe.

Sorsolás? Műtőterem? Csodálkozva követtem vezetőmet.

Fényes csarnokba érünk. A csarnok közepén két díszes emelvény, az emelvények közepén egy-egy üvegszekrényféle - az üvegszekrényekben fekete bársonnyal borított ágy vagy nyugvóhely, vagy ravatal - hirtelenében nem tudom, minek nevezzem. Néhány különös gép, egy furcsa alakú óraféle a falon, két ajtó a háttérben - az egyik vörös, a másik fekete.

- Várjon. Mindjárt megérti.

Két perc múlva két férfit vezetett be középről két egyenruhás alkalmazott - utóbbiak közül az egyik vörösben, a másik feketében. A két férfi fehér ruhában. Mindkettő sápadt, mindkettő mosolyog. Néhány suttogó szó, rendelkezések. Aztán a két férfi kezet fog, megcsókolják egymást. Mintha egy árnyalattal még sápadtabbá válna mindkettő. A szekrények elé lépnek, a két segédféle meztelenre vetkőzteti őket. Nyílik, magától, a két üvegszekrény oldalfala - a két férfi felfekszik a két ágyra, kinyújtóznak, behunyják a szemüket. Az üvegszekrények becsukódnak - aztán... halk berregés... mindkét üvegszekrényt finom, lilászöld gőz árasztja el belülről, melyen át halványan látni csak a két kinyújtott testet.

- Az altatógőz - súgja fülembe Paolo 34. - A legmámorosabb és boldogítóbb érzések közt alszik most el mind a kettő... mélyen... mélyen elalszik...

Néhány perc telik el, halálos csendben. Szakállas, szemüveges férfi lép be halkan. Óráját nézi. Aztán hangosan, szárazon, hivatalosan beszélni kezd. A két hivatalos férfi kiegyenesedik, haptákban, mint egy ünnepélyes aktusnál.

- Jelentem, hogy Petrus 129 és Carlos 344 polgárok, akik életsorsolásért folyamodtak a központi bizottsághoz, s a sorsolásra engedélyt nyertek, alszanak. Golyókezelő, teljesítse kötelességét.

Az egyik férfi gombot nyom meg. Csak most veszem észre, hogy az üvegszekrények talpazata közül az egyik vörös, a másik fekete. A következő pillanatban a falon függő fehér lapos óra hangosan zúgni kezd. Felpillantok: két golyó szaladgál körbe a számlapján, rettentő gyorsasággal. Mindenki lélegzet-visszafojtva figyel. A két golyó fáradtabban pörög. Megáll.

- Vörös - szól ünnepélyesen az aktust vezető személy. Aztán kinyújtja a karját.

- Elvégeztetett. Moribund - teljesítse kötelességét.

Fülsiketítő robbanás - pillanatra vakító fényben áll a csarnok -, szememhez kapok. Mire újra kinyitom, a világítás olyan, mint előbb volt. Mindenki a helyén áll. A két üvegszekrényre nézek, és az ámulat kiáltása tör ki belőlem, mint az orfeumban, ahol ezermester bűvészkedett. A vörös talpazatú üvegszekrényben mosolyogva, csendesen, mély álomban ott fekszik a kinyújtott férfitest - a másik üvegszekrény üres!

Görcsösen ragadom meg Paolo 34 karját.

- Hová lett?

Komoly, szomorú mosoly. Kinyújtja ujját.

- Ott viszik.

Az egyik segéd kis fiókot nyit ki a fekete, üres szekrény alatt. Apró üvegurnát tart alája. Egy marék fehér por ömlik az urnába. A segéd becsukja a palackot, és kifelé tart. A hivatalos aktusvezető a vörös szekrény felé mutat, arcát a másik segéd felé fordítva.

- Végrehajtó, a szerencsés nyerő egy óra múlva felébred. A vörös ajtón át eresszék ki, adják át ruháit, iratait - és a lepecsételt csomagot, amit az elhunyt vesztő féltől örökölt.

Aztán mosolyogva felénk tart.

- Uraim - meg voltak elégedve? Melyik hírlaptól vannak itt? Vagy csak fogadók?

Kábultan állok fel, Paolo 34 kezet szorít a szemüveges hivatalnokkal.

- Mi volt az eset? - kérdi érdeklődve.

A hivatalnok vállat von.

- Semmi különös. A leggyakoribb mostanában. Konkurrensek voltak olyan szakmában, amelyikben csak egyik boldogulhatott közülük. Komplikáció is a rendes - egy nőbe szerettek bele. Simán megkapták az engedélyt. Rendes feltételek. Az életnyerő örökli az elhunyt vagyonát is, miután mindketten gyermektelenek.

Paolo 34 oldalt nézett rám.

- Nos? kezdi érteni...

A szívem rendetlenül zakatolt.

- Azt hiszem... igen... - dadogtam.

A hivatalnok mosolyogva nézett rám.

- Talán még nem látott életsorsolást?

- De igen - válaszolt helyettem Paolo 34 élénken -, de nagyon régen... akkor még másképpen csinálták... nem ilyen, inkább egyéni akció formájában... nem az államhatalom bölcs beleegyezésével és irgalmas rendezésében... akkor még sok fölösleges szenvedésbe került, sok fölöslegesen fájdalmas és csúf mellékbűnök közt érvényesült az élet tökéletlenül felismert lényege...

AZ EMBER ÉS A SZÉK

A szék áll a függöny előtt, lehet karszék is. - Igen komolyan áll, mintha íróasztal előtt állana. - Csöngetnek. - Az ember bejön. - Sietve és szolgálatkész arccal jön. - Megáll a széktől pár lépésnyire, hajlong. - Vonásai nagy figyelmet árulnak el.

- Alázatos szolgája, méltóságos uram... parancsoljon velem, méltóságos uram... dehogy, dehogy, méltóságos uram... állhatok is, méltóságos uram...

Szünet, előrehajolva figyel.

- Ó, természetesen, méltóságos uram - boldog vagyok, hogy elsőnek gratulálhatok!... Hogy honnan tudom?... Hiszen benne volt reggel a hivatalos lapban, méltóságos uram... Tessék?... hogyne, méltóságos uram, benne volt, nem méltóztatott észrevenni, méltóságos uram?

Szünet, udvariasan vigyorog.

- Hehehe! Nagyon jó!... Hát persze... *Szünet.* Igenis, értem... Igenis, hogyne... igenis... *Szünet.* Hogy mit szólunk hozzá?... Jaj, méltóságos uram, én csak a magam nevében beszélhetek, de azt hiszem, velem együtt az egész minisztérium így gondolkodik... *Szünet.* Hogy értem? Hogy érteném?... Úgy értem, könyörgöm, ahogy van, könyörgöm, méltóságos uram... Mi személyileg nagyon sajnáljuk, méltóságos uram, hogy már nem lesz a főnökünk ezen az osztályon... de ha arra gondolunk, hogy méltóságos uram kerül az egész osztály élére, a Privisinsky kegyelmes úr helyére - hát akkor -, szabad őszintének lenni, méltóságos uram?... Méltóságos uram tudja, hogy mindig egyenes ember voltam, ami a szívemen, az a számon...

- Igen?!... Szabad?!... Hát akkor nyíltan kimondom, méltóságos uram, régi vágyunk teljesül nekünk ezzel, hogy méltóságos uram kerül a kegyelmes úr helyére... Nagy dolgot várunk mi ettől, könyörgöm... egy új korszakot, méltóságos uram... egy egészen új rendszert... ami már régen... *Szünet.*

- Igen?!... egészen őszintén?... Hát kérem, egészen őszintén... csúnya egy világ volt ez a Privisinsky kegyelmes úr alatt... méltóságos uram éppen úgy tudja, mint én... nem becsületes hivatalnokoknak való világ... kimondom, könyörgöm, mameluk világ volt ez... csak a talpnyalás és protekció világa, méltóságos uram... itt az az ember, akinek gerince volt, méltóságos uram, nem vitte semmire... *Szünet, felszabadulva, lelkesen nevet.* Hehehe... Hát ha méltóságos uram így kimondja a szót, bizony úgy van az, kérem... hogy a kegyelmes úr egy izé... mondjam ki én is?... hát igen... a kegyelmes úr egy vén panamista volt, méltóságos uram... a kegyelmes úrnál csak az vitte valamire az osztályon, aki hízelgett neki, aki a talpát nyalta, aki protekcióval jött... aki itt egyenes, gerinces ember volt, méltóságos uram, aki a munkát, a demokratikus egyenlőséget, a megvesztegethetetlen hivatalnoki tisztességet képviselte, méltóságos uram, akinek nem a rangkórság meg a címkórság volt a fontos, méltóságos uram, hanem a tisztesség és egyenlőség, méltóságos uram - az itt nem ment előre, méltóságos uram... mert itten, méltóságos uram, az volt, méltóságos uram, a kegyelmes úr alatt, hogy: „kegyelmes uram!" így-úgy, méltóságos uram - „kegyelmes uram!" úgy-így, méltóságos uram - aki nem mondta minden félpercben, hogy: „jaj, kegyelmes uram így" és „jaj, kegyelmes uram úgy", méltóságos uram, annak régen rossz volt, méltóságos uram!...

Lélegzetet vesz, feszülten figyel.

- Hogyne, hogyne!...

Mozgással jelzi, mint a napraforgó, hogy a méltóságos úr felállt, és fel-alá kezd járkálni a szobában.

- Ó, istenem!... méltóságos uram!... Hát hogyne... azt elhiszem, hogy most másképp lesz, hogy méltóságos uram kerül a kegyelmes úr helyére... *Szünet.* Hiszen tudtuk mi páran, gerincesebb elemek itten, hogy méltóságos uram úgy gondolkodik, mint mi... a méltóságos úr jelleme és szíve kizárja, hogy másképp legyen...

Lassan követni kezdi a fel-alá járkáló méltóságos urat, féloldalogva. Mikor az megfordul, ő is mindig átmegy a háta mögött a másik oldalra.

- Hát!... *Nagyot nevetve*, azt meghiszem!... azt meghiszem!... úgy van!... úgy van, méltóságos uram!... bravó!... bravó!... úgy legyen, méltóságos uram... jaj, méltóságos uram, nem is méltóztatik hinni, milyen gyönyörűséggel hallgatjuk mi ezt, méltóságos uram... mi, páran, a minisztériumban, a gerincesek... meg vagyok győződve róla, méltóságos uram, hogy megmondta a miniszterelnök szemébe... hogy itt vége lesz a protekciónak és a talpnyalásnak és a...

Méltóságos úr leül, megint a szék elé áll.

- Vége lesz a hétrétgörbedésnek.

Hirtelen odaugrik a szék elé, gyorsan lehajol, mint aki felemel valamit.

- ...Jaj, tessék hagyni, méltóságos uram... no, de ne fáradjon, méltóságos uram, majd én... kérem, kérem... *Visszamegy.* ...szóval... hol is hagytam abba?... hogy itt a hétrétgörbedés napjai lejártak azzal, hogy a méltóságos úr került a kegyelmes úr helyére... A vesztegetésnek és hízelgésnek, mert itt...

Visszaugrik a szék elé, lehajol.

- No de, tessék, méltóságos uram... tessék csak hagyni... *Négykézlábra ereszkedik a szék elé, a földön keresgél.* No de, tessék csak hagyni, méltóságos uram... ide gurult az asztala alá... mindjárt... *Négykézláb mászkál a szék előtt, alányúl...* mondom, ugye!... Itt van!... *Diadallal felemel valamit, letörli nadrágját, a tárgyat megdörzsöli kabátujjával, átadja.* Tessék!... Ó, szót sem érdemel, hehehe... szeme van az ilyen tárgynak! *Visszamegy a helyére, közvetlenül.* Szóval... Itt a gerinces, az egyenes derekú emberek ideje jött el, a méltóságos úr érájával...

- *Szerényen.* ...Hát... ha úgy gondolja, méltóságos uram... az olyanoké, mint én. *Féloldalra, mint akinek a vállát veregetik.* Hát... *Ragyogva.* Igazán?!... Azt hiszi, méltóságos uram?!... hogy én?!... hát... igen... a sógornőm említett már a méltóságos úrnak? igen... Hehehe, szép asszony, mi?!... ő is el volt ragadtatva a méltóságos úrtól... hehe!... *Ragyogva.* ...Tessék?!... hogy én?!... *Ünnepélyesen, összecsapott bokával*, ha méltóságod is úgy gondolja, én büszkén vállalom ezt a beosztást!... a méltóságos úr eddigi helyét nem azért, mert emelkedés, hanem mert alkalmam van egész hittel és lélekkel azt szolgálni, aki nekem nemcsak hivatali főnököm, hanem politikai eszményképem is - a méltóságos uram!... *Ismét más hangon.* ...hogy izé? Az én helyemre?!... hát... talán a Csaholcseket lehetne... az megbízható ember... tessék?!... Igen?!... Hogy mindjárt mondjam meg neki?... azonnal... *Indul.* Hogy itt?... Hogy mindjárt maradjak is itt?... a méltóságos úr helyén?!... milyen kitüntetés!... nekem szent ez a hely... méltóságos uram... nem a rang miatt... hanem annak a személye miatt, aki itt elődöm volt... a méltóságos úr miatt...

- Alázatos szolgája, méltóságos uram!... igenis... azonnal behívom... alázatos szolgája!... pardon!... *A képzelt fogashoz ugrik, kalapot, kabátot felsegíti, hajlongva kíséri az ajtóig.* Alázatos szolgája, méltóságos uram... örök hálám... méltóságos uram... alázatos szolgája... alázatos szolga... alázato... *Kikíséri a függöny mögé, visszajön, egészen más arccal, dúdol, fütyörész, kezét dörzsöli, cigarettára gyújt, kinyújtózik, aztán hanyagul csönget, beledobja magát a karosszékbe, felnéz.* ...A Csaholcsek urat! Igen! *Hanyagul elhelyezkedik a székben, az ajtó felé néz, hirtelen úgy tesz, mintha írások fölé hajolna.* Csaholcsek úr?... Várjon, kérem, egy pillanatra, azonnal... *Felegyenesedik.* ...Hát kérem, Csaholcsek úr, ahogy talán hallotta is már... és amint látja, itt némi változások lesznek az osztályon... *Csodálkozva.* ...tessék? igen? Már benne van a félhivatalosban? Hogy én kerülök a méltóságos úr helyére?... na igen... *Szünet.* Úgy gondolja? Hát igen - ezzel, hogy most én ülök itt, azt hiszem, más világ kezdődik, kedves Csaholcsek úr... Na igen... tessék... nagyon kedves öntől... én is azt hiszem... kérem, én egyenes ember vagyok, szeretem, ha a rangban alattam levők is egyenesek és őszinték és bizalommal vannak hozzám... kérem, mondja csak ki, ami a szívén fekszik... hát kérem... igen... mondja csak ki a szót!... na, majd kimondom maga helyett, amit gondol - hogy a méltóságos úr, az én elődöm ebben a székben egy vén panamista volt!... igaz? na ugye? Hát annak a világnak vége. Annak vége, Csaholcsek úr. Itt a talpnyalók, a hétrétgörbedők, a hízelgők, a protekciósok, a megvesztegetők, akiket az én elődöm tenyésztett maga körül, nem érvényesülnek többé. Itt az egyenes, őszinte emberek világa jön, amilyenek mi ketten vagyunk, maga meg én, Csaholcsek úr... *Fel és alá járkál, gesztikulálva* ...tudom én, Csaholcsek úr, mit várnak ezen az osztályon!... a tisztesség, egyenesség korszakát várják itt... legyen vége a korrupciónak, a panamavilágnak, jöjjön el a munka, a tehetség, a rátermettség, a szakértelem, a hivatali hűség és bátorság érvényesülésének a kora!... Elég volt Bizáncból! A római elpuhultság, az a... izé... a Borgiák meghaltak! Fel a fejjel, fel a derékkal! csak egyenesen... egymás szemébe nézve, mint a izé... a gladiátorok ottan, vagy azok a... kentaurok... Szóval szembe, fej fej mellett, vállvetve, tiszta homlokkal, egyenes szívvel!...

Gesztikulálva, közben leejti a cigarettaszipkát.

- Csak hagyja... *Kegyesen.* csak hagyja... ejnye, úgy látszik, a szék alá gurult... *Oldalt húzódva, helyet kínál Csaholcseknek, aki a szék alatt keresgél. Kegyesen.* ...Aha... köszönöm... *Átveszi* ...na, szóval... miről is volt szó... na igen. *Szórakozottan.* ...hát igen... arra gondoltam, hogy az én régi helyemre kellene egy kipróbált ember... hát ha elvállalná... Igen?!... na, hisz akkor rendben vagyunk... kérem... kérem... nincs mit... nagyon szívesen... örülök, hogy rendelkezésére állhatok... Holnap bejelentem a dolgot a méltóságos úrnak, holnapután már el is foglalhatja a helyet... *Kezét nyújtja.* Gratulálok! *Nyújtózkodva.* Na, megyek is haza... Ez fárasztó nap volt!... *A fogas felé megy.* Köszönöm... *Miközben Csaholcsek a kabátját felsegíti, kedélyesen, közvetlenül.* Örülni fog a kinevezésnek a kedves húga... aki a minap fent járt nálam ebben az ügyben... De milyen gyönyörű kisleány... Igazán?... nana... Hogy el volt tőlem ragadtatva... túlzás... mondjuk, szimpatikus voltam neki... örülök, hogy sikerült a dolog... kézcsókom a kis húgának. Isten vele!... Isten vele, fiam!... Csak hagyja, fiam!...

Hanyagul eltűnik a függöny mögött.

SZALAD A KALAP

Impresszionista rajz

A kalap Sétáló Úr fején ül, diszkréten, nem túl feltűnően, éppen csak annyi önérzettel, amennyi egy jól nevelt, jó házból való Kalaphoz illik, akinek inkább az alatta sétáló fejet kell reprezentálni.

Türelmesen ül a kalap a fejen, néha, amikor a gazda kezét érzi, udvariasan repül le a fejről, olyanféle gyakorlott és sima mozdulattal, mint ahogy valami titkár ugrik fel helyéről a vezérigazgató úr előszobájában, amikor látogató érkezik. Szinte magától csinálja, mértéket tartva, kisebb és nagyobb ívekkel jelezve a szembejövő ismerős társadalmi és gazdasági jelentőségét és rangfokozatát. Nagy ívben, mikor előre köszön, kis ívben, mikor csak visszaköszönésről van szó. Korrekt, úri kalap, senki se hinné róla...

Mert egyszerre csak kitör a forradalom.

Minden bejelentés és előzmény nélkül a kalap fellázad. Önállósítja magát.

Előbb csak a széle billen meg, magától, anélkül hogy a Főnök parancsoló ujja hozzáért volna. Az Ujj egy tétova mozdulatot tesz, de aztán elszégyelli magát. És e határozatlansággal elveszti a pszichológiai hangulatot, csakúgy, mint Bourbon Lajos annak idején, mikor még visszafordíthatta volna a vízözönt egy kis eréllyel, ha lecsukatja Mirabeaut, vagy nem enged szabad utat a nemzetgyűlésnek, vagy mit tudom én.

De íme, elkésett, s a végzetet nem lehet többé feltartóztatni.

A következő pillanatban a kalap nagy ívben lerepül a fejről. Magától. És többé nem is ül vissza a helyére.

A kalap megindul.

Előbb a földre veti magát, mint aki erőt akar gyűjteni. A Főnök most már látva, hogy baj van, utánakap, de a kalap nem várja be a megalázó mozdulatot, amellyel először hajolt meg előtte főnöki gerinc.

Nagy ugrással eliramodik. Előbb a lapján fut egy darabig, aztán megfordul a hátára. Pillanatig habozik, de aztán, látván, hogy a Főnök Úr pirosan és zavartan közeledik, hirtelen elszánja magát. A pillanat zseniális ötletet villant meg agyában, egy technikai megoldást, ami a most következő versenyfutásban a legnagyobb sebességet biztosítja számára. Olyanféle fogást, mint Nurmié, vagy azé az úszóbajnoké, aki először jött rá a *crawl* óriási előnyére.

A kalap oldalt fordul, élére áll, fölemelkedik saját szegélyére. És most ebben a legpraktikusabb helyzetben nagy sebességgel száguldani kezd, mint egy ördögkerék, mint egy motorbicikli.

És kezdődik az izgalmas üldözés.

A kalap nyugodtan, egyenletes tempóban száguld. Sétáló Úr utána. Eleinte apró, sebes léptekkel csak, mint aki nem veszi túl komolyan a dolgot, hisz' ez csak egy rossz vicc, azonnal utoléri. Nem is kell utolérni, majd csak meggondolja magát ez a szemtelen kalap, eszére tér, meghunyászkodva lefekszik, és bevárja őt, hogy egy kis dorgálás, fenyítés, sőt kiporolás után visszatérjen állásába.

Egy pillanatra úgy tetszik, mintha csakugyan ez történne. A kalap lassít, megáll, aztán fáradtan lefekszik. Sétáló Úr lassítja lépteit, előkelően közeledik és hanyag mozdulattal nyúl a kalap után.

De a kalap csak ezt várta.

Mielőtt hozzáérne a vadász keze, egy hasonlíthatatlanul kecses mozdulattal oldalt ugrik, felegyenesedik, és még gyorsabb iramban szalad előre. Átugrik egy útjába álló pocsolyát, a következőt keresztülszeli, egyenesen egy szembe száguldó autónak tart. Körös-körül zúgás, sikoltás. Az emberek megállnak, egy asszony szeméhez kap. Sétáló Úr elvörösödik, megfeledkezve magáról rohan a kalap után, sziszegő káromkodás hagyja el előkelő ajkát, röhögő gyerekek szaladnak utána, a kép felbomlik, mindenkit izgalom fog el. Vigyázzon, az istenért, kiáltja egy ijedt kappanhang. De Sétáló Urat már nem lehet megállítani, s egy lépéssel az autó előtt, rekedt hanggal a torkából, ráveti magát a menekülő vadra. Ott marad, térden, a földön - a kalap egy elegáns piruettel kisiklik, balra kanyarodik.

Most egyenletesen fut, tartott tempóban, mint a versenyfutó a célegyenes előtt. Nem erőlteti meg magát. Belejött a dologba, nem forszírozza a nagy előnyt, betartja azt az egy métert, amire szüksége van, nem többet, nem kevesebbet. Néha lassít, ingerkedik - bevárja üldözőjét, az utolsó pillanatban lódul neki, mikor a magából kikelt, minden emberi méltóságáról megfeledkezett gazda éppen a hasraesés határán inog, ahogy utánakap.

Önérzete kitágul, vakmerő bravúrokat enged meg magának, keresi a veszélyt. Hajszálnyira rohan át a robogó villamos előtt, az üldöző visszatorpan.

Egy lojális, tekintélytisztelő péklegény útját próbálja állni, gáncsot vet. A kalap ugrik, a péklegény vállat von. Iskolásfiú, aki látja ezt, meghökkenve kitér előle, hiába ordítanak rá tízfelől, hogy fogja meg - gyermeklelkében fantasztikus látomás támad a Veszett Kalapról, ami képes őt megharapni, ha hozzányúl.

És ekkor, váratlanul, kalap és üldöző eltűnnek szem elől.

A kalap befordult egy kapuba - egy perc, a kapu alól szitok, tompa kiáltás.

A következő percben méltósággal lép ki Sétáló Úr a kapu alól. A kalap ott van a fején - az arca büszke és előkelő, és egyáltalán úgy viselkedik, mintha nem is ő volna az. Nem néz jobbra és balra, kerüli a bámuló tekinteteket.

Kompromisszumot kötöttek, úgy látszik, koalíciós alapon.

Új alkotmány született.

Sétáló Úr meg van győződve róla, hogy az ő erélyének és politikai tapintatának köszönhető ez a szerencsés megoldás az utolsó percben.

*

Pedig egyszerűen elállt a szélroham.

AKÁCFALEVÉL

- Szórakozott vagy...

- Dehogy... Szó sincs róla... Figyelek.

- De igen... Elnézegetsz... Hová néztél?

- Ugyan... Csacsi... Aranyos...

- Ne mondd nekem, hogy aranyos... Ne mondd nekem így... Ezt így nem lehet mondani, ilyen könnyedén, odavetve, mintha azt mondanád, jó napot...

Lassan lépegettek a fák közt.

- De hiszen mondtam már másképpen is... az előbb...

- Igen... akkor szívből mondtad. Most csak ismétled.

- Nem győzöm elégszer ismételni!

- Most erőltetted a hangod... De igen... Erővel megremegtetted a hangod.

- Jaj, te bolond.

- Akkor menj... akkor menj, tudod... Nekem ne erőlködj...

- Hát nem megyek. És ha elmész, utánad megyek.

- Ez is erőltetve volt!... És megint elnéztél... És valamire gondolsz... ami nem én vagyok... És keresed a szavakat... Már nem tudsz velem beszélni...

- Lonci... csacsi... aranyos... boci...

- Menj, menj, menj...

A fiú vállat vont.

Hát igen - de miért figyelmezteti rá? Talán éppen ezzel idézi elő, hogy figyelmezteti rá. Vagy csakugyan a leány vette észre, a finomabb ösztönével, előbb?... Ezt a dolgot... ezt a kettősséget... hogy miközben beszél vele, egyre inkább, egyre gyakrabban egyébre gondol. Nem másra, csak egyébre. Beszél és figyel és válaszol és kérdez - és közben nyugtalanul szaladgálnak a gondolatai, jobbra-balra, mint...

Igen, mint valami ketrecbe zárt fenevad.

Hát mi ez, mi ez?

Mi volna? Igen, igen - miért nem vallja be magának?!... Hát az, hogy nem bírja, hogy nem megy... nem lehet... hogy neki dolga van... hogy ez borzasztó, hogy minden percben, igenis, szeretne felugrani és elszaladni... ugyanolyan forró és ellenállhatatlan vággyal, mint amilyennel két vagy három órával ezelőtt találkozni akart vele.

Boldogság, boldogság! Nohát, ha ez a boldogság, akkor a boldogság elviselhetetlenebb valami a boldogtalanságnál. Nem lehet, hát nem lehet. Ez a folytonos ismételgetés, ez a szeretsz - nem szeretsz játék!...

Hány millió akácfalevél van a világon, amit neki még végig kell morzsolni, mint egy elátkozott Sziszifusznak?

De hiszen ezt akarta...

Ezt, de nem így... Eh! Nem is akarta! Igen, persze, tegnap úgy érezte, megdöglik nélküle... Hát igen... a levegő nélkül is megdöglene... mégse lehet megélni puszta levegőből...

Nem érti, nem érti ez a leány, hogy egy férfit nem lehet kisajátítani...

Hiszen neki dolga van... Az ő élete nem lehet puszta boldogság... a boldogság csak a feltétele az ő életének... nem a tartalma... A tartalma... az más... Hogy elnézett messze? El hát... az eget nézte és a fákat... és a világot... és a hegyeken túl a várost... a várost... ahol neki dolga van... harc és győzelem... férfimunka... ellenség és bajtárs...

Férfiak!

Mióta nem beszélt már férfiakkal!

Férfiakkal - férfibeszéd!

Vitázni, összemérni a gondolat acélpengéit!... Nem nyivogni és gügyögni!...

Megállt.

Hopp! Már tudja is! Persze!

Most jött rá a nyugtalanság okára.

Hat óra és ő fél hétre találkát adott Szelenceynek a Gellért-hallban... Őrült fontos ügy...

- Miért hallgatsz?

- Jaj, te...

Miért hallgat?

Az isten szerelmére, hát gondolkodik. Rémes ez a leány. Képtelen a társaságában végiggondolni egy egyszerű összefüggést. Nem... ez kibírhatatlan! Belenyúl az agyába, és széttépi a gondolatláncot.

Miről is van szó?... Aha... hogy Szelenceynek adott találkát... fél hétre... őrült fontos ügyben, emlékszik rá... Levelet írt neki tegnap, aszongya, Szelenceykém, muszáj veled beszélnem, őrült fontos ügy, csak te nyugtathatsz meg... élet-halál kérdés a számomra... okvetlenül légy ott fél hétkor a Gellért-hallban.

Élet-halál kérdés... igen, emlékszik... mikor ezt írta, tudta is, mi az... izé... most meg nem jut az eszébe... de hogyan is juthatna, mikor ez a leány nem hagyja gondolkodni... hiszen az kész öngyilkosság, amit véghezvisz... élet-halál kérdésről van szó, és most nem tudja, mi az... Egészen meghülyül a társaságában!

Mindegy.

Szelencey várja őt - majd eszébe jut!

Kihúzta magát.

- Fiacskám... itt kell hogy hagyjalak... Borzasztó fontos ügyben adtam találkát egy barátomnak.

Nézd! hogy elsápadt!... Nem... nem... sápadjon el, ájuljon el, haljon meg!... Neki beszélni kell végre valakivel... Egy férfival!... Egy baráttal!...

Ki innen - a boldogságnak ebből a fullasztó börtönéből -, ki ebből az akácfaligetből!

Vissza se nézett, pedig a leány még annyira se tért magához a váratlan búcsútól, hogy legalább megcsókolhatta volna.

Mindegy - nem bírja tovább.

Szelencey már ott ült a teraszon. Unatkozva nézett kifelé, előtte konyak.

- Halló, Imrus! Itt vagyok!

- Karcsikám - szervusz!

- Na... mi az az élet-halál kérdés?

Leült, lihegett.

- Várj... azonnal... Pincér!... Nekem is egy konyakot...

Kiitta, azután elgondolkodva, komolyan, mélyen - kicsit remegően zengett a hangja - mikor végre megszólalt.

- Karcsikám, én úgy beszélek veled, mint az egyetlennel, ezen a világon, akivel őszinte lehetek... aki előtt nem kell szégyellnem magam... aki előtt kitárhatom...

Szünetet tartott. A hű barát melegen, biztatóan nézett rá.

Végre - eszébe jutott!

- Karcsikám... tudom, hogy tegnap beszéltél Loncival...

A másik bólintott, mosolyogva. Megragadta a kezét, mint a fuldokló a kidobott hajókötelet.

- Karcsikám... tudom, hogy szóba kerültem... hogy beszéltetek rólam... hogy ő is beszélt...

A másik kinyitotta a száját. Szenvedélyesen vágott közbe:

- Nem... nem bírom végigvárni... csak annyit... annyit... mondj... mondd... mi a benyomásod... szeret?... nem szeret?... szeret?!... nem szeret?!...

A NYAKKENDŐ

- Nagyon csinos a nyakkendőd! Most vetted?

- Igen... itt a Váci utcában.

- Nagyon csinos. Szervusz.

- Szervusz.

Igen, nagyon csinos nyakkendő, igazán, gondolta, továbbmenőben. Véletlenül az egyik kirakatban ugyanakkor meglátta magát. Fütyörészett, kihúzta magát.

Milyen jó idő van, nini, a nap is kisütött. Hát igen, jól tette, hogy lejött inkább sétálni. Igen, az az izé, az a dolog, azt el kellett volna ugyan intézni, na de ráér. Nem jobb így sétálni? Az ember egyszer fiatal.

Azt elhiszem. Ilyen dolog nincs kétszer. Kétszer csak a halál... vagy nem így van? Á. Kétszer nyílik az akácfa virága. És igaz, aztán mennyi gond, meg minden. Azért mégis el kellett volna intézni azt a dolgot. Hát persze, így van ez a dolog. Éppen mikor az ember fiatal és tudna örülni az életnek, akkor kell a legkeményebben dolgozni és harcolni, önmegtagadással lemondani mindenről, hogy kiverekedjen magának valamit az élettől... hogy aztán legyen valami belőle... Hát nem furcsa? Az élet... az élet séta, gondtalanság, öröm, szerelem... szóval fiatalság. Ezzel szemben - a dolog éppen fordítva áll a társadalomban. A fiatalság munka, vergődés, küzdelem az érvényesülésért... szóval... ez valahogy nem jól van. Hogy is van? Van erre valami mondás. Persze, aszongya: „a tökéletes élet, ha a férfikor beváltja az öregség számára, amit a fiatalság kitűzött maga elé”. Na, ebből ugyan nem lehet kiokosodni.

Pedig tényleg csinos - az izé, kicsoda is? Az Irénke. Mondta is ez a Csókai. Á, nem az Irénkére mondta... a nyakkendőre... De richtig, csinos a nyakkendő.

Az Irénke is csinos. Nini, persze, az Irénke, Irénke. De hogy eszébe jutott!... Hogy mer neki csak úgy eszébe jutni?... Micsoda hetyke, szeszélyes, vakmerő kis nő... fogja magát, és egyszerre csak eszébe jut.

Milyen kedves volna, ha így most egyszerre csak találkoznának. Jönne szembe.

Így ezen az oldalon, egyszerre csak szembejönne. Nem is ő venné észre, az Irénke venné észre őt. Na mi az, Imrike, észre se veszi az embert? Á, kezét csókolom! És mindketten nevetnének. Finom ember maga. Hát miért nem jött?!... Hogy mire várt?... Hogy én?... Persze, még én szaladok maga után!... De igazán, milyen kedves, hogy észrevett... Na hallja!... Mikor olyan frissen, délcegen jön itten... És milyen csinos a nyakkendője!... A nyakkendőm?... De milyen... Hol vette?... Á, egész vacak nyakkendő, itt vettem a Váci utcában... Magának ilyen ízlése van? Ezt nem is tudtam... Ugyan kérem, szót sem érdemel, hogy lehet egy nyakkendőre két szót pazarolni, egyik olyan, mint a másik - különben merre megy? El akar kísérni talán?... Hát - ha nincs ellenére... Na, jöjjön... Hát hogy van?... Maga még mindig itt lakik ebben a penzióban - és egyedül?... Hát persze... Hát akkor... na, isten vele... Tessék?!... Hát... akar egy teát inni velem?... Na jöjjön, maga csacsi... várjon... ne menjünk liften... jobb szeretem, ha nem látnak meg...

- Szervusz, Imre!

- Szervusz!

- De el vagy tűnődve! Nekimész az embernek!

Miket képzelődik ő itten! Nem valószínű, hogy éppen most majd szembejön. De miért is jönne?

És ha nem jön? Furcsa. Miért kell mindent a véletlenre bízni... Azért nem sikerül neki semmi, mert mindig a sült galambot várja. Nem elég egy rendes fiatalember. Lám, a Ramon Novarro is, azon a filmen, hogy harcol a boldogságért. Az nem jön helybe. Nagyon szép volt a film, ő érezte, hogy ő hasonlít egy kicsit a Ramon Novarróhoz, már úgy lélekben legalábbis, mikor kardot ránt ottan...

Az embernek menni kell. Most úgyis van ideje. De melyik is az a penzió?... Aha - igen. Erre.

Ez az.

Jó napot. Hé... izé... hallja csak barátom... még itt lakik az izé... a nagyságos asszony? Igen?... Csak érdeklődtem. Itthon van? Hogy nézzem meg... Hát... majd meglátom... köszönöm, nem kell a lift.

- Ki az?

Szünet.

- Ki az? Miért nem felel?

Szünet. Az ajtó lassan kinyílik.

- Ki az?

- Én.

- Ki az az én?... Ja... maga az... nini... a Póka Imre... hogy kerül maga ide?

- Csak gondoltam.

- Várjon, fiam, egy percre... sajnos, nem engedhetem be... izé... egy barátnőm... aki nem akarja... Majd egyszer elmegyek megint abba a kávéházba a Sárival... Hogy van más-különben?

- Köszönöm.

- Hát kedves volt, hogy gondolt rám. Isten vele.

- Kezit csókolom. Csak úgy fölnéztem... éppen erre volt dolgom... ne zavartassa magát... Itt jártam a Váci utcában.

- Igen. Hát isten vele.

- Nézegettem meg vásároltam, hogy tetszik ez a nyakkendő?

- Nagyon csinos. Pá, Imrike.

- Kezit csókolom.

Rohan le a lépcsőn. Az arca ég a szégyentől és felháborodástól. Barátnő! Hát persze... férfi volt bent a szobában... hiszen világosan hallotta a hangot is, ahogy tanácskoztak, hogy kinyissák az ajtót... És ő... ott vigyorgott az ajtóban!... És kezit csókolom... És még a nyakkendőjéről is... beszélt... kierőszakolta... a dicséretet... pfuj! pfuj! pfuj!

Vadul, dühösen tépi, marcangolja le a kék selyemrongyot - úgy érzi, mindjárt megfullad.

TÜNDÉRORSZÁG

Tizenegy fok hideg volt reggel, mikor lejöttem az utcára.

Hidegország, lilaország - lila színe és lila szaga és lila íze van a levegőnek és mindennek, amit levegő takar. A hóesés elállt, ködfátyolon át didereg a lila ég, fázik, összezsugorodva, náthásan pislog, felgyűri felhőbundáját. Az utca két nyitott fogsora, házak, csikorog a hóban, mintha össze akarna verődni, szétmorzsolva a járókelőket: sietve futkározunk közte, a megriadt lila gnómok. Vacog a fák csontváza, prüszkölve próbálja lerázni a megkeményedett prémet recsegő ágairól. Felhajtott gallérok, kendők, sálok mögül egy-egy lila orr szaglász

ijedten - könnyes szemek rimánkodják vissza valami föld alatti barlang melegét -, vissza, csak vissza a cro-magnoni üregekbe, ahol olyan jó volt, elrejtőzni a zengő, csikorgó gleccserek elől, mikor zengve zúdultak alá, dermedt sárkányokat, mammutokat hömpölygetve jég-torlaszaikban.

Mert ezt szipogatják, öntudatlanul, szemek és orrok, ebben a kegyetlen, kutya hidegben. Távol fenyvesek közt feltámadt most az ősi hóörvény, galócagombán gubbasztó, hét szakállas törpék világa. Üvegkoporsóba fagyva, Hófehérke csendesen alszik, Jancsi és Juliska útjára indul, kísérti már Piroskát a kegyetlen farkas. Csipkerózsa szempillája rebben; messziről, messziről trillázik a havasi kürt.

Mennyi mese, álom, bujkáló emlék, borzongó sejtelem e lila hidegben - ama jégkorszak álma, amit egyszer, harmincezer év előtt, gyermekkorunkban éltünk át s nem tudtuk elfeledni, mint a gyermek, akit vad, bozontos, marcona férfi tépett le egyszer a langyos anyamellről.

S mindig, mikor megjelenik ismét a Tél, e zordon férfi, ki meleg édesanyánkat így megríkatta - rémület fog el, a szó torkunkra fagy, remegni kezdünk, s megint azt érezzük, amit akkor - most vége mindennek, ez a halál -, a megdermedt világ, mely kezdetben volt, visszadermedt halálos nyugalmába, és nem lesz semmi többé, mint ahogy nem volt semmi, mielőtt éltünk.

Ahogy a park előtt elmegyek, eszembe jut valami, csodálkozva megállok. Lehetséges? Lehetséges, ez igaz? - hogy itt szaladtam át a füvön, barnára égett mellemen szétnyitottam az inget, homlokom törülgettem, és lihegtem a forró, ízes, szagos, hangos, fülledt melegtől, amint körülkavargott -, nini, mégis igaz, hiszen ott van még a fa! a szikár, görbe fa csontváza! aminek tövében lehengeredtem a trópusi pázsit perzsaszőnyegébe! Mi lett belőled, nyájas gesztenyefa? Hiszen zöld voltál és kövér és duzzadt - mint egy kövér, jó anya, elnézően és dorgálva tűrted, hogy tarka kankalinmintás dunyhájában a felszökkent füveknek hancúrozzam és énekelve és rikoltozva komiszkodjam - kitárt ágaiddal vigyázva, hogy le ne guruljak az ágy széléről. Mi lett belőled, ki bántott, ki fosztott meg?

Megrázom magam - de hisz ez őrültség, nyafka költészet, ködfátyol! Hiszen ez, amire itt emlékszem, nem harmincezer év előtt történt és nem harminc év előtt, gyermekkoromban - hiszen egy-két hónap az egész! augusztus! idén nyáron! - a cipőm talpa sem kopott el azóta, nem hullt ki a hajam - egy ruhatári jegyet, amit a nyári színházban váltottam, épp az imént találtam meg a zsebemben, s van otthon órám, amit azóta se húztam fel, s még jár!

S most dideregve fázom, s a vastag kabátot összehúzom - elgondolhatatlan! Száz életre szóló téli gondolat agyamban, téli hangulat szívemben - halál, végtelen űr, jeges messzeség -, évmiriádok távolában hová tűnt az örök ifjúság, pogány szerelem, Hellász, derengő reggel a gomolygó, tüzes Föld őskorából, páfrányok alatt, lávahegy tövében - Ádám és Éva tündér-meséje?

Tél, tavasz, nyár - milyen könnyen mondod ki. Évszakok váltakozása - milyen természe-tesnek, hétköznapi valóságnak találod. Hogy néhány hónap, néhány nap, néhány pillanat - és tarka, trópusi őserdők északsarki tájjá varázslódnak szemed előtt, s közben csodának és mesé-nek mered nevezni azt a közönséges, ehhez az ezeregyéjbeli varázslathoz képest jelentéktelen kis feltevést, hogy a tündérkirályfi varangyosbékává változott a boszorka intésére.

Milyen egyszerű, naiv, milyen száraz és szűk és értelmes a leghóbortosabb tündérmese birodalma e valóságos tündérország mellett! Mert ne felejtsd el - valóban *ország* ez csak, nem egy egész világ -, hiszen tudod, hogy Afrikában egyforma meleg van, Grönlandban egyforma hideg, évezredek óta. E tragikus változások, katasztrofális események ritmusát világunknak ez a része ismeri csak, amiben mi élünk.

Tündérország ez, mesevilág - úgy hívják, hogy Európa. Nincs igazi képzelete annak, aki Ázsia örökegyforma sziklái, tundrás homokja, Afrika örökegyforma, unalmas pusztasága fölött és felől érzi és várja a lélek rejtelmes, mesés, megváltó csodáját. A csodák világát, mérhetetlen gazdagságát mindennek, ami lehető és lehetetlen, ne messze keleten, messze délen keresd - itt van az, talpad alatt, körülötted. Itt látták elődeid a Metamorfózis ígéretét valóra válni - itt látták, minden évben, igazolódni Mózes meséjét, hat nap alatt világot születni tavasszal - ősszel itt látták az Apokalipszis négy lovasát, kit János jelenése írt. Jelent és múltat és jövőt itt láttak képpé váltan összefolyni, szétáradni megint, nem idétlen, időtlen ürességében a buddhai örökkévalóságnak - csoda-e, hogy itt álmodták meg s váltották valóra a régi mesék naiv, ügyefogyott tartalmát - szárnyas embert, láthatatlan sipkát, mérföldugró csizmát, jövőbe látó szelencét, repülő szőnyeget, Aladdin csodalámpáját.

Ezen a színpadon, tavasz, nyár és ősz és tél roppant díszletei közt lehetett csak eljátszani az Ember ezerjelenésű tündérmeséjét, az Ember négyfelvonásos tragédiáját.

HÁROM CSOKOLÁDÉSZIVAR

- Kérem, itt nem lehet dolgozni...

- Nem?!... Hát akkor csináljon maga valamit - tessék! Nekem elég volt! Én nem bírok ezzel a kölyökkel. Csináljon vele valamit, intézze el, üsse agyon, vagy vigye valahová, én nem bírom, nekem elég volt, én megszököm! én megőrülök vele!

- Igazán nagyon kedves. Nagyon ésszerű. Példás nevelés. Nagy élvezet itthon dolgozni. Őrültek háza.

- Őrültek háza?!... Nem őrültek háza, hanem hülyék intézete! Nagyon természetes, hogy ebben a házban minden a feje tetején áll, hogy minden elvadul, ahol egy ilyen nyámnyám ember nem tud tekintélyt tartani ezzel a... ezzel a gaz kölyökkel!

- Ne méltóztassék üvölteni, először is, azzal tessék kezdeni, hogy ne méltóztassék üvölteni! Nagyon jó nevelés! Hogy legyen nekem tekintélyem, mikor a gyerek előtt nekimegy az apjának, mikor a gyerek azt hallja az anyjától, az apjának, hogy nyámnyám! Azt a keserves mindenit...

- Hát akkor intézze el maga! Én nem tudok mihez kezdeni vele.

- Először is, méltóztassék megőrizni a nyugalmát, azt a keserves...

- Ne ordítson! Megőrültek? Most maga is ordít? Együtt bömbölnek?

- De igenis, ordítok! Azt ordítom, hogy ne tessék lármát csapni, hogy ez nem nevelés, ez gyerekgyilkosság, hogy így nem lehet elintézni a dolgot, a gyereknek semmi se árt jobban, mint ha indulatkitörést lát és veszekedést - az egyetlen dolog, ami a gyerekre hat, a nyugalom, azt a keserves...

- Higgadtság?! kérem! Hát üsse agyon, ha maga higgadt! - én nem bírok vele.

- Először is - miről van szó?

- Kérdezze meg - ezt... ezt a szörnyeteget! a fiát!

- Meg is kérdezem! Egy hároméves gyerekkel lehet már egész nyugodtan és higgadtan beszélni. Kisfiam... most szépen elhallgatsz!!... értetted?... most szépen elhallgatsz!!... értetted?... abbahagyod az üvöltést, kisfiam, szépen, ugye, édes kis fiam, szépen abbahagyod

az üvöltést, és idefigyelsz apukádra - ugye? és szépen, okosan és értelmesen elmondod, hogy miért üvöltsz, édes kisfiam... értetted?!... most abbahagyod az üvöltést... édes kisfiam... és szépen... ugye... nyugodtan... ilyen nyugodtan... ugye... ahogy apukád... ugye... beszél veled... abbahagyod... abbahagyod... abbahagyod... hagyod abba?

- Jézusmária, ne rázza ilyen rémesen, hiszen megfullad! elkékül!

- Hát akkor én nem tudom! Mit akar tulajdonképpen?

- A harmadik csokoládészivart!

- Miféle harmadik csokoládészivart?

- Mert megérezte, megszagolta a gyalázatos, komisz kölyök... hogy még van egy... az elsőt se kellett volna odaadnom, egészben nyelte le, majdnem megfulladt... de addig bömbölt, míg a másikat is kicsikarta - most aztán tessék! ez a harmadikért van, mert nem akarom odaadni! mert szétpukkad! mert megint nem fog vacsorázni!

- Hát persze. Nagyon helyes. Nagyon érthető. Hát lehet másképpen? Ha maga odaadja neki a másikat csak azért, mert kéri...

- Mit csináljak vele, mondja meg?!

- Hogy mit csináljon? Azt a keserves!... Hát nincs igaza a gyereknek, mikor látja, hogy bömböléssel és erőszakoskodással mindent elér? Most azért bömböl, mert rájött, hogy a másodikat sikerült kibömbölnie... biztos benne, hogy a harmadikat is sikerül! Na de hiszen - ezúttal majd meg fogom vele értetni - amit maga nem tud vele megértetni -, hogy nem történik mindig az, amit ő akar! hogy van itt a házban más akarat is!... ha nem is az anyjáé...

- Üsse agyon!

- Hogyne! Agyonütni! Nagyon egyszerű! Egészen fölösleges minden indulatkitörés. Neki érezni kell egy nyugodt, erős akaratot - értette? ővele meg kell értetni, hogy kár erőszakoskodni... be kell láttatni a gyerekkel, hogy az ő akaratának meg kell hajolni... értetted, kisfiam? Nincs csokoládészivar. Értetted? Nincs, punktum. Miért? Azért, mert apuka mondja. Punktum. Értetted? És most szépen abbahagyod az ordítást... értetted? így... egészen nyugodtan... értetted... abbahagyod... értetted?... abbahagyod... értetted?...

- Jézusmária... hiszen még jobban üvölt, mint előbb...

- Csönd! Azért, mert magát hallja!... Csönd!... Menjen ki!... Nézd, édes kisfiam... Most abbahagyod... mert különben apukád nagyon... nagyon... nagyon megver, édes kisfiam...

- Jézusmária...

- Azt mondtam, menjen ki a szobából, azt a keserves... hisz ez egy tébolyda... nem érti, hogy csak a nyugalom... Nézd, édes kisfiam... most számolok háromig... ha addig nem hagyod abba az ordítást... nagyon megverlek... Értetted?... egy... kettő...

- Jézus mária...

- Egy... kettő... egy... kee... e... e... t... tő... ő... ő... Menjen innen, mert maga is kaphat egyet!

- Az isten szerelmére?

- Nem hagyod abba?!... Nem hagyod abba?!... Mi?... Abbahagyod!?... Abbahagyod?!...

- Vadállat!... Gyilkos!... Adja ide azt a gyereket... a gyerekemet!... menjen innen, maga vadállat...

- Ne ordítson! Most eltépte a ruháját!...

- Inkább a ruháját, mint az egész gyereket... Ne jöjjön ide... Vadállat... Mucikám... ucimuci... Jézusmária, elájul... Vizet... Gyilkos... Életvirág... gyönyörűség... boldogság... hol bibis?... ide ne jöjjön... ne közeledjék... gyilkos...

- Ugyan kérem, nincs neki semmi baja!

- Menjen innen...

- Csak megengedi, hogy a saját gyerekemet megnézzem!

- Miután félig agyonverte!

- Félig agyonvertem!!... Kettőt húztam rája... Rémes!

- Kettőt?!... Idenézzen... Mind az öt ujja látszik...

- Ccc... borzasztó... hát aztán...

- Hát aztán, mondja az a vadállat... az a komisz, rossz apád... akácfavirágom... ne is nézz rá... mi kell, harmatbogár... csak szólj már... nem bírom hallgatni ezt a vinnyogást... megszakad a szívem... akarsz egy csokoládészivart?

- Na látja, már magához tért!

- Igen, mert én tudok vele bánni. Mert érzi, hogy az anyja ölében van. Magára, nyugodt lehet, három évig nem fog ránézni többé!

- No ne mondja! Hát fogadjunk! Hé, fiú!

- Lesheti, míg magára néz! Nézze, a drága, hogy elbújik a mellemre!

- Ccc... Hát idefigyeljen... Hé, fiú... idenézz... mi ez?... Na?!... Na!... látja, hogy néz!... Már mosolyog is!...

- Mi az, mit mutogat neki?

- A negyedik csokoládészivart.

A SZERELMES NAP

„...1927 a kozmikus zavarok éve volt. Októberben és novemberben forgószél, rettenetes erejű viharok, földrengések és mágneses zivatar. Kései tél, korai tavasz, százhúz éve nem tapasztalt rendellenességek. Megelőzően a Nap felületén szokatlan nagyságú protuberanciák (lángnyelvek) és megfelelő foltok. Az összefüggés nyilvánvaló.”

(Egy meteorológiai jelentésből.)

Három napig forrongott magában előbb - mélyen, mélyen a szívében indult meg, és lüktető görcsökben ütemesen lökődött kifelé... Borzongott, egész teste libabőrzött, gyötörte a láz - ha ebben az időben megmérték volna, az orvosok csodálkozva állapítják meg, hogy mégis; legfeljebb két-háromezer fokkal magasabb csak a hőmérséklete a normális tizenkétezernél.

Harmadnap megszólalt. Halkan és szerényen, mintha csak konvencionális szavakat akarna ejteni.

- Bocsásson meg - mondta közönyösen, és alkonyi vörösre pirult, érezvén, hogy dadog és nevetségesen erőltetett, amit mond.

A Hold pedig csodálkozva és szótlanul, lassan fordította feléje az arcát.

És ő köhögött, a torkát köszörülte.

- Bocsásson meg... azt gondoltam, talán kísérhetném egy darabig, ha nincs ellenére... A kedves férje...

A Hold arca elkomolyodott. Ettől még vörösebb lett, gyorsan, mentegetőzve folytatta.

- No igen, az én kedves Terra barátom... higgye el, csak látszatra, mondjuk, üzletileg van velem szemben ilyen függő viszonyban... én őt igazán barátian szeretem és becsülöm... és igen kitűnő... égitestnek tartom... nagyon tehetséges... és komoly... de látja, most úgyis alszik... és kegyed unatkoznék, míg felébred...

A Hold csendesen, nyugodtan várt.

- Én tudom... hogy őneki gondjai vannak és hogy... kegyed... kegyednek szent kötelessége... hogy beragyogja az ő éjszakáját... a napi gondok után...

A Hold hallgatott. Nyugtalanul folytatta hát, ideges, félszeg nevetéssel.

- Hiszen tudom jól... nevetséges, hogy én... aki még hozzá jóval öregebb vagyok nála... hogy mégis ilyen gyerekesen... beszélek... és lelkendezek itten... ahelyett, hogy megkomolyodnám végre magam is... öreg bohém... de látja... sokszor úgy elszorul a torkom... és irigykedem... hogy énkörülem csak üzletfelek forognak... Terra... és Mars... és a többi... akiknek élniök kell belőlem... és senki nincs, aki önmagamért... Mindegyiknek van egy... kettő, három is némelyiknek...

A Hold hallgatott.

- Én tudom jól... hogy kegyednek sokan udvaroltak... és mondtak szépeket is... emlékszem, egy író is... hercegnőnek nevezte...

A Hold hallgatott.

- És mégis... én, aki nem vagyok a szavak embere... valami vágy... valami gyötrő kényszer... hogy elmondjam... hogy megpróbáljam... hogy beszéljek én is... Nem... nem várok választ... nem akarok fájdalmat okozni. Egyre kérem csak... egyszer... egyetlenegyszer... engedje meg... hogy elmondjam... ne is figyeljen, ha nem méltat rá... vagy vegye úgy, mintha magamban beszélnék, lázálomban... és felejtse el aztán!... csak elmondhassam, hogy megkönnyebbüljek...

A Hold hallgatott.

- Mert nem bírom tovább. Mert meg kell mondanom. Mert zavaros, forrongó, tisztátalan és kaotikus és gyűlölt önmagamból, ismeretlen mélységeimből tör ki a tűz, hogy áhítatom szavát felemeljem hozzád, aki nyugodt és csendes vagy és hallgatsz. Engedd meg, hogy beszéljek. Engedd meg, hogy lángoljak rólad, engedd meg, hogy remegve arcodba nézzek, én, én, nyomorult szenvedő - miattad szenvedek. Nem akarok mást - engedd meg, hogy elmondjam, ki vagy!

A Hold hallgatott.

És a Nap fellobbant és lángolt és sistergett.

- Nem... nem azt, hogy ki vagy... csak azt, hogy mi vagy... egy szót, csak... csak azt várd meg, hogy megtaláljam a szót... Szépség!... nem, nem ez az... hiszen a szépség vágy is, alattomos és élő... nem ilyen átszellemült... Boldogság!... nem, ez sem az... a boldogság elbizakodott remény is... de ki merne téged remélni?!... Mámor!... ó nem! ne haragudjál, bocsáss meg, fehér, parttalan sziget, amin nem lehet kikötni... Várj még, ó jaj... meg kell találnom... a szót... meg kell találnom... bocsáss meg... addig várj csak...

És sírt. És felkiáltott végre.

- Fényesség!... fényesség a világon!... lét értelme, csodálatos valóság!... ki megszülettél, hogy értelmet adj a világnak... a világnak és az én nyomorult életemnek... én mindenem, szerelmem, egyetlen Cél, Béke és Csend, Rév, Fényesség, Világosság, ki lettél, mikor zengve, feldörgött a szó: legyen! Jaj, meghalok... meghalok érted... jaj, nem bírom... fordítsd el az arcod... megvakulok a ragyogásodtól...

És szilajon sírt és lángolt és dadogott, és a hallgató Hold lassan pirulva elfordult, és szeméből ennyit lehetett csak kiolvasni: szegény barátom: más a nappal és más az éjjel, nagy az égbolt, mi ketten nem találkozhatunk. Kérem, ne kompromittáljon.

De valamivel fényesebb volt ezen az éjszakán.

CIGÁNYKERÉK

A második napon történt.

A tűzhányók nagy része már bedugaszolta tulajdon kráterét - leülepedtek a vizek, kanyargó folyók indultak az Óceán felé.

A fortyogó, bugyborékoló morgás és pöfögés, lélegző összehúzódása és kitágulása a nagy Gömb felületének pihegve csendesedni kezdett, aztán lassan elszunnyadt. Zúgó lávacsatornák, dörgő szélviharok zenéje lehiggadt - első csendes éjszakája volt ez a fáradni kezdő Föld-golyóbisnak. Az elemek pihentek.

S ekkor a csöndben és halk pihegésben, valahol a tenger fövenyén, egészen halk, egészen csendes, másféle kis mozgás, motoszkálás kezdődött. Szél és vihar, hő és fény, hatalmas, harcban álló, most fegyverszünetet tartó erők észre se vették, rá se hederítettek.

Pedig egyik társuk volt az. Csendes, hallgatag szellem, ki eddig nem vett részt a harcban, félrevonulva figyelt valahol, az Erők hatalmas szellemtábora alig tudott létezéséről, nem vették komolyan.

Élet - így hívta magát, szerényen.

S most, ahogy a tenger fövenyében halkan, pirinyó porszemek közt játszadozni kezdett - az erők pihenő, hatalmas szellemei gúnyosan vállat vontak, s átfordultak, szunyókálás közben, a másik oldalukra.

S Élet csendesen, zavartalanul játszadozni kezdett a porban.

Előbb golyócskákat fújt, aprókat, maggal és héjjal. Ahogy a Nagy Golyót alkotó erőktől, Vonzás és Taszítás szellemétől látta. De ezek mások voltak: lihegtek, szétnyíltak, szaporodtak.

Aztán megunta ezt, mást próbált. Építőköveit, a sejtek golyócskáit, összeszedte, egymásra rakta. S a porból tapogatózva, kígyózó fejjel kidugta fejét az első páfrány.

Ez már tetszett neki. A fölfelé nyújtózkodó növények erdeje lassan elborította a partot - zöld foltok jelentek meg mindenütt.

Mozogni, mozogni! Ezt szerette volna eltanulni hatalmas testvéreitől!

Előbb növény alakban próbálkozott. Lefeküdt a földre, úgy kúszott előre. Nem messze lehetett jutni ilyen módon. A liánok, folyondárok ágboga a tengerpartig ért és megállott. Nem engedte tovább izmos rablánca, a gyökér.

Ekkor támadt az az ötlete, hogy a gyökeret kirántsa a földből. S a földből kirántott gyökerek lábakká és uszonyokká és szárnyakká váltak - s Élet most már hüllők és rovarok és madarak álarcában játszott tovább a földön.

És vergődött a föld sarában a kígyó és a béka s gyík futott a sziklafalon - s Négykezű, a fák furcsa bohóca is ott ugrándozott már, akrobata mozdulatokkal utánozva a villámok cikázását.

Ez a Négykezű - ez vonta aztán magára a figyelmét.

Egy napon ez a Négykezű felállott hátsó kezeire. Szembenézett vele, és furcsa, mókás grimaszt vágott rá, mintha csúfolni akarná. Aztán elfutott.

S Élet szelleme, aki ekkortájt Természetnek nevezte már magát, eltűnődött ezen a grimaszon: egy kicsit sértődötten, de még inkább kíváncsian - vajon mit akart mondani utolsó játékszere?

Ember pedig, a felemelt fejű négykezű, a hegyek felé vette útját, miután otthagyta a Természetet.

Lihegve kapaszkodott a hegyoldalon. Bosszantotta, hogy nem tudja utolérni a cikázó gyíkot, szaladó szellőt - fogait csikorgatta dühében. Hatalmas medve bukkant fel előtte - futni kezdett, de a medve már-már utolérte.

S ekkor, az utolsó pillanatban, hatalmasabb mennydörgéssel csapott le valami - egy villanás -, s a medve agyonsújtva buckázott le a völgybe.

Hólavina csúszott meg a feje fölött, guruló, nagy golyóbis. Százszor gyorsabb minden szaladó fenevadnál.

Ember megállt, utánanézett - a szeme nagyra meredt, kitágult. Aztán fejéhez kapott - nagyot rikoltott örömében.

Egy pillanat alatt megértett valamit, amit nehézkes alkotója, a játékos Természet sok millió év alatt nem tudott megcsinálni, mikor a gyorsaság játékán töprengett, lábat és kezet és uszonyokat tervezett.

A következő pillanatban Ember széttárta karját és lábát - széttárta négy felé, kiegyenesedett, megfordult -, s a négy végtag négy küllőjén forogva megindult, szédítő gyorsasággal lefelé - megindult, eliramlott az első Cigánykerék... őse és első utódja Természetnek, a Technika első gondolata, mely hivatva volt szembeszállni a Lét erőivel - s azzal, hogy ehhez egy pillanat kellett, megszületett az első emberi gondolat is -, s lőn a hetedik nap, az Emberrel, egy kerékkel több Isten felséges elméjében.

A SZÉLHÁMOS[4]

Egy vidéki gimnazistalány naplójából

I

19... május 20.

Hát igen.

Hát nem.

Hát nem gyötröm magam ezzel a dologgal. Egy percig se.

És nem teszem el, emléknek és lelki válságnak, formátlan érzésnek, szívdobogásnak, amin később mosolyog az ember, vagy zavarba jön - ó, nagyon jól tudom! Ismerem a nőket, ismerem magamat!

Most hajnali két óra van és ő... és én... és mi ketten... igen, mi ketten... mi ketten egy negyedórával ezelőtt váltunk el... és én belopakodtam a szobámba... igen... és anyus azt hiszi, tíz óra óta vagyok itthon...

És én most leírom azonnal, leírom és megírom, mert ezt most rögtön le kell szögezni, ezt a pillanatot... a „jelen pillanatát", ahogy ő írta valahol... hogy ezt nem szabad átaludni, és érzésekben szétfolyni hagyni... hanem *tudni* kell, és le kell szögezni, ki kell mondani ébren és önérzettel.

És én most világosan akarom látni és tudni és kimondani szavakban, ha másnak nem, hát saját magamnak, hogy a mai nap a boldogság volt, és én először voltam boldog életemben, és tizenhét éves vagyok, és boldog vagyok, és a világ forog velem, és nem tudom, mit beszélek, és ezt nem hittem volna, és most sem hiszem, és hogy őrülten szeretem őt, és hihetetlen, és ez egy csoda, és ő is szeret engem - ő, ő, ő szeret engem, engem! de hát mi ez? lehetséges ez? öt óra alatt hogy történhetett ez?

Mert öt óra alatt történt.

Mert délben még sejtelmem sem volt semmiről, plakátot ugyan láttam, háromkor, mikor a zenedébe mentem a Kálvária úton, sőt már a múlt héten volt a helyi lapban, hogy ő lejön mihozzánk Budapestről, és fölolvasást tart nálunk, és már akkor szóltam anyusnak, hogy okvetlen négy jegyet rezerváltasson...

És én már reggel gondoltam rá és arra a novellára, ami a „Színházi Élet"-ben volt utoljára, és amibe az a lány, mintha én volnék, mintha ismerne és a zenedéből hazajövet az „Appassionata" miatt, amit most gyakorlok, arra az országra gondoltam, amiről ő írt egy könyvet, ahol mindenki csak énekel, mert ez a legszebb, neki igaza van, és akkor kölcsönkönyvtár előtt mentem és bementem, hogy van-e tőle valami, és kivettem egy kötetet, amibe csupa fantasztikus novellák vannak, meg valami tenger alatti tájékról, ahol csak nők vannak, és ahogy a városerdő előtt eljöttem, arra gondoltam, hogy most nem megyek haza, beülök arra a kis tisztásra, ahol mindig olyan kevesen vannak, a nagy gesztenyefák alá, amit úgy szerettem kicsikoromban, és ott a fűbe heveredem és olvasok.

[4] Egy lap pályázatot írt ki, novellára, amelyben az író ő magát szerepelteti, harmadik személyben. (Karinthy jegyzete.)

És a fűbe heveredtem és olvastam, és arra eszméltem, hogy már hosszú a fák árnyéka, és ekkor a könyökömre támaszkodva, még egy kicsit ábrándoztam... Arról a furcsa tengerfenékről... és arról a különös emberről, Berlinben, aki szerelmes volt egy elérhetetlen asszonyba, és megfeledkezett róla, hogy közben rég elvette feleségül... és a kisgyerekről, aki meghalt... és a jövő országáról, ahol megvadult gépek zakatolnak... és a nagy öreg emberről, aki a fiát kereste, és nem találta, és akkor eldobálta a karjait, és lefeküdt, és mosolyogva meghalt... és arról a nagyon fiatalról, aki önmagával találkozott... és arról a vérszomjas emberről, aki a vérpadon tudta meg, hogy anyatejre szomjazott, amiről letépték... és ahogy mindez elvonult előttem, úgy éreztem magam, mintha én is nagyon-nagyon szomjas lennék valamire... és valakire, aki sok mindenre gondolt, ami nekem nem jutott volna eszembe... pedig igaz és való, és ha nem is igaz, de *lehetséges* - igen, mert ez a fontos, mert most itt, az erdő csendjében megértettem őt -, megértettem, hogy ő lehetségesnek tart mindent, amit mások lehetetlennek hisznek, és ez az ő lényege, hogy ő *hisz* a csodában - ő hisz a csodában, mert ő ismeri a csodát és biztosan látta is -, innen van az ő képzelete és furcsa humora, amit buta kritikusok groteszknek és fantasztikusnak neveznek, pedig nála ez olyan természetes, mint másoknál az ebéd és vacsora - mert ő csodalátó és én azt hiszem...

És akkor *igazán*, esküszöm, nem utólag gondoltam! hozzá, *akkor* még, ott a fűben heverészve egyedül, behunytam a szemem, és arra gondoltam, hogy aki ennyire *ismeri*... az talán meg is tudja *cselekedni* a csodát... és ha ő *akarná*, akkor ő most tudná, akárhol van (akkor még úgy tudtam, nem érkezett meg), hogy én most ilyen erősen és intenzíven őrá gondolok... és elhatároztam... hogy ha most kinyitom majd a szemem... akkor itt fog állani előttem... itt fog állani... hogy igazat adjon nekem... hogy igazolja... hogy *én jól értettem őt*... hogy ő *azért* tud rólam, ismeretlenül... mert ő távolba lát és tudta... hogy én itt leszek... és idejött... és most itt áll... és folytatja hangosan... megkezdett gondolatomat... hogy igenis, vannak csodák... amik megtörténnek attól, hogy nagyon hiszünk bennük...

*

És ekkor kinyitottam a szemem, és ő ott állt.

*

Olyan borzasztó volt az első pillanatban, hogy ez igaz, hogy ez lehetséges... olyan ijesztő volt, hogy... hogy csakugyan... itt áll... hogy ugyanaz történt velem, amit ő ír valahol... ő írja valahol ugyanis, hogy amikor valami nagyon áhított, de nem remélt dolog valósággá válik, az első pillanatban szinte komikusan hat ránk, csaknem nevetségesen.

Igen, a csoda csaknem nevetséges, a valóságban olyan ijesztő. Ebben is igaza van neki.

Mert ott állt, egyenesen, mosolyogva, és nekem nem az volt az első gondolatom, hogy hangosan felkiáltsak, mint mikor Mózes előtt magától kigyúlt a csipkebokor - (hanem, egész világosan emlékszem) szó szerint ezt gondoltam: „Jé, milyen csinos fiú, nem hasonlít egy csöppet se a fényképeihez, fényképein érdekesebb, de a valóságban csinosabb."

És ő állt, magasan, szőkén, kék szemekkel, és állt és mosolygott és nézett rám le, és nem szólt, csak a sétapálcáját forgatta rejtelmesen.

Arra is emlékszem, hogy először is felültem, és lehúztam a szoknyám.

Aztán mégis ő szólalt meg előbb.

- Mit olvas, kisasszony? - kérdezte csengő, tiszta, fiatal hangon.

Ez a hang felszabadított. Most már én is mosolyogtam... De még nem tudtam szólni.

- Tudom, mit olvas - folytatta szelíden, és erősen a szemembe nézett.

- Már egy negyedórája figyelem, látom, hogy tetszik. Öt perce behunyt szemmel fekszik itt, és azon tűnődik, amit olvasott...

- Igen... - suttogtam fojtott hangon, és előrefordítottam a könyv címlapját.

Bólintott.

- Tetszik? - kérdezte aztán.

Egy percig hallgattunk. Csak egy perc múlva feleltem.

- Hiszen tudja... - mondtam.

- Mit tudok?

- Hogy tetszik...

Aztán lehunyt szemmel:

- Hát azt hiszi... nem tudom, hogy maga... hogy maga az...

Le volt hunyva a szemem, nem láthattam, mi megy végbe az arcán. Mire feltekintettem, ott ült mellettem a fűben. Egészen izgatott volt, csak a szemei ragyogtak. És igen közel hajolt az arcomhoz, és olyan rekedtes volt a hangja, ahogy kérdezte, szinte ámulva:

- Hogy én... izé... hát izé... rám ismer?

Majdnem elnevettem magam, hogy ilyen kedves, naiv, fiatal ez a különös ember.

- Értse meg - mondtam neki egész fölényesen (sose hittem volna, hogy én valaha ilyen fölényesen fogok beszélni vele) -, értse meg, hogy én akartam, hogy maga itt legyen, mire kinyitom a szemem... és tudtam, hogy itt lesz... Csak azért ijedtem meg első pillanatban... mert olyan másnak képzeltem...

Legyintett.

- A fényképeim rosszak - mondta -, majd szólok a kiadómnak, hogy cserélje ki őket.

Aztán megint közelhajolt.

- Kislány - mondta halkan, és forró volt a lehelete -, úgy örülök, hogy ennyire szereti a könyveimet...

*

Aztán...

Aztán nem tudom...

Semmi...

Rémes... Furcsa... Borzasztó... Gyönyörű... Hihetetlen...

Hihetetlen... hogy milyen langyos volt a levegő... a parkban... és a hold...

És ő...

És hogy nem akar... semmiről beszélni... nem akar mondani... semmit... saját magáról... csak rólam.

Hogy már régóta... álmodott rólam... és hogy mindig így képzelte el... hogy mindent énrólam ír...

És a fák... és a fák közül a hold megint... amiről annyi szépet írt... és amiről most nem akart beszélni... csak rólam...

Jaj... nem bírom... nem, mégse... nem bírom megírni... ahogy akartam... világosan...

Nem, nem tudom végiggondolni... a szemem könnybe és ködbe borult... nem akarom... nem tudom... ez túl sok volt... majd máskor... most nem merem végiggondolni, mi történt...

Mintha anyust hallanám sóhajtani a másik szobában.

Nem írhatok többet.

Csak ennyit, most, hogy meg legyen írva.

Nem bánok semmit. Szeretem. Meghalok érte. Nem baj, hogy olyan bolondos, furcsa, néha szinte gyerekes. Úgy látszik, ilyennek kell lennie. Hiszen olyan kedves szeme van... és amikor olyan csacsikat beszél... egypár mondatra gondoltam... könyveiből... és nem bántam semmit...

És ő is imád... És otthagy mindent értem... és elmegyünk Faremidóba... És én holnap felkeresem... a szállodahallban... ahol lakik... még a felolvasás előtt... hogy megbeszéljük a szökésünket... Mert felolvasás után...

II

19... május 21.

- Kérem, a szerkesztő nem jöhet le, éppen öltözik, kérdezted, miről van szó?

- Úgy... Hát akkor tessék csak annyit mondani a mesternek - a parkbeli hölgy keresi.

Egy pillanat múlva.

- A szerkesztő úr kérdezteti - miféle parkbeli hölgy?

Mosolyognom kell.

- A mester tréfál... mondja meg neki, hogy az a hölgy...

De nem fejezem be. Közbevág.

- Itt jön maga a szerkesztő úr... Tessék talán személyesen...

Megfordulok. Most én bökkenek meg.

- Kicsoda? Ez?

A titkár csodálkozva néz rám.

- Ez bizony... Személyesen... Még sohase látta a fényképét?...

De igen. Láttam.

És a borzasztó... a dologban... hogy ez... ez az idegen ember... akit soha életemben nem láttam... ez a szélhámos... hogy ez... ez csakugyan hasonlít az ő fényképeihez... míg a valódi...

Nem érek rá rendet csinálni feldúlt agyamban. Egyenesen felém tart. Közepes, széles vállú, inkább zömök, mint karcsú. A szeme tiszta, de kicsi. Erős áll, húsos orr, kifejező száj. Nem szép. De valami közvetlen, derűs, természetes nyíltság van az arcán, annak az embernek kicsit szórakozott derűje, aki egy cseppet se törődik vele, hogy ő milyen, ellenben nagyon érdekli minden, ami rajta kívül van a világon. Kíváncsian, közvetlenül néz rám.

- Engem keres, fiacskám? Mivel szolgálhatok?

Azt hiszem, színeket váltok - legalábbis kék és zöld karikák táncolnak előttem. Biztos, hogy dadogok is.

- Bocsánat... én... én Karinthy Frigyest... keresem...

Mosolyog, csodálkozva, egészségesen.

- No és - nem hajlandó elhinni, hogy én vagyok az?

Fejemhez kapok.

- Jézus Mária... Jaj istenem...

Azt még látom, hogy aggódva utánam kap. Aztán a szobában térek magamhoz, a díványon fekszem, valaki a homlokomat locsolja.

*

Milyen jóízűen, harsogva tud nevetni ez... ez az idegen ember... aki úgy hasonlít az ő fényképeihez!...

- Szóval - bemutatkozott magának a parkban - az én nevemben?!... No és... aztán?... És meddig voltak együtt?... És mit mondott?... És mi történt?...

Felugrom. Az arcom forró, mint a tűz.

- Hagyjanak... hagyjanak elmenni... mert kiugrom az ablakon...

Abbahagyja a nevetést, kíváncsian, szeretettel, részvéttel fogja le a kezem, visszaültet.

- No, no... Nyugalom... Bocsásson meg, hogy ilyen illetlenül nevettem... De hát számomra a dolog nem olyan tragikus... Meg nem is új... Ez legalább az ötödik eset, hogy valaki, ahogy mondani szokták, „visszaél a nevemmel”, és hiszékeny olvasóimat megszédíti... Az egyikben volt annyi betyárhumor, hogy másnap reggel levelet írt nekem, megköszönve a kellemes éjszakát...

Elég! Elég!

*

Úgy teszek, mintha meg hagynám magam nyugtatni. Még nevetni is próbálok. Megsimogatja az arcom. Kedvesen mókázik. Megígérted, hogy okvetlenül eljövök a felolvasásra. Megkérdezi, most már elhiszem-e, hogy ő - ő - hogy ilyennek képzeltem-e?... hogy milyen volt az a szélhámos? hogy meg tudnám-e mutatni? Megkérdezi, mi újság az iskolában? Milyen pályára akarok lépni? Tréfásan céloz rá, biztosan van már vőlegényem.

Mindenbe beleegyeztem, csak már kint legyek az utcán.

*

Kint az utcán... egyedül!

Hogy elordíthassam magam - dühösen, pirosan, lázadón, felszabadulva!

Szélhámos! Szélhámos!

Hé - emberek!

Ez nem Karinthy - ez egy szélhámos - aki felhasználja, hogy véletlenül hasonlít a képeihez... és az ő nevében... lejött ide... megszédíteni benneteket... felolvasást tartani!

El ne menjetek!

Én ugyan nem megyek!

Nekem ez nem kell - én ismerem az igazit!

A szőke, kék szemű, karcsú költőt... aki ma éjszaka óta... csak énrám gondol... énrám egyedül... semmi másra... és ott vár... a parkban... mialatt ti az ál-Karinthy nagyképű előadását hallgatjátok... ott vár rám, fekete álarcban, fekete köpenyben... fekete rakétarepülőgépen, hogy felpattanjak mellé az ülésre, és sisteregve, mint az üstökös lóduljunk el a csillagos ég felé... a Marsba és a Holdba és a tenger fenekére és a távol jövőbe és a messzi múltba... velem... velem egyedül...

EPILÓGUS

PAPÍR

A nő: Van, ami fehérebb, mint én?
Az író: Igen. A papír.

Szervusz, papír. Hogy vagy, rég láttalak. Vagy egy hónapja - tessék? Hát bizony, elég hosszú idő - nekem legalább úgy tűnik. Te persze könnyen kibírtad. Könnyű neked. Emlékszel még rám? Úgy látszik, valami bajunk lehetett egymással... na, jól van, béküljünk ki. Hát persze. Már megint én jövök kibékülni hozzád, mint rendesen. Mit csináljak - rád vagyok szorulva. Jobban, mint te rám. Neked mindegy. Neked mindegy - akárki ír rád, te, te, te... te mindenki rongya!!... na, jól van, ne kezdjük megint a féltékenykedést. Jól van, elismerem, én vagyok rád szorulva. Mit is írtam rád egyszer? „Mikor külön-külön, senki se akart meghallgatni és megérteni, ráfanyalodtam arra, amit irodalomnak neveznek - elmondani mindenkinek, ami egyenként nem érdekli az embereket."

Mit csináljak. Jól érzem magam a társaságodban, te, te... jól van, na. Ne bizakodj el - csak relatíve. Csak olyankor, mikor... mikor nagyon rosszul... vagy mikor nagyon jól érzem magam... szóval, nem úgy, rendesen, ahogy kell, se jól, se rosszul... mert látod, kérlek, ez a baj, hogy mindig olyan nagyon jól, vagy nagyon rosszul érzem magam...

Na, de ne kezdjük a bizalmaskodást. Veled se lehet az ember egészen bizalmas, rájöttem. Mindig hallgatsz. Gyanúsan hallgatsz. Mintha egészen mindegy volna neked... igen, igen, te vagy az, régen hallottam rólad, hogy még pirulni se tudsz... és mégis...

És mégis... és mégis, éppen ezért, te inspirálsz, te izgatsz, te nyugtalanítsz, hogy egyszer, egyszer majd fölibéd kerülök... ismersz, ismersz engem, rongy papír! emlékszel rám!... hogy tudok bánni veled, ha erős vagyok!... engem le nem gyűrsz, el nem lágyítasz, szétfolyni nem fogok rajtad se, hiába tárod elém nyújtózkodva, nyújtogatva végtelenbe kunkorodó fehér íveid... ó, nem! Csak annyi belőled, amennyi nekem kell - egy tenyérreváló. Négy oldal vagy száz - mindig annyi, amennyit előrenéző tekintetem befog -, vagy egyetlen oldal, de ezen az egyetlen oldalon én vagyok az úr, nem te - ezt az egyetlen oldalt látnom kell, mikor alsó szegélye üres még, s én odafentről nézek le a felső szegélyről - látnom kell, mert egyszer még megérem, hogy az alsó szegély meggyullad, fellángol, lángba borul a tollam hegyén.

Jó, jó, ne nyugtalankodj. Szükségem van rád, nem akarom, hogy elégj. Szükségem van rád, az egyetlenre, akinek sohase hazudtam. Amiket beszélek... arról... arról csak hiszem, hogy igaz...

míg kimondom... később aztán mást gondolok. De amit neked mondtam, arról tudom, hogy igaz volt - igaz volt, mert igazolódott, mint a jóslat, amit kábulatban dadog a közeledő vihart megérző rémült ösztön.

Nem, nem, nem akarok megint magamról beszélni neked. Ez egyszer szembefordulok veled - ki vagy?

Két arcod van, azt már tudom - a teleírt, telenyomtatott és az üres. Az elsőt jól ismerem. Ismerem, hatezer éve... jön, jön, egyre jön, a múlt ködéből... levél, levél, rengeteg levél, amit sürgetve, válaszra várva küldött nekem száz meg száz eleven emberlélek - micsoda kín volt, hogy nem lehetett felelni rá, mert hiszen nem visz posta a tegnap országába, csak a holnapéba, mindig előre...

Ez a második arcod, az üres, az ismeretlen. Fölébe hajolok, megerőltetem a szemem. Mi volna, ha el tudnám olvasni a láthatatlan sorokat, amiknek helye ott van már rajtad - mi volna, ha elolvashatnám a választ, a széljegyzetet, amit sürgető levelem mellé ír, hevenyében, a holnap fia?

Üres papír, fehér papír, ablak az ismeretlen jövőbe - vajon nem káprázat, hogy ablaknak látlak? Nem ablak vagy te, álnok papír, meg nem tévesztesz többé - tükör vagy te csak, amiben magamat látom és magam mögött a múlt kísértetek -, miért is szeretlek hát? Tükör vagy, mindenkinek önmagát mutatod - annyi arc, ahányan beléd tekintenek -, ó, de sok rútat, ostobát, gonoszat láttam már benned, mikor félrefordított fejjel, oldalról néztelek, hogy meg ne láss... Nem is tudom, miért szeretlek.

De egyszer betörlek, tükör, egyszer átszakítlak, papír, egyszer megnézem, mi van mögötted.

Nevető betegek

NEVETŐ BETEGEK

Utóbb derült ki, hogy reggeli tíz óra körül járhatott az idő, mikor a műtét után magamhoz tértem a narkózisból. Az álomtalan eszméletlenség végtelenjéből érkezve, sejtelmem sem volt, hol tart azóta az élet, amiből tökéletesen kikapcsolt a kloroform: nyafogva és nyűgösködve *folytattam* valami zavaros mondatot, amit számolás közben vágott ketté a hirtelen lecsapó sötétség, néhány órával előbb - hogy fogjon már hozzá a tanár úr, úgyse tudok aludni, egyre hevesebben dobog a szívem, valahol külön a szobában, vagy effélét.

Aztán világosodni kezdett, jött az ökrendezés, és keservesen vettem tudomásul, a homokzsákról, ami leszorította hasamat, hogy túl vagyok a műtéten, de vajon hogy sikerült? s túl vagyok-e a veszélyen is? és tanácstalanul igyekeztem meghatározni helyemet a térben és az időben. Jobbról és balról két ágy lecsüngő lepedője fehérlett, sütött a nap, s már hangokat is hallottam. Most néhány percnyi töprengés következett, ugyan mi lehet az asztalka, jobbról, leterítve, színes tárgyakkal szabályszerűen kirakva, középen feszülettel? Boldog isten, villant át rajtam a rémület, végem van, az utolsó kenetet készítették elő, de hiszen... s végre teljesen felébredtem.

Az asztalkán csakugyan kegyszerek voltak, de nem a számomra: a szomszéd ágyban termetes, barátságos arcú pap feküdt, az teríttetett magának, reggeli áldozásra. Másnapra már tudtam, hogy ez pontosan tíz órakor mindig bekövetkezik. A csendes és intim szertartást befejezve, elvitette az asztalt, s rögtön felém fordult. Szerencsét kívánt a jól sikerült műtéthez, biztosított róla, hogy ma értem is imádkozott, s ellátott tanáccsal, hogy viselkedjem az első órákban, hogy mozogjak, hogy vegyek lélegzetet, hogy a kellemetlen émelygés minél kevésbé fárasszon ki.

Hárman voltunk a kórteremben, a harmadik betegre már nem is emlékszem. A vizit s a tanár szerényen önérzetes szavai után - melyből kiderült, hogy komplikációtól nem kell tartania annak, akit ő személyesen operál - felderültem, s magam kezdtem barátkozni a tisztelendő úrral. Jó húsban levő, tömpe orrú, mosolygó szemű, nagyon kedves ember volt. Elmondta, hogy ő bizony, sajnos, több mint fél esztendeje nyomja itt az ágyat, valami makacs csontszú támadta meg, amihez sipoly járult, s a gyógyulás elég nehezen megy. Most már én kezdtem vigasztalni, a könnyebb büntetésre ítélt börtöntárs fölényével (nekem legfeljebb tizenkét napot kell feküdnöm), hozzáértésemmel is előhozakodtam, hogy ezek a sipolyok milyen jóindulatúak és a többi. Újabb ökrendezés vetett véget tudákos magyarázatomnak, mintegy figyelmeztetésül, hogy törődjek egyelőre tulajdon felvágott hasammal.

A rokoni látogatások közben csak egyszer figyeltem a tisztelendő úr ágya felé, oda kellett fordulnom, mert hangosan felnevetett. Ágyfejéhez támaszkodva, keszeg, kicsi, rókaképű emberke állt, mankóval a hóna alatt. Ritkás, szőke bajuszán, hunyori képén, sunyin somolygó, leszegett tekintetén rögtön megismerszett a politikus csizmadia, vagy másmilyen fifikus iparos. Csak az ádámcsutkája mozgásán látszott, ha nevet vagy haragszik, keskeny szája mindig egyformán ravaszul bújt meg hosszú, hegyes orra alatt.

A tisztelendő úr fuldokolt a nevetéstől, kezével kergette az embert.

- Menjen már! istentelen zsivány, mit nevettet folyton, menjen vissza... háhhá... a vackára... háhhá... az való beteg embernek, mint maga...

A rókaképű megmarkolta a mankót, és sunyi alázattal hátrált az ajtó felé.

- Jó, jó, tisztelendő uram... hiszen csak úgy mondtam... nem venném a lelkemre, ha megneheztelne rám, hogy én tudtam a dologról, mégse figyelmeztettem idejében... hát csak azért, hogy ne mondhassa...

- Háhhá... hagyja már abba... inkább gondoljon az üdvösségére... ne mászkáljon, mint az Orbán lelke... menjen má!...

A rókaképű vállat vont, mint aki sajnálja, nem tehet róla, ha nem veszik komolyan, ő minden felelősséget elhárít magáról - aztán elég fürgén kibicegett a szobából. A tisztelendő úr még percekig fújt és lihegett a nagy nevetéstől.

Ebéd után eszembe jutott, megkérdeztem, ki volt a délelőtti látogató. Kérdésemre csaknem megint rájött a nevetés a tisztelendő úrra.

- Vagy úgy, az a zsivány?... Hát nem mutatkozott be? pedig tud tisztességet, a betyár! A Fityó Gáborra tetszik gondolni - itt fekszik, a hármasban, mindig átjön hozzám, bolondozni. Pár hónappal ezelőtt, mikor még tudtam járni, én is meg-meglátogattam... most csak ő jár át hozzám... Pedig még nálam is régebbi beteg... olyanféle baja van neki is, mint nekem... a betyárnak... de fürgébben bírja. Egyébként asztalosság a mestersége...

Ahogy fölragyogott az arca, mikor Fityó szóba került, ahogy enyelegve szidta a távollétében, csak úgy áradt belőle valami különleges, meleg szeretet, abból a fajtából, amelynek a megtért vagy veszélyben tántorgó bárány a legkedvesebb az egész nyájban, még a szentírás szerint is. Érezni lehetett, hogy rögtön védelmére kelne, ha valami rossz emberismerő, felbátorodva az ő szavain, rosszat mondana rá. Én is elhallgattam, bár most már kíváncsi voltam rá, mi az, amivel ilyen éktelen derültségre tudja hangolni a soha nem mosolygó, komolykodó, ravasz asztalos ezt a kedves, jóságos papot.

Hamar megtudtam ezt is.

Estefelé, viziteken és látogatásokon túl, mikor a szoba elcsendesedett, s a harmadik ágyban már szunyókálni kezdett a beteg, megint megjelent Fityó mester. Előbb csak az orrát dugta be, óvatosan, aztán mankóját markolászva bebicegett, rögtön betette maga mögött az ajtót.

- Nem alszik még, tisztelendő úr? - súgta erőltetett állihegéssel, mint aki sürgős és titkos dologban osont be.

Ahogy a tisztelendő úr megismerte őt a félhomályban, rögtön felélénkült. Piros lett az arca, s máris bugyborékolni kezdett torkából a nevetés.

- Mi az, vén bűnös? Már megint mászkál? Még este sincs nyugta? Mit akar már megint?

Fityó mester egész közel jött, és titokzatosan, fontoskodva hadarni kezdett.

- Hát üssön agyon, tisztelendő úr, de két perccel ezelőtt a saját fülemmel hallottam megint... Itt süllyedjek el, ha nem igaz, a két orvos, a tanár meg az adjunktus úr végigmentek a folyosón, azt hitték, nem hallom, és a tanár azt mondta...

- Háhhá... Háhhá... ne káromkodjék, akasztófáravaló... háhhá... ó, a selyma... hát mit mondott a tanár úr?

- Azt mondta, szóról szóra, így, ahogy mondom: „No, kedves Szigeti adjunktus úr, kampec már ennek a mi szegény papunknak is, a hatosból... nem hinném, hogy még két napig elhúzza... oda van egészen... ugye, megmondtam magának, hogy ő lesz az első a csontbajosok közül, aki elpatkol...”

A tisztelendő úr úgy nevetett, hogy meglepetésemen túl komolyan aggódni kezdtem, piros-pozsgás arca elkékült, levegő után kapott, köhögött és krákogott, nagy testét csak úgy rázta a vidámság. Nehezen tért magához.

- Háhhá... jaj, az oldalam, na megálljon, lókötő... hát ezt mondta rólam a tanár úr?

Fityó mester szomorúan bólogatott.

- Ezt bizony, tisztelendő uram. Ugye mondtam magának, vegye végre komolyan a figyelmeztetésem.

- No, és - háhhá... no, és magáról nem mondott semmit?

- Énrólam? De bizony, ha már így eszembe juttatja, rólam is beszélt. Látja, adjunktus úr, aszongya az adjunktusnak, egészen másképpen áll a dolog ezzel a Fityó Gáborral. Ugyanaz a betegsége, csudadolog ez, mégis egyre jobban van, egyre erősödik - istenuccse, nem csudálkoznék, ha holnap elhajítaná a mankót, és kitáncolna a klinikáról.

- Nem hiszem én azt, Fityó Gábor. Én inkább olyasmit hallottam, hogy rosszul áll a maga szénája. Nagyon rosszul áll. A maga helyében már én inkább csak a lelkemre gondolnék, nehogy a sátán vigyen el, mikor rákerül a sor. Nagyon beteg maga, Fityó Gábor.

Fityó mester tanácstalanul vonogatta a vállát, körülnézett, és felém fordult.

- Hát tessék már nézni, nem hisz nekem - bocsánatot kérek, Fityó Gábor asztalosmester -, pedig a vak is látja, ki megy el előbb kettőnk közül. De hiába magyarázom hónapok óta, nem hiszi el. Tessék már megmondani, ahogy így megnéz kettőnket, tessék saccolni, melyikünk hal meg előbb? Ugye, hogy nem én?

S még hunyorgatott is felém, hogy neki adjak igazat.

Csodálkozva és zavartan nevettem ezen a furcsa enyelgésen, amiben mégsem volt semmi kellemetlen vagy kínos, olyan természetesen áradt a két ember kedélyéből. Jó félóráig mókáztak még, aztán Fityó mester fontoskodva kijelentette, hogy neki most már mennie kell, sejteni engedte, hogy valami gáláns és diszkrét ügy van a dolog mögött, a szőke ápolónőre célzott kacskaringósan, hogy nem tud szabadulni, folyton üldözi őt a szerelmével... ezen megint fuldokolni kezdett a tisztelendő úr, szidta irgalmatlanul az asztalost, azt ajánlotta neki, inkább a végrendeletét írná a sok bolondság helyett, amiket összebeszél. Mikor végre elment, a pap még sokáig mosolygott, láthatóan felüdülve.

Bár nyilvánvaló volt, hogy a tréfa egyiküknek se árt, kóválygó gondolataim közt nyugtalanság bujkált, a dolog lélektani hátterét illetően. Elvégre mégiscsak beteg az én kedves szobatársam, s ha mulattatja is a viccelődés, a halálra való célzás mégiscsak rosszul esik az embernek, akár komolyan, akár tréfásan történik - vajon nem valami mélységes szorongást leplez ez a túlzottan kitörő nevetés? Akármennyire tudják mindketten, hogy játék az egész, az öregúr szempontjából mégiscsak durva játék. El is határoztam, hogy valahogy figyelmeztetem az asztalost, hagyja abba, találjon ki valami egyebet, a tisztelendő úr végre mégis megunja a dolgot, talán már most is unja, csak nem akarja őt és önmagát elszomorítani.

Másnapra kiderült, hogy nyugtalanságom oka merő képzelődés volt. Tizenegy óra felé, mikor már kezdtem remélni, a tisztelendő úr érdekében, hogy Fityó mester látogatása elmarad, vagy délután jön csak, s nem a rendes, baljós programmal, jobb oldali szobatársam türelmetlenkedni kezdett, mint akinek hiányzik valami. Többször hívta az ápolónőt, mindenféle ürüggyel. Végre nyíltan kipakolt.

- Mi van azzal a Fityóval, hogy nem jön, csak nincsen rosszul? Nézzen csak be, lányom, a hármasba, ne mondja, hogy kerestem, csak nézze meg, ott van-e.

Tíz perc múlva megjelent Fityó mester, bicegve, mankóját markolászva, sunyi rókafejével. Szóval se említette, mintha tudomására jutott volna a reklamálás (pedig az ápolónő biztosan szólt neki), rögtön rákezdte a rendes mókát.

- Protekcióért jöttem volna, tisztelendő úr, ha nem volnék alkalmatlan...

- Miféle protekcióért, háhhá... mit eszelt ki már megint?...

- Hát csak arra gondoltam, hogy mivel a tisztelendő úr úgyis elkerül nemsokára oda, ahol... hogy is mondjam csak - nagyobb rangja lesz, mint itt, ezen a sárvilágon... hogy szólna egy jó szót szegény bűnös lelkem érdekében, hogy aszongya, még én úgyse értem meg a kegyelemre, adjanak még nekem húsz-harminc kis esztendő szolgálati időt, itt a megpróbáltatások völgyében - megbeszéltük a szőke ápolónővel, hogy tavaszra a Dunántúlra utazunk együtt...

- Háhhá... vén bűnös... még mit nem?... a Dunántúlra?... minek az magának?

És így ment ez aztán, mindennap, délelőtt és estefelé, tíz napon keresztül, amíg a klinikán voltam. Összebarátkozva a tisztelendő úrral, akiben a legjóságosabb, legtisztább lelket ismertem meg, a végén kiderült, hogy egyáltalán nem untatott már az egyhangúnak látszó témakör, ami ezt a két régi bajtársat összekötötte - néhány nap múlva már magam is izgatottan vártam, mit sütött ki Fityó mester a mi kedves papunk mulattatására. Egyébként azt is megtudtam, hogy a kórházban nem volt senki, a kedves nővérek közt se, aki megütközött volna a két ember játékának furcsa tónusán - megszokták és megszerették, mindenki tudott róla, a komoly orvos urak is mosolyogtak. Az ápolónő elmesélte, hogy hónapok óta megy így ez az ugratás, a vetélkedés, hogy melyikük éli túl a másikat, mindenki tud róla, s egy kis mértékben részt is vesz benne.

Tíz nap múlva igazán meghatottan búcsúztam el a tisztelendő úrtól. Melegen szorította meg a kezem, megáldott, s egyáltalán nem látszott lehangoltnak, amiért neki maradnia kell.

A kötözésre bejárva, kétszer-háromszor még bementem hozzá. Vidám és derült volt, érdeklődött az állapotom iránt, s a magáéról is bizakodva beszélt.

Két év múlva, véletlenül tudtam meg a kórház egyik orvosától, hogy öt hónappal később egy nyári napon, közvetlenül a tízórai áldozás után, csendesen és derülten elszenderült. Mégis ő halt meg előbb, de - mondta az orvos - aki látta az asztalost keservesen zokogni a tisztelendő úr temetésén, soha többé nem jutna eszébe a legtávolabbról is feltenni róla, hogy örült, amiért neki lett igaza. Én nem láttam, de gondolkodás nélkül elhiszem, hogy nem örült, mert nekem is könnybe lábadt a szemem a régen porladó szívre gondolva, mikor így elkésve értesültem róla, hogy megszűnt dobogni és szeretni.

A NÉVJEGY

A vezérigazgató egy pillantást vet a névjegyre, felvonja szemöldökét, mosolyog.

- Kéretem.

A vattázott ajtó puhán libben, a szolga eltűnik benne, mint valami süllyesztőben, puhán és hangtalanul. Minden puha itt, ajtó, szőnyeg, karszék s még a szolga hangja is, amint az ajtó túlsó oldalán kiszól:

- Tessék parancsolni.

Kepes Lajos zavartan emelkedik fel, pedig készen van mondókájával, csakúgy, mint régen az iskolában, ahol hiába tudta a leckét, mindig meghökkent a felelésnél. Ez az egész hangtalan puhaság, aminek előkelő és álnok levegőjét a szolga kihozta magával, zavarba hozza és megfélemlíti. Költői tehetség birtokában okvetlenül észrevenné, mi az, ami nyugtalanítja, meg is fogalmazhatná a hasonlatot: ezzel a lágy és omló kényelemmel a nagyon erős fenevadak szokták körülvenni magukat, az oroszlán és tigris hever szívesen ennyi alomszőnyegen, mint ezek a félelmes iparfejedelmek - s még a komikus ellentétre is ráeszmélne, hiszen az acélművek királya az a báró Grüntz, aki odabent várja. De Kepes Lajos nem költő, szegény kishivatalnoka csak a vidéki villanyfejlesztő telepnek, méghozzá ott is felmondásban, hiszen éppen ezért... Így hát annyit állapít csak meg, hogy legjobb óvatosnak lenni, előadni, ha lehet, röviden és tömören alázatos ajánlkozását, egyébként, keveset beszélni, nehogy elárulja kényszerítő helyzetét... Ha lehet, nem is említi a villanyfejlesztőt és Custozzi igazgatóval való...

Nem is jut hozzá, ami azt illeti.

A báró feláll, elébe jön, nyújtja a kezét.

- Nagyon örülök, nagyon örülök... hogy személyesen... Jobb is így, jobb is így... személyesen minden könnyebben megy... és ez az ügy elég régóta húzódik... igaza volt, hogy elszánta magát... ketté kell vágni a gordiuszi csomót... tessék helyet foglalni, tessék helyet foglalni... cigaretta? szivar? cigaretta?

És már ül, és lenyomja Kepes Lajost is, aki még nem tért magához, ettől a váratlan fogadtatástól. Szerencsére a báró úgyse néz rá, szélesen gesztikulálva, a szemben álló tükörben önmagát figyeli.

- Hát kérem, hát kérem... nagyon örülök, kedves ee... kollégám... Nagyon helyes... Semmi értelme, hogy mi itt évekig levelezzünk... mármint kedves kollégám és az én igazgatóságom...

Kepes rémülten nyitja ki a száját, de a báró kedvesen félbeszakítja.

- De kedves kollégám... teljesen fölösleges, hogy fáradjon... ha már régebben lett volna szerencsém ismerni, a rövidséget szeretem, a rövidséget, ha ismerne... rövidség és alaposság... teljesen fölösleges, kedves kollégám... nem kell csodálkoznia ezen... ismerem az egész ügyet, többször elreferáltattam magamnak... és azt is tudom, hányadán vagyunk... hányadán vagyunk, ebben a pillanatban... kérem, nem szeretem a sok beszédet, nem szeretem... hát ön egy kicsit makacs, kedves kollégám, hehe... egy kicsit makacs ebben a dologban, azért hát izé... azért veszteglődik, wie sagt man, vesztegelik az ügy közel két esztendeje... nem tudunk ágra vergődni egymással... de most majd ezt a dolgot elintézzük, a nyélbe beleütjük...

Kepes érzi, hogy most szólni kellene, de képtelen kinyitni a száját. Azon tűnődik, mi történt vele: ép ésszel került bolondházba, vagy bolondházból szabadult ki, és most mindjárt rajtakapják és visszaviszik. Eszébe jut, amit az előszobában tervelt ki, hogy nem sokat magyaráz majd, akkor beszél, amikor kérdezik. Hát eddig még nem kérdezték.

S egyelőre nem is fest úgy a dolog, mintha hamarosan sor kerülne kérdezésre.

A vezérigazgató úr feláll, járkálni kezd, önmagának magyaráz.

- Tetszik látni, kedves kollégám... ugye, egészen más az, ha személyesen, zárt ajtók mögött, izé... tárgyal az izé... szemtől szembe, ember az emberrel... és nem beadvány és ajánlat és viszontajánlat és alku... ha előbb méltóztatott volna, mielőbb megmondhattam volna... Üzleti elvem az élőszó volt, élőbeszéd, kedves... nálam fordítva van, mint annál a... hogyhíják... költőnél... írás elrepül, szó megmarad... hehe... írás elrepül a papírkosárba vagy az akták közé,

még rosszabb... de amit megmondtam, megmondtam, az úgy is lett mindig... Ez az egész vállalkozás... ezelőtt húsz esztendővel... tetszik látni... mi csak megbeszéltük a dolgot, az én atyámmal... az öreg mindig mondta nekem: fiam, semmi írás! semmi stempli és kontraktus és közjegyző! ahol csak lehet... no persze, más, ha valakivel külföldön kell tárgyalni... három szó - mennyiér? mennyit? mikor? aztán kezet rá -, szervusz! és nem mutogatni a betűt... minek az? Tetszik ismerni... wie sagt man... tetszik bizonyára szintén ismerni az olyan embereket... akik jönnek, mindjárt nyúlnak be a kabátzsebbe, minden szónál más papír... tessék okmány, méltóságos uram... tessék, hiteles aláírással, bizonyíthatom... tessék, ajánlólevél a minisztertől, saját kezével... tessék olvasni, bizonyítvány, a legjobb referenciák... kabátzseb, tele piszkos papírral, a vége, hogy akar valamit, ami nem jár neki... az ilyent mindig elkergetem, bele se nézek az írásba... tíz pengő, mehet, barátom, hehe... úgyis az a vége...

Most megáll előtte, kezét dörzsöli.

- Igazam van? Minél több papír, betű, Schrift - annál rosszabb Beschreibung nálam. Azért nem mozgott ez a dolog előre... Mindig csak felolvastak nekem erről a dologról... referáltak... És a tisztelt nevét csak papíron mindig... mindjárt mindenre azt mondtam, nem, oda se figyeltem, nem, nem lehet... Ugye, egy komisz, makacs embernek tetszett gondolni, hehe... csak tessék kimondani... A báró Grüntz egy szorító, egy Shylock... tetszett gondolni, kedves kollégám... várja, míg megdöglik a vállalat, aztán majd ingyen a hullát... a síron szép virágok nőnek, mondta az öreg... nahát!

Vígan hunyorgat.

- Na kérem - ugye más, ha így, ajtó mögött, szépen kibeszélgeti magát az ember? Akkor nincs Shylock és nincs prés... mert nincs írás... Most, ha én volnék a pénzügyminiszter... vagy a Bodánszky, a szénkartelltől... mindjárt csöngetni, kérem, referens úr... az aktákat... Á, nekem nem kell... Tudjuk mi azt ketten, miről van szó... Három szó: mennyiér? mennyit? mikor?

Kepes homloka elhidegedik, nem érzi a kezét az asztal alatt, a lábában különös bizsergés... Tompán sejt valamit, de az egész olyan valószínűtlen, nevetséges, mint valami ostoba kabaré-jelenetben, amit soha nem tartott lehetségesnek, hogy a valóságban is... megtörténhetik... Most mégis szólni kellene, ha...

A vezérigazgató leül, oldalt, egy másik karszékre, közelebb húzza, egész bizalmasan, előredől, szinte az arcába mosolyog.

- Hát - mennyit kért érte, utoljára?

Kepes kicsit visszakapja a fejét... kétségbeesetten néz körül... Most kellene felugrani, menekülni, vagy valamit, akármit... de nincs későn? elkésett... mi az ördög ütött belé, hogy eddig nem szólt, hogy nem mondta meg... kérem, nevem Kepes Lajos... állás miatt... akármit elfogadnék... havi nyolcvan pengő, ha lehetne... átkozott ötlet, hogy nem szól, csak ha kérdezik! Most már késő... ki fogják rúgni, felpofozzák, letartóztatják...

És akkor, az asztal szélén, megpillantja a névjegyet.

A névjegyet, amit a szolga letett, tálcán a névjegyet...

És rajta elegáns betűkkel: *Custozzi Marion*, a rácpusztai villanytelep tulajdonos-vezérigazgatója...

Szent isten!

Egy pillanat alatt világosság az agyában!

Az igazgatója, a főnöke névjegyét küldte be, véletlenül, a magáé helyett! Ott volt a rekeszben... ahogy betette, mikor a színházjegyek miatt átadta a cégvezető úr, hogy intézze el...

De kérem, akkor...

Három másodperc. Az első: nem lehet hátrálni. A második: hiszen akkor itt a nagy kisajátítási eladásról van szó, aminek borotvaélén két éve áll vagy bukik a létesítendő nagy vállalkozás... Custozzi nagy tranzakciója, ha sikerül, egyenesben vannak, ha nem, vége a világnak, felszámolás, bukás... és minden azon az átkozott Grüntzön múlik, aki megmakacsolta magát, hajthatatlan, két éve várja, míg megdöglenek... ezen itt, aki előtte áll... Harmadik másodperc: mennyit is kértek a telepért utoljára? Megvan!

A vezérigazgató még mindig mosolyog, egyre bátorítóbban.

- No de, kedves kollégám... hát még mindig azt hiszi, emberevő fenevad vagyok? Csak addig voltam, amíg nem ismertem meg... Én inkább csinálok rossz üzletet egy rokonszenves, okos emberrel, mint jó üzletet egy ostobával... És kérem, csak röviden: gépek, felszerelés, terhek, adó, minden cakumpakk, az egészet átveszem, tiszta munka, ne is halljunk többet egymásról - legfeljebb társaságban mint magánemberek.

Kepes nagyot lélegzik.

- Egymillió és kétszázezer.

S közben az is eszébe jut, amit az irodában suttogtak, hogy ennek az összegnek egynegyedét ajánlotta fel Custozzi a „befolyásos közéleti férfiúnak", ha Grüntzzal nyélbeüti az üzletet.

Csak egy pillanatig habozik a báró úr.

- Hm. Igen, igen... No persze. Hiszen előbb-utóbb... úgyis szükségem lett volna rá... most már bevallhatom.

Megáll előtte, harsogva vezényel:

- Stop. Kezet rá. Semmi írás - nem piszkítjuk be a kezünket. Ami mégis kell - holnap délre a cégvezetőjét kérem ide, vagy akárkit... lediktálom az egészet, egy szuszra, holnapután átutalás klíringben, ahogy szoktam... És most jól jegyezze meg, kedves kollégám... a gróf úr és a főispán úr és a képviselő úr... és a többiek... akiket a nyakamra küldött... ezek mind nem értek nálam semmit... és nem értek volna ítéletnapjáig... az ön egyenes, nyílt, őszinte személye az, ami garancia nekem, hogy - egyikünk se csinált rossz üzletet! Tetszik tudni, mi az: Blickdiagnose? Én emberismerő vagyok! köszönöm, hogy bizalommal volt hozzám!

Óráját nézte, bocsánatkérően.

*

Custozzi letette a telefont, aztán izzadtra vörösödött arccal meredt rá kishivatalnokára, erre az ostoba fráterre, akit már múlt hónapban akart kirúgni, s aki most itt ült előtte, kihúzott nyakkal, gőgösen.

- Hát igen - motyogta -, a helyettes igazgató azt telefonálta... hogy ma délben... küldjek akárkit... a megállapodást átvenni... Grüntz báró már értesítette... egymillió és kétszázezer...

Fejéhez kapott.

- A feléért odaadtam volna! A negyedéért! De szóba se akart állni!

Hihetetlen!

Felugrott.

- Most kit küldjek hozzá?

Kepes nyugodtan elővette tárcáját.

- Legjobb, ha egyedül megy, igazgató úr... mint a vállalat alkalmazottja... esetleg az én névjegyemmel... egy kicsit piszkos, az utolsó darab volt... nemigen tudtam újat csináltatni...

Így indult útjára a Custozzi-Kepes-művek részvénytársaság...

A NEGYVENÉVES FÉRFI

A negyvenéves férfi lassan felment a márványlépcsőkön, ideiglenes lakosztálya most a félemeleten volt berendezve. Hátraszólt a rémült tekintetű egyenruhásnak, aki utána akart sompolyogni:

- Csak maradjon. Félóráig egyedül akarok lenni, nincs szükségem őrizetre. Et après, ce que je voulais... tudom már, azt a fiatalembert pont nyolcra hozzák fel a szobámba, megértette? Beszélni akarok vele, személyesen, én magam... Ha nem tud franciául, jöhet egy megbízható tolmács, más senki - personne! Meg vagyok értve? Az a kis görbelábú jó lesz, annak nem jár el a szája, látni rajta... Különben meg is fenyegetheti. Mehet.

És hogy az egyenruhás riadtan habozott, még toporzékolt is:

- Allons, marche!

Bement a dolgozószobájába, ahol már égtek a gyertyák a nem nagy, osztrák ízlésű íróasztalon. Ledobta kalapját és köpenyét, a szolgának csak szemével villantott, hogy hagyjon mindent a helyén, takarodjon a pokolba. Aztán bosszankodva nézett körül, hogy megint nem ismeri ki magát, ez már a negyedik lakosztály, sose tudja, merre van az ablak. De rögtön felfedezte a nehéz függönyöket, s miközben félrevonta, hogy kitekintsen a parkba, egy pillanatra zord, kegyetlen mosolyra torzult keskeny ajka: jól tudta, mit jelentett ez a mosoly, a kegyetlenség *önmaga* ellen fordult ezúttal, s az előrántott rekeszben, a sok ezer közül (ahogyan tulajdon agyvelejét elképzelte) mintha tulajdon írásával olvasta volna egy cédulán a gúnyos szavakat: „Sohase volt lakásod e világon, átutazó voltál, nem ismered az *otthon*, a *magad* berendezett tárgyak és bútorok melegét, meglátod, egyszer ki fognak toloncolni, mint hajléktalant.” Még átvillant rajta mint képzettársítás, hogy édesanyja valamikor nagyon szerette volna, ha elveszi annak a bútorkereskedőnek a leányát, ekkor, a „házasság” gondolatára, megint elkomorult, és az íróasztalhoz lépett.

Igen, most rögtön megírja a három levelet, ami délután eszébe jutott; a közbejött furcsa esemény nemcsak hogy nem változtat ezen, de inkább mintha sürgetné. Az egyik R.-nek megy, hogy készítse elő a feleségét, nem lehet tovább halogatni a dolgot, mihelyt hazaér, úgy szeptember felé, el fognak válni. A másik T.-nek, szintén ebben az ügyben, elő kell készíteni a közvéleményt is, rendelje magához az M. szerkesztőjét, okosan beszéljen vele. A „pap”-nak, ahogy a római öregurat nevezte magában, semmi köze az egészhez. Fesch bácsi mindent elintéz, egyedül. A harmadik, persze, kicsit nehezebb eset, vigyázni kell, Sándor ugyan nem akarja komolyan odaadni a szép keleti királykisasszonyt, de mégis megsértődik, ha ő lemond róla - ide ömlengő, érzelmes szavak kellenek, wertheri stílusban... Apropos, Werther (és megint elmosolyodott), hát mégis megismerkedett a szerzővel, ifjúsága eszményképével... Vajon jól játszott neki? El tudta hitetni vele, hogy *ő* különb? Úgy látszik, igen, másnap a színházban egész lelkesen ígérte meg, hogy a jövő évben meglátogatja... Meghiszem azt, kicsit nehéz lett volna megtagadni az ő megértő, mégis kemény szavai után: „Nemcsak kérem, egyenesen megkövetelem.” Ez rendben van. Hm... de mi is nincs akkor rendben?

Letette a tollat. Szokása volt, hogy nyugtalanságának okát *rögtön* kinyomozza, mihelyt jelentkezik. Szeretett tisztában lenni tulajdon lelkiállapotával. „Most jól érzem magam, miért? Most valami zavar, mi az?" - így fogalmazta, rendesen, és villámgyors terepszemlét tartott az elégedettséget vagy elégedetlenséget kiváltó lehetséges okok között. Ez ugyanabba a rekeszbe tartozott, mint szakmájában az alapelve: „a hátamat fedezve akarom tudni".

Lássuk csak.

Sándor, az rendben lesz. És az F.-fel való tárgyalások is, az öregnek be kell adni a derekát, Sándortól nem sok biztatót kapott, és F. V. se morog, elég baja van, magának. Ami az összeget illeti, istenem, valamit engedünk majd, az a vén tolvaj T. magának is lop, dögölne már meg, annyi baj legyen. Nem, nem, semmiképpen nem szabad erőltetni az üldözést, hiába ugrál M., mit ért ő hozzá? Az ember tudjon megállni a győzelem *látszatánál*, ne erőltesse a *valódit* - hogy is mondta az a kedves újságíró (nagyon tetszett neki ez a mondás): „Nem *hittem*, Sire, hogy sikerülni fog, de *mondtam*." Egy pillanatra, nem tudta miért, a magyarok jutottak eszébe - hm, nem volt egy kicsit patétikus? Lássuk csak, gyerünk. A keleti királykisasszony maradjon álom... F. be fogja adni a derekát, és azt mondják, L. kisasszony egész csinos leány... Ki is írta le? Kék szemű, fehér bőrű, szőke... kis fehér melle szokott lenni az ilyeneknek... tizenhat éves...

Felugrott, izgatottan járkálni kezdett. De hát mi a csuda nyugtalanítja ezek szerint? A madridi hírek? Az bizony komoly dolog, komoly baj, de mégse ez, hiszen ezt reggel elejétől végig alaposan végiggondolta, határozott is, helyzet és teendő világos.

Vagy talán... lehetséges volna... a felesége? Ez a válás... A durvaság, amit szükségessé tesz?

Legyintett.

Nincs mit áltassa magát. A kibogozhatatlan szorongás, ami még tíz évvel ezelőtt is összekuszálta hangulatát, a legnagyobb diadalok perceiben is, ha a feleségére gondolt, elmúlt, feloldódott, vége... itt nincs mit keresni többé, kipróbálta... ez az egész zavaros érzés be van fejezve, se alázat, se megalázás, se bosszú, se izgalom nem változtat ezen: olyan az egész, mint egy ezerszer átvizsgált aktacsomó. Íme, ennyi volt az a sok félelmes lángolás: *meg akarta* ismerni ezt az asszonyt, felmérni, megbecsülni. Most ismeri! Sokáig tartott, de megtörtént: immár *bizonyos* benne, hogy nem érheti meglepetés.

S ekkor nyugtalansága mintha színt változtatott volna... olyan színt, amilyenben nem látta még soha. Nem múlt el, fel se tisztult, csak mintha átalakult volna. Mi ez a furcsa, lehangoló és mégis zsibongóan csillapító valami, ami a park fái felől árad, a nyitott ablakon... csak nem azt susogják a fák, hogy *éppen attól* volt nyugtalan, éppen az fájt, hogy *már nem érdekli a felesége?*

Megriadt, torpanva.

Ostobaság... miféle érzés ez? Csak nem az... ostobaság?

Bánat? Még a szót is gyűlölte. Vagy lehet, hogy még annál is rosszabb, közönségesebb, aljasabb, *emberibb*? Mi ebben az érzésben az *új*... hiszen összetevőit jól ismeri... ha csak az az egyetlen összetevő nem okozza... *most* gondol rájuk... most... és ez a *most* még nem volt soha... mert ő, aki volt húszéves és harmincéves, még soha nem volt...

A negyvenéves férfi kiegyenesedett, és gyomrára tette a kezét, mert a folyosón léptek közeledtek. Aztán félénk kopogás az ajtón.

- Entrez!

Hárman léptek be, B. őrnagy, a tolmács és az a fiatalember. Megismerte, az egyetlen, futó pillantás a park fái között elég volt, hogy képet alkosson róla. Sovány, alacsony fiú. Aszkéta-

arc, csak a szemei... persze, feketék, gondolta mindjárt. Most halálsápadt a homloka, az ajka is, de furcsa, hogy amellett nem reszket. Egyenesen áll. A kezét nem látja... persze, hátra van kötve. Barmok!

- Oldja fel tüstént a kezét, ostoba! Nem elég, hogy megmotozták?

Az őrnagy visszafojtott dühvel engedelmeskedik. A negyvenéves férfi közben toporzékol.

- Összekötött kézzel állítja elém? Miután megmotozták? Mi vagyok én? Hóhér?

Az őrnagy valamit mondani akar.

- Elég, nem azért kérdeztem, hogy feleljen! Még nem szokták meg az urak? Nagyon jól láttam, hogy *azonkívül* szabályszerű kérvény is volt a kezében. Az is lehet, hogy csak a kérvény szándékos, az a *másik* dolog a véletlen... Beszélsz franciául?

Ez már a fiúhoz szól. Az gyors, határozott mozdulattal megrázza a fejét. A kérdező meg se fordul a tolmács felé, gyors ütemben beszél tovább:

- Hogy hívnak?

A fakó ajkak megnyílnak. A szem kitágul. Gyerekes, szinte nőies, magas és mégis érces hang pattan el, mindhárman megrezzennek, mint amikor a zörejek közt egy zönge keletkezik, váratlanul, zongorahúr egyetlen billentyűje, dallamosan és magánosan.

- Nevem Stabs Frigyes.

- Hány éves vagy?

- Tizenkilenc.

- Nemzetséged?

- Naumburgban születtem.

- Apád?

- Református lelkész.

Szünet. A negyvenéves férfi összehúzza szemöldökét. Maga is észrevette, hogy nem a foglalkozását kérdezte előbb, hanem apja iránt érdeklődött. Elég is ennyi... református lelkész, a fiú is papnak készül vagy tanárnak, nyilván egyetemi hallgató. De milyen fejletlen... Nem, mégse katonatípus, ahogy első percben hitte... Ideológus! próbálja ki megvetését, de valahogy nem megy ezúttal. A tolmácshoz fordul:

- Kérdezd meg tőle... izé, hiszen valamit ért, látom. Mondd neki, magyarázza meg, miért volt nála az a kés?... Hopp, várj... azt is mondd neki, hogy sokat ne csűrje-csavarja... egyszerűen, röviden adja elő, hogy véletlenül, hogy szalmát szokott vágni vele, hogy a nagynénikéje bicskája, köszörülni vitte... vagy akármit, amivel védekezhetik... Csak röviden és óbégatás nélkül.

De minderre nem kerül sor. A fiú a tolmács első szava után közbevág. És mindhárman hallják és mindhárman nagyon jól értik, ahogy hangosan és dallamosan megszólal, németül, egyenesen arcába nézve annak, akihez beszél.

- A kés azért volt nálam, hogy önt megöljem vele.

A tolmács elhallgat, az őrnagy ugrik egyet a fiú felé, de a negyvenéves férfi dobbantása visszarántja helyére.

- Hogy merészel mozdulni engedelmem nélkül? - rivall rá a meghökkent katonára. Jó félpercig nézi így, vasvilla-szemekkel, mintha az egész társalgásból csak az őrnagy nevelet-

lensége volna rendkívüli és feltűnő. Mindhárman szótlanul állnak. Most leveszi tekintetét a haptákba dermedt katonáról, megint a tolmácshoz fordul. A hangja több, mint nyugodt: szinte szelíd és tűnődő.

- Kérdezd meg tőle, fiam, miért akart megölni?

A tolmács gyorsan, gépiesen fordít. Stabs Frigyes kivárja, aztán ugyanazon a hangon, mint előbb, mint aki szívesen megtanult leckét mond fel - jó tanuló, első eminens -, négy mondatot felel, egymás után, szenvedély nélkül, világosan. Befejezi, és rögtön a tolmács felé fordul, figyelmesen, hogy ellenőrizze: nem hagy-e ki valamit. A tolmács gépiesen fordít.

- Meggyőződésem, hogy önnek meg kell halnia. Nem érdemes élni, szeretni, remélni, nem érdemes születni Európában lelkes embernek, amíg ön él. Ezt ma már sokan tudják és vallják is, honfitársaim közül. Én fel akartam áldozni magam hazám szabadságáért.

Stabs Frigyes bólint, meg van elégedve a fordítással, úgy látszik, csakugyan tud valamit franciául. A negyvenéves férfi szívét különös emlék döbbenti meg erre a bólintásra - vajon nem *ő* bólintott így... húszéves ifjú... az összeesküvés szövegére figyelve... mikor néhányan elhatározták... hogy végeznek... Korzika zsarnokával... visszahozzák Paolit... éppen így bólintott... mert nem ő szövegezte... *még nem tudott jól franciául...*

És szinte félénk a harmadik kérdés:

- Mit tart rólam? - kérdezd meg. - Nem volna kár értem?

- A történelem legnagyobb emberének tartom önt. De a történelem *emberek* sorsa és nem nagy embereké.

A negyvenéves férfi járkálni kezd, az ablakhoz megy, kinéz. Még egyszer visszafordul. A hangja szinte könyörgő, kegyelmet kérő hang.

- Kérdezd meg, tudna-e hálás lenni, ha meghagynám az életét?

S már jön az utolsó válasz, a végső, fellebbezhetetlen.

- Hálás volnék, mert módot adna rá, hogy még egyszer megpróbáljam önt megölni.

A császár horkan egyet, aztán már nem fordul meg. Int a kezével, hogy vigyék: szégyelli a halni induló ifjú előtt öregedő arcát.

Száműzetésében feljegyzett emlékirataiban, dicsérettel legyen mondva, Napóleon semmi megjegyzést nem fűzött a schönbrunni merénylet száraz leírásához.

ALADÁR PADISAH HÁREME

I

Hát az igaz, nem keveset emlegettük Aladárt, Aladár pasát, az a nagy reményekkel indult s egy kávéház füstös öblében megfeneklett asztaltársaság, melynek valamikor régen, vagy húsz évvel ezelőtt, szerény és illedelmes tagja volt, az ember nem nézte volna ki belőle... Bár hiszen akadtak azért, akik bizonyítani igyekeztek, hogy ők mindig sejtették Aladárban, a terézvárosi húsfüstöldés fiában, a nagyra hivatott egyéniséget, de ez csak olyan utólagos igazolás volt, nagyon jól emlékszem, hogy ezek csodálkoztak legjobban, mikor az első, meglepő hírek befutottak Aladárról...

Általában, valljuk be, bolondnak tartottuk eleinte. Aztán, a sikerek hallatán, legfeljebb ügyes kalandornak. Aztán nagyszabású szélhámosnak, aztán...

Aránylag gyors egymásutánban kellett váltogatni Aladár erkölcsi beállítását, attól a naptól fogva, hogy eltűnt közülünk, csak a hírek érkeztek róla, s egyszerre érdekesebb ember lett belőle, mint bármelyikünkből, akik pályafutását figyelni kezdtük. Mikor Botos behozta a levelét, melyben Aladár elszámol róla, hogy szőnyegkereskedő lett Algírban, s jó üzleteket csinál, vállat vontunk, azt mondtuk, nincs ebben semmi különös, az apja vére, kereskedő, füstölt hús vagy szőnyeg, egészen mindegy - a művészetek s köztük főként az úgynevezett életművészet iránti rajongása, ami társaságunkba hozta őt, csak afféle külső máz lehetett.

De az eset nem bizonyult ilyen könnyen elintézhetőnek.

Két év múlva beütött a bombahír, amitől aztán megállt az eszünk: Aladár katonai karriert csinált valami egzotikus hadseregben, megverte a megszálló angol csapatokat, az egész világsajtó foglalkozott Aladár tábornokkal, újságok hozták a képét, fantasztikus operettjelmezben, ő volt az, nem káprázott a szemünk, lófarkkal díszített harci fövege alatt a jól ismert, szelíd, szőke fej.

Aztán a többi, hogy már csodálkozni se értünk rá.

Aladár főpap valami ázsiai felekezetben, aminek hírét se hallottuk, viszont ötvenmillió hivő fölött, csekélység, egy teokratikus országban, ahol ez a rang mérhetetlen hatalmat és vagyont jelent, afféle dalai láma... Utazók, akik látták őt, csodákat beszéltek az orientális fényűzésről, amiben él...

Aladár fejedelem. Valami kimondhatatlan nevű ország van a Himalája tövében, ott uralkodik, rendes udvartartása van Aladárnak, nagy tekintélye, diplomáciai viszonyban áll európai államokkal.

Éveken át szinte belefásultunk ebbe a megelevenedett tündérmesébe, Aladár pályafutásába. Aztán vagy tíz évig csönd volt, beletörődtünk, hogy Aladárból kínai császár lesz idővel, megalapítja az A-La-Dár dinasztiát, és beírja nevét az istenek történetébe. Újabb adatok nem jöttek, nem is jöhettek, csak elvétve, amit szakkönyvekben olvashattunk Aladárról - Ázsia messze van, szinte megfeledkeztünk Aladárról, Aladár unalmas lett, lejárta magát Aladár a szemünkben, mint valami történelmi lecke az iskolában.

S így eshetett mégis, hogy a legutolsó hírek, amikhez szavahihető tanú közvetítése révén jutottunk, sokkal nagyobb mértékben fordították ismét Aladár felé érdeklődésünk, mintha arról értesülünk, hogy csakugyan kinevezték kínai császárnak. Közvetlenül, elevenünkbe vágva, legszemélyesebb vágyaink és legemberibb minőségünk mélyén keresztezték figyelmünket ezek a hírek.

Aladár, úgy látszik, feladta a politikát, a hadászatot és a misztikus papi hivatást is: magánéletbe vonult vissza, mint afféle keleti kapitalista. Egész kis telepet rendezett be magának, valahol Hátsó-India közelében, ahol a jelek szerint a tökéletes életművészetnek azt az eszményét valósította meg, amiről annyit álmodoztunk, valamikor, a jelenlétében.

Bennünket legjobban az izgatott, hogy a prospektusban, amit Aladárról elbeszélt a fáma, a legnagyobb szerepet egy csodálatos *hárem* játszotta. Ottani szokás szerint háremet alapított Aladár, jelenleg ötven felesége van Aladárnak, Aladár padisahnak, úgy él, mint Sardanapal az ókorban, s ami a legszebb, a jelekből úgy látszik, az ókor fejedelmi boldogságát, testi és lelki vonatkozásban sikerült összekapcsolnia századunk kényelmi berendezkedésével, Babilon kéjpalotáit és Semiramis kertjét egy amerikai nábob ízlésével rendezte be. Erről nem voltak pontos adataink, de olyasmi derült ki, hogy repülőgépe és rádiója van, s hogy európai öltözetekben is látták valahol.

Egyszóval: Salamon király tökéletes fényessége, ezervoltos ívlámpák egységében kifejezve.

Eddig csak bámultuk Aladárt. Most kitört belőlünk az irigység.

- Az istenit neki, barátom! - csapott az asztalra Botos - ez aztán élet! Gondold el, ötven feleség, egész Ázsiából kiválogatva, a legremekebb nők, kínai mandarinok féltve őrzött leányai, arab párduc asszonyok, etiópiai szüzek, olajbőrű, zöld szemű embervirágok, mint Mae Wong, a moziban - aztán villogó fehér húsú kaukázusi szépségek -, és mind az övé! mindennap másik, ahogy a szeszélye kívánja. Tyű, barátom! Még az elképzelésébe is beleizzadtam!... Hé, kisasszony...

És merész pillantást vetett a nyeszlett kenyereslányra, aki sietve loholt asztalunk felé.

- Egy pasztránát! - ordított Botos, mintha régen elvesztett kincsét követelné a királyi vágyainak kiszolgáltatott hajadontól.

Fél év múlva, újságírói minőségben, a Zeppelin mindnyájunk előtt emlékezetes hátsó-indiai kényszerleszállása következtében, váratlanul és véletlenül bejutottam Aladár padisah háremébe.

II

Első nagy meglepetés: egzotikus csodapalota helyett egy csinos, elég nagy, de nem különös méretű kastélyféle, olyan, mint egy angol kúria, vagy inkább nyaraló, vagy hogy mondjam... tudom már, leginkább szállodához vagy penzióhoz hasonló épület.

Elém rohanó meztelen indusokat várok, s hogy bekötött szemmel visznek a fejedelem elé.

Álmos képű szolga jön ki csöngetésemre.

- Kit tetszik keresni? - kérdi angolul.

- A padisah... - rebegem rémülten. - Ez és ez vagyok... munkatársa, ajánlóleveleket hoztam... Talán írásban vagy... izé... kérvényben jelentkeznék...

A szolga vállat von.

- Stux úrral akar beszélni? Mindjárt szólok.

A szó torkomon akad a csodálkozástól. Aladárt csakugyan Stuxnak hívják... illetve hívták, mikor még izé... csakugyan Stux volt... de viszont...

Nincs időm tűnődni. A szolga valamit kiabál, előretuszkol... Elég széles lépcsőn botorkálok fel, aztán tágas, világos hallféle helyiségbe kerülök, amiből rengeteg ajtó nyílik, kör alakban. A szolga eltűnt, perc múlva hallom: „Stux úr! tessék sietni, valami honfitárs...” - aztán léptek a lépcsőn, nyílik az ajtó, és megjelenik - Aladár.

Szürke zakó van rajta, nem egészen tiszta fehér nadrág, kihajtott ing. Kezében valami papírok. Még mielőtt felém fordulna, visszaordít a lépcsőn, angolul.

- Hé, izé... Annak a küldöncnek mondja, hogy várjon... illetve... jöjjön holnap... nem is... jöjjön inkább elsején...

Aztán gyorsan felém jön. Sokat változott az arca. Keskenyebb és öregebb lett és valami ideges rángás jelentkezik néha. A kezét nyújtja, de közben másfelé néz.

- Szervusz, Kovács - szól kedvesen, de olyan természetesen, mintha tegnap láttuk volna egymást.

- Aladár... - nyögöm, és úgy érzem, rögtön sóbálvánnyá dermedek.

Gyorsan elmosolyodik, de csak egy pillanatra.

- Na, mit bámulsz? Kicsit megváltoztam, mi? Hát kérlek, az élet... Ülj le, drágám. Mi újság otthon? Pardon... cigarettázol, barátom... bocsáss meg...

A világ forog velem, de azért leülök. És alig hallom a saját hangom, ahogy gépiesen beszélni kezdek.

- Otthon... képzelheted... mindenki rólad beszél... a csodálatos pályafutásod...

Legyint.

- Hja persze... az algíri kaland... meg a főpapság... hát még emlékeznek otthon ezekre a csacsiságokra!?

- Csacsiságok...?!

Ajkát biggyeszti, felelni akar, de ebben a pillanatban a rengeteg ajtók egyike mögül velőtrázó vércsehangon kiáltás harsan fel.

- Aladá...á...ár! - rikolt a vércsehang. Rémülten felugrom. Aladár össze se rezzen, csak egy árnyalattal halványabb lesz.

- Bocsáss meg... súgja és idegesen fülel... azonnal... aha, igen, az Fatime volt... azonnal jövök... egy percre magadra hagylak...

És hangosan, angolul, az egyik ajtó felé.

- Jövök, drágaságom... azonnal, drágaságom... egy barátom, Európából, drágaságom...

És még beszélve eltűnik az egyik ajtóban.

Állva maradtam, aggódva nézek körül, merre lehet majd meglógni. Ekkor hirtelen kivágódik egy másik ajtó. Magas, zöldes bőrű, villogós szemű keleti szépség dugja ki felsőtestét. Európai ruha van rajta.

- Aladá...á...ár! - ordítja, más magasságban, de nem kevésbé dühösen, mint az előbbi hang. - Az isten verjen meg, meddig várjak arra a sütővasra? Már megint a Zulejkával bújik össze, persze...

Meglát.

- Ja... nem maga az?... Pardon... hol a fenébe mászkál a nyavalyás...

És becsapja az ajtót. De még hallom, ahogy magában kiabál:

- Mindenféle idegent engednek be, ez a legújabb, az ember nem tudja, kibe botlik a saját házában...

Ugyanekkor megjelenik Aladár. Kicsit liheg, arcának egyik fele piros, a másik fehér. Kényszeredetten mosolyog.

- Bocsáss meg, kedves barátom... most már rendelkezésedre állhatok... hehe... Fatime kicsit ideges... majd elmúlik... izé... hol is hagytuk abba? Szóval, odahaza... Izé... remélem, itt maradsz ebédre?

Váratlan új hang a hátunk mögött.

- Hogyne... van is hely... én úgyis vendéglőbe megyek... én nem ebédelek együtt Lao-Tsivel... azzal a disznóval... lekopírozta a kosztümöm... ennek is te vagy az oka...

Mindketten megfordultunk. Ábrándos arcú kis fehér asszonyka beszél rettenetes tempóban, a szeme tele könnyel, vadul hadonász.

- Drágám, az istenért... egy pillanatra... nincs igazad... én nem mondtam Lao-Tsinek, hogy ugyanazt csináltassa... - próbálja csitítani Aladár. Aztán eszébe jutok.

- Ó... ne haragudj, Ferikém... engedd meg, hogy bemutassalak egyik legkedvesebb feleségemnek... drága Andalúziám... ez Kovács úr... régi barátom...

Andalúzia végigmér.

- Nagyon örülök - mondja foghegyről. - Szép szál ember. Van felesége? Akkor jobb, ha elmegy innen - ne tanulja meg ettől a csirkefogótól, hogy kell halálra szekírozni egy asszonyt, csak azért, mert szerény és finom és hűséges, és nem csalja meg az urát, pedig tehetné, valamivel különb férfiaknak folyik a nyála utánam, mint ez a maga cinegepofájú barátja!

Zokogva sarkon fordul, és becsapja maga után az ajtót.

Aladár savanyú humorral nevet rám.

- Hehe... Andalúzia kicsit ideges... sebaj... majd elmúlik... kérlek szépen, az asszonyok, hiszen tudod, milyenek... de majd bemutatlak Eudoxiának... görög nő... egy angyal, barátom, én mondom neked... egy angyal... majd meglátod... egyetlen vigasztalásom, a legédesebb asszonyka, nagyon boldogok vagyunk... és majd elmegyünk sétálni a parkba, hármasban, jó lesz? és elbeszélgetünk a régi szép időkről... ó, a szép pesti...

Nem fejezi be. Újabb nő rohan ki az egyik szobából. Fekete haj, kék szem, kissé hiányos pongyola.

- Aladá...á...ár! - sikoltja. - Alad...á...r! Éppen most mondja John, hogy megint elküldted Robinsonék számláját, hogy majd elsején... Kisül a szemem, nem merek bemenni a szalonba, nem fogják elküldeni a kalapomat... Megőrülök... Megőrülök!... Megőrülök!... Segítség!...

- Az istenért, Eudoxia...

- Még beszélni mersz?!... Jaj... nem bírom...

A következő pillanatban egy a falról letépett tájkép repül Aladár fejéhez. Elkapom a fejem, és pánikszerűen menekülök. Csörömpölés, kiabálás... Annyit látok még, a lépcső aljáról: az ötven ajtó kinyílik, s mindegyikben egy nő jelenik meg, hadonászva, kiabálva, egymást heccelve, s rohannak Aladár felé, akinek halvány feje eltűnik a tumultusban.

Az esti gyorssal visszautaztam Európába. Soha senkinek nem meséltem el kalandomat Aladár padisahnak, az ötvenszeres papucshősnek háremében.

AZ ÉLETMŰVÉSZ

Negyven éven felül civil ember is megszokja a halált, mint katona a háborúban: egymás után hullanak el bajtársai, mintha erősödne a tüzelés. Odaátról. Túlvilág őfelségének tüzérsége és gyalogsága, baktériumok, letörések, tönkremenések sorozata valahogy közeledik a lövészárokhoz, ahová olyan kényelmesen beástuk magunkat, szinte elfelejtettük, hol vagyunk (s hogy „hová hoztak" bennünket - mint az egyszeri baka mondta - jó szüleinek, mikor a világra hozták). Kezdenek olyanok meghalni, akikről nagyon helyesen jegyzi meg Máli néni, hogy „eddig soha nem tettek ilyet" - egyszer csak szívéhez kap a legközelebbi jó pajtás is, akivel

együtt indultunk, egy rajvonalban veszkődtünk, árokásás idején egy ásó-kapát használtunk. Ilyenkor aztán, ballagva haza a városi temetőből, nyugtalanul kezdjük kémlelni az ég alját: tyű, a nemjóját, nagyon szorul már a láthatatlan kapca, itt lehet már a barátságtalan Hatalom, egész a közelben, hogy ilyen sűrűn fordulnak elő ismerős nevek abban a bizonyos kényelmetlen rovatban, a napihírek közt, vagy hátul, vastag, fekete keretbe foglalva.

Eddig legközelebb azon az emlékezetes banketten csapott le mellettem a gránát.

A Párizsból érkezett szellemi hírességet ünnepeltük a klubban, elég szép számmal jelentünk meg fogadtatására. Vacsora előtt, míg odalent az elnökség foglalkozott előkelő vendégünkkel, néhányan felmentünk a kártyaszobába, s mi tagadás, egy szerény kis baccarat is kialakult, unalmamban magam is leültem, néhány olcsó tét erejéig. Kánya bácsi adta a bankot, mellettem Térei Károly ült, a finom esztétikus és jeles pesszimista költő, nem játszott, borús szemöldöke alatt figyelt, és halk, csípős megjegyzéseket sugdosott fülembe, klubtársainkat jellemezve a maga groteszk modorában. A bankár mellett, asztalfőn, Hód András vette a lapot, hanyagul, tempósan, megvesztegető eleganciával, mint mindig, gyönyörű fejét szórakozottan hajtva bal tenyerébe a vakító plasztron fölött.

- Odanézz - bökött Térei, rekedt nevetéssel -, a bálványotok. A bálványotok, Hód András Alkibiádész, az egyesült görög istenek hivatalos kedvence, bandzsít.

- Miért bandzsítana? - mondtam idegesen, mert másodszor húzták be a tétem.

- Mert alá szeretne nézni a bankár lapjának. Csalni próbál az életművész úr, az öltözők lovagja, az örök szépség és bátorság, a földi éden hirdetője. Csalni, mint mi, nyomorult halálmadarak és életmegvetők, eszmék koldusai.

- Ugyan, ne hülyéskedj - mondtam, pillanatnyi odafigyelés után -, hiszen még a tulajdon tétjére se ügyel.

Valóban. Hód András egy lusta és közönyös mozdulattal egész halom játékpénzt tolt éppen a vonal mögé, amiben vörös és kék és sárga színűek váltakoztak, egymás hegyén-hátán - közben anélkül, hogy pillantást vetne rá, még megközelítő számadást se tartva, hogy mennyit kockáztat (jókora összeg lehetett becslésem szerint), hátrafordította a fejét, és nagyon barátságos eszmecserébe fogott egy éppen érkező társunkkal, aki a széke mögött állt meg. Az érkező hangosan nevetett, Hód András nyilván valami kedveset mondott neki, egyikét elbájoló ötleteinek, nővel vagy színházzal kapcsolatban. „Kilenc a banknak” - mondta a krupié, a tételeket besöpörték, de Hód András hátrafordított feje meg se rezzent, vidáman és kedvesen csevegett tovább. Magam nem tudtam megállni egy füttyentést.

- No látod - súgtam aztán Téreinek. - Nem is sejti, mekkora összeget vesztett.

- Várj csak, majd ha nyer - súgta vissza.

Hód András szép arisztokrata keze vakon és önkényesen megint a zsetonhalomba nyúlt, találomra söpörte le csaknem a felét, lágyan betolta a vonal mögé, ő maga, még mindig háttal az asztalnak, tovább csevegett.

- Nyert - mondta a krupié. S utána rögtön osztogatni kezdte a pénzt, ügyesen csurgatva a lapátról, mintha valóban evező volna, amiről színes vízcsöppek gyöngyöznek alá, minden csapásra. Hód András akkor se fordult vissza, mikor az ő tétjéhez ért a lapát, hogy melléje csurgassa a nyereményt - de mikor tovább akart suhanni, halkan és nyugodtan átszólt, a vállán át, a krupiének:

- Hat fehéret kapok még, fiam, a kék alatt fekszik.

A krupié megkotorta a zsetonokat, bólintott, és udvariasan kifizette a figyelmét elkerülő hat pengőt. A tét teljes összege közel járt az ezerhez. Térei megcsípett, diadallal nézett rám. Én magam is elkábultam.

- Tud ez mindent pontosan, barátom - sziszegett Térei -, csak kifelé árasztja a dionizoszi pogány könnyelműség látszatát, a feje búbján, a pompás művészüstökében, a tincsek közül egy öreg Shylock szúrós szeme leselkedik, és figyeli a krajcárt, amiből forint lesz.

Később, a banketten, Térei mellé kerültem megint. Már a levesnél kezdte a keserű gúnyolódást.

- Látom, jobban szeretnél ott ülni a Hód András közelében, mint a többi rajongók. Csakhogy úgyis hiába volna, most nem érne rá veled foglalkozni: neki most meg kell főzni a francia nagykutyát, le grand chien. Vetted észre, milyen bájjal és természetesen került szembe vele a proszcéniumpáholyba? S a franciának máris csillog a szeme, el van bűvölve. Ki van itt számítva minden, barátom, az utolsó hangárnyalatig. Nem egy elveszett ember, én mondom neked.

- Azt hallom Gézától, rémes pénzt vesztett imént, mindent leadott - vetettem közbe.

- Ne féltsd őt. Pontosan annyit, amennyi előirányozva volt, a rezsiben, hogy a pénzét dobáló, anyagi javakat lenéző életbölcs pózában mutatkozzék. Behozza a költséget, nem féltem őt a nyomorgó öreg komédiás sorsától. Túl fog élni bennünket, fiatalokat. Esküszöm, nem irigylem tőle. Odaadnám neki, ingyen, azt a pár keserves évet, ami még hátravan. Odanézz...

Hód András, úgy látszik, csakugyan elemében volt. Előrehajolva magyarázott a franciának, aki meg volt babonázva, apró, elragadtatott sikolyokban tudott csak válaszolni. Az idetévedt szavakból sejteni lehetett, hogy hazánk sorsát panaszolta megkapó képekben, s éppen a nagyágyúra készül: a szeme csillogott. Ekkor az történt, hogy a franciát, háta mögül, valami hivatalos személy szólította meg, üzenetet hozott. A francia „ah mille pardons” kiáltással szakította félbe Hód Andrást, s halkan beszélgetni kezdett a hírhozóval. Hód András révetegen nézett körül, mint aki váratlanul egyedül marad egy nagy teremben. Ahogy a csillárfény kettőnk közé került, valami villanást láttam, s megdöbbenve eszméltem rá, hogy a szeme tele van könnyel. A könnyeken át neki is megakadhatott tekintete hökkent arcomon. Bánatosan elmosolyodott, s három közben ülő vállán keresztül felém nyújtotta a kezét.

- Szervusz, pajtás! Napok óta nem láttalak... no, mit bámulsz? Látod, nem tudok rád nézni anélkül, hogy könnybe ne lábadna a szemem. - Pedig nem szabad ám! Neked se! Nem éri meg az egész! Inni kell és nevetni - szervusz!

A szó a torkomon akadt: a könnyek, amikről beszélt, egy a közelmúltban családomban ért mély gyászra hivatkoztak, melynek alkalmából már többször elárasztott meleg, férfias részvétével. Hogy most, a fényes bankett külsőségei közt megint eszébe ötlött, ennek valami intimen kitüntető jellege volt, amitől szinte elszorult a szívem, ugyanakkor megtelt hálával és zavarral.

Nem tudtam felelni. Térei térített magamhoz.

- Hát ez pokoli volt! - súgta rekedten a fülembe. - Láttad, mit csinált? Tele volt könnyel a szeme, ahogy a nagykutyával beszélt - elő voltak készítve a könnyek a tiráda végére -, tempírozva, beállítva időre, mint a levegőben pukkanó srapnel! De lecsúszott vele - itt állt, a könnyekkel, és a francia elfordult... Mit tehetett? Áldozatot keresett, hogy hol lehetne elsütni őket? - és rögtön eszébe jutott, hogy nálad felhasználhatja! *Faute de mieux* - ne vesszen kárba semmi! Micsoda ember! Nem restelli a fáradságot - kleine Fische, gute Fische, most megint egy életre lekötelezett valakit, ilyen olcsón! Mondom neked - nem egy elveszett lélek! Csak

egyet nem értek - hogy lehet ekkora apparátust alkalmazni olyan nyomorult valaminek a berendezésére, mint amennyi egy emberélet, *mindenáron* élni, élni, élni! Ó, ezek a...

Fel voltam zaklatva, nem tudtam, hihetek-e Térei megfigyeléseinek, ahogy a kis esetet megítélte. Hallgattam, és valami szorongó rossz érzés kezdett úrrá lenni hangulatomon.

Ez a jelenet legfeljebb másfél órával előzte meg a katasztrófát.

Lefelé bandukoltunk a hideg decemberi éjbe, kabát és kalap volt rajtunk. Valaki hátrakiáltott: „Hód mester, nem jön?" Még hallottam a hangját a lépcső tetejéről: „Menjetek csak, fiúk, a Ritzbe, jövök utánatok." Lent a zúzmarás utcán álldogáltunk, a kapu előtt. Kocsira vártunk. Nem tudom pontosan, hány óra lehetett. Mintha valami kiabálás szűrődött volna át az ablakok mögül. Valaki meg is jegyezte közülünk, hogy talán a játékszobában tört ki a muri, vagy a „báró" leitta magát, az randalíroz. A kapu hirtelen kivágódott. Lajta, a kis riporter, úgy esett ki rajta, mint egy darab rongy. Az arca halálsápadt volt.

- Uraim... - dadogta.

Rámeredtünk, emlékszem, senki sem kérdezett semmit.

- Uraim... Hód András... az emeleti... félreeső helyen... főbe lőtte magát... Bocsássanak meg, rohanok... majd mindent...

Néztünk utána, ahogy bukdácsolva eltűnt, a legközelebbi szerkesztőség irányában.

Egy szóra sem emlékszem a hangzavarból, ami körülöttem támadt. Az első mondat, amit az elejétől végig megértettem, ez volt:

- Hát igazán rettenetes - de azért talán induljunk, uraim. Legalább tizenöt fok lehet nulla alatt, biztos tüdőgyulladás így egy helyben állani.

Térei Károly jegyezte ezt meg. Éppen a kabátgallérját hajtotta fel, dideregve: csak az orra látszott ki a gyapjúkendő alól.

EGY EMBER, AKI MÍNUSZ

Kettős, egymásnak ellentmondó lelki ösztönzés kényszerít, hogy minden kommentár nélkül elmondjam, amit erről a hátborzongató ügyről tudok, illetve hallottam, illetve... illetve, mit beszéljek, ítéljék meg, ahogy akarják. Vallanom kell, mert lelkiismeret-furdalás gyötör, napok óta (pár nappal ezelőtt jutott eszembe az események hatása alatt, a párizsi emigráns-kávéházi emlék), hogy hallgatásommal talán bűnt követek el szeretett hazám, Ladoméria ellen, s jól tudom, hogy a hazánk elleni bűn akkor is hazaárulásnak számít, ha ez a bűn nemleges - viszont azt is bevallom, hogy alábbi, őszinte vallomásomhoz valami félszeg, suta hátsógondolat, *reservatio mentalis* ad bátorságot: az a titkos remény, hogy úgyse hiszik el az egészet, s legrosszabb esetben, ha nagyon megszorítanak, vagy felelnem kell a következményekért, visszahúzódhatok, s azt mondhatom, hogy magam is puszta tréfának vettem a dolgot, s annak is szántam, mikor elmeséltem.

Valami igazság lesz is a dologban.

Annyit elismerek, hogy azon a bizonyos éjszakán, kettesben ülve Milánnal a párizsi emigránstanya elhagyott sarkában, készpénznek vettem mindazt, amit hallottam tőle, s még a hajam is égnek meredt: de kétségtelen, hogy Milán különös, szuggesztív egyénisége mindig

hatással volt rám, józan ítélőképességem rovására, azonkívül ittunk is valamicskét, s ha eddig senkinek nem beszéltem, ennek az az oka, hogy másnap délre alaposan kialudtam magam, kedvetlenül és ásítozva ébredvén a hideg szobában, egy kicsit elrestelltem magam hiszékenységemért.

De akkor éccaka...

Milánt, akit politikai okok kényszerítettek hónapok óta párizsi kényszertartózkodására (távol közös hazánktól), abban az órában kerestem és találtam meg törzsasztalánál, mikor a „Figaro" különkiadása - megfelelő széljegyzetekkel - első oldalon hozta a meglepő s bennünk nagyon vegyes érzéseket kiváltó jelentést, hogy Ladoméria népe egyhangúlag főseriffjévé (nálunk miniszterelnöki vagy kancellári rangnak felel meg a minőség) választotta meg Carco Caracallát.

Bevallom, kellemetlenül érintett a hír. Bár személyesen nem ismertem Caracallát, nem voltam róla jó véleménnyel. Ma már nyíltan beszélhetek a dologról. Ladoméria népe, kiábrándulva részeg mámorából, lerázta az önkényuralmat, ha a közben felburjánzott „új szellemet" nem is tudta még teljesen kiirtani magából, azon az úton van, hogy visszatérjen az alkotó és építő emberiesség nemes hagyományaihoz: szerény személyemet illetően máris úgy érzem, hogy ez a folyamat nemsokára lehetővé teszi hazámba leendő végleges visszatérésemet.

De ez nem tartozik a történethez.

Maga a történet úgy kezdődött, hogy míg belőlem csak egy dacos vállrándítást váltott ki az érdekes újság, Milánt valósággal megrendítette. Magam is meghökkentem: Milán elsápadt, szinte összeroskadt ültében, s percekig szólni se tudott. Óvatosan kezdtem firtatni a túl erős visszahatás okát.

- De kérem, számítani lehetett rá - puhatolóztam -, csodálom, hogy éppen te vagy úgy meglepve... te, aki valamikor, köztudomás szerint, a legbensőbb baráti viszonyban voltál Caracallával...

Szórakozottan, borzongva nézett el fejem fölött, pillanatok múlva jutott csak eszébe kérdésem.

- Hogy mondod?... No igen, hogyne... baráti viszony, talán több is... gyerekkori barátság - hiszen iskolatársak voltunk...

Rekedten, sötéten nevetett. Csillapítani próbáltam.

- Jó, jó... értelek... Azt is tudja mindenki, hogy a nagy politikai fordulat napjaiban, sőt még jóval előbb, világfelfogásotok szembekerülése folytán, társadalmilag is elváltatok egymástól - senki nem tehet felelőssé érte téged, aki hű maradtál elveidhez, hogy az ifjúkor rajongó éveiben bíztál és hittél néhány méltatlanban, akik elhitették veled, hogy közös eszmékért harcoltok. Nem tudhattad előre, hová ragadja ezt az embert a hiúsága, ha az emberismereted nem is csalt, a jóhiszeműséged nyilvánvaló...

Sóhajtott.

- Ha csak erről volna szó - nem vagyok ostoba, hogy tökéletlenségemért vádoljam magam. Más... más itt a baj, Máriusz...

- Ugyan, mi lenne? *Kivel* szemben érzel lelkiismeretfurdalást?

Merően nézett rám.

- Vele. Vele szemben, Máriusz.

Vállat vontam.

- Csak nem azt akarod mondani... hogy volt barátod sikere téged is megingatott régi hitedben, az ember és hazafi hivatását és kötelességét illetően?

- Nem értesz engem. De hogy is érthetnél? Sikerről beszélsz? Hiszen éppen ez a borzasztó... *nekem módomban lett volna ezt a sikert megakadályozni*, ezt a „fejlődést", ezt az „építést", ezt az „új szellemet" - ha *akkor* világosan látok, s nem tart vissza a nevetségessé válástól való kicsinyes félelem...

- Az augusztusi eseményekre gondolsz?

Legyintett.

- Augusztus!... nem... nem... ez nem politika és nem elvi harc... Más az, ami engem marcangol.

Hirtelen, mereven felém fordult. Szinte fenyegető volt a hangja.

- Mínusz... emlékszel rá?... úgy nyolc évvel ezelőtt lehetett... már ismertük egymást, s te is tudtál bensőséges barátságunkról Caracallával... Egyszer - emlékszel? - panaszkodtam neked, hogy milyen rettentő betegség támadta meg Carcót...

Gondolkoztam összehúzott szemmel.

- Hogyne! - kiáltottam fel aztán élénken - nagyon is jól emlékszem... még a tudományos vitára is, amin csaknem hajbakaptunk, ebből az alkalomból... Valami pajzsmirigy volt... Caracalla betegesen lefogyott...

- Igen... igen... betegesen... lehet mondani, hogy betegesen... - nevetett furcsán Milán, s megint összeborzongott.

Magába süppedt, tűnődött, összefüggéstelen szavakat morgott maga elé. Aztán váratlanul kihúzta magát, erőteljesen és elszántan a szemembe nézett, és összefüggően és értelmesen elmondta alábbiakat: a leghihetetlenebb és érthetetlenebb kalandot, amit valaha hallottam.

Közben csak annyi árulta el az emlék hatásából növekvő izgalmát, hogy egyre görcsösebben és gyorsabban rángatta kabátgombomat, amit az elején megragadott.

*

- Igen, szerettem Carcót, ő meg valósággal rajongott értem. Már az iskolában elsők között volt, akik felkarolták akkori homályos és kialakulatlan, de lelkes humanista gondolataimat... Az egyetemi harcokban is hűséges fegyverhordozóm és bajtársam volt: még ma is hiszem, hogy őszinte hittel, mert a szép és nagy eszmék megvalósítását célzó munkánkban nemcsak szóval, tettel is részt vett... Önként vállalta a szemináriumban való oktatást... névtelenül dolgozott egy nagy elaborátumon, ami...

- De mit magyarázzak? Okom volt rá, hogy igaz embernek és lelkes embernek tartsam... Okom volt rá, hogy bízzam elhivatottságában és fejlődésében... hogy velünk együtt azok közé számítsam, akik diadalra viszik az Emberformájú Alkotmány gondolatát...

- Fejlődés...! Nem rossz...

- Nem furcsa, hogy lelki fejlődésében éppen akkor bíztam a legjobban, mikor különös, szokatlan betegsége, jelképes formában, gyanút kelthetett volna bennem? Gondold el, egy ember, aki lelkileg fejlődik, s aki testben egyre vékonyabb lesz... Ezt akkor természetesnek tartottam, az ostoba hegeli ellentételv alapján...

- Carco jól megtermett, vállas, erős fiatalember volt. Hirtelen kezdődő lefogyása aggodalommal töltötte el a barátait. Jól emlékeztél, a pajzsmirigy elfajulására gondoltak, de nem alakult ki megbízható diagnózis... Mikor a huszonötödik elvesztett kilónál tartott, tanácskozásra ültünk össze. Carco rosszul állt akkoriban anyagi javak dolgában: könyveit nem vásárolták. Kemény és megrendíthetetlen s el nem titkolt világszemlélete miatt reménytelenné váltak számára azok a pozíciók, erkölcsi és egzisztenciális előnyök, amiket tudásával és szorgalmával kiérdemelt volna... Pénzt adtunk össze, hogy Norvégiába utazzék, ahol akkoriban a hírneves Manilla hirdette új tanait, az elválasztó mirigyek szerepéről... Ha valaki, ő tud segíteni Carcón.

- Eleinte írt nekem Norvégiából, aztán elmaradtak a levelei.

- Elutazása után fél évvel lehetett. Egy reggel, ahogy álmosan kiléptem a fürdőszobából, hogy íróasztalomhoz lépjek, gyökeret vert lábam: az asztal előtti széken egy emberformájú ruhafogas ült, nem is ült, csak lógott, lecsüngő végtagokkal.

- Mégis a hangjáról ismertem meg, pedig ez a hang is megváltozott, magas lett és fátyolos, túlvilági, messziről jövő.

- „Mint látod, Manilla nem tudott segíteni rajtam, Milán - lehelte csüggedten a hajlékony emberkígyó -, s ezt közölte is velem a végén. Hazajöttem, csöndben és békében meghalni, mint aki elvégezte dolgát ezen a világon. De nem akarom, hogy akiknek valaha eszébe jutok, *erre* a szörnyűségre emlékezzenek, amivé lettem... Senki sem tud hazatértemről, s azt akarom, hogy senki se tudjon róla... Pénzem nincs, terveim sincsenek többé... Eljöttem hozzád, hogy utolsó napjaimat a leghűbb barát házában szenderegjem át, békében, rejtve, mindennel leszámolva... Engedd meg, hogy itt maradjak nálad... már nem sokáig zavarlak..."

- Könnyekkel a szememben öleltem meg, ha ölelésnek lehet nevezni, mikor az ember egy öntözőcsövet kebléhez szorít. Azt mondani csont és bőr, nem fejezi ki Carco külsejét, ahogy ott lógott vállamon, végre is a csontnak és bőrnek is van bizonyos meghatározott kiterjedése. Bőrét, ezt a buborékhártyát, nem is említve, egy tökéletesen összeaszott, pár centiméterre keskenyedett csontváz volt ez - arcán, a kihúzott szalagon, égnek szaladtak a gótíves szemöldökök, s a szemek és a száj vonalának fölfelé irányuló *hosszúsága*, volt csak, szélessége semmi, mint a gumibabán, amiből kiment a levegő, s amit kétfelé húznak kegyetlen gyerekkezek.

- Hálószobámat rendeztem be szállásául: megígértem, hogy se orvost, se papot, senkit nem engedek be hozzá, s nem is árulom el hollétét, ha majd elköltözik tőlem egy szebb hazába, hadd higgye a világ, hogy soha többé nem tért vissza Norvégiából. Lefektettem az ágyba, fejét eligazítottam a párna közepén (ami elég nehéz volt), letakartam, és biztattam, hogy próbáljon elaludni.

- Másnap reggel elszörnyedve állapítottam meg, hogy Carco tovább fogyott: fele volt tegnapi szélességének. Arcvonásai teljesen eltűntek, csak az orr helyét jelezte egy kiálló kemény lemez, amit legfeljebb borotválkozásra lehetett volna használni... Már nem beszélt, vagy nem lehetett hallani, amit mond, de lélegzett még, mert kitakarva testét, a sodronyvastagságú hosszú bot közepe táján kínosan vonaglott valami... Természetesen, szó sem lehetett róla, hogy felüljön vagy felálljon, mikor megpróbáltam kiemelni az ágyból, erőtlenül csurgott vissza a tenyerem közepéről...

- Nos, mit meséljek még? Látom az arcodon, sejtesz már valamit... de mi az, amit sejtesz ahhoz képest, ami történt!... Igen, harmadnapra Carco helyén egy két méter hosszú cukorspárgát találtam az ágyban, aminek egyik vége felül, másik vége alul lógott ki a paplan alól... Negyednapra a cukorspárgából cérna lett, fekete cérna (szerencsére Carco barna bőrű volt, s

így nem vesztettem szem elől), ötödnapra hajszál, amit csak erős szemüveggel tudtam felfedezni.

- És hatodnapra Carco végleg eltűnt... Elmúlt, semmivé lett, elfogyott... *Kétséget kizáróan* megállapítottam, mert gondosan végigsimítva a lepedőt és párnát s meg is fordítva és lerázva az ágyneműt, sehol nyoma nem maradt: a legerősebb mikroszkóp sem használt.

- Barátja voltam, megsirattam, csendes misét mondattam lelkiüdvéért, az ágy fejénél mécsest gyújtottam. Az ágyba, ami ravatala és sírja volt egyszerre, nem feküdtem többé, kegyeletből: a díványon háltam - és most jól figyelj, Máriusz.

- Egy hét múlva szolgám a reggeli takarításnál figyelmeztetett, hogy a lepedő, úgy látszik, foszlani kezd: hosszú szálat húzott elő belőle, és félre akarta dobni. Különös előérzettel megakadályoztam. Kivettem kezéből a szálat, és végigfektettem az ágyon...

- Másnapra a szál vastagabb lett.

- Harmadnapra cérna volt, negyednapra spárga, ötödnapra sodrony.

- S a hatodik napon felismertem Carcót.

- Ő volt az, visszatért, s egyre kövérebb lett. Mégse halt volna meg? - gyötrődtem magamban - holmi ultramikroszkopikus formában tengette egy hétig spárgaéletét, hogy titokzatos módon újra életre kapjon? Lehetetlen! Hiszen le is mosattam azóta az ágyneműt, forró vízben és lúgban, ami tudvalevően minden életet megöl... És mégis...

- Két hét múlva derült világosság agyamban: azon a reggelen, mikor a még sovány, de már elég erőteljes Carco először szólalt meg. Enni kért, meglehetős határozottan. Örömmel üdvözöltem újjászületése alkalmából, de hangja és modora torkomra dermesztette a szót.

- „Hagyjuk a frázisokat!" - mondta Carco megvetéssel és gúnyosan - „ezeknek semmi célja most, hiszen kettesben vagyunk, nem használunk vele magunknak. Ezeket tedd el a hordó tetejére, amikor majd együtt szédítjük a csőcseléket, hogy a hátára kapjon bennünket - mert remélem, lesz annyi eszed, hogy velem tartasz, az egyetlennel, akinek van esélye ebben az ostoba országban karriert csinálni. Most hozzál reggelit, aztán ülj le: vezércikket fogok diktálni neked, amiben egymás ellen hecceljük a lilákat és sárgákat. Így mindkét oldalon pénzhez jutunk, amivel megalapítjuk a Caracalla-pártkasszát, a későbbi Ladoméria-bankot. Mihelyt lábra tudok állni, megkezdem az agitációt."

- Máriusz, te tudod, mi történt aztán... Caracalla egyik sikerét a másik után aratta... Egyre feljebb emelkedett... Szónoklataival megbabonázta a tömegeket... „Elvette az eszüket" - érted?!... érted ezt?... „elvette az eszüket..."

- Hogy miért kapaszkodom ebbe a szóba?... Hát még mindig nem vetted észre, *mi történt* Caracallával?!...

- Ami „elvesz" a dolgokból, és nem „ad hozzá", az a matézis és fizika tanulsága szerint mindig *negatív* dolog - valaminek a *hiánya* kevesebb a semminél: *mínusz*.

- Te vállat rándítottál az imént, mikor Caracalla diadalát olvastad - az arcodra az volt írva -, mit törődöm ezzel a *semmi* emberrel, ezzel a *senkivel*, akit a tömeg ostobasága emelt oda, ahol még a Valaki is kevés, hogy segítsen... majd észbe kapnak, s elfújják trónjáról, mint a porszemet...

- Tévedsz, Máriusz... Ez az ember nem értelmetlen semmi, nullpont, zéró, olvadás és fagyás határa - ez az ember értelmes és kártékony, *kevesebb* a semminél, negatív mennyiség, romboló erő, ami fogyasztja, esetleg semmivé teszi a valamit... Mint ahogy a mínusz érték, ha eléri a

plusz határát, egyenlővé teszi a semmivel, hogy önmaga is megszűnjön, és semmivé váljon a valami halála után...

- Azon a szörnyű éjszakán, Máriusz, amikor végleg elfogyni láttam a *valami* Carcót, hűséges, derék barátomat - azon az éjszakán rettenetes dolog történt: Carco semmivé vált, de nem szűnt meg: átlépte a nullpontot, és átment mínuszba, s azóta így él, így erősödik, hogy levonjon az élet és a jövő pozitív értékéből annyit, amennyit hozzáadni és használni tudott első, tartalmas életéből.

HAJDUSEK

Néhány hétig egy régi színház együttesével dolgoztam abban az időben, a beállított műsor keretei közt. Mindennap pontosan megjelentem a színfalak mögött, mielőtt rám került a sor, bekukkantottam a lányokhoz, tétlenül kódorogtam a közös férfiöltözőben, ahol jégeringben és királyi koronával vagy szőke parókával a fejükön üldögéltek a tükör előtt: bajuszt ragasztottak, spriccert ittak, rendkívül piszkos kártyával alsóztak, és disznóságokat kiabáltak különféle grófok, koldusok, Shakespeare-figurák, világfiak és mások. Szabályosan ismétlődő időközökben megjelent egy sovány és szomorú ember, az ügyelő - érdekes, hogy vidám színházaknál rendesen bánatos és tűnődő a személyzet - „kérem, B. úr, tessék készülni" - mondta halkan és nagyon komolyan, mint a Conciergerie-ben a börtönőr, mielőtt kivégezni viszik a sorra kerülő elítéltet. Az illető letette a lapot, „aduval ütöttem, tessék megvárni, a jelenésem, folytatom" - mondta, feltette kócsagos kalapját, szájába tömte az utolsó falat tormás virslit, és ment a színpadra.

Ottlétem harmadik vagy negyedik napján valaki felkiabált a rozoga lépcsőn.

- Itt a Hajdusek!

Az öltözőben rögtön élénkség támadt, letették a blattot, röhögtek, jókedvük lett.

- Hozd fel, bújjon be gyorsan!

Recsegett a lépcső, nyikkant az ajtó, s a kövér komikus röhögő feje előtt egy furcsa, hosszú, sovány figura tündöklött föl a küszöbön, jelenésszerűen, mintha nem is a padlón járna. Igaz, hogy hátulról tuszkolták.

A szerkesztőségekben, színházakban, nagyközönséggel foglalkozó üzemekben begyakorolt szem első pillantása felismerhette benne az ártalmatlan, szabadon járó bolondok bizonyos típusát: ilyenfélék ők mind, a feltalálók és világmegváltók és politikai tervezők, akik megállnak a szoba küszöbén, ég felé meresztett szemmel hangosan szavalni kezdenek, a skriblerek és hivatalnokok körülállják őket, ugratják, lökdösik, kérdezgetik egy darabig, aztán rendesen elküldik a konkurrens vállalathoz, ahová türelmesen és méltósággal el is mennek. Nem vesznek észre semmit, szelíden és türelmesen járnak tovább, évekig, néha évtizedekig hirdetik az igét! Megjelenésük rendesen élénkséget, örömet okoz, mindenkiből kiváltják az életkedvet. A legszomorúbb, legostobább, legmellőzöttebb alkalmazott, kuli és rabszolga a társadalom taposómalmaiban egy percre egyéniségnek, fölényes életművésznek érzi magát, velük szemben: büszkén eszmél rá, hogy az okos és fölényes és józan társadalomhoz tartozik, amelyik kivetette magából ezt a szerencsétlent. Íme, van valaki, akivel ő is viccelhet, vállveregetve, mint vele a főnök és a feljebbvaló.

Ez a Hajdusek, ahogy megjelent, hétpróbás képviselője volt ennek a típusnak. Rettenetes soványsága, a kiálló ádámcsutkával, összenőtt szemöldöke, a messzeség felé lobogó eszelős tekintete, boldogan vigyorgó, keskeny ajkai mögött szörnyű fekete fogakkal, a mocsoktól fénylő fekete kabát s a gallértalan ingre nyakkendőnek alkalmazott harisnyaszerű rongydarab egy Don Quijotéban megnevettette volna tulajdon karikatúráját. Kíváncsian várom, melyik szakmáját űzi a létfenntartó rögeszméknek, hogy eddig sem pusztult el üvöltő nyomorában.

A színészek rögtön körülfogták. Méltatlankodva dorgálni kezdték.

- Szép dolog, Hajdusek mester! Egy remegésben vagyunk, hogy lekési a bemutatót!... A közönség tombol.

Hajdusek szelíden mosolygott, bólogatott. Odajött a színházi borbély is meg az öltöztető. Vadul ráncigálni kezdték.

- Gyerünk, gyerünk gyorsan! Nincs idő! Tíz perc múlva kezdődik a nagy jelenet, az első felvonásból. (Csakugyan a műsor első felében tartottunk.)

S még mielőtt szóhoz juthatott volna, munkába vették Hajduseket, aki maga is sebesen igyekezni kezdett, nem izgatottan, de lelkiismeretes buzgalommal.

Először a maszkot készítették el. Vastag fehér alapot kentek csontos képére, erre különféle foltok jöttek: hektikás piros a jobb pofára, a balra kék és zöld pöttyök, egy nagy karika, nyíllal átszúrva. Félbajusz jobbról, félszakáll balról. Aztán a paróka: gyönyörű aranyhaj, dús és hullámzó. A tetejébe huszárcsákó, leomló plörőzzel. Most öltöztetni kezdték, egyik lábára csizma került, a másikra papucs. Hamlet fekete trikónadrágját rántották fel görcsös térdeire, s miközben így dolgoztak rajta, valakinek eszébe jutott, hogy bemutasson neki.

- Hajdusek mester! - ordították a fülébe. - Ez az úr a londoni „Times" főszerkesztője, direkt azért jött Pestre, hogy tudósítást írjon a tündöklő sikerről, és magától beszélgetést csikarjon ki! Amíg a parókát fésülik, talán ráér pár szót adni neki?

Most hallottam csak a hangját. Vékony, mégis recsegő és fisztulázó, furcsa, préselt, éneklő krákogás.

- Kérem, kérem - nagyon szívesen. Parancsoljon.

- De csak angolul tud! - rikkantotta a kis segédszínész.

Hajdusek felém fordult, s valahol a fejem fölött csóválva átszellemült tekintetét, jóságosan és türelemmel biztatni kezdett.

- Nem baj... nem baj... nem tehet róla... Azért látni csak úgy lát, mintha magyar volna, nem igaz?... Egy szót se tud magyarul?

Muszáj belemennem a játékba. Sugdostak, hogy halandzsázzak vele, de én jobbnak láttam, ha egyenesen válaszolok.

- Sajnos, egy szót se - mondtam hibátlan magyarsággal. Rögtön megnyugtatott.

- Kérem, az nem tesz semmit... mi szeretettel gondolunk Anglia méltányló eszmeközönségére... Kár, hogy nem tud magyarul, vagy nem értheti az eszmedomborítás magas piramidonját...

- Igaza van, Mester, majd megtanulok magyarul - mondtam hódolattal. Megértésem láthatóan tetszett neki. Kérdően nézett körül.

- Szavaljon valamit a szerepéből - biztatták -, hogy fogalma legyen a buta ángliusnak, kivel áll szemben.

Azonnal felállt.

- A főjelenetből?

- Abból, abból!

Hajdusek előrelépett, egyik karját félszegen kicsavarta, tenyérrel fölfelé. Egy pillanatra behunyta a szemét, aztán csak a szemfehérjét lehetett látni, kiforgatva a mennyezetre. És hihetetlenül vékony és egyhangú, síró és sipító énekléssel hadarni kezdett.

A jó kis gyermek
Szüleit nem búsítja
Tudjátok-e mi a haza?
Piros rózsa, árvácskavirág
Benned is él az eszmevilág.

Pukkadoztak a röhögéstől. Hajdusek kérő tekintettel fordult a bonviványhoz, aki megértette, mit akar.

- Ja persze... - fordult felém -, tudnia kell, Mister Chamberlain, hogy Hajdusek mester kizárólag saját költeményeit szavalja a színpadon, saját verses drámáinak főszerepében... neki nincs szüksége más szerzőkre. Ezt is ő költötte.

- A szerzők eszmetehetségét elismerjük, de mi csak saját műveinket játsszuk - egészítette ki Hajdusek a magyarázatot, kiengesztelően, hogy meg ne sértődjem, amennyiben magam is szerző volnék.

A női öltözőből átjött Csipirke már következő szerepére maszkírozva, meztelenül, lepkeszárnyakkal.

- Hajdusek mester, itt van Jeritza! Még mindig nem akarja meghallgatni?

Csipirke előbb letérdelt, majd könyörögni kezdett egyetlen csókért, megpróbált Hajdusek ölébe ülni. A fiúk trágár ajánlatokat írtak körül. Hajdusek egy aszkéta szemérmes, de hajthatatlan szelídségével hárított el mindent.

- Nem foglalkozunk nőkkel. Az eszmeművészet tiszta jellemnagyságot kedvel.

Most lihegve rontott be az ügyelő, akit először láttam vidámnak: egész piros volt.

- Hajdusek, az istenért, gyorsan a színpadra! Őrjöng a közönség, nem hallja? Idáig hallani: Hajdusek, Hajdusek! A nagy jelenet jön!

Hajdusek felállt, nyugodtan, méltósággal. És hátra se nézve többé, mint aki egyedül maradt s egyedül látja ama Csillagot: megindult, egyenesen, szilárd léptekkel.

Az egész társaság utánatódult, ott loholtunk a nyomában.

A színpad mögött, túl a horizontfalon, hold alakú folyosófélén néhány bútor és kulissza: az előző kép díszlete. Ide vezette Hajduseket az ügyelő. A szélén megállt, csak a kezével integetett Hajduseknek, hogy mehet. Hajdusek a díszletek közé lépett, még egyszer visszafordult.

- Jól van - súgta rekedten az ügyelő -, ott maradjon, a középen! Ott az egész nézőtérről legjobban látják! Vigyázz! Kész! Függöny!

Kezével rántó mozdulatot tett, a levegőben. Hajdusek az üres fal felé fordult. Ebben a pillanatban taps zúgott fel kívülről, az igazi színpad felől - úgy volt kiszámítva, éppen a kép végére. Az ügyelő rekedten súgott.

- Hé! Hajdusek!... kezdje el!...

Hajdusek felfelé fordította szeme fehérjét. És rákezdte:

A jó kis gyermek...

Éppen hogy befejezhette, mire az „eszmevilág”-ig ért, négyen-öten rohantak be hozzá, rángatták.

- Gyorsan! Hajoljon meg! A közönség tombol! Óriási siker!...

És most jött a poén, ennél groteszkebbet és meghatóbbat keveset láttam életemben.

Hajduseket a folyosón keresztül kirángatták az igazi színpadra.

Ördögi pontossággal abban a szempillantásban, mikor az igazi függöny összecsapódott a rivalda elé tapsolt színészek előtt. A színészek, csupa összeesküvője a játéknak, rögtön szétrebbentek, középre engedték Hajduseket, aki méltósággal, de mélyen, mélyen, szinte a földig érve hajlongani kezdett a - leeresztett függönynek, megköszönve, hálásan és meghatottan, a kívülről zúgó tapsot, a zúgó, tomboló, eszeveszett ünneplést, amivel „eszmeművészetét” illette a megértő közönség.

Háromszor-négyszer ismételték meg ezt a játékot.

A szűnni nem akaró tapsra szétnyílt a függöny - ilyenkor Hajduseket gyorsan elrántották, kimentek a színészek, hajlongani. Abban a pillanatban, mikor a függöny összecsapódott, Hajduseket megint odalökték a színpad közepére, és ő fáradhatatlanul hajlongott és hajlongott, átfűtve és felgyújtva a függöny nyitását követelő taps melegétől.

Egy pillanatra láttam az arcát, oldalról, a kulisszák közül. Nem volt azon se gőg, se elbízottság: áhítat és alázat lebegett rajta, mint aki nem önmagát - az Eszmét ünnepelteti itt, az Eszmét, melynek a legnagyobb művész is szolgája és alázatos követője és fájdalmas hangszere csak, dicsőségének legmagasabb zenitjén és legforróbb pillanatában se több, nem is kevesebb.

Négy éve járt akkor a színházhoz, minden héten megjelent egyszer. A színészek olyan ügyesen és gyakorlottan csinálták vele ezt a mókát minden alkalommal, hogy négy év alatt egyszer se fordult elő zavar az előadásban: egyetlen pillanatra nem látta őt teremtett lélek a nézőtéren, és egyetlen pillanatra nem láthatta valódi szemével a közönséget - éppen ezért az igazgatóság szemet hunyt a személyzet kedvtelése fölött, és még sokáig nem tiltották el a színház környékéről, ahol egy-két fillér s maradék vacsora is jutott néha Hajduseknek.

FOGHÁZIGAZGATÓ

Dologház. A munka csarnoka, ipartelep - ilyen képzeteket idéz az egyszerű, puritán szó, s szinte jólesik elfelejteni (lám, mennyi múlik a kifejezésen!), hogy jelentésében nem távoli, sőt legkeményebb értelemben a fegyház és börtön fogalmát fedi: a modern büntetőgyakorlatban ez az épület, amihez most közeledik autónk a téli délutánban, mint a szabadságvesztés színhelyének legsúlyosabb fokozata szerepel - megrögzött, visszaeső bűnösök kerülnek ide, akiket (különösen az úgynevezett szigorítottakat) a kiszabott évek után is feltételesen szoktak csak szabadon ereszteni, egyébként pedig a büntetés, bármely oknál fogva automatikusan, külön ítélet nélkül hosszabbítható meg.

S lent a völgyben, innen messziről nézve, komor felhők alatt pislákoló fényeivel, valóban oly szorongatóan hatnak a fehérlő falak, mintha ama rettentő feliratú kapuhoz közelednénk: „lasciate ogni speranza...”

*

De a kapuban, vörös lángnyelvek helyett, barátságosan világított őrszobán mosolygó katonaféle fogad, és közli, hogy az Igazgató Úr már meghagyta, hogy rögtön vezessen be.

Polgári bútorzat a jó meleg szobában. Csendes szavú, tűnődő tekintetű úriember az igazgató - leültet, s egy pillantással kiküldi a darócruhás rabot, aki idevezetett. Előadom, mi járatban vagyok: körülnéznék itt is egy kicsit. Valamit hadarok bűnről és, bűnhődésről, társadalom rendjéről, jogbölcseletről, lélektani tanulmányról, Lombrosóról s az író feladatáról. Udvariasan végighallgat, s aztán minden megjegyzés nélkül feláll: tessék parancsolni, mehetünk.

*

Néhány folyosó, aztán kapu tárul: bent vagyunk a fogház belsejében.

Jobbról és balról két óriási csarnok, tetőzetéig áttekinthető - négy emeletre beosztott folyosók futnak végig a fal mentén s a folyosókon, két méternyi egyenlő távolságban, egyforma cellaajtók. A cellák fölött tábla.

Összesen hétszáz egyforma cella és mind a hétszázat, innen a földszintről, egyetlen pillantással ellenőrizheted - nem nyílhat ki közülök ajtó, hogy észre ne vedd.

Kérdésemre megtudom, hogy telt a ház, nincs üres cella. A rabok ilyenkor lent dolgoznak, különféle műhelyekben.

Egyébként ragyogó tisztaság és rend. A rácsok feketén, egyformán nyúlnak el; az első emeletet drótháló fedi be alulról - rögtön, kérdés nélkül megértem, miért.

*

Nem, egyáltalán nem pokoli nyomorúság, végsőkig lefokozott élet képzetét kelti az első benyomás.

Sőt...

Illetve... hogy is mondjam.

Azt rögtön érzi az ember, hogy *élni*, a szónak fizikai értelmében, igen tisztességesen és rendesen lehet ebben a házban. Tiszta, bő levegő, minden szükséglet számára elegendő berendezés. Villanyvilágítás, könnyű, egyszerű közlekedés. A cellákban éppen annyi hely, amennyi egy embernek elég - a vaságyon meleg takaró, oldalt asztalka, szék s egy jól fedhető bödön mint illemhely. A cellák különben is alvásra kellenek csak, nappal műhelyekben folyik a munka.

Felfogás dolga az egész. Vagy, mondjuk - temperamentumé. Vagy talán - a képzeleten múlik az egész.

Vannak képzeletek, hálózatokra és rekeszekre beosztva, melyek semmi szörnyűséget nem éreznének erre a látványra. És vannak - s úgy látszik, e boldogtalan kevesek közé tartozom -, akiket jobban fojtogat és lever ez a rend és szabály némely nyomorúságnál és kényelmetlenségnél. Egy pillanatra úgy érzem, fel tudnék lélegzeni, ha az ajtók összevissza állnának a falban, és volna köztük kisebb és nagyobb, vagy az egyik kékre, a másik sárgára volna festve. De ezek méhsejtek vagy inkább barázdák, barázdalyukak, mindegyikben egy dugvány számára való hellyel. És ha az ember dugvány volna, nagyon helyes volna az egész. De az ember nem dugvány és növény, és állatnak se rendes állat, hanem rendetlen állat, s ami érdekeset csinált, valahogy rendetlenül csinálta.

*

Lám, idelent, az óriási hombárban szűk volt a levegő - s először az egyik keskeny cellában tágul ki a tüdőm, egy nagyon egyszerű kis felfedezésre: a cella lakója, engedély alapján, képekkel és saját rajzokkal aggatta tele a falat, s még virágállványt is kerített, és virágokat nevelt. Most nincs itt, de keze nyomától él és mosolyog az üres helyiség.

Íme, a cro-magnoni barlang őslakója: az első művész, az első ember.

*

Aztán még sok-sok ilyen cellára nyílik az ajtó. És most már érezni ember és ember közt a különbséget. Vannak komor cellák, amikből még az asztal is hiányzik, a fal sivár, az ágy horpadt. Menthetetlen, reménytelen, vigasztalan lélek, nem tud alkotni a semmiből.

*

A fekete parasztfiú jó szagú csajka mellől ugrik fel.

- Adjon isten - így köszön.

- Mióta van itt?

- Hat év.

- Miért?

- Gyilkosság.

- Meddig még?

Mosolyog.

- Életfogytos vagyok.

*

Aztán még sok ilyen rövid beszélgetés. Meddig, mióta, miért. E három alapkérdés dimenziójában zajlik le itt a lélek egyszerű élete. Meglep, hogy az utolsóra, a „miért”-re, milyen gyorsan, habozás és zavar és szégyenkezés nélkül felel mindegyik - elmarad az a bizonyos pár másodpercnyi szünet, amit a freudizmus beteg és sérült komplexumok érintésekor mindig megállapít, s ami idekünt valóban szerepel is mindig, ha bűneinkről van szó. Úgy látszik, az ortodox, religiózus lélektanban is van valami: aki bűnhődött és bűnhődik, valahogy felszabadul a bűn nyomása alól, kiegyenlítődik benne valami, nem szégyelli egyensúlyba jutott életét.

*

Két sötétzárka, fegyelmi büntetés céljából, ablak nélkül. Mind a kettő üres. Nagyon ritkán használjuk, mondja csendesen és szórakozottan az Igazgató.

*

Munkatermek.

Suszteráj, asztalosműhely, könyvkötészet - aztán egy hatalmas telep, szövőgépekkel.

Az ajtókban katonásan jelenti a felügyelő rab a létszámot.

A könyvkötészetben egy fiatalember megismer, lesütött szemmel kérdi, elküldhetné-e verseit és novelláit, amiket itt írt.

*

Szép, tágas udvar, virágágyak. Konyha, három óriási üst. Fürdőépület. A konyhában leves fő, egész jóízű. A kenyér jobb, mint katonáéknál. Hús bizony kevés van, eddig kétszer volt hetenként, most csak egyszer - a gazdasági leépítést mi is megérezzük, magyarázza az Igazgató -, nem tudom, csalódom-e, de mintha egy furcsa kis mosolyt láttam volna felvillanni az arcán.

*

Visszafelé jövet találgatni kezdem magamban, miféle ember lehet? Keveset beszél. Filozófus? Humanista? Embergyűlölő? Van mögötte valami, mint Tolsztoj regényalakjaiban.

S miközben benyomásaimról fecsegek neki s a hozzájuk fűződő gondolatokról, eszembe jut egy általános megfigyelés. *Mindegyik* rabnak az arca, kivétel nélkül, felderült, csaknem mosolygóssá vált, ahogy az Igazgatót meglátták.

Pedig nem mondott egyiknek se kedélyeskedő vagy kenetes szavakat. Egyszerűen kérdezett, úgy beszélt hozzájuk, mint hozzám vagy akárkihez.

*

Hogy ellenálljak a kísértésnek, egyenes kérdést intézni hozzá, a néhány év előtti hírhedt hitvesgyilkos cellájáról kezdek beszélni. Érdekes, mondom, a falak tele vannak saját és halott felesége képeivel. Méghozzá a kriminális nyaralóbeli felvételek. Milyen furcsa ember. Életfogytiglani büntetését ezzel a kísértettel akarja súlyosbítani - vagy ugyanarról a cinizmusról van szó, ami miatt nem lehetett beismerésre bírni? Riasztó jelenség.

Kicsit gondolkodik, mielőtt felel.

- A pöre idejében - mondja csendesen -, emlékszem, sokat írtak róla, hogy milyen ellenszenves fráter, s az újságíró urak sűrűn emlegették állandó, öntelt, szemtelen mosolyát, amit még az ítélethirdetés se törölt le arcáról. Én azt hiszem, itt egy kis tévedés van... Ez a mosoly az *arcvonásaiban* van neki, mint valami rendellenesség, az ajkak ferde állása, nem tehet róla.

- Érdekes - állok megdöbbenve -, erre nem gondoltam.

- Én láttam sírni. Akkor is ilyen az arca.

*

Este előadást tartok a szomszéd, kedves, régi város kaszinótermében. S miközben mindenféle bolondsággal igyekszem mulattatni és nevettetni a nagy és intelligens közönséget, mintha az első sorból egy tűnődő, figyelmes arc nézné mosoly nélkül és bosszankodás nélkül az arcom. Mintha rá akarna jönni, mit jelent a nevetésem, s mit jelent elkomolyodásom.

Pedig nem is jöhetett el az előadásra, nagyon fáradt volt, korán lefeküdt.

VÉGZET

Negyvenéves emberek beszélgettek annál az asztalnál. Életről volt szó, szerencséről és pechről. Boldogokról és boldogtalanokról. Egyik dicsekedett, másik panaszkodott.

Béla csak vállat vont.

Se pech, se szerencse, se boldogság, se boldogtalanság, mondta aztán. Ezek a kivételes dolgok legfeljebb harminc évig különböztetik meg az embert. Mire negyvenévesek leszünk, egyszerűen kezet foghatunk egymással, a mérlegünk körülbelül parin áll. Negyven év alatt a

normális férfi mindenen keresztülmegy, amit ember megélhet ezen a világon, „itt plusz, ott mínusz - summa: semmi”, ahogy A. barátunk írta egy okos versében, negyvenéves korában, miután a legragyogóbb polgári sikerek után váratlanul kitört rajta a húszéves gyerkőchöz való forradalmi rajongás, hogy tönkretegye és félredobja az életét.

- Azt csak elismered, hogy van pech és szerencse? - mondta valaki.

- Hogyne. Egy darabig. Mint a kártyánál. Vannak sorozatok. De a monte-carlói bank mérlegét, ha nem egy hónapon, hanem egy éven át figyeled, ki fog derülni, hogy minden évben ugyanazt a végösszeget mutatja, bank és játékos esélyének arányában. Csak rövid időtávon tarkítja rendetlenné és izgalmassá az életet az, amit ti Véletlennek neveztek - az idők nagy távlatában mindent kiegyenlít, mindent közös nevezőre hoz egy ismeretlen Törvény, mely Végzetnek is mondatik.

- Nahát, nekem beszélhetsz! - hencegett Géza - ezzel a negyvenes elmélettel. Én negyvenéves vagyok, és - hadd kopogom le gyorsan - egy csomó olyan dolog elkerült az életben, ami legtöbb ismerősömet nem kímélte meg. Én ezt már gyerekkoromban tudtam, hogy nekem bizonyos dolgokban őrangyalom van, és meg vagyok győződve róla, hogy vigyázni fog rám eztán is, mint ahogy eddig vigyázott. Persze, nem pénzről beszélek meg sikerekről, az megint más, az ilyesmi nem függ egészen a velünk született talizmántól - de ami közelebbi, hogy így mondjam, testi dolgokat illet...

- Például?

- Például, hogy mást ne mondjak, nem voltam beteg soha egy pillanatra. Testvéreim minden fertőző betegségen keresztülestek, ott éltem köztük, egyiket se kaptam meg. A világháborút, első napjától az utolsóig, végigverekedtem. Voltam Szerbiában, komitácsi-fogságban, megszöktem - harcoltam Galíciában és a Doberdón, az olasz front poklában -, a hajam szála se görbült meg. Volt egy bajtársam, mindenütt együtt, orosz fogságban is vele voltam - az utolsó percig ezt se érte semmi baj, de a kiváltásunk előtt két nappal az történt, hogy rá akart gyújtani egy tőlem kölcsönkért öngyújtóval - próbálgatta öt percig, a tűzkő csak szikrázott, nem gyújtott, eldobta, gyufát kért. Egy óra múlva kozákok vitték el valahová - később megtudtuk, hogy az őr feljelentette, amiért fényjeleket morzézik a németeknek: nem hittek neki, főbe lőtték. Látod, ez pech. De ami engem illet...

Béla megint vállat vont.

- Biztos, hogy megvagy már negyvenéves?

- Most fogsz nevetni: ma van a születésnapom. Azért vagyok itt köztetek - gondoltam, megünneplem magam egy pohár borral. Prosit, uraim - öt perc múlva negyven éve a nagy pillanatnak, hogy egy szerencsés édesanya megszülte burokban a világ egyik legszerencsésebb fiát, akinek van szerencséje önöket együtt látni baráti asztalánál, hogy mindannyiunk számára elrebegjek egy szerény „bis hundert und zwanzig”-ot! A vén fiúk nevettek, poharak emelkedtek a magasba.

- Éljen Géza! Erre iszunk!

- Te is igyál, öreg medve!

Béla mosolygott.

- Na jó - meg vagyok győzve! Prosit, kedves kivétel, mely megerősíti a szabályt. Nem iszol?

- Dehogynem... csak ez nekem nagyon erős így...

- Ugyan... a te gyomrod mellett... ami még sohase volt beteg...

- Éppen ezért, barátom - nem is akarom, hogy az legyen... Az őrangyalt nem szabad ingerelni... Elég nekem így, a feléig... köszönöm, elég, a többit majd szódával... pincér, egy szódát!

- Ott van, kérem, az asztalon...

*

És a következő pillanatban megtörtént a balesetkrónikák negyven éve vezetett statisztikájának *egyetlen* magábanálló esete: a szódásüveg felrobbant Géza kezében, és úgy szétroncsolta a karját, mint Andrásét, akit a világháború első napján tett nyomorékká egy kósza srapnelhüvely.

PROPAGANDA

MR. OVERALL *a Politikai Világnézet és Kormányképes Államrendre Alkalmas Alkotmánykészítő Gyárüzem vezérigazgatója*, *csönget*. Fuksz vegyészmérnök urat kéretem.

FUKSZ. Parancsoljon, vezérigazgató úr.

VEZÉR. Kedves Fuksz, az igazgatósági ülésen elhatároztuk, hogy új cikket vezetünk be.

FUKSZ. Mi legyen az? Van valami szabadalom?

VEZÉR. Ugyan, kérem. Mire tartom én magát, ha nekem még szabadalmakat is vásárolni kell, mikor új cikket akarok bevezetni? Maga most szépen bemegy a laboratóriumba, és kever nekem egy finom kompozíciót a rendelkezésre álló anyagokból. Legyen benne egy kis szociális termelés, némi fajvédelem, pár csepp neokapitalizmus, technokrácia, gazdasági átértékelés, koncentrált nemzeti erők, de páneuropizmussal hígítva. A többit magára bízom.

FUKSZ. Antiszemitizmus?

VEZÉR. Éppen csak ízesítőnek, tálalás előtt. Ha elkészült, szóljon Gőtefi szerkesztő úrnak, találjon ki valami hatásos nevet. Mohamedán Kommunizmus. Biokémiai Hazaszeretet vagy effélét. Rafaelson, a képosztály vezetője, keressen valami ügyes védjegyet a múzeumból. Kéretem a propagandafőnököt. *Fuksz el*.

PROPAGANDAFŐNÖK. Parancsoljon, vezérigazgató úr.

VEZÉR. Kedves Wolf, új cikket vezetünk be. A nevét félóra múlva áttelefonálom magának. Fél év alatt meg kell dolgozni a teljes piacot, mához egy évre kormányképes pártot akarok többséggel, fegyveres rohamosztagokkal, kulturális hátvéddel, sajtóval, filozófiai és természettudományos forrásművekkel, kérem arra, hogy a legelső alkalommal átvegye a hatalmat.

WOLF. Hol?

VEZÉR. Azt még nem tudom. Ahol éppen üresedés van. Angliában, Németországban, Norvégiában - persze, csak jobb nagyhatalmak jöhetnek figyelembe, kisebb országoknak nem érdemes szállítani, ráfizet a cég. Tehát figyelem, kedves Wolf. A propaganda, mihelyt Fuksz úr elkészült, megindul, esetleg már holnap. Az eszmetermelő osztály főnöke azonnal munkába állítja az irodát, tízórás munkaidő, dolgozzanak az írók. A pártiroda megalakul, népgyűlések már a jövő héten. Lampion, díszfelvonulás, havonként tüntetés, repülőgép, karszalag, feliratok, plakátok, repülőosztagok, a vidéki nagyvárosokkal összeköttetésben, néhány vértanú, statisztikai ellenőrzés, számológép, harapófogó. Ja igen, a műkavics gyárat üzembe hozni.

WOLF. Műkavics?

VEZÉR. No igen, ablakbeveréshez. A textilüzem készüljön, főként az inggyártás, a színt majd később állapítjuk meg. Köszönöm, kedves Wolf, holnap átveszi az újabb utasításokat.

WOLF *meghajol, el. Az ajtóban megáll.* Pardon, vezérigazgató úr - és a főnök?

VEZÉR. Főnök?

WOLF. Hát a mozgalom vezére, a Sors Embere, a Történelmi Férfi, a kor Megváltója, akinek csodálatos egyénisége körül kristályosodott ki az új Tan, az Erős Kéz, a leendő Diktátor?

VEZÉR *homlokára csap*. Igaza van, már megint elfelejtettem! Hm... van lent valaki a gége-osztályon?

WOLF *telefonál.* Halló, doktor úr... van valami jobb anyag a rendelőben? Csak ketten? Hogy néznek ki? Igen? Na és melyik csinosabb? A szőke? Hát küldje fel a szőkét. *Leteszi a kagylót.*

VEZÉR. Maradjon itt addig, kedves Wolf.

WOLF. Szolgálatára, vezérigazgató úr.

A SZŐKE FIATALEMBER *szerényen*. Alászolgája, vezérigazgató úr.

VEZÉR *felnéz futó pillantással.* Hm. Az alak nem rossz. Kicsit híznia kell, slusszban. Hangnem?

A SZŐKE *drukkolva.* Bariton.

VEZÉR. Énekeljen valamit.

A SZŐKE *tremolázva.* Doremifaszolaszidó...

VEZÉR. Köszönöm. Orgánum? Várjon csak... olvasson fel valamit... ott egy könyv...

A SZŐKE *az asztalnál, zavartan*. Menetrend?

VEZÉR. Mindegy az, csak olvassa.

A SZŐKE *növekedő pátosszal, a végén rekedten ordítva.* Kiskunfélegyháza, Danzig, Prága, München, átszálló, hálókocsi, étkező közvetlen kapcsolat a repülőjárattal... tíz óra huszonhat!

VEZÉR. Köszönöm, azt hiszem, megfelel... *A telefonnál.* Különben várjon csak, Fuksz úr jelenti, hogy mindjárt itt lesz, esetleg átveheti azonnal a...

FUKSZ *gyorsan jön.* Megvan, vezérigazgató úr. *Irattáskát lobogtat.*

VEZÉR *elismerően bólint.* Bravó, ez gyors munka volt. Hát kérem, csak röviden, a részlet-kérdésekre később rátérhetünk. Mi az új alkotmánytervezet pártprogramjának tengelye?

FUKSZ *önérzetes szerénységgel*. Azt hiszem, elég eredeti. Követeljük a szőkehajúak teljes egyenjogúsítását. Állami hivatalt csak olyanok viselhetnek, akiknek bibircsók van az orrán. Hüvelykujjon nem tűrjük a tyúkszemet, a szőrösfülűeknek el kell hagyni az országot. A motorbiciklisták és haltenyésztők mint a leendő világháború közvetlen előidézői és okai, minden politikai jogtól megfosztandók, és esetleg vagyonukat az állam elkobozza.

VEZÉR *bólint.* Ügyes. Különösen a haltenyésztő, az jó ötlet... *A szőkéhez.* Na, hallotta... izé... hogy is hívják?

A SZŐKE. Butler.

VEZÉR. Szóval, Butler úr... hallotta a programot... Rögtönözzön valamit nekünk ezen az alapon... Izé... Fuksz úr, gurítsa csak ide azt a hordót...

BUTLER *felugrik a hordóra, vadul szónokolni kezd.* „Íme, láthatjátok, barátaim, hová vitte ezt az országot a haltenyésztők gyalázatos üzelme... Ez a víz alatt áskáló alattomos rákfenéje egy büszke és szabad nép minden jövőbe vetett reményének a destrukció posványába akarja fojtani a mi hatalmas mozgalmunkat... de mi tudjuk, hol keressük a fejet, amitől bűzlik a hal, s egy önérzetében megbántott ifjúság diadalmas felháborodásának bárdja le fog sújtani az átkozott nyakra, hogy elválassza törzsétől, mielőtt megfertőzi a világot - kiáltsátok velem, le a haltenyésztőkkel! le a motorbiciklistákkal! éljen a büszke Bibircsók, ennek a sokat szenvedett országnak megváltó jelképe és világító fárosza, a Lekvársavanyítók Szövetsége és az Elektrotechnikai Szindikalisták!”

VEZÉR *lanyhán tapsol.* Köszönöm, maradhat. Holnap átveszi az utasításokat. *Meghajtja magát.* Uraim, köszönöm. Mához egy évre, Butler úr vezérlete alatt cégünk szállítani fogja az új rendszert a legtöbbet ígérőnek.

ÖREG BAKTER AZ ÉGEN

Iskolai dolgozat a holdról

Tegnap este megint felfedeztem. Szobámba lépve, mielőtt felgyújtottam a villanyt, feltűnt, milyen világos van: éles, kemény kontúrokban feküdt egy széles fénynyaláb az íróasztalomon. Kimentem az erkélyre, és pislogva kerestem a fényforrást, mint mikor berregésre fülelve föl, repülőgép után kutatunk az égen.

Az északi láthatár fölött delelőjén állt a sárga korong, mozdulatlanul, mintegy odaszögezve. Felhőtlen, hideg éjben, alig derengő csillagsziporkák hátterével, magányosnak, szinte elhagyatottnak látszott ebben a pillanatban, s mintha valami csalódottságot olvastam volna ki éles, markáns vonásaiból, ahogy megérezve egy kósza csavargó bámész tekintetét, ellenségesen visszabandzsított rám - mogorva éjjeliőr, maga is restellvén kissé félszeg helyzetét, hogy itt posztol egyedül, az égbolt óriási, üres korongjában, egy elég tisztességesen kivilágított város fölött, ahol tulajdonképpen semmi szükség rá, de hát mit tegyen, ki van rendelve, meg kell várnia, míg leváltják. Csak éppen hogy rám nem mordult: no, mit bámulsz? nem láttál még? eriggy dolgodra!

Határozottan megöregedett a Hold, nem vették még észre? Vagy csak nekem rémlik úgy, mióta erős teleszkópon láttam az arcát, közelről, mély barázdák közt gyógyíthatatlan hegek és ripacsok és fekélyek torz valóságában - most már nem tudom elfelejteni a riasztó képet, akkor se, ha szabad szemmel próbálom visszaszépíteni. A Salome táncától halálosan részeg ifjú szíriai „ezüst hercegnőjé”-nek bizony megártott az a fránya természettudomány, Kepler, Newton, meg a többi kotnyeles - nagyképű orvosok, akik mindenáron látni akarták a bőrét anélkül, hogy kozmetikához konyítanának - nos, most mit érnek vele?

Valamikor, ősidőkben, istennek tisztelték, de legalábbis istennőnek: a napimádó Mithras és követői, ha felséges urának megadták az áldozatot, találtak hódoló és gyöngéd szavakat az ő számára is - a régi vallásokban mindenütt ki volt rendelve udvartartásába az istenek karának valamelyik előkelő képviselője, ha több nem, egy főtündér, vagy más magas rangú szellem. A kereszténység egy időre kissé leszállította tekintélyét, de vigasztalhatta magát azzal, hogy a balsors egyéb bálványokkal együtt szorította háttérbe - aztán jött Mohamed, az iszlám, ismét egy világhódító áramlat, mely az ő képét tűzte lobogója fölé, ha nem is egész terjedelmében: a

félhold még mindig hold, össze nem téveszthető egyéb égitestekkel. S ha a félhold világhódítása félig sikerült is csak, hozott magával, valahonnan az ezeregyéj bűvös félhomályából, egy hangot, egy színt, a mór eredetű középkori romantikának *plein obscure*-jéből és *piano*-jából keverve - messze évszázadokat túlrezgő hangulatot, a sejtelmesen bujdosó telihold alatt, aminek utolsó akkordjai alig egy évszázaddal ezelőtt simultak el végleg Európa lelkében. Mert, hogy ugyanaz a Hold őfensége képviselte ezt a hangulatot a középkori arab *kaszidákban*, ahol előírás szerint kellett keseregni a holdfényben úszó romok közt, teveháton eltűnt kedvese vesztén a költőnek, mint Scott Walter és Vörösmarty lovagvárai, vagy akár Murger padlásszobái fölött, azt még a biedermeier nyárspolgári humor se tagadta, amikor szentségtörően - elismerve ezzel a szentséget - pipát dugott szájába és hálósipkát fejébe a trónusáról leszállított Örök Rejtelemnek.

Le volt taszítva, kétségtelen, de a költészet egy ideig még hunyorgatta szemét, hogy túl élesen ne lássa arcélét: a szabad szemmel is látható májfoltokat - „Kuss im Monde" - Ámor és Pszichéé csókjává olvasztotta össze. Szükség volt rá, hasonlatok ősforrására, míg a költészet főeleme a hasonlat volt - egészen a paroxizmusig. Mikor aztán odáig jutottunk, hogy a Holdat már nem lehetett többi hold alakú, tehát legalábbis kerek dolgokhoz hasonlítani, hanem például gethes paripához, aki tüzet evett - a józanabbak észrevették, hogy ez így nem megy tovább; vagy abba kell hagyni az egész költészetet, vagy újabb tartalmat kell keresni számára, mást, esetleg többet, a csodálatos felfedezésnél, hogy egyik dolog hasonlít a másikhoz, más szóval a nők mind egyformák, az egyik ilyen, a másik olyan.

Egy időre az utópisztikus képzelet sajátította ki, ezek után, a kikopott öreg színészt - megpróbált belőle kolportázs cikket csinálni, síppal-dobbal, nádi hegedűvel. Egymást érték a holdbéli utazások - Verne, Wells és a többiek -, egy új tizenötödik századot értünk meg, amelynek Amerikája és Ausztráliája, ismeretlen világa, ahonnan aranyat lehetne hozni, a Holdgömb lett - az ember, meglátván pufók parasztarcát az égen, nem is tudta már másképpen elképzelni, csak torpedólövegek céltáblájának. Már-már úgy érezte, *en vogue* van megint - de csak röpke divat volt ez is.

Aztán, utoljára, jött az egzakt tudomány - ez végzett vele leghamarabb. Az amerikai refraktorok tűvé tették felületét - ma ott tartunk, hogy egy öt négyzetméteres területet kényelmesen vizsgálni lehet a Holdon -, semmi újat, meglepőt, izgatót nem sikerült felfedezni a rücskös ábrázaton: végérvényesen kiderült, hogy levegője, vize, élete nincs, nem is lehet, lyukacsos sziklarakás az egész, s a kutatás számára egyszer s mindenkorra érdektelenné teszi egy unalmas szokása: hogy mindig csak az egyik felét fordítja felénk, és nincs rá kilátás, hogy valaha is megpillanthatjuk a másikat.

S végre a kegyelemdöfés: hosszas huzavona után egy komoly szakértő kijelentette, hogy két-három évszázadon belül nincs rá eset olyan rakétahajót konstruálni, ami elérhetné.

Addigra nem lesz már olyan bolond, aki vállalná ezt az utat - az első Mars-repülő ki fogja kerülni, még közbeeső pihenőállomásnak is alkalmatlan -, olyanféle lenézett és kellemetlen hely lesz a bolygóközi hálózatban, mint Kőbánya vagy Rákosrendező, csak a vicinálisok állnak meg egy percre kopott őrháza előtt.

De egyelőre, mondom, még ennyi se.

Teljesen kiment a divatból.

Mint bakter, ki van rendelve, megteszi kényszeredett sétáit az üres égen, de mintha maga is érezné, hogy fölösleges, olyan unottan, kiábrándultam csinálja. Mert a Hold is kiábrándult ebből a kiábrándult világból - elfordul és elrejti arcát, ha szerelmes párt lát nagy néha még -, minek világítson nekik? Menjenek egy ívlámpa alá, ha egymás szemébe akarnak merülni.

Vagy valami fényreklám sejtelmes, kék higanygőzét keressék fel, ezeket a túlvilági fényeket, amik sokkal meseszerűbbek és valószínűtlenebbek, mint az ő egyhangú világa.

Ő még fényreklámnak se volna jó - hiszen akadna talán tehetős cég, nem kímélve pénzt, hogy a jeles fogpaszta nevét ilyen távolságra vetítse: akkor is más fényfogó ernyőt kellene keresni, simábbat, nem ilyen darabosat.

Öreg bakter, bosszúsan fordul el, már nem bízik bennem. Tömpe orrát duzzogva fintorítja, és valami rezes fény villódzik fölötte - mi az, leitta magát, szegény? Ahogy visszafordulok szobámba, még egyszer meglátom az ablaküvegben: egy kicsit ferde a képe, valami kevés hiányzik már alul, kajlán és csámpásan fordul lefelé.

Fekete kendővel felkötött állú koldus, akinek immár odvas foga fáj csak, semmi más.

ÉG A HÁZUNK

Mindig azt hallom mostanában, az író ne merítsen képzeletéből, azt bízza a költőkre. Az író azt írja meg, amit látott és tapasztalt, akkor lesz eleven és élethű a cselekmény.

Hát kérem. Tessék.

Elég későn feküdtem le tegnap este. Még olvastam is az ágyban.

Képzelhető, hogy reggel negyed nyolckor még mélyen alszom.

Arra ébredezek, hogy kint lármáznak. Persze, már megint lármáznak, a két gyerek megy iskolába, nem tudják rendben csinálni? Itt senki se törődik az emberrel, ebben a házban senki nem szól a gyerekeknek, ne lármázzatok, apátokat, akinek egész nap dolgoznia kell értetek, nem hagyjátok egész nap aludni, mint ahogy szeretne, és joga is van hozzá, mert egész nap dolgozik.

Ezen tűnődöm félálomban, hogy hát hogyan is van ez, nem megy össze a dolog, amikor kivágódik az ajtó, beront őnagysága, és égnek emelt karokkal a következő kifejezéseket használja, igen hangosan (szerény véleményem szerint):

- Maga itt alszik, mikor ég a ház a fejünk fölött?

A fülemre húzott paplan alól kipislogva az egész jelentést mesterkéltnek, teátrálisnak, legalábbis rendkívül túlzottnak érzem. Fantasztikus, a nők mennyire szeretik ezeket a melodramatikus beállításokat. Először is, miért kell ezt ilyen hangosan mondani, nem vagyok süket, másodszor miért kell azért égnek emelni a karokat, mit segít az, vagy mennyiben járul hozzá a tények világos áttekintéséhez, harmadszor mi az, hogy „én itt alszom”? már nem is alszom, sajnos, és különben is honnan tudhattam, hogy ég a ház a fejünk fölött, addig, amíg nem égett, vagyis mostanáig? Nyilván teljes joggal aludtam, nevetséges! Abból, hogy most ég a ház, nem következik, hogy nekem már előzőleg se szabadott volna aludni, vagy talán itt kellett volna állni az ágyban, egész éjjel, egy vödör vízzel a kezemben és a fejemen tűzoltósapkával, minden eshetőségre számítva?! Nevetséges! Hát persze hogy alszom, amíg nem ég. Most, hogy ég, már nem alszom, láthatja. Hogy lehet ezért szemrehányást tenni?

Mindezeket igen értelmesen és férfiasan végiggondolom, azután néhány helyénvaló és logikus kérdést teszek fel, a biztonság kedvéért.

- Ki mondja, hogy ég a ház?

- Mi az, hogy ki mondja, Jézus Mária, nézzen ki az erkélyre, lángokban áll a tető, tele van az utca emberekkel, és még nincsenek itt a tűzoltók, és a Cini egész sápadtan elrohant már az iskolába, és sírva ordított a vajas kenyér miatt, már mindenki menekül, azonnal fel kell öltözni és vinni, amit lehet, éppen most telefonált a Lívia, onnan is lehet látni, hogy ég a házunk és odaát, a szomszédoktól már...

- Elég! - szólok közbe eréllyel. - Ezek zagyvaságok. Azt mondja meg, északi vagy déli szél fúj-e és milyen irányban és milyen a másodpercenkénti sebessége a szélnek?

- Ugyan kérem, hagyjon békében - kiabál őnagysága, és jajveszékelve kirohan, holott nyilvánvaló, hogy a kérdésem logikus és helyénvaló, mert itt nem az a lényeges a tűz szempontjából, hogy tele van-e az utca vagy sem és hogy Cinit, mindent veszve látván, már csak a vajas kenyér érdekelte, s hogy Lívia telefonált, hanem az hogy kedvezőtlen-e vagy kedvező a széljárás a tűz továbbterjedését illetően... Ez, ugyebár, szakkérdés és erről, vagyis a veszély nagyságáról, világos képünk úgyse lehet, amíg a szakemberek, ez esetben a tűzoltók, meg nem érkeztek, és a megfelelő utasításokat ki nem adták. Bolond asszonyi lármaság, laikus kapkodás mindez, a leghelyesebb, ha szépen ittmaradok az ágyban, míg a szakemberek, esetünkben a tűzoltók, meg nem érkeznek, és nem közlik velem, hogy mi a teendőm. Olyan ez, mint mikor valaki arra ébred, hogy láza van, vagyis ég a teste. Akkor se kezd el ugrálni, hanem szépen ágyban marad, és megvárja az orvost. A valódi műveltségnek éppen az az ismérve, hogy ismerjük annak határait, és nem kontárkodunk bele a szaktudós dolgába.

De a kicsinyes kíváncsiság azért mégis diadalmaskodik. Kikecmergek az ágyból, és csak úgy pizsamában kilépek az erkélyre.

Innen végre áttekinthetem a helyzetet.

Ráeszmélek, hogy a hatodik emeletén lakunk annak a háztömbnek, melynek határai északra a Verpeléti út, keletre a Vak Bottyán utca, délre a Lágymányos utca s végre nyugatra a Bercsényi út.

Erkélyünk végigszalad az egész lakás előtt. Innen látni a dolgot.

A háztömb közvetlenül szomszédos épülete, amit csak egy keskeny udvar választ el tőlünk, szintén hatemeletes, ugyanolyan, mint a miénk. Ennek a teteje és hatodik emelete csapkodó lángokban áll. Ropog és recseg az egész, szikrapernyék zuhognak a Vak Bottyán utca kövezetére (apropó, itt említem meg, mégis példátlan, hogy ezt az utcát még mindig nem aszfaltozták ki, autóval lehetetlen befordulni).

Tehát nem is a mi házrészünk ég, hanem a mellettünk levő. Viszont pontosan egy magasságban velünk, és igen heves szél fúj, egyenesen onnan - füsttömeg lódul az erkélynek, ahol állok, és a lángok már-már átcsapkodnak.

Ennek bizony a fele se tréfa.

Egy pillanat alatt szikrát foghat a tető, és percek múlva - tekintettel az erős szélre - lángba borul az egész padlás, a tető beszakad, s a legfelső emelet, lakásunkkal együtt, negyedóra múlva égő romhalmaz, füstölgő halott.

Egy kicsit elrestelltem magam.

Szép, szép a világos férfiértelem, áttekintés és helyes végiggondolás, de lám, a kapkodó és rémült, homályos női lélekben mégiscsak gyorsabban és biztosabban dolgozott az ösztön, ez a titokzatos, ősi intuitív erő, mely a tudatlan kis madarat pontosan, percre kormányozza, hogy mikor kell kiröppennie veszélyeztetett fészkéből. Bizony, itt se lehet sokat okoskodni, úgy

látszik, mégis legjobb lesz gyorsan öltözni és menni. Megenyhülve fordulok vissza a szobába, ahol őnagysága kalapban és kabátban, bizonyára aggódva vár már, hogy mikor indulunk.

Hát felöltözve még nincsen éppen.

Pizsamában ül az ágy szélén, és - ni, csak jól látok? - telefonál! Talán a mentőknek? vagy a közjegyzőnek a végrendelet miatt, vagy a biztosítótársaságnak, gyorsan lekötni egy biztosítást?... Nem is rossz ötlet, lám, erre nem gondoltam... micsoda üzleti érzék! biztosan odatelefonál, és még kiflit is eszik közben, hogy minél elfogulatlanabbul és könnyedebben hasson a hangja, amint leköti a biztosítást, mintha csak úgy véletlenül jutott volna eszébe... micsoda lélekjelenlét!

- Kinek telefonál? - kérdem tisztelettel.

A telefonba felel:

- Halló... semmi, azt kérdi, kivel beszélek... halló... Manci?... mit szólsz, Mancikám!... óriási... ég a ház a fejünk fölött... de bizony isten... azért hívtalak föl... őrült muri... és képzeld, a Cini már elment az iskolába... a vajas kenyér... tessék?... az Erzsi is ott van?... együtt vagytok?... hát hol voltatok este?...

Nem - itt mégiscsak a férfinak kell cselekedni.

Szomszédom és kedves barátom jut eszembe, a kiváló operaénekes. Itt csak ketten vagyunk férfiak az emeleten. Már megyek is az erkélyük felé, hogy átszóljak. A felesége hangját hallom.

- Maga ne menjen ki az erkélyre - éppen az a füst való a maga torkának, mikor estére énekelnie kell!

Visszafordulok. Berohanok a fürdőszobába. Kapkodva öltözni kezdek. Ekkor egy halk, szerény hang a benyíló szobából:

- Apuka...

Szent isten, a Gabi! Hát ez nem ment iskolába? És senki nem keltette fel?

- Gabi, az istenért, te itt fekszel? Nem ugrasz ki rögtön az ágyból? És mit nézel ilyen rémülten? Nem kell megijedni egy kis tűztől, még van idő... de sietni kell...

- Nem azért szóltam, apuka... hanem hogy nézd meg itten... mi ez a piros folt a kezemen, még tegnap nem volt semmi...

Hát ezek mind bolondok.

Abbahagyom az öltözést. Visszamegyek az erkélyre.

A kép megváltozott.

Három tűzoltókocsi áll az utcán. Létra szalad fel, villámgyorsan - perc alatt eléri a hatodik emeletet, nekitámaszkodik a tető recsegő, ropogó, lángoló peremének, mely fölött kísérteties, izzó csontváz alakjában meredeznek immár a csupasz lécek... Egy ember szalad fel a létrán, maga után húzva a piros csövet... Már fel is ért... itt áll, pár lépésnyire... Igazít valamit a csövön - aztán egy ugrással, hogy tátva marad a szám, egyenesen a lángok közé veti magát... Ott áll, egy pillanatra eltakarja két lángnyelv - a következő pillanatban nyílik a cső, fehér zuhany villan fel... aha, ez az új fojtógáz, vagy micsoda...

Varázslat ez!

Perc alatt a vörös tűzfal helyén fehér füstgomolyok tornyosulnak. Sűrű, fehér gomolyok, gomolygó felhők borítják el a háztetőt - nyomát se látod lángnak, a lángok, a vad, dühöngő, acsarkodó lángnyelvek meghunyászkodva lefeküdtek és elhallgattak, mint valami üvöltő tigriscsorda, mikor a szelídítő a ketrecébe lép.

A tűz el van oltva. Néhány perc múlva öt tűzoltó áll a leégett háztetőn. Az üszkös törmelékeket dobálják az elzárt utca kövezetére.

*

S én megszégyenülve, de fel is üdülve a tanulságtól, térek vissza megmentett otthonomba.

Igaza volt házam népének.

De nekem is igazam volt.

Rá kell bízni a szakemberekre.

Remekül csinálták ezek a tűzoltók. Tökéletes munka.

Tényleg, nyugodtak lehetünk.

Ilyen szakemberek közt.

Mindenki végezze a maga dolgát.

Tűz égjen, tűzoltó oltson, író nézze őket. És írja meg. Úgy, ahogy látta. Legfeljebb egy hasonlatot tehet hozzá.

Az enyém már meg is van.

Úgy hatott rám a tűzoltó, mikor a lángok közé ugrott, mint egy világhírű úszóbajnok, aki a vízbe veti magát, hogy elvigye az első díjat.

Mi az neki. Elemében van.

Mint a szalamander.

Érezni lehetett rajta, hogy direkt boldog volt, amint ott állott a háztetőnek és hivatásának magaslatán.

BELLIT VAGY A BŰVÖS KÖNYVEK

Legenda a XX. századból

Történt pedig ez a XX. század első felében, a nagy Gázözön előtt, melyet a Próféták jeleztek, és mely elpusztítván a világ egyik felét, a másik magához tért vala, s megteremte a Népek Nagy Egyesülését, mint az álmodó, aki nem figyelmeztetvén, hagyja, hogy egyik szemét kiüssék, s csak azután nyitja ki a másikat.

A nagy Működésre hosszú évekig készülődtek a világ népei, gépmadarak ezrei hevertek, mint a bábok szerte a szürke gyakorlótereken, hangárgubóikban: nem pillangók szálltak ki belőle, mikor a Nagy Vezényszó elhangzott, hanem sáskák raja, hogy elsötétítse az eget, s szürkévé tarolja, ami zöld, liget és sarjadzó remény élt még a föld felületén. És készült a Gáz műhelyek és tartályok falai között, ólomcsövekbe forrasztva, hogy a Vezényszó napján lepattanjon a Régi írás által jövendölt Hét Pecsét dögletes ködbe borítsa a légtengert kiáramló halál.

Nem a jóakarók hiányán múlott, hogy a katasztrófát mégse kerülte el az emberi nem.

Írók és költők százai figyelmeztették a veszélyre kartársaikat. Felkutatták és elárulták az Ördög titkos barlangját, ahol a méreg készült: beszéltek a tüdőroncsoló, könnyeztető, baktériumhordozó gőzökről és patakról, amiket lángtudósok eszeltek ki, az Ördög mérgétől megbabonázott furfangos leleménnyel harcoltak szóval és betűvel, hogy el ne jöhessen az őt átkozott országa, mit a Próféták már régen előre láttak. Vércsekiáltásuk betöltötte a levegőt, visszhangzott a fülekben, vívták és védték a vesztükbe rohanó tudatlanokat. És volt egy-két év, amikor fegyvernél élesebb, tüzes nyelvek futása már-már veszélyeztette a sátán művét; mintha sarkára akarna állani a világ, hogy elébe vágjon a fenyegető viharnak, szavak hangzottak el felelős helyekről, komolyak és jóhiszeműek, visszaparancsolni odvába a rossz szellemet. Nagy háborúellenes áramlat terjedt szét a művelt földrészeken, divatba jöttek a pacifista könyvek, szépirodalom és tudományban újjászületett az a lelkes hittel fűtött józan és rajongó szív, amit a klasszikus hagyományokon edzett tizennyolcadik század képviselt egykor - nem is átokkal és haraggal, csak gúnnyal és fölénnyel ölte és irtotta az előítéletek és babonák bolondgombáit, amiknek túlburjánzása a halálos veszélyt ránk zúdította.

S talán meg is lehetett volna menteni a világot: úgy látszott, győz a Betű.

De ebben az időben jelent meg Asta Rott híres és hírhedt könyve, ez a furcsa irat, amelynek néhány gondosan elzárt példányát kuriózumként még őrzik múzeumaink - a tartalmából annyit tudunk, amennyit a tanulság kedvéért érdemes tudni.

Ám annak a kornak bibliájává lett.

Háromszázmillió ember olvasta el ötvenmillió példányát.

Pedig a könyv megjelenésének némiképp különleges körülményei óvatosabbá tehették volna a közönséget.

Új kiadó dobta a piacra, egy norvég vállalat, amelynek tartózkodási helyét senki sem ismerte pontosan. Ugyanaz a vállalat adta ki idegen nyelvű fordításait is, egyforma külső formában az eredetivel, egyforma kötésben és betűkkel, ugyanazon a papíron, gondosan ragaszkodva az egyedárusítás jogaihoz, őrködve, hogy senki utánnyomást még szemelvényekben se terjeszthessen, ami azért volt furcsa, mert a könyvet olyan filléres olcsóság tette hozzáférhetővé, hogy a kiadónak okvetlenül rá kellett fizetnie s nem is csekély összeget.

Példátlan volt ennek a könyvnek a hatása. Címe: a semmitmondó „Szikra” szó, szerzője az eddig ismeretlen Asta Rott (akit különben személyesen azután se ismert senki) ezt a hatást legkevésbé se magyarázta.

Egyszerre minden megváltozott.

A világbéke, világegyesülés leglelkesebb, legbátrabb és legtekintélyesebb képviselői erre a könyvre hivatkozva, vad uszítókká váltak. Mac Angel, ez évek legünnepeltebb, legnagyobb költője, a szellemi arisztokrácia koronázatlan világfejedelme, Amerika Goethéje, aki háromszor egymás után nyerte el Nobel békedíját, a megváltozott H. G. Wellsszel és Bemard Shawval vállvetve követelte verseiben és kiáltványaiban a „nagy leszámolást”, mely „üdvös vérfürdőbe” borítja a világot, s „tisztító zivatart” zúdít végig az emberiségen. S a „Szikra” olvasói együtt bőgtek vezéreikkel - háborús okra, megbántott nemzeti önérzetre, védekező ürügyekre nem is volt szükség többé - *„háborút a háborúért”*, ez lett a jelszó, nyíltan és szemtelenül, az elmúlt győzelmek élvezőinek táborában csakúgy, mint a bosszút lihegő vesztes országokban.

S a század kellős közepén fel is robbant a puskaporos hordó, s mindenki tudta és hetykén vallotta, hogy ami felrobbantotta, ez a „Szikra” volt. Asta Rott csodálatos könyve.

S letörvén a Hét Pecsét, a Gázözön szétáradt a légben, s tíz esztendőn keresztül roncsolta és gyilkolta az Élet televényét, üszköt és romokat hagyva maga után, ahol csóvája végigsöpört. És csak a Gázözön negyedik évében derült ki a szörnyű titok, ennek a könyvnek a titka, amikor már késő volt: a nekilódult elemeket nem lehetett megállítani. A tüzet nem lehetett lokalizálni többé, várni kellett, míg minden éghetőt megemészt.

Szomorú iróniája a sorsnak, hogy éppen Mac Angelnek jutott a gyászos dicsőség, rábukkanni a kulcsra, felfedezni a nevetségesen és szomorúságosan az egyszerű parasztfogást, amivel Asta Rott álneve mögött bujkálva, a Rombolás Ördöge kijátszotta és semmivé tette a Józan Belátás már-már diadalmaskodó hívét.

Az ő számára, különben akkor is elkésett volna a segítség, ha a felfedezés vissza tudta volna csinálni a világ baját: Mac Angel halálos sebbel feküdt a hadikórházban, mikor a véletlen kezei közé juttatta, egy hadászati mű kötésébe rejtve, a „bellit" leírását és gyártási módját.

Sajátos összetételű anyagról számolt be ez a leírás. Ez az anyag, amelynek létezéséről nem adott hírt eddig a technikai tudomány mint a készítője által felfedezett különleges hormonváladékok (az agyfüggelék tanulmányozása közben bukkant rá) keveréke azzal a képességgel bír, hogy aki páráját beleheli, ellenállhatatlan kényszere alá kerül a tulajdon idegrendszere mélyén lappangó romboló és gyilkoló ösztönöknek, amiket normális állapotban egyéb ösztönök tartanak féken. Ölnie és rombolnia kell, tulajdon élete árán is.

Mac Angel, saját halálos ágyán tett vallomása szerint, már akkor érezte, hogy ez a borzalmas felfedezés sokkal mélyebben világít az elmúlt évek eseményeinek okai közé, mint ahogy az első percben hinni lehetett!

De a döntő gyanú csak három nap múlva döbbent belé.

Felült az ágyban, hangosan felkiáltott a különös gondolatra.

Aztán lázas gyorsasággal intézkedni kezdett.

Elővétette a „Szikra" című könyv egy példányát. Odaültette mellé a kórház egyik hivatalnokát, és meghagyta, hogy diktálja tollba telefonon át, egy szomszéd városban lakó barátjának, szóról szóra az egész könyvet.

Két napra rá megkapta a másolatot.

Mohón nekiült, hogy újra elolvassa.

S a haja égnek meredt a meglepetéstől.

A „Szikra" című híres könyv, aminek hatása alatt vedlett, mint ő maga is, humanista Paulusból pogány és vadállati Saulussá, elejétől végig *teljesen értelmetlen* és zagyva tőmondatok, egymásra dobált, összefüggéstelen szavak zagyva tömkelegének bizonyult. Egymás után kizáróan ilyenekből állt: télen hideg van, nyáron meleg van, éljen az általános titkos biokémiai keresztény cipőfelsőgyutacs, pampadaram, rapapám. Tíz oldalon keresztül például folyton ez a szó következett megszakítás nélkül: libabőr, libabőr, libabőr, libabőr...

Mac Angel már nem érte meg biztos gyanújának igazolódását. De a vizsgálatra vonatkozó utasításokat még ő adta ki.

A kémiai elemzés kiderítette, hogy a „Szikra" című könyv minden példányát a „bellit" anyagával impregnált papírra nyomtatta a titokzatos „kiadó", helyesebben az a háborús érdekeltség, mely a találmányt megvette. *A papír* anyagából áradt a pára, mely a fölébe hajló olvasót éppen úgy megrészegítette, mint később ama könnyeztető és százféle gázok, amiket ugyanez az érdekeltség gyártott a háború előtt.

KIRÁLYKISASSZONY ÉS VARANGYOSBÉKA

A pályaudvar, ahol érkezem, nagy csalódást okoz. Tekintettel a korra - körülbelül a Neander-völgy utáni 2030820-adik esztendő tájékára váltottam meg időjegyemet -, valami különleges technikai világot vártam, a százezer év előtti állomás a világűrben volt, valahol a Föld és Mars között, egy mesterséges égitesten. Ez nem nagyon lepett meg, hiszen ismerek elméletet, mely szerint az emberi értelem technikai erőfeszítése végeredményben s öntudatlanul az, aki mese-mítoszok elemeit váltja valóra: hétmérföldes csizmát, láthatatlan sipkát, Aladdin lámpáját (majdhogy audioncsövet mondtam), szárnyas angyalt s egyebet, s természetes volt, hogy a csillagmesék is egyszer elkövetkeznek, az időben. De mit jelentsen ez a piszkos, elhanyagolt, falusi bakterház, ahol kiszállok, a fizikai kényelem és lelemény minden jele nélkül? Visszafordultak az idők, igaza lett Spenglernek s a hullámelmélet többi hívének, akiket sose szenvedhettem? Mi történt?

Ahogy keservesen bukdácsolok le a lépcsőn, valakit keresve, aki csomagjaimat átvegye, már-már hajlandó lennék elhinni, hogy kihalt az egész emberiség. Sehol teremtett lélek, a peron üresnek látszik. Pedig itt valahol nagy város terült el néhány ezer évvel ezelőtt, időtérképem tanúsága szerint.

De lám, nem minden élőlény pusztul el, csak az ember: az ajtó felől kényelmesen bandukol felém valami zsiráfszerű négylábú, kinyújtja nyakát, nagyokat araszol hosszú lábaival.

S most - ejha! - meg is szólal.

Megszólal bizony, méghozzá emberi nyelven.

Emberi nyelven bizony, s méghozzá magyarul!

Magyarul ám - s jól hallom? - a nevemen szólít. Ez már aztán több a soknál.

- Honnan ismer? - kérdem csodálkozva.

- Jelezték, hogy jön - jegyzi meg udvariasan, de elég közönyesen. - Érintkezést tartunk fent elhalt agysejtek rekonstruált sorozatával, egészen a bronzkorszakig visszamenően, bezárólag.

- És magyarul?...

Szórakozottan forgatja hosszú, tekergős nyakát.

- A beszélőközpont agysejtjeit is rekonstruáltuk - magyarázza -, de ezt ön még... Majd beszélünk róla. Hol vannak a csomagjai?

Vonakodva nyújtom át: most veszem észre, a feje alatt, nyakán két kézformájú kis nyúlvány, ezekkel könnyedén elkapja málhámat, s hátára teszi. Míg a pályaudvar előtti térre kijutunk, megpróbálom rendbe szedni a lehetséges kombinációkat, hogy ne sokat kelljen kérdezősködnöm - régi elvem: „ne kérdezz, figyelj”. De semmi okosat nem tudok kisütni, ha csak fel nem teszem, hogy az emberiség, mielőtt kihalt, megtanította gondolkodni és beszélni az állatokat. Elhatározom, hogy ebben az irányban fogok tapogatózni, annál is inkább, mert a pályaudvar előtti téren egy óriási lepke várt a zsiráfra, valamit beszéltek, idegen nyelven, aztán a lepke átvette a málhát, és elrepült vele, nyilván szállásom felé. Úgy teszek, mintha mindezt természetesnek találnám, időbeli útjaimon megszoktam, hogy nem illik folyton álmélkodni és hüledezni.

Elfogulatlan hangon magam kezdem a társalgást, miután néhány működhhentéssel megkösz-örültem a torkomat. Közben ballagunk valami nyomorúságos tanya felé (ez lenne a főváros?), ő előzékenyen aprózza a lépést, hogy el ne maradjak mögötte.

- Ebben a városban csupa izé... bocsánat... zsiráfoknak izé... méltóztatnak lakni?

- Zsiráf? - tekergeti a vállát. - Vagy úgy, engem gondol... No, nem. Nem mondhatnám. Sok más formájú él itt együtt, jelenleg. Magam is csak két hete vagyok ebben a formában.

Püff. Ezt megint nem értem. Óvatosan váltom a tárgyat.

- A... hogy mondjam... a polgárizé... városmester úr... szintén értesítve van jövetelemről?

- Hogyne. Bocsánatát kéri, hogy nem jöhetett elébe. Spórádzik.

- Tessék?

- Spórádzik. És világító gömböket növeszt a fején, a választásokra.

Nyelek egyet, de annyi erőm már nincs, hogy a társalgást rögtön folytatni tudjam. Ő siet segítségemre.

- A villanykorszakból, tudtommal, rég nem járt senki a vidékünkön. Mi újság önöknél?

Itt az ideje, hogy átvegyem a fölényt. Könnyedén, nem minden rejtett gúny nélkül vetem oda:

- Ha a huszadik századot nevezi villanykorszaknak, meg kell valljam önnek, a jövőbeli utazások divatja hanyatlóban van. A Morus Tamás Utópiá-ján felbátorodott Verne és Wells nem vonzanak már annyira, utóbbi ráfanyalodott korszerűbb tárgyakra, szociológiával és politikával foglalkozik. Ami engem illet...

- Tudom, tudom - jegyzi meg gyorsan. - Szerkesztő Úr néhány évvel ezelőtt egészen a Felszabadult és önálló Gépek korszakáig merészkedett előre, ezt a vidéket alig néhány százezer év választja el tőlünk. Olvastam az „Új Íliász”-t.

Tájékozottsága megszégyenít, zavartan hallgatok el. Viszont alkalmat ad nekem is, továbbtapogatózni.

- Örülök, hogy ilyen jól emlékszik... - mondom szerényen - akkor bizonyára azt is tudja...

- Hogy mi, szerves mechanizmusok, bizony elég csehül álltunk abban az időben, a hatalmas és erős és főként nagyon elszaporodott szervetlen automatizmusokkal folytatott egyenlőtlen harcban. Csaknem kiirtottak bennünket, hiszen Szerkesztő Úr tudja... Úgyszólván az utolsó percben sikerült fölénybe jutni, visszahódítani a Földet, néhány, a Venus bolygóra emigrált társunk segítségével, akik odaát nyugodtan kísérletezhettek tovább a mendelisztika ősi, mitikus jeladásainak útmutatása szerint... Ezek megfordították a biológiai ösztönakarat irányát, héliumtüdőt termeltek, visszatértek, megszervezték az ellenállást, legyőzték a gépmasztodonok és benzinhüllők prehisztorikus birodalmát... Egy részét kiirtottuk, a másik része kihalt, egyetlen szervetlen anyagból szerkesztett mechanizmus se él ma már ezen a bolygón, a fémeket, szilikátokat, közönséges és nemesgázokat sikerült egységesen szervezni össze az idegsejt által kormányzott sejtoszlás céljaira... Leleberinbinba brahatmi!

Összerezzenve kapom fel a fejem, s rögtön kiderül, hogy a két utolsó szó már nem hozzám beszél (nem is igen érteném), könyöklő mozdulatokkal egy hatalmas pók áll meg előttünk, háromszor akkora, mint jómagam. Pók, vagy legalábbis pókféle, nyolc lába van, furcsa, kettős feje, merev szárnyai s néhány pár sokujjú keze is, a szája körül.

- Hrahutra hragma! - feleli barátságosan.

Pár percig beszélgetnek, ügyet se vetve rám. Sóbálvánnyá dermedve állok, forróság önt el, aztán kiráz a hideg. Aztán elvesztem a fejem, vége az önuralomnak, fegyelemnek, fölénynek. Égnek mered a hajam, két karom felkapom a fejem fölé, s rikácsolva, hörögve, kikelve képemből ordítom és vonítom a süketen hallgató mennybolt felé:

- Emberrr!... Emberrr!... Hé!... Embert akarok!... Egy em-berr!... Akárhonnan! Akárki!... Segíts...é...ég!...

Egész testem reszket az izgalomtól, rémülettől, libabőrző undortól, szűkölök, mint a kutya. Egyszerre elhallgatok, sunyítva behúzom a nyakam, a pók kicsit hátratorpant kiáltozásomtól. Kísérőm, a zsiráf, szembefordult velem, dobbant a lábával.

- Elég! - kiáltja aztán haragosan, s a feje erőteljesen felém biccen. Jól ismerem ezt a mozdulatot, sokszor hallgattattam el így Tomi kutyámat, mikor ok nélkül csaholni kezdett. Mukkanni se merek már. Kísérőm percig haragosan és fenyegetően figyel, hogy megnyugodtam-e már.

Aztán, még epésen kissé, de már határozottan beszélni kezd. Az udvariaskodásnak vége. Ha nem tévedek, mi tűrés-tagadás, egyszerűen letegez. És milyen kifejezéseket használ!

- Ostoba kölyök! - így kezdi. - Micsoda „ember"? Hát mi talán kísértetek vagyunk?

Érzem, hogy jobb, ha hallgatok.

- Azért, mert nem ragaszkodunk mereven és makacsul ahhoz az egyetlen formához, amit nem belátás s a körülményekhez igazodó tetszés szerinti szándék és bátorság választott, hanem valami vak ösztön tehetetlen kínlódása alakított ki a ronda majomból, sok millió év alatt alig változtatva valamit a berendezkedésen?

Most aztán igazán jobb lesz - legalább egyelőre - nem vitatkozni. Szapora lélegzetvétellel várom a folytatást. Pislogok és szipogok, végső védekezése gyanánt hiúságomnak, elhitetni vele, hogy nem félek.

- Hát mi neked az ember, az „ember!", ha nem a természetet, az „ösztön" szándékát és munkáját felhasználó, kormányzó és alakító *akarat*? Talán inkább volt ember a sejteknek ama burjánzó tömege, amit *előbb* szerkesztettek össze, komponáltak meg, alakítottak véglegessé megcsontosodott receptek szerint dolgozó „természeti erők", az akarat és értelem megkérdezése nélkül, s csak aztán, már elkészült és alig változtatható formájában adták át az értelemnek, hogy csináljon vele, ha tud, valamit, mint a tudatosan s előre megfontolt szándékkal, a magános idegsejtben megnyilatkozó terv, aminek irányítása mellett a biológiai erők segítségével, *azzá* állanak össze ezek a sejtek, amivé nekik jólesik? Hála istennek, a folyamat nem fordul vissza többé, az értelem ad immár utasítást az ösztönnek s a biológiai folyamatoknak, hogy miként formálják az életet, s nem az ösztön tehetetlen függvénye az állattestbe lehelt isteni szikra, mint odaát, a ti országotokban. Ember! Talán bizony *te* vagy az ember, mert véletlenül éppen a majom testéből születtél, s nem én, vagy Pek-Bar barátom itt, akik értelmes és lelkes petesejt korunkban tetszés szerint határoztuk el, hogy melyik formát válasszuk ki a természet gazdag képeskönyvéből, s akik holnap, ha úgy tetszik, petesejtté egyszerűsítjük magunkat, új formát választani?

Hápogva próbálok felelni, de csak makogás jön ki a torkomból.

Kísérőm elhallgat, végigmér. Aztán a pókhoz fordul. És csodálatosképpen, most értem, amit mond.

- Embert akart látni. Olyant, mint önmaga. Az a gyanúm, kiegészítik társát. Vidd el Ha-Banghoz.

Egy pillanat: a pók hátára kap, szárnya szétrebben. Hasítjuk a levegőt. Lecsapunk, földet érünk. Gyönyörű park. Háttérben kastély, lassan forog körben. Kacsaláb!

A pók elrepült, gyönyörű, fehér selyemben suhogó nőalak közeledik lassan az úton.

Királykisasszony!

Szívemhez kapok, csak a szemem beszél. Egy pillanatra elmosolyodik, aztán összehúzza szemöldökét. És a hangja csilingel és búg, mint a harang és mint a gerlice.

- Várj csak... Figyelj... Hunyd be a szemed... ne gondolj semmire... Látom, az akaratod még gyenge... Majd akarok én helyetted, átviszem beléd... Hagyd el magad... így nem tetszel nekem... de mindjárt átalakítlak egy szép varangyosbékává...

Felordítok, mint aki rosszat álmodik. S átugorva a kerítésen, rohanni kezdek a pályaudvar felé, talán még nem ment el a vonat.

SIR RALEIGH HALÁLA

Hogy Sir Raleigh nem először hívta ki párviadalra a halált, míg rajtavesztett, kalandos életét tekintve, kétségtelennek látszik, de aki csak kicsit ismerte őt, tisztában lehetett vele, hogy halált megvető gőgjét nem a végzetbe való belenyugvás vagy önfeláldozó bátorság inspirálta, hanem valami szemtelen és hetyke, mégis gyermekes makacsság, ami egyszerűen nem hitte a halált, nem vette tudomásul, nem tartotta lehetségesnek, személyes vonatkozásban. Az *anyagon* s annak különleges természetén túl semmiben sem hitt Sir Raleigh, s ezzel bizonyos értelemben telivér fia volt korának, a tizennyolcadik század közepének. Azzal a különbséggel, hogy a vallás babonádnak elvetését nem kötötte össze nála az a vallásnál is szigorúbb humanista erkölcs, amivel a francia „felvilágosultak" bátorságot vettek maguknak tagadni a túlvilágot, hirdetvén, hogy igaznak, jónak és emberségesnek lenni *ezen* a világon enélkül is lehetséges, az ember vele született jó tulajdonságai következtében. Sir Raleigh művelt ember létére (bámulatos, honnan szerezte műveltségét, olyan életmód mellett, mint az övé) gyakran idézte ugyan Rousseau-t, sőt a fiatal Voltaire-t is, ha a vitában érvek kellettek, de hogy szellemükbe sohase hatolt be, tettei bizonyítják, egyébként, ami az emberszeretetet illeti, ezen a ponton pillanatig se titkolta felfogását, hogy szemben a végső következtetést levonni habozó materialistákkal, ő bizony minden élőlényt a másik élőlény természetes ellenségének tekint. Minden élet a többi élet rovására igyekszik érvényesülni, s az erősebbnek nem „joga" vagy kötelessége elpusztítani a gyengébbet, mert jogot és kötelességet nem ismer a természet, hanem egyszerűen *teheti*, módjában van, s ehhez fölösleges jogcímeket keresni a filozófiában. A lelkiismeretről s annak furdalásairól megvolt a véleménye, s abból, hogy ő sose ismerte, nem az önmaga, hanem a „gyengék" tökéletlenségére következtetett. Így élte világát Sir Raleigh, s felületes látszatra megdöbbentő sikerek igazolták előtte hosszú ideig „világfelfogásá"-nak helyességét. Bár ifjúkorában elverte jó katolikus őseinek birtokát, csakhamar dúsgazdag ember lett belőle megint, s mikor, tizenöt évi rejtélyes kalandozás után, visszatért Amerikából, olyan palotát épített magának Glasgow közelében, aminek még ma is csodájára jár az utazó idegen. Amerikai szerepléséről csak annyit tudni, hogy jó viszonyban volt a tőkéseket támogató Hamiltonnal, s üzleti összeköttetésben állott az elszánt és vakmerő, fiatal Astorral, aki hírhedt szerződései révén egyszerűen kifosztotta s mindenükből kiforgatta a prófétavezér lázítására életükért utolsó ízben harcoló nyugati indiánokat. Nyilvánvaló, hogy a vagyonhoz, amit összeharácsolt, az Amerikát először megsarcoló Cortezek és Pizarrók középkori módszerével jutott, mint afféle kalandor, ha a neki való vadászterületre rászabadul.

De volt is e „modern" lélek mélyén valami középkori. Palotája is inkább lovagvárhoz hasonlított, boltíves termeivel és regényes tornyaival és fényűző életmódja, a lakomák és dáridók - amiknek vendégseregében, kétségkívül, Anglia pénz- és rangbeli kiválóságain kívül a kor szellemi arisztokráciája is képviselve volt - hamarabb emlékeztettek holmi Henrik-korabeli

comes életművészetére, mint egy voltairiánus vagy pláne rousseauista remete életére, aminek Sir Raleigh nevezte magát.

A véletlen különös (vagy talán nem is véletlen és nem is különös) paradoxonja, hogy e vérmes és dölyfös filozófusnak éppen ellentéte volt, természetben, a fanatikusnak hirdetett, megalkuvást nem ismerő O'Lyen, Glasgow vicekáplánja, buzgó és harcos lovagja az Egyháznak, akinek hitéért bármikor vértanúságot tenni kész bátorságában senki se kételkedett, felettesei és hívei körében. Ez az ember szelíd és halk szavú volt, mindig derült és barátságos, s a minden kételkedést kizáró vallásos rajongás nem a modorában, s nem afféle Savonarola-szenvedélyben nyilatkozott meg nála, hanem abban a szilárd biztonságban, amivel az élet és a gondolatok mélységei fölött járt-kelt, egyedül a Gondviselésre bízva törékeny életét. Mert O'Lyen törékeny és sovány volt, szemben a hatalmas termetű Sir Raleigh-hel!

De vonzották egymást, az ellentét erejénél fogva.

Valószínű, hogy Sir Raleighnek tetszett a csendesen izzó, mély tekintetű pap, s a tartózkodás, amivel e komoly férfiú utasította vissza a kicsapongó életű világfi közeledését, csak annál inkább szította benne a fonák kíváncsiságot. Emellett nemcsak hogy nem mérsékelte, de mintha még fokozta volna szabadosságát a néma szemrehányás közelléte, amit O'Lyen jelentett számára: mintha egyenesen provokálni akarná a papot, valami rejtélyes, mert nem ellenséges, inkább kedélyesen kötekedő célzattal. Ha találkoztak, képes volt megállítani hintaját, hogy gúnyosan alázatos hódolattal köszöntse, sose mulasztotta el ilyenkor, hogy sétakocsizásra invitálja, amit a pap szelíd komolysággal hárított el. Mintha csak ugratni akarná, vagy legfőbb becsvágya volna, hogy elképessze a papot, gondoskodott róla, hogy legistentelenebb kiszólásai vagy legaljasabb kalandjainak híre eljusson O'Lyen füléhez, néha szinte úgy festett a dolog, mintha egyenesen azért mondaná és tenné e gyalázatosságokat, hogy O'Lyen értesüljön róluk.

O'Lyen hallgatott, még csak arra az olcsó bosszúra se méltatta a kerület kegyurát, ami módjában állott volna, hogy a templomban kiprédikálja, pellengérre állítsa a hívek előtt. E hallgatásban mélységes megvetés volt, a legnagyobb, amivel az Egyház sújthatja az eltévelyedettet, amikor az elveszett bárány megmentését kilátástalannak látván, átokra se érdemesíti őt. Meghívásait válasz nélkül hagyta, ami Sir Raleighet nem akadályozta meg benne, hogy ezeket a meghívásokat szorgalmasan küldözgesse tovább, jótékony célokra szánt összegekkel együtt, amiket a pap minden megjegyzés nélkül „ismeretlen adakozó" jelzéssel továbbított a megfelelő helyre, abból a megfontolásból indulva ki, hogy a rabolt vagyont nem is tarthatja az adományozó tulajdonának s úgy kell tekintenie, mintha a Gondviselés intézkedett volna, hogy a nyomor enyhítésére szolgáljon.

Annál csodálatosabb volt, hogy a végzetes meghívást mégis elfogadta O'Lyen, méghozzá csaknem közvetlenül a világraszóló botrány után, amikor Sir Raleigh, elűzvén a háztól jámbor feleségét, nyilvánosan bevezette oda törvénytelen ágyasát, mint valami kényúr vagy féktelen Bourbon-fejedelem.

Igaz, hogy a meghívás ezúttal határozott programot helyezett kilátásba: Sir Raleigh közölte O'Lyennel komoly tisztességet tettető hangon, hogy afféle „filozófiai eszmecserét" óhajt rendezni (ebben az időben divatos volt az ilyen), amelyen néhány egészen kiváló világi tudós és gondolkodó s néhány egyházi férfiú is részt vesz - előbbiek között képviselve lesznek az istenfélő spiritualisták csakúgy, mint a modern materialisták. Ha nem is volt kimondva, de az összeállítás, annak számára, aki ismerte a kor szellemi áramlatait, nyilvánvalóvá tehette, hogy afféle világi zsinat készül, ha nem is hivatalosan, mint a tizenhatodik században, amikor nagy jelentőségű lelki kérdésekben kellett dönteni, s azt is sejteni lehetett, hogy Sir Raleigh, a maga

szemtelen és szemérmetlen vakmerőségével, az egyházi emberek számára legszentebb és legkényesebb alapfogalmakat akarja kirángatni az ál-filozófia rikító fényébe „tisztázás" ürügye alatt.

Így is történt. A kisszámú, de igen előkelő társaságot boltíves dolgozószobájában fogadta Sir Raleigh. A frissítők felszolgálása után csakhamar megindult a társalgás, előbb csak könnyedén, aztán egyre határozottabb irányban. O'Lyen nem vett részt a beszélgetésben, a kandalló mellé húzódva, szinte észrevétlenül a félhomályban, hallgatott. A divatos erkölcsi alapfogalmakról vitáztak, valaki felvetette az erény és a bűn problémáját. Szenvedélyes felszólamlások hangzottak el a spiritualisták és a materialisták részéről: abban mindkét fél megegyezett, hogy az erény szép, a bűn pedig rút, az erény helyes, a bűn pedig helytelen, de a spiritualisták szerint az erényhez csak emberfölötti hatalom segítségével juthat az ember, a materialisták viszont azt erősítették, hogy az erény éppen úgy fizikai tulajdonsága az értelemmel felruházott embernek, mint amilyenekkel az oktalan állatokat és növényeket ruházta fel a minden kérdésre kielégítő választ adó természet. Sir Raleigh úgy viselkedett, mintha az erény szükségszerűségében maga se kételkedne, de mindenki érezte, zavartalanul és nyugtalanul, hogy nem őszinte. Ebből kis fennakadás lett, a vita megszakadt, a vitázók dadogni kezdtek, szerették volna, ha már vége lenne az egésznek, valami különös és félelmes volt a levegőben.

De Sir Raleigh, mintha éppen e borzongató hangulat volna az ő természetes eleme és közege, egyre élénkebb lett, s mikor egy percre kínos szünet állott be, felugrott s az asztalhoz lépve, heves mozdulattal széttárta karjait:

- Ugyan, uraim! - kiáltotta - nevetséges, ahogy önök itt a forró kását kerülgetik. Mindeme sok szó és érv és bizonyíték elleplezésére szolgál csak ennek az egyszerű és lappangó kérdésnek, amit minden írástudatlan paraszt megért, s amit önök nem mernek kimondani. A kérdés úgy hangzik: van-e Isten, vagy nincsen?

A tanúk közül többen állították később, hogy Sir Raleigh e szavaknál a kandalló homályába húzódó O'Lyenre kacsintott.

A váratlanul nyers hang úgy meglepte a vitázókat, hogy fél percig senki se jutott szóhoz. Ekkor Sir Raleigh így folytatta:

- Nevetségesnek tartom az elméleti vitát, mely a skolaszticizmus meddő napjaiban mindent homályba burkolt. A kísérletek korát éljük. Newton s a francia matematikusok kimutatták, hogy az igazságot csak a valósággal szemtől szembe forduló elemzés és ellenőrzés derítheti ki. Ebben a fontos alapkérdésben se dönthet más, mint a kísérlet.

Meghökkenve, értelmetlenül meredtek rá. Sir Raleigh előrántotta vörös mellénye zsebéből öblös aranyóráját, rátette az asztalra, aztán körülnézett s éles, rikácsoló hangon, szóról szóra a következőket kiáltotta:

- Hajlandó vagyok, itt, az önök szeme előtt, önmagamat, a tulajdon létezésemet ajánlani fel a kísérlet céljaira. A kérdés így hangzott: van-e Isten? Én pedig ezennel, felelősségem tudatában kijelentem - ha van Isten, akkor öt percen belül, órám ellenőrzése mellett, üssön agyon engem, mint veszedelmes és kártékony rossz szellemet, aki tagadja az ő létezését - s adjon ezzel örökre szóló, hatásos és minden hitetlent meggyőző példát és bizonyítékot arról, hogy igenis létezik! Üssön agyon, szakajtsa rám a mennyezetet, szakítsa ki lábam alól a padmalyt, végezzen velem, ahogy akar!

Csönd lett, szó nem rebbent, lélegzet neszét se verték vissza a falak. Annyi történt csak, hogy a jelenlevők önkéntelenül, egymás után felálltak, s lassan a falak felé kezdtek húzódni, mintegy távolodva a káromlótól.

Csak az óra tiktakolt hangosan, egyre hangosabban.

Mindenki megegyezett később egy furcsa, ellentmondó érzékelés megfigyelésében: egyrészt úgy érezték, mintha hosszú, hosszú órák teltek volna el, másrészt mintha csak egy pillanat múlva történt volna, hogy Sir Raleigh ördögi nevetéssel nyújtotta ki kezét az óra felé, hogy felmutassa: íme, letelt az öt perc!

És ugyanekkor a gyertyák imbolygó fényében mindenki látta repülni a keskeny vasbotot. Sir Raleigh hangtalanul rogyott össze.

O'Lyen a szűkebb egyházi tárgyaláson szelíden és szomorúan, annyit tudott csak mondani, amennyit a többiek is láthattak. Hogy a jelenet ördögi rútságának és ízetlen durvaságának hatása alatt, mintegy önkívületben állt ott, s nem is emlékszik rá, hogy eszméleténél lett volna. De határozottan állítja - s nem is tűri, hogy az isteni csoda szentségét bárki bele merészelje keverni az okok közé, amik a nyomorult szerencsétlenséget előidézték -, hogy a kandalló piszkavasát az ő keze emelte fel, s az ő keze hajította el, mint valami tárgy, ami fölött nem tudott uralkodni. Éppen azért, alázattal kérte, adják őt ki a polgári igazságszolgáltatásnak, nehogy úgy fessen a dolog a tudatlan, babonákra hajlamos együgyűek szemében, mintha kiszámíthatatlan isteni szándékok mögött keresne mentséget, lehetségesnek tartván, amit nem tart lehetségesnek, hogy a gondviselést ily alantas emberi kihívás, mint a Sir Raleigh-é volt, befolyásolhatta szándékában és elhatározásában.

A polgári törvény felmentette O'Lyent a nagy indulatban történt emberölés vádja alól, s ő hátralevő éveit egy szerzetesrend önkéntes száműzetésében töltötte el.

A FOTOGRAFÁLT GONDOLAT

- - - -

- Hát mit gondol, nem azért idéztem fel? Hiszen a nevét se tudtam... Az ókori nyomtatványban, aminek egy részét régésztanárunk átfordította nekem, találtam két képet, ami érdekelt...

Megszorítottam a kezét.

- Köszönöm. Először történik, hogy értelmét látom, annyi évszázad után, boldogtalan életemnek... Akkor hát meg fog érteni... Három hét alatt körülbelül képet kaptam (ahogy maguk mondják) a maguk jelenének s az én jövőmnek társadalmi, kulturális és technikai állapotáról... Kezdem érteni, hogy él együtt és külön ennek a századnak csodálatos nemzedéke...

Láttam légi városaikat, és jártam a tenger mélyén lebegő üdülőkben, megtanultam lélegzeni villamos kopoltyúval és oxigénsűrítővel... Pazar csodák a számomra. S néhány igazán finom és nagyszerű emberrel ismerkedtem meg, ükunokáim közül, akiknek értelme és szelleme... De hiszen éppen ez az... Most ötlik fel bennem először, honnan veszi e kor művelt fia, szellemi arisztokratája kifinomult műveltségét és lelki hajlékonyságát? Élőszóban közvetített művészi élményekben máris volt részem: a színpad sötét terébe vetített, valóságnál tökéletesebb színészek néhány remekművével megismerkedtem... De mindez mégiscsak ábra és hang... inkább képzőművészet...

S most a szó is eszembe jutott.

- Gyűszűvirág - mi van az irodalommal? Három hete járok itt, és még egyetlen sor írást se láttam - egyetlen könyv, egyetlen újsághlap nem került a kezembe...

Csodálkozva nézett rám.

- Hiszen éppen most mondta, hogy a színházban...

- No igen, értse meg, tudom, hogy az is *mű*, bár élőszó közvetíti... De a *könyv*, értse meg, a könyv és az újság...

Vállat vont.

- Hát mi a különbség?

Aztán hirtelen, mint aki észbe kap:

- Ahá, már értem! Maga azokra a közlési formákra gondol, amik nem egyszerre, sok emberrel közvetítik a művész mondanivalóját... hanem egyenkint, külön-külön... Igaza van, könyv, azelőtt úgy hívták... Még ma is sokan szeretik ezt a kifejezést... Hát miért nem szólt? Elvihettem volna egyik könyvpalotába... hopp! tudja mit, bemegyünk egy könyvkereskedésbe, és megvesszük Karvalykörömnek, a divatos szerzőnek legújabb művét...

- Könyvkereskedés? - lelkesedtem. - No lám! Mégsem csalódtam!

Két perc múlva egy elegáns bolt előtt ereszkedett le giroszkópunk. Gyűszűvirág előrefutott, követtem. A segéd előzékenyen sietett elénk. Körülnéztem. Keskeny acélsodronyokon apró, dobozforma tárgyak függtek, nagy tömegben, a kör alakú helyiség falairól, tetőtől a padozatig.

- Megvan maguknak Karvalyköröm legújabb műve, a „Zöld álom”?

- Ó, hogyne! kilenc példányunk van még, bár nagyon veszik... Parancsoljon, szépséged!

Leakaszt egy dobozt, átnyújtja. Gyűszűvirág nem enged fizetni: írják vendégszámlánkra. Visszaülünk kocsinkba, perc múlva mintegy kétezer méter magasra lebegünk. Gyűszűvirág átnyújtja a dobozt.

- Tessék, indítsa meg...

- Indítsam meg?!... Azt akarja mondani... lapozzam fel?

- Ugyan kérem... Nem látja azt a kis üveglencsét, a fedőlapon?... Nézzen bele, emelje füléhez a zsinórt, ami itt lóg... aztán nyomja meg, a könyv sarkán a gombot...

Ámulva engedelmeskedem.

S a következő pillanatban a csiszolt lencsén túl, életnagyságú, élesen világított tájkép tárul fel szemeim előtt, zöld hegyek, messze kék égbolt... Halk közeledő berregés... a hegy mögül repülőgép bukkan fel... közeledik... Leszáll, szép ifjú nő pattan ki belőle... A fűbe ül, mélyen sóhajt... Aztán tűnődve megszólal: „Ó, istenem...”

Mintegy megbabonázva referálom Gyűszűvirágnak, amit látok és hallok. Megértően bólint.

- Igen... mindig ilyenféleképpen kezdődnek a regényei... Én már régen nem olvastam tőle semmit... az utóbbi időben népszerű hatásokra utazik... De elég színes képzelete van... Mi történik aztán?

A doboz csodavilága, Aladdin-lámpás káprázata tovább pereg. Most szobát ábrázol a ködfátyolkép... Sápadt leány hever a pamlagon... Váratlanul eltűnik a kép, őszirózsa-lugasban a szél suhog... Csodálkozva közlöm Gyűszűvirággal, ajkát biggyeszti.

- Nem érti? Ez egy hasonlat volt. Elég kopottas. No, de persze... most jut eszembe, magának, aki még hozzá van szokva ahhoz a világhoz, amelyben keservesen *közvetve*, elvont szavakat idéző *betűkkel* mondta el szerző a történetet... magának mindez kissé szokatlan... Értse meg, már az évezred elején rájött az irodalom, hogy *leírni* ezt „egy szép lány jött be a szobába”... ennél egyszerűbb, ha *megmutatom* a képet, amit idézni akarok... Ami a dolog technikáját illeti... hiszen erről nyilván nem tud...

Ölembe ejtettem a dobozt, amit ők könyvnek neveznek: fölényesen szóltam közbe.

- Ne fáradjon, el tudom képzelni... a magam idejében úgynevezett fantáziám révén voltam némiképpen elismert... Ebben a dobozban nyilván hajszálvékony fonálra van felvéve az egész regény, hangban, színben és fényben... gombnyomásra megindul a szerkezet, s a regény cselekményét éppen úgy levetíti, kis helyen, mint annak idején a mi mozgókép-színházainkban...

- No igen. Az írók rájöttek, hogy *elképzeltetni* valamit, közvetve, átfordítva szavakra, sokkal bonyolultabb dolog, mint egyszerűen *megmutatni*... A legősibb korban, az egyiptomi képírás idején, sejtették a helyes utat...

- Értem, ne is folytassa, magam is gondolkoztam ezen, valamikor: hiszen minden *szó* eredetében érzéki *képből* származik... az irodalom visszatér ősforrásához... Hanem tudja, jó drága lehet manapság egy könyv előállítása...

- Miért lenne különösebben drága?

- Már megbocsásson... *eljátszani* egy egész hosszú regényt... mennyi színész, kellék, utazás, táj, esetleg építkezés... Óriási munka, mindezt összeszedni, megrendezni, kiállítani, próbálni, míg a felvétel elkészül...

Megütközve nézett rám, aztán elmosolyodott.

- Értem már...! Maga persze nem tudja a legfontosabbat...

- Mit, az istenért?

- Az évezred legnagyobb találmányát... No, várjon.

Most már igazán kíváncsi voltam. De nem felelt kérdésemre, beállította a leszállót - percek múlva föld alatti csarnokban kötöttünk ki. Fehér köpenyes segéd sietett elénk.

- Parancsol, szépséged?

- Van szabad léleklátó?

- Erre tessék.

Furcsa fényű fülkében fantasztikus masina, lencsék és karok bonyolult egyvelege. Lent kerevetféle.

- Feküdjön ide - parancsolja Gyűszűvirág. Kábultan engedelmeskedem.

Villany percen, belém kapcsolnak valamit, zsibbadást érzek, sötét lesz körülöttem. Aztán mintha oxigént lélegzenék, hevesen dobogni kezd a szívem... ugyanakkor, mintegy részegségben, varázsos hangulat ömlik el bennem... emlékek és gondolatok öntenek el... Életem nagyszerűsége, élményeim csodája világossá válik... Látom magam, mint kisgyermeket, a régi pesti utcán, égő arccal sietni a Szív utcai iskolába, tele dobogó vággyal, ittas reménnyel, kíváncsian...

És ekkor Gyűszűvirág hangját hallom.

- Érdekes... mi ez a régi utca? Ez nagyon régen lehetett... milyen alacsony házak... és ez a kisfiú... aki a falak mellett kóválygog... nini... kérem élesebbre... hogy hasonlít magához... most felnéz az égre... persze, ez maga mint kisfiú... magára gondolt...

Felordítok.

- Gyűszűvirág... maga látja, amit gondolok?! amire emlékszem?

- Ne kiabáljon, összezavarodik a kép... Ugyan, mit csodálkozik? Hiszen, ha jól emlékszem, a maguk korában is tudták már, hogy az agyvelőben elraktározott benyomások és gondolatok *képek* csak... Megrögzített képek... Miért ne válhatott volna lehetségessé, hogy a gondolat és emlék belső mechanizmusa által a koponya falára vetített mozgóképet felfogjuk, átalakítsuk, ernyőkre gyűjtsük - végre le is fotografáljuk? No ne ijedjen meg... most nincs felvétel... csak a kép *keresőjében* néztem meg az expozíciót...

Valami duruzsol a fülemben - mi ez, ájulás környékez.

- Gyűszűvirág... - dünnyögöm keservesen... - Gyűszűvirág...

És még hallom a hangját, a ködön keresztül.

- Élesebbre... szerelő úr... élesebbre... a kép homályosul... várjon csak, nini... egy nő... hopp!... hiszen ez én vagyok... ó... rám gondol... milyen kedves tőle... és még hozzá... szemtelenség!... kérem, azonnal kapcsolja ki... az egészet... nem vagyok kíváncsi... azonnal kikapcsolni!

KÖLTŐ ÉS DETEKTÍV

- Kérem, foglaljon helyet - mondta a magándetektív, biztató, atyai tekintettel. - Ne nézzen körül nyugtalan tekintettel. Teljesen egyedül vagyunk. Legyen hozzám bizalommal. A siketnémák intézetében nem számíthat olyan diszkrécióra, mint nálam. Mondja el őszintén, szégyenkezés nélkül, miről van szó.

A költő habozva hallgatott.

A magándetektív ajkán megértő mosoly jelent meg.

- Ismerem ezt a zavart. Sokan jelennek meg előttem így. Ismerem és megértem. Aki hozzám fordul, rendesen hosszú, keserves önmarcangolás után szánta el magát erre a lépésre. A dolog, ami rágja és kínozza, olyan természetű, hogy legszívesebben önmagának se vallaná be, ha a szembeötlő, különös jelek és tények nem kényszerítenek rá. De rákényszerítik és akkor aztán hiába: bizonyosságra van szüksége, különben belepusztul kétségeibe. De hogy jusson a bizonyossághoz? Ízlése, tapintata, büszkesége tiltakozik. Nincs is tehetsége, szeme, szimata, gyakorlata hozzá, hogy végére járjon a dolognak, megtudja a tiszta igazságot. És ekkor jutok eszébe én. Így volt?

A költő hálásan nézett rá. Gyorsan bólintott. A magándetektív elégedetten dörzsölte kezét. Időt engedett, aztán újból megszólalt, jóságosan, unszolóan.

- Nos mondja el. Mik a jelek...?

A költő csodálkozva nézett rá.

- De hiszen...

- Értem. Hiszen még azt sem tudom, ugye, miről van szó. De hát szó van valamiről, ugye, és nem akarom sérteni az érzékenységét... Módot akarok adni rá, hogy magától mondja el, közvetlenül, folyékonyan... kényszer nélkül... Nem vagyok én vizsgálóbíró, ha hasonlítok valakihez, inkább a lelki tanácsadóhoz szeretnék hasonlítani... a megértő baráthoz...

A költő ajka megrándult. Lesütötte a szemét.

- Milyen finom ember ön... Mégsem tévedtem...

A magándetektív most már hipnotizáló eréllyel folytatta:

- Lehet. Ön is az. De ön amellett boldogtalan. És nem tud segíteni magán. Én tudok. Fogok tudni. Ön meg fogja ismerni a tiszta igazságot. Csak néhány adatra van szükségem. Mikor vette észre először, hogy valami nincs rendben?

A költő legyintett.

- Óh, már nagyon régen... Sok évvel ezelőtt...

- És csak most... most szánta el magát? persze azt gondolta, rá fog jönni magától is.

- Úgy van.

- Helyes. Tartsunk tehát rendet. Mi volt az első gyanús dolog?

- Nagyon nehéz azt így hirtelen elmondani... Talán nem is egyszerre jött... Egy napon észrevettem, hogy valami megváltozott... nem külsőleg, tetszik érteni, külsőleg minden úgy volt, mint azelőtt... Az íze lett más az egésznek...

A magándetektív mosolygott.

- Értem - így szokott ez lenni. Aztán jött a többi, ugye... Másképpen kezdett viselkedni a...

- Igen... és mindenből hiányzott az a valami, ami addig értelmet és örömet és hitet adott az életemnek... Olvasni próbáltam, tanulni, dolgozni... részt venni minden...

- Várjunk. Majd aztán. Szóval - először azt vette csak észre, hogy elhidegült. Aztán szeszélyeskedni kezdett. Mikor maradt el először hazulról anélkül, hogy meg tudta volna mondani, hol járt?

A költő felpillantott.

- Kicsoda, kérem? - kérdezte udvariasan.

- Nos hát - az asszony.

- Miféle asszony?

- Az istenért - hát az izé... kedves felesége.

A költő vállat vont.

- Nekem nincs feleségem.

A magándetektív egy önkéntelen, türelmetlen mozdulatot tett.

- Kérem, hiszen én nem polgári értelemben gondolom... Előttem nem kell az ilyesmi miatt restelkedni - azért vagyok itt, hogy éppen a legdiszkrétebb ügyekben nyomozzak... Szóval, nem feleség, hanem barátnő.

- Barátnő?... Vagy úgy, hogy az én barátnőim... Á, dehogy, kérem - azokra nem is gondolok... De nem ez a komoly baj, különben jelenleg nincs is barátnőm...

A magándetektív alatt reccsent egyet a szék, ahogy megmozdult.

- Vagyis hát - mondta és a torkát köszörülte -, valami pénzügyről van szó... talán az üzletfele? Nem úgy viselkedik, ahogy a megállapodásuk... Vagy az a gyanú merült fel, hogy az elszámolásnál... Tessék bizalommal elmondani, majd utánajárunk.

A költő jóízűen nevetett.

- Üzletfél? Megállapodás? Elszámolás? Énnálam?

A magándetektív felállt. Egy futó pillantást vetett az órára, még mosolygott, de a hangja egészen más volt.

- Hát kérem, mivel szolgálhatok?

A költő is felállt. A tekintete valahová a messzeségbe volt irányítva, kissé felemelte a karját.

- Hová repül az ifjúság? - mondotta tiszta, csengő, panaszos hangon.

A magándetektív hátrált.

- Tessék?

- Igen - hová repül az ifjúság? Ki rabolja el illúziónkat? Miért válik boldogtalanná a tiszta lélek? A levél miért hull le, a tavasz miért múlik el?

Aztán egyre hangosabban:

- Meztelen vállán kereszttel
Mért vonaglik az igazság,
Mikor püffedt paripáján
Gőgösen feszít a gazság -?

- Nos? Miért? Ki okozza ezt? Ki akarta? Kinek érdeke? Hol az Isten? Mi az igazság? Ezt nyomozza ki! Ezért jöttem önhöz!

A magándetektív levegő után kapott.

- Kikérem magamnak! - kiáltott aztán rikácsolva, pulykavörösen. - Micsoda ostoba vicc ez? Nekem nincs időm ilyen ostoba viccekre! Az én időm valamivel drágább, mint az úré! Szemtelenség!

A költő a falitáblára mutatott.

- Bocsánat. Ön így hirdette magát: „Mindent meglát, mindent megtud, mindent kinyomoz.” Azt hittem... egy pillanatra eszembe jutott... De nem akartam ugratni, szó sincs róla... Legfeljebb tévedtem... Nem először történik... Bocsánatot kérek... Nem akartam háborgatni...

És lassan, tűnődve indult az ajtó felé.

TIBOR

Ma jártam abban az utcában, a régi ház még áll, a lépcsőház karfája végén, lent, megtaláltam a vasból öntött szárnyas kígyót, női fejjel, aminek különös, gonosz mosolyán annyiszor tűnődtem el, hazajövet a Rigó utcai elemiből. Hét-nyolc éves voltam akkor, ebben a házban laktunk, a második emeleten.

Tiborral a templom előtti téren ismerkedtem össze, a kerítésnél állt, ő is a lányokat nézte, akik „kört” játszottak, és áhítattal énekelték, hogy „Mariska ült egy kövön”. Leejtett állal bámészkodtam, nagyon szerettem volna én is játszani, de méltóságomon alul lett volna bekéredzkedni, bár a szöveg szerint szükség volt egy Károly bácsi nevű férfiszereplőre, aki a végén leszúrja Mariskát, hogy aztán körtapssal megállapítsák róla: „Károlykából ördög lett.” Sajnos, ezt a szerepet is kislány alakította, s így semmi esélyem nem volt rá, hogy alázatos deputációban kérjenek fel részvételre.

Tibort akkor vettem észre, mikor fájó szívvel és rezignáltan éppen indulni akartam onnan. Tibor mellettem állt, ő is a kislányokat nézte. Abban a pillanatban gúnyos és lenéző maszkot vettem fel, ajkamat biggyesztettem a végtelen megvetéstől.

- Ilyen hülyék - mondtam Tibornak a férfiértelem fejcsóváló, borús fölényével -, hogy lehet ilyen hülyeséget játszani.

Tibor szerényen és udvariasan bólintott, nem mondott ellent, de hűvös modorával éreztette, hogy még csak bírálatra sem érdemesíti a lányokat, olyan távolságban vannak tőle. Nyilván csak szórakozottságból állt ott, gondolataiba volt mélyedve.

Előzékeny, de tartózkodó válaszaiból kiderült, hogy ugyanabban a házban lakik, ahol mi, a harmadik emeleten. Viharosan és szinte forró sajnálkozással csodálkoztam, hogy ennek ellenére miért nem ismertük egymást eddig, ő tapintatos, kitérő mosollyal jegyezte meg, hogy ritkán megy el hazulról, a „gangon” pedig egyáltalán nem szokott tartózkodni. Egy pillanat alatt rajongó ragaszkodást éreztem. Azt hiszem, elsősorban a neve hatott rám. Nem tudom, miért, a Tibor név akkor valami hűvösen előkelőt, szilárdan komolyat és megbízhatót jelentett számomra. Rögtön elhatároztam, hogy eszményképemül választom, követni fogom őt a kemény és férfias munka, önérzet és tántoríthatatlan célkitűzés rögös ösvényein. Ő nyájasan, de óvatosan fogadta közeledésemet. Arra a kérdésemre, hogy miután egy házban lakunk, s egyidősnek látszunk, hogy van az, hogy nem a Rigó utcai elemibe jár, elnéző mosollyal közölte, hogy ő egy belvárosban székelő katonai magániskola hallgatója, s bár csakugyan egyidősek vagyunk, ő „körülbelül” két osztállyal magasabb rangban van, miután tavaly ezt a két osztálynyi különbözetet „magánúton” elvégezte, s már le is vizsgázott belőle. Tanulmányaira vonatkozóan nem is mertem kérdezni, nyilvánvaló volt, hogy osztályának első eminense, csak kitüntetései iránt érdeklődtem, mire ő kicsinylőleg legyintett, s futólag megjegyezte, hogy amennyiben ilyesmi érdekel, egyszer majd megmutatja a bársonydobozt, amelyben ezeket a

csacsiságokat családja összegyűjti. A biztatásnak vélt megjegyzésre alázatosan és reménykedve célozgatni kezdtem holmi kölcsönös látogatásra, persze csak a bizonytalan jövőben, de ő nem adott határozott választ, arra hivatkozva, hogy délutánjai nagyon le vannak foglalva. Természetesen zongora- és nyelvleckék, siettem kitalálni, mire ő megint csak legyintett, a zongorával s azzal a három-négy nyelvvel, amit okvetlenül tudni kell, már két évvel ezelőtt végzett. Most a vívásban és festészetben gyakorolja magát, azonkívül - de erről nem szívesen beszél, s éppen azért arra kér, ne emlegessem mások előtt - van egy külön tanulmánya, nem is tanulmány, inkább kísérletezés, elég érdekes találmányi ügyben, s miután hozzátartozói e célra kis munkahelyet rendeztek be számára, maradék idejének nagy részét ott szokta tölteni. Bizony, ehhez a programhoz spártai életet kell élni, ő már hajnali ötkor talpon van, hideg vízben fürdik, esténként olvasgat, vagy „terveit vizsgálja", így fejezte ki magát.

A lépcsőházban váltunk el, gyors kézfogással, amiben részemről jelentőségteljes, mindent felajánló őszinteség szorult, az ő részéről csak annyi, hogy nagyon örült, de nem barátja a túlságba vitt bizalmaskodásnak, azonkívül nem is ér rá hosszan búcsúzkodni. Ő felment a harmadik emeletre, én pedig álmodozva csöngettem be az előszobába.

Leves után nem bírtam tovább, kipakoltam új ismerősömmel. Rajongva meséltem el, micsoda különleges egyéniség lakik itt, velünk egy házban. Erényei közül - apámra való tekintettel, aki szorgalmammal nem volt megelégedve - különösen a tökéletes jótanulót s a tehetségeit száz százalékig kihasználó szorgalmat hangsúlyoztam. Látván, hogy nem méltányolják eléggé (legalábbis senki se szólt), magam számára is váratlan ötlettel néhány mondást adtam a szájába, az erényekről, az élet céljáról: azt hiszem, abban a pillanatban el is hittem, hogy ő ezeket mondotta. A hatás meglepő volt. Apám csodálkozva nézett rám, helyeslően bólintott, aztán a maga dialektikus modorában kijelentette, hogy Tibor, úgy látszik, csakugyan rendkívüli fiú lehet, de jobb szeretné, ha rajongás helyett inkább utánozni próbálnám. Egyébként pedig hívjam meg egyszer uzsonnára, ő is látni szeretné.

Ezek után testvéreimet is érdekelni kezdte felfedezésem. Szívesen hallgatták megújuló jelentéseimet a Tibor-frontról, hogy most mivel foglalkozik ez a rendkívüli lángész, a csodagyermek maszkjában: a titokzatosság is hozzájárult a dologhoz, ugyanis Tiborral nagyon nehéz volt találkozni.

Először két nap múlva, véletlenül kerültünk össze, én a konyhaajtóban álltam, ahol az öreg Fáni éppen csirkét vágott: hátrakapta a nyakát, s a csapkodó szárnyú madár hátát jólelkűen megveregetve a kés fokával, anyai hangon szólt rá „mit fisz, te buta?", mire a csirke csakugyan megnyugodott, talán belátta, hogy egy kis levágástól igazán nem illik félni, ha az ember csirke.

Tibor felülről jött, odasiettem hozzá. Nem mindjárt ismert meg, de aztán nagyon kedvesen biztosított, hogy jól emlékszik. Én a rajongástól és örömtől nem tudván türtőztetni magam, lelkendezve, rögtön közöltem vele, hogy apám és családom szívesen látná szerény uzsonnára, és szívdobogva vártam a választ. Tibor elkomolyodott. Aztán habozva, diplomatikus körülírásokkal adta tudtomra, hogy nézete szerint ez még korai volna: egyelőre állapodjunk meg abban, hogy mi ketten titokban találkozunk néha. Elragadtatott kérdésemre, hogy hol és mikor, kis habozás után az első emeleti lépcsőházat jelölte meg, mint *exterritoriális* területet.

És itt is találkoztunk, eleinte kétnaponként, aztán mindennap. A lépcsőház korlátjára dőlve, a félhomályban, beszélgettünk, az ő csodálatos terveiről és még csodálatosabb nézeteiről.

E beszélgetések anyagából tápláltam aztán a Tibor-legendát, otthon, testvéri körben - ezt a különös legendát, amibe a magam részéről, beleszőttem egész titkolt ábrándvilágomat, hősi gondolatok és cselekedetek világát, amiről, magam nevében, restelltem volna beszélni.

Testvéreim kezdtek nagyon kíváncsiak lenni Tiborra, Gizit kivéve, aki kezdettől fogva...

De ne vágjunk az események elébe.

A Tibor-legenda jó három hétig húzódó tartamának utolsó napjára esett Tibor személyes látogatása.

Váratlanul, pár órával előbb közölte velem, hogy ma hajlandó eljönni: erre oka van, ugyanis van nálunk egy pár hónapos macska, ő ezt régen figyeli, s az utóbbi időben különös változást vett rajta észre: miután pedig néhány hete orvosi s főként sebészi tanulmányokkal foglalkozik, nagyon szeretné az állatot közelebbről megvizsgálni.

Alig volt időm az uzsonnát megrendelni. Testvéreim is izgatottak voltak. Mindenkit kitanítottam, hogy viselkedjenek a magas vendéggel. Magam a macskát kerestem, s nagy nehezen meg is találtam, a szemetesládában: ámulva állapítottam meg, hogy csakugyan beteg, a nyakát furcsán félretartotta, mint aki fölfelé sandított, és úgy maradt.

Elfogódva fogadtuk Tibort. Ő kedves és udvarias volt, de meglepően tartózkodó és hallgatag: ha akkor már gyanakszom rá, okvetlenül észreveszem, milyen zavarban van: így komoly gondolatainak tulajdonítottam, hogy úgyszólván meg se mukkant az egész uzsonna alatt. Szótlanul itta a kávét, s ette a habos kürtöt, kérdéseinkre olyan halkan válaszolt, hogy alig lehetett érteni.

Mikor a macskára tereltem a szót, felélénkült, de nyugtalan is lett. Előkelően rászóltam az éppen felszolgáló Fánira, hogy hozza be a beteget. Fáni kiment, de közben, meglepetve vettem észre, odakacsintott Gizi nővéremre, aki felállt, és követte őt a konyhába.

Tibor, aki suttyomban már percek óta figyelte Gizit, s néhány különös kérdést tett (amit mi nem értettünk akkor) a macskára vonatkozóan: most hirtelen felállt, s kijelentette, hogy mennie kell, azonnal. Rémülten tartóztattam, hogy legalább várja meg apámat, aki látni óhajtja. De Tibor hajthatatlan volt, házitanárára hivatkozott, aki már fent van, s hogy majd máskor eljön. S már kapta a sapkáját, és sietve iszkolt, az előszoba felé. Mi utánatódultunk, ő gyorsan kirántotta az ajtót, s el akart tűnni, de ekkor a konyha felől előbukkant Gizi, karján a macskával, útját állva Tibornak. A macska, abban a pillanatban, hogy Tibort meglátta, éktelenül nyávogni kezdett, s mind a húsz karmával belekapaszkodott Gizibe. Tibor megfordult, zsebre tette a kezét s mintha nem őrá tartozna a dolog, himbálódzó léptekkel megindult a lépcső felé, Gizi, a macskával utána, aztán annyit láttunk csak, hogy Tibor futni kezd, Fáni csípőre tett kézzel áll a konyhaajtóban, s kegyetlenül káromkodik.

Estig minden kiderült Tiborról.

Tibor nemcsak hogy katonai magániskola növendékének nem vallhatta magát, de egyáltalán nem járt iskolába, múlt évben kicsapták, s azóta özvegy anyja, a nyugalmazott cselédszerző nyakán lóg, aki nem tudja üzletben elhelyezni, mert a gyerek mindenünnen megszökik. Szó van róla, hogy nagybátyja, a monori asztalos, nyáron elviszi magával, addig itt lopja a napot, az egész ház rémületére.

Tibor ugyanis az állatokra specializálta magát: múlt hónapban két harzi kanárit lőtt le csúzlival, miközben békésen szundikáltak a gangra kitett kalitkájukban.

Gizi, aki napok óta figyelte, Fánival együtt, megállapította, hogy két nappal ezelőtt elcsípte a macskánkat, este fellopózott vele a negyedik emeletre, és áthajította a rácson. A macska életben maradt, csak a nyaka ferdült el.

Rettenetes volt a felháborodás. *Ezért* kellett hát neki a macska, hogy most végérvényesen végezzen vele.

Tibort sokáig nem láttam, úgy látszik, nem engedték ki a gangra.

Egy hónap múlva, mikor már kezdtem feledni a csalódást, az őszi délutánban, ahogy lefelé indulok, éles rikoltás tart vissza az emelet felől.

Fönt, a „gang" rácsába tapadva, előredőlve, két ujját szájába dugva, abban a pillanatban bukkan elő Tibor a szürkületből.

Most tűnt csak fel, milyen mocskos és rendetlen és kócos: eddig soha nem vettem észre.

Rettenetes grimasszal meredt rám, élesen füttyentett, mintha figyelmeztetni akarna.

Aztán kinyújtotta a nyelvét, valószínűtlenül hosszúra: egészen kidugta a fejét s a következő verset rikácsolta felém, végtelen gúnnyal és rosszindulattal:

Hi! a Gizi
Hi! a Gizi
Hi! a vitéz matar gyerek!

S a következő pillanatban visszaugrott, csak vad nevetését hallottam még.

Később testvéreimtől tudtam meg, hogy ezt a hülyeséget, alkalmilag, mindnyájunknak odakiabálja, ha meglát valakit közülünk. Gizit kivéve, akitől félt, s akin így bosszulta meg magát, amiért leleplezte.

Elszoruló szívvel folytattam utamat: a ferde nyakú macska keservesen nyávogni kezdett a konyhaajtóban.

SKARLÁT

A sötétedő szobában álltam könyvespolcom előtt, s mereven néztem a tanrend holnapi anyagát, anélkül hogy kiszedtem volna beszíjazni; szándékosan nem gyújtottam lámpát, kabalából, vagy nem tudom, milyen dacból - elhatároztam, hogy most már így várom meg, míg apám megjön, s a dolog kielégítő megoldást nyer. Teljesen érthetetlen volt számomra, ami történt, s bár nem váratlan, mégis egész újszerű, fogalmam se volt róla, mit gondoljak. Lujza néni egész nap ideges és lármás volt, nem természetes hangon rikácsolt s általában volt benne valami mesterkélt, nem hittem el, hogy haragszik, csak tudtam, hogy valamit akar, valami helyzetet előidézni, amelyben módja nyílik megbosszulni magát egy ismeretlen sérelemért. Nem szerettem Lujza nénit, őt se szerettem, személy szerint, alacsony, kissé kövérkés s amellett harciasan hetyke lényét, kemény és kihívó járását, szőke haját és kicsi kezeit. A nevét se szerettem, most könnyű volna kimutatni, hogy az eset óta, de határozottan emlékszem, hogy már azelőtt se szerettem ezt a nevet. Lujza mindössze fél éve volt nálunk házvezetőnő és anyahelyettesféle, de a tekintély és rang, amit erőszakkal verekedett ki magának a családban s még néhány jel, mai eszemmel azt a gyanút kelti bennem, hogy el akarta vétetni magát apámmal, s mindent ebben az irányban épített fel, ehhez igazított. Eleinte hízelkedett nekem, dédelgetett, nyilván úgy képzelte, hogy behódolok, s megtalálom benne az elvesztett anya pótszerét, közvetve hozzájárulok célja eléréséhez. De az utóbbi időben rájött, hogy nem szeretem őt, hiába strapálja magát, most frontot változtatott, harcba szállt velem, s többször igyekezett meggyőzni apámat, hogy lusta és rossz természetem korrekcióra szorulna, s egy ízben az intézetbe távolítás gondolatát is megpendítette. Mindez egy csöppet se nyugtalanított, meg voltam győződve róla, hogy a szellemi fölény páncéljáról, ami apámmal együtt elválaszt tőle bennünket, visszapattannak ezek az átlátszó áskálódások - több ízben próbáltam apámmal

összemosolyogni Lujza feje fölött, s egy ízben apám el is mosolyodott, azóta teljesen nyugodt voltam.

De ami ma történt, mégis kihozott a sodromból, nem a következményektől való aggodalom miatt: maga az eset volt utálatos és bántó.

Délután furcsa jó hangulatban voltam, nem tudtam, miért, mintha egy kicsit részeg lennék. Groteszk előadást tartottam nővéreimnek, amelyben tanáraim szerepeltek egy süllyedő mentőcsónakon, mindegyik a maga hangján és rögeszméjével. Többször kikukkantam a konyhába, s elragadtatással állapítottam meg, hogy végre kedvenc vacsorám készül, amiért hetek óta harcoltam hiába: lecsós kolbász, belévert tojással és juhtúrós galuska. Még Lujzával is igyekeztem kedves lenni, de ő nem ment bele a játékba, sőt egyre kellemetlenebb és élesebb lett. Nyersen kikergetett a konyhából, s mikor észrevette, mennyire örülök a vacsorának, gonosz arccal és gúnyosan célzást tett rá, hogy még nem olyan biztos, vajon *mindenki* vacsorázik-e ma ebben a házban. Ezen nagyon elcsodálkoztam már akkor, de csak sokkal később, hónapok múlva támadt fel bennem a kínos gondolat, amitől most se tudok szabadulni, *hogy szándékosan csinálta aznap kedvenc ételeimet*, fokozni bűnhődésemet, tehát előre kitervelte az összetűzést, ő *provokálta ki*.

Így is volt.

Mikor a jó szagok csábítására, harmadszor nyitottam be a konyhába, Lujza néni pulykavörösen s mindjárt a leghangosabb rikácsolással nekem rontott, gyalázatos, szemtelen kölyöknek nevezett, megmarkolta a galléromat, és kipöndörített az előszobába, rögtön be is vágta az ajtót. Pontosan emlékszem, szóhoz se juthattam, nem is volt mit mondanom, az ajtó előtt vállat vontam, tudomásul vettem a vihart, s készültem vissza a szobámba. De egy lépést se tehettem, a konyhaajtó kivágódott, Lujza néni, mint egy fúria, tajtékzó szájjal és szikrázó zöld szemekkel hajolt fölém.

- Mit mondtál?! Mit mondtál?! - rikácsolta.

Elképedve meredtem rá. Egy hang nem jött a torkomból.

- Ú... úgy! - egyenesedett ki - hát így vagyunk... azt hitted, nem hallottam! Ezt megkeserülöd... ilyet még nem mondtak nekem! Ezért fizetni fogsz... vagy te, vagy én...

Valamit dadogni akartam, de Lujza néni most már fuldokolva visított.

- Egy szót se... majd az apádnak... majd előtte... vagy te, vagy én...

És otthagyva a konyhát, szobájába rohant. Mint utóbb kiderült, azonnal felöltözött, ünneplő fekete ruháját vette fel, úgy várta apámat.

Én is a szobámba húzódtam vissza, csodálkozva és megrettenve. Sejtelmem se volt róla, mivel vádolnak, de homályosan éreztem, hogy Lujza néni a maga szempontjából sorsdöntő ütközetre szánta el magát. Teljes ártatlanságomban s jóhiszeműségemben még azt is lehetségesnek tartottam, hogy csakugyan hallani vélt valamit, hallucinált, talán azt a gyalázó vagy becsmérlő szót, amit *feltételezett*, hogy magamban gondolom, vele kapcsolatban - de hogy mi lehetett az, most már csak apám megérkezésekor tudhatom meg.

Természetesen meg voltam győződve róla, hogy apám rögtön tisztában lesz a helyzettel, mihelyt felvilágosítom. De azért ott motoszkált bennem valami furcsa borzongás, egy ismeretlen erőtől való félelem, ami túl van egyszerű számításaimon.

A csendes és ismerős kulcscsörgésre ösztönszerűen nem mentem ki az előszobába, állva maradtam a sötét szoba közepén. Hallottam, ahogy Lujza néni kimegy apám elé, s ünnepélyes

és színpadiasan fojtott hangon azonnal beszélni kezd, mihelyt apám betette maga mögött az ajtót. Ki is vettem egyes szavakat: „azonnal intézkedni kell...”, „ez nem afféle gyermekes csíny”, „kénytelen volnék tüstént itthagyni a házat...”, „példás büntetéshez ragaszkodom”.

Apám hangját nem hallottam, egy perc múlva együtt jöttek be, apám felgyújtotta a villanyt.

Feltűnt, hogy nem néz rám, szórakozottan és fáradtan járatja körül a tekintetét.

- Hát hogy volt az? - kérdezte aztán halkan. Különben is soha nem volt hozzánk indulatos szava.

Nem tudtam mit felelni, kérdően néztem Lujza nénire. Lujza a sértett királynő méltóságával nézett el a fejem fölött, s minden szót hangsúlyozva, nyújtott és éneklő hangon nyilatkoztatta ki a vádat.

- Kitettem a konyhából, mire ő az ajtó előtt felemelte az öklét, és azt mondta nekem „te...”

És most kimondott egy szót, amit akkor hallottam először életemben, s amiről sok év múlva tudtam meg, hogy egyértelmű szinonimája egy bizonyos, csak nőkkel szemben alkalmazható, legsúlyosabban minősülő becsületsértésnek. Rögtön utána szeméhez emelte a zsebkendőjét.

Csak bámultam. Apám lesütötte a szemét, s nem is emelte fel többé, a továbbiak alatt nem láthatta az arcomat, s ami a legfájdalmasabban lepett meg, nem is akarta látni.

- Igaz ez? - kérdezte pillanatnyi szünet után.

- Nem igaz - mondtam tompán, erély nélkül, mert zavarba hozott, és kihozott fölényemből, hogy nem néz rám, s így nem tudok vele összemosolyogni az ostoba vád fölött.

Jó félpercig tartott a szünet.

Aztán apám, az én okos, jóságos és mindentudó fejünkbe és szívünkbe látó apám, elfordította fejét az ajtó felé, és vontatottan kimondta a váratlan ítéletet.

- Lujza néni nem hazudik nekem, ez egy újabb sértés. Súlyos büntetést fogsz kapni. Egyelőre...

Futó pillantást vetett Lujzára.

- Egyelőre itt maradsz a szobádban, egyedül és...

Megint Lujzára nézett, aki gyorsan bólintott.

- És természetesen nem kapsz vacsorát.

Mindketten kimentek a szobából.

Bár az nem volt kimondva az ítéletben, azonnal a kapcsolóhoz léptem, és újra eloltottam a lámpát. Az ajtóval szemben nagy állótükör volt, s nem tudom miért, nem akartam meglátni benne az arcomat.

A sötét szoba közepén állva hallgattam és hallgatóztam végig, ahogy odaát, az ebédlőben, terítenek: tányér és étszer csörgött, a szakácsné dicsekedve hozta az ételt, de rögtön elhallgatott, úgy látszik, valaki leintette. Csendben folyt le a vacsora, csak a merítőkanál cuppogott és loccsant. Élénken láttam a lecsó aranypiros levét, az úszkáló kolbászkarikákat s a sárga, ruganyos-kemény galuskán sustorgó csípős juhtúrókupacokat.

Mégsem voltam éhes. Dühösen, fogcsikorgató szégyennel szorítottam össze torkomat, hogy a könnyek le ne folyjanak rajta. Mikor a vacsorát kihordták, az ablakhoz mentem, kinyitottam, és kihajoltam a hűvös, kora tavaszi éjszakába.

Furcsa bágyadtság volt ez.

Nem tudtam összefüggően gondolkozni, képek és ismeretlen érzések száguldoztak bennem. Képtelen voltam elhinni, hogy apám hitelt adott, velem szemben, egy durva lelkű, lélekben s értelemben mélyen alattunk álló némbernek. De hát akkor...

Akkor hát van valami, amiről nem tudok még, egy fenyegető és alacsony és rosszindulatú hatalom, a felnőttek világában, amivel szemben tehetetlenül hallgat el a tiszta és nemes igazság s a férfibátorság legszentebb felháborodása, amivel Siegfried és Héraklész rontott egykor a sárkány aljas, tüzet nyáladzó, tekergő hét fejére... És eszembe jutott apám lesütött szeme.

De mi lehet ez a sárkány?

Nehezen lélegzettem.

Ám legyen akármi, ám reszkessenek tőle a legerősebbek, én nem fogok félni, ha felnövök, nem fogok félni tőle, akkor se, ha az elsőnek kell lennem, aki szembeszáll vele ezen a világon. Mert mindent fel lehet áldozni a bálványnak, aki a szépség és bűvölet álarcát viseli, csak az igazságot nem, csak a haragot, az égbekiáltó elszörnyedést és méltatlanságot nem, amit az ártatlanon elkövetett igaztalanság vált ki, amivel az ártatlanon elkövetett igazságtalanság forralja fel agyunkban a vért, reszketteti meg minden porcikánkat, lihegteti kalapáló szívünket.

Igazságtalanság! Igazságtalanság!

Nem voltam magamnál.

Különben honnan kerültek volna elő, lopakodva, a csendes Kálvária téren, ahová ablakunk nyílott, honnan bukkantak volna fel, mintha a sikátorok mögül csúsznának és suhannának, vagy a csatornából emelkednének ki, lucskosan és szennyesen, ezek az ijesztő arcok, ez az egyre sokasodó tömeg, ez a halkan növekvő mormogás, ez a zúgó és zúgolódó gyávaság, mely véres bátorságra kap tulajdon hangjától és fenyegető sokaságától? Honnan emelkedtek volna a feldöntött kövek fölé, honnan nyüzsögtek volna egyre sűrűbben, hogy feltelepedjenek a Szent Stáció kupoláira s onnan lobogtassák rongyaikat, fenyegetve és rémesen, honnan, ha nem megkavart képzeletemből, vagy Carlyle forradalmi látomásaiból (akkoriban olvastam éppen), amivel benépesült ez a képzelet?

Forradalom! Forradalom!

A Kálvária felé nyüzsög, ordít és hullámzik.

Vér és halál - vér és halál! Nem lehet kibírni tovább, az igazságtalanság az égig ért, szakadjon ketté a szennyes kárpit... utánam, rongyos csőcselék, aljas csőcselék, szent és isteni csőcselék, ki bosszút állasz az igazságtalanságért, amit ama Némber öntött e világra, a Némber, Undokságának Edényével, kiről János Jelenése szól, a Jelenés, melynek furcsa szavait íme, érteni kezdi felzaklatott gyermekszívem.

A többire nem emlékszem, a kép ott folytatódik, hogy reggel van, fekszem az ágyban, apám az ágy szélén ül.

Bágyadtan pislogok, s tátott szájjal meredek kezeimre: tele vannak vörös folttal, a mellem is, nyitott, izzadt ingem alatt.

- Mi történt? - kérdem s csodálkozom, milyen vékony és fáradt a hangom.

Apám erősen fogja a kezem. Lehajol arcom fölé.

- Beteg vagy, fiam. Nagy lázat kaptál éjszaka.

- Mi bajom?

- Vörheny. Skarlátnak is hívják. Már itt volt az orvos, beszélt is veled, de elfelejtetted.

Erőlködve gondolkodom.

- Nagy betegség ez?

- Súlyos betegség.

- Halálos is lehet?

- Halálos is lehet. De te fel fogsz gyógyulni belőle.

Forró boldogság, valami nagy, meleg béke önt el. Megszorítom apám kezét. Az én okos, erős, nyugodt apám, aki íme, úgy beszél velem, mint ahogy elvártam tőle: két bátor férfi, akik nem félnek a haláltól.

- Nem félek, apa... És nem haragszom Lujza nénire, aki miatt beteggé lettem...

Apám elmosolyodik.

- Lujza néni?... Vagy úgy... a tegnap esti büntetés... De hiszen nem attól lettél beteg - a vörhenyt fertőzés útján kapjuk meg, jó két héttel a kitörése előtt... két hétig lappang a szervezetben... ezt úgy hívják: inkubáció. Csak most tört ki rajtad.

Hallgatok és tűnődöm.

Apámnak minden tanítása holtbiztos igazság - és mégis, még sok évig azután, s ha tudásom és műveltségem ceruzája elernyed, talán még ma is úgy tudják szívem és idegeim, hogy a vörheny nevű betegséget, amitől azon az éjszakán vörösen láttam lázas látomásaim, az első, önmagunkon tapasztalt igazságtalanság idézi elő, mint valami fertőzés, ami ellen még nem vagyunk beoltva.

Hat hétig voltam beteg, mikor elhagytam az ágyat, megtudtam, hogy Lujza néni már nincs nálunk alkalmazásban.

NŐK A HARCVONALBAN

Hatéves koromban odamenet reggel s hazajövet is a Szív utcai elemi iskolából, tizenkettő felé a Világhadjárat monstre-éposz részleteit dolgoztam ki magamban, folytatásokban. Tudtam, hogy reggel hol hagytam abba, melyik ponton, s az iskolakapun kilépve nem az alacsony házsorok vártam rám: egyenesen a véres és nagyszerű álom szakadékai és felhői közé zuhantam, vad gyönyörrel és mohó becsvággyal szövögetve tovább a képzelet óriásszőnyegét, egy új Firduszi, ki nem a múlt, a jövő történetét foglalja össze hallatlan, soha nem próbált egészbe. A méreteket illetően, jól emlékszem, nem is tudtam ennek az eposznak betűkbe rögzítését másképpen elgondolni, mint hogy egy akkora könyvet tervezek, amelynek egyetlen oldalán több fér el, mint az egész Pallas-lexikon, s amelynek lapjait gépek hajtják egy a lapok fölé ívelő vashíd alatt, ahol az olvasó áll. A Világhadjárat egyébként a Jó király és Gonosz király döntő párviadala volt s a földgolyó két félgömbje, vörös és kék színben, mint valami nagy labda, a hadszíntér: csak kétféle nemzet élt már akkor, vörösek és kékek, jók és rosszak, s ki kellett derülnie, hogy a jók az erősebbek. A védkötelezettség általánosabb volt a legvérmesebb militarista államnál is - a Világhadjáratban minden élőlény részt vett, növények és állatok éppen úgy harcoltak valamelyik fél oldalán, mint az emberek s még a baktériumok is

csapatszolgálatot teljesítettek, de nem ám kényszerből, mint a modern haditechnikában, hanem jószántukból és meggyőződéssel. Ez volt ám a háború, a semlegességből való kilépés indulatát nehezen türtőztető csillagok alatt, éjt és napot eggyé olvasztva: lent, a barlangok mélyén sárkányok és szalamanderek, a föld omlós porában hangyák és kukacok, páfrányok és paraziták a mezőkön, egymás ellen rohanó erdők a hegyoldalakról, s fönt a levegőben égszínkék és pokolvörös szárnyait csattogtatva maga a tisztikar, rohamosztagokban, az ember.

De Ada és Gizi, akiknek minderről fogalmuk se lehetett, a gyakorlat emberei voltak.

*

Ada nővérem és Gizi nővérem, kilenc- és tízéves, anyátlan csibészek (apánk egész nap a gyárban volt), hadszíntérnek egyszerűen és praktikusan a liget délkeleti erdőségeit választották.

Ezekben a történelmi időkben a Városliget igazi erdő volt még, legalábbis nagyrészben s keleti határai, az Aréna út s derékban az István út, mint felvonulási terep, jó támasztékot adott a főhadiszállásnak. Ez a főhadiszállás liget környéki lakásunk volt.

A húsvéti szünet alatt jöttem rá, mi van itt, ebben a házban, mi folyik hónapok óta, amiről viszont nekem, idealistának, nem lehetett sejtelmem.

Azt tudtam, hogy Ada és Gizi állandóan „benne vannak” valamiben, terveket dolgoznak ki, megbeszéléseket folytatnak, titokzatos ügyekben elrohannak együtt, baljós összeröhögésekben, hunyorgásokban érintkeznek, s titkos tolvajnyelvet használnak, szóban és írásban: az esti rajzolgatásokban, amikben mindnyájan részt vettünk, a „csipkelány” és a „rongygrófnő” állandó alakjain kívül új figurák bukkantak fel, ezeknek jelentőségébe nem voltam beavatva. Azt is tudtam, hogy állandóan a ligetben csatangolnak, karikát és kötelet visznek „kötélugrálás” ürügye alatt, s hogy onnan kipirulva szaladnak haza, néha egész gyanús sietséggel, mint akit üldöznek.

Az iskolátlan délelőttök e tavaszi napjaiban keveredtem az események forgatagába.

Egy remegésben és borzalomban teltek óráim, az egész ebéd alatt, háromig, mikor a gyerekek megint felszabadultak.

Délelőtt Ada és Gizi rávettek, hogy öt vagy hat boltba bemenjek, ott megadott címekre megrendeléseket mondjak be, előírt lista alapján, hogy rögtön küldjék az árut. Nagyon udvariasan fogadtak mindenütt, a listát átvették, s megígérték, hogy azonnal megy a holmi: zsákszámra élelmiszer, házi szükséglet, textilnemű, ha jól emlékszem, még bútor is. Meg voltam győződve, hogy fontos és erényes munkát végzek. Mikor küldetésem befejeztem, Ada és Gizi félrevontak, s vihogva és titokzatosan közölték velem, hogy most én is benne vagyok a *fekete sereg* vezérkarában, amelynek Ada a királynője és Gizi a főparancsnoka. Kiderült, hogy a megadott címek alatt csupa ellenséges martalóc lakik, a liget környéki „jasszleányok” és „jasszfiúk” - bennszülöttek tanyái azok, s hogy ők nem rendeltek semmit: az egész akció célja ezeknek az elemeknek összeveszejtése a vidék kereskedőivel, s hogy minél nagyobb felfordulás legyen délutánra, amikor is ők ketten váratlanul „lecsapnak” az ellenségre, bosszút állni a múlt heti vereségért s elfoglalni tőlük a ligetet.

A hadviselésnek ez az új, alattomos módja felbőszített s különösen, hogy így beugrattak: kiabáltam és kapálóztam s fenyegetőztem, hogy mindent megmondok apánknak. Ekkor rám ijesztettek, hogy nekem uszítják titkos fegyvereseiket, akik felgyújtják a házat, s nekem levágják a fülemet. A legjobb, amit tehetek, ha hallgatok, és közéjük állok: nem kell harcolnom, de velük kell tartanom a délutáni ütközetben.

Rémes kényszerhelyzet volt. Hallgatagon, lesütött szemmel remegtem belül, egész ebéd alatt - folyton azt vártam, hogy a beugratott kereskedők megrohamozzák a házat, s engem tömlöcbe cipelnek. Ada és Gizi derültek és illedelmesek voltak, mint az angyalok, franciául és angolul csevegtek, ahogy apánk kívánta, és csak néha hunyorogtak felém - most már tudtam, mit jelent a hunyorgás, s szívem verése kihagyott az aggodalomtól.

Nem, nem így képzeltem ama „szent háborút", amiről a Világhadjárat hőskölteménye szól.

Különösen, mikor megtudtam, hogy a kötelekhez és karikákhoz is egészen szabálytalanul jutott a királynő és főparancsnok, nem mondom éppen, hogy lopták (erre gondolni se mertem), de hetyke célzásaikból kiderült, hogy nem sok zsebpénzükbe került.

Délután négykor Gizi jelt adott az indulásra.

Az Aréna út sarkáig úgy ballagtunk, mint rendes úrigyerekek, *inkognitóban* - annyit tudtam a tervből, hogy az István út közepe táján kezdődik a felfejlődés, ahol már nem járnak felnőttek, és rendőr sincsen. Mint boldogtalan, botcsinálta haditudósító ködösen úgy képzeltem a dolgot, hogy a császárhű csapatok ott várnak bennünket, s együtt indulunk az erdőben rejtőzködő bennszülött vadak ellen.

Mekkora volt megrökönyödésem, mikor a jelzett helyre érve, Gizi főparancsnok körülnézett, s kijelentette, hogy „kezdődik".

- Hátbavágás! - mondta röviden Adának, aki intett, hogy érti. - Le a fülbevalót!

Ada egy pillanat alatt kiszedte füléből az apró karikákat: értelmetlenül, szorongva vártam, mi lesz.

Gizi az út közepére állt, Ada baloldalt helyezkedett el, a fák közt, engem jobbra állítottak. Az ugróköteleket összecsavarták.

Vártunk.

Tíz perc múlva gyanútlan, tízévesnek látszó kislány kanyarodott be az ösvény felől, egyenesen felénk tartott. Ada abban a pillanatban elébe toppant.

- Álljon csak meg, kislány - mondta neki mézédes hangon. - Nem maga vesztette el ezt a pár fülbevalót?

A kislány előbb fehér lett, aztán piros. Aztán hirtelen, hamis hangon, rosszul palástolt színészkedéssel kiáltott fel:

- Jé!... az én fülbevalóm... köszönöm...

És már nyújtotta a kezét.

De Gizi már ott állt előtte. Félretolta Adát. A szeme villámot szórt a felháborodástól.

- Így merészelsz hazudni? Nem félsz az ördögtől, akinek eladtad a lelked, hogy a pokolba kerülj, de rögtön? Hiszen ez az én fülbevalóm!

A kislány dadogott, bőgni kezdett, aztán oldalt ugrott, futásnak eredt. Ada és Gizi utána - piff-puff, csattogtak a kötelek az üldözött hátán.

- Nesze!... majd nem fogsz hazudni máskor...

A kislány bőgve rohant, Ada és Gizi lihegve álltak meg diadalmasan.

- Mi volt ez? - kérdeztem elhűlve.

- Így kezdődik a dolog - magyarázta a királynő. - Egy-két semlegest beugratunk a fülbevalóval, ezek elrohannak, értesítik a jasszokat, akik aztán körülkerítik az erdőt... Azt hiszik, egyszerre támadhatnak... De mi gyorsabbak vagyunk, egyenként csípjük el őket, ahogy közelednek... Külön-külön bánunk el velük, Gizi rájuk dobja a karikát, nem tudnak mozogni, én ellátom a bajukat a kötéllel... aztán kerülővel kijutunk a tóhoz... Oda már nem mernek követni... pár hét alatt megtisztítjuk tőlük az erdőt...

Most értettem meg a helyzetet. Ez a két elszánt hódító hadsereg és felszerelés nélkül azzal a hetyke szemtelenséggel idézte fel a háborút a liget bennszülöttei közt, ahogy Cortez Ferdinánd és Pizarro borította lángba az aztékok békés birodalmát, csupa szeszélyből, a harc és zsákmány kedvéért, csakhogy nyugtalanság és veszedelem legyen a világon. És micsoda álszent, gaz ürügyet, *casus belli*-t eszeltek ki, azzal a fülbevaló-históriával ingatva meg az egyszerű lelkek egyensúlyát, hogy aztán módjuk legyen az igazság és erény és törvény felháborodásának nevében hirdetni ellenük a pusztító hadjáratot!

Nem, ez nem volt nekem való harc.

Azonkívül úgy féltem, mint egy őzike, Gizi és Ada behatoltak az erdőbe - én a fatönkök és gyökerek közt bukdácsolva követtem őket, könnyeimet nyeldesve, elmaradozva. Nem mertem se velük tartani, se hazafutni - úgy éreztem, lovas rendőrök szállták meg az egész környéket, apánk vezeti őket fekete lovon, hogy átadjon mindhármunkat az aszódi javítóintézet megbízottainak.

Itt hézag áll be emlékeim közt.

A valóságban elmaradhattam egy félórára. Nekem úgy tűnt, hosszú-hosszú órák és napok teltek el, már besötétedett, amikor két fa körül egy tisztásra kecmeregve, hajmeresztő látvány tárult elém.

Gizi, karika és kötél nélkül, fegyvertelenül ott áll a tisztás közepén. Hátát egy magános fa derekához támasztja, kezeit hátrakulcsolja, felszegett fejjel. Vagy húsz rongyos gyerek veszi körül, fiúk és lányok vegyesen, mindegyik felfegyverkezve ágakkal, botokkal, kötelekkel.

Állnak, bámulják Gizit, nem mozdulnak.

Úgy látszik, mégis sikerült a bekerítés.

És most hallom Gizi hangját. Élesen, keményen, áthatóan: ellentmondást nem tűrő gőggel beszél:

- Meglátom, ki merészel egyetlen ujjal hozzám nyúlni. Figyelmeztetlek benneteket, hogy azt az ostobát, aki kezet emel rám, abban a pillanatban agyonverik a *többiek*, mert ha külön-külön haragusztok is, *együttvéve* nagyon jól tudjátok már, hogy csak a javatokra jöttem közétek, hogy együtt keressük meg és verjük meg a csirkefogót, aki a boltosokat rátok uszította. Ha hallgattok rám, én leszek a vezéretek és a parancsnokotok, és megtisztítjuk a ligetet az árulóktól.

A kis tömeg tanácstalanul áll. Egymásra vigyorognak, lógatják a kezüket. Félszegen vakaródznak. Eszükbe nem jut támadni.

És Gizi áll elszántan és hősiesen, mintha Jeanne d'Arc páncélját viselné, hátrakulcsolt kezekkel, felszegett fejjel. Kék pettyes ruha van rajta, sárga öv, a fején hetyke kis barna sapka, bolyhos gombbal a feje búbján.

Oldalt, a szoknyáján, aranystráf.

ANYÁM

Még nem voltam hatéves, mikor anyám meghalt.

Családi hagyományokon túl (amik nem tartoznak ehhez a vallomáshoz), személyes emlékem az élőről kevés és hézagos. Egy vasárnap délután, parasztcselédünk „kimenős" volt, anyám nevetve turkált a távollevő angyal *garderobe-jában*: pruszlikot, százráncú rokolyát, piros csizmát hordott elő, felpróbálta az egészet, és ebben a jelmezben a nagy állótükör előtt, csípőre tett kézzel, a Blaha Lujza modorában énekelte (legendás szép hangja volt), hogy „valamit mondok magának". Én szájtátva bámultam a sarokból, csak ketten voltunk otthon, és mégis tisztában voltam vele, hogy nem nekem produkálja magát, hanem saját magának. Ez kilencvenhárom körül lehetett. Egy másik emlékképben dühösen és acsarkodva kapálódzom, mint valami sovány, komisz kandúrmacska, a túlzott anyai szeretet ellen: anyám szenvedélyesen szorongat magához, ölel és csókol, szeretve harcol velem, és én mindenáron le akarok jutni a földre, sértődötten és lázadozva, hogy személyes szabadságomban akadályoznak. Még van egy emlékem vele kapcsolatban, családi asztal, vacsora után, a nagy „körégő" fényében: a testvérek együtt, apánk nincs otthon, és anyánk néhány figurás rokon modorát utánozza, mulattatásunkra - testvéreim jobbra-balra dűlnek nevettükben, én komolyan és önfeledten figyelem az ábrázolás „művészetét".

Az összeegyeztetett adatok szerint ez az emlék életének utolsó hónapjából való. Talán egy héttel ezután vitték el a betegszállító hordágyon. A két szolga, aki vitte, két fekete óriásnak tűnt, ahogy felmeredtem rájuk, kitérve a menet elől, s a hordágy valószínűtlen magasságban lebegett, csak hangját hallottam anyámnak, sírva s akkori érzésem szerint kissé patetikusan búcsúzott tőlem, mintha a felhőkből kiáltozná valaki a nevem. Ahogy az ajtó becsukódott mögöttünk (apám kísérte a klinikára), nyílegyenesen az üresen maradt hálószobába futottam, hogy az ágy melletti éjjeliszekrényen tüzetesen megvizsgáljam a titokzatos orvosságos üvegeket, porokat, cédulákat, amik már előző napon felkeltették érdeklődésemet. Egy ottfelejtett kockacukorra málnaszörpöt csöpögtettem, és ott rögtön megettem.

Aztán egy utolsó kép: a klinika különszobájában, anyám profilja a párnán, sápadtan és hidegen. Apám fölé hajol, és halkan közli vele, hogy elhozott magával, itt állok az ágy végében. Anyám azt feleli, egészen száraz és hideg hangon „tudom", és felém sem fordulva. Meghökkenve és bántódottan, lesütött szemmel tépdesem a takaró rojtjait. Az az érzésem, hogy anyám mindkettőnkre haragszik, nem tudni, miért.

Ezt az érzést, úgy látszik, hazavittem magammal, foglalkoztatott egész este, mert innen kezdve folyamatos az emléksor, reggelig s azon túl (anyám ezen az éjszakán halt meg), s valószínűnek is tartom, hogy az öntudatnak az a magasabb eszmélete, ami gyerekkorunk bizonyos pontjától számítva összefüggő egésszé olvasztja életünket emlékeinkben, nálam ezen az estén indult meg.

Reggel az ablak mellett álltam, apám felöltőjét és kalapját vette éppen az előszobában. Csöngettek, apám nyitotta ki az ajtót, fekete ruhás ember jött be, s nagyon halkan mondott valamit. Én kíváncsian kisompolyogtam, de apám már jött befelé, nem vett észre, elment mellettem, idősebb nővéremhez sietett, aki a zongorát törülgette. A fekete ruhás ember lesütött szemmel, kalappal a kezében állt az ajtóban, és nem szólt. Apám már jött is vissza, rohanva, megint nem látott meg, mindketten a lépcsőház felé siettek. Ekkor erőt vettem magamon, utánuk futottam, a lépcsőn értem utol őket, megfogtam apám felöltőjét, s feltekintve rá, csak a szememmel kérdeztem, mi történt? Apám egészen lehajolt, a fülemig, olyan mélyen, ahogy még sohase láttam lehajolni.

- A mama meghalt - mondta apám, hangsúly és színezet nélkül, nagyon mély hangon, olyan feketén és süketen, mint éjszaka, aztán, vissza se pillantva, sietett tovább, lefelé.

Inkább ezeken a szavakon, mint a szavak tartalmán tűnődve, visszakullogtam a nagy utcai szobába. Elza nővérem a zongorára dőlve sírt. Odamentem az ablakhoz, és kinéztem a szemerkélő novemberi esőbe. Tisztában voltam vele, hogy most sírni kell, s a vállammal csináltam is néhány zokogó mozdulatot, hogy Elza, ha az ablak felé néz, hátamon lássa, hogy sírok. De nem sírtam: a sírás zavart volna ennek az új, ismétlem, óriási szenzációnak, a *szomorúságnak*, felfedezésében: minden erőmet megfeszítve *figyeltem* befelé. Közben, hogy érzékeimet lekössem, az ablakra tapadó esőcseppek kacskaringós útját követtem szemmel, ahogy lassan, vonakodva gördülnek lefelé, kettő összeér, egymásba ömlik, s a megnövekedett súlytól hirtelen kígyózó patakban lefut.

Félóra múlva Elza is elment, én a cseléddel egyedül maradtam a lakásban. Kimentem a szobájába. Ez már afféle pesti lány volt, nagyhangú, lármás. Most is hangosan jajveszékelt „én drága naccságám, jaj szűzmáriám, drága naccságám" óbégatott, és a térdeit csapkodta, jó hangosan. Mindez megújabb felfedezés volt. Ahogy észrevett, engem kezdett siratni, hatásos, népszerű szólamokkal, mintha valami láthatatlan esküdtszék könyörületébe ajánlaná szomorú helyzetemet. Kérdésemre, hogy mi történik most, és hová mentek hozzátartozóim, síri hangon, de a ligeti panoptikum borzalomkamrájának színezett élethűségével közölte velem, hogy anyámat a tetemházba viszik, ott felboncolják, ezután felravatalozzák. Különösen a boncolás lepett meg, erre vonatkozó kérdéseimre a derék leány részletes és bőbeszédű magyarázatokba fogott.

Közben Annus néni érkezett meg, rohanva, kisírt szemekkel. Bekísértem a szobába, leült, csodálkozott, hogy engem egyedül hagytak itthon. Az asztalra könyökölve, szórakozott, borús szemekkel bámult maga elé - én a szoba közepén álltam, onnan figyeltem, sápadtan és soványan, kíváncsi zöld szemekkel a *felnőttet*, hogy miképpen viselkedik ilyen helyzetben. Úgy látszik, nem voltam megelégedve, nem találtam elég kétségbeesettnek, mert pár percnyi komor csend után, félbeszakítva merengését, sóhajtva és bánatosan, az iménti előadás hatása alatt, még utánozva is cselédünk hangját, síri hangon „animálni" kezdtem:

- Bizony... borzasztó ez... szegény mama... most beviszik őt a hullaházba... felboncolják... a hullaházba... mindenkit fel kell boncolni... hiába... hjaha, bizony...

Annus néni felkapta a fejét, megütközve, majd határozott undorral nézett rám, aztán elfordított arccal, fojtott és bosszús hangon küldött ki...

- Hullaház... boncolás... honnan veszed ezeket a szavakat? nem ilyen kisfiú szájába valók... menj, öltözz fel, elviszlek Károly bácsiékhoz.

A temetésre már Károly bácsiék vittek.

Mérhetetlen áhítattal s ezúttal önfeledt borzongással néztem ezt a sötét „színjátékot": a sok fekete drapériát, füstölő nagy lángokat a két oszlop tetején, a lépcsőre fektetett koszorúkat. Milyen nehéz szaga volt a virágoknak. Milyen tompán, kísértetiesen, fojtottan zúgott a rokonok sírása. Anyám, mellén keresztbetett karokkal, behunyt szemmel s valami átszellemült és meglepődött mosollyal feküdt a magasban, mint akit ünnepelnek és csodálnak: nagy tiszteletet éreztem most iránta, beláttam, hogy ő itt a főszemély, s rendjén valónak találtam, hogy velem senki se törődik különösebben. Csak fekete harisnyába bújtatott lábai zavartak meg, hogy miért nincs rajtuk cipő. A Ganz-gyár dalárdája, nagyon mély hangon, nagyon szomorúakat énekelt.

Egy hét múlva megjött Mici nővérem, aki anyám halála idején nem volt otthon: nekem előre megmondták, hogy anyánk halálát el kell titkolni előtte, így határozott a család, azt kell mondani, elutazott. Én feszengve és kényelmetlen érzéssel, de hibátlanul játszottam el a kegyes csalást, elhittem, hogy a nálam alig idősebb kislány belebetegedne, ha hirtelen tudná meg a valóságot. Annál nagyobb volt a meglepetésem, mikor Mici egy nap, ebéd közben, leves és hús között intett, hogy súgni akar valamit, s ahogy odahajoltam, minden különösebb emóció nélkül, sőt szinte diadalmasan közölte velem, hogy mindent tud: „szegény mama meghalt, de ne mondd meg, hogy én már tudom, a Mari mondta meg, meg kellett esküdni, hogy nem árulom el". Nem tudom miért, nagy megkönnyebbülés fogott el, hogy Mici ilyen egészségesen esett át a dolgon, hogy tehát a felnőttek tévedtek. Valahogy zavart ebben az időben, hogy a felnőttek világa bizonyos fajta viselkedésre kényszerített a részvétével - „szegény kis árva" - mondották, s mintegy kötelességemmé tették, hogy olyannak mutassam lelkiállapotomat kifelé, ahogy *ők* a szegény kis árva lelkiállapotát elképzelik. Ez bizonyos fokú színjátszást írt elő, s én nem tudtam mindig eltalálni a hangot. Lassanként ellenszenv fejlődött ki bennem a „szegény kis árva", „anya nélkül" és más kitételekkel szemben: ellenszenv, aminek hatása alól máig nem szabadultam meg - hogyan magyarázzam különben, hogy a színpadiasan és érzelmesen alkalmazott anyakultuszt, az idézőjelben és nyomatékkal és indulat! színezettel aláfestett *„anyám"* szót, beszédben, sőt még a költészetben is, egész életem folyamán szemérmetlennek éreztem. A tremolót pedig, amivel kiejtik, művészietlennek és hazugnak.

Egészen más volt az a kultusz, ami lelkem és képzeletem mélyén, magától, minden külső kényszer nélkül, indult meg, követte anyám halálát, egészen tizenkét éves koromig.

Erről akartam vallani. De nehezen tudom megmagyarázni, mi volt ez.

A ma dívó lélektan talán úgy fejezné ki ezt a kultuszt, hogy öntudatlanom (ahogy mondani szokták) egyszerűen *nem vette tudomásul anyám halálát*.

Nem az álmaimra célzok, az álmainkban elevenen megjelenő halottak szereplése természetes és mindennapi dolog, gépies reflexmozgása a léleknek.

Fényes nappal, teljes és koncentrált tudattal képzelődtem és kombináltam.

S ebből a játékból tudatosan, mohó vággyal, szinte beteg szenvedéllyel, rendszeres és titkos gyönyörforrást dolgoztam ki magamban.

Nap mint nap, éveken keresztül, ahogy elhangzott a csengő, s én táskámat hátamra kapva vagy kezemben lóbálva, megindultam az iskolából, hazafelé: türelmetlen hévvel indult meg bennem egy-egy újabb változat elképzelése, az állandó tárgyról, amit csak én tudok: hogy ma otthon találom anyámat.

Valami zavaros kis logikai magyarázatot is képzeltem hozzá, szükségből, hiszen értelmes fiúcska voltam, s anyámat, annak idején, tulajdon szememmel láttam a ravatalon. Erről az egész temetéshistóriáról elhatároztam, hogy anyám kívánságára, puszta játékból, vagy valamik és valakik megtévesztésére csinálták, anyámnak fontos diplomáciai oka volt rá, hogy halottnak higgyék (emlékeztem rá, szó volt róla, hogy intézetet nyit), s ezért kénytelen volt külföldön tartózkodni, s ezt nekünk nem szabadott tudni.

De ez a logikai rész csak ürügy volt rá, hogy a viszontlátást, mindennap más változatban, kiszínezzem.

Anyám a lépcsőházban vár. Tudja, hogy mikor érkezem: mikor lépteimet hallja, felszalad, elbújik az ajtó mögé, amit kinyitok. Én közönyös arccal indulok a szoba felé, mint aki, természetesen, semmit se sejt: de tudok mindent, csak nem rontom el a játékot. S mikor hátulról befogja a szemem, s hallom nevetését: *„na, ki vagyok?"* hangosan és ámulva kiáltom el: *„mama!"*

Anyám, kalapban és kabátban, az utcán sétál - meglát, gyorsan befordul a sarkon, előreenged. De én, a másik sarkon, háta mögé lopódzom - *én* ijesztem meg: azt hitted, nem láttalak? azt hitted, nem ismerlek meg? mit szólsz hozzá? milyen nagy lettem azóta? és nevetve öleljük és csókoljuk egymást.

Anyám már az asztalnál ül, osztja a levest - mikor csöngetek, felugrik, szájára teszi ujját: „ne szóljatok neki, gyerekek!" és beszalad a másik szobába. Én közönyösen vetem le táskám, kabátom, az asztalhoz ülök, szürcsölni kezdem a levest: csak a szívem dobog hevesen, de ezt senki se hallja. És úgy teszek, mintha nem hallanám, hogy lassan és óvatosan nyílik az ajtó...

Ez tizenkét éves koromban történt.

Egy téli késő délután hittanóráról érkeztem haza. Fáradt és kedvetlen voltam, a nyirkos hideg kabátom alá bújt, sötét hangulatban fütyörésztem, megírandó elmaradt leckék furdalták lelkiismeretem. Az utcán megállapítottam, hogy a középső szobában ég a villany, először is odamegyek uzsonnázni.

Az előszobában még jól hallottam testvéreim beszélgetését abból a szobából.

Mégis, ahogy benyitottam, koromsötét és teljes csend fogadott.

Abban a pillanatban tudtam, mi történik.

Összebeszéltek, hogy leoltják a villanyt, és elhallgatnak abban a percben, mikor belépek, és megvárják, hogy fogok viselkedni.

Minden vér a szívembe szaladt: fizikailag éreztem arcomon, ahogy elsápadt. Aztán rendetlenül zakatolni kezdett halántékom.

Mégis annyira fegyelmeztem magam, hogy kijött ennyi a torkomon, elég közönyös és fölényes hangon: „Ugyan, ne hülyéskedjetek - nagyon jól tudom, hogy itt vagytok!"

A következő pillanatban nevetés harsant fel, és a villany kigyulladt...

Körülnéztem és... és láttam testvéreim szerető arcát... a testvéreimét. Senki más nem volt.

Vörös lettem, aztán fehér, csukló hang tört ki torkomból, amiről először én is azt hittem, hogy nevetés... de a nevetésből hosszú, éles bőgés bontakozott ki.

Sírógörcs lett a dologból, dühöngve sírtam, nem tudták, mi a bajom, mindenkit elkergettem, le kellett fektetni. Azt hitték, hisztériás roham.

Soha nem árultam el senkinek.

Hat évvel halála után, akkor sirattam el először anyámat...

ROBINSON SZIGETE

Egy hajótörött naplójából

Törpe szikamór, itt a vízmosta szikla fokán, köszönöm a részvéted... Egy kicsit csodálkozom rajta, mint ahogy talán te csodálkozol a nyugalmamon, amivel, ronggyá tépett ingemet fejem alá gyűrve, leheveredtem itt a parti homokban, s hunyorogva tűröm a trópusi nap forró csókjait... Igen, mind a ketten csodálkozunk, te azon, hogy egy hajótörött, akit perccel előbb félig eszméletlenül dobott ki a hullám, most nyugodtan sütkérezik ahelyett, hogy kétségbeesett

kiáltozással átkozná sorsát, körültekintve a kopár szigeten, amiről máris láthatja, hogy lakatlan és elhagyatott... én pedig... én pedig azon, hogy miről is van szó... hogy mi van rajtam sajnálnivaló? mire vonatkozóan fejezted ki szíves kondoleálásod?... bocsáss meg, hadd szedem össze gondolataim... egy kicsit szórakozott vagyok, érthető ugye, alaposan összeráztak ezek az éles taréjú, szigorú és kissé nagyképű hullámbácsik, akikkel klasszikus költők a végzet kegyetlen játékát szokták jelképezni...

Aha, persze, tudom már. Te láttad, ugye, kedves kis szikamór, kora hajnalban, a láthatár peremén - innen a csapkodó partról csakugyan jól lehetett látni -, te láttad a büszke hajót, ahogy dagadó vitorláival szeli ketté a felhők szövetét, láttad a hajóorr díszének, a smaragdszemű szentnek körvonalát is, aztán azt is láttad, hogy bukdácsol, kínlódik a kitörő viharban, s hogy szalad zátonyra, hogy süllyed alá árbocrúdja, eminnen a láthatáron, a végén jól tudtad, mit jelent ez... Nos hát igen. Igen bizony, ez a hajó az én hajóm volt, s azt sem tagadom, sok drágasággal megrakottan futott ez a hajó célja felé... hol is volt a cél?... tudom már, előbb a Jóreménység-fok, aztán Dél-Amerika... Úgy volt bizony, hogy aranyra és gyémántra cserélem be a sok értékes holmit, drága terüt, amivel, boldog és hetyke kereskedő, útnak eredtem ezen a hajón, magam kormányosa, magam kapitánya...

Ennek bizony vége, kedves kis szikamór, sok szép holminak, színes kristályüvegeknek, gomboknak és kösöntyűknek, illatos rózsaolajnak, ezer tarka csecsebecsének s a csereberének, ami gazdaggá, és naggyá tett volna, ha elérem Afrikát... Merőben úgy fest a dolog e pillanatban, hogy ennek alaposan vége, itt fekszem, meztélláb, pantallóm is kettérepedt, s utolsó, tépett ingemet is kénytelen voltam fejem alá gyűrni, hogy zúgó fejemet ne törje nagyon a sziklavánkos - azonkívül, igazad van, ez a sziget csakugyan lakatlannak és elhagyottnak számít, talán még nem is járt rajta eleven ember, előttem.

S hogy mégse ordítok eszelős átkot az alkonyodó, fekete felhők felé?...

Látod, kis szikamór, ennek az az oka, hogy ahonnan elindult a hajóm, az ország és a föld, vagy ha úgy tetszik, az egész világrész, amiről tikkadt szomjúsággal álmodozol, itt a sziklafalon, édenkertnek gondolván (hiszen hogy lehetett volna különben annyi drágaságot hordani el belőle?), már régen nem volt az a kánaán számomra, aminek vélnéd... Nem bizony, pedig sok millió ember él ott, gazdagok és szegények s a drága szép természet, erdők és mezők, hegyek és völgyek bőven ontották kincseiket, e milliók ölébe... És mégis, kis szikamór, én már régebben, évek óta, még mielőtt elindultam hajómmal, szerencsét próbálni... s talán nemcsak én, nagyon sokan velem együtt... régen éreztük már, hogy ez az ország, ez a föld, ez a földrész nem több, mint az én kis hajóm volt, amit hajnalban láttál a láthatár peremén... nem több és nem biztonságosabb, a mélyében morgó tűztengeren lebegve... s hogy nyugtalanító ajándék minden pillanat, amit ott élek, bőségben és drágaságban... Tudod, mit mondok? ha nem is tudatosan, de lelkem mélyén jól éreztem már, odaát (s talán azért is bíztam magam inkább a habokra), hogy egy óriási Robinson-szigeten élünk, mindannyian... mindannyian, külön-külön, elhagyatva és egyedül, s hogy nem arról van szó, vajon eléri-e majd megrakott hajónk a vágyak partjait, hanem arról, lesz-e kegyes a tenger kidobni az elsüllyedt hajóból egy deszkaszálat, amibe megkapaszkodhatunk? Mert *tengerrengés és földrengés* volt odaát, kis szikamór, ha nem is vette észre mindenki, a nagy becsvágyak hajója régen elsüllyedt, s akik azt hitték, hogy még mindig a víz színén szalad ez a hajó, halottak voltak már régen, üveges szemükben ostoba gőggel üldögélvén a bársonypamlagokon, lent a tenger fenekén... De én nem haltam meg, éltem, a roncs kidobott magából, s jól sejtettem, hogy ami ezután jön, nem a *legtöbbnek* elérése, hanem a *legkevesebbnek* kivárása, amivel újrakezdhetem az életet... S úgy jártam a világban máris, ahogy Robinson szigetén illik járni a hajótöröttnek, hálát adván Istennek, ha ehető gyökeret talál a kövek hasadékában... Mert Robinson szigetévé lett, kis

szikamór, ez, a kis földgolyó, az Ember számára Robinson szigetévé, ahová kidobta egy közönyös hullám, mikor elsüllyedt alatta az Értelem és Jóakarat utolsó kis hajója, amit lelkes, Istentől küldött építők ácsoltak számára, valamikor, a tizennyolcadik század közepén s még régebben, egy ember, akinek már az apja is ács volt... Robinson szigetévé, s én éreztem ezt, s ajándéknak vettem minden húslomot és szemetet, amit a háborgó tenger tetején leltem, hulladékát a büszke hajónak... S megszoktam mindenben meglátni az alamizsnaértéket s feledni cserébe a többit, ami hiányzik - értékelni a *minimumot* a maximummal szemben... Elfogadni adósomtól ezredrészét annak, amivel tartozott nekem s lemondani a többiről... megelégedni vele, ha hitelezőm csak egy font húst kért a testemből, egy bőrt húzott csak le rólam, könnyelmű adósságom fejében... Felháborodni sors igaztalanságán, emberi gazságon?... Ugyan, kis szikamór! nincs ennek helye Robinson szigetén! Elárult a barát, megcsalt a bajtárs, kifosztott a kalmár? de hiszen meghagyta a puszta életem, nem szép tőle? ledöfhetett volna hátulról, orvul, senki nem bántotta volna érette... Elvitte, álmomban, ruhám és kalapom, Gangstervédő Közüzem Rt., mert úgy tetszett neki? fejbe is vághatott volna ugyanakkor, lám, mégis volt benne emberség. Megrágalmazott a kolléga, irigyelvén még nyomorúságom is, világgá ordítván hazug vádjait? oda se neki, nem kajánságból tette, néhány fillért akart keresni, zsarolással, neki is élni kell... talán valami hasznosat akart alkotni a csontjaimból...

Kis szikamór, oda nézz... mi az ott, a fövényen?... ó, földöntúli boldogság!... ó, tündérálom! heuréka! egy lyukas kanál, bizonyára az elsüllyedt hajóból való... Engedj el, hadd rohanok... ezzel a kanállal kikaparom, kiásom a sziklát, és kunyhót építek rá, hallod-e? mához egy évre palotám lesz ezen a lakatlan szigeten!

Lyukas kanál, egyedül az enyém - micsoda volt hozzád képest elsüllyedt hajóm, minden összeharácsolt drágaságával!

BÚCSÚ A DINNYÉTŐL ÉS AZ OLVASÓTÓL

Mindenki attól búcsúzik, ha üt a búcsú órája, akit szeret: benne érzi jelképesen az életet, s ami hozzáfűzi, tartalmon túl a tartalmat (mert hiszen lelkes lények vagyunk, nem véletlen játéka a természetnek, mint élőtársaink, s az élet puszta kerete és lehetősége nem elég nekünk, büszkén dobjuk el, ha tartalma nem elégít ki bennünket). Miután pedig magam, mi tűrés-tagadás, növénytársaim közül a dinnyét szeretem a legjobban, tehát a dinnyétől búcsúzom abból az alkalomból, hogy egyrészt a nyári vendéglők lugasai fölött megindult a sárguló levelek záporpróbája, másrészt, mit lehet tudni, mi lesz ősszel meg télen, látjuk-e még egymást mi ketten: London és most London után Párizs jajveszékelve hirdeti világgá, hogy elvesztette az önmaga ellen folytatott légitámadást, amiből csak első percben következtetné a naiv olvasó, hogy akkor tehát mégse lesz idén világháború, nincsenek elkészülve rá a franciák és angolok (kedvezőtlen idő miatt jövő évre kell halasztani) - a második percben még a legnaivabbnak is eszébe jut, hogy ezeken a hadgyakorlatokon végre is a *francia és angol* légihaderő ellen nem tudott kellőképpen védekezni (állítólag) London és Párizs, tehát London és Párizs nem panaszkodik, hanem dicsekszik, Berlinnel igyekszik elképzeltetni, mi lesz, ha egyszer megindul a vasból való dinnyék zuhogásának szezonja, a levegőből, mikor íme - lám-lám - még ők maguk se tudnak maguk ellen védekezni (más szóval: tartsatok vissza, mert nem tudom, mit csinálok).

*

Tehát búcsúzom szerelmetesen kedvenc gyümölcsömtől, a dinnyétől, a sárgától is meg a vöröstől s a zöld turkesztántól, szerény ízléssel berendezett édenkertem hármas díszétől, búcsúzom bűntelenül és tiszta lelkiismerettel, mert ami engem illet, nem értem, mit akartak kedves ősszüleim pont az almától, mikor a dinnye is volt a gyümölcsösben. Ki nem állhatom az almát: ha én vagyok Ádám, számomra az Úrnak külön dinnyefát kellett volna állítania, kipróbálás céljából: a dinnye miatt, nem mondom, talán magam is bűnbe estem volna.

A vöröstől, külön, már tegnap búcsúztam el. Lőrinc napja még messze van, de mintha már íze... hiszen tetszik ismerni a közmondást, lehet, hogy az idén nagyon sürgős volt Lőrincnek, nem tudta kivárni, biztosan sokat ivott a példátlanul olcsó tokajiból, bizony, kicsit vizenyős lett az utolsó adag. A sárga viszont itt fekszik előttem, csokorrá felszeletelve, illatosan és csábítóan s amellett mégis szemérmesen mosolyog: biztosan tudja a huncut, olvasta, zöld korában a verset, amit a sárgadinnyéről írtam („mennyi dinnye, mennyei dinnye” stb.), illegeti magát, kacérkodik.

*

Ne kacérkodj, dinnye fiam.

Most, hogy búcsúznunk kell, megmondom neked az igazat.

Kár a fáradságért.

Bár te hagysz itt engem s nem én téged, mégis be kell vallanom, hogy ez a búcsú már nem is fáj annyira, mint ahogy rajongó himnuszomból gondolnád.

Nem mondom, megeszlek, de már nem futja el könny a szemem, mikor az utolsó falat aromás édessége szétfolyik torkomban, arra gondolva, hogy talán sose látlak többé.

Mit tagadjam, már nem jelentsz a számomra annyit, mint a költészet boldog napjaiban.

Ne nézz rám megütközve és csalódottan: és gyanakodva se nézz: nem, nem arról van szó, hogy gyümölcsháremem más odaliszkjába szerettem bele, hogy elcsábított a büszke Császárkörte, vagy nászra akarok lépni az Ananásszal, vagy első szerelmemhez, a hamvas Barackhoz tértem vissza, s most azért vagyok ilyen kelletlen és hűvös. Szó sincs róla, vagy ha igen... akkor se azért, mert rájöttem, hogy mégis különbek nálad, akit a gyümölcsök királynőjének neveztem.

*

Öregszem, dinnye fiam, ennyi az egész.

Tudod-e, mi az öregedni?

Furcsa dolog. Nagyon figyelni kell, hogy az ember észrevegye, halkan és könnyen történik, nem jelzi tompa gyászharang, nem hirdetik komor kórusok.

Apró, futó jelek, fel se tűnnek eleinte, azt hiszed, véletlen volt, rossz kedved az oka, nem vagy diszponálva, bal lábbal keltél fel, attól vagy ilyen ideges és finnyás és kritikus, hogy semmi se ízlik igazán.

Aztán egy nap ráeszmélsz, hogy az *egész* megváltozott. Nem a világ, ahogy a költő hinné, csak a te szemléleted.

Túl sokat tapasztaltad a világot, ennyi az egész: semmi se történik veled *először*.

S ahogy megújra minden visszatér: kezdesz, egyre sűrűbben, *hasonlítgatni*. S egyre több jelenség hasonlít: ahogy mélyül a tapasztalat, egyre közelebb jut minden a dolgok közös gyökeréhez. Oda, ahol majd meg kell állni egyszer, visszatérőben: mert *te is* ebből a gyökérből fakadtál.

Mikor először ízleltelek meg, illatos sárgadinnye, a *különbséget* éreztem közted s a többi gyümölcs közt: azt éreztem, ami benned *más* és megkülönböztető: az egyéniséget. S elragadtatva ünnepeltem benned, mint ami *csak* téged fejez ki, s észre se vettem a többit, ami viszont...

Ez volt a fiatalság.

Az idei nyáron először volt velem baja a pincéreknek, akik sose panaszkodtak rám.

- Vigye vissza ezt a dinnyét - mondtam dühösen -, ennek a dinnyének tökíze van. - Az lehetetlen, kérem - mondta a pincér -, ugyanebből a dinnyéből ettek a szomszéd asztalnál, nagyon ízlett. Tessék talán megcukrozni. - Hiába cukrozom, hiszen mondtam, nem az a baja: az a baja, hogy tök.

Míg aztán legutóbb, egy komoly veszekedés után, szomorú világosság gyúlt bennem. Nem a dinnye volt rosszabb az idén: én lettem mélyebb és őszintébb, önmagamhoz és a világhoz. Nem *annak* a dinnyének volt tökíze. A dinnyének *általában* van egy kis tökíze, szükségképpen és logikusan, annál az egyszerű oknál fogva, mivelhogy a dinnye egészen közeli rokona a töknek, minden nemesítésen keresztül át kell törjön a közönséges származás. S hogy mostanában *minden* dinnyén megérzem már, nemcsak a visszaütő, korcs példányokon: ez csak azt bizonyítja, hogy túl régóta vagyok a világon, tapasztalatomat és műveltségemet nemcsak értelmemmel fogom már fel, bőrömbe és ínyembe idegződött, hogy észrevegyem a származást: nem segít már a finom árnyalatokat élvező illúzió, minden öröm és szépség forrása.

Haldoklik az örökifjú Művészet: közeledik az örökvén Bölcsesség.

*

Finnyás, ideges, mindenben törvényt, összefüggést, közös gyökeret, hasonlóságot felfedező bölcsesség: savanyú kárpótlás az édes és felületes boldogságért, amelynek hullámain „mint parafa, úgy libegtünk” egykor.

Így vesztjük el, rohamlépésben, a csökkenő mértani haladvány törvényei szerint esélyeinket: kettős sebesség távolít el az élettől. Abban a fokban, ahogy erőinket vesztve egyre kevésbé kellünk az életnek, még hozzá egyre válogatósabbak és igényesebbek leszünk: csak a legszebb tetszik és a legtökéletesebb. Egyre nagyobb választékra van szükségünk azok közül, akik egyre kevésbé választanak bennünket.

Talán csak az a jó, hogy ilyenformán minket is egyre kevésbé érdekel az élet.

Miért is érdekelne? Nincs benne semmi új.

Tündöklő szép lány? Ismertük az édesanyját. Ez a fehér áll nagyon emlékeztet a kettős tokára, amivé lesz majd: mi tudjuk, láttuk az eredetit.

Egyre több hajszál a levesben, *láthatatlan* hajszálak, mi mégis látjuk őket: emlékszünk a szőrös állatra, amiből készült.

S ha néha mégis... hogy is mondja Heine? „Und wenn ich den Sieg geniesse, fehlt das Beste mir dabei...”[5] S Ady: „Fejfájás a hírnév s a mámor”.

Ne haragudj, kedves dinnye. Én csak azt állítom, hogy egy icike-picike kis tökízed van. Nem tehetsz róla. Ne sértődj meg. Hidd el, nem is vagyok udvariatlan, hiszen a tök nem olyan

[5] Diadal jön diadalra...
De jó ízükkel mi lett?

(Heine: Ifjúságom odahagyna
Tandori Dezső fordítása)

nagyon csúnya és utálatos dolog, mint például az, amitől hízik... mit szólnál hozzá, ha... Én, hidd el, még nagyon gavallér voltam ezzel a tökízzel. Van egy öreg vegetáriánus barátom, aki azt állítja, hogy azért nem eszik húst tíz éve, mert rájött, hogy minden húsnak dögíze van. A tökről jutott eszembe, mint volt rímelőnek.

És most isten veled.

Még ha magát az életet jelentetted is volna - egyszer az élettől is így fogok búcsúzni, ásítva és kelletlenül, mert rájöttem, hogy mennyire hasonlít a halálhoz.

Vége